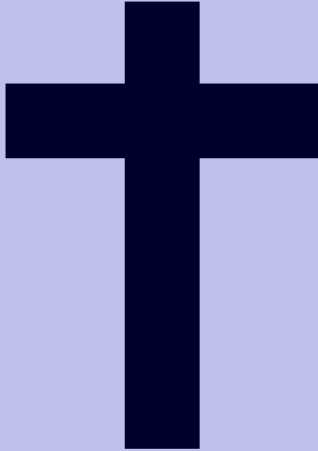

Kura Aləkawalə ɲga
Əntaɲfə

Gude: Kura Aləkawalə ɲga Əntaɲfə New Testament

Kura Aləkawalə ŋga Əntaŋfə
Gude: Kura Aləkawalə ŋga Əntaŋfə New Testament

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gude

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 25 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
56396c70-45d3-5118-be46-8c4c3fec34f1

Contents

Mata	1
Marøkuse	63
Luka	100
Yoohana	166
Slone	211
Rooma	267
1 Koorintiya	295
2 Koorintiya	322
Galatiya	339
Afisa	349
Filipi	359
Kwalasiya	366
1 Teesaloonika	373
2 Teesaloonika	379
1 Timooti	383
2 Timooti	391
Tituse	397
Filimanə	401
Ibəraaniya	403
Yakubu	425
1 Piita	432
2 Piita	441
1 Yoohana	446
2 Yoohana	454
3 Yoohana	455
Yahuda	456
Səniinə	459

Njunyi Habara dacia Mata

*Dzədzəshi'inə nga Yeesu
(Luka 3.23-38)*

¹ Wiinə ləmənyinə nga dzədzəshi'inə nga Yeesu *Aləmasiihu, jijinə nga *Dawuda. Ma Dawuda, Ibərahiima nə dzədzəci. ² Ma Ibərahiima, kə pwayi ci tə Isiyaaku. Isiyaaku a poo tə Yakubu. Yakubu a poo tə Yahuda da ndzəkəŋushi'inəkii. ³ Ma daba'əkii, Yahuda a poo tə i Parasa da Zara dashi Tamara. Ma Parasa, kə pwayi ci tə Hasəroona. Hasəroona a poo tə Arama. ⁴ Arama a poo tə Aminadaba. Aminadaba a poo tə Nashana. Nashana a poo tə Saləmoona. ⁵ Saləmoona a poo tə Boowazə dashi Rahaba. Ma Boowazə, kə pwayi ci tə Oobyadə dashi Ruuta. Ma Oobyadə, kə pwayi ci tə Jasii. * ⁶ Jasii a poo tə ŋwanjwə Dawuda. †

Dawuda a poo tə Sulayimaanu. Miitə sha nji ka minə nga Uurəya nə məci Sulayimaanu. ⁷ Ma Sulayimaanu, kə pwayi ci tə Raba'ama. Raba'ama a poo tə Abiya. Abiya a poo tə Asa. ⁸ Asa a poo tə Jahusafatə. Jahusafatə a poo tə Yaramə. Yaramə a poo tə Uuzhiya. ⁹ Uuzhiya a poo tə Yatamə. Yatamə a poo tə Ahazə. Ahazə a poo tə Hizikiya. ¹⁰ Hizikiya a poo tə Manasa. Manasa a poo tə Amoona. Amoona a poo tə Joosiya. ¹¹ Joosiya a poo tə Yakuniya da ndzəkəŋushi'inəkii. Saa'ikii kəəshi ənji tə manjeevə *Isərayiila aa Babila ka mavaanə.

¹² Ndzaŋənə ka saa'i nga mavaanə də Babila wiinə ləmə nga dzədzəshi'iitə baanii ənji əsə: Ma Yakuniya, kə pwayi ci tə Salaatiyalə. Salaatiyalə a poo tə Zarababila, ¹³ Zarababila a poo tə Abihuda. Abihuda a poo tə Iliyakimə. Iliyakimə a poo tə Azoora. ¹⁴ Azoora a poo tə Zadookə. Zadookə a poo tə Akima. Akima a poo tə Ilihuda. ¹⁵ Ilihuda a poo tə Iliyazara. Iliyazara a poo tə Matanə. Matanə a poo tə Yakubu. ¹⁶ Yakubu a poo tə Yusufu ŋguri Mariyaama. Ma kya, ki nə məci Yeesu. Tə ci 'wii ənji *Aləmasiihu.

¹⁷ Də ha'ə dīi zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzaŋənə ka Ibərahiima ka dzənə ka Dawuda. Ha'ə əsə, tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzaŋənə ka Dawuda ka dzənə ka saa'i nga dzənə ka mavaanə aa Babila. Tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə əsə ndzaŋənə ka dzənə ka mavaanə aa Babila ca'ə ka saa'itə pwayi ənji tə Aləmasiihu.

*Poonə tə Yeesu Aləmasiihu
(Luka 2.1-7)*

¹⁸ Wiinə makə sətə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Ma Mariyaama məci Yeesu, Yusufu ghə'i tə ki. Amma, ma taabu'u kaa kya da məhura, ma dīi səkii, kə d'asəkii ki də baawəf'a nga Malaaba Ma'yanə. ¹⁹ Ma

1:1 1.1: Rooma 1.3-4; 2 Tim. 2.8; Mat. 20.30-31. **1:2** 1.2: 'Wat. 21.2-3; 25.26; 29.32-30.24.

1:3 1.3: 'Wat. 38.29-30; Ruuta 4.18-22. * **1:5** 1.5 Rahaba: Jasə. 2.1-24; Ruuta da Boowazə:

Ruuta 1-4. † **1:6** 1.6 Habara nga poonə nga Sulayimaanu: 2 Sam. 11 da 12. **1:7** 1.7: 2 Meem. 11.31-13.23. **1:8** 1.8: 2 Haba. 13.23-21.20; 26.1. **1:9** 1.9: 1 Haba. 26.1-28.27.

1:10 1.10: 2 Haba. 29.1-33.25. **1:11** 1.11: 2 Haba. 34.1-36.21. **1:16** 1.16: Luka 1.27.

1:18 1.18: Luka 1.35.

Yusufu, ɛndɛ ɛtɛ ca slɛnɛ taa mi patɛ dɛ rɛgwakii. Paa ci mwayi dɛvɛ ayinɛ ka Mariyaama agi ɛnji ɛsɛ. Aci ha'ɛ, kɛ dɛi ci aniya nɛga sɛdɛpaa madanaakii ci saakii, yadɛ shiinɛ nɛga ɛnja. ²⁰ Ma ci ma'ɛ agi hiimanɛ agyanɛkii, wata malaa'ika nɛga Slandanɛ a shigi ka ci agi sɛniinɛ, ca ba ka ci, “Yusufu, jijinɛ nɛga Dawuda, ga ha nɛgwalɛ ka nɛgɛrɛnɛ tɛ Mariyaama, kaa kya ndzaa ka minaaku. Aci dɛ Malaaba Ma'yanɛ nɛ ki dɛ dɛsɛka. ²¹ Ka poonɛ nɛ ki uundzɛ nɛgura. Yeesu[†] nii kwa dɛkɛ ka ci lɛma. Aci ci na luupaa tɛ ɛnjaakii agi 'waslyakɛnatii.”

²² Ma slɛnyi ɛtsɛ patɛ, ka mbu'utɛginɛ dɛ sɛtɛ wabi Slandanɛ da ma *anabi. ²³ Ma bii ca, “Kadɛ nɛ kadɛmɛ a dɛsɛka, kya poo uundzɛ nɛgura, ɛnjɛ a 'wa tɛ ci Imaniyalɛ”, makɛ bana, ‘Lɛbɛ daamɛ nɛ ɛntanfɛ’.

²⁴ Wata, makɛ ma'i Yusufu ka nɛnyinɛ, ca nɛgɛrɛ tɛ Mariyaama, kaa kya ndzaanɛ ka minaakii, makɛ sɛtɛ bii malaa'ika nɛga Slandanɛ ka ci dɛanɛ. ²⁵ Amma, mabaamɛ ci dɛ ki taabu'u pwayi ki uundzɛ nɛgurɛta. Makɛ pwayi ki, ca dɛkɛ ka uuzɛnɛkii lɛmɛ Yeesu.

2

ɛnjitɛ shii agyanɛ tikisanyinɛ

¹ Ma Yeesu, asɛkɛ vɛranɛ nɛga Bayitilaama anɛ hanyinɛ nɛga Yahudiya pwayi ɛnji tɛ ci, agi zamana nɛga nɛwanɛwɛ *Hirudusɛ. Ma daba'ɛkii, wata ɛnjitɛ shii agyanɛ tikisanyinɛ a ma'ya da tsaanɛwɛ, tɛya dzɛ aa Urusaliima. ² Mbu'unatii, tɛya lɛgwa, ɛnki tii, “Miinɛ uuzɛtɛ pwayi ɛnji kaa ca ndzaa ka nɛwanɛwɛ nɛga Yahudiina? Kɛ nee inɛ ka tikisaakii, makɛ lɛ'yagi ki da tsaanɛwɛ. Ka paslɛnɛ tɛ ci shiinɛ.” *

³ Makɛ fii nɛwanɛwɛ Hirudusɛ wabɛtɛsa, kɛ ma'i hanɛkalaakii ka shanɛ. Ha'ɛ nɛ patɛnɛ nɛga ɛnji ɛsɛ asɛkɛ vɛranɛ nɛga Urusaliima. ⁴ Wata ca 'waa'watɛ patɛnɛ nɛga matakɛnɛwanyinɛ nɛga limanyinɛ da *maliminɛ nɛga bariya, ca lɛgwa ka tii, ɛnki ci, “Da sanɛ ci ɛnjɛ a poo tɛ *Mataɛdɛkii nɛga ɛntanfwa?†” ⁵ Tɛya ba ka ci, “Asɛkɛ vɛranɛ nɛga Bayitilaama, anɛ hanyinɛ nɛga Yahudiya nɛ ɛnjɛ a poo tɛ ci. Aci wiinɛ sɛtɛ nyaahɛ *anabi:

⁶ “Ya'ɛ Bayitilaama, anɛ hanyinɛ nɛga Yahudiya, † rɛnɛwɛ nɛ hɛ agi vɛranyinɛ nɛga Yahudiya ɛtɛ palee dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ, acii asɛkɛku nɛ matakɛnɛwanɛ a shigi. Ci na ndzaa ka magɛra nɛga ɛnji nɛga ɛntanfɛ, ɛnji *Isɛrayiila.’”

⁷ Wata Hirudusɛ a 'wa tɛ ɛnjitɛ shi da tsaanɛwɛ, kaa ca dɛ mɛtɛrɛkinɛ da tii yadɛ shiinɛ nɛga ɛnja. Ca lɛgwatɛ a matii taa ka nɛgutɛ saa'i dɛnɛ lɛ'yagi tikisakii. ⁸ Wata ca slɛkɛe ka tii aa Bayitilaama, ca ba ka tii, “Dɛmɛ ka nɛhɛtɛ uuzɛnɛkii. Madɛ kɛ lapaa unɛ tɛ ci, shoomeɛ ka bapaanɛ ka nyi, nyi maa, kaa nya dzɛ ka paslɛnɛ tɛ ci.”

⁹⁻¹⁰ Ma daba'ɛ wabɛnatii da nɛwanɛwɛ, wata tɛya madɛ, tɛya palɛ. Ma tɛya palɛ, tɛya ɛnɛ ka neenɛ ka tikisatɛ nee tii da tsaanɛwɛ. Makɛ ɛnyi

† 1:21 1.21 Ma Yeesu dɛ uuratii, makɛ bana, luupaanɛ nɛga Slandanɛ tɛ ɛnja. 1:21 1.21: Jab. 130.7; Mat. 1.25; Luka 1.31; Slɛnɛ 4.12. 1:23 1.23: Isaa. 7.14. 1:25 1.25: 1.21. * 2:2 2.2 Luka 2.4-7; Nɛwanɛwɛ nɛga Yahudiinɛ: Mat. 27.11. † 2:4 2.4 Waatoo: Alɛmasiihu † 2:6 2.6 Mika 5.1da 2 Sam. 5.2; Yooh. 7.42.

tii ka neenə ka tikisakii, kə dʒii tii maŋushinə ka shaŋə. Tikisakii a dzə də ta ka tii kəŋwanə, ha'ə shi tikisakii ka kəŋaanənə dagyanə hatə dʒii uuzənəkii davə. ¹¹ Təya dzəgərə aasii, təya lapaa tə uuzənəkii tii da məcikii Mariyaama, təya gərə'waanə ka paslənə tə ci. Ma daba'əkii, təya pəərəgi mbuurənyinatii, təya ŋgyaaragi kanyeera da urədyə ŋga dʒəzənə da əndə'i tsarə ŋga urədyə ətə ci ənjə a 'wa miira, təya vii ka ci. ¹² Ma daba'əkii, makə kə bii əntaŋfə ka tii agi səniinə oo'i, ga təya ənə aa ha Hirudusə, wata təya ənə satii aa hatii aa vərə ka əndə'i rəgwa pamə.

Huyinə aanə hanyinə ŋga Misəra

¹³ Makə pyalə ənjitə shi da tsaanwə satii, wata malaa'ika ŋga Slandanə a shigi ka Yusufu agi səniinə, ca ba ka ci, “Ma Hirudusə, kadə nii kəya alə uuzətsə kaa ca bələgi. Acii ha'ə, madətə, ha ŋgərə tə tii da məcikii, una palə aanə hanyinə ŋga Misəra, una ndzaa davə see mada bii nyi ka hə dzəginə davə.” ¹⁴ Makə fii Yusufu ha'ə, wata ca madətə, ca ŋgərə tə uuzətə tii da məcikii davədə, ca huyi də tii aanə hanyinə ŋga Misəra. ¹⁵ Ca ndzaa davə see də makə əntəgi Hirudusə. Ma dʒii ətsə ha'ə, ka mbu'utəginə də sətə bii Slandanə da ma anabi oo'i:
“Kə 'wagi nyi uuzənaaki anə hanyinə ŋga Misəra.”

Bəələ uuji manjeevənə

¹⁶ Makə paaratəgi Hirudusə oo'i, kə ha'uunə ənjitə shi da tsaanwə ka ci, kə bəzhi səkəkii ka shaŋə. Ca sləkee ka ənjə a bələgi patənə ŋga uuji ŋguyirənə asəkə vərənə ŋga Bayitilaama da sətə gəjutəgi də ki patə, ndzaŋənə ka kura poonə ka dzənə ka fəzə bəra'i, makə sətə faanya ci, ndzaŋənə ka saa'itə ləguyi ci ama ənjitə shi da tsaanwə, waatoo, saa'itə 'watəgi tikisakii lə'yaginə. ¹⁷ Də ha'ə ndzaa ka tantanyinə nə sətə bii anabi Irimiya. Ma bii ca:
¹⁸ “Kə fii ənji bwaya uura asəkə vərənə ŋga Rama, uura ŋga bwaya tuunə da mabətəsəka. Rahila ca tuu atsa manjeevənətə. Kə təkuree ənji ka puutəpaanə tə ki, acii kə mətəgi manjeevənətə.”

Ənyanə anə hanyinə ŋga Misəra

¹⁹ Daba'ə makə əntəgi Hirudusə, wata kə shigi malaa'ika ŋga Slandanə ka Yusufu agi səniinə, ci anə hanyinə ŋga Misəra, ²⁰ ca ba ka ci, “Madətə, ha ŋgərə uuzətsə tii da məcikii, kaa ha ənə aanə hanyinə ŋga Isərayiila. Acii, ma ənjitə ali rəgwa ŋga bələgi uuzətsə, kə mətəgi tii.”

²¹ Makə fii Yusufu ha'ə, wata ca madətə, ca ŋgərə uuzətə da məcikii, təya ənə aanə hanyinə ŋga Isərayiila. ²² Amma, makə fii Yusufu oo'i, Arəkilayasə ŋgirə dəgələ ŋga dʒii, waatoo, ŋga Hirudusə, kaa ca ndzaa ka nwanwə ŋga Yahudiya, kə ŋgwali ci ka ənənə aa dəvə. Əntaŋfə a ənə ka banə ka ci agi səniinə tə sətə dʒanəkii. Wata ca dzə saakii aanə hanyinə ŋga Galili, ²³ ca dzə ka ndzaanə asəkə vərənə ŋga Nazaratu. Də ha'ə dʒii ka tantanyinə nə sətə bii anabinyinə agyanə Aləmasiihu oo'i:
“Ka 'wanə nə ənji tə ci əndə Nazaratu.”

3

Waazanə ɲga Yoohana əndə dfa bapətisəma
(Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18; Yooh. 1.19-28)

¹ Ma daba'ə fəzənyinə, kə gi Yoohana əndə dfa bapətisəma ka waazanə aagi bilinə ɲga Yahudiya. ² Ca ba, “Uneemə ka dfa 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanjə, acii kədəhə nə ci ka dfa ɲwanjuunaakii.” ³ Ma Yoohana, ci nə əndətə shi *anabi Isaaya a wabi agyanəkii, banə tuu'ina:

“Wiitə əndə ca kaala agi bilinə, əŋki ci:

‘Hadatəgimə də rəgwa ka Slandana,
kəŋeemə ka ci ka rəgwa.’ ”

⁴ Ma Yoohana, də shiŋkinə ɲga ɲgyalooba dɪi ənji kəjeerənaakii. Ca əgəgi ɲukii də gyara ɲga kuvə'unə. Ayiwa da moozəŋa ɲji zəmaakii.

⁵ Kə giigi ənji aabiikii daga də Urusaliima da anə patənə ɲga hanyinə ɲga Yahudiya da patənə ɲga hanyinə ətə ama gəərə ɲga Urədunə.

⁶ Təya baabagi 'waslyakəənətii, ca dfa ka tii bapətisəma asəkə gəərə ɲga Urədunə.

⁷ Makə nee Yoohana ka *Farisanyinə da *Sadukiinə lanjə təya shi aabiikii, kaa ca dfa ka tii bapətisəma, ca ba ka tii, “Unə rəhunynə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədənə nuunə acii mafətəsəkə ɲga Əntanjə ətə na shi. * ⁸ Amma, ma danuuna, slənəmə sətə ca baarii oo'i, kə baa unə ka Əntanjə. ⁹ Goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədənə nuunə, acii dɪi Ibərahiima ka dzədzəshi'inuunə.

Wanyinə ka banə koonə: ma Əntanjə, ka mbeenə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə ɲga Ibərahiima! ¹⁰ Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa ɲgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə ɲga'ə, ka cisləginə nə ənja, ənjə a kagərə aagi gunə. ¹¹ Ma nya, də ma'inə cii kya dfa koonə bapətisəma ka baariinə oo'i, kə baa unə ka Əntanjə. Amma, ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, də Malaaba Ma'yanə da gunə nii kəya dfa koonə bapətisəma. Duunuunaakii palee ka naaki. Mambu'umə nyi bahə nya kərə bɪbinaakii. ¹² Tə'i dəwə bə'unaakii ɲga bə'ugi də səkəŋwa. Ka fədənə nə ci səkəŋwaakii, ca əjigərə aa əjimə. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə ci, ca pukəgərə aagi gunə ətə pooshi ka əntənə.”

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mar. 1.9-11; Luka 3.21-22)

¹³ Wata Yeesu a madə də Galili, ca dzə aa gəərə Urədunə, kaa Yoohana a dfa ka ci bapətisəma. ¹⁴ Amma Yoohana a dfa gazhi'waanə ɲga tənparaanə tə ci, ca ba ka ci: “Ma dəbee, hə nə dfa ka nyi bapətisəma. Amma wahənə kə shi aabiiki əsə!” ¹⁵ Amma Yeesu a ba ka ci, “Luuvə sətə bii nyi ka hə. Acii də ha'ə dfa tənənaŋwə patənə ɲga sətə ca kafeesəkə ka Əntanjə.” Wata Yoohana a luuvə. ¹⁶ Makə uugi ənji dfa bapətisəma ka Yeesu, pii ca gimagi agi ma'inə. Wata səkəntanjə a wunəgi ka ci, ca nee ka Ma'yanə ɲga Əntanjə ca jima

3:2 3.2 4.17; Luka 3.3. **3:3** 3.3 Isaa. 40.3. **3:4** 3.4 2 Meem. 1.8. * **3:7** 3.7 rəhunynə: 12.34; 23.33; mafətəsəkə: 24.15-25,37-39. **3:9** 3.9 Luka 1.54-55; Yooh. 8.39; Rooma 2.28-29; 4.12. **3:10** 3.10 7.19. **3:11** 3.11 Luka 3.16. **3:12** 3.12 Irim. 13.24; Mat. 13.30. **3:15** 3.15 5.17; 28.19.

aanækii makə kurəkuta. † ¹⁷ Wata ənjə a fa wabənə dadagyə ca ba, “Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki.”

4

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu*

(Mar. 1.12-13; Luka 4.1-13)

¹ Makə uugi ənji da bapətisəma ka Yeesu, wata Malaaba Ma'yanə a ngərə tə ci, ca kərəgərə aagi bilinə, kaa Seetanə a təbətə tə ci.

² Makə baa ci ənfwadə pu'unə da uusera ənfwadə pu'unə yadə zəmə amakii, kə dīi madəfənə tə ci. ³ Wata Seetanə a dzə aabiikii, əjki ci ka ci, “Makə dīi ci *Uuzənə nga Əntanfə nə hə, bawə ka faariitsa təya zə'ugi ka zəma.” ⁴ Amma Yeesu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Əntaa də zəmə daanəkii mbəfənə ənda, amma ka mbəfənə nə əndə də taa ngutə wabənə ətə ca shigi da ma Əntanfə.' ”

⁵ Ma daba'əkii, Seetanə a ngərə tə ci, ca kərə aa Urusaliima, waatoo malaaba maduunə vəranə, ca kəjeə ka ci ka makid'akid'anjənə nga maduunə kuvə nga Əntanfə, ⁶ əjki ci ka ci, “Makə dīi ci, Uuzənə nga Əntanfə nə hə tanyi, ləfəgərə aa panə, acii tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Ka banə nə Əntanfə ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə, təya kətsa'utə tə hə də ciinətii, acii ga ha dəgəgi taa səfəku anə faara.' ” ⁷ Yeesu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii əsə tuu'ina, 'Ga ha təkə tə Əntanfə Slandanəku.' ”

⁸ Wata Seetanə a ənə ka ngərənə tə ci, ca kərə aagyanə magərə giŋwə ka shaŋə, ca baarii ka ci hanyinə nga duuniya patə da gənətə asəkəkii, ⁹ ca ba ka ci, “Ma ətsə patə, ka viinə nə nyi ka hə, mada kə gərə'waanə hə ka paslənə tə nyi.” ¹⁰ Wata Yeesu a ba ka Seetanə, əjki ci, “Dzəgi gadəvə Seetanə! Tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Ka Əntanfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə.' ”

¹¹ Makə fii Seetanə ha'ə, wata ca bwasee ka Yeesu. Ma daaba'əkii, malaa'ikanyinə a dzə ka tsakənə tə Yeesu.

Watəginə nga slənə nga Yeesu anə hanyinə nga Galili

(Mar. 1.14-15; Luka 4.14-15)

¹² Kə fii Yeesu oo'i, kə kəsəgərə ənji tə Yoohana aa furəshina. Makə fii ci ha'ə, ca madə, ca palə aanə hanyinə nga Galili. ¹³ Paa ci kəjaanə də Nazaratu, amma ca palə aa Kafarənahumə, ca ndzaanə davə. Ma Kafarənahumə, əndə'i vəranə ama uunəvə nga Galili, anə hanyinə nga Zabuloonə da Nafətəlima. ¹⁴ Ma dīi ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə wabi anabi Isaaya ətə bii ci,

¹⁵ “Ma ənjitə agyanə hanyinə nga Zabuloonə da nga Nafətəlima, a rəgwa uunəva, a taŋəgi Urədunə,

hanyinə nga məshipətə ənja, waatoo Galili,

¹⁶ agi təkunə nə tii.

Ka neenə nə tii ka bərənə ka shaŋə.

Ma ənjitə ndzaanə agi təkunə nga wa,

ka bərəginə nə bərənəkii ka tii.”

† **3:16** 3.16 səkəntanfə a wunəgi: Isaa. 63.19; Əzaki. 1.1-3; Yooh. 1.51; Slənə 7.56. **3:17** 3.17 Isaa. 42.1; Jab. 2.7; Mat. 12.18; 17.5. **4:1** 4.1 Ibər. 2.18; 4.15. **4:2** 4.2 Shig. 34.28; Mat. 6.16-17. **4:4** 4.4 Dzək. 8.3. **4:6** 4.6 Jab. 91.11-12. **4:7** 4.7 Dzək. 6.16. **4:8** 4.8 5.1. **4:10** 4.10 Dzək. 6.13; 5.9. **4:12** 4.12 14.3. **4:13** 4.13 Yooh. 2.12. **4:14** 4.14-16 Isaa. 8.23-9.1. **4:16** 4.16 Luka 1.79.

¹⁷ Ndzanənə ka saa'ikii, 'watəgi Yeesu waazanə, ca dzə də banə: "Uneemə ka da 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanfə, acii kədəhə nə ci ka da nwanjuunaakii."

'Wanə nga Yeesu tə ənji təəmənə ənfwadə

(Mar. 1.16-20; Luka 5.1-11)

¹⁸ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə nga Galili, kə lapaa ci ənji bəra'i, təya təəmə. Ndzəkənjushi'inə nə tii, waatoo, Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita tii da Andərawəsə ndzəkənjuci. Ma təya, təəmənə nə slənətii. ¹⁹ Yeesu a ba ka tii, "Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci ənjə a da slənə nga təəmə ənja." ²⁰ Pii wata təya bwasee ka slaadatii, təya palə atsakii.

²¹ Yeesu a dzə aakəjwa, ca lapaa tə hara ndzəkənjushi'inə bəra'i əsə, Yakubu da Yoohana, manjeevənə nga Zabadiya. Asəkə kumbawalatii nə tii da i dəsənətii Zabadiya, təya hada də slaadatii. Yeesu a 'wa tə tii.

²² Pii wata təya bwasee ka dəsənətii da kumbawala, təya palə atsakii.

Dzəgunənə nga Yeesu da mbədəpaanaakii də ənja

(Luka 6.17-19)

²³ Kə wiigi'i Yeesu taa dama patə anə hanyinə nga Galili, ca dzə də dzəgunənə ka ənji asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Njuni Habara agyanə *nwanjuunə nga Əntanfə, ca mbədəpaa də taa ngutə tsarə nga bwaneanyinə. ²⁴ Kə huwugi habaraakii taa dama patə anə hanyinə nga Siriya. Wata ənjə a kyaara ka ci patənə nga ənjitə da bwaneanyinə kama kama ashitii, waatoo ənji ginaaji, da ənji ma'idə'ida, da mabiiyi ənja. Ca mbədəpaa də tii patə. ²⁵ Dabaala lanə nyi'u tə ci anə hanyinə nga Galili. Kə shi hara ənji daga anə hanyinə nga Dikapooli* da nga Yahudiya, da asəkə vəranə nga Urusaliima, ha'ə da atanəgi gəərə nga Urədunə, təya nə'u tə ci.

5

Waazanə nga Yeesu anə d'angəra

(Luka 6.20-23)

¹ Makə nee Yeesu ka dabaala lanə, wata ca ndərəgi aanə d'angəra, ca ndzaanə dasə. Lyawarənaakii a əntsahe aabiikii. ² Ca 'watəgi dzəgunənə ka tii, əjki ci,

³ "Tə'i barəkaanə ashi ənjitə shii oo'i,

tyalakinə nə tii akəjwacii Əntanfə.

Ma təya, ka tii də nwanjuunə nga dagyə.

⁴ Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ka mabətəsəka,

acii ka puutəpaanə nə Əntanfə tə tii.

⁵ Tə'i barəkaanə ashi ənjitə banee ka nətii

akəjwacii ənja,

acii tii na upaa sətə bii Əntanfə viinə.

⁶ Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ca moo ka shanjə

tə slənə sətə ci Əntanfə a moo ənjə a slənə.

Acii ma təya, ka viinə nə Əntanfə ka tii

baawəda nga da slənəkii makə sətə mwayi tii.

4:17 4.17 3.2; 4.23; 6.10; 10.7. **4:20** 4.20-22 8.21-22. **4:23** 4.23 9.35; 4.17. * **4:25** 4.25
Ma Dikapooli, makə bana, Vəranənyinə pu'u. **5:1** 5.1-7.29 Luka 6.20-49. **5:1** 5.1 4.8; 14.23;
15.29; 17.1; 28.16. **5:3** 5.3 Isaa. 57.15; 61.1. **5:4** 5.4 Jab. 126.5. **5:5** 5.5 Jab. 37.11.

7 Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ca nəhə təgunuunə nga hara ənja.

Acii tii maa, ka nəhənə nə Əntanfə təgunuunatii.

8 Tə'i barəkaanə ashi ənjitə dīi ədzəmətii malaabakii.

Acii kadə nə təya nēe ka Əntanfə.

9 Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ca slənə sətə ca kira jamənə aahada ənja.

Acii ka 'wanə nə Əntanfə tə tii manjeevənaakii.

10 Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ci ənjə a cibə də tii putə nga slənə sətə ci Əntanfə a moo.

Acii ka tii də ŋwanuunə nga dagyə.

11 Tə'i barəkaanə ashuunə, madfa dzaanii ənji tuunə, ənjə a cibə duunə, ənjə a jaarakə kama kama ashuunə putə nga nə'unə goonə tə nyi. 12 Damə maŋushinə ka shaŋə, accii tə'i maduunə shikwa goonə kidə dagyə. Ha'ə makə ətsə nji ənjə a cibə də anabinyinə nga ŋukə.”

*Makə zhatanə da bərənə nə ndzaanə nga ənji nə'unə
(Mar. 9.50; Luka 14.34-35)*

13 “Ma una, makə zhatanə nuunə ka patənə nga ənji shiŋkinə. Amma, madfa kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Pooshi nafaakii ma'ə, madfaamə pukəginə aa panə, ənjə a wiigi anəkii də səda.

14 “Ma una, unə nə bərənə ka *duuniya. Ma vəraatə ghənyi ənji anə dāŋgərə, pooshi ka umbənə shaŋə. 15 Pooshi əndə ca təzəvə gunə ka garəkuwa, ca umbətə də kəŋwa. Amma ka madzəgamə ha dzakəpaanəkii, hatə ca bərə taa dama patə asəkə ya. 16 Ha'ə makə ətsə əsə, wa bərənə goonə a bərə taa ka wu patə, kaa təya shii nēe ka ŋunyi slənə goonə, təya dəla də Dəsənuunə ətə dadagyə.

*Dzəgunənə nga Yeesu agyanə *bariya*

17 “Goonə nəhə noonə makə ma shinaaki, ka uulagi bariya nga Muusa da dzəgunənə nga anabinyinə shi nyi. Aa'a, poosha. Mashimə nyi ka uulaginə. Ma shi nyi, ka mbu'utəginə də dzəgunənatii, kaa ca ndzaa tantanyinə. 18 Tantanyinə cii kya ba koonə: taa uushi pirihi gi'u, pooshi ka dzəginə agi bariya ca'ə ka saa'itə nə duuniya a uudə, see madfa mbu'utəgi Əntanfə də aniyaakii patə. 19 Accii ha'ə, taa wu bwasee ka nə'u bariya taa ətə palee də uunduundzuunə maa, ha'ə ca dzəgunə ka ənji kaa təya da makə naakii əsə, moodəba'a ndzaanəkii agi ŋwanuunə nga dagyə. Amma taa wu patə nə'utə makə sətə bii bariya, ca dzəgunə ka ənji kaa təya nə'utə makə naakii, gawə ndzaanəkii agi ŋwanuunə nga dagyə. 20 Accii wanyinə ca ba koonə: ma slənə goonə ətə ci Əntanfə a moo ənjə a slənə, madfa mapaleemə ka slənə nga maliminə da ka ŋga *Farisanyinə, pooshi unə ka upaa dəməgərənə aagi ŋwanuunə nga dagyə.”

Dzəgunənə nga Yeesu agyanə bəzə səka

21 “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji daga ŋukə oo'i: ‘Ga ha bələ hiinə. Taa wu bəli əndə, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə.’

5:7 5.7 18.33; Yak. 2.13. 5:8 5.8 Jab. 24.3-5. 5:9 5.9 Ibər. 12.14. 5:10 5.10 1 Piita 3.14. 5:11 5.11 10.22; Luka 6.22. 5:12 5.12 2 Haba. 36.16; Mat. 23.30; Luka 6.23; Slənə 7.52; Ibər. 11.32-38; Yak.5.10. 5:13 5.13 Mar. 9.50. 5:15 5.15 Mar. 4.21; Luka 8.16. 5:16 5.16 Af. 5.8; Fil. 2.15; 1 Piita 2.12. 5:17 5.17 3.15; 7.12; 22.40; Rooma 3.31. 5:18 5.18-19 Yak. 2.10. 5:21 5.21 Shig. 20.13; Leew. 24.17.

22 Amma, ma nya, wanyinè ca ba koonè: taa wu patè bəzhi səkə aashi èndə nə'unè makè ci, ka kərənè nə ənji tē ci aakəŋwacii gəŋwanè. Taa wu patè dzaanii tē èndə nə'unè makè ci, əŋki ci ka ci: madəəkə ènda, ka kərənè nə ənji tē ci aakəŋwacii madiigərə gayinè. Taa wu patè əsə dzaanii tē èndə nə'unè makè ci, əŋki ci ka ci: mazabə ènda nə hə! kə dīi bahə kanè tē ci aagi gunè. 23 Acii ha'ə, taa ka ha ŋga dā sataka nə hə ka vii satakaaku ka Əntanfə, madā kə buurətə hə oo'i, kə bəzee hə ka səkə ŋga ndzəkəŋu, 24 ma dānəkwa, bwasee ka satakaaku davə gatə, ha palə, ha dzə ka naranə da ndzəkəŋu zəku'i, taabu'u nii kwa ənə ka vii satakaaku ka Əntanfə. 25 Madā kə wulli èndə tē hə akəŋwacii gəŋwanə, aluu hadatəginə da ci pii pii taabu'u mbu'unuunə aakəŋwacii gəŋwanə. Acii madā kə mbu'yuunə aakəŋwacii gəŋwanə, ka viinə nə ci tē hə aacii èndə la gəŋwanə, èndə la gəŋwanəkii a vii tē hə aacii soojiinə, təya dzə ka pa'əginə tē hə a furəshina. 26 Tantanyinə cii kya ba ka hə: davə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see madā ki'igi hə patənə ŋga kwabatə lii ənji ka hə.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə aləhiinə

27 “Kə fii unə ənjə a ba ‘Ga ha aləhiinə’. 28 Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonè: taa wu ca tsaamə minə ətə əntaa naakii ŋga mwamwa'inə, kə baa ci də ki ətsə asəkə ədzəməkii. 29 Acii ha'ə, madā ginəku ŋga ciizəmanə ca kavə tē hə ka dā 'waslyakəənə, hurə'yagi, ha kagi. Gəfə èndə'i purəjanə ŋga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tē patənəkii aagi gunə. 30 Madā ciizəmakū ca kavə tē hə ka dā 'waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gəfə èndə'i purəjanə ŋga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tē patənəkii aagi gunə.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə lakəgi minə

(Mat. 19.9; Mar. 10.11-12; Luka 16.18)

31 “Agi banə nə ənji daga ŋukə, ‘Taa wu lakəgi minaakii, wa ca vii ka ki manaahə ləkələkətə ŋga kaginə də ki.’ 32 Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonè: tada wu lakəgi minaakii, madā əntaa agyanə aləhiinə, kə kavə ci tē ki ka aləhiinə ətsa, madā kə ŋgirə ki èndə'i ŋgura. Ma ŋgurətə ŋgirə tē ki əsə, kə ali ci hiinə ətsa.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə jidəənə

33 “Kə fii unə əsə ənjə a ba ka ənji daga ŋukə oo'i, ‘Ga ha əbipaa aləkawalaaku. Amma dāwə sətə dīi hə aləkawalə akəŋwacii Slandanəku ŋga dānə’. 34 Amma, ma nyi, wanyinə ca ba koonə, goona 'wa ləmə ŋga Slandanə shaŋə, una dā aləkawala. Goona jidə də dadagyə, acii ci nə dəgələ *ŋwanuunə ŋga Əntanfə. 35 Tada də hanyinə əsə, goona jidə, acii ci nə ha ŋga əji səfəkii. Tada də Urusaliima əsə, goona jidə, acii vəranə ŋga Əntanfə ətsa. Ci nə maduunə Nwanwa. 36 Goona jidə taa də nuunə əsə, acii pooshi unə ka mbee ka dəvətə tada shiŋkinə rəŋwə ŋga ənduufa taa èndə dəŋwa. 37 Ma dānuuna, bamə 'awa' taa 'aa'aa'ə' tanə. Tada mi shigi da moonə ma'ə, dacii *Seetanə shigi.”

5:22 5.22 1 Yooh. 3.15. 5:24 5.24 6.14-15. 5:25 5.25-26 Luka 12.58-59. 5:26 5.26 18.34. 5:27 5.27 Shig. 20.14. 5:28 5.28 Ayb. 31.1; 2 Piita 2.14. 5:29 5.29-30 18.8-9; Mar. 9.43-47. 5:31 5.31 Dzək. 24.1; Mat. 19.7; Mar. 10.3-4. 5:32 5.32 19.9; Mar. 10.11-12; 1 Koor. 7.10-11. 5:33 5.33-37 23.16-22; Yak. 5.12. 5:33 5.33 Leew. 19.12; Baan. 30.3. 5:34 5.34-35 Isaa. 66.1; Slənə 7.49. 5:35 5.35 Jab. 48.3. 5:37 5.37 2 Koor. 1.17-19.

Dzəgunənə ŋga Yeesu aɣyanə ki'itənə

(Luka 6.29-30)

³⁸ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, ‘Maɖa kə jikwagi əndə'i əndə ginə ŋga əndə'i ənda, ginəkii jikwaginə ənji naakii əsə. Maɖa kə kurinagi əndə'i əndə linyinə ŋga əndə'i ənda, linyinəkii kurinaginə ənji naakii əsə’. ³⁹ Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: maɖa kə bəzee əndə'i əndə ka səkəku, ga ha ki'i naaku. Maɖa kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku ŋga ciizəmanə, zhi'wee ka ci ka hwahwaamə ŋga madzəna əsə. ⁴⁰ Maɖa kə kirə əndə tə hə aakəŋwacii gəŋwanə, kaa ca shii ləwutə də kəjeerənaaku, bwasee ka ci, ca ŋgərə baləwaaku əsə. ⁴¹ Maɖa kə kavə əndə'i əndə tə hə tyasə ka kərə ka ci əndə'i uushi ŋga kiloomēeta rəŋwə, kərəwə ka ci ŋga kiloomēeta bərə'i. ⁴² Maɖa kə kədii əndə uushi aciiku, vii ka ci səkii. Maɖa kə shi əndə aabiiku ka ndzəma, ndzəmuu ka ci.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu aɣyanə uudənə tə ənji daawaanə

(Luka 6.27-28,32-36)

⁴³ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, ‘Uudu tə əndətə abiiku, ha kaaree ka ənji daawaanaaku’. ⁴⁴ Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: uudəmə tə ənjitə ca ka koonə daawaanə, una ɖa də'wa ka ənjitə ca cibə duunə. * ⁴⁵ Maɖa kə ɖii unə ha'ə, ka ndzaanə nuunə ka manjeevənə ŋga Dəsənuunə dadagyə. Acii ma ɖatə ci uusəraakii, kaa ca bərə ka bwaya ənji da ŋunyi ənji patə ka ciinə rəŋwə. Ca ndzəmə vənə ka ənjitə ca slənə bwaya slənə da ənjitə ca slənə ŋunyi slənə patə. ⁴⁶ Maɖa wata tə ənjitə ca uudə tuunə cuuna uudə tanə, pooshi unə ka upaa shikwa dadagyə. Taa ənji luu tsəkə maa, agi ɖanə nə tii ha'ə makə ətsa. ⁴⁷ Maɖa wata ka guviinuunə cuuna wabə, pooshi unə slənyi uushi palee ka ŋga hara ənji, accii taa ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə maa, agi ɖanə nə tii ha'ə makə ətsa. ⁴⁸ See a ndzaa unə ka ənjitə yadə idəpaa uushi ashitii, makə sətə ɖii Dəsənuunə ətə dadagyə yadə idəpaa uushi ashikii.”

6

Dzəgunənə ŋga Yeesu aɣyanə vii sataka

¹ “Ŋgərəmə han̄kala! Ma una slənə sətə ci Əntaŋfə a moo, goona ɖa kaa ənjə a shii neenə. Maɖa ha'ə cuuna ɖa, pooshi unə ka upaa shikwa accii Dəsənuunə dadagyə. ² Accii ha'ə, ma ha vii uushi ka əndə kədiinə, ga ha baarəgi paŋgəraŋə kaa ənjə a shii neenə. Accii tə'i hara ənji ca ɖa ha'ə makə ətsə asəkə kuvə də'wanyinə da anə rəgwanyinə, kaa ənjə a shii ɖələnə də tii. Ma təya, də bərə'i asəkətii ci təya kərə ka Əntaŋfə. Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənjitsa, kə uugi shikwatii, pooshi ma'ə aakəŋwa. ³ Amma, ma ha vii sataka ka əndə kədiinə, vii ka ci ka rəgwatə taa ŋunyi guvaku, pa ca shii. ⁴ Maa kə ɖii hə ha'ə, ka ndzaanə nə satakaaku ma'umbəkii. Ma Duu ətə ca nee ka ma'umbə uushi əsə, ci na vii ka hə shikwa.”

5:38 5.38 Shig. 21.24. 5:39 5.39 Rooma 12.17. 5:40 5.40 1 Koor. 6.7; Ibər. 10.34. 5:43

5.43 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Mar. 12.31; Luka 10.27. * 5:44 5.44 Shig. 23.4-5; Rooma 12.20;

1 Piita 2.20-23; də'wa: Luka 6.28; 23.34; Slənə 7.60; Rooma 12.14; 1 Koor. 4.12; 1 Piita 3.9.

5:45 5.45 Af. 5.1. 5:48 5.48 Leew. 19.2. 6:1 6.1 23.5.

*Dzəgunənə nga Yeesu agyanə d'a də'wa**(Luka 11.2-4)*

⁵ “Ma una d'a də'wa, goona d'a makə nga ənjitə ca kərə ka Əntanfə də bəra'i asəkətii. Acii ma təya, parakə kadeesəkə ka tii nə madətənə ahada ənja, təya d'a də'wa asəkə *kuvə də'wanyinə da ka mətikətikənə nga rəgwa, kaa ənjə a shii neenə ka tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəŋwa. ⁶ Amma, ma ha d'a də'wa, dzəgərə aa kumu, ha pa'aanə makuvə ka naaku na, ha d'a də'wa ka Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, aji neenə nə ci ka sətə cii kwa d'a ma'umbeekii, ci na vii ka hə shikwa.

⁷ “Ma una d'a də'wa, goona siiyiitəgi də wabənə ətə pooshi nafakii, makə sətə ci ənjitə mashiimə tə Əntanfə a d'a. Ma nə tii ka nəhəna, ka fanə nə Əntanfə tə tii putə nga magərə də'watii. ⁸ Goona d'a makə natii. Acii kə shii Dəsənuunə sətə cuuna moo kədiinə, unə ma'ə makədiimə aciikii. ⁹ Wiinə makə sətə d'anuunə də'wa: ‘Ya'ə Dəsəniinə ətə dagyə,

dawə ka taa wu patə a dəla də ləməku.

¹⁰ Dawə ŋwanjuunaaku taa da patə.

Wa ənjə a d'a sətə cii kwa moo ganə a duuniya makə sətə ci ənjə a d'a gatə dagyə.

¹¹ Ndi keenə zəmə ŋga ka də uusəra ənshinə,

¹² ha tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə,

makə sətə ciina tyaafagi ka ənji daada keenə 'waslyakəənə.

¹³ Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə,

amma luupaa tiinə acii *Seetanə.

[Acii naaku nə ŋwanjuunə da baawəda da d'uuunuunə

ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.]

¹⁴ “Mad'a kə tifyagyuuunə ka ənji d'aada koonə 'waslyakəənə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, ka tifyaginə nə ci koonə noonə 'waslyakəənə əsə. ¹⁵ Amma, mad'a pooshi unə tifyagi ka hara ənji 'waslyakəənatii, yoo, pooshi Dəsənuunə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.”

Dzəgunənə nga Yeesu agyanə suumaya

¹⁶ “Ma unə aji d'a suumaya, goona bəzee ka ginuunə makə nga ənjitə ca kərə ka Əntanfə də bəra'i asəkətii. Ka d'atənə nə tii də natii nə rəgujibə, kaa ənjə a shii neenə oo'i, aji d'a suumaya nə tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəŋwa. ¹⁷ Amma, ma ha d'a suumaya, yibəgi ginəku, ha bəzəpaa nəku də maara, ha had'atəgi də shiŋkinaaku ŋga'ə. ¹⁸ Maa kə d'ii hə ha'ə, pooshi hara ənji ka shiinə oo'i, aji d'a suumaya nə hə, mad'aamə Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, ci ca nee ka ma'umbee uushi, ka viinə nə ci ka hə shikwa.”

*Tsəkə gəna asii dagyə**(Luka 12.33-34)*

6:8 6.8 6.32; Luka 12.30. **6:9** 6.9 Əzaki. 36.23. **6:10** 6.10 4.17; 7.21; 12.50; 18.14; 21.31; 26.39-42; Mar. 3.35; 14.36; Luka 22.42; Yooh. 4.34; 6.38-40; Slənə 21.14. **6:11** 6.11 6.24-34. **6:12** 6.12 6.15. **6:13** 6.13 10.16-25; 24.3-28; Yak. 1.12-15; Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3; 2 Tim. 4.18. **6:14** 6.14-15 5.24; Luka 6.37; Af. 4.32. **6:15** 6.15 18.35. **6:16** 6.16-17 Isaa. 58.5; Mat. 4.2; 9.14-15; 17.21; Mar. 2.18; 9.29; Luka 2.37; 4.2; 5.33; 18.12; Slənə 13.2-3; 14.23; 2 Koor. 6.5; 11.27.

19 “Goona dzatə də gəna ka noonə nə ganə a duuniya. Ma a duuniya, ka saaweenə nə məbərə da magənaza, taa mahiirənə əsə, təya hərəma. 20 Amma tsəkəmə gəna goonə gatə dagyə, hatə pooshi məbərə da magənaza ka saaweenə, pooshi mahiirənə ka hərəmanə əsə. 21 Acii ma hatə dīi gənaaku, davə ndzaanə nəku sliŋə.”

*Ndzaanə ŋga ginə makə garəkuwa
(Luka 11.34-36)*

22 “Ma ginə, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Madə jamə nə ginəku, agi mabərəha nə hə ətsa. 23 Amma madə pooshi ginəku ndaŋə ndaŋə, agi təkunə nə hə ətsa. Acii ha'ə, madə ma bərəətə ashiku, wata təkunə tanə, iitə sanə ndzaanəkii də təku təkuuna?”

*Paslənə tə Əntaŋfə taa tə gəna
(Luka 16.13; 12.22-31)*

24 “Pooshi mava ca mbee ka slənətənə ka slanjiinə bərə'i. Ka kaareenə nə ci ka əndə'i əndə, ca uudə tə əndə'i ənda. Ka gadeenə nə ci ka əndə'i əndə, ca ushapaa tə əndə'i ənda. Pooshi rəgwa ŋga paslənə tə Əntaŋfə, unə kə kavə nuunə ka alə gəna.

25 “Aciikii, wanyinə ka banə koonə, goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə taa sətə cuuna sa koonə gərə də əpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkinə əsə, goona buurə. Mapaleemə əpinə ka zəmə də məghərəvənə kwa? Anii mapaleemə shishinə ka kəjeerəna?

26 Tsaaməmə əginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi dəbwatii əsə. Amma Dəsənuunə ətə dadagyə ca adəvə ka tii. Mapaleemuunə ka əginyinə də məghərəvənə kwa? 27 Wu sanə agyuunə ca mbee ka tsəkəvə gərənə ŋga əpinaakii taa gi'u putə ŋga buurə uushi'inaakəya? 28 Mi sanə cuuna buurə haala ŋga kəjeerəna? Tsaaməmə makə sətə ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka slənənə, pooshi tii ka datə kəjeerənə ka shishinətii əsə. 29 Amma, wanyinə ka banə koonə: taa ŋwanjwə Sulayimaanu da patənə ŋga məghərəvənaakii maa, makamə ci dagwa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə. 30 Kə kavə Əntaŋfə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə ənshinə una nee, ma doorə, ənjə a ətsagi. Sakwa unə dīi, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa? Una! Gi'u nə gi'inə goonə tə Əntaŋfə!

31 “Acii ha'ə, goona ənvutə noonə nə də buurə sə ŋga adənə, taa sə ŋga sanə, taa kəjeerənə. 32 Acii ma uushi'iitə patə, ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə ca ka hanjalatii davə. Ma Dəsənuunə ətə dadagyə, kə shii ci oo'i, ŋga'ə koonə nə patənə ŋga uushi'iitsa. 33 Amma, ma ŋga təkəŋwanə, kavəmə nuunə tanə ka ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə, una dā patənə ŋga sətə mwayi ci. Maa kə dīi unə ha'ə, ma hara uushi'iitə patə ma'ə, ka tsəkəənənə nə ci koonə. 34 Acii ha'ə, goona buurə uushi'inə ŋga doorə. Acii ma doorə, tə'i uushi'inə pamə ŋga buurənə. Wa mabuurənə ŋga uusəra rəŋwə a ndzaanə anə naakii uura, goona tsəkə aamakii.”

6:19 6.19 Yak. 5.2-3. **6:20** 6.20 19.21; Mar. 10.21; Luka 12.33. **6:24** 6.24-34 6.11. **6:25** 6.25 Fil. 4.6; 1 Piita 5.7. **6:26** 6.26 10.29-31; Luka 12.6-7. **6:29** 6.29 1 Meem. 10. **6:30** 6.30-31 14.31. **6:32** 6.32 6.8. **6:33** 6.33 1 Meem. 3.11-14; Jab. 37.4-5. **6:34** 6.34 Shig. 16.4,19-20.

7

Dzəgunənə agyanə lagi gəjwanə agyanə hara ənja
(Luka 6.37-38,41-42)

¹ “Goonə lagi gəjwanə agyanə hara ənja, acii ga Əntarjə a lagi gəjwanə agyanuunə noonə əsə. ² Acii ma ca, ka ləginə nə ci agyanuunə makə sətə lagyuunə agyanə hara ənji noonə. Də kənjutə gəlātuunə ka ənja, də ci nə ənjə a gəla koonə noonə əsə. ³ Ka mi sanjə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəjnu, ha bwasee ka rintə agiku naakwa? ⁴ Iitə sanjə mbeenəku ka banə ka ndzəkəjnu oo'i: ‘Taku kaa nya ɲgərəgi ka hə kada agiku’, yoo, wahənə da rintə agiku naakwa? ⁵ Hə əndə kərənə ka Əntarjə də bəra'i! Ma d'anəkwa, ɲgərəgi rintətə agiku zəku'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha ɲgiragi uundzə kada agi ndzəkəjnu.

⁶ “Goonə vii sətə malaabakii ka ədiinə, acii ga təya ənə ka laakətənə tuunə. Goonə kagi gəna goonə akəjwacii dagəliinə, acii ga təya mama'əgi.”

Kədiimə, aləmə, dzamə makuva
(Luka 11.9-13)

⁷ “Kədiimə, ka viinə nə ənji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ənji koonə makuva. ⁸ Acii taa wu patə kədii, ka viinə nə Əntarjə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəginə nə ənji ka əndətə dzii makuvə əsə. ⁹ ɲgutə əndə sanjə ahadoonə ca ɲgərə faara, ca vii ka uuzənaakii madfa ləguyi ci buroodya? ¹⁰ Anii ka ɲgərənə nə ci rəhunə, ca vii ka ci, madfa ləguyi ci hərəfina? Pooshi. ¹¹ Taa unə mənjərəkikinyinə maa, kə shii unə vii ɲunyi uushi'inə ka manjeevənə goonə. Sakwa Dəsənuunə ətə dagyə d'ii, kə palee ci də vii ɲunyi uushi'inə ka ənjitə kədii aciikii. ¹² Ma patənə ɲga sətə cuuna moo ənjə a dfa koonə, d'amə ka tii ha'ə. Acii ci nə ginə ɲga *bariya da dzəgunənə ɲga anabinyinə.”

Matya'u rəgwa
(Luka 13.24)

¹³ “ɲgərəmə matya'u rəgwa, acii ma mabwanə rəgwa, aagi gunə ca dzə. ɲgufə nə dzənə davə a rəgwa, lajə əsə nə ənji dzənə davə a rəgwa. ¹⁴ Amma, ma rəgwa ɲga upaa əpinə, tya'u ka shanjə, dzawə nə dzənə davə a rəgwa. Ma ənjitə ca nə'u rəgwakii əsə, gi'u nə tii.”

Ənfwə da pawakii
(Luka 6.43-44)

¹⁵ “Nəhəmə noonə nə acii majirakinə ɲga anabinyinə: ma ci təya shi aabii unə, makə sətə ci furətsoofanyinə a geegi ka natii nə makə bagiinə, təya dzəgərə aagitii ka tsəbənə tə tii. ¹⁶ Ka shiinə nuunə tə tii dagi slənati. Pooshi ənji ka slirəba pawə ɲga papawə a ənfwə dəhə uudfa. Pooshi ənji ka slirəba pawə ɲga uudəvə a ənfwə kaaya əsə. ¹⁷ Maa ɲnyikii nə ənfwə, ɲnyikii poonəkii. Amma, madfa

7:1 7.1 Yak. 4.11-12; 1 Koor. 4.5. **7:2** 7.2 Mar. 4.24; Rooma 2.1; 14.10-12. **7:7** 7.7 Irim. 29.12-14; Mat. 18.19; 21.22; Mar. 11.24; Yooh. 14.13-14; 15.7; 16.24; Yak. 1.5; 1 Yooh. 5.14-15. **7:11** 7.11 Yak. 1.17. **7:12** 7.12 5.17; Rooma 13.8-10; Gal. 5.14. **7:14** 7.14 Slənə 14.22. **7:15** 7.15 Dzək. 13.2-4; Mat. 24.11,24; Slənə 20.29; 2 Koor. 11.13-15; 2 Piita 2.1; 1 Yooh. 4.1. **7:16** 7.16-18 12.33. **7:16** 7.16 Yak. 3.12.

bwayakii nɛ ɛnfwa, bwayakii poonəkii. ¹⁸ Pooshi ɲunyi ɛnfwɛ ka poonɛ bwayakii. Ha'ɛ ɛsɛ, pooshi bwaya ɛnfwɛ ka poonɛ ɲunyiikii. ¹⁹ Taa ɲgutɛ ɛnfwɛ nɛndɛ pooshi ka poonɛ ɲunyiikii, ka cislɛginɛ nɛ ɛnji hisɛ, ɛnjɛ a kagɛrɛ aagi gunɛ. ²⁰ Dɛ ha'ɛ, ka shiinɛ nuunɛ majirakinɛ ɲga anabinyinɛ dagi sɛtɛ cii tɛya slɛnɛ.”

*Wabɛnɛ ɲga Yeesu oo'i, “Mashiimɛ nyi tuunɛ”
(Luka 13.25-27)*

²¹ “A shii unɛ, ɛntaa patɛnɛ ɲga ɛnjitɛ ca ba ka nyi “Ya'ɛ Slandana, Slandana' nɛ upaa dzɛnɛ aagi ɲwanjuunɛ ɲga dagyɛ, amma see ɛnjitɛ ca slɛnɛ sɛtɛ ci Daadɛ ɛtɛ dagyɛ a moo tɛya slɛnɛ. ²² Madɛ kɛ mbu'ya uusɛra ɲga dɛ gɛɲwanɛ, ɛnji lanɛ na ba ka nyi: ‘Slandana, Slandana, kɛ waazii inɛ wabɛnɛ ɲga ɛntanɲɛ dɛ lɛmɛku. Dɛ lɛmɛku ɛsɛ lyaakagiinɛ ginaajinyinɛ lanɛ, ina dɛ sɛ ɲga hurɛshishinɛ lanɛ ɛsɛ.’ ²³ Wata ma nii kya ba ka tii: ‘Paa nyi sha shii tuunɛ, dzɛgimɛ abiiki, mɛza ɛnja!’ ”

*Misaali dɛ ɛnji ghɛnɛ yi bɛra'i
(Luka 6.47-49)*

²⁴ “Dɛ ha'ɛ taa wu patɛ fii wabɛɛnaaki, ca nɛ'utɛ, kɛ ndzaa ci makɛ macicirɛ ɛnda ɛtɛ ghɛnyi yaakii anɛ pasla. ²⁵ Kɛ ɲjimɛ vɛna, huyinɛ nɛ tɛhwanyinɛ, ɛgɛnɛ nɛ mɛdɛ dɛ ɲgɛɛrɛnɛ anɛ yikii. Amma pooshi uulii, acii agyanɛ pasla ghɛnyi ɛnji. ²⁶ Amma taa wu patɛ nɛ ɛndɛ fii wabɛɛnaaki, amma, manɛ'utɛmɛ ci, kɛ ndzaa ci makɛ maba ɲga ɛnda ɛtɛ ghɛnyi yaakii anɛ mandzɛnɛ. ²⁷ Kɛ ɲjimɛ vɛna, huyinɛ nɛ tɛhwanyinɛ, ɛgɛnɛ nɛ mɛdɛ dɛ ɲgɛɛrɛnɛ anɛ yikii. Wata ghɛbɛ, ca uulagi, ma'inɛ a taasɛnɛ, ca vyavinɛgi dza'ɛ.”

Baawɛdɛ ɲga Yeesu

²⁸ Makɛ uudɛpaa Yeesu baaba uushi'iitsa, ɛnji patɛ, kɛ dɛi ka tii ka sɛ ɲga hurɛshishinɛ ka shaɲɛ nɛ makɛ sɛtɛ cii kɛya dzɛgunɛ ka tii. ²⁹ Acii dɛ shiinaakii saakii jigunyi ci ka tii, ɛntaa makɛ sɛtɛ ci maliminatii a dzɛgunɛ ka tii.

8

*Mbɛdɛpaanɛ ɲga Yeesu dɛ ɛndɛ uyikuzɛna
(Mar. 1.40-45; Luka 5.12-16)*

¹ Makɛ jimagɛrɛ Yeesu anɛ dɛɲgɛra, dɛbaala a dzɛ dɛ nɛ'unɛ tɛ ci. ² Wata ɛndɛ uyikuzɛnɛ a shi, ca gɛrɛ'waanɛ akɛɲwaciikii, ɛɲki ci ka ci, “Slandana, madɛ ka luuvɛnɛ nɛ hɛ, ka mbeenɛ nɛ hɛ ka mbɛdɛpaanɛ dɛ nyi kaa nya shii ndzaanɛ malaabakii.” ³ Wata Yeesu a tɛdɛpaa ciinɛkii, ca tɛbɛtɛ tɛ ci, ca ba ka ci, “Awa, kɛ luuvɛ nyi. Mbɛdɛuu.” Pii wata kɛ dzɛgi uyikuzɛnɛtɛ ashi ɛndɛta. ⁴ Yeesu a ba ka ci, ɛɲki ci, “Fatɛ ɲga'ɛ, kaa nya ba ka hɛ: Ga ha bapaa ka ɛndɛ sɛtsɛ dɛi shaɲɛ. Amma, ma dɛanɛkwa, duu aa ha *limanɛ, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamɛtɛ taa iitɛ nɛ hɛ. Ma dɛba'ɛkii, ha dɛ sataka makɛ sɛtɛ bii Muusa, kaa ɛnji patɛ a shii oo'i, kɛ mbɛ'i hɛ tanyi.”

7:17 7.17 Gal. 5.19-23. **7:19** 7.19 3.10; Luka 3.9; Yooh. 15.2,6. **7:21** 7.21 6.10; 7.24-27; 21.28-31; Rooma 2.13; Yak. 1.22-25; 2.14-26. **7:23** 7.23 25.12; 2 Tim. 2.19. **7:24** 7.24-27 7.21. **7:28** 7.28-29 Mar. 1.22; Luka 4.32. **7:28** 7.28 11.1; 13.53; 19.1; 26.1; Luka 7.1. **8:4** 8.4 Leew. 14.2-32; Mat. 12.16; Mar. 7.36; Luka 17.14.

*Mbədəpaanə nga Yeesu də lawarə nga gawə nga soojiinə
(Luka 7.1-10)*

⁵ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə vəranə nga Kafarənahumə, wata gawə nga soojiinə nga ənji Rooma a əntsahe aabiikii, soojatə a kədii tsakənə tə ci, ⁶ əŋki ci, “Slandana, tə'i lawaraaki gwakə asii. Paa ci ka mbee ka wiinə acii agi dənə nə bwanea tə ci lanə lanə.” ⁷ Yeesu a ba ka ci, “Ka dzənə nə nyi ka mbədəpaanə də ci.” ⁸ Wata gawə nga soojiitə a ba ka Yeesu, əŋki ci, “Slandana, mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. Amma, mada wabi hə rəŋwə dyanə, ka mbədənə nə lawaraaki. ⁹ Ma bii nyi ha'ə, acii nyi maa, tə'i gayinə akəŋwaciiki, tə'i soojiitə cii kya da ka tii gawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə: Duu aa hatə! wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə: Shiwa! ca shi. Nya ba ka mavaaki: Slənuu sətə ha'ə! ca slənətə ha'ə.”

¹⁰ Makə fii Yeesu wabəətsa, kə dīi ka ci ka sə nga hurəshishinə. Wata ca ba ka ənjitə ca nə'u tə ci, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ahada ənji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə nga əndəna. ¹¹ Wanyinə ka banə koonə, tə'i hara slikerənə lanə na ma'ya da tsaarwə i da waka, təya dzə ka ndzaanə dasə ka hakii tii da i Ibərahiima, Isiyaaku da i Yakubu, təya zəmə əndzanə ka hakii agi ŋwanuunə nga dagyə. ¹² Amma, ma ənjitə dəbee ka tii nə ŋwanuunəkii, ka əjginə nə ənji tə tii aagi təkunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii.” ¹³ Wata əŋki Yeesu ka ŋwanwə nga soojiita, “Duu saaku aasii. Ma sətə vii hə goonğa, ka dənə nə ənji ka hə.” Wata kə mbə'i lawarə nga soojatə agi saa'ita.

*Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea lanə
(Mar. 1.29-34; Luka 4.38-41)*

¹⁴ Yoo, Yeesu a dzə aa ha Piita aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu nga Piita minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u. ¹⁵ Makə nee ci ka ki ha'ə, wata ca təbətə ciinətə. Wata iza'unə nga shishinətə a əpigii. Miitə a madətə, kya gwanə ka da ka ci zəma.

¹⁶ Ma ətsə kuləgərənə nga uusəra, kə kyaara ənji ka Yeesu ənji ginaaji lanə. Ca lyaakagi ginaajinyinə də wabənə tanə, ca mbədəpaa də hara ənji bwanea patə. ¹⁷ Ma dīi ha'ə, kaa sətə bii *anabi Isaaya a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ca, “Ci də naakii nə ŋgərəgi ghatə ndzaanə gaamə jamə, ca luupaa taamə acii bwaneanyinə gaamə.”

*Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu
(Luka 9.57-62)*

¹⁸ Makə nee Yeesu ka lanənə nga dabaala aabiikii, wata ca ba ka lyawarənaakii, “Tanəgyaamə aa tanəgi uunəva.” ¹⁹ Wata əndə'i maləmə a əntsahtə aabiikii, ca ba ka ci, “Maləma, taa aama gi hə patə ka nə'unə nə nyi tə hə.” ²⁰ Yeesu a ba ka ci, “Ma gwahyanə, tə'i gu'unyatii. Ha'ə nə əginyinə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, *Uuzənə nga ənda, pooshi haaki bahə nga kapaa tanğalaki davə.” ²¹ Wata əndə'i əndə nə'unə tə ci a ba ka ci, “Slandana, taku kaa nya dzə ka ŋgədfəgi tə daadə zəku'i.” ²² Yeesu a ba ka ci, “Nyi'wawə tə nyi. Wa maməətə ənjə a ŋgədfə maməətə ənjatii.”

8:11 8.11 Isaa. 25.6. **8:12** 8.12 13.42,50; 22.13; 24.51; 25.30. **8:13** 8.13 9.22; 9.29; 15.28.
8:14 8.14 1 Koor. 9.5. **8:17** 8.17 Isaa. 53.4. **8:20** 8.20 2 Koor. 8.9. **8:21** 8.21-22 4.20,22;
9.9; 19.21; Mar. 1.18,20; 2.14; 10.21; Luka 5.11,28; 18.22; Yooh. 1.43; 21.19,22.

*Dədəkənə nga mandalə məd'a**(Mar. 4.35-41; Luka 8.22-25)*

²³ Wata Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawala, lyawarənaakii a ndərəvə atsakii. ²⁴ Pii wata mandalə məd'a a ndzanə kyanə anə uunəva də ngeerənə, gi'u mbərə'i kaa kumbawalə a lipəgərə saakii. Amma, ma Yeesu, ka njunyinə nə ci saakii. ²⁵ Wata lyawarənaakii a əntsahətə aabiikii, təya madəe ka ci, əŋki tii ka ci, "Ya'ə Slandana, luupaa taamə! Wanaamə ka zanə!" ²⁶ Wata ca ba ka tii, "Aci mi nḡwalyuunə ha'ə kwa? Matəkii nə vii goonḡa goonə!" Wata ca madətə, ca la nḡguruunə ka mədətə da ka ma'iita. Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'ə. ²⁷ Tii patə, kə dīi ka tii ka sə nḡa hurəshishinə. Təya ba ahadatii: "Tsarə nḡa nḡgutə əndə ənə kwa? Taa mədə da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə ci."

*Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji ginaaji bəra'i**(Mar. 5.1-20; Luka 8.26-39)*

²⁸ Yoo, kə mbu'i Yeesu aanə hanyinə nḡa Gadara atanəgi uunəva. Wata ənji bəra'i a shigi ahada gu'u ənja, ənji ginaaji nə tii. Pooshi ənji ka wiinə davə a rəgwa, acii sə nḡa nḡwalənə nə tii ka shanə. Təya lapaa tə Yeesu, ²⁹ pii wata təya wagi vurənə, əŋki tii, "Ya'ə *Uuzənə nḡa Əntanḡə, mi cii kwa alə ashinə kwa? Kə shi hə ka cibənə diinə zəku'i, taabu'u mbu'yanə saa'i kwa?"

³⁰ Ma davə kədəhə gi'u, tə'i gəranə nḡa dagəliinə ca zəmə. ³¹ Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, təya ba, "Mad'a kə lakəgi hə tiinə, bwasee keenə, ina dzəgərə aashi dagəliita." ³² Əŋki Yeesu ka tii, "Paləmə!" Wata təya shigi aashi ənjita, təya palə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Patənə nḡa dagəliinəkii, təya huyi, təya kwaalagərə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə. ³³ Wata magəriinə a huyi aasəkə vəranə, təya dzə ka ba patənə nḡa sətə slənyi da sətə dīi tə ənji ginaajita. ³⁴ Pii wata patənə nḡa vəranəkii, kə shigi tii ka gujunə da Yeesu. Makə nee tii ka ci, wata təya kədii aciikii kaa ca madəgi ka tii anə hanyinatii.

9*Mbədəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda**(Mar. 2.1-12; Luka 5.17-26)*

¹ Wata Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca tanəgi uunəva, ca ənə saakii aa hakii aa vərə. ² Hara ənjə a kira ka ci əndə'i mahurəməsə əndə pərəbə asəkə ədzaakii. Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndətə, "Uuzənaaki, tsakuu d'a gazhi'waanə! Kə upaa hə tifyaginə nḡa 'waslyakəənaaku." ³ Makə fii *maliminə nḡa bariya ha'ə, wata təya ndzanə wabənə agi hiimatii, təya ba, "Ma əndətsa, kə geegi ci ka naakii nə makə Əntanḡə."

⁴ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya hiima a ədzəmətii patə. Əŋki ci ka tii, "Ka mi də tsarə nḡa bwaya hiimatsə a ədzəmuunə ha'ə kwa? ⁵ Nḡutə palee də nḡufənə sanḡa? Gədfə banə ka ci oo'i, kə upaa hə tifyaginə nḡa 'waslyakəənaaku nii, anii gədfə banə ka ci, mad'u, wiiwa? ⁶ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə nḡa ənda, tə'i nyi da baawəda nḡa tifyagi 'waslyakəənə nḡa ənji ganə a duuniya." Wata Yeesu a ba ka mahurəməsə əndətə, "Madətə, nḡəruu

ədzaaku, ha palə saaku aasii.” ⁷ Əndətə a madətə, ca palə saakii aasii.
⁸ Makə nee ənji ha'ə, kə ɲgwali tii, wata təya dəla də Əntanjə putə
 ɲga vii tsarə ɲga baawədatə sə ka ənja.

'Wanə ɲga Yeesu tə Mata
(Mar. 2.13-17; Luka 5.27-32)

⁹ Yoo, Yeesu a madə, ca palə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə
 d̄ii ləməkii Mata, ci dasə asəkə kuvə ɲga slənaakii. Əɲki Yeesu ka ci,
 “Shiwa atsaki.” Wata hatsə Mata a madətə, ca nə'u tə ci.

¹⁰ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Mata aasii. Ma ca zəmə, kə shi
 hara ənji luu tsəkə lanə da hara ma'waslyakə ənji lanə, təya ndzaa
 ka hakii tii da i Yeesu da lyawarənaakii ka zəmənə. ¹¹ Neenə ɲga
 *Farisanyinə ha'ə, wata təya ləgwa ama *lyawarənə ɲga Yeesu, əɲki
 tii, “Mi sanə d̄ii ci maləmə goonə a zəmə da ənji luu tsəka da i hara
 ma'waslyakə ənji əsa?” ¹² Asee, kə fii Yeesu təya ba ha'ə. Wata əɲki
 ci ka tii, “Pooshi mandandanjə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea.
¹³ See a shii unə taa mi ci malaaba ləkaləkətə a moo banə zəkū'i ətə
 bii Əntanjə tuu'ina, 'Nəhə təgunuunə ɲga ənji mwayi nyi, əntaa d̄a ka
 nyi sataka də daba.' Aci ha'ə, ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə
 tə ma'waslyakə ənji aabiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi
 də rəgwakii.”

Ləgwanə agyanə suumaya
(Mar. 2.18-22; Luka 5.33-39)

¹⁴ Ma daba'əkii, kə shi *lyawarənə ɲga Yoohana aabii Yeesu, təya
 ləgwa ka ci, əɲki tii, “Ya makə agi d̄anə niinə suumaya, inə da i
 Farisanyinə, mi sanə d̄ii pooshi lyawarənaaku ka d̄a suumaya?”

¹⁵ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əɲki ci, “Yaci tə'i
 guviinə ɲga dagwa madanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, mad̄a
 kə gi tii ka luu madanəkəya, ka ndzaanə nə tii də məbəzəsəkə abii
 dagwa madanə kwa? Pooshi! Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə
 ənjə a ɲgərəgi dagwa madanə abitii, saa'ikii nə təya d̄a suumaya.

¹⁶ “Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kurakii, acii ka
 mushataginə nə iirə kəjeerənə saakii, ca bwasee ka kurakii, ca tsakə
 d̄anə bwanə.

¹⁷ “Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə
 kuvə'unə. Mad̄a kə d̄ii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii
 əbunə ɲga ma'i inaba. Wata inaba a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a
 saawagi əsə. Amma aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura
 ma'i inaba, təya ndzaa satii mbərə mbərə.”

Uuzənə ɲga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə ɲga Yeesu
(Mar. 5.21-43; Luka 8.40-56)

¹⁸ Ma Yeesu agi wabənə ka ənja, wata əndə'i gawə ɲga *Yahudiinə
 a shi aabiikii, ca gərə'waanə akəɲwaciikii, ca ba ka ci, “Kə əntəgi
 uuzənaaki əndzə'i, amma, shiwa kwadzaanjwə, kaa ha dzə ka kavə
 ciinə agyanətə, kya ənə ka upaa əpinə.” ¹⁹ Makə fii Yeesu ha'ə, wata
 ca madətə, ca nə'u tə ci. Lyawarənaakii a palə atsakii.

²⁰ Ma d̄ava, tə'i əndə'i minə cibee bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i.
 Uushi'inə nja d̄a tə ki. Wata kya əntsahətə daba'ə Yeesu, kya təbətə

køjeerënaakii, ²¹ kya dzø dø hiimanø agi han̄kalatø tuu'inø, “Mad̄a kø tøbøtø nyi taa wata køjeerënaakii, ka mbødønø nø nyi.” ²² Wata Yeesu a zø'ugi, ca nee ka ki, ca ba ka ki, “Uuzønaki, tsakuu d̄a gazhi'waanø! Kø mbø'i hø putø n̄ga gi'inaaku tø nyi.” Shiku ha'ø, wata kø mbø'i miita.

²³ Makø mbu'i Yeesu aa ha gawøta, ca dømægørø aa hakii aasii, ca lapaa ønji tuu wa da ønji lan̄ø, tøya n̄gøørø ma. ²⁴ Wata ca ba, “Dømægimø patø aa mayi! Acii øntaa øntønø øn̄ki uundzø rømøøtsa, amma n̄yuninø cifø ki.” Wata tøya n̄søgi tø ci. ²⁵ Amma, pii makø søbägi ønji tø dabaala aa mayi, wata Yeesu a dømægørø aabii mantø uuzøøta, ca kəsø tø ki ka ciinøtø, wata hatsø kya madøtø. ²⁶ Kø huwugi habarakii taa dama patø anø hanyinøkii.

Mbødøpaanø n̄ga Yeesu dø muurøfinø børa'i

²⁷ Yoo, Yeesu a madø gatø, ca palø. Wata muurøfinø børa'i a dzø dø nø'unø tø ci, tøya madøe ka uuratii, tøya dzø dø banø, “Jjinø n̄ga *Dawuda, nøhuu tøgunuunø geenø!” ²⁸ Makø dzægørø Yeesu aasøkø ya, wata muurøfiitø børa'i a dzø aabiikii, ca ba ka tii, “Kø gi'yuunø tø nyi oo'i, ka mbeenø nø nyi ka mbødøpaanø duunø kwa?” Øn̄ki tii, “Awa, ka mbeenø nø hø, 'ya'ø Slandana.” ²⁹ Wata Yeesu a tøbøtø ginøtii, ca ba, “Makø søtø gi'yuunø tø nyi, wa ca d̄a ha'ø.” ³⁰ Ginøtii a wunøgi. Ca dzaløpaa tø tii oo'i, ga tøya bapaa habarakii taa ka wu. ³¹ Amma, makø pyalø tii satii, tøya dzø ka ønsløpaa habarakii anø hanyinøkii patø.

Mbødøpaanø n̄ga Yeesu dø kadøguløma

³² Ma ønjitø a palø satii, wata hara ønjø a kira ka Yeesu øndø'i kadøguløma. Ma ca, paa ci ka mbee ka wabønø, acii tø'i ginaaji ashikii ³³ Amma Yeesu a lyakagi ginaajitø anø øndøta, pii wata øndøtø a wabø. Kø d̄ii ka sø n̄ga hurashishinø ka ønji patø, tøya ba, “Pooshi uushi sha d̄ii ha'ø makø øtsa anø hanyinø n̄ga *Isørayiila shan̄ø.” ³⁴ Farisanyinø a ba natii, øn̄ki tii, “N̄wan̄wø n̄ga ginaajinyinø vii ka ci baawød̄a n̄ga lyaakagi dø ginaajinyinø.”

Nøhønø n̄ga Yeesu tø tøgunuunø n̄ga ønja

³⁵ Yoo, kø giigi Yeesu aasøkø patønø n̄ga madiigørø vøranynø da uuji vøranynø, ca dzøgønø asøkø *kuvø dø'wanyinø, ca waaza N̄unyi Habara agyanø *n̄wan̄juunø n̄ga øntan̄fø, ca mbødøpaa dø taa n̄gutø tsarø n̄ga bwaneanyinø. ³⁶ Makø nee ci ka dabaala, kø nyihø ci tøgunuunatii, acii wata shitø nø tii ha'ø, makø bagiinø yadø magøra. Pooshi øndø tsakønø tø tii. ³⁷ Wata ca ba ka lyawarënaakii, øn̄ki ci, “Lan̄ø nø slønø cifanø, amma gi'u nø ønji slønøkii. ³⁸ Acii ha'ø, d̄amø dø'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakø sløkeenø ka ønji sløna, tøya shi ka slønø cifanø.”

9:20 9.20 Leew. 15.25-27; Mat. 14.36; Mar. 5.27; 6.56; Luka 6.19; 8.44. **9:22** 9.22 8.13; Mar. 5.34; 10.52; Luka 7.50; 8.48; 17.19; 18.42; Slønø 3.16. **9:24** 9.24 Yooh. 11.11-13. **9:25** 9.25 Mar. 5.41. **9:27** 9.27-30 20.29-34. **9:29** 9.29 8.13. **9:30** 9.30 12.16; Mar. 7.36. **9:31** 9.31 Mar. 7.36. **9:32** 9.32-34 12.22-24. **9:34** 9.34 10.25; 12.24,27; Mar. 3.22; Luka 11.15,19. **9:35** 9.35 4.23. **9:36** 9.36 Baan. 27.17; Øzaki. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 14.14; 15.32; Mar. 8.2.

10

**Lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i*

(Mar. 3.13-19; Luka 6.12-26)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a 'waa'watə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəɗa nga lyaakagi də ginaajinyinə, təya mbəɗəpaa də taa ŋgutə tsarə nga bwanea əsə. ² Wiinə ləmənyinə nga masləkee ənji pu'u aji bəra'i: nga 'watəginə ci nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita tii da ndzəkəŋuci waatoo Andərawəsə; i Yakubu tii da ndzəkəŋuci waatoo Yoohana, manjeevənə nga Zabadiya nə tii; ³ Filibusə da Barətaləmwusə; Tooma da Mata əndə luu tsəka; Yakubu uuzənə nga Haləfa da Tadawusə; ⁴ Simoonə əndə moo dimwaanə nga hanyinaakii da Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

Sləkeenə nga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə

(Mar. 6.7-13; Luka 9.1-6)

⁵ Ma lyawariitə pu'u aji bəra'i nga Yeesu, kə sləkee ci ka tii də banə oo'i, "Goona dzə aanə hanyinə nga harii slikərənə taa aasəkə vəranyinə nga *Samariya. ⁶ Amma aa ha ənji *Isərayiila dzənuunə, acii makə maza bagiinə nə tii. ⁷ Dəmə ka waazanə, una ba: 'Kədəhə nə Əntanfə ka ɗa ŋwanjuunaakii.' ⁸ Mbəɗəpaa də ənji bwanea, una madəe ka maməətə ənja, una mbəɗəpaa də ənji uyikuzəna, una laakəgi ginaajinyinə. Də zaɓə liwuunə, viimə də zaɓə əsə. ⁹ Goona dzə da i kwaba a lipoonə. ¹⁰ Goona dzə da i mbuure, una dzə ka jahəŋgala, goona ŋgərənə əndə'i kəjeerənə, goona ŋgərənə əndə'i biɓinə, taa zala wiigi'inə, goona ŋgərənə aacii unə. Acii ma əndə sləna, kə dəbēe ənjə a vii ka ci zəmaakii. ¹¹ Madə kə lapaa unə vərənə, dzəgərəmə aasəkəkii, una alə əndətə ca moo luunə tuunə, una ndzaanə gakkii, see saa'itə nuuna bwasee ka vərənəkii. ¹² Tada ŋgutə yi gimuunə aa dəvə patə, ma banuunə nga təkəŋwanə: 'A ndzaa unə da jamənə.' ¹³ Madə kə liwə slanji yikii tuunə, wa ndzaanə jamə ətə bii unə a ndzaa dəvə asii. Amma, madə maluumə tii tuunə, yoo, ŋgərənəmə jamənə goonə. ¹⁴ Madə pooshi ənji liwə tuunə taa fii wabəətə gi a moonə, shigimə sə goonə dəvə asii taa asəkə vərənəkii, una gwa'agi bərəbərə nga hakii a səduunə. Ci na haarii oo'i, madamə tii ŋga'ə. ¹⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma uusəra nga ɗa gəŋwanə, kadə nə gəŋwanə nga ənji vərənəkii a palee ka ŋga ənji *Sadooma da ŋga ənji *Gwamoorə də iza'unə."

*Ciɓətə nə *lyawarənə nga Yeesu a sa*

(Mar. 13.9-13; Luka 21.12-17)

¹⁶ "Fatəmə, wanyinə ka sləkeenə koonə makə sətə ci bagiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə. Aciikii, see a ndzaa unə macicirəkii,* una ndzaa yadə saaweenə ka uushi'inə makə kurəkutiinə. ¹⁷ Nəhəmə noonə na, acii tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya kərə aakəŋwacii gəŋwanə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. ¹⁸ Ka kərənə

10:2 10.2-4 Yooh. 1.40-44; Slənə 1.13. **10:5** 10.5-15 Luka 10.4-12. **10:5** 10.5 Luka 10.33.

10:6 10.6 Irim. 50.6; Mat. 15.24; Slənə 13.46. **10:7** 10.7 4.17. **10:10** 10.10 1 Koor.

9.14; 1 Tim. 5.18. **10:13** 10.13 Luka 2.14. **10:14** 10.14 Slənə 13.51. **10:15** 10.15 'Wat.

18.20; 19.1-29; Mat. 11.24. * **10:16** 10.16 Ma asəkə hara zhi'eənə, tə'i 'macicirəkii makə

rəhunyina.' Ma ahada ənji Guɗe, zhiina palee də cicirənə. **10:16** 10.16 Luka 10.3. **10:17**

10.17-22 24.9-14; Mar. 13.9-13; Luka 21.12-19; Yooh. 16.1-4. **10:17** 10.17 Slənə 5.40; 2 Koor.

11.24.

nə ənji tuunə aakəŋwacii meeminə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Ka ɗanə nə ətə ha'ə koonə shii mbee ka ba Nnyuni Habara ka tii da ka ənjitə əntaa Yahudiinə. ¹⁹ Maɗa kə kirə tii tuunə aakəŋwacii gəŋwanə, goona ənvutə noonə nə ka buurənə agyanə makə sətə nuuna wabə taa sətə nuuna dzə ka banə ka tii. Acii maɗa kə mbu'i saa'ikii, ka shiinə nuunə sətə nuuna ba. ²⁰ Acii ma sətə nuuna ba, əntaa noonə, amma daciai Ma'yanə ŋga Dəsənuunə na shi. Ci na wabə da moonə.

²¹ “Kadə nə ndzəkəŋunə a ŋgərə tə ndzəkəŋuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka ɗanə nə tii ha'ə. Ha'ə ɗanə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka bələginə. ²² Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə. ²³ Maɗa kə cibee ənji koonə asəkə əndə'i vəranə, huyimə sə goonə ka əndə'i. Acii tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi unə ka uudəpaa gəŋutəgi də vəranə ŋga *Isərayiila patə, taabu'u shinaaki, nyi *Uuzənə ŋga Ənda.

²⁴ “Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərəvənə. Ha'ə nə mava əsə, paa ci ka paleenə ka slandanəkii. ²⁵ Kə mbu'i ha'ə kaa lawarə a ndzaa mbərə mbərə tii da maləmaakii. Ha'ə nə mava əsə, ca ndzaa mbərə mbərə tii da slandanəkii. Maɗa kə 'wii ənji tə slanda yi də Byaləzabulə,† ləmətə palee də bwaya bwayaanə 'wanə ənji də ənji yaakii.”

Goona ŋgwalə ənda
(Luka 12.2-7)

²⁶ “Aci ha'ə, goona ŋgwalə ənja. Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyē. Taa mi patə nə sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii. ²⁷ Ma sənə cii kya ba koonə ka təkutəkunə, bagimə ka macamə ha. Ma sətə bavə ənji koonə aa limuunə də matatahinə, baabagimə paŋgəraŋə paŋgəraŋə ka ənja. ²⁸ Goona ŋgwalə acii ənja. Acii wata tə ba shishinə mbeənə nə tii ka bələginə, amma, paa tii ka mbeənə ka bələgi əpinə. Amma ŋgwaləmə tə Əntaŋfə. Ci nə əndə da baawəɗa ŋga zamaginə də ba shishinə patə da əpinə agi gunə. ²⁹ Əntaa bəra'i ci ənjə a vii əginə ŋga kwaɓa rəŋwə kwa? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rəŋwə agitii ca əntə, yadə luuvənə ŋga Əntaŋfə Dəsənuunə. ³⁰ Taa shiŋkinə ŋga nuunə maa, mabaanakii patə acii Əntaŋfə. ³¹ Acii ha'ə, goona ŋgwalə, kə palee unə ka əginə patə də məghərəvənə.”

Seedanə tə Yeesu
(Luka 12.8-9)

³² “Maɗa kə baɓi əndə paŋgəraŋə akəŋwacii ənji oo'i, naaki nə ci, nyi maa, ka banə nə nyi paŋgəraŋə akəŋwacii Daadə dadagyə oo'i, naaki nə ci. ³³ Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəŋwacii ənja, nyi maa, ka kaareenə nə nyi ka ci akəŋwacii Daadə dadagyə.”

10:18 10.18 Slənə 24.1-26. **10:19** 10.19-20 Luka 12.11-12. **10:21** 10.21 Miika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **10:22** 10.22 5.11; Yooh. 15.18. **10:23** 10.23 16.28; Slənə 8.1.

10:24 10.24-25 Luka 6.40; Yooh. 13.16; 15.20. † **10:25** 10.25 Ma Byaləzabulə, əndə'i ləmə ŋga *Seetanə. **10:25** 10.25 9.34. **10:26** 10.26 Mar. 4.22; Luka 8.17. **10:28** 10.28 Ibər. 10.31. **10:30** 10.30 Luka 21.18. **10:32** 10.32 Səniinə 3.5. **10:33** 10.33 Mar. 8.38; Luka 9.26; 2 Tim. 2.12.

Kira tæəkæshinø nga Yeesu aagi duuniya

(Luka 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ “Goona nøhø noonø makø jamønø shi nyi ka kiranø aasøkø duuniya. Aa'a, øntaa jamønø kira nyi, panø kira nyi. ³⁵ Ma shi nyi, ka mbøzeenø ka uuji nguyirønø da døsønøtii, uuji makinø da møsønøtii, madfanø da sørøhwatø øsø. ³⁶ Ønjitø asøkø yi rønøwø na ndzaanø ka ønji daawaanø nga natii na.

³⁷ “Taa wu patø uu'i tø dii tadfa tø mæci palee ka nyi, mambu'umø ci bahø ndzaanø ka lawaraaki. Taa wu patø uu'i tø uundzø nguraakii taa uncitø minaakii palee ka nyi, mambu'umø ci bahø ndzaanø ka lawaraaki. ³⁸ Ma øndøtø pooshi ngirø ønfwaakii nga gwa'avønø tø ci aashikii, ca nø'u dø nyi, mambu'umø ci bahø ndzaanø ka lawaraaki.

³⁹ Tadfa wu patø dii gazhi'waanø nga luupaa øpinaakii, zamagine cii køya zamagi øtsa. Amma, tadfa wu patø zamagi dø øpinaakii putø nga nø'unø tø nyi, ka upaanø nø ci bwatyakii.”

Slønø nga shikwa

(Mar. 9.41)

⁴⁰ “Taa wu patø liwø tuunø, tø nyi liwø ci øtsa. Taa wu patø liwø tø nyi øsø, tø øndøtø sløkee ka nyi liwø ci øtsa. ⁴¹ Taa wu patø liwø tø *anabi nga Øntanfø acii dii ci ka anabi nga Øntanfø, ka upaanø nø øndøkii shikwa makø søtø ci anabi a upaa. Ha'ø øsø, taa wu patø liwø nønyu ønda acii dii ci ka nønyu ønda, ka upaanø nø ci shikwa makø nga nønyu ønda. ⁴² Tantanyinø cii kya ba koonø: taa wu patø ndii ma'inø taa ka moodøba'a agi ønji nø'unø tø nyi acii dii ci ka lawaraaki, ka upaanø nø ci shikwakii.”

11

Wabønø nga Yeesu agyanø Yoohana

(Luka 7.18-35)

¹ Makø uudøpaa Yeesu baabagi wabøøtsø ka lyawarønaakii pu'u aji børa'i, wata ca madø gatø, ca palø ka dzøgunønø da waazanø asøkø makødøhø vøranyinø. ² Ma Yoohana, øndø dfa bapøtisøma, mapa'ækii nø ci a furøshina. Makø fii ci uushi'iitø ci *Alømasiihu a dfaada, wata ca sløkee ka hara lyawarønaakii aabiikii. ³ Tøya dzø aabiikii, uu'i tii ka ci, “Ma bii Yoohana kwaa, hø nø øndøtø na shi nii, anii a gøreenø øndø'i øndø pama?” ⁴ Yeesu a ba ka tii, “Ønømø, una dzø ka banø ka Yoohana sønø cuuna fa da sønø cuuna nee. ⁵ Waatoo, agi wuunønø nø ginø nga muurøfinø, agi wiinø nø mahurømøø ønja, ønji uyikuzønø øsø, agi mbøødfønø nø tii. Agi wuunønø nø liminø nga kadøguløminø, agi madøeenø nø ønji ka mamøtø ønja, agi waazanø nø ønji Nønyu Habara ka maaghiinø øsø. ⁶ Tø'i barøkaanø ashi øndøtø pooshi na unee ka nø'unø tø nyi.”

⁷ Ma saa'itø *lyawarønø nga Yoohana a palø satii, Yeesu a ndzanø wabønø ka dabaala agyanø Yoohana, ønki ci, “Ya saa'itø gyuunø aabii Yoohana aagi bilina, mi sanø mwayi unø neena? Kuzønø øtø ca ba'agi

10:34 10.34 Luka 2.14. **10:35** 10.35-36 Mika 7.6. **10:35** 10.35 10.21; 24.10; Mar. 13.12; Luka 21.16. **10:37** 10.37 Dzøk. 13.7-10; 33.9; Mat. 19.29; Mar. 10.29; Luka 18.29. **10:38** 10.38-39 16.24-25; Mar. 8.34-35; Luka 9.23-24; Yooh. 12.25-26. **10:40** 10.40 18.5; Mar. 9.37; Luka 9.48; Yooh. 13.20; Gal. 4.14. **11:1** 11.1 7.28. **11:2** 11.2 14.3. **11:3** 11.3 Yooh. 1.15,27; 3.31; 11.27. **11:5** 11.5 Isaa. 35.5-6; 26.19; 61.1; Luka 4.18.

agi mædæ kwa? ⁸ Aa mi sanjə gyuunə ka caamana? Ka caama əndətə ηgii dagwa kəjeerənə kwa? Ma ənjitə ca n̄ga tsarə kəjeerənə ha'ə, agi ənji n̄ga ηwan̄wə nə tii. ⁹ Bamə ka nyi: mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka caamanə kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə ka caamanə. ¹⁰ Acii ci nə əndətə wabi malaaba ləkaləkətə agyanəkii. Ma bii Əntan̄fə:

‘Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,

kaa ca ta ka hə kəŋwanə,

ca hadatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.’ ”

¹¹ Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: ma Yoohana əndə d̄a bapətisəma, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma, ma əndətə palee də uundzuundzuunə agi ηwan̄juunə n̄ga dagyə, kə palee ci ka Yoohana. ¹² ‘Watəginə ka zamana n̄ga Yoohana ca'ə mbu'ya ka əndzə'i, ha'ə nə ηwan̄juunə n̄ga dagyə agi paka'ə də purətə han̄kaliinə. Agi d̄a gazhi'waanə n̄ga saaweenə nə tii. ¹³ Patənə n̄ga anabiinə da bariya n̄ga Muusa, kə d̄ii tii anabaakwaanə ha'ə mbu'ya zamana n̄ga Yoohana. ¹⁴ Mad̄a n̄ga'ə koonə nə luuvənə, ma Yoohana, ci nə *Iliya ətə bii malaaba ləkaləkətə agyanəkii oo'i, ka shine nə ci. ¹⁵ Ma əndətə da liminə n̄ga fanə, wa ca fa.

¹⁶ “Amma, də mi sanjə mbərə mbərətəginəki də ənji n̄ga zamanana? Makə manjeevənə t̄əya buurə asəkə luuma nə tii, t̄əya 'waa'wa hara manjeevənə makə tii, ¹⁷ t̄əya ba: ‘Kə əgiinə koonə uufaləma; pooshi unə ujə. Kə kii inə koonə wanyanə n̄ga wa, amma, matuumuunə.’

¹⁸ Ma bii nyi ha'ə, acii makə shi Yoohana, kə d̄ii ci suumaya, paa ci n̄ja sa ma'i inaba. Taa wu patə, kə bii ci: ‘Əndə gu'wə nə ci!’ ¹⁹ Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə n̄ga ənda, agi adənə nə nyi zəma, n̄ya sa ma'i inaba. Kə bii ənji ka nyi: ‘Tsaaməmə t̄ə əndət̄sa! Bwan̄kara nə ci, masa ma'i inabi, guva n̄ga ənji luu tsəka da hara ma'waslyakə ənji nə ci!’ Patə da ha'ə, ma hiima n̄ga Əntan̄fə, agi neenə nə ənji ka tantanyinəkii dagi slənaakii.”

Wazənə n̄ga Yeesu ka vəranyiitə maviimə goon̄ga ka ci

(Luka 10.13-15)

²⁰ Ma vəranyiitə d̄ii Yeesu sə n̄ga hurəshishinə lan̄ə asəkətii, pooshi tii unee ka d̄a 'waslyakəənə. Wata Yeesu a ndzan̄ə wazənə ka tii. ²¹ Ca ba, “Kə d̄ii anuunə, ənji Koorazinə, kə d̄ii anuunə, ənji Batəsayida! Acii maci ma sə n̄ga hurəshishiitə d̄aad̄ii asəkə vəranyiit̄sə goonə, də Tiira da də Sidoonə d̄ii, kad̄a kə n̄gaanḡii tii d̄əgəjinyinə, t̄əya ndzaanə agi əntəd̄aka ka baariinə oo'i, kə baa tii ka Əntan̄fə. *

²² Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusəra n̄ga d̄a gəŋwanə, kadə nə gəŋwanə goonə a palee ka n̄ga ənji Tiira da n̄ga ənji Sidoonə də iza'unə. ²³ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə san̄a, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə sun̄wə kagərə nə ənji tuunə! Acii maci ma sə n̄ga hurəshishiitə d̄ii ənji koonə, ka ənji *Sadooma d̄ii ənji, kad̄a ma'ə vərənəkii ca'ə ənshinə. ²⁴ Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusəra n̄ga d̄a

11:10 11.10 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76. **11:14** 11.14 1 Meem. 17.1; Mal. 3.23; Mat. 17.12-13; Mar. 9.13. **11:15** 11.15 13.9,43; Mar. 4.9,23; 7.16; Luka 8.8; 14.35. **11:18**

11.18-19 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. **11:19** 11.19 9.10; 11.2. * **11:21** 11.21 Tiira da Sidoonə: Isaa. 23.1-16. **11:23** 11.23 Isaa. 14.13,15.

gəŋwanə, gədə təgunuunə ŋga əŋji hanyinə ŋga Sadooma nə Əntaŋfə a nee acii noonə.”

Dzənə aabii Yeesu ka upaa əpisəka

(Luka 10.21-22)

²⁵ Ma ka ətə saa'i, wata Yeesu a ba, “Ya'ə Daada, Slandanə ŋga dadagya da ŋga duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii əŋjitə shii uushi'inə da əŋji hiima, kə baarəgi hə ka əŋji saakii.

²⁶ Ha'ə dīi, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kadeesəkə ka hə.”

²⁷ Wata əŋki ci ka əŋja, “Patənə ŋga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi əndə shii tə nyi, madaamə Daadə. Ha'ə əsə nə Daadə, pooshi əndə shii tə ci, madaamə nyi da əŋjitə ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii tə ci. ²⁸ Shoomə aabiiki, unə ənə zhaarə acii mazəzəkə kərənə, kaa nya vii koonə əpisəka. ²⁹ Luumə dzəgunənaaki, una nə'u dərəpaaki. Acii pu'u nə səkəki. Paa nyi ka ka uushi aa səkəki. Ka upaanə nuunə əpisəka. ³⁰ Acii ma dzəgunənaaki ənə cii kya vii koonə, ŋgufə. Ma kərənə cii kya kaanə koonə əsə, katsatsa'ə.”

12

*Ləgwanə agyanə *uusəra ŋga əpisəka*

(Mar. 2.23-28; Luka 6.1-5)

¹ Ma ka ətə saa'i, Yeesu a pitəgi da səkərə, waatoo rə ŋga aləkamaara. Ma uusərakii, uusərə ŋga əpisəka. Ma lyawarənaakii, kə dīi madəfənə tə tii. Wata təya dzə də biyyiinə aləkamaara, təya tsəbə.

² Makə nee *Farisanyinə ka tii, wata təya ba ka Yeesu, “Tsaamuu! Watiitə lyawarənaaku ka daada sətə maviimə *bariya rəgwa ŋga danə uusərə ŋga əpisəka.” ³ Əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi unə jaŋgii sətə dīi *Dawuda tii da əŋjaakii saa'itə madəfənə a da tə tii kuna? ⁴ Kə dəməgərə ci aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə, ca ŋgiragi burooditə dəkəpaa əŋji ka Əntaŋfə, təya adə da əŋjaakii, taa ŋgahi ma buroodita, pooshi bariya vii ka tii rəgwa ŋga adənə, madaamə ka limanyinə daanətii.

⁵ Anii pooshi unə jaŋgii asəkə bariya ŋga Muusa oo'i, taa ŋgutə uusəra ŋga əpisəka patə, ma limanyinə, ha'ə nə tii agi taŋəgi bariya ŋga uusəra ŋga əpisəka acii agi slənənə nə tii asəkə yi ŋga Əntaŋfwa? Amma, patə da ha'ə, pooshi 'waslyakəənə ashitii. ⁶ Wanyinə ca ba koonə: tə'i uushi ganə palee ka yi ŋga Əntaŋfə. ⁷ Kə bii Əntaŋfə asəkə malaaba ləkələkətə oo'i: 'Nəhə təgunuunə ŋga əŋji mwayi nyi, əntaa da ka nyi sataka də daba.' Maci kə shii unə sətə ci wabəətsə a moo banə, kada pooshi unə nja ba oo'i, tə'i 'waslyakəənə ashī əŋjitə pooshi agi da 'waslyakəənə. ⁸ Acii ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, Slanda uusəra ŋga əpisəkə nə nyi.”

Əndə mantə ciinə

(Mar. 3.1-6; Luka 6.6-11)

⁹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə gatə, ca dzə, ca dəməgərə aasəkə *kuvə də'watii. ¹⁰ Asee, tə'i əndə davə ətə dīi ciinəkii mantəkii. Hara əŋji davə a ləgwa ka Yeesu, əŋki tii, “Ya əna, madə kə mbədəpaa

11:24 11.24 10.15; Luka 10.12. **11:25** 11.25 Isaa. 29.14; 1 Koor. 1.18-29. **11:27** 11.27 28.18; Yooh. 1.18; 3.35; 10.15; 13.3; 17.2. **11:28** 11.28-30 Isaa. 28.12. **11:29** 11.29 Irim. 6.16. **12:1** 12.1 Dzək. 23.25-26. **12:2** 12.2 Shig. 20.8-10. **12:3** 12.3-4 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9. **12:5** 12.5 Baan. 28.9-10. **12:7** 12.7 9.13. **12:9** 12.9-14 Mar. 2.27-28.

ənji də əndə uusəra əpisəka, kə tanəgi ənji bariya kwa?” Ma bii tii ha'ə, kaa təya shii upaa sə nga idəpaanə ashikii. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, “Yaci tə'i əndə'i əndə da bagaakii agyuuna, mađa kə kulagərə aa gu'u uusərə nga əpisəka, paa ci ka ngiraginə kwa?” ¹² Kə palee əndə ka бага ka shaŋə. Acii ha'ə, kə vii *bariya rəgwa nga da nga'əənə uusərə nga əpisəka.” ¹³ Wata əŋki Yeesu ka əndətə dīi ciinəkii mantəkii, “Tədapaa ciinəku.” Wata ca tədapaa, ciinəkii a ənəpaa ndalə makə nga əndə'i. ¹⁴ Makə nee Farisanyinə ha'ə, wata təya palə, təya dzə ka da mətərəkinə nga bələginə tə Yeesu.

Matadə əndə nga Əntanfə

¹⁵ Makə fii Yeesu oo'i, agi d'anə nə ənji mətərəkinə nga bələginə tə ci, ca palə saakii. Dabaala a dzə də nə'unə tə ci. Ca mbəđəpaa də patənə nga ənji bwanea, ¹⁶ ca wazə ka tii, “Goonə bagi taa wu nə nyi.” ¹⁷ Ma bii ci ha'ə, ka mbu'utəginə də sətə wabi anabi Isaaya ətə bii ca:

¹⁸ “Wiitə lawaraaki ətə ta'i nyi, kə uu'i nyi tə ci, ci ca uufagi səkəki. Ka sləkeenə nə nyi ka Ma'yanaaki aagyanəkii kaa ca ba aniyaaki ka patənə nga ənji agi duuniya. ¹⁹ Paa ci na daada mabizhinə da ənja, taa wazənə, pa ca wabə də ngeerənə ahada ənja, ²⁰ paa ci ka biiyigi uushi'iitə gwaanəgi satii, paa ci ka bələgi garəkuwatə kədəhə ka əntəginə. Ka d'anə nə ci ha'ə, see mađa jaalii goonəganə nga Əntanfə agyanə *duuniya. ²¹ Tə ci nə patənə nga ənji a gi'i.”

Bərapaanə nga ənji tə slənə nga Malaaba Ma'yanə
(Mar. 3.22-30; Luka 11.14-23)

²² Ma daba'əkii, wata ənjə a kira ka Yeesu əndə'i muurəfa, kadəguləmə nə ci əsə, acii tə'i ginaaji ashikii. Yeesu a mbəđəpaa də ci. Ha'ə əndətə a mbee ka wabənə, ca nee ka ha əsə. ²³ Dabaala patə a ləgwa, əŋki tii, “Matuu mađuunə jijinə nga *Dawuda ətsə nii?” Acii kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə nə sətə dīi Yeesu.

²⁴ Makə fii Farisanyinə ətsə ha'ə, təya ba, “Ma ci əndətə a lyaakagi ginaajinyinə, də baawəda nga *Byaləzabulə, nwanwatii.”

²⁵ Shiinə nga Yeesu tə sətə ci təya hiima, wata əŋki ci ka tii, “Taa nğutə nwanjuunə təkəgi bəra'i putə nga mabizhinə, ka əntənə nə nwanjuunəkii. Ha'ə, taa nğutə vərənə taa ya ətə təkəgi bəra'i, ka ənslənə nə vərənəkii taa yikii. ²⁶ Mađa *Seetanə ca vii baawəda nga lyaakagi sətə ndzaa ka naakii, kə ndzaa ci ətsə kə təkəgi yikii bəra'i, ka ənslənə nə nwanjuunəkii. ²⁷ Yoo, mađa də baawəda nga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu dīi vii ka *lyawarənə goonə natii baawəda nga d'anə ha'a? Slənatii na baarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁸ Amma, makə dīi ci, də baawəda nga Ma'yanə nga Əntanfə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci baarii oo'i, kə njanə Əntanfə da nwanjuunə ahadoonə.

12:11 12.11-12 Luka 13.15-16; 14.5. **12:14** 12.14 Yooh. 5.16,18. **12:16** 12.16 8.4; 9.30; Mar. 7.36. **12:17** 12.17-21 Isaa. 42.1-4. **12:18** 12.18 3.17. **12:22** 12.22-24 9.32-34. **12:23** 12.23 20.30-31. **12:24** 12.24 10.25. **12:28** 12.28 Luka 17.21.

²⁹ “Pooshi ɛndɛ ca dzɛgɛrɛ aasii aa ha mandalɛ ɛndɛ, ca fɛ'yagi uushi'inaakii patɛ, madɛamɛ ci kɛ anɛgi mandalɛ ɛndɛkii zɛku'i, taabu'u fɛ'yaginɛkii uushi'inɛ.

³⁰ “Tada wu nɛ ɛndɛ pooshi liwɛ tɛ nyi, ɛndɛ daawaanaakii nɛ ci ɛtsa. Tada wu nɛ ɛndɛ pooshi agi tsakɛnɛ tɛ nyi agi tsɛɛkɛnɛ ɛsɛ, ɛndɛ kuzhidɛginɛ nɛ ci. ³¹ Aciɛ ha'ɛ, wanyinɛ ka banɛ koonɛ, tada ŋgutɛ 'waslyakɛnɛ da bɛrapaanɛ tɛ ɛntanɔfɛ, ka tifyaginɛ nɛ ɛntanɔfɛ ka ɛnja. Amma, ma bɛrapaanɛ tɛ Malaaba Ma'yanɛ, pooshi ɛntanɔfɛ ka tifyaginɛ. ³² Ha'ɛ ɛsɛ, tada wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzɛnɛ ŋga ɛnda, ka tifyaginɛ nɛ ɛntanɔfɛ tɛ ci. Amma, tada wu patɛ bii bwaya uushi aashi Malaaba Ma'yanɛ, pooshi ɛntanɔfɛ ka tifyaginɛ tɛ ci ɛndzɛ'i ka ca'ɛ ndɛŋwɛ ndɛŋwɛ.”

ɔnɔfwɛ da pawaaakii

(Luka 6.43-45)

³³ “Yoo, madɛ ŋunyikii nɛ ɛnɔfwa, ŋunyikii ndzaanɛ pookii. Madɛ bwayakii nɛ ɛnɔfwa, bwayakii ndzaanɛ pookii ɛsɛ. Aciɛ ka pookii shiinɛ ɛnji ɛnɔfwa. ³⁴ Ya unɛ rɛhunyina, iitɛ mbeenuunɛ ka ba ŋunyi uushi, wiinɛ boo bwayakii nuunɛ kwa? Aciɛ sɛtɛ pasɛ asɛkɛ ɛdzɛmɛ ŋga ɛndɛ ciɛ kɛya ba. ³⁵ Ma ŋunyi ɛnda, ŋunyikii ndzaanɛ slɛnaakii, aciɛ ŋunyikii nɛ aginaakii. Ma bwaya ɛndɛ ɛsɛ, bwayakii ndzaanɛ slɛnaakii, aciɛ bwaya aginɛ nɛ ci. ³⁶ Wanyinɛ ka banɛ koonɛ: ma uusɛrɛ ŋga dɛ gɛŋwanɛ, taa wu patɛ, ka baabaginɛ nɛ ci patɛnɛ ŋga uushi'iitɛ pooshi nafakii ɛtɛ shi ca wabɛ. ³⁷ Wabɛnɛ goonɛ nɛ ɛnjɛ a ŋgɛrɛ ka la koonɛ dɛ gɛŋwanɛ. Wabɛnɛ goonɛ na baarii tuunɛ taa pooshi 'waslyakɛnɛ ashuunɛ, taa ka ma'waslyakɛ ɛnji nuunɛ.”

Lɛgwa sɛ ŋga hurɛshishinɛ ama Yeesu

(Mar. 8.11-12; Luka 11.29-32)

³⁸ Ma daba'ɛkii, hara maliminɛ da hara Farisanyinɛ a ba ka Yeesu: “Malɛma, ŋga'ɛ keenɛ ha dɛ sɛ ŋga hurɛshishinɛ keena nee.”

³⁹ Amma ɛŋki ci ka tii: “Ma ɛnji ŋga zamanana, bwaya ɛnja, ɛnjitɛ pooshi ka nɛ'utɛ bariya ŋga ɛntanɔfɛ nɛ tii. Agi alɛnɛ nɛ tii kaa ɛnjɛ a dɛ ka tii sɛ ŋga hurɛshishinɛ. Amma pooshi sɛ ŋga hurɛshishinɛ ci ɛnjɛ a dɛ ka tii, madɛamɛ ɛtɛ dɛii ɛntanɔfɛ dɛ *anabi Yunana. ⁴⁰ Makɛ sɛtɛ baa Yunana vɛdɛ makkɛ da uusɛra makkɛ asɛkɛ hɛrɛfinɛ, ha'ɛ nɛ Uuzɛnɛ ŋga ɛndɛ a baanɛ vɛdɛ makkɛ da uusɛra makkɛ manɔgɛdɛkii agi hanyinɛ. ⁴¹ Ma uusɛra ŋga dɛ gɛŋwanɛ, kadɛ nɛ ɛnji Niniva a madɛ, tɛya vii ma'inɛ ka ɛnji ŋga zamanana, aciɛ makɛ fii tii waazanɛ ŋga Yunana, kɛ baa tii ka ɛntanɔfɛ. Yoo, tɛ'i sɛtɛ palee ka Yunana ganɛ, amma pooshi unɛ baanɛ ka ci. ⁴² Ma uusɛra ŋga dɛ gɛŋwanɛ, kadɛ nɛ miitɛ dɛii ŋwanɔuunɛ agyanɛ hanyinɛ ŋga Saba a madɛ, kya vii ma'inɛ ka ɛnji ŋga zamanana, aciɛ kɛ ma'ya ki dzadɛ daga anɛ hanyinatɛ, kya shi aabii ŋwanɔwɛ Sulayimaanu, kaa kya fa macicirɛ dzɛgunɛnaakii. Yoo, tɛ'i sɛtɛ palee ka Sulayimaanu ganɛ, amma pooshi unɛ agi fa wabɛnaakii.”

12:29 12.29 Isaa. 49.24. **12:30** 12.30 Mar. 9.40; Luka 9.50. **12:31** 12.31-32 12.24. **12:33** 12.33 7.16-18. **12:34** 12.34 3.7. **12:36** 12.36-37 Yak. 3.6-10. **12:38** 12.38-39 16.1-4; Mar. 8.11-12. **12:38** 12.38 Yooh. 6.30; 1 Koor. 1.22. **12:40** 12.40 Yun. 2.1; Mat. 27.63. **12:41** 12.41 Yun. 3.5. **12:42** 12.42 1 Meem. 10.1-10.

Wabənə nga Yeesu agyanə ənyanə nga ginaaja

(Luka 11.24-26)

⁴³ “Madə kə dzəgi ginaaji ashi ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə ka hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha nga əpisəka. Amma paa ci ka upaanə. ⁴⁴ Ka banə nə ci ka naakii na: 'A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.' Madə kə ənyi ci aa dəvə, ca lapaa hakii gbəhə, maslaabakii, mahadakii nga'ə əsə. ⁴⁵ Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə məd'əfə ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəməgərə aashi əndətə, təya ndzaanə. Wata ndzaanə nga əndətə a dagi təgugunə palee ka nga njukə. Ha'ə dīi na slənə də bwaya ənji nga zamanana.”

I məci Yeesu da ndzəkənjushi'inəkii

(Mar. 3.31-35; Luka 8.19-21)

⁴⁶ Ma Yeesu ma'ə agi wabənə ka ənja, wata kə mbu'ya məci tii da ndzəkənjushi'inəkii, təya kənjaanə agyə, təya ləgwa kaa təya wabə da Yeesu. ⁴⁷ Wata əndə'i əndə a ba ka ci oo'i, “Watiitsə i muu tii da ndzəkənjushi'inəku kəhə kəhə agyə. Nga'ə ka tii nə wabənə da hə.” ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka ci, “Wu sanə nə yaaya? I wu nə ndzəkənjushi'inəkya?” ⁴⁹ Wata ca shiku tə lyawarənaakii, əŋki ci, “Watiinə i yaayi da ndzəkənjushi'inəki. ⁵⁰ Aci tada wu patə ca slənətə sətə ci Daadə ətə dadagyə a moo, ci nə ndzəkənjunəki da cikənjunəki da yaayi.”

13

Misaali də əndə giirə slikerənə

(Mar. 4.1-9; Luka 8.4-8)

¹ Agi uuseratə rənjwə ha'ə, Yeesu a madə asii, ca palə, ca ndzaanə ama uunəvə kaa ca dzəgunə ka ənja. ² Lanə ka shanə nə dabaala abiikii, see də makə ndərəvə ci aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə asəkəkii, ənjə a kənjaanə anə ndəra. ³ Kə slənyi ci də misaalinyinə ka baaba ka tii uushi'inə lanə. Əŋki ci, “Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikerənə. ⁴ Ma ca giirə slikerənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa. Əginyinə a dəmətə. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatə dīi hanyinə gi'u anəkii. Slikerənəkii a givagi pii pii, acii wata lyavərəvərə nə hanyinə anə faara. ⁶ Makə cifə uusera, wata magiva slikerənəkii a naa'ugi saakii, acii pooshi slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə. Magiva slikerənəkii a huurəgi saakii. ⁷ Hara slikerənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikerənəkii, dəhəkii a pa'aanə ka ci, pooshi rəgwa nga gərənə. ⁸ Amma, ma hara slikerənəkii, kə kwaalii tii anə njunyi hanyinə, kə vii tii njunyi cifanə. Harakii gya'ə gya'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii makkə pu'unə makkə pu'unə.” ⁹ Yeesu a uudəpaa, əŋki ci, “Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.”

Ka mi də misaali?

(Mar. 4.10-12; Luka 8.9-10)

¹⁰ Wata *lyawarənə nga Yeesu a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Ka mi sanə cii kwa da misaali, ha wabə ka ənja?” ¹¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Ma unə, koonə vii əntanfə rəgwa nga shii ma'umbee uushi'inə nga njwanuunaakii, əntaa ka tii. ¹² Aci, ma əndətə kavə nəkii ka shii uushi'inəkii, ka ci tsakənə nə ənji paaratəginə kaa ca shii

ɔfanə laŋə aciikii. Amma, ma əndətə dʒii naakii shiine gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ¹³ Ci nee unə cii kya wabə ka tii də misaali, acii ka tsaamənə nə tii, amma, paa tii ka neenə, ka kapaanə nə tii liminətii, amma, paa tii ka fanə, paa tii ka paaratəginə əsə. ¹⁴ Tii ca mbu'utəgi də wabəətə wabi Əntaŋfə ka ənji *Isərayiila da ma anabi Isaaya ətə bii ci:

'Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
amma, pooshi unə ka paaratəginə shaŋə.
Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
amma, pooshi unə ka neenə shaŋə.

¹⁵ Acii ma ədzəmə ŋga ənjitsa, mapa'əkii,
liminətii əsə, manjiikəkii,
təya dzaa'agi ginətii.
Maci maɔfamə tii ha'ə,
kaɔfa kə nee tii də ginətii,
təya fatə də liminətii,
təya paaratəgi də ədzəmətii,
təya zhi'wagi aabiiki əsə,
nya mbəɔɔpaa də tii.'

¹⁶ Amma, ma unə, tə'i barəkaanə ashuunə, acii agi neenə nə ginuunə, ha'ə agi fanə nə liminuunə əsə. ¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: laŋə nə anabinyinə da ənji ŋga Əntaŋfə mwayi ka shaŋə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə."

Dzəgunətənə ŋga Yeesu tə misaali ŋga əndə giirə slikərənə

(Mar. 4.13-20; Luka 8.11-15)

¹⁸ "Fatəmə dʒii kaa nya ba koonə sətə ci misaali ŋga əndə giirə slikərənə a moo banə: ¹⁹ maɔfa kə fii ənji wabənə agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə, amma maparatəginə tii, ka ndzaanə nə tii makə slikəriitə kwaalii ahada rəgwa, *Seetanə a shi, ca dəməgi wabəətə giirə ənji a ədzəmətii. ²⁰ Ma slikəriitə kwaalii ama pasla, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə, təya luu pii də moodasəka. ²¹ Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə ŋga uundzə saa'i. Acii ha'ə, maɔfa kə lii ŋgəra'wə da cibə tə tii putə ŋga wabənə ŋga Əntaŋfə, pii wata təya bwasee. ²² Ma slikəriitə kwaalii aagi dəhə əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə, amma putə ŋga buurə uushi'inə ŋga *duuniya da uudə gəna, kə saawagi wabənəkii, pooshi nafakii. ²³ Ma slikəriitə kwaalii anə ŋunyi hanyinə əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə, təya paaratəgi ŋga'ə, təya ndzaanə makə slikərətə ca vii ŋunyi cifanə, harakii gya'ə gya'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə makkə pu'unə makkə pu'unə."

Misaali də kuzəna

²⁴ Yoo, kə dʒii Yeesu ka tii əndə'i misaali əsə də banə, "Ma ŋwanjuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da sətə dʒii də əndətə gi ka ləga ŋunyi slikərənə asəkə raakii. ²⁵ Ma davəɔɔ, ətsə taa wu patə ka ŋunyinə nə ci, wata əndə daawaanaakii a dzə ka ləgavə kuzənə aagi aləkamaarakii, ca palə saakii. ²⁶ Makə givagi aləkamaara, kə girə, kə

uugi ng̃g̃er̃e manjeeṽeñe, wata kuz̃eñe a shigi ha'ə naakii. ²⁷ Ənji sl̃eñe nga slanda r̃e a dz̃e ka bañe ka ci, əŋki tii: 'Slandana, əntaa ñunyi sliker̃eñe l̃egii ha? Aa dama d̃ii gyavagi kuz̃eñe agik̃əya?' ²⁸ Wata ca ba ka tii: 'Ənd̃e daawaañe d̃ii ha'ə.' Ənji sl̃enaakii a ba ka ci: 'Nga'ə ka hə mada k̃e giiñe ka mbuud̃əgiñe kwa?' ²⁹ Amma ca ba ka tii: 'Aa'aa'ə, bwaseem̃e, goona dz̃e ka mbuud̃əgiñe, acii mada k̃e gyuuñe ka mbud̃əñe, ka mbud̃əəñeñe nuuñe da i aləkamaara atsakii. ³⁰ Wa t̃əya g̃er̃e pat̃e. Mada k̃e mbu'ya saa'i nga cifañe, kad̃e nii kya ba ka ənji sl̃eñe cifañe, aa t̃əya mbuud̃əgi kuz̃eñe z̃əku'i, t̃əya puk̃əg̃er̃e aagi guñe, taabu'u sl̃eñəñetii ka nyi cifañe nga raaki, nya puk̃əg̃er̃e aa d̃əbw̃e.' ”

Misaali d̃e manshid̃əf̃ə sliker̃eñe
(Mar. 4.30-32; Luka 13.18-19)

³¹ Yeesu a d̃a ka tii ənd̃ə'i misaali, əŋki ci, “Ma ñwañuuñe nga dagỹe, k̃e ndzaa ci mak̃e hi'u iza,* ənd̃e a ng̃er̃e, ca l̃əgapañe gakii asək̃e tsañe. ³² Sliker̃əñekii palee pat̃e d̃e ənshid̃əf̃əñe. Amma, mada k̃e gir̃e, ka d̃əgiñe ka dandza ka shañe. Əginyiñe a shi, t̃əya d̃a kuṽənyinatii daṽe.”

Misaali d̃e bur̃əjañe
(Luka 13.20-21)

³³ Yeesu a d̃a ka tii ənd̃ə'i misaali, əŋki ci, “Ma ñwañuuñe nga dagỹe, k̃e ndzaa ci mak̃e bur̃əjañe. Miñe a gwaz̃ət̃əgi d̃e k̃əŋw̃e əjima makk̃e nga əmpuñe. Wata əmpuñekii pat̃e a asl̃əgi diṽe.”

Da wab̃əñe nga Yeesu d̃e misaali
(Mar. 4.33-34)

³⁴ Ma uushi'iit̃s̃e pat̃e, k̃e wabi Yeesu ka dabaala d̃e misaali, pooshi uushi cii k̃əya ba ka ənji yad̃e misaalikii. ³⁵ Ma əts̃e pat̃e, ka mbu'ut̃əgiñe d̃e s̃ət̃e bii anabi oo'i: “Ka wab̃əñe ñe nyi ka tii d̃e misaalinyiñe, ka bañe ñe nyi ka tii s̃ət̃e ñi ma'umbeekii daga ka 'wat̃əgiñe nga duuniya.”

Dz̃əguñət̃əñe nga Yeesu t̃e misaali d̃e kuz̃əna

³⁶ Ma daba'əkii, k̃e bwasee Yeesu ka dabaala, ca d̃əm̃əg̃er̃e aasii. Wata lyawar̃ənaakii a shi aabiikii, t̃əya l̃əgwa ka ci, əŋki tii, “Bat̃e keeñe taa mi ci misaali d̃e kuz̃əñe a s̃ək̃er̃e a moo bañe.” ³⁷ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Ma ənd̃ət̃e l̃egii ñunyi sliker̃əñe, ci ñe *Uuz̃əñe nga ənda. ³⁸ Ma ra, ci ñe duuniya. Ma ñunyi sliker̃əñe əs̃e, tii ñe ənji nga ñwañuuñe nga əntañf̃ə. Ma kuz̃əna, tii ñe ənji nga Seetañe. ³⁹ Ma ənd̃e daawaat̃e gi ka l̃əgaṽe kuz̃əñeta, ci ñe Seetañe. Ma saa'i nga cifañe, ci ñe muudiñe nga duuniya. Ənji sl̃eñe cifañe əs̃e, tii ñe malaa'ikanyiñe. ⁴⁰ Mak̃e s̃ət̃e ci əŋj̃e a dzat̃əgi d̃e kuz̃hinyiñe, əŋj̃e a kaañe guñe, ha'ə na d̃a ka muudiñe nga duuniya. ⁴¹ Kad̃e ñe Uuz̃əñe nga ənd̃e a sl̃ək̃ee ka malaa'ikanyinaakii, kaa t̃əya dzat̃əgi d̃e əŋjit̃e ca kaṽe ənji ka d̃a 'waslyak̃əəñe da əŋjit̃e ca d̃a bwaya uushi'iñe, t̃əya

13:30 13.30 3.12; S̃eniiñe 14.14-15. * **13:31** 13.31 Hi'ukii palee d̃e ənshid̃əf̃əñe añe hanyiñe nga Gud̃e. Amma ma wab̃əñe nga Yeesu, agyañe ənd̃ə'i sliker̃əñe pam̃e añe hanyiñe nga Is̃ərayiila wabi ci. **13:31** 13.31 17.20; Luka 17.6. **13:32** 13.32 Əzakii. 17.23. **13:33** 13.33 1 Koor. 5.6; Gal. 5.9. **13:34** 13.34-35 13.10-17. **13:35** 13.35 Jab. 78.2. **13:40** 13.40 7.19; Yooh. 15.6.

fædægi tē tii agi nwanjuunaakii, ⁴² tōya əjigərə tē tii aagi gunē. Davē tuunətii, tōya tsəbē linyinətii. ⁴³ Ma ənjitə da goonŋa ashitii əsə, ka bərənə nē tii makə uusəra agi nwanjuunə nŋa Dəsənətii. Ma əndətə da liminə nŋa fanə, wa ca fa.”

Misaali də manŋəfə gəna

⁴⁴ “Ma nwanjuunə nŋa dagyē, kə ndzaa ci mbərə mbərə da manŋəfə gəna ətə upaa əndə'i əndə asəkə rə, ci ka ha nŋa uuzanə. Makə upaa ci, ca ənə ka nŋədəginə davə. Ka moodasəkə nə ci ka shaŋə. Ca dzə ka dərəmagi də uushi'inaakii patə, ca dərəgi də rəta.”

Misaali də lu'ulu'u

⁴⁵ “Ha'ə əsə, ma nwanjuunə nŋa dagyē, kə ndzaa ci mbərə mbərə da əndətə ca alə nŋunyi lu'ulu'u. ⁴⁶ Wata makə upaa ci nŋunykii, ca dzə ka dərəmagi də uushi'inaakii patə, ca dərəgi də nŋunyi lu'ulu'uta.”

Misaali də slaad'a

⁴⁷ “Ha'ə əsə, ma nwanjuunə nŋa dagyē, kə ndzaa ci mbərə mbərə da slaad'a ətə kagərə ənji aagi uunəva, ca kaasha hərəfinə kama kama laŋə. ⁴⁸ Makə nii slaadəkii, ənjə a əlyagi aanə ndəra, ənjə a ndzaanə ka tsəəkəgi nŋunyi hərəfinə aasəkə d'əva. Bwayakii əsə, ənjə a pukəgi. ⁴⁹ Ha'ə na d'a əsə uusəra nŋa muudinə nŋa duuniya. Kadə nə malaa'ikanyinə a dzə ka tsəəkəgi bwaya ənji ahada nŋunyi ənja, ⁵⁰ tōya əjigərə tē tii aagi gunē. Davə tuunətii, tōya tsəbē linyinətii.”

Kura uushi'inə da iirə uushi'inə

⁵¹ Yoo, Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, “Kə fii unə uushi'iitsə patə kwa?” Tōya ba ka ci, “Awa, kə fii inə.” ⁵² Wata ca ba ka tii, “Tad'a wu agi maliminə ndzaa ka lawara agi nwanjuunə nŋa dagyē, makə nŋa slanda yi nə ci, ətə ca nŋiragi kura uushi'inə da iirə uushi'inə asəkə kuvə shigaakii.”

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu
(Mar. 6.1-6; Luka 4.16-30)

⁵³ Makə uudəpaa Yeesu baaba misaalinyiitsa, ca madə gatə, ca palə saakii ⁵⁴ aa hakii aa vərə, hatə girə ci davə, ca dzəgunə ka ənji asəkə *kuvə də'watii. Kə d'ii ka tii ka sə nŋa hurəshishinə, tōya ba ahadatii, “Da saŋə upaa əndətsə shiinə ha'a? Da upaa ci baawəda nŋa d'a sə nŋa hurəshishina? ⁵⁵ Əntaa uuzənə nŋa əndə gwaa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyaama nə məca? Əntaa i Yakubu da Yusufu da Simoonə da Yahuda nə ndzəkəŋushi'inəkəya? ⁵⁶ Əntaa ganə ahadaamə nə cikəŋushi'inəkii pata? Da saŋə upaa əndətsə sətə ha'a?” ⁵⁷ Wata tōya kaaree ka ci. Yeesu a ba ka tii, “Ma *anabi, taa ka nŋutə vəranə gi ci patə, ka upaanə nə ci məghərəvənə. Amma ma gakkii də vərə da ahada ənji yaakii, paa ci ka upaa məghərəvənə.”

⁵⁸ Mad'amə Yeesu sə nŋa hurəshishinə laŋə davə putə nŋa ghatə vii goonŋatii.

14

Əntənə nga Yoohana əndə də bapətisəma
(Mar. 6.14-29; Luka 9.7-9)

¹ Ma ka saa'ita, kə fi *Hirudusə, ηwanjwə anə hanyinə nga Galili, habara nga Yeesu. ² Ca ba ka ənji slənaakii, “Ci nə Yoohana əndə də bapətisəma. Kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəda nga daada sə nga hurəshishinə ha'ə.”

³ Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma dīi ci ha'ə, putə nga Hiroodiya, minə nga ndzəkənjuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ηgərəma Hirudusə tə ki kaa kya ndzaa ka minaakii. ⁴ Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, “Madəbeemə ha ηgərə tə Hiroodiya ka minaaku shanə.” ⁵ Kə mwayi Hirudusə bələginə tə Yoohana, amma ηgwaliikii acii dabaala, acii kə ηgirə tii tə Yoohana ka anabi. ⁶ Makə zhi'wa kumənə nga uusəratə pwayi ənji tə Hirudusə, kə uji uuzənə nga Hiroodiya uncitə minəkii akənjwacii ənja. Ha'ə, kə kadeesəkə ka Hirudusə. ⁷ Ca də ka ki aləkawalə də jidə oo'i, taa mi patə bii ki, ka viinə nə ci ka ki. ⁸ Məci a ba ka ki, wa kya kədii nə nga Yoohana. Wata uncitə miitə a ba ka Hirudusə, “Nga'ə ka nyi ha vii ka nyi nə nga Yoohana əndə də bapətisəma əndzə'i asəkə kəjwa.” ⁹ Makə fii ηwanjwə ha'ə, kə zhimə tə ci asəkəkii. Amma putə nga jidəətə ji'i ci da putə nga madiigərə ənjitə 'waa'wa ci, kə bii ci, wa ənjə a vii ka ki sətə mwayi ki. ¹⁰ Wata ca sləkəe ka ənjə a dzə ka lyagi nə nga Yoohana a furəshina. ¹¹ Makə lyagi ənji, wata ənjə a kira asəkə kəjwa, ənjə a vii ka uncitə miitə, kya luu, kya kərə ka məci. ¹² Wata lyawarənə nga Yoohana a shi, təya ηgərə waakii, təya dzə ka ηgədəginə. Ma daba'əkii, təya dzə ka banə ka Yeesu tə sətə dīi.

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə
(Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

¹³ Makə fii Yeesu habara agyanə Yoohana, ca ndərəvə saakii aasəkə kumbawalə, kaa ca dzə ka ndzaanə daanəkii ka hatə pooshi ənji davə. Amma, makə fii dabaala ha'ə, təya bwasee ka vəranatii, təya nə'u tə ci də səfətii. ¹⁴ Yeesu a jimagərə asəkə kumbawalə aanə ndəra. Makə nee ci ka dabaala lanə, kə nyihə ci təgunuunatii. Wata ca mbədəpaa də ənji bwaneatii.

¹⁵ Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənaakii a shi aabiikii, əjki tii, “Kə dīi kədəwanə; wiinə agi bilinə naamə ganə. Acii ha'ə, bawə ka ənji, wa təya dzə aasəkə vəranəyinə ka dərə zəmə ka natii na.” ¹⁶ Wata Yeesu a ba ka tii, “Pooshi bwatya nga dzənatii. Unə nə vii ka tii zəma.” ¹⁷ Təya ba ka ci, “Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə ba'ə hərəfinə bəra'i nəndə acii inə.” ¹⁸ Wata ca ba ka tii, “Kiramə ka nyi.” ¹⁹ Ca ba ka dabaala, wa təya ndzaanə agyanə kuzənə, ca ηgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntanjə, ca baatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii, təya vii ka dabaala. ²⁰ Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə tə ətə mbəfaanə, dəvə pu'u aji bəra'i. ²¹ Ma

ənjitə agi zəməta, kə mbu'i tii bahə dəbu'u tufə, tsanə nə makinə da manjeevənə.

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə

(Mar. 6.45-52; Yooħ. 6.15-21)

²² Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya takəŋwa ka ci aa tanəgi uunəva, kaa ca ba ka dabaala a palə satii. ²³ Ma ənji agi palənə satii, ma ci naakii, wata ca ndərə aa giŋwə, ci daanəkii, kaa ca dā də'wa. Kə uugi vədfə d'anə, ci daanəkii nə əndə davə, ²⁴ dzadə ahada uunəvə nə kumbawalə əsə. Dzawə ka kumbawaləkii nə dzənə aakəŋwə ma'ə, acii lanə dərəva nə mədə agi əgyanə dakəŋwacii, ma'inə a dzə də dəgənə ashi kumbawala. ²⁵ Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca pukə, wata Yeesu a dzə aabii lyawarənaakii də wiinə anə ma'inə. ²⁶ Makə nee lyawarənaakii ka ci ka wiinə anə ma'inə, kə ŋgwaləgi tii ka shaŋə, əŋki tii, "Wiitsə bərəhinə!" təya kaala vurənə. ²⁷ Amma pii Yeesu a wabə ka tii, əŋki ci, "Baneemə ka moodəfuunə. Nyi əna, goona ŋgwalə!" ²⁸ Wata Piita a ba ka ci, əŋki ci, "Slandana, mada hə ətsə tanyi, bawə ka nyi, kaa nya dzə aabiiku anə ma'inə." ²⁹ Yeesu a ba ka ci, "Shiwa!" Wata Piita a jiməgərə asəkə kumbawala, ca wii anə ma'inə, ca dzə aabii Yeesu. ³⁰ Amma, makə nee ci ka mədə anə ma'inə, ca ŋgwaləgi. Wata ndzanə lipənə nə ci aagi ma'inə, ca ka vurənə, "Slandana, luupaa tə nya!" ³¹ Pii wata Yeesu a vii ciinəkii ka ci, ca kəsətə tə ci ka ciinə, ca ba ka ci, "Kə əki gi'inaaku tə nyi. Ma nə hə ka nəhənə, paa nyi ka kavənə tə hə ka wiinə anə ma'inə kwa?" ³² Təya ndərəvə aasəkə kumbawala, wata mədə a dədəkə. ³³ Lyawarənaakii a gərə'waanə asəkə kumbawala, təya paslə tə Yeesu, təya ba, "Tantanyinə, *Uuzənə ŋga Əntanfə nə hə."

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea də Ginazarətə

(Mar. 6.53-56)

³⁴ Makə tanəgi tii uunəva, təya mbu'u aanə hanyinə ŋga Ginazarətə. ³⁵ Ma ənji davə, kə puləgi tii oo'i, Yeesu ətsə shi. Wata təya sləkée taa dama patə anə hanyinəkii, ənjə a kyaara ka ci ənji bwanea patə. ³⁶ Təya kədii aciikii, taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təbətə. Patənə ŋga ənjitə təbətə, kə mbə'i tii.

15

Alə'aada ŋga dzədzəshi'inə

(Mar. 7.1-13)

¹ Kə shi harii *Farisanyinə da maliminə daga də Urusaliima aabii Yeesu, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, ² "Ka mi sanə ci lyawarənaaku a tanəgi alə'aada ŋga dzədzəshi'inaama? Acii ma təya, paa tii agi yibəgi ciinətii taabu'u zəmənetii." ³ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ya unə noona, ka mi dee cuuna tanəgi bariya ŋga Əntanfə putə ŋga alə'aada goona? ⁴ Acii kə bii Əntanfə oo'i: 'Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa məci, wa ənjə a bələgi tə ci.' ⁵ Amma, ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i, ma sətə dəbee əndə a vii ka dii

14:23 14.23 5.1; Luka 5.16. **14:25** 14.25 Ayb. 9.8. **14:26** 14.26 Luka 24.37. **14:30** 14.30-32 8.26. **14:31** 14.31 6.30; 8.26; 16.8; 17.20; Luka 12.28. **14:33** 14.33 16.16; 27.54; Mar. 15.39. **14:36** 14.36 9.20. **15:2** 15.2 23.25; Luka 11.38-39. **15:4** 15.4 Shig. 20.12; 21.17.

taa mæci, madfa bii ci ka tii: 'Ma sœna, kœ vii nyi ka Ɖntanfœ', tæda paa ci ðuunœtœ tœ tii ma'œ, pooshi haala. ⁶ Dœ ha'œ bwasee unœ ka wabœnœ nŷa Ɖntanfœ putœ nŷa alœ'aada goonœ. ⁷ Unœ œnjitœ ca nœ'u tœ Ɖntanfœ dœ moodœfœ bœra'i, asee, tantanyinœ nœ anabaakwaanœ nŷa Isaaya œtœ bii ci anuunœ œœ'i:

⁸ 'Ma œnjitsa, amatii ci tœya hanœtœ tœ nyi, Amma, ma œdzœmœtii, dzædœ da nyi ka shanœ.

⁹ Zabœ nœ paslœnatii tœ nyi, acii ma alœ'aadanyiitœ ci tœya dzœgunœ ka œnja, banœ nŷa œndœ shinœkinœ, œntaa banaaki.'

Uushi'iitœ ca ajiinœtœ tœ œnda

(Mar. 7.14-23)

¹⁰ Wata Yeesu a 'waa'watœ dæbaala aabiikii, ca ba ka tii, "Fatœmœ, una paaratœgi: ¹¹ Ɖntaa sœtœ ca dzœgœrœ da ma œnda ca ajiinœtœ tœ ci, amma sœtœ ca shigi da makii ca ajiinœtœ tœ ci." ¹² Wata lyawarœnaakii a shi aabiikii, tœya lœgwa ka ci, "Kœ shii hœ œœ'i, ma wabœœtsœ bii hœ, kœ kulii aasœkœ Farisanyinœ nii?" ¹³ Ca ba ka tii, œnki ci, "Tæda nŷutœ slikœrœnœ giva patœ, madfa œntaa Daadœ œtœ dadagyœ lœgii, ka mbudœginœ nœ œnji. ¹⁴ Bwaseemœ ka tii, goona buurœ tœ tii, muurœfinœ ca kœrœ tœ harakii. Madfa muurœfœ ca kœrœ tœ muurœfœ makœ ci, tii kyakya'œ ca kwaalagœrœ aa gu'u."

¹⁵ Amma œnki Piita ka ci, "Bawœ keenœ tæda mi ci misaalitœ a moo banœ." ¹⁶ Ca ba ka tii, "Ma'œ unœ yadœ paaratœgi dœ uushi makœ nŷa œnjitsœ kwa? ¹⁷ Asee, ma'œ unœ mapaaratœgimœ. Tæda mi patœ dzœgœrœ da ma œnda, ka dzœgœrœnœ kura'œ aasœkœ, ca gimagi. ¹⁸ Amma, ma sœtœ ca shigi da ma œnda, a œdzœmœ ca shigi. Ci ca ajiinœtœ œnda. ¹⁹ Acii a œdzœmœ nœ œndœ ka buurœtœ bwaya uushi'inœ ca kavœ tœ ci ka bœlœ œnda, ca alœhiinœ, ca ða badawaanœ, ca hœrœ, ca jirakœ, ca wabœ bwaya uushi'inœ aashi œnda. ²⁰ Wiitœ tsarœ nŷa uushi'iitœ ca ajiinœtœ œnda. Amma, ma adœnœ yadœ yibœgi ciinœ, pooshi ka ajiinœtœ œnda."

Gi'inœ nŷa mœshipœtœ minœ tœ Yeesu

(Mar. 7.24-30)

²¹ Wata Yeesu a madœ gatœ, ca palœ aanœ hanyinœ nŷa Tiira da nŷa Sidoonœ. ²² Ma anœ hanyinœkii, tœ'i œndœ'i mitœ Kana'ana. Wata kya shi dœ tuunœ, œnki ki, "Ya'œ Slandana, jijinœ nŷa *Dawuda, nœhuu tœgunuunaakya! Tœ'i uuzœnaaki, uncitœ minœkii da i ginaaji ashitœ. Lya'œ lya'œ nœ ki ka shanœ." ²³ Amma, majikœmœ Yeesu ka ki tæda rœnŷwœ dœ makii. Wata lyawarœnaakii a œntsahœ aabiikii, tœya kœdii aciikii, œnki tii, "Bawœ ka ki, wa kya dzœ satœ, acii agi shinœ nœ ki dœ nœ'unœ taamœ dœ wazœnœ lanœ." ²⁴ Yeesu a jikœvœ, œnki ci, "Ma slœkee œnji ka nyi, wata ka œnji *Isœrayiila tanœ, acii makœ maza bagiinœ nœ tii."

²⁵ Amma miitœ a shi, kya gœrœ'waanœ atsaœ sœdœ Yeesu, œnki ki, "Ya'œ Slandana, tsakuu tœ nyi." ²⁶ Yeesu a ba, "Pooshi nŷa'œ nœ nŷgœrœtœ zœmœ nŷa manjœevœnœ, œnjœ a kagi ka œdiinœ." ²⁷ Ɖnki miitœ, "Ha'œ tanyi, 'ya'œ Daadœ, amma taa œdiinœ œsœ, agi adœnœ nœ tii murœmurinœ nŷa zœmœtœ ca kwaalagi acii slanjiinœtii." ²⁸ Yeesu a ba ka ki, "Mina, lanœ

nə gi'inaaku tē nyi. Ma sətē cii kwa uudə, ka d'anə nə ənji ka hə.” Wata kə mbə'i uuzənatə ka saa'ita.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea laŋə

²⁹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə davə, ca dzə də palənə ama uunəvə ŋga Galili, ca ndərəgi aanə d'angəra, ca ndzaa dasə davə.

³⁰ Ənji bəzəkii a dzə aabiikii, təya kərə ənji bwaneanyinə kama kama, mabiiyi ənja, mahurəməsə ənja, muurəfina i kadəguləmina da hara ənji bwaneanyinə laŋə. Təya banee ka tii akəŋwaciikii. Ca mbədəpaa də tii. ³¹ Makə nee ənji kadəguləmə a wabə, mabiiyi ənji əsə, kə ənyi ilənyinatii ka guunəvə, mahurəməsə ənji əsə, watiinə ka wiinə, muurəfinə əsə, watiinə ka neenə, kə d'ii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə. Wata təya d'uunətə tə Əntaŋfə ŋga ənji *Isərayiila.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwadə

(Mar: 8.1-10)

³² Wata Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, ca ba ka tii, “Agi nəhənə nə nyi təgunuunə ŋga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii abiiki ənshinə, pooshi tii da sə ŋga kavənə aa matii. Pa nya moo təya palə də madəfənə, acii ga madəfənəkii a mbee ka tii a rəgwa.” ³³ Wata lyawarənaakii a ba ka ci, “Ya əna, da upaanaamə zəmə bahə zəməvənə ka ənjitsə laŋə ha'ə ganə agi bilina?” ³⁴ Yeesu a ləgwa a matii, “Buroodi moonə nəndə acii una?” Təya ba ka ci, “Buroodi mədəfə da uuji hərəfinə.” ³⁵ Wata ca ba ka dabaala, kaa təya ndzaanə patə. ³⁶ Ca ŋgərə burooditə mədəfə da hərəfiita, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, təya təkəpaa ka ənja. ³⁷ Patənətii, təya zəmə, təya əburə. Lyawarənaakii a tsəkətə ətə mbəfaanə, d'əvə mədəfə. ³⁸ Ma ənjitə agi zəmətə, dəbu'u ənfwadə, tsəŋə nə makinə da manjeevənə. ³⁹ Wata ca ba ka dabaala, kaa təya palə satii. Ma daba'əkii, ca ndərəvə aasəkə kumbawala, ca palə aanə hanyinə ŋga Magadanə.*

16

Ləgwa sə ŋga hurəshishinə ama Yeesu

(Mar: 8.11-13; Luka 12.54-56)

¹ Yoo, kə shi hara *Farisanyinə da *Sadukinyinə aabii Yeesu, kaa təya təkə tə ci. Təya ba ka ci, kaa ca d'a ka tii sə ŋga hurəshishinə ətə ca baarii oo'i, tə'i ci da baawəda ŋga Əntaŋfə. ² Əŋki Yeesu ka tii, “Ma uusəra a kula, mada dizə nə səkəntaŋfə, agi banə nuunə: ‘Pooshi ha ka tsəfənə doorə.’ ³ Ma tsəfakə əsə, mada tsaaməgyuunə aagi əntaŋfə, una nee dizə təkə təkə nə ha, agi banə nuunə: ‘Ka ndzəmənə nə vənə ənshinə.’ Mada tsaaməgyuunə aagi əntaŋfə, ka mbeenə nuunə ka batənə taa iitə nə ha a ndzaanə. Amma, pooshi unə ka mbee ka paarətəgi d'ə ndzaanə ŋga zamanana. ⁴ Ma ənji ŋga zamanana, bwaya ənja, ənjitə pooshi ka nə'utə bariya ŋga Əntaŋfə nə tii. Agi alənə nə tii kaa ənjə a d'a ka tii sə ŋga hurəshishinə. Amma, pooshi sə ŋga hurəshishinə ci ənjə a d'a ka tii, madaamə ətə d'ii Əntaŋfə də anabi Yunana.” Makə wabi ci ha'ə, wata ca palə saakii.

15:28 15.28 8.13. 15:29 15.29 5.1. 15:32 15.32-39 14.13-21. 15:32 15.32 9.36. * 15:39 15.39 Magadanə: uushi rəŋwə da Magədala. Mitə vərənə ŋga Magədala nji Mariyaama Magadalina. 16:1 16.1-4 12.38-39; Luka 11.16,29-30. 16:1 16.1 Yoo. 6.30.

*Burəjanə ɲga *Farisanyinə da ɲga *Sadukinyinə**(Mar. 8.14-21)*

⁵ Ma tɔya dzə də taɲənə asəkə kumbawala, wata lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə zaanə ka tii nə ɲgərəənə buroodi. ⁶ Yeesu a ba ka tii, "Nəhəmə noonə na acii burəjanə ɲga Farisanyinə da ɲga Sadukinyinə." ⁷ Makə fii tii ha'ə, tɔya gwanə ka wabənə ahadatii, əɲki tii, "Ma bii ci ha'ə, ətə pooshi amə ɲgiraanə buroodi." ⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə ci tɔya ba. Wata əɲki ci ka tii, "Ya una, kə əki gi'inə goonə tə nyi. Ka mi cuuna wabə agyanə ghatə buroodya?" ⁹ Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaarətəgimə kuna? Kə zaanə koonə nə burooditə tufə ətə agi əɲji dəbu'u tufə kwa? Dəvə moonə tsəəkətuunə tə ətə mbədaana? ¹⁰ Aa ya burooditə mədəfə əsa, ətə agi əɲji dəbu'u ənfwada? Dəvə moonə tsəəkətuunə tə ətə mbədaana? ¹¹ Iitə təkuree unə ka paaratəgimə oo'i, ma cii kya wabə koonə əna, əntaa agyanə buroodi. Nəhəmə noonə na acii burəjanə ɲga Farisanyinə da ɲga Sadukinyinə." ¹² Wata tɔya paaratəgi oo'i, əntaa banə bii ci ka tii oo'i, wa tɔya nəhə natii nə acii burəjaatə ci əɲjə a dā də buroodi. Amma, wa tɔya nəhə natii nə acii dzəgunənə ɲga Farisanyinə da ɲga Sadukinyinə.

*Banə ɲga Piita oo'i, Yeesu nə *Mataɖəkii ɲga Əntaɲfə**(Mar. 8.27-30; Luka 9.18-21)*

¹³ Yoo, kə gi Yeesu aanə hanyinə ətə kədəhə da vəranə ɲga Kayisariya Filipi. Makə gi ci, kə ləguyi ci ama lyawarənaakii, əɲki ci, "Ya nyi *Uuzənə ɲga ənda, wu sanə nə nyi ci əɲjə a ba?" ¹⁴ Əɲki tii, "Agi banə nə hara əɲji, hə nə Yoohana əndə dā bapətisəma. Əɲki hara əɲji, hə nə anabi *Iliya. Hara əɲji əsə, əɲki tii, hə nə Irimiya taa əndə'i anabi ɲga ɲukə." ¹⁵ Yeesu a ba ka tii, "Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?" ¹⁶ Simoonə Piita a jikəvə, əɲki ci, "Hə nə Mataɖəkii,* Uuzənə ɲga Əntaɲfə əndə vii əpinə." ¹⁷ Yeesu a ba ka ci, "Əndə barəkaanə nə hə, Simoonə, uuzənə ɲga Yunana. Acii əntaa əndə shiɲkinə baarəgi ətsə ka hə, amma Daadə ətə dadagyə baarəgi ka hə. ¹⁸ Wanyinə ka banə ka hə əsə: hə nə Piita, makə banə pasla. Anə paslanə nii kya mbukya Ikəliisiyaaki. Taa wa, pooshi na palee ka ɲgeerənə ɲga Ikəliisiyakii. ¹⁹ Ka viinə nə nyi ka hə lakila ɲga makuvə ɲga ɲwanjuunə ɲga dagyə. Taa mi patə anətə hə ganə a duuniya, ma'anəkii gatə dagyə. Ha'ə əsə, taa mi patə pərəgi hə ganə a duuniya, mapərəkii gatə dagyə."

²⁰ Wata Yeesu a dā ka lyawarənaakii bariya də ɲgeerənə tuu'inə, "Goonə ba ka taa wu oo'i, nyi nə *Mataɖəkii ɲga Əntaɲfə."

*Wabənə ɲga Yeesu agyanə tsarə ɲga əntətə nii kəya əntə**(Mar. 8.31-9.1; Luka 9.22-27)*

²¹ Daga ka saa'ikii 'watəgi Yeesu dzəgunətənə ka lyawarənaakii oo'i, tyasə see a dzə ci aa Urusaliima. Ma dāva, ka sanə nə ci cibənyinə laɲə acii gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə, əɲjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə ɲga uusəra, ca madətə agi mamətə əɲja.

²² Makə fii Piita ha'ə, wata ca kəsəgi tə ci aatəɲgala, ca wazə ka

16:6 16.6 Luka 12.1. **16:7** 16.7-9 Mar. 6.52. **16:8** 16.8 14.31. **16:9** 16.9 14.20. **16:10** 16.10 15.37. **16:14** 16.14 14.2; 17.10-13; Mat. 21.11. * **16:16** 16.16 Waatoo, Aləmasiihu. **16:16** 16.16 14.33; Yooh. 1.49; 11.27. **16:18** 16.18 Luka 22.32; Yooh. 1.42; 21.15-17; Af. 2.20. **16:19** 16.19 Luka 11.52; Mat. 18.18; Yooh. 21.15-17. **16:20** 16.20 17.9. **16:21** 16.21 17.22-23; 20.17-19; 26.2.

ci, ɛŋki ci, “Wa ƉntanƆə a dzagi ɛtsa, Slandana, pooshi ɛtsə ka ɔʎanə shaŋə!” ²³ Amma Yeesu a zə'wugi aabii Piita, ɛŋki ci ka ci, “Dzəgi abiiki, *Seetanə! Hərəmbəɔə nə hə ka nyi. Aci ma hiimatsaaku, ŋga ɛndə shiŋkinə, ɛntaa ŋga ƉntanƆə.”

²⁴ Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, ɛŋki ci, “Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ɛnfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi. ²⁵ Tada wu patə ca ɔa gazhi'waanə ŋga gərətə ɛpinaakii, ka ɛteenə nə ci ka ɛpinəkii. Amma tada wu patə ɛtee ka ɛpinaakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii. ²⁶ Mi sanə nə bwatya ŋga upaa patənə ŋga uushi'inə asəkə duuniya, amma ɛndə ɛtee ka ɛpinaakəya? Pooshi bwatyakii. Mada kə zii ɛpinə ŋga ɛnda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ɛnə ka upaa də ɛpinəkii. ²⁷ Aci kədəhə nə Uzənə ŋga ɛndə ka shinə tii da malaa'ikanyinaakii agi məghərəvənə ŋga Dii, ca vii shikwa taa ka wu makə sətə slənyi ɛnda. ²⁸ Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara ɛnji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka shinə ŋga Uzənə ŋga ɛnda, kaa ca ndzaa ka ŋwanja.”

17

Məghərəvənə ŋga Yeesu

(*Mar. 9.2-13; Luka 9.28-36*)

¹ Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ŋgərə tə Piita da i Yakubu tii da ndzəkənuci, waatoo Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə. ² Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii, bərənə nə kəŋwaciinəkii makə uusəra. Ha'ə nə kəjeerənaakii ɛsə, ca ɔagi tyaslyaslya makə ɛmputə kəbənə. ³ Wata ma təya nee, watiitə i Muusa da anabi *Iliya, təya wabəshi da Yeesu. ⁴ Wata Piita a ba ka Yeesu, “Slandana, ŋga'ə dii makə ganə niinə. Maa ŋga'ə ka hə, ka ratənə nə nyi koonə tsakabanyinə makkə ganə. Naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə.” ⁵ Ma ci ma'ə agi wabənə ha'ə, wata məzhidəkwatyaminə ɛtə ca bərə a zadəgi dagyanətii. Ma təya fa, ɛndə a wabə agi məzhidəkwatyaminəkii, ca ba, “Waatsə Uzənəaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uufagi səkəki. Famə tə ci.” ⁶ Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata ŋgwalənə a ɔa tə tii ka shaŋə, təya kwaalagi aa panə aanə kəŋwaciinətii. ⁷ Wata Yeesu a ɛntsahə aabiitii, ca təbətə tə tii, ca ba, “Madətəmə, goona ŋgwalə.” ⁸ Makə madee tii ka ginətii, maneemə tii taa ka wu ma'ə, madaamə Yeesu.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, kə bii Yeesu ka tii, “Goonə ba taa ka wu tə sətə nee unə. See daba'ə madənaaki agi maməətə ɛnja, nyi *Uzənə ŋga ɛnda.” ¹⁰ Lyawarənaakii a ləgwa ka ci, ɛŋki tii, “Aa mi dii ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?”

¹¹ Yeesu a ba ka tii, “Weewee ha'ə makə ɛtsa, Iliya na shi zəku'i ka hadatəgi də patənə ŋga uushi'inə. ¹² Amma, wanyinə ka banə koonə: kə uugi Iliya shinə. Mashiiimə ɛnji tə ci, təya cibə də ci makə sətə

16:27 16.27 Jab. 62.13; Ayb. 34.11; Mat. 7.23-27; 13.41; 25.31-46; Luka 13.27; Yooh. 5.29; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 1 Piita 1.17; 2 Tim. 4.14; Səniinə 22.12. **16:28** 16.28 10.23; 24.34; Mar. 9.1; 13.30; Luka 9.27; 21.32. **17:1** 17.1 5.1. **17:2** 17.2-8 2 Piita 1.16-18; Səniinə 1.16. **17:5** 17.5 3.17. **17:9** 17.9 16.20. **17:10** 17.10-11 Mal. 3.23-24; Mat. 16.14.

kadeesəkə ka tii. Ha'ə makə ətsə, kədəhə nə təya cibə də Uuzənə nga əndə əsə.”

¹³ Wata lyawarənaakii a paaratəgi oo'i, ma Iiyatə cii kəya wabə agyanəkii, ci nə Yoohana əndə də bapətisəma.

Mbədəpaanə nga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci
(Mar. 9.14-29; Luka 9.37-43a)

¹⁴ Ənyanatii aabii dabaala, wata əndə'i əndə a shi, ca gərə'waanə akəŋwacii Yeesu, ¹⁵ ca ba, “Slandana, nəhuu təgunuunə nga uuzənaaki. Tə'i ma'idə'ida ashikii, agi danə tə ci ka şarə. Ka əndə'i ha, ca kulagərə aagi gunə, ka əndə'i ha, aagi ma'inə. ¹⁶ Kə kira nyi tə ci ka lyawarənaaku, amma kə təkuree tii ka mbədəpaanə də ci.” ¹⁷ Əŋki Yeesu, “Ya'əmə, unə ənji nga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntanfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii dīi!” ¹⁸ Makə kira ənji, Yeesu a wazə ka ginaajikii, wata ginaajikii a shigi aşi uuzəta. Pii wata kə mbə'i uuzəta.

¹⁹ Ma daba'əkii lyawarənaakii a əntsahətə aabii Yeesu daanətii, təya ləgwa ka ci, “Mi şarə dīi təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?” ²⁰ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Putə nga gi'uunə nga gi'inə goonə tə nyi. Tantanyinə cii kya ba koonə, maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi'u iza,* [²¹ 1Amma, ma tsarə nga ginaajitsa, see də də'wa da suumaya mbeenə ənji ka lyaakaginə.”] kadə ka banə nuunə ka giŋuna: ‘Duu aa hatə!’ ka dzənə nə ci əsə. Pooshi uushi ca kadəe ka ŋgeerənə goonə.

Ənənə nga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii
(Mar. 9.30-32; Luka 9.43b-45)

²² Guŋənə nga lyawarənə nga Yeesu patə anə hanyinə nga Galili, wata ca ndzanə wabənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, “Kədəhə nə ənji ka viinə tə Uuzənə nga əndə aacii ənja, ²³ təya bələgi tə ci, amma ka madəenə nə ənji ka ci agi maməətə ənja ka makkənə nga uusəra.” Makə fii tii ha'ə, wata səkə nga lyawarənaakii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə.

*Ki'i tsəkə nga *yi nga Əntanfə*

²⁴ Kə gi Yeesu da lyawarənaakii aa Kafarənahumə, wata ənji luu tsəkə nga yi nga Əntanfə a dzə aabii Piita, təya ləgwa, əŋki tii: “Ya şarə, agi ki'inə nə maləmə goonə tsəkə nga yi nga Əntanfə nii?” ²⁵ Əŋki Piita, “Də nga'ə nə ci agi ki'inə.” Makə ənyi Piita aasii, Yeesu a wabə ka ci zəkū'i, əŋki ci, “Iitə nee hə naaku daa, Simoonə? Wu dəbee ki'i tsəkə ka meeminə nga *duuniyana? Manjeevənətii nii, anii hara ənja?” ²⁶ Əŋki Piita, “Hara ənji dəbee tsəkənə.” Wata Yeesu a ba, “Makə ha'ə dīi, madəbeemə manjeevənətii a tsəkə. ²⁷ Amma, acii gaŋjwa bəzee ka səkətii, ma dfanəku, duu aama uunəva, ha kagərə manjəlanə aagi ma'inə. Ma hərəfiitə 'watəgi hə kəsənə, ka lapaanə nə hə kwaḃa a makii bahə ki'inə də tsəkaaki da naaku, ha kərə ka tii.”

17:12 17.12-13 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21. **17:17** 17.17 Dzək. 32.5,20. * **17:20** 17.20 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə nga Gudə. Amma ma wabənə nga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə nga Isərayiila wabi ci. **17:20** 17.20 13.31; 14.31; 21.21; Mar. 11.23; Luka 17.6. **17:22** 17.22-23 16.21. **17:24** 17.24 Shig. 30.13.

18

Wu sanə palee də gawuuna?

(Mar. 9.33-37; Luka 9.46-48)

¹ Ma ka saa'ikii ha'e, wata *lyawarənə nga Yeesu a shi aabiikii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, "Wu sanə palee də dūunuunə agi nwanjuunə nga dagya?" ² Wata Yeesu a 'watə tə əndə'i uundzə uuzənə, ca kəŋee ka ci ahadatii, ³ ca ba, "Tantanyinə cii kya ba koonə: maɗa mazhi'weemə unə ka noonə nə makə nga uuji manjeevənə, pooshi unə ka upaa dəmənə aagi *nwanjuunə nga əntanjə shanjə. ⁴ Taa wu hətəpaa naakii nə, ca ndzaanə makə nga uuzəənə, ci palee də dūunuunə agi nwanjuunə nga dagyə. ⁵ Taa wu liwə uuzənə, maɗa putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa."

Uushi'iitə na ɗa tə ənda putə nga slənə 'waslyakəənə

(Mar. 9.42-48; Luka 17.1-2)

⁶ "Taa wu patə kavə tə taa rəŋwə agi manjeeviitə vii ka nyi goonja kaa ca pu'u, gəɗə anəvə təŋwə aa uurakii ka ci də nga'əənə, ca lipəgərə aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci. ⁷ Tə'i ngərə'wə ashi əŋji *duuniya, acii tə'i sətə ca kavə əŋji ka ɗa 'waslyakəənə. Pooshi səndə ca tənɗapaa tsarə nga uushi'iitə ka ɗanə. Amma kə ɗii anə əndətə ca kavə əndə ka ɗa 'waslyakəənə.

⁸ "Maɗa ciinəku tafa səɗəku ca kavə tə hə ka ɗa 'waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gəɗə gi hə ka upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə yadə ciinə taa səɗa, acii ndzaanə da i ciinə bəra'i tafa səɗə bəra'i, amma əŋjə a ka tə hə aagi gunə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ⁹ Maɗa ginəku ca kavə tə hə ka ɗa 'waslyakəənə, hurə'yagi, ha kagi. Gəɗə gi hə ka upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə də ginə rəŋwə, acii ndzaanə da i ginə kyakya'ə bəra'i, amma əŋjə a ka tə hə aagi gunə."

Misaali də baga ətə zagi

(Luka 15.3-7)

¹⁰ "Nəhəmənə noonə na, acii goona bərapaa rəŋwə agi uuji manjeeviitsa. Wanyinə ka banə koonə: ma malaa'ikanyinatii, taa guci patə nə tii ka ndzaanə akəŋwacii Daadə ətə dagyə. [¹¹ Acii ma shi *Uuzənə nga ənda, ka luupaa tə maza ənja.] ¹² Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo bana? Yaci tə'i əndə da bagiinaakii gya'ə sanja, wata rəŋwə agitii a zagya, iitə ɗanəkəya? Əntaa ka bwaseenə nə ci ka ətə əlinə pu'unə aji əlinə ka zəmənə, ca palə ka alə tə ətə rəŋwə zagi kwa? ¹³ Maɗa kə nee ci, tantanyinə cii kya ba koonə: ka ɗanə nə ci moodasəkə putə nga rəŋwə ətə sha zii, palee ka putə nga əlinə pu'unə aji əlinə ətə mazamə. ¹⁴ Ha'ə əsə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, əntaa də uudənaakii zaginə taa rəŋwə agi uuji manjeeviitsa."

Ndzəkəŋunə ətə slənyi 'waslyakəənə

¹⁵ "Maɗa kə bəzee əndə nə'unə makə hə ka səkəku, ma ɗanəkwa, duu aabiikii, ha dzə ka baarii ka ci 'waslyakəənaakii ahadoonə, unə bəra'i. Maɗa kə luuvə ci 'waslyakəənaakii, kə zhi'wəvə hə də əndətə aa rəgwa ətsa. ¹⁶ Amma, maɗa maluumə ci 'waslyakəənaakii, 'waanə tə əndə rəŋwə taa əŋji bəra'i atsaku, kaa əŋji bəra'i taa makkə a mbee

ka vii seeda anə patənə nga sətə bii ənji. ¹⁷ Madfa kə kaaree ci ka fa wabənatii, bawə ka Ikəliisiya. Madfa kə kaaree ci ka fanə tə Ikəliisiya əsə, geegimə ka ci makə əndətə pooshi ahadoonə taa *ənji luu tsəka.”

Anətənə da pərəginə

¹⁸ “Tantanyinə cii kya ba koonə: taa mi patə anətuunə ganə a duuniya, ma'anəkii dagyə ətsa. Ha'ə əsə, taa mi patə pərəgyuunə ganə a duuniya, mapərəkii gatə dagyə ətsa.

¹⁹ “Wanyinə ka tsakə banə koonə əsə: madfa kə anətə ənji bəra'i uura agyuunə kaa təya kədii taa mi patə, ka đanə nə Daadə ətə dagyə ka tii tə səkii. ²⁰ Acii taa da patə libə ənji bəra'i taa makkə agi ləməki, davə nə nyi ahadatii.”

Misaali də mava ətə naanagi ka tifyagi 'waslyakəənə ka ənda

²¹ Ma daba'əkii, wata Piita a shi aabii Yeesu, ca ləgwa ka ci, əŋki ci: “Slandana, moonə sədfə sanə đanə əndə ka nyi 'waslyakəənə, nya tifyagi ka ca? Sədfə mədfəfə kwa?” ²² Yeesu a ba ka ci, “Pooshi. Əntaa wata sədfə mədfəfə bii nyi koonə. Amma, mədfəfə sədfə ha'ə mədfəfə pu'unə. ²³ Acii ma nwanjuunə nga dagyə, mbərə mbərə nə ci da əndə'i nwanjutə mwayi baanatənə taa iitə nə gəna acii maviinaakii.

²⁴ Ma ca 'watəgi baananə ha'ə, wata ənjə a kira ka ci mavatə cii kəya nə'u tə ci milyoonyinə nga kwaba. ²⁵ Amma, ma mavakii, paa ci da taa mi bahə kaa ca ki'i kwabatə ci nwanjwə a nə'u tə ci. Wata nwanjwə a ba ka ənjə a dərəmāgi də ci da minaakii da manjeevənaakii da uushi'inaakii patə, kaa ənjə a shii ki'i də kwabakii. ²⁶ Makə fii mavatə ha'ə, wata ca kulagi akəŋwacii nwanjwa, ca dza ciinə, ca ba: 'Tuutəta'ə, əsuu ədzəma, ka ki'iginə nə nyi ka hə gənaaku patə.' ²⁷ Wata nwanjwə a nəhə təgunuunaakii, ca tifyagi ka ci, ca kapaa tə ci. Mavatə a palə saakii. ²⁸ Amma, makə pyalə ci saakii, wata ca lapaa əndə'i mava makə ci ətə cii kəya nə'u tə ci dəmənə nga *hwaslə gya'ə tanə. Wata ca tərədfəgi kəjeerənə a uura mavata, əŋki ci: 'Ki'iwu ka nyi dəmənəaki!' ²⁹ Wata mavatə a kulagi akəŋwaciikii, ca dza ciinə, əŋki ci: 'Tuutəta'ə, əsuu ədzəma, ka ki'inə nə nyi ka hə dəmənəaku.' ³⁰ Amma kə naanagi ci, wata ca kərə tə ci aa furəshina, see madfa ki'igi ci dəməətə atsakii.

³¹ “Makə nee hara maviinə ka sətə slənyi, kə zhima tə tii asəkətii. Wata təya palə aabii nwanjwa, təya bagi ka ci sətə slənyi patə. ³² Makə fii nwanjwə ha'ə, wata ca 'wagərə tə mavatə fii ha'ə. Nwanjwə a dzaana tə ci, əŋki ci: 'Ma hə, bwaya mava nə hə. Kə tifyagi nyi ka hə patənə nga kwabatə nji nya nə'u tə hə putə nga kədiinaaku aciiki. ³³ Pooshi dibə ha nəhə təgunuunə nga guva-slənaaku makə sətə nyihə nyi naaku kwa?' ³⁴ Kə bəzhi səkə nga nwanjwə ka shanjə. Wata ca sləkee ka ənjə a pa'əgi tə mavatə a furəshina, ənjə a cibə də ci, see madfa ki'igi ci patənə nga gənata.”

³⁵ Yeesu a uudəpaa wabənə, əŋki ci, “Ha'ə əsə nə Daadə ətə dadagyə a đa ka taa wu patə agyuunə, maa pooshi ci tifyagi ka ndzəkəŋuci 'waslyakəənaakii də ədzəmə rənjwə.”

18:16 18.16 Dzək. 19.15; Yooh. 8.17; 2 Koor. 13.1; 1 Tim. 5.19. **18:17** 18.17 Tit. 3.10. **18:18** 18.18 16.19; Yooh. 20.23. **18:19** 18.19 7.7. **18:20** 18.20 28.20. **18:22** 18.22 'Wat. 4.24. **18:23** 18.23 25.19. **18:27** 18.27 Luka 7.42. **18:33** 18.33 5.7. **18:34** 18.34 5.26. **18:35** 18.35 6.12,15; Af. 4.32; Kwal. 3.13; Yak. 2.13.

19

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə lakəgi minə
(Mar. 10.1-12)

¹ Makə uugi Yeesu baaba uushi'iitsa, wata ca madə anə hanyinə ŋga Galili, ca palə aanə hanyinə ŋga Yahudiya atanəgi gəərə ŋga Urədunə.

² Dabaala lanə nyi'u tə ci, ca mbədfəpaa də ənji bwanae.

³ Hara *Farisanyinə a dzə aabiikii ka təkənə tə ci də ləgwanə amakii, əŋki tii, “Ya əna, kə vii bariya gaamə rəgwa ka əndə a lakəgi minaakii putə ŋga taa ŋgutə uushi kwa?” ⁴ Ca ənəgi ka tii, “Pooshi unə janjii asəkə malaaba ləkaləkətə kwa? Ma bii ca: ‘Ma ka 'watəginə, ŋgurə da minə ghənyi Əntanfə tə ənja.’ ⁵ Əntanfə a ba: ‘Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minaakii, təya ndzaa shishinə rəŋwə.’ ⁶ Də ha'ə, ndzaanə tii əndə rəŋwə, əntaa ənji bəra'i ma'ə. Aciikii, ma sətə gəŋutəgi Əntanfə, ga əndə a təkəe.” ⁷ Farisanyinə a ba ka Yeesu, “Aa, acii mi dīi bii Muusa, wa əndə a vii ka minə ləkaləkətə ŋga lakəginə tə ki, ca lakəgi tə kya?” ⁸ Yeesu a ba ka tii, “Putə ŋga ndalənə ŋga ədzəmuunə kapaa Muusa koonə rəgwa ŋga lakəgi makinə goonə. Amma, ma ŋga ŋukə, saa'i ŋga 'watəginə ŋga duuniya, əntaa ha'ə. ⁹ Wanyinə ka banə koonə: taa wu patə lakəgi minaakii putə ŋga əndə'i uushi pamə tsanə da aləhiinə, ca ŋgərə əndə'i, kə ali ci hiinə ətsa.”

¹⁰ Lyawarənaakii a jikəvə ka ci, “Madə ha'ə ahada i ŋgurə tii da minaakii ətsa, əntaa gədfə ndzaanə yadə ŋgərəshinə dəŋwa'ə kwa?”

¹¹ Amma ca ba ka tii, “Ma dzəgunətsa, əntaa taa wu ca luu, amma see ənjitə vii Əntanfə ka tii. ¹² Acii tə'i rəgwanyinə kama kama ətə pooshi ənji ka ŋgərəshinə: tə'i hara ənji, putə ŋga poonə tə tii ha'ə, paa tii ka ŋgərəshinə. Hara ənji əsə, ənji saawee ka tii. Hara ənji əsə, paa tii ka ŋgərəshinə putə ŋga ŋwanuunə ŋga dagyə. Ma əndətə ca mbee ka luu dzəgunətsa, wa ca luu.”

Daanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə
(Mar. 10.13-16; Luka 18.15-17)

¹³ Ma daba'əkii, kə kirə ənji manjeevənə ka Yeesu, kaa ca dfaanə ciinə aanətii, ca dfa ka tii də'wa. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii ŋguruunə ka ənja. ¹⁴ Amma Yeesu a ba, “Uneemə ka manjeevənə, kaa təya shi aabiiki, goona təŋa tə tii, acii ka tsarə ŋga ənji makə tii də ŋwanuunə ŋga dagyə.” ¹⁵ Ca dfaanə ciinə aanətii. Ma daba'əkii, ca madə davə, ca palə saakii.

Əndə gəna
(Mar. 10.17-31; Luka 18.18-30)

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, kə shi əndə'i əndə aabii Yeesu, ca ləgwa, əŋki ci, “Maləma, ŋgutə ŋunyi slənə sanə slənəki, kaa nya upaa də əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?” ¹⁷ Əŋki Yeesu ka ci, “Ka mi dee cii kwa ləgwa ka nyi agyanə sətə ŋnyikəya? Rəŋwə dyanə nə ŋunyi Ənda. Madə ŋga'ə ka hə nə upaa əpiitsa, nə'utə *bariya.” ¹⁸ Əndətə a ləgwa ka ci, “Ŋgutə tsarə ŋga bariya da?” Yeesu a ba ka ci, “Ga ha bələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ŋga jirəkənə

anə ənda, ¹⁹ gadee ka i duu da muu, uudu u tē əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na.”

²⁰ Əŋki uundzə dagwatə ka ci, “Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi. Ngutə mbəfaanə ka nyi, kaa nya nə'uta?” ²¹ Yeesu a ba ka ci, “Mada kə mwayi hə ndzaanə makətsəfəkii, duu ka dərəmaginə də uushi'inaaku patə, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Mada kə dīi hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntan̄fə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tē nyi.” ²² Makə fii uundzə dagwatə ha'ə, ca palə saakii də mabətəsəka, acii lan̄ə dərəva nə gəna aciikii.

²³ Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, dzawə dərəva nə dəməneŋa əndə gəna aagi ŋwanjuunə ŋga Əntan̄fə. ²⁴ A tsakə nyi banə koonə əsə: gədə dəməginə ŋga ŋgyalooba ka rəgwa shinə ŋga libəra də ŋgufənə, acii dəməneŋa ŋga əndə gəna aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntan̄fə.” ²⁵ Makə fii lyawarənaakii wabətsa, kə dzəgəpaa tē tii ka shaŋə, təya ba, “Mada ha'ə əna, aa wu dīi nə upaa luupaana?” ²⁶ Amma Yeesu a tsaamə tē tii, ca ba, “Ma əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kəya mbee ka dətənə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntan̄fə, ka dətənə nə ci taa mi patə.”

²⁷ Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, “Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tē ha, mi niina upana?” ²⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə: mada kə ndzaa nyi, nyi Uuzənə ŋga əndə, dasə anə dəgələŋa məghərəvənaakii agi kura zamanatə na shi, ma unə ənə pu'u aji bəra'i ənə nyi'u tē nyi, ka ndzaanə nuunə anə dəgələŋa ŋwanjuunə pu'u aji bəra'i, una də gəŋwanə ka slikerənyinə pu'u aji bəra'i ŋga *Isərayiila. ²⁹ Taa wu patə bwasee ka yaakii, tafa ndzəkəŋushi'inəkii, tafa cikəŋushi'inəkii, tafa dīi, tafa məci, tafa manjeevənaakii, tafa raakii putə ŋga nə'unə tē nyi, ka upaanə nə ci gya'ə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə, əŋjə a vii ka ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. ³⁰ Amma lan̄ə nə matakəŋwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Lan̄ə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəŋwanyinə.”

20

Misaali də ənji slənə asəkə tsanə ŋga inabi

¹ “Ma ŋwanjuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da əndə'i slanda ya ətə gimagi tsəfakə ka alə ənji slənə, kaa təya dzə ka slənənə ka ci asəkə tsanə ŋga inabaakii. ² Makə upaa ci ənji slənə, kə luuvə ci ki'inə ka tii makə sətə ci əŋjə a ki'i ŋga ka uusəra, waatoo *hwaslə rəŋwə. Wata ca kərə tē tii aasəkə tsanə kaa təya slənə. ³ Ca ənə ka dzənə aa luuma tibisə əlinə, ca lapaa tē hara ənji pooshi uushi ci təya də. ⁴ Wata ca ba ka tii əsə: ‘Dəmə ka də ka nyi slənə asəkə tsanə. Ka ki'inə nə nyi koonə makə sətə difə.’ ⁵ Wata təya dzə. Makə ənyi ci ka dəməginə uusərə ahadana, ha'ə əsə tibisə makkə, təya də ha'ə da hara ənji slənə makə əta. ⁶ Ma ətsə kədəhə ka tibisə tufə əsə, makə gi ci aa luuma, ca lapaa hara ənji əsə kəŋə kəŋə davə. Ca ba ka tii: ‘Mi cuuna kagi uusərə zabə kwa?’ ⁷ Təya ba ka ci: ‘Acii pooshi əndə ŋgirə

19:18 19.18-19 Shig. 20.12-16; Leew. 19.18. **19:19** 19.19 22.39. **19:21** 19.21 6.20; 8.21-22; Luka 12.33. **19:22** 19.22 Jab. 62.11. **19:26** 19.26 Zak. 8.6; Luka 1.37. **19:28** 19.28 25.31; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2; Səniinə 3.21. **19:29** 19.29 10.37. **19:30** 19.30 20.16; Mar. 10.31; Luka 13.30.

tiinē ciina kagi uusēra zabē.' Wata ca ba ka tii əsə: 'Dəmə ka slənənə ka nyi əsəkə tsanə n̄ga inabi.'

⁸ "Makə d̄ii kədəwanə, wata slanda tsanə n̄ga inabitə a ba ka gawə n̄ga ənji slənaakii: 'Waa'wawə tə ənji slənətsa, ha ki'i ka tii kwabatii. Ka ənjitə uugi ba'ə ka dzənə 'watəginəku ki'inə, ha uudəpaa də ənjitə 'watəgi dzənə.' ⁹ Ma ənjitə gi tibisə tufə, ənjə a vii ka taa wu agitii hwaslə rənjwə. ¹⁰ Yoo, makə mbu'i aanə ənjitə 'watəgi dzənə aadəvə aasəkə tsanə, ma nə tii ka nəhənə, ka viinə nə ənji ka tii sətə palee ka n̄ga ənjitə uugi ba'a. Asee, tii maa, hwaslə rənjwə rənjwə vii ənji ka tii. ¹¹ Makə liwə tii kwabatii, wata təya n̄gəərə ma agyanə slanda tsaata, ¹² əŋki tii: 'Ma ənjinə uugi hə ba'ə ka n̄gərənə, n̄ga tibisə rənjwə tanə slənyi tii. Amma, ha ki'i keenə uushi rənjwə nii? Inə ənə kagi uusəra pa'ə ka slənənə, əŋki hə tsəfənə n̄ga uusəra!' ¹³ Amma slanda tsaata ənəpaagi ka əndə'i əndə agitii, əŋki ci: 'Guvakya, ma'adəmə nyi tə hə. Əntaa agyanə hwaslə rənjwə narii aŋwə kwa? ¹⁴ N̄gəruu sətə narii aŋwə, ha palə saaku aasii. Ha'ə mwayi nyi viinə ka əndənə shi n̄ga muudinə makə naaku. ¹⁵ Anii pooshi nyi da baawəda n̄ga da sətə mwayi nyi də kwabaakya? Anii sərəhə ca da tə hə putə n̄ga n̄ga'ənaakya?' " ¹⁶ Yeesu a uudəpaa wabənə, əŋki ci, "Ha'ə əsə, ma moodəba'a, ka ndzaanə nə ci ka n̄ga təkəjwanə. Ma n̄ga təkəjwanə əsə, ka ndzaanə nə ci ka moodəba'a."

Makkənə n̄ga wabənə n̄ga Yeesu agyanə əntənaakii

(Mar. 10.32-34; Luka 18.31-34)

¹⁷ Ma Yeesu a dzə aa Urusaliima, ca 'wagi tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsanə aatangala, ca ba ka tii, təya dzə də palənə, əŋki ci, ¹⁸ "Fatəmə n̄ga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma dava, ka dzənə nə ənji ka viinə tə Uzənə n̄ga əndə aacii madiigərə limanyinə da maliminə, təya lagi ka ci gəjwanə n̄ga bələnə, ¹⁹ təya vii tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntanfə. Ma təya, ka n̄sənə nə tii tə ci, təya fəslə tə ci, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Ma ka makkənə n̄ga uusəra, ənjə a madəe ka ci agi maməətə ənja."

Kədiinə n̄ga məci i Yakubu da Yoohana

(Mar. 10.35-45)

²⁰ Ma daba'əkii ha'ə, wata məci manjeevənə n̄ga Zabadiya a əntsahə tii da manjeevənətə aabii Yeesu, kya gərə'waanə akəjwaciikii ka kədii uushi. ²¹ Ca ləgwa ka ki, "Mi cii kwa uudə kwa?" Kya ba ka ci, "Dawə ka nyi rəgwa kaa manjeevənaaki bəra'i a ndzaanə atəngalaku agi n̄wanjuunaaku, əndə'i da ciizəmaku, əndə'i əsə da madzənaku." ²² Yeesu a ba ka tii, "Mashiimuunə sətə cuuna kədii. Kadə nuuna mbee ka sə'watə sa cibə makə ətə nii kya sa kwa?" Əŋki tii ka ci, "Awa, ka mbeenə niinə." ²³ Yeesu a ba ka tii, "Ka sanə nuunə weewee. Amma, ma ndzaanə atəngalaki, əntaa nyi nəndə da baawəda n̄ga viinə. Ma hatsa, n̄ga ənjitə tadəpaa Daadə tə tii."

²⁴ Fanə n̄ga hara lyawarənaakii pu'u tə wabəətsa, wata səkətii a bəzəgi aashi ndzəkəjushi'iitə bəra'i. ²⁵ Wata Yeesu a 'watə tə tii patə aabiikii, ca ba ka tii, "Kə shii unə oo'i, ma ənjitə mashiimə tə Əntanfə, meeminatii ca da n̄wanjuunə agyanətii. Ma madiigərə ənjatii əsə, agi

kanə nə tii ka tii *bariya də baawəḍa. ²⁶ Amma ma unə, pooshi ka ḍanə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə. ²⁷ Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəŋwanə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka mava goonə. ²⁸ Ha'ə nə nyi Uuzənə ŋga əndə əsə. Ma shi nyi, əntaa ka ənjə a slənə ka nyi, amma, kaa nya slənə ka ənja, nya vəgi əpinaaki ka pərapaanə də ənji lanə.”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də muurəfinə bəra'i
(Mar. 10.46-52; Luka 18.35-43)

²⁹ Ma Yeesu da lyawarənaakii a bwasee ka vəranə ŋga Yarikoo, dzənə nə dabaala lanə də nə'unə tə tii. ³⁰ Tə'i muurəfinə bəra'i dasə dasə atanjala rəgwa. Makə fii tii oo'i, Yeesu ətsə ca pitəgi, wata təya madde ka uuratii, əŋki tii, “Slandana, *jijinə ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə!” ³¹ Dabaala a wazə ka tii, ənjə a ba ka tii, “Ndzaamə kəḍa'ə!” Amma, ma muurəfiita, wata təya tsakə ŋgəree ka uuratii palee ka əta, əŋki tii, “Slandana, jijinə ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə.” ³² Wata Yeesu a kəŋaanə, ca 'wa tə tii, ca ba, “Mi cuuna moo nya ḍa koonə?” ³³ Təya ba ka ci, “Slandana, ŋga'ə keenə, keena nee ka ha.” ³⁴ Kə nyihə Yeesu təgunuunatii, ca təbətə ginətii. Pii wata təya ənə ka neenə ka ha, təya nə'u tə ci dəŋwa'ə.

21

Dəmənə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Urusaliima
(Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40; Yooh. 12.12-19)

¹ Ma ətsə i Yeesu da lyawarənaakii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə ŋga Urusaliima, təya mbu'u aa Bayitifaaji ashi giŋwə ŋga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, “Dəmənə aasəkə vəraatsa. Madfa kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə vamənda gwələ də uuzənətə. Pəryatəmə, una kira ka nyi. ³ Madfa kə ləgyuyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: ‘Slandanə mwayi.’ Madfa kə fii ci ha'ə, ka bwaseenə nə ci koonə pii pii.”

⁴ Ma slənyi ətsa, ka mbu'utəginə də sətə bii anabi oo'i:

⁵ “Bamə ka ənji vəranə ŋga *Sihyoona:”
‘Tsaaməmə! Wiitsə ŋwanjwə goonə ka shinə aa hoonə!
Əndə hanjkalə nə ci,
aba'ə vamənda nə ci, waatoo aba'ə uundzə vamənda.’ ”

⁶ Wata lyawariitə a madə, təya palə, təya ḍatə makə sətə bii Yeesu ka tii. ⁷ Təya kira vaməndatə ba'ə uundzəkii, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'ətii. Wata Yeesu a ndərəvə. ⁸ Ma dabaala, kə sasafəpaa tii kəjeerənyinatii a rəgwa, hara ənjə a pusha ba ŋga ənfuginə, təya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma dabaalatə davə, dakəŋwaciikii da daba'əkii patə, kə ŋgəree tii ka uuratii, təya ba, “Dələnə də jijinə ŋga *Dawuda! Tə'i barəkaanə ashi əndətə ca shi də ləmə ŋga Slandana! Dəlaamə də Əntanfə!”

20:26 20.26-27 23.11; Mar. 9.35; Luka 9.48. **20:28** 20.28 Isaa. 53.12; 1 Koor. 6.20; 7.23; Gal. 1.4; 1 Tim. 2.5-6; 1 Piita 1.18-19. **20:29** 20.29-34 9.27-30. **20:30** 20.30-31 1.1; 9.27; 12.23; 15.22; 21.9,15; 22.41-46; Mar. 10.47-48; 11.10; Luka 1.32,69; 2.11; 18.38-39; Yooh. 7.42. * **21:5** 21.5 Ma Sihyoona, əndə'i ləmə ŋga vəranə ŋga Urusaliima. **21:5** 21.5 Isaa. 62.11; Zak. 9.9. **21:8** 21.8 2 Meem. 9.13. **21:9** 21.9 Jab. 118.26; 148.1; Mat. 20.30-31.

¹⁰ Makə mbu'i Yeesu aa Urusaliima, wata vəranəkii a gwazəgi purətə, ənji patə a ləgwa, "Wu sanə nə əndətsa?" ¹¹ Dabaala a ba, "Ma əndətsa, ci nə anabi Yeesu ətə shi daga də Nazaratu anə hanyinə nga Galili."

*Dzənə nga Yeesu aasəkə *yi nga Əntanfə*
(Mar. 11.15-19; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

¹² Mbu'unaakii wata ca dəməgərə aasəkə yi nga Əntanfə, ca shaabagi tə patənə nga ənji dā fiiriinə davə, ca dzaadzapaa ha nga pəra kwaba da dəgələnyinə nga ənji dərə də bilyamasariinə, ¹³ ca ba ka ənjita, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ma bii Əntanfə, 'Yi nga dā də'wa 'wanə ənji yaaki.' Amma, ma una, agi geeginə nuunə ka yikii ka ha nga umbənə nga mahiirənə."

¹⁴ Wata muurəfinə da mahurəməsə ənjə a shi aabii Yeesu aasəkə yi nga Əntanfə, ca mbədəpaa də tii. ¹⁵ Ma madiigərə limanyinə da maliminə, kə zhima tə tii asəkətii, makə nee tii ka sə nga hurəshishiitə cii kəya dāada, manjeevənə əsə a dzə də ka wanyanə asəkə yi nga Əntanfə, təya ba, "Dəlanə də jijinə nga Dawuda!" ¹⁶ Wata təya ləgwa ka Yeesu, "Agi fanə nə hə sətə ci manjeeviitsə a ba see?" Yeesu a ba ka tii, "Awa, agi fanə nə nyi. Pooshi unə sha janɡii kunə asəkə malaaba ləkaləkata? ətə bii ca, 'Kə tasəkapaa hə tə manjeevənə da ətə ma'ə ka sa 'wanə, kaa təya dəla də hə.' " ¹⁷ Ma daba'əkii, Yeesu a bwasee ka tii, ca gimagi asəkə vəranəkii, ca palə saakii aa Bayitaniya, ca baanə davə.

Naalaginə nga Yeesu tə ənfwə uudəva
(Mar. 11.12-14,20-24)

¹⁸ Pukətə hakii tsədəkə, ma Yeesu a ənya aasəkə vəranə nga Urusaliima, kə dīi madəfənə tə ci. ¹⁹ Wata ca lapaa ənfwə uudəvə atanjala rəgwa, ca dzə aatsakii. Amma, malapaamə ci pookii davə, wata ba səgafə. Wata ca naalagi tə ənfuta, əŋki ci, "Pa ha poo ma'ə shanjəl!" Pii wata ənfwə uudəvətə a huurəgi hwa'ə. ²⁰ Makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə. Əŋki tii, "Titiitə daa huurəgi uudəvətə pii pii ha'a?" ²¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: mada kə gi'yuunə tə Əntanfə yadə hiimanə oo'i, mbu'u taa pooshi ha'ə ka dānə, əntaa wata sənə dīi nyi ka uudəvətə dānuunə tanə, amma taa ka giŋunə maa, ka mbeenə nuunə ka banə: 'Mbuduu, ha dzə ka kulagərənə aagi uunəva!' Ka dānə ha'ə əsə. ²² Mada kə gi'yuunə tə Əntanfə, tada mi patə kədii unə agi də'wa, ka upaanə nuunə səkii."

Wu vii baawəda ka Yeesu
(Mar. 11.27-33; Luka 20.1-8)

²³ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə yi nga Əntanfə, ca dzəgunə ka ənja, wata madiigərə limanyinə da gayinə a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Də ŋgutə baawəda sanə cii kwa dāada uushi'iinə ha'a? Wu sanə vii ka hə baawədatsa?" ²⁴ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki uushi rəŋwə. Mada kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tada də ŋgutə baawəda cii

kya daada uushi'iina. ²⁵ Ya əna, wu sanə sləkee ka Yoohana kaa ca da bapətisəma ka ənja? Əntanəfə nii, anii ənda?" Wata təya da mabizhinə ahadatii, təya ba, "Mi banaamə əna? Madə bii amə oo'i, Əntanəfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii diya? ²⁶ Amma madə kə bii amə oo'i, ənji sləkee ka ci, ŋgwalii amə acii dabaala, acii ma təya, kə luuvə tii oo'i, anabi nji Yoohana." ²⁷ Wata əŋki tii ka ci, "Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci." Əŋki Yeesu ka tii naakii, "Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tadə də ŋgutə baawəda cii kya da uushi'iina."

Misaali də əndə da uuji ŋguyirənaakii bəra'i

²⁸ "Itə nee unə noonə ayanə sənə cii kya moo banə koonə? Tə'i əndə sha dii da i uuji ŋguyirənaakii bəra'i. Ca dzə aabii gawəkii, ca ba ka ci: 'Uuzənaakya, duu ka slənənə asəkə tsanə ŋga inabi ənshinə.' ²⁹ Uuzəətə a ba ka ci: 'Paa nyi ka dzənə.' Amma, ma daba'ə, ca baanə ka dii, ca dzə ka sləna. ³⁰ Dii a dzə aabii dara əsə, ca ba ka ci makə sətə bii ci ka gawəkii. Uuzəətə a ba ka dii: 'Ka dzənə nə nyi dii, daadə.' Amma, madzəmə ci. ³¹ Ya agi manjeeviitsa, wu sanə slənyi sətə mwayi dəsənətəya?" Təya ba, "Gawəkii." Wata Yeesu a ba ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: ənji luu tsəkə da badawiinə ŋga makinə na ta koonə kəŋwanə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntanəfə. ³² Acii ma shi Yoohana, kaa ca baarii koonə ŋunyi rəgwa ŋga nə'unə. Amma, maluuwəmuunə wabənaakii. Amma ənji luu tsəkə da badawiinə ŋga makinə, kə luuvə tii wabənaakii. Taa makə nee unə ka sətə dii ənjitsə maa, makatəmuunə hiima ŋga luu wabənaakii."

Misaali də bwaya aginə ŋga mooziinə

(Mar. 12.1-12; Luka 20.9-19)

³³ Wata Yeesu a tsəkə banə ka tii, əŋki ci, "Fatəmə, kaa nya ba koonə əndə'i misaali. Ma sha dii, tə'i əndə'i əndə dii rə ŋga inaba. Ca tsatə, ca tələgi gu'u ŋga mya'ə də inaba, ca ghənəgi magərə ha ŋga nəhə uushi'inə, ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə ŋga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. ³⁴ Makə mbu'ya saa'i ŋga cifanə ŋga inaba, wata ca sləkee ka ənji slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³⁵ Wata mooziitə a kəəsətə tə lyawariita, təya fəsləgi rəŋwə, təya bələgi rəŋwə. Əndə'i əsa, təya kaalatə tə ci də faariinə. ³⁶ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka hara lyawarənə palee ka ŋga təkəŋwanə də bəzəənə. Wata mooziitə a ənə ka dənə ka tii ha'ə əsə. ³⁷ Ma daba'əkii, ca sləkee ka tii ka uuzənaakii, ca ba, 'Weewee, ka neenə nə tii ka məghərəvənə ŋga uuzənaaki.' ³⁸ Amma, makə nee mooziitə ka uuzənaakii, wata təya ba ahadatii, 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoome, kaama bələgi tə ci, ama zəmə ya.' ³⁹ Wata təya kəsətə tə ci, təya kagi tə ci aa ba'a tsanə, təya bələgi tə ci.

⁴⁰ "Ya ətsa, madə kə gi slanda rətsa, mi dənəkii də mooziitsa?" ⁴¹ Ənjə a ba ka Yeesu, "Weewee bəələginə bəələginəkii tə bwaya aginyiitsa, ca vii rəkii ka hara ənji slənə pamə ətə na vii ka ci gyadələ ŋga inabaakii ka cifanəkii." ⁴² Yeesu a ba ka tii, "Mashiimuunə a janġii asəkə malaabə ləkaləkatə kuna? ətə bii ci:

21:26 21.26 14.5. **21:28** 21.28-31 7.21. **21:28** 21.28 Luka 15.11. **21:31** 21.31 6.10.
21:32 21.32 Luka 7.29-30. **21:33** 21.33 Isaa. 5.1-2. **21:35** 21.35 22.6. **21:39** 21.39 İbər.
 13.12. **21:41** 21.41 22.7. **21:42** 21.42 Jab. 118.22-23.

‘Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii,
ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.

Ma ətsa, slənə n̄ga Slandana.

Ma amə əsə, sə n̄ga hurəshishinə kaamə.’

[⁴³⁻⁴⁴ “Taa wu kullii aanə faaratsa, ka əbinə nə ci. Madə kə kullii faarakii aanə əndə əsa, ka ədəginə tē ci makə əmpunə.] Acii ha’ə cii kya ba koonə: ma *n̄wanjuunə n̄ga Əntan̄fə, kadə nə ənjə a n̄gərəgi acii unə, ənjə a vii ka ənjitə ca vii n̄unyi cifanə.”

⁴⁵ Fanə n̄ga madiigərə limanyinə da *Farisanyinə tē misaalinyiitə d̄ii Yeesu, wata t̄əya paaratəgi oo’i, agyanət̄ii cii k̄əya wabə. ⁴⁶ Wata t̄əya alə rəgwa n̄ga kəsənə tē ci. Amma t̄əya n̄gwaləgi acii dabaala, acii ma dabaala, kə luuvə tii oo’i, anabi nə Yeesu.

22

Misaali də zəmə əndzanə n̄ga da məhura

(Luka 14.15-24)

¹ Yeesu a tsakə wabənə ka tii də misaali, ən̄ki ci: ² “Ma n̄wanjuunə n̄ga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da n̄wanjutə d̄ii əndzanə n̄ga da məhura n̄ga uuzənaakii. ³ Ca sləkee ka lyawarənaakii ka dzənə ka ‘waa’wanə tē ənjitə baabii ci ka tii shinə ka zəmə əndzanəkii. Amma kə naanagi tii ka shinə. ⁴ N̄wanjutə a ənə ka sləkeenə ka hara lyawarənə də banə oo’i: ‘Kə uugi əndzanə dzəgənə, kə lii nyi uura n̄ga liinə. Taa mi patə, kə uugi tasəkanə. Shoomə əndzə’i ka zəmə əndzanə n̄ga da məhura.’ ⁵ Amma, ma ənjitə baabii ci ka tii əndzanəkii, makamə tii nət̄ii davə. Wata t̄əya palə satii. Harakii, aasəkə rə pyalə tii, harakii, ka da fiiriinatii. ⁶ Hara ənjitə baabii ci ka tii əsə, t̄əya kəəsətə tē lyawarənaakii, t̄əya cibə də tii, t̄əya bəələgi tē tii. ⁷ Kə bəzəgi səkə n̄ga n̄wanjutə ka shan̄ə. Wata ca sləkee ka soojiinaakii ka bəələginə tē mabələ ənjita, t̄əya ətsagi vəranat̄ii. ⁸ Wata ca ‘waa’watə tē harii lyawarənaakii, ca ba ka tii: ‘Kə uugi əndzanə tasəkanə kamə, amma, ma ənjinə baabii nyi ka tii, mambu’umə tii bahə zəmə əndzanəkii. ⁹ Acii ha’ə, dəmə ka mət̄ikət̄ikənə n̄ga rəgwanyinə, una ba ka taa wu patə lapaa unə oo’i, wa ca shi ka zəmə əndzanə.’ ¹⁰ Wata lyawariitə a dzə ka baabanə taa ka wu patə lapaa tii, bwaya əndə da n̄unyi əndə patə. Wata pasə, kə nagi yi əndzanə acii ənja.

¹¹ “Makə dzəgərə n̄wanjwə ka tsaamə tē ənjitə ‘wii ci, ma ca nee, wiinə əndə’i əndə agit̄ii yadə kəjeerənə n̄ga da məhura ashikii.

¹² N̄wanjwə a ləgwa ka ci: ‘Guvakya, dama gima hə aa hanə aasii yadə kəjeerənə n̄ga rəya ashikwa?’ Mashiiimə əndətə sə n̄ga jikəvənə ka n̄wanjwa. ¹³ Wata n̄wanjwə a ba ka lyawarənaakii: ‘Anətəmə tē ci ciinəkii da sədəkii patə, una kagərə tē ci aagi təkunə. Davə tuunə ənji, t̄əya dzə də tsəbə linyinət̄ii.’ ” ¹⁴ Yeesu a uudəpaa wabənaakii, ən̄ki ci, “Lan̄ə nə ənjitə ‘waa’wii ənji, amma gi’u nə matadəkii.”

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka n̄wanjwə *Kayisərə*

(Mar. 12.13-17; Luka 20.20-26)

15 Wata *Farisanyinè a dzø ka da mètèrèkinè agyanè makè sètè nii tÿya mbee ka kèsèné tÿ Yeesu agi wabènaakii. 16 Wata tÿya sløkè ka ci ka hara lyawarènatii da hara ènjitè nga kurègè nga *Hirudusè. Tÿya dzø ka banè ka ci, ènki tii, “Maløma, kè shii inè oo’i, èndè goonnga nè hø, agi dzøgùnètènè nè hø røgwa nga Èntanǰfè dè tantanyinè èsè. Paa hø ka tadèpaa taa ngutè tsarè nga ènda, acii paa hø ka tsaamønè ka ðuunuunè nga ènda. 17 Ya èna, iitè nè hiimaakwa? Kè kapaa bariya gaamè kaamè røgwa nga vii tsøkè ka njanwè Kayisarè nii? Anii poosha?” 18 Asee, kè shii Yeesu bwaya hiimatii. Wata ènki ci, “Una! Dè bèra’i asøkuunè cuuna kèrè ka Èntanǰfè! Mi sanjè cuuna moo tækèné tÿ nya? 19 Baariimè ka nyi kwaða nga tsøkèkii.” Tÿya ngiragi ka ci. 20 Wata ca løgwa ka tii, ènki ci, “Ya èna, kènjwaciinè da lømè nga wu ènè anè kwaðana?” 21 Tÿya ba, “Ma øtsa, kènjwaciinè nga njanwè Kayisarè.” Wata Yeesu a ba ka tii, “Yoo, makè ha’è ðiya, viimè ka Kayisarè sètè ndzaa ka naakii, una vii ka Èntanǰfè sètè ndzaa ka nga Èntanǰfè.” 22 Makè fii tii wabèøtsè nga Yeesu, wata kè ðagi ka tii ka sè nga hurèshishinè, tÿya bwasee ka ci, tÿya palè satii.

Løgwanè agyanè madèné nga mamøøtè ènja

(Mar. 12.18-27; Luka 20.27-40)

23 Agi uusèratè røjwè ha’è, *Sadukiinè a èntsahè aabii Yeesu. Ma tÿya, tii nè kurègètè ca ba, pooshi mamøøtè ènji ka madèné da i èpinè shanjè. Tÿya løgwa ka ci, 24 ènki tii, “Maløma, ma bii Muusa, madà kè ènki èndè pooshi manjeevènaakii, see ndzøkènjuci nè ngèrè mooryafinè, kaa ca poo ka ndzøkènjuci øtè ènki. 25 Yoo, tè’i ndzøkènjushi’inè mèðèfè sha ðii ganè. Gawatii a ngèrè minè, ca èntè yadè manjeevèné, ca bwasee ka minè ka ndzøkènjuci. 26 Ha’è slønyi dè madzøgèbèra’inè da makkèné, ca’è ka mèðèfèné. Pooshi èndè upaa uuzèné ashi miita. 27 Daba’atii patè, kya èntègi ðøjwa’è. 28 Ya øtsa, ya uusèrè nga madèné nga mamøøtè ènja, makè watiitè patènatii ngirè tÿ kya, minè nga wu sanjè ndzaanèta?”

29 Yeesu a ba ka tii, ènki ci, “Kè kullii unè patè, acii pooshi unè paaratègi dè malaaba lèkalèkatè, mashiimuunè ngeerèné nga Èntanǰfè. 30 Acii madà kè ma’i mamøøtè ènji, pooshi tii na ngèrèshi. Amma, makè malaa’ikanyinè dadagyè nè tÿya ndzaanè. 31 Yoo, ma agyanè madèné nga mamøøtè ènji èsè, majaanamuunè sètè bii Èntanǰfè koonè kuna? 32 Ma bii ca, ‘Nyi nè Èntanǰfè øtè ci Ibèrahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslè tÿ ci.’ Ma ca, ènjitè da i èpinè a matii ca paslè tÿ ci, èntaa ènjitè yadè èpinè amatii.” 33 Makè fii dabaala wabèøtsè ha’è, kè ðii ka tii ka sè nga hurèshishinè nè dzøgùnènaakii.

**Bariyatè palee dè ðuunuunè*

(Mar. 12.28-34; Luka 10.25-28)

34 Makè fii Farisanyinè oo’i, kè pa’ègi Yeesu ma nga Sadukinyinè, wata tÿya shi ka ciinè røjwè. 35 Èndè’i èndè agitii, malømè nga bariya nè ci. Ca løgwa uushi ama Yeesu, kaa ca shii kèsèné tÿ ci agi wabènaakii, ènki ci, 36 “Maløma, ngutè bariya sanjè palee dè ðuunuunè agi bariyanyina?” 37 Yeesu a ba ka ci, “‘Uuduu tÿ Èntanǰfè Slandanèku dè èdzèmè røjwè, dè patèné nga èpinaaku,

də patənə nga han'kalaaku.' ³⁸ Ətsə nə mađuunə bariya, palee patə də đuunuunə. ³⁹ Bəra'inəkii də đuunuunə əsə, makə ətsə nə ci: 'Uđuu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na.' ⁴⁰ Bariyanyitə bəra'i nə kilə nga patənə nga bariyanyinə da dzəgunənə nga anabinyinə."

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*
(Mar. 12.35-37; Luka 20.41-44)

⁴¹ Ma Farisanyinə ma'ə ka ha rəjwa, wata Yeesu a ləgwa ka tii uushi, əjki ci, ⁴² "Wu sanə shii unə nə Aləmasiihu? Uuzənə nga wu nə ca?" Əjki tii: "Uuzənə nga *Dawuda nə ci." ⁴³ Ca ba ka tii, "Ya əna, maa ha'a, iitə dīi daa cakə Malaaba Ma'yanə tə Dawuda kaa ca 'wa tə ci də Slandanəkəya? Ma bii ca:

⁴⁴ 'Əjki Əntarjə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa səfəku.'

⁴⁵ Aa makə kə 'wii Dawuda tə ci də Slandanə ətsa, iitiitə dīi ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?" ⁴⁶ Wata pooshi əndə mbee ka jikəvənə taa də ma rəjwə. Ndzarənə ka uusərakii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə amakii ma'ə acii ngwalənə.

23

*Dzalənə nga Yeesu tə ənji agyanə *Farisanyinə da maliminə*
(Mar. 12.38-39; Luka 11.43,46; 20.45-46)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a wabə ka dabaala da i ka lyawarənaakii, ² əjki ci ka tii, "Ma maliminə da Farisanyinə, tii nə ənji da baawəda nga dzəgunətə bariya nga Muusa ka ənja. ³ Acii ha'ə, ma sətə ci təya ba koonə patə, tyasə see a dzəgunuunə, una nə'utə. Amma goona nə'u slənətii. Acii ka waazanə nə tii, amma paa tii ka slənətəginə.

⁴ Agi ngərəvənə nə tii ka ənji mazəzəkə tərənə 'wa'ə. Amma, ma tii ka nətii, taa də mashiku ciinətii, paa tii ka təbətənə. ⁵ Patənə nga sətə ci təya da, kaa ənjə a shii neenə. Tsaaməmə ka kəjwaciinətii da basatii acii məsəpaliinə. Tsaaməmə ka yipənə nga kəjeerənyinatii. Ma ətsə patə, agi tsakənə nə tii danə madiigərəkii ka baariinə oo'i, ənji paslənə tə Əntarjə nə tii də tantanyinə. ⁶ Ma agi zəmə əndzanə, hatə ci ənjə a đuunətə tə tii moonətii ndzaanə davə. Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə kuvə də'wanyinə. ⁷ Nəhəpaanə tə tii nga'ə a luuma moonətii əsə, ənjə a 'wa tə tii 'Maləma'. ⁸ Amma, ma una, goona luuvə ənjə a 'wa tuunə də Maləma. Acii rəjwə dyanə nə Maləmə goonə. Unə patə, ndzəkəjushi'inə nga noonə nə nuunə.

⁹ Goona 'wa taa tə wu ganə a duuniya 'daadə', acii rəjwə dyanə nə Dəsənuunə, waatoo ətə dagyə. ¹⁰ Ga ənjə a 'wa tuunə 'slandana' əsə, acii rəjwə dyanə nə Slandanuunə, waatoo, ci nə *Aləmasiihu. ¹¹ Ma əndətə palee də gawuunə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka əndə slənənə koonə. ¹² Taa wu patə hanjətə naakii na, ka bərapaanə nə

22:37 22.37 Dzək. 6.4-5. **22:39** 22.39 Leew. 19.18; Mat. 5.43; 19.19; Rooma 13.9; Gal. 5.14; Yak. 2.8. **22:40** 22.40 5.17; Rooma 13.10. **22:41** 22.41-46 20.30-31. **22:44** 22.44 Jab. 110.1; Slənə 2.33-35; 1 Koor. 15.27; Ibər. 1.13; 8.1. **22:46** 22.46 Mar. 12.34; Luka 20.40. **23:3** 23.3 Rooma 2.21-23. **23:5** 23.5 Shig. 13.9; Dzək. 6.8; Baan. 15.38-39; Mat. 6.1. **23:8** 23.8 Yooh. 13.13. **23:11** 23.11 20.26-27; Mar. 9.35; 10.43-44; Luka 9.48; 22.26.

ənji tē ci. Taa wu patē hēətəpaa naakii nē əsə, ka hanjətənē nē ənji tē ci.”

Dzalənə ŋga Yeesu tē ənjitə ca kərə ka Əntanjə

də bəra'i asəkətii

(Mar. 12.40; Luka 11.39-42,44,52; 20.47)

¹³ “Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanjə. Kə pa'əgyuunə rəgwa ŋga dzənə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntanjə agyanə ənja, unəkii əsə, pooshi unə ka dəmənə. Ma ənjitə ca moo dəmənə, pooshi unə agi kapaa ka tii rəgwa əsə.

[¹⁴ “Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanjə. Agi luutənə nuunə uushi'inə ŋga mooryafinə, una dā ka tii magərə də'wa ka ənjə a shii dələnə duunə. Acii ha'ə, maɗuunə dzalənə nuuna upaa.]¹⁵ Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii agi gənjutəginə nuunə də hanyinə da uunəvənyinə patə koonə upaa də əndətə ca nē'u tuunə. Amma, maɗa kə upaa unə, una dʒeeɣi ka ci ka əndə ŋga gūnə palee ka noonə na.

¹⁶ “Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə ənji kərə ənja! Muurəfinə nuunə. Agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i: ‘Maɗa kə ji'i əndə də *yi ŋga Əntanjə, ma ətsa, pooshi taa mi. Amma, maɗa kə ji'i əndə də əndzənə ŋga yi ŋga Əntanjə, ka kəsənə nē jidəkii tē ci.’¹⁷ Maɗiikə ənja, muurəfinə! Ŋgutə sanjə palee də məghərəvəna? Əndzənə nii, anii yi ŋga Əntanjə ətə geegi ka əndzənə malaabakəya? ¹⁸ Agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i: ‘Maɗa kə ji'i əndə də ha ŋga dā sataka, ma ətsa, pooshi taa mi. Amma, maɗa kə ji'i əndə də satakatə kavə ənji aagyanəkii, ka kəsənə nē jidəkii tē ci.’¹⁹ Una! Muurəfinə nuunə! Ŋgutə sanjə palee də məghərəvəna? Sataka nii, anii hatə ci ənjə a dā sataka ətə ca geegi ka satakakii malaabakəya? ²⁰ Acii ha'ə, taa wu patə ji'i də 'wa ləmə ŋga ha ŋga dā sataka, kə ji'i ci də taa mi patə davə ətsa. ²¹ Ha'ə nē yi ŋga Əntanjə əsə. Taa wu patə ji'i də ci, kə ji'i əndəkii də ci da də Əntanjə ətə asəkəkii. ²² Taa wu patə ji'i də 'wa ləmə ŋga dadagyə, kə ji'i ci də dəgələ ŋwanjuunə ŋga Əntanjə da də ci ətə dasə asəkəkii.

²³ “Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanjə. Agi viinə nuunə zaka ŋga ŋunyi banyinə kama kama, amma una bwasee ka nē'utə tē tantanyitə dzəgunənə ŋga *bariya, waatoo, slənə uushi də rəgwakii, da nēhə təgunuunə ŋga ənja, da goonjəganə. Wiitə səndə dəbee dānuunə, amma ga ca zaanə koonə əsə nē vii zaka. ²⁴ Unə ənji kərə ənja, muurəfinə nuunə! Wanuunə ka dəməgi kanshəginə agi sə ŋga sanə goonə, acii ga ca gi aasəkuunə. Amma una ndagərə ŋgyalooba.

²⁵ “Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanjə. Agi bəəzəginə nuunə ba'ə ŋga kərə da ŋga kwalaka, amma, ma dasəkətii, pasə acii uushi'inə ŋga əmbanə da suunanyinə. ²⁶ Muurəfə ŋga Farisa! Bəəzəgi səkə

23:12 23.12 Jab. 75.8; Mat. 18.4; Luka 1.52; 14.11; 18.14. **23:16** 23.16-22 5.34-37. **23:16** 23.16 15.14. **23:18** 23.18 Shig. 29.37. **23:21** 23.21 1 Meem. 8.13. **23:23** 23.23 Leew. 27.30; Mika 6.8; Luka 18.12. **23:24** 23.24 15.14. **23:25** 23.25 Mar. 7.4.

nga kera da kwalakə zəku'i. Maɗa kə dīi hə ha'ə, ka ndzaanə nə ba'əkii camə əsə.

²⁷ “Tə'i ngəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanɗə. Makə gu'u əndə nuunə. Ma da makii, dagwakii nga'ə. Amma, ma da səkəkii, pasə acii ilənyinə da mabəslə wunyinə. ²⁸ Ha'ə nuunə makə ətsa. Ma daba'ə unə, nga'ə nuunə akəɗwacii ənja. Amma, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanɗə, ma'waslyakə ənjə nuunə.”

Banə nga Yeesu tə makə sətə nə ənjə a dzalə

*tə maliminə da *Farisanyinə
(Luka 11.47-51)*

²⁹ “Tə'i ngəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanɗə. Agi ghənətənə nuunə nə nga gu'u nga anabinyinə nga'ə, una haɗatəgi nga'ə tə gu'unyinə nga ənjitə ndzaa yadə idəpaa uushi ashitii, ³⁰ una ba: ‘Maci ma saa'i nga i dəsənaamə, da i amə saa'ikii, kaɗa əntaa da i amə biilə anabinyinə.’ ³¹ Ha'ə vii unə seeda agyanə noonə nə oo'i, manjeevənə nga ənjitə bəələgi tə anabinyinə nuunə. ³² Makə ha'ə mwayi unə dəya, dəmə aakəɗwa də ɗaada sətə nji dəsənuunə a ɗaada! ³³ Ya unə rəhunyinə, manjeevənə nga rəhunyinə, iitə taa mbeenuunə ka mbərəɗənə acii kanə tuunə aagi guna?

³⁴ “Acii ha'ə, fatəmə: ka sləkeenə nə nyi koonə ka anabinyinə da macicirə ənja da hara maliminə. Ka bəələginə nuunə harakii agitii, una gwa'avə harakii aashi ənfwa, una fəslə harakii asəkə *kuvə də'wanyinə goonə, una laakəgi tə tii ka vərə ka vərə. ³⁵ Acii ha'ə, agyanuunə nə gəɗwanə nga bəələ tə ənji goonɗa patə, njaɗanə ka bələnə tə əndə goonɗa Habiila, ca'ə ka bələnə tə Zakariya uuzənə nga Barakiya. Ma ca, ahada maɗuunə kuvə nga Əntanɗə da ha nga ɗa sataka bələgyuunə tə ci. ³⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə: ətsə patə, ka kulaanənə nə dzalənəkii ka ənji nga zamanana.”

*Uudənə nga Yeesu tə ənji Urusaliima
(Luka 13.34-35)*

³⁷ “Ya'ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə bəələgyuunə anabinyinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntanɗə koonə! Taa guci patə nə nyi agi alə rəgwa nga dzatəginə duunə aabiiki, makə sətə ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənətə aatsətə. Amma kə naanagyuunə furəshi. ³⁸ Aciikii, ka ndzaanə nə yi nga Əntanɗə gbəɗə yadə əndə davə. ³⁹ Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə shaɗə, ha'ə mbu'yanə uusəratə nuuna ba oo'i: ‘Tə'i barəkaanə ashī əndətə ca shi də ləmə nga Slandana!’ ”

24

*Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi *yi nga Əntanɗə
(Mar. 13.1-2; Luka 21.5-6)*

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dəməgi asəkə yi nga Əntanɗə. Ma ca palə, lyawarənaakii a dzə aabiikii ka baarii ka ci makə sətə ghənyi

ənji maduunə yikii. ² Amma Yeesu a ba ka tii, ɛnki ci, “Kə nee unə ka uushi'iitə patə nii? Tantanyinə cii kya ba koonə: taa rəŋwə, pooshi faara na mbədaanə ganə anə ɛndə'i, ka waalaginə nə ɛnji patə.”

Cibənyiitə na la tə ɛnja taabu'u muudinə ŋga duuniya
(Mar. 13.3-13; Luka 21.7-19)

³ Kə gi Yeesu ka ndzaanə dasə anə giŋwə ŋga Zayitunə, wata lyawarənaakii a shi aabiikii, tii daanətii, tɔya ləgwa ka ci, ɛnki tii, “Bawə keenə guci sanə nə ɛtsə ha'ə a dfa. Mi sanə na slənə ka baariinə oo'i, saa'i ŋga ɛnyanaaku da uudənə ŋga duuniya uugi mbu'zana?”

⁴ ɛnki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ɛnjə a gəpi duunə. ⁵ Acii tə'i ɛnji laŋə na shi, tɔya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, tɔya ŋuusləgi də hara ɛnji laŋə a rəgwa. ⁶ Kadə nuuna fa habara ŋga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ɛtsa, weewee ka danə ha'ə, amma ɛntaa ci nə muudinə ŋga duuniya. ⁷ Kadə nə ɛndə'i slikerənə a dzə ka panə da ɛndə'i. Nwanjuunə a pa da ɛndə'i nwanjuunə. Kadə nə madəfənə a kula, gəgədzənə ŋga hanyinə a dfa dfa taa dama patə. ⁸ Ma ɛtsə patə, makə 'watəginə ŋga bərakənə ɛtsa.

⁹ “Ma ka saa'ikii, kadə nə ɛnjə a kəəsə tuunə, tɔya kavə tuunə aacii hara ɛnji kaa tɔya cibə duunə, ɛnjə a bəələgi tuunə. ɛnji shiŋkinə patə, kadə nə tɔya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi.

¹⁰ Laŋə nə ɛnjitə na təkuree ka sə'watənə ka saa'ikii. Kadə nə tɔya ŋusləgi, tɔya taŋəgi magəŋuura ŋga hara ɛnji, tɔya kaaree ka hara ɛnji. ¹¹ Laŋə nə majirakinə ŋga anabinyinə na shigi, tɔya ŋuusləgi də hara ɛnji laŋə. ¹² Putə ŋga tsakənə ŋga slənə bwaya bwayaanə, tə'i ɛnji laŋə ɛtə nə uudənə a ɛpigi a ɛdzəmətii. ¹³ Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə.

¹⁴ Ma ŋunyi habara agyanə *ŋwanjuunə ŋga ɛntaŋfə ɛsə, ka waazanə nə ɛnji asəkə patənə ŋga duuniya, ka seedanə ka patənə ŋga ɛnji shiŋkinə. Ma daba'əkii, ka mbu'yanə nə muudinə ŋga duuniya ha'ə.”

Cibətə palee də ajijinəənə
(Mar. 13.14-23; Luka 21.20-24)

¹⁵ “Ka neenə nuunə ka ma'ajijinə uushi ɛtə palee. Ci wabi *anabi Daniyalə anəkii. Kadə na kəŋaanə anə malaaba ha. (Ma ɛndətə ca jaŋga, wa ca paaratəgi ŋga'ə.) ¹⁶ Madfa kə nee unə ha'ə, ma ɛnjitə ganə anə hanyinə ŋga Yahudiya, wa tɔya huyi ka umbənə aanə giŋunyinə. ¹⁷ Ma ɛndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagerə, ca huyi, ga ca dzə dasii ka ŋgərəənə uushi. ¹⁸ Ma ɛndətə də bilə ɛsə, ga ca ɛnə aasii ka ŋgira kəjeerənaakii. ¹⁹ Tə'i ŋgərə'wə agyanə maki dasəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. ²⁰ Kədiimə acii ɛntaŋfə, acii ga huyinəkii a dɛi agi vyanə taa uusəra ɛpisəka. ²¹ Acii ma cibətə na kula ka saa'ikii, ci na palee patə də bwaya bwayaanə, pooshi tsarəkii sha dɛi shaŋə makə tagii ɛntaŋfə duuniya ca'ə ka ɛndzə'i. Pooshi tsarəkii na dfa shaŋə ma'ə ɛsə. ²² Maci pooshi ɛtə galee ɛntaŋfə ka saa'ikii, kadfa pooshi

24:2 24.2 Luka 19.44. **24:5** 24.5 24.24; 2 Tees. 2.9-10; 1 Yooh. 2.18. **24:7** 24.7 2 Meem. 15.6; Isaa. 19.2. **24:9** 24.9-14 10.17-22; Yooh. 16.1-4. **24:9** 24.9 5.11. **24:10** 24.10 10.35; Luka 12.52-53. **24:11** 24.11 7.15. **24:12** 24.12 2 Tim. 3.1-5. **24:13** 24.13 Səniinə 13.10. **24:14** 24.14 28.19. **24:15** 24.15 Dan. 9.27; 11.31; 12.11. **24:17** 24.17-18 Luka 17.31. **24:21** 24.21 Dan. 12.1; Səniinə 7.14.

əndə shiŋkinə ca mbəðə. Amma, acii putə ŋga matadə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.

²³ “Maa kə bii əndə koonə: ‘Waanə Aləmasiihu ganə’ taa ‘Waatə Aləmasiihu gatə’, goona luuvə. ²⁴ Acii kadə nə aləmasiihunynə da anabiniynə ŋga jirakənə a shigi, təya dfaadfa sə ŋga hurəshishinə ka shanə, kaa təya shii ŋuusləgi də ənja. Maci ka mbeənə nə tii maa, da i matadə ənji ŋga əntanfə. ²⁵ Buurətəmə ŋga'ə! Acii kə bagi nyi koonə daga saa'ikii ma'ə mambu'yamə. ²⁶ Acii ha'ə, madfa kə bii ənji koonə oo'i: ‘Waatə də bilə!’ goona dzə aa dəvə. Taa madfa bii ənji koonə oo'i: ‘Waanə a kumu’, goona luuvə. ²⁷ Acii ma shinə ŋga *Uuzənə ŋga ənda, paŋgəraŋə a babara makə sətə ci vənə a pyapidə, ca bərəgi səkəntanfə taa dama patə, ndzanənə da tsaarwə ca'ə aa də waka, ha'ə nii kəya shi. ²⁸ Ka hatə dīi mantə uushi patə, davə dzanə kadəguynə də na.”

Ənyanə ŋga Uuzənə ŋga ənda

(Mar. 13.24-27; Luka 21.25-28)

²⁹ “Ma pii daba'ə cibənyiiitsa, ka əndəginə nə uusəra, pooshi ləgidə ka bərənə, tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka gaŋgəzənə nə taa mi patə asəkəntanfə. ³⁰ Ka saa'ikii nə ənjə a nee agintanfə ka sətə ca baarii oo'i, Uuzənə ŋga əndə ca shi. Ənji *duuniya patə a tuu, təya tsaamə tə Uuzənə ŋga əndə ca jima agyanə kurabiinə dadagyə, də baawəda da məghərəvənə laŋə, ³¹ ca sləkee ka malaa'ikanyinaakii, təya ədə uutəma ətə ca wazə də ŋgeerənə, təya dzaadzətə də patənə ŋga matadə ənjaakii, ndzanənə ka əndə'i tanjala ŋga duuniya ka ca'ə ka əndə'i.” *

Misaali də ənfwə uudəva

(Mar. 13.28-31; Luka 21.29-33)

³² “Wa ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Madfa kə nee unə wiitsə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətsətsəfə ka dfanə. ³³ Ha'ə əsə, madfa kə nee unə uushi'iitsə patə a dfaadfa, ka shiinə nuunə ətsə, kədəhə nə Uuzənə ŋga ənda, matasəkakii kaa ca shi. ³⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənji ŋga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə madaadamə patə. ³⁵ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma, ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shanə.”

Pooshi əndə na shii uusəra taa saa'i

(Mar. 13.32-37; Luka 17.26-30,34-36)

³⁶ “Ma uusəra taa saa'i ŋga dfanə ŋga uushi'iitsa, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə ŋga dadagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uuzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii. ³⁷ Makə sətə sha dīi tə ənji agi zamana ŋga Nuuhu, ha'ə na dfa saa'i ŋga ənyanə ŋga Uuzənə ŋga ənda. ³⁸ Ma agi zamana ŋga Nuuhu taabu'u shi ma'i tuufaanə, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji ŋguyirənə da makinə a ŋgəərəshi, ha'ə mbu'ya

24:23 24.23-25 Luka 17.23-24. **24:24** 24.24 24.5; 7.15; Səniinə 13.13-14. **24:27** 24.27 24.30,37; 25.31; 1 Koor. 15.23; 1 Tees. 3.13; 4.15; 2 Tees. 2.1,8; Yak. 5.7-8; 2 Piita 3.4; 1 Yooh. 2.28. **24:28** 24.28 Ayb. 39.30; Səniinə 19.17-18. **24:29** 24.29 Isaa. 13.10; 34.4; Hag. 2.6,21; 2 Piita 3.10,12; Səniinə 6.12-14. **24:30** 24.30 Zak. 12.10-14; Dan. 7.13-14; Mat. 24.27; 26.64; Mar. 14.62; Səniinə 1.7. * **24:31** 24.31 13.41; uutəma: 1 Koor. 15.52; 1 Tees. 4.16. **24:34** 24.34 16.28. **24:36** 24.36 Slənə 1.7. **24:37** 24.37-39 'Wat. 6.11-13; 7.7-13; 2 Piita 3.6.

uusératē dēmögērē Nuuhu aasəkē kumbawala. ³⁹ Pooshi ənji puləgi, ha'ə shi ma'i tuufaanə, ca zamagi də tii patə. Ha'ə na dā əsə saa'itə nə Uuzənə n̄ga əndə a shi.

⁴⁰ “Ma ka saa'ikii, ka dzənə nə ənji bəra'i aasəkə rə ka sləna. Ka n̄gərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə. ⁴¹ Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka tənjwə rənjwə. Ka n̄gərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i. ⁴² Acii ha'ə, kantsaamə ginə, makə d̄ii ci mashiimuunə taa n̄gutə uusəra nə Slandanuunə a shi. ⁴³ Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii davədə, kadā ka ba'əginə nə ci də məgigi, acii ga ca gi ka ci aasii. ⁴⁴ Acii ha'ə, ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gəra shinə n̄ga Uuzənə n̄ga ənda, acii ka shinə nə ci ka uusératə makamuunə nə n̄ga shinaakii.”

Əndə goon̄ga n̄ga mava
(Luka 12.41-48)

⁴⁵ “Ma əndə goon̄ga n̄ga mava, əndə han̄kala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə d̄ifə. ⁴⁶ Madā shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaanə ashikii. ⁴⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma mavata, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə n̄ga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁸ Amma mbu'u ka banə nə bwaya mava də səkəkii oo'i: ‘Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə.’ ⁴⁹ Wata ca ndzan̄ə fəslənə tə hara maviinə makə ci, ca zəmə, ca saasa ənvwə tii da ənji sa ənvwa. ⁵⁰ Amma ka shinə nə slandanəkii uusératə makamə ci nə n̄ga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. ⁵¹ Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də n̄gwaan̄gwa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da n̄ga ənjitə ca kərə ka Əntan̄fə də bəra'i asəkətii. Davə tuunə ənji, təya tsəbə linyinətii.”

25

Misaali də uuji kadəmiinə pu'u

¹ “Ma ka saa'ita, ka ndzaanə nə n̄wan̄juunə n̄ga dagyə makə sətə sha d̄ii tə uuji kadəmiinə pu'u. Ma təya, kə fə'i tii garəkuwanyinatii, təya dzə aa ha dagwa madanə ka gənjunə də ci. ² Tufə agitii, madiikəkii nə tii. Tufə əsə, macicirəkii nə tii. ³ Ma madiikəkiinyiita, kə n̄gərəənə tii garəkuwanyinatii yadə əgəənə hara maara. ⁴ Amma, ma macicirəkiinyiita, kə n̄gərəənə tii maarənyinatii. ⁵ Makə səkəpaa dagwa madanə na, kə zhikuki tii patə, təya kwaalagi aa n̄juni.

⁶ “Ma ətsə ahada vəda, ənjə a wazha də banə: ‘Waanə dagwa madanə! Shigimə ka luuginə tə ci!’ ⁷ Wata uuji kadəmiitə a madə patə ka hadatəgi də garəkuwanyinatii. ⁸ Wata madiikə uuji kadəmiitə tufə a ba ka macicirəkiita: ‘Ndiimə keenə maarə gi'u. Wiinə gunə ka mətəginə asəkə garəkuwanyinə geenə.’ ⁹ Amma macicirə uuji kadəmiitə a ba ka tii, əjki tii: ‘Yaci pooshi na mbu'u kaamə pata? Ma d̄anuunə, dēmə ka iracii noonə aa luuma.’ ¹⁰ Wata kə pyalə madiikə kadəmiitə ka iracii maarəkii. Ma təya palə ha'ə, wata dagwa madanə a

24:42 24.42 24.44,50; 25.13; Mar. 13.33,35; Luka 12.40; 21.36. **24:43** 24.43 1 Tees. 5.1-2; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3. **24:45** 24.45-47 25.21-23. **24:48** 24.48 2 Piita 3.4. **24:50** 24.50 24.42. **24:51** 24.51 8.12. **25:1** 25.1 Luka 12.35-36.

mbu'ya. Ma uuji kademiitē matasəkakii, kə dēməgərə tii atsaā dagwa maɖanə ka zəmē əndzanə ŋga rəya. Ənjə a pa'əgi makuva. ¹¹ Ma daba'əkii, harakiitē tufə a jiga, təya dza makuva, təya ba: 'Slandana, Slandana! Wunəgi keenə makuva!' ¹² Amma dagwa maɖanə a ba ka tii, əŋki ci: 'Tantanyinə cii kya ba koonə: mashiimə nyi tuunə.' "

¹³ Wata Yeesu a uudəpaa wabənaakii, əŋki ci, "Nəhəmə, acii mashiimuunə uusəra taa saa'i."

*Misaali də lyawarənə makkə
(Luka 19.11-27)*

¹⁴ "Ma ŋwanjuunə ŋga dagyə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə sha dīi tē əndə'i əndə da lyawarənaakii makkə. Ma ca maɖə kaa ca palə oogə, ca 'waa'watə lyawariitaakii, ca ba'avə uushi'inaakii aaciitii. ¹⁵ Ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə da ŋgeerənati. Waatoo, ca vii ka əndə'i pamə tufə. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə bəra'i. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə rəŋwə. Ma daba'əkii, ca maɖə, ca palə oogə. ¹⁶ Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə tufə, masəkəpaamə ci na. Pii ca dzə ka ɖa də fiiriinə, ca upaa riiba ŋga pamə tufə aagyanə əta. ¹⁷ Ha'ə dīi əndətə ba'avə ənji ka ci pamə bəra'i əsə. Ca upaa riiba ŋga pamə bəra'i aagyanə əta. ¹⁸ Amma, ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə rəŋwə, ca dzə, ca tələgi gu'u, ca umbee ka kwaba ŋga slandanəkii davə.

¹⁹ "Ma daba'ə baanə lanə, wata slandanətii a ənya aasii. Ca ləgwa amatii taa mi dīi tii ka ci də gənaakii. ²⁰ Wata əndətə ba'avə ənji ka ci pamə tufə a shi aakəŋwacii slandanəkii, ca vii ka ci hara pamə tufə, əŋki ci: 'Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə tufə, nya dzə ka ɖa fiiriinə də ci. Wiinə riiba tufə ətə upaa nyi aagyanəkii.' ²¹ Əŋki slandanəkii ka ci: 'Ŋga'ə dīi, kə kuyirii nyi tē hə. Ŋunyi əndə slənə nə hə, əndə goonja. Kə dīi hə goonjaanə agi ɖa fiiriinə də magi'u kwaba. Acii ha'ə, ka ba'avənə nə nyi malanjəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka ɖa moodasəkə da nyi.' ²² Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə bəra'i, kə shi ci, ca ba ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə bəra'i. Wiinə riiba bəra'i ətə upaa nyi aagyanəkii.' ²³ Əŋki slandanəkii ka ci: 'Ŋga'ə dīi, kə kuyirii nyi tē hə. Ŋunyi əndə slənə nə hə, əndə goonja. Kə dīi hə goonjaanə agi ɖa fiiriinə də magi'u kwaba. Acii ha'ə, ka ba'avənə nə nyi malanjəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka ɖa moodasəkə da nyi.' ²⁴ Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə rəŋwə, kə shi ci əsə, əŋki ci ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə shii nyi, ma ha, manjwa'ə ŋgwa'ə əndə nə hə. Ma moonəku, see a upaa hə cifanə ka hatə maləgamə hə davə, ha dzatəgi ka hatə mabu'umə hə davə. ²⁵ Acii ha'ə, kə ŋgwaləgi nyi, nya dzə ka umbee ka kwabaaku a gu'u. Wiinə kwabaaku.' ²⁶ Wata slandanəkii a ba ka ci, əŋki ci: 'Bwaya əndə slənə nə hə, manyaɖa! Kə shii hə oo'i, ka upaanə nə nyi cifanə ka hatə maləgamə nyi davə, nya dzatəgi ka hatə mabu'umə nyi davə. ²⁷ Maɖa ha'ə dīi, paa hə dīi ŋga'ə. Maci taa ma dīi hə, ha dzə ka shigaginə ka hatə ci ənjə a zhi'igyə də gəna, kaɖa kə shi nyi ka luunə saaki da i riibakii.' ²⁸ Slandanəkii a ba ka hara ənji slənaakii: 'Luugimə pamətsə rəŋwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii. ²⁹ Acii, ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə

ənji viinə, kaa ca shii d'anə laŋə aciikii. Amma, ma əndətə d'ii naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ³⁰ Ma mazabə əndə slənətsa, ŋgərəmə tə ci, una kagərə tə ci aagi təkunə. Davə tuunə ənji, təya tsəbə linyinətii.' ”

Da gəŋwanə ŋga muudinə

³¹ “Mada kə shi Uuzənə ŋga əndə da malaa'ikanyinaakii patə agi məghərəvənə ŋga ŋwanjuunaakii, ka ndzaanə nə ci dasə agyanə dəgələ ŋwanjuunaakii. ³² Ənjə a dzatəgi tə patənə ŋga ənji a duuniya aakəŋwaciikii. Ca təkəe ka tii kurəgə bəra'i, makə sətə ci magəra a ŋgwadəgi bağiinə agi uuhinə. ³³ Ca kapaa tə ənji gooŋga da ciizəmakii. Ma ənji 'waslyakəənə əsə, ca kapaa tə tii da madzənakii. ³⁴ Wata ŋwanjwə a ba ka ənjitə da ciizəmakii, 'Shooma, unə ənə daanə Daadə koonə barəkaanə. Shoomə koonə luu barəkaanə ŋga ŋwanjuunə ətə d'əkəpaa ci koonə daga 'watəginə ŋga duuniya. ³⁵ Acii kə shi madəfənə a d'ii tə nyi, kə ndii unə ka nyi zəma. Kə d'ii meegiirənə tə nyi, una ndii ka nyi ma'inə. Kə d'ii nyi mu'umuunə, una luu tə nyi aa hoonə aasii. ³⁶ Kə d'ii purəkinə tə nyi, una ndii ka nyi sə ŋga umbee də purəkinə. Kə gwakə nyi ka bwanea, una dzə ka nəhəpaanə tə nyi. A furəshina nji nyi, una dzə ka nəhəpaanə tə nyi.' ³⁷ Wata ənji gooŋga a ləgwa ka ci, 'Slandana, guci shiina nee ka hə ka madəfənə, ina vii ka hə zəma? Guci nee inə ka hə ka meegiirənə, ina vii ka hə ma'ina? ³⁸ Guci əsə nee inə ka hə mu'umə, ina luu tə hə aa heenə aasiya, taa hə də purəki, ina vii ka hə sə ŋga umbee də purəkina? ³⁹ Guci əsə nee inə ka hə gwakə taa a furəshinə, ina dzə ka nəhəpaanə tə ha?' ⁴⁰ Ŋwanjwə a ba ka tii, 'Tantanyinə cii kya ba koonə: tadfa guci patə d'ii unə ha'ə ka rəŋwə agi ənjitə pooshi da məghərəvənə akəŋwacii ənja, amma ndzəkəŋjushi'inəki nə tii, ka nyi d'ii unə ətsa.' ”

⁴¹ “Ma daba'əkii, ca ba ka ənjitə da madzənakii əsə: 'Dzəgimə abiiki, manaalya ənja, dəmə aagi gunə ətə datə ənji ka *Seetanə da malaa'ikanyinaakii. ⁴² Acii kə kəshi madəfənə tə nyi, amma pooshi unə ndii ka nyi zəma. Kə kəshi meegiirənə tə nyi, amma pooshi unə ndii ka nyi ma'inə. ⁴³ Kə d'ii nyi mu'umuunə, amma kə kaaree unə ka luunə tə nyi aa hoonə aasii. Kə d'ii purəkinə tə nyi, amma kə təkuree unə ka ndii ka nyi sə ŋga umbee də purəkinə. Gwakə nji nyi da a furəshina, amma kə təkuree unə ka dzənə ka nəhəpaanə tə nyi.' ⁴⁴ Amma təya ləgwa ka ci, əŋki tii: 'Slandana, guci saŋə nee inə ka hə də madəfənə taa meegiirənə kə kəshi tə hə, taa hə mu'uma, taa hə də purəkya, taa hə gwaka, taa a furəshina, amma kə təkuree inə ka tsakənə tə ha?' ⁴⁵ Wata ŋwanjwə a ənəgi ka tii, əŋki ci: 'Tantanyinə cii kya ba koonə: ma sətə pooshi unə d'ii ka ənjitə pooshi da məghərəvənə akəŋwacii ənja, ka nyi təkuree unə ka d'anə ətsa.' ⁴⁶ Ma ənjita, ka kərənə nə ənji tə tii aagi dzalənə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Amma, ma ənji gooŋga, ka kərənə nə ənji tə tii ka əpinə ŋga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

25:29 25.29 13.12; Mar. 4.25; Luka 8.18; 19.26. **25:30** 25.30 8.12. **25:31** 25.31-46 16.27. **25:31** 25.31 Dzək. 33.2; Zak. 14.5; Mat. 16.27; 19.28; 1 Tees. 3.13; Yahu. 14. **25:35** 25.35-36 Isaa. 58.7. **25:40** 25.40-45 Waḃ. 19.17; Mat. 10.40,42; 12.50; 28.10. **25:41** 25.41 Yahu. 7; Səniinə 20.10,15. **25:46** 25.46 Dan. 12.2; Yooh. 5.29; Yak. 2.13.

26

Alə rəgwa nga kəsənə tə Yeesu

(Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53)

¹ Makə uudəpaa Yeesu dzəgunə ka ənji patənə nga uushi'iitsa, əŋki ci ka lyawarənaakii: ² “Kə shii unə, ma cifədoorə, uusəra nga *Pasəka. Ma nyi, Uuzənə nga ənda, ka viinə nə ənji tə nyi ka gwa'avə aashi ənfwa.”

³ Ma ka saa'ikii, kə dzii madiigərə limanyinə da gayinə də nə asii ga gawə nga limanyinə patə, waatoo, asii ga Kayafasə. ⁴ Təya anə uura nga kəsətənə tə Yeesu yadə shiinə nga ənja, ənjə a bələgi tə ci.

⁵ Amma təya ba, “Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a madəe ka panə.”

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədyə də Bayitaniya

(Mar. 14.3-9; Yooh. 12.1-8)

⁶ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya asii ga Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci, ⁷ ma ca adə zəma, wata əndə'i minə a dzə aabiikii da i əbwə urədyə aciitə. Ma urədita, nga mandalə kwaba. Wata kya dzə, kya əjivə aanə Yeesu. ⁸ Amma, makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə zhimagi tə tii asəkətii, əŋki tii, “Ka mi saawee ki ətsa? ⁹ Maci dərəmaginə dərəmagi ənji də urəditsa, kadə kwaba laŋə nji ənjə a upaa anəkii, ənjə a təkəpaa kwabakii ka maaghiinə.” ¹⁰ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya ba, wata əŋki ci ka tii, “Ka mi cuuna kavə tə miitə ka buurə uushi'inə kwa? Acii ma sətəe dīi ki ka nyi, ŋunyikii ka shaŋə. ¹¹ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Amma, ma nyi, paa nyi na ndzaanə abii unə. ¹² Ma əjivə ki urəditsə aashiki ku'u, kə dīi ki ha'ə ka tasəkətə shishinəki ka ŋgədənə. ¹³ Tantanyinə cii kya ba koonə: tadə da nə ənjə a waaza Njunyi Habaranə asəkə duuniya patə, ma sətəe dīi ki, ka wabənə nə ənji anəkii ka buurətənə də ki davə.”

Luvənə nga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii ənja

(Mar. 14.10-11; Luka 22.3-6)

¹⁴ Ma daba'əkii, rəŋwə agi *lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i, ətə dīi ləməkii Yahuda Isəkariyoota, a madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, ¹⁵ ca ba ka tii, “Madə vii nyi koonə tə Yeesu, iitə saŋə viinuunə ka nya?” Wata təya baanagi kwaba tibisə makkə pu'unə,* təya vii ka ci. ¹⁶ Daga saa'ikii 'watəgi Yahuda tsaamə ŋunyi saa'i nga viinə tə Yeesu ka tii.

Zəmə əndzanə nga Pasəka

(Mar. 14.12-21; Luka 22.7-14,21-23; Yooh. 13.21-30)

¹⁷ Ma ka təkəŋwanə nga uusəra nga *kumənə nga adə buroodi yadə burəŋanə, kə shi lyawarənə nga Yeesu aabiikii, əŋki tii, “Da daa moonəku ina dzə ka dzəgə ka hə əndzanə nga Pasəka?” ¹⁸ Əŋki ci ka tii, “Dəmə aasəkə vərənə aa ha zana, una ba ka ci: ‘Ma bii Maləmə tuu, kə uugi saa'yaaki dfanə kədəhə. Ma nyi da lyawarənaaki, gaku asii niina zəmə əndzanə nga Pasəka.’ ” ¹⁹ Wata lyawarənə nga Yeesu

26:1 26.1 7.28. **26:2** 26.2 16.21. **26:4** 26.4-5 21.46. **26:6** 26.6-7 Luka 7.37-38. **26:11** 26.11 Dzək. 15.11. * **26:15** 26.15 Ma kwaba tibisə makkə pu'unə, ci nə kwaba nga dərə də mava (Shig. 21.32). **26:15** 26.15 Shig. 21.32; Zak. 11.12; Yooh. 11.57; 13.2. **26:17** 26.17-29 Shig. 12.1-20.

a dātə makə sətə bii ci ka tii dʌnə, tɔya dzəgə əndzanə ŋga Pasəka dayə.

²⁰ Makə dʌi kədəwanə, wata Yeesu da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a ndzaanə ka zəma. ²¹ Ma tɔya dzə də zəmənə, kə bii ci ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə: kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tɔ nyi aacii ənja.” ²² Makə fii tii ha'ə, kə bəzəgi səkətii ka shaŋə. Wata tada wu patə ahadatii, ca ləgwa amakii, əŋki tii, “Slandana, nyi kwa?”

²³ Əŋki ci ka tii, “Əndənə caama adə ka ha rəŋwə na vii tɔ nyi ka ənja.

²⁴ Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tɔ əntənə, makə sətə nyaahə ənji agyanəki, amma kə dʌi anə əndətə na vii tɔ nyi ka ənja. Ma əndətə, maci mapoomə ənji tɔ ci, bidə ci ka ci.” ²⁵ Wata Yahuda ətə vii tɔ ci a ləgwa, əŋki ci, “Maləma, nyi kwa?” Wata Yeesu a ba ka ci, “Hə bagi ha'ə.”

Zəmə əndzanə ŋga Slandana

(Mar. 14.22-26; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-25)

²⁶ Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ŋgərə buroodi, ca kuyirii tɔ Əntanfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, “Ndamə, una zəmə. Ma ətsa, shishinəki.” ²⁷ Ca ŋgərə kwalaka da ma'i inaba asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tɔ Əntanfə, ca vii ka tii, ca ba, “Saasaciimə, patənə goonə. ²⁸ Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə ŋga Əntanfə. Idənəkii na əjigi ka putə ŋga ənji laŋə ka tifyagi də 'waslyakəənyinə. ²⁹ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inaba ma'ə, see uuseratə nii kya sa kurakii doonə agi ŋwanjuunə ŋga Daadə.” ³⁰ Ma daba'əkii, tɔya ka wanyanə, tɔya madə, tɔya palə aashi giŋwə ŋga Zayitunə.

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita

(Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38)

³¹ Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Unə patə, kadə nuunə a huyi ənshinə davədə, una bwasee ka nyi. Ka dʌnə makə sətə wabi Əntanfə asəkə malaaba ləkələkətə oo'i: ‘Ka bələginə nə nyi tɔ magərə, bagiinə a təkəgi patə əsə.’” ³² Wata ca tsakə banə, əŋki ci, “Amma, madə kə madəe ənji ka nyi agi maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə ŋga Galili.” ³³ Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, “Taa kə huyi hara ənji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə shaŋə.” ³⁴ Əŋki Yeesu ka Piita, “Tantanyinə cii kya ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə davədə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tɔ nyi.” ³⁵ Piita a ba ka ci, “Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tɔ hə.” Ha'ə makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa ŋga Yeesu də Gyatsimani

(Mar. 14.32-42; Luka 22.39-46)

³⁶ Ma daba'əkii ha'ə, wata Yeesu a dzə da lyawarənaakii ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gyatsimani. Mbu'unatii aadəvə, ca ba ka tii, “Ndzaamə gadəvə, kaa nya əntsahə aakəŋwa ka dʌ də'wa.” ³⁷ Ca

26:20 26.20-25 Yooh. 13.2,21-30. **26:23** 26.23 Jab. 41.10. **26:24** 26.24-25 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. **26:24** 26.24 Jab. 22.7-8,16-19; Isaa. 53.9. **26:26** 26.26-28 1 Koor. 10.16. **26:28** 26.28 Shig. 24.8; Irin. 31.31; Ibər. 7.22; 9.15-20. **26:30** 26.30 Luka 22.39; Yooh. 18.1. **26:31** 26.31 Zak. 13.7; Mat. 26.56; Yooh. 16.32. **26:32** 26.32 28.7,16. **26:34** 26.34-35 Luka 22.33-34; Yooh. 13.36-38. **26:34** 26.34 26.75. **26:36** 26.36-46 Luka 5.16; Ibər. 5.7-8.

'waanə tə Piita da manjeevənə nga Zabadiya bəra'i. Ma təya dzə, wata ca ndzaŋə buurə uushi'inə ka shaŋə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁸ Əŋki ci ka tii, "Mabəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə, una ndzaa də məgigi atsaki." ³⁹ Ca əntsahə aakəŋwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca dā də'wa, "Daadə, madā ka moonə nə hə, əntsahee ka nyi ka cibətsə akəŋwaciiki. Amma, dawə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha dā sətə kadeesəkə ka nyi."

⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə. Wata əŋki ci ka Piita, "Iitiitə daa təkuree unə ka ndzaanə də məgigi atsaki taa nga tibisə rəŋwə dyaŋa? ⁴¹ Ndzaamə də məgigi, una dā də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa nga əntaŋfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, nga'ə koonə nə dā gazhi'waanə, amma mazaarakii nə shishinə."

⁴² Yeesu a ənə ka əntsahənə nga bəra'inə əsə ka dā də'wa, əŋki ci: "Daada, madā pooshi rəgwa nga əntsahənə ka cibənə anəki, yoo, sətə mwayi hə patə, wa ca dā." ⁴³ Ca ənya aabii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ŋunyinə nə tii, acii kə uugi ŋunyinə dānə laŋə agitii. ⁴⁴ Yeesu a bwasee ka tii, ca əntsahə, ca ənə nga makkənə ka dā də'wa makə əta. ⁴⁵ Ma daba'əkii, ca ənya aabii lyawariita, ca ba ka tii, "Ma'ə unə a ŋunyi kuna, una əpi səkə? Yoo, wiinə, kə uugi saa'i dānə ka əŋjə a vii tə Uuzənə nga əndə acii ma'waslyakə əŋja. ⁴⁶ Tsaaməm! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Madətəmə kaamə dzə."

Kəsənə tə Yeesu

(Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴⁷ Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzubə da əŋji daba'əkii, da i ŋgila purəŋanyinə da i zaliinə aciitii. Madiigərə limanyinə da gayinə sləkee ka tii. ⁴⁸ Asee, ma Yahuda, ətə vii tə Yeesu aacii əŋja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya dātə ka baarii də ci ka tii oo'i, "Ma əndətə nii kya nəhəpaa nga'ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci." ⁴⁹ Pii wata ca əntsahətə aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Usa Maləma", ca nəhəpaa tə ci nga'ə. ⁵⁰ Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, "Guvakya, dawə sətə kira tə hə." Wata təya əntsahə, təya kəsə tə ci.

⁵¹ Wata rəŋwə agi əŋji nga Yeesu a əlyagi ŋgila purəŋanaakii, ca patsəgi liminə nga mava nga gawə nga limanyinə. ⁵² Wata Yeesu a ba ka ci, "Ənəgərə də ŋgila purəŋanaaku. Taa wu pii də ŋgila purəŋanə, də ci bələnə əŋji tə ci naakii. ⁵³ Mashiiimə hə oo'i, ka mbeenə nə nyi ka kədii tsakənə tə nyi acii Daadə, pii pii ca sləkee ka nyi kurəgənyinə nga malaa'ikanyinə palee ka pu'u aji bəra'i kwa? ⁵⁴ Amma, madā kaa nya kədii tsakənə acii Daadə əna, guci dīi nə sətə bii malaaba ləkaləkatə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, tyasə ka slənənə ha'a?"

⁵⁵ Ma ka saa'ita, kə wabi Yeesu ka əŋjitə shi ka kəsənə tə ci, əŋki ci ka tii, "Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəŋanə ka ŋgila purəŋanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə dā maabə nə nyi kwa? Uusəra patə nji nya ndzaanə dasə asəkə *yi nga əntaŋfə ka dzəgunənə ka əŋja, patə da ha'ə, pooshi unə kəshi tə nyi. ⁵⁶ Amma, ma slənyi ətsə patə, kaa malaaba ləkaləkatə nga anabiinə a ndzaa ka tantanyinə."

Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkinə ŋga Yahudiinə*

(Mar. 14.53-65; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)

⁵⁷ Ma ənjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha Kayafasə gawə ŋga limanyinə. Davə dzii maliminə da gayinə də na. ⁵⁸ Ma Piita, kə gi ci də nə'unə tə Yeesu ba'ə ba'ə ha'ə mbu'i ci kura'ə aasii aa ha gawə ŋga limanyinə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ənji nəhə yi ŋga Əntanfə, kaa ca nee ka muudinə ŋga səkii.

⁵⁹ Ma madiigərə limanyinə da patənə ŋga mətərəkinə, kə ali tii wabənə ŋga jirakənə aashi Yeesu, kaa ənjə a shii bələginə tə ci.

⁶⁰ Amma taa ŋgahi ənji lanə kyaara wabənyinə ŋga jirakənə aashikii, patə da ha'ə kə təkuree tii ka upaanə taa rəŋwə. Ma ka muudinə, wata ənji bəra'i ahadatii a madətə ⁶¹ əŋki tii, "Ma bii əndətsa, tə'i ci da baawəda ŋga uulagi yi ŋga Əntanfə, ca ənə ka ghənətənə agi baanə makkə." ⁶² Wata gawə ŋga limanyinə a madətə, əŋki ci ka Yeesu, "Pooshi wabənaaku ŋga jikəvənə aagyanə wabəətsə wabi ənjitsə aashiku kwa?" ⁶³ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Wata gawə ŋga limanyinə a ba ka ci, "Wiinə kə ləbətə nyi duunə da Əntanfə Əndə vii əpinə: bawə keenə goonŋa, hə nə *Aləmasiihu Uuzənə ŋga Əntanfə tanyi nii?" † ⁶⁴ Yeesu a ba ka ci, "Hə bagi ha'ə. Dəgyanəkii ha'ə maa, wanyinə ka banə koonə: ka neenə nuunə ka Uuzənə ŋga əndə dasə da ciizəma Əntanfə Əndə baawəda, una nee ka ci ca jima agyanə kurabiinə dadəgyə." ⁶⁵ Makə fii gawə ŋga limanyinə ha'ə, wata ca tsəərgi kəjeerənə ashikii, əŋki ci, "Kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntanfə. Gaama alə hara uushi'inə ma'ə, kə uugi ama fa bwaya sətə wabi ci. ‡ ⁶⁶ Iitə nee unə noona?" Wata əŋki tii, "Weewee, see bələginə tə ci."

⁶⁷ Wata təya tiifə giirənə aagikii, təya dəgə tə ci, hara ənjə a tsa ka ci meeciinə a hwahwaaməkii, ⁶⁸ təya dzə də banə ka ci, "Aləmasiihu, makə dii ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!"

Hiweenə ŋga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mar. 14.66-72; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Ma ka saa'ikii, dasə nə Piita ahada ya. Wata əndə'i kadəmə a dzə, kya kəŋaanə dəgyanəkii, əŋki ki ka ci, "Hə maa, rəŋwə nə hə agi ənji ŋga Yeesu əndə Galili." ⁷⁰ Amma, ma Piita, kə hiwee ci akəŋwacii tii patə, əŋki ci, "Mashiimə nyi sətə cii kwa ba." ⁷¹ Piita a dzəgi a uura maya, əndə'i kadəmə a nee ka ci, wata əŋki ki ka ənjitə davə, "Ma əndətsa, tii da i Yeesu əndə Nazaratu nji tii." ⁷² Wata ca ənə ka hiweenə, ha'ə maa də jida, əŋki ci, "Mashiimə nyi tə əndəkii." ⁷³ Makə ta'avə gi'u əsə, wata ənjitə kəŋə kəŋə davə a əntsahə, təya ba ka Piita, "Weewee, agitii nə hə tanyi. Wabənaaku baarəgi keenə ha'ə." ⁷⁴ Makə fii Piita ha'ə, wata ca gwanə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əŋki ci, "Tantanyinə, mashiimə nyi tə əndətsa." Pii wata ga'ə gyaagya a wagi. ⁷⁵ Fanə ŋga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu

26:61 26.61 27.40; Yooh. 2.19; Slənə 6.14. † **26:63** 26.63 majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mat. 27.12-14; Uuzənə ŋga Əntanfə: Mat. 14.33; 27.40,43; Luka 22.70. **26:64** 26.64 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. ‡ **26:65** 26.65 tsəərgi kəjeerənə: Baan. 14.6; Ees. 9.3; geegi naakii nə... da Əntanfə: Leew. 24.16; Yooh. 19.7. **26:67** 26.67 Isaa. 50.6; 53.5. **26:68** 26.68 21.11.

a bii ka ci oo'i, ma taabu'u wanə nga gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi. Buurətənaakii ha'ə, wata ca dəməgi, ca dzə də tuunə də kiinə ka shaŋə.

27

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Pilaatu*

(*Mar. 15.1; Luka 23.1-2; Yooh. 18.28-32*)

¹ Ma ətsə tsəfakə, wata patənə nga madiigərə limanyinə da *gayinə nga Yahudiinə a da *mətərəkinə nga bələginə tə Yeesu. ² Təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu ŋgwaməna.

Əntənə nga Yahuda

(*Slənə 1.18-19*)

³ Makə nee Yahuda əndətə vii tə Yeesu aacii ənji oo'i, ka bələginə nə ənji tə Yeesu, wata ca da wakadakinə, ca ənəpaagi də kwaba tibisətə makkə pu'unə ka madiigərə limanyinə da gayinə, ⁴ əŋki ci ka tii, “Kə dīi nyi 'waslyakəənə nga vii tə əndətə yadə bwaya uushi ashikii.” Wata əŋki tii ka ci, “Mi dee nə neenə dava? Shoonakwa.” ⁵ Wata Yahuda a wa'agi kwabatə asəkə *yi nga Əntanfə, ca palə saakii, ca dzə ka əgəvə zə'wa a uurakii, ca əntəgi.

⁶ Wata madiigərə limanyinə a dəmətə kwabata, əŋki tii, “Ma kwabana, madəbəmə ənjə a əjigərə aasəkə mbuurə shiga nga yi nga Əntanfə, makə dīi ci kwaba nga əpinə nga ənda.” ⁷ Wata təya da mətərəkinə agyanə kwabakii, təya ŋgərə, təya dərəgi də babara acii maghənə uuda, kaa ənjə a ŋgəədə mu'uminə davə. ⁸ Ci 'wii ənji babarakii “babara nga idəna”. Ca'ə ənshinə, ha'ə nə ləmə nga babarakii. ⁹ Də ha'ə dīi wabənə nga anabi Irimiya ka tantanyinə ətə bii ci: “Wata ənjə a ŋgərə kwaba tibisə makkə pu'unə, waatoo, kwabatə luuvə hara ənji *Isərayiila dərəginə də ci, ¹⁰ təya ŋgərə kwabakii, təya dərəgi də babara acii maghənə uuda, makə sətə bii Slandanə ka nyi d'anə.”

Yeesu akəŋwacii Pilaatu ŋgwaməna

(*Mar. 15.2-5; Luka 23.3-5; Yooh. 18.33-38*)

¹¹ Makə kirə ənji tə Yeesu aakəŋwacii ŋgwaməna, ŋgwaməna a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Hə nə ŋwanjwə nga *Yahudiinə kwa?” Əŋki Yeesu ka ci, “Hə bagi ha'ə.” ¹² Amma, makə rii madiigərə limanyinə da gayinə tsaa səfəkii, majikəmə ci taa rəŋwə. ¹³ Wata əŋki Pilaatu ka ci, “Paa hə agi fa uushi'iitə ci təya baaba agyanəku kwa?” ¹⁴ Amma majikəmə Yeesu ka ci taa rəŋwə. Wata ca d'agi ka ŋgwaməna ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə.

La ka Yeesu gəŋwanə nga bələnə tə ci

(*Mar. 15.6-15; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39–19.16*)

¹⁵ Taa agi ŋgutə kumənə nga *Pasəka patə, kə sənəavə ka ŋgwaməna nə kapaa əndə furəshinə rəŋwə ətə ci ənjə a moo ənjə a kapaa tə ci ka tii. ¹⁶ Ma ka saa'ikii, tə'i əndə furəshina ətə dīi ləməkii Yeesu Barabasə. Taa wu patə, kə shii ci tə ci. ¹⁷ Makə dzii ənji də

26:75 26.75 26.34. 27:3 27.3 26.15. 27:6 27.6 Dzək. 23.19. 27:9 27.9-10 Zak. 11.12-13; Irin. 32.8-9. 27:11 27.11 2.2; 27.29,37,42; Mar. 15.2,9,12,18,26,32; Luka 23.3,37-38; Yooh. 1.49; 12.13; 18.33,39; 19.3,15,19,21. 27:12 27.12-14 Yooh. 19.9; Mat. 26.63.

na, wata ɛŋki Pilaatu ka tii, “Tə wu cuuna moo nya kapaa koonə? Barabasə nii, anii Yeesu ətə ci ɛnjə a 'wa Aləmasiihu?”¹⁸ Acii kə shii ci ndilə ndilə oo'i, ma vii *gayinə nga Yahudiinə tə Yeesu ka ci, acii putə nga sərəha.

¹⁹ Wata Pilaatu a ndzaanə dasə asəkə dəgələ nga la də gəŋwanaakii, minaakii a sləkəe ka ci ka wabənə də banə oo'i, “Ma ɛndə goŋgatsa, ga ha da taa mi də ci, acii kə sənii nyi bwaya səniiinə agyanəkii ɛnshinə davədə.”

²⁰ Wata madiigərə limanyinə da gayinə a gwanə ka tsəkutə ɛnji kaa təya kədii tə ci, kaa ca kyapaa ka tii tə Barabasə, ɛnjə a bələgi tə Yeesu. ²¹ Wata ɛŋwaməna a ɛnə ka ləgwanə ama ɛnja, ɛŋki ci, “Tə wu agi ɛnjinə bərə'i cuuna moo nya kapaa koonə kwa?” Wata ɛŋki tii, “Kyapaa keenə tə Barabasə!” ²² ɛŋki Pilaatu ka tii, “Aa mi dii cuuna moo nya da də Yeesu ətə ci ɛnjə a 'wa Aləmasiihu?” ɛŋki tii patə, “Wa ɛnjə a gwa'avə tə ci aashi ɛnfwa!” ²³ Amma ɛŋki Pilaatu, “Mi nə bwaya uushi dii ci kwa?” Wata təya tsəkə ɛŋgərəe ka uuratii də ɛŋgərənə, ɛŋki tii, “Wa ɛnjə a gwa'avə tə ci aashi ɛnfwa.” ²⁴ Makə nee Pilaatu oo'i, pooshi uushi mbeenəkii ka dfanə ma'ə, amma see panə ca moo madənə, wata ca ɛŋgərə ma'inə, ca yibəgi ciinəkii akəŋwacii ɛnji patə, ɛŋki ci, “Pooshi wabənaaki agi ɛntənə nga ɛndətsa, shoonə goonə ma'ə.” ²⁵ Wata ɛŋki ɛnji patə, “Wa hakya nga ɛntənaakii a ndzaanə ooreenə da manjeevənə geenə.” ²⁶ Wata Pilaatu a kapaa ka tii tə Barabasə. Ca kavə kaa ɛnjə a fəslə tə Yeesu, ca vii tə ci ɛsə kaa ɛnjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ɛnfwa.

*Ha'unə nga soojiinə də Yeesu
(Mar. 15.16-20; Yooh. 19.2-3)*

²⁷ Ma daba'əkii, wata soojiinə nga Pilaatu a ɛŋgərə tə Yeesu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi nga ɛŋwaməna. Soojiinə patə, təya dzaanə ka ci də na, ²⁸ təya sədfəgi tə ci, təya ɛgəvə ka ci ɛndə'i madizə gwada, ²⁹ təya ɛŋgərə dəha, təya fuudə makə madiŋəna, təya ɛŋgavə ka ci aanəkii, təya kavə ka ci zala aa ciizəmakii, təya gərə'waanə ka ha'unə də ci, ɛŋki tii, “Wa ɛpinaaku a gərə aakəŋwa, ɛŋwanwə nga Yahudiina!” ³⁰ Təya tiifə giirənə aagikii, təya luugi zalatə aciikii, təya dəgə də ci anəkii. ³¹ Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, təya ɛŋgərəgi gwadata, təya ɛŋgavə ka ci naakii kəjeerənə, təya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi ɛnfwa.

*Gwa'avənə tə Yeesu aashi ɛnfwa
(Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)*

³² Ma təya palə a rəgwa, wata təya lapaa ɛndə'i ɛndə Sirina ətə dii ləməkii Simoonə. Soojiinə a ɛŋgərəvə ka ci ɛnfwə nga gwa'avə tə Yeesu aashikii. ³³ Təya mbu'u ka ɛndə'i ha ətə ci ɛnjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana “Kəŋwə na.” ³⁴ Təya vii ka Yeesu ma'i inaba gwazə da manjərəkiki kuzəka, kaa ca sa. Makə təbətə ci, wata ca kaaree.

³⁵ Təya gwa'avə tə ci aashi ɛnfwa, təya təkəpaa kəjeerənaakii ahadatii də kwaanənə. ³⁶ Wata təya ndzaa davə ka nəhənə tə ci, ³⁷ təya tsa'avə manaahə uushi daganəkii, waatoo, 'waslyakətə lii

27:19 27.19 Luka 23.47. **27:20** 27.20-23 Slənə 3.13-14. **27:24** 27.24 Dzək. 21.6-9; Jab. 26.6. **27:25** 27.25 Slənə 5.28. **27:26** 27.26-31 20.19. **27:28** 27.28 Luka 23.11. **27:29** 27.29 27.11. **27:30** 27.30 26.67. **27:35** 27.35 Jab. 22.19.

ənji ashikii. Ma sətə nyaahə ənji dagyanəkii, “Ma əndəna, ci nə Yeesu, ηwanjwə nga Yahudiinə.”³⁸ Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atanjalakii, rənjwə da ciizəmakii, əndə'i da madzənakii.

³⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii, ⁴⁰ təya ba, “Hə ətsə bii ka uulaginə nə hə yi nga Əntanjfə, ha ənə ka ghənətənə agi baanə makkə, madfa *Uuzənə nga Əntanjfə nə hə, luupaa naaku na, ha jimagərə ashi ənfutsa!”⁴¹ Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə də ci, əŋki tii: ⁴² “Kə mbee ci ka luupaa hara ənji, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. Əntaa kə bii ci, ηwanjwə nga *Isərayiila nə ca? Wa ca jimagərə gadəvə ashi ənfutsa, kaama vii ka ci goonnga!”⁴³ Kə kii ci nəkii oo'i, ka luupaanə nə Əntanjfə tə ci. Əŋki ci əsə, Uuzənə nga Əntanjfə nə ci. Taku kaama nee madfa kə uu'i Əntanjfə tə ci, ca luupaa tə ci əndzə'i!”⁴⁴ Ənji maabətə gwa'avə ənji tə tii atanjalakii maa, ha'ə dzaanii tii tə ci əsə.

Əntənə nga Yeesu

(Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)

⁴⁵ Ma ətsə uusəra takərə, kə dii təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə dənjə ka tibisə makkə nga kədəwanə. ⁴⁶ Ma ətsə bahə tibisə makkə, wata Yeesu a ηgərəe ka uurakii, ca ka vurənə, əŋki ci, “Eeli, Eeli, lyama sabakətani?”, makə bana, “Ya'ə Əntanjfwaakya, 'ya'ə Əntanjfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?”⁴⁷ Wata hara ənjitə kənjə kənjə davə ca fa tə ci, əŋki tii, “Waatsə əndətsə ka 'wanə tə *Iliya.”⁴⁸ Əndə'i əndə agitii a huyipaa pii pii, ca dzə ka ηgərə soosa, ca shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada, ca vii aadəgyə aama Yeesu kaa ca shibə. ⁴⁹ Amma hara ənjə a ba, “Taku zəku'i kaama nee madfa ka shinə nə Iliya ka luupaanə tə ci.”⁵⁰ Yeesu a ənə ka ηgərəe ka uurakii, ca ka vurənə, wata əpinə a dzəgi amakii.

⁵¹ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə yi nga Əntanjfə. Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə. Hanyinə a udzə, taalanə nə faariinə. ⁵² Gu'u ənji a wuunəgi əsə, ənji nga Əntanjfə lanjə ətə sha mətəgi, kə ma'i tii da i əpinə. ⁵³ Daba'ə makə ma'i Yeesu agi mamətə ənja, təya shiishigi asəkə gu'unyatii, təya dəməgərə aasəkə malaaba vəranə. Ma dava, kə nee lanjənə nga ənji ka tii.

⁵⁴ Makə nee gawə nga soojiinə da ənjaakii ətə ca nəhə tə Yeesu ka ganjəzənə nga hanyinə da sətə slənyi, kə ηgwələgi tii ka shanjə, təya ba: “Tantanyinə, ma əndətsa, Uuzənə nga Əntanjfə nə ci.”

⁵⁵ Tə'i makinə lanjə davə ca tsaama dzadə. Ma təya, atsaə Yeesu shi tii daga anə hanyinə nga Galili, təya tsakə tə ci. ⁵⁶ Ahadatii nə Mariyaama Magədalina, da Mariyaama məci i Yakubu da Yusufu. Ahadatii əsə nə məci manjeevənə nga Zabadiya.

Ngədənə tə Yeesu

(Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

27:37 27.37 27.11. **27:38** 27.38 Isaa. 53.12. **27:39** 27.39 Jab. 22.8; 109.25. **27:40** 27.40 26.61,63. **27:42** 27.42 27.11. **27:43** 27.43 Jab. 22.9; Mat. 26.63. **27:45** 27.45 Am. 8.9. **27:46** 27.46 Jab. 22.1. **27:48** 27.48 Jab. 69.22. **27:51** 27.51 Shig. 26.3; Ibər. 10.19-20. **27:54** 27.54 14.33; 26.63; Mar. 15.39.

⁵⁷ Makë dïi kədəwanə, kə shi əndə'i əndə gəna ətə dïi ləməkii Yusufu, əndə Aramatiya. Ci maa, lawarə ŋga Yeesu nə ci. ⁵⁸ Kə gi ci aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə ŋga Yeesu. Wata Pilaatu a ba, wa ənjə a vii ka ci. ⁵⁹ Wata Yusufu a dzə, ca jimagərəgi də wə ŋga Yeesu, ca hadətə asəkə kura marəma, ⁶⁰ ca dzə ka baneenə asəkə kura gu'u ətə tələpaa ənji ka ci ka naakii na ashi pasla, ca dələvə maduunə faara aama gu'ukii, ca palə saakii. ⁶¹ Ma Mariyaama Magədalina da əndə'i Mariyaama, davə nə tii dasə dasə akəŋwacii gu'ukii.

Ənji nəhə gu'u ŋga Yeesu

⁶² Pukyətə hakii, waatoo, *uusərə ŋga əpisəka, wata madiigərə limanyinə da Farisanyinə a dzə aa ha Pilaatu ka ciinə rəŋwə, ⁶³ təya ba ka ci, “Ya'ə maduunə ənda, kə buurətiinə uushi: ma saa'itə majirakətə ma'ə da i əpinə, kə bii ci oo'i, ma daba'ə baanə makkə, ka ənənə nə ci ka madənə agi maməətə ənja. ⁶⁴ Acii ha'ə, bawə ka ənjə a nəhə gu'waakii ŋga'ə, see madfa dzəgi baatə makkə, acii ga lyawarənaakii a dzə ka hərətə waakii, təya ba ka ənja, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Maa kə dïi ha'ə, ma jirakəətsa, ka d'anə lanə palee ka ŋga ŋukə.” ⁶⁵ Əŋki Pilaatu ka tii, “Fədəmə soojiinə, una kərə aa dəvə. Wa təya nəhətə ŋga'ə makə sətə kadeesəkə koonə.” ⁶⁶ Wata təya palə, təya dzə ka d'avə sagida ama gu'ukii, acii ga ənjə a wunəgi, təya kavə ənji nəhə gu'ukii.

28

Madətənə ŋga Yeesu agi maməətə ənja

(*Mar. 16.1-10; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10*)

¹ Ma daba'ə *uusərə ŋga əpisəka, ətsə tsəfakə də uusərə alatə, kə gi Mariyaama Magədalina da əndə'i Mariyaama ka tsaamə nə ŋga gu'u ŋga Yeesu. ² Pii wata hanyinə a gəŋgəzə ka shaŋə, acii kə jima malaa'ika ŋga Slandanə dadagyə. Ca dalagi faaratə ama gu'uta, ca ndzaanə dasə anəkii. ³ Ma jiganaakii, bərənə nə ci makə pyapidənə ŋga vəna. Makə əmputə kəbənə nə kəjeerənaakii də tyaslyaslyaanə əsə. ⁴ Makə nee ənji nəhə gu'ukii ha'ə, udzənə nə shishinətii acii ŋgwələnə, təya kwaalagi aa panə makə maməətə ənja.

⁵ Wata malaa'ikakii a wabə ka makiita, əŋki ci, “Goona ŋgwələ. Kə shii nyi, tə Yeesu cuuna alə, ətə gwa'avə ənji aashi ənfwa. ⁶ Paa ci ma'ə ganə, kə ma'i ci agi maməətə ənji makə sətə bii ci. Shoomə, nda neemə ka hatə nji ci pərəbə davə. ⁷ Ma d'anuunə, dəmə pii pii, una dzə ka banə ka lyawarənaakii oo'i, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə ŋga Galili. Davə nuuna nee ka ci. Buurətəmə sətə bii nyi koonə.”

⁸ Makə fii tii ha'ə, wata təya madə pii davə, təya palə də ŋgwələnə ləbə da moodasəkə ka shaŋə, təya huyi ka kərə habarakii ka *lyawarənə ŋga Yeesu. ⁹ Pii wata Yeesu a lapaa tə tii, əŋki ci, “Usamə!” Wata makiitə a əntsahətə aabiikii, təya gərə'waanə, təya kəsətə səfəkii ka paslə tə ci. ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Goona ŋgwələ,

dəmə ka banə ka ndzəkəŋushi'inəki kaa təya dzə aanə hanyinə ŋga Galili. Davə nə təya nee ka nyi.”

Banə ŋga ənji nəhə gu'u tə sətə slənyi

¹¹ Ma makiitə a palə, wata hara ənji agi soojiitə nja nəhə gu'utə a madə, təya palə aasəkə vəranə, təya dzə ka banə ka madiigərə limanyinə tə patənə ŋga sətə slənyi. ¹² Madiigərə limanyinə a dza də nə da gayinə ka də *mətərəkīnə, təya ŋgərə kwaba laŋə, təya vii ka soojiita, ¹³ təya ba ka tii, “Ma banuuna: ‘Lyawarənaakii shi davədə, təya shi ka hərəma waakii, inə ka ŋunyinə.’” ¹⁴ Madə kə mbu'i habarakii aa limə ŋgwaməna, ka zə'utənə niinə də haŋkalaakii də banə, pooshi sə ŋga idəpaanə ashuunə, ina luupaa tuunə.” ¹⁵ Wata soojiitə a luu kwabata, təya datə makə sətə bii ənji ka tii. Ha'ə huwugi habarakii ahada *Yahudiinə ca'ə ka ənshinə.

Wabənə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntəŋə

(Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

¹⁶ Yoo, lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aməntəŋə a palə aanə hanyinə ŋga Galili, aanə giŋutə bii Yeesu ka tii dzənə. ¹⁷ Makə nee tii ka ci, təya paslə tə ci. Amma, ma hara ənji ahadatii, kə shakii tii tə ci, mbu'u əntaa ci ətsa. ¹⁸ Yeesu a əntsahə aabiitii, əŋki ci ka tii, “Kə vii əntəŋfə ka nyi patənə ŋga baawəda dadagyə da ganə a duuniya. ¹⁹ Acii ha'ə, dəmə aabii patənə ŋga ənji ŋga *duuniya, una zhi'wee ka tii ka lyawarənaaki, una də ka tii bapətisəma aagi ləmə ŋga Dəna, da ləmə ŋga Uuzənə, da ləmə ŋga Malaaba Ma'yanə, *²⁰ una dzəgunə ka tii kaa təya nə'utə patənə ŋga sətə bii nyi koonə. Ma nyi, ka ndzaanə nə nyi doonə taa guci patə, ca'ə ka muudinə ŋga duuniya.”

28:10 28.10 12.50; Yooh. 20.17. **28:13** 28.13 27.64. **28:16** 28.16 5.1; 26.32; 28.10. **28:17** 28.17 14.31. **28:18** 28.18 Dan. 7.14; Mat. 11.27. * **28:19** 28.19 patənə ŋga ənji: 10.5-6; 24.14; Mar. 16.15; Luka 24.47; bapətisəma: Mat. 3.15; Mar. 16.16; Slənə 2.38; 8.36; 1 Koor. 1.13-16; Af. 4.5; Yooh. 3.22; 4.1-2; Rooma 6.3-4; Dənə, Uuzənə, Malaaba Ma'yanə: 2 Koor. 13.13.

Njunyi Habara dacia Marəkusə

Waazanə nga Yoohana əndə dā bapətisəma

(Mat. 3.1-12; Luka 3.1-9; Yooh. 1.19-28)

¹ Wiinə 'watəginə nga Njunyi Habara agyanə Yeesu *Aləmasiihu, *Uuzənə nga Əntanfə. ² Kə dīi makə sətə bii Əntanfə ka Uuzənaakii asəkə ləkələkatə nga *anabi Isaaya oo'i:

“Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki

kaa ca ta ka hə kəŋwanə,

ca hadfatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.

³ Ka kaalanə nə ci agi bilinə, ca ba,

Hadfatəgimə də rəgwa ka Slandana,

Kəŋeemə ka ci ka rəgwa.”

⁴ Ha'ə makə ətsə shigi Yoohana əndə dā bapətisəma aagi bilinə. Ca waaza ka ənja, ca ba, “Uneemə ka dā 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanfə, ənjə a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntanfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə.” ⁵ Wata ənji asəkə vəranə nga Urusaliima, da hara hanyinə nga Yahudiya patə a shi ka fa wəbənə ama Yoohana.

Təya baabagi 'waslyakəənati, ca dā ka tii bapətisəma asəkə gəərə nga Urədunə. ⁶ Ma Yoohana, shiŋkinə nga ŋgyalooba nji ka kəjeerənaakii. Ca əgəgi ŋukii də gyara nga kuvə'unə. Ayiwa da moozəna nji zəmaakii.

⁷ Ca ba ka ənja, “Tə'i əndətə na uugya ba'ə ka shinə, dūunuunaakii palee ka naaki. Taa zə'u nga bibinaakii, paa nyi mbu'i bahə gwanəənənə, nya pərəgi. ⁸ Də ma'inə dīi nyi koonə bapətisəma. Amma ma ca, də Malaaba Ma'yanə nii kəya dā koonə bapətisəma.”

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mat. 3.13-17; Luka 3.21-22)

⁹ Ma ka saa'ikii, kə ma'i Yeesu də Nazaratu anə hanyinə nga Galili, ca palə aabii Yoohana. Yoohana a dā ka ci bapətisəma asəkə gəərə nga Urədunə. ¹⁰ Ma ca shigi ha'ə agi ma'inə, wata ca nee ka səkəntanfə mawunəkii, Ma'yanə nga Əntanfə a jima aanəkii makə kurəkuta.

¹¹ Wata uura nga əndə a wəbya dadagyə, əŋki ci, “Hə nə Uuzənaaki. Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uufagi səkəki.”

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu*

(Mat. 4.1-11; Luka 4.1-13)

¹² Ma daba'əkii, pii wata Ma'yanə nga Əntanfə a kərəgi tə Yeesu aagi bilinə. ¹³ Baanə ənfwadə pu'unə nə ci agi bilinə. Seetanə a təbə tə ci. Tə'i dabanyinə agi biliita. Amma kə cakə malaa'ikanyinə tə ci.

'Wanə nga Yeesu tə ənji təəmənə ənfwadə

(Mat. 4.12-22; Luka 4.14-15; 5.1-11)

¹⁴ Kə kəsəgərə ənji tə Yoohana aa furəshina, wata Yeesu a madə, ca palə aanə hanyinə nga Galili. Ca dzə də waaza Njunyi Habara nga Əntanfə. ¹⁵ Əŋki ci, “Kə uugi saa'i mbu'unə. Kədəhə nə Əntanfə ka dā

ɲwanjuunaakii. Uneemə ka ɗa 'waslyakəənə, una baanə ka ci, una vii goonja ka ɲunyi Habara.”

¹⁶ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə ɲga Galili, wata ca lapaa ndzəkəɲushi'inə bəra'i, təya təəmə; waatoo i Simoonə da Andərawəsə. ¹⁷ Yeesu a ba ka tii, “Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci ənjə a ɗa slənə ɲga təəmə ənja.” ¹⁸ Pii wata təya bwasee ka slaadatii, təya palə atsakii.

¹⁹ Ma ca əntsahee gi'u, wata ca nee ka manjeevənə ɲga Zabadiya, waatoo i Yakubu da Yoohana, tii asəkə kumbawalatii ka hada də slaadatii. ²⁰ Pii wata ca 'wa tə tii, təya bwasee ka dəsənətii da ənji slənə ka tii asəkə kumbawala, təya palə atsakii.

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də əndə ginaaja
(Luka 4.31-37)

²¹ Ma daba'əkii, təya palə aasəkə vəranə ɲga Kafarənahumə. Makə mbu'ya *uusəra ɲga əpisəka, wata Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa, ca ndzarə dzəgunənə ka ənja. ²² Makə fii tii dzəgunənaakii, kə dɪi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii, əntaa makə sətə ci *maliminə ɲga bariya a dzəgunə ka tii.

²³ Pii wata waatsə əndə ginaaji asəkə kuvə də'watii, ²⁴ ca ka vurənə, əɲki ci, “Yeesu əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba əndətə sləkee əntarɲə nə hə.” ²⁵ Wata Yeesu a la ɲguruunə ka ginaajita, əɲki ci, “Ndzaawə kəɗa'ə! Dzəgi ashii əndətsa!” ²⁶ Wata ginaajitə a udzətə tə əndətə, ca kagi vurənə, ca shigi ashikii. ²⁷ Kə dɪi ka ənji patə ka sə ɲga hurəshishinə ka sharə, təya ba ahadatii, “Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma ətsa, kura dzəgunənə. Taa ginaajinyinə maa, agi wazənə nə ci ka tii də baawəɗa, təya fa tə ci.” ²⁸ Pii wata habaraakii a huwugi taa dama patə anə hanyinə ɲga Galili.

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də ənji bwanea laɲə
(Mat. 8.14-17; Luka 4.38-41)

²⁹ Makə shigi i Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata təya dzəgərə tii da i Yakubu da Yoohana aasii aa ha i Simoonə da Andərawəsə. ³⁰ Ma gi ci, gwakə nə sərəhu ɲga Simoonə minəkii, kə tsəfəgi shishinətə iza'u. Wata təya ba ka ci oo'i, gwakə nə ki. ³¹ Makə fii ci ha'ə, ca dzə aabitə, ca kəsətə tə ki ka ciinə, ca maɗee ka ki. Wata iza'unə ɲga shishinətə a əpigi. Ka ha'ə, kə dɪi ki ka tii zəma.

³² Ma kədəwanə, ətsə kulagərənə ɲga uusəra, wata ənjə a kyaara ka Yeesu ənji bwanea da ənji ginaaji patə. ³³ Kə jagi ənji vəraatə də nə patə aahatə aa uura mayi. ³⁴ Ca mbədəpaanə də ənjitə kyaara ənji da bwaneanyinə laɲə kama kama ashitii, ca lyaakagi ginaajinyinə laɲə ashitii. Pooshi ci luuvə ginaajinyinə a wabə, acii kə shii tii taa wu nə ci.

Dzənə ɲga Yeesu ka waaza aanə hanyinə ɲga Galili
(Luka 4.42-44)

³⁵ Ma ətsə tsəɗakə ha ma'ə mapukəmə, wata Yeesu a maɗə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə, ca ɗa də'wa. ³⁶ Makə ma'i Simoonə da hara ənjita, wata təya palə ka alənə tə ci. ³⁷ Makə lapaa tii tə ci, əɲki tii

ka ci, “Agi alənə nə ənji patə tə hə.” ³⁸ Əŋki ci ka tii, “Ma dānaamə, dzaamə ka hara vəranyinə kədə-kədəhə kaa nya waaza davə əsə. Acii ci nə sətə kira tə nyi.” ³⁹ Wata ca wiigi'itə hanyinə nga Galili patə, ca dzə də waazanə asəkə kuvə də'wanyinatii, ca lyaakagi ginaajinyinə ashi ənja.

Mbəđəpaanə nga Yeesu də əndə uyikuzəna
(*Mat. 8.1-4; Luka 5.12-16*)

⁴⁰ Yoo, wata əndə'i əndə uyikuzənə a shi aabii Yeesu, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, ca kədii kaa Yeesu a tsakə tə ci, əŋki ci, “Madə ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbəđəpaanə də nyi, kaa nya shii ndzaanə malaabakii.” ⁴¹ Kə nyihə Yeesu təgunuunə nga əndəta, wata ca təđapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, “Awa, kə luuvə nyi. Mbəđuu.” ⁴² Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashikii, kə mbə'i ci. ⁴³ Wata Yeesu a ba ka ci, “Duu saaku.” Amma ca də ka ci bariya də ŋgeerənə ⁴⁴ də banə, “Fatə ŋga'ə, kaa nya ba ka hə, ga ha bapaa ka əndə sətə dīi şanə. Amma ma dānəkwa, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daaba'əkii, ha də sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi.” ⁴⁵ Amma əndətə a dzə saakii də baaba wabəətsə taa dama patə yadə mbədeenə taa gi'u. Putə ŋga ətsə ha'ə, pooshi Yeesu ənyi ka mbee ka dzənə aasəkə əndə'i vərənə ka rəgwa ginə ŋga ənji ma'ə. Amma kə ndzaa ci saakii agi bilinə, ənjə a shi aabiikii taa dama patə.

2

Mbəđəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda
(*Mat. 9.1-8; Luka 5.17-26*)

¹ Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi Yeesu aasəkə vərənə nga Kafarənahumə. Ma fii ənji asii nə ci, ² wata ənji lanə a dzə aabiikii, pooshi ha ŋga zhi'iginə davə asii kura'ə a uura mayi acii lanənə ŋga ənja. Ca dzə aakəŋwa də waaza wabənə ŋga Əntanfə ka tii. ³ Wata hara ənjə a shi da i mahurəməsə ənda, ənji ənfwadə kira tə ci. ⁴ Makə təkuree tii ka mbu'unə aabii Yeesu acii lanənə ŋga ənja, wata təya ndərəgi aanə kuvətə dīi Yeesu davə, təya tələgi dəŋə da ci. Makə tələgi tii, təya kəgərə tə mahurəməsə əndətə pərəbə asəkə ədzə baanə. ⁵ Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndətə: “Uuzənaaki, kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku.”

⁶ Ma dava, tə'i hara maliminə dasə dasə ka fanə, wata təya laagwa agi hiimatii, ⁷ əŋki tii, “Ka mi banəkii ha'ə kwa? Kə geegi ci ka naakii nə makə Əntanfə. Wu şanə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə ŋga əndə madaamə Əntanfə rəŋwə dyaŋa?” ⁸ Kə shii Yeesu hiimatii. Wata əŋki ci, “Ka mi də tsarə ŋga hiimatsə ha'ə a nuunə kwa? ⁹ Ŋgutə palee də ŋgufənə şanə? Gəđə banə ka mahurəməsə əndətsə oo'ya, kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku nii, anii gəđə banə ka ci, Madətə, ŋgəruu ədzə baanaaku, duu saakwa? ¹⁰ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə ŋga ənda, tə'i nyi da baawəda ŋga tifyagi 'waslyakəənə ŋga ənji ganə a duuniya.” Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndətə, ¹¹ “Wanyinə ca ba ka hə, madətə, ŋgəruu ədzə baanaaku, ha

palə saaku aasii.”¹² Ma ənjə a nee patə, wata hatsə əndətə a madətə, ca ngərə ədzə baanaakii, ca palə saakii aasii. Kə dīi ka tii patə ka sə nga hurəshishinə. Wata təya dūunətə tə Əntanfə, əŋki tii, “Pooshi inə sha nee ka uushi makə ətsa.”

‘Wanə nga Yeesu tə Leewi

(Mat. 9.9-13; Luka 5.27-32)

¹³ Ma daba’əkii, kə shigi Yeesu, ca palə aama uunəvə nga Galili. Wata danƙana a dzə ka dzatə də nə abiikii, ca dzəgunə ka tii. ¹⁴ Makə uugi ci dzəgunənə ka tii, ca madə, ca palə də wiigi’inə, wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə dīi ləməkii Leewi, uuzənə nga Haləfa, ci dasə asəkə kuvə nga slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, “Shiwa atsaki.” Wata hatsə Leewi a madətə, ca nə’u tə ci.

¹⁵ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Leewi aasii. Tə’i *ənji luu tsəkə lanə da i hara ma’waslyakə ənji lanə ətə nyi’u tə Yeesu. Təya zəmə ka ha rəŋwə da i Yeesu da lyawarənaakii. ¹⁶ Makə nee maliminə nga kurəgə nga *Farisanyinə Yeesu a zəmə da tsarə nga ənjitsa, wata təya ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki tii, “Mi sanə dīi cii kəya sətə da ənji luu tsəka da i hara ma’waslyakə ənja?” ¹⁷ Makə fii Yeesu sətə bii tii, əŋki ci ka tii, “Pooshi mandandanə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. Ma shi nyi aasəkə duuniya, ka ‘waa’wanə tə ma’waslyakə ənji aabiiki, əntaa kaa nya ‘wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii.”

Ləgwanə agyanə suumaya

(Mat. 9.14-17; Luka 5.33-39)

¹⁸ Ma ka əndə’i uusəra, lyawarənə nga Yoohana da i Farisanyinə, təya də suumaya. Hara ənjə a shi aabii Yeesu, əŋki tii, “Mi sanə dīi ci lyawarənə nga Yoohana tii da Farisanyinə a də suumaya, amma ma lyawarənaaku, pooshi tii agi dāna?” ¹⁹ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Yaci tə’i guviinə nga dagwa madfanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, madfa kə gi tii ka luu madfanəkəya, ka dānə nə tii suumaya abiikii kwa? Pooshi. Maa ka hakii nə tii da i dagwa madfanə, pooshi tii ka mbeenə ka də suumaya. ²⁰ Amma kadə nə uusəra mbu’ya ətə nə ənjə a ngərəgi dagwa madfanə abitii, saa’ikii nə təya da suumaya.

²¹ “Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kura kəjeerənə. Aci ka tsəəmətənə nə kurakii. Ca tsəkə tsagi iirəkii palee ka ətə sha tsii.

²² “Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma’i inaba aasəkə iirə mbuurə kuvə’unə. Madfa kə dīi ha’ə, ka taginə nə mbuurə kuvə’unəkii acii əbunə nga ma’i inaba. Ənjə a ətee ka ma’i inaba tii da mbuurə kuvə’unə patə. Kura ma’i inaba tii da kura mbuurə nə ndzaanə mbərə mbərə.”

*Ləgwanə agyanə *uusəra nga əpisəka*

(Mat. 12.1-8; Luka 6.1-5)

²³ Ma ka əndə’i uusəra, waatoo uusəra nga əpisəka, Yeesu a pitəgi tii da lyawarənaakii da səkərə nga aləkamaara. Wata lyawarənaakii a dzə də biyyiinə aləkamaara, təya tsəbə. ²⁴ Makə nee Farisanyinə ha’ə, əŋki tii ka Yeesu, “Ka mi ci lyawarənaaku a də sətə maviimə *bariya rəgwa nga dānə uusəra nga əpisəka?” ²⁵⁻²⁶ Əŋki Yeesu ka

tii, “Mashimə una janġii sətə dīi *Dawuda kuna? Ma agi wanyiitə nji Abiyata ka gawə nga limanyinə, makə nee Dawuda tə'i uushi dəbee ca upaa, kə dīi maɖəfənə tə tii da ənjaakii əsə, wata ca dəməgərə aasəkə *yi nga Əntanġə, ca nġiragi burooditə ɖəkəpaa ənji ka Əntanġə. Ma ətsa, kə tanġi ci bariya acii əntaa taa wu patə ca adə buroodita, see limanyinə tanə. Amma kə agi Dawuda buroodita. Ca vii ka ənjaakii əsə.”²⁷ Yeesu a tsakə banə ka tii, ənki ci, “Ma kii Əntanġə uusəra nga əpisəka, kaa əndə a shii nafaginə. Əntaa tə əndə kii ci kaa uusəra nga əpisəka a nafagi də ci.”²⁸ Acii ha'a, ma nyi *Uuzənə nga ənda, taa uusəra nga əpisəkə maa, nyi nə Slandanəkii.”

3

Əndə mantə ciinə

(Mat. 12.9-14; Luka 6.6-11)

¹ Ma ka əndə'i *uusəra nga əpisəka, kə ənyi Yeesu aasəkə kuvə də'wa. Tə'i əndə mantə ciinə ɖavə. ² Ma ɖavə əsa, tə'i hara ənji ca alə sə nga idəpaanə ashii Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakənjwacii ġənjwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ġinə, kaa təya nee mbu'u ka mbəɖəpaanə nə ci də əndətə uusəra nga əpisəka. ³ Yeesu a ba ka əndə mantə ciita, “Maɖətə, kəjaanə.” ⁴ Wata ənki ci ka tii, “Iitə sanə vii bariya gaamə kaamə rəgwa nga ɖana? Nga ɖa nga'əənə uusəra nga əpisəkə saanii, anii nga ɖa bwaya bwayaana? Nga mbəɖəpaanə də əndə saanii, anii nga bələġinə tə ca?” Amma kə zavə tii kəɖa'ə, pooshi tii shii sə nga jikənə ka ci. ⁵ Kə bəzhi səkə nga Yeesu, acii təkuree tii ka nəhə təgunuunə, ca tsaamə tə tii, ənki ci ka əndə mantə ciita, “Təɖapaa ciinəku.” Wata ca təɖapaa ciinəkii, ca ənəgərə makə nga njuke. ⁶ Makə nee *Farisanyinə ha'ə, wata pii təya palə aabii ənji nga *Hirudusə, təya dzə ka ɖa mətərəkinə nga bələġinə tə Yeesu.

Danġkana ama uunəva

⁷ Wata Yeesu a maɖə tii da lyawarənaakii, təya palə aama uunəvə nga Galili. Ənji lanə nyi'u tə tii. Hara ənji, ənji Galili nə tii, hara ənji əsə, kə shi tii daga anə hanyinə nga Yahudiya, ⁸ i asəkə vərənə nga Urusaliima, i anə hanyinə nga Idumaya, i atanġi ġərəə nga Urədunə, i asəkə vərənyinə nga Tiira da Sidoonə. Ənjitsə patə, aabii Yeesu shi tii, acii kə fii tii habara nga uushi'iitə cii kəya ɖaɖa.

⁹ Makə nee Yeesu, wiitsə ənji lanə ka bilatənə tə ci, wata ca ba ka lyawarənaakii kaa təya alyə ka ci kumbawala. ¹⁰ Acii kə fii ənji kə mbəɖəpaa ci də ənji lanə, ci dīi əncəhə ənji bwanea lanə aabiikii, kaa təya dəba'ətə tə ci. ¹¹ Maɖa nee ənji ġinaaji ka ci, təya kulagi akənjwacii, təya ka vurənə, ənki tii, “Hə nə *Uuzənə nga Əntanġə.”

¹² Wata Yeesu a wazə ka tii də nġeerənə, ənki ci, “Goona bagi taa wu nə nyi.”

*Tadə *lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i*

(Mat. 10.1-4; Luka 6.12-16)

¹³ Ma daba'əkii, Yeesu a maɖə, ca ndərə aanə ġinwa. Ca 'wa tə ənjitə mwayi ci, kaa təya shi aabiikii. ¹⁴ Ca tadə ənji pu'u aji bəra'i ahadatii,

2:25-26 2.25-26 1 Sam. 21.2-7; 22.20; Leew. 24.5-9. **2:27** 2.27 Dzek. 5.14. **2:27** 2.27-28 Mat. 12.1-14; Luka 13.10-17; 14.1-6; Yooh. 5.1-18; 7.21-24; 9.1-16. **3:1** 3.1-6 2.27-28. **3:6** 3.6 Yooh. 5.16,18. **3:11** 3.11 1.24; 5.7; Mat. 8.29; Luka 4.34,41; 8.28. **3:12** 3.12 1.34; Luka 4.41.

əŋki ci ka tii, “Ma ta'i nyi tuunə, kaama ndzaanə ka hakii, nya sləkee koonə ka da waaza. ¹⁵ Nya vii koonə baawəda nga mbəḏəpaanə də əŋji ginaajinyinə.” ¹⁶ Wiinə ləmə nga əŋjitə ta'i ci: Simoonə ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita; ¹⁷ Yakubu da Yoohana, manjeevənə nga Zabadiya; kə ikə ci ka tii ləmə “Buwanəregəsə,” waatoo makə bana, “Əŋjitə pii pii bəzənə səkətii, makə dzanə nga vənə”, ¹⁸ i Andərawəsə, i Filibusə, i Barətaləmwusə, i Mata, i Tooma, i Yakubu uuzənə nga Haləfa, i Tadawusə, i Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁹ ba'a Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaə ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

Bərapaanə nga ənji tə slənə nga Malaaba Ma'yanə

(Mat. 12.22-31; Luka 11.14-23)

²⁰ Ma daaba'əkii, Yeesu a maḏə, ca palə saakii aasii. Wata danƙana a nə'uunə tə ci, təya dzatə də nə abiiikii. Taa zəmə maa, pooshi i Yeesu upaa saa'i nga zəmənə, acii lanə nə ənji ka shaŋə. ²¹ Hara ənjə a dzə də pəḏənə tə ci, əŋki tii, “Ma əndətsa, pooshi ma'ə haŋkalaakii ka hakii.” Makə fii ndzəkəŋushi'inəkii ha'ə, wata təya da aniya nga dzənə ka kəshaginə tə ci ahada danƙana.

²² Ma malimiitə shi də Urusaliima natii, kə bii tii, “Ma ca, Byaləzabulə ngərəgi haŋkalaakii, waatoo nwanjwə nga ginaajinyinə, ci ca vii ka ci baawəda nga lyaakagi ginaajinyinə.” ²³ Wata Yeesu a 'wa tə tii aabiiikii, ca wabə ka tii də misaali, əŋki ci, “Iitiitə mbeənə *Seetanə ka lyaakagi naakii nə saŋa? ²⁴ Maḏa kə təkəgi nwanjuunə rəŋwə bəra'i putə nga mabizhinə, pooshi nwanjuunəkii ka ta'avənə. ²⁵ Maḏa kə təkəgi yi rəŋwə bəra'i putə nga mabizhinə, pooshi yikii ka ta'avənə. ²⁶ Ha'ə əsə, maḏa kə təkəgi nwanjuunə nga Seetanə bəra'i, pooshi nwanjuunəkii ka ta'avənə ca uudəgi.

²⁷ “Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, maḏaamə ci kə anəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'inə.

²⁸ “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ngutə tsarə nga 'waslyakəənə patə dīi ənda, taa bərapaanə bərapaa ci tə Əntanƣə əsə, ka tifyaginə nə Əntanƣə ka ci 'waslyakəənaakii. ²⁹ Amma taa wu patə ca bərapaa tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanƣə ka tifyagi ka ci 'waslyakəənaakii, ka ndzaanə nə 'waslyakəənaakii anəkii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.” ³⁰ Ma wabi Yeesu ha'ə makə ətsa, acii pə'i ənji tə ci oo'i, “Tə'i ginaaji ashikii.”

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii

(Mat. 12.46-50; Luka 8.19-21)

³¹ Wata i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii a mbu'u aahatə aasii, təya kəŋaanə a aura mayi, təya sləkee ka 'wanə tə ci. ³² Lanə dərəva nə ənji dasə dasə abiiikii. Wata əŋki tii ka ci, “Watiitə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə ka 'wanə tə hə.” ³³ Makə fii ci ha'ə, wata ca jikə ka tii, əŋki ci, “I wu saŋə nə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəkya?” ³⁴ Ca tsaamə tə əŋjitə abiiikii, əŋki ci, “Watiinə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəki. ³⁵ Tada wu patə ca slənətə sətə ci Əntanƣə a moo, ci nə ndzəkəŋunəki, da cikəŋunəki da yaayi.”

4

*Misaali də əndə giirə slikerənə**(Mat. 13.1-9; Luka 8.4-8)*

¹ Ma daba'əkii, kə ənyi Yeesu ka dzəgunənə ka ənji ama uunəvə nga Galili. Ma saa'ikii, kə dzii ənji də nə lanə abiikii. Wata ca ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə. Ma danjkana nati, təya kəjaanə anə ndəra. ² Kə slənyi ci də misaalinyinə ka dzəgunə ka tii uushi'inə lanə. Kə wabi ci ka tii, əŋki ci, ³ "Fatəmə kaa nya ba koonə. Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikerənə. ⁴ Ma ca giirə slikerənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa, əginyinə a shi, təya dəmətə. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatə dīi hanyinə gi'u anəkii. Slikerənəkii a givagi pii pii acii wata lyavərəvərə nə hanyinə anə faara. ⁶ Makə cifə uusəra, wata magiva slikerənəkii a naa'ugi saakii acii pooshi slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə, ca huurəgi saakii. ⁷ Hara slikerənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikerənəkii, dəhəkii a pa'əənə ka ci, pooshi rəgwa nga gərənə. Də ha'ə dīi, paa ci əji hi'wa. ⁸ Amma, ma hara slikerənəkii, kə kwaalii tii anə nūnyi hanyinə, kə gyaavagi tii, təya gərə dagwakii, təya vii nūnyi cifanə. Harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə." ⁹ Yeesu a uudəpaa, əŋki ci, "Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa."

*Ka mi də misaali?**(Mat. 13.10-23; Luka 8.9-15)*

¹⁰ Makə ənəgi Yeesu daanəkii, wata hara ənji tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a shi aabiikii, təya ləgwa amakii kaa ca paaratəgi ka tii də misaalinyiita. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ma una, koonə vii Əntanfə rəgwa nga shii ma'umbee uushi nga nwanuunaakii. Amma ma hara ənja, see maa dīi ənji ka tii misaalinyinə, ¹² kaa təya tsaamə də ginə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii ka fanə əsə, amma paa tii ka paaratəginə. Acii maci madəmətii ha'ə, kadfa kə zhi'wagi tii aabii Əntanfə, ca tifyagi ka tii 'waslyakənatii."

Dzəgunətənə nga Yeesu tə misaali nga əndə giirə slikerənə

¹³ Wata ca ləgwa amatii, əŋki ci, "Pooshi unə paaratəgi də misaalitşə kuna? Aa iitiitə daa nuuna paaratəgi də hara misaalinyina? ¹⁴ Ma əndə giirə slikerəətsa, wabənə nga Əntanfə cii kəya giirə. ¹⁵ Ma slikerəətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə. Makə fii tii, wata *Seetanə a shi pii pii, ca dəməgi wabəətə giirə ənji a ədzəmətii. ¹⁶ Ma hara ənji əsə, makə slikerəətə kwaalii ama pasla nə tii. Makə fii tii wabənə nga Əntanfə, pii pii luuvə tii də moodasəka. ¹⁷ Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə nga uundzə saa'i. Acii ha'ə, madfa kə lii nğəra'wə da cifə tə tii putə nga wabənə nga Əntanfə, pii wata təya bwasee. ¹⁸ Ma hara ənji əsə, makə slikerəətə kwaalii aagi dəhə nə tii. Tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə, ¹⁹ amma putə nga buurə uushi'inə nga *duuniya, da uudə gəna, da hara suuna kama kama, kə saawagi wabənəkii a ədzəmətii, pooshi nafakii. ²⁰ Ma hara ənji əsə, makə slikerəətə kwaalii anə nūnyi hanyinə nə tii. Təya fa wabənə nga Əntanfə, təya luuvə, təya ndzaanə makə slikerəətə ca vii nūnyi

cifanə, harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə.”

Misaali nga garəkuwa

(Luka 8.16-18)

²¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Ya saŋa, ka kiranə nə ənji garəkuwa ka dəsəlginə də kəŋwə taa ka kagərənə aatsa ədərə kwa? Əntaa ka madzəgamə ha dzakəpaanə ənja? ²² Taa mi patə dīi ma'umbeekii, kadə na shigi aa babara. Taa mi patə mashiimə ənja, kadə na shigi aa babara əsə. ²³ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.”

²⁴ Əŋki ci ka tii əsə, “Kavəmə nuunə nga'ə ka paaratəgi də sətə cuuna fa. Acii taa mi patə cuuna kavə nuunə ka paaratəginə, ha'ə nə Əntaŋfə a tsakə paaratəginə koonə, ca palee ka noonə də laŋənə.

²⁵ Acii ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma ma əndətə dīi naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii.”

Misaali də dəvənə nga slikerənə

²⁶ Əŋki Yeesu əsə, “Ma *ŋwanjuunə nga Əntaŋfə, kə ndzaa ci makə əndətə ca dzə, ca giirəgi slikerənə asəkə raakii, ²⁷ ca ənya aasii, ca baanə, ca madətə deerənə, ca ka uusəra ka gəranə, acii paa ci da baawəda nga dəvətənə taa gərətə slikerənəkii. Ha'ə givaginə slikerənəkii, ca gərəgi. Mashiimə ci taa iitiitə girə ci. ²⁸ Hanyinə tii da slikerənə dīi slənati, slikerənə a givagi, ca dfa ba, ca gərə, ca pukə, ca əji hi'wa. ²⁹ Mada mbu'ya cifanə, ka dzənə nə slandakii ka əburənə, acii kə uugi nanə.”

Misaali də manshidəfə slikerənə

(Mat. 13.31-32; Luka 13.18-19)

³⁰ Əŋki Yeesu əsə, “Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə nga ŋwanjuunə nga Əntaŋfə, nya dfa koonə misaali agyanəkii. ³¹ Ma ŋwanjuunə nga Əntaŋfə, kə ndzaa ci makə hi'u iza.* Hi'ukii palee də ənshidəfənə agi ənfuginə patə asəkə duuniya. ³² Mada ləgi ənji, ca dəvə, ca gərə, ca d'agi ka dandza ka shaŋə, ca kaala ciinə madiigərəkii, əginyinə a shi ka baladzanəkii, təya dfa kuvə davə.”

³³ Də hara misaalinyinə laŋə makə ətsə jigunyi Yeesu ka ənji wabənə nga Əntaŋfə. Kə jigunyi ci ka tii bahə makə sətə dəbee təya paaratəgi. ³⁴ Wabənə nga Yeesu patə ka tii, see də misaali. Amma makə ənəgi ci daanəkii da lyawarənaakii, kə paaratəgi ci ka tii nga'ə tə misaalinyiitə dfaadi ci.

Dədəkənə nga mandalə məda

(Mat. 8.23-27; Luka 8.22-25)

³⁵ Ma uusərakii dakədəwanə, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Taŋəgyaamə aatanəgi uunəva.” ³⁶ Wata təya bwasee ka danjana davə, təya ndərəvə aabiikii aasəkə kumbawala, təya palə. Tə'i hara kumbawalənyinə davə əsə. ³⁷ Wata mandalə mədə a ndzanə kyanə anə uunəva də ŋgeerənə, ma'inə a ndzanə dəgənə ashii kumbawala, ca na aasəkə kumbawala. ³⁸ Amma ma Yeesu, pərəbə nə ci saakii

4:21 4.21 Mat. 5.15; Luka 11.33. **4:22** 4.22 Mat. 10.26; Luka 12.2. **4:23** 4.23 Mat. 11.15. **4:24** 4.24 Mat. 7.2; Luka 6.38. **4:25** 4.25 Mat. 25.29. **4:27** 4.27-29 Yak. 5.7;

Səniinə 14.14-15. * **4:31** 4.31 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə nga Gudə. Amma ma wabənə nga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə nga Isərayiila wabi ci. **4:32** 4.32 Əzaki. 17.23.

ka nyunyinə asəkə gazha-gazhanə nga kumbawalə, ca dəkəvə nəkii agyanə ha nga ka na. Wata lyawarənaakii a madee ka ci, əŋki tii, “Maləma, taa kə məəkyamə, pooshi haalaaku kwa?”³⁹ Wata Yeesu a vədəhə, ca la nguruunə ka məda, ca wabə ka ma'inə, əŋki ci, “Ndzaawə kəda'a.” Pii wata məfətə a dədəkə, ma'inə a ndzaa kəda'ə əsə.⁴⁰ Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Aci mi ngwalyuunə ha'ə kwa? Dəŋə əndzə'i kunə pooshi unə vii ka nyi goonga?”⁴¹ Wata ngwalənə a kəsəgi tə tii ka şanə, təya wabə ahadatii, əŋki tii, “Wu şanə nə əndəna? Taa məda da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə ci.”

5

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə ginaaja (Mat. 8.28-34; Luka 8.26-39)

¹ Wata i Yeesu a mbu'u aanə hanyinə nga Gyarəgasinə atanəgi uunəva. ² Jimagərənə nga Yeesu asəkə kumbawala, wata waatsə əndə ginaaja shigi ahada gu'u ənja, ca shi aabiikii. ³ Ma əndətsa, ahada gu'u ənji ndzaanəkii. Pooshi əndə mbee ka gwaləpaanə tə ci ma'ə, taa də mahyakahyaka'a. ⁴ Taa guci anyi ənji tə ci ka ciinəkii da i ka sədəkii də mahyakahyaka'a, ha'ə nə ci ka ngəəsəlginə, pooshi əndə mbee ka kəsəpaanə tə ci. ⁵ Vədə da uusəra, ahada gu'u ənji da i anə giŋunyinə ndzaanəkii ka kaala vurənə da i ka ngəəndzə shishinəkii də faariinə.

⁶ Makə nee əndə ginaajitə ka Yeesu ci ma'a dzadə, ca huyipaa, ca gərə'upaa akəŋwaciikii. ⁷ Ca ngəree ka uuraakii də ngəerənə, əŋki ci, “Yeesu, Uuzənə nga Əntanfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Kə kədii nyi aciiku akəŋwacii Əntanfə, unee ka nyi. Ga ha cibə də nyi.” ⁸ Ma bii ci ha'ə ka Yeesu, acii bii Yeesu ka ginaajita, “Shigi ashii əndətsa, ginaajina.” ⁹ Wata Yeesu a ləgwa amakii, “İitə nə ləməkwa?” Əŋki əndə ginaajita “Ma ləməkya, Bəzəkii, acii lanə niinə.” ¹⁰ Wata ca dza ciinə ka Yeesu, əŋki ci, “Tuutəta'ə, ga ha səbagi tə ginaajinyiinə ashiki anə hanyiina.”

¹¹ Ma dava, tə'i gəranə nga dagəliinə ca alə zəmatii ashii dəŋgəra. ¹² Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, əŋki tii, “Kapaa tiinə keena dzəgərə aashi dagəliitsa.” ¹³ Kə luuvə Yeesu ka tii. Wata ginaajinyiitə a shigi ashii əndəta, təya palə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Ma dagəliita, ka danə nə lanənətii dəbu'u bəra'i. Wata təya hwayagərə, təya kwaalagərə patə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə.

¹⁴ Wata magəriinə a huyi, təya kərə makii aasəkə vəranə da anə hanyinəkii patə. Wata ənjə a shi ka tsaamə sətə dīi. ¹⁵ Makə mbu'i tii aabii Yeesu, ma təya nee, waatsə əndətə sha nji da i ginaajinyinə anəkii. Dasə nə ci da i kəjeerənə ashikii. Kə ənya hanjalaakii. Makə nee ənjitə shi ha'a, wata təya ngwaləgi. ¹⁶ Ma ənjitə nee də ginətii ka sətə dīi Yeesu, wata təya ba ka ənjitə shi daba'ə tə sətə dīi tə əndə ginaajita, da i sətə dīi tə dagəliinə. ¹⁷ Wata təya gwanə ka kədiinə acii Yeesu kaa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii.

¹⁸ Ma ətsə Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawala, wata əndətə sha nji da i ginaajinyiitə anəkii a kədii aciikii kaa ca dzə atsakii. ¹⁹ Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci. Əŋki ci ka ci, “Ənuu saaku aasii, ha ba ka ənji goonə tə patənə nga sətə dīi Slandanəku ka putaaku, da makə

sətə nee ci ka təgunuunaaku.” ²⁰ Wata əndətə a palə də baabanə anə hanyinə ŋga Dikapooli* tə sətə dīi Yeesu ka putaakii. Patənə ŋga ənjitə fii əsə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə.

*Uuzənə ŋga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə ŋga Yeesu
(Mat. 9.18-26; Luka 8.40-56)*

²¹ Makə ənyi Yeesu ka tanəginə aatanəgi asəkə kumbawala, kə shi danƙana aabiikii gatə aama uunəva. ²² Tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa. Makə nee ci ka Yeesu, wata ca dzə, ca gərə'waanə akəŋwaciikii. ²³ Ca dza ka ci ciinə, əŋki ci, “Tə'i uuzənaaki, gwakə nə ki, də ma də ma nə ki. Tuutəta'ə, nda duu ka kavə ciinəku agyanətə, kaa kya mbədfə.” ²⁴ Wata Yeesu a madətə tii da Jayirusə ka dzənə aa hakii. Ənjə a dzə lanə atsatii də dzaadzashinə.

²⁵ Tə'i əndə'i minə cibee bwanea ka ki. Fəzə pu'u aji bəra'i nə ki ka uushi'inə. ²⁶ Kə cibə ki lanə acii ənji kuzhikinə. Kə zagi ki də gənətə patə əsə kaa kya mbədfə, amma pooshi ki mbə'i. See tsakənə nə bərəhənə aakəŋwa aakəŋwa. ²⁷ Makə fii ki habara ŋga Yeesu, wata kya əntsahətə daba'əkii ahada danƙana, kya təbətə kəjeerənaakii.

²⁸ Kya dzə də hiimanə tuu'inə, “Madə kə təbətə nyi taa wata kəjeerənaakii, ka mbədfənə nə nyi.” ²⁹ Ureenətə ka kəjeerənaakii, wata uushi'iitə a ifəgi mbya'ə ashitə. Kə fii ki ashitə oo'ya, kə mbə'i ki acii bərəhəətə nja da tə ki.

³⁰ Pii kə shii Yeesu oo'i, tə'i baawəfa shigi ashikii, wata ca zə'ugi agi ənja. Əŋki ci, “Wu daa uree ka kəjeerənaakya?” ³¹ Əŋki lyawarənaakii ka ci, “Kə nee hə lanə dzii ənji də nə anəku. Ka mi cii kwa ləgwa əndətə uree ka ha?” ³² Amma wata Yeesu a zə'ugi ka tsaamə əndətə dīi ha'ə. ³³ Ma miita, kə shii ki sətə dīi tə ki. Wata kya shi aabii Yeesu də ŋgwələnə. Shishinətə a dzə də udzənə. Kya gərə'waanə akəŋwaciikii. Kya ba ka ci goŋga ŋga sətə dīi. ³⁴ Əŋki ci ka ki, “Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə. Ka ndzaanə nə hə jamə.”

³⁵ Ma Yeesu ma'ə agi wabənə, wata hara ənjə a shi asii a ha Jayirusə, əŋki tii ka ci, “Kə uudee uuzəətə ka na. Ka mi cii kwa ənvutə tə maləmə ma'a?” ³⁶ Amma pooshi Yeesu kavə nəkii ka sətə bii tii. Wata əŋki ci ka Jayirusə, “Ga ha ŋgwələ, vii goŋga ka Əntanəfə kə uugi.” ³⁷ Ma təya dzə də palənə, paa ci luuvə kaa hara ənjə a nə'u tə ci madəamə i Piita, da Yakubu, da Yoohana ndzəkəŋjuci Yakubu. ³⁸ Makə mbu'i tii aasii aa ha Jayirusə, ma Yeesu a nee, wiitə ənji ka kaala vurənə, təya tuu, təya ŋgəərə ma. ³⁹ Wata ca dzəgərə aasii, əŋki ci, “Ka mi cuuna wazə ha'ə kwa? Ka mi cuuna tuwa? Ma uuzəətsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma ŋunyinə cifə ki.” ⁴⁰ Wata təya ŋusəgi tə ci. Yeesu a səbagi tə tii patə aa uura mayi, ca 'wa tə i dīi da məci uuzəətə ba'a ənjitə gi atsakii, təya dəməgərə aabii mantə uuzəətə. ⁴¹ Ca kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, əŋki ci ka ki də uratii, “Talita kumi,” makə banə, “Uncitə mina, madətə bii nyi ka hə.” ⁴² Wata hatsə kya madətə, kya wiigi'i gatə. Ma uuzəətsa, pu'u aji bəra'i nə fəzətə. Makə dīi sətə ha'a, wata kə dīi ka ənji ka sə ŋga hurəshishinə ka shanə. ⁴³ Yeesu a

* **5:20** 5.20 Ma Dikapooli, makə bana, Vəranəyinə pu'u. **5:25** 5.25 Leew. 15.25-27. **5:27** 5.27 Mat. 9.20. **5:34** 5.34 Mat. 9.22. **5:39** 5.39 Yooh. 11.11-13. **5:41** 5.41 1.31; 9.27.

da ka tii bariya, əŋki ci, “Goona ba habarakii şaŋə ka ənda.” Ca ba ka tii, wa təya vii ka ki zəma.

6

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu (*Mat. 13.53-58; Luka 4.16-30*)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a maɖə gatə, ca palə aa hakii aa vərə, hatə girə ci davə. Lyawarənaakii a dzə atsakii. ² Makə mbu'ya *uusəra ŋga əpisəka, Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa ka dzəgunənə ka ənja. Makə fii ənji dzəgunənaakii, kə dīi ka ənji laŋə ka sə ŋga hurəshishinə, əŋki tii, “Da şaŋə upaa əndətsə şhiinə ha'a? Wu dzəgunətə ka ca? Iitiitə mbee ci ka da sə ŋga hurəshishinə ha'ə kwa? ³ Əntaa əndə gwaa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyaama nə məca? Əntaa i Yakubu da Yoosi da Yahuda da Simoonə nə ndzəkəŋushi'inəkəya? Əntaa ganə ahadaamə nə cikəŋushi'inəkəya?” Wata təya kaaree ka ci. ⁴ Yeesu a ba ka tii, “Ma *anabi, taa ka ŋgutə vəranə gi ci patə, ka upaanə nə ci məghərəvənə. Amma ma gakii də vərə, da ahada duuraakii da ənji yaakii, paa ci ka upaa məghərəvənə.” ⁵ Ci dīi ma dava, pooshi Yeesu upaa rəgwa ŋga da sə ŋga hurəshishinə laŋə. Wata ənji bərəhənə gi'u tanə kaalavə ci ciinə aanətii, ca mbəɖəpaa də tii. ⁶ Kə dīi ka Yeesu ka sə ŋga hurəshishinə ka şaŋə nə ghatə vii goonɣatii ka ci.

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə (*Mat. 10.5-15; Luka 9.1-6*)

Ma daba'əkii, Yeesu a maɖə, ca palə ka vəranyiitə kədəhə kədəhə. Ca dzə də dzəgunənə ka ənja. ⁷ Wata ca 'waa'watə tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i aabiikii kaa ca sləkee ka tii bəra'i bəra'i. Ca vii ka tii baawəɖa ŋga lyaakagi də ginaajinyinə. ⁸ Ca da ka tii bariya, əŋki ci, “Goona ŋgərə taa mi ka dzəginə, taa zəma, taa mbuura, taa kwaba a lipoonə. Ŋgərəmə zala kə uugi. ⁹ Ŋgamə bibinə, amma goona ŋgərəənə əndə'i kəjeerənə.” ¹⁰ Əŋki ci əsə, “Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vəranə, ndzaamə ga ənjitə liwu tuunə aahatii aasii, dəŋə ka saa'itə nuunə maɖə gatə. ¹¹ Maɖa kə gyuunə ka hatə pooshi ənji liwu tuunə, təya təkuree ka fa wabənə goonə, gwa'agimə bərəbərə ŋga vəraatsə asəɖuunə, una dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, maɖamə tii ŋga'ə.” ¹² Wata lyawarənaakii a maɖə, təya palə, təya dzə də waazanə, əŋki tii: wa ənjə a baanə ka Əntaŋfə. ¹³ Təya dzə də lyaakagi ginaajinyinə laŋə aşi ənja. Təya naahəvə maarə anə ənji bərəhənə laŋə, ənjə a upaa mbəɖənə.

Əntənə ŋga Yoohana əndə da bapətisəma (*Mat. 14.1-12; Luka 9.7-9*)

¹⁴ Kə fii ŋwanɣwə *Hirudusə habara ŋga Yeesu, makə dīi ci kə uugi ənji fa ləmə ŋga Yeesu taa dama patə. Uu'i hara ənja, “Ma Yeesu, ci nə Yoohana əndə da bapətisəma. Kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəɖa ŋga daɖa sə ŋga hurəshishinə ha'ə.” ¹⁵ Hara ənjə a ba, “Ci nə anabi *Iliya.” Uu'i hara ənji əsa, “Anabi nə ci makə anabinyiitə nji ŋga ŋukə.” ¹⁶ Makə fii ŋwanɣwə Hirudusə ha'a, əŋki

ci, “Ma əndətsa, ci nə Yoohana əndə də bapətisəma. Kə shi nya lagi nəkii, amma waatsə kə ənyagi.”

¹⁷ Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma dīi ci ha'ə, putə nga Hiroodiya, minə nga ndzəkəŋuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ŋgərəma Hirudusə tə ki kaa kya ndzaa ka minaakii. ¹⁸ Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, “Madəbeemə ha ŋgərə minə nga ndzəkəŋu ci ma'ə ka əpinə shaŋə.” ¹⁹ Acii ha'ə pooshi Hiroodiya ka moo neenə ka Yoohana. Ŋga'ə də ki nə sətə ca bələgi tə ci. Amma pooshi rəgwa. ²⁰ Acii ma Hirudusə, kə shii ci əndə goŋga nə Yoohana, malaabakii nə ci. Ci dīi cii kəya ŋgwələ, paa ci ka moo sətə ca təbətə tə Yoohana. Taa guci patə cii kəya fa wabənə ama Yoohana, wata ədzəməkii a lədə ka shaŋə. Patə da ha'a, ŋga'ə ka ci nə fa wabənaakii.

²¹ Amma ma ka əndə'i saa'ya, kə upaa Hiroodiya rəgwa nga bələnə tə Yoohana. Waatoo makə mbu'ya kumənə nga uusəratə pwayi ənji tə Hirudusə, ca də əndzanə nga kumənəkii. Ca 'wa tə meemiitə atsakii, da gayi soojiinaakii, da madiigərə ənjitə anə hanyinə nga Galili patə.

²² Makə ndzaa tii, uuzənə nga Hiroodiya uncitə minəkii a dəməgərə, kya udzə. Kə dīi ŋga'ə ka Hirudusə tii da ənjitə davə patə. Wata əŋki Hirudusə ka ki, “Mi cii kwa uudə kaa nya vii ka ha? Ka viinə nə nyi ka hə sətə cii kwa uudə patə.” ²³ Ca jidə ka ki, əŋki ci, “Ka viinə nə nyi ka hə taa mi bii hə patə, taa reeta nga ŋwanuunaaki.”

²⁴ Wata uncitə miitə a dzə aabii məci. Kya ləgwa amatə, əŋki ki, “Mi kədiinəkya?” Məci a ba ka ki, “Nə nga Yoohana əndə də bapətisəma kədiinəku.” ²⁵ Pii wata kya ənətə aabii ŋwanwa, kya ba ka ci, “Ŋga'ə ka nyi ha vii ka nyi nə nga Yoohana əndə də bapətisəma əndzə'i asəkə kəŋwa.” ²⁶ Makə fii Hirudusə ha'ə, kə zhimə tə ci asəkəkii ka shaŋə. Amma makə dīi ci kə j'i' ci akəŋwacii ənjitə davə patə, paa ci mwayi əbipaa jidəkii. ²⁷ Wata pii ca sləkee ka sooja kaa ca dzə aa furəshina ka lyagi nə nga Yoohana, ca kira ka ci. Soojatə a dzə, ca lyagi, ²⁸ ca kavə asəkə kəŋwa, ca kira ka uncitə miita. Wata kya luu, kya kərə ka məci. ²⁹ Makə fii lyawarənə nga Yoohana haalakii, wata təya shi, təya ŋgərə waakii, təya ŋgədəgi.

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(Mat. 14.13-21; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

³⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci patənə nga sətə dīi tii da sətə jigunyi tii ka ənja. ³¹ Əŋki ci ka tii, “Dzaamə səgaamə ka ndzaanə amə daanaamə ka hatə pooshi əndə davə, koonə əpisəka.” Ma bii ci ka tii ha'ə, acii ma hatə dīi tii davə, əgi shiishinə nə ənji laŋə aabiikii, taa rəgwa nga adə zəma, paa tii ka upaanə. ³² Wata təya palə asəkə kumbawalə ka hatə pooshi əndə davə. ³³ Ma təya palə, ənji laŋə nee ka tii. Kə shii ənji tə tii əsə. Wata ənjə a ma'ya asəkə vərənyinə patə. Təya huyi də səfa. Ma taabu'u mbu'i Yeesu tii da lyawarənaakii, tii kə mbu'i ŋukə. ³⁴ Yeesu a jiməgərə asəkə kumbawala. Makə nee ci ka dəbaala laŋə, kə nyihə ci təgunuunatii, acii makə bagiinə yadə magərə ndzaa tii. Wata ca ndzanə dzəgunə ka tii uushi'inə laŋə.

³⁵ Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənə nga Yeesu a əntsahə aabiikii, əŋki tii ka ci, “Kə d̄ii kədəwanə, wiinə agi bilinə naamə ganə. ³⁶ Bawə ka ənjitsa, wa təya dzə ka dərə zəmə ka natii nə ga ənjitsə kədəhə taa asəkə vəranə.” ³⁷ Amma əŋki Yeesu ka tii, “Unə nə vii ka tii zəma.” Əŋki tii ka ci: “Madamə inə kə gi ka ira buroodi nga kwaba gya'ə bəra'i, pooshi ka mbu'unə ka tii.” ³⁸ Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, “Moonə nə buroodi acii una? Dəmə ka tsaamətənə.” Makə tsaamətə tii, təya ba ka ci, “Tə'i buroodi tufə da hərəfinə bəra'i.” ³⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, wa dabaala a ndzaanə tsəbukə tsəbukə agyanə kuzəna. ⁴⁰ Wata ənjə a ndzaanə tsəbukə tsəbukə. Hara ənji gya'ə gya'ə, hara ənji tufə pu'unə tufə pu'unə. ⁴¹ Yeesu a ngərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntan̄fə. Ca baatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Ca təkəpaa ka tii hərəfiitə bəra'i əsə. ⁴² Ənji patə a zəmə, təya əburə. ⁴³ Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə burooditə da hərəfiitə mbədaanə, dəvə pu'u aji bəra'i. ⁴⁴ Ma ənjitə agi buroodita, dəbu'u tufə nə nguyirənə agitii.

Wiinə nga Yeesu anə ma'inə
(Mat. 14.22-27; Yooh. 6.16-21)

⁴⁵ Pii ma daba'əkii, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya takəŋwa ka ci aa tan̄əgi uunəva aasəkə vəranə nga Batəsayida, kaa ca ba ka dabaala a palə satii. ⁴⁶ Ma ənji agi palənə satii, ca ndərə aa gin̄wə ka da də'wa. ⁴⁷ Ma ətsə ha pətəpətə, dzadə ahada uunəvə nə kumbawalətə d̄ii lyawarənaakii asəkəkii əsə. Ma ci naakii, ma'ə ci anə ndərə ci daanəkii. ⁴⁸ Wata ma ca nee, kə uugi gwazə kumbawalə d̄fanə dzawə ka lyawarənaakii, acii ka rəgwatə ci təya dzə aa dəvə nə mədə ka əgyanə də n̄geerənə. Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca pukə, Yeesu a shi aabiitii də wiinə anə ma'inə. Makə kaa ca ələgi abitii, ⁴⁹⁻⁵⁰ wata kə nee tii ka ci ca wii anə ma'inə. Ma nə tii ka nəhənə, bərəhinə ca shi. Makə nee tii ka ci, kə ngwali tii ka shan̄ə, təya kaala vurənə. Pii pii wata Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Baneemə ka moodəfuunə, nyi əna, goona ngwalə.” ⁵¹ Ca ndərəvə aasəkə kumbawalə aabiitii. Wata mədətə a dədəkə ha'ə. Kə d̄ii ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shan̄ə. ⁵² Ma adəvənaakii ka ənji dəbu'u tufə, pooshi tii paaratəgi acii ndalə nə han̄kalatii.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea də Ginazarətə
(Mat. 14.34-36)

⁵³ Makə tan̄əgi tii, təya mbu'u aanə hanyinə nga Ginazarətə, təya anəpaa kumbawalə davə ama uunəva. ⁵⁴ Jimagerənati asəkə kumbawalə ha'ə, wata pii ənji vəraatə a paaratəgi oo'i, Yeesu ətsa. ⁵⁵ Təya gwan̄ə ka huyinə ka kyaara ma bərəhə ənjati taa dama patə anə hanyiita, təya kira tə tii ka ci asəkə ədzə baanati, taa da patə fii tii nə ci davə. ⁵⁶ Taa dama patə gi ci, taa aasəkə uundzə vəranə, taa aasəkə maduunə vəranə, ha'ə nə ənji ka kira ka ci ənji bwanea, təya banee ka tii asəkə luuma, təya kədii aciikii taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təbətə. Patənə nga ənjitə təbətə, kə mbə'i tii.

7

Alə'aada nga dzədzəshi'inə
(Mat. 15.1-9)

¹ Ma *Farisanyinə da hara maliminə nga *Yahudiinə ətə shi də Urusalima, kə dzii tii də nə abii Yeesu. ² Ma təya nee, watiitə hara *lyawarənə nga Yeesu ka adənə yadə yibəgi ciinətii makə sətə bii alə'aada nga dzədzəshi'inətii. ³ Acii ma Farisanyinə da Yahudiinə patə, agi nə'unə nə tii alə'aada nga dzədzəshi'inə, pooshi tii ka adə zəmə yadə yibəgi ciinətii. ⁴ Taa tii kə shi a luuma maa, pooshi tii ka adənə, see madə yibəgi tii ciinətii zəku'i. Tə'i əsə hara alə'aadanyinə lanə ətə lii tii, ci təya nə'u, təya cakubə sə nga sa də uushi'inə, da uudiinə, da əbu nga əndzənə, da ha nga baanə makə ətə baarii alə'aadatii.

⁵ Makə nee Farisanyinə da maliminə ha'ə, wata təya ləgwa ama Yeesu, əŋki tii, "Acii mi sanə pooshi lyawarənaaku ka nə'u alə'aada nga dzədzəshi'inaama? Wata adənə nə tii zəmə yadə yibəgi ciinə nii?" ⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Asee goonğa wabi anabi Isaaya agyanuunə, unə ənə ca nə'u tə Əntanfə də moodəfə bəra'i. Kə nyaahə ci sətə bii Əntanfə oo'i:

Ma ənjitsa, amatii ci təya hanətə tə nyi, amma ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shanə.

⁷ Zabə nə paslənətii tə nyi, acii ma alə'aadanyitə ci təya dzəgunə ka ənja, banə nga əndə shiŋkinə, əntaa banaaki."

⁸ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Agi uneenə nuunə ka bariya nga Əntanfə, una nə'u alə'aadanyinə nga ənja.

⁹ "Ha'ə dii kə upaa unə dabara nga kaareenə ka bariya nga Əntanfə, koona nə'u alə'aadanyinə goonə. ¹⁰ Kə bii Muusa: Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa məci, wa ənjə a bələgi tə ci. ¹¹ Amma ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i, ma sətə dəbēe əndə a vii ka dii taa məci, madə bii ci ka tii, ma sənə, 'Koorəbanə', makə banə: nga Əntanfə nə sətə, ¹² ma bii əndətə ha'ə, kə luuvuunə kaa ca bwasee ka tsakənə tə dii da məci. ¹³ Də ha'ə bwasee unə ka wabənə nga Əntanfə, koona dzəgunə alə'aadanyinə goonə. Tə'i hara uushi'inə lanə makə ətsə əsə cuuna də."

Uushi'iitə ca ajjinətə tə ənda
(Mat. 15.10-20)

¹⁴ Wata Yeesu a 'waa'watə dabaala aabiikii, ca wabə ka tii, əŋki ci: "Fatəmə, unə patə, una paaratəgi də sənə cii kya ba koonə. ¹⁵ Pooshi səndə ca dzəgərə aasəkə əndə da makii bahə ajjinətə tə ci. Amma sətə ca shigi da makii ca ajjinətə tə ci. [¹⁶ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.]"

¹⁷ Makə dzəgi Yeesu agi ənja, ca dzəgərə aasii. Lyawarənaakii a ləgwa amakii tadə mi ci misaalitə a moo banə. ¹⁸ Əŋki Yeesu ka tii, "Patə da i unə kunə, pooshi unə paaratəgi oo'i, ma sətə ca dzəgərə da ma ənda, əntaa ci ca ajjinətə tə ca? ¹⁹ Acii maa kə zhimə əndə uushi, əntaa aa moodəfə nə ci ka dzənə, amma aa səkə nə ci ka dəmənə, ca gimagi." (Wabənə nga Yeesu ha'ə, ca baarii oo'i, taa ŋgutə zəma,

nga'ə ka adənə.) ²⁰ Uu'i Yeesu əsa, “Ma sətə ca shigi a moodəfə ənda, ci ca ajjinətə tə ci. ²¹ Acii a moodəfə əndə ci bwaya uushi a shigi, ca kavə tə ci ka dfa bwaya hiima, ca dfa badawaanə, ca hərə, ca bələ ənda, ²² ca aləhiinə, ca dfa bwaya suuna, ca dfa bwaya bwayaanə, ca gəpə ənja, ca dfa ajjinəənə, ca sərəhə, ca pədə ənda, ca dfa usha'ushaanə, ca dfa dəkənə. ²³ Ma uushi'itə patə, a moodəfə əndə ca shigi, ca ajjinətə tə ənda.”

Gi'inə nga məshipətə minə tə Yeesu
(*Mat. 15.21-28*)

²⁴ Ma daba'əki, wata Yeesu a madə, ca dzə aanə hanyinə nga Tiira. Ca dzəgərə aasii aaha əndə'i ənda. Pooshi ci ka uudənə ənjə a shii oo'ya, gatə nə ci. Amma patə da ha'ə pooshi umbi. ²⁵ Tə'i əndə'i minə, kə kəshi ginaaji tə uuzənətə uncitə minəkii. Makə fii ki habara nga Yeesu, pii wata kya shi, kya gərə'waanə akənjwaciikii. ²⁶ Ma kya, əntaa mitə Yahuda nə ki, amma mitə hanyinə nga Siroofinikiya. Wata kya kədii tə Yeesu kaa ca lyakagi ka uuzənətə ginaajita. ²⁷ Əŋki Yeesu ka ki, “Taku ka manjeevənə a əburə zəku'i. Pooshi nga'ə nə ŋgərətə zəmə nga manjeevənə, ənjə a kagi ka ədiinə.” ²⁸ Əŋki miita, “Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, agi adənə nə tii murəmurinə nga zəmətə ca kwaalagi acii manjeevənə.” ²⁹ Yeesu a ba ka ki, “Putə nga wabəətsaaku, duu saaku aasii. Kə dzəgi ginaaji ashi uuzənaaku.” ³⁰ Wata miitə a ənə satə aasii. Ma kya dzə aasii, pərəbə nə uuzənətə. Kə dzəgi ginaajitə ashitə.

Mbədəpaanə nga Yeesu də kadəguləma

³¹ Yeesu madə anə hanyinə nga Tiira, ca dzə danə hanyinə nga Sidoonə, da nga Dikapooli, ca mbu'u aama uunəvə nga Galili. ³² Wata ənjə a kira ka ci kadəguləma, paa ci ka mbee ka nyagi wabənə nga'ə əsə. Təya kədii tə Yeesu kaa ca kavə ciinə aanə kadəguləməta, kaa ca mbədə. ³³ Yeesu a kəshagi tə ci aatəŋgala, ca ŋgavə moojiciinəkii aa limə kadəguləməta, ca tifə giirənə aaciikii, ca uree ka gana nga əndətə, ³⁴ ca tsaamə aa dəgyə, ca ŋgi'i, əŋki ci də uura *Yahudiinə, “Eefata,” makə bana, “Wunəgi.” ³⁵ Pii wata liminə nga əndətə a wunəgi, ganakii əsə a pityapaa. Ca ndzanə nyagi wabənə nga'ə. ³⁶ Yeesu a dfa bariya ka ənja, ga təya ba ka əndə sətə dfi. Amma ma ca tsakə dfa bariya ka tii, ha'ə nə tii ka tsakə baaba wabənəkii. ³⁷ Ma ənjitə fii patə, kə dfi ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə, əŋki tii, “Yawaa, ma sətə dfi ci patə, nga'ə. Taa tə kadəguləminə, ka kavənə nə ci ka fanə, təya wabə.”

8

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwadə
(*Mat. 15.32-39*)

¹ Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi dabaala ka dza də nə abii Yeesu. Pooshi sə nga zəmə aciitii əsə. Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, əŋki ci ka tii, ² “Agi nəhənə nə nyi təgunuunə nga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii ənshinə abiiki, pooshi tii da sə nga kavənə

aa matii. ³ Madfa kə kapaa nyi tə tii, təya dzə satii də madəfənə, ka mbeenə nə madəfənəkii ka tii a rəgwa, acii dzadə shi hara ənji.” ⁴ Əŋki lyawarənaakii, “İitə sanə d'anaamə kaama upaa zəmə ganə agi bilinə bahə zəməvənə ka ənjitsa?” ⁵ Yeesu a ləgwa amatii, “Buroodi moonə nəndə acii una?” Əŋki tii ka ci, “Buroodi mədəfə.” ⁶ Wata Yeesu a ba ka dabaala, kaa təya ndzaanə patə, ca ŋgərə burooditə mədəfə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Wata təya təkəpaa. ⁷ Tə'i əsə uuji hərəfinə gi'u aciitii. Ca ŋgərə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca vii ka lyawarənaakii. Təya təkəpaa ka ənji əsə. ⁸ Ənjitə gatə patə a zəmə, təya əburə. Wata lyawarənaakii a tsəkətə zəmətə mbədaanə, dəvə mədəfə. ⁹ Ma ənjitə zhimə, ka d'anə nə tii dəbu'u ənfwadə. Wata Yeesu a kapaa tə tii kaa təya palə satii. ¹⁰ Ma tii da lyawarənaakii əsə, pii wata təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya palə aanə hanyinə ŋga Daləmanuta.

*Alənə ŋga *Farisanyinə ka d'a ka tii sə ŋga hurəshishinə
(Mat. 16.1-4)*

¹¹ Ma daba'əkii, kə shi Farisanyinə, təya ndzanə d'a ka Yeesu mabizhinə, təya ba ka ci, kaa ca d'a ka tii sə ŋga hurəshishinə ətə ca baarii oo'i, tə'i ci da baawəda ŋga Əntanfə. Ma ləguyi tii ha'ə, kaa təya shii təbənə tə ci. ¹² Kə ŋgi'i Yeesu də ŋgeerənə, əŋki ci, “Ka mi sanə ci ənji ŋga zamanana a alə sə ŋga hurəshishinə kaa ənjə a d'a ka təya? Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi sə ŋga hurəshishinə ci ənjə a d'a ka tii.” ¹³ Wata Yeesu a unee ka tii. Ca ənə ka ndərəvənə aasəkə kumbawala, kaa ca tanjəgi aatanjəgi uunəva.

*Burəjanə ŋga Farisanyinə da ŋga *Hirudusə
(Mat. 16.5-12)*

¹⁴ Asee, kə zaanə ka *lyawarənə ŋga Yeesu nə ŋgərəənə buroodi. Wata rəŋwə dyanə nəndə aciitii asəkə kumbawala. ¹⁵ Yeesu a dzalə tə tii, əŋki ci, “Nəhəmə noonə na acii burəjanə ŋga Farisanyinə da ŋga Hirudusə.” ¹⁶ Makə fii tii ha'ə, təya gwanjə ka wabənə ahadatii, əŋki tii, “Ma bii ci ha'a, ətə pooshi amə ŋgiraanə buroodi.” ¹⁷ Ma Yeesu, kə shii ci sətə ci təya ba. Wata əŋki ci ka tii, “Ya una, ka mi cuuna wabə agyanə ghatə buroodya? Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaaratəgimə kuna? Kə ndaləgi hanj kala goonə kwa? ¹⁸ Pooshi unə ka neenə də ginuunə kuna? Anii pooshi unə ka fanə də liminuuna? Pooshi unə ka buurətənə kwa? ¹⁹ Saa'itə ŋgire nyi buroodi tufə, nya baatsəpaa, nya vii ka ənji dəbu'u tufə, dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana?” Əŋki tii ka ci: “Dəvə ta'i ta'i pu'u aji bəra'i tsəkətiinə.” ²⁰ Ca ənə ka ləgwanə ka tii, “Makə baatsəpaa nyi buroodi mədəfə ka ənji dəbu'u ənfwadə, dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana?” Əŋki tii ka ci: “Dəvə ta'i ta'i mədəfə.” ²¹ Əŋki ci ka tii, “Amma ca'ə əndzə'i ma'ə unə mapaaratəgimə nii?”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də muurəfa

²² Wata təya mbu'u aasəkə vəranə ŋga Batəsayida. Ənjə a kira ka Yeesu muurəfa. Ənjə a kədii tə ci kaa ca kavə ciinə aashi muurəfətə, kaa ca upaa mbədənə. ²³ Wata Yeesu a kəsətə tə muurəfətə ka

ciinə, təya dzəgi gatə də vərə. Dzəginatii, wata ca tifəvə giirənə aagi muurəfəta, ca kavə ciinə aanəkii. Əŋki ci ka ci, “Agi neenə nə hə ka uushi'inə nii?” ²⁴ Əndətə a tsaamə, əŋki ci, “Agi neenə nə nyi ka ənja. Amma makə ənfuginə cii kya nee, təya wiigi'i.” ²⁵ Yeesu a ənə ka kavə ciinəkii aagi əndətə. Əndətə a tsaamə ŋga'ə, wata kə mbə'i ci, ca nee ka ha paŋgəraŋə. ²⁶ See Yeesu a də bariya ka əndətə oo'ya, “Duu aasii. Ga ha ənə aasəkə vəranə.”

*Banə ŋga Piita oo'i, Yeesu nə *Matadəkii ŋga Əntaŋfə*
(Mat. 16.13-20; Luka 9.18-21)

²⁷ Wata Yeesu tii da lyawarənaakii a madə ka dzənə aasəkə vəranyiitə anə hanyinə ŋga Kayisariya Filipi. Ma təya dzə a rəgwa, ca ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Wu saŋə nə nyi ci ənjə a ba?” ²⁸ Əŋki lyawarənaakii, “Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə də bapətisəma. Əŋki hara ənji, hə nə anabi Iliya. Hara ənjə a ba əsa, əndə'i anabi ŋga ŋukə nə hə.” ²⁹ Əŋki Yeesu, “Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?” Piita a jikəvə, əŋki ci, “Hə nə Matadəkii ŋga Əntaŋfə.” ³⁰ Wata Yeesu a də ka tii bariya oo'i, “Goonə ba wabəətsə agyanəki taa ka wu.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 16.21-28; Luka 9.22-27)

³¹ Wata Yeesu a ndzaŋə dzəgunənə ka lyawarənaakii, ca wabə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Tyaşə ma *Uuzənə ŋga ənda, see a sa ci cibənyinə laŋə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ka madənə nə ci agi maməətə ənja.” ³² Furəŋə bağı Yeesu ka tii ətsa. Makə fii Piita ha'a, wata ca kəsəgi tə ci aataŋgala, ca wazə ka ci. ³³ Amma Yeesu a zə'ugi, ca tsaamə tə lyawarənaakii. Ca wazə ka Piita, əŋki ci, “Dzəgi əbiiki, *Seetanə! Ma hiimatsaaku, ŋga əndə shiŋkinə, əntaə ŋga Əntaŋfə.”

³⁴ Wata Yeesu a 'wa tə dabaala da lyawarənaakii aabiikii. Əŋki ci ka tii, “Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi. ³⁵ Tada wu patə ca də gazhi'waanə ŋga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma tada wu patə ətee ka əpinaakii putə ŋga nə'unə tə nyi da putə ŋga Njuni Habara, ci na luupaa əpinaakii. ³⁶ Mi saŋə nə bwatya ŋga upaa patənə ŋga uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ³⁷ Mada kə zii əpinə ŋga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii. ³⁸ Ma agi ma'waslyakə zamanana ənə ci ənjə a kaaree ka Əntaŋfə, ma əndətə dīi ayinə tə ci ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə ŋga ənda, kadə nə ayinə a də tə nyi ka wabənə agyanə əndətə uusəratə nii kya shi agi məghərəvənə ŋga Daadə da ŋga malaaba malaa'ikanyinə.”

8:23 8.23 7.33; Yooh. 9.6. **8:28** 8.28 6.14-15; 9.11-13; Luka 7.16. **8:29** 8.29 Mat. 16.16.
8:30 8.30 9.9. **8:31** 8.31 9.30-32; 10.32-34. **8:34** 8.34-35 Mat. 10.38-39; Luka 14.27; 17.33;
Yooh. 12.25. **8:34** 8.34 1 Piita 2.21. **8:38** 8.38 Mat. 10.33; Luka 12.9.

9

¹ Əŋki Yeesu ka tii əsa, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara ənji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə da baawəfəakii.”

*Məghərəvənə ŋga Yeesu
(Mat. 17.1-13; Luka 9.28-36)*

² Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ŋgərə tə i Piita, da Yakubu da Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə. Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii, ³ bərənə nə kəjeerənaakii tyaslyaslyə. Pooshi əndə asəkə duuniya ca mbee ka kubəgi kəjeerənə nduudə ha'a makə əta. ⁴ Wata ma təya nee, watiitə i anabi *Iliya da Muusa, təya wabəshi da Yeesu. ⁵ Wata Piita a ba ka Yeesu, əŋki ci, “Maləma, ŋga'ə d̄ii makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə, naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə.” ⁶ Ma wabi ci ha'ə, acii kə ŋgwaləgi tii ka shaŋə, paa ci shii sə ŋga banə. ⁷ Wata məzhidəkwyaminə a zadəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a wabya dāgi məzhidəkwyaminəkii, ca ba, “Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki. Famə tə ci.” * ⁸ Ma i Piita tsaaməgi, maneemə tii taa ka wu abitii ma'ə madaamə Yeesu.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, Yeesu a d̄a ka tii bariya, əŋki ci, “Goona ba taa ka wu tə sətə nee unə, see daba'ə madənaaki aŋi maməətə ənja, nyi *Uuzənə ŋga ənda.” ¹⁰ Kə luuvə tii bariyatə d̄ii ci ka tii. Amma ma ahadatii satii, kə laaguyi tii, əŋki tii, “M̄i da nə madənə aŋi maməətə ənja?” ¹¹ Təya ba ka Yeesu, “Aa mi d̄ii ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?” ¹² Yeesu a ba ka tii, “Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəkū'i ka hadatəgi də patənə ŋga uushi'inə. Əntaa tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə ŋga Əntaŋfə oo'i, ka sanə nə Uuzənə ŋga əndə cibənyinə kama kama, ənjə a kaaree ka ci kwa? ¹³ Amma wanyinə ka banə koonə, kə uugi Iliya shinə. Kə d̄ii ənji ka ci sətə kadeesəkə ka tii patə, makə sətə d̄ii manaahəkii aŋyanəkii asəkə ləkələkətə ŋga Əntaŋfə.”

*Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci
(Mat. 17.14-21; Luka 9.37-43)*

¹⁴ Mbu'unatii aabii hara *lyawarənə, wata təya lapaa kə ndzaanə dan̄kana ka tii də na, maliminə a d̄a ka tii mabizhinə. ¹⁵ Makə nee ənji patə ka Yeesu, kə d̄ii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Təya hwaya aabiikii, təya nəhəpaa tə ci. ¹⁶ Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Anə mi nuunə ka d̄a mabizhina?” ¹⁷ Wata əndə'i əndə ahada dan̄kana a jikəvə, əŋki ci, “Maləma, kə kira nyi ka hə uuzənaaki, acii tə'i ginaaji anəkii. Pooshi ci ka mbee ka wabənə. ¹⁸ Taa guci patə, maa kə ma'i ginaaji anəkii, ginaajikii a uurəvə tə ci aa panə. Əbwyənə nə cikufinə amakii. Ca tsəbə linyinə. Shishinəkii patə a huurəgi shindəŋə. Kə kədii nyi acii lyawarənaaku, kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.” ¹⁹ Fanə ŋga Yeesu ha'ə, əŋki ci ka tii, “Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntaŋfə. Ca'ə guci san̄ə nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii d̄ii.” ²⁰ Wata ənjə a kira uuzəətə ka ci.

9:1 9.1 Mat. 16.28. * 9:7 9.7 1.11; famə: Dzək. 18.15. 9:9 9.9 7.36; 8.30. 9:11 9.11-13 Mal. 3.23-24; Mar. 8.28. 9:13 9.13 Mat. 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21.

Makə nee ginaajitə ka Yeesu, wata ca dəgəpaa tə uuzəətə də ngeerənə. Uuzəətə a kula. Fuudənə nə ci a panə. Əbwyənə nə cikufinə amakii. ²¹ Wata Yeesu a ləgwa ama dii uuzəətə, əŋki ci, “Guci sanə ndzanəətə ka ca?” Əŋki dii, “Ndzanə ka saa’itə ci ma’ə uundzəkii. ²² Lanə jikə ginaajitsə ka uudə bələginə tə ci də kaalagərənə tə ci aagi gunə da i aagi ma’inə. Nəhuu təgunuunə geenə. Tsakuu tiinə, madə ka mbeenə nə hə.” ²³ Əŋki Yeesu ka ci, “Madə ka mbeenə nə nyi, bii ha? Paa ha shii oo’i, ma əndətə gi’i tə Əntanfə, taa mi patə ka mbeenə nə ci ka datənə kwa?” ²⁴ Pii wata dii uuzəətə a jikəvə də ngeerənə, əŋki ci, “Kə gi’i nyi tə Əntanfə. Tsakuu tə nyi kaa nya tsakə gi’inə tə ci.”

²⁵ Makə nee Yeesu, wiitsə əŋji ka ja də nə anətii də huyihuyi, ca wazə ka ginaaja, əŋki ci, “Ginaajinə kavə tə uuzəənə ka kadəguləməəna, wanyinə ka wazənə ka hə, shigi ashii uuzəəna. Ga ha ənya aashikii ma’a.” ²⁶ Wata ginaajitə a kapaa vurənə də ngeerənə, ca dəgə tə uuzəətə də nğwaanğwa’ənə, ca shigi ashikii. Wata lakə nə uuzəətə makə mantəkii. Ma nə əŋji patə ka banə, “Mantəkii nə uuzəətsa.”

²⁷ Amma Yeesu a kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, ca madəe ka ci.

²⁸ Ma ətə dzəgərə Yeesu aasii, makə nee lyawarənaakii pooshi əndə abitii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Mi sanə dii təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?” ²⁹ Yeesu a ba ka tii, “Pooshi taa mi ca lyaakagi tsarə nğa ginaajitsa, see də də’wa kə uugi.”

Ənənə nğa Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii

(Mat. 17.22-23; Luka 9.43-45)

³⁰ Makə ma’i tii gatə, təya palə danə hanyinə nğa Galili. Ma Yeesu, paa ci mwayi ənjə a shii taa da nə ci, ³¹ acii agi dzəgunənə nə ci uushi’inə ka lyawarənaakii. Ca dzə də wabənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, “Ka vəginə nə əŋji tə Uuzənə nğa əndə aacii ənja, təya bələgi tə ci. Maa kə bələgi əŋji tə ci, ma ka makkənə nğa uusəra, ka madənə nə ci agi maməətə ənja.” ³² Amma, ma lyawarənaakii, paa tii paaratəgi də sətə cii kəya ba ka tii. Kə nğwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii.

Wu sanə palee də gawuuna?

(Mat. 18.1-5; Luka 9.46-48)

³³ Makə mbu’i tii aa Kafarənahumə, təya dzəgərə aasii. Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Agyanə mi sanə njuuna də mabizhinə una shi a rəgwa?” ³⁴ Amma pooshi tii jikə ka Yeesu, acii ma təya shi a rəgwa, kə dii tii mabizhinə ahadatii oo’i, “Wu sanə palee də duunuunə ahadaama?” ³⁵ Wata Yeesu a ndzaanə, ca ‘wa tə tii patə pu’u aji bəra’i, əŋki ci ka tii, “Taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəŋwanə, wa ca ndzaa ka moodəba’a, wa ca ndzaa ka əndə slənənə ka əŋji patə əsə.” ³⁶ Wata ca nğərə uuzənə, ca kəŋee ahadatii. Ca gapətə tə uuzəətə, əŋki ci ka lyawarənaakii, ³⁷ “Taa wu liwə uuzənə, madə putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwu tə nyi, əntaa wata tə nyi liwə ci, amma tə Əndətə sləkəe ka nyi liwə ci.”

Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci

(Luka 9.49-50)

³⁸ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əŋki ci, “Maləma, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka magunpura deenə, kə tənəpaa inə tə ci.” ³⁹ Əŋki Yeesu ka ci, “Goona tənəpaa tə ci. Aci ma əndətə ca dfa sə ŋga hurəshishinə də ləməki, pooshi ci ka wabənə bwayakii agyanəki kwakwatə. ⁴⁰ Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci. ⁴¹ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə ca gyacii koonə ma'inə ka sanə putə ŋga ətə dfi unə ŋga Aləmasiihu, weewee ka upaanə nə ci shikwaakii.”

Uushi'itə na dfa tə ənda putə ŋga slənə 'waslyakəənə
(Mat. 18.7-9; Luka 17.1-2)

⁴² “Taa wu patə kavə tə taa rəŋwə agi manjeeviitə vii ka nyi goonğa kaa ca pu'u, gədfə anəvə tənəwə aa uurakii ka ci də ŋga'əənə, ənjə a kagərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci.

⁴³ “Mada ciinəku ca kavə tə hə ka dfa 'waslyakəənə, lagi. Gədfə gi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndənəwə ndənəwə yadə ciinə acii dzənə da ciinəku bəra'i aagi gunə ətə pooshi ka əntənə. [⁴⁴ Aci ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.] ⁴⁵ Mada sədfəku ca kavə tə hə ka dfa 'waslyakəənə, lagi. Gədfə gi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndənəwə ndənəwə yadə sədfə acii ndzaanə da i sədfəku bəra'i, ənjə a ka tə hə aagi gunə. [⁴⁶ Ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.] ⁴⁷ Mada ginəku ca kavə tə hə ka dfa 'waslyakəənə, hurə'yagi. Gədfə gi hə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntənəfə də ginə rəŋwə acii ndzaanə da i ginəku kyakya'ə bəra'i, amma ənjə a ka tə hə aagi gunə. ⁴⁸ Ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.

⁴⁹ “Də gunə nə Əntənəfə a hadatə də taa wu patə, makə ətə ci ənjə a hadatə zəmə də zhatana. ⁵⁰ Njunyikii nə zhatana. Amma madfa kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Ndzaamə ka ənji makə zhatanə agi dzəgudfa. Ndzaashimə agi jamənə.” †

10

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə lakəgi minə
(Mat. 19.1-12; Luka 16.18)

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə gatə, ca palə aanə hanyinə ŋga Yahudiya, ca tanəgi gəərə ŋga Urədunə. Ənjə a ənə ka dza də nə abiikii. Ca ənə əsə ka dzəgunə ka tii wabənə ŋga Əntənəfə makə ətə sənaavə ci. ² Wata hara *Farisanyinə a shi aabiikii, təya alə rəgwa ŋga təkənə tə ci də ləgwanə amakii, əŋki tii, “Ya əna, kə vii bariya gaamə rəgwa ka əndə a lakəgi minaakii kwa?” ³ Əŋki Yeesu ka tii, “Mi nə bariya ŋga Muusa ka banə koonə?” ⁴ Əŋki tii, “Kə kapaa Muusa rəgwa ka ŋgurə a naahə ləkələkatə ŋga lakəgi minaakii, ca lakəgi tə ki.” ⁵ Əŋki Yeesu, “Ma nyaahə Muusa bariyatə ha'a, acii ndalənə ŋga ədzəmuunə. ⁶ Amma saa'itə tagii Əntənəfə duuniya, ŋgurə da minə ghənyi ci tə ənja. ⁷ Ca ba: Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii

9:40 9.40 Mat. 12.30; Luka 11.23. 9:43 9.43 Mat. 5.30. 9:47 9.47 Mat. 5.29. 9:48 9.48 Isaa. 66.24. 9:49 9.49 Leew. 2.13. † 9:50 9.50 jamənə: Luka 2.14; 1 Tees. 5.13; Rooma 12.18. 10:1 10.1 Luka 9.51. 10:3 10.3-4 Mat. 5.31. 10:6 10.6 'Wat. 1.27.

da məci, ca ləbə tii da minaakii, ⁸ təya ndzaa shishinə rəjwə. Də ha'ə ndzaanə tii əndə rəjwə, əntaa ənji bəra'i ma'ə. ⁹ Aciikii, ma sətə gəjütəgi Əntanjə, ga əndə a təkəe.”

¹⁰ Makə ənəgərə tii aasii, wata *lyawarənə nga Yeesu a ləgwa amakii agyanə wabəətsa. ¹¹ Əjki Yeesu ka tii, “Taa wu patə lakəgi minaakii, ca ɲgərə əndə'i minə, kə ali ci hiinə ətsa, ca dfa 'waslyakəənə ka təkəjwatə minaakii. ¹² Madfa minə əsə dzəgi satə atsa ɲgurii, kya dzə ka ɲgərə əndə'i ɲgura, aləhiinə nə ki ka dfaənə.”

Daanə barəkaanə nga Yeesu ka uuji manjeevənə
(Mat. 19.13-15; Luka 18.15-17)

¹³ Agi kiranə nə ənji manjeevənə ka Yeesu kaa ca dfaanə ciinə ɲga barəkaanə aanətii. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii ɲguruunə ka ənja. ¹⁴ Makə nee Yeesu ha'a, wata səkəkii a bəzəgi. Əjki ci ka lyawarənaakii, “Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona təja tə tii, acii ka tsarə ɲga ənji makə tii də *ɲwanjuunə ɲga Əntanjə. ¹⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə pooshi luuvə ka Əntanjə a ndzaanə ka ɲwanjwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ɲwanjuunə ɲga Əntanjə shanjə.” ¹⁶ Wata Yeesu a fədfə manjeevənə aashikii, ca ɲgərə ciinəkii, ca dfaanə ka tii barəkaanə.

Əndə gəna
(Mat. 19.16-30; Luka 18.18-30)

¹⁷ Ma ətsə Yeesu a madə kaa ca palə saakii, wata əndə'i əndə a shi də huyihuyi, ca gərə'waanə akəjwaciikii, əjki ci ka ci, “Maləma, ma hə kamə, ɲunyi əndə nə hə. Mi dəbee dfaəkii kaa nya upaa əpinə ɲga ca'ə ndəjwə ndəjwa?” ¹⁸ Əjki Yeesu ka ci, “Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ɲunyi ənda? Pooshi ɲunyi əndə madfaamə Əntanjə ci rəjwə dyanjə. ¹⁹ Kə shii hə bariya ɲga Əntanjə, waatoo, Ga ha bələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ɲga jirakənə anə ənda, ga ha gəpətə uushi ɲga ənda, gadfəe ka i duu da muu.”

²⁰ Əjki əndəta, “Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə.” ²¹ Wata Yeesu a tsaamə tə ci, kə kadfəsəkə əndəkii ka ci, əjki ci ka ci, “Uushi rəjwə mbədfaanə ka hə ɲga dfaənə. Ma dfaəkwa, duu ka dərəmaginə də uushi'inaaku, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Mada kə dii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntanjə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi.” ²² Makə fii əndətə ha'ə, wata ca geegi ka ginəkii təku təku, ca palə saakii də mafətəsəka, acii lanjə dərəva nə gəna aciikii.

²³ Wata Yeesu a zə'ugi aabii lyawarənaakii, əjki ci ka tii, “Dzawə dərəva nə dəmənə ɲga ənji gəna aagi ɲwanjuunə ɲga Əntanjə.” ²⁴ Kə dii ka lyawarənaakii ka sə ɲga hurəshishinə nə wabənaakii. Yeesu a tsakə banə ka tii, əjki ci “Manjeevənaakya, dzawə nə dzənə aagi ɲwanjuunə ɲga Əntanjə. ²⁵ Gədfə dəməginə ɲga ɲgyalooba ka rəgwa shinə ɲga libəra də ɲgufənə, acii dəmənə ɲga əndə gəna aagi ɲwanjuunə ɲga Əntanjə.” ²⁶ Kə dzəgəpaa tə lyawarənaakii ka shanjə, təya laagwa ahadatii, əjki tii, “Madfa ha'ə əna, aa wu dii nə upaa luupaana?” ²⁷ Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, “Ma əndə shiŋkinə, pooshi

uushi cii kəya mbee ka ɗatənə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntanƴə, ka ɗatənə nə ci taa mi, acii naakii nə baawəɗa patə.”

²⁸ Wata Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, “Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tə hə.” ²⁹ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə bwasee ka yaakii, taa ndzəkəŋushi'inəkii, taa məci, taa dii, taa manjeevənaakii, taa raakii, maɗa ka putaaki bwasee ci da ka putə ŋga Ŋunyi Habara, ³⁰ ka upaanə nə ci yinyinə, i ndzəkəŋushi'inə, i manjeevənə, i mənənyinə, i rənyinə, gya'ə agi saa'ina, palee ka ətə bwasee ci aa ba'ə. Amma, ka cibeenə nə ənji ka ci. Ma daba'əkii, ka upaanə nə ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə agi zamanatə na shi. ³¹ Amma laŋə nə matakəŋwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Laŋə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəŋwanyinə.”

Makkənə ŋga wabənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 20.17-19; Luka 18.31-34)

³² Ma daba'əkii, Yeesu a maɗə tii da lyawarənaakii, kaa təya dzə aa Urusaliima. Ma təya palə a rəgwa, Yeesu a ta kəŋwanə ka tii. Amma, ma tii, pooshi tii ka mabanee ma'yanə. Ma ənjitə ca shi daba'ə əsa, kə ŋgwali tii. Yeesu a ənə ka 'waginə tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Ca ndzaŋə banə ka tii agyanə sətə na ɗa tə ci. ³³ Əŋki ci, “Fatəmə ŋga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma davə, ka dzənə nə ənji ka viinə tə Uzənə ŋga əndə aacii madiigərə limanyinə da maliminə, təya lagi ka ci gəŋwanə ŋga bələnə, təya vii tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntanƴə. ³⁴ Ma təya, ka ŋusənə nə tii tə ci, ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ka maɗətənə nə ci agi maməətə ənja.”

Kədiinə ŋga Yakubu tii da Yoohana
(Mat. 20.20-28)

³⁵ Wata i Yakubu tii da Yoohana, manjeevənə ŋga Zabadiya, a shi aabii Yeesu, əŋki tii ka ci, “Maləma, tə'i uushi ciina uudə kaa ha ɗa keenə.” ³⁶ Əŋki Yeesu, “Mi cuuna uudə nya ɗa koonə?” ³⁷ Əŋki tii, “Vii keenə rəgwa ŋga ndzaanə atanƴalaku agi ɗuunuunaaku, əndə'i da ciizəmaku, əndə'i əsə da madzənaku.” ³⁸ Amma əŋki Yeesu, “Mashiimuunə sətə cuuna kədii. Kadə nuuna mbee ka sə'watə sa cibə makə ətə nii kya sa kwa? Ka mbeenə nuunə ka sə'watə bapətisəma makə ətə nə ənjə a ɗa ka nyi kwa?” ³⁹ Əŋki tii ka ci, “Awa, ka mbeenə niinə.” Yeesu a ba ka tii, “Weewee, ma cibətə nii kya sa, ka sanə nuunə. Ma bapətisəmatə nə ənjə a ɗa ka nyi əsə, ka ɗanə nə ənji koonə. ⁴⁰ Amma, ma ndzaanə atanƴalaki, əntaa nyi nəndə da baawəɗa ŋga viinə. Ma hatsa, ŋga ənjitə tadəpaa Əntanƴə tə tii.”

⁴¹ Fanə ŋga hara lyawarənaakii pu'u tə wabəətəsa, wata səkətii a bəzəgi aashi i Yakubu tii da Yoohana. ⁴² Wata Yeesu a 'watə tə tii patə aabiikii, əŋki ci, “Kə shii unə oo'i, ma ənjitə ŋgirə ənjitə mashiimə tə Əntanƴə kaa təya ɗa ŋwanuunə agyanətii, tii ca haŋətə natii na. Ma madiigərə ənjatii əsə, agi kanə nə tii ka tii bariya də baawəɗa. ⁴³ Amma, ma una, pooshi ka ɗanə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi

10:27 10.27 Mat. 19.26. **10:29** 10.29-30 Mat. 10.37. **10:31** 10.31 Mat. 19.30. **10:32** 10.32-34 8.31. **10:34** 10.34 15.15-20. **10:38** 10.38 Mat. 26.39; Mar. 14.36; Luka 12.50; 22.42; Yooh. 18.11. **10:39** 10.39 Slənə 12.2.

ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə. ⁴⁴ Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəŋwanə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka mava ka ənji patə. ⁴⁵ Acii ma shi nyi *Uuzənə ŋga ənda, əntaa ka ənjə a slənə ka nyi, amma kaa nya slənə ka ənja, nya vėgi əpinaaki ka pərapaanə də ənji laŋə.”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də Barətimawə muurəfa
(*Mat. 20.29-34; Luka 18.35-43*)

⁴⁶ Wata i Yeesu da lyawarənaakii a mbu'u aasəkə vəranə ŋga Yarikoo. Makə ma'i tii da hara ənji laŋə, təya palə, wata təya lapaa muurəfə dasə ka kədiinə atəŋgala rəgwa. Ma ləməkii, Barətimawə, uuzənə ŋga Timawə. ⁴⁷ Makə fii ci oo'i, Yeesu əndə Nazaratu ətsə ca pitəgi, wata ca madfəe ka uuraakii ka banə, əŋki ci, “Yeesu, *jijinə ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki.” ⁴⁸ Ənji laŋə a wazə ka ci, kaa ca ndzaa kəda'ə. Amma wata ca tsakə ŋgəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, “Jijinə ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki.” ⁴⁹ Yeesu a kəŋaanə, əŋki ci, “Wamə tə ci.” Təya 'wa tə muurəfəta, əŋki tii ka ci, “Dawə moodasəka, madətə, aɡi 'wanə nə ci tə hə.” ⁵⁰ Wata həryatə muurəfətə a madətə, ca kagi gwadaakii, ca shi aabii Yeesu. ⁵¹ Əŋki Yeesu ka ci, “Mi cii kwa moo nya da ka ha?” Əŋki muurəfəta, “Maləma, ŋga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha.” ⁵² Əŋki Yeesu, “Duu saaku, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi.” Pii wata ca ənə ka neenə ka ha, ca dzə atsa a Yeesu a rəgwa.

11

Dəmənə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Urusaliima
(*Mat. 21.1-11; Luka 19.29-40; Yooh. 12.12-19*)

¹ Ma ətsə tii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə ŋga Urusaliima, kə lapaa tii vərənyinə ŋga Bayitifaaji da Bayitaniya, aši giŋwə ŋga Zayitunə. Wata Yeesu a sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, “Dəmə aasəkə vəraatsə akəŋwacii unə. Madfa kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwələ, pooshi ənji sha ŋgirə aa ba'akii. Pəryatəmə, una kira. ³ Madfa kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna da ha'ə, bamə ka ci: ‘Slandanə mwayi. Ka ənyapaaginə nə ci pii pii.’” ⁴ Wata təya madfə, təya palə, təya lapaa uundzə vaməndakii magwaləkii a uura mayi, atəŋgala rəgwa. Ma təya pərə, ⁵ ənjitə kəŋaanə davə a ləgwa amatii, əŋki tii, “Ka mi cuuna pərəgi uundzə vaməndatsa?” ⁶ Təya ba makə sətə bii Yeesu ka tii. Wata ənjitə a unee ka tii, təya pərə, ⁷ təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'a vaməndata. Yeesu a ndərəvə aa ba'akii. ⁸ Makə ŋgirə Yeesu aaba'a vaməndata, ca palə, ənji laŋə a sasafəpaa kəjeerənyinatii a rəgwa. Hara ənjə a pusha ba ŋga ənfuginə də bilə, təya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma ənjitə davə, dakəŋwaciikii da daba'əkii patə, kə ŋgəree tii ka uuratii, təya ba, “Dəlanə də Əntaŋfə. Tə'i barəkaanə aši əndətə shi də ləmə ŋga Slandana. ¹⁰ Tə'i barəkaanə aɡi ŋwanjuunə ŋga dzədzəshi'inaamə *Dawuda ətə nii kəya da. Dəlaamə də Əntaŋfə.”

10:43 10.43-44 9.35; Mat. 23.11; Luka 9.48. **10:45** 10.45 Mat. 20.28. **10:47** 10.47-48 Mat. 20.30-31. **10:52** 10.52 Mat. 9.22. **11:8** 11.8 2 Meem. 9.13. **11:9** 11.9 Jab. 118.26. **11:10** 11.10 Jab. 148.1; Mat. 20.30-31.

¹¹ Mbu'unə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Urusaliima, wata ca dəməgərə aasəkə *yi nga Əntanfə. Ca tsaamətə uushi'inə patə asəkəkii. Makə dii ci kə uugi kədəwanə d'anə, wata ca madə tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, təya ənə aa Bayitaniya.

Naalaginə nga Yeesu tə ənfwə uudəva

(Mat. 21.18-19)

¹² Pukətə hakii təya ənya də Bayitaniya, wata madəfənə a d'a tə Yeesu. ¹³ Ca nee ka ənfwə uudəvə dzadə gi'u, ca palə aatsaa ənfukii ka tsaamətənə mbu'u ka upaanə nə ci pookii. Amma makə mbu'i ci aatsakii, ma ca nee, wata ba səgafə, acii ma saa'ita, əntaa saa'i nga poonə nga uudəva. ¹⁴ Wata Yeesu a naalagi tə ənfuta, əjki ci, "Pooshi hə ka poonə bahə kaa əndə a adə pawaaku ma'ə." Kə fii lyawarənaakii əsə.

*Dzənə nga Yeesu aasəkə *yi nga Əntanfə*

(Mat. 21.12-17; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

¹⁵ Mbu'unatii aasəkə vəranə nga Urusaliima, Yeesu a dəməgərə aasəkə yi nga Əntanfə. Wata ca ndzanə shaabagi tə ənji d'a fiiriinə davə, ca dzaadzapaa ha nga pəra kwaba da dəgələnyinə nga ənji dərə də bilyamasariinə. ¹⁶ Pooshi ci luuvə kaa ənjə a kərə uushi dasəkə yi nga Əntanfə. ¹⁷ Ca dzəgunə ka tii, əjki ci, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, ma bii Əntanfə, 'Yi nga d'a də'wa nga patənə nga slikerənə 'wanə ənji yaaki.' Amma ma una, kə geegyunə ka yikii ka ha nga umbənə nga mahiirənə."

¹⁸ Makə fii madiigərə limanyinə da i *maliminə nga bariya, wata təya alə rəgwa nga bələnə tə Yeesu. Acii kə ηgwalee ci ka tii, makə nee tii, kə dii ka ənji ka sə nga hurəshishinə nə dzəgunənaakii ka tii. ¹⁹ Danə nga kədəwanə, Yeesu tii da lyawarənaakii a dzəgi asəkə vəranə.

Huurəginə nga ənfwə uudəvəta

(Mat. 21.20-22)

²⁰ Pukətə hakii deerənə, təya ənya aasəkə vəranə, wata ma təya tsaaməgi, kə huurəgi ənfwə uudəvətə hwa'ə dənə ka slərəginəkii. ²¹ Ma Piita, kə buurətə ci sətə dii. Wata əjki ci ka Yeesu, "Maləma, tsaaməgi. Ma ənfwə uudəvətə naalagi hə, kə huurəgi hwa'ə." ²² Yeesu a ba ka tii, "Viimə goonja ka Əntanfə. ²³ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə gi'i tə Əntanfə, ka mbeenə nə ci ka banə ka giɲunə oo'i, Mbuduu, ha dzə ka kulagərənə aagi uunəva. Mad'a kii ci nəkii də ədzəmə rəjwə oo'i, ka d'anə nə Əntanfə ka ci sətə kədii ci, ka d'anə ka ci. ²⁴ Acii kii wanyinə ka banə koonə, taa mi patə kədii unə də də'wa, kamə nuunə oo'i kə upaa unə səkii, ka upaanə nuunə əsə.

²⁵ Waatoo, taa guci nuunə ka d'a də'wa, mad'a tə'i əndə kəsəpaa unə a moodəfuunə, tifyagimə tə ci, kaa Dəsənuunə ətə dadagyə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə. [²⁶ Amma mad'a pooshi unə tifyagi tə hara ənja, pooshi Dəsənuunə ətə dadagyə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə."]

Wu vii baawəda ka Yeesu

(Mat. 21.23-27; Luka 20.1-8)

27 Mbu'unatii aa Urusaliima, ma Yeesu a dzə də wiigi'inə asəkə *yi nga Əntanfə, wata madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə a shi aabiikii. 28 Wata təya gwanə ka ləgwanə amakii, əŋki tii, "Də ŋgutə baawəfda sanə cii kwa fəafda uushi'inə ha'a? Wu sanə vii ka hə baawəfatsa?" 29 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki. Madfa kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tafa də ŋgutə baawəfda cii kya fəafda uushi'iina. 30 Bamə ka nyi, wu sanə sləkee ka Yoohana kaa ca fə bapətisəma ka ənja, Əntanfə nii, anii ənda?" 31 See təya ndzanə fəafda mabizhinə ahadatii, əŋki tii, "Mi banaamə əna? Madfa bii amə oo'i, Əntanfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wafənaakii diya? 32 Amma pooshi amə ka banə oo'i, əndə sləkee ka ci." Ma təkuree tii ka banə ha'ə, ŋgwali tii acii dabaala, acii ma təya, kə shii tii oo'i, *anabi nji Yoohana tanyi. 33 Wata əŋki tii ka ci, "Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci." Əŋki Yeesu ka tii naakii, "Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tafa də ŋgutə baawəfda cii kya fəafda uushi'iina."

12

Misaali də bwaya aginə nga mooziinə
(Mat. 21.33-46; Luka 20.9-19)

1 Wata Yeesu a 'watəgi wafənə ka tii də misaali, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə sha dīi rə nga inabi. Ca tsatə, ca tələgi gu'u nga mya'ə də inabi, ca ghənəgi magərə ha nga nəhə uushi'inə, ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə nga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. 2 Makə dīi cifanə nga inaba, wata ca sləkee ka əndə slənaakii ka liwa ka ci gyafalaakii aciitii. 3 Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa tə ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. 4 Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə slənaakii. Təya dəəgəpaa tə ci ka na, ayi ayi dərəva cibee tii ka ci. 5 Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə əsə. Ma ca, kə bələgi tii tə ci. Ha'ə makə ətsə dīi tii də hara ənji lanə. Təya fəəsləpaa harakii, təya bələgi harakii. 6 Wata moodə uuzənaakii rəŋwə dyanə mbəfaanə. Daba'əkii, ca sləkee ka uuzəətə aabiitii. Əŋki dīi, 'Weewee ka neenə nə tii ka məghərəvənə nga uuzənaaki.' 7 Mbu'unə nga uuzəətə aabiitii, wata əŋki tii ahadatii, 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoomə, kaama bələgi tə ci, kaama zəmə ya.' 8 Wata təya kəsətə tə uuzəətə, təya bələgi tə ci, təya kagi tə ci aaba'ə tsanə.

9 "Ya ətsa, mi nə sətə fəanə slanda rətə? Ka shinə nə ci, ca bələgi tə mooziina, ca vii rətə ka hara ənja. 10 Mashimuunə a jəŋgii sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkələkatə kuna? Ma bii ci,

'Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva
makə pooshi nafaakii,
ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.

11 Ma ətsa, slənə nga Slandana.
Ma amə əsə, sə nga hurəshishinə kaamə.' "

12 Makə fii gayinə ha'ə, wata təya fə gazhi'waanə nga kəsətənə tə Yeesu, acii kə shii tii oo'i agyanətii wabi ci də misaalitsa. Amma kə ŋgwələgi tii acii dabaala. Wata təya bwasee ka ci, təya palə satii.

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka nwanwə *Kayisarə**(Mat. 22.15-22; Luka 20.20-26)*

¹³ Ma daba'əkii, wata ənjə a sləkee ka hara *Fərisanyinə da ənji nğa *Hirudusə kaa təya shii upaa sə nğa idəpaanə ashii Yeesu agi wabənaakii, təya kəsə tə ci. ¹⁴ Təya shi aabiikii, əŋki tii, “Maləma, kə shii inə oo'i əndə goonğa nə hə. Paa hə ka tadəpaa taa nğutə tsarə nğa ənda, acii paa hə ka tsaamənə ka dūunuunə nğa ənda. Də goonğa nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa nğa Əntanfə. Ya sanja, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa nğa vii tsəkə ka nwanwə Kayisarə nii, anii poosha? ¹⁵ A ki'yaamə nii, anii a bwasee ama?” Amma kə shii Yeesu jarəwiinatii, wata əŋki ci ka tii, “Mi sanjə cuuna moo təkənə tə nya? Kiramə kwaba kaa nya tsaamətə.” ¹⁶ Təya kira ka ci. Wata ca ləgwa ka tii, əŋki ci, “Ya əna, kəŋwaciinə da ləmə nğa wu ənə anə kwabana?” Təya ba ka ci, “Ma ətsa, kəŋwaciinə nğa nwanwə Kayisarə.” ¹⁷ Wata Yeesu a ba ka tii, “Viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Əntanfə sətə ndzaa ka nğa Əntanfə.” Fanatii ha'ə, kə dīi ka tii ka sə nğa hurəshishinə ka shanjə.

*Ləgwanə agyanə madənə nğa maməətə ənja**(Mat. 22.23-33; Luka 20.27-40)*

¹⁸ Ma daba'əkii əsə, *Sadukiinə a shi aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shanjə. ¹⁹ Əŋki tii ka Yeesu, “Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya, ətə bii ci, madə kə əntəgi əndə anə minaakii, pooshi ci pwayi ashii miita, see a nğərə ndzəkəŋuci tə miita, kaa ca pəo manjeevənə ka ndzəkəŋuci ətə əŋki. ²⁰ Yoo, tə'i hara ndzəkəŋushi'inə mədəfə sha dīi. Gawatii a nğərə minə. Ca əntə, pooshi ci pwayi ashitə. ²¹ Əndətə nyi'u tə ci a nğərə mooryafiita, ca əntəgi əsə. Pooshi ci upaa uuzənə ashitə. Makə ətsə əsə dīi ka makkənə. ²² Makə ətsə əsə dīi ka hara ənjitə mbəfaanə. Ndzəkəŋushi'iitsə patə mədəfə məəki, pooshi əndə upaa uuzənə ashii miita. Ma daba'əkii, kya əntəgi əsə. ²³ Ya ətsa, maa ma'i tii patə uusəra nğa madənə nğa maməətə ənja, makə watiitsə tii patə mədəfə nğirə tə kya, minə nğa wu sanjə ndzaanəta?”

²⁴ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Kə kulii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi də malaaba ləkaləkatə, mashiimuunə nğeerənə nğa Əntanfə. ²⁵ Acii madə kə ma'i maməətə ənja, pooshi tii na nğərəshi. Amma makə malaa'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə. ²⁶ Ma agyanə madənə nğa maməətə ənji əsə, pooshi unə kunə sha janğatə asəkə ləkaləkatə nğa Muusa ətə wabi ci agyanə guutə agi ba? Waatoo saa'itə bii Əntanfə ka ci: Nyi nə Əntanfə ətə ci Ibərəhiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə tə ci. ²⁷ Ma Əntanfə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Ma ətsa, kə kulii unə ka shanjə.”

Bariyatə palee də dūunuunə(Mat. 22.34-40; Luka 10.25-28)*

²⁸ Wata əndə'i maləmə a shi aabiitii. Ma ca fa, təya də mabizhinə. Makə fii ci kə jikə Yeesu ka Sadukiinə nğa'ə, wata ca ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “Nğutə bariya sanjə palee də dūunuunə agi bariyanyinə pata?” ²⁹ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma ətə palee də dūunuunə, ətə bii: Fətəmə, ənji

*İsərayiila, ma Əntənəfə Slandanaamə, ci nə Əntənəfə rənjwə dyanə.
³⁰ Uuduu tə Əntənəfə Slandanəku də ədzəmə rənjwə, də patənə nğa əpinaaku, də patənə nğa hanjalaaku, də patənə nğa ngeerənaaku.
³¹ Wiinə bəra'inə nğa bariyatə palee əsə: Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Pooshi bariyatə ca palee ka ətsə bəra'i ma'ə.” ³² Ənki maləmətə ka Yeesu, “Yawa maləma, ma sətə bii hə, ha'ə tanyi. Waatoo rənjwə dyanə nə Əntənəfə. Pooshi əndə'i əntənəfə madaamə ci. ³³ Nğa'ə nə uudənə tə Əntənəfə də ədzəmə rənjwə, da də patənə nğa hanjala, da də patənə nğa ngeerənə. Nğa'ə əsə nə uudənə tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Gədfə kəsətənə tənə tənə tə bariyanyitə bəra'i acii dfaadfa patənə nğa sataka, taa hənəgi uushi'inə ka Əntənəfə, taa lagi ka ci uura nğa daba.”
³⁴ Makə fii Yeesu njunyikii wabi ci, wata ənki ci ka ci, “Pooshi hə dzadə da nwanjuunə nğa Əntənəfə.” Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'ə, acii nğwalənə.

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*

(*Mat. 22.41-46; Luka 20.41-44*)

³⁵ Ma saa'itə Yeesu a dzəgunə ka ənji asəkə yi nğa Əntənəfə, ca ləgwa amatii, ənki ci, “Iitə sanə mbee *maliminə nğa bariya ka banə oo'i, jijinə nğa *Dawuda nə Aləmasiihu? ³⁶ Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə kavə Ma'yanə nğa Əntənəfə tə ci ka banə oo'i, 'Ənki Əntənəfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa sədfəku.'

³⁷ Aa makə kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandanə ətsa, iitiitə dui ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?" Də moodfasəkə fii dabaala wabənəakii.

Dzalənə nğa Yeesu tə ənji agyanə maliminə

(*Mat. 23.1-36; Luka 11.37-54; 20.45-47*)

³⁸ Ma ca dzə aakənjwa də dzəgunənə ka tii, wata ənki ci, “Nəhəmə noonə nə acii *maliminə nğa bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəəhəpaanə tə tii nğa'ə a luuma.

³⁹ Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə. ⁴⁰ Təya luuwutə yinyinə nğa mooryafinyinə, təya gərətəgi də də'wa ka dəla də natii nə akənjwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gənjwanə ətə palee patə.”

Viinə nğa mooryafinə

(*Luka 21.1-4*)

⁴¹ Wata Yeesu a ndzaanə kədəhə da hatə ci ənjə a kagərə kwaba asəkə yi nğa Əntənəfə. Ca tsaamə ənjə a əji. Ənji gəna lanə əji kwaba lanə. ⁴² Wata maagha nğa mooryafinə a shi, kya əjigərə pyanya bəra'i, waatoo kwaba rənjwə. ⁴³ Yeesu a 'wa tə lyawarənaakii, ənki ci ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ma sətə əjigərə maagha nğa mooryafitsa, kə palee ka nğa hara ənjitə patə. ⁴⁴ Acii ma təya, agi bəzə gəna nğiragi tii, təya vii. Amma ma kya, agi ghanatə patə nğərətə ki sətə cii ta alə də zəmə patə, kya əjigərə.”

12:29 12.29-30 Dzək. 6.4-5. **12:31** 12.31 Leew. 19.18; Mat. 22.39. **12:32** 12.32 Luka 20.39. **12:33** 12.33 1 Sam. 15.22; Hoos. 6.6. **12:34** 12.34 Mat. 22.46; Luka 20.40. **12:35** 12.35-37 Mat. 20.30-31. **12:36** 12.36 Mat. 22.44. **12:38** 12.38-39 Luka 11.43. **12:41** 12.41 2 Meem. 12.10. **12:44** 12.44 2 Koor. 8.12.

13

*Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi *yi nga Əntanfə*
(Mat. 24.1-2; Luka 21.5-6)

¹ Ma ətsə Yeesu a shigi asəkə yi nga Əntanfə, wata əndə'i əndə ahada lyawarənaakii a baarə ka ci, əŋki ci, “Maləma, tsaamuu dagwaanə nga ghənəəna da i faariinəkii.” ² Yeesu a jikəvə, əŋki ci, “Kə nee hə ka madiigərə ghənəətsə patə nii? Taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə.”

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə nga duuniya
(Mat. 24.3-14; Luka 21.7-19)

³ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dzə ka ndzaanə dasə anə ginwə nga Zayitunə, a purəŋa yi nga Əntanfə. I Piita da Yakubu da Yoohana ba'ə Andərawəsə a shi aabiikii tii daanətii, əŋki tii: ⁴ “Bawə keenə guci sanə nə ətsə ha'ə a dfa. Mi sanə na slənə ka baariinə oo'i, kə mbu'ya saa'i nga dfaadfanə nga uushi'iitə pata?”

⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. ⁶ Acii tə'i ənji lanə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya ŋusləgi də hara ənji lanə a rəgwa. ⁷ Kadə nuuna fa habara nga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ətsa, weewee ka dfanə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə nga duuniya. ⁸ Kadə nə əndə'i slikerənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i nwanjuunə. Kadə nə gəgədzənə nga hanyinə a dfaadfa taa dama patə, madəfənə a kula əsə. Ma ətsə patə, makə 'watəginə nga bərakənə ətsa.

⁹ “Amma, ma una, nəhəmə noonə na. Acii tə'i ənji na kəsə tuunə, təya kərə aakəŋwacii gəŋwanə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə, təya kərə tuunə aakəŋwacii ŋgwamənanyinə da meeminə putə nga nə'unə goonə tə nyi. Ka dfanə nə ətsə ha'ə, koonə shii mbee ka bagi ka tii Njunyi Habara. ¹⁰ Acii tyasə see a waaza ənji Njunyi Habara taa dama patə zəku'i, taabu'u mbu'yanə muudinə nga duuniya. ¹¹ Madfa kə kirə tii tuunə aakəŋwacii gəŋwanə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sə nga banə ka tii. Amma bamə ka tii sətə shivə aa moonə unə akəŋwacii. Acii ma waβəətə nuunə ba, əntaa noonə amma nga Malaaba Ma'yanə.

¹² “Kadə nə ndzəkəŋunə a ŋgərə tə ndzəkəŋuci, ca vii ka βələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka dfanə nə tii ha'ə. Ha'ə dfanə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka βələginə. ¹³ Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə nga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə.”

Cibətə palee də ajjinəənə
(Mat. 24.15-28; Luka 21.20-24)

¹⁴ “Kadə neenə nuunə ka ma'ajjinə uushi ətə palee ca kəŋaanə ka hatə pooshi dəbee ka ci nə kəŋaanənə dəvə.” (Ma əndətə ca janğa, wa ca paaratəgi nga'ə.) “Madfa kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə hanyinə nga Yahudiya, wa təya huyi ka umbənə aanə ginjunyinə.

¹⁵ Ma əndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dzə dasii ka ngərəənə uushi. ¹⁶ Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka ngira kəjeerənaakii. ¹⁷ Tə'i ngərə'wə agyanə maki dəsəkiinə da nguginə ka saa'ikii. ¹⁸ Kədiimə acii Əntanfə, acii ga saa'itsə a dīi deevyanə. ¹⁹ Acii ma ka saa'ikii, ka sanə nə ənji cibənyinə ətə pooshi sha dīi, njanənə ka saa'itə tagii Əntanfə duuniya ca'ə ka əndzə'i. Pooshi uushi na ənə ka dənə ha'ə ma'ə makə ci əsə. ²⁰ Maci pooshi ətə galee Əntanfə ka saa'ikii, kadə pooshi əndə shiŋkinə ca mbədfə. Amma acii putə nga matadə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.

²¹ "Maa kə bii əndə koonə, Tsaaməmə, waanə Aləmasiihu ganə, taa, waatəta gatə, goona luuvə. ²² Acii kadə nə aləmasiihunyinə da anabinyinə nga jirakənə a shigi, kadə nə təya dfaada sə nga hurəshishinə, kaa təya shii ŋuusləgi də ənja. Maci ka mbeenə nə tii maa, da i matadə ənji nga Əntanfə. ²³ Kə bagi nyi koonə patənə nga uushi'inə daga saa'ikii ma'ə mambu'yanə. Acii ha'ə, nəhəmə noonə na."

*Ənyanə nga *Uuzənə nga ənda*

(Mat. 24.29-35; Luka 21.25-33)

²⁴ "Amma ma daba'ə cibənyiiətsə ha'ə, ka əndəginə nə uusəra, pooshi ləgida ka bərənə, ²⁵ tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka ganğəzənə nə taa mi patə asəkəntanfə. ²⁶ Ma ətsə dīya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə nga əndə ca jima agi kurabiinə. Da baawəda ka shanə da məghərəvənə nə shinaakii. ²⁷ Ma daba'ə ətsa, ca sləkee ka malaa'ikanyinə a dzə ka jatə də matadə ənjaakii taa dama patə ndzanənə ka əndə'i tanjala nga duuniya ka ca'ə ka əndə'i."

Misaali də ənfwə uudəva

²⁸ "Wa ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Madə kə nee unə wiitsə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətətsəfə ka dənə. ²⁹ Ha'ə əsə, madə kə nee unə uushi'iitsə a dfaada, ka shiinə nuunə ətsə, kədəhə nə Uuzənə nga ənda, matasəkakii kaa ca shi. ³⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənji nga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə madadəmə patə. ³¹ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shanə."

Pooshi əndə na shii uusəra taa saa'i

(Mat. 24.36-44)

³² "Ma uusəra taa saa'i nga dənə nga uushi'iitsa, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə nga dagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uuzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii. ³³ Acii ha'a, nəhəmə noonə na, kantsamə ginə makə dīi ci pooshi unə shii taa guci nə saa'ikii ka dənə. ³⁴ Ma saa'ikii, ka dənə makə nga əndətə gi oogə, ca ba'avə yaakii aacii ənji slənaakii, taa wu patə ahadatii da naakii sləna. Ca ba ka magərə maya, wa ca kantsaa ginə nga'ə. ³⁵ Acii ha'ə, ma unə əsə, kantsamə ginə makə ətsa, makə dīi ci pooshi unə shii saa'itə nə slanda yi a shi, taa dakədəwanə, taa ahada vəda, taa dakədfəha, taa deerənə. Acii ha'a, ndzaamə də məgigi ka gəranə, ³⁶ acii ga ca shi

13:15 13.15-16 Luka 17.31. **13:19** 13.19 Dan. 12.1; Səniinə 7.14. **13:21** 13.21-23 Luka 17.23-24. **13:22** 13.22 Mat. 24.24. **13:24** 13.24-25 Mat. 24.29. **13:26** 13.26 Mat. 24.30. **13:30** 13.30 Mat. 16.28. **13:32** 13.32 Slənə 1.7. **13:33** 13.33-35 Mat. 24.42. **13:34** 13.34 Mat. 25.14-15; Luka 19.12-13.

wata habəsə, ca lapaa tuunə ka n̄nyinə. ³⁷ Ma sətə bii nyi koonə, ci bii nyi əsə ka ənji patə oo'i, kantsaamə ginə, una ndzaanə də məgigi.”

14

Alə rəgwa n̄ga kəsənə tə Yeesu

(*Mat. 26.1-5; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53*)

¹ Ma ətsə mbədaanə baanə bəra'i kaa kumənə n̄ga *Pasəka da kumənə n̄ga adə buroodi yadə burənanə a mbu'ya, wata madiigərə limanyinə da *maliminə n̄ga bariya a alə rəgwa n̄ga kəsənə tə Yeesu yadə shiinə n̄ga ənja, kaa təya bələgi tə ci. ² Əŋki tii, “Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a madəe ka panə.”

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədyə də Bayitaniya

(*Mat. 26.6-13; Yooh. 12.1-8*)

³ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya, kə gi ci aaha Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci. Ma ətsə ca adə zəma, wata əndə'i minə a shigərə da i əbwə* urədyə aciitə. Ma urədita, n̄ga mandalə kwaba acii də ba n̄ga 'narədi' dii ənji. Kya wunəgi əbukii, kya əjivə urədite aanə Yeesu.

⁴ Makə nee hara ənjitə davə ha'ə, wata ca zhimagi tə tii asəkətii, əŋki tii ahadatii, “Ka mi saawee ki ka urəditsə zabə ha'ə kwa? ⁵ Maci dərəmaginə dərəmagi ənji də urəditsa, kadfa ka upaanə nə ənji kwaba palee ka *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə.” Wata ənjitə a wazə ka ki. ⁶ Əŋki Yeesu ka tii, “Bwaseemə ka miitsa. Ka mi cuuna kavə tə ki ka buurə uushi'ina? Acii ma sətəe dii ki ka nyi, n̄nyiki ka shaŋə. ⁷ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Taa guci patə əsə, ka mbeənə nuunə ka dfa n̄ga'aanə ka tii. Amma ma nya, pooshi nyi na ndzaanə abii unə. ⁸ Kə dii ki sətə mbee ki ka dfanə. Ma əjivə ki, ka shii taasəkəpaa də shishinəki taabu'u n̄gədənə tə nyi. ⁹ Tantanyinə cii kya ba koonə, tafa da nə ənjə a waaza N̄nyu Habara asəkə duuniya patə, ma sətəe dii ki, ka wabənə nə ənji anəkii ka buurətənə də ki davə.”

Luuvenə n̄ga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii ənja

(*Mat. 26.14-16; Luka 22.3-6*)

¹⁰ Ma Yahuda Isəkariyoota, rəŋwə nə ci agi *lyawarənə n̄ga Yeesu pu'u aji bəra'i, wata ca madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, kaa ca vəgi tə Yeesu ka tii. ¹¹ Makə fi tii ha'ə, wata kə uufii səkətii. Təya dfa aləkawalə kaa təya vii ka ci kwaba. Ci əsa, ca 'watəgi tsaamə n̄nyu saa'i n̄ga viinə tə Yeesu ka tii.

Dzəgə əndzanə n̄ga Pasəka

(*Mat. 26.17-25; Luka 22.7-23; Yooh. 13.21-30*)

¹² Ma ka təkəŋwanə n̄ga uusəra n̄ga *kumənə n̄ga adə buroodi yadə burənanə, waatoo uusəra n̄ga laala uura n̄ga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, wata lyawarənə n̄ga Yeesu a ləgwa amakii, əŋki tii, “Da daa moonəku ina dzəgə ka hə əndzanə n̄ga Pasəka?” ¹³ Wata ca sləkəe ka lyawarənaakii bəra'i, əŋki ci ka tii, “Dəmə aasəkə vəranə, ka gəŋunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma dfanuuna, nə'umə tə ci. ¹⁴ Ma yitə gimə ci aadəvə, bamə ka slanda yikii oo'i, ma bii

14:1 14.1-2 11.18. * **14:3** 14.3 Ma əbutsa, əndə'i faara ətə dii ləməkii 'aləbasəta' ci ənjə a hufəkəgi. **14:3** 14.3 Luka 7.37-38. **14:12** 14.12-26 Shig. 12.1-14. **14:12** 14.12 Shig. 12.15-20.

Maləmə tuu, miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə nga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa? ¹⁵ Kadə nii kəya bəarii koonə mađuunə kuvə anə əndə'i, mahadəkii nga'ə, matasəkakii əsə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə.” ¹⁶ Wata lyawariitə bəra'i a madə, təya palə aasəkə vəranə. Təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə nga Pasəka davə.

¹⁷ Makə dii kədəwanə, Yeesu a shi tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. ¹⁸ Ma ətsə təya adə zəma, wata əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tə nyi aacii ənja, waatoo agyuunə ənə caama adə doonə.” ¹⁹ Lyawarənaakii a ndzanə də mabətə səka. Taa wu ahadatii a ləgwa amakii: Nyi kwa? Nyi kwa? ²⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Agyuunə ənə pu'u aji bəra'i nə əndəkii. Agi adənə naamə asəkə kəŋwə rəŋwə da ci. ²¹ Ma nyi *Uuzənə nga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə makə sətə nyaahə ənji agyanəki. Amma kə dii anə əndətə na vii tə nyi ka ənja. Ma əndəta, maci mapoomə ənji tə ci, bidə ci ka ci.”

Zəmə əndzanə nga Slandana

(*Mat. 26.26-30; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-26*)

²² Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanfə. Ca bəatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii. Əŋki ci ka tii, “Ndamə. Ma ətsa, shishinəki.” ²³ Ca ŋgərə kwalaka da ma'i inabi asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca vii ka tii. Tii patə, təya saasacii. ²⁴ Yeesu a ba ka tii, “Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə nga Əntanfə. Idənəkii na əjigi ka putə nga ənji lanə. ²⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'a, see uusəratə nii kya sa kurakii agi ŋwanjuunə nga Əntanfə.” ²⁶ Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi giŋwə nga Zayitunə.

Wabənə nga Yeesu agyanə hiweenə nga Piita

(*Mat. 26.31-35; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38*)

²⁷ Əŋki Yeesu ka tii, “Unə patə, kadə nuuna huyi, una bwasee ka nyi. Ka danə makə sətə wabi Əntanfə asəkə malaaba ləkələkatə oo'i: ‘Ka bələginə nə nyi tə magəra, bagiinə a təkəgi patə əsə.’” ²⁸ Wata ca tsəkə banə, əŋki ci, “Amma madə kə maddə ənji ka nyi agi maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə nga Galili.” ²⁹ Əŋki Piita ka Yeesu, “Taa kə huyi hara ənji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə.” ³⁰ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya nga bəra'inə ənshinə davədə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.”

³¹ Amma Piita a ba də ŋgeerənə, əŋki ci, “Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə.” Ha'ə makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa nga Yeesu də Gyatsimani

(*Mat. 26.36-46; Luka 22.39-46*)

³² Ma daba'əkii ha'ə, təya dzə ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gyatsimani, wata ca ba ka lyawarənaakii, “Ndzaamə gadəvə, kaa nya

dzə ka da də'wa.” ³³ Ca 'waanə tə i Piita i Yakubu ba'a Yoohana. Ma təya dzə, wata ca ndzanə buurə uushi'inə ka shanjə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁴ Əŋki ci ka tii, “Ma bəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə, goona tsəfə ŋunyinə, ndzaamə də məgigi.” ³⁵ Ca əntsahe aakəŋwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca da də'wa oo'i, mada ka danə, ga ca dzə aagi saa'i ŋga ciba. ³⁶ Əŋki ci, “Daada, taa mi patə ka mbeenə nə hə. Əntsahee ka nyi ka cibətsə akəŋwaciiki. Amma dawə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha da sətə kadeesəkə ka nyi.”

³⁷ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə. Wata əŋki ci ka Piita, “Simoonə, ka ŋunyinə nə hə kuna? Kə təkuree hə ka ndzaanə də məgigi taa ŋga tibisə rəŋwə dyanə nii? ³⁸ Ndzaamə də məgigi, una da də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋga əntarŋfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, ŋga'ə koonə nə da gazhi'waanə, amma mazaarakii nə shishinə.”

³⁹ Yeesu a ənə ka palənə ka da də'wa əsə, ca ənə ka da də'wa makə ətə dīi ci təkəŋwa. ⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ŋunyinə nə tii, acii kə uugi ŋunyinə danə laŋə agitii ka shanjə. Pooshi tii shii sə ŋga banə ka ci. ⁴¹ Makə ənya ci ŋga makkənə, əŋki ci ka tii, “Ma'ə unə a ŋunyi kuna, una əpi səkə? Kə uugi ha'ə dīi. Ma əndzə'i, kə uugi saa'i mbu'yanə. Kə uugi əŋji vəginə tə Uzənə ŋga əndə aacii ma'waslyakə ənja. ⁴² Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Macətəmə kaama dzə.”

Kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.47-56; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴³ Ma ətsə Yeesu ma'ə agi wabənə, pii wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzufə da əŋji daba'əkii, tii patə da i ŋgila purəŋanyinə da i zaliinə aciitii. Madiğərə limanyinə da maliminə, ba'ə gayinə sləkee ka tii. ⁴⁴ Asee, ma Yahuda ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya dātə ka baarii də ci ka tii oo'i: “Ma əndətə nii kya nəhəpaa ŋga'ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci, una palə də gəranə tə ci ŋga'ə.” ⁴⁵ Mbu'unaakii, ca dzə parəŋə aabii Yeesu, əŋki ci, “Maləma.” Ca nəhəpaa tə ci ŋga'ə. ⁴⁶ Wata təya kəsətə tə ci.

⁴⁷ Wata rəŋwə agi əŋji ŋga Yeesu ətə kəŋaanə davə a əlyagi ŋgila purəŋanaakii, ca patsəgi liminə ŋga mava ŋga gawə ŋga limanyinə. ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəŋanə ka ŋgila purəŋanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə da maabə nə nyi kwa? ⁴⁹ Uusəra patə, ka hakii naamə doonə, nya dzəgunə ka əŋji asəkə *yi ŋga əntarŋfə. Patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma ma dīi ənə ha'ə əna, kaa sətə nyaahə əŋji asəkə malaaba ləkələkətə a ndzaa ka tantanyinə.” ⁵⁰ Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

⁵¹ Kəsənətii tə ci, təya palə. Tə'i əndə'i uundzə dagwa davə, ca nə'u tə ci. Wata gwadaakii əgəvə ci aashikii. Təya da gazhi'waanə ŋga kəsənə tə ci, ⁵² wata ca səfəpaa ka tii gwadakii, ca huyipaa saakii də purəki.

14:32 14.32-42 Luka 5.16; Ibər. 5.7-8. **14:35** 14.35 Yooh. 12.27. **14:36** 14.36 10.38; Mat. 6.10; Yooh. 18.11; Ibər. 10.9. **14:38** 14.38 Af. 6.18; Ibər. 2.18. **14:49** 14.49 Luka 19.47; 24.46. **14:50** 14.50-52 14.27.

*Yeesu akəḡwacii *mətərekinə ḡga Yahudiinə**(Mat. 26.57-68; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)*

⁵³ Ma ənjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha gawə ḡga limanyinə. Davə dzii madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə də nə patə. ⁵⁴ Ma Piita, ba'ə ba'ə gi ci də nə'unə tə i Yeesu kura'ə aasii aa ha gawə ḡga limanyinə. Ca ndzaanə ahada ənji nəhə yi ḡga Əntanfə, ca 'utə gunə.

⁵⁵ Ma madiigərə limanyinə da patənə ḡga *mətərekinə, kə ali tii seeda anə Yeesu, kaa ənjə a shii bələginə tə ci. Amma pooshi tii upaa. ⁵⁶ Lanə nə ənjitə laalii jirakənə aashikii, amma pooshi seedanatii ndzaanə mbərə mbərə. ⁵⁷ Wata hara ənjə a madətə, təya la jirakənə aashikii, ⁵⁸ əḡki tii, “Kə fii inə ca ba oo'i, ka uulaginə nə ci yi ḡga Əntanfə ətə ghənyi ənji. Ma agi baanə makkə, ka ghənətənə nə ci ətə əntaa ghənənə ḡga ənda.” ⁵⁹ Amma patə da ha'a, pooshi seedanatii ndzaa mbərə mbərə.

⁶⁰ Wata gawə ḡga limanyinə a madə akəḡwacii ənji patə, ca ləgwa ama Yeesu, əḡki ci, “Pooshi wabənaaku ḡga jikəvənə aagyanə wabəətsə wabi ənjitə aashiku kwa?” ⁶¹ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Gawə ḡga limanyinə a ənə ka ləgwanə amakii, “Hə nə Aləmasiihu *Uuzənə ḡga Əntanfə kwa?” † ⁶² Yeesu a ba, “Awa nyi. Ka neenə nuunə əsə ka Uuzənə ḡga əndə dasə da ciizəma Əntanfə Əndə baawəfa, una nee ka ci ca jima agyanə kurabiinə dadagyə.” ⁶³ Fanə ḡga gawə ḡga limanyinə ha'ə, wata ca tsəreği kəjeerənə ashikii, ca ba ka tii, “Gaama alə hara uushi'inə ma'ə. ⁶⁴ Kə fii unə, kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntanfə. Iitə nee unə noona?” Tii patə a lagi gəḡwanə ka Yeesu, əḡki tii, “Weewee, see a əntə ci.” ⁶⁵ Hara ənji agitii a gwanə ka tiifə giirənə aashiikii, təya ləkutəgi ginəkii, təya dəgə tə ci, əḡki tii, “Kuragi keenə taa wu digə tə hə.” Ənji nəhə yi ḡga Əntanfə a ḡgərə tə ci, təya dəgə tə ci də meeciinə.

*Hiweenə ḡga Piita tə shiinə tə Yeesu**(Mat. 26.69-75; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)*

⁶⁶ Ma Piita ma'ə dagərə asəkə yi ḡga gawə ḡga limanyinə, wata rəḡwə agi kadəmiitə ca slənə davə asii a shigi. ⁶⁷ Makə nee ki ka Piita ca 'utə gunə, kya tsaamə tə ci, əḡki ki, “Hə maa, rəḡwə nə hə agi ənji ḡga Yeesu əndə Nazaratu.” ⁶⁸ Amma ma Piita, kə hiwee ci, əḡki ci, “Mashiimə nyi sətə cii kwa ba, paa nyi paaratəgi əsə.” Wata ca palə saakii aa uura mayi. [Wata gyaagya a wa ka saa'ikii.] ⁶⁹ Makə nee kadəmətə əsə ka Piita, kya ənə ka banə ka ənjitə davə oo'i, “Əndənə maa, əndə ḡga Yeesu nə ci.” ⁷⁰ Amma kə hiwee Piita əsə. Ta'avənə gi'u, wata ənjitə a ba ka ci: “Weewee, agitii nə hə tanyi, acii əndə Galili nə hə.” ⁷¹ Wata Piita a gwanə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əḡki ci: “Mashiimə nyi tə əndətə cuuna ba.” ⁷² Pii wata ga'ə gyaagya a wa ḡga bəra'inə. Fanə ḡga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, “Ma taabu'u wanə gyaagya ḡga bəra'inə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” Buurətənaakii ha'ə, wata ga'ə ca wagi ka tuunə.

14:56 14.56 Jab. 35.11. **14:58** 14.58 15.29; Mat. 26.61. † **14:61** 14.61 majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mar. 15.3-5; Uuzənə ḡga Əntanfə: 15.39. **14:62** 14.62 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. **14:63** 14.63-64 Mat. 26.65. **14:65** 14.65 Isaa. 50.6; 53.5; Luka 7.16. **14:72** 14.72 14.30.

15

*Kərənə tə Yeesu aakəɲwacii *Pilaatu ɲɠwaməna*
(*Mat. 27.1-2,11-14; Luka 23.1-5; Yooh. 18.28-38*)

¹ Pukəpaanə ɲga ha, wata madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə da patənə ɲga *mətərəkina a dza də nə ka dfa mətərəkina. Təya ɲgərə tə Yeesu, təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu. ² Wata Pilaatu a ləgwa ama Yeesu, əɲki ci, “Hə nə ɲwanɲwə ɲga Yahudiinə kwa?” Əɲki Yeesu ka ci, “Hə bagi ha'ə.” ³ Madiigərə limanyinə a gwanɲə ka ra tsaa sədəkii də baaba bwayi wabənyinə laɲə ashikii. ⁴ Wata Pilaatu a ənə ka ləgwanə amakii, “Pooshi hə ka jikəvənə kwa? Fawu bəzə wabəətsə ci təya baaba aashiku.” ⁵ Amma ma Yeesu, pooshi ci ənyi ka jikənə ka ci ma'ə. Wata ca dɲagi ka Pilaatu ka sə ɲga hurəshishinə.

La ka Yeesu gəɲwanə ɲga bələnə tə ci
(*Mat. 27.15-26; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39–19.16*)

⁶ Zhi'wanə ɲga kumənə ɲga *Pasəka patə, agi kapaanə nə Pilaatu əndə furəshinə rəɲwə ətə ci əɲjə a moo kaa əɲjə a kapaa tə ci ka tii. ⁷ Ma ka saa'ita, tə'i purətə hanɲkala ɲga əndə asəkə furəshina tii da hara əɲja. Ma ləməkii Barabasə. Waatoo, kə shi təya madee ka nə ɲga əɲji ka panə asəkə vəranə, təya bəələgi əɲja. ⁸ Wata dabaala a shi, təya kədii acii Pilaatu kaa ca dfa ka tii sətə sənəavə ci ka dfanə. ⁹ Pilaatu a ləgwa amatii, əɲki ci, “Ka uudənə nuunə kaa nya kyapaa koonə tə ɲwanɲwə ɲga Yahudiinə kwa?” ¹⁰ Patə kə shii Pilaatu oo'i, ma vii madiigərə limanyinə tə Yeesu ka ci, acii putə ɲga sərəha. ¹¹ Amma madiigərə limanyinə a tsəkutə əɲji ka banə, wa ca kyapaa ka tii tə Barabasə. ¹² Əɲki Pilaatu ka tii, “Aa mi ddi cuuna moo nya dfa də əndənə cuuna 'wa ɲwanɲwə ɲga Yahudiina?” ¹³ Təya jikəvə ka ci də ɲgeerənə, əɲki tii, “Wa əɲjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” ¹⁴ Əɲki Pilaatu, “Mi nə bwaya uushi ddi ci kwa?” Wata təya tsakə ɲgəree ka uuratii də ɲgeerənə, əɲki tii, “Wa əɲjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” ¹⁵ Makə ddi ci ɲga'ə ka Pilaatu nə uudagi səkə ɲga əɲja, wata ca kapaa ka tii tə Barabasə, ca kavə əɲji ka fəslənə tə Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa əɲjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Ha'unə ɲga soojiinə də Yeesu
(*Mat. 27.27-31; Yooh. 19.2-3*)

¹⁶ Wata soojiinə a ɲgərə tə Yeesu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi ɲga ɲɠwaməna, təya 'waanə tə hara soojiinə patə, ¹⁷ təya ɲgərə madizə gwada, təya əgəvə ka ci aashikii makə ɲga ɲwanɲwa. Təya ɲgərə dəha, təya fuudə makə madiɲəna, təya ɲgavə ka ci aanəkii. ¹⁸ Təya gwanɲə ka nəhəpaanə tə ci, əɲki tii, “Wa əpinaaku a gərə aakəɲwa, ɲwanɲwə ɲga Yahudiinə!” ¹⁹ Təya dəgə tə ci anəkii də zala, təya tiifə giirənə aashikii, təya gərə'waanə akəɲwaciikii makə ka hanətənə tə ci. ²⁰ Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, təya ɲgərəgi madizə gwadata, təya ɲgavə ka ci naakii kəjeerənə, təya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

*Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa**(Mat. 27.32-44; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)*

²¹ Ma təya palə a rəgwa, wata təya guɲugərə də əndə'i əndə d̄ii ləməkii Simoonə, əndə Sirina, d̄ii i Aləkəsəndərə da Rufusə, ca ənya də bilə. Guɲugərənatii, wata soojiinə a ɲgərəvə ka ci ənfwə ɲga gwa'avə tə Yeesu aashikii. ²² Təya kərə tə Yeesu ka hatə ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana, "Kəɲwə na." ²³ Təya vii ka ci ma'i inabi gwazə da maɲgərəkiki kuzəka. Amma ca kaaree. ²⁴ Wata təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Təya təkəpaa kəjeerənaakii ahadatii də kwaanə, kaa təya tagi ətə ci əndə a upaa. ²⁵ Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Yeesu aashi ənfwa, tibisə əlinə deerənə. ²⁶ Təya naahəvə tə sətə d̄ii həli ənji tə ci, waatoo: 'Nwaɲwə ɲga Yahudiinə', təya tsa'avə danəkii. ²⁷ Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atəɲgala Yeesu, rəɲwə da ciizəmakii, rəɲwə da madzənəkii. [²⁸ Ma ətsa, ma sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, kə ləbətəgi ənji də ci da ma'waslyakə ənja, kə d̄ii ka tantanyinə.]

²⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u d̄ə ci, təya dzə də udzə də nətii, təya ba, "Yawaa, hə ətsə bii ka uulaginə nə hə *yi ɲga Əntaɲfə, ha ənə ka ghənətənə agi baanə makkə, ³⁰ jimagərə əshi ənfutsa, ha luupaa naaku na." ³¹ Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə də ci ahadatii, əɲki tii, "Kə mbee ci ka luupaa hara ənja, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. ³² Əntaa kə bii ci, ci nə Aləmasiihu, ɲwaɲwə ɲga *Isərayiila? Wa ca jimagərə gadəvə əshi ənfutsa, kaama nee, ama vii ka ci gooɲga." Ənjitə gwa'avə ənji atəɲgalakii maa, kə dzaanii tii tə ci əsə.

*Əntənə ɲga Yeesu**(Mat. 27.45-56; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)*

³³ Ma ətsə uusəra ahada na, kə d̄ii təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə, dəɲə ka tibisə makkə ɲga kədəwanə. ³⁴ Ma ətsə tibisə makkə, wata Yeesu a ɲgərəe ka uurakii, ca ka vurənə, əɲki ci, "Eelooyi, Eelooyi, lyama sabakətani?" makə bana, "Ya'ə Əntaɲfwaakya, 'ya'ə Əntaɲfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?" ³⁵ Wata hara ənjitə kəɲə kəɲə davə ca fa tə ci, əɲki tii, "Waatsə ka 'wanə tə *Iliya." ³⁶ Əndə'i əndə agitii a huyipaa, ca ɲgərə soosa, ca shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada. Wata ca vii aa dəgyə aama Yeesu kaa ca shibə, əɲki ci, "Gəraamə, kaama nee madfa ka shine nə Iliya ka jimagərənə də ci əshi ənfutsa." ³⁷ Amma də ɲgeerənə kii Yeesu vurənə, ca əntəgi.

³⁸ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə yi ɲga Əntaɲfə. Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə.

³⁹ Ma gawə ɲga soojiinə, kəɲə nə ci ka tsaamənə tə Yeesu. Makə nee ci ka əntənaakii, wata əɲki ci, "Tantanyinə, ma əndətsa, uuzənə ɲga Əntaɲfə nə ci."

⁴⁰ Tə'i hara makinə davə ca tsaama dzadə. Ahadatii nə i Mariyaama Magədalina, da Saloomi, ba'a Mariyaama məci i Yakubu uundzəkii tii

15:21 15.21 Rooma 16.13. **15:24** 15.24 Jab. 22.19. **15:26** 15.26 Mat. 27.11. **15:27** 15.27 Isaa. 53.12. **15:29** 15.29-32 Jab. 22.8; 109.25. **15:29** 15.29 14.58. **15:32** 15.32 Mat. 27.11. **15:33** 15.33 Am. 8.9. **15:34** 15.34 Jab. 22.1. **15:36** 15.36 Jab. 69.22. **15:38** 15.38 Shig. 26.31; Ibər. 10.19-20. **15:39** 15.39 1.1; 3.11; 14.61; Mat. 27.54.

da Yoosi. ⁴¹ Tii nja nə'u tə ci, təya tsakə tə ci saa'itə nji ci də Galili. Tə'i hara makinə lanə ca tsaamə əsə, ətə shi atsakii aa Urusaliima.

Ngəḏənanə tə Yeesu

(*Mat. 27.57-61; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42*)

⁴² Danə nja kədəwanə, makə ḏii ci, ma pukətə hakii, *uusəra nja əpisəka, ⁴³ wata Yusufu əndə Aramatiya a shi. Ma ca, gawə nə ci ahada *mətərekinə. Bislyə nə ci agi gəra saa'itə nə Əntanəfə a ḏa nwanjuunaakii əsə. Makə shi ci, ca satə uudəfa, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka nḡiragərə wə nja Yeesu. ⁴⁴ Fanə nja Pilaatu ha'ə, kə ḏii ka ci ka sə nja hurəshishinə nə fanə oo'i, kə uugi Yeesu əntəginə. Wata ca sləkee ka ənjə a 'wa tə gawə nja soojiinə, kaa ca ləgwa amakii maḏa ha'ə tanyi. ⁴⁵ Makə paaratəgi ci ha'ə ama gawə nja soojiinə oo'i, kə uugi ci əntəginə, wata ca vii rəgwa ka Yusufu. ⁴⁶ Yusufu a dzə ka ira marəma, ca dzə ka nḡiragərə wə nja Yeesu, ca haḏətə asəkə marəməta, ca dzə ka baneenə ka ci asəkə gu'u ətə tələpaa ənji ashii pasla, ca ḏəlavə faara aama gu'ukii. ⁴⁷ Ma Mariyaama Magədalina tii da Mariyaama məci Yoosi, kə nee tii ka hatə banee ənji ka Yeesu asəkə gu'ukii.

16

Maḏətənə nja Yeesu agi maməətə ənja

(*Mat. 28.1-8; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10*)

¹ Dzəginə nja *uusəra nja əpisəka, wata i Mariyaama Magədalina da Mariyaama məci Yakubu ha'ə Saloomi a dzə ka iracii maaratə ca zənə nyanjikii, kaa təya dzə ka bəzəpaa də wə nja Yeesu. ² Ma ətsə pədeerənə tsəḏakə uusəra alatə, təya maḏə, təya palə aama gu'uta. Təya mbu'u uusəra kə lə'ya. ³ Ma təya dzə a rəgwa, təya dzə də banə ahadatii, “Wu na dalagi kaamə faara ama gu'u kwa?” ⁴ Ma faarakii, maḏuunəkii ḏərəva. Ma təya tsaamə, wata ma təya nee, kə dzəgi faaratə ama gu'wa. ⁵ Dəməgərənati aasəkə gu'ukii, wata təya lapaa əndə'i uundzə dagwa dasə da ciizəma da i mambwafada kəjeerənə ashikii. Neenati ka ci, kə ḏii ka tii ka sə nja hurəshishinə. ⁶ Əḡki ci ka tii, “Ga ca ḏa koonə ka sə nja hurəshishinə. Kə shii nyi, tə Yeesu əndə Nazaratu cuuna alə ətə gwa'avə ənji aashi ənfwə. Ma ca, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Paa ci ma'ə ganə. Wiitsə hatsə shi ənjə a banee ka ci davə. ⁷ Amma ma ḏanuunə, dəmə ka banə ka lyawarənaakii da ka Piita oo'i, waatə ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə nja Galili. Davə nuunə nee ka ci, makə sətə shi ca bii koonə.” ⁸ Fanatii ha'ə, wata təya gimagi də shirəna asəkə gu'ukii. Shishinətii a dzə də udzənə acii nḡwalənə ka shanə. Pooshi tii bii taa ka wu.

Jigaginə nja Yeesu ka Mariyaama

(*Mat. 28.9-10; Yooh. 20.11-18*)

[⁹ Ma daba'ə maḏənə nja Yeesu agi maməətə ənja, ətsə tsəḏakə uusəre alatə, kə jigagi ci də nəkii ka Mariyaama Magədalina, waatoo miitə shi ca lyaakagi ginaajinyinə məḏəfə ashitə. ¹⁰ Neenatə ka ci, wata kya dzə ka banə ka ənjitə nja nə'u tə ci. Ma saa'ikii, kə lapaa ki tə tii ka nḡəərə ma, təya dzə də tuunə. ¹¹ Amma makə fii tii oo'i, kə nee ki ka ci da i əpinə amakii, paa tii luuvə shanə.

*Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii bəra'i**(Luka 24.13-35)*

¹² Ma daba'ə ətsə əsə, tə'i hara lyawarənaakii bəra'i, ca palə ka əndə'i uundzə vəranə. Wata ca jigagi ka tii, amma də əndə'i kəŋwaciinə pamə da ətə sənəavə tii ka neenə ka ci. ¹³ Wata təya ənə ka banə ka hara ənjatii, amma pooshi tii luuvə ka tii shanə.

*Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntanə**(Mat. 28.16-20; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)*

¹⁴ Ma daba'əkii, ca jigagi də nəkii ka lyawarənaakii pu'u aməntanə, tii agi zəma. Ca waza ka tii putə nga ghatə vii goonɡatii da ndalənə nga moodəfətii. Acii pooshi tii luuvə wabənə nga ənjitə 'watəgi neenə ka ci saa'itə ma'i ci. ¹⁵ Wata ca ba ka tii, əŋki ci, "Dəmə aasəkə *duuniya taa dama patə, una waaza Njuni Habara ka patənə nga ənji shiŋkinə. ¹⁶ Ma əndətə na vii goonɡa, ca luu yibə bapətisəma, ka upaanə nə ci luupaanə. Amma ma əndətə pooshi vii goonɡa, ka kəsənə nə gəŋwanə tə ci. ¹⁷ Ma ənjitə na vii goonɡa, ka upaanə nə tii baawəda nga da sə nga hurəshishinə. Waatoo, ka lyaakaginə nə tii ginaajinyinə də ləməki, ka wabənə nə tii də uuranyinə kama kama. * ¹⁸ Ka kəsənə nə tii rəhunə, ka saanənə nə tii ŋguma agi uushi, amma patə da ha'ə pooshi ka danə tə tii. Ka kavənə nə tii ciinətii aashi ənji bwanea, təya upaa mbədfənə əsə." †

*Ndərənə nga Yeesu aadəgyə**(Luka 24.50-53; Slənə 1.9-11)*

¹⁹ Ma daba'ə wabənə nga Yeesu Slandana ha'ə ka lyawarənaakii, wata ca ndərəgi aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ciizəma Əntanəfə.

²⁰ Ma lyawarənaakii əsə, təya paalə taa dama patə ka waazanə. Slandanə a dzə də slənənə da tii, ca da sə nga hurəshishinə daciitii, ka baariinə ka ənji oo'i, tantanyinə nə waazanatii.]

16:15 16.15-16 Mat. 28.19. **16:16** 16.16 Slənə 2.38. * **16:17** 16.17 Slənə 8.7; 16.18; wabənə də uuranyinə kama kama: Slənə 2.4; 10.46; 19.6; 1 Koor. 14. † **16:18** 16.18 rəhunə: Luka 10.19; Slənə 28.3-6; upaa mbədfənə: Slənə 4.30; 5.16; 8.7; Yak. 5.14-15. **16:19** 16.19 Mat. 22.44.

Nunyi Habara dacia Luka

¹ Wiinē wabənē cii kya naahē ka hē dīi Tawəfilasē maduunəkii. Ənji lanə dīi gazhi'waanē nga naahē uushi'iitē d'aadīi ahadeenē. ² Kə nyaahē tii makə sətə fii inə a ma ənjitə nee də ginətii təkəɲwanə, ətə ndzaanə ka ənji waaza wabənə nga Əntanɲfə. ³ Ma nyi əsə, kə caamə nyi də hanɲkala agyanə sətə d'aadīi daga ɲukə. Aci ha'ə kə nee nyi, madfa naahətə nyi ka hē sətə d'aadīi kada'ə kada'ə, ka d'anə nga'ə. ⁴ Ma dīi nyi ha'a, kaa ha shii oo'i, ma sətə jigunyi ənji ka ha, goonɲa tanyi.

Banə nga malaa'ika poonə tə Yoohana əndə dfa bapətisəma

⁵ Ma agi zamanatə dīi *Hirudusə ɲwanjuunə agyanə hanyinə nga Yahudiya, tə'i əndə'i *limanə dīi ləməkii Zakariya. Ma ca, agi kurəgə ɲga limanyinə ɲga Abiya ɲga ɲukə nə ci. Ilizabeetə nə ləmə ɲga minaakii. Ma kya, agi slikerənə ɲga *Haruna, maduunə limanə, shigi ki. * ⁶ Ma tii da minaakii, ənji goonɲa nə tii akəɲwacii Əntanɲfə kyakya'ə. Agi nə'utənə nə tii sətə bii Slandanə patə də rəgwakii. ⁷ Amma pooshi tii upaa uuzənə, acii ma minaakii Ilizabeetə, əntaa mitə poo nə ki. Tii kyakya'ə əsə, kə uugi tii sasanə.

⁸ Ma ka əndə'i uusəra, makə zhi'wa saa'i ɲga slənə ɲga kurəgətə dīi Zakariya agikii, kə gi Zakariya ka dfa slənə asəkə *yi ɲga Əntanɲfə makə sətə izee limanyinə ka d'anə. ⁹ Ma sətə ci limanyinə a dfa, ka kuratənə nə tii ahadatii taa wu nə dzənə ka d'əzə urədyə a kumu ga Əntanɲfə. Ma saa'ikii, tə Zakariya kuryagi tii. ¹⁰ Ma ca d'əzə urədyə a kumu, ma ənjitə agyə patənətii, təya dfa də'wa. ¹¹ Ma ci ma'ə agi d'əzə urədyə, wata kə jigagi malaa'ika ɲga Əntanɲfə ka ci. Ca kəɲaanə da ciizəma hatə ci limanyinə a d'əzə urədyə.

¹² Makə nee Zakariya ka ci, wata kə kəsəgi ɲgwalənə tə ci, mashiimə ci sə ɲga d'anə. ¹³ Wata əɲki malaa'ika ka ci, "Zakariya ga ha ɲgwalə, acii kə fii Əntanɲfə də'waaku. Ma minaaku Ilizabeetə, ka poonə nə ki ka hē uundzə ɲgura, kadə nii kwa d'əkə ka ci ləmə Yoohana. ¹⁴ Kadə d'anə nə hē manɲushinə da moodfasəka putaakii. Kadə na ndzaanə ka sə ɲga manɲushinə ka ənji patə əsə. ¹⁵ Aci kadə nii kəya ndzaanə ka gawə əndə akəɲwacii Əntanɲfə. Paa ci na sa ma'i inaba, taa əndə'i sə ɲga sanə ətə da ka əndə agyanə, paa ci na sa. Kadə ndzaanə nə Malaaba Ma'yanə ca ci daga əsəkə məci əsə. ¹⁶ Kadə ənyatəginə nə ci də ənji bəzəkii agi ənji *Isərayiila kaa təya nə'u tə Əntanɲfə Slandana. ¹⁷ Kadə nii kəya upaa ɲgeerənə ɲga Ma'yaatə slənyi ashī anabi *Iliya. Kadə nii kəya takəɲwanə ka Slandana, ca hadfatəgi də manjeevənə da dəsənətii, ca ənyatəgi aa rəgwa də ənjitə naanagi ka nə'unə tə Əntanɲfə, kaa təya ndzaanə da hanɲkala, təya nə'u tə Əntanɲfə. Kadə nii kəya tasəkətə tə ənji kaa təya gəra shinə ɲga Slandana."

¹⁸ Wata əɲki Zakariya ka malaa'ikata, "Də mi sanə shiinəki oo'i, goonɲa nə sətə bii hē ka nya? Aci ma nya, kə uugi nyi iirənə; minaaki

əsa, kə paləgi fəzə ŋga pawatə.”¹⁹ Əŋki malaa'ikatə ka ci, “Nyi nə Jibərila, akəŋwacii Əntan̄fə nə nyi ka dfa sləna. Ci sləkee ka nyi kaa nya wabə ka hə, nya ba ka hə ŋunyi habaratsa.”²⁰ Amma maluuwəmə hə oo'i, goon̄ga nə sənə bii nyi ka hə. Amma shiiwə oo'i, madfa kə mbu'ya uuserakii, kadə na dfa ha'ə. Aciikii ka dfaŋinə nə hə ka masə gana; pa ha mbee ka wabənə madfaamə səndə bii nyi ka hə kə dfi.”

²¹ Ma saa'itə i malaa'ika da Zakariya a wabə ha'a, gəranə nə ənji tə ci agyə. Ka ha'ə kə dfi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə təkurənə ŋga Zakariya a kumu ga Əntan̄fə.²² Makə gimagi Zakariya, mambeemə ci ka wabənə da ənji ma'ə. Davə shii tii oo'i, tə'i uushi ŋga hurəshishinə nee ci a kumu ga Əntan̄fə. Də ciinə wabi ci ka tii.

²³ Makə uugi saa'i ŋga slənə ŋga Zakariya asəkə yi ŋga Əntan̄fə, ca palə saakii aasii.²⁴ Ma daba'ə ətsə ha'ə, wata kə dfaəkii minakii Ilizabeetə. Kə dfi ki ləgidə tufə asii ka hakii, manjimə ta dzə ka ha, əŋki ki:²⁵ “Wiinə səndə dfi Əntan̄fə ka putaaki: kə nee ci ka təgunuunaaki; kə luupaa ci tə nyi, pooshi ma'ə ayinə agiki.”

Banə ŋga malaa'ika poonə tə Yeesu

²⁶ Makə dfi Ilizabeetə ləgidə kuwa də dfaəka, wata Əntan̄fə a ənə ka sləkeenə ka malaa'ikatə dfi ləməkii Jibərila aasəkə vəranə ŋga Nazaratu, anə hanyinə ŋga Galili.²⁷ Ma sləkee Əntan̄fə ka ci, aabii əndə'i kadəma ətə dfi ləmətə Mariyaama. Ma kya, madfanə ŋga əndə'i əndə nə ki ətə dfi ləməkii Yusufu. Agi slikərənə ŋga ŋwan̄wə *Dawuda shigi ci.²⁸ Shinə ŋga malaa'ika aabii Mariyaama, wata əŋki ci ka ki, “Dawə man̄ushinə. Acii kə dfi Əntan̄fə ka hə pwapoonə. Kədəhə nə Slandanə da hə.”²⁹ Makə fii Mariyaama wabənə ŋga malaa'ikatə ha'ə, wata kə kədfəpaə tə ki. Kya gwan̄ə ka buurənə oo'i, uushi mi san̄ə bii wabəətsa?³⁰ Wata əŋki malaa'ikatə ka ki, “Mariyaama, ga ha ŋgwalə. Acii kə dfi Əntan̄fə ka hə pwapoonə.³¹ Fatə ŋga'ə: ka dfaəkanə nə hə, ka poonə nə hə uundzə ŋgura, ha dəkə ka ci ləmə Yeesu.³² Ka ndzaanə nə ci ka gawə əndə dərəva. Ka 'wanə nə ənji tə ci *Uuzənə ŋga Əntan̄fə, əndə məghərəvənə ka shan̄ə. Ka viinə nə Əntan̄fə ka ci ŋwan̄juunə makə sətə vii ci ka *Dawuda dzədzəci.³³ Aciikii ka dfaənə nə ci ŋwan̄juunə agyanə ənji Isərayiila ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Pooshi ŋwan̄juunaakii ka uudənə shan̄ə.”

³⁴ Əŋki Mariyaama ka malaa'ika, “Iitə dfaənə səkii ha'ə, acii ma nya, ma'ə nyi kadəma.”³⁵ Əŋki malaa'ika ka ki, “Ka shinə nə Malaaba Ma'yanə aagyanəku, ka zadətənə nə Əntan̄fə əndə baawədfa tə hə, ci əndə məghərəvənə ka shan̄ə. Aciikii ma uuzətə nii kwa pawa, malaabakii nə ci; ka 'wanə nə ənji tə ci: Uuzənə ŋga Əntan̄fə.³⁶ Ma Ilizabeetə duurə goonə, taa ŋgahi kə uugi ki iirənə, kə bii ənji masaawa nə ki əsə, amma kuwanə ŋga ləgidatə əna də dfaəka. Ka poonə nə ki uundzə ŋgura.³⁷ Acii pooshi sətə palee ka ŋgeerənə ŋga Əntan̄fə.”

1:18 1.18 'Wat. 17.17; 18.11. **1:19** 1.19 Dan. 8.16. **1:25** 1.25 'Wat. 30.23. **1:27** 1.27 Mat. 1.16. **1:31** 1.31 Isaa. 7.14; Mat. 1.21; Luka 2.21; Slənə 4.12. **1:32** 1.32 Isaa. 9.6; 2 Sam. 7.16; Mat. 20.30-31. **1:33** 1.33 Dan. 7.14. **1:35** 1.35 Mat. 1.18; Luka 4.18. **1:37** 1.37 'Wat. 18.14; Mat. 19.26; Mar. 10.27; Luka 18.27.

³⁸ Əŋki Mariyaama, “Ma nya, ɲga Əntaŋfə nə nyi da nəki. Wa Əntaŋfə a ɗa ka nyi makə səndə bii hə.” Wata malaa'ikatə a unee ka ki, ca palə saakii.

Dzənə ɲga Mariyaama aa ha Ilizabeetə

³⁹ Ma daba'əkii, kə ma'i Mariyaama, kya palə pii pii aasəkə əndə'i vɛranə agi giɲunyinə, anə hanyinə ɲga Yahudiya. ⁴⁰ Mbu'unatə aa dɛvə, kya dɛmɛgərə aasii aa ha Zakariya, kya nɛhɛpaa tɛ Ilizabeetə. ⁴¹ Makə fii Ilizabeetə nɛhɛpaanə ɲga Mariyaama tɛ ki, wata gugudənə nɛ uuzənə asəkətə. Dɛmɛgərənə nɛ Malaaba Ma'yanə aasəkə ədzəmətə. ⁴² Wata kya ɲgərəe ka uuratə, əŋki ki, “Kə dɛi Əntaŋfə ka hə barəkaanə palee ka harii makinə patə. Tə'i barəkaanə aashi uuzətsətə nii kwa poo əsə.” ⁴³ Kya tsakə, əŋki ki, “Wu sanə nə nyi bahə mɛci Slandanəki a shi aabiikya? ⁴⁴ Acii kə nee hə, makə fii nyi nɛhɛpaanaaku tɛ nyi, wata gugudənə nɛ uuzənə asəkəki, gugudənə ɲga moodasəka. ⁴⁵ Ma ha, tə'i barəkaanə ashiku, acii ma sətə bii Slandanaamə ka hə ka ɗanə, kə luuvə hə.”

Wanyanə ɲga Mariyaama

⁴⁶ Wata əŋki Mariyaama:

“Wanyinə ca dɛla dɛ Slandana,

⁴⁷ Kə dɛi nyi maɲushinə dɛ Əntaŋfə Maluwaaki.

⁴⁸ Acii kə tsaaməgi ci aagiki, nyi talaka, mavaakii.

Weewee daga ənshinə ka banə nɛ ənji patə ka jiji ka jiji oo'i, əndə barəkaanə nɛ nyi.

⁴⁹ Acii kə dɛi Əntaŋfə ka nyi maɗuunə uushi, ci Əndə baawəɗa, Malaaba Ənda.

⁵⁰ Agi ɗanə nɛ ci ɲga'əənə ka jiji ka jiji ka ənjitə ca ɲgwələ tɛ ci.

⁵¹ Kə dɛi ci maɲgwaarə sləna,

kə taakee ci ka ənjitə ca ɗuunətə natii nɛ rəɲwə rəɲwə.

⁵² Kə jimagerə ci dɛ meeminə anə dɛgələ ɲga ɲwanjuunatii, ca vigi madzəgamə ha ɲga ndzaanə ka talakiinə.

⁵³ Ənji madəfəna, kə əburetəgi ci dɛ tii dɛ ɲunyi uushi'inə. Ma ənji gəna, kə laakəənə ci tɛ tii dɛ madəfənə.

⁵⁴⁻⁵⁵ Kə shi ci ka tsakənə tɛ ənji Isərayiila, ənji slənaakii, acii mazaanəmə ka ci nɛ sətə shi ca bii ka dzədzəshi'inaamə oo'i, ka ɗanə nɛ ci ɲga'əənə ka Ibərahiima da i ka jijinaakii ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə.”

⁵⁶ Kə dɛi Mariyaama bahə ləgidə makkə ga Ilizabeetə. Ma daba'əkii, kya madə, kya palə satə aasii.

Poonə tɛ Yoohana, əndə ɗa bapətisəma

⁵⁷ Makə mbu'i saa'i ɲga poonə ɲga Ilizabeetə, wata kya poo uundzə ɲgura. ⁵⁸ Fanə ɲga guvayinyinə da duurənyinatə oo'i, kə dɛi Əntaŋfə ka ki ɲga'əənaakii, wata tɛya ɗa moodasəkə ka hakii da ki.

⁵⁹ Makə dɛi uuzənə luuma rəɲwə, ənjə a shi ka *ryaminiyagi tɛ ci. Kə mwayi tii ɗəkə ka ci ləmə Zakariya, makə ɲga dɛi. ⁶⁰ Əŋki mɛci, “Aa'a, wa ənjə a ɗəkə ka ci ləmə: Yoohana.” ⁶¹ Əŋki hara ənji ka

ki, "Amma pooshi ɛndɛ agi duurɛnyinɛ goonɛ ɛtɛ dɛi lɛmɛkii ha'ɛ." ⁶² Makɛ nee ɛnji ha'ɛ, wata ɛnjɛ a lɛgwa ka dɛi dɛ ciinɛ kaa tɛya shii taa iitɛ cii kɛya moo dɛkɛ lɛmɛ ka uuzɛnaakii. ⁶³ Wata Zakariya a lɛgwa sɛ nɛa naahɛnɛ anɛkii, ca naahɛtɛ, "Yoohana nɛ lɛmɛkii." Neenɛ nɛa ɛnji ha'ɛ, kɛ kɛnjɛ ka tii patɛ ka shaɛ.

⁶⁴ Ma Zakariya a uudɛpaa naahɛginɛ ha'ɛ, wata ca ɛnɛgɛrɛ ka wabɛnɛ makɛ nɛa nɛkɛ. Ca ndzanɛ dɛlanɛ dɛ ɛntanɛfɛ. ⁶⁵ Amma, ma ɛtsɛ ha'ɛ, kɛ nɛgwalee ka guvayiinaakii patɛ. Ka ha'ɛ kɛ dɛlagi haalakii asɛkɛ patɛnɛ nɛa vɛranyiitɛ agi ginɛnyinɛ agyanɛ hanyinɛ nɛa Yahudiya. ⁶⁶ Ma ɛnjitɛ fii sɛtɛ dɛaadɛi patɛ, wata tɛya ndzanɛ buurɛnɛ agyanɛkii. ɛnji tii, "Ya uuzɛtsɛ, iitɛ nii kɛya ndzaana?" Ma bii tii ha'ɛ, acii kɛ nee tii, ma uuzɛtsɛ kamɛ, weewee kɛ ndzaa ɛntanɛfɛ Slandanɛ da ci.

Dɛlanɛ nɛa Zakariya dɛ slɛnɛ nɛa ɛntanɛfɛ

⁶⁷ Ma Zakariya dɛi Yoohana, kɛ dɛmɛgɛrɛ Malaaba Ma'yanɛ aasɛkɛ moodɛfɛkii. Wata ca dɛa anabaakwaanɛ, ɛnji ci:

⁶⁸ "Wa ɛnjɛ a duunɛtɛ tɛ Slandana, ɛntanɛfɛ nɛa ɛnji Isɛrayiila, acii kɛ shi ci ka tsakɛnɛ tɛ ɛnjaakii, kɛ luupaa ci tɛ tii.

⁶⁹ Kɛ kɛnjɛ ci kaamɛ ka Maluu ɛndɛ baawɛdɛa agi slikerɛnɛ nɛa Dawuda, lawaraakii.

⁷⁰ Ci nɛ sɛtɛ shi ɛntanɛfɛ a bii da ma malaaba anabiinaakii daga nɛkɛ, oo'i:

⁷¹ Ka luupaanɛ nɛ ci taamɛ acii ɛnji mbiinɛ gaamɛ i acii ɛnjitɛ ca usha taamɛ patɛ.

⁷² Ha'ɛ dɛi ɛntanɛfɛ nɛa'ɛnaakii ka dzɛdzɛshi'inaamɛ, kɛ buurɛtɛ ci malaaba alɛkawalɛtɛ anyi ci da tii,

⁷³ waatoo jidɛtɛ j'i ci ka Ibɛrahiima dzɛdzɛshi'inaamɛ oo'i,

⁷⁴ Kadɛ nii kɛya luupaa taamɛ acii ɛnji mbiinɛ gaamɛ, kaama mbee ka slɛnɛnɛ ka ci yadɛ nɛgwalɛnɛ,

⁷⁵ ama ndzaanɛ malaabakii, ɛnji goonɛa akɛnɛwaciikii, ha'ɛ muudinɛ nɛa baanɛ gaamɛ patɛ.

⁷⁶ Ma hɛ ɛsɛ, uuzɛnaakya, kadɛ nɛ ɛnjɛ a 'wa tɛ hɛ anabi nɛa ɛntanɛfɛ ɛndɛ mɛghɛrɛvɛnɛ ka shaɛ. Acii kadɛ nii kwa takɛnɛwanɛ ka Slandanɛ kaa ha hadɛtɛgi ka ci dɛ rɛgwa.

⁷⁷ Waatoo ka baariinɛ nɛ hɛ ka ɛnjaakii oo'i, agi luupaanɛ nɛ ɛntanɛfɛ tɛ tii dɛ tifyagi ka tii 'waslyakɛnatii.

⁷⁸ Ma ɛntanɛfɛ gaamɛ, lanɛ nɛ ci ka nɛhɛ tɛgunuunɛ gaamɛ dɛrɛva, agi dɛa kaamɛ nɛa'ɛnɛ nɛ ci.

Ka kavɛnɛ nɛ ci kaa bɛrɛtɛ na luupaa taamɛ a lɛ'ya.

⁷⁹ Ma bɛrɛtsɛ, kaa ca bɛrɛ ka ɛnjitɛ agi nɛgɛra'wɛ ca nɛgwalɛ acii wa; ca kɛrɛ taamɛ ka rɛgwa jamɛnɛ."

1:68 1.68 Jab. 41.14; 72.18; 111.9; Luka 4.18-21; 7.16; 19.44. **1:69** 1.69 Jab. 132.17; Mat. 20.30-31. **1:70** 1.70 Rooma 1.2; Isaa. 9.1-6; Mika 5.1-3. **1:71** 1.71 Jab. 106.10. **1:72** 1.72 Jab. 106.45; 105.8-9; Leew. 26.42. **1:73** 1.73 'Wat. 22.16-18. **1:74** 1.74-75 Tit. 2.12,14. **1:76** 1.76 Mal. 3.1; Mat. 11.10; Mar. 1.2; Luka 7.27. **1:77** 1.77 Irim. 31.34. **1:78** 1.78 Shig. 34.6; Isaa. 60.1-2; Mal. 3.20. **1:79** 1.79 Isaa. 9.1,5; 42.6-7; Mat. 4.16.

⁸⁰ Ma Yoohana, gərənə nə ci, dzənə nə haŋkalaakii də tsakənə. Ca ndzaanə ahada bilinə, ha'ə mbu'i uusəra ŋga jigaginaakii ka ənji *Isərayiila.

2

Poonə tə Yeesu (Mat. 1.18-25)

¹ Ma agi zamanatə pwayi ənji tə Yoohana, tə'i maɖuunə ŋwanjwə ŋga ha də Rooma ətə dɪi ləməkii Agusətusə. Kə bii ci oo'i, a naahətə ənji ləmə ŋga ənji patə agyanə hanyinaakii. ² Ci nə təkəŋwatə naahənə, ətə dɪi agi ŋwanjuunə ŋga Kiriniyusə, ŋgwaməna ŋga hanyinə ŋga Siriya. ³ Aciikii patənə ŋga ənja, kə ma'i tii, kə pyalə tii aa vərə aa hatii, kaa ənjə a dzə ka naahəvə ləmətii.

⁴ Wata Yusufu a maɖə də Nazaratu anə hanyinə ŋga Galili, ca palə aa Bayitilaama anə hanyinə ŋga Yahudiya, hatə pwayi ənji tə ŋwanjwə *Dawuda. Acii, ma ca, agi slikərənə ŋga Dawuda shigi ci. ⁵ Kə gi tii ka naahə ləmətii da minaakii Mariyaama. Ma saa'ikii, ki də ɖasəka.

⁶⁻⁷ Ma tii ma'ə də Bayitilaama, wata kə mbu'ya uusəra ŋga poonə ŋga Mariyaama. Ma'upaamə tii ha ŋga ndzaanə a kuvə mu'uminə. Aciikii kə gi tii aasəkə kuvətə nji dabanyinə a ndzaanə davə. Wata Mariyaama a poo uundzə ŋgura, təkəŋwatə pawatə. Kya ləkutətə tə ci də kadəmbula, kya banee ka ci asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii.

Jigaginə ŋga malaa'ika ka magəriinə

⁸ Ma davə agyanə hanyinəkii, tə'i magəriinə də bilə ca nəhə dabanyinatii davəɖə. ⁹ Wata ma təya nee, wiitə malaa'ika ŋga Əntanɖə Slandanə kə jigagi ka tii, ɖuunuunə ŋga Əntanɖə a ləkutətə tə tii. Bərənə nə ha agyanətii makə doosərə. Wata dzabala a dzagi tə tii. ¹⁰ Əŋki malaa'ika ka tii, "Goonə ŋgwalə. Acii ma shinaaki, ka ba koonə ŋunyi habara ətə na ɖa maŋushinə ka patənə ŋga ənja. ¹¹ Waatoo, ma ənshinə davəɖə, kə pwayi ənji koonə Maluwa, asəkə vərənə ŋga Dawuda; ci nə *Aləmasiihu Slandana. ¹² Wiinə sətə na baarii koonə tə ci: ka lanə nuunə idənə uuzənə maləkutəkii də kadəmbula, pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii."

¹³ Pii wata wiitə dabaala ŋga malaa'ikanyinə, təya ləbəgərə da malaa'ikata, təya ɖəla də Əntanɖə, əŋki tii:

¹⁴ "Ŋga Əntanɖə nə ɖuunuunə dagyə; ka ənjitə uu'i ci agi duuniya də jamənə."

Dzənə ŋga magəriinə aa Bayitilaama

¹⁵ Wata malaa'ikanyitə a unee ka magəriitə, təya ənə satii aadəgyə, wata əŋki magəriinə ahadatii, "Ma ɖanaama, dzaamə aa Bayitilaama əndzə'i əndzə'i kaama dzə ka neenə də ginaamə ka səndə sləkəe Əntanɖə ka malaa'ikaakii ka banə kaamə." ¹⁶ Wata təya maɖə, təya palə aa Bayitilaama pii pii. Mbu'unatii, təya lapaa tə i Mariyaama da Yusufu; wiinə idənə uuzənə əsə pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii. ¹⁷ Makə nee tii ka idənə uuzənə, təya ndzanə baaba

2:4 2.4-7 Mat. 2.1; Yooh. 7.42. 2:11 2.11 Mat. 20.30-32; Yooh. 4.42; Slənə 5.31; 13.23; 2 Piita 1.11. 2:14 2.14 Isaa. 57.19; Mat. 10.13,34; Mar. 9.50; Luka 1.79; 10.5-6; 12.51; 19.38,42; 24.36; Yooh. 4.27; Slənə 10.36; Af. 2.14,17.

sətə bii malaa'ikatə ka tii agyanə uuzəətə. ¹⁸ Kə dīi ka ənji patə ka sə ŋga hurəshishinə nə sətə ndzaa magəriitə ka baabanə. ¹⁹ Amma, ma Mariyaama, kə kəsəpaa ki wabəətsə patə agi han'kalatə, kya kaala hiimatə agyanəkii. ²⁰ Ma daba'əkii, magəriitə a ənə satii. Təya dzə də dūunətənə tə Əntan'fə, təya dəla də ci. Acii ma sətə fii tii da sətə nee tii də ginətii pata, weewee makə sətə bii malaa'ikatə ka tii lapaa tii.

²¹ Makə dīi luuma rəŋwə, kə mbu'ya uusəra ŋga *ryaminiyagi uuzənə. Wata ənjə a ryaminiyagi tə ci, ənjə a d'əkə ka ci ləmə Yeesu, makə sətə shi malaa'ikatə a bii ka məci, ki ma'ə mafasəkamə.

*Kərənə tə Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntan'fə*

²² Yoo, kə mbu'i uusəra ŋga dfa sətə bii bariya ŋga Muusa kaa ŋugiginə a dfa kaa təya ənə ka ndzaanə malaabakii. Wata təya ŋgərə uuzənə, təya kərə tə ci aasəkə vəranə ŋga Urusaliima ka kapaanə tə ci akəŋwacii Əntan'fə Slandanə kaa ca ndzaanə ka naakii. ²³ Acii tə'i manaahəkii asəkə bariya ŋga Slandanə, oo'i, "Taa ŋgutə təkəŋwatə pawə, madə uundzə ŋgura, wa ənjə a kapaa akəŋwacii Əntan'fə kaa ca ndzaanə ka naakii." ²⁴ Ma gi tii əsa, i ka vii sə ŋga dfa də sataka, makə sətə bii bariya ŋga Əntan'fə, waatoo kurəkutiinə bəra'i taa uuji bilyamasariinə bəra'i.

²⁵ Tə'i əndə'i əndə də Urusaliima dīi ləməkii Simiyoonə. Əndə goon'ga nə ci. Agi ŋgwalənə nə ci tə Əntan'fə. Ma ca, agi gəra shine ŋga əndə luupaanə tə ənji *Isərayiila nə ci bislya. Kə ndzaa Malaaba Ma'yanə da ci əsə. ²⁶ Kə bii Malaaba Ma'yanə ka ci, "Paa ha əntə madfaamə hə kə nee ka Aləmasiihu, waatoo *Matad'əkii ŋga Əntan'fə."

²⁷ Ma ka əndə'i uusəra, kə kirə Malaaba Ma'yanə tə Simiyoonə aasəkə yi ŋga Əntan'fə. Makə kira i dīi Yeesu da məci tə uuzənə aa dəvə əsə ka dfa dfa ka ci uushi'iitə baabii Əntan'fə asəkə ləkələkətə, ²⁸ wata Simiyoonə a nee ka ci, ca ŋgərətə tə ci də bəra'itə cii. Ca kuyirii tə Əntan'fə, əŋki ci:

²⁹ "Ya'ə Slandana, ma ənə dīi əna, ma sətə shi ha bii, kə d'atə hə tanyi. Aciikii agi jamənə nə nyi. Ka mbeenə nə hə ka kapaa ka nyi rəgwa, kaa nya dzə aa vərə.

³⁰ Acii kə nee nyi də ginəki saaki ka əndənə sləkee hə kaa ca shi ka luupaa ənja.

³¹ Taa wu patə əsa, ka shiinə nə ci oo'i, agi luupaanə nə hə ənja.

³² Ci nə mafərə hatə na baarii tə hə ka patənə ŋga ənji agi duuniya; ci əsə na dūunətə tə ənjaaku Isərayiila."

³³ Fanə ŋga i dīi da məci tə sətə ndzaa Simiyoonə ka baabanə agyanə uuzənətii, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə dərəva. ³⁴ Wata Simiyoonə a kəgya ka tii barəkaanə acii Əntan'fə. Ma daba'əkii, əŋki ci ka Mariyaama məci Yeesu, "Kə nee hə ka uuzəəna, Əntan'fə ta'i tə ci. Bəzəkii nə ənji Isərayiila a puu'u putaakii, bəzəkii nə ənjə a mbədə əsə. Ka ndzaanə nə ci ka əndətə na baarii oo'i, ma Əntan'fə, agi dfa slənə nə ci. Amma ka kaareenə nə ənji ka ci. ³⁵ Də ha'ə makə ətsa, ka kuzhi'yaginə nə ci man'gə d'ə uushə a ədzəmə bəzə ənja. Ma hə

naaku, Mariyaama, kadə zəmənə nə ədzəməku tə hə, makə də ŋgila jibə ənji tə hə.”

**Anabi Hanatu*

³⁶ Tə'i əndə'i minə dīi ləmətə Hanatu. Anabi nə ki. Uuzənə ŋga Fanuyilə agi slikerənə ŋga Asarə nə ki. Ma kya, iirə minə nə ki, kə fəzhi ki tighəsə pu'unə aji ənfwadə. Fəzə mədəfə tanə dəpaa tii da ŋgurii, ca əntəgi. ³⁷ Ma kya, kə iirə ki agi mooryafiinə. Mabwaseemə ki ka ndzaanə asəkə yi ŋga Əntanfə. Agi gərə'unə nə ki ka Əntanfə taa guci patə. Waatoo, kya də də'wa, kya də suumaya əsə. ³⁸ Ma saa'itə kira ənji tə Yeesu, kə dzəənə ki dəŋə, wata ki maa, kya ndzanə kuyiriinə tə Əntanfə. Kya wabə haala ŋga uuzəətə ka patənə ŋga ənjitə ca gəra luupaanə ŋga Əntanfə tə Urusaliima.

Ənənə aa Nazaratu

³⁹ Makə uudəpaa i Yusufu da Mariyaama dəadagi sətə bii bariya ŋga Slandanə patə, təya ənə satii aa hatii aa vəra, waatoo aa Nazaratu anə hanyinə ŋga Galili. ⁴⁰ Gərənə nə uuzənə, ca dzə də upaa ŋgeerənə da hiima. Kə dəanə Əntanfə ka ci barəkaanə əsə.

*Dzənə ŋga Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntanfə, ci fəzə pu'u aji bəra'i*

⁴¹ Taa ŋgutə fəzə patə, madə zhi'wa kumənə ŋga *Pasəka, agi dzənə nə i dii Yeesu da məci aa Urusaliima. ⁴² Makə dīi Yeesu fəzə pu'u aji bəra'i, təya 'waanə tə ci aa Urusaliima ka kumənəkii makə sətə izee ənji ka dənə. ⁴³ Uudənə ŋga kumənəkii, təya madə ka palənə satii aasii. Asee, ma Yeesu, kə ənəgi ci saakii də Urusaliima. Amma, mashiimə i dii da məci. ⁴⁴ Ma nə tii ka nəhənə, ahada hara ənjitə gi tii nə ci. Təya kagi uusəra pa'ə ka wiinə. Makə dīi ci, maneemə tii ka ci, təya gwanə ka aalənə tə ci ahada duura da i ahada ənjitə shii tə tii. ⁴⁵ Makə maneemə tii ka ci, təya ənəgərə cəkwə aa Urusaliima də aalənə tə ci. ⁴⁶ Təya lapaa tə ci ka makkənə ŋga uusəra asəkə yi ŋga Əntanfə, ci dasə abii maliminə ŋga *Yahudiinə. Ca fa sətə nji təya baaba, ca laagwa ka tii uushi'inə. ⁴⁷ Ənjitə nja fa wabənaakii patə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, acii də han'kala nji Yeesu a jikə ka maliminə.

⁴⁸ Makə nee i dii da məci ka ci abii maliminə ha'ə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ŋgaan'ga'ə. Wata əŋki məci ka ci, “Uuzənaakya, ka mi dīi hə diinə ha'ə kwa? Kə nee hə, kə sakəlagi han'kala geenə da duu dīi ka ha ŋga aalənə tə hə.” ⁴⁹ Wata Yeesu a jikəvə ka tii, əŋki ci, “Ka mi njuuna aalə tə nya? Mashiimuunə oo'i, kə dəbēe nya ndzaanə ga Daadə asii kwa?” ⁵⁰ Amma, mashiimə tii ginə ŋga sətə bii ci ka tii.

⁵¹ Wata ca madə, ca palə atsatii aa Nazaratu. Agi baneenə nə ci ka nəkii akəŋwaciitii uusəra patə. Ma məci, kə kəsəpaa ki uushi'iitə dəadīi patə agi han'kalatə. ⁵² Gərənə nə Yeesu, tsakənə nə hiimaakii. Kə kadfeesəkə ci ka Əntanfə da i ka ənji əsə.

3

*Waazanə ŋga Yoohana əndə d'a bapətisəma
(Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Yooh. 1.19-28)*

¹ Ma agi pu'u aji tufənə nga fəzə nga nwanjuunə nga Tibeeriyasə, maduunə nwanjwə nga ha də Rooma, Puntiyu *Pilaatu nə nḡwaməna agyanə hanyinə nga Yahudiya; *Hirudusə nə nwanjwə anə hanyinə nga Galili. Ma anə hanyinə nga Ituriya da anə hanyinə nga Tarakunitisə, Filibusə ndzəkəḡuci Hirudusə nə nwanjwa. Ma anə hanyinə nga Abilyanə əsə, Lisaniyasə nə nwanjwa. ² *Anasə da Kayafasə nə gayinə nga limanyinə ka saa'ikii.

Agi saa'ikii əsə bagərə Əntanjfə wabənaakii ka Yoohana, uuzənə nga Zakariya, ci agi bilinə. ³ Aciikii kə wiigi'i ci agyanə hanyiitə ama gəərə Urədunə patə, ca dzə də waazanə ka ənja, əḡki ci, "Uneemə ka dfa 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanjfə, ənjə a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntanjfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə." ⁴ Waatoo kə dfi makə sətə nyaahə anabi Isaaya asəkə malaaba ləkaləkətə, ətə bii ci: "Wiitə əndə ca kaala agi bilinə, əḡki ci:

Hadfatəgimə də rəgwa ka Slandana, kəḡeemə ka ci ka rəgwa.

⁵ Nḡədətəmə magudanjə ha;

ga giḡwə da təpura a ndzaanə.

Kəḡeemə ka madaada rəgwanyinə, nḡəerəgimə faariinə davə.

⁶ Ka neenə nə ənji patə makə sətə luupaa Əntanjfə ənja."

⁷ Makə nee Yoohana ka ənjitə shiishi aabiikii kaa ca dfaada ka tii bapətisəma, wata əḡki ci ka tii, "Unə rəhunyinə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədənə nuunə acii mabətəsəkə nga Əntanjfə ətə na shi. ⁸ Amma ma dfanuuna, slənəmə sətə ca baarii oo'i, kə baa unə ka Əntanjfə. Goona səkəpaanə ka banə əsə oo'i, ka mbərədənə nuunə, acii dfi Ibərahiima ka dzədzəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Əntanjfə, ka mbeenə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə nga Ibərahiima! ⁹ Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa nḡutə əḡfwə nəndə pooshi ka poonə nga'ə, ka cisləginə nə ənja, ənjə a kagərə aagi gunə."

¹⁰ Wata dabaala a ndzanə laagwanə a ma Yoohana, əḡki tii, "Mi daniinə əna?" ¹¹ Əḡki ci ka tii, "Ma əndətə dfi kəjeerənaakii bəra'i, wa ca nḡərə əndə'i, ca vii ka əndətə pooshi naakii. Ma əndətə da zəmə əsa, wa ca ndii ka əndətə ka madəfənə." ¹² *Ənji luu tsəka a shi aabiikii əsə, kaa ca dfaada ka tii bapətisəma. Təya ləgwa ka ci, əḡki tii, "Ya inə əna, mi daniinə daa Maləma?" ¹³ Əḡki Yoohana ka tii, "Goonə laagwa tsəka acii ənji palee ka sətə bii bariya." ¹⁴ Soojiinə a shi. Təya ləgwa a makii əsə, "Ya inə neena, maci ka dəbənə, mi daniina?" Əḡki ci ka tii, "Ma dfanuuna, goona guutsətə uushi'inə acii ənji də nḡeerənə taa də jaarakənə ashitii. Amma luumə shikwa nga slənə goonə tanə."

¹⁵ Fanə nga ənji ha'ə, wata təya ndzanə kaala hiima agyanə Yoohana oo'i, ci nə *Aləmasiihu. ¹⁶ Wata əḡki Yoohana ka tii patə, "Ma nya, də ma'inə cii kya dfa koonə bapətisəma. Amma tə'i əndətə palee ka nyi də dfanuunə na shi. Mambu'umə nyi bahə pərəgi zə'u nga bibinaakii. Ma ca, kadə nii kəya dfa koonə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə da gunə. ¹⁷ Tə'i dɛvə bə'unaakii nga bə'ugi də səkəḡwa. Ka fədənə nə

3:3 3.3 Slənə 13.24; 19.4; Luka 24.37. **3:4** 3.4-6 Isaa. 40.3-5. **3:6** 3.6 2.30-31; Slənə 28.28.

3:7 3.7 Mat. 3.7; Luka 21.5-36. **3:8** 3.8 1.54-55; Mat. 3.9. **3:9** 3.9 Mat. 7.19. **3:16** 3.16 Slənə 1.5; 11.16; 13.25; 19.2-4; Luka 4.18.

ci səkəŋwaakii, ca əjigərə aa əjimə. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə ci, ca pukəgərə aagi gunə ətə pooshi ka əntənə.”

¹⁸ Dagi baaba bəəzə wabənə kama kama ha'ə waazii Yoohana Njunyi Habara ka ənja.

¹⁹ Ma ŋwanjwə *Hirudusə, kə ŋgərəma ci tə Hiroodiya minə ŋga ndzəkəŋuci ka ci saakii. Makə wazhi Yoohana ka ci acii d'anə ha'ə da hara bwaya uushi'iitə d'aadii ci, ²⁰ wata ca tsakə d'a bwaya bwayaanə, ca kagərə tə Yoohana aa furəshina.

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mat. 3.13-17; Mar. 1.9-11)

²¹ Makə upaa patənə ŋga ənjitə bapətisəma, kə upaa Yeesu da i ci əsə. Ma ci ka ha ŋga d'a də'wa, wata wunəginə nə səkəntəŋfə.

²² Malaaba Ma'yanə a jima aanəkii; ənjə a nee ka ci makə kurəkuta. Wata uura ŋga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, “Hə nə Uuzənaaki. Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uufagi səkəki.” *

Dzədzəshi'inə ŋga Yeesu

(Mat. 1.1-17)

²³ Ma Yeesu, kə 'watəgi ci də slənaakii ci fəzə bahə makkə pu'unə. Patənə ŋga ənja, ma nji təya nəhə, uuzənə ŋga Yusufu nə ci. Yoo, ma Yusufu, uuzənə ŋga Heeli; ²⁴ ma Heeli, uuzənə ŋga Matatə; ma Matatə, uuzənə ŋga Leewi; ma Leewi, uuzənə ŋga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə ŋga Yanayə; ma Yanayə, uuzənə ŋga Yusufu; ²⁵ ma Yusufu, uuzənə ŋga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə ŋga Amwasə; ma Amwasə, uuzənə ŋga Nahumə; ma Nahumə, uuzənə ŋga Heesli; ma Heesli, uuzənə ŋga Nagayə; ²⁶ ma Nagayə, uuzənə ŋga Maata; ma Maata, uuzənə ŋga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə ŋga Səmeenə; ma Səmeenə, uuzənə ŋga Yoosəkə; ma Yoosəkə, uuzənə ŋga Yooda; ²⁷ ma Yooda, uuzənə ŋga Yoowanən; ma Yoowanən, uuzənə ŋga Reesa; ma Reesa, uuzənə ŋga Jərubaabila; ma Jərubaabila, uuzənə ŋga Salaatiyalə; ma Salaatiyalə, uuzənə ŋga Neeri; † ²⁸ ma Neeri, uuzənə ŋga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə ŋga Adi; ma Adi, uuzənə ŋga Koosamə; ma Koosamə, uuzənə ŋga Iləmadamə; ma Iləmadamə, uuzənə ŋga Eeri; ²⁹ ma Eeri, uuzənə ŋga Yeesu; ma Yeesu, uuzənə ŋga Iliyazara; ma Iliyazara, uuzənə ŋga Yoorimə; ma Yoorimə, uuzənə ŋga Matata; ma Matata, uuzənə ŋga Leewi; ³⁰ ma Leewi, uuzənə ŋga Simoonə; ma Simoonə, uuzənə ŋga Yahuda; ma Yahuda, uuzənə ŋga Yusufu; ma Yusufu, uuzənə ŋga Yoonamə; ma Yoonamə, uuzənə ŋga Iliyakimə; ³¹ ma Iliyakimə, uuzənə ŋga Məliya; ma Məliya, uuzənə ŋga Meena; ma Meena, uuzənə ŋga Matata; ma Matata, uuzənə ŋga Natanə; ma Natanə, uuzənə ŋga *Dawuda; ‡ ³² ma Dawuda, uuzənə ŋga Jasii; ma Jasii, uuzənə ŋga Oobyadə; ma Oobyadə, uuzənə ŋga Boowazə; ma Boowazə, uuzənə ŋga Saləmoonə; ma Saləmoonə, uuzənə ŋga Naasunu; ³³ ma Naasunu, uuzənə ŋga Aminadaba; ma Aminadaba, uuzənə ŋga Adəminə; ma Adəminə, uuzənə ŋga Arəni; ma Arəni, uuzənə ŋga Hisəruunu; ma Hisəruunu,

3:19 3.19-20 Mat. 14.3-4; Mar. 6.17-18. **3:21** 3.21 5.16. * **3:22** 3.22 4.18; Uuzənaaki: Jab. 2.7; Isaa. 42.1; Luka 9.35; 20.13. † **3:27** 3.27 Salaatiyalə: 1 Haba. 3.17; Ees. 3.2. **3:30** 3.30-33 Ruuta 4.18-22; 1 Haba. 2.1-14. ‡ **3:31** 3.31 Natan: 2 Sam. 5.14.

uuzənə ɲga Fareesə; ma Fareesə, uuzənə ɲga Yahuda; ³⁴ ma Yahuda, uuzənə ɲga Yakubu; ma Yakubu, uuzənə ɲga Isiyaaku; ma Isiyaaku, uuzənə ɲga Ibərahiima; ma Ibərahiima, uuzənə ɲga Tara; ma Tara, uuzənə ɲga Nakoore; ³⁵ ma Nakoore, uuzənə ɲga Saruku; ma Saruku, uuzənə ɲga Ragawə; ma Ragawə, uuzənə ɲga Falikə; ma Falikə, uuzənə ɲga Ibeerə; ma Ibeerə, uuzənə ɲga Sala; ³⁶ ma Sala, uuzənə ɲga Kayinamə; ma Kayinamə, uuzənə ɲga Arəfasada; ma Arəfasada, uuzənə ɲga Seemə; ma Seemə, uuzənə ɲga Nuuhu; ma Nuuhu, uuzənə ɲga Lamikə; ³⁷ ma Lamikə, uuzənə ɲga Matusala; ma Matusala, uuzənə ɲga Anuuhu; ma Anuuhu, uuzənə ɲga Iyaridə; ma Iyaridə, uuzənə ɲga Mahalaleelə; ma Mahalaleelə, uuzənə ɲga Kayinamə; ³⁸ ma Kayinamə, uuzənə ɲga Inoose; ma Inoose, uuzənə ɲga Seetu; ma Seetu, uuzənə ɲga Adamu; ma Adamu əsə, uuzənə ɲga Əntanfə nə ci.

4

*Təbənə ɲga *Seetanə tə Yeesu*

(*Mat. 4.1-11; Mar. 1.12-13*)

¹ Ənyaginə ɲga Yeesu asəkə gəərə ɲga Urədunə, manakii də Malaaba Ma'yanə. Wata Ma'yanəkii a kərəgərə tə ci aahada bilinə.

² Baanə ənfwadə pu'unə dɪi Seetanə ka təbənə tə ci agi bilinə. Pooshi Yeesu kavə zəmə aa makii agi baatsə ənfwadə pu'unə shaɲə. Makə dzəgi baatsə ha'ə, wata kə mbee madəfənə ka ci. ³ Wata əɲki Seetanə ka ci, "Makə dɪi ci *Uuzənə ɲga Əntanfə nə hə, bawə ka faaratsa, wa ca zə'ugi ka zəma." ⁴ Wata əɲki Yeesu ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, əntaa də zəmə daanəkii mbədənə ənda."

⁵ Kə kərəgi Seetanə tə Yeesu ka madəɲə ha. Ca baarii ka ci hanyinə ɲga duuniya patə makə dəfə dəha. ⁶ Əɲki ci ka ci əsə, "Ka viinə nə nyi ka hə baawəda da wahəkii patə, acii kə vii əɲi ka nyi uushi'iitsə patə. Ka mbeənə nə nyi ka viinə ka əndətə mwayi nyi əsə. ⁷ Aciikii ma ha, madə ka paslənə nə hə tə nyi, ka viinə nə nyi ka hə uushi'iitsə patə."

⁸ Yeesu a ba ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, ka Əntanfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə."

⁹ Ma daba'əkii əsə, kə kirə Seetanə tə Yeesu aa Urusaliima. Ca kəɲee ka ci ka makidakidəɲənə ɲga maduunə kuvə ɲga Əntanfə, əɲki ci ka ci: "Makə dɪi ci Uuzənə ɲga Əntanfə nə hə tanyi, ləfəgərə aa panə. ¹⁰ Acii tə'i manaahəkii tuu'ina, ka banə nə Əntanfə ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə. ¹¹ Da əsə: Təya kətsa'utə tə hə də ciinətii acii ga ha dəgəgi taa səfəku anə faara." ¹² Yeesu a ba ka ci, "Ma bii malaaba ləkaləkətə, Ga ha təkə tə Əntanfə Slandanəku."

¹³ Makə uugi Seetanə təəbəginə tə Yeesu də rəgwa kama kama patə, ca madə, ca palə saakii see ka əndə'i uusəra.

'Watəginə ɲga Yeesu də slənə anə hanyinə ɲga Galili

(*Mat. 4.12-17; Mar. 1.14-15*)

¹⁴ Ma daba'əkii, Yeesu a ənya aanə hanyinə ɲga Galili. Manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Kə dəlagi haalaakii anə hanyinə ɲga Galili

3:33 3.33-38 'Wat. 29.35; 25.19-26; 11.10-20; 5.1-32. **4:1** 4.1-2 Mat. 6.16-17; Luka 4.18; Ibər. 4.15. **4:4** 4.4 Dzək. 8.3. **4:6** 4.6 Mat. 28.18; Yooh. 12.31. **4:8** 4.8 Dzək. 6.13; 5.9. **4:10** 4.10-11 Jab. 91.11-12. **4:12** 4.12 Dzək. 6.16. **4:13** 4.13 22.3,31.

patə. ¹⁵ Wata ca dzə ka dzəgunənə ka ənji asəkə *kuvə də'wanyinə ka vərə ka vərə. Ənji patə a dəla də ci.

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu
(*Mat. 13.53-58; Mar. 6.1-6*)

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, kə mbu'i Yeesu aa Nazaratu, vəraatə girə ci davə. Makə mbu'i *uusəra ŋga əpisəka, ca madə, ca dzə aasəkə kuvə də'wa makə sətə izee ci ka dənə. Ca madətə kaa ca jaŋga ləkaləkətə ŋga Əntaŋfə. ¹⁷ Ənjə a vii ka ci ləkaləkətətə nyaahə anabi Isaaya. Makə wunəgi ci, ca lapaa hatə nyaahə ənji oo'i:

¹⁸ “Tə'i Ma'yanə ŋga Slandanə ashiki. 1.2,5,8; 2.4,17,18

Acii kə ta'i ci tə nyi, kaa nya ba Njuni Habara ka matəgunyina.

Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waazanə ka ənjitə makəəsəkii, təya upaa kapaanə tə tii;

nya ba ka muurəfinə əsə, ka wunənə nə ginətii;

ənjitə ca sa cibə əsə, ka mbədənə nə tii.

¹⁹ Kə sləkee Əntaŋfə Slandanə ka nyi əsə ka ba fəzətə nii kəya da pwapoonaakii ka ənja.”

²⁰ Makə uudəpaa ci jaŋganə, ca pa'ətə ləkaləkətəkii, ca ənəpaagi ka əndə nəhə kuvə də'wa, ca ndzaanə. Patənə ŋga ənji gatə a kuvə də'wa, aagikii nə ginətii patə. ²¹ Wata Yeesu a ndzaŋə wabənə ka tii, əŋki ci, “Ma wabəətə jaŋgii nyi, ənshinə dīi ka tanyi makə sətə fii unə jaŋgii nyi.” ²² Patənə ŋga ənja, kə dəlīi tii də ci. Makə wabi ci ka tii dagwakii, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, əŋki tii, “Əntaa uuzənə ŋga Yusufu ətsa?”

²³ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Kə shii nyi ŋgufə koonə nə banə ka nyi oo'i: Ma hə ənə ca mbədəpaa də ənja, mbədəpaa də naaku na. Ma uushi'iitə daadīi hə də Kafarənahumə fii ina, dawə tsarəkii ganə gaku də vərə əsə.”

²⁴ Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi ənji vəranə ŋga *anabi ka gadeenə ka ci. ²⁵ Buurətəmə sətə shi a dīi agi zamana ŋga anabi *Iliya: kə dīi fəzə makkə da ləgidə kuwa mandzəməmə vəna, kə dīi məza madəfənə agyanə hanyinə patə. Ma ka uusərakii, ŋgaanğa'ə nə mooryafinə anə hanyinə ŋga *Isərayiila.

²⁶ Amma, patə da ha'ə, pooshi Əntaŋfə sləkee ka Iliya taa aa ha wu agitii. Wata aa ha əndə'i mooryafa də Sarapəta anə hanyinə ŋga Sidoonə tanə sləkee Əntaŋfə ka ci. ²⁷ Ma agi zamana ŋga anabi Iliisa əsa, ŋgaanğa'ə nə ənji uyikuzənə agyanə hanyinə ŋga Isərayiila. Amma, patə da ha'ə, pooshi əndətə mbə'i agitii patə. Amma wata Naamanə, əndə Siriya mbə'i.”

²⁸ Fanə ŋga ənjitə asəkə kuvə də'wa patə, wata kə bəzəgi səkətii.

²⁹ Ghərə təya madətə patə, təya əlyagi tə ci, təya kiragi tə ci aanə giŋutə dīi vəranatīi ashikii, kaa təya mbee ka vugəgyagərənə tə ci aa panə ka rəgwa ŋga manjirəŋəkii. ³⁰ Amma, ma Yeesu, kə dzəgi ci saakii ahadatīi, kə gi ci ka ha ŋga dzənaakii.

4:14 4.14 4.18. **4:18** 4.18 1.35; 3.16,22; 4.1,14; 10.21; 24.49; Mat. 1.18,20; 3.11,16; 4.1; 12.18,28,31-32; 28.19; Mar. 1.8,10,12; 3.29; Slənə 1.2,5,8; 2.4,17,18. **4:18** 4.18-19 Isaa. 61.1-2; Mat. 11.5; Luka 7.22. **4:18** 4.18-21 1.68. **4:19** 4.19 Leew. 25.10. **4:22** 4.22 Yooh. 6.42. **4:24** 4.24 Yooh. 4.44. **4:25** 4.25 1 Meem. 17.1,8-16. **4:27** 4.27 2 Meem. 5.1-14.

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə ginaaja

(Mar. 1.21-28)

³¹ Ma daba'əkii, Yeesu a mbu'u aa Kafarənahumə, əndə'i vərənə agyanə hanyinə nga Galili. Ma dava, kə jigunyi ci ka ənji *uusərə nga əpisəka. ³² Makə fii tii dzəgunənaakii, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii.

³³ Ma gatə asəkə *kuvə də'wa, tə'i əndə'i əndə da ginaaji ashikii. Wata ca gwanə ka wazənə də ngeerənə, əŋki ci, ³⁴ “Kwaawu! Yeesu, əndə Nazratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba Əndətə sləkee Əntənfə nə hə.” ³⁵ Wata Yeesu a la nguruunə ka ginaajita, əŋki ci, “Ndzaawə kəda'ə! Dzəgi ashī əndətsa.” Ginaajitə a sləbəgi tə əndətə d'adalə akəŋwacii ənji patə, ca shigi saakii, mad'amə ci taa mi də əndətə ma'ə. ³⁶ Ənjitə nəhee pata, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shanə. Təya ba ahadatii, “Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma əndəna, aɡi wabənə nə ci ka ginaajiinə də ngeerənə, da baawəda əsə, kaa təya shigi; təya shigi tanyi.” ³⁷ Də ha'ə waazagi habaraakii taa dama patə anə hanyinəkii.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwaneə lanə

(Mat. 8.14-17; Mar. 1.29-34)

³⁸ Makə shigi Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata ca dzə aa ha Simoonə aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu nga Simoonə minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u ka shanə. Wata ənjə a kədii tə ci kaa ca mbədəpaə də ki. ³⁹ Yeesu a əntsahətə aabitə, ca gwanəanə dāgyanətə, ca la nguruunə ka sətə ca zəmə tə ki. Wata bwaneatə a dzəgi. Miitə a madətə, kya gwanə ka da ka tii zəma.

⁴⁰ Ma ətsə kulagərənə nga uusərə, ənjitə dīi ənjatii magwaakəkii də bwaneanyinə kama kama patə, wata təya kyaara tə tii ka Yeesu. Yeesu a dəkəvə ciinəkii agyanətii də rəŋwə rəŋwə. Ca mbədəpaə də tii patə. ⁴¹ Kə shigi ginaajiinə ashī ənji nɡaanɡa'ə əsə də wazənə, əŋki tii ka Yeesu, “*Uuzənə nga Əntənfə nə hə!” Amma Yeesu a la ka tii nguruunə, ca tənəgi wabənə a matii, acii ma təya, kə shii tii oo'i, ci nə Aləmasiihu.

Dzənə nga Yeesu aənə hanyinə nga Yahudiya

(Mar. 1.35-39)

⁴² Pukənə nga ha, Yeesu a madə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə. Dabaala a ndzanə aalənə tə ci. Makə lii tii tə ci, kə mwayi tii səkəpaanə tə ci. Mamoomə tii ca dzəgi abitii shanə.

⁴³ Amma kə wabi Yeesu ka tii, əŋki ci, “Ma kamə, nɡa'ə ka nyi nə dzənə ka harii vəranyinə, acii tyasə kə dəbee nya waaza Njunyi Habara agyanə *nɡwanuunə nga Əntənfə davə əsə. Acii ka ətsə ha'ə sləkee Əntənfə ka nyi.”

⁴⁴ Də ha'ə gi ci də waazanə asəkə kuvə də'wanyinə agyanə hanyinə nga Yahudiya.

5

Tadənə nga Yeesu tə təkəŋwatə lyawarənaakii

(Mat. 4.18-22; Mar. 1.16-20)

¹ Ma ka ɛndɛ'i uusɛra, kɛ gi Yeesu, ca kɛŋaanɛ ama uunɛvɛ ɲga Ginazarɛtɛ.* Ƀɲjɛ a shi laɲɛ aabiikii, dzaadzashinɛ nɛ tii, acii kɛ mwayi tii fa wabɛnɛ ɲga Ƀntaɲfɛ. ² Ma nee Yeesu, wiitɛ kumbawalɛnyinɛ bɛra'i ama ndzaɲa. Kɛ jaamagɛrɛ slanjiinɛkii aa panɛ, tɛya caakubɛ slaadɛnyinatii. ³ Wata Yeesu a ndɛrɛ aasɛkɛ ɛndɛ'i kumbawalɛ ɲga ɛndɛ'i ɛndɛ ahadatii dɛi lɛmɛkii Simoonɛ. Ca ba ka ci, "Ƀntsahɛgɛrɛ dɛ kumbawalɛnaaku gi'u ahada ma'inɛ." Makɛ ɛntsahɛgɛrɛgi Simoonɛ dɛ kumbawalɛtɛ, wata Yeesu a ndzaanɛ, ca ndzaɲɛ dzɛgunɛ wabɛnɛ ɲga Ƀntaɲfɛ ka dabaala.

⁴ Makɛ uudɛpaa Yeesu wabɛnɛ, ca ba ka Simoonɛ, "Ma danɛkwa, ɲgɛruu kumbawalɛ, kɛruu ka hatɛ dɛi ma'inɛ kurɛɲɛ. Kaalavɛmɛ slaadɛnyinɛ goonɛ da ɛɲjaaku, koonɛ upaa hɛrɛfinɛ." ⁵ Ƀɲki Simoonɛ ka ci, "Daadɛ, kɛ ba'agiinɛ hɛmɛ ka tɛɛmɛnɛ ta'a, amma taa gazha ɲga hɛrɛfinɛ maneemiinɛ! Amma, makɛ dɛi ci hɛ bii keenɛ a dɛenɛ ha'ɛ, takwa, kaa nya kaalagɛrɛ slaadɛnyinɛ."

⁶ Makɛ kaalagɛrɛ tii slaadɛnyinɛ, kɛ upaa tii hɛrɛfinɛ ɲgaanga'a ha'ɛ makɛ a tsaatsagi slaadɛnyinatii. ⁷ Tɛya 'waa'wa tɛ hara ɛɲjinyiitɛ asɛkɛ ɛndɛ'i kumbawalɛ dɛ ciinɛ, kaa tɛya shi ka tsakɛnɛ tɛ tii. Shinɛ nɛ ɛɲjita, tɛya naanatɛ kumbawalɛnyinatii kyakya'a dɛ hɛrɛfinɛ. Wata danɛ nɛ kumbawalɛnyinɛ makɛ liipɛnɛ aagi ma'inɛ acii zɛzɛkɛnɛ ɲga hɛrɛfinɛ.

⁸ Makɛ nee Simoonɛ Piita ha'ɛ, wata ca kulagi atsaa sɛdɛ Yeesu, ca ba ka ci, "Ƀntsahɛgi saaku Slandanɛki, acii ma nya, ma'waslyakɛ ɛndɛ nɛ nyi." ⁹ Ma bii Simoonɛ ha'a, acii kɛ ɲgwalee ka tii da ɛɲjaakii nɛ bɛɛzɛnɛ ɲga hɛrɛfiitɛ upaa tii ha'ɛ. ¹⁰ Kɛ ɲgwalee ɛsɛ ka i Yakubu da Yoohana, manjeevɛnɛ ɲga Zabadiya, waatoo ɛɲjinyiitɛ ca slɛnɛ ka hakii da Simoonɛ. Ƀɲki Yeesu ka Simoonɛ: "Ga ha ɲgwalɛ. Ƀntaa tɛmɛ hɛrɛfinɛ nɛ slɛnaaku ma'ɛ; amma daga ɛnshinɛ, tɛmɛ ɛɲji nɛ slɛnaaku." ¹¹ Wata i Simoonɛ da ɛɲjitɛ ci tɛya slɛnɛ da ci a maanyapaagi dɛ kumbawalɛnyinɛ aanɛ ndɛra, tɛya bwasee ka uushi'iitɛ patɛ, tɛya nɛ'u tɛ Yeesu.

Mbɛdɛpaanɛ ɲga Yeesu dɛ ɛndɛ uyikuzɛna

(Mat. 8.1-4; Mar. 1.40-45)

¹² Ma ɛtɛ Yeesu asɛkɛ ɛndɛ'i vɛranɛ, wata ɛndɛ uyikuzɛnɛ a mbu'ya. Neenaakii ka Yeesu, ca gɛrɛ'waanɛ akɛɲwaciikii, ca kɛdii tɛ ci, ɛɲki ci: "Tuutɛta'a Slandanɛkya, madɛ ka luuvɛnɛ nɛ hɛ, ka mbeɛnɛ nɛ hɛ ka mbɛdɛpaanɛ dɛ nyi kaa nya shii ndzaanɛ malaabakii." ¹³ Wata Yeesu a tɛdapaa ciinɛkii, ca tɛbɛtɛ tɛ ci, ca ba ka ci, "Awa, kɛ luuvɛ nyi. Mbɛduu." Pii wata uyikuzɛnɛtɛ a dzɛgi ashi ɛndɛtɛ. ¹⁴ Yeesu a dɛ ka ci bariya, ɛɲki ci, "Ga ha bapaa ka ɛndɛ sɛtɛ dɛi shaɲɛ. Amma, ma danɛku, duu aa ha *liimanɛ, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamɛtɛ taa iitɛ nɛ hɛ. Ma daba'ɛkii, ha dɛ sataka makɛ sɛtɛ bii Muusa, kaa ɛɲji patɛ a shii oo'i, kɛ mbɛ'i hɛ tanyi." ¹⁵ Amma, patɛ da ha'ɛ, agi dzɛnɛ nɛ lɛmɛ ɲga Yeesu dɛ waazanɛ aakɛɲwɛ aakɛɲwa. Wata dzaadzadɛnɛ nɛ dabaala ka fa sɛtɛ ci Yeesu a ba i kaa ca mbɛdɛpaa dɛ ɛɲji bwaneatɛ

* **5:1** 5.1 Ma Ginazarɛtɛ, ɛndɛ'i lɛmɛ ɲga uunɛvɛ ɲga Galili. **5:4** 5.4-9 Yooh. 21.2-11. **5:11** 5.11 Mat. 8.21-22. **5:14** 5.14 Leew. 14.2-32; Mar. 7.36; Luka 17.14.

agittii. ¹⁶ Amma, ma Yeesu, taa guci patē agi dzənə nə ci ka dā də'wa ka hatē pooshi əndə davə.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də mahurəməsə ənda
(Mat. 9.1-8; Mar. 2.1-12)

¹⁷ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə wabənə ŋga Əntanfə ka ənja. Tə'i *Farisanyinə da i maliminə dasə dasə abiiikii. Kə shi tii daga asəkə patənə ŋga vəranyinə agyanə hanyinə ŋga Galili da agyanə hanyinə ŋga Yahudiya i də Urusaliima. Ma Yeesu, tə'i baawəda ŋga Əntanfə ashikii ŋga mbədəpaa də ənji bwanea.

¹⁸ Tə'i hara ənji kira mahurəməsə əndə pərəbə asəkə ədza. Kə ali tii rəgwa ŋga dəməgərəginə də ci aasii ka yitə dīi Yeesu davə, ka baneənə ka ci akəŋwaciiikii. ¹⁹ Amma kə təkuree tii ka upaa rəgwa acii bəzəkii nə ənja. Wata təya ndərəgi aanə kuva, təya tələgi nə ŋga kuvəta, təya ŋgərə mahurəməsə əndətə patə da i ədzaakii, təya jiməgərəgi də ci dadavə, dāŋə dahadahadanə ŋga dāŋkana akəŋwacii Yeesu. ²⁰ Makə nee Yeesu kə gi'i ənjinyiitə tə ci, əŋki ci ka əndə bwaneatə: "Əndəna, kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku."

²¹ Makə fii maliminə da Farisanyinə ha'ə, wata təya ndzaŋə kaala hiima də banə oo'i, "Wu da nə əndənə ca geegi ka naakii nə makə Əntanfəwa? Wu saŋə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə ŋga ənda, madaamə Əntanfə rəŋwə dyaŋa?" ²² Asee, ma Yeesu, kə shii ci sətə a ədzəmətii patə. Əŋki ci ka tii: "Ka mi də tsarə ŋga hiimatə a nuunə ha'ə kwa? ²³ Ŋgutə palee də ŋgufənə saŋa? Gədfə banə ka ci oo'ya, kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku nii, anii gədfə banə ka ci, Maduu, wiwu?" ²⁴ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə ŋga ənda, tə'i nyi da baawəda ŋga tifyagi 'waslyakəənə ŋga ənji ganə a duuniya." Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndətə, "Wanyinə ca ba ka hə, madətə, ŋgəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii." ²⁵ Wata hatə əndətə a madətə akəŋwacii ənji patə. Ca ŋgərə ədzaakii, ca palə saakii aasii, ca dzə də dələnə də Əntanfə. ²⁶ Ma patənə ŋga ənjitə dava, kə dzəgəpaa tə tii ka shaŋə. Wata təya duunətə tə Əntanfə. Kə ŋgwali tii ŋgaŋga'ə, təya ba, "Kə nee amə ka sə ŋga hurəshishinə ənshinə."

'Wanə ŋga Yeesu tə Leewi
(Mat. 9.9-13; Mar. 2.13-17)

²⁷ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu agyə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka, ətə dīi ləməkii Leewi. Dasə a kumu nə ci ka ha ŋga dā slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." ²⁸ Wata Leewi a madətə, ca bwasee ka uushi'iitə gatə patə, ca nə'u tə ci.

²⁹ Wata Leewi a dzə ka dzəgə əndzanə ka Yeesu gakii asii. Bəəzə *ənji luu tsəka da hara ənji saakii əsa, kə libə tii da i Yeesu anə zəmətə.

³⁰ Makə nee Farisanyinə da maliminatii ha'ə, təya ŋgunə. Wata əŋki tii ka lyawarənə ŋga Yeesu, "Mi saŋə dīi cuuna zəmə, una saasa uushi'inə da ənji luu tsəka, i da ma'waslyakə ənji ka ha rəŋwa?"

³¹ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Pooshi mandandaŋə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. ³² Ma shi nyi aasəkə duuniya, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə

ca slənə uushi də rəgwakii, amma ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, kaa təya unee ka 'waslyakəənatii, təya baanə ka Əntanƒə.”

Ləgwanə agyanə suumaya

(Mat. 9.14-17; Mar. 2.18-22)

³³ Əŋki tii ka Yeesu, “Ma *lyawarənə nga Yoohana, kə izee tii ka ɗa suumaya da də'wa. Ha'ə nə lyawarənə nga Farisanyinə əsə. Amma, ma lyawarənaaku natii, pooshi tii ka ɗanə ha'ə.” ³⁴ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Yaci tə'i guviinə nga dagwa maɗanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, maɗa kə gi tii ka luu maɗanəkəya, ka kavənə nə ənji tə tii ka ɗa suumaya kwa? Pooshi.

³⁵ Amma kadə nə uusəra a mbu'ya ətə nə ənjə a ŋgərəgi dagwa maɗanə abitii; saa'ikii nə təya ɗa suumaya.”

³⁶ Yeesu a ɗa ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Pooshi əndə ca tsəərə kura kəjeerənə ka mbakənə də iirəkii. Maɗa kə ɗii ha'ə, ka saawaginə nə kura kəjeeriita. Pooshi kurakii ka ndzanənə da iirəkii əsə shanə.

³⁷ “Pooshi əndə ca ciirə kura ma'i inabi aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Maɗa kə ɗii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə nga ma'i inabi. Wata ma'i inabi a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə. ³⁸ Ma dəbee, aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inabi. ³⁹ Maɗa kə sii əndə ma'i inabi ətə uugi ta'avənə, paa ci ka moo sa kurakii ətə ma'ə ka əbunə. Ma banəkəya, ətə uugi ta'avənə palee də ŋga'əənə ka ətə ma'ə ka əbunə.”

6

*Ləgwanə agyanə *uusəra nga əpisəka*

(Mat. 12.1-8; Mar. 2.23-28)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra nga əpisəka, paləginə nə Yeesu da lyawarənaakii dasəkə ra, waatoo rə nga aləkamaara. Ma ca dza, dzənə nə tii də əbiiyə mana aləkamaara, təya takəɗə, təya tsəbə. ² Ma dava, tə'i hara *Farisanyinə. Makə nee tii ha'ə, təya ba ka tii: “Ka mi cuuna ɗa sətə maviimə *bariya rəgwa nga ɗanə uusəra nga əpisəka?” ³ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi unə janɡii sətə ɗii *Dawuda tii da ənjaakii saa'itə maɗəfənə a ɗa tə tii kuna? ⁴ Kə dəməgərə ci aasəkə *yi nga Əntanƒə, ca ŋgiragi burooditə ɗəkəpaa ənji ka Əntanƒə, təya aɗə da ənjaakii, taa ŋgahi ma buroodita, pooshi bariya vii rəgwa nga aɗənə ka taa wu, maɗaamə ka limanyinə daanətii.” ⁵ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Ma nyi *Uuzənə nga ənda, Slanda uusəra nga əpisəkə nə nyi.”

Əndə mantə ciinə

(Mat. 12.9-14; Mar. 3.1-6)

⁶ Makə mbu'ya əndə'i uusəra nga əpisəka, kə dəməgərə Yeesu aasəkə *kuvə də'wa. Wata ca ndzanə dzəgunə wabənə nga Əntanƒə ka ənja. Ma dava, tə'i əndə ɗii ciizəmanəkii mantəkii. ⁷ Davə nə maliminə da Farisanyinə əsə. Təya alə sə nga idəpaanə ashii Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbəɗəpaanə nə ci də əndətə uusəra nga əpisəka. ⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə aɡi hanƒalatii patə. Wata əŋki

ci ka ɛndɛ mantɛ ciita, “Madɛtɛ, kɛɲaane.” Madɛnɛ nɛ ɛndɛta, ca kɛɲaane. ⁹ Ɛɲki Yeesu ka maliminɛ da Farisanyinɛ, “Wiinɛ sɛndɛ cii kya moo lɛɖwanɛ koonɛ: iitɛ saɲɛ vii bariya gaamɛ kaamɛ rɛɖwa ɲga dɛana? Ʋga dɛa ɲga'ɛnɛnɛ uusɛra ɲga ɛpisiɛkɛ saanii, anii ɲga dɛa bwaya bwayaana? Ʋga mbɛdɛpaanɛ dɛ ɛndɛ saanii, anii ɲga zamaginɛ dɛ ca?” ¹⁰ Wata Yeesu a tsaamɛgi aagitii patɛ, ɛɲki ci ka ɛndɛ mantɛ ciita, “Tɛdapaa ciinɛku.” Ca tɛdapaa ciinɛkii. Wata kɛ ɛnɛgɛrɛ ciinɛ ɲga ɛndɛtɛ makɛ ɲga ɲukɛ. ¹¹ Makɛ dɛii ha'ɛ, wata sɛkɛtii a bɛɛzɛgi ka shaɲɛ. Tɛya ndzanɛ wabɛnɛ agyanɛ makɛ sɛtɛ mbeentii ka dɛanɛ dɛ Yeesu.

*Tadɛ *lyawarɛnɛ ɲga Yeesu pu'u aji bɛra'i*
(Mat. 10.1-4; Mar. 3.13-19)

¹² Ma ka ɛndɛ'i uusɛra, kɛ ma'i Yeesu, kɛ ɲgirɛ ci aanɛ ginwɛ ka dɛa dɛ'wa. Ca ba'agi hɛmɛ ka dɛa dɛ'wa. ¹³ Makɛ puki ha, ca 'waa'watɛ lyawarɛnaakii aabiikii. Ca tagi harakii ahadatii pu'u aji bɛra'i. Kɛ 'wii ci tɛ tii dɛ maslɛkɛ ɛɲja. ¹⁴ Ma nɛ tɛya: Simoonɛ, ɛtɛ ikɛ ci ka ci ɛndɛ'i lɛmɛ Piita, Andɛrawɛsɛ ndzɛkɛɲuci Simoonɛ, Yakubu, Yoohana, Filibuse, Barɛtalamawuse, ¹⁵ Mata, Tooma, Yakubu uuzɛnɛ ɲga Halɛfa, Simoonɛ ɛndɛ moo dimwaanɛ ka hanyinaakii, ¹⁶ Yahuda uuzɛnɛ ɲga Yakubu ba'ɛ Yahuda Isɛkariyoote. Ma uudɛpaa ba'a, ci vii tɛ Yeesu aacii bwaya ɛɲja.

Mbɛdɛpaanɛ ɲga Yeesu dɛ ɛɲji bwaneɛ da waazanaakii ka ɛɲja
(Mat. 4.23-25)

¹⁷ Ma daba'ɛkii, Yeesu a jimagerɛ da lyawarɛnaakii anɛ ginuta, ca kɛɲaane a babara ka hatɛ dɛii lyawarɛnaakii bɛzɛkii. Ma davɛ ɛsa, tɛ'i danƙana. Kɛ shi tii daga dɛ Urusaliima da i asɛkɛ hara vɛranyinɛ anɛ hanyinɛ ɲga Yahudiya patɛ, da hara vɛranyinɛ ama maduunɛ uunɛva, waatoo vɛranɛ ɲga Tiira da ɲga Sidoonɛ. ¹⁸ Ma shi ɛɲjitsɛ ha'a, ka fa sɛtɛ ci Yeesu a dzɛgunɛ da ka upaa jamɛnɛ ɲga shishinɛtii. Kɛ mbɛdɛpaa Yeesu dɛ tii patɛ da i ɛɲji ginaaji. ¹⁹ Makɛ dɛii ci agi shiginɛ nɛ baawɛdɛ dashikii ka mbɛdɛpaaginɛ dɛ tii patɛ, patɛnɛ ɲga ɛɲja, kɛ aali tii rɛɖwa ɲga dɛba'ɛtɛnɛ tɛ ci.

Barɛkaanɛ da ɲɛra'wa
(Mat. 5.1-12)

²⁰ Wata Yeesu a tsaamɛgi aagi lyawarɛnaakii, ɛɲki ci:
“Tɛ'i barɛkaanɛ ashuunɛ tyalakinɛ, acii ma unɛ, koonɛ dɛ ɲwanjuunɛ ɲga ɛntanƙɛ.
²¹ Tɛ'i barɛkaanɛ ashuunɛ, unɛ ɛnɛ ka madɛfɛnɛ ɛnshinɛ, acii kadɛ nuuna ɛburɛ gyadɛ.
Tɛ'i barɛkaanɛ ashuunɛ, unɛ ɛnɛ da kiinɛ a gyuunɛ ɛnshinɛ, acii kadɛ nuuna dɛa maɲushinɛ.
²² Tɛ'i barɛkaanɛ ashuunɛ mada ɛɛbuyi ɛɲji koonɛ, ɛɲjɛ a laakɛ tuunɛ, ɛɲjɛ a dzaana tuunɛ, ɛɲjɛ a ɛɛɛpaa tuunɛ putɛ ɲga nɛ'unɛ goonɛ tɛ Uuzɛnɛ ɲga ɛnda.
²³ Damɛ maɲushinɛ mada kɛ upaa uushi tuunɛ ha'ɛ makɛ ɛtsa, kamɛ kyalaliinɛ ɲga moodasɛka, acii tɛ'i maduunɛ shikwa goonɛ kidɛ

6:11 6.11 Yooh. 5.16,18. **6:12** 6.12 5.16. **6:14** 6.14-16 Slɛnɛ 1.13; Yooh. 1.40-44. **6:19** 6.19 Mat. 9.20. **6:20** 6.20-49 Mat. 5-7. **6:20** 6.20 Yak. 2.5. **6:21** 6.21 Sɛniinɛ 7.16-17; Irim. 31.25; Jab. 126.5; Isaa. 61.3. **6:22** 6.22 Mat. 5.11; Yooh. 16.2; Slɛnɛ 5.41; 1 Piita 4.14.

dagye; acii ha'e makə ətsə nji dzədzəshi'inə nga ənjitə a ədwa ka anabiinə nga njukə.

24 “Amma, agi ngəra'wə nuunə, unə ənji gəna, acii kə agyuunə nwanjuunə goonə kə uugi.

25 Agi ngəra'wə nuunə, unə ənə maburəkii gyadə ənshinə, acii kadə nə madəfənə a kutsa tuunə.

Agi ngəra'wə nuunə, unə ənə ka manushinə ənshinə, acii kadə nuuna ndzaanə makə ənji nga wa, ka ndzaanə nuunə da kiinə a gyuunə.

26 Agi ngəra'wə nuunə, madə kə kuyirii ənji patə tuunə, acii ha'e makə ətsə nji dzədzəshi'inə nga ənjitə a kuyirii tə anabiitə nja jaarakə.”

Uudənə tə ənji daawaanə

(Mat. 5.38-48; 7.12a)

27 “Ma unə ənə ca fa tə nyi, wanyinə ka ba koonə, uudəmə tə ənjitə ca ka koonə daawaanə, una dā nga'əənə ka ənji ushanə tuunə.

28 Kədiimə barəkaanə acii Əntanfə ka ənjitə ca mburəzə tuunə; una dā də'wa ka putə nga ənjitə ca cibee koonə. 29 Madə kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku, zhi'wee ka ci ka əndə'i hwahwaamə əsə. Madə kə gutsətə əndə baləwaaku, unee ka ci kaa ca ngərə kəjeerənaaku əsə. 30 Taa wu kədii uushi aciiku, vii ka ci səkii.

Madə kə gutsətə əndə uushaaku, ga ha ənə ka ləgwa ka ci səkii ma'ə.

31 Danəkii ha'ə əsə, dāmə ka ənji ndilə ndilə makə sətə mwayi unə ənjə a dā koonə.

32 “Madə wata tə ənjitə ca uudə tuunə uudənuunə, paa unə ka upaa nnyuni shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi dānə nə tii ha'ə makə ətsa. 33 Madə wata ka ənjitə ca dā koonə nga'əənə dānuunə nga'əənə, paa unə ka upaa nnyuni shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi dānə nə tii ha'ə makə ətsa. 34 Madə ma nuunə ka vii dəmənə, wata ka ənjitə shii unə oo'i, kadə ənəvəginə nə tii koonə əsə, paa unə ka upaa nnyuni shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi dānə nə tii dəmənə ka ma'waslyakə ənji makə tii, kaa təya ənəvəgi ka tii makə ətəkii. 35 Aciikii bii nyi koonə, uudəmə tə ənji daawaanə goonə. Dāmə ka tii nga'əənə. Madə kə vii unə dəmənə ka ənja, goona ka nuunə davə ma'ə. Madə kə dii unə ha'ə, ka upaanə nuunə maduunə shikwa. Ka ndzaanə nuunə ka manjeevənə nga Əntanfə Əndə məghərəvənə ka shanə. Acii ma ca, nga'ə nə ci ka ənjitə pooshi ka dā yawa da ka ma'waslyakə ənja. * 36 Nəhəmə təgunuunə nga ənji makə sətə ci Dəsənuunə a nəhə təgunuunə goonə.”

Dzəgunənə agyanə lagi gəjwanə agyanə hara ənja

(Mat. 7.1-5)

37 “Goonə lagi gəjwanə agyanə hara ənja. Ma Əntanfə əsa, paa ci na lagi gəjwanə agyanuunə. Goonə vii ka ənji ma'inə. Ma Əntanfə əsa, paa ci na vii koonə ma'inə. Tifyagimə tə ənjitə ca dā koonə bwaya bwayaanə. Ma Əntanfə əsa, ka tifyaginə nə ci tuunə. 38 Ndiimə uushi

6:23 6.23 Mat. 5.12. **6:24** 6.24 Mat. 19.23-24; Yak. 5.1. **6:25** 6.25 1 Koor. 4.8. **6:26**

6.26 Yak. 4.4; Irim. 5.31. **6:29** 6.29 Rooma 12.17; 1 Koor. 6.7. * **6:35** 6.35 vii dəmənə yadə kanə nə davə: Leew. 25.35-36. **6:37** 6.37 Mat. 6.14-15; Mar. 11.25-26.

ka hara ənja. Ka ndiinə nə Əntanjə koonə noonə əsə. Də njunyi kənjwə nə Əntanjə a gəla koonə aasəkə mbuurənyinə goonə. Ma kənjukəya, ka natənə nə ci, ca ganjəzətə, ca zhizhivətə nja'a, ca haaja aa panə. Aci də kənjutə gəlliiguunə ka ənji nə Əntanjə a gəlagi koonə noonə əsə.”

³⁹ Yeesu a dfa ka tii misaali əsə, əjki ci, “Pooshi muurəfə ka mbee ka baarii rəgwa ka əndə'i muurəfə makə ci. Maa kə dfii ha'a, ka kwaalagərənə nə tii aasəkə gu'wə kyakya'a. ⁴⁰ Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərəvənə. Amma taa njuətə əndə uugi dzəgunə uushi'inə, ka ndzaanə nə ci makə nja maləmaakii.

⁴¹ “Ka mi sanə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəju, ha bwasee ka rintə agiku naakwa? ⁴² Iitə sanə mbeenəku ka banə ka ndzəkəju oo'i, ‘Taku, kaa nya njuərəgi ka hə kada agiku’, yoo, paa hə ka nee ka rintə agiku naakwa? Hə əndə kərənə ka Əntanjə də bəra'i! Ma danəkwa, njuərəgi rintətsə agiku zəku'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha njiragi uundzə kada agi ndzəkəju.”

Ənfwə da pawaaakii

(Mat. 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ “Pooshi poo nja mandikə ndikə ənfwə ka ndzaanə njuərəkiki. Pooshi poo nja manjuərəkiki ənfwə ka ndzaanə ndikə ndikə əsə. ⁴⁴ Aci taa njuətə ənfwə patə, ka pookii shiinə ənja. Pooshi ənji ka slirəba pawə nja uudəvə a ənfwə dəhə uufa. Pooshi ənji ka slirəba pawə nja papawə a ənfwə məkaalənə əsə. ⁴⁵ Ma njunyi ənda, njunykii ndzaanə slənaakii, acii njunykii nə ədzəməkii. Ma bwaya əndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, acii bwayakii nə ədzəməkii. Aci sətə a ədzəmə əndə cii kəya nyagi.”

Misaali də ənji ghənə yi bəra'i

(Mat. 7.24-27)

⁴⁶ “Ka mi sanə nuunə ka 'wanə tə nyi Slandanə, Slandana, amma paa unə agi dfa sətə cii kya ba koonə? ⁴⁷ Takumə, a baarii nyi koonə ndzaanə nja əndətə ca shi aabiiki, ca fa wabənaaki, ca nə'utə əsə. ⁴⁸ Kə ndzaa ci makə əndətə ghənyi yaakii. Kə tələgi ci gu'wə kurənjə, ca mbukə banjwə anə pasla. Kə njuyaara gəərə, kə shi ma'inə, kə naanə ka yikii. Amma, makə dfii ci dənə dənə nə yita, magugudəmə. ⁴⁹ Amma, ma əndətə ca fa wabənaaki, paa ci nə'utə, kə ndzaa ci makə əndətə ghənyi yaakii, wata ca ndzanə kanə agyanə hanyinə yadə tələgi gu'wə ka mbukənə. Makə njuyaara gəərə, ma'inə a naanə ka yikii. Wata ghəbə kə uulagi yaakii, kə rarə'igi dza'a.”

7

Mbədəpaanə nja Yeesu də mava nja gawə nja soojiinə

(Mat. 8.5-13)

¹ Makə uudəpaa Yeesu baabagi wabətsə patə ka ənja, ca madə, ca palə aasəkə vərənə nja Kafarənahumə. ² Ma dava, tə'i əndə'i gawə nja soojiinə nja ha də Rooma. Tə'i mavaakii uu'i ci dərəva. Gwakə də ma də ma nə ci.

³ Makə fii gawə nga soojiinə slənə nga Yeesu, wata ca sləkee ka hara *gayinə nga Yahudiinə aabiikii ka banə ka ci, a shi ci ka mbədəpaanə ka ci də mavataakii. ⁴ Madənə nə tii, palənə nə tii aabii Yeesu. Makə mbu'i tii, təya puutə tə ci, əŋki tii ka ci, "Tuutəta'ə! Kə mbu'i əndətsə bahə ha tsakə tə ci. ⁵ Aci kə uu'i ci tə slikerənə gaamə n̄gaan̄ga'ə. Ci ghənyi keenə *kuvə də'wa əsə." ⁶ Wata Yeesu a madə, ca dzə da tii.

Ma ətsə Yeesu kədəhə ka mbu'unə, wata gawə nga soojiitə a sləkee ka guviinəkii aabiikii kaa təya shi ka banə ka ci oo'i, "Slandana, ga ha zaarəgi naaku na, acii mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. ⁷ Ci d̄ii paa nyi gi nyi saaki aabiiku. Amma bagi wabənə rəŋwə, kə shii nyi, ka mbədənə nə mavaaki. ⁸ Ma bii nyi ha'a, acii nyi maa, tə'i gayinə akəŋwaciiki, tə'i soojiitə cii kya d̄a ka tii gawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə: 'Duu aa hatə!' wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə əsə: 'Shiwa!' ca shi. Nya ba ka mavaaki: 'Slənuu sətse ha'ə!' ca slənətə ha'ə."

⁹ Makə fii Yeesu wabətsa, kə d̄ii ka ci ka sə nga hurəshishinə nə haala nga gawə nga soojiita. Ca zhi'wagi aabii dabaalatə abiikii, əŋki ci ka tii, "Wanyinə ca ba koonə: taa ahada ənji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə nga əndətsa."

¹⁰ Makə ənya ənjitə sləkee gawə nga soojiitə aasii, ma lapaa təya, kə mbə'i mavata.

Ənyapaaginə nga Yeesu də əpinə ama uuzənə nga mooryafinə

¹¹ Pii ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca dzə aasəkə vərəatə d̄ii ləməkii Nayinə. Kə gi lyawarənaakii da bəzə dabaala atsakii əsə. ¹² Mbu'unaakii kədəhə da mayi nga vəranə, wata təya guŋugərə da ənji təya kərə wə aa gu'wə. Ma əndətə əŋki, ci nə uuzənəkii rəŋwə acii məci. Ma məci əsa, kə əntəgi n̄gurii. Ənji vərəatə lanə dzatə də nə abii miita. ¹³ Makə nee Yeesu Slandanə ka ki, ca nəhə təgunuunətə. Əŋki ci ka ki, "Ga ha tuu." ¹⁴ Wata ca əntsahətə, ca təbətə kararaata. Ənji kərə wutə a kəŋaanə. Əŋki Yeesu ka wuta, "Dagwana, wanyinə ka banə ka hə: madətə!" ¹⁵ Wata bərəkutə wutə a madətə, ca ndzaanə dasə, ca ndzanə wabənə. Wata əŋki Yeesu ka məci, "Wiinə uuzənaaku."

¹⁶ Makə d̄ii ha'ə, wata n̄gwalənə a kəsəgi tə ənjitə patə ka shanə. Təya d̄uunətə tə əntan̄fə, təya ba, "Kə shigi maduunə *anabi agyaamə. Kə shi əntan̄fə ka tsakə tə ənjaakii." * ¹⁷ Ma wabətsə bii ənji agyanə Yeesu, kə d̄əlagi agyanə hanyinə nga Yahudiya patə, d̄əŋə aagyanə hanyinə ətə d̄ii tii naahə ribə.

*Wabənə nga Yeesu agyanə Yoohana
(Mat. 11.2-19)*

¹⁸ Kə dzəgunəgi lyawarənə nga Yoohana ka ci uushi'iitə d̄aad̄ii patə. Wata ca 'wa ənji bəra'i ahadatii, ¹⁹ ca sləkee ka tii aabii Yeesu Slandanə ka ləgwanə ka ci oo'i, "Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?" ²⁰ Makə mbu'i lyawariitə bəra'i aabii Yeesu, təya ba ka ci, "Yoohana əndə d̄a bapətisəma sləkee keenə aabiiku ka ləgwanə ka hə: Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?"

7:12 7.12 1 Meem. 17.17. **7:15** 7.15 1 Meem. 17.22-23. * **7:16** 7.16 1.68; 19.44; anabi: Mat. 16.14; 21.11,46; 26.68; Mar. 6.15; 8.28; 14.65; Luka 7.39; 9.8,19; 22.64; 24.19; Yooh. 4.19; 6.14; 7.40; 9.17.

21 Ma saa'ikii ha'a, kə mbəfəpaa Yeesu də ənji bwanea bəzəkii. Kə luupaa ci ənji acii ginaaji. Kə wunəgi ci ginə nga muurəfinə lanə əsə. 22 Wata ca jikəvə ka lyawariitə sləkee Yoohana aabiikii, əŋki ci, “Ənəmə, una dzə ka banə ka Yoohana sənə cuuna nee da sənə cuuna fa. Waatoo, agi wuunənə nə ginə nga muurəfinə, agi wiinə nə mahurəməsə ənja; ənji uyikuzəna əsə, agi mbəfənə nə tii. Agi wuunənə nə liminə nga kadəguləminə, agi madeenə nə ənji ka maməətə ənja, agi waazanə nə ənji Njuni Habara ka maaghiinə əsə. 23 Tə'i barəkaanə ashi əndətə pooshi na unee ka nə'unə tə nyi.”

24 Makə pyalə lyawarənə nga Yoohana satii, wata Yeesu a ndzanə wabənə ka dabaala agyanə Yoohana, əŋki ci, “Ya saa'itə gyuunə aabii Yoohana aagi bilina, mi sanə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi agi məfə kwa? 25 Aa mi gyuunə ka caamanə da? Ka caama əndətə ngii dagwa kəjeerənə kwa? Ma ənji waha ətə ca kaala njuni kəjeerənə ha'a, asii ga meeminə nə tii. 26 Bamə ka nyi, mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka caamanə kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə ka caamanə. 27 Acii ci nə əndətə wabi malaaba ləkaləkətə agyanəkii. Ma bii Əntanfə:

‘Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,

kaa ca ta ka hə kəŋwanə,

ca hadfatəgi ka hə də rəgwa taabu'u nii kwa dzə.’ ”

28 Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, “Wanyinə ca ba koonə: Ma Yoohana, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma ma əndətə palee də uundzuundzuunə agi *ŋwanjuunə nga Əntanfə, kə palee ci ka Yoohana.”

29 Makə fii dabaala da *ənji luu tsəkə tə wabəətə wabi Yeesu, kə dəlii tii də Əntanfə makə dii ci kə liwə tii yibə bapətisəma acii Yoohana. 30 Amma ma *Farisanyinə da maliminə, kə kaaree tii ka luu hiima nga Əntanfə. Ci dii pooshi tii liwə yibə bapətisəma acii Yoohana.

31 Əŋki Yeesu əsə, “Də mi sanə mbərə mbərətəginəki də ənji nga zamanana? Tə wu sanə pusha təya? 32 Kə ndzaa tii makə manjeevənə təya buurə asəkə luuma, təya 'waa'wa hara manjeevənə makə tii, təya ba, ‘Kə əgiinə koonə uudfaləma, pooshi unə uḡ. Kə kii inə koonə wanyanə nga wa, amma, matuumuunə.’ 33 Ma bii nyi ha'a, acii makə shi Yoohana əndə dfa bapətisəma, kə dii ci suumaya, paa ci sii ma'i inaba. Makə nee unə ha'ə, əŋkyuunə, ‘Əndə gu'wə nə ci’. 34 Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə nga ənda, agi adənə nə nyi zəma, nya sa ma'i inaba. Yoo, əŋkyuunə əsə, ‘Tsaaməmə tə əndətsa, bwanḡkara nə ci, masa ma'i inabi, guva nga ənji luu tsəka da hara ma'waslyakə ənji nə ci!’ 35 Patə da ha'ə, ma ənjitə liwə hiima nga Əntanfə, agi baariinə nə tii tantanyinəkii.”

Dzənə nga Yeesu aa ha əndə'i əndə Farisa

36 Tə'i əndə'i əndə Farisa 'wii tə Yeesu aa hakii aasii ka zəma. Yeesu a dzə aa ha əndəta, ca ndzaanə ka zəma. 37 Asee, tə'i ma'waslyakə minə davə də vərə. Makə fii ki oo'i, ga Farisatə asii nə Yeesu ka

zəma, kya ɲgərə əbwə† urədyə, ³⁸ kya kira, kya gwanjaanə atsa sədə Yeesu daba'akii, kya tuu. Wata əjanə nə kiinatə aaba'a sədə Yeesu. Kya ɲgərə, kya taadəgi də shiŋkinə ɲga nətə, kya paatə sədəkii, kya buləwə urədyə aa dəwə.

³⁹ Ma Farisatə 'wii tə Yeesu aa hakii aasii, makə nee ci ha'ə, əŋki ci də səkəkii, "Maci anabi nə əndətə tanyi, kadfa kə shii ci taa wu nə miitə ca dəba'ə tə ci; taa mi nə ki əsə, ka shiinə nə ci; waatoo, ma'waslyakə əndə nə ki." ⁴⁰ Wata Yeesu a ba ka Farisata, "Simoonə, tə'i nyi da sə ɲga banə ka hə." Əŋki Simoonə ka ci, "Wabuu dīi, Maləma." ⁴¹ Əŋki Yeesu ka ci, "Tə'i əndə nyi'u tə ənji bəra'i dəmənə. Ca nə'u tə əndənə *hwaslə gya'ə tufə. Ca nə'u tə əndə'i əndənə əsə hwaslə tufə pu'unə. ⁴² Makə pooshi taa wu mbee ka ki'i dəməətə agitii, wata əndətə a bwasee ka tii ka dəməəta. Ya ətsa, ɲgutə agi ənjitə bəra'i palee də uudənə tə ca?"

⁴³ Əŋki Simoonə, "Ma nee nyi naaki, əndətə dīi dəmənə ɲgaanə'a atsakii palee də uudənə tə ci." Əŋki Yeesu ka ci, "Goonəgaaku." ⁴⁴ Wata ca zə'ugi aabii miita, əŋki ci ka Simoonə, "Kə nee hə ka miitətsə nii? Kə gimagərə nyi aa haku aasii, amma pooshi hə bii oo'i, wa ənjə a əgəcii ma'inə ka nyi, ənjə a yibəgi ka nyi də sədəki. Amma, ma miitsa, kə yibəgi ki ka nyi sədəki də kiinatə, kya taadəgi də shiŋkinə ɲga nətə. ⁴⁵ Ma ha, paa hə nəhəpaa tə nyi ɲga'ə. Amma, ma kya, makə gimagərə nyi aa haku aasii, paa ki bwasee ka paatə sədəki. ⁴⁶ Ma ha, pooshi hə əji ka nyi maarə aanəki. Amma, ma kya, kə əji ki ka nyi urədyə aaba'a sədəki. ⁴⁷ Aciikii ka banə nə nyi ka hə əsə: ma mađuunə uudəətsə ɲgiragi miitsa, kə baarii oo'i, kə upaa ki tifyaginə ɲga 'waslyakəətə daadīi ki patə. Amma, ma əndətə tifyagi Əntaŋfə ka ci 'waslyakəənaakii gi'u, gi'u nə uudənaakii əsə." ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka miita, "Kə upaa hə tifyaginə ɲga 'waslyakəənaaku."

⁴⁹ Ma ənjitə cii kəya zəmə da tii, kə bii tii də səkətii, "Wu da nə əndənə ca tifyagi 'waslyakəənə əsa?" ⁵⁰ Amma əŋki Yeesu ka miita, "Kə upaa hə luupaənə putə ɲga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə."

8

Ənjitə ɲja nə'u tə Yeesu

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca dzə ka vərə ka vərə, ca dzə də waaza ɲunyi Habara agyanə *ɲwanjuunə ɲga Əntaŋfə. Kə nyi'u lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tə ci. ² Kə nyi'u hara makinə tə ci əsə ətə mbədəpaagi ci də tii acii ginaaji da bwanea. Waatoo, Mariyaama Magədalina ətə lyakagi Yeesu ginaajiinə mədfəfə ashitə, ³ Yawana, minə ɲga Kuza. Ma ɲgurii, ci nə kadala ɲga yi ɲga ɲwanjwə *Hirudusə. Suzana da hara makinə bəzəkii. Ma tii pata, kə cakə tii tə i Yeesu də gənətii.

Misaali də əndə giirə slikərənə (Mat. 13.1-9; Mar. 4.1-9)

† 7:37 7.37 Ma əbutsa, əndə'i faara ətə dīi ləməkii 'aləbasəta' ci ənjə a hufəkəgi. 7:37 7.37-38 Mat. 26.6-7; Mar. 14.3. 7:39 7.39 7.16. 7:42 7.42 Mat. 18.27. 7:44 7.44 'Wat. 18.4; 1 Tim. 5.10. 7:46 7.46 Jab. 23.5. 7:48 7.48 5.20; Mat. 9.2; Mar. 2.5. 7:50 7.50 Mat. 9.22. 8:2 8.2-3 23.49,55-56; 24.1-10; Mat. 27.55-56,61; 28.1,8-10; Mar. 15.40-41,47; 16.1,8.

⁴ Ma saa'ikii, kə ma'ya ənji asəkə vəranyinə patə, təya shi aabii Yeesu. Makə dzii dabaala də na, wata Yeesu a ndzanə wabənə ka tii də da misaali, əŋki ci: ⁵ “Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə. Ma ca giirə, hara slikərənə a kwaala ahada rəgwa, ənjə a wiigi'i anəkii. Əginyinə əsa, təya shi, təya dəmətə. ⁶ Hariinəkii əsə a kwaala ama pasla, ca givagi, ca huurəgi, makə pooshi marəbə hanyinə. ⁷ Harii slikərənə əsə, təya kwaala aagi dəha. Gərənə nə tii kyakya'ə da dəha. Dəhəkii a pa'aanə ka səkəŋwa. ⁸ Ma harakii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə. Təya dəvə, təya gərə, təya əji hi'wa. Taa ŋgutə patə, kə vii ci ŋunyi cifanə gya'a gya'a.” Makə uudəpaa Yeesu wabəətsa, wata ca wazəgi də ŋgeerənə, əŋki ci, “Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.”

Ka mi də misaali?

(*Mat. 13.10-17; Mar. 4.10-12*)

⁹ Ma daba'əkii *lyawarənə ŋga Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki tii, “Mi mwayi misaalitə baariina?” ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma unə kamə, koonə vii Əntanfə rəgwa ŋga shii ma'umbee uushi'inə ŋga ŋwanjuunaakii. Amma, ma hara ənja, see də misaali fanətii; kaa təya tsaamə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii, amma paa tii ka paaratəginə.”

Dzəgunətənə ŋga Yeesu tə misaali ŋga əndə giirə slikərənə

(*Mat. 13.18-23; Mar. 4.13-20*)

¹¹ “Wiinə səndə mwayi misaalitə baariinə: ma slikərəətsa, kə ndzaa ci makə wabənə ŋga Əntanfə. ¹² Ma slikərəətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanfə. Wata *Seetanə a shi, ca dəməgi wabəətə a ədzəmətii, acii ga təya vii goonəga ka Əntanfə kaa təya upaa luupaanə. ¹³ Ma slikərəətə kwaalii ama pasla əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanfə, təya luu də moodasəka. Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii. Ci dīi paa tii ka ta'avənə agi nə'unə. Madə kə upaa ŋgəra'wə tə tii, təya bwasee. ¹⁴ Ma slikərəətə kwaalii aagi dəha, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanfə. Amma ma agi ndzaanatii, ka kavənə nə tii natii nə ka buurə uushi'inə kama kama, təya suuna gəna, təya alə sətə ca kadeesəkə ka tii. Pooshi ŋunyi uushi ci təya mbee ka dātənə. ¹⁵ Ma slikərəətə kwaalii anə ŋunyi hanyinə, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanfə, təya kəsəpaa tənjə tənjə də ədzəmə rəŋwə, təya ndzaanə də sə'watənə, təya da ŋunyi uushi ətə ca nafa.”

Misaali ŋga garəkuwa

(*Mar. 4.21-25*)

¹⁶ “Pooshi əndə ca kavə gunə aasəkə garəkuwa ka umbətənə də dəva taa ka kapaanə atsa ədərə əsə. Amma ka kapaanə nə ənji garəkuwa ka madzəgamə ha, ka ənjitə ca dəəmə aa kumu a nee ka ha camə. ¹⁷ Taa mi patə dīi ma'umbeekii kadə na shigi aa babara. Ma sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii, kadə na shigi aa babara əsə.

¹⁸ “Damə hanəkala agyanə fanə goonə! Acii ma əndətə da kudəpəshinə ŋga paaratə də sətə cii kəya fa, ka ci tsakənə ənji

paaratəginə. Amma ma əndətə pooshi kavə nəkii davə, taa ətə gi'u agi hiimaakii maa, ka luuginə nə ənji.”

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii

(Mat. 12.46-50; Mar. 3.31-35)

¹⁹ Ma daba'əkii, kə shi i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii kaa təya nee ka ci. Amma kə təkuree tii ka mbu'unə aabiikii, pooshi rəgwa acii dabaala. ²⁰ Wata ənjə a ba ka Yeesu, “Watiitə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə, kə mwayi tii neenə ka hə.” ²¹ Amma wata əŋki Yeesu ka tii, “Ənjitə ca fa wabənə ŋa Əntəŋfə, təya slənətə sətə bii ci, tii nə yaayi da ndzəkəŋushi'inəki.”

Dədəkənə ŋga mandalə məd'a

(Mat. 8.23-27; Mar. 4.35-41)

²² Ma ka əndə'i uusəra, kə ndərəvə Yeesu da lyawarənaakii aasəkə kumbawalə. Əŋki ci ka tii, “Təŋəgyaamə aa təŋəgi uunəva.” Təya mədə, təya palə. ²³ Ma təya dzə də təŋənə də kumbawalə, Yeesu a tsəfə ŋunyinaakii. Wata mandalə mədə a ndzanə kyanə anə uunəva. Ma təya nee, nanə nə ma'inə aasəkə kumbawala kaa təya za. ²⁴ Wata təya əntsahətə aabii Yeesu, təya mədē ka ci, əŋki tii ka ci: “Daada, Daada, wanaamə ka zanə.” Yeesu a vəfəhə, ca la ŋguruunə ka mədə da ka ma'iitə ca mbudə aadəgyə aadəgyə. Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'ə.

²⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Pooshi ma'ə vii goŋga goonə kuna?” Amma, ma təya, kə ŋgwaləgi tii. Kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə əsə. Təya laagwashi ahadatii, “Wu sanə nə əndəna? Taa mədə da ma'inə maa, agi wabənə nə ci ka tii, təya fa tə ci.”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja

(Mat. 8.28-34; Mar. 5.1-20)

²⁶ Makə təŋəgi Yeesu da lyawarənaakii aa təŋəgi uunəvə ŋga Galili, waatoo aanə hanyinə ŋga ənji Gyarəgasinə, ²⁷ jimagərənaakii asəkə kumbawala, wata təya guŋəgərə da əndə'i əndə vəranəkii da ginaajinə ashikii. Kə uugi baanə lanə makə tikə ci da kəjeerənə əsə. Paa ci ka ndzaanə asii. Amma ahada gu'u ənji nə ndzaanaakii. ²⁸ Neenaakii ka Yeesu, wata ca ka vurənə, ca shi, ca kulagi akəŋwaciikii, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Yeesu Uuzənə ŋga Əntəŋfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Tuutəta'ə! Ga ha cibə də nyi.” ²⁹ Ma bii ci ha'a, acii kə bii Yeesu ka ginaajitə kaa ca dzəgi. Ma ginaajikəya, kə ŋji kəya kəəsə tə əndəkii ŋgaŋga'ə. Acii ha'ə, mapə'əkii ŋji əndətə a ndzaanə da i mahyakahyaka'ə aciikii da asəfəkii. Amma, patə da ha'ə ca dzə də s̄waatəginə. Ginaajikii a kagi tə ci agi bilinə.

³⁰ Wata Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Iitə nə ləməkwa?” Əŋki ci, “Ma ləməkya, Bəzəkii.” Ma bii ci ha'a, acii bəzəkii nə ginaajinyiitə dzii də nə ashikii. ³¹ Wata ginaajinyiitə a dza ciinə ka Yeesu, acii ga ca bii ka tii dzənə aasəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə.

³² Ma dava, tə'i gəranə ŋga dagəliinə ca alə zəmatii ashī d̄əŋgəra. Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu kaa ca vii ka tii rəgwa ŋga dzəgərənə aashi dagəliita. Wata Yeesu a vii ka tii rəgwakii. ³³ Təya shigi ashī əndəta, təya dzə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Wata

dagəliitə a hwayagərə, təya kwaalagərə aagi uunəva, təya zagi davə patə.

³⁴ Makə nee magəriinə nga dagəliitə ka sətə dīi, təya huyipaa, təya kərə makii aasəkə vəranə da aanə hanyinəkii patə. ³⁵ Makə fii ənjita, wata təya shigi ka tsaamə sətə dīi. Təya mbu'yagərə aabii Yeesu, təya lapaa əndətə dzəgi ginaajinyiitə ashikii dasə a panə abiikii. Da i kəjeerənə ashikii nə ci, kə ənya han̄kalaakii. Wata təya ngwaləgi. ³⁶ Ma ənjitə nee də ginətii makə sətə mbə'i əndə ginaajita, kə jigunyi tii ka ənjitə shi daba'a. ³⁷ Wata ənjinyiitə anə hanyinə nga Gyarəgasinə patə a ba ka Yeesu, wa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii, acii kə ngwali tii ka shanə. Wata Yeesu a ndərə kumbawalə ka palənə saakii. ³⁸ Wata əndətə dzəgi ginaajitə ashikii a kədii acii Yeesu kaa ca dzə atsakii. Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci, əŋki ci ka ca, ³⁹ "Ənuu saaku aasii. Duu dzəgunəgi ka ənji sətə dīi Əntanfə ka putaaku." Palənə nə əndəta, ca dzə də baaba ka ənji patə asəkə vəranə sətə dīi Yeesu ka putaakii.

*Uuzənə nga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə nga Yeesu
(Mat. 9.18-26; Mar. 5.21-43)*

⁴⁰ Ənyanə nga Yeesu, kə liwə ənji tə ci ngaan̄ga'ə, acii agi gəranə tə ci nji tii patə. ⁴¹ Tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa davə də vərə. Kə shi ci aabii Yeesu, ca gərə'waanə atsaə səfəkii, ca dza ka ci ciinə kaa ca dzə aa hakii aasii. ⁴² Acii tə'i uuzənaakii rəŋwə, uncitə minəkii. Kə dīi fəzatə taa pu'u aji bəra'i. Pooshi labadətə, də ma də ma ha'ə nə ki.

Ma Yeesu a dzə aa ha əndəta, kə tsəkuyi ənji ngaan̄ga'ə anəkii. Pooshi rəgwa nga zə'uginakii acii ənja. ⁴³ Tə'i əndə'i minə agi ənjita, cibee bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə nja də tə ki. Kə zamagi ki də gənətə patə ka ənji kuzhikinə, amma pooshi əndə mbee ka mbədəpaanə də ki. ⁴⁴ Wata kya əntsahətə aabii Yeesu da ba'akii, kya təbətə kəjeerənaakii. Pii wata kə dzəgi bwaneatə ashitə. ⁴⁵ Əŋki Yeesu, "Wu daa uree ka nya?" Əŋki patənə nga ənji ka ci, əntaa tii. Əŋki Piita ka ci, "Daadə, lanə nə ənji abiiku, pooshi ha nga zə'uginə." ⁴⁶ Əŋki Yeesu, "Amma tə'i əndə uree ka nyi, acii kə fii nyi tə'i baawəda shigi ashiki." ⁴⁷ Makə nee miitə kə puki ba'atə, wata kya shi. Shishinətə a dzə də udzənə acii ngwalənə. Kya gərə'waanə akəŋwacii Yeesu, kya ndzanə dzəgunənə ka ci akəŋwacii ənji patə taa ka mi uree ki ka ci, i makə sətə upaa ki mbədənə pii əsə. ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka ki, "Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə nga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə."

⁴⁹ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, kə mbu'ya əndə yi nga Jayirusə. Əŋki əndətə ka Jayirusə, "Kə uudee uuzətə ka na. Ga ha ənvutə tə maləmə ma'ə." ⁵⁰ Amma, makə fii Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka Jayirusə, "Ga ha ngwalə. Vii goon̄ga ka Əntanfə, ka mbədənə nə uuzənaaku." ⁵¹ Makə mbu'i Yeesu aa ha Jayirusə, makapaamə ci rəgwa taa ka wu ka dəməgərənə atsakii madəamə ka i Piita, da Yoohana, da Yakubu da ka i dii uuzətə da məci. ⁵² Ənji patə davə asii, ka tuunə, təya ngəərə ma. Wata əŋki Yeesu ka ənji, "Goonə tuu. Ma uuzəətsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma n̄nyinə cifə ki." ⁵³ Wata təya n̄səgi

tə ci acii kə shii tii, kə əŋki uuzəətə tanyi. ⁵⁴ Amma wata Yeesu a kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, ca ba ka ki də ngeerənə, “Əndzəgəna, madətə!” ⁵⁵ Wata kə ənyatə əpinə ama uuzəətə. Kya madətə pii. Wata əŋki Yeesu, wa ənjə a vii ka ki zəma. ⁵⁶ Ma sətəsa, kə dii ka sə ŋga hurəshishinə ka i dii da məci uuzəətə ka shanə. Amma Yeesu a ba ka tii, ga təya bapaa sətə dii taa ka wu.

9

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i
(Mat. 10.5-15; Mar. 6.7-13)

¹ Yoo, kə dzatəgi Yeesu də lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəda da rəgwa ŋga lyaakaginə də ginaajiinə patə, təya mbədfəpaa də ənji bwanea. ² Wata ca sləkee ka tii, kaa təya dzə də waazanə agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntanəfə, təya mbədfəpaa də ənja. ³ Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, “Goona ŋgərə taa mi ka dzəginə, taa zala, taa mbuura, taa zəma, taa kwaba əsə. Taa wu agyuunə, ga ca dzə da kəjeerənyinə bəra'i. ⁴ Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vəranə, ndzaamə ga ənjitə liwə tuunə ahatii asii, dənə ka saa'itə nuunə madə gatə. ⁵ Ma vəraatə maluumə ənji tuunə dava, shigimə sə goonə davə. Gwa'agimə bərəbərə ŋga vəraatsə asəduunə, unə dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madamə tii ŋga'a.” ⁶ Wata madənə nə tii, təya palə, təya dəəmə aasəkə vəranyinə kama kama, təya waaza Njunyi Habara, təya mbədfəpaa də ənji bwanea taa da patə.

*Gwazəginə ŋga hanəkala ŋga *Hirudusə*
(Mat. 14.1-12; Mar. 6.14-29)

⁷ Makə fii Hirudusə, ŋwanjəw anə hanyinə ŋga Galili, sətə dfaadfi patə, wata kə gwazəgi hanəkalaakii. Acii agi banə nə hara ənji, “Kə ma'i Yoohana agi maməətə ənja.” ⁸ Hara ənjə a ba, “Anabi *Iliya jigagi.” Ma hara ənji əsa, təya ba, “Əndə'i əndə agi anabiinə ŋga ŋukə madətə agi maməətə ənja.” ⁹ Amma kə bii Hirudusə, “Ya makə kə shi nya lagi nə ŋga Yoohana, wu da nə əndətsə cii kya fa, ənjə a mbudə madə uushi'inaakii ha'a?” Wata Hirudusə a ndzanə aalənə tə Yeesu kaa ca nee ka ci.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə
(Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Yooh. 6.1-14)

¹⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci sətə dfaadfi tii patə. Wata Yeesu a 'wagi tə tii daanətii, təya əntsahəgi dzadə da ənja, aadəbii vəranə ŋga Batəsayida. ¹¹ Asee, kə fii dabaala. Wata təya ndzanə nə'unə tə ci aa dəvə. Yeesu a luu tə tii. Ca wabə ka tii agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntanəfə. Ma ənjitə ca moo mbədfəpaanə də tii əsə, kə mbədfəpaa ci də tii.

¹² Ma ətsə uusəra kədəhə ka kulanə, wata lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a əntsahətə aabii Yeesu, təya ba ka ci, “Bawə ka ənjitə, wa təya palə aasəkə vəranyinə da i aasəkə makədəhə kədəhə giwanyitə a makwakwa, kaa təya upaa zəmə da ha ŋga baanə davə. Acii ma gana, agi bilinə naamə.” ¹³ Amma əŋki Yeesu ka tii, “Unə nə vii ka

tii zəma.” Əŋki tii ka ca: “Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə da hərəfinə bəra'i nəndə acii inə. Madəamə inə kə gi ka ira zəmə, pooshi ka mbu'unə ka patənati.”¹⁴ Ma bii tii ha'ə, acii ŋguyirənə daanətii maa, ka dənə nə tii bahə dəbu'u tufə. Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Kaalamə kurəgənyinə. Ndzaneemə ka ənja. Taa ka ŋgutə kurəga, wa ənji bahə tufə pu'unə a ndzaanə.”¹⁵ Wata təya ndzaneə ka ənjitə patə. ¹⁶ Yeesu a ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca haatəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka dabaala. ¹⁷ Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə tə ətə mbədaanə, dəvə pu'u aji bəra'i.

*Banə ŋga Piita, Yeesu nə *Aləmasiihu*

Wabənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 16.13-21; Mar. 8.27-31)

¹⁸ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dā də'wa daanəkii. Abiikii nə lyawarənaakii əsə. Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, “Wu sanə nə nyi ci ənjə a ba?” ¹⁹ Əŋki tii ka ci, “Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə dā bapətisəma. Ma hara ənji əsə, agi banə nə tii, anabi *Iliya nə hə. Hara ənji əsə, agi banə nə tii, əndə'i əndə agi anabiinə ŋga ŋukə madətə agi maməətə ənja.” ²⁰ Əŋki Yeesu, “Ya unə noona, wu nə nyi cuuna ba?” Piita a jikəvə, əŋki ci, “Hə nə Matadəkii daciai Əntanfə.” ²¹ Wata Yeesu a dā ka tii bariya, əŋki ci, “Goona bapaa sətə taa ka wu shaŋə.”

²² Ma daba'əkii ca wabə agyanə naakii nə, əŋki ci ka tii, “Tyasə ma *Uuzənə ŋga ənda, see a sa ci cibənyinə laŋə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ka madənə nə ci agi maməətə ənja.”

Nə'unə tə Yeesu
(Mat. 16.24-28; Mar. 8.34-9.1)

²³ Wata əŋki Yeesu ka ənji patə, “Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi uusəra patə. ²⁴ Tada wu patə ca dā gazhi'waanə ŋga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma, taa wu patə ətee ka əpinaakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ci na luupaa əpinaakii. ²⁵ Mi sanə nə bwatya ŋga upaa patənə ŋga uushi'inə asəkə *duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ²⁶ Acii madə kə dīi ayinə tə əndə ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə ŋga ənda, kadə nə ayinə a dā tə nyi ka wabənə agyanə əndəta uusəratə nii kya shi da i məghərəvənə geenə da Daadə da ŋga malaaba malaa'ikanyinə. ²⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: tə'i hara ənji ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka ŋwanjuunə ŋga Əntanfə.”

Məghərəvənə ŋga Yeesu
(Mat. 17.1-8; Mar. 9.2-8)

9:17 9.17 2 Meem. 4.43-44. **9:18** 9.18 5.16. **9:19** 9.19 9.7-8; Luka 1.17; 7.16. **9:20** 9.20 Mat. 16.16; Luka 22.67. **9:21** 9.21 9.36. **9:22** 9.22 9.43-45; 17.25; 18.31-34; 24.6-7. **9:23** 9.23-24 14.27; 17.33; Mat. 10.38-39; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. **9:26** 9.26 12.9; Mat. 10.33; 2 Tim. 1.8; 2.12. **9:27** 9.27 Mat. 16.28.

²⁸ Makə bii Yeesu wabəətsə ha'ə, ma daba'a baanə taa tighəsə, kə ŋgirə ci tə i Piita, da Yoohana da Yakubu, təya ndərə aanə giŋwə kaa ca ɗa də'wa. ²⁹ Ma ca ɗa də'wa, wata kə zə'ugi kəŋwaciinəkii, kə uudagi kəjeerənaakii talə talə, agi bərənə əsə. ³⁰ Ndza'a gi'u ha'ə, wata watiiisə ənji bəra'i, təya wabəshi da Yeesu. Waatoo i Muusa da *Iliya. ³¹ Kə jigagi tii da məghərəvənə. Təya wabə agyanə aniya ŋga mbu'utəgi də slənaakii, waatoo əntənaakii də Urusaliima. ³² Asee, kə kwaalagi i Piita da ənjitə abiikii ca'ə ca'ə ka ŋunyinə. Makə vədəhətə tii, wata təya nee ka məghərəvənə ŋga Yeesu da ənjitə bəra'i abiikii.

³³ Makə ŋji ənjitə bəra'i a ɗa rəgwa ŋga təkəginə da Yeesu, əŋki Piita ka ci, “Daada, ŋga'ə ɗii makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə: naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə.” Asee, mashiimə Piita ginə ŋga sətə bii ci ka Yeesu. ³⁴ Ci ma'ə ka banə ha'a, wata kə shi məzhidəkwatyaminə, kə zadəgi tə tii. Kə ŋgwaləgi lyawarənaakii, makə zadəgi məzhidəkwatyamiitə tə tii. ³⁵ Wata əndə a wafya dagi məzhidəkwatyaminə, əŋki ci, “Waatə matadə Uuzənaaki. Famə tə ci.” ³⁶ Uudənə ŋga wabəətsə ha'ə, wata maneemə lyawarənaakii ka əndə'i əndə ma'ə maɗaamə tə Yeesu daanəkii.

Ma ka tsaakəya, pooshi lyawarənaakii bapaa sətə nee tii taa ka wu.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci
(Mat. 17.14-18; Mar. 9.14-27)

³⁷ Pukətə hakii, makə jimagərə Yeesu da lyawarənaakii a giŋwə, bəzə ənjə a shi ka guunənə da ci a rəgwa. ³⁸ Wata əndə a shigi agi dabaala, ca maɗee ka uuraakii, əŋki ci: “Maləma, tuutəta'ə! Tsaamuu uuzənaaki, ci nə cikii, marəŋwa. ³⁹ Agi kəəsənə nə ginaaji tə ci. Gi'u ta'avənəkii ca ka vurənə, agi ghərəvənə nə ginaajikii tə ci də ŋgwaanŋwa'ənə, wata əbwyənə nə cikufinə a makii. Ma dzəginə nə ginaajikii kamə, də dzawuunə. ⁴⁰ Kə dzii nyi ciinə ka lyawarənaaku kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.”

⁴¹ Wata Yeesu a ba, “Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntanfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kirawə ka nyi uuzənaakukii ɗii!” ⁴² Ma uuzəətə a shi, wata ginaajitə a sləbəgi tə ci aa panə, ca dəgə tə ci də ŋgwaanŋwa'ənə. Wata Yeesu a la ŋguruunə ka ginaajita. Ca mbədəpaa də uuzəəta, ca ənəpaagi də ci ka ɗii. ⁴³ Ma ənjitə davə patə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə ɗuunuunə ŋga Əntanfə.

Ənənə ŋga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii
(Mat. 17.22-23; Mar. 9.30-32)

Ma patənə ŋga ənjə a tsaamə dagwa dagwaanə ŋga sətə slənyi Yeesu patə, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, ⁴⁴ “Kapaamə liminuunə ŋga'ə koonə fa sənə cii kya ba koonə: ka vəginə nə ənji tə Uuzənə ŋga əndə aacii ənja.” ⁴⁵ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabəətsa. Kə ndzaanə ka tii ma'umbeekii, acii ga təya fii. Kə ŋgwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii.

*Wu sanjə palee də gawuuna?**(Mat. 18.1-5; Mar. 9.33-37)*

⁴⁶ Kə hwadəgi mabizhinə ahada lyawarənə n̄ga Yeesu, t̄əya laag-washi ahadatii kaa t̄əya shii taa wu palee də gawuunə ahadatii.

⁴⁷ Amma, ma Yeesu, makə shii ci hiima n̄ga n̄etii ha'ə, wata ca n̄gərə uuzənə, ca kəŋee ka ci aŋiikii, ⁴⁸ əŋki ci ka tii, “Taa wu liwə uuzənə, mada putaaki liwə ci, t̄ə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwə t̄ə nyi, t̄ə əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa. Acii taa wu palee də daraanə ahadoonə patə, ci n̄ə əndə ətə palee də gawuunə.”

*Ma əndətə makaareemə koonə, noonə n̄ə ci**(Mar. 9.38-40)*

⁴⁹ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əŋki ci, “Daada, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka maguŋuura deenə, kə t̄əŋapaa inə t̄ə ci.” ⁵⁰ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Goona t̄əŋapaa t̄ə ci. Acii ma əndətə makaareemə koonə, noonə n̄ə ci.”

*Kaareenə n̄ga ənji *Samariya ka Yeesu*

⁵¹ Makə uugi uusəra n̄ga ndərənə n̄ga Yeesu aadəgyə mbishanə, kə datə ci aniya saakii n̄ga dzənə aa Urusaliima. ⁵² Wata ca sləkee ka ənji zəku'i. T̄əya palə, t̄əya dzəgərə aasəkə əndə'i v̄əranə anə hanyinə n̄ga Samariya ka hada ka ci də ha n̄ga ndzaanə davə. ⁵³ Amma, maluuvmə ənji v̄əranəkii ka ci, acii kə shii tii oo'i, aa Urusaliima cii k̄əya moo dzənə. ⁵⁴ Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata əŋki i Yakubu da Yoohana ka ci, “Slandana, kə mwayi h̄ə keena ba, wa gunə a jima kaa ca zamagi də tii kwa?” ⁵⁵ Amma wata Yeesu a zə'ugi aadəbii tii, ca wazə ka tii. ⁵⁶ Ma daba'əkii, t̄əya palə ka əndə'i v̄əranə.

*Ənji banə oo'i, ka n̄ə'unə n̄ə tii t̄ə Yeesu**(Mat. 8.19-22)*

⁵⁷ Ma t̄əya dzə a rəgwa, wata əndə'i əndə a ba ka Yeesu, əŋki ci, “Taa aama gi h̄ə patə, ka n̄ə'unə n̄ə nyi t̄ə h̄ə.” ⁵⁸ Yeesu a ba ka ci, “Ma gwahyanə, t̄ə'i gu'unyinatii. Ha'ə n̄ə əginyinə əsə, t̄ə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, Uuzənə n̄ga ənda, pooshi haaki bahə n̄ga kapaa tanjalaki davə.”

⁵⁹ Əŋki Yeesu ka əndə'i əndə əsə, “Nə'uu t̄ə nyi.” Amma əŋki əndətə, “Slandana, taku kaa nya dzə ka n̄gədfəgi t̄ə daadə zəku'i.” ⁶⁰ Yeesu a ba ka ci, “Wa maməətə ənjə a n̄gədfə maməətə ənjatii. Amma, ma ha, duu ka waazanə ka ənji agyanə n̄wanjuunə n̄ga Əntanfə.”

⁶¹ Əŋki əndə'i əndə ka Yeesu əsə, “Slandana, ka n̄ə'unə n̄ə nyi t̄ə h̄ə, amma kapaa ka nyi rəgwa zəku'i kaa nya dzə ka banə ka ənji geenə, a ta'avə tii.” ⁶² Əŋki Yeesu ka ci naakii, “Taa n̄gutə əndə ca uuzə, ca dzə də tsaamənə aaba'əkii, pooshi uushi cii k̄əya bələpaa. Makə ətsə ha'ə n̄ə əndə slənənə ka n̄wanjuunə n̄ga Əntanfə əsə, mada kə caamə ci aaba'a, pooshi uushi cii k̄əya dəpaa.”

9:46 9.46-48 22.24-26. **9:48** 9.48 10.16; 22.26; Mat. 10.40; 20.26-27; Mar. 10.43-44; Yooh. 13.20. **9:50** 9.50 11.23; Mat. 12.30. **9:51** 9.51 24.50-51; Mat. 19.1; Mar. 10.1; Slənə 1.9. **9:52** 9.52 10.33. **9:54** 9.54 2 Meem. 1.10,12. **9:61** 9.61 1 Meem. 19.20. **9:62** 9.62 11.2; Fil. 3.13.

10

Sløkeenə nga Yeesu ka ənji mədəfə pu'unə aji bəra'i

¹ Ma daba'əkii, kə ta'i Yeesu Slandanə hara ənji mədəfə pu'unə aji bəra'i. Kə sløkee ci ka tii ənji bəra'i bəra'i zəku'i aasəkə vəranyinə patə i ka patənə nga hatə cii kəya ba dzənə də naakii na. ² Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, "Lanə nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. Aci ha'ə, d'amə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sløkeenə ka ənji sləna, təya shi ka slənə cifanə. ³ Paləmə! Ma nə nyi ka sløkeenə koonə, makə sətə ci uuji bagiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə. ⁴ Goona nğərəənə kwaba, taa mbuura. Goona nğərəənə əndə'i fiibinə əsə. Ma una dzə, goona səkəpaanə ka nəhəshinə a rəgwa. ⁵ Yitə dəməgəruunə aa dəvə patə, bamə zəku'i: 'Wa Əntanfə a kira ndzaanə jamə aa hanə aasii.' ⁶ Madfa tə'i əndə bahə upaa ndzaanə jamə gatə asii, ka upaanə nə ci də nəhəpaanə goonə tə ci. Madfa pooshi, wa jamənə goonə a ənə koonə sə goonə. ⁷ Madfa kə liwə tii tuunə, ndzaamə gatə asii. Adəmə, samə sətə nə ənjə a vii koonə davə. Aci ma əndə sləna, kə dəbee ənjə a ki'i ka ci zaarənaakii. Goona dəəmə ka yi ka ya. ⁸ Vəraatə dəməgəruunə aa dəvə patə, madfa kə liwə ənji tuunə davə, adəmə sətə nə ənjə a vii koonə. ⁹ Mbəədəpaamə də ənji bwanea. Bamə ka ənji oo'i: 'Kədəhə nə Əntanfə ka dfa nwanjuunaakii ahadoonə.' ¹⁰ Amma, vərəatə dəməgəruunə aa dəvə patə, madfa maluumə ənji tuunə davə, shigimə davə. Dəmə ka hatə ci ənjə a ndzaanə dzufə, una ba ka ənja: ¹¹ 'Taa bərəbərə nga vərənə goonə ənə ndərəvə aa sədiinə, waniinə ca gwa'aanə koonə sə goonə. Amma shiitəmə oo'i, kədəhə nə Əntanfə ka dfa nwanjuunaakii ahadoonə.' "¹² Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Wanyinə ca ba koonə: ma uusəra nga dfa gəŋwana, kadə nə gəŋwanə nga ənji vərənəkii a palee ka nga ənji *Sadooma də iza'unə."

Wazənə nga Yeesu ka vəranyiitə maviimə goonga ka ci (Mat. 11.20-24)

¹³ "Kə d'ii anuunə, ənji Koorazinə! Kə d'ii anuunə, ənji Batəsayida! Aci maci ma sə nga hurəshishiitə daadii asəkə vəranyiitə goonə, də Tiira da də Sidoonə d'ii, kadfa kə ngaangii tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə agi əntədfaka ka baariinə oo'i, kə baa tii ka Əntanfə. ¹⁴ Ci d'ii, ma uusəra nga dfa gəŋwana, kadə paleenə nə gəŋwanə goonə ka nga ənji Tiira da nga ənji Sidoonə də iza'unə. ¹⁵ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə saja, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə suŋwə kagərə nə ənji tuunə!"

¹⁶ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, "Ma əndətə fii tuuna, tə nyi fii ci. Ma əndətə kaaree koonə əsa, ka nyi kaaree ci. Ma əndətə kaaree ka nya, ka Əntanfə ətə sløkee ka nyi kaaree ci."

Ənyanə nga ənjitə mədəfə pu'unə aji bəra'i

¹⁷ Ma daba'ə palənə nga ənjitə mədəfə pu'unə aji bəra'i ka ha nga dfa waaza, kə ənya tii də moodasəkə ka shaŋə, əŋki tii ka Yeesu, "Slandaniina, taa ginaajinyinə maa, madfa kə wabiinə ka tii

də ləməku, kə fii tii tiinə.”¹⁸ Wata əŋki ci ka tii, “Kə nee nyi ka *Seetanə ca kulya dadagyə makə pyapidənə ŋga vəna.¹⁹ Wiitsa, kə vii nyi koonə baawəda ŋga wiigi'inə agyanə rəhunə da məganɔŋa i baawəda agyanə dabaranyinə ŋga Seetanə patə. Pooshi uushi bwayakii na upaa tuunə.²⁰ Amma goona dfa moodasəkə acii makə fii ginaajinyinə tuunə. Gəðə kə dfi unə moodasəkə acii makə dfi ləmuunə manaahəkii dagyə.”

Da maŋushinə ŋga Yeesu

(Mat. 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, kə uudagi səkə ŋga Yeesu aashi Malaaba Ma'yanə ka shaŋə. Wata əŋki ci, “Ya'ə Daada, Slandanə ŋga dadagya da ŋga duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii ənjitə shii uushi'inə da ənji hiima, kə baarəgi hə ka ənji saakii. Ha'ə dfi, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kadeesəkə ka hə.”

²² Wata əŋki ci ka ənja, “Patənə ŋga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu nə nyi madaamə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu nə Daadə əsə madaamə nyi da ənjitə ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii tə ci.”

²³ Ma daba'əkii, Yeesu a zə'ugi aadəbii lyawarənaakii, əŋki ci ka tii daanətii, “Tə'i barəkaanə ashuunə acii agi neenə nuunə ka sətə ca daada.²⁴ Acii wanyinə ca ba koonə: laŋə nə anabiinə da meeminə mwayi ka shaŋə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə.”

*Misaali də ŋunyi aginə ŋga əndə *Samariya*

²⁵ Wata əndə'i maləmə a madətə, ca gwanə ka laagwa uushi'inə ama Yeesu kaa ca shii kəsənə tə ci agi wabənaakii, əŋki ci ka ci, “Ya ənə Maləma, mi dəbee dfanəki kaa nya upaa əpinə ətə pooshi ka uudəna?”²⁶ Əŋki Yeesu ka ci, “Mi sanə bii bariya ŋga Əntanɔfa? Mi cii kəya moo bana?”²⁷ Wata əndətə a ba ka Yeesu, “Uuduu tə Əntanɔfa Slandanəku də ədzəmə rəŋwə, də patənə ŋga əpinaaku, də patənə ŋga ŋgeerənaaku, də patənə ŋga haŋkalaaku. Uuduu tə əndətə abiiiku əsə makə sətə cii kwa uudə naaku na.”²⁸ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Awa! gooŋgaaku. Maa agi dfanə nə hə ha'ə, ka upaanə nə hə əpinə.”

²⁹ Amma, ma maləməta, kə mwayi ci baariinə oo'i, əndə gooŋga nə ci. Wata ca ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “I wu sanə nə ənjitə abiikya?”

³⁰ Əŋki Yeesu ka ci, “Fatə, tə'i əndə'i əndə sha ma'i də Urusaliima kaa ca dzə aa Yarikoo. Ma ca dzə, wata kə kulavə ci aasəkə maaba. Təya ŋgwaafəgi kəjeerənyinə ashikii, təya fəsləgi tə ci, dara əpinə mbidfee tii a makii. Wata təya palə satii.³¹ Asee, tə'i əndə'i *limanə ca dzənaakii. Makə lapaa ci tə əndətə gujaðə, wata ca wusləgi aadə tanɔgala rəgwa, ca pitəgi saakii.³² Ha'ə əsə wata əndə'i əndə agi slikerənə ŋga *Leewi a shinaakii. Makə lapaa ci tə əndətə əsə, wata ca wusləgi aa tanɔgala rəgwa, ca pitəgi saakii.³³ Amma tə'i əndə'i əndə Samariya ca dzə naakii oogə da gatə da rəgwa. Wata ca lapaa

10:17 10.17 9.10; Mar. 6.30. **10:18** 10.18 Yooh. 12.31; Səniinə 12.9. **10:19** 10.19 Jab. 9.1.13. **10:20** 10.20 Shig. 32.32; Fil. 4.3; Səniinə 3.5. **10:21** 10.21 4.18; Mat. 11.25. **10:22** 10.22 Mat. 11.27. **10:24** 10.24 1 Piita 1.10-12. **10:25** 10.25 18.18; Mat. 19.16; Mar. 10.17. **10:27** 10.27 Mat. 22.37,39. **10:28** 10.28 Leew. 18.5; Rooma 10.5; Gal. 3.12; Yooh. 13.17.

tə ci. Makə nee ci ka əndətə gujaβə, kə nyihə ci təgunuunaakii. *
³⁴ Ca əntsahtətə aabiikii. Ca ŋgərə maarə da ma'i inabi, ca həəjivə ka ci ka uyiginə, ca fuudətə ka ci uyigiita. Ca ndərəvə də ci aa ba'a vaməndaakii, ca kərəgi tətə ci aa kuvə mu'uminə, ca hadatəgi də ci davə. ³⁵ Pukətə hakii, ca ŋgiragi *hwaslə bəra'i, ca vii ka slanda kuvəta, ca ba ka ci: 'A nəhətə hə ka nyi əndəna. Madfa kə ziigi hə də uushi palee ka əna, maa kə ənya nyi, ka shinə nə nyi ka ki'inə ka hə saaku.' "

³⁶ Wata əŋki Yeesu ka maləmətə, "Ya ha, ya agi ənjinyiitə makka, wu nə əndə ŋga əndətə kuli'i ənji maabətə aagyanəkəya?" ³⁷ Wata əŋki maləmətə ka Yeesu, "Əndətə dīi ka ci ŋga'əənə." Əŋki Yeesu ka ci, "Yoo, kə fii hə. Duu də d'fanə ha'ə makə ətsa."

Luunə ŋga i Marəta da Mariyaama tə Yeesu

³⁸ Ma Yeesu da lyawarənaakii a dzə, wata təya mbu'u aasəkə əndə'i vəranə. Ma dava, tə'i əndə'i minə ətə dīi ləmətə Marəta. Kə liwə ki tətə ci aa hatə aasii. ³⁹ Tə'i cikəŋuci əsə ətə dīi ləmətə Mariyaama. Ma kya, kə gi ki, kya ndzaanə dasə a panə atsa sədfə Yeesu Slandana, ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka ənja. ⁴⁰ Ma Marəta natə əsa, wata kə ŋgərəgi slənə ŋga makinə han'kalatə də ŋgwaan'gwa'ənə. Wata kya shi aabii Yeesu, əŋki ki ka ci, "Ya ənə Slandana, ŋga'ə ka hə makə bwasee cikəŋunəki ka nyi, nyi daanəki, ka paka'anə da slənə nii? Bawə ka ki, wa kya shi ka tsakənə tətə nyi dīi." ⁴¹ Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ki, "Hə Marəta, kə ənvutə hə naaku nə də uushi'inə lanə. ⁴² Amma uushi rəŋwə saakii nəndə madəbəkii. Mariyaama tagi ŋunyi uushə ətə pooshi ənji ka mbeənə ka gutsəginə aciitə shanə."

11

Dzəgunənə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii agyanə d'a də'wa

(Mat. 6.9-13; 7.7-11)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a d'a də'wa ka əndə'i ha. Makə uudəpaa ci, wata əndə'i əndə agi lyawarənaakii a ləgwa ka ci, "Slandaniina, dzəgunətə keenə d'a də'wa makə sətə jigunyi Yoohana ka lyawarənaakii." ² Wata əŋki Yeesu ka tii, "Ma una d'a də'wa, ma banuuna: *

'Ya'ə Dəsəniina, d'awə ka taa wu patə a d'əla də ləməku.

Dawə ŋwanjuunaaku taa da patə.

³ Duu də ndii keenə zəmə ŋga adənə uusəra patə.

⁴ Tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə, makə sətə ciina tyaafagi ka ənji patə ətə ca d'aad'a keenə 'waslyakəənə.

Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə.' "

⁵ Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Yaci tətə'i əndə'i əndə agyuunə da guvakii. Kə ma'i ci, kə gi ci aa hakii ahada vəda, ca ba ka ci: 'Guvakya, ndii ka nyi zəma. ⁶ Acii tətə'i əndə'i guvaki wuslyagərə aa haki əndzə'i. Oogə nə ci ka dzənə. Pooshi taa mi aciiki ŋga viinə ka ci əsə.' ⁷ Yaci kə jika guvakii ətə ka ci da kumu, əŋki ci, 'Hərəpaa tətə nyi kəda'ə! Kə uugi nyi pa'əgi makuva, kə uugiinə baanə da manjeevənaaki. Paa nyi

* **10:33** 10.33 Samariya: Mat. 10.5; Luka 9.52; 17.11,16; Yooh. 4.9,39-40; Slənə 1.8; 8.1,5,14-17,25; 9.31. **10:38** 10.38-40 Yooh. 11.2; 12.2-3. **11:1** 11.1 5.16. * **11:2** 11.2 Nwanjuunə ŋga Əntarjə: 4.43; 9.2,62; 10.9,11; 17.21; 19.11; Slənə 1.6-8; 19.8; 28.23,31. **11:3** 11.3 12.22-32.

ka mbeenə ka madətənə kaa nya vii ka hə zəma.’⁸ Iitə na dfa? Wiinə səndə cii kya ba koonə: Ma əndətə, paa ci madətə ka vii ka guvakii sətə kədii ci aciikii putə n̄ga guvanatii, amma putə n̄ga yiirə n̄nyininə agikii ma’i ci ka viinə ka ci sətə dəbee ka ci patə.

⁹ “Ma nya, wanyinə ca ba koonə əsə: ma d̄anuuna, kədiimə, ka viinə nə ənji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ənji koonə makuva. ¹⁰ Acii taa wu patə kədii, ka viinə nə Əntan̄fə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəginə nə ənji ka əndətə dzii makuvə əsə. ¹¹ N̄gutə dənə san̄ə ahadoonə ca n̄gərə rəhunə, ca vii ka uuzənaakii mad̄a ləguyi ci hərəfina? ¹² Anii ka n̄gərənə nə ci məgan̄gan̄ə, ca vii ka ci mad̄a ləguyi ci alina? Pooshi. ¹³ Taa unə mən̄gərəkikinyinə maa, kə shii unə vii n̄nyini uushi’inə ka manjeevənə goonə; sakwa Dəsənuunə ətə dagyə d̄ii, ka sləkeenə nə ci ka Malaaba Ma’yanə ka ənjitə ca kədii aciikii əsə!”

Bərapaanə n̄ga ənji tə slənə n̄ga Malaaba Ma’yanə

(Mat. 12.22-30; Mar. 3.20-27)

¹⁴ Ma ka əndə’i uusərə, kə lyaakagi Yeesu ginaaja ashi ənda. Ma ginaajikəya, agi kəsəginə nə ci gana a ma əndəkii, pa ca mbee ka wabənə. Makə dzəgi ginaajita, wata masəganatə a ndzanə wabənə. Ənjitə n̄ji dava, kə d̄ii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə. ¹⁵ Amma ən̄ki hara ənja, “Də baawəda n̄ga *Byaləzabulə, n̄wan̄wə n̄ga ginaajinyinə, nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə.” ¹⁶ Ma hara ənji əsa, kə mwayi tii fa bwaya wabənə a ma Yeesu. Təya ba ka ci, a d̄a ci ka tii sə n̄ga hurəshishinə kaa təya shii oo’i, də baawəda n̄ga Əntan̄fə nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə.

¹⁷ Amma, ma Yeesu, kə shii ci hiimatii. Wata ən̄ki ci ka tii, “Taa n̄gutə n̄wan̄juunə təkəgi bəra’i putə n̄ga mabizhinə, ka əntənə nə n̄wan̄juunəkii. Yikii əsa, ka d̄aginə ka uufinə. ¹⁸ Wanuunə ka banə oo’i, də baawəda n̄ga Byaləzabulə nə nyi ka lyaakagi ginaajinyinə. Waatoo, agi panə nə *Seetanə da naakii nə kwa? Aa iitə mbeenə n̄wan̄juunaakii ka kən̄aanənə d̄iya? ¹⁹ Yoo, mad̄a də baawəda n̄ga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu d̄ii vii ka *lyawarənə goonə natii baawəda n̄ga d̄fanə ha’a? Slənətii na baarii oo’i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁰ Amma makə d̄ii ci, də baawəda n̄ga Əntan̄fə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci baarii oo’i, kə n̄janə Əntan̄fə d̄a n̄wan̄juunə ahadoonə.

²¹ “Ma mandalə ənda, mad̄a ma’aanəkii nə ci ka nəhə yaakii, pooshi uushi ca uree ka uushi’inaakii. ²² Amma, mad̄a kə shi əndətə palee ka ci də n̄geerənə ka ənslənə tə ci, ka hwaməpaanə nə ci tə ci, ca gutsətə patənə n̄ga uushi’inə n̄ga pagii tə cii kəya hwafəgi, ca təkəpaa ka ənjaakii.

²³ “Tad̄a wu nə əndə pooshi liwə tə nyi, əndə daawaanaaki nə ci ətsa. Tad̄a wu nə əndə pooshi agi tsakənə tə nyi agi tsəkənə əsə, əndə kuzhidəginə nə ci.”

Wabənə n̄ga Yeesu agyanə ənyanə n̄ga ginaaja

(Mat. 12.43-45)

²⁴ “Mađa kə dzəgi ginaaji ashi ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə ka hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha ŋga əpisəka. Mađa malapaamə ci ha, ka banə nə ci ka naakii na, ‘A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.’ ²⁵ Wata ca ənə aa dəvə, ca dəmögərə, ca lapaa hakii maslaabakii, mahafakii ŋga'ə. ²⁶ Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə mədfəfə ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəmögərə aashi əndəta, təya ndzaanə. Ma ndzaanə ŋga əndəta, ka đanə təgugunə palee ka ŋga ŋukə.”

Tantanyinə ŋga waha

²⁷ Baginə ŋga Yeesu ha'ə, wata əndə'i minə gatə agi dabaala a wabə da ci, kya ba ka ci, “Tə'i barəkaanə ashi miitə pwayi tə hə, ətə sii hə 'wanə a matə.” ²⁸ Wata əŋki Yeesu ka ki, “Amma, əŋjitə ca fa wabənə ŋga Əntəŋfə, təya nə'utə, palee də barəkaanə.”

Ləgwa sə ŋga hurəshishinə a ma Yeesu

(*Mat. 12.38-42*)

²⁹ Ma ətsə dabaala a tsakə đanə lanə abii Yeesu, wata ca ndzanə banə ka tii, əŋki ci, “Ma əŋji ŋga zamanana, bwaya ənja. Agi alənə nə tii kaa ənjə a đa ka tii sə ŋga hurəshishinə. Amma pooshi sə ŋga hurəshishinə ci ənjə a đa ka tii, mađaamə ətə đii Əntəŋfə də anabi Yunana. ³⁰ Waatoo, makə sətə ndzaa Yunana ka sə ŋga hurəshishinə ka əŋji vəranə ŋga Niniva, ha'ə nə Uuzənə ŋga əndə a ndzaanə ka sə ŋga hurəshishinə ka əŋji ŋga zamananə əsə. ³¹ Ma uusəra ŋga đa gəŋwana, kadə nə miitə đii ŋwanjuunə agyanə hanyinə ŋga Saba a mađə, kya vii ma'inə ka əŋji ŋga zamanana, acii kə ma'ya ki dzadə daga anə hanyinatə, kya shi aabii ŋwanjwə Sulayimaanu, kaa kya fa macicirə dzəgunənaakii. Yoo, tə'i sətə palee ka Sulayimaanu ganə; amma pooshi unə agi fa wabənaakii. ³² Ma uusəra ŋga đa gəŋwana, kadə nə əŋji Niniva a mađə, təya vii ma'inə ka əŋji ŋga zamanana, acii makə fii tii waazanə ŋga Yunana, kə baa tii ka Əntəŋfə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə baanə ka ci.”

Ndzaanə ŋga ginə makə garəkuwa

(*Mat. 5.15; 6.22-23*)

³³ “Pooshi əndə ca təzəvə gunə aasəkə garəkuwa ka kapaanə ka ma'umbee ha taa ca umbətə də kəŋwə əsə. Amma ka madzakə ha dzakəpaanəkii, kaa əŋjitə ca dəmə aa kumu a nee ka ha camə.

³⁴ “Ma ginəku, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Mađa jamə nə ginəku, agi mađərəha nə hə ətsa. Amma, mađa pooshi ginəku ndanə ndanə, agi təkunə nə hə ətsa. ³⁵ Aciikii điya, aa ha nəhə acii ga bərənaaku a ndzaanə ka təkunə. ³⁶ Mađa ma bərəətə ashiku, pooshi təkunə taa gi'u agikii, ka bərənə ka shanə makə sətə ci garəkuwa a bərə.”

*Dzalənə ŋga Yeesu tə *Farisanyinə da *maliminə ŋga bariya*

(*Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40*)

³⁷ Uudəpaanə ŋga Yeesu wabənə ha'a, wata əndə'i əndə Farisa a 'wa tə ci aa hakii aasii ka zəma. Fanə ŋga Yeesu ha'a, wata ca palə, təya ndzanə adə zəma. ³⁸ Neenə ŋga əndə Farisatə ha'ə, kə

kəŋe ka ci acii pooshi Yeesu yibəgi ciinəkii zəku'i makə sətə bii alə'aada ŋga *Yahudiinə. ³⁹ Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ci, "Ma unə diya, unə Farisanyinə, aɡi bəəzəginə nuunə ba'a ŋga kwalaka da ŋga doosa. Amma, ma dasəkə ədzəmuunə, ŋga'ə koonə nə əmbanə, mənəgərəkikinyinə nuunə əsə. ⁴⁰ Pooshi nuunə ta'a! Ya Əntanƒə ətə dapaə rəgwa ba'a, madapaamə ci rəgwa səkə əsə kwa? ⁴¹ Gədə ma danuunə diya, viimə ka maaghiinə sətə asəkə kwalakinə goonə, da asəkə doosənyinə goonə. Ma ətsə diya, taa mi goonə patə ka ndzaanə camə.

⁴² "Amma, tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii aɡi viinə nuunə zaka ŋga ŋunyi banyinə kama kama. Amma, paa unə ka slənə uushi də rəgwakii, paa unə ka uudənə tə Əntanƒə əsə. Wiitsə səndə dəbēe dānuunə, amma, ga ca zaanə koonə əsə nə vii zaka.

⁴³ "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii ma una, ka hatə da ginə davə moonuunə ndzaanə asəkə *kuvə də'wa. Ma moonuunə əsa, a nəhəpaa ənji tuunə ŋga'ə a luuma. ⁴⁴ Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, acii makə gu'u ənji ətə pooshi ənji nee nuunə, ənjə a wiigi anəkii yadə shiinə."

⁴⁵ Wata əndə'i əndə aɡi maliminə ŋga bariya a madətə, ca ba ka Yeesu, əŋki ci, "Maləma, ma ha wabə ha'ə diya, aɡi dzaananə nə hə tiinə da i inə əsə." ⁴⁶ Wata əŋki Yeesu, "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə əsə, unə maliminə, acii aɡi ŋgərəvənə nuunə ka ənji mazəzəkə kərənə 'wa'ə. Taa də mashiku ciinuunə pooshi unə ka tsakənə tə tii.

⁴⁷ "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, acii aɡi ghənətənə nuunə nə ŋga gu'u ŋga anabinyinə ŋga'ə. Yoo, dzədzəshi'inuunə bəələgi tə tii.

⁴⁸ Ma ətsə diya, kə baarii oo'i, kə kadeesəkə koonə nə slənə ŋga dzədzəshi'inuunə; acii ma təya, kə bəələgi tii anabinyinə; ma unə əsa, aɡi hadəginə nuunə də nə ŋga gu'watii. ⁴⁹ Putakii ha'ə baarii Əntanƒə shiinaakii, ətə bii ci oo'i: 'Kadə nii kya kaala ka tii anabinyinə da masləkee ənja. Kadə nə təya bəələgi hara ənji agitii, təya cibēe ka hara ənji əsə.' ⁵⁰ Acii ha'ə, patənə ŋga anabinyiitə bəələgi ənji njananə ka taganə ŋga duuniya ca'ə ka əndzə'i, anə ənji ŋga zamananə nə gəŋwanəkii. ⁵¹ Waatoo njananə ka bələnə tə Habiila, ca mbu'ya ka ŋga Zakariya. Ma ca, ahada maduunə kuvə ŋga Əntanƒə da ha ŋga dā sataka bələgi ənji tə ci. Weewee wanyinə ca ba koonə: aanə ənji ŋga zamananə nə gəŋwanə ŋga bəələhiitsə a kulaanə.

⁵² "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə maliminə, acii kə pa'əgyuunə rəgwa ŋga shiinə də Əntanƒə aɡyanə ənja. Unəkii əsa, mapitəgimuunə davə. Ma ənjitə ca moo pitəginə davə əsa, aɡi tənəginə nuunə tə tii."

⁵³ Ma ətsə Yeesu a palə saakii, wata maliminə da Farisanyinə a ənəgi ka ci də mabu ədzəma, acii kə bəzəgi səkətii aashikii ka shaŋə. Təya ndzanə laagwa ka ci wabənə laŋə, ⁵⁴ kaa təya shii kəsənə tə ci aɡi wabənaakii.

12

Nəhə na acii d'aginə ka ənjitə ca kərə ka Əntanƒə də bəra'i asəkətii (Mat. 10.26-27)

11:38 11.38-39 Mar. 7.2-4; Mat. 15.2. **11:41** 11.41 12.33. **11:42** 11.42 Mat. 23.23; Luka 18.12. **11:43** 11.43 20.46; Mar. 12.38-39. **11:47** 11.47-48 Slənə 7.52. **11:49** 11.49 6.13. **11:51** 11.51 'Wat. 4.8-10; 2 Haba. 24.20-22. **11:52** 11.52 Mat. 16.19. **11:53** 11.53-54 20.20.

¹ Tə'i əndə'i saa'i, kə dzii ənji də nə laŋə dərəva. Ha'ə maa wiinə nə ənjə a ba'a sədə ŋga ənja. Wata Yeesu a wabə da lyawarənaakii zəku'i, əŋki ci ka tii, "Nəhəmə noonə na acii goona dāgi ka ənjitə ca kərə ka Əntaŋfə də bəra'i asəkətii makə ŋga Farisanyinə. Acii kə ndzaa tii makə burəjanə ətə ca əbutə mahwadə əmpunə patə. ² Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyə. Taa mi patə nəndə mashiimə ənji əsə, kadə nə ənjə a shii. ³ Acii ma sətə cuuna wabə ka təku təkunə, ka fanə nə ənji ka macama ha. Ma sətə cuuna bavə ka əndə a liminəkii də matatahinə əsə, unə ka mapa'ə makuva, kadə wazəginə nə ənji a babara."

Ŋgwalənə tə Əntaŋfə
(Mat. 10.28-31)

⁴ "Wanyinə ca ba koonə, unə guviinəki: goona ŋgwalə acii ənja. Acii wata tə ba shishinə mbeenə nə tii ka bələginə, amma, ma daba'əkii, pooshi uushi ci təya mbee ka dənə ma'ə palee ka ətsa. ⁵ Wanyinə ca ba koonə əndətə dəbee una ŋgwalə: ŋgwaləmə tə Əntaŋfə. Acii ma ca, makə ŋgərəgi ci əpinə a ma ənda, ka mbeenə nə ci ka kagərənə tə ci aagi gutə suŋwa. Awa, wanyinə ca ba koonə: tə cikii dəbee una ŋgwalə.

⁶ "Əntaa tufə ci ənjə a vii əginəyinə ka kwaba bəra'i kwa? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rəŋwə ahadatii ətə ca zaanə ka Əntaŋfə. ⁷ Taa shiŋkinə ŋga nuunə maa, mabaanakii patə acii Əntaŋfə. Makə ha'ə dīya, goona ŋgwalə: kə palee unə ka əginəyinə patə də məghərəvənə."

Seedanə tə Yeesu
(Mat. 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ "Wanyinə ca ba koonə əsə, madə kə bagi əndə paŋgəranə akəŋwacii ənji oo'i naaki nə ci, nyi maa, *Uuzənə ŋga ənda, ka banə nə nyi paŋgəranə akəŋwacii malaa'ikanyinə oo'i naaki nə ci uusəratə nə Əntaŋfə a dā gəŋwanə. ⁹ Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəŋwacii ənja, nyi maa, Uuzənə ŋga ənda, ka kaareenə nə nyi ka ci akəŋwacii malaa'ikanyinə uusəratə nə Əntaŋfə a dā gəŋwanə.

¹⁰ "Taa wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənə ŋga ənda, ka tifyaginə nə Əntaŋfə tə ci. Amma, ma əndətə bərapaa tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntaŋfə ka tifyaginə tə ci.

¹¹ "Madə kə kirə ənji tuunə aakəŋwacii gəŋwanə aasəkə kuvə də'wa, taa aakəŋwacii harii gayinə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sətə nuuna jikəvə ka tii ka luupaa də noonə na. ¹² Acii Malaaba Ma'yanə na dzəgunətə koonə sətə nuuna ba ka saa'ikii."

Misaali də mad'ikə əndə gəna

¹³ Wata əndə'i əndə agi dabaala a jikəvə aagi wabənə ŋga Yeesu, əŋki ci, "Maləma, bawə ka nyi ka gawaaki, wa ca təkəpaa keenə sə ŋga zəmə də yitə bwasee dəsəniinə keenə." ¹⁴ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Wu sanə kapaa tə nyi ka dā koonə gəŋwanə, taa ka təkəpaa koonə sə ŋga zəmə də ya?" ¹⁵ Wata əŋki Yeesu ka patənə ŋga ənja, "Damə haŋkala, goona ndzaanə ka ənji moo gəna. Acii ma gəna, əntaa ci

nəndə ka kəsəpaa əpinə a ma ənda, taa iitə nə bəəzənə n̄ga gənəkii.”

¹⁶ Ca da ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə gəna da ha n̄ga uuzanaakii sha d̄ii. Kə upaa ci sə n̄ga ma davə n̄gaan̄ga'ə. ¹⁷ Ca ndzaanə, ca hiima, əŋki ci ka naakii na: ‘Iitə san̄ə d̄anəkya? Acii pooshi nyi da ha n̄ga əji sə n̄ga matsa.’ ¹⁸ Ca jikəvə ka naakii na, əŋki ci: ‘Awa, wiinə səndə d̄anəki: a waalagi nyi d̄əbunyinaaki kaa nya ghənə madiigərəkii palee ka i ətsa, nya fədəgərə sə n̄ga maaki aa d̄əvə da hara uushi'inaaki. ¹⁹ Ma daba'əkii, nya ba: Kay! Tə'i sə n̄ga ma aciiki lan̄ə! Ka mbu'unə ka nyi ka adənə agi fəzənyinə lan̄ə. Acii ha'ə, ka əpinə nə nyi səkə n̄ga əna, ka zəmənə nə nyi, nya sa, nya da man̄ushinə.’ ²⁰ Amma wata əŋki Əntanfə ka ci, ‘Mabana! Ka vədənə ka shi nə nyi ka n̄gərəgi əpinə a maku. Wu san̄ə na fədə uushi'inaaku ətsə dzatəgi ha?’” ²¹ Yeesu a uudəpaa də banə, əŋki ci, “Ha'ə nə ndzaanə n̄ga əndətə ca dzaadza də uushi'inə wata ka naakii na, amma paa ci əndə uushi'inə akəŋwacii Əntanfə.”

Gi'inə tə Əntanfə

(Mat. 6.25-34)

²² Yoo, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Acii kii cii kya ba koonə: goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə koonə gərə də əpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkinə goonə əsə, goona buurə. ²³ Acii əpinə palee ka zəmə də məghərəvənə, shishinə palee ka kəjeerənə də məghərəvənə əsə. ²⁴ Tsaaməmə əginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi kuvə shigatii, pooshi d̄əbwatii əsə; amma agi adəvənə nə Əntanfə ka tii. Lan̄ə dərəva palee unə ka əginyinə də məghərəvənə!

²⁵ Wu san̄ə agyuunə ca mbee ka tsakəvə gərənə n̄ga əpinaakii taa gi'u putə n̄ga buurə uushi'inaakəya? ²⁶ Ya makə pooshi unə ka mbeenə ka d̄atə tsarə n̄ga uuji uushi'inə makə ətsa, ka mi d̄ii cuuna ənvutə noonə nə də buurə hara uushi'ina? ²⁷ Tsaaməmə makə sətə ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka slənənə, pooshi tii ka d̄atə kəjeerənə ka shishinətii əsə. Amma wanyinə ca ba koonə: taa n̄wan̄wə Sulayimaanu da patənə n̄ga məghərəvənənaakii maa, makamə ci dagwa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə. ²⁸ Kə kavə Əntanfə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə ənshinə una nee, ma doorə, ənjə a ətsagi. Sakwa unə d̄ii, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa? Una! gi'u nə gi'inə goonə tə Əntanfə! ²⁹ Goona ənvutə noonə nə də aalə sə n̄ga adənə da sə n̄ga saasanə shan̄ə. ³⁰ Acii ma uushi'iitə pata, ənjitə mashiimə tə Əntanfə ca ka han̄kalatii davə. Ma Dəsənuunə, kə shii ci oo'i, n̄ga'ə koonə. ³¹ Acii ha'ə, ma d̄anuuna, kavəmə nuunə tanə ka n̄wan̄uunə n̄ga Əntanfə. Ma hara uushi'iitə ma'ə, ka tsakəənənə nə ci koonə. ³² Goona n̄gwələ, unə ənə ən̄jaaki, acii kə kadeesəkə ka Əntanfə Dəsənuunə nə vii koonə n̄wan̄uunə.”

Tsəkə gəna asii dagyə

(Mat. 6.19-21)

³³ “Dərəmagimə də uushi'inə goonə, təkəpaamə kwabakii ka maaghiinə. Təsləmə mbuurə ətə pooshi ka iirənə shan̄ə ka əji kwaba davə. Dzatəgimə də uushi'inə goonə asii dagyə ka hatə pooshi ka zanə

12:15 12.15 1 Tim. 6.9-10. **12:19** 12.19-20 Jab. 49.21. **12:22** 12.22-32 11.3. **12:24** 12.24 Jab. 147.9. **12:27** 12.27 1 Meem. 10. **12:28** 12.28 Mat. 14.31. **12:32** 12.32 Isaa. 41.14; Luka 22.29.

shanə. Ma dava, pooshi mahərə ka neenə, pooshi məbərə ka adəginə əsə. ³⁴ Aci ma hatə dīi gəna goonə, davə ndzaanə nuunə slinjə.”

Misaali də ənjitə ca nəhə ya

³⁵ “Ma danuunə diya, aanəmə ka dfa sləna. Wa garəkuwa goonə a ndzaanə da i gunə asəkəkii. ³⁶ Ndzaamə unə makə ənji slənə ətə ca gəra tə slanda yatii, ci kə pyalə ka rəya. Makə ənya ci, dzii ci maya, təya wunəgi ka ci mayi pii. ³⁷ Ma ənji slənətsa, tə'i barəkaanə ashitii, acii kə lapaa slanda yatii tə tii də məgigi. Tantanyinə cii kya ba koonə: ka aanənə nə ci, kaa ca ndzaanee ka tii, ca təkə ka tii zəma. ³⁸ Madə kə ənya ci təkənə n̄ga vədə taa palee ka ha'ə, madə kə lii ci tə tii ka nəhənə, tə'i barəkaanə ashitii! ³⁹ Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii, paa ci ka kapaa ka ci rəgwa. ⁴⁰ Ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gəra shinə n̄ga Uuzənə n̄ga ənda, acii ka shinə nə ci ka uusəratə makamuunə nə n̄ga shinaakii.”

Misaali də əndə goon̄ga n̄ga əndə sləna

(Mat. 24.45-51)

⁴¹ Wata ən̄ki Piita, “Slandana, ya bii hə misaalitə saja, wata keenə daaniinə nii, anii da i ka hara ənji pata?” ⁴² Yeesu a jikə ka ci, ən̄ki ci, “Ma əndə goon̄ga n̄ga əndə sləna, əndə han̄kala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə difə. ⁴³ Madə shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaanə ashikii. ⁴⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətsa, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə n̄ga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁵ Amma mbu'u ka banə nə əndə slənətə də səkəkii oo'i, 'Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə'. Wata ca ndzan̄jə fəslənə tə hara ənji sləna, n̄guyirənə da makinə patə, ca adə n̄gaan̄ga'ə, ca saasa, ca gaaba. ⁴⁶ Yoo, ka shinə nə slandanəkii uusəratə makamə ci nə n̄ga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də n̄gwaan̄gwa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da n̄ga ənjitə pooshi gi'i tə əntan̄fə.

⁴⁷ “Ma əndə slənə ətə shii sətə kədəesəkə ka slandanəkii, amma matasəkamə ci, maslənəmə ci səkii əsə, ka fəslənə nə ənji tə ci də n̄gwaan̄gwa'ənə. ⁴⁸ Amma, ma əndə slənə ətə mashiimə sətə kədəesəkə ka slandanəkii, ca slənə məza uushi'inə ətə bahə ənjə a dəgə tə ci ka putakii, gi'u fəsləciinə ənji tə ci. Taa ka wu vii əntan̄fə n̄gaan̄ga'ə, n̄gaan̄ga'ə ləgwanəkii a makii. Taa ka wu ba'avə ci n̄gaan̄ga'ə, palee ka ətə ləgwanəkii əsə.”

Kira təkəshinə n̄ga Yeesu aagi duuniya

(Mat. 10.34-36)

⁴⁹ “Ma shinaaki, ka kaanə gunə aanə duuniya. Ma mwayi nyi, kadə kə uugi gunəkii kanə. ⁵⁰ Tə'i əndə'i bapətisəma cii kya ənə ka upaanə. Ka manvu ma'yanə nə nyi, see madə pitəgi saa'ikii. ⁵¹ Ma nuunə ka banə noonə saja, jamənə kira nyi aasəkə duuniya kwa? Pooshi! Əntaa jamənə kira nyi. Amma wanyinə ca ba koonə: ma shi nya, ka taakeenə ka ənja. ⁵² Daga ənshinə, kə ndzaa təkəshinə ahada

ənji asii. Waatoo, maɗa tə'i ənji tufə asii, ma ənjinə makka, paa tii ka ndzaanə ka magunjuura da ənjinə bəra'i; ənjinə bəra'i əsə, paa tii ka ndzaanə ka magunjuura da ənjinə makkə. ⁵³ Pooshi dənə da uuzənaakii ka ndzaanə ka magunjuura. Ha'ə nə mənə əsə, paa ki ka ndzaanə ka magunjuura da uuzənatə. Pooshi sərəhwə ka ndzaanə ka magunjuura da maɗanətə əsə.”

Paaratə ndzaanə ŋga zamanana

(Mat. 16.2-3; 5.25-26)

⁵⁴ Wata ənki Yeesu ka dabaala əsə, “Maɗa kə nee unə kurabiinə a ma'ya da dagərə, agi banə nuunə oo'i, ka ɗanə nə vənə. Ka ɗanə nə vənəkii əsə. ⁵⁵ Maɗa kə fii unə mədə a əgya da hwarəma, agi banə nuunə, ka tsəfənə nə ha ənshinə. Ka tsəfənə ha'əkii əsə. ⁵⁶ Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanɗə! Agi mbeenə nuunə ka təkənə ka sənɗə ca ɗaɗa anə hanyinə da i dagyə. Aa! iitə sanə dīi təkuree unə ka paaratəginə də ndzaanə ŋga zamanana?

⁵⁷ “Mi sanə dīi pooshi unə ka mbeenə ka təkənə ka sətə dəbee una ɗa? ⁵⁸ Ma una dzə ka gəŋwanə, unə da əndə mbiinaaku, aluu rəgwa ŋga haɗatəginə da ci, unə ma'ə ka dzənə a rəgwa; acii ga ca kirə tə hə aasəkə gəŋwanə, mala gəŋwanə a ŋgərə tə hə, ca vii aacii soojiinə. Soojiinə, təya kərə tə hə ka pa'əginə a furəshina. ⁵⁹ Wanyinə ca ba ka hə: ɗavə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see maɗa ki'igi hə patənə ŋga kwabatə lii ənji ka hə.”

13

Taa zanə taa baanə ka Əntanɗə

¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, tə'i hara ənji jigunyi ka Yeesu sətə upaa tə hara ənji Galili. Waatoo, kə kavə *Pilaatu ka ənɗə a bəələgi tə tii saa'itə təya ɗa sataka. ² Fanə ŋga Yeesu ha'ə, wata ənki ci ka tii, “Ma nuunə ka nəhənə noonə, 'waslyakəənə ŋga ənɗitsə palee ka ŋga hara ənji Galili bahə cibə tii ha'ə kwa? ³ Wanyinə ca ba koonə: pooshi, əntaa ha'ə. Amma, maɗa pooshi unə baanə ka Əntanɗə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii. ⁴ Ya ənɗitə pu'u aji tighəsə uulaanə maɗuunə kuvə ka tii də Siiloomə, ma nuunə ka nəhənə noonə, 'waslyakəənətii palee ka ŋga hara ənji Urusaliima patə kwa? ⁵ Wanyinə ca ba koonə: pooshi, əntaa ha'ə. Amma, maɗa pooshi unə baanə ka Əntanɗə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii.”

Misaali də uudəvə ətə pooshi ka poonə

⁶ Wata Yeesu a ɗa ka tii misaali, ənki ci, “Tə'i uudəvə sha dīi asəkə tsanə ŋga ənda. Ma ka əndə'i uusəra, kə gi əndətə ka slirəba pookii, amma malapaamə ci. ⁷ Wata ənki ci ka əndə nəhə tsaata: ‘Kə nee ha, makkənə ŋga fəzə ənə nə nyi ka shinə ka slirəbə poo ŋga uudəvəna, amma paa nyi ka dzənə də lapaanə. Ma ɗanəkwa, burəgi! Agi saaweenə nə ci ka nyi ka ha zafə.’ ⁸ Amma ənki əndə nəhə tsaatə ka ca: ‘Slandana, əntaa ha'ə. Ma wana, unee zəku'i. Ka ənseenə nə nyi ka hanyinə atsakii, kaa nya ɗavə kuɓa. ⁹ Mbu'u ka poonə inusərə. Maɗa pooshi pwayi, aŋwa burəgi.’ ”

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də magwanə minə

¹⁰ Ma ka əndə'i uusəra, kə jigunyi Yeesu ka ənji asəkə kuvə də'wa. Waatoo, *uusəra ɲga əpisəka. ¹¹ Ma dava, tə'i minə da ginaaji ashitə. Kə uugi ki da fəzə pu'u aji tighəsə da i ginaajikii. Aciikii paa ki nja mbee ka madətənə, kya kəŋaanə da'i. Wata də məgwanə ɲjii ta wii. ¹² Makə nee Yeesu ka ki, wata ca 'wa tə ki. Əŋki ci ka ki, "Yaaya, kə mbə'i hə acii bwaneaku." ¹³ Ca dəkəvə ciinəkii agyanətə. Wata kya madətə pii ha'ə, kya kəŋaanə da'i, kya ndzanə dələnə də Əntanfə.

¹⁴ Neenə ɲga gawə ɲga kuvə də'watə ha'ə, wata səkəkii a bəzəgi makə dīi ci uusəra ɲga əpisəkə mbədəpaa Yeesu də miita. Wata gawətə a ba ka ənjitə davə, "Tə'i uusəryinə kuwa ka da sləna. Aciikii ha'ə, aji uusəryiitə dəbee shinuunə ka ənjə a mbədəpaa duunə, əntaa *uusəra ɲga əpisəka." ¹⁵ Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ci, "Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə! Taa uusəra ɲga əpisəka, aji pərəpaanə nuunə liinə goonə taa vaməndiinə goonə, una kərə tə tii ka sa ma'inə. Əntaa ha'ə kwa? ¹⁶ Aa! Ya miinə shigi aji slikərənə ɲga Ibərahiima əsa, ənə gwaləgi *Seetanə tə ki fəzə pu'u aji tighəsə, madəbeemə ənjə a pərəpaa tə ki uusəra ɲga əpisəkə kwa?" * ¹⁷ Makə bii Yeesu ha'ə, wata ayinə a kəsəgi tə ənji mbiinaakii patə. Amma, ma hara ənji pata, kə dīi ka tii ka moodasəkə nə manğəmə uushi'itə daadīi ci.

Misaali də manshidəfə slikərənə
(Mat. 13.31-32; Mar. 4.30-32)

¹⁸ Əŋki Yeesu ka ənja, "Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə ɲga *ɲwanjuunə ɲga Əntanfə, nya ba koonə sətə pushashi tii. ¹⁹ Ma ɲwanjuunə ɲga Əntanfə, kə pushashi tii da hi'u iza,† əndə a ɲgərə, ca ləgapaa asəkə tsanaakii. Makə givə ci, ca gərə, ca dāgi ka danza. Wata shine nə əginyinə, təya daada kuvatii davə."

Misaali də burəjanə
(Mat. 13.33)

²⁰ Yeesu a tsəkə banə, əŋki ci, "Ma ɲwanjuunə ɲga Əntanfə, takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanaakii. ²¹ Kə ndzaa ci makə burəjanə, minə a gwazətəgi də kəŋwə əjima makkə ɲga əmpunə. Wata əmpunəkii patə a asləgi divə."

*Da gazhi'waanə ɲga dəməgərənə aagi *ɲwanjuunə ɲga Əntanfə*
(Mat. 7.13-14,21-23)

²² Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, kə gi ci dasəkə vəranyinə da giwanyinə kama kama, ca dzə də dzəgunənə ka ənja. ²³ Wata əndə'i əndə a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Slandana, ya saŋa, ənji gi'u na upaa mbədənə nii?" Wata əŋki Yeesu ka ənjitə davə: ²⁴ "Dəmə gazhi'waanə ɲga dəməgərənə ka matya'u makuvə. Acii wanyinə ca ba koonə: bəzə ənji ca alə rəgwa ɲga dəməgərənə, amma paa tii na mbee ka dəməgərənə aa dəvə.

13:10 13.10-17 Mar. 2.27-28. **13:14** 13.14 Shig. 20.9-10. **13:15** 13.15-16 14.5; Mat. 12.11-12. * **13:16** 13.16 slikərənə ɲga Ibərahiima: 1.54-55,73; 3.8; 19.9. † **13:19** 13.19 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə ɲga Gudə. Amma ma wabənə ɲga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə ɲga Isərayiila wabi ci. **13:19** 13.19 Əzaki. 17.23; Mat. 13.31. **13:21** 13.21 Mat. 13.33.

25 “Mada kə madətə slanda yi, kə pa’əgi ci makuvə, unə noonə əsə, agyə nuunə, ka ndzanənə nuunə dza makuvə agyanəkii, una ba ka ci: ‘Slandaniina, wunəgi keenə makuva.’ Ka jikəvənə nə ci koonə də banə: ‘Ma unə, mashiimə nyi taa ənji mi nuunə.’” 26 Ma unə əsa, ka ənənə nuunə ka banə ka ci: ‘Kə zhimaamə, kə sii amə ka ha rəŋwə da hə. Asəkə vəranə geenə əsə jigunyi hə ka ənja.’” 27 Ma ci əsa, ka banə nə ci koonə, ‘Kə bii nyi koonə, mashiimə nyi taa ənji mi nuunə. Dzəgimə abiiki, unə patə ənji daada bwaya uushi’inə!’” 28 Kadə nuuna tuu, una tsəbə linyinə, unə kə nee ka dzədzəshi’inuunə Ibərahiima, Isiyaaku, Yakubu da anabiinə patə agi nwanuunə ŋga Əntanfə. Amma, ma unə, kə səbagi ənji tuunə aagyə. 29 Kadə nə ənjə a ma’ya taa dama patə agi duuniya ka shinə ka zəmə əndzanə agi nwanuunə ŋga Əntanfə. 30 Ma ka uusərakii, tə’i hara ənji agi moodəba’ənyinə na ndzaanə ka kəŋwanə. Tə’i agi ənjitə ka kəŋwanə əsə na ndzaanə ka moodəba’ənyinə.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə uudəpaa slənaakii də Urusaliima

31 Ma ka saa’ikii ha’ə əsə, kə əncəhatə harii *Fərisanyinə aabii Yeesu, wata təya ba ka ci, “Dzəgi saaku ganə, duu ka əndə’i ha, acii ŋga’ə ka *Hirudusə nə bələginə tə hə.” 32 Əŋki Yeesu ka tii, “Dəmə, bamə ka əda mitibətibənəkii oo’i, agi lyaakagi ginaajinə nə nyi, agi mbədəpaanə nə nyi də mabərəhə ənji ənshinə da doorə; ma cifədoora, ka uudəpaanə nə nyi slənaaki. 33 Amma tyasə see a dzə nyi də dzənaaki aakəŋwa ənshinə, doorə da cifədoorə. Acii madəbeemə *anabi a əntə ka əndə’i ha madaamə də Urusaliima.”

Uudənə ŋga Yeesu tə ənji Urusaliima

(Mat. 23.37-39)

34 “Ya’ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə bələəgyuunə anabiinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntanfə koonə! Taa guci patə nə nyi agi alə rəgwa ŋga dzatəginə duunə aabiiki, makə sətə ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənətə aatsatə. Amma kə naanagyuunə furəshi. 35 Aciikii ka ndzaanə nə *yi ŋga Əntanfə gbəŋə yadə əndə davə. Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma’ə shaŋə, ha’ə mbu’yanə uusəratə nuuna ba oo’i: ‘Tə’i barəkaanə ashi əndətə shi də ləmə ŋga Slandana!’ ”

14

*Mbədəpaanə ŋga Yeesu də mabərəhə əndə *uusəra ŋga əpisəka*

1 Tə’i əndə’i uusəra ŋga əpisəka gi Yeesu ka zəma aa ha əndə’i gawa agi kurəgə ŋga *Fərisanyinə. Asee, ma ənjitə dava, kə kantsaa tii ginə ka Yeesu. 2 Ma dava, tə’i əndə’i əndə gatə akəŋwaciikii dīi shishinəkii ma’asləkii. 3 Wata əŋki Yeesu ka maliminə da Fərisanyinə, “Kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga mbədəpaaginə də əndə uusəra ŋga əpisəkə saanii, anii poosha?” 4 Amma kə busəgi tii. Wata Yeesu a ŋgərə tə mabərəhə əndətə, ca mbədəpaa də ci; ca ba ka ci, “Paluu saaku.” 5 Wata əŋki Yeesu ka tii əsə, “Yaci tə’i əndə agyuunə, kə kulagərə uuzənaakii taa laakii aasəkə gu’u ma’inə uusəra ŋga əpisəkə

sarja, paa ci ka dzənə ka ngiraginə pii kwa?” ⁶ Mambeemə tii ka jikənə ka ci agyanə ətsa.

Tadə ha nga ndzaanə ətə pooshi məghərəvənəkii

⁷ Wata ma nee Yeesu, taadə nɔnyɪ ha nga ndzaanə nə ənjɪnə 'waa'wii ənji ka zəma. Aciikii dɪi Yeesu ka tii misaali də banə: ⁸ “Madə kə bii ənji ka hə rəya, madə gi hə, ga ha dzə ka aalətə nɔnyɪ ha nga ndzaanə davə. Acii paa hə shii, mbu'u tə'i əndətə palee ka hə də məghərəvənə ətə bii ənji ka ci rəyətə. ⁹ Əndətə bii koonə rəyə kyakya'ə əsə a ba ka hə: ‘Madəgi gaduu, vii ha nga ndzaanə ka əndətsa!’ Madə kə dɪi ha'ə, ka dənə nə ayinə tə hə nga dzənə ka ndzaanə ka ha nga ndzaanə nga moodəba'ənyinə. ¹⁰ Amma, madə kə bii ənji ka hə rəya, madə kə gi hə, ndzaanə ka ha nga ndzaanə nga moodəba'ənyinə. Acii madə kə shi əndətə bii ka hə rəya, ka banə nə ci ka hə: ‘Guvakya, shiwa, ngiravə aahanə.’ Ma ətsə dɪya, ka ndzaanə nə hə da məghərəvənəaku akəɲwacii ənjitə cuuna zəmə da tii patə. ¹¹ Acii taa wu patə hanjətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Taa wu patə hətəpaa naakii nə əsə, ka hanjətənə nə ənji tə ci.”

Tsarə nga ənjitə dəbee 'wanə ənji ka zəmə əndzanə

¹² Wata əɲki Yeesu ka əndətə 'wii tə ci ka zəmətə, “Madə kə dɪi hə zəmə ka ənja, ga ha 'waa'wa tə guviinəku, taa tə ndzəkəɲushi'inəku, taa tə duurənyinaaku, taa tə ənji gəna ətə ka guvayiinə da hə. Acii madə kə dɪi hə ha'ə, ka mbeenə nə tii ka 'wanə tə hə natii əsə, də ha'ə ka ənəvəginə nə tii ka hə də sətə vii hə ka tii. ¹³ Amma, madə kə dɪi hə əndzanə ka ənja, tə matəgunyinə da mahurəməsə ənji da midirinə da muurəfinə 'wanəku. ¹⁴ Madə kə dɪi hə ha'ə, ka upaanə nə hə barəkaanə, acii paa tii ka mbeenə ka ənəvəginə ka hə də sətə vii hə ka tii. Əntanjə də naakii nə na ənəvəgi ka hə uuserə madətənə nga ənji goonja agi mamətə ənja.”

Misaali nga Yeesu də zəmə əndzanə

(Mat. 22.1-10)

¹⁵ Makə fii əndə'i əndə agi ənjitə ca zəmə da Yeesu wabəətsa, wata əɲki ci ka ci, “Tə'i barəkaanə ashɪ əndətə na zəmə əndzanə agi *ɲwanɔunə nga Əntanjə dɪi!” ¹⁶ Wata Yeesu a dfa ka tii misaali, əɲki ci, “Tə'i əndə'i əndə jigə əndzanə. Kə bii ci ka bəzə ənji shinə ka zəmə əndzanəkii. ¹⁷ Makə uugi zəmə dənə, wata ca ka tə lawaraakii ka 'waa'wyənə tə ənjitə bii ci ka tii shinə ka zəmə əndzanəkii. Lawarətə a dzə, əɲki ci: ‘Shoomə, acii ma ənə dɪi ci, kə uugi əndzanə dzəgənə!’ ¹⁸ Amma, ma tii pata, kə ali tii sə nga əsə də ma. Əɲki əndə'i əndə ka lawarəta: ‘Ma nya, ci ənə ha'ə iri nyi ha nga uuzanə. Kə dəbee əsə nya dzə ka caamatənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.’ ¹⁹ Əɲki əndə'i əsə, ‘Ma nya, kə iri nyi lii uuzanə pu'u. Ka təəbətənə tə tii nə nyi ka dzənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.’ ²⁰ Əɲki əndə'i əsə: ‘Ma nya, ci ənə ha'ə ngirə nyi minə. Aciikii paa nyi ka mbeenə ka dzənə.’

²¹ “Makə ənya lawarətə aasii, wata ca dzəgunəgi uushi'iitə patə ka slandanəkii. Makə fii slandanəkii ha'ə, wata mabətə səkə a ngərəgi tə ci, əɲki ci ka lawaraakii, ‘Duu pii pii aasəkə vəranə, ha wiigi'itə

rəgwanyinə patə ka aalə ənja. Matəgunyinə da mahurəməsə ənji da muurəfinə da midirinə patə, ha ba ka tii, təya shi.’ ²² Makə dīi lawarətə ha’ə, ca ənya, əŋki ci ka slandanəkii: ‘Slandanəkya, kə dātə nyi sətə bii hə, amma kə mbədaanə ha ŋga ndzaanə.’ ²³ Wata əŋki slandanəkii ka lawarətə: ‘Duu aa ba’a vəranə, nə’uu rəgwa bilinə, ha pwaakya ənji kaa təya shi aa haki aasii, kaa yaaki a tsəkwa. ²⁴ Wanyinə ca ba koonə, ma agi ənjitə ‘watəgi nyi ba ka tii shinə ka zəma, taa əndə rəŋwə pooshi na upaa rəgwa ŋga zəmə əndzanə gaki asii.’ ”

Makə sətə dəbēe əndə a nə’u tə Yeesu
(Mat. 10.37-38)

²⁵ Ma ka əndə’i uusəra, kə gi Yeesu də wiigi’inə. Nə’unə nə dabaala tə ci. Wata ca zə’ugi aadəbitii, əŋki ci ka tii, ²⁶ “Taa wu patə ca shi aabiiki, wa ca uudə tə nyi palee ka dīi, palee ka məci, palee ka minaakii, palee ka manjeevənaakii, palee ka ndzəkəŋushi’inəkii uuji ŋguyirənə da makinəkii patə. Wa ca uudə tə nyi əsə palee ka əpinaakii. Madə pooshi ha’ə, paa ci ka mbeənə ka ndzaanə ka lawaraaki. ²⁷ Taa wu nə əndətə manjərəmə ənfwaakii ŋga gwa’avənə tə ci aashikii, ca nə’u də nyi, paa ci ka mbeənə ka ndzaanə ka lawaraaki.

²⁸ “Madə tə’i əndə’i əndə agyuunə mwayi ghənə maduunə kuva, ka ndzaanə nə ci zəkū’i, ca dā lisaafə ŋga sətə nii kəya zagi, kaa ca nəhee madə kə mbu’i kwəbaakii bahə uudəpaa də slənətsa. ²⁹ Madə paa ci dīi ha’ə, madə kə mbukəpaa ci, mbu’u taa paa ci na mbee ka uudəpaa ghənə kuvəkii. Maa kə dīi ha’ə makə ətsa, taa wu nee ka ci patə, ka ŋəsənə nə ci tə ci, ³⁰ ca ba: ‘Ya əndəna, kə gwanə ci ka ghənə kuva, amma kə təkuree ci ka uudəpaa slənəkii!’

³¹ “Ha’ə əsə madə tə’i ŋwanəwə da ənji dəbu’u pu’u, ca dzə ka panə da əndə’i ŋwanəwə, ka ənəginə nə ci zəkū’i, ca kaala hiima, kaa ca fatə ashikii madə ka mbeənə nə ci ka hwaməpaanə tə əndə mbiinaakii etə da ənji dəbu’u pupusərə. ³² Madə, ma ca kaala hiima, paa ci na mbee, ka sləkeenə nə ci ka ənjaakii aabii əndə’i ŋwanutə, tii ma’ə dzadə dzadə. Waatoo, kaa ca alə hadatəginə ahadatii. ³³ Ha’ə dīi əsə, taa wu agyuunə, madə paa ci bwasee ka uushi’inaakii patə, paa ci ka mbeənə ka ndzaanə ka lawaraaki.”

Zhatanə ətə pooshi ka nafanə
(Mat. 5.13; Mar. 9.50)

³⁴ “Kə shii unə oo’i, ŋunyi uushi nə zhatanə. Amma, madə kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeənə ka ənətəginə njamə njamə ma’ə. ³⁵ Pooshi zhatanəkii ka nafanə ka dzəgə də ha, pooshi kuba davə əsə. Wata vugədəginə vugədəginə ənji. Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.”

15

Misaali də baga ətə zagi
(Mat. 18.12-14)

¹ Yoo, kə əncəhə *ənji luu tsəka da ma’waslyakə ənji patə aabii Yeesu ka fa sətə cii kəya ba. ² Asee agi dzənə nə *Farisanyinə da

maliminə də ɲɔŋɔŋunənə, təya ba, “Əndətsə uura, ka mi sanə cii kəya luu ma'waslyakə ənji, ca adə ka ha rəŋwə da təya?” ³ Wata Yeesu a dā ka tii misaali, əŋki ci, ⁴ “Yaci tə'i əndə agyuunə da bagiinaakii gya'ə, wata rəŋwə agitii a zagi, iitə dānəkəya? Ka bwaseenə nə ci ka harakii ətə əliŋə pu'unə aji əliŋə ka zəmənə, ca dzə ka aalə tə ətə rəŋwə see maa nee ci. ⁵ Madfa kə lapaa ci bagata, ka dānə nə ci moodasəka, ka ɲgiravənə nə ci aatsa uurakii, ca pyalyagi aasii. ⁶ Madfa kə mbu'ya ci aasii, ka 'waa'watənə nə ci tə guviinəkii da guvayiinaakii, ka banə nə ci ka tii oo'i: ‘Daamə ka nyi moodasəka, acii ma bagaaki ətə shi a zagi, kə nee nyi!’ ⁷ Wanyinə ca ba koonə: ha'ə əsə nə Əntanfə da malaa'ikanyinə dadagyə. Madfa kə baa ma'waslyakə əndə rəŋwə ka Əntanfə, ka dānə nə tii moodasəkə putaakii, palee ka putə ɲga ənji əliŋə pu'unə aji əliŋə ətə ca 'wa natii nə də ənji goonɲa; waatoo, ma nə tii ka bana, pooshi uushi ci təya baa ka Əntanfə ka putakii.”

Misaali də kwabə ətə zagi

⁸ “Yaci tə'i minə da kwabatə *hwaslə pu'wa, kə ɲgirə hwaslə rəŋwə agikii, kə zagi, iitə dānəta? Paa ki ka kavə gunə aasəkə garəkuwa, kya taasəgi kuva, kya aalə də samə, kaa kya nəhee kwa? ⁹ Madfa kə lapaa ki kwabakii, ka 'waa'watənə nə ki guviinətə da guvayinatə, ka banə nə ki ka tii oo'i: ‘Daamə ka nyi moodasəka, acii ma kwabaaki ətə sha zagi, kə nee nyi!’ ¹⁰ Wanyinə ca ba koonə: ha'ə makə ətsə əsə nə malaa'ikanyinə ɲga Əntanfə. Madfa kə baa ma'waslyakə əndə rəŋwə ka Əntanfə, ka dānə nə tii moodasəkə ka shanə.”

Misaali də uuzənə ətə zii

¹¹ Əŋki Yeesu əsə, “Tə'i əndə'i əndə sha dīi da uuji ɲguyirənaakii bəra'i. ¹² Əŋki daranə ka dīi: ‘Daada, vii ka nyi gyadalaaki agi sə ɲga zəmə də yaaku.’ Wata dəsənətii a ɲgərə uushi'inaakii, ca təkəe bəra'i, ca ɲgərə rəŋwə, ca vii ka darata.

¹³ “Ma baanə moona, daratə a tsəkətə uushi'inaakii patə, ca dərəmagi, ca paləənəgi da i kwabakii ka madzadə hanyinə. Ma dava, kə ndzaa ci ka dā uura saawanə, kə zagi kwabata. ¹⁴ Ma ətsə uudəpaa ci zamagi də kwabatə patə ha'ə, wata kə kulii məza madəfənə gatə də vərə. Wata kə ənəpaa ci ka ghəlinə. ¹⁵ Ca madə, ca dzə, ca gi'i əndə'i əndə davə gatə də vərə ka alə sləna. Əndətə a ba ka ci dzənə aa bilə ka gərə dagəliinə. ¹⁶ Kə mwayi ci zəmə ɲga dagəliinə kaa ca əburə gyadə, amma taa zəməkii pooshi ənji nja vii ka ci.

¹⁷ “Wata ca gwanə ka buurənə agyanə mandzaa tə ci. Əŋki ci ka naakii na: ‘Yoo, ɲgaanɲa'ə nə zəmə ga daadə asii ta'a! Ənji slənə ɲga daadə patə, agi zəmənə nə tii, ha'ə ca mbədaanə aciitii. Amma wanyinə ka əntənə ganə acii madəfənə. ¹⁸ A ənə nyi saaki aa ha daadə, kaa nya dzə ka banə ka ci, Daada, kə dīi nyi 'waslyakəənə ka Əntanfə da i ka hə patə. ¹⁹ Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tə nyi də uuzənaaku ma'ə. Ma dānəkwa, əsuu tə nyi makə sətə cii kwa əsə tə ənji slənaaku.’ ²⁰ Makə uudəpaa ci dātə hiimatə ha'ə, wata ca madə, ca ɲgərə rəgwa aa ha dīi.

“Ma ətə ci ma'ə dzadə da yi gi'u, kə nee dīi ka ci. Dīi a nəhə tə ci təgugunə. Ca huyipaa ka ɲɲyanə da ci a rəgwa. Ca luu tə ci, ca

fuudɔgi tɛ ci pya'ɛ pya'ɛ a ɛdzɛmɛkii. ²¹ Ɖɛŋki uuzɛtɛtɛ ka dii: 'Daada, kɛ dii nyi 'waslyakɛɛnɛ ka ɛntanɔfɛ da i ka hɛ patɛ. Mambu'umɛ nyi bahɛ ha 'wa tɛ nyi dɛ uuzɛnaaku ma'ɛ.' ²² Amma ɛŋki dii ka lyawarɛnaakii: 'Huyipaamɛ aasii, ŋgiramɛ kɛjɛerɛnɛ ɛtɛ palee dɛ dagwaanɛ, una kavɛ ka ci aashikii. Ŋgiramɛ sɛ ŋga ciinɛ, una ŋgavɛ ka ci. Ŋgiramɛ fiɓinɛ ɛsɛ, una ŋgaanɔgavɛ ka ci. ²³ Ɖshamɛ masɛbɛrɛ la, lagimɛ uurakii kaa ɛŋjɛ a dzɛgɛ ɛndzanɛ, ama zɛmɛ, ama dɛ moodasɛka. ²⁴ Aciɛ kɛ nee nyi, ma uuzɛnaaki ɛtsa, makɛ kɛ shi ca ɛŋki, amma waanɛ ɛnshinɛ. Kɛ shi ca zii, amma wanyinɛ kɛ nee ka ci.' Wata tɛya gwanɔ ka dɛ moodasɛka.

²⁵ "Ma saa'ikii, dɛ bilɛ ama uuzanɛ nɛ gawɛ uuzɛnɛ ŋga ɛndɛta. Ma ca shi aasii, makɛ mbu'ya ci kɛdɛhɛ da ya, ma ca fa, dzaadzanɛ nɛ ɛŋji uushi'inɛ, udzɛnɛ nɛ ɛŋja. ²⁶ Wata ca 'watɛ ɛndɛ'i lawara, kaa ca lɛgwa a makii taa mi ci ɛŋjɛ a dɛ ha'ɛ. ²⁷ Ɖɛŋki lawarɛtɛ ka ci: 'Ndzɛkɛŋu ɛnya, kɛ bilɛ duu masɛbɛrɛ la, aciɛ kɛ nee ci, jamɛ ɛnya uuzɛnaakii.' ²⁸ Wata gawɛ uuzɛtɛtɛ a bɛzɛgi sɛka. Ca naanagi ka dɛmɛnɛ aasii. Shiginɛ nɛ dii, ca puutɛ tɛ ci kaa ca dɛmɛgɛrɛ aasii. ²⁹ Amma ɛŋki gawɛ uuzɛtɛtɛ ka dii: 'Tsaamuu, kɛ fɛzhi nyi ŋgaanɔgɛ'ɛ ka slɛnɛnɛ ka hɛ, mashimɛ nya naanii ka dɛ ka hɛ sɛtɛ mwayi hɛ. Amma, ma ka nya, mashimɛ ha vii taa uundzɛ ɛhwɛ kaa nya dɛ keenɛ dɛ ɛndzanɛ da guviinɛki. ³⁰ Amma, tsaamuu, makɛ shi uuzɛnaaku ɛtɛ zamagi dɛ gɛnaaku ka tii da badawiinɛ ŋga makinɛ, la gbavɛ bilɛ hɛ ka ci.' ³¹ Wata ɛŋki dii ka ci: 'Uuzɛnaakya, taa guci patɛ abiiki nɛ hɛ. Uushi'inaaki patɛ ɛsɛ, naaku nɛ ci. ³² Kɛ dɛbɛɛ ama dzɛgɛ ɛndzanɛ, ama dɛ moodasɛka. Aciɛ ma ndzɛkɛŋu ɛtsa, kɛ nee nyi, makɛ kɛ shi ca ɛŋki, amma waanɛ ɛnshinɛ. Kɛ shi ca zii, amma wanyinɛ kɛ nee ka ci.' "

16

Misaali dɛ masɛkurɛ lawara

¹ Ɖɛŋki Yeesu ka lyawarɛnaakii ɛsɛ, "Tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ gɛna sha dii da lawaraakii. Kɛ ba'avɛ ci uushi'inaakii ka lawarɛta. Ma ka ɛndɛ'i uusɛra, shinɛ nɛ ɛŋji ka banɛ ka ci oo'i: 'Agi saaweenɛ nɛ lawaraaku ka gɛnaaku.' ² Wata 'wanɛ nɛ slandanɛkii tɛ lawarɛtɛ, ɛŋki ci ka ci: 'Mi tuu cii kya fa ɛŋjɛ a ba ashikwa? Datɛ ka nyi lisaafɛ ŋga slɛnaaku dii, aciɛ ma ha, paa hɛ ka ndzaanɛ ka lawaraaki ma'ɛ.' ³ Wata lawarɛtɛ a kaala hiima: 'Ya makɛ waanɛ slandanɛki ka ŋgɛrɛgi slɛnɛ aciiki ɛna, iitɛ danɛkya? Wiina, uuzanɛ, paa nya mbee. Kɛdiinɛ ɛsɛ, ka danɛ nɛ ayinɛ tɛ nyi. ⁴ Yawaa, kɛ shii nyi sɛndɛ nii kya dɛ, kaa ɛŋjɛ a luu tɛ nyi aa hatii aasii madɛ kɛ ŋgɛrɛgi slandanɛki slɛnɛ aciiki.'

⁵ "Wata ca 'waa'watɛ tɛ ɛŋjitɛ ci slandanɛki a nɛ'u tɛ tii dɛmɛnɛ dɛ rɛŋwɛ rɛŋwɛ. Ɖɛŋki ci ka ɛndɛtɛ 'watɛŋi mbu'yanɛ: 'Iitɛ ci slandanɛki a nɛ'u tɛ hɛ dɛmɛna?' ⁶ Ɖɛŋki ɛndɛta: 'Garɛwa ŋga maarɛ gya'a cii kɛya nɛ'u tɛ nyi.' Ɖɛŋki lawarɛtɛ ka ci: 'Wiinɛ lɛkalɛkatɛ ŋga dɛmɛtɛtɛ atsaku. Ndzaanɛ, naahɛtɛ garɛwa tufɛ pu'unɛ tsakɛ tsakɛ.' ⁷ Ma daba'ɛkii ɛsa, ɛŋki ci ka ɛndɛ'i ɛndɛta: 'Ya hɛ ɛsa, iitɛ cii kɛya nɛ'u tɛ hɛ dɛmɛna?' Ɖɛŋki ɛndɛta: 'Buhɛ ŋga alɛkamaara gya'a tufɛ cii kɛya nɛ'u tɛ nyi.' Ɖɛŋki lawarɛtɛ ka ci: 'Wiinɛ lɛkalɛkatɛ ŋga dɛmɛtɛtɛ atsaku. Naahɛtɛ buhɛ gya'a ɛnfwadɛ.'

⁸ “Kə kuyirii slandanəkii tə lawarətə pooshi nja slənə də rəgwakii, makə kə slənyi ci də səkura. Ha'ə nə ənjitə ɲgərəgi slənə uushi'inə ɲga *duuniya tə tii. Ma təya, aɡi səkurənə nə tii aɡi ɖa uushi'inatii. Amma ma ənjitə aɡi bərənə, pooshi tii ka kavə hiimatii aakəɲwa də səkurə ha'ə.

⁹ “Ma ɲyi əsa, wanyinə ca ba koonə: ɲgərəmə gəna goonə, zamagimə koonə upaa də guviinə. Maa kə ɖii ha'ə, mada kə uudəgi gəna, ka luunə nə ənji tuunə asii ga Əntanfə. ¹⁰ Taa wu baarii goonɡaanə aɡi uundzə sləna, ka mbeenə nə ənji ka ba'avə madiigərə slənənyinə aaciikii. Taa wu pooshi baarii goonɡaanə aɡi uundzə sləna, taa madiigərə slənənyinə ba'avə ənji aaciikii əsə, paa ci ka mbeenə ka ɖa goonɡaanə aɡikii. ¹¹ Yaci ha'ə makə ətsə əsə, mada maslənəgimuunə də goonɡaanə də gənanə upaa unə aɡi *duuniya, iitə mbeenə ənji ka ba'avə koonə tə tantanyitə uushi'inə ɖiya? ¹² Yaci maslənəgimuunə də goonɡaanə də sətə əntaa noonə əsə, wu na mbee ka vii koonə noonə səgoonə ɖiya?

¹³ “Pooshi mava ətə ca mbee ka slənətənə ka slanjiinə bəra'i. Ka kaareenə nə ci ka əndə'i əndə, ca uudə tə əndə'i ənda. Ka ɡadeenə nə ci ka əndə'i əndə, ca ushapaa tə əndə'i ənda. Pooshi rəɡwa ɲga paslənə tə Əntanfə, unə kə kavə nuunə ka alə gəna.”

Hara wabənə ɲga Yeosu

(Mat. 11.12-13; 5.31-32; Mar. 10.11-12)

¹⁴ Fanə ɲga *Farisanyinə ha'ə, makə ɖii ci ɲga'ə ka tii nə gəna, wata təya ɲsəgi tə Yeosu. ¹⁵ Əɲki Yeosu ka tii, “Ma unə ɖəya, kə ndzaa unə ka ənjitə ca ɖeegi ka natii nə makə ənji goonɡa akəɲwacii ənja. Amma kə shii Əntanfə sətə a ədzəmuunə. Ajjinə ka Əntanfə nə sətə ci ənjə a nee makə maduunə uushi.

¹⁶ “Ma bariya ɲga Muusa ɖa wabənə ɲga anabiinə, kə slənyi ɖəɲə ka saa'itə shigi Yoohana əndə ɖa bapətisəma. Aɡi zamanaakii 'watəgi ənji waaza ɲunyi Habara agyanə ɲwanjuunə ɲga Əntanfə. Taa wu patə əsə, kə cinə ci də ɲgeerənə kaa ca upaa ɖəmənə aɡi ɲwanjuunəkii. ¹⁷ Ɔəɖə uudənə ɲga duuniya də ɲgufənə acii pirihuginə ɲga uushi gi'u aɡi bariya.

¹⁸ “Mada kə lakəgi əndə minaakii, ca ɲgərə əndə'i, kə ɖii ci aləhiinə ətsa. Mada kə ɲgirə əndə tə miitə lakəgi ɲgurii əsə, aləhiinə nə ci ka ɖanə.”

Misaali ɖə əndə gəna ɖa Lazarusə

¹⁹ “Tə'i əndə'i əndə gəna sha ɖii. Kə kaalii ci makudə kudə kəjeerənyinə ətə ɖii ɖərəkii ndalə. Taa guci patə aɡi wahə ɲji ci. ²⁰ Tə'i maagha əsə ɖii ləməkii Lazarusə. A ma kuvə ga əndə gənətə ɲji kəya ndzaanə. Shishinəkii patə, uyiginə. ²¹ Kə mwayi ci ɖəəmə murəmurinə ɲga ɖafətə ca kwaala aanə ha ɲga adənə ɲga əndə gənata, kaa ca adə. Ədiinə maa, təya dzə də na'ə uyigiitə ashikii.

²² “Makə əɲki maaghata, wata malaa'ikanyinə a ɲgərətə tə ci, təya kərəgi tə ci aadəgyə aabii Ibərəhiima, asii ga Əntanfə. Əntənə ɲga əndə gənətə naakii, wata ənjə a ɲgəɖəgi tə ci. ²³ Aaɡi gutə sunjə gi ci, ca sa cibə ka shanə. Ma madeenəkii ka ginəkəya, ma nee ca, waatə Ibərəhiima, a purəɲakii nə Lazarusə. ²⁴ Wata ca ɲgəree ka

uurakii, ɛŋki ci: 'Daadɛ Ibɛrahiima, nɛhuu tɛgugunaaki. Bawɛ ka Lazarusɛ, wa ca cimwacii ma'inɛ a ma gislɛ kaa ca shi ka d'ɛvɛnɛ ka nyi a ganaki, kaa nya upaa shiwunɛ. Aciɛ agi cibɛnɛ nɛ nyi ganɛ agi guuna.' ²⁵ Amma ɛŋki Ibɛrahiima ka ci: 'Uuzɛnaakya, a buurɛtɛ hɛ oo'i, kɛ shi ha upaa shiwunɛ hɛ ma'ɛ agi duuniya. Ma Lazarusɛ ɛsa, agi ŋgɛra'wɛ ŋji ci. Amma, ma ɛnɛ d'ii ca, ma ganɛ, ka maka ma'yanɛ nɛ ci. Ma hɛ ɛsɛ, agi cibɛnɛ nɛ hɛ. ²⁶ Danɛkii ha'ɛ maa, tɛ'i mad'uunɛ ŋgurɛnyinɛ ahadaamɛ. Aciikii, taa ɛŋjitɛ ca moo mad'ɛnɛ daganɛ ka dzɛnɛ aa hoonɛ, paa tii ka mbeenɛ. Pooshi ɛŋji ka mbeenɛ ɛsɛ ka ma'yanɛ ka hatsɛ d'ii hɛ d'ɛvɛ ka shinɛ aadɛ heenɛ.' ²⁷ Wata ɛŋki ɛndɛ gɛnatɛ ka Ibɛrahiima: 'Tuutɛta'ɛ, Daadɛ, makɛ ha'ɛ d'ii ɛna, slɛkɛ ka Lazarusɛ aa ha daadɛ aasii. ²⁸ Tɛ'i ndzɛkɛŋushi'inɛki tufɛ. Wa ca dzɛ ka wabɛnɛ ka tii, acii ga tɛya shi aa hanɛ natii ɛsɛ, ka ha ŋga cibɛna.' ²⁹ ɛŋki Ibɛrahiima ka ci: 'Ma ndzɛkɛŋushi'inɛku, agi fanɛ nɛ tii bariya ŋga Muusa da wabɛnɛ ŋga anabiinɛ. Wa tɛya nɛ'utɛ sɛtɛ bii tii.' ³⁰ ɛŋki ɛndɛ gɛnatɛ ɛsɛ: 'Daadɛ Ibɛrahiima, pooshi d'ii; amma, mada ɛndɛtɛ sha ɛŋki gi ka wabɛnɛ ka tii, ka baanɛ nɛ tii ka ɛntan'fɛ.' ³¹ Amma ɛŋki Ibɛrahiima: 'Mada pooshi tii nɛ'utɛ bariya ŋga Muusa da wabɛnɛ ŋga anabiinɛ, taa ɛndɛtɛ mad'ɛtɛ agi mamɛɛtɛ ɛŋji gi ka wabɛnɛ ka tii, paa tii ka baanɛ ka ɛntan'fɛ.' "

17

Wabɛnɛ ŋga Yeesu agyanɛ 'waslyakɛɛnɛ da gi'inɛ tɛ ɛntan'fɛ
(Mat. 18.6-7,21-22; Mar. 9.42)

¹ ɛŋki Yeesu ka lyawarɛnaakii, "Taa guci patɛ, tɛ'i uushi'inɛ ɛtɛ ca dɛɛmɛgɛrɛ dɛ ɛŋji aagi d'ɛada 'waslyakɛɛnɛ. Amma agi ŋgɛra'wɛ nɛ ɛndɛtɛ ca kavɛ ɛndɛ ka pu'unɛ. ² Mada kɛ kavɛ ci tɛ ɛndɛ rɛŋwɛ agi ɛŋjinɛ ushapaa *duuniya tɛ tii ka d'ɛ 'waslyakɛɛnɛ, ma sɛtɛ na upaa tɛ ci, gɛdɛ anɛvɛ tɛŋwɛ aa uurakii ka ci dɛ ŋga'ɛɛnɛ, ɛŋjɛ a kagɛrɛ tɛ ci aagi uunɛva, acii sɛtɛ na upaa tɛ ci. ³ Nɛhɛmɛ noonɛ na!

"Mada kɛ d'ii ɛndɛ nɛ'unɛ makɛ hɛ 'waslyakɛɛnɛ, wabuu ka ci. Mada kɛ baa ci, tifyagi ka ci. ⁴ Taa kɛ kyawɛri ci ka d'ɛnɛ dɛ hɛ bwayakii mɛd'ɛfɛ agi uusɛra, mada ca dzɛ dɛ shinɛ ka banɛ ka hɛ oo'i: 'Kɛ baa nyi ka hɛ', ga ha kɛsɛpaa tɛ ci a ɛdzɛmɛku."

⁵ Fanɛ ŋga maslɛkɛ ɛŋji ha'ɛ, ɛŋki tii ka Slandana, "Tsakuu keenɛ ŋgeerɛnɛ ŋga gi'inɛ tɛ hɛ." ⁶ ɛŋki ci ka tii, "Maci kɛ mbu'i gi'inɛ goonɛ tɛ nyi taa wata makɛ hi'u iza,* kada ka mbeenɛ nuunɛ ka banɛ ka baratsa: 'Mbuduu, duu ŋgubɛpaa naaku nɛ agi uunɛva', ca luuvɛ koonɛ ɛsɛ."

Slɛnɛ ŋga lawara

⁷ "Yaci tɛ'i ɛndɛ agyuunɛ gi lawaraakii aa bilɛ ka uuzanɛ taa ka gɛranɛ, ya mada nee ci ka ci, ca shi dɛ bilɛ, ka banɛ nɛ ci ka ci oo'i: 'Palyɛgi tsakɛ tsakɛ, ndzan'uu adɛnɛ' nii?' ⁸ Poosha. Amma ka banɛ nɛ ci ka ci: 'Tasɛkapaa ka nyi adɛnɛ zɛku'i, zɛ'wee ka kɛjeerɛnaaku, kaa ha d'ɛ ka nyi slɛnɛ saa'itɛ cii kya adɛ, nya sa. Ma d'ɛba'ɛkii, ka mbeenɛ nɛ hɛ ka adɛnɛ naaku, ha sa.' ⁹ Kɛ kuyirii ci tɛ lawaraakii

16:29 16.29 2 Tim. 3.16. **17:5** 17.5 6.13. * **17:6** 17.6 Hi'ukii palee dɛ ɛnshid'ɛd'ɛnɛ anɛ hanyinɛ ŋga Gudɛ. Amma ma wabɛnɛ ŋga Yeesu, agyanɛ ɛndɛ'i slikerɛnɛ pamɛ anɛ hanyinɛ ŋga Isɛrayiila wabi ci. **17:6** 17.6 Mat. 13.31; 21.21; Mar. 11.23.

puta slənətə ci ka ci sətə bii ci ətsə nii? ¹⁰ Ha'ə nuunə noonə əsə. Madə kə datuunə patənə n̄ga sətə bii Əntanfə koonə, shiimə oo'i, wata *lyawarənə nuunə. Ma sətə d̄ii una, sətə dəbee una d̄a."

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də ənji uyikuzənə pu'u

¹¹ Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, anə ribinə n̄ga hanyinə n̄ga *Samariya da hanyinə n̄ga Galili pitəgi ci. ¹² Ma ətsə kaa ca mbu'u aasəkə əndə'i vəranə ha'ə, wata ənji uyikuzənə pu'u a shi ka gununə da ci. Təya kəjaanə dzadə gi'u da ci, ¹³ təya n̄gəree ka uuratii, əŋki tii, "Yeesu, Dəsəniinə, nəhuu təgunuunə geenə!" ¹⁴ Neenə n̄ga Yeesu ka tii, əŋki ci, "Ma d̄anuuna, d̄əmə ka b̄aarii noonə nə ka limanyinə." Ma tii ka ha n̄ga dzənə, wata ma nee tii, kə mbə'i tii.

¹⁵ Neenatii kə mbə'i tii, wata əndə rəŋwə agitii a ənyatə aaba'a, ca dzə də dələnə də Əntanfə də n̄geerənə. ¹⁶ Ca kulagi atsaə sədə Yeesu, ca kuyirii tə ci. Asee, ma əndəta, əndə Samariya nə ci. ¹⁷ Wata Yeesu a ləgwa, əŋki ci, "Əntaa ənjitə pu'u patə mbə'ya? Aa maatiinə hara ənjinə əlinə d̄iya? ¹⁸ Iitə d̄ii da pooshi əndə shi ka dələnə də Əntanfə mad̄aamə mu'umətsa?" ¹⁹ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Madətə, duu saaku aasii. Kə mbə'i hə putə n̄ga gi'inaaku tə nyi."

Da n̄wanjuunə n̄ga Əntanfə

(Mat. 24.23-28,37-41)

²⁰ Kə ləguyi harii *Farisanyinə a ma Yeesu taa guci nə Əntanfə a d̄a n̄wanjuunaakii agyanə ənja. Əŋki Yeesu ka tii, "Ma d̄a n̄wanjuunə n̄ga Əntanfə, pooshi ndzaanə makə sətə ci ənjə a nəhee də ginə. ²¹ Pooshi ənji ka mbeənə ka banə oo'i: 'Tsaamuu, wiinə ganə', taa: 'Wiitə gatə ha'ə.' Aci ma nə d̄ii ca, kə uugi n̄wanjuunə n̄ga Əntanfə ndzaanə ahadoonə."

²² Wata əŋki ci ka lyawarənaakii, "Kadə nə saa'i a d̄a. Madə kə d̄ii saa'ikii, kadə nuuna moo neenə ka *Uuzənə n̄ga ənda, taa wata uusəra rəŋwə. Amma paa unə ka neenə ka ci. ²³ Ka banə nə ənji koonə: 'Ganə nə ci', taa: 'Gatə ha'ə nə ci.' Ma d̄anuuna, goona dzə, goona nə'u tə tii shanjə. ²⁴ Aci makə sətə ci pyapidənə n̄ga vənə a b̄ərəgi səkəntanfə taa dama patə, ha'ə nə Uuzənə n̄ga əndə a ndzaanə ka uusəraakii pan̄gəranə a babara. ²⁵ Amma see a cibə ci ka shanjə d̄ərəva zəku'i, ənji n̄ga zamanənə a kaaree ka ci əsə.

²⁶ "Makə sətə sha d̄ii tə ənji agi zamana n̄ga Nuuhu, ha'ə na d̄a uusəratə nə Uuzənə n̄ga əndə a shi. ²⁷ Ma agi zamana n̄ga Nuuhu, kə n̄ji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə n̄ji n̄guyirənə da makinə a n̄gəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə d̄əməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. Wata shinə nə ma'i tuufaənə, ca naanə ka duuniya, ca zamagi də ənjitə patə. ²⁸ Kadə na d̄a əsə makə agi zamana n̄ga *Luudu. Ma agi zamana n̄ga Luudu, kə n̄ji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə n̄ji ənjə a d̄a fiiriinə, kə n̄ji ənjə a laaga uushi'inə, kə n̄ji ənjə a ghəənə yinyinə. ²⁹ Amma, ma uusəratə shigi Luudu də *Sadooma, kə bujikaənə gunə dadagyə da baruuda aagyanə ənjitə ənəgi davə də Sadooma. Wata d̄za'ə kə

17:10 17.10 1 Koor. 9.16-17. **17:12** 17.12 Leew. 13.46. **17:14** 17.14 Leew. 14.2-32; Mat. 8.4; Mar. 1.44; Luka 5.14. **17:16** 17.16 10.33. **17:19** 17.19 Mat. 9.22. **17:21** 17.21 11.2,20; Mat. 12.28. **17:22** 17.22-24 21.7-24. **17:23** 17.23-24 Mat. 24.23-25; Mar. 13.21-23. **17:25** 17.25 9.21-22. **17:28** 17.28-29 'Wat. 19.24-25.

zagi ənji davə. ³⁰ Ha'ə makə ətsə əsə na də uusəratə nə Uuzənə nga əndə a jiga.

³¹ “Ma uusərakəya, ma əndətə anə kuvaakii da uushi'inaakii a kumu, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dəmə aa kumu ka fədənə uushi'inaakii. Ma əndətə də bilə əsə, wa ca huyi, ga ca ənə aasii. ³² Buurətəmə haala nga minə nga Luudu! ³³ Taa wu patə ca də gazhi'waanə nga luupaa əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma taa wu patə ətee ka əpinaakii, ci na luupaa əpinaakii. ³⁴ Wanyinə ca ba koonə: ma ka uusərakii davədə, ka baanə nə ənji bəra'i ka ədzə rəjwə, ka ngərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə. ³⁵ Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka təjwə rəjwə; ka ngərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i. [³⁶ Ka dzənə nə nguyirənə bəra'i aasəkə rə ka uuzanə; ka ngərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə.”] ³⁷ Wata əŋki lyawarənaakii ka Yeesu, “Da da, Slandana, nə ətsə ha'ə a də?” Əŋki Yeesu ka tii, “Ka hatə dui mantə uushi patə, davə dzanə kadəguyinə də na.”

18

Misaali də mitə mooryafinə da bwaya mala gəjwanə

¹ Wata Yeesu a də ka lyawarənaakii misaali ka baariiginə ka tii oo'i, kə dəbee təya də də'wa taa guci patə, ga təya zaarə shaŋə. ² Əŋki ci, “Tə'i mala gəjwanə sha dui asekə əndə'i vəranə. Paa ci ka ngwalənə tə Əntanfə, agi ushapaanə nə ci ənja. ³ Tə'i mitə mooryafinə davə gatə də vərə əsə. Agi dzənə nə ki də shine aa hakii ka banə ka ci: ‘Jikəvə keenə ahadeenə da əndə mbiinaaki.’ ⁴ Amma dzənə nə mala gəjwaatə də naanaginə, kə ta'avə ci dədəva ka dənə ka ki ha'ə. Ma daba'əkii əŋki ci də səkəkii: ‘Taa ngahi paa nyi ka ngwalənə tə Əntanfə shaŋə, agi ushapaanə nə nyi ənji əsə, ⁵ patə da ha'ə, makə kə uugi nyi zaarənə acii haalatə, ka dənə nə nyi ka ki gəjwaatsa. Madə madamə nyi ka ki gəjwaatsa, kadə nə ta ənvutə tə nyi.’ ”

⁶ Slandanə a tsakə banə, əŋki ci, “Famə dui sətə bii bwaya mala gəjwaatsa. ⁷ Ya Əntanfwa, paa ci ka tsakənə tə matadə ənjaakii kwa? Acii ma təya, agi tuunə nə tii ka ci vədə da uusəra kaa ca tsakə tə tii. Kə shii nyi, pii tsakənəkii tə tii. ⁸ Wanyinə ca ba koonə: ka viinə nə ci ma'inə ka ənji mbiinatii. Patə da ha'ə, madə kə shi *Uuzənə nga ənda, ka lapaanə nə ci ənjitə gi'i tə Əntanfə ma'ə nii?”

Misaali də Farisa da əndə luu tsəka

⁹ Agi nəheenə nə hara ənji ka natii nə makə ənji goonğa, təya bərapaa tə patənə nga ənja. Ka tsaratii dui Yeesu misaalina, əŋki ci: ¹⁰ “Tə'i ənji bəra'i gi aasəkə *yi nga Əntanfə ka də də'wa. Farisa nə əndə'i ənda, əndə luu tsəka nə əndə'i ənda. ¹¹ Ma Farisata, kə gi ci, ca kəŋaanə, ca də də'wa dasəkə ədzəməkii, əŋki ci: ‘Əntanfə, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma nya, paa nyi ndzaanə makə nga hara ənji, waatoo mahiirənə, məza ənja, ənji da aləhiinə. Kə kuyirii nyi tə hə əsə makə dui ci, ma nya, paa nyi ndzaanə makə əndə luu tsəkətsa. ¹² Agi də suumaya nə nyi bəra'i agi luuma; agi viinə nə nyi zaka nga sətə cii

kya upaa patə əsə.’¹³ Amma ma əndə luu tsəkətə naakii, makə gi ci, daba’ə hara ənji kəŋaanə ci, acii kə ŋgwaləgi ci ka maḍee taa ka ginəkii aadəgyə. Wata ciinəkii pukəvə ci dəkə agyanəkii, əŋki ci, “Ya’ə Əntaŋfə, nəhuu təgugunaaki, nyi ənə ma’waslyakə ənda.’

¹⁴ “Wanyinə ca ba koonə: ma gi əndətə aasiya, Əntaŋfə kə tifyagi tə ci. Amma, ma Farisata, pooshi Əntaŋfə tifyagi tə ci. Acii taa wu patə haŋətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Amma taa wu patə hətəpaa naakii na, ka haŋətənə nə ənji tə ci.”

Daanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə

(Mat. 19.13-15; Mar. 10.13-16)

¹⁵ Yoo, kə kyaara ənji ka Yeesu i idənə manjeevənə kaa ca ḍaanə ciinə ŋga barəkaanə aanətii. Neenə ŋga lyawarənaakii ha’ə, wata təya ndzaŋə laala ŋguruunə ka ənjita. ¹⁶ Amma Yeesu a ‘watə tə ənjita, əŋki ci, “Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona təŋa tə tii, acii ka tsarə ŋga ənji makə tii də *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. ¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma əndətə pooshi luuvə ka Əntaŋfə a ndzaanə ka ŋwanwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə shaŋə.”

Əndə gəna

(Mat. 19.16-30; Mar. 10.17-31)

¹⁸ Yoo, kə shi əndə’i gawa aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi saŋə ḍanəki kaa nya upaa əpinə ŋga ca’ə ndəŋwə ndəŋwa?” ¹⁹ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Ka mi cii kwa ‘wa tə nyi ŋunyi ənda? Pooshi ŋunyi ənda, maḍaamə Əntaŋfə ci rəŋwə dyaŋə. ²⁰ Kə shii hə bariya ŋga Əntaŋfə, waatoo: ‘Ga ha alə hiinə, ga ha bələ hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ŋga jirakənə anə ənda, gaḍee ka i duu da muu.’ ”

²¹ Əŋki gawə əndətə, “Ma ətsə patə, kə nə’utə nyi daga nyi ma’ə uuzənə.” ²² Makə fii Yeesu ha’ə, əŋki ci ka ci, “Awa, kə fii nyi, amma tə’i uushi rəŋwə mbəḍaanə ka hə ŋga ḍanə. Ma ḍanəkwa, uushi’iite aciiku patə, duu, fəḍuu, ha dərəmāgi, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Maḍa kə ḍii hə ha’ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntaŋfə. Ma daba’əkii, ha shi ka nə’u tə nyi.” ²³ Makə fii əndətə wabəətsə ha’ə, wata kə dzəgəpaa tə ci ashikii; acii laŋə dərəva nə gəna aciikii.

²⁴ Makə nee Yeesu kə dzəgəpaa wabəətsə tə əndətə ha’ə, wata əŋki ci: “Una! Dzawə dərəva nə dəmənə ŋga ənji gəna aagi ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. ²⁵ Gəḍə dəməginə ŋga ŋgyalooba ka rəgwa shine ŋga libəra də ŋgufənə acii dəmənə ŋga əndə gəna aagi ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə.”

²⁶ Fanə ŋga ənji ha’a, wata əŋki tii, “Maḍa ha’ə əna, wu ḍii nə upaa luupaana?” ²⁷ Əŋki ci, “Ma sətə təkuree ənji ka ḍatənə, ka mbeənə nə Əntaŋfə ka ḍatənə.”

²⁸ Əŋki Piita, “Waniinə, kə bwasee inə ka yinyinə geenə keena nə’u tə hə.” ²⁹ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə bwasee ka yaakii, taa minaakii, taa ndzəkəŋushi’inəkii, taa

18:12 18.12 11.42; Mat. 6.16-17; 23.23. **18:13** 18.13 5.8; Jab. 51.3,5. **18:14** 18.14 Jab. 51.19; Mat. 23.12. **18:17** 18.17 Mat. 18.3. **18:18** 18.18 10.25. **18:20** 18.20 Shig. 20.12-16. **18:22** 18.22 12.33; Mat. 8.21-22. **18:27** 18.27 Zak. 8.6; Luka 1.37.

duurənyinaakii, taa manjeevənaakii əsə kaa ɲwanjuunə ɲga Əntaɲfə a shii dzənə aakəɲwa, ³⁰ ma ca, ka upaanə nə ci sətə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə agi zamanana. Ha'ə əsə agi zamanatə na shi, kadə nii kəya upaa əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə.”

Makkənə ɲga wabənə ɲga Yeesu agyanə əntənaakii

(Mat. 20.17-19; Mar. 10.32-34)

³¹ Wata Yeesu a 'wagi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsəɲə aatəɲgala. Əɲki ci ka tii, “Fatəmə ɲga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Patənə ɲga uushi'iitə nyaahə anabiinə agyanə *Uuzənə ɲga ənda, davə nə ənjə a mbu'utəgi. ³² Waatoo, ka viinə nə ənji tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntaɲfə. Ma təya, ka ɲsənə nə tii tə ci, təya dzaana tə ci. Ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, ³³ təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə ɲga uusəra, ka maɲətənə nə ci agi mamətə ənja.” ³⁴ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabənaakii. Ma'umbeekii nə wabənəkii ka tii. Mashiimə tii taa agyanə mi ɲji Yeesu a wabə.

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də muurəfə də Yarikoo

(Mat. 20.29-34; Mar. 10.46-52)

³⁵ Ma ətə Yeesu kədəhə ka mbu'unə aa Yarikoo, tə'i muurəfə dasə ha'ə atəɲgala rəgwa ka kədiinə. ³⁶ Makə fii ci ənjə a pitə də waazənə, ca ləgwa ka ənjitə abiikii taa mi ci ənjə a waazə ha'ə. ³⁷ Wata əɲki ənji ka ci, “Yeesu, əndə Nazaratu ca pitə.” ³⁸ Wata ɲgəreenə nə muurəfətə ka uurakii, əɲki ci, “Yeesu, jijinə ɲga *Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!”

³⁹ Ənjitə ɲja takəɲwa a wazə ka ci kaa ca ndzaa kəɲfa'ə. Amma wata ca tsakə ɲgəree ka uurakii palee ka əta, əɲki ci, “Jijinə ɲga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!” ⁴⁰ Wata Yeesu a kəɲaanə, ca ba ka ənja, “Əncəhatəgimə ka nyi də ci.” Makə əncəha muurəfətə, əɲki Yeesu ka ci: ⁴¹ “Mi cii kwa moo nya ɲa ka ha?” Əɲki ci, “Slandanəkya, ɲga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha.” ⁴² Əɲki Yeesu ka ci, “Wa ginəku a wunəgi kaa ha ənə ka neenə! Kə mbə'i hə putə ɲga gi'inaaku tə nyi.” ⁴³ Pii wata ca nee ka ha. Nə'unə nə ci tə Yeesu, ca dzə də dələnə də Əntaɲfə. Makə nee patənə ɲga ənjitə ha'ə, wata təya ndzaɲə dələnə də Əntaɲfə natii.

19

Yeesu tii da Zakayusə

¹ Mbu'unə ɲga Yeesu aasəkə vəranə ɲga Yarikoo, ca dzə dasəkə vəranəkii. ² Ma davə də vəra, tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Zakayusə. Gawə nə ci agi *ənji luu tsəka. Əndə gəna əsə. ³ Ma saa'ikii, kə ali ci rəgwa ɲga neenə taa wu nə Yeesu. Amma, makə dīi ci gusə nə ci, kə təkuree ci ka neenə ka ci acii dabaala. ⁴ Makə dīi ha'ə, wata ca huypaa aakəɲwa, ca ndərəgi aa əɲfwə bəra kaa ca nee ka ci, acii dadavə nii kəya pitəgi.

⁵ Makə mbu'i Yeesu ka hatə dīi Zakayusə davə, wata ca maɲee ka ginəkii aadəgyə, əɲki ci ka ci, “Zakayusə, tsəgwayi, jimagərə. Acii, ma ənshina, gaku asii dəbee ndzaanəki.” ⁶ Jimagərənə nə Zakayusə pii pii, ca luu tə Yeesu də moodasəka.

⁷ Makə nee ənji ha'ə, wata ɲuɲɲunənə nə tii, təya ba, “Aa ha ma'waslyakə əndə gi ci.” ⁸ Madətənə nə Zakayusə, əŋki ci ka Yeesu, “Slandana, a təkəe nyi ka uushi'inaaki tatsə mbərə mbərə, nya vii reetakii ka maaghiinə. Ma ənjitə gəpi nyi də tii, ka jikəənənə nə nyi ka tii ənfwadə agyanə sətə gəpətə nyi aciitii.” ⁹ Əŋki Yeesu, “Ma ənjinə ganə asii, ənshinə upaa tii luupaanə. Acii taa Zakayusə əsə, aɡi slikerənə ɲga Ibərahiima shigi ci. ¹⁰ Acii ma shi nya, nyi *Uuzənə ɲga ənda, ka aalənə tə maza ənja, nya luupaa tə tii.”

Misaali də pamə pu'u

(Mat. 25.14-30)

¹¹ Makə ɲi ənjə a fa wabənə a ma Yeesu ha'ə, kə gi ci aakəɲwa də ɗa ka tii misaali. Acii kədəhə nə ci da vəranə ɲga Urusaliima, ma nə ənji ka nəhənə, kədəhə nə Əntaɲfə ka ɗa ɲwanjuunaakii. ¹² Wata əŋki ci ka tii, “Tə'i maduunə ənshara. Kə pyalə ci ka madzadə hanyinə ka liwa ɲwanjuunə, ma daba'əkii ca ənya. ¹³ Ma taabu'u gi ci, ci kə 'watə ənji pu'u aɡi daguyinaakii. Kə ɲgirə ci pamə pu'u, ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə. Əŋki ci ka tii: 'Zhi'igimə see mada ənya nyi.' ¹⁴ Amma pooshi ənji ɲga nə ɲga hanyinaakii ka uudənə tə ci. Kə sləkəe tii ka ənji daba'əkii kaa təya dzə ka banə ka ənjitə ca ɗəkə ɲwanjwə oo'i: 'Ma əndətsa, paa inə ka moonə ca ɗa keenə ɲwanjuunə.'

¹⁵ “Yoo, makə upaa ci ɲwanjuunə, wata ca ənya. Ca sləkəe ka ənjə a 'waa'watə ka ci daguyinaakii ətə vii ci ka tii kwabata. Waatoo, kaa ca nee taa iitə ɲi əndə a zhi'igi naakii də sətə vii ci ka ci. ¹⁶ Təkəɲwatə dagwa a shi. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəɲwə vii hə ka nyi, kə tii, kə ɗii ka pamə pu'u.' ¹⁷ Əŋki ci ka ci: 'Yawa, ɲga'ə, ɲunyi əndə slənə nə hə. Kə slənyi hə də uuji uushi'inə də rəgwakii. Aciikii, ɗawə ɲwanjuunə agyanə vərənyinə pu'u.' ¹⁸ Shinə nə bəra'inə. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəɲwə vii hə ka nyi, kə tii, kə ɗii ka pamə tufə.' ¹⁹ Əŋki ɲwanjwə ka əndəta: 'Ma hə əsa, ɗawə ɲwanjuunə agyanə vərənyinə tufə.'

²⁰ “Shinə nə əndə'i dagwa. Əŋki ci: 'Slandana, wiinə pamaaku rəɲwə. Kə anətə nyi asəkə kəjeerənə, kə ɲgagi nyi. ²¹ Acii kə ɲgwali nyi aciiku. Kə shii nyi, ma hə, əndə tamwə nə hə. Kə ndzaa hə makə əndətə ca ɲgərə sətə madəkəpaamə ci. Kə ndzaa hə əsə makə əndətə ca slənə cifanə ɲga sətə maləgamə ci.' ²² Əŋki ɲwanjwə ka ci: 'Ma ha, bwaya lawarə nə hə. Wabəətsə a maku nə gəɲwanaaku. Kə shii hə oo'i, əndə tamwə nə nyi, aɡi ɲgərənə nə nyi sətə madəkəpaamə nyi, aɡi slənənə nə nyi cifanə ɲga sətə maləgamə nyi. ²³ Aa ya mada ha'a, mi unee hə ka ɗəkəpaa pamaaki ka hatə ci ənjə a zhi'igya? Maci ha'ə ɗii hə, kə ɲi nya ɲgərə pamaaki da i ma'inəkii agyanəkii, nyi kə ənya.'

²⁴ “Wata əŋki ci ka ənjitə abiikii: 'Luugimə pamətsə rəɲwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii.' ²⁵ Əŋki tii ka ci: 'Slandana, əntaa kə uugi ci upaa pamə pu'wa?' ²⁶ Əŋki ci: 'Wanyinə ca ba koonə: ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma, ma əndətə ɗii naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ²⁷ Ma

19:7 19.7 Mat. 9.10. **19:8** 19.8 Shig. 21.37; Əzaki. 33.14-16. **19:9** 19.9 13.16; Slənə 16.31. **19:10** 19.10 Əzaki. 34.16; Mat. 9.13; Mar. 2.17; Luka 5.32; 1 Tim. 1.15. **19:11** 19.11 11.2; Slənə 1.6. **19:12** 19.12-13 Mar. 13.34; Slənə 1.11; 2.33-36. **19:14** 19.14 Slənə 4.17; 5.28; 13.44-46; 28.25-28. **19:17** 19.17-19 12.42-44; 16.10. **19:26** 19.26 Mat. 25.29.

mæza ənjaaki əsə, waatoo ənjitə mamoomə nya dfa ka tii ηwanjuunə, kaashatəmə tə tii, una kira tə tii aa hanə, una bəələgi tə tii ganə akəηwaciiki.’ ”

²⁸ Makə uugi Yeesu wabəginə ha'ə, wata ca ηgərə rəgwa, ca takəηwa ka ənji aa Urusaliima.

Dəmənə ηga Yeesu aasəkə vəranə ηga Urusaliima

(Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Yooh. 12.12-19)

²⁹ Makə mbu'i Yeesu kədəhə da vəraninə ηga Bayitifaaji da Bayitaniya ashi ginwə ηga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ³⁰ də banə ka tii, “Dəmə aasəkə vəraatsə aakəηwa. Madə kə mbu'yuunə aa dəvə, ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwələ. Ma uundzə vaməndakii, pooshi əndə sha ηgirə aa ba'akii shəη. Pəryatəmə, una kira. ³¹ Madə kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: ‘Slandanə mwayi.’ ”

³² Wata lyawariitə sləkee Yeesu a madə, təya palə, təya lapaa weewee makə sətə bii ci ka tii. ³³ Ma təya pərə vaməndata, əηki slanjiinəkii ka tii, “Ka mi cuuna pərə uundzə vaməndatsa?” ³⁴ Əηki tii, “Slandanə mwayi.” ³⁵ Wata təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii a ba'a uundzə vaməndata, təya ndərəvə də Yeesu aa ba'akii. ³⁶ Ma ca dzə də palənə, sasafəpaa nə ənji kəjeerənyinə a rəgwa ka gadəeginə ka ci.

³⁷ Mbu'unə ηga Yeesu kədəhə da vəranə ηga Urusaliima, ma ətsə ca jimə ashi ginwə ηga Zayitunə, wata dabaala ənji nə'unə tə ci a ndzanə dfa moodasəka, təya ηgərəe ka uuratii ka dəlanə də Əntanfə putə ηga bəzə uushi'inə ηga hurəshishiitə nee tii Yeesu a dfaada. ³⁸ Əηki tii, “Tə'i barəkaanə ashi ηwanjutə shi də ləmə ηga Slandana! Aciə Əntanfə nə jamənə dagyə, naakii nə duunuunə əsə, ci Əndə məghərəvənə ka shəη.”

³⁹ Tə'i hara *Farisanyinə gatə agi dabaala. Əηki tii ka Yeesu: “Maləma, bawə ka lyawarənaaku, wa təya ndzaa kəfa'ə.” ⁴⁰ Əηki Yeesu, “Wanyinə ca ba koonə: madə kə ndzaa tii kəfa'ə, ka ndzanəənə nə faariinə natii.”

Tuunə ηga Yeesu agyanə ənji Urusaliima

⁴¹ Makə ənchəhatə Yeesu kədəhə da vəranə, nee ci ka vəranəkii, ca gwanə ka tuunə agyanə ənji vəranəkii. ⁴² Əηki ci, “Maci uushə a batə koonə sətə ca kira koonə ndzaanə jamə ənshinə ku! Amma, ma ətsa, kə umbəgi anuunə, paa unə ka mbeenə ka neenə əsə. ⁴³ Tə'i uusəra na shi, waatoo saa'itə nə ənji mbiinə goonə a tsəgərə tuunə aasəkə, təya kərə'utə tuunə, təya pa'əgi rəgwa agyanuunə taa dama patə. ⁴⁴ Ka zaməginə nə tii duunə, təya waaləgi kuvənyinə asəkə vəranə goonə patə. Taa rəηwə pooshi faara na mbədaanə anə əndə'i. Ma nə ətsə a dfa ha'ə, acii mashiimuunə taa guci shi Əntanfə ka tsəkənə tuunə.”

*Dzənə ηga Yeesu aasəkə *yi ηga Əntanfə*

(Mat. 21.12-17; Mar. 11.15-19; Yooh. 2.13-22)

⁴⁵ Mbu'unatii aasəkə vərənə, kə dəmögərə Yeesu aasəkə yi nga Əntanǝ. Wata ca ndzanə shaabagi tə ənji dā fiiriinə davə. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, “Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ma bii Əntanǝ: ‘Ka ndzaanə nə yaaki ka yi nga dā də'wa.’ Amma, ma una, kə geegyuunə ka yikii ka ha nga umbənə nga mahiirənə!”

⁴⁷ Ma Yeesu, uusəra patə jigunyi ci ka ənji asəkə yi nga Əntanǝ. Kə ali madiigərə limanyinə da maliminə rəgwa nga bələginə tə ci. Ha'ə nə matakəŋwanyinə əsə. ⁴⁸ Amma kə təkuree tii ka rəgwakii, acii patənə nga ənja, kə kavə tii nətii ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka tii.

20

*Wu vii baawəda ka Yeesu
(Mat. 21.23-27; Mar. 11.27-33)*

¹ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə ka ənji asəkə yi nga Əntanǝ, ca waaza Njuni Habara. Kə shi madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə aabiikii. ² Əŋki tii ka ci, “Bawə keenə də ŋgutə baawəda sanə cii kwa daada uushi'inə ha'a? Wu sanə vii ka hə baawəda?” ³ Əŋki Yeesu ka tii, “Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi a moonə naaki, bamə ka nyi dīi: ⁴ Wu sanə sləkee ka Yoohana kaa ca dā bapətisəma ka ənja, Əntanǝ nii, anii ənda?”

⁵ Wata təya gwanə ka dā wabənə ahadatii, əŋki tii, “Mi banaamə əna? Madā bii amə oo'i, Əntanǝ sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii diya? ⁶ Amma madā kə bii amə oo'i, ənji sləkee ka ci, ka kaalatənə nə dābaala taamə, acii ma nə tii ka nəhənə, ma Yoohana, anabi nji ci.” ⁷ Wata əŋki tii, “Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci.” ⁸ Əŋki Yeesu ka tii naakii, “Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tada də ŋgutə baawəda cii kya dā uushi'iina.”

*Misaali də bwaya aɡinə ŋga mooziinə
(Mat. 21.33-46; Mar. 12.1-12)*

⁹ Wata Yeesu a gwanə ka wabənə ka ənji də dā misaalina, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə sha dīi rə ŋga inabi. Ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə kaa təya təkə cifanə ŋga rəkii da i ci. Ma dāba'əkii, ca palə oogə. Kə ta'avə ci davə. ¹⁰ Makə dīi cifanə ŋga inaba, wata ca sləkee ka əndə slənaakii ka liwa ka ci gyaɖalaakii aciitii. Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ¹¹ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə slənaakii. Ma ci əsa, kə fəəsləgi mooziitə tə ci, ayi ayi dərəva cībee tii ka ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ¹² Slanda rətə a ənə ka sləkeenə ka əndə'i əndə ka makkənə əsə. Ma ci əsa, kə dāvə tii ka ci uya, təya lyakaanə tə ci. ¹³ Əŋki slanda rətə ka naakii nə: ‘Iitə sanə dānəki də ənjitsa? Takwa a sləkee nyi ka uuzənaaki ətə uu'i nyi. Mbu'u ka gadeenə nə tii ka ci.’ ¹⁴ Amma, makə nee mooziitə ka uuzəətə, wata əŋki tii ahadatii: ‘Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Bələgyaamə tə ci kaama zəmə ya.’ ¹⁵ Wata təya kəsətə tə ci, təya kagi tə ci aa ba'a tsanə, təya bələgi tə ci.

“Ya ətsa, mi nə sətə dānə slanda rətə də təya? ¹⁶ Ka shinə nə ci, ca bələgi tə tii, ca vəgi rətə ka hara mooziinə.”

19:46 19.46 Isaa. 56.7; Irim. 7.11. **19:47** 19.47 21.37; 22.53; Mat. 26.55; Mar. 14.49; Yooh. 18.20. **19:48** 19.48 20.19; 22.2. **20:6** 20.6 Mat. 14.5. **20:9** 20.9 Isaa. 5.1-2. **20:10** 20.10 2 Haba. 36.15-16. **20:13** 20.13 3.22. **20:16** 20.16 21.20-24.

Makē fii ɛnji wabɛtɛsɛ ha'ɛ, ɛŋki tii, "Aa'a, wa ɛntaŋfɛ a dzagya!"
 17 Wata Yeesu a tsaamɛtɛ tɛ tii, ɛŋki ci, "Aa madɛ ha'ɛ ɛna, ka mi dɛi nyaahɛ ɛnji aasɛkɛ malaaba lɛkalɛkata, tuu'inɛ,
 'Ma faaratɛ kaaree ɛnji ghɛnɛ kuva makɛ pooshi nafaakii,
 ci ɛnɛpaa ka faaratɛ palee dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ.'

18 Taa wu patɛ kulii aanɛ faaratsa, ka ɛbinɛ nɛ ci. Madɛ kɛ kulii faarakii aanɛ ɛndɛ ɛsa, ka ɛdɛginɛ tɛ ci makɛ ɛmpunɛ."

*Lɛgwanɛ agyanɛ vii tsɛkɛ ka ŋwanɔwɛ *Kayisarɛ*

(Mat. 22.15-22; Mar. 12.13-17)

19 Kɛ ali maliminɛ da madiigɛrɛ limanyinɛ rɛgwa ŋga kɛsɛnɛ tɛ Yeesu ka tsaakii, acii kɛ shii tii oo'i, agyanɛtɛi wabi ci dɛ misaalitsa. Amma kɛ ŋgwali tii acii ɛnja. 20 Wata tɛya ndzanɛ nɛhɛnɛ tɛ Yeesu. Tɛya slɛkee ka madɛkɛnyinɛ aabiikii ɛtɛ ca dɛegi ka natii nɛ makɛ ɛnji goonɔga. Ma dɛi tii ha'a, kaa tɛya mbee ka pwaakya wabɛnɛ ɛtɛ madzɛmɛ ama Yeesu; waatoo, ka kavɛnɛ tɛ ci aasɛkɛ cii ŋgwamɛna. 21 ɛŋki madɛkɛnyitɛ ka Yeesu, "Malɛma, kɛ shii inɛ oo'i, ma sɛnɛ cii kwa wabɛ da sɛnɛ cii kwa dzɛgunɛ patɛ, kɛ ndzaanɛ dɛ rɛgwakii; paa hɛ ka tsaamɛnɛ ka duunuunɛ ŋga ɛnda. Dɛ goonɔga nɛ hɛ ka dzɛgunɛtɛnɛ ka ɛnji rɛgwa ŋga ɛntaŋfɛ. 22 Ya sanɔ, kɛ kapaa bariya gaamɛ kaamɛ rɛgwa ŋga vii tsɛkɛ ka ŋwanɔwɛ Kayisarɛ nii, anii poosha?"

23 Asee, kɛ shii Yeesu jarɛwiinatii. ɛŋki ci ka tii: 24 "Kiramɛ kwaba kaa nya tsaamɛtɛ." Makɛ caamɛ ci, ca lɛgwa ka tii, ɛŋki ci, "Ya ɛna, kɛŋwaciinɛ da lɛmɛ ŋga wu ɛnɛ anɛ kwabana?" Tɛya ba, "Ma ɛtsa, kɛŋwaciinɛ ŋga ŋwanɔwɛ Kayisarɛ." 25 Wata Yeesu a ba ka tii, "Makɛ ha'ɛ dɛiya, viimɛ ka Kayisarɛ sɛtɛ ndzaa ka naakii, una vii ka ɛntaŋfɛ sɛtɛ ndzaa ka ŋga ɛntaŋfɛ." 26 Kɛ tɛkuree tii ka upaa sɛ ŋga kɛsɛnɛ tɛ ci dɛ ma'inɛ agi sɛndɛ wabi ci akɛŋwacii patɛnɛ ŋga ɛnja. Kɛ dɛi ka tii ka sɛ ŋga hurɛshishinɛ nɛ jikɛvɛnaakii, wata tɛya ɛnɛgi kɛda'ɛ.

Lɛgwanɛ agyanɛ madɛnɛ ŋga mamɛɛtɛ ɛnja

(Mat. 22.23-33; Mar. 12.18-27)

27 Kɛ shi hara *Sadukiinɛ aabii Yeesu. Ma tɛya, tii nɛ kurɛgɛtɛ ca ba, pooshi mamɛɛtɛ ɛnji ka madɛnɛ da i ɛpinɛ shanɛ. 28 ɛŋki tii ka Yeesu, "Malɛma, kɛ nyaahɛ Muusa kaamɛ bariya ɛtɛ bii ci, madɛ kɛ ɛntɛgi ɛndɛ anɛ minaaakii, pooshi tii pwayi manjeevɛnɛ, see a ŋgɛrɛ ndzɛkɛŋuci tɛ miita, kaa ca poo manjeevɛnɛ ka ndzɛkɛŋuci ɛtɛ ɛŋki.

29 Ma sha dɛi, tɛ'i ndzɛkɛŋushi'inɛ mɛdɛfɛ. Kɛ ŋgɛrɛ gawatii minɛ. Kɛ ɛntɛgi ci. Pooshi uuzɛnɛ. 30 Bɛra'inɛ a ŋgɛrɛ mooryafiita. Ca ɛntɛgi. Pooshi uuzɛnɛ. 31 Makɛ ɛtsɛ ɛsɛ dɛi ka makkɛnɛ. Ha'ɛ dɛi ka tii patɛ mɛdɛfɛ: kɛ mɛtɛtɛgi tii. Pooshi ɛndɛ upaa uuzɛnɛ ashitɛ. 32 Ma daba'ɛkii, kya ɛntɛgi ɛsɛ. 33 Ya ɛtsa, maa ma'i tii patɛ uusera ŋga madɛnɛ ŋga mamɛɛtɛ ɛnja, makɛ watiitɛ tii patɛ mɛdɛfɛ ŋgɛrɛ tɛ kya, minɛ ŋga wu sanɛ ndzaanɛtɛ?"

34 ɛŋki Yeesu ka tii, "Agi duuniya ci ɛnjɛ a ŋgɛrɛshi. 35 Amma, ma ɛnjitɛ mbu'i bahɛ upaa rɛgwa ŋga madɛnɛ da i ɛpinɛ, da ŋga ndzaanɛ agi zamanatɛ na shi, paa tii na ŋgɛrɛshi. 36 Acii paa tii ka mɛtɛnɛ ma'ɛ. Makɛ malaa'ikanyinɛ nɛ tɛya ndzaanɛ. Manjeevɛnɛ

nga Əntañfə nə tii; acii kə madəe ci ka tii da i əpinə. ³⁷ Ma agyanə madənə nga maməətə ənji əsa, taa Muusa maa, ma saa'itə wabi ci agyanə guutə agi ba, kə baarii ci oo'i, ka madənə nə tii. Ma saa'ikii, kə 'wii ci tə Əntañfə Slandanə də Əntañfə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə. ³⁸ Ma Əntañfə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Acii ma ndzaa ənji patə da i əpinə amatii, ka ci saakii.”

³⁹ Wata əŋki hara maliminə, “Ma d̄ii Maləma, nga'ə wabi hə.” ⁴⁰ Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'ə, acii ŋgwalənə.

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*

(*Mat. 22.41-46; Mar. 12.35-37*)

⁴¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Iitə sanə mbee ənji ka banə oo'i, jijinə nga *Dawuda nə Aləmasiihu? ⁴² Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə bii ci asəkə ləkələkətə nga Jabuura oo'i:

‘Əŋki Əntañfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

⁴³ Ka kavənə nə nyi ənji daawaanaaku aatsaa sədəku.’

⁴⁴ Wiinə d̄ii, kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandana. Aa iitə d̄ii ndzaa ci ka jijinaakəya?”

Dzalənə nga Yeesu tə ənji agyanə maliminə

(*Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40*)

⁴⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii akəŋwacii patənə nga ənja, ⁴⁶ “Nəhəmə noonə nə acii *maliminə nga bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəəhəpaanə tə tii nga'ə a luuma. Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə. ⁴⁷ Təya luuwutə yinyinə nga mooryafinyinə, təya gərətəgi də də'wa ka dəla də natii nə akəŋwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gəŋwanə ətə palee patə.”

21

Wiinə nga mooryafinə

(*Mar. 12.41-44*)

¹ Madeenə nə Yeesu ka ginəkii, ca tsaamə ənji gəna a həəji kwaba asəkə *yi nga Əntañfə. ² Wata maagha nga mooryafinə a shi natə. Ma Yeesu a nee, kə əjivə ki pyanya bəra'i. ³ Wata əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: ma sətə əjigərə maagha nga mooryafitsa, kə palee ka nga hara ənjitə patə. ⁴ Acii ma təya, agi bəzə gəna ŋgiragi tii, təya vii. Amma, ma kya, agi ghanatə patə, kə ŋgərətə ki patənə nga sətə cii ta alə də zəmə, kya əjigərə.”

Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi yi nga Əntañfə

(*Mat. 24.1-2; Mar. 13.1-2*)

⁵ Kə wabi lyawarənaakii agyanə dagwaanə nga yi nga Əntañfə, acii kə d̄ii ənji yikii də faariitə da məghərəvənə davə da i hara uushi'inə ətə vii ənji ka Əntañfə. Əŋki Yeesu: ⁶ “Kə nee unə ka uushi'iitsa: kadə

nə uusəra a mbu'ya. Mada kə mbu'ya uusərakii, taa rəjwə pooshi faara na mbədaanə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə.”

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə ŋga duuniya
(*Mat. 24.3-14; Mar. 13.3-13*)

⁷ Əŋki ənjitə nji davə, “Maləma, guci sanə nə ətsə ha'ə a da? Mi sanə na slənə ka baariinə oo'i, kədəhə nə uushi'iitə ka daadana?”

⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. Acii tə'i ənji lanə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu. Ka banə nə tii əsə, kə uugi uusəra mbəshanə. Ma danuunə, goona nə'u tsaa səfətii. ⁹ Mada kə fii unə habara ŋga paapanə da purətə han̄kalaanə, goona ŋgwələ shaŋə. Kə dəbee ətsə ha'ə a da zəku'i. Amma, əntaa uudənə ŋga duuniya nəndə ka danə pii ha'ə makə ətsa.” ¹⁰ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Kadə nə əndə'i slikerənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i ŋwanjuunə. ¹¹ Kadə nə bwaya gəgədzənə ŋga hanyinə a daada. Kadə nə madəfənə da muuva a daada taa dama patə. Kadə nə sə ŋga ŋgwələnə a daada da madiigərə sagidanyinə agintanfə.

¹² “Amma daga uushi'iitə ha'ə ma'ə madamə, tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya cibee koonə, təya kərə tuunə aakəŋwacii gayinə ŋga *kuvə də'wa ka da koonə gəŋwanə, təya kaalagərə tuunə aa furəshina. Ka kəərənə nə ənji tuunə aakəŋwacii meeminə da ŋgwamənanəyənə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. * ¹³ Ma nə uushi'iitə patə a daada ha'ə, ka wunəgi koonə də rəgwa ŋga bagi ka tii Njunyi Habaraaki. ¹⁴ Acii kii, ma danuuna, kavəmə aagi hiima goonə, goona ndzaanə ka buurənə agyanə makə sətə nuunə a jikəvə koona mbəfə.

¹⁵ Acii nyi na vii koonə jarəwiinə ŋga wabənə da hiima. Pooshi əndə taa rəjwə agi ənji mbiinə goonə na mbee ka da koonə mabizhinə taa ka uurənə tuunə agi wabənə. ¹⁶ Taa məsənuunə da dəsənuunə da ndzəkəŋushi'inuunə da duurənyinə goonə da guviinuunə maa, ka dyarə'unə nə tii tuunə. Ma hara ənji agyuunə, ka bələginə nə ənji tə tii. ¹⁷ Taa wu patə əsə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. ¹⁸ Amma taa shiŋkinə goonə rəjwə, pooshi na za. ¹⁹ Acii ha'ə kəŋaanəmə ndihə ndihə koona luupaa də noonə na.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə d'aginə ŋga Urusaliima ka uufinə
(*Mat. 24.15-21; Mar. 13.14-19*)

²⁰ “Mada kə nee unə kə kərə'utə soojiinə tə vəranə ŋga Urusaliima, ma ətsə kamə, kədəhə nə vəranəkii ka d'aginə ka uufinə. ²¹ Ma ka uusərakəya, wa ənjitə anə hanyinə ŋga Yahudiya a huyi ka umbənə aanə giŋunyinə. Ma ənjitə asəkə vəranə, wa təya əntsahəgi. Ma ənjitə aba'ə vəranə, ga təya ənya aasəkə vəranə. ²² Acii ka ndzaanə nə uusərakii ka uusəratə nə Əntanfə a ki'itə ka ənja. Ətsə ha'ə na mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'iitə asəkə malaaba ləkələkatə. ²³ Tə'i ŋgərə'wə agyanə maki d'asəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. Acii kadə nə bwaya cibə a da anə hanyinə, acii tə'i mabətə səkə ŋga Əntanfə

21:6 21.6 19.44. **21:7** 21.7-24 17.22-24. **21:10** 21.10 Mar. 13.8. **21:12** 21.12-19 Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4. * **21:12** 21.12 Slənə 12.1-4; 18.12-17; da purəjanə 24-26. **21:14** 21.14-15 12.11-12. **21:16** 21.16 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **21:18** 21.18 1 Sam. 14.45; Mat. 10.30; Luka 12.7. **21:19** 21.19 Səniinə 13.10. **21:20** 21.20-24 19.41-44; 20.16; Mat. 22.7. **21:22** 21.22 Dzək. 32.35; Hoos. 9.7.

agyanə ənja. ²⁴ Ka bəələginə nə ənji tə hara ənji də ɲgila purəjanə. Hara ənji, ənjə a kəsə tə tii, ənjə a kərə tə tii ka mavaanə aanə hara hanyinə. Ka udzəginə nə ənjitə mashiimə tə Əntanfə tə vəranə ɲga Urusaliima see mada dzəgi zamanatii.”

*Ənyanə ɲga *Uuzənə ɲga ənda*

(Mat. 24.29-31; Mar. 13.24-27)

²⁵ “Kadə nə sə ɲga hurəshishinə a daada aɡi uusəra, aɡi ləɡidə da aɡi tikisanyinə. Kadə nə ənjə a ndzaanə ka maji ma'yanə aɡi duuniya. Paa tii na shii sə ɲga danə acii dzaadzanə ɲga uunəvə da madənə ɲga ma'inə aadəgyə aadəgyə. ²⁶ Kadə nə ma'yanə ɲga ənjə a ləfə acii ɲgwalənə putə ɲga sətə na kulaanə ka tii aɡi duuniya. Acii taa mi patə asəkəntanfə ka ɡaɲgəzənə. ²⁷ Ma ətsə diya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə ɲga əndə ca jima aɡi kurabiinə. Da baawəfa da məghərəvənə laɲə nə shinaakii. ²⁸ Mada kə nee unə uushi'iitə a 'watəgi daadanə, kəɲaanəmə ndihə ndihə, kavəmə nuunə davə acii kədəhə nuunə ka upaa luupaanə.”

Misaali də ənfwə uudəva

(Mat. 24.32-35; Mar. 13.28-31)

²⁹ Yeesu a da ka tii misaali, əɲki ci, “Katəmə hiima goonə agyanə ənfwə uudəvə da hara ənfuginə patə. ³⁰ Mada kə nee unə wiitə ka 'watəgi ənənə, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətətəsfə ka danə. ³¹ Ha'ə əsə, mada kə nee unə uushi'iitə a daada, ka shiinə nuunə ətsə oo'i, kədəhə nə Əntanfə ka da ɲwanjuunə. ³² Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənji ɲga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitə ma'ə madaadəmə patə. ³³ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə. Amma, ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shaɲə.”

Nəhətənə agyanə wabənə ɲga Əntanfə

³⁴ “Nəhəmə noonə na! Goona kavə noonə nə ka zəəmə əndzanə da saasa ənvwə dərəva. Goona kavə noonə nə aɡi buurə uushi'inə ɲga *duuniya, acii ga uusərə ɲga shine ɲga Uuzənə ɲga əndə a lapaa tuunə pəmə, ³⁵ makə sətə ci zaɲwanə a umbəənə ka luwa. Acii ma uusərakəya, pəmə nii kəya lapaa tə patənə ɲga ənji aɡi duuniya. ³⁶ Ndzaamə də məɡigi, dāmə də'wa taa hayi patə, koonə shii upaa ɲgeerənə ɲga mbərədənə acii uushi'iitə na daada patə, una mbee ka kəɲaanənə akəɲwacii Uuzənə ɲga əndə yadə ɲgwalənə.”

³⁷ Uusərə patə ɲji Yeesu a dzəgunə doosərə ka ənji asəkə yi ɲga Əntanfə. Ma kədəwanə, ca dzə ka baanə ashi ɡiɲutə ci ənjə a 'wa ɡiɲwə ɲga Zayitunə. ³⁸ Pukənə ɲga ha patə ha'ə nə ənji patə ka waaryanə aasəkə yi ɲga Əntanfə ka fa sətə cii kəya baaba.

22

Alə rəɡwa ɲga kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.1-5,14-16; Mar. 14.1-2,10-11; Yooh. 11.45-53)

¹ Yoo, kə mbisha *kumənə ɲga adə buroodi yadə bərəjanə, waatoo kumənə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka. ² Makə dʒii ci, ma madiigərə

limanyinè da *maliminè nga bariya, ngwalii tii acii ənja, kə aali tii rəgwanyinè nga bələginè tə Yeesu.

³ Wata kə ngirè *Seetanə aashi Yahuda ətə ci ənje a 'wa Isəkariyootə. Ma ca, rəjwə nə ci agi *lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i.

⁴ Madənə nə ci, ca dzə aabii madiigərə limanyinè i da meeminè nga soojiitə ca nəhə yi nga Əntanfə, ca wabə da tii agyanə makə sətə mbeenəkii ka viinə tə Yeesu ka tii. ⁵ Fanatii ha'ə, kə dīi tii moodasəka, təya da aləkawalə nga vii ka ci kwaba. ⁶ Wata kə luuvə ci, ca 'watəgi tsaamə njunyi saa'i nga viinə tə Yeesu ka tii yadə shiinə nga ənja.

Dzəgə əndzanə nga Pasəka

(Mat. 26.17-25; Mar. 14.12-21; Yooh. 13.21-30)

⁷ Mbu'yanə nga kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə agikii, waatoo uusəratə nə ənji ka laala uura nga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, ⁸ wata Yeesu a sləkee ka i Piita da Yoohana, əŋki ci ka tii, "Dəmə ka dzəgə kaamə əndzanə nga Pasəka." ⁹ Əŋki tii ka ci, "Da daa moonəku ina dzəga?" ¹⁰ Əŋki ci ka tii, "Mada kə dəməgəruunə aasəkə vərənə, ka guŋunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma danuuna, nə'umə tə ci aasəkə yitə cii kəya dəmə aadəvə, ¹¹ una ba ka slanda yikii əsə: 'Ma bii Maləmə tuu: miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə nga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa?' ¹² Kadə nii kəya bəarii koonə maduunə kuvə anə əndə'i, madafakii nga'ə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə." ¹³ Palənə nə tii, təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə nga Pasəka davə.

Zəmə əndzanə da Slandana

(Mat. 26.26-30; Mar. 14.22-26; 1 Koor. 11.23-25)

¹⁴ Makə mbu'i saa'i nga zəmə əndzanə, Yeesu da masləkee ənjaakii a ndzaanə ka zəma. ¹⁵ Əŋki ci ka tii, "Də tantanyinə nə nyi ka moonə zəmə əndzanə nga Pasəkanə doonə, taabu'u cibənəki. ¹⁶ Wanyinə ca ba koonə: paa nyi ka zəmə əndzanə nga Pasəka ma'ə shanə, madfaamə uusəra nga da tantanyitə əndzanə nga Pasəka agi *ŋwanjuunə nga Əntanfə kə mbu'ya."

¹⁷ Wata Yeesu a luu kwalakə da ma'i inabi asəkəkii. Ca kuyirii tə Əntanfə. Ma daba'əkii, əŋki ci, "Ndamə kwalakəna, taa wu patə agyuunə, wa ca sa. ¹⁸ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'ə, see saa'itə nə Əntanfə a da ŋwanjuunaakii paŋgəranə."

¹⁹ Ma daba'əkii, ca ngərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatəpaa, ca vii ka masləkee ənjaakii, əŋki ci, "Ma əna, shishinəki [cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də danə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi." ²⁰ Ha'ə əsə vii ci ka tii kwalaka da ma'i inabi asəkəkii daba'ə zəma. Əŋki ci, "Ma ətsa, ci nə kura aləkawalətə ci Əntanfə a da də idənaaki. Ka putə goonə nə idənəkii a əjigi.]

²¹ "Amma, wiinə əndə viinə tə nyi ka ənji ka zəmənə da nyi. ²² Ma nyi *Uuzənə nga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə uugi kəŋənə agyanəki, amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka ənja!" ²³ Wata gwanənə nə lyawarənaakii ka laagwashinə ahadatii taa wu agitii ca mbee ka danə ha'ə.

Wu sanjə palee də gawuuna?

²⁴ Kə ma'i mabizhinə ahada masləkee ənji banə tuu'inə: wu sanjə nə gawə ahadatəya? ²⁵ Fanə n̄ga Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka tii, "Ma meeminə n̄ga hara slikerənə, agi hanjətənə nə tii natii nə akəŋwacii ənjatii. Ha'ə nə gayinə əsə, agi moonə nə tii ənjə a 'wa tə tii ənji də n̄ga'əənə. ²⁶ Amma ma unə, pooshi ka d̄anə ha'ə ahadoonə. Ma əndətə palee də gawuunə ahadoonə, wa ca ndzaanə makə dara. Ha'ə nə matakəŋwanə goonə əsə, wa ca n̄gərə slənə n̄ga əndə sləna. ²⁷ Ya sanjə, wu palee də gawuuna, əndənə ca zəmə ku, anii əndənə ca slənə ka ca? Əntaa əndənə ca zəmə kwa? Ma nyi diya, ma nə nyi ahadoonə, makə əndə sləna.

²⁸ "Ma una, kə ndzaa unə da nyi taa guci patə agi cibənyinaaki. ²⁹ Makə sətə vii Daadə ka nyi gawuunə, ma nyi əsə, wanyinə ka wiinə koonə. ³⁰ Ka zəmənə naamə, ka sanə naamə agi n̄wanjuunaaki, una ndzaanə anə d̄əgələ n̄ga n̄wanjuunə, una da gəŋwanə ka makuvə n̄ga ənji *Isərayiila pu'u aji bəra'i."

Wabənə n̄ga Yeesu agyanə hiweenə n̄ga Piita

(Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Yooh. 13.36-38)

³¹ Əŋki Yeesu, "Simoonə, Simoonə, aa ha nəhə. Kə upaa *Seetanə rəgwa n̄ga kəca'ənə tuunə patə makə səkəŋwa. ³² Amma, ma nya, kə dii nyi də'wa ka putaaku, acii ga ha bwasee ka gi'inə tə nyi. Mad̄a kə ənyatə hə aabiiki, tsakuu n̄geerənə ka ndzəkəŋjushi'inəku." ³³ Əŋki Piita ka ci, "Slandanəkya, kə tasəkii nyi dzənə taa aa furəshinə da hə, taa kaa ənjə a bələgi taan̄wə əsə." ³⁴ Əŋki Yeesu ka ci, "Piita, wanyinə ca ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makə ka hiweenə ka shiinə tə nyi."

Ndzaanə ma'aanəkii ka panə

³⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, "Ya makə sləkee nyi koonə yadə kwaba taa mbuurə taa əndə'i biibina, tə'i uushi ətee unə kwa?" Əŋki tii ka ci, "Pooshi taa mi ətee inə." ³⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Amma, ma ənə dii ca, əntaa ha'ə. Mad̄a tə'i kwaba n̄ga ənda, wa ca n̄gərəənə. Ha'ə əsə, mad̄a tə'i mbuurə n̄ga ənda, wa ca n̄gərəənə. Mad̄a pooshi n̄gila purəjanə n̄ga ənda, wa ca d̄ərəmagi də kəjeerənaakii kaa ca d̄ərəciigi. ³⁷ Acii wanyinə ca ba koonə: ma bii malaaba ləkələkətə, 'Kə dii ənji də ci makə sətə ci ənjə a d̄a də məza ənja.' Ma ətsa, agyanəki na d̄a ha'ə. Waatoo, ma sətə uugi kəŋənə agyanəkya, wiinə ka d̄anə." ³⁸ Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, "Slandana, wiinə n̄gila purəjanə ganə bəra'i." Əŋki ci ka tii, "Bwaseemə ha'ə."

Da də'wa n̄ga Yeesu ashi giŋwə n̄ga Zayitunə

(Mat. 26.36-46; Mar. 14.32-42)

³⁹ Ma d̄aba'əkii, kə gimagi Yeesu, ca palə aashi giŋwə n̄ga Zayitunə makə sətə izee ci ka d̄anə. Kə nyi'u lyawarənaakii tə ci aa d̄əvə. ⁴⁰ Makə mbu'i tii aa d̄əvə, əŋki ci ka tii, "Damə də'wa acii goona bwasee ka rəgwa n̄ga Əntan̄fə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə."

22:24 22.24-26 9.46-48. **22:24** 22.24 Mat. 18.1; Mar. 9.33-34. **22:26** 22.26 9.48; Mat. 23.11; Mar. 9.35. **22:27** 22.27 Yooh. 13.4-5,12-17. **22:30** 22.30 Mat. 19.28. **22:31** 22.31 22.3. **22:32** 22.32 Mat. 16.18; Yooh. 21.15-17. **22:34** 22.34 22.61; Mat. 26.75; Mar. 14.72. **22:35** 22.35 9.2-3; 10.4. **22:37** 22.37 Isaa. 53.12. **22:39** 22.39-46 5.16. **22:39** 22.39 21.37; Mat. 26.30; Mar. 14.26; Yooh. 18.1.

41 Wata ca əntsahə ba'ə gi'u, ca gərə'waanə, ca ndzanə də də'wa, 42 əŋki ci: "Daadə, madə ka moonə nə hə, əntsahəe ka nyi ka cibətsə akəŋwaciikii. Amma, dəwə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha də sətə kadeesəkə ka nyi." [43 Wata malaa'ika a jima dadagyə, ca shi ka tsakə ka ci ngeerənə. 44 Kə əjigi ma'yanə ŋga Yeesu, wata ca ənə ka də gazhi'waanə ŋga də də'wa palee ka əta. Lyaavanə nə hacifaakii aa panə makə idəna.]

45 Makə uudəpaa ci də də'wa, ca madə, ca palə aabii lyawarənaakii. Ma dzənəkəya, ka ŋunyinə nə tii, acii kə dzəgəpaa ŋgərə'wə tə tii. 46 Əŋki ci ka tii, "Iitə dii səkii cuuna tsəfə ŋunyina? Madətəmə, dəmə də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋga Əntanfə saa'itə nə Seetanə a təbə tuunə."

Kəsənə tə Yeesu

(*Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Yooh. 18.3-11*)

47 Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə, wata kə jigagi ənji dzubə. Yahuda, ətə agi lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, nəndə ka takəŋwanə ka tii. Ca əntsahətə aabii Yeesu ka nəhəpaanə tə ci ŋga'ə. 48 Əŋki Yeesu ka ci, "Yahuda, dagi nəhəpaanə viinəku tə nyi Uuzənə ŋga əndə ka ənji nii?"

49 Makə nee ənjitə abii Yeesu ka sətə ca moo dənə, əŋki tii ka ci: "Slandaniina, a buuriinə tə tii də ŋgila purəjanə kwa?" 50 Wata əndə'i əndə agitii a buregi liminə ŋga mava ŋga gawə ŋga limanyinə də ŋgila purəjanə. Butə nə liminə da ciizəma. 51 Amma əŋki Yeesu, "Bwaseemə. Goona də ha'ə!" Wata ca ŋgərə liminə ŋga əndətə, ca nyibutə.

52 Ma daba'əkii, Yeesu a wabə ka ənjitə shi ka kəsənə tə ci, waatoo ka madiigərə limanyinə da meeminə ŋga soojiitə ca nəhə yi ŋga Əntanfə, da ka masariinə; əŋki ci, "Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəjanə ka ŋgila purəjanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə də maabə nə nyi kwa? 53 Uusəra patə njaama ndzaanə ka hakii asəkə *yi ŋga Əntanfə, patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma, ma ənə dii ca, kə mbu'ya uusəra goonə da baawəda ŋga ŋwanjuutə agi təkunə."

Hiweenə ŋga Piita tə shiinə tə Yeesu

(*Mat. 26.57-58,69-75; Mar. 14.53-54,66-72; Yooh. 18.12-18,25-27*)

54 Ma daba'əkii, kə kəsətə tii tə Yeesu, təya kərə tə ci aasii aa ha gawə ŋga limanyinə. Piita əsa, ba'ə ba'ə nə ci ka nə'unə tə tii. 55 Kə hənəpaa ənji gunə a mabaraci. Mbu'unatii, təya ndzaanə ka 'utənə. Shinə ŋga Piita əsə, ca ndzaa dasə abitii. 56 Ma davə asii, tə'i kadəmə ca slənə kwaba. Makə nee ki ka Piita ama gunə, kya tsaamətə tə ci, əŋki ki, "Əndənə maa, rəŋwə nə ci agi ənji ŋga Yeesu." 57 Amma, ma Piita, kə hiwee ci, əŋki ci, "Mina, mashiimə nyi tə əndətsa."

58 Ma ta'avə gi'u, kə nee əndə'i əndə ka ci. Əŋki ci, "Hə maa, əndə ŋga Yeesu nə hə!" Əŋki Piita ka əndətə, "Əntaa əndaakii nə nyi."

59 Ma ta'avə gi'u əsa, əndə'i əndə a kəŋaanə agyanə wabənə ŋga əndətə, ca ba, "Goonŋa tanyi, ma əndətsa, əndə ŋga Yeesu nə ci, acii əndə Galili nə ci." 60 Wata əŋki Piita ka əndətə əsə, "Paa nyi shii sətə cii kwa ba." Daga ci ma'ə ma'uudəpaamə banə ha'ə, wata ga'ə kə wii

gyaagya. ⁶¹ Zə'uginə nə Yeesu Slandanə aadəbii Piita, ca tsaamə tə ci. Wata Piita a buurətə sətə shi Slandanə a bii ka ci oo'i, "Ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." ⁶² Buurətənaakii ha'ə, ca dzə də tuunə də kiinə ka shanjə.

Dəgənə tə Yeesu

(*Mat. 26.67-68; Mar. 14.65*)

⁶³ Ma saa'ikii, ənjitə nja nəhə tə Yeesu a ha'u də ci, təya dəgə tə ci, ⁶⁴ təya vutəgi ginəkii, təya tsa ka ci meeciinə, əŋki tii ka ci: "Makə dfi ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!" ⁶⁵ Kə baabii tii hara uushi'inə ŋgaanğa'ə ŋga dzaananə də ci.

*Yeesu akəŋwacii *mətəəkənə ŋga Yahudiinə*

(*Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Yooh. 18.19-24*)

⁶⁶ Pukənə ŋga ha, wata *gayinə ŋga Yahudiinə da madiigərə limanyinə da maliminə a dza də nə ka də mətəəkənə. Əŋki tii, wa ənjə a kira ka tii tə Yeesu aa kuvə gəŋwanə. ⁶⁷ Mbu'unaakii wata təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Bawə keenə mada hə nə *Aləmasiihu." Əŋki Yeesu ka tii, "Taa kə bii nyi koonə, paa unə ka luuvənə. ⁶⁸ Mada kə ləguyi nyi uushi a moonə əsə, paa unə ka jikəvənə. ⁶⁹ Amma, ma aakəŋwa gi'u, ka ndzaanə nə nyi, nyi Uuzənə ŋga ənda, a ciizəmə əntaŋfə əndə baawəda." ⁷⁰ Wata əŋki tii patə, "Hə nə *Uuzənə ŋga əntaŋfə ənə nii?" Əŋki ci ka tii, "Unəkii maa, ha'ə bii unə." ⁷¹ Wata əŋki tii ahadatii, "Tə'i uushi dəbēe ama ləgwa ama əndə ma'ə kwa? Aməkii maa, kə fii amə səndə bii ci də makii."

23

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii ŋgwaməna *Pilaatu*

(*Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Yooh. 18.28-38*)

¹ Wata gayiitə patə a madətə, təya kərə tə Yeesu aakəŋwacii Pilaatu. ² Mbu'unatii, wata təya gwanə ka baaba uushi'inə ashikii. Əŋki tii: "Kə lapaa inə əndənə ka də rəgwa ŋga ŋsuləginə də slikerənə geenə, inə *Yahudiinə. Agi banə nə ci, ga ənjə a vii tsəkə ma'ə ka maduunə ŋwanjwə ŋga ha də Rooma. Agi banə nə ci əsə, ci nə Aləmasiihu, waatoo ŋwanjwa." ³ Əŋki Pilaatu ka Yeesu, "Hə nə ŋwanjwə ŋga Yahudiinə kwa?" Əŋki Yeesu ka ci, "Hə bagi ha'ə."

⁴ Əŋki Pilaatu ka madiigərə limanyinə da dabaala, "Ma nee nyi naakya, pooshi bwaya uushi ashi əndəna." ⁵ Amma kə cakə ənjitə də macavadaanə də baaba uushi'inə ashi Yeesu, "Agi dēeginə nə ci ka ənji ka purətə hanjaliinə də dzəgunənaakii. Anə hanyinə ŋga Galili 'watəgi ci d'anə ha'ə, ca shi aanə hanyinə ŋga Yahudiya. Waanə kə mbu'ya aa hanə əsə."

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii ŋwanjwə *Hirudusə*

⁶ Makə fii Pilaatu ha'ə, ca ləgwa, "Ya əndətsa, əndə Galili nə ci kwa?" ⁷ Makə fii ci oo'i, əndə Galili nə Yeesu, waatoo hanyinə ŋga ŋwanjwə Hirudusə, wata ca ba, wa ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii ŋwanjwə Hirudusə. Ma uusərakii, də Urusaliima nə Hirudusə. ⁸ Makə nee ci ka Yeesu, kə dfi ci moodasəkə lanjə. Kə mwayi ci neenə ka ci

daga njukə, acii kə fii ci habaraakii, kə mwayi ci neenə ka ɗa sə ŋga hurəshishinaakii. ⁹ Wata ca gwanə ka laagwa uushi'inə bəzəkii a makii. Amma pooshi uushi jikə Yeesu ka ci.

¹⁰ Davə nə madiigərə limanyinə da maliminə, də bwaya ŋguruunə nə tii ka wulanə tə Yeesu. ¹¹ Kə ha'u i Hirudusə da soojiinaakii də ci, kə bərapaa tii tə ci. Təya kavə ka ci ŋunyi kəbənə aashikii. Ma daba'əkii, Hirudusə a ba ka ənjə a ənəpaagi də Yeesu ka Pilaatu. ¹² Uusərakii njanə i Hirudusə da Pilaatu guvaanə, acii ma ŋga njukə tə'i daawaanə ahadatii.

La ka Yeesu gəŋwanə ŋga bələnə tə ci
(*Mat. 27.15-26; Mar. 15.6-15; Yooh. 18.39–19.16*)

¹³ Wata ŋgwaməna Pilaatu a dzatəgi də madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə da hara Yahudiinə. ¹⁴ Əŋki ci ka tii, “Wiina, kə kiroonə ka nyi əndəna. Kə bii unə: agi gwazeenə nə ci ka ənja. Wiinə dui, akəŋwacii unə ndzaa nyi ka ətsətə haalaakii. Amma ma nyi, ma agi wulanə goonə tə ci, pooshi uushi idəpaa nyi ashikii. ¹⁵ Ha'ə nə Hirudusə əsə. Makə kə nee amə, kə ənyapaagi ci də ci kaamə, ci baarii pooshi uushi idəpaa ci ashikii. Acii ha'ə, ma nee nyi, pooshi bwaya uushi dui ci bahə bələnə tə ci. ¹⁶ Ma ɗiya, wa ənjə a fəsləcii tə ci. Ma daba'əkii, ənjə a kapaa tə ci.”

[¹⁷ Yoo, taa agi ŋgutə kumənə ŋga *Pasəka patə, kə ndzaa tyasə see a kapaa Pilaatu əndə furəshinə rəŋwə ka ənja.] ¹⁸ Wata ənji patə a gwanə ka waazənə, əŋki tii, “Kyapaa keenə tə Barabasə, ənjə a bələgi əndətsa!” ¹⁹ Ma Barabasə, kə gimə ci furəshinə putə ŋga madəe ka nə ŋga ənji asəkə vəranə da bələ ənda.

²⁰ Makə kə mwayi Pilaatu kapaanə tə Yeesu, wata ca ənə ka wabənə da ənja. ²¹ Amma, ma təya, kə wazənə tii, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!” ²² Amma əŋki Pilaatu ka tii ka makkənə, “Mi nə bwaya uushi dui ci kwa? Pooshi uushi idəpaa nyi ashi əndətsə bahə bələnə tə ci. Wa ənjə a fəsləcii tə ci, ənjə a kapaa tə ca.” ²³ Amma, ma təya, kə wazənə tii də ŋgeerənə, təya dzə də banə, wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Də ha'ə hwaməpaa tii tə Pilaatu. ²⁴ Wata Pilaatu a lagi ka ci gəŋwanə makə sətə mwayi tii. ²⁵ Ca kapaa ka tii tə əndətə mwayi tii, waatoo tə əndətə gimə furəshinə putə ŋga madəe ka nə ŋga ənji asəkə vəranə da bələ ənda. Ca ŋgərə tə Yeesu, ca vii ka tii kaa təya ɗa də ci də sətə mwayi tii.

Kərənə tə Yeesu ka bələginə
(*Mat. 27.32; Mar. 15.21*)

²⁶ Ma ənjə a kərə tə Yeesu ka bələginə, kə lapaa tii əndə'i əndə dui ləməkii Simoonə. Ma ca, əndə Sirina nə ci. Kə lapaa tii tə ci, ci ka ha ŋga shinə də bilə. Təya kəsə tə ci, təya ŋgərəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avənə tə Yeesu aashikii, ca nə'u də tii.

²⁷ Dabaala a dzə də nə'unə tə Yeesu. Tə'i makinə əsə nja kaala vurənə, təya tuutuu atsakii. ²⁸ Zə'uginə nə Yeesu aadəbitii, əŋki ci ka tii, “Ma unə, maki Urusaliima, uneemə ka tuunə atsaki. Amma, ma nə uushi ɗanuunə, tuumə agyanə noonə na, da agyanə manjeevənə goonə. ²⁹ Acii tə'i uusəra na mbu'ya, ətə nə ənjə a ba, tə'i barəkaanə agyanə masaawiinə ətə mapoomə, ətə masamə 'wanə ka manjeevənə.

³⁰ Uusérakii nē ənjə a ndzanə banə ka giŋunyinē: ‘Waalyaanomē keenə!’ Ka banə nē ənji ka danŋərənyinē əsə: ‘Ŋgəəðəgimē tiinē!’

³¹ Ya mada kə dīi ənji də kantə’wa ənfwə ha’a, iitə na uudəənə ka mahuurəkəya?”

³² Tə’i hara ənji bəra’i; ma təya, ənji maabə nē tii. Kə kirə ənji tē tii ka dzənə ka bəələginə tē tii ka ciinə rəŋwə da Yeosu.

Gwa'avəənə tē Yeosu aashi ənfwa

(Mat. 27.33-44; Mar. 15.22-32; Yooh. 19.17-27)

³³ Mbu'unatīi ka hatə ci ənjə a gwa'avə ənji aashi ənfwa, waatoo hatə ci ənjə a 'wa “Kəŋwə na”, wata soojiinə a gwa'avə tē Yeosu aashi ənfwa. Təya gwa'avə tē ənji maabətə bəra’i əsə, rəŋwə da ciizəmə Yeosu, rəŋwə da madzənaki. ³⁴ Wata əŋki Yeosu, “Daada, tifyagi tē tii, acii mashiimə tii sətə ci təya dā.” Kə təkəpaa soojiinə kəjeerənaakīi ahadatīi də kwaanə.

³⁵ Ənji patə, kə kəŋaanə tii ka tsaamə sətə ca dāadā. Ma gayinə ŋga Yahudiinə, kə ha'u tii də Yeosu, əŋki tii, “Kə mbee ci ka luupaa tē hara ənja. Mada ci nē Aləmasiihu əndətə ta’i Əntanfə, wa ca luupaa naakīi na!” ³⁶ Soojiinə maa, kə ha'u tii də ci. Təya əntsahətə aabiikīi kaa təya vii ka ci mahwarəkinə. ³⁷ Əŋki tii, “Mada ŋwanŋwə ŋga Yahudiinə nē hē tanyi, luupaa naaku na!” ³⁸ Tə’i manaahəkīi əsə ashī ənfutə gwa'avə ənji tē Yeosu aashikīi oo’i, “Ma əndəna, ci nē ŋwanŋwə ŋga Yahudiinə.”

³⁹ Wata əndə’i əndə agi ənjitə gwa'avə ənji tē tii a dzaana tē Yeosu. Əŋki ci, “Əntaa kə bii hē oo’i, hē nē Aləmasiihu? Aa luupaa naaku nē, ha luupaa tiina!” ⁴⁰ Amma, makə fii əndə’i əndətə ha’ə, kə lii ci ka ci ŋguruunə, əŋki ci, “Ya ha, əntaa gəŋwanə rəŋwə lagi ənji kaama? Paa hē ka ŋgwalənə acii Əntanfə kwa? ⁴¹ Ma kaanwə, madəbəkīi nē gəŋwaana, acii ma sətə dīi aŋwə, anəkīi lii ənji kaanwə gəŋwanə. Amma, ma əndətsa, pooshi taa mi dīi ci ətə madzəmə.” ⁴² Wata əŋki ci ka Yeosu, “Yeesu, aa ha buurətə tē nyi uusəratə nii kwa dā ŋwanjuunaaku.” ⁴³ Əŋki Yeosu ka ci, “Tantanyinə cii kya ba ka hē: ənshinə ndzaanaaŋwə agi Aləjana.*”

Əntənə ŋga Yeosu

(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Yooh. 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Ma ətsə uusəra ahada na, wata kə bwasee uusəra ka bərənə. Kə dīi təkunə anə hanyinəkīi patə dəgwamə, ha’ə dīi tibisə makkə ŋga kədəwanə. Tə’i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə *yi ŋga Əntanfə. Wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra’i. ⁴⁶ Kanə nē Yeosu vurənə də ŋgeerənə, əŋki ci, “Ya’ə Daada, aasəkə ciiku nē nyi ka ba’avə ma’yanaaki.” Baginaakīi ha’ə, wata ca əntəgi.

⁴⁷ Neenə ŋga ŋwanŋwə ŋga soojiitə ŋji davə ka sətə dāadīi patə, wata ca dəla də Əntanfə, əŋki ci, “Asee goonŋa tanyi, ma əndəna, pooshi sə ŋga idəpaanə ashikīi.” † ⁴⁸ Patənə ŋga dabaala ətə shi ka tsaamə sətə ca dā, makə nee tii, kə ənyi tii satīi də dəəgə ədzəmətīi

23:29 23.29 21.23. **23:30** 23.30 Hoos. 10.8; Səniinə 6.16. **23:31** 23.31 1 Piita 4.17. **23:33** 23.33 Isaa. 53.12. **23:34** 23.34 Jab. 22.19; Mat. 5.44; Luka 6.28; Slənə 7.60. **23:35** 23.35-39 Jab. 22.8; 109.35. **23:36** 23.36 Jab. 69.22. **23:37** 23.37-38 Mat. 27.11. * **23:43** 23.43 Əndə’i ləmə ŋga ha dagyə. **23:43** 23.43 2 Koor. 12.3. **23:44-45** 23.44-45 Am. 8.9. **23:46** 23.46 Jab. 31.6; Slənə 7.59. † **23:47** 23.47 pooshi sə ŋga idəpaanə ashikīi: Mat. 27.19; Slənə 3.14; 7.52; 22.14.

acii tēgunuunə. ⁴⁹ Patənə nga guviinə nga Yeesu da makiitə nyi'wa tə ci daga anə hanyinə nga Galili, kə kəŋaanə tii dzadə gi'u ka tsaamə sətə ca dā.

Ngədfənə tə Yeesu

(*Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Yooh. 19.38-42*)

⁵⁰ Tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Yusufu, əndə Arimatiya anə hanyinə nga Yahudiita. Ma ca, ŋunyi əndə nə ci, əndə gooŋga əsə. Rəŋwə nə ci agi *mətərəkine nga Yahudiinə. ⁵¹ Amma, madzəmə ka ci nə sətə dīi hara gayinə, waatoo aniyatii da slənətsatii. Acii ma ci, bislyə nə ci agi gəra saa'itə nə əntanfə a da ŋwanuunaakii. ⁵² Wata ca madə, ca palə aa ha ŋgwaməna Pilaatu kaa ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə nga Yeesu. ⁵³ Makə luuvə Pilaatu ka ci, wata ca dzə ka jimagərə də wə nga Yeesu ašhi ənfwa. Ca hadətə tə ci də marəma, ca banee ka ci asəkə kura gu'u ətə tələpaa əŋji ašhi pasla. ⁵⁴ Ma dīi ətsə patə, uusəra nga ndzarə *uusərə nga əpisəka.

⁵⁵ Ma makiitə nyi'wa tə Yeesu daga anə hanyinə nga Galili, kə gi tii atsaə Yusufu. Kə tsaaməgərə tii aasəkə gu'wə, təya nee taa iitə banee ci ka Yeesu. ⁵⁶ Ma daba'əkii, təya ənəgərə aasəkə vərənə. Təya da maarə ətə dīi zənəkii ŋga'ə da urədya ka bəzəpaanə də wə nga Yeesu.

Ma uusəra asavee, kə əpi tii səkə makə sətə bii *bariya.

24

Madətənə nga Yeesu agi maməətə ənja

(*Mat. 28.1-10; Mar. 16.1-8; Yooh. 20.1-10*)

¹ Ma tsədəkə uusəra alatə, kə ma'i makiita, təya ŋgərəənə maarətə dīi tii, təya dzə aa ma gu'u. ² Ma gi təya, kə dalagi əŋji faaratə pya'ə əŋji də ma nga gu'ukii. ³ Ma təya dəməgərə, wata malapaamə tii wə nga Yeesu Slandana. ⁴ Kə pa'əənə ka tii ma, pooshi tii shii sə ŋga banə. Ma təya nee, kə jigagi ŋguyirənə bəra'i da i kəjeerənə ca bərə ašhitii. ⁵ Wata ŋgwalənə a kəsəgi tə tii, təya gwanjəe ka nətii aa panə aa panə. Əŋki ŋguyiriitə ka tii, “Mi cuuna aalə əndə vii əpinə agi maməətə əŋji kwa? ⁶ Ma ca, kə ma'i ci, paa ci ma'ə ganə. Buurətəmə sətə bii ci koonə, ci ma'ə anə hanyinə nga Galili. ⁷ Kə bii ci koonə, ma ca, *Uuzənə nga ənda, tyasə ka viinə nə əŋji tə ci ka ma'waslyakə ənja; ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa, ca əntə, ca madətə agi maməətə əŋji ka makkənə nga uusəra.”

⁸ Wata pii makiitə a buurətə wabəətə nga Yeesu, ⁹ təya madə gatə a ma gu'u, təya dzə a dzəgunəgi ətsə patə ka *lyawarənə nga Yeesu pu'u aməntanə da i ka hara əŋjitə nja nə'u tə ci. ¹⁰ Ma makiitə dīi ha'ə, tii nə Mariyaama Magədalina, Yawana, da Mariyaama məci Yakubu da hara makinə. Tii bii sətə ha'ə ka masləkee ənja. ¹¹ Amma, ma masləkee ənja, kə ŋgirə tii wabənə nga makiitə ka uushi zabə, pooshi tii luuvə. ¹² Patə da ha'ə, ma Piita, kə ma'i ci, ca huyipaa aanə gu'wa. Ca gwanjaanə ka riŋgədfənə. Ma ca nee, wata kəjeerənə mbədaanə. Kə dīi ka ci ka sə ŋga hurəshishinə. Ca palə saakii.

A rægwa Imawusə

(Mar. 16.12-13)

¹³ Uusərakii ha'ə, *lyawarənə nga Yeesu bəra'i a dzə aasəkə əndə'i vəranə dīi ləməkii Imawusə. Kiloomēeta pu'u aməntanə nəndə ahada vəranəkii da vəranə nga Urusaliima. ¹⁴ Təya dzə də wabə haala nga sətə dāadīi patə.

¹⁵ Asee, ma saa'itə təya wabə ha'ə, kə lapaa Yeesu də naakii nə tə tii. Nə'ushinə nə tii da ci. ¹⁶ Agi neenə nə tii ka ci, amma pooshi tii puləgi oo'i, ci. ¹⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Mi cuuna dzə də wabənə ahadoonə, una dzə də wiina?" Wata təya kəŋaanə. Kə dzəgəpaa mabətəsəkə tə tii. ¹⁸ Tə'i əndə'i əndə agitii ətə dīi ləməkii Kəliyapasə. Əŋki ci ka Yeesu, "Patənə nga ənji də Urusaliima, kə shii tii sətə dāadīi davə kwakwatə. Yoo, wata hə daanəku nə mu'umə ətə mashiimə nii?" ¹⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Ŋgutə uusha?" Əŋki tii ka ci, "Ya sətə dīi tə Yeesu əndə Nazaratu. Ma ca, anabi nji ci, əndə baawəfə ka rægwa sləna da rægwa wabənə akəŋwacii Əntanfə da akəŋwacii ənji patə. ²⁰ Kə vii madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə geenə tə ci ka ənja, kaa təya də gəŋwanə nga bələnə tə ci. Təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. ²¹ Ma ina, kə kii inə niinə oo'i, ci nə əndətə nja dzə ka luupaanə tə ənji *Isərayiila. Amma wiinə dīi, makkənə nga uusəra ənshinə makə dāadīi uushi'iitsa. ²² Ha'ə maa, tə'i hara makinə ahadeenə kədəpaa tiinə. Acii ma ənshinə pədeerənə tsədfaka, kə wuuri tii aanə gu'u. ²³ Ma dzənətii, malapaamə tii wə nga Yeesu davə. Wata təya shi ka banə keenə oo'i, kə shigi malaa'ikanyinə ka tii; təya ba ka tii oo'i, da i əpinə nə ci. ²⁴ Tə'i hara ənji əsə ahadeenə gi aanə gu'u, təya lapaa ha'ə tanyi makə sətə bii makiita. Amma paa tii nee ka ci."

²⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Una, pooshi nuunə! Malyabatanyinə nuunə ka rægwa nga luuvə sətə wabi anabiinə patə. ²⁶ Madəbeemə *Aləmasiihu a cibə makə ətsə, kaa Əntanfə a vii ka ci d'uunuunə kwa?" ²⁷ Wata ca ndzanə dzəgunətə ka tii sətə bii malaaba ləkaləkətə agyanə naakii na. Waatoo, ndzanənə asəkə ləkaləkətənyinə nga Muusa, ca uudəpaa də nga anabiinə patə.

²⁸ Makə mbu'i tii kədəhə da vəraatə ci lyawariitə bəra'i a dzə aa dəvə, d'anə nə Yeesu makə pitəginə aakəŋwa. ²⁹ Amma təya kəsəpaa tə ci, əŋki tii, "Baa amə ganə, acii kə uugi kədəwanə d'anə, wiinə vədə ka d'anə." Wata Yeesu a dəməgərə atsatii.

³⁰ Təya ndzaanə ka zəma. Ca ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatsəpaa, ca vii ka tii. ³¹ Wata kə dzəgi sətə səmədəgi ginətii, təya puləgi də ci. Amma kə rarə'igi ci akəŋwacii. ³² Əŋki tii ahadatii, "Ya makə njii kəya wabə kaanwə a rægwa, ca dzəgunətə kaanwə agyanə sətə bii malaaba ləkaləkətə, əntaa kə njaanwa fa shiiwə asəkə ədzəmaanwə kwa?"

³³ Wata təya madətə ka tsaakii ha'ə, təya ənəgərə aa Urusaliima. Mbu'unatii, təya lapaa tə lyawarənə nga Yeesu pu'u aməntanə da hara ənjitə abitii. ³⁴ Neenatii ka lyawariitə bəra'i, wata əŋki tii ka tii, "Goonnga tanyi! Kə ma'i Yeesu Slandanə agi maməətə ənja. Kə shigi ci ka Simoonə." ³⁵ Fanatii ha'ə, wata təya ndzanə dzəgunə ka

tii sətə daadfi a rəgwa, i makə sətə puləgi tii də Yeesu, ci ka ha n̄ga baatsəpaa buroodi.

Jigaginə n̄ga Yeesu ka lyawarənaakii

(*Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8*)

³⁶ Tii ma'ə ka wabənə ha'ə, ma nee tii, kənjə nə Yeesu də naakii nə ahadatii. Əŋki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə!" * ³⁷ Kə n̄gwali tii, kə li'i ma'yanatii. Acii ma nə tii ka nəhənə, bərəhinə shigərə aagitii. ³⁸ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Mi li'i ma'yanə goona? Ka mi də hiimatə ha'ə a nuuna? ³⁹ Tsaamətəmə ciinəki da sədəki. Də ha'ə shiinuunə oo'i, nyi ənə weewee. Ma danuuna, ndaabətəmə tə nyi, tsaamətəmə tə nyi koonə shii. Ma bərəhinə kamə, pooshi luwə ashikii, pooshi ilə əsə makə səndə cuuna nee ashiki." ⁴⁰ Ma ca dzə də wabənə ha'ə, ca baarii ka tii ciinəkii da sədəkii. ⁴¹ Kə dii lyawarənə moodasəkə lan̄ə. Kə dii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə ka shaŋə. Ha'ə maa, ma'ə tii mambeemə ka luuvənə. Əŋki Yeesu ka tii, "Tə'i unə da zəmə kwa?" ⁴² Wata təya n̄gərə masəərə hərəfinə, təya vii ka ci. ⁴³ Ca n̄gərə hərəfiitə, ca adə, ginətii a nee.

⁴⁴ Ma daba'əkii, əŋki Yeesu ka tii, "Wiinə sətə njii kya baaba koonə, nyi ma'ə ahadoonə: kə dəbee sətə nyaahə ənji agyanəki patə a da, waatoo, sətə asəkə bariya n̄ga Muusa, da asəkə ləkaləkətənyinə n̄ga anabiinə da asəkə Jabuura əsə." † ⁴⁵ Wata Yeesu a wunəgi nətii kaa təya mbee ka paaratə sətə asəkə ləkaləkətəkii. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, "Wiinə sətə nyaahə ənji agyanəki: tyasə see a cibə Aləmasiihu, ca əntə. Ma ka makkənə n̄ga uusəra, ca madətə agi maməətə ənja. ⁴⁷ Ma daba'əkii, ənjə a waaza ka ənji agyanə baanə ka əntan̄fə da upaa tifyaginə n̄ga 'waslyakəənə. Ma waazaatsa, də Urusaliima ca ndzaŋə, ca mbu'u ka patənə n̄ga ənji agi duuniya. ⁴⁸ Unə nə seedawiinə n̄ga uushi'iitsa.

⁴⁹ Ma sətə bii Daadə viinə koonə, ka sləkeenə nə nyi koonə. Amma ndzaamə ganə asəkə vəranə zəku'i see madə jima baawəda koonə dadagyə."

Ndərənə n̄ga Yeesu aadəgyə

(*Mar. 16.19-20; Slənə 1.9-11*)

⁵⁰ Ma daba'əkii, wata ca fədfə tə lyawarənaakii, təya palə aaba'ə vəranə kədəhə da vəranə n̄ga Bayitaniya. Mbu'unatii, wata ca madəe ka ciinəkii kaa ca dfaanə ka tii barəkaanə. ⁵¹ Ma ca dzə də da ka tii barəkaanə, wata kə təkəgi ci da tii ha'ə, ca ndərəgi aadəgyə. ⁵² Ma təya, kə gərə'waanə tii ka duunətənə tə ci. Ma daba'əkii, wata təya madə, təya ənəgərə aa Urusaliima də man̄ushinə. ⁵³ Uusərə patə n̄ji təya dəla də əntan̄fə asəkə yaakii.

* **24:36** 24.36 1 Koor. 15.5; jamənə: Luka 2.14. **24:37** 24.37 Mat. 14.26; Mar. 6.49.
24:41 24.41-43 Yooh. 21.5,10; Slənə 10.41. † **24:44** 24.44 24.27; Yooh. 5.39; Muusa: Slənə 7.9-10,25-27,35,37-39; Yooh. 5.46; anabiinə: Isaa. 52.13-53.12; Hoos. 6.2; Jabuura: Jab. 22.69.
24:45 24.45 24.25-27,32; Yooh. 20.9. **24:46** 24.46 9.21-22; Mat. 26.56; Mar. 14.49; 1 Koor. 15.3-4; Slənə 17.2-3; 28.23. **24:47** 24.47 3.3; Slənə 1.8; 5.31; 11.18; 17.30-31; 20.21; Rooma 15.19. **24:48** 24.48-49 Slənə 5.32; Yooh. 15.26-27. **24:48** 24.48 Slənə 1.8,22; 2.32; 3.15; 4.33; 10.39-41; 13.31. **24:49** 24.49 4.18. **24:50** 24.50-51 9.51; Mar. 16.19; Slənə 1.9; 3.21. **24:52** 24.52 Slənə 1.12; Yooh. 14.28; 16.22.

Nunyi Habara dacia Yoohana

Wabəətə ca vii əpinə

¹ 'Watəginə duuniya ma'ə matagamə, tə'i wabənə. Ma wabənəkii, tii da Əntanfə nji ka hakii. Əntanfə nə ci. ² Ndzanənə ka 'watəginə nə wabənəkii da Əntanfə. ³ Daciikii tagii Əntanfə patənə nga uushi'inə, taa rəjwə pooshi uushi tagii Əntanfə yadə ciinəkii agikii. ⁴ Wabənəkii ca vii əpinə. Ma əpinəkii, ci ca kira bərənə ka ənji shiŋkinə. ⁵ Ma bərənəkii əsə, agi təkunə nə ci ka bərənə, pooshi təkunə da baawəda nga bələgi bərənəkii.

⁶ Tə'i əndə'i əndə sləkee Əntanfə ka ci kaa ca slənə ka ci, ətə dīi ləməkii Yoohana. ⁷ Ci shi ka seedaginə ka ənji agyanə bərənəkii kaa patənə nga ənjə a fa habarakii, təya luuvə. ⁸ Əntaa ci də nəkii nə bərənəkii, amma ma shi ci, kaa ca shi ka baarənə ka ənji agyanə bərənəkii.

⁹ Ma bərənəkii, ci nə tantanyitə bərənə. Kə shi ci aa duuniya, kaa ca shii bərənə ka patənə nga ənji shiŋkinə. ¹⁰ Asəkə duuniya nji wabənəkii. Daciikii əsə tagii Əntanfə duuniya, amma patə da ha'ə, pooshi *duuniya shii tə ci. ¹¹ Aagi ənjaakii shi ci, amma ma təya, pooshi tii liwə tə ci. ¹² Ma ənjitə liwə tə ci, təya vii gooŋga ka ləməkii, kə vii ci ka tii baawəda nga ndzaanə ka manjeevənə nga Əntanfə. ¹³ Ma təya, Əntanfə ci saakii vii ka tii əpinə, əntaa dagi shishinə nga əndə shiŋkinə saakii, taa dagi aniya nga əndə shiŋkinə əsə.

¹⁴ Ma wabənəkii, kə ndzaa ci ka əndə shiŋkinə, ca ndzaanə ahadaamə. Kə nee inə ka dūunuunaakii, waatoo, ətə vii Dii ka Uuzənaakii rəjwə dyanə. Tə'i ci da pwapoonə da gooŋga ka shaŋə.

* ¹⁵ Ma Yoohana, kə wafi ci agyanəkii, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci: "Waatsə əndətə njii kya ba: ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci." ¹⁶ Anəkii anəkii nə wabənəkii ka dā kaamə pwapoonə. Agi malanə nga'əənaakii ənə cii kəya dā kaamə. ¹⁷ Ma vii Əntanfə bariya, dacia Muusa. Amma ma pwapoonə da gooŋgaanə, dacia Yeesu *Aləmasiihu. ¹⁸ Ma Əntanfə, pooshi əndə sha nee ka ci shaŋə. Uuzənaakii rəjwə dyanə ci ka nəkii, Əntanfə nə ci. Ka hakii nə tii da Dii, ci baarəgi kaamə furəjənə tə ndzaanə nga Əntanfə.

Waazanə nga Yoohana

(*Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18*)

¹⁹ Ma ka əndə'i uusəra, wata *Yahudiinə də Urusaliima a sləkee ka limanyinə da hara ənji agi slikerənə nga *Leewi aabii Yoohana kaa təya ləgwa ka ci wu saŋə nə ca. Wiinə seedatə vii ci ka tii, ²⁰ pooshi ci

1:1 1.1-2 'Wat. 1.1-2.4; Yooh. 17.5; Fil. 2.6; 1 Yooh. 1.1-2; Səniinə 19.13-16. **1:3** 1.3-4 1.9-10; 5.26; 1 Koor. 8.6; Kwal. 1.16-17; Ibər. 1.2; Səniinə 3.14. **1:5** 1.5 'Wat. 1.3-4. **1:6** 1.6 Mat. 3.1. **1:8** 1.8 1.20. **1:9** 1.9-10 8.12; 17.25; 1 Yooh. 2.8. **1:12** 1.12 1 Yooh. 3.1; Gal. 3.26; 4.5. **1:13** 1.13 3.3,5-6; 1 Piita 1.23; 1 Yooh. 3.9. * **1:14** 1.14 Gal. 4.4; Fil. 2.7; 1 Tim. 3.16; Ibər. 2.14; 1 Yooh. 4.2; kə nee inə ka dūunuunaakii: Mat. 17.2; Yooh. 2.11; 1 Yooh. 1.1-3. **1:15** 1.15 1.24-27,30; 5.31-34,36. **1:17** 1.17 7.19; Shig. 31.18. **1:18** 1.18 6.46; 14.8-9; Shig. 33.20; Mat. 11.27; 1 Tim. 6.16; 1 Yooh. 4.12. **1:19** 1.19-27 5.33.

naanagi ka ənəpaagi ka tii də ləgwanatii, kə wabi ci ka tii paŋgəraŋə paŋgəraŋə, əŋki ci, “Ma nyi, əntaa Aləmasiihu nə nyi.” ²¹ Əŋki tii ka ci, “Aa wu dīi nə ha? Hə nə *Iliya kwa?” Əŋki ci: “Pooshi.” “Aa, hə nə anabitə bii ənji na shi kwa?” Əŋki ci, “Pooshi.” ²² Əŋki tii ka ci, “Aa, bawə keenə taa wu nə ha, acii ŋga'ə keenə nə ənəpaa də wabənəkii ka ənjitə sləkee keenə. Wu nə hə kwa?” ²³ Yoohana a ənəpaagi ka tii də wabənə asəkə ləkələkatə ŋga anabi Isaaya, əŋki ci, “Nyi nə əndətə kaalii agi bilinə oo'i, Kəŋeemə ka rəgwa ŋga Slandana, hadatəgimə.”

²⁴ Ma ənjitsa, *Farisanyinə sləkee ka tii. ²⁵ Təya ba ka Yoohana, “Madə əntaa Aləmasiihu taa Iliya taa anabi nə hə saŋa, ka mi cii kwa də ka ənji bapətisəma?” ²⁶ Əŋki Yoohana ka tii, “Də ma'inə cii kya də bapətisəma, amma ahadoonə kəŋə nə əndətə mashiimuunə. ²⁷ Ma ca, ci na uugya ba'ə ka shinə. Taa zə'u ŋga fiβinaakii mambu'umə nyi bahə pəŋginə.”

²⁸ Ma ətsə patə, də Bayitaniya slənyi, ataŋəgi gəerə ŋga Urədunə, hatə nji Yoohana a yiibə bapətisəma ka ənja.

**Uundzə Baga ŋga Əntaŋfə*

²⁹ Ma ka pukyatə hakii, kə nee Yoohana ka Yeesu ca shi aabiikii. Makə nee ci ka ci, əŋki ci, “Waatsə Uundzə Baga ŋga Əntaŋfə. Ci nə əndə ŋgərəgi 'waslyakəənə ŋga *duuniya. ³⁰ Waatsə əndətsə njii kya wabə koonə agyanəkii, ətə njii kya ba, ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci. ³¹ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma shinaaki, nya də ka ənji bapətisəma də ma'inə, kaa nya shii baariinə tə ci ka ənji *Iserayiila.”

³² Wiinə seedatə vii Yoohana, kə bii ci, “Kə nee nyi ka Malaaba Ma'yanə ca jima dadagyə makə kurəkuta, ca kəŋaanə anəkii. ³³ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma əndətə sləkee ka nyi kaa nya də bapətisəma də ma'inə, ci bii ka nyi oo'i, ma əndətə nii kwa nee Malaaba Ma'yanə a jima, ca kəŋaanə anəkii, ci na də bapətisəma də Malaaba Ma'yanə. ³⁴ Kə nee nyi də ginəki. Wanyinə ka baginə paŋgəraŋə, ci nə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə.” †

*Təkəŋwatə *lyawarənə ŋga Yeesu*

³⁵ Pukyatə hakii əsə, kəŋə kəŋə nə Yoohana tii da lyawarənaakii bəra'i. ³⁶ Makə nee ci ka Yeesu ca dzə a rəgwa, əŋki ci, “Waatsə Uundzə Baga ŋga Əntaŋfə.”

³⁷ Wata kə fii lyawarənaakii ətə bəra'i ca ba ha'ə, wata təya palə atsa Yeesu. ³⁸ Yeesu a zə'ugi. Ma ca nee wata təya nə'u tə ci, ca ləgwa ka tii, “Mi cuuna ala?” Əŋki tii ka ci, “Rabbi, (makə bana maləma) da saŋə nə ha?” ³⁹ Əŋki ci ka tii, “Shoomə ka neenə.” Wata təya palə, təya dzə ka neenə ka hatə dīi ci davə. Ma saa'ikii, tibisə ənfwadə ŋga kədəwanə. Wata təya uudəpaa ka uusərakii da ci.

⁴⁰ Ma ənjitə bəra'i fii wabənə ŋga Yoohana, təya nə'unətsa tə Yeesu, Andərawəsə nə ləmə ŋga əndə'i əndə agitii, waatoo, ndzəkəŋuci Simoonə Piita. ⁴¹ Pii wata ca dzə ka alətənə tə ndzəkəŋuci, waatoo,

1:20 1.20 3.28. **1:21** 1.21 Mat. 2.14; Yooh. 6.14. **1:23** 1.23 Isaa. 40.3. **1:25** 1.25-26 1.33; Mat. 21.25. **1:27** 1.27 1.15; Slənə 13.25. **1:28** 1.28 10.40; Mat. 3.13. **1:29** 1.29 1.36; Isaa. 53.6-7; 1 Piita 1.19; 1 Yooh. 2.2; Səniinə 5.6. **1:30** 1.30 1.15. **1:32** 1.32 Mat. 3.16. † **1:34** 1.34 Uuzənə ŋga Əntaŋfə: 1.49; 5.18-23; 10.36; 11.27; 20.31; Mat. 3.17; 27.54; Slənə 9.20. **1:36** 1.36 1.29. **1:40** 1.40-42 Mat. 4.18-20.

tə Simoonə, ca ba ka ci, “Kə lapaa inə tə Aləmasiihu” (makə bana, Mataɗəkii). ⁴² Wata ca kərə tə Simoonə aabii Yeesu. Yeesu a tsaamə tə ci, ɛŋki ci, “Simoonə nə ləməku, uuzənə nga Yoohana. Ma aakəŋwa, Keefasə ndzaanə ləməku.” Ma ləmə Keefasə, uushi rəŋwə da 'wanə Piita, waatoo, pasla.

'Wanə nga Yeesu tə Filibusə tii da Nataniyalə

⁴³ Ma pukyatə hakii, kə ma'i Yeesu kaa ca palə aanə hanyinə nga Galili. Wata ca dzə, ca lapaa tə Filibusə, ca ba ka ci, “Nyi'wawə tə nyi.” ⁴⁴ Ma Filibusə, ɛndə Batəsayida nə ci. Waatoo manjeevə vəranə rəŋwə nə tii da i Andərawəsə da Piita.

⁴⁵ Wata Filibusə a lapaa tə Nataniyalə, ɛŋki ci ka ci, “Ma ɛndətə nyaahə Muusa agyanəkii asəkə ləkaləkatə nga bariya, i anabiinə maa, kə nyaahə tii agyanəkii, kə lapaa inə tə ci, waatoo Yeesu uuzənə nga Yusufu ɛndə Nazratu.” ⁴⁶ ɛŋki Nataniyalə ka ci, “Bahə tə'i uushi ŋunyikii ca shigi asəkə vəranə nga Nazratu nii?” ɛŋki Filibusə, “Shiwa nda nee ka ci.”

⁴⁷ Makə nee Yeesu ka Nataniyalə ca shi aabiikii, kə wabi ci agyanəkii, ɛŋki ci, “Waatsə tantanyitə uuzətə Isərayiila, tə'i gooŋgaanə ashikii.” ⁴⁸ Nataniyalə a ləgwa ka Yeesu, ɛŋki ci, “Dama sanə shii hə tə nya?” ɛŋki Yeesu ka ci, “Taabu'u 'wii Filibusə tə hə, kə nee nyi ka hə atsa ɛnfwə uudəva.” ⁴⁹ ɛŋki Nataniyalə, “Maləma, hə nə Uuzənə nga ɛntaŋfə tanyi, ŋwanwa nga ɛnji Isərayiila.” ⁵⁰ ɛŋki Yeesu, “Kə vii hə gooŋga acii bii nyi kə nee nyi ka hə atsa ɛnfwə uudəva tanə nii? Ka neenə nə hə ka hara madiigərə uushi'inə palee ka ɛtsa.” ⁵¹ Wata ca tsakə banə ka ci, ɛŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ka neenə nuunə ka dadagyə mawunəkii; malaa'ikanyinə nga ɛntaŋfə a ndərə, təya jima aagyanəki, nyi *Uuzənə nga ɛnda.”

2

Zəmə ɛndzanə nga da məhura də Kana

¹ Ma ka makkənə nga uusəra, kə dʒii ɛnji ɛndzanə nga da məhura asəkə vəranə nga Kana anə hanyinə nga Galili. Kə gi məci Yeesu ka ɛndzanəkii. ² Ma Yeesu da lyawarənaakii ɛsə, kə bii ɛnji ka tii zəmə ɛndzanəkii.

³ Ma ɛtsə ɛnji agi zəmə ɛndzanəkii, kə uudəgi ma'i inaba. Wata məci Yeesu a shi aabiikii, kya ba ka ci, “Kə uudəgi ma'i inaba agyanə slanji ɛndzanə.” ⁴ ɛŋki Yeesu ka ki, “Yaayi, ɛntaa wabənaaku ɛtsa. Ma'ə saa'yaaki mambu'umə.” ⁵ Məci Yeesu a ba ka ɛnji sləna, “Damə sətə nii kəya ba koonə patə.”

⁶ Ma dava, tə'i gəranʒinə kuwa. Taa ŋgutə rəŋwə agitii, agi luunə nə ci uuda ma'inə bahə pu'u. Ma gəriitsa, ka kubəginə makə sətə dʒii alə'aada nga *Yahudiinə ka paslə də ɛntaŋfə.

⁷ Wata ɛŋki Yeesu ka ɛnji sləna, “Naanatəmə gəriitsə də ma'inə.” Təya naanatə pyaslya'ə aa matii. ⁸ Wata ɛŋki ci ka tii, “ɛgəciimə ma'iitsə asəkə gəriitsə, uuzənə ka kadala.” ⁹ Wata təya ɛgə ma'inəkii, təya kərə ka ci. ⁹ Ca təbətə. Asee kə zə'ugi ma'inəkii ka ma'i inabi. Amma mashiimə ci tafa dama shi ma'i inabikii. Ma ɛnji slənətə ɛgya

1:41 1.41 4.25. 1:42 1.42 Mat. 10.2; 16.18. 1:45 1.45 Dzək. 18.15; Isaa. 9.5; 42.1-4; ɛzaki. 34.23; Mika 5.1-3. 1:49 1.49 1.34; 12.13; Mat. 27.42. 2:1 2.1-11 4.46. 2:4 2.4 7.6,30; 8.20; 12.23; 13.1; 17.1; Luka 22.53. 2:6 2.6 Mar. 7.3-4.

ma'inækii, kə shii tii. Wata kadala a 'wa tə dagwa maɗanə, ¹⁰ əŋki ci ka ci, "Taa wu patə, ŋunyi ma'i inaba viinækii ka ənji zəku'i. Maɗa kə sii ənji, kə əburi ənji, ənjə a kira mahwarəkinə ha'ə. Amma ma hə naaku, maɗamə hə ha'ə. Mahwarəkinə vii hə zəku'i, ha vii ŋunyikii daaba'ə."

¹¹ Ətsə nə 'watəginə ŋga slənə sə ŋga hurəshishiitə dii Yeesu. Ma sə ŋga hurəshishiitsa, də Kana anə hanyinə ŋga Galili dii ci. Də ha'ə baarii ci d'uunuunaakii, wata lyawarənaakii a vii ka ci goonɗa. *

¹² Ma daaba'ə ətsa, wata i Yeesu da məci da i ndzəkəŋushi'inækii da lyawarənaakii a maɗə, təya palə aa Kafarənahumə, təya banee gi'u davə.

*Shaabaginə ŋga Yeesu tə ənji ɗa fiiriinə asəkə *yi ŋga Əntanɗə*
(Mat. 21.12-13; Mar. 11.15-17; Luka 19.45-46)

¹³ Makə uugi kumənə ŋga *Yahudiinə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka mbəshanə, wata Yeesu a maɗə, ca palə aa Urusaliima, ¹⁴ ca dzə aasəkə yi ŋga Əntanɗə. Makə gi ci, kə lapaa ci ənji ɗərə də liinə i bagiinə i bilyamasariinə, da ənji pəra kwaba dasə anə ha ŋga ndzaanatii. ¹⁵ Wata ca ŋgərə zə'wa, ca dzəbatə ka uu'yanə, ca shaabagi tə tii patə asəkə yi ŋga Əntanɗə, bagiinə da liinə patə, ca dzaadzapaa ha ŋga pəra kwaba, ca waa'agi kwabanyinatii, ¹⁶ ca ba ka ənjitə ca ɗərə də bilyamasariinə, "Fəɗəgimə uushi'iitsə patə! Goona zhi'wee ka yi ŋga Daadə ka luuma!" ¹⁷ Makə nee lyawarənaakii ha'ə, wata təya buurətə oo'i, ma bii malaaba ləkaləkatə, "Ya'ə Əntanɗə, hənənə makə gunə a ədzəməki nə uudfətə cii kya uudfə tə yaaku."

¹⁸ Ma daba'əkii ha'ə, wata *gayinə ŋga Yahudiinə a shi, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Ŋgutə sə ŋga hurəshishinə cii kwa ɗa ka baarəginə keenə oo'i, Əntanɗə vii ka hə baawəɗa ŋga ɗanə ha'a?" ¹⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Maɗa uulagyuunə yinə ŋga Əntanɗə, aji baanə makkə nə nyi ka ənənə ka ghənətənə." ²⁰ Əŋki tii ka ci, "Agi baanə makkə ənənuku ka ghənətənə nii? Fəzə ənfwadə pu'unə aji kuwa dii ənji ka ghənə yinə ŋga Əntanɗə dee." ²¹ Amma, ma Yeesu, ma yitə cii kəya wabə agyanəkii, ci nə shishinəkii. ²² Makə maɗee Əntanɗə ka ci aji maməətə ənja, wata lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə shi ca bii ha'ə. Davə ŋgirə tii sətə bii malaaba ləkaləkatə da sətə bii Yeesu ka goonɗa.

Shiinə ŋga Yeesu tə ədzəmə ŋga patənə ŋga ənja

²³ Ma saa'itə Yeesu də Urusaliima aji kumənə ŋga Pasəka, lanə nə ənjitə vii ka ci goonɗa, acii kə nee tii ka sə ŋga hurəshishiitə cii kəya ɗaada. ²⁴ Amma pooshi Yeesu kii nəkii agyanətii, acii kə shii ci tə ənji patə. ²⁵ Pooshi nafa ŋga banə ŋga əndə ka ci agyanə ənji, acii ci də naakii nə, kə shii ci patənə ŋga sətə a moodfətii.

3

Yeesu tii da Nikoodaməsə

* **2:11** 2.11 sə ŋga hurəshishinə: 2.23; 3.2; 4.54; 6.26; 11.47-48; 20.30; Slənə 2.22; Rooma 15.19. **2:12** 2.12 Mat. 4.13. **2:13** 2.13 6.4; 11.55; 12.12; Shig. 12.1-14. **2:16** 2.16 Luka 2.49. **2:17** 2.17 Jab. 69.10. **2:18** 2.18 2.11. **2:19** 2.19 Mat. 26.61; 27.40; Slənə 6.14. **2:21** 2.21 1 Koor. 6.19. **2:22** 2.22 1.45; 12.16; 14.26; Luka 24.6-8,27. **2:23** 2.23 2.11; 6.29; 7.31; 8.30; 9.38; 10.42; 11.45; 12.42; 20.29,31; 16.9.

¹ Tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Nikoodaməsə. Ma ca, əndə'i gawə ŋga Yahudiinə nə ci, agi kurəgə ŋga *Farisanyinə. * ² Ma ka əndə'i vəda, kə gi ci aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Maləma, kə shii inə, ma hə, maləmə nər hə. Əntanƒə sləkee ka hə əsə. Acii pooshi əndə ca datə tsarə sə ŋga hurəshishiitə cii kwa ɗaada, maɗaamə ləbə nə əndəkii da Əntanƒə.”

³ Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci. “Tantanyinə cii kya ba ka hə: Pooshi əndə ca nee ka *ŋwanjuunə ŋga Əntanƒə maɗaamə əŋji kə ənyi ka poonə tə ci.” ⁴ Əŋki Nikoodaməsə, “Iitə da ənə nə əŋji ka poo iirə ənda? Aasəkə məci ənəgərənəkii, kya ənə ka poonə tə ci nii?”

⁵ Əŋki Yeesu, “Tantanyinə cii kya ba ka hə, maɗaamə əndə kə upaa poonə dagi ma'inə da Malaaba Ma'yanə, pooshi ci ka dəmənə aagi ŋwanjuunə ŋga Əntanƒə. ⁶ Ma əndətə pwayi əndə shiŋkinə tə ci, ŋga əndə shiŋkinə nə ci. Ma əndətə ənyi əŋji ka poonə tə ci dagi Malaaba Ma'yanə əsə, ŋga Malaaba Ma'yanə nə ci. ⁷ Ga ca ɗa ka hə ka sə ŋga hurəshishinə makə fii hə bii nyi ka hə, tyasə see maɗa ənyi əŋji ka poonə tuunə. ⁸ Ma məɗa, ka əgənə nə ci taa dama patə mwayi ci. Ka fanə nə hə ca həwə, amma paa hə shii taa dama njanə ci, taa da cii kəya dzə ka kəŋənə əsə, mashiimə hə. Ha'ə əsə nə taa wu patə ətə pwayi əŋji tə ci dagi Malaaba Ma'yanə.”

⁹ Əŋki Nikoodaməsə ka ci, “Iitə daa ɗanəkii ha'ə?” ¹⁰ Yeesu a ba ka ci, “Maɗuunə maləmə nə hə də *Isərayiila. Yoo, mashiimə hə ətə nii? ¹¹ Tantanyinə cii kya ba ka hə: sətə shii inə ciina wabə koonə agyanəkii. Sətə nee inə, ciina seeda agyanəkii əsə. Amma ma seeda geenə, pooshi unə ka moo luuvənə. ¹² Makə wabi nyi koonə agyanə uushi'inə ŋga *duuniya, pooshi unə ŋgirə ka goonɗa, iitə dīi ŋgərə nuunə ka goonɗa, maɗa kə wabi nyi koonə agyanə sətə dəbəshi tii da Əntanƒə? ¹³ Acii pooshi əndə sha ŋgirə aadəgyə, maɗaamə əndətə jima dadavə, waatoo, *Uuzənə ŋga ənda.

¹⁴ “Makə sətə ŋgirə Muusa tibisə, ca ŋgabətə uushi pusha tə rəhunə, ca maɗee aadəgyə agi bilinə, tyasə ha'ə nə əŋjə a maɗee ka Uuzənə ŋga əndə aadəgyə, ¹⁵ kaa taa wu patə ətə vii ka ci goonɗa a upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

¹⁶ Acii kə uu'i Əntanƒə tə *duuniya ka shaŋə, ca vii Uuzənaakii rəŋwə dyanə. Ma dīi ci ha'ə, kaa patənə ŋga əŋjitə vii ka ci goonɗa a upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, paa tii ka zanə. ¹⁷ Pooshi Əntanƒə sləkee ka Uuzənaakii aasəkə duuniya kaa ca la gəŋwanə ka duuniya, amma kaa duuniya a upaa luupaənə daciikii. ¹⁸ Taa wu patə vii ka ci goonɗa, ka mbəɗənə nə ci acii gəŋwanə. Amma taa wu patə naanagi ka vii ka ci goonɗa, kə uugi gəŋwanə kəsənə tə ci, acii paa ci vii goonɗa ka *Uuzənə ŋga Əntanƒə rəŋwə dyanə. ¹⁹ Wiinə makə sətə ci gəŋwanə a slənə: kə shi bərənə aasəkə duuniya, amma kə kaɗeesəkə təkunə ka əŋji palee ka bərənə, acii bwayakii nə slənatii.

²⁰ Taa wu patə ca ɗa bwaya sləna, kə biipaa səkə ka ci nə bərənə, paa ci ka shinə aagi bərənə əsə, acii paa ci ka moonə bwaya slənaakii a shigi a babara. ²¹ Amma taa wu ca ɗa slənə ŋga goonɗa, ka shinə

* **3:1** 3.1 Nikoodaməsə: 7.50; 19.39. **3:2** 3.2 Mat. 22.16; Yooh. 2.11. **3:3** 3.3 1.13. **3:5** 3.5 Tit. 3.5. **3:6** 3.6 6.63. **3:8** 3.8 Ə.Waaz. 11.5. **3:11** 3.11 3.32; 8.26. **3:12** 3.12 12.32; 14.1-3; 17.5. **3:13** 3.13 Waɓ. 30.4; Rooma 10.6. **3:14** 3.14 Baan. 21.9; Yooh. 8.28; 12.32-34; 18.32. **3:15** 3.15 20.31. **3:16** 3.16 3.36; 5.24; Rooma 8.32; 1 Yooh. 3.1; 4.9-10; 5.11,13. **3:17** 3.17 12.47. **3:18** 3.18 5.22. **3:19** 3.19 8.12. **3:20** 3.20 Af. 5.11-13.

nə ci aagi bəʀənə, kaa bəʀənə a shii baarəginə oo'i, agi fanə nə ci tə Əntan̄fə.

Yeesu tii da Yoohana

²² Ma daba'əkii, Yeesu tii da lyawarənaakii a madə, təya palə aanə hanyinə nga Yahudiya, təya ndzaanə davə gi'u, təya dā bapətisəma ka ənja. ²³ Ma Yoohana naakii, də Ayinoonə nə ci ka dā bapətisəma ka ənja. Aci ma dāva, tə'i ma'inə lan̄ə. Pooshi dzadə da Salimə nə hakii. Agi madənə nə ənji, ənjə a la tə ci davə, ca dā ka tii bapətisəma. ²⁴ Ma saa'ikii, ənji ma'ə mapa'amə tə Yoohana a furəshina.

²⁵ Ma ka əndə'i uusəra, kə ma'i mabizhinə ahada hara *lyawarənə nga Yoohana da əndə'i əndə Yahuda. Ma mabizhinatii, agyanə dā bapətisəma. ²⁶ Wata təya madə, təya dzə aabii Yoohana, əŋki tii ka ci, "Maləma, kə buurətə hə tə əndətə nji abiiku a tan̄əgi gəərə nga Urədunə nii? Waatoo əndətə seedii hə agyanəkəya? Waatə agi dā bapətisəma; taa wu patə agi dzənə aabiikii!" ²⁷ Əŋki Yoohana, "Pooshi əndə ca upaa taa mi, madaamə Əntan̄fə vii ka ci səkii. ²⁸ Unə də noonə nə nə ənji seedaaki, makə sətə bii nyi, əntaa *Aləmasiihu nə nyi, amma kə sləkee ənji ka nyi zəku'i, taabu'u shinəkii. ²⁹ Ma dagwa madanə, naakii nə madanə, amma ma guva, kənjə nə ci abii dagwa madanə. Madā fii ci uura nga dagwa madanə, ka danə nə ci moodasəka lan̄ə. Də ha'ə mbu'i moodasəkaaki ka shan̄ə. ³⁰ Tyasə see a tsakə ci dā məghərvənə, naaki a ənya aaba'ə."

Əndətə jima dadagyə

³¹ Ma əndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. Ma əndətə ghənyi ənji də hanyinə, nga hanyinə nə ci, agyanə uushi'inə nga hanyinə wabənəkii əsə. Amma ma əndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. ³² Sətə nee ci, da sətə fii ci, cii kəya seeda. Amma pooshi əndə luuvə seedaakii. ³³ Taa wu luuvə seedaakii, də ətsə ha'ə baarii ci oo'i, əndə goon̄ga nə Əntan̄fə. ³⁴ Ma əndətə sləkee Əntan̄fə, wabənə nga Əntan̄fə cii kəya wabə, acii kə vii Əntan̄fə ka ci Ma'yanaakii lan̄ə ka shan̄ə. ³⁵ Ma Əntan̄fə Dənə, kə uu'i ci Uuzənaakii, ca ba'avə patənə nga uushi'inə aaciikii. ³⁶ Taa wu vii goon̄ga ka Uuzənəkii, tə'i ci da əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə. Taa wu təkuree ka fanə tə Uuzənəkii, paa ci ka upaa əpinə, amma agi mabətəsəkə nga Əntan̄fə ndzaanəkii.

4

*Yeesu da mitə *Samariya*

¹ Yoo, kə fii *Farisanyinə oo'i, ma ənjitə ca nə'u tə Yeesu, ca dā ka tii bapətisəma, kə palee ka ətə nga Yoohana. ² Ma Yeesu, ma ci saakii də ciinəkii, paa ci dūi ka ənji bapətisəma, amma lyawarənaakii dāadūi ka tii. ³ Makə mbu'i aalimə Yeesu nə sətə ci ənjə a baaba ha'ə, ca madə anə hanyinə nga Yahudiya, ca ənə saakii aanə hanyinə nga Galili. ⁴ Ma taabu'u mbu'unəkii aanə hanyinə nga Galili, see a dzə ci danə hanyinə nga Samariya.

3:21 3.21 1 Yooh. 2.4. **3:22** 3.22 4.1-2. **3:24** 3.24 Mat. 4.12; 14.3. **3:26** 3.26 1.29-34. **3:27** 3.27 19.11; 1 Koor. 4.7; Ibər. 5.4. **3:28** 3.28 1.20; Mal. 3.1; Mat. 11.10. **3:29** 3.29 Mat. 9.15. **3:31** 3.31 8.23; 15.19; 1 Yooh. 4.5. **3:32** 3.32 3.11. **3:35** 3.35 5.20; 10.17; 13.3; 14.10; 17.2; Mat. 11.27; 28.18. **3:36** 3.36 3.16. **4:1** 4.1-2 3.22. **4:4** 4.4 4.9; Luka 9.52; 17.11,16; Slənə 8.4-25.

⁵ Makə mbu'i ci aanə hanyinə nga Samariya, ca dzə aasəkə vəranə nga Sikarə. Ma vəranəkii, pooshi dzadə da babaratə shi Yakubu a vii ka uuzənaakii Yusufu. ⁶ Tə'i gu'u ma'inə nga Yakubu davə. Makə zhaarə Yeesu acii wiinə, ca ndzaanə ama gu'u ma'inəkii. Ma mbu'i ci aa dəvə, uusera takərə.

⁷ Wata mitə Samariya a shi ka əgə ma'inə. Əŋki Yeesu ka ki, "Ndi ka nyi ma'inə kaa nya sa." ⁸ Ma saa'ikii, kə pyalə lyawarənaakii aasəkə vəranə ka ira zəma. ⁹ Əŋki miitə ka ci, "Əndə Yahuda nə hə, nyi boo mitə Samariya nə nyi. Iitə daa kədiinəku ma'inə aciikya?" Ma bii ki ha'ə, acii ma *Yahudiinə, pooshi tii ka adə zəmə ka ha rəŋwə da ənji Samariya. ¹⁰ Wata Yeesu a ba ka ki, "Mada kə shii hə viinə nga Əntaŋfə, ha shii taa wu nə əndənə ca kədii ma'inə aciiku, kadfa hə kədii ma'iitə ca vii əpinə aciikii, ca vii ka hə." ¹¹ Əŋki miita, "Maləma, pooshi sə nga əlya də ma'inə aciiku. Wiinə əsə kurəŋə dərəva nə gu'u ma'iina. Da saŋə shii hə hatə cii kwa upaa ma'iitə ca vii əpina? ¹² Dzədzəshi'iniinə Yakubu vii keenə gu'u ma'iina. Ci saakii da manjeevənaakii da gəna əpinaakii patə, ganə njii təya sa ma'inə. Kə palee hə ka ci kwa?" ¹³ Yeesu a ba ka ki, "Taa wu sii ma'iitsa, ka ənənə nə meegiirənə ka dfanə tə ci. ¹⁴ Amma taa wu sii ma'iitə nii kya vii ka ci, pooshi meegiirənə ka dfanə tə ci ma'ə shaŋə. Ma ma'iitə nii kya vii ka ci, ka ndzaanə nə ci ashikii ka ginə nga ma'inə, ca vii ka ci əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə." ¹⁵ Əŋki miita ka ci, "Maləma, vii ka nyi ma'iitsa! acii ga meegiirənə a dīi tə nyi ma'ə, nya mbədə acii shinə ka əgə ma'inə aahanə."

¹⁶ Əŋki Yeesu ka ki, "Duu ka 'wanə tə ŋgurəku, una shi da ci." ¹⁷ Əŋki ki ka Yeesu, "Pooshi ŋgurəki." Əŋki Yeesu ka ki, "Tə'i goonğa ashiku makə bii hə pooshi ŋgurəku. ¹⁸ Tufə dīi hə ŋguyirənə. Ma ŋgurətə dīi hə atsakii nga əna, əntaa ŋgurəku nga tantanyinə. Kə bii hə goonğa." ¹⁹ Əŋki miita, "Maləma, asee *anabi nə hə. ²⁰ Ma dzədzəshi'iniinə ənji Samariya, agyanə giŋuutsə njii təya paslə tə Əntaŋfə. Amma ma unə Yahudiinə, ma cuuna ba, tyasə see də Urusaliima paslə nə ənji tə ci." ²¹ Yeesu a ba ka ki, "Mina, luuvə ka nyi, tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na ndərə aanə giŋuutsa, taa dzənə aa Urusaliima ka paslənə tə Daadə. ²² Ma unə ənji Samariya, pooshi unə shii tə əndətə cuuna paslə tə ci. Amma ma inə Yahudiinə, kə shii inə tə əndətə ciina paslə, acii daciī Yahudiinə ci luupaanə a shi ka ənja. ²³ Amma tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa. Ma saa'ikii, ma ənji paslənə tə Daadə də goonğa, ka paslənə nə tii tə ci də ŋgeerənə nga Ma'yanaakii, təya paslə tə ci də goonğa makə sətə kadeesəkə ka ci. Tsarə nga ənjitsə ci Daadə a moo təya paslə tə ci. ²⁴ Ma Əntaŋfə, Ma'yanə nə ci. See də ŋgeerənə nga Ma'yanaakii paslənə ənji tə ci, təya paslə tə ci də goonğa." ²⁵ Əŋki miitə ka ci, "Kə shii nyi ka shinə nə Matadəkii ətə ci ənja a 'wa Aləmasiihu. Mada kə shi ci, kadə nii kəya baarii keenə patənə nga uushi'inə." ²⁶ Yeesu a ba ka ki, "Wanyinə ca wabə da hə."

4:5 4.5 'Wat. 33.19; 48.22. **4:9** 4.9 2 Meem. 17.29-41; Ees. 4.1-3; Mat. 10.5; Luka 9.52-53. **4:10** 4.10 4.26; 7.37. **4:12** 4.12 8.53. **4:13** 4.13-14 6.35; 7.37. **4:15** 4.15 6.34. **4:19** 4.19 9.17; Mat. 21.46. **4:20** 4.20 Dzək. 12.5-14; Jab. 122.1-5. **4:22** 4.22 Isaa. 2.3; Oob. 17; Rooma 9.3-4. **4:23** 4.23-24 3.3-8; 2 Koor. 3.17; Fil. 3.3. **4:25** 4.25 1.41; 4.29; 7.26; 11.27. **4:26** 4.26 9.37.

27 Ma ca uudəpaa wabənə ha'ə, wata lyawarənaakii a ənya. Makə lapaa tii tē ci ka wabənə da miita, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Amma pooshi əndə agitii ləguyi ka mitə tafa mi cii ta uudə, taa ləgwanə ka Yeesu, tafa ka mi cii kəya wabə da ki.

28 Wata miitə a bwasee ka uuda ma'inatə ama gu'u ma'iita, kya palə aasəkə vəranə, kya dzə ka banə ka ənji, əŋki ki, 29 “Shoomə, nda neemə ka əndə baabagi ka nyi patənə ŋga sətə shi nya dfaadīi. Matuu ci nə Aləmasiihu nii?” 30 Makə fii ənji ha'ə, wata təya madə, təya palə ka lanə tə Yeesu.

31 Ka saa'ikii ha'ə, wata lyawarənaakii a ba ka ci, əŋki tii, “Maləma, wiinə zəmə, zəmuu.” 32 Amma ca ba ka tii, “Ma nya, tə'i zəmaaki ŋga zəmənə ətə pooshi unə shii tsarəkii.” 33 Wata lyawarənaakii a wabə ahadatii, əŋki tii, “Tə'i əndə kira ka ci zəmə kwa?” 34 Əŋki Yeesu ka tii, “Ma zəmaaki, ci nə dfa sətə ci Əndətə sləkee ka nyi a moo nya dfa, nya mbu'utəgi də slənaakii. 35 Pooshi unə agi banə, mbədaanə ləgidə ənfwadə kaa ənjə a slənə cifanə kwa? Amma wanyinə ka banə koonə, tsaaməmə ŋga'ə asəkə rə, kə uugi cifanə dfanə. 36 Ma əndə slənə cifanə, kə uugi ci nee ka bwatya ŋga slənaakii. Agi kiranə nə ci ənji kaa təya upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Aci ha'ə, ma əndətə sha ləgi da əndətə ca slənə cifanə, ka dfanə nə tii maŋushinə kyakya'ə. 37 Goonŋa nə sətə ci ənjə a ba, ‘tsaŋə nə əndə ləganə, tsaŋə nə əndə slənə cifanə.’ 38 Ma nya, kə sləkee nyi koonə, koonə slənə cifanə asəkə rətə pooshi unə sha slənyi davə; hara ənji slənyi davə. Ma unə, agi upaa nuunə bwatya ŋga slənətii.”

39 Ma asəkə vəraata, ənji Samariya lanə vii goonŋa ka ci putə ŋga wabənə ŋga miita ətə bii kya, “Kə baabagi ci ka nyi patənə ŋga uushi'iitə shi nya dfaadīi.” 40 Makə shi tii aabii Yeesu, təya kədii tē ci kaa ca banee da tii. Wata təya banee bəra'i. 41 Lanə əsə nə hara ənji vii goonŋa putə ŋga wabənaakii. 42 Əŋki tii ka miita, “Əntaa putə ŋga wabənaaku ciina vii goonŋa ma'ə. Aci inə də neenə na, kə fii inə amakii, kə shii inə əsə, ci weewee nə Maluu ŋga *duuniya.”

Mbəd'əpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ŋga əndə'i gawa

43 Ma daba'ə baneenaakii bəra'i davə, ca madə, ca palə aanə hanyinə ŋga Galili. 44 Aci ci saakii kə bii ci, pooshi ənji ka d'fuunətənə tə *anabi gakii də vəra. 45 Makə mbu'i ci aanə hanyinə ŋga Galili, kə liwə ənji Galili tē ci, acii kə shi təya nee ka slənaakii də Urusaliima agi kumənə ŋga Pasəka. Aci tii maa, kə gi tii ka kumənəkii. 46 Wata ca ənə aa Kana anə hanyinə ŋga Galili, hatə shi ca zhi'wee ka ma'inə ka ma'i inaba.

Ma ka saa'ikii, tə'i əndə'i mad'uunə əndə ŋga ŋgwaməna, ətə dīi uuzənaakii gwakə də Kafarənahumə. 47 Makə fii ci oo'i, kə shi Yeesu daga anə hanyinə ŋga Yahudiya aanə hanyinə ŋga Galili, wata ca dzə aabiiikii ka kədiinə tē ci kaa ca dzə ka mbəd'əpaa ka ci də uuzənaakii, acii ama wu nə uuzənəkii. 48 Əŋki Yeesu ka ci, “See madfa nee unə ka sə ŋga hurəshishinə zəku'i, taabu'u vii nuunə goonŋa dīi əna.” 49 Əŋki gawətə ka ci, “Mad'uuna, shiwa taabu'u əntənə uuzənaaki.”

4:29 4.29 Mat. 12.23. 4:34 4.34 6.38; 8.28; 12.49-50; 14.31; 15.10; 17.4. 4:35 4.35 Mat. 9.37; Səniinə 14.14-20. 4:37 4.37 Mika 6.15. 4:42 4.42 1 Yooh. 4.14. 4:44 4.44 Mat. 13.57. 4:46 4.46-53 Mat. 8.5-13. 4:46 4.46 2.1-11. 4:48 4.48 Mar. 13.22; 1 Koor. 1.22.

50 Yeesu a ba ka ci, ɛŋki ci, “Duu saaku. Kɛ mbə'i uuzənaaku.” Kɛ luuvə ɛndətə oo'i, gooŋga nɛ sətə bii Yeesu ka ci, wata ca palə saakii.

51 Ma ci ma'ə ka dzənə a rəgwa, wata kɛ lapaa maviinaakii tɛ ci, ɛŋki tii ka ci, “Kɛ mbə'i uuzənaaku.” 52 Ca ləgwa ka tii, tafa ŋgutə saa'i 'watəgi ci upaa mbəfənə. ɛŋki tii ka ci, ŋga mbəfə gwanjaanə ŋga uusəra ɛpigɪ tsəfənə ŋga shishinəkii. 53 Wata dii uuzətə a buurətə oo'i, weewee agi saa'ikii bii Yeesu ka ci, “Kɛ mbə'i uuzənaaku.” Wata tii da yaakii patə, kɛ vii tii gooŋga ka Yeesu. 54 ɛtsə nɛ bəra'inə ŋga slənə sɛ ŋga hurəshishiitə dii Yeesu anə hanyinə ŋga Galili ɛnyanaakii danə hanyinə ŋga Yahudiya.

5

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də mahurəməsə ɛnda

1 Ma daba'ə ɛtsa, tɛ'i kumənə ŋga *Yahudiinə də Urusaliima. Wata Yeesu a madə, ca palə aadəvə. 2 Ma davə asəkə vərana, tɛ'i ma'inə kədəhə da uura mayi ŋga vərənə ɛtə ci ɛŋjə a 'wa uura mayi ŋga bagiinə. Ma ma'iitsa, Beetasəda ci ɛŋjə a 'wa də uura *Ibərəaniya. Tɛ'i ɛdzəwanyinə tufə davə. 3 Ma atsakii, tɛ'i mabərəhə ɛŋji lanə pərəbə pərəbə, muurəfinə da mahurəməsə ɛnja, da mabiyyi ɛnja. [Waato, ka gəra gwazənə ŋga ma'inəkii nɛ tii. 4 Aciɪ anəkii anəkii nɛ malaa'ika ŋga Slandanə ka dzəgərənə aagi ma'inəkii ca gwazee. Mada kɛ gwazee ci, ma mabərəhə ɛndətə 'watəgi dzəgərənə aagi ma'inəkii, ka mbəfənə nɛ ci acii taa ŋgutə tsarə ŋga bwanea ca də tɛ ci.]

5 Tɛ'i ɛndə'i ɛndə davə, fəzə makkə pu'unə aji tighəsə nɛ ci gwakə ka bwanea. 6 Wata Yeesu a lapaa tɛ ci davə pərəbə, kɛ shii Yeesu lanənə ŋga fəzətə dii ci makə gwakə ci ka bwanea. Wata ca ləgwa ka ci, “Ŋga'ə ka hɛ kaa ha mbəfə kwa?” 7 ɛŋki ɛndə bwaneatə ka ci, “Daada, mada kɛ gwazee ɛŋji ka ma'inə, pooshi ɛndə ŋgərəgərənə tɛ nyi aagikii. Ma nya də gazhi'waanə ŋga dzəgərənə aagikii, wata ɛndə'i ɛndə a takəŋwagərə ka nyi.” 8 Yeesu a ba ka ci, “Madətə, ŋgəruu ɛdzaaku, ha wii.”

9 Pii wata ɛndətə a mbəfəgi; ca fuudətə ɛdzaakii, ca 'watəgi wiinə. Asee ma uusərakii, *uusəra ŋga ɛpisəka. 10 Wata ɛŋki Yahudiinə ka ɛndətə, “Uusəra ŋga ɛpisəkə ɛnshinə, pooshi *bariya kapaa ka hɛ rəgwa ŋga wiinə da i ɛdzaaku.” 11 ɛŋki ɛndətə ka tii, “ɛndətə mbəfəpaa də nyi bii ka nyi, fuudətə ɛdzaaku, ha wii.” 12 ɛŋki tii ka ci, “Wu sanə nɛ ɛndətə bii ka hɛ, fuudətə ɛdzaaku, ha wiya?” 13 Amma ma ɛndətə mbəfəpaagi Yeesu tɛ ci, pooshi ci shii tɛ Yeesu, acii kɛ itəgi Yeesu saakii, makə dii ci lanə dərəva nɛ ɛŋji davə.

14 Ma daba'ə ha'ə, wata Yeesu a lapaa tɛ ɛndətə asəkə yi ŋga ɛntanfə, ɛŋki ci ka ci, “Fatə ŋga'ə, wiitsə kɛ mbə'i hɛ. Ga ha slənə 'waslyakəənə ma'ə, acii ga sətə palee ka ɛtsə a dii tɛ hɛ.” 15 Wata ɛndətə a palə, ca dzə ka banə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu mbəfəpaa də ci. 16 Makə fii tii ha'ə, wata təya ndzanə də rəgwa ŋga cibənə də Yeesu. Aciɪ agi uusəra ŋga ɛpisəkə mbəfəpaa ci də ɛndətə. 17 Amma Yeesu a ba ka tii, “Ma Daadə, ca'ə ɛndzə'i nɛ ci agi slənə. Nyi maa, agi slənə nɛ nyi.” 18 Ma wabətsa, ci uudee ka madəe ka hanjala ŋga

Yahudiinē, tōya alē rēgwa n̄ga b̄elēginē tē ci. Aciī ɛntaa wata uusēra n̄ga ɛp̄isēkē tan̄jēgi ci tanē. Amma kē d̄eegi ci ka naakii nē mb̄erē mb̄erē da ɛntan̄fē, acii kē bii ci Dii nē ɛntan̄fē. *

*Baawēda n̄ga *Uuzənē n̄ga ɛntan̄fē*

¹⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, ɛn̄ki ci, “Tantanyinē cii kya ba koonē, pooshi Uuzənē n̄ga ɛntan̄fē ka d̄a uushi agi hiimaakii tanē, see sētē nee ci Dii a sl̄nē, ci sl̄nēn̄akii naakii. ²⁰ Aciī ma D̄ənē, kē uu'i ci tē Uuzēnaakii, ca baarii ka ci pat̄nē n̄ga sētē cii k̄yā sl̄nē ci saakii. Sl̄nētē palee ka ɛt̄sē maa nii k̄yā baarii ka ci, ka d̄anē koonē ka sē n̄ga hurēshishinē ɛsē. ²¹ Makē sētē ci D̄ənē a mad̄ee ka mam̄ɛtē ɛn̄ji, ca vii ka tii ɛpinē, ha'ē viinē Uuzēnaakii ɛpinē ka ɛn̄jitē cii k̄yā moo tōya upaa ɛsē. ²² Pooshi Dii ka la ḡɛnwanē taa ka wu ci saakii. Amma kē vii ci ka Uuzēnaakii baawēda ka shan̄jē n̄ga d̄a ḡɛnwanē. ²³ Ma d̄ii ci ha'ē, kaa taa wu pat̄ē a d̄uun̄tē tē Uuzēnaakii makē sētē ci tōya d̄uun̄tē tē ci. Taa wu pat̄ē t̄ekuree ka d̄uun̄tē tē Uuzēnaakii, pooshi ci d̄uun̄tē tē Dii ɛt̄ē sl̄kēe ka ci ɛtsa.

²⁴ “Tantanyinē cii kya ba koonē, taa wu pat̄ē fii wab̄ɛnaaki, ca vii goon̄ga ka ɛnd̄ɛtē sl̄kēe ka nyi, ka upaanē nē ci ɛpinē n̄ga ca'ē nd̄ɛn̄wē nd̄ɛn̄wē. Pooshi ɛn̄ji na la ka ci ḡɛnwanē, amma kē pit̄ēgi ci d̄agi wa, ca shi ka upaa ɛpinē. ²⁵ Tantanyinē cii kya ba koonē, tē'i ɛnd̄ɛ'i saa'i na shi, kē uugi mbu'yanē maa, waatoo saa'itē nē mam̄ɛtē ɛn̄jē a fa wab̄ɛnē n̄ga Uuzənē n̄ga ɛntan̄fē. Ma ɛn̄jitē fii, tōya luuvē, ka upaanē nē tii ɛpinē. ²⁶ Makē sētē d̄ii Daadē, ci nē rēgwa n̄ga ɛpinē, ha'ē kavē ci tē Uuzēnaakii kaa ca nd̄zaanē ka rēgwa n̄ga ɛpinē ɛsē. ²⁷ Ca vii ka ci baawēda n̄ga la ḡɛnwanē ɛsē, acii Uuzənē n̄ga ɛnda nē ci. ²⁸ Ga ca nd̄zāa koonē ka sē n̄ga hurēshishinē. Aciī agi shinē nē saa'i ɛt̄ē nē pat̄nē n̄ga mam̄ɛtē ɛn̄jē a fa uurakii, ²⁹ tōya mad̄ē as̄kē gu'unyinatii. Ma ɛn̄jitē sl̄ɛnyi n̄ga'ē, ka shiginē nē tii, tōya upaa ɛpinē. Ma ɛn̄jitē sl̄ɛnyi b̄wayakii ɛsē, ka shiginē nē tii, ɛn̄jē a vii ka tii ma'inē.”

Seedanē agyanē Yeesu

³⁰ “Ma nyi, pooshi nyi da baawēda n̄ga d̄a taa mi nyi saaki. Makē sētē bii ɛntan̄fē ka nyi, ha'ē cii kya la ḡɛnwanē. Dē goon̄ga nē la ḡɛnwanaaki, acii ɛntaa sētē kad̄ees̄kē ka nyi cii kya d̄a, amma sētē ci ɛnd̄ɛtē sl̄kēe ka nyi a moo.

³¹ “Maci nyi ca wab̄ɛ agyanē naaki na, kad̄a pooshi unē ka n̄ḡɛr̄ənē ka goon̄ga. ³² Tē'i ɛnd̄ɛ'i ɛnd̄ɛ ca wab̄ɛ ka mad̄ɛba maki. Kē shii nyi ɛsē, ma wab̄ɛtē cii k̄yā wab̄ɛ agyan̄eki, tantanyinē. ³³ Unē dē nuunē maa, kē sl̄kēe unē ka ɛn̄ji aabiikii, waatoo aabii Yoohana. Kē bagi ci koonē goon̄ga agyan̄eki.

³⁴ “Ma nyi, mand̄zaamē tyasē see a wab̄ɛ ɛnd̄ɛ shin̄kinē ka mad̄ɛba maki. Ma wabi nyi agyanē Yoohana, koonā shii upaa luupaanē. ³⁵ Ma Yoohana, makē gar̄ekuwa n̄ji ci, ca h̄ənē, ca dz̄ē dē b̄ɛr̄ənē. Kē

* **5:18** 5.18 B̄elēginē: Mat. 14.5; Yooh. 7.1,25; 8.37,40; 11.53; Yeesu da Dii: 1.34; 3.35; 8.16-19; 10.17-18,29-38; 14.8-11,20,28; 15.9-10; 16.27-28; da pur̄ɛn̄janē 17. **5:19** 5.19 1.34. **5:20** 5.20 3.35. **5:21** 5.21 Rooma 4.17; Af. 2.5; Yooh. 11.25. **5:22** 5.22 3.18; 5.27,30; 9.39; 12.47-48; Sl̄nē 10.42; 1 Yooh. 2.28. **5:23** 5.23 Fil. 2.10-11. **5:24** 5.24 3.16; 5.22; 6.35; 8.51; 10.28; 11.25-26; 14.6; 17.2; 20.31; 1 Yooh. 2.25; 3.14. **5:25** 5.25 11.43; Mar. 5.41; Luka 7.14. **5:26** 5.26 1.4. **5:29** 5.29 11.24. **5:30** 5.30 4.34. **5:31** 5.31-32 5.36. **5:33** 5.33-34 1.15,19,34.

kadéesəkə koonə nə bərənaakii ŋga uundzə saa'i. ³⁶ Amma tə'i əndə'i seedaaki ətə palee ka seedanə ŋga Yoohana agyanəki. Sənə cii kya slənə nə seedaaki, waatoo slənənə vii Daadə ka nyi kaa nya mbu'utəgi, ci ca wabə agyanəki, ca baarii oo'i, Daadə sləkee ka nyi. ³⁷ Ma Daadə ətə sləkee ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki ci saakii. Amma pooshi unə sha nee ka ci taa fa uurakii shanə. ³⁸ Pooshi unə agi dəkəpaa wabənaakii a ədzəmuunə, acii pooshi unə vii goonḡa ka əndətə sləkee ci. ³⁹ Taa guci patə nuunə agi janḡa malaaba ləkaləkətə, acii kə luuvuunə oo'i, ka upaanə nuunə əpinə ŋga ca'ə ndəḡwə ndəḡwə agikii. Ma malaaba ləkaləkətətsa, agyanəki cii kəya wabə. ⁴⁰ Patə da ha'ə, wiinə kə naanagyuunə ka shinə aabiiki, koonə shii upaa əpinəkii.

⁴¹ “Ma nyi, əntaa duunətənə ŋga əndə shiḡkinə tə nyi cii kya alə.

⁴² Kə shii nyi taa ŋgutə tsarə ŋga ənji nuunə, pooshi uufənə tə Əntanḡə a ədzəmuunə. ⁴³ Ma nya, də baawəda ŋga Daadə shi nyi, amma pooshi unə liwə tə nyi. Amma wiinə əsə, mada shi əndə'i əndə də baawədaakii saakii, ka luunə nuunə tə ci. ⁴⁴ Ma unə, agi dəlaginə nuunə də noonə nə ahadoonə səgoonə. Amma ma dəlaginə ŋga Əntanḡə duunə, pooshi unə agi da gazhi'waanə ŋga alənə. Makə ha'ə dīi əna, iitə dīi mbee nuunə ka vii ka nyi goonḡa?

⁴⁵ “Goonə ŋḡərə oo'i, nyi na kərə ḡəḡwanə goonə aakəḡwacii Daadə. Ma ətsa, Muusa ətə kii unə noonə nə agyanəkii na kərə ḡəḡwanə goonə. ⁴⁶ Acii maci də tantanyinə vii unə goonḡa ka Muusa, kadfa kə vii unə ka nyi goonḡa, acii agyanəki nyaahə ci. ⁴⁷ Makə dīi ci pooshi unə luuvə sətə nyaahə ca, iitə dīi mbee nuunə ka luuvə sənə cii kya ba?”

6

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17)

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca palə aa tanḡəgi uunəvə ŋga Galili, waatoo uunəvə ŋga Tibeeriya makə sətə ci ənjə a 'wa uunəvəkii. ² Dabaala a dzə də nə'unə tə ci, acii kə nee tii ka sə ŋga hurəshishiitə cii kəya daada, waatoo mbəədəpaa də ənji bwanea. ³ Makə mbu'i Yeesu aadəvə, ca ndərəgi aanə dāḡḡərə, ca ndzaanə dasə davə tii da lyawarənaakii. ⁴ Ma saa'ikii, kə uugi uusəra ŋga *Pasəka mbəshanə, waatoo kumənə ŋga *Yahudiinə. ⁵ Makə caamə Yeesu, ma ca nee, dabaala a shi aabiikii, ca ləḡwa ama Filibusə, “Da dzənaamə ka upaa zəmətə ca zəməma ka patənə ŋga ənjitsa?” ⁶ Ma bii ci ətsə ha'ə, kaa ca shii təbətənə tə Filibusə. Acii ma Yeesu, kə shii ci sətə nii kəya da. ⁷ Əḡki Filibusə ka ci, “Ma sətə ca əhətə tə ənjitsə patə taa gi'u gi'u, ka danə nə kwaba ŋga zəməkii palee ka *hwaslə gya'ə bəra'i.” ⁸ Əndə'i əndə agi lyawarənaakii, waatoo Andərəwəsə ndzəkəḡuci Simoonə Piita, a jikəvə ka ci, əḡki ci: ⁹ * “Tə'i uuzənə ḡanə, tə'i buroodi† tufə

5:36 5.36 10.25,38; 14.10-11; 15.24,27. **5:37** 5.37 1.34; Shig. 20.19; Dzək. 4.12. **5:38** 5.38 16.9. **5:39** 5.39 Luka 24.27,44; Slənə 13.27; 17.11; 2 Tim. 3.15-16; 1 Piita 1.10-11. **5:41** 5.41 7.18. **5:44** 5.44 5.41. **5:45** 5.45 Dzək. 31.24-29. **5:46** 5.46 Dzək. 18.15,18; Luka 24.27; Yooh. 6.14; Slənə 3.22; 7.37. **5:47** 5.47 Luka 16.29-31. **6:2** 6.2 Mat. 6.25; Yooh. 2.23.

6:3 6.3 Mat. 5.1; 15.29; Mar. 3.13; 6.46; Luka 22.39. **6:4** 6.4 2.13. * **6:8** 6.8 Andərəwəsə: 1.40; 12.22; Mat. 4.18; Mar. 13.3. † **6:9** 6.9 Ma burooditsa, də əndə'i hi'u uushi dīi ənji ətə ci ənjə a uua anə hanyinə ŋga Isərayiila.

ba'e hərəfinə bəra'i aciikii. Amma kə shii nyi, pooshi ka mbu'unə ka ənjitə patə." ¹⁰ Yoo ma dava, tə'i kuzhinyinə laŋə. Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii: "Bamə ka ənji, wa təya ndzaanə." Wata ənjitə a ndzaanə patə. Kə mbu'i bahə dəbu'u tufə nə ŋguyirənə ahadatii. ¹¹ Wata Yeesu a ŋgərə burooditə, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca baatsəpaa, ənjə a təkəpaa ka ənjitə dasə dasə gatə. Ha'e dīi ci də hərəfinə əsə. Wata təya adə makə sətə mwayi tii. ¹² Makə agi tii, əburi tii, əŋki ci ka lyawarənaakii, "Tsəkətəmə ətsə mbaadaanə patə, acii gaama saawee ka zəma." ¹³ Wata təya tsəkətə patə, təya naanagi d'əvə pu'u aji bəra'i də ətə mbədaanə ama burooditə tufə ətə agi ənja.

¹⁴ Makə nee ənjitə davə ka sə ŋga hurəshishiitə dīi Yeesu, əŋki tii: "Ma əndətsa, ci nə anabitə bii ənji na shi aasəkə duuniya." ¹⁵ Amma ma Yeesu, kə shii ci oo'i, ŋga'e ka tii nə shinə ka kəsənə tə ci, kaa təya shii dəkəvənə tə ci tyasə ka ŋwanjwa. Wata ca madə, ca tsakə ndərənə saakii aanə dāŋgərə ci daanəkii.

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə
(*Mat. 14.22-33; Mar. 6.45-52*)

¹⁶ Makə dīi kədəwanə, lyawarənaakii a madə, təya əntsahəgərə aama uunəva, ¹⁷ təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya taŋə aadə Kafarənahumə. Kə uugi ha d'anə təku təkə, amma ma'e Yeesu mashimə aabiitii. ¹⁸ Ma saa'ikii, mandalə mədə a kya, ca gwazee ka ma'inə purətə. ¹⁹ Tii kə uugi dzənə bahə kiloomēeta tufə taa kuwa, wata təya nee ka Yeesu ca wii anə ma'inə, ca dzə aabiitii, təya ŋgwaləgi ka shaŋə. ²⁰ Əŋki ci ka tii, "Goona ŋgwalə, nyi əna." ²¹ Makə fii tii ha'e, kə liwə tii tə ci də moodasəkə aasəkə kumbawala. Pii wata kumbawalə a mbu'u aama ndzaŋa ŋga hatə njii təya dzə aadəvə.

Alənə ŋga ənji tə Yeesu

²² Ma ka pukyatə hakii, ma ənjitə atanəgi uunəva, kə paaratəgi tii oo'i, rəŋwə nji kumbawalə davə, kə shii tii, ma saa'itə pyalə lyawarənaakii satii, pooshi Yeesu ŋgirə da i ci aasəkə kumbawaləkii, tii daanətii pyalətii. ²³ Wata hara kumbawalənyinə a shi aahatə də Tibeeriya, waatoo hatə shi Slandanə a kuyirii tə Əntaŋfə agyanə zəma, kaa ənjə a adə. ²⁴ Ma nee dabaala pooshi Yeesu davə taa lyawarənaakii əsə, pooshi tii davə, təya ndərə kumbawalənyiiita, təya palə aa Kafarənahumə ka alənə tə ci.

Burooditə ca vii əpinə nə Yeesu

²⁵ Makə lapaa ənji tə Yeesu a taŋəgi uunəva, əŋki tii ka ci, "Maləma, guci daa shi hə aahana?" ²⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma cuuna alə tə nyi, acii agyuunə buroodi, una əburə, əntaa paaratəginə paaratəgyuunə də d'a sə ŋga hurəshishinaaki. ²⁷ Goona slənə ka upaa də zəmətə ca saawagi, amma slənəmə ka upaa də zəmətə ca mbu'u ca'e ka əpinə ŋga ca'e ndəŋwə ndəŋwə. Ətsə nə zəmətə nə nyi *Uuzənə ŋga ənda a vii koonə, acii ma nya, Əntaŋfə Daadə baarəgi paŋgəraŋə oo'i Uuzənaakii nə nyi."

²⁸ Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Mi d'aniinə, keena shii slənə sətə ci Əntaŋfə a moo ina sləna?" ²⁹ Yeesu a ba ka tii, "Ma sətə mwayi

Əntanǝ una ǝa, viimə goonǝa ka əndətə sləkee ci.”³⁰ Əŋki tii, “Ŋgutə sə ŋa hurəshishinə ǝanəku, keena nee, ina vii ka hə goonǝa? Tə'i kwa?”³¹ Ma dzədzəshiniiniinə, kə agi tii *mana agi bilinə, makə sətə bii malaba ləkaləkate: Dadagyə vya ci ka tii zəmə kaa təya adə.”³² Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, əntaa Muusa vya koonə zəmə dadagyə. Daadə vya koonə tə tantanyitə zəmə dadagyə.³³ Acii ma zəmətə vii Əntanǝ ka ənja, ci nə əndətə jima dagyə, ca vii əpinə ka *duuniya.”³⁴ Wata təya kədii aciikii, əŋki tii, “Maduuna, vii keenə zəmətsə taa guci patə.”

³⁵ Əŋki Yeesu ka tii, “Nyi nə zəmətə ca vii əpinə ka ənja. Ma əndətə shi aabiiki, pooshi madəfənə ka ǝanə tə ci shanə. Ma əndətə vii ka nyi goonǝa, pooshi meegiirənə ka ǝanə tə ci shanə.³⁶ Yoo, kə bii nyi koonə, kə nee unə ka nyi, amma pooshi unə vii ka nyi goonǝa.³⁷ Taa wu patə ətə vii Daadə ka nyi, ka shinə nə ci aabiiki. Ma əndətə shi əsə, paa nyi ka kaareenə ka ci shanə.³⁸ Acii, ma shinaaki dadagyə, əntaa ka slənə sətə mwayi maki, amma ka slənə sətə mwayi ma ŋga Əndətə sləkee ka nyi.³⁹ Ma sətə ci Əndətə sləkee ka nyi a moo, wa nya kəsətə tənə tənə ka ciinə tə ənjitə vii ci ka nyi, accii ga taa wu agitii a ŋusləgi a rəgwa, ka madəe nə nyi ka tii da i əpinə uusərə ŋga muudinə.⁴⁰ Ma sətə ci Daadə a moo, patənə ŋga ənjitə nee ka nyi Uuzənaakii, təya vii ka nyi goonǝa, ka upaanə nə tii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka madeenə nə nyi ka tii da i əpinə uusərə ŋga muudinə.”

⁴¹ Makə fii *gayinə ŋga Yahudiinə bii ci oo'i, ci nə zəmətə jima dadagyə, wata təya 'watəgi ŋgəərə ma.⁴² Əŋki tii, “Əntaa Yeesu uuzənə ŋga Yusufu ətsa, anii əntaa ca? Kə shii amə tə dii da məci. Aa iitə dii banəkii əndzə'i oo'i, dadagyə jima ca?”

⁴³ Əŋki Yeesu ka tii, “Bwaseemə ka ŋgəərə ma ahadoonə.⁴⁴ Ma nyi, Daadə sləkee ka nyi. Pooshi əndə ca shi aabiiki madəamə ci kə kavə tə ci kaa ca shi. Ma nyi, ka madeenə nə nyi ka ci da i əpinə uusərə ŋga muudinə.⁴⁵ Kə nyaahə anabinyinə oo'i: 'Taa wu patə, ka dzəgunətənə nə Əntanǝ ka ci.' Ci dii cii kya ba koonə, taa wu patə fii sətə jigunyi Daadə ka ci, ka luuvə, ci shi aabiiki ətsa.⁴⁶ Ma sətə cii kya moo banə, pooshi əndə sha nee ka Daadə. See əndətə shi daciikii tanə nee ka ci.⁴⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə vii goonǝa ka nyi, tə'i ci da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.⁴⁸ Nyi nə zəmətə ca vii əpinə.

⁴⁹ Ma dzədzəshiniinuunə ətə agi *mana agi bilinə, kə mətəgi tii.⁵⁰ Amma, ma zəmətə jima dadagyə, tsanə nə ci. Taa wu patə agi, paa ci ka əntənə.⁵¹ Nyi nə zəmətə ca vii əpinə ətə jima dadagyə. Tada wu patə agi zəmənə, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ma zəmətsa, luu ŋga shishinəki ətə nii kya vii kaa *duuniya a upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

⁵² Ma sətə bii Yeesu, kə zhima tə *gayinə ŋga Yahudiinə asəkətii ka shanə, wata təya ndzanə madəe ka mabizhinə ahadatii, əŋki tii, “Iitiitə daa viinə əndətsə kaamə luu ŋga shishinəkii, kaama tsəba?”

6:29 6.29 2.23. **6:31** 6.31 Jab. 78.24; Shig. 16.4,31; Yooh. 6.49. **6:33** 6.33 6.41,51. **6:34** 6.34 4.15; Mat. 6.11. **6:35** 6.35 4.13-14; 6.48-58; 7.37. **6:36** 6.36 16.9; 20.29. **6:37** 6.37 17.2,24. **6:38** 6.38 4.34; Mat. 26.39. **6:39** 6.39 10.28; 17.12; 18.9. **6:40** 6.40 5.24; 6.44,54; 11.24. **6:42** 6.42 Mat. 13.55. **6:45** 6.45 Isaa. 54.13. **6:46** 6.46 1.18. **6:48** 6.48-50 6.35; Səniinə 2.17. **6:49** 6.49 6.31.

⁵³ Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinè cii kya ba koonè, madà pooshi unè cibè luu nga shishinè nga *Uuzənè nga ənda, una sa idənaakii, pooshi unè ka ndzaanè da i əpinè. ⁵⁴ Tada wu cibè luu nga shishinèki, ca sa idənaaki, tə'i ci da əpinè nga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. Ka madəenè nə nyi ka ci da i əpinè uusəra nga muudinè. ⁵⁵ Acii ma luu nga shishinèki, tantanyitə zəma nə ci. Tantanyitə sə nga sanè nə idənaaki əsə. ⁵⁶ Tada wu cibè luu nga shishinèki, ca sa idənaaki, ləbè nə ci da nyi, ha'ə nə nyi əsə, ləbè nə nyi da ci. ⁵⁷ Acii Daadə sləkee ka nyi. Ma ca, Əndə vii əpinè nə ci. Daciikii dīi nyi da i əpinè amaki əsə. Ha'ə əsə, ma əndətə cibè luu nga shishinèki, ka upaanè nə ci əpinè daciiki. ⁵⁸ Ətsə dīi nə zəmətə jima dadagyə. Əntaa makə zəmətə shi dzədzəshi'inuunə a agi. Acii ma təya, kə mətəgi tii. Ma əndətə agi zəmənə, ka ndzaanè nə ci da i əpinè ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə.”

⁵⁹ Ma wabəətsə bii Yeesu, ci agi dzəgunənə ka ənji asəkə kuvə də'wa də Kafarənahumə bii ci ha'ə.

Wabəətsə ca vii əpinè ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə

⁶⁰ Makə fii ənji nə'unə tə Yeesu sətə baabii ci, lanə agitii bii, “Ma dzəgunəətsa, ndalə ka shanə, ndalə ka liminè nga ənda.” ⁶¹ Taa ngahi pooshi ənji bagi ka Yeesu aamakii, amma kə shii ci oo'i agi ngəərə ma nə tii agyanə ətsa. Wata əŋki ci ka tii, “Iitə daa, kə biipaa koonə səkə nə ətsə kwa? ⁶² Iitə dīi ba nuunə madə nee unə Uuzənə nga əndə a ndərə aadəgyə ka hatə shi ca nji dava? ⁶³ Ma'yanə nga Əntanfə ca vii əpinè, pooshi nafalə nga baawəda nga əndə shiŋkinə taa gi'u. Dagi wabəətsə wabi nyi koonə ci ənjə a upaa əpiinè da Malaaba Ma'yanə.

⁶⁴ Amma tə'i hara ənji ahadoonə ətə pooshi vii ka nyi goonja.” Ma bii ci ha'ə, acii daga ka 'watəginə shii ci tə ənjitə pooshi na luuvə wabənaakii. Kə shii ci əndətə na vii tə ci ka kəsənə əsə. ⁶⁵ Ca tsəkə banə, əŋki ci, “Putə nga ətsə ha'ə bii nyi koonə oo'i, pooshi əndə ca shi aabiiki, madəamə Daadə kə kavə tə ci, kaa ca shi.”

⁶⁶ Putə nga ətsə ha'ə, lanə agi ənji nə'unə tə Yeesu bwasee ka nə'unə tə ci, təya palə satii. ⁶⁷ Wata ca ləgwa amə lyawarənaakii, əŋki ci, “Ya unə əsa, ngə'ə koonə nə palənə səgoonə kwa?” ⁶⁸ Simoonə Piita a ba ka ci, “Slandana, aabii wu dzəniina? Amaku nə wabənə ətə ca vii əpinè nga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. ⁶⁹ Ma inə, kə vii inə ka hə goonja, kə shii inə əsə oo'i, hə nə malaaba Əndətə shi daci əntanfə.”

⁷⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Nyi ta'i tuunə unə pu'u aji bəra'i, amma ma əndə rəɲwə ahadoonə, *Seetanə nə ci.” ⁷¹ Agyanə Yahuda uuzənə nga Simoonə Isəkariyootə cii kəya wabə ha'ə. Acii ma Yahuda, taa ngahi rəɲwə nə ci agi lyawarənə pu'u aji bəra'i, patə da ha'ə, ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə.

7

I Yeesu tii da ndzəkəɲushi'inəkii

¹ Ma daaba'ə ətsa, kə wiigi'i Yeesu anə hanyinè nga Galili, paa ci mwayi wiigi'inə anə hanyinè nga Yahudiya, acii ma Yahudiitə davə, kə aali tii rəgwa nga bələginə tə ci. ² Ma saa'ikii, kə uugi kumənati mbəshanə, waatoo kumənə nga kuvə bəlinə. ³ Wata əŋki

6:53 6.53-58 Mat. 26.26-28; 1 Koor. 10.16; 11.23-26. **6:56** 6.56 15.4-5. **6:62** 6.62 Slənə 1.9-11. **6:63** 6.63 3.5-8; 2 Koor. 3.6. **6:64** 6.64 13.11; 16.9. **6:67** 6.67-69 Mat. 16.15-20; Mar. 1.24. **6:71** 6.71 12.4. **7:1** 7.1 5.18. **7:2** 7.2 Leew. 23.33-34; Dzək. 16.13-15.

ndzəkəŋushi'inə nga Yeesu ka ci, “Maɗuu, dzuu aanə hanyinə nga Yahudiya, kaa ənji nə'unə tə hə ətə davə a nee ka uushi'iitə cii kwa ɗaada. ⁴ Maɗa nga'ə ka ənda, kaa ənjə a shii tə ci nga'ə, paa ci ka umbee ka sətə cii kəya ɗaada. Makə agi ɗaadanə nə hə uushi'iitsa, wa patənə nga *duuniya a shii tə hə!” ⁵ Ma bii ndzəkəŋushi'inəkii ka ci ha'ə, acii pooshi tii vii ka ci goonɗa. ⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Ma saa'yaaki, ma'ə mambu'yamə. Ma unə, taa ŋgutə saa'i patə matahukii koonə. ⁷ Acii pooshi ənji duuniya ka bərapaanə tuunə. Amma ma nyi, kə ɓiipaa nyi ka tii səka, acii agi dzənə nə nyi də seedanə agyanətii oo'i, bwayakii nə slənatii. ⁸ Ma unə, dzəmə ka kuməətsa. Ma nyi, paa nyi ka dzənə acii ma'ə matahu saa'ikii mashimə ka nyi.” ⁹ Makə bagi ci ka tii ha'ə, ca banee də Galili zəku'i.

Dzənə nga Yeesu ka kumənə nga kuvə bəlinə

¹⁰ Makə pyalə ndzəkəŋushi'inə nga Yeesu ka kumənəkii, ca maɗə, ca palə naakii ha'ə. Də itə itə gi ci, paa ci gi paŋgəraŋə paŋgəraŋə. ¹¹ *Gayinə nga Yahudiinə a nəəhə tə ci ka ha nga kumənəkii, təya ləgwa, “Maanə əndətə kwa?” ¹² Kə ɗaadii ənji matatahinə laŋə agyanəkii ahada dabaala. Hara ənjə a ba, “Maŋga'ə əndə nə ci.” Əŋki hara ənji, “Pooshi, agi ŋusləginə nə ci də hara ənji a rəgwa.” ¹³ Amma pooshi əndə ca ŋgəree ka uurakii ka wabənə agyanəkii, acii kə ŋgwali tii acii gayinatii.

¹⁴ Ma ətsə ənji agi hadahadanə nga kumənəkii, wata Yeesu a maɗə, ca dzəgərə aasəkə *yi nga Əntaŋfə, ca dzəgunə ka ənja. ¹⁵ Kə ɗii ka *gayinə nga Yahudiinə ka sə nga hurəshishinə nə dzəgunənaakii, əŋki tii, “Iitə daa mbee əndənə ka uushi'inə ha'ə yoo, paa ci gi kurəŋə agi jigunyana?” ¹⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Ma sənə cii kya dzəgunə ka ənja, əntaa dzəgunənaaki saaki, amma ɗacii Əndətə sləkee ka nyi ca shi. ¹⁷ Taa wu patə ca moo slənə sətə ci Əntaŋfə a moo, ka taarapaaginə nə ci ahada sənə cii kya dzəgunə ka ənja, ka shiinə nə ci taa ɗacii Əntaŋfə ca sha, taa nga naaki nə cii kya wabə. ¹⁸ Ma əndətə ca wabə nga naakii na, alə ɗuunuunə cii kəya alə ka naakii na. Amma ma əndətə ca moo ɗuunuunə ka əndətə sləkee ka ca, ci nə əndə goonɗa, pooshi sə nga idəpaanə ashikii.

¹⁹ “Ma Muusa, ci vii koonə bariya, amma pooshi unə nə'utə bariyakii. Ci ɗii cuuna alə rəgwa nga bələginə tə nyi.” ²⁰ Əŋki ɗaŋkana ka ci, “Ma hə ɗiya, tə'i uushi ca ndəərə aanəku!” ²¹ Wu saŋə ca alə rəgwa nga bələginə tə ha?” Yeesu a ba ka tii, “Kə ɗii nyi əndə'i sə nga hurəshishinə *uusəra nga əpisəka, kə ɗagi koonə patə ka sə nga hurəshishinə. ²² Kə bii Muusa koonə, *ryaminagi manjeevənə goonə. Taa agi uusəra nga əpisəka maa, agi ɗanə nuunə ha'ə. Shiimə əsə, əntaa Muusa 'watəgi ɗanə ha'ə, amma dzədzəshi'inuunə. ²³ Yoo, maɗa kə ryaminii ənji uuzənə agi uusəra nga əpisəka acii ga ənjə a taŋəgi bariya nga Muusa, ka mi ɗii cuuna bəzə səkə aashiki acii mbəɗəpaa nyi də əndə uusəra nga əpisəka? ²⁴ Bwaseemə ka lagi

7:5 7.5 16.9. **7:6** 7.6 2.4. **7:7** 7.7 15.18; 16.33; 17.14; Mat. 10.22; 24.9; 1 Yooh. 3.13.
7:11 7.11 11.56. **7:13** 7.13 9.22. **7:15** 7.15 Mat. 13.54; Luka 2.47. **7:16** 7.16 12.49;
 14.10. **7:18** 7.18 5.41; 8.50; 12.43. **7:19** 7.19 1.17; Slənə 7.53; Rooma 2.17-24. **7:20** 7.20
 8.48. **7:21** 7.21-23 5.9. **7:22** 7.22 'Wat. 17.9-14; Leew. 12.3. **7:23** 7.23 5.9.

gəŋwanə də sətə cuuna nee də ginuunə. Amma lamə gəŋwanə də rəgwakii.”

Ləgwanə agyanə Mataɖəkii ŋga Əntanfə

²⁵ Wata əŋki hara əŋji Urusaliima, “Əntaa tə əndətsə ci gayinə a moo bələginə nii? ²⁶ Tsaaməmə, waatsə ka waβənə ahada əŋji patə, amma pooshi uushi cii təya jikə ka ci. Mbu'u ma nə tii ka nəhənə, ci nə Mataɖəkii ŋga Əntanfə. ²⁷ Amma ma əndətsa, kə shii amə hatə shi ci davə. Ma Mataɖəkii, pooshi əndə na shii taa da nii kəya shi.”

²⁸ Ma Yeesu a dzə də dzəgunənə ka əŋji asəkə *yi ŋga Əntanfə, ca ŋgəree ka uurakii ka ləgwanə, əŋki ci, “Kə shii unə tə nyi kwa? da shi nya? Əntaa də ŋga naaki nə shi nyi, Əndə sləkee ka nyi. Ma ca, əndə goŋga nə ci, pooshi unə shii tə ci. ²⁹ Amma ma nyi, kə shii nyi tə ci, acii daciikii shi nyi. Ci sləkee ka nyi əsə.” ³⁰ Wata təya ɖa gazhi'waanə ŋga kəsənə tə ci, amma pooshi əndə kavə ciinə aashikii, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə. ³¹ Amma lanjə agi dabaala vii ka ci goŋga, əŋki tii, “Maɖa kə shi Mataɖəkii, kadə nii kəya ɖaada sə ŋga hurəshishinə palee ka ətsə ŋga əndətsə nii?”

Sləkeenə ŋga gayinə ka soojiinə ka kəsənə tə Yeesu

³² Kə fii *Farisanyinə dabaala a ɖaada matatahinə agyanə Yeesu, wata təya maɖə, tii da matakəŋwanyinə ŋga limanyinə, təya sləkee ka soojiinə ka kəsənə tə ci. ³³ Wata əŋki Yeesu, “Ma'ə nyi ka ta'veenə doonə gi'u. Ma daba'əkii, ka palənə nə nyi aabii Əndətə sləkee ka nyi.

³⁴ Ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka neenə ka nyi, pooshi unə na mbu'u ka hatə nii kya ndzaanə.” ³⁵ Wata əŋki *gayinə ŋga Yahudiinə ahadatii satii, “Aama daa cii kəya dzə bahə pooshi amə na nee ka ca? Aasəkə vəranyinə ŋga Gərikə hatə ɖii əŋji gaamə cii kəya dzə kwa? kaa ca dzə ka dzəgunənə ka əŋji Gərika? ³⁶ Acii kə bii ci, ka alənə naamə tə ci, pooshi amə na nee ka ci, pooshi amə ka mbu'unə ka hatə nii kəya ndzaanə. Mi cii kəya moo banə saŋa?”

Gəərənyinə ŋga ma'iitə ca vii əpinə

³⁷ Ma ka muudinə ŋga uusəra ŋga kuməəta, waatoo maɖuunə uusəra ŋga kumənəkii, kə maɖətə Yeesu ahada ɖanjkana, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Taa wu patə ci meegiirənə a ɖa tə ci, wa ca shi aabiiki, ca shi ka sa ma'inə. ³⁸ Makə sətə bii malaaba ləkaləkatə, ma əndətə vii ka nyi goŋga, ka shiginə nə gəərə ŋga ma'iitə ca vii əpinə a ədzəməkii.” ³⁹ Ma wabi Yeesu ətsa, agyanə Ma'yanə ŋga Əntanfə wabi ci. Ci nə əŋji nə'unə a upaa. Ma ka saa'ita, ma'ə tii ma'upaamə zəku'i, acii ma'ə Yeesu ma'upaamə ɖuunuunə dagyə.

Təəkəginə ŋga ma ŋga əŋja

⁴⁰ Makə fii hara əŋji ahada ɖanjkana ca ba ha'ə, əŋki tii, “Ma əndətsa, tanyi ci nə *anabi ətə bii əŋji na shi.” ⁴¹ Hara əŋji əsə, əŋki tii, “Mataɖəkii nə ci!” Amma ma hara əŋji, kə bii tii, “Pooshi Aləmasiihu ka shinə da Galili! ⁴² Ma bii malaaba ləkaləkatə, jijinə ŋga ŋwanjwa *Dawuda na ndzaa ka Mataɖəkii. Də Bayitilaama nə əŋjə a poo tə ci

7:24 7.24 8.15. **7:25** 7.25 5.18. **7:26** 7.26 4.25; 18.20. **7:27** 7.27 9.29. **7:28** 7.28-29 8.55; 17.8,21,25. **7:30** 7.30 2.4; 7.44. **7:31** 7.31 2.23. **7:33** 7.33-36 8.14. **7:33** 7.33 13.33; 16.5. **7:34** 7.34 8.21; 13.36. **7:37** 7.37 Leew. 23.36; Yooh. 4.10,14; Səniinə 22.17. **7:39** 7.39 14.16; 17.1. **7:40** 7.40 6.14.

əsə, waatoo vëraatə nji Dawuda davə.” ⁴³ Acii ha'ə tə'i təkəshinə ahada danjkana putaakii. ⁴⁴ Nğa'ə ka hara ənji kaa təya kəsə tə ci, amma pooshi əndə kavə ciinə aashikii.

*Ghatə vii goonğa nğa *gayinə nğa Yahudiinə*

⁴⁵ Wata kə ənyi soojiinə satii. Makə mbu'i tii, ləguyi limanyinə da Farisanyinə ka tii, əŋki tii, “Mi pooshi unə kira tə ci kwa?” ⁴⁶ Əŋki soojiinə ka tii, “Pooshi əndə sha wabə makə nğa əndətsa!” ⁴⁷ Wata əŋki Farisanyinə ka tii, “Kə nşuləgi ci duunə noonə əsə kwa? ⁴⁸ Kə shuuna fii rəŋwə agi gayinə taa rəŋwə agi Farisanyinə a vii ka ci goonğa nii? ⁴⁹ Ma danjkanata, ma vii tii goonğa, acii pooshi tii shii bariya nğa Muusa. Acii ha'ə tə'i naalanə agyanətii.”

⁵⁰ Yoo, ahadatii nə Nikoodaməsə, waatoo əndətə sha gi aabii Yeesu. Wata əŋki ci ka tii, ⁵¹ “Maɗa nə'utə sətə bii bariya gaamə, pooshi amə ka lagi gəŋwanə ka əndə, amə ma'ə mafatəmə nğa'ə tə sətə dīi ci.”

⁵² Əŋki tii ka ci, “Əndə Galili nə hə əsə kwa? Buurətə nğa'ə tə sətə bii malaaba ləkaləkətə. Davə shiinəku, ma də Galili, pooshi *anabi ka shiginə.” [⁵³ Wata ənjə a təkəgi satii aasii.

8

¹ Yeesu a ndərə saakii aanə giŋwə nğa Zayitunə.

Miitə kəshi ənji tə ki ka aləhiinə

² Ma pukyatə hakii tsəɗakə, kə ənyi Yeesu aasəkə *yi nğa Əntanfə. Ca dzə ka ndzaanə dasə ka dzəgunənə ka ənja. Patənə nğa ənjə a dzə aabiikii.

³ Wata *maliminə nğa bariya da *Farisanyinə a kira ka ci əndə'i minə ətə kəshi ənji tə ki ka aləhiinə, təya kəŋee ka ki akəŋwaciitii patə. ⁴ Əŋki tii ka Yeesu, “Maləma, ma miina, kə kəshi ənji tə ki, kya aləhiinə. ⁵ Ma agi bariya, kə bii Muusa, ma tsarə nğa miitsa, see bələginə tə ki də kaalanə də faariinə. Ya əna, ya ha, iitə bii hə naaku agyanəkəya?” ⁶ Ma bii tii ha'ə, kaa təya shii təbənə tə ci, təya shii upaa sə nğa kəsənə də ci. Amma Yeesu a gwanəanə, ca naahətə uushi də ciinəkii a panə. ⁷ Təya dzə aakəŋwa də laagwa ka ci uushi'inə, wata ca maɗətə, əŋki ci ka tii, “Ma əndətə pooshi sha slənyi 'waslyakəənə, wa ca 'watəgi kaalanə tə ki.” ⁸ Wata ca ənə ka gwanəanənə ka naahənə a panə. ⁹ Makə fii tii ha'ə, təya palə satii patə də rəŋwə rəŋwə. Iirə ənji 'watəgi palənə satii. Kə bwasee tii ka Yeesu ci daanəkii tii da miita. ¹⁰ Wata ca maɗətə, ca ba ka ki, “Mina, maatiinə da? Pooshi əndə mbəɗaanə bahə vii ka hə ma'inə kwa?” ¹¹ Əŋki ki, “Pooshi əndə dīi Slandana.” Əŋki Yeesu ka ki, “Nyi maa, paa nyi ka vii ka hə ma'inə. Duu saaku, amma ga ha slənə 'waslyakəənə ma'ə.”]

*Bərənə ka *duuniya nə Yeesu*

¹² Yeesu a ənə ka wabənə ka ənji, əŋki ci, “Nyi nə bərənə ka duuniya. Ma əndətə ca nə'u tə nyi, paa ci ka wiinə agi təkunə,

7:42 7.42 Isaa. 11.1; Mika 5.1-2; Mat. 20.30-31. 7:50 7.50 3.1-2. 7:51 7.51 Džək. 1.16-17; 17.6. 8:2 8.2 Mat. 26.55. 8:5 8.5 Džək. 22.22-24. 8:6 8.6 Mat. 22.15. 8:7 8.7 Džək. 17.7; 13.10. 8:9 8.9 Mat. 22.22. 8:11 8.11 5.14.

amma ka upaanə nə ci bəranə ətə ca vii əpinə ka ənja.”¹³ Wata əŋki Farisanyinə ka ci, “Hə saaku ca seeda agyanə naaku na. Pooshi goonḡa agi wabənaaku.”¹⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Taa nyi saaki ca seeda agyanə naaki na, amma goonḡa nə wabənaaki, acii kə shii nyi hatə shi nyi davə, kə shii nyi hatə nii kya dzə aadəvə əsə. Ma una, pooshi unə shii hatə shi nyi davə, pooshi unə shii hatə nii kya dzə əsə.

¹⁵ Agi lanə nuunə gəŋwanə makə sətə kadəesəkə koonə, amma ma nyi, pooshi əndətə cii kya la ka ci. ¹⁶ Taa ka lanə nə nyi maa, goonḡa nə la gəŋwanaaki, acii əntaa nyi daanəki ca la gəŋwanə, amma inə da Daadə. Ci sləkee ka nyi. ¹⁷ Ma agi bariya goonə, tə'i manaahəkii oo'i, mada kə shigi seedawanyinə bəra'i, mada uushi rəŋwə nə wabənati, ma sətə bii tii, goonḡa. ¹⁸ Ma nyi, agi seedanə nə nyi agyanə naaki na. Ha'ə nə Daadə ətə sləkee ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki.”

¹⁹ Əŋki tii ka ci, “Maanə Dəwa?” Əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi unə shii tə nyi taa tə Daadə. Maci kə shii unə tə nyi, kada ka shiinə nuunə tə Daadə əsə.”

²⁰ Ma wabəətə baabii Yeesu, ca dzəgunə ka ənji asəkə yi ŋga Əntanḡə baabii ci ha'ə. Waatoo a kumu ka hatə ci ənjə a dā viinə. Amma pooshi ənji kəshi tə ci, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə.

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hatə nii kəya dzə aadəvə

²¹ Yeesu a ənə ka wabənə ka tii, əŋki ci, “Ka palənə nə nyi saaki, ka alənə nuunə tə nyi, amma agi 'waslyakəənə goonə nuuna mətə. Pooshi unə ka dzənə ka hatə nii kya dzə aadəvə.”²² Wata əŋki *gayinə ŋga Yahudiinə, “Kə bii ci, pooshi amə ka dzənə ka hatə nii kəya dzə aadəvə. Ya saŋə banə cii kəya moo banə oo'i, ka bələginə nə ci naakii nə nii?”²³ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma unə, ŋga *duuniyanə nuunə, amma ma nyi, dadagyə shi nyi. Agi duuniyanə shigi unə, amma ma nyi, əntaa agi duuniyanə shigi nyi. ²⁴ Ci fii unə bii nyi koonə ka mətəənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə. Mada pooshi unə vii goonḡa oo'i nyi nə əndə daga ŋukə, weewee ka mətəənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə.”

²⁵ Wata əŋki tii ka ci, “Wu daa nə ha?” Yeesu a ba ka tii, “Nyi nə əndətə njii kya ba koonə daga ka 'watəginə. ²⁶ Tə'i uushi'inə laŋə ətə idəpaa nyi ashuunə, ətə bahə nya lagi koonə gəŋwanə agyanəkii. Amma, ma əndətə sləkee ka nyi, əndə goonḡa nə ci. Ma nya, see sətə fii nyi da makii banəki ka *duuniya.”²⁷ Pooshi tii paaratəgi oo'i agyanə Dii nə Yeesu ka wabənə ka tii. ²⁸ Wata əŋki ci ka tii, “Mada kə madae unə ka *Uuzənə ŋga ənda, ka shiinə nuunə oo'i, nyi nə əndə daga ŋukə. Davə shiinunə oo'i, pooshi uushi cii kya dā də baawədaaki, amma see sətə bii Daadə banəki ka ənja. ²⁹ Ləbə niinə da əndətə sləkee ka nyi əsə, pooshi ci bwasee ka nyi daanəki, acii ma nya, taa guci patə ha'ə nə nyi ka slənə sətə ca kadəesəkə ka ci.”

³⁰ Makə fii ənji uushi'iitə baabii Yeesu, laŋə nə ənjitə vii ka ci goonḡa.

Dimuyinə da maviinə

8:12 8.12 1.5,9-10; 3.19; 9.4-5; 11.9-10; 12.35-36,46; Isaa. 49.6; Mat. 5.14; Luka 2.32; 2 Koor. 4.4,6; Af. 5.8-14; 1 Yooh. 1.5-7; 2.8; 3.14. **8:13** 8.13 5.31-32. **8:14** 8.14 3.2; 7.28-29,33-36; 8.21-22,42; 13.1,33; 16.5,10,28; 17.8; 20.17. **8:15** 8.15 7.24. **8:17** 8.17 Dzək. 19.15. **8:18** 8.18 5.36; 1 Yooh. 5.9. **8:19** 8.19 5.18; 16.3. **8:20** 8.20 2.4. **8:21** 8.21 8.14. **8:23** 8.23 3.31. **8:24** 8.24 13.19. **8:28** 8.28 3.14; 4.34; 5.18. **8:30** 8.30 2.23.

³¹ Wata ɛŋki Yeesu ka ɛŋjitɛ vii ka ci gooŋga, “Maɗa kɛ nɛ’utɛ unɛ dzɛgunɛnaaki, ka ndzaanɛ nuunɛ ka lyawarɛnaaki ŋga tantanyinɛ.

³² Ka shiinɛ nuunɛ gooŋga. Gooŋgarii ɛsɛ na kavɛ tuunɛ ka ndzaanɛ ka dimuyinɛ.” ³³ ɛŋki tii ka ci, “Ma inɛ, jijinyinɛ ŋga Ibɛrahiima niinɛ, pooshi inɛ sha dɛi mavaanɛ ka ɛndɛ shaŋɛ. Mi sanɛ dɛi cii kwa moo banɛ oo’i, ka upaanɛ niinɛ ndzaanɛ ka dimuyina?”

³⁴ ɛŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinɛ cii kya ba koonɛ, taa wu patɛ slɛnyi ‘waslyakɛnɛ, mava ŋga ‘waslyakɛnɛ nɛ ci ɛtsa. ³⁵ Ma mava, paa ci ndzaanɛ ka ŋga ɛŋji yikii ha’ɛ uudɛnɛ ɛpinaakii. Amma ma uuzɛnɛ, kɛ ndzaa ci ŋga yikii ha’ɛ uudɛnɛ ɛpinaakii. ³⁶ Maɗa kɛ kavɛ *Uuzɛnɛ ŋga ɛntanɗɛ tuunɛ ka ndzaanɛ ka dimuyinɛ, ka ndzaanɛ nuunɛ ka dimuyinɛ tanyi. ³⁷ Kɛ shii nyi jijinyinɛ ŋga Ibɛrahiima nuunɛ. Amma wanuunɛ ka moo bɛlɛginɛ tɛ nyi, acii pooshi unɛ ka luuvɛ dzɛgunɛnaaki. ³⁸ Ma nyi, agyanɛ sɛtɛ baarii Daadɛ ka nyi cii kya wabɛ. Amma ma unɛ, sɛtɛ bii dɛsɛnuunɛ koonɛ cuuna slɛnɛ.”

³⁹ ɛŋki tii ka ci, “Ibɛrahiima nɛ dɛsɛniinɛ.”

ɛŋki Yeesu ka tii, “Maci manjeevɛnɛ ŋga Ibɛrahiima nuunɛ tanyi, kaɗa sɛtɛ njii kɛya slɛnɛ cuuna slɛnɛ. ⁴⁰ Ma nyi, gooŋgatɛ fii nyi acii ɛntanɗɛ cii kya ba koonɛ. Amma wanuunɛ ka moo bɛlɛginɛ tɛ nyi. Pooshi Ibɛrahiima sha dɛi ha’ɛ makɛ ɛtsa! ⁴¹ Ma unɛ, sɛtɛ ci dɛsɛnuunɛ a slɛnɛ cuuna slɛnɛ.” Wata ɛŋki tii ka ci, “Ma ina, ɛntanɗɛ ci saakii nɛ Dɛsɛniinɛ rɛŋwɛ dyanɛ. ɛntaa mazaguyinɛ niinɛ.”

⁴² ɛŋki Yeesu ka tii, “Maci ɛntanɗɛ nɛ Dɛsɛnuunɛ tanyi, kaɗa ka uudɛnɛ nuunɛ tɛ nyi, acii daciikii shi nyi, wanyinɛ ganɛ ɛsɛ. Pooshi nyi shi dɛ baawɛɗaaki saaki, amma ci slɛkɛ ka nyi. ⁴³ Mi pooshi unɛ agi paaratɛginɛ dɛ sɛnɛ cii kya ba koonɛ kwa? Ma dɛi ha’ɛ, acii pooshi unɛ agi sɛ’watɛnɛ una fatɛ wabɛnaaki. ⁴⁴ Ma unɛ, manjeevɛnɛ ŋga dɛsɛnuunɛ nuunɛ, waatoo *Seetanɛ. Nɛ’u sɛtɛ ci dɛsɛnuunɛ a moo kafeesɛkɛ koonɛ ɛsɛ. Mabɛlɛhiinɛ nɛ ci daga ka ‘watɛginɛ, paa ci sha slɛnyi gooŋgaanɛ, acii pooshi gooŋga ashikii. Ndilɛ ndilɛ tɛ sɛtɛ ashikii nɛ patɛnɛ ŋga jirakɛnaakii, acii majirakɛ nɛ ci, mapoo tɛ patɛnɛ ŋga jirakɛnɛ. ⁴⁵ Amma ma nyi, gooŋga cii kya ba, ci dɛi pooshi unɛ vii ka nyi gooŋga. ⁴⁶ Wu sanɛ agyuunɛ ca baarii oo’i, kɛ dɛi nyi ‘waslyakɛna? Makɛ gooŋga wabi nyi koonɛ, mi dɛi pooshi unɛ agi vii ka nyi gooŋga? ⁴⁷ Ma ɛndɛ ŋga ɛntanɗɛ, wabɛnɛ ŋga ɛntanɗɛ cii kɛya luuvɛ. Ma unɛ, ɛntaa ɛŋji ŋga ɛntanɗɛ nuunɛ, ci dɛi pooshi unɛ agi luuvɛnɛ ɛsɛ.”

Yeesu tii da Ibɛrahiima

⁴⁸ Wata *gayinɛ ŋga Yahudiinɛ a jikɛ ka Yeesu, ɛŋki tii, “Makɛ bii inɛ, ma hɛ, ɛndɛ *Samariya nɛ hɛ, ɛndɛ ginaaja, ɛntaa gooŋga bii inɛ kwa?” ⁴⁹ ɛŋki Yeesu ka tii, “Ma nyi, pooshi ginaaji ashiki. Agi dɛuunɛtɛnɛ nɛ nyi tɛ Daadɛ, amma ma unɛ, pooshi unɛ agi dɛuunɛtɛnɛ tɛ nyi. ⁵⁰ Ma nyi, pooshi nyi agi alɛ dɛuunɛtɛnɛ goonɛ tɛ nyi, amma tɛ’i ɛndɛ ca alɛ ka nyi. Aashiki aashiki cii kɛya la gɛŋwanɛ ɛsɛ.

8:31 8.31 14.15; 15.8. **8:33** 8.33 Mat. 3.9; Rooma 4.12. **8:34** 8.34 Rooma 6.16,20; 2 Piita 2.19. **8:35** 8.35 Shig. 21.2. **8:36** 8.36 Gal. 5.1. **8:37** 8.37 5.18. **8:39** 8.39 8.33. **8:41** 8.41 Dzɛk. 32.6; Isaa. 63.16. **8:42** 8.42 1 Yooh. 5.1. **8:44** 8.44 ‘Wat. 3.1-5; 1 Yooh. 2.4; 3.8. **8:46** 8.46 2 Koor. 5.21; 1 Piita 2.22; 1 Yooh. 3.5. **8:47** 8.47 10.27; 18.37. **8:48** 8.48 4.9; 7.20; 10.20; Mar. 3.21-22. **8:50** 8.50 7.18.

⁵¹ Tantanyinè cii kya ba koonè, ma èndètè nè'utè dzègunènaaki, paa ci ka èntènè shanjè.”

⁵² Əŋki tii ka ci, “Ma ènè dɔi èna, kè shii inè tanyi, tɔ'i ginaaji ashiku. Kè èntègi Ibèrahiima, kè mætègi anabiinè èsè, amma wahènè ka banè, taa wu patè nè'utè dzègunènaaku, paa ci ka èntènè shanjè. ⁵³ Ma dəsèniinè Ibèrahiima, kè èntègi ci. Ma nè hè ka banè, kè palee hè ka Ibèrahiima kwa? Kè mætègi anabiinè èsè. Wu sanjè nè hè naakwa?”

⁵⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Maci dɔunètènè cii kya dɔunètè naaki na, kada ka ndzaanè ka uushi zabè. Ma èndètè ca dɔunètè tɔ nyi, ci nè Daadè, èndètè bii unè ci nè Əntanfè goonè. ⁵⁵ Pooshi unè shii tɔ ci, amma ma nyi, kè shii nyi tɔ ci. Maci ma bii nyi mashiimè nyi tɔ ci, kada majirakè nè nyi makè noonè. Amma kè shii nyi tɔ ci, agi nè'utènè nè nyi wabènaakii èsè. ⁵⁶ Ma dəsènuunè Ibèrahiima, kè dɔi ci moodasəkè oo'i, ka neenè nè ci ka shinaaki. Kè nee ci boo, kè dɔi ci moodasəkè èsè.”

⁵⁷ Wata əŋki tii ka ci, “Wiitşè paa hè mbu'i taa fəzè tufè pu'unè! Iitiitşè sanjè mbee hè ka neenè ka Ibèrahiima?” ⁵⁸ Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinè cii kya ba koonè, tɔ'i nyi taabu'u pwayi əŋji tɔ Ibèrahiima.” ⁵⁹ Makè fii tii ha'è, wata tɔya dəmè faariinè kaa tɔya kaala tɔ ci, amma wata Yeesu a rar'igi ahada əŋja, ca dəmègi saakii asəkè yi ŋga Əntanfè.

9

Mbədəpaanè ŋga Yeesu dè èndètè pwayi əŋji tɔ ci moorəfəkii

¹ Ma Yeesu a dzè dè wiigi'inè, wata ca lapaa muurəfa. Ma ca, daga poonè tɔ ci nè ci moorəfəkii. ² Wata lyawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, “Maləma, ya èndətşè pwayi əŋji tɔ ci moorəfəkəya, wu sanjè dɔi 'waslyakəəna? Ci sanjè nii, anii əŋjitè pwayi tɔ ca?” ³ Yeesu a ba ka tii, “Ma uurəfənaakii, èntaa putè ŋga 'waslyakəənaakii taa ŋga əŋjitè pwayi tɔ ci. Ma dɔi ci moorəfəkii, kaa əŋjè a shii neenè ka ŋgeerənè ŋga Əntanfè ca slənè ashikii. ⁴ Ma amə, makè dɔi ci doosərə, tyasè see a dfaamè slənè ŋga Əndètè sləkèe ka nyi. Madfa kè shi vɔdɔ, pooshi èndè ca slənè. ⁵ Ma nyi ma'è a duuniya, bərənè ka duuniya nè nyi.”

⁶ Makè bagi Yeesu ha'è, wata ca gwanəanè, ca tifəvè giirənè aa panè, ca hwadətè dè hanyinè, ca ŋgərə, ca lərəbəvə aagi muurəfəta, ⁷ ca ba ka muurəfəta, “Duu aama ma'inè ŋga Siiloomè, ha yibəgi ginəku davə.” (Ma Siiloomè, makè bana, 'Sləkeenə'). Wata èndètè a palè, ca dzè ka yibəgi ginəkii, ca ənya saakii, ca dzè dè nee ka ha.

⁸ Ma guvayinaakii da patənè ŋga əŋjitè sha nee ka ci ca kədii, kè laaguyi tii ahadatii, əŋki tii, “Əntaa èndətşè izee ka ndzaanè ka kədiinè ətşè nii?” ⁹ Əŋki hara əŋji, “Ci ətsa.” Amma əŋki hara əŋji, “Pooshi, èntaa ci ətsa, pushashinè pushashi tii.” Wata əŋki èndəkii ci saakii, “Nyi èna.” ¹⁰ Wata tɔya ləgwa amakii, əŋki tii, “Iitè dɔi daa cii kwa nee ka ha èndzə'ya?” ¹¹ Əŋki ci ka tii, “Əndètè dɔi ləməkii Yeesu hwadətè hanyinè; ca lərəbəvə aagiki, əŋki ci ka nyi, wa nya dzè ka yibəgi ginəki agi ma'inè ŋga Siiloomè. Wata nya palè, pii makè yibəgi

8:51 8.51 5.24. **8:53** 8.53 4.12. **8:55** 8.55 4.34; 7.28-29. **8:58** 8.58 1.1; 17.5. **8:59** 8.59 10.31. **9:2** 9.2 Shig. 20.5; Əzaki. 18.20; Luka 13.2,4. **9:3** 9.3 11.4. **9:4** 9.4 5.17. **9:5** 9.5 8.12. **9:6** 9.6 Mar. 8.23. **9:8** 9.8 Slənè 3.10.

nyi, wata nya nee ka ha.” ¹² Tøya lögwa ka ci, ønki tii, “Maana?” Ca ba ka tii, “Mashiimø nyi.”

*Løgwanø nga *Farisanyinø ama øndøtø*

taa iitø dñi upaa ci neenø ka ha

¹³ Wata tøya ngøøø tø øndøtø nji moorøføkii, tøya kørø tø ci aabii Farisanyinø. ¹⁴ Ma uusøratø hwadøtø Yeesu hanyinø, ca wunøgi dø ginø nga muurøføta, *uusøra nga øpisøka. ¹⁵ Wata Farisanyinø a ønø ka lögwanø ka øndøtø taa iitø dñi upaa ci nee ka ha. Ca ba ka tii, “Hanyinø hwadøtø ci, ca lørøbøvø aagiki, nya yibøgi ginøki, wanyinø ka neenø ka ha øndzø'i øna.” ¹⁶ Wata ønki hara Farisanyinø, “Ma øndøtsa, øntaa daciai Øntanfø shi ci, acii paa ci agi nø'utø bariya nga uusøra nga øpisøka.” Amma ønki hara ønji natii, “Iitiitø daa mbeenø ma'waslyakø øndø ka slønø tsarø nga hurøshishiitsa?” Kø dñi tøkønø nga ma ahadatii.

¹⁷ Wata tøya ønø ka lögwanø ka øndøtø nji moorøføkii, ønki tii, “Makø kø bii hø, kø wunøgi ci ka hø ginøku, wu nø ci banøkwa?” Ca ba ka tii, “Ma ca, *anabi nø ci.”

¹⁸ Amma pooshi Yahudiinø luuvø oo'i, moorøføkii shi ca nji, see dø makø 'wii tii tø ønjitø pwayi tø ci. ¹⁹ Tøya lögwa ka tii, ønki tii, “Ya øndøtsa, uuzønø goonø nii? Ma bii unø, moorøføkii pwayi unø tø ci. Iitø dñi cii køya nee ka ha?” ²⁰ Wata tøya ba ka tii, “Kø shii inø uuzønø geenø øtsa, moorøføkii pwayi inø tø ci øsø. ²¹ Amma taa iitø dñi cii køya nee ka ha nga ønøna, pooshi inø shii. Pooshi inø shii øndøtø wunøgi ka ci ginøkii øsø. Løgwamø amakii. Amø matanø nø ca, ka mbeenø nø ci ka batønø koonø ci saakii.” ²² Ma wabi tii ha'ø, ngwalii tii acii *gayinø nga Yahudiinø, acii ma Yahudiinø, kø bii tii oo'i, taa wu patø bii, Matadøkii nga Øntanfø nø Yeesu, ka laakøginø nø ønji tø ci asøkø *kuvø dø'wa. ²³ Ci dñi bii tii, matanø nø ci, lögwamø amakii.

²⁴ Wata Farisanyinø a ønø ka 'wanø ka børa'inø tø øndøtø nji moorøføkii, tøya ba ka ci, ønki tii, “Wabuu keenø ahadoonø da Øntanfø tø sètø dñi. Ma inø, kø shii inø, ma øndøtsa, ma'waslyakø øndø nø ci.”

²⁵ Ca ba ka tii, “Tadø ma'waslyakø øndø nø ci, paa nyi shii. Uushi rønøwø shii nyi, ma nga njukø, moorøføkii nji nyi, amma wanyinø ka neenø ka ha nga øna.” ²⁶ Wata tøya lögwa ka ci, ønki tii, “Iitø sanø dñi ca? Iitø dñi ci wunøgi ci ka hø ginøkwa?” ²⁷ Ønki ci ka tii, “Kø bagi nyi koonø kø dzøgi, amma kø tøkuree unø ka luuvønø. Ka mi dñi cuuna ønø ka lögwana? Mbu'u nga'ø koonø noonø nø ndzaanø ka lyawarønøakii kwa?” ²⁸ Wata tøya wazø agyanøkii, ønki tii ka ci, “Hø nø *lawarø nga øndøtsa, amma ma inø, lyawarønø nga Muusa niinø. ²⁹ Ma Muusa, kø shii inø kø wabi Øntanfø ka ci, amma ma øndøtsa, taa hatø shi ci davø mashiimiinø!” ³⁰ Ønki øndøta, “Una! kø dñi sønø ka sø nga hurøshishinø! Iitø dñi daa mashiimuunø hatø shi ci dava? Yoo, waanø kø wunøgi ginøkya? ³¹ Kø shii amø oo'i, ma Øntanfø, paa ci ka fanø tø ma'waslyakø ønda, see tø ønjitø ca fa tø ci, tøya slønø sètø cii køya moo. ³² Makø tagii Øntanfø duuniya dønø ka øndzø'i, pooshi øndø sha fii kø wunøgi ønji ginø nga muurøfa. ³³ Maci ma øndøtsa, øntaa daciai Øntanfø shi ca, kadø pooshi uushi cii køya mbee ka d'anø.”

³⁴ Əŋki tii ka ci, “Agi 'waslyakəənə pwayi ənji tə hə, agikii girə hə əsə, amma wahənə ka moo dzəgunənə keenə nii?” Wata təya laakəgi tə ci asəkə kuvə də'wa.

Tantanyitə ginə

³⁵ Makə fii Yeesu, kə lyaakagi ənji tə əndətə asəkə kuvə də'wa, ca alətə tə əndətə, ca ləgwa ka ci, əŋki ci, “Kə vii hə goonğa ka Uuzənə nga əndə kwa?” ³⁶ Əŋki əndətə, “Wu nə ci daa, Daada? Bawə ka nyi, kaa nya shii vii ka ci goonğa.” ³⁷ Yeesu a ba ka ci, “Kə nee hə ka ci. Ci ca wabə da hə əndzə'i.” ³⁸ Əŋki əndətə ka Yeesu, “Ya'ə Slandana, kə vii nyi ka hə goonğa.” Wata ca gərə'waanə akəŋwacii Yeesu.

³⁹ Əŋki Yeesu, “Ma shi nyi aasəkə duuniyana, ka də gəŋwanə, kaa muurəfinə a mbee ka neenə, ma ənjitə da ginə əsə, təya uurəfəgi.”

⁴⁰ Tə'i hara Farisanyinə abiikii fii ca ba ha'ə. Wata əŋki tii ka ci, “Kə ndzaa ci muurəfinə niinə ətsə kwa?” ⁴¹ Yeesu a ba ka tii, “Maci muurəfinə nuunə, kada pooshi 'waslyakəənə ashuunə. Amma makə agi banə nuunə oo'i, ka neenə nuunə ka ha, tə'i 'waslyakəənə ashuunə.”

10

Misaali də magəra

¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə gimə aasəkə kuvə bagiinə,* madə əntaa da makuvə gimə ci, mahərə nə ci, taa əndə də maabə nə ci ətsa. ² Ma əndətə gimə da makuvə, ci nə magəra nga bagiinə. ³ Ma ca, ka wunəginə nə əndə nəhə makuvə ka ci makuva, ka fanə nə bagiinaakii uurakii, ca 'wa tə tii ka ləmə ka ləma, ca gimagi də tii agyə. ⁴ Maa kə gimagi ci də tii patə, ka tanə nə ci ka tii kəŋwanə, təya dzə də nə'unə tə ci, acii kə shii tii uurakii.

⁵ Ma əndə'i əndə pamə, pooshi tii ka nə'unə. Huyinə huyinətii aciikii, acii pooshi tii shii uura nga hara ənja.”

⁶ Kə bii Yeesu ka tii ətsə misaali, amma ma təya, pooshi tii paaratəgi də sətə cii kəya moo banə.

Nunyi magəra nə Yeesu

⁷ Wata Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ma nyi, makə makuvə nga bagiinə nə nyi. ⁸ Patənə nga ənjitə shi taabu'u shinaaki, mahiirənə taa ənji də maabə nə tii, pooshi bagiinə fii tə tii. ⁹ Makə makuvə nə nyi. Taa wu patə shi dabiiki, ka upaanə nə ci luupaanə. Ka gimagərənə nə ci, ca ənə ka dəməginə makə sətə kadeesəkə ka ci, ka upaanə nə ci zəmə əsə. ¹⁰ Ma shinə nga mahəra, kaa ca shii hərənə, ca bələgi slanda uushi, ca saawee ka səkii. Ma shi nyi, kaa ənjə a shii upaa əpinə. Waatoo, patənə nga əpiitə dəbee təya upaa ka shaŋə.

¹¹ “Ma nyi, nyunyi magəra nə nyi. Ma nyunyi magəra, matasəkakii nə ci ka əntəginə ka putə nga bagiinə. † ¹² Ma magəra zala, əntaa

9:33 9.33 3.2. **9:34** 9.34 9.2. **9:37** 9.37 4.26. **9:39** 9.39 5.22. **9:40** 9.40 Mat. 15.14; 23.26. **9:41** 9.41 15.22. * **10:1** 10.1 Ma kuvə bagiinə nga ənji Isərayiila, aba'ə vərənə ci təya də mako gwamə nga liinə. **10:4** 10.4 10.27; Səniinə 14.4. **10:6** 10.6 16.25.

10:8 10.8 Irim. 23.1-2; Əzaki. 34.2-3. **10:9** 10.9 14.6; Jab. 23.2; Əzaki. 34.14. † **10:11** 10.11 magəra: Jab. 23.1; Əzaki. 34.11-16; Irim. 23.3; Mat. 18.12-14; Ibər. 13.20; Səniinə 7.17; əntəginə ka putatii: 15.13; Rooma 5.8; 1 Yooh. 3.16.

naakii nē bagiinē. Madfa kē nee ci ka furətsoofa ca shi aagi bagiinē, ka bwaseenē nē ci ka tii, ca huyi saakii. Wata furətsoofa a kəəsə bagiinē, ca taakee ka tii. ¹³ Ma huyipaa magəratə saakii, acii əntaa naakii nē bagiinē. Pa ca ka nəkii ka tii shaŋə. ¹⁴⁻¹⁵ Nyi nē ŋunyi magəra. Makə sətə shii Daadə tē nyi, nya shii tē ci, ha'ə əsə shii nyi tē bagiinaaki, təya shii tē nyi. Matasəkakii nē nyi ka əntənə ka putatii. ¹⁶ Tə'i hara bagiinaaki ətə pooshi asəkə kuva. Ma təya, tyasə see a aalyatə nyi tē tii aasəkə kuva əsə. Ka fatənə nē tii uuraki, təya ndzaa ahada harakii, magəra rəŋwə a gəra tē tii.

¹⁷ “Putə ŋga ətsə ha'ə uu'i Daadə tē nyi, acii matasəkakii nē nyi ka vigi əpinaaki, aa nya shii ənənə ka luunə saaki. ¹⁸ Pooshi əndə ŋgərəgi əpinaaki, nyi saaki mwayi viginə. Tə'i nyi da baawəda ŋga viginə, tə'i nyi da baawəda ŋga ənənə ka ŋgərətənə əsə. Ətsə nē sətə kavə Daadə tē nyi ka d'anə!”

¹⁹ Putə ŋga wabəətsə əsə, kə shigi təkəshinə ahada Yahudiinə. ²⁰ Lanə ahadatii bii, “Əndə ginaaji nē əndətsa, maba nē ci. Ka mi cuuna fa sətə cii kəya ba koona?” ²¹ Amma kə bii hara əŋji, “Ma əndətə da i ginaaji ashikii, paa ci ka wabənə makə ətsa. Iitiitə sanə mbeənə ginaaji ka wunəgi ginə ŋga muurəfa?”

Kaareenə ŋga əŋji ka Yeesu

²² Ma ətsə də məgəviinə, kə mbu'ya kumənə ŋga buurətənə də uusəratə ənyi əŋji ka hadatəginə də *yi ŋga Əntanfə də Urusaliima əsə. ²³ Yeesu a wiigi'i atsaə malaba ŋga Sulayimaanu asəkə yi ŋga Əntanfə. ²⁴ Wata əŋjə a dzatə də nē abiiikii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Ca'ə guci ndzaaniinə ka gəranə a maku, kaa ha ba keenə taa wu nē hə kwa? Bagi keenə paŋgəranə, hə nē *Matadəkii ŋga Əntanfə nii?” ²⁵ Yeesu a ba ka tii, “Kə bagi nyi koonə daga ŋukə, amma pooshi unə luuvə. Ma uushi'iinə cii kya slənə də baawəda ŋga Daadə, ci ca wabə ka madəba maki. ²⁶ Amma ma unə, pooshi unə vii ka nyi gooŋga, acii əntaa bagiinaaki nuunə. ²⁷ Ma bagiinaaki, agi fanə nē tii uuraki, kə shii nyi tē tii, təya nə'u tē nyi əsə. ²⁸ Ka viinə nē nyi ka tii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, paa tii ka zanə shaŋə, pooshi əndə luutənə tē tii aciiki. ²⁹ Ma Daadə ətə vii tē tii ka nyi, kə palee ci ka patənə ŋga uushi'inə. Pooshi əndə luutənə tē tii acii Daadə. ³⁰ Ma inə da Daadə, uushi rəŋwə niinə.”

³¹ Makə fii əŋji wabi Yeesu ha'ə, wata təya fədfə faariinə kaa təya kaala tē ci. ³² Əŋki ci ka tii, “Ŋunyi uushi'inə lanə slənyii akəŋwacii unə. Ma uushi'iitsa, Daadə vii ka nyi baawəda ŋga d'anə. Putə ŋga ŋgutə rəŋwə agi uushi'iitsə dfii cuuna moo kaalanə tē nya?” ³³ Əŋki tii ka ci, “Əntaa putə ŋga ŋunyi slənənyinaaku ciina moo kaalanə tē hə, amma putə ŋga bərapaanaaku tē Əntanfə. Əndə shiŋkinə nē hə tanə, amma wahənə ka moo geeginə ka naaku nē makə Əntanfə!” ³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə ŋga bariya goonə oo'i, ma bii Əntanfə, ma unə, əntanfənyinə nuunə. ³⁵ Yoo, kə shii amə

10:12 10.12 Slənə 20.29. **10:14-15** 10.14 10.27; 2 Tim. 2.19. **10:16** 10.16 11.52; Isaa. 56.8; Əzaki. 34.23-24; 1 Piita 2.25. **10:17** 10.17 3.35; 5.18. **10:18** 10.18 4.34. **10:19** 10.19 9.16. **10:20** 10.20 8.48. **10:23** 10.23 Slənə 3.11. **10:24** 10.24 Luka 22.67. **10:25** 10.25 5.36. **10:26** 10.26 16.9. **10:27** 10.27 8.47; 10.3.14. **10:28** 10.28 5.24; 6.39. **10:30** 10.30 5.18; 17.21. **10:31** 10.31 11.8. **10:33** 10.33 Leew. 24.16; Mat. 26.65. **10:34** 10.34 Jab. 82.6.

oo'i, ma sətə bii malaaba ləkaləkətə, goonja ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Makə kə bii Əntanƒə ka ənjitə luuvə wabənaakii oo'i əntanƒənyinə nə təya, ³⁶ iitə dɪi ba nuunə, aɡi wabənə nə nyi bwayakii aashi Əntanƒə, makə bii nyi oo'i *Uuzənə ŋɡa Əntanƒə nə nya? Acii ma nyi, Daadə ta'i tə nyi, ca sləkee ka nyi aasəkə duuniya. ³⁷ Madfa pooshi nyi aɡi slənə uushi'iitə mwayi Daadə nya slənə, goona vii ka nyi goonja. ³⁸ Amma makə aɡi slənə nə nyi uushi'iitsa, taa ŋɡahi pooshi unə vii ka nyi goonja, kə dəbee una vii goonja ka slənənyinaaki, koona shii mbee ka paaratəɡinə oo'i, ashiki nə Daadə, nyi əsə, ashikii nə nyi."

³⁹ Makə fii tii wabi ci ha'ə, wata təya ənə ka dfa gazhi'waanə ŋɡa kəsənə tə ci, amma wata ca itəɡi saakii ahada ənja. ⁴⁰ Ca ənə ka tanəɡinə aatanəɡi ɡəərə ŋɡa Urədunə, hatə nji Yoohana a dfa bapətisəma ka ənja. Ca ndzaa davə. ⁴¹ Ənji lanə ɡi aabiikii. Əŋki tii ahadatii, "Ma Yoohana, pooshi ci dɪi sə ŋɡa hureʃhishinə, amma patənə ŋɡa sətə baabii ci aɡyanə əndətsa, goonja." ⁴² Ənji lanə əsə vii ka ci goonja ɡatə.

11

Əntənə ŋɡa Lazarusə

¹ Tə'i əndə'i əndə dɪi ləməkii Lazarusə, gwakə ka bwanea nə ci. Ma ca, əndə vəranə ŋɡa Bayitaniya nə ci. Davə də vəra nə ci tii da cikəŋushi'inəkii, waatoo Mariyaama tii da Marəta. ² Ma Mariyaama, ki sha əjivə urədyə ŋɡa malanə kwaba aaba'ə sədfə Yeesu, kya taadfəɡi də shiŋkinə ŋɡa nətə. Ndzəkəŋuci nə əndə gwakə, waatoo, Lazarusə. ³ Wata cikəŋushi'iitə bəra'i a sləkee ka wabənə ka Yeesu də banə oo'i, "Slandana, gwakə nə kadashinaaku." ⁴ Makə fii Yeesu ha'ə, wata əŋki ci, "Ma muudinə ŋɡa gwakənə ŋɡa Lazarusə, əntaa əntənə nii kəya əntə. Ma gwakəətsa, ka vii də dɪunuunə ka Əntanƒə. Də ha'ə əsə nə *Uuzənə ŋɡa Əntanƒə a upaa dɪunuunə."

⁵ Kə uu'i Yeesu tə i Marəta tii da cikəŋuci ba'ə Lazarusə. ⁶ Patə da ha'ə, makə fii ci habara ŋɡa gwakənaakii, kə baa ci bəra'i zəku'i. ⁷ Ma daba'əkii wata əŋki ci ka lyawarənaakii, "Ənaamə aa Yahudiya." ⁸ Əŋki lyawarənaakii ka ci, "Maləma, ma'ə mata'avəmə makə mwayi ənjitə davə kaalanə tə hə də faariinə. Yoo, wahənə ka moo ənənə aadəvə nii?" ⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Tə'i tibisənyinə pu'u aji bəra'i aɡi ka uusəra. Taa wu patə ca wii doosərə, paa ci ka kulane, acii aɡi bərənə nə uusəra ka ci a rəɡwa. ¹⁰ Amma madfa kə wii ci davədfə, ka kulane nə ci acii pooshi bərənə aciikii."

¹¹ Makə baɡi Yeesu ətsa, ca tsakə wabənə, əŋki ci, "Ma ɡuvaamə Lazarusə, kə kulii ci aa ŋunyi. Amma ka dzənə nə nyi ka madfeenə ka ci." ¹² Əŋki lyawarənaakii ka ci, "Slandana, madfa ka ŋunyinə nə ci, ka mbədfənə nə ci." ¹³ Ma Yeesu, ma mwayi ci banə ka tii, kə əŋki Lazarusə, amma ma nə tii ka nəhənə, ŋunyinə saakii cifə ci. ¹⁴ Wata Yeesu a baɡi ka tii panəɡəranə, əŋki ci, "Ma Lazarusə, kə əŋki ci. ¹⁵ Amma kə dɪi nyi moodfasəkə ka putə goonə makə pooshi nyi abiikii, koona shii vii goonja ka nyi. Dzaamə aahakii." ¹⁶ Tooma ətə ci

10:36 10.36 1.34. **10:38** 10.38 10.25. **10:39** 10.39 7.30; 8.20. **10:40** 10.40 1.28. **10:41** 10.41 1.29-34; 3.27-28. **10:42** 10.42 2.23. **11:1** 11.1-2 12.1-3; Luka 10.38-39. **11:3** 11.3 11.36. **11:4** 11.4 9.3; 17.1. **11:8** 11.8 8.59; 10.31. **11:9** 11.9-10 8.12; 12.35-36. **11:11** 11.11 Mat. 9.24.

ənjə a 'wa tē ci “Huyirənə” a ba ka hara *Iyawaarənə makə ci, “Palaamə da i maləma kaama shii əntənə da i ci!” *

Yeesu nə Əndə vii əpinə ka ənja

¹⁷ Mbu'unə nga Yeesu aadəvə, ma gi ci ka lanə, kə uugi Lazarusə baanə ənfwadə makə ngədəgi ənji tē ci. ¹⁸ Ma vəranə nga Bayitaniya, kə mbu'i bahə kiloomēeta makkə ahadatii da Urusaliima. ¹⁹ Lanə əsə nə *Yahudiinə ətə shi ka nəhəpaanə tē i Marəta tii da Mariyaama putə nga əntənə nga ndzəkənjushi'inətii. ²⁰ Makə fii Marəta oo'i, agi shinə nə Yeesu, kə dəməgi ki agyə ka gunyanə da ci a rəgwa. Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki asii. ²¹ Gəjunatə da ci, wata əjki ki ka ci, “Slandana, maci ganə nji hē dīi, kafa pooshi ndzəkənjunəki əjki!

²² Amma kə shii nyi, taa əndzə'i ka dənə nə Əntanjə ka hē taa mi patə kədii hē aciikii.” ²³ Əjki Yeesu ka ki, “Ka madənə nə ndzəkənju da i əpinə.” ²⁴ Əjki ki ka ci, “Kə shii nyi, ka madənə nə ci da i əpinə uusəra nga muudinə nga duuniya.” ²⁵ Əjki Yeesu ka ki, “Nyi nə əndə madeenə ka ənjə a gu'u, nyi nə əndə vii ka tii əpinə əsə. Taa wu patə vii ka nyi goonja, ka upaanə nə ci əpinə taa kə əjki ci. ²⁶ Taa wu əsə nə əndə da i əpinə, ca vii ka nyi goonja, paa ci ka əntənə shanjə. Kə vii hē goonja oo'i, ka dənə ha'ə kwa?” ²⁷ Əjki ki ka ci, “Awa Slandana. Kə vii nyi goonja oo'i, hē nə Matadəkii, Uzənə nga Əntanjə ətə bii Əntanjə kadə na shi aa duuniya.”

Tuunə nga Yeesu

²⁸ Makə uugi Marəta baginə ha'ə, wata kya ənəgərə aasii, kya dzə ka 'waginə tē Mariyaama cikənjuci aa tanjala, əjki ki ka ki, “Kə shi Maləma, agi ləgwanə nə ci tē hē.” ²⁹ Makə fii Mariyaama ha'ə, wata kya madə, kya palə də kwasənə ka dzənə ka lanə tē ci. ³⁰ Ma ka saa'ita, ma'ə Yeesu mambu'umə aasəkə vəranəkii, ma'ə ci ka hatə lii Marəta tē ci. ³¹ Ənjitə gi ka nəhəpaanə tē Mariyaama asii, makə nee tii madətə ki, kya palə də kwasənə, wata təya nə'u tē ki. Ma nə tii ka nəhənə, taa aanə gu'u nə ki ka palənə ka tuunə davə.

³² Wata Mariyaama a mbu'u ka hatə dīi Yeesu davə. Makə nee ki ka ci, wata kya kulagi atsaa sədəkii, əjki ki, “Slandana, maci ganə nji hē, kafa pooshi ndzəkənjunəki əjki.” ³³ Makə nee Yeesu ka Mariyaama kya tuu, ca nee makə sətə ci hara ənjitə abitə a tuu əsə, kə kullii aasəkəkii ka shanjə. ³⁴ Ca ləgwa ka tii, əjki ci, “Da sanə ngədəgyuunə tē ca?” Əjki tii ka ci, “Shiwa nda nee Slandana.” ³⁵ Kə kiwə Yeesu əsə.

³⁶ Wata əjki ənji, “Neemə makə sətə uu'i ci tē ci.” ³⁷ Amma ma hara ənji, kə bii tii, “Kə mbee ci ka wunəgi ginə nga muurəfinə. Aa mi dīi paa ci tənagi tē Lazarusə ka əntənə?”

Ənənə ka madeenə ka Lazarusə da i əpinə

³⁸ Fanaakii ha'ə, kə ənyi ka kulagərənə aasəkəkii əsə, wata ca palə aanə gu'ukii. Ma gu'ukəya, bürəha da i faara amakii. ³⁹ Əjki Yeesu ka tii, “Njəgəgimə faaratə amakii.” Əjki Marəta cikənjuci mantə əndətə, “Slandana, kadə na zənə, acii kə uugi ci baanə ənfwadə ənə makə ngədəgi ənji!” ⁴⁰ Əjki Yeesu ka ki, “Paa nyi bii ka hē oo'i,

* **11:16** 11.16 Mar. 14.31; Rooma 6.8; Tooma: 20.24. **11:21** 11.21 11.32. **11:24** 11.24 5.29; 6.40,54; Dan. 12.2. **11:25** 11.25 5.21,24; 8.51. **11:27** 11.27 1.34; 4.25. **11:32** 11.32 11.21. **11:35** 11.35 Luka 19.41. **11:37** 11.37 9.6. **11:38** 11.38 20.1; Mat. 27.60.

mad'a vii h'e goon'ga, ka neen'e n'e h'e ka duunuun'e nga 'ntan'f'e kwa?"
⁴¹ Wata t'eya ng'er'egi faarakii. Yeesu a tsaam'e aad'egy'e, 'n'ki ci, "Daada, k'e kuyirii nyi t'e h'e acii agi fan'e n'e h'e t'e nyi. ⁴² Ma nyi, k'e shii nyi, agi fan'e n'e h'e t'e nyi taa guci pat'e. Amma ma cii kya ba 'na, ka put'e nga 'njin'e gan'e, kaa t'eya shii vii goon'ga oo'i, h'e sl'ee ka nyi."
⁴³ Mak'e uugi ci bagin'e ha'e, wata ca mad'ee ka uurakii ka 'wan'e, 'n'ki ci, "Lazarus'e gimagi!" ⁴⁴ Wata ca gimagi. Mafuud'ekii n'e ciin'ekii da s'ed'ekii pat'e da i dara wa agikii. 'n'ki Yeesu ka tii, "P'er'egim'e t'e ci, kaa ca mbee ka wiin'e."

*Da *m'eter'ekin'e agyan'e Yeesu*
 (Mat. 26.1-5; Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2)

⁴⁵ Ma 'njit'e shi ka n'eh'apaan'e t'e Mariyaama, k'e nee tii ka s'et'e d'ii Yeesu, lan'e ahadatii vii ka ci goon'ga 's'e. ⁴⁶ Amma ma hara 'nji, k'e 'nyi tii aab'ii *Farisanyin'e, t'eya dz'e ka ba ka tii s'et'e d'ii Yeesu. ⁴⁷ Wata Farisanyin'e da madiig'er'e limanyin'e a da m'eter'ekin'e, 'n'ki tii, "Iit'e d'anaama? Tsaam'em'e ka s'e nga hur'eshishiit's'e ci 'end'et's'e a d'aada!
⁴⁸ Mad'a k'e bwasee am'e ka ci ca d'aada ha'e, ka wiin'e n'e pat'one nga 'nji ka ci goon'ga. Mad'a k'e fii gayin'e nga 'nji Rooma 's'e, ka shin'e n'e tii, t'eya waalagi yi nga 'ntan'f'e gaam'e, t'eya saawee ka hanyin'e gaam'e!"

⁴⁹ T'e'i 'nd'e'i 'nd'e agitii d'ii l'em'ekii Kayafas'e, ci n'e gaw'e nga limanyin'e agi 't'e f'za. 'n'ki ci ka tii, "Ya san'e mabiin'e nuun'e kwa?"
⁵⁰ Pooshi un'e paarat'egi oo'i, g'ed'e 'nt'one nga 'nd'e r'ejw'e put'e nga 'nji pat'e, acii zamagin'e d'e pat'one nga hanyin'e kwa?" ⁵¹ Weewee ma s'et'e cii k'eya ba, 'ntaa nga 'nfun'ekii, amma mak'e d'ii ci ka gaw'e nga limanyin'e agi 't'e f'za, anabaakwaan'e cii k'eya da oo'i, ka 'nt'one n'e Yeesu ka put'e nga *Yahudiin'e. ⁵² 'ntaa wata nga Yahudiin'e tan'e, amma ka put'e nga 'nji nga 'ntan'f'e taa da pat'e, kaa t'eya ndzaan'e ka 'dz'em'e r'ejw'e.

⁵³ Uus'erakii 'wat'egi *gayin'e nga Yahudiin'e al'e r'egwa nga b'el'one t'e Yeesu.

⁵⁴ Acii ha'e, ma Yeesu, paa ci 'nyi ka wiin'e pan'ger'anj'e ma'e an'e hanyin'e nga Yahudiya, amma ca mad'e, ca pal'e saakii ka 'nd'e'i ha k'ed'eh'e da bilin'e, waatoo 'nd'e'i v'oran'e 't'e ci 'nj'e a 'wa If'erami. Dav'e ndzaa tii da lyawar'enaakii.

⁵⁵ Mb'eshan'e nga kum'one nga Pas'eka, k'e ma'i 'nji lan'e an'e hanyinatii, t'eya pal'e aa Urusaliima ka laabagi natii na, taabu'u mbu'yan'e kum'onekii. ⁵⁶ T'eya dz'e d'e al'one t'e Yeesu. Ma t'eya dza d'e n'e as'ek'e yi nga 'ntan'f'e 's'e, k'e laaguyi tii ahadatii, 'n'ki tii, "Iit'e nee un'e noona? Weewee paa ci ka shin'e ka kum'ona, anii ka shin'e n'e ca?" ⁵⁷ Ma l'eguyi tii ha'e, acii k'e baabagi madiig'er'e limanyin'e da Farisanyin'e oo'i, taa wu pat'e shii hat'e d'ii Yeesu dav'e, wa ca shi ka ban'e, kaa 'nj'e a shii dz'one ka k'es'one t'e ci.

11:42 11.42 12.30. **11:44** 11.44 20.6-7. **11:45** 11.45 2.23. **11:47** 11.47-48 2.11; Mat. 26.3-5; Sl'one 4.16. **11:49** 11.49-50 18.14. **11:52** 11.52 10.16. **11:53** 11.53 5.18. **11:54** 11.54 5.13; 7.1. **11:55** 11.55 2.13; Baan. 19.11-20; 2 Haba. 30.17-18. **11:56** 11.56 7.11.

12

Bəzəpaanə tə Yeesu də Bayitaniya (*Mat. 26.6-13; Mar. 14.3-9*)

¹ Ma ətsə mbədaanə baanə kuwa kaa ənjə a da kumənə n̄ga *Pasəka, kə gi Yeesu aa Bayitaniya, vəranə n̄ga Lazarusə əndətə shi ca madfee ka ci agi maməətə ənja. ² Makə mbu'i ci aadəvə, kə jigə ənji ka ci zəmə n̄ga kədəwanə. Ma Marəta, kə cakə ki tə tii agi təkə zəməkii. Ma Lazarusə, rəjwə nə ci agi ənjitə ndzaanə ka ha rəjwə da Yeesu.

³ Wata Mariyaama a n̄gərə əbwə urədyə. Ma urəditsa, n̄ga malanə kwaba acii də ba n̄ga “narədi” dii ənji. Kya əjivə aaba'ə sədə Yeesu, kya taadəgi də shiŋkinə n̄ga nətə. Wata mədədəranə n̄ga urədyakii a nagi yikii də zənənə.

⁴ Tə'i əndə'i lawarə n̄ga Yeesu, waatoo Yahuda Isəkariyoota ətə ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə. Kə bii ci, ⁵ “Maci dərəmaginə ci ənjə a dərəmagi də urəditsa, kadfa ka dfanə nə kwabakii *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə.” ⁶ Ma bii ci ətsə ha'ə, əntaa hakilanə cii kəya hakila tə maaghiinə, amma acii dii ci ka mahəra, makə dii ci, ci ca nəhə mbuurə kwabatii, ka tanə nə ci, ca tsakə də naakii na. ⁷ Amma əŋki Yeesu, “Bwasee ka ki. Wa kya kapaa sətə aciitə ka uusəra n̄ga n̄gədənə tə nyi. ⁸ Ma maaghiinə, taa guci patə nə tii abii unə, amma ma nyi, pooshi amə ka ndzaanə doonə taa guci.”

Da mətərəkinə agyanə Lazarusə

⁹ Makə fii dan̄kana oo'i, də Bayitaniya nə Yeesu, wata təya dzə aadəvə. Əntaa wata ka alənə tə Yeesu, amma i ka neenə ka Lazarusə ətə madfee Yeesu agi maməətə ənja. ¹⁰ Wata madiigərə limanyinə a dfa rəgwa n̄ga bələginə tə Lazarusə əsə. ¹¹ Acii da tsa uurakii shigi kaareenə n̄ga hara *Yahudiinə lanə ka tii, təya vii goŋga ka Yeesu.

Dəmənə n̄ga Yeesu aasəkə vəranə n̄ga Urusaliima (*Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40*)

¹² Pukyətə hakii, ma dan̄kanatə shi ka kumənə n̄ga Pasəka, kə fii tii oo'i, ka shinə nə Yeesu aa Urusaliima. ¹³ Wata təya fədə banyinə n̄ga dibənuuja, təya palə aaba'ə vəranə ka gunyanə də ci. Təya ka vurənə, təya ba, “Dələnə də Əntan̄fə! Wa Əntan̄fə a dfa barəkaanə ka əndətə shi agi ləmə n̄ga Slandana. Wa Əntan̄fə a dfa barəkaanə ka n̄wan̄wə n̄ga *Isərayiila!”

¹⁴ Ma Yeesu, kə lapaa ci vamənda, ca ndərəvə aaba'əkii, makə sətə bii malaaba ləkaləkatə oo'i, ¹⁵ “Vəranə n̄ga *Sihiyoonə ga ha n̄gwə! Waatsə n̄wan̄waaku ka shinə aba'ə uundzə vamənda.” ¹⁶ Ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də ətsə daga ka saa'ikii, amma makə madfee Əntan̄fə ka ci agi maməətə ənja, ca vii ka ci d̄uunuunə, kə buurətə tii oo'i, kə wabi malaaba ləkaləkatə ətsə agyanəkii, ha'ə əsə dii tii ka ci.

¹⁷ Ma ənjitə n̄ji da i Yeesu saa'itə 'wii ci tə Lazarusə asəkə gu'u, ca madfee ka ci agi maməətə ənja, kə baabii tii ka ənji sətə slənyi. ¹⁸ Ci

12:1 12.1-3 11.1-2. **12:2** 12.2 Luka 10.40. **12:3** 12.3 Luka 7.37-38. **12:4** 12.4 Yooh. 6.71; 13.2,27; 18.2. **12:5** 12.5 Isaa. 58.7; Mat. 19.21; Yak. 2.15-16. **12:7** 12.7 19.40. **12:8** 12.8 Dzək. 15.11. **12:9** 12.9 11.43-44. **12:11** 12.11 11.45. **12:13** 12.13 Jab. 118.26; Mat. 27.42; Yooh. 1.49. **12:15** 12.15 Zak. 9.9. **12:16** 12.16 2.22; 17.1. **12:17** 12.17 11.42-45.

dii gi danƙana ka gənjunə də ci, acii kə fii tii oo'i, ci sha dui sə n̄ga hurəshishiitsa. ¹⁹ Wata *Farisanyinə a ba ahadatii, əŋki tii, “Kə nee unə dui, pooshi amə agi jaalanə shanə! Tsaaməmə *duuniya patə ca nə'u tə ci!”

Alənə n̄ga hara ənji Gərikə tə Yeesu

²⁰ Ma ahada ənjitə gi ka paslənə tə Əntan̄fə agi kuməəta, tə'i hara ənji Gərikə. ²¹ Wata təya shi aabii Filibusə, əndə Batəsayida anə hanyinə n̄ga Galili, əŋki tii ka ci, “Maləma, n̄ga'ə keenə nə neenə ka Yeesu.” ²² Filibusə a maɗə, ca dzə ka banə ka Andərawəsə, təya maɗə, təya dzə ka banə ka Yeesu. ²³ Əŋki Yeesu ka tii, “Kə uugi saa'i mbu'yanə kaa Uuzənə n̄ga əndə a upaa duunətənə. ²⁴ Tantasyinə cii kya ba koonə, maɗa ləgagərə ənji slikerənə aagi hanyi, ka bəsləginə nə ci. Ma daaba'əkii, ca givagi, ca vii hi'u lanə. ²⁵ Ma əndətə uu'i əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinaakii. Ma əndətə kaaree ka əpinaakii əsə ganə a duuniya, ka kapaanə nə ci əpinəkii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²⁶ Taa wu patə ca moo paslənə tə nyi, tyasə see a nə'u ci tə nyi. Ma əndətə ca paslə tə nyi, taa da ndzaa nyi patə, ka ndzaanə nə ci davə. Taa wu patə ca paslə tə nyi, ka duunətənə nə Daadə tə ci.”

Wabənə n̄ga Yeesu agyanə əntənaakii

²⁷ “Ma nyi, agi mabuurenə nə nyi, mashiimə nyi sə n̄ga banə. Maɗa bii nyi, Daada, kasa'əgi ka nyi saa'itsa, pooshi ka ɗanə, acii ka putakii shi nyi, kaa nya shii sa ciba. ²⁸ Daada, baarii duunuunə n̄ga ləmaku ka ənja!” Wata əndə'i uura n̄ga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, “Kə uugi nyi baarii duunuunə n̄ga ləmaki. Ka ənənə nə nyi ka baariinə əsə.” ²⁹ Ma danƙanatə davə, kə fii tii uura n̄ga ənda, wata əŋki hara ənji ahadatii, “Dzanə n̄ga vənə dui ha'ə.” Əŋki hara ənji natii, “Malaa'ika wabi da ci!”

³⁰ Amma əŋki Yeesu ka tii, “Əntaa ka putaaki də uura n̄ga əndətsə fii unə, amma ka putə goonə, kaa ca shii tsakənə tuunə. ³¹ Kə uugi saa'i mbu'yanə ka ɗa gəŋwanə ka *duuniyana. Ka ləwutənə nə ənji n̄wanjuunə acii n̄wanwə n̄ga duuniya. ³² Ma nyi, maɗa kə maɗee ənji ka nyi aadəgyə, ka tə'yatənə nə nyi patənə n̄ga ənji aabiiki.” ³³ Kə bii ci ha'ə kaa ca baarii tsarə n̄ga əntəətə nii kəya əntə.

³⁴ Əŋki danƙana, “Ma bariya geenə, kə bii ci keenə, ma *Aləmasiihu, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Iitə dui banəku oo'i, tyasə ka maɗeenə nə ənji ka Uuzənə n̄ga əndə aadəgya? Wu sanə nə *Uuzənə n̄ga ənda?” ³⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Ka ta'veeenə nə bərənə ahadoonə gi'u. Dəmə aakəŋwa də wiigi'inə goonə agi bərənəkii, acii ga təkunə a lapaa tuunə a rəgwa. Acii ma əndətə ca wii agi təkunə, paa ci ka shii hatə cii kəya dzə aadəvə. ³⁶ Makə wiitə bərənəkii ahadoonə, viimə ka ci goon̄ga koona shii ndzaanə ka ənji n̄ga bərənə.”

Makə baɗi Yeesu wabəətsa, wata ca maɗə, ca dzə ka umbəginə saakii aciitii.

12:19 12.19 11.48. **12:21** 12.21 1.44; Luka 19.3; 23.8. **12:23** 12.23 2.4; 12.16. **12:24** 12.24-25 Mat. 10.39; 16.24-25; 1 Koor. 15.36. **12:26** 12.26 14.3; 17.24. **12:27** 12.27 12.23; Mat. 26.38. **12:28** 12.28 17.1; Mat. 3.17; 17.5. **12:31** 12.31 5.22; 14.30; 16.11. **12:32** 12.32-34 3.14. **12:33** 12.33 18.32. **12:34** 12.34 Jab. 89.37; 110.4; Əzaki. 37.25; Yooh. 12.23; 3.14. **12:35** 12.35-36 7.33; 8.12. **12:36** 12.36 5.13.

Ghatə vii goonja nga Yahudiinə

³⁷ Taa ngahi ka ginətii daadii Yeesu patənə nga sə nga hurəshishinaakii, amma paa tii vii ka ci goonja. ³⁸ Ma təkuree tii ka vii goonja, kaa sətə shi anabi Isaaya bii a ndzaa ka goonja, ətə bii cii,

“Slandana, wu sanə vii goonja ka wabəətə bii ina?

Tə'i əndə nee ka ngeerənaaku kwa?”

³⁹ Acii ha'ə kə təkuree tii ka vii goonja, acii kə bii Isaaya əsə, əŋki ci,

⁴⁰ “Kə uurəfəgi Əntanjə tə tii, acii ga təya nee ka uushi'inə.

Ca pa'əgi hiimatii

acii ga təya paaratəgi də uushi'inə əsə.

Əŋki Əntanjə, ma dii nyi ha'ə, acii ga təya zhi'wagi aabiiki, nya mbədəpaa də tii.”

⁴¹ Ma bii Isaaya ətsa, acii kə nee ci ka duunuunə nga Yeesu, ca wabə agyanəkii əsə.

⁴² Taa ngahi ha'ə, lanə agi *gayinə nga Yahudiinə vii goonja ka Yeesu, amma putə nga ngwalənə acii *Farisanyinə, pooshi tii nja wabəgi paŋgəranə agyanə Yeesu, acii ga ənjə a lyaakagi tə tii asəkə kuvə də'wa. ⁴³ Ma təya, gədə dəlanə nga ənji shiŋkinə kadeesəkə ka tii acii dəlanə nga Əntanjə.

La gəjwanə də wabənə nga Yeesu

⁴⁴ Kə madəe Yeesu ka uurakii ka banə, əŋki ci, “Taa wu patə vii ka nyi goonja, əntaa wata ka nyi vii ci goonja, amma da i ka Əndətə sləkee ka nyi. ⁴⁵ Taa wu patə nee ka nyi, kə nee ci ka Əndətə sləkee ka nyi ətsa. ⁴⁶ Ma nya, makə bərənə shi nyi aa duuniya, acii ga taa wu patə ətə vii ka nyi goonja, a ndzaanə agi təkunə. ⁴⁷ Madə kə fii əndə wabənaaki, amma paa ci nə'utə wabənəkii, paa nyi ka də ka ci gəjwanə də nəki. Ka luupaa ənji shi nyi aa duuniya, əntaa ka də gəjwanə ka tii. ⁴⁸ Ma əndətə kaaree ka nyi, ca təkuree ka fa wabənaaki, tə'i əndətə na də ka ci gəjwanə. Wabənə wabi nyi na ndzaa ka mala gəjwanaakii uusəra nga muudinə! ⁴⁹ Ma ətsa, goonja. Acii əntaa də baawədaaki cii kya wabə, amma Daadə ətə sləkee ka nyi bii ka nyi sətə banəki tyasə. ⁵⁰ Kə shii nyi əsə, ma wabənaakii, ci ca vii əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə ka ənja. Ma sənə bii nyi əsə, ci nə sətə bii Daadə ka nyi kaa nya ba.”

13*Yiibəginə nga Yeesu tə sədə nga lyawarənaakii*

¹ Ma ətsə mbədaanə baanə rəjwə ka kumənə nga *Pasəka, kə shii Yeesu oo'i, kədəhə nə ci ka bwasee ka duuniya, kaa ca ənə aabii Dii. Taa guci patə nə ci agi uufənə tə ənjitə a duuniya ətə ndzaa ka naakii, kə uu'i ci tə tii ca'ə ka muudinə.

² Ma ətsə kədəwanə, tii agi zəmənə, kə uugi *Seetanə kavənə aa ədzəmə Yahuda Isəkariyoota uuzənə nga Simoonə tə viinə tə ci aacii ənja. ³ Kə shii Yeesu oo'i, aaciikii ba'avə Əntanjə patənə nga uushi'inə, kə shii ci oo'i, dacii Əntanjə shi ci, aabiikii cii kəya ənə əsə.

12:37 12.37 16.9. **12:38** 12.38 Isaa. 53.1; Rooma 10.16. **12:40** 12.40 Isaa. 6.10. **12:41** 12.41 Isaa. 6.1-3. **12:42** 12.42 2.23; 9.22. **12:43** 12.43 7.18. **12:44** 12.44 5.24. **12:45** 12.45 14.9; 5.18. **12:46** 12.46 12.35-36. **12:47** 12.47 3.17; 5.22. **12:49** 12.49 7.16-17. **12:50** 12.50 4.34. **13:1** 13.1 2.4. **13:2** 13.2 12.4; Luka 22.3.

⁴ Wata ca madfətə ka ha nga ndzaanə, ca sədfəgi ɛndə'i kəjeerənə ashikii, ca ngərə gyara, ca ɛnəpaa də njukii. ⁵ Ca ngərə ma'inə, ca ɛjivə aasəkə kələra, ca ndzanə yibə sədfə nga lyawarənaakii, ca dzə də taadfəginə də gyaratə a njukii.

⁶ Ca mbu'ya aabii Simoonə Piita. Əŋki Piita ka ci, “Slandana, hə nə yibə ka nyi sədfə nii?” ⁷ Əŋki Yeesu ka ci, “Pooshi hə paaratəgi də sənə cii kya də ɛndzə'i, amma kadə nii kwa paaratəgi aakəŋwa.” ⁸ Əŋki Piita, “Paa hə ka yibə sədfəki shanə!” Əŋki Yeesu ka ci, “Madfa paa nyi yibə ka hə sədfəku, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə.” ⁹ Əŋki Simoonə Piita ka ci, “Slandana, madfa ha'ə dīya, ɛntaa wata sədfəki tanə yibəginəku, amma yibəgi patə da i ciinəki da nəki!” ¹⁰ Əŋki Yeesu, “Taa wu yibəgi shishinəkii, malaabakii nə ci ɛtsa, pooshi nafa nga ɛnənə ka yibənə, madaamə sədfəkii. Ma unə, patənə goonə malaabakii nuunə, madaamə ɛndə rəŋwə.” ¹¹ Ma bii Yeesu ha'ə, acii kə shii ci tə ɛndətə na vii tə ci aacii ɛnja. Ci dīi bii ci, “Patənə goonə malaabakii nuunə, madaamə ɛndə rəŋwə.”

¹² Ma daaba'ə, makə uugi ci yibəgi sədfətii, ca ɛnə ka ngavə kəjeerənaakii, ca ɛnə ka ndzaanə dasə ka ha nga ndzaanaakii, ca ləgwa amatii, ɛŋki ci, “Kə paaratəgyuunə də sətə dīi nyi ɛndzə'i kwa?”

¹³ Agi 'wanə nuunə tə nyi Maləma da Slandana. Nga'ə ɛsə makə 'wii unə tə nyi ha'ə, acii ci nə nyi. ¹⁴ Ma nyi Slandanuunə da Maləmə goonə ɛsə, kə yibəgi nyi koonə sədfuunə. Ma unə ɛsə, yibəshimə sədfə ahadoonə. ¹⁵ Kə baarii nyi koonə dfanə ha'ə, koonə shii dfanə makə ɛtsə dīi nyi koonə. ¹⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi mava ka paleenə ka Slandanəkii. Ha'ə ɛsə, pooshi masləkee ɛndə ka paleenə ka ɛndətə sləkee ka ci. ¹⁷ Makə kə shii unə goonəgatsa, madfa kə gyuunə aakəŋwa də dfanə ha'ə makə ɛtsa, tə'i barəkaanə ashuunə.

¹⁸ “ɛntaa agyanuunə patə cii kya wabə. Kə shii nyi ɛnjitə ta'i nyi. Ka dfanə ka goonə nə sətə bii malaaba ləkələkətə oo'i, ‘Ma ɛndənə ciina zəmə ka kəŋwə rəŋwə, kə zə'uunə ci ka nyi.’” ¹⁹ Ma bii nyi koonə ɛtsa daga ci ma'ə maslənəmə, koonə shii vii goonə, oo'i nyi nə ɛndə daga njukə, saa'itə nə səkii a slənə. ²⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə liwə taa tə wu ɛtə sləkee nyi, tə nyi liwə ci ɛtsa. Taa wu patə liwə tə nyi ɛsə, tə ɛndətə sləkee ka nyi liwə ci ɛtsa.”

Wabənə nga Yeesu agyanə viinə tə ci aacii ɛnja
(Mat. 26.20-25; Mar. 14.17-21; Luka 22.21-23)

²¹ Makə baŋgi Yeesu ha'ə, kə gimə ci agi mabuurəna, wata ca baŋgi paŋgəraŋə, ɛŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i ɛndə ahadoonə ɛtə na vii tə nyi aacii ɛnja.” ²² Lyawarənaakii a tsaaməshi ahadatii. Kə gwazəgi hanəkalatii ka shanə, acii pooshi tii shii taa agyanə wu ahadatii cii kəya wabə. ²³ ɛndə'i ɛndə agi lyawarənaakii ɛtə palee ci də uufənə, atanəgalakii nə ci dasə. ²⁴ Wata Simoonə Piita a mərəkətə ka ci, ɛŋki ci, “Ləgwatə amakii taa agyanə wu cii kəya wabə.” ²⁵ Wata ca ɛntsahətə aabii Yeesu, ɛŋki ci ka ci, “Wu daa Slandana?” ²⁶ Əŋki

13:3 13.3 3.35; 8.14. **13:4** 13.4-5 Luka 12.37. **13:10** 13.10 15.3. **13:11** 13.11 6.64,70-71. **13:12** 13.12-14 Mat. 20.24-28; 23.8-12; Luka 22.27; 1 Tim. 5.10. **13:15** 13.15 1 Yooh. 2.6; Fil. 2.5; 1 Piita 2.21. **13:16** 13.16 15.20; Mat. 10.24. **13:17** 13.17 Yak. 1.25. **13:18** 13.18 Jab. 41.10; Yooh. 17.12. **13:19** 13.19 8.24; 14.29; 16.4. **13:20** 13.20 Mat. 10.40. **13:23** 13.23 19.26; 20.2; 21.7,20.

Yeesu, “Ka cimwatənə nə nyi buroodi agi dzəguda, nya vii ka ci, ci nə əndəkii.” Wata ca əntəcii buroodi, ca daanə dzəguda, ca vii ka Yahuda uuzənə nga Simoonə Isəkariyoota. ²⁷ Pii makə liwə ci buroodikii, wata Seetanə a dəməgərə aa ədzəməkii. Əŋki Yeesu ka ci, “Duu ka da sətə cii kwa da pii pii!”

²⁸ Asee, ma wabənə nga Yeesu, pooshi əndə paaratəgi agitii. ²⁹ Makə d̄ii ci Yahuda nə əndə kəsə kwaba, ma nyihə hara lyawarənə, makə ma bii Yeesu ka ci, wa ca dzə ka ira uushi'iitə d̄ibə ka da də kumənə, taa vii uushi ka maaghiinə. ³⁰ Makə liwə Yahuda buroodita, wata ca madə, ca dəməgi dən̄wa'ə. Davəfə nə ha saa'iki.

Kura bariya

³¹ Ma daaba'ə, makə pyalə Yahuda, əŋki Yeesu, “Ma əndzə'i d̄iya, kə uugi d̄uunuunə nga Uuzənə nga əndə shiginə aa babara, kə uugi d̄uunuunə nga Əntan̄fə shiginə aa babara daciikii əsə. ³² Makə kə shigi d̄uunuunə nga Əntan̄fə paŋgəraŋə aa babara daciikii, ka haariinə nə Əntan̄fə d̄uunuunə nga Uuzənaakii ashikii saakii. Pii pii danəkii ha'ə əsə. ³³ Manjeevənaakya, ma aakəŋwa gi'u, pooshi nyi na ndzaanə ahadoonə ma'ə. Takumə kaa nya ba koonə sətə bii nyi ka *gayinə nga Yahudiinə: ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka dzənə ka hatə cii kya dzə aadəvə. ³⁴ Acii ha'ə wanyinə ka vii koonə kura bariya, waatoo, uudəshimə. Makə sətə uu'i nyi tuunə, tyasə see a uudəshuunə. ³⁵ Madə ka uudəshuunə, ka shiinə nə patənə nga əŋji oo'i, lyawarənaaki nuunə.”

Wabənə nga Yeesu agyanə hiweenə nga Piita

(*Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34*)

³⁶ Wata, Simoonə Piita a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “Slandana, aama daa cii kwa dza?” Əŋki Yeesu ka ci, “Ma hatə cii kya dzə aadəvə, paa hə ka nə'unə tə nyi əndzə'i. Amma ma aakəŋwa, ka nə'unə nə hə tə nyi.”

³⁷ Əŋki Piita ka ci, “Slandana, acii mi pa nya nə'u tə ha? Matasəkakii nə nyi kaa nya əntə ka putaaku!” ³⁸ Əŋki Yeesu, “Matasəkakii nə hə tanyi kaa ha əntə ka putaaki kwa? Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.”

14

Rəgwa nga dzənə aasii aa ha Əntan̄fə

¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Goonə buurə taa mi. Viimə goon̄ga ka Əntan̄fə, una gi'i tə nyi əsə. ² Ma asii ga Daadə, tə'i kuvənyinə lanə. Wanyinə ka dzənə ka hada koonə də ha əsə. Maci pooshi ha koonə, kada pooshi nyi bii koonə ha'ə. ³ Maa kə gi nyi, kə hadatəgi nyi koonə də ha, ka ənyanə nə nyi, nya shi ka fədənə tuunə aabiiki, koona shii ndzaanə ka hatə d̄ii nyi davə. ⁴ Kə shii unə rəgwa nga hatə cii kya dzə aadəvə.”

⁵ Əŋki Tooma ka ci, “Slandana, mashiimiinə hatə cii kwa dzə aadəvə, iitə d̄ii shiiniinə rəgwa nga dzəginə aadəva?” * ⁶ Əŋki Yeesu ka ci “Nyi nə rəgwa, ashiki nə goon̄gaanə, nyi nə əndə vii əpinə əsə. Pooshi

13:27 13.27 13.2. **13:29** 13.29 12.6. **13:31** 13.31-32 17.1. **13:33** 13.33 8.14. **13:34** 13.34 15.12,17; 1 Yooh. 2.7-8; 3.11,23; 4.11; 2 Yooh. 5-6. **13:35** 13.35 1 Yooh. 3.14. **13:36** 13.36 8.14; 21.19. **13:38** 13.38 18.27. **14:1** 14.1 14.27. **14:3** 14.3 12.26. * **14:5** 14.5 Tooma: 20.24.

əndə ca dzə aabii Daadə maɗaamə daciiki. ⁷ Makə ɗii ci kə shii unə tə nyi, ka shiinə nuunə tə Daadə əsə. Daga əndzə'i ka dzənə aakəɗwa kə shii unə tə ci, kə nee unə ka ci əsə.”

⁸ Əŋki Filibusə ka ci, “Slandana, ma sətə ciina moo, baarii keenə tə Duu.” ⁹ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, “Filibusə, kə ta'avə nyi ka shaŋə ahadoonə, amma ca'ə əndzə'i pooshi hə shii tə nyi nii? Taa wu patə nee ka nyi, kə nee ci ka Daadə ətsa. Iitə ɗii banəku oo'i, a baarii nyi koonə tə Daada? ¹⁰ Filibusə, paa hə vii gooŋga oo'i, ashii Daadə nə nyi, ha'ə nə Daadə əsə, ashiki nə ci kwa?” Wata əŋki ci ka lyawarənaakii patə, “Ma wabəənə ca shigi da maki koonə, əntaa ŋga naaki na. Amma Daadə ca ɗa slənaakii ashiki. ¹¹ Ma bii nyi, ashii Daadə nə nyi, ha'ə nə ci əsə, ashiki nə ci, viimə gooŋga ka wabənəkii. Maɗa pooshi unə ka vii gooŋga ka wabənaaki, viimə gooŋga putə ŋga uushi'iitə cii kya slənə.

¹² “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə vii ka nyi gooŋga, ka slənənə nə ci slənətə cii kya slənə əsə palee ka ənə cii kya slənə, acii aabii Daadə cii kya dzə. ¹³ Taa mi patə kədii unə də ləməki, ka ɗanə nə nyi koonə səkii, kaa Daadə a shii upaa ɗuunətənə dashiki Uuzənaakii. ¹⁴ Maɗa kədii unə taa mi patə də ləməki, ka ɗanə nə nyi koonə.”

Da aləkawalə ŋga vii Malaaba Ma'yanə

¹⁵ “Maɗa kə uu'i unə tə nyi, ka nə'utənə nuunə bariyaaki. ¹⁶ Ma nyi, ka kədiinə nə nyi acii Daadə, kaa ca vii koonə əndə'i əndə tsakənə tuunə. Ka ndzaanə nə ci ahadoonə ca'ə ka muudinə. ¹⁷ Ma'yanə nə ci. Ci baarəgi paŋgəraŋə tə gooŋgaanə agyanə əntaŋfə. Ma ci, pooshi *duuniya liwə tə ci, acii pooshi tii nee ka ci, pooshi tii shii tə ci əsə. Amma ma unə, kə shii unə tə ci, acii ka hakii nuunə, ashuunə nii kəya ndzaanə əsə.

¹⁸ “Maa kə pyalə nyi, paa nyi ka bwaseenə koonə unə daanuunə, ka ənyanə nə nyi aabii unə. ¹⁹ Ma aakəɗwa gi'u, pooshi duuniya na nee ka nyi ma'ə. Amma ma unə, ka neenə nuunə ka nyi. Makə ɗii ci da i əpinə nə nyi, kaa ndzaanə nuunə da i əpinə noonə əsə. ²⁰ Maa kə mbu'ya uuserata, ka shiinə nuunə oo'i, ashii Daadə nə nyi, unə əsə ashiki nuunə, makə sətə ɗii nyi ashuunə. ²¹ Taa wu patə liwə bariyanyinaaki, ca nə'utə tə tii, ci nə əndətə uu'i tə nyi. Ma əndətə uu'i tə nyi, ka uudənə nə Daadə tə ci. Ma nyi naaki əsə, ka uudənə nə nyi tə ci, nya baarəgi ka ci naaki na.”

²² Əŋki Yahuda (əntaa ŋga Isəkariyoota), “Slandana, iitiitə daa ɗanəkii baarəginəku naaku nə keenə tanə, amma əntaa ka duuniya?” ²³ Əŋki Yeesu, “Taa wu patə uu'i tə nyi, ka nə'utənə nə ci dzəgunənaaki. Ka uudənə nə Daadə tə ci. Ma nyi inə da Daadə, ka shine niinə, ina shi ka ndzaanə ashikii. ²⁴ Ma əndətə pooshi ka nə'u dzəgunənaaki, paa ci ka uudənə tə nyi ətsa. Ma dzəgunəənə fii unə da maki, əntaa ŋga ənfə nəki, amma dacia Daadə ətə sləkee ka nyi shigi dzəgunənəkii.

14:6 14.6 Ibər. 10.20. **14:7** 14.7 8.19. **14:9** 14.9 12.45. **14:10** 14.10 3.35. **14:11** 14.11 5.18,36; 10.37-38. **14:13** 14.13 15.16; 17.1. **14:15** 14.15 14.21,23; 15.10; 1 Yooh. 5.3; 2 Yooh. 6. **14:16** 14.16 7.39; 14.26; 15.26; 16.7,13; 20.22; 1 Yooh. 3.24; 4.13; Slənə 1.4; 2.4. **14:17** 14.17 1 Koor. 2.10-16. **14:19** 14.19 16.16; 8.14. **14:20** 14.20 5.18. **14:21** 14.21 14.15. **14:23** 14.23 Səniinə 3.20. **14:24** 14.24 7.16.

25 “Wanyinē ka ba koonē ɛnē daga nyi ma'ə ahadoonē. 26 Ma ɛndē tsakənē tuunē, waatoo Malaaba Ma'yanē ɛtē nē Daadē a sləkee koonē dē ləmēki, ci na dzəgunē koonē patənē n̄ga uushi'inē, ca buurətē koonē patənē n̄ga uushi'iitē bii nyi koonē.

27 “Ndzaanē agi jamənē cii kya bwasee koonē. ɛntaa tsarē n̄ga jamətē ci duuniya a vii, amma naaki saaki. Goona buurē taa mi, goona n̄gwalē ɛsē. 28 Kē fii unē nya ba, ka palənē nē nyi, amma ka ɛnyanē nē nyi aabii unē. Madā kē uu'i unē tē nyi, ka dānē nuunē moodasəkē n̄ga dzənaaki aabii Daadē, acii kē palee ci ka nyi. 29 Kē bii nyi koonē ɛtsē ɛndzə'i daga ci ma'ə maslənəmē, koonā shii vii goon̄ga saa'itē nē səkii a slənē. 30 Paa nyi na wabē lan̄jē doonē ma'ə, acii agi shine nē n̄wan̄wē n̄ga duuniyana. ɛntaa n̄geerənē paleegi ci ka nyi, 31 amma ma na dā ha'ə, kaa duuniya a shii oo'i, kē uu'i nyi tē Daadē. Ci d̄ii cii kya slənē patənē n̄ga uushi'inē makē sətē bii ci ka nyi. Kwadzaamē kaama bwasee ka hana.”

15

Tantanyitē ɛn̄fwē nē Yeesu

1 “Nyi nē tantanyitē ɛn̄fwē inabi, Daadē ɛsē nē ɛndē hadā dē ɛn̄fukii. 2 Agi pwaatəginē nē ci ciinē n̄ga ɛn̄fwē ɛtē pooshi ka poonē n̄ga'a. Ma ɛtē ca poo n̄ga'a, ca hadatəgi, kaa ca shii ndzaanē camē, ca poo lan̄jē. 3 Ma unē, camē nuunē dē dzəgunətē jigunyii koonē. 4 Ndzaamē ləbē da nyi, nya ndzaa ləbē doonē naaki. Pooshi baladzanē n̄ga ɛn̄fwē ka poonē ci saakii madfaamē ci ma'ə ashi diikii. Ha'ə ɛsē, pooshi unē ka poonē, madfa pooshi unē ləbē da nyi.

5 “Nyi nē ɛn̄fwa, unē nē baladzanē n̄ga ɛn̄fwa. Ma ɛndətē ləbē da nyi, ashikii nē nyi ɛsē, ci ca poo lan̄jē, acii madfa pooshi nyi, pooshi uushi cuuna mbee ka dātənē. 6 Ma ɛndətē pooshi ləbē da nyi, ka kaginē nē ɛnji tē ci makē baladzanē n̄ga ɛn̄fwa, ca huurəgi, ɛnjē a dzatəgi dē baladzanəkii, ɛnjē a kaanē gunē, ca ɛtsagi. 7 Madfa kē ndzaa unē ləbē da nyi, kē ndzaa wabənaaki ləbē doonē ɛsē, ka kədiinē nuunē patənē n̄ga uushi'inē ɛtē cuuna moo, ka upaanē nuunē ɛsē. 8 Madfa kē ndzaa unē makē ɛn̄futē ca poo lan̄jē, ka kiranē nuunē d̄uunuunē ka Daadē. Ci na baarii oo'i, ɛnji nē'unē tē nyi nuunē. 9 Kē uu'i nyi tuunē makē sətē uu'i Daadē tē nyi. Ndzaamē agi uufənaaki.

10 Madfa kē nē'utuunē sətē bii nyi koonē, ka ndzaanē nuunē agi uufənaaki, makē sətē nē'utē nyi ndilē ndilē tē sətē bii Daadē ka nyi, nya ndzaanē agi uufənaakii ɛsē.

11 “Ma bii nyi koonē ɛtsa, kaa moodasəkaaki a ndzaanē ahadoonē, moodasəkē goonē a mbu'u ɛsē. 12 Ma bariyaaki, uufəshimē, makē sətē uu'i nyi tuunē. 13 Ma maduunē uufənē ɛtē ci ɛndē a uufē tē guviinəkii, vigi ɛpinaakii ka putatii. 14 Ma unē, madfa kē nē'utuunē sətē bii nyi koonē, guviinēki nuunē. 15 Paa nyi ka 'wanē tuunē ɛnji slənaaki ma'ə. Acii ma ɛndē sləna, paa ci ka shii sətē ci Slandanəkii a

14:26 14.26 14.16. 14:27 14.27 16.33; 20.19,21. 14:28 14.28 8.14. 14:29 14.29 13.19.
 14:30 14.30 12.31. 14:31 14.31 15.10; Mat. 26.46. 15:1 15.1 Hoos. 10.1; Jab. 80.9-12.
 15:2 15.2 Mat. 3.10. 15:3 15.3 13.10. 15:4 15.4-5 6.56; 15.7,10,16; Rooma 11.17-18; 2
 Koor. 3.5; 4.7; 1 Yooh. 2.6,28; 3.6,24. 15:6 15.6 Mat. 7.19. 15:7 15.7 15.16. 15:8 15.8
 14.13; 17.1. 15:9 15.9 13.1; 5.18. 15:10 15.10 14.15. 15:11 15.11 16.22,24; 17.13; 1
 Yooh. 1.4. 15:12 15.12 13.34; 1 Yooh. 4.11. 15:13 15.13 10.11.

da. Guviiñeki 'wanëki tuunë, acii kə bii nyi koonë patënë nga sətə fii nyi ama Daadə. ¹⁶ Əntaa unə ta'i tə nyi, amma nyi ta'i tuunə, nyi kavə tuunə koonə dzə ka əji pawə lajə, waatoo pawətə pooshi ka uudənə shañə. Madə kə dīi unə ha'ə, ka viinə nə Daadə koonə taa mi kədii unə aciiki də ləməki. * ¹⁷ Ci dīi cii kya ba koonə, uudəshimə.”

*Ushapaanə nga ənji *duuniya tuunə*

¹⁸ “Madə kə ushapaa duuniya tuunə, buurətəmə oo'i, tə nyi 'watəgi tii ushapaanə. ¹⁹ Maci nga duuniya nuunə, kadə ka uudənə nə duuniya tuunə. Amma kə ta'i nyi tuunə tsarəgi əgi duuniya, əntaa natii nuunə. Ci dīi ushapaa tii tuunə. ²⁰ Buurətəmə sətə bii nyi koonə tuu'inə, pooshi mava ka palee ka Slandanəkii. Ci dīi, madə kə cibee tii ka nyi, ka cibeenə nə tii koonə noonə əsə. Madə kə nə'utə tii dzəgunənaaki, ka nə'utənə nə tii noonə əsə. ²¹ Amma ka danə nə tii koonə patənə nga uushi'iitsa acii dīi unə ka naaki, acii pooshi tii shii tə Əndətə sləkee ka nyi. ²² Maci pooshi nyi shi, nya wabə ka tii, kadə pooshi 'waslyakənatii kəshi tə tii. Amma makə sətə dīi ci ətsa, pooshi rəgwa mbərəfənətii acii 'waslyakənatii. ²³ Taa wu patə ushapaa tə nyi, tə Daadə ushii ci ətsa. ²⁴ Maci pooshi nyi daadīi uushi'inə ahadatii ətə pooshi əndə sha dīi tsarəkii makə ətsa, kadə pooshi 'waslyakənatii kəshi tə tii. Amma kə nee tii ka uushi'iitə dīi nyi, patə da ha'ə kə kaaree tii keenə inə da Daadə. ²⁵ Ma dīi ətsə patə, kaa sətə nyaahə ənji asəkə bariyatii a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci: 'Əntaa uushi dīi nyi ka tii kaaree tii ka nyi.’

²⁶ “Kadə nə Matsakə tuunə a shi daci Daadə, waatoo Malaaba Ma'yanə. Ci na baarəgi panğəranə tə goonğaənə nga Əntanfə. Daci Daadə nii kya sləkee koonə ka ci, ca wabə agyanəki əsə. ²⁷ Ma unə, ka wabənə nuunə agyanəki, acii daga saa'itə 'watəgi nyi dzəgunənə ka ənji naamə doonə.

16

¹ “Ma bii nyi koonə ətsə patə, acii goona ənyi aaba'ə əgi nə'unə tə nyi. ² Kadə nə ənjə a laakəgi tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. Tə'i saa'i na shi əsə, taa wu ca bələ tuunə, ka ngərənə nə ci makə paslənə nə ci ka paslənə ka Əntanfə də danə ha'ə. ³ Ma nə ənjə a da koonə ətsə patə, acii pooshi tii shii tə Daadə taa tə nyi. ⁴ Amma ma bii nyi koonə ətsa, koonə shii buurətənə oo'i, kə shi nya bii koonə ha'ə saa'itə nə səkii a da.”

Slənə nga Malaaba Ma'yanə

“Ma dīi pooshi nyi bii koonə uushi'iitə daga nəkə, acii ka hakii naamə. ⁵ Amma makə wanyinə ka palənə aabii Əndətə sləkee ka nyi, ci dīi cii kya bagi koonə əndzə'i. Taa ngahi kə bii nyi koonə ka palənə nə nyi, amma pooshi əndə ahadoonə ləguyi ka nyi taa aama cii kya dzə. ⁶ Wata una bəzəgi səkə puta bii nyi ha'ə. ⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə, gəfə palənaaki koonə, acii madə pooshi nyi pyalə, pooshi

* **15:16** 15.16 14.13; 15.7; 16.23-24; Mat. 18.19; 1 Yooh. 3.22; 5.14-15; nyi ta'i tuunə: Yooh. 6.70; 13.18. **15:17** 15.17 13.34. **15:18** 15.18 7.7. **15:20** 15.20 13.16. **15:21** 15.21 16.3. **15:22** 15.22 9.41. **15:23** 15.23 Luka 10.16; Yooh. 5.23; 1 Yooh. 2.23. **15:24** 15.24 5.36. **15:25** 15.25 Jab. 69.5; 35.19. **15:26** 15.26 1.15; 5.36; 14.16; 1 Yooh. 5.6-9. **15:27** 15.27 1.14; Slənə 1.8; 1 Yooh. 1.2; 4.14. **16:2** 16.2 9.22. **16:3** 16.3 15.21. **16:4** 16.4 13.19. **16:5** 16.5 8.14. **16:6** 16.6 16.22.

Matsaké tuunə na shi koonə. Amma maa kə pyalə nyi, ka sləkeenə nə nyi koonə ka ci. ⁸ Maa kə shi ci əsə, ka baarəginə nə ci ka *duuniya taa mi nə 'waslyakəənə, da taa mi nə slənə sətə dagwakii. Ca baarii əsə oo'i, kadə nə Əntanjə a dā ka tii gəjwanə. ⁹ Ka baariinə nə ci ka tii oo'i, kə slənyi tii 'waslyakəənə makə dīi ci pooshi tii vii ka nyi goonja. ¹⁰ Ka baariinə nə ci ka tii əsə oo'i, dagwakii nə slənaaki, makə dīi ci aabii Daadə cii kya palə, pooshi unə ka neenə ka nyi ma'ə. ¹¹ Ka baariinə nə ci ka tii əsə oo'i, kadə nə Əntanjə a dā ka tii gəjwanə, acii ma njwanja nja duuniyana, kə uugi ci upaa naakii.

¹² “Lanjə nə uushi'inə amaki nja banə koonə, amma ma əndzə'i, ka dāginə lanjə ka nuunə ka əsətənə. ¹³ Yoo, maa kə shi Ma'yanə ətə na baarəgi goonjaanə agyanə Əntanjə, ka dzəgunətənə nə ci koonə rəgwa nja goonjaanə patə. Əntaa də baawədaakii saakii nii kəya wabə, amma sətə fii ci nii kəya ba. Ka banə nə ci koonə uushi'iitə na shi. ¹⁴ Kadə nii kəya dūunətə tə nyi, acii uushi'iitə wabi nyi nii kəya ngerə, ca ba koonə. ¹⁵ Patənə nja sətə marii Daadə, naaki. Ci dīi fii unə bii nyi, ma Ma'yanəkii, ka ngerənə nə ci sətə vii nyi ka ci, ca ba koonə.”

Mabətəsəkə da moodasəka

¹⁶ “Ma aakəjwa gi'u, pooshi unə na nee ka nyi. Ma ta'avənə gi'u daaba'əkii əsə, ka neenə nuunə ka nyi.” ¹⁷ Wata hara lyawarənaakii a ləgwa ahadatii, “Mi cii kəya moo banə kwa? Kə bii ci kaamə, ma aakəjwa gi'u, pooshi amə na nee ka ci; ma ta'avənə gi'u daaba'əkii əsə, ka ənənə naamə ka neenə ka ci. Ca ba əsə, acii dīi ci aabii Dii cii kəya dzə. ¹⁸ Mi sanjə ci 'aakəjwa gi'u' a moo bana? Pooshi amə shii sətə cii kəya wabə agyanəkii.”

¹⁹ Kə shii Yeesu oo'i, nja'ə ka tii nə ləgwanə ka ci, wata əjki ci ka tii, “Ma aakəjwa gi'u, pooshi unə na nee ka nyi. Ma daaba'əkii gi'u əsə, ka neenə nuunə ka nyi. Ci nə sətə cuuna laagwa ahadoonə agyanəkii kwa? ²⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma unə, ka tuunə nuunə, una ngerə ma, amma ma *duuniya, ka dānə nə tii moodasəka. Ka bəzənə nə səkuunə, amma ka zə'unə nə mabətəsəkə goonə ka moodasəka. ²¹ Maa kə uugi saa'i nja minə dānə kaa kya pawə, ka bəzənə nə səkətə acii kə mbu'ya saa'itə nja sa bwanea. Amma maa kə pwayi ki uuzənəkii, wata bwaneakii a zaanə ka ki, acii ka moodasəkə nə ki nja pawə uuzənə aasəkə duuniya. ²² Ha'ə dīi nuunə. Ma əndzə'i, ka mabətəsəkə nuunə, amma ka ənyanə nə nyi aabii unə, ka dānə nuunə moodasəkə ka shanjə, waatoo tsarə nja moodasəkə ətə pooshi əndə gutsəginə acii unə.

²³ “Maa kə mbu'ya uuserata, pooshi uushi cuuna kədii aciiki. Tantanyinə cii kya ba koonə, Daadə na vii koonə taa mi patə kədii unə aciikii də ləməki. ²⁴ Ca'ə mbu'ya ka ənshinə, pooshi unə kədii taa mi də ləməki. Ma dānuunə, kədiimə, ka upaanə nuunə, kaa moodasəkə goonə a shii ndzaanə sarai yadə uushi agikii.”

*Jaalənə agyanə *duuniya*

16:7 16.7 14.16. **16:8** 16.8 Slənə 24.25. **16:9** 16.9 2.23; 5.38; 6.36,64; 7.5; 10.26; 12.37. **16:11** 16.11 12.31. **16:13** 16.13 14.16; 15.26; Slənə 16.6-10; 1 Yooh. 2.27. **16:14** 16.14 17.1. **16:15** 16.15 17.10. **16:16** 16.16 14.19. **16:22** 16.22 15.11. **16:23** 16.23 15.16.

25 “Kə dīi nyi koonə wabənə agi wabənə ka ba koonə də uushi'iitsa. Amma tə'i saa'i na shi ətə pooshi nyi na ɗa koonə wabənə agi wabənə ma'ə. Panğəranə panğəranə nii kya wabə koonə agyanə Daadə.

26 Maa kə mbu'ya uuserata, ka kədiinə nuunə aciikii də ləməki. Mabamə nyi koonə əsə, nyi na kədii aciikii ka putə goonə. 27 Acii Daadə də naakii nə maa, kə uu'i ci tuunə. Ma uu'i ci tuunə, acii unə maa, kə uu'i unə tə nyi, una vii goonğa oo'i, daciikii shi nyi. 28 Weewee daci Daadə shi nyi aasəkə duuniya. Ma əndzə'i əsə, aabii Daadə cii kya ənə, nya bwasee ka duuniyana.”

29 Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, “Wahətsə ka wabənə panğəranə panğəranə ha'ə dīi, yadə wabənə agi wabənə agikii. 30 Kə shii inə ha'ə dīi oo'i, kə shii hə patənə nğa uushi'inə, kə shii hə sətə a ədzəmiinə taabu'u ləgyui inə amaku. Ətsə ha'ə kavə tiinə ka vii goonğa oo'i, daci əntanğə shi hə.”

31 Əŋki Yeesu ka tii, “Bahə kə vii unə goonğa nii? 32 Acii tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa ətə nuuna təkəgi patə, taa wu patə ca palə saakii, una bwasee ka nyi, nyi daanəki. Amma əntaa nyi daanəki tanyi, acii ma Daadə, aabiiki nə ci. 33 Ma bii nyi koonə ətsa, koonə shii ndzaanə agi jamənə agi ləbəənə libuunə da nyi. Ka cibeənə nə duuniya koonə. Amma kəsəmə ədzəma, acii kə jaalii nyi agyanə duuniya.”

17

Da də'wa nğa Yeesu ka putə nğa lyawarənaakii

1 Makə uudəpaa Yeesu wabə uushi'iitsa, wata ca tsaamə aadəgyə, əŋki ci, “Daadə, kə uugi saa'i mbu'yanə. Baarii dūunuunaaki ka ənja, kaa nya baarii ka tii naaku əsə. 2 Acii kə vii hə ka nyi baawəda agyanə patənə nğa əndə shiŋkinə, kaa nya shii vii əpinə nğa ca'ə ndənjwə ndənjwə ka ənjitə vii hə ka nyi patə. 3 Ma əpinə nğa ca'ə ndənjwə ndənjwə, ci nə shiinə tə hə əntanğə rənjwə dyanə əndə goonğa da shiinə tə nyi Yeesu Aləmasiihu ətə sləkee hə. 4 Ma nya, kə baarii nyi dūunuunaaku asəkə duuniya. Kə uudəpaa nyi slənətə vii hə ka nyi kaa nya ɗa. 5 Daada, ma əndzə'i, dūunətə tə nyi gatə ka hatə dīi hə davə, makə sətə dūunətə hə tə nyi saa'itə duuniya ma'ə matagamə.

6 “Kə bii nyi tə hə ka ənjitə tadəgi hə tə tii tsanə agi duuniya, ha vii ka nyi. Naaku nə tii, ha vii ka nyi tə tii əsə. Kə nə'utə tii wabənaaku.

7 Ma əndzə'i, kə shii tii oo'i, patənə nğa sətə vii hə ka nyi, daciiku ca shi. 8 Kə bii nyi ka tii wabəətə vii hə ka nyi, kə liwə tii əsə, kə shii tii tantanyinə oo'i, daciiku shi nyi, təya vii goonğa oo'i, hə sləkee ka nyi.

9 “Wanyinə ka ɗa də'wa ka putatii. Əntaa putə nğa *duuniya patə cii kya ɗa də'wa, amma ka putə nğa ənjinə vii hə ka nyi, acii naaku nə tii. 10 Patənə nğa ənjaaki naaku. Patənə nğa ənjaaku əsə, naaki nə tii. Dashitii əsə ci ənjə a nee ka dūunuunaaki. 11 Wanyitə ka dzənə aabiiku. Paa nyi ma'ə a duuniya. Amma ma təya, a duuniya nə tii. Malaaba Daada! kaka'atə tə tii də baawəda nğa ləməku ətə

16:25 16.25 Mat. 13.34. **16:28** 16.28 8.14. **16:32** 16.32 Zak. 13.7; Mat. 26.31,56. **16:33** 16.33 7.7; 14.27; 1 Yooh. 5.4. **17:1** 17.1 2.4; 11.4; 12.16,23,41; 13.31-32; 14.13; 15.8; 16.14; 17.10,22,24. **17:2** 17.2 3.35; 5.24; Mat. 28.18. **17:3** 17.3 1 Yooh. 5.20. **17:4** 17.4 4.34. **17:5** 17.5 1.1-2; 8.58; 17.24. **17:6** 17.6 17.26. **17:10** 17.10 15.8.

vii hæ ka nyi, kaa tɔya ndzaanɛ ka ma rɛɲwɛ. * ¹² Ma saa'itɛ nyi ahadatii, kɛ kaka'atɛ nyi tɛ tii dɛ baawɛda ŋga lɛmɛku ɛtɛ vii hæ ka nyi, aɣi nɛhɛnɛ nɛ nyi tɛ tii. Taa rɛɲwɛ pooshi ɛndɛ sha zii aɣitii, maɗaamɛ ɛndɛtɛ rɛɲwɛ, waatoo, ɛndɛ ŋga gunɛ. Ma dɛi ha'ɛ, kaa sɛtɛ bii malaaba lɛkalɛkatɛ a ndzaa ka tantanyinɛ.

¹³ “Ma ɛndzɛ'i, wanyinɛ ka dzɛnɛ aabiiku. Ma bii nyi uushi'iitɛ asɛkɛ duuniya ɛsɛ, kaa tɔya shii ndzaanɛ dɛ moodasɛkaaki, ca ndzaanɛ sarai a ɛdzɛmɛtii. ¹⁴ Kɛ bii nyi ka tii waɓɛnaaku. Kɛ ushapaa *duuniya tɛ tii, acii dɛi tii ɛntaa ŋga duuniya, makɛ sɛtɛ dɛi nyi ɛntaa ŋga duuniya ɛsɛ. ¹⁵ Ma cii kya kɛdii aciiku, ɛntaa kaa ha fɛɗɛɣi tɛ tii ganɛ a duuniya, amma kaa ha kaka'agi tɛ tii acii ma'waslyakɛ ɛndɛtsa. ¹⁶ Makɛ sɛnɛ dɛi nyi ɛntaa ŋga duuniya, ha'ɛ nɛ tii ɛsɛ, ɛntaa ŋga duuniya nɛ tii. ¹⁷ Zhi'ee ka tii, tɔya ndzaa camɛ ka hæ saaku, tɔya shii goonɣaanɛ ŋga waɓɛnaaku. ¹⁸ Wanyinɛ ka slɛkeenɛ ka tii aasɛkɛ duuniya, makɛ sɛtɛ slɛkee hæ ka nyi aasɛkɛ duuniya naaku ɛsɛ. ¹⁹ Wanyinɛ ka vii naaki nɛ ka hæ ka putatii. Tii maa, kaa tɔya shii mbee ka vii natii nɛ ka hæ ɛsɛ dɛ goonɣaanɛ.

²⁰ “ɛntaa wata ka putatii cii kya ɗa dɛ'wa, amma da i ka putɛ ŋga ɛɲjitɛ na vii ka nyi goonɣa putɛ ŋga fa Ŋunyi Habara amatii. ²¹ Aɣi ɗanɛ nɛ nyi dɛ'wa kaa tɔya shii ndzaanɛ ka ma rɛɲwɛ patɛ. Daadɛ! wa tɔya lɛɓɛ daaɲwɛ, makɛ sɛnɛ dɛi aɲwɛ. Wa tɔya ndzaanɛ ka ma rɛɲwɛ, kaa duuniya a shii oo'i, hæ slɛkee ka nyi. ²² Ma ɗuunuutɛ vii hæ ka nyi, ci vii nyi ka tii, kaa tɔya shii ndzaanɛ ka ma rɛɲwɛ makɛ sɛnɛ dɛi aɲwɛ rɛɲwɛ. ²³ Waatoo nya ndzaanɛ ashitii, hæ ɛsɛ ha ndzaanɛ ashiki, tɔya ndzaanɛ rɛɲwɛ ka shaɲɛ, kaa duuniya a shii oo'i, hæ slɛkee ka nyi. Ma hæ ɛsɛ, kɛ uu'i hæ tɛ tii makɛ sɛnɛ uu'i hæ tɛ nyi.

²⁴ “Daada! ma ɛɲjinɛ vii hæ ka nyi, ŋga'ɛ ka nyi kaa tɔya ndzaanɛ ka hatɛ nii kya ndzaanɛ, kaa tɔya shii neenɛ ka ɗuunuunaaki ɛtɛ vii hæ ka nyi. Ma vii hæ ka nyi, acii kɛ uu'i hæ tɛ nyi daga duuniya ma'ɛ matagamɛ. ²⁵ Daadɛ ɛndɛ goonɣa, pooshi duuniya shii tɛ hæ, amma ma nya, kɛ shii nyi tɛ hæ. Ma ɛɲjinɛ ɛsɛ, kɛ shii tii oo'i, hæ slɛkee ka nyi. ²⁶ Kɛ bii nyi tɛ hæ ka tii, ka dzɛnɛ nɛ nyi aakɛɲwa dɛ banɛ ka tii ha'ɛ ɛsɛ, kaa uudɛtɛtɛ cii kwa uudɛ tɛ nyi a ndzaanɛ ashitii, nyi maa, kaa nya shii ndzaanɛ ashitii.”

18

Kɛsɛnɛ tɛ Yeesu

(*Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53*)

¹ Makɛ uudɛpaa Yeesu dɛ'watsa, tɔya maɗɛ tii da lyawarɛnaakii, tɔya taɲɛɣi tɛhwanɛ ŋga Kidɛroonɛ. Ma dava, tɛ'i sɛkɛtsanɛ. Wata Yeesu tii da lyawarɛnaakii a dɛmɛgɛrɛ aasɛkɛ tsanɛkii. ² Ma Yahuda, ɛndɛ viinɛ tɛ Yeesu ka ɛɲja, kɛ shii ci hakii, acii kɛ izɛɛ Yeesu tii da lyawarɛnaakii ka dzɛnɛ aadɛwɛ. ³ Wata Yahuda a palɛ aadɛwɛ aasɛkɛ tsanɛ tii da soojiinɛ ŋga Rooma da ɛɲji nɛhɛ yi ŋga ɛntaɲfɛ. Ma tɔya, madiigɛrɛ limanyinɛ da *Farisanyinɛ slɛkee ka tii. Tɔya fɛɗɛɛnɛ uushi'inɛ ŋga paginatii da i tikisanyinɛ aciitii.

* **17:11** 17.11-12 6.39; 13.18; ndzaanɛ ka ma rɛɲwɛ: 10.30; 17.21-23; Gal. 3.28. **17:13** 17.13 15.11. **17:14** 17.14 7.7; 8.23. **17:15** 17.15 Mat. 6.13; 2 Tees. 3.3; 1 Yooh. 5.18. **17:18** 17.18 20.21. **17:21** 17.21-23 5.18; 17.11. **17:24** 17.24 12.26; 17.5. **17:25** 17.25 1.9-10; 8.55; Mat. 11.25-27. **17:26** 17.26 17.6. **18:1** 18.1 Mat. 26.36. **18:2** 18.2 12.4; Luka 21.37; 22.39. **18:3** 18.3 7.32,45.

⁴ Ma Yeesu, kə shii ci sətə na slənə də ci patə, wata ca əntsahətə aakəŋwa, əŋki ci, “Tə wu daa cuuna ala?” ⁵ Əŋki tii, “Tə Yeesu əndə Nazaratu ciina alə.” Əŋki ci ka tii, “Aa wanyina.” Ma Yahuda əndə viinə tə ci aacii ənja, davə nə ci kəŋə abitii. ⁶ Makə bii Yeesu ka tii, “Aa wanyina”, wata təya ənəgi aaba'ə, təya kwaalagi aa panə acii ŋgwalənə. ⁷ Yeesu a ənə ka ləgwanə ka tii, “Tə wu cuuna alə kwa?” Əŋki tii ka ci, “Tə Yeesu əndə Nazaratu.” ⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Kə bii nyi koonə, wanyina. Madə tə nyi cuuna alə, wa hara ənjina a palə satii.” ⁹ Ma bii ci ha'ə, kaa sətə wabi ci a ndzaanə ka tantanyinə, ətə bii ci, “Daada, taa rəŋwə pooshi ətə ətee nyi agi ənjitə vii hə ka nyi.”

¹⁰ Ma Piita, da i ŋgila purəŋanaakii nə ci. Wata ca də'yagi, ca patsəgi limə ciizəmanə ŋga mava ŋga gawa ŋga limanyinə. Maləcisə nə ləmə ŋga mavakii. ¹¹ Wata əŋki Yeesu ka Piita, “Ənəgərə də ŋgila purəŋanaaku! Ma nə hə ka nəhənə, pooshi nyi ka sagi cibəənə vii Daadə ka nyi kwa?”

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Anasə*

¹² Wata soojiinə ŋga Rooma da gawatii da i ənji nəhə yi ŋga Əntaŋfə, təya kəsə tə Yeesu, təya anəgi tə ci. ¹³ Aakəŋwacii Anasə 'watəgi tii kərənə tə ci. Ma Anasə, iirə gawə ŋga limanyinə nə ci. Ci nə sərəhu ŋga Kayafasə, gawə ŋga limanyinə agi ətə fəza. ¹⁴ Ma Kayafasə, ci sha bii ka *gayinə ŋga Yahudiinə oo'i, gəfdə əntənə ŋga əndə rəŋwə putə ŋga ənji patə.

Banə ŋga Piita oo'i, mashiimə ci tə Yeesu

(Mat. 26.69-70; Mar. 14.66-68; Luka 22.55-57)

¹⁵ Kəsənətii tə Yeesu, wata Piita tii da əndə'i *lawara a nə'u tə ci. Ma lawarətsa, kə shii gawə ŋga limanyinə tə ci ka shaŋə, wata ənjə a bwase ka ci, ca dəməgərə atsa Yeesu aasii aahaakii. ¹⁶ Ma Piita, a uura mayi ənəgi ci. Wata lawarətə shii gawə ŋga limanyinə tə ci a ənya aaba'ə, ca ba ka əndə'i kadəma ətə ca nəhə uura maya, wa kya giməgərə də Piita aasəkə yi. ¹⁷ Əŋki kadəmətə ka Piita, “Əntaa rəŋwə nə hə agi *lyawarənə ŋga əndətə nii?” Əŋki Piita, “Aa'a, pooshi, əntaa nyi.”

¹⁸ Ma ka saa'ikii, tə'i əra. Acii ha'ə kə hənətə maviinə da ənji nəhə yi ŋga Əntaŋfə gənə kaa təya 'utə. Wata Piita a əntsahə aabiitii ka 'utətə shishinəkii.

*Laagwanə ŋga *Anasə ka Yeesu*

(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Luka 22.66-71)

¹⁹ Ma Anasə gawə ŋga limanyinə, kə laaguyi ci ka Yeesu uushi'inə agyanə lyawarənaakii da dzəgunənaakii. ²⁰ Əŋki Yeesu ka ci, “Paŋgəraŋə njii kya dzəgunə ka ənja. Patənə ŋga dzəgunənaaki əsə, asəkə *kuvə də'wanyinə da asəkə *yi ŋga Əntaŋfə njii kya dzəgunə. Ənjə a dzatə də nə patə ka fanə, paa nyi sha wabi taa mi ma'umbeekii. ²¹ Ka mi dii cii kwa ləgwa amakya? Ləgwatə ama ənjitə nja fa tə nyi. Ma təya, kə shii tii sətə bii nyi.”

²² Makə wabi Yeesu ha'ə, wata əndə'i əndə nəhə yi ŋga Əntaŋfə a tsa ka ci meeciinə, əŋki ci ka ci, “Makə ətsə wabənəku ka gawə ku?”

²³ Əŋki Yeosu ka ci, “Maɗa tə'i uushi bii nyi bwayakii, bawə ka taa wu ganə tə səkii. Amma maɗa goonɗa nə sətə bii nyi, ka mi digə hə tə nya?” ²⁴ Wata Anasə a sləkée ka kərənə tə ci ma'anəkii aakəŋwacii Kayafasə gawə ŋa limanyinə.

Ənənə ŋa Piita ka hiweenə tə shiinə tə Yeosu

(*Mat. 26.71-75; Mar. 14.69-72; Luka 22.58-62*)

²⁵ Ma Piita, ma'ə gatə kəŋə ca 'utə guna, wata əŋki hara ənji ka ci, “Əntaa rəŋwə nə hə agi lyawarənə ŋa əndətsə nii?” Amma kə hiwee ci, əŋki ci, “Pooshi, əntaa nyi.” ²⁶ Tə'i əndə'i mava ŋa gawə ŋa limanyinə davə, waatoo duurə ŋa ətə patsəgi Piita liminəkii, kə jikəvə ci, əŋki ci, “Pooshi nyi nee ka hə abiiikii asəkə tsanə nii?” ²⁷ Wata Piita a tsakə hiweenə, əŋki ci, “Pooshi.” Pii wata ga'ə gyaagya a wagi.

*Yeesu akəŋwacii *Pilaatu*

(*Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Luka 23.1-5*)

²⁸ Pukanə ŋa ha tsəɗakə, əŋjə a ŋgərə tə Yeosu asii ga Kayafasə, əŋjə a kərə tə ci aaha ŋgwaməna. Ma *gayinə ŋa Yahudiinə, pooshi tii gimə da i tii aasii aaha ŋgwaməna, acii ŋga'ə ka tii nə ndzaanə malaabakii, kaa təya shii mbee ka adə zəmə ŋa kumənə ŋa *Pasəka. ²⁹ Wata ŋgwaməna ətə dīi ləməkii Pilaatu a dəməgi, ca dzə ka ləgwanə amatii, əŋki ci, “Ŋgutə 'waslyakəənə dīi əndənə koonə kwa?” ³⁰ Ma nə uushi jikəvə tii, “Maci pooshi ci dīi 'waslyakəənə, kadfa pooshi inə kira tə ci aakəŋwaciiku.” ³¹ Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa ŋgərəmə tə ci, una dzə ka ɗa ka ci gəŋwanə makə sətə bii bariya goona.” Əŋki tii ka ci, “Ma inə, pooshi ənji vii keenə rəgwa ŋa bələgi ənda.” ³² Ma slənyi ətsə patə, kaa sətə bii Yeosu a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci, ka maɗeenə nə ənji ka ci aadəgyə.

³³ Pilaatu a ənəgərə aasii, ca 'wa tə Yeosu, əŋki ci ka ci, “Hə nə ŋwanjwə ŋa *Yahudiinə kwa?” ³⁴ Əŋki Yeosu ka ci, “Hə saaku buurətə wabəətsə nii, anii əndə'i əndə bii ka hə agyanəkya?” ³⁵ Əŋki Pilaatu ka ci, “Ma nə hə ka nəhənə, əndə Yahuda nə nyi kwa? Amə ənjaaku tii da madiigərə limanyinə vii tə hə ka nya. Mi slənyi hə saŋa?” ³⁶ Əŋki Yeosu ka ci, “Ma ŋwanjuunaaki, əntaa ŋa duuniyana. Maci ma dīi ŋa duuniyanə nə ŋwanjuunaaki, kadfa ma ənji nə'unə tə nyi, ka panə nə tii putə ŋa viinə tə nyi ka gayinə ŋa Yahudiinə. Pooshi, əntaa ŋa hanə nə ŋwanjuunaaki.” ³⁷ Wata Pilaatu a ləgwa ka ci, “Aa ŋwanjwə nə hə ənə kwa?” Əŋki Yeosu, “Hə bii oo'i ŋwanjwə nə nyi. Ma pwayi ənji tə nyi, shi nyi aa duuniya, kaa nya shi ka wabənə agyanə rəgwa ŋa goonɗaanə. Taa wu patə ndzaanə ka əndə goonɗa, agi fanə nə ci tə nyi.” ³⁸ Əŋki Pilaatu ka ci, “Mi nə rəgwa ŋa goonɗa əsə dīi?”

Lagi gəŋwanə ŋa bələnə tə Yeosu

(*Mat. 27.15-31; Mar. 15.6-20; Luka 23.13-25*)

Wata Pilaatu a ənə aabii ənji agyə, əŋki ci ka tii, “Ma nyi, paa nyi nee ka bwaya sətə dīi əndənə. ³⁹ Amma makə sətə dīi alə'aada goonə, taa guci agi kapaanə nə nyi koonə əndə furəshina agi kumənə ŋa

Pasəka. Nga'e koonə nya kapaa koonə tə nwanjwə nga Yahudiinə kwa?" ⁴⁰ Wata təya madee ka uuratii ka banə, əŋki tii, "Poosha, kapaa keenə tə Barabasə." Ma Barabasə, əndə maabə nə ci.

19

¹ Wata Pilaatu a ba ka ənjə a fəslə tə Yeesu də uu'yanə. ² Soojiinə a nğərə dəha, təya fuudətə ka Yeesu makə madijəna, təya nğavə ka ci aanəkii. Təya nğərə madizə kəjeerənə, təya nğavə ka ci. ³ Təya əntsahətə aabiikii, əŋki tii ka ci, "Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, nwanjwə nga Yahudiinə." Təya tsəerə ka ci meeciinə.

⁴ Pilaatu a ənə ka gimaginə agyə, əŋki ci ka dabaala, "Ka nğiraginə nə nyi koonə tə ci aahanə kaa nya baarii una nee oo'i, pooshi uushi lii nyi ashikii bwayakii bahə bələnə tə ci." ⁵ Wata Yeesu a gimagi agyə da i madijənə nga dəha da i madizə kəjeeriitə ashikii. Əŋki Pilaatu ka tii, "Tsaaməmə! Waanə əndəna!" ⁶ Makə nee madiigərə limanyinə da əŋji nəhə yi nga Əntanjə ka ci, wata təya ba də nğeerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!" Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa nğərəmə tə ci, una dzə ka gwa'avəna. Ma nyi nə nyi, pooshi nyi nee ka bwaya uushi ashikii bahə bələnə tə ci." ⁷ Dabaala a ənə ka banə ka ci, əŋki tii, "Tə'i bariya geenə ətə bii tyasə see a bələ əŋji tə ci, acii kə bii ci oo'i Uuzənə nga Əntanjə nə ci."

⁸ Makə fii Pilaatu ha'e, kə cakə nğwalənə kəsənə tə ci. ⁹ Wata ca ənəgərə aasəkə yaakii, ca dzə ka ləgwanə ama Yeesu, əŋki ci, "Da sanjə shi ha?" Amma pooshi Yeesu jikə ka ci. ¹⁰ Wata əŋki Pilaatu ka ci, "Pa ha wabə aciiki kwa? Paa hə shi oo'i, tə'i nyi da baawəda nga kapaanə tə hə taa gwa'avənə tə hə aashi ənfwə koo?" ¹¹ Əŋki Yeesu ka ci, "Ətə dīi ci Əntanjə vii ka hə, ci dīi nə hə da baawəda anəki tanə. Acii ha'e, ma əndətə vii tə nyi ka hə, tə'i ci da 'waslyakəənə lanjə ashikii, palee ka naaku." ¹² Makə fii Pilaatu ətsə ha'e, kə dīi ci gazhi'waanə nga kapaanə tə Yeesu. Amma əŋki dabaala də nğeerənə, "Madə kə kapaa hə tə ci, kə ndzaa ci ətsə, əntaa guva nga maduunə nwanjwə nga ha də Rooma nə hə. Acii taa wu bii nwanjwə nə ci, əndə daawaanə nga maduunə nwanjwə nə ci ətsa!"

¹³ Makə fii Pilaatu wabəətsa, wata ca nğiragi tə Yeesu agyə, ca ndzaanə asəkə dəgələ nga la gəŋwanə. Ma hakii, mapərə'e faariinə ətə ci ənjə a 'wa də uura *Ibərəaniya "Gabata." ¹⁴ Ma saa'itə ci təya də ha'e, uusəra takərə, ka pukyatə ha nga uusəra nga Pasəka. Əŋki Pilaatu ka dabaala, "Wiitə nwanjwə goonə!" ¹⁵ Təya ba də nğeerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a bələgi tə ci, wa ənjə a bələgi tə ci. Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa." Pilaatu a ləgwa amatii, əŋki ci, "Nga'e koonə kaa nya gwa'avə nwanjwə goonə aashi ənfwə kwa?" Əŋki madiigərə limanyinə, "Maduunə nwanjwə nga ha də Rooma tanə nə nwanjwə geenə!" ¹⁶ Wata Pilaatu a vii tə Yeesu ka tii kaa təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa
(Mat. 27.32-44; Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43)

Wata tɔya ngɔrɔ tɔ ci. ¹⁷ Tɔya ngɔrɔvɔ ka ci ɛnfwɛ nga gwa'avɛnɔ tɔ ci aashikii, tɔya palɛ, tɔya mbu'u ka hatɛ ci ɛnjɛ a 'wa "ha nga kɛnjwɛ na." Ma dɛ uura Ibɛraaniya, Gwalɛgootɛ ci ɛnjɛ a 'wa hakii. ¹⁸ Makɛ mbu'i tii aadɔvɛ, tɔya gwa'avɛ tɔ ci aashi ɛnfwa, tɔya gwa'avɛ da i hara ɛnji bɛra'i ɛsɛ, rɛnjwɛ da ciizɛmakii, rɛnjwɛ da madznakii. ¹⁹ Pilaatu a naahɛtɛ wafɛnɛ, ca vii ka ɛnjɛ a tsa'avɛ dagyanɛkii ashi ɛnfwa. Ma sɛtɛ nyaahɛ ca, "Yeesu ɛndɛ Nazaratu nwanjwɛ nga Yahudiinɛ." ²⁰ ɛnji lanjɛ a janjɛ, acii ma hatɛ gwa'avɛ ɛnji tɔ ci aashi ɛnfwa, pooshi dzadɛ da vɛranɛ. Dɛ uuranyinɛ kama kama makkɛ nyaahɛ ci, waatoo uura Ibɛraaniya, uura Latinɛ, da uura Gɛrikɛ. ²¹ Wata ɛnki madiigɛrɛ limanyinɛ ka Pilaatu, "Ga ha naahɛ 'Nwanjwɛ nga Yahudiinɛ.' Amma naahuu, 'Ma ɛndɛna, ma bii ci, ci nɛ nwanjwɛ nga Yahudiinɛ.'" ²² ɛnki Pilaatu ka tii, "Ma sɛtɛ nyaahɛ nyi, ha'ɛ ndzaanɛkii manaahɛkii!"

²³ Makɛ gwa'avɛ soojiinɛ tɔ Yeesu, kɛ ngirɛ tii kɛjeerɛnaakii, tɔya tɛkɛpaa ahadatii ɛnfwadɛ. Amma tɛ'i ɛndɛ'i kɛjeerɛnɛ. Ma kɛjeerɛnɛkii, pooshi ha nga gɛnjuginɛ ashikii. ²⁴ Wata ɛnki soojiinɛ ahadatii, "Gaama tsapaa ɛna. Kurataamɛ, kaama nee ka ɛndɛtɛ ca ngɔrɛ ahadaamɛ." Ma slɛnyi ɛtsɛ patɛ, kaa sɛtɛ bii malaɛba lɛkalɛkatɛ a ndzaanɛ ka tantanyinɛ, ɛtɛ bii ci, "Kɛ tɛkɛpaa tii kɛjeerɛnaaki ahadatii, tɔya kuratɛ agyanɛ ɛndɛ'i." Ha'ɛ dɛi soojiitɛ ɛsɛ.

²⁵ Ma atsaa Yeesu ci tsa'a ashi ɛnfwa, davɛ nɛ i mɛci da cikɛnjuci mɛci da Mariyaama minɛ nga Kɛloopa da Mariyaama Magɛdalina.

²⁶ Kɛ nee Yeesu ka mɛci tii da ɛndɛ nɛ'unɛ ɛtɛ palee ci dɛ uufɛnɛ, tii kɛnjɛ kɛnjɛ davɛ. ɛnki Yeesu ka mɛci, "Yaayi, uuzɛnaaku nɛ ci."

²⁷ Wata ɛnki Yeesu ka ɛndɛ nɛ'uuta, "Muu nɛ ki." Daga ka saa'ita ɛndɛ nɛ'uutɛ a ngɔrɛ tɔ ki kaa kya ndzaanɛ gakkii asii.

ɛntɛnɛ nga Yeesu

(*Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49*)

²⁸ Makɛ shii Yeesu oo'i, ma ɛtsɛ ndzaa ci ɛtsa, kɛ uugi slɛnaakii patɛ, pooshi uushi mbɛɛfaanɛ, wata ɛnki ci, "Meegiiriiki." Ma bii ci ha'ɛ, kaa sɛtɛ bii malaɛba lɛkalɛkatɛ a ndzaanɛ ka tantanyinɛ. ²⁹ Tɛ'i ɛbwɛ davɛ pasɛ da i mahwarɛkinɛ asɛkɛkii. ɛnjɛ a ngɔrɛ soosa, tɔya shimutɛ agikii, tɔya kavɛ aama magɛrɛ muha, tɔya ka ka ci aamakii. ³⁰ Wata Yeesu a shibɛ, ɛnki ci, "Kɛ uugi ha'ɛ." Ca gwanjɛe ka nɛkii, ca ɛntɛgi.

Dzɛbɛ shishinɛ nga Yeesu

³¹ Wata gayinɛ nga Yahudiinɛ a dzɛ ka lɛgwanɛ ama Pilaatu kaa ɛnjɛ a dzɛ ka biiyipaa sɛdɛ nga ɛnjitɛ gwa'avɛ ɛnji, tɔya ngyaaragɛrɛ tɔ tii ashi ɛnfwa. Ma lɛguyi tii ha'ɛ, acii ma pukɛtɛ ha nga uusɛrakii, *uusɛra nga ɛpisɛka, paa tii ka moonɛ kaa mamɛtɛ ɛnjitɛ a ndzaanɛ ashi ɛnfwa uusɛra nga ɛpisɛka. Malaabakii dɛrɛva ɛsɛ nɛ uusɛra nga ɛpisɛkɛkii. ³² Wata soojiinɛ a dzɛ ka biiyigi sɛɛɛnyinɛ nga ɛnjitɛ atanjala Yeesu. ³³ Amma makɛ mbu'ya tii aabii Yeesu, ma nee tii, kɛ uugi ci ɛntɛnɛ, wata tɔya bwasee ka biiyigi sɛɛɛkii. ³⁴ Amma wata ɛndɛ'i sooja a dzɛbɛgɛrɛ uudɛmaakii aashi Yeesu, wata pii idɛnɛ da ma'inɛ a ɛjagi ashikii. ³⁵ Ma ɛndɛtɛ nja tsaamɛ sɛtsɛ a slɛnɛ ha'ɛ,

ci bii ətsa, koonā shii mbee ka luuvənə noonə əsə. Ma sətə bii ci, goonja. Kə shii ci oo'i, goonja cii kəya wabə. ³⁶ Ma dīi ətsə patə, kaa sətə bii malaaba ləkaləkətə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, “Taa ilaakii rənjwə pooshi ka əbinə.” ³⁷ Tə'i əndə'i ha əsə asəkə malaaba ləkaləkətə ətə bii, “Ka tsaamənə nə ənji tə əndətə jifə ənji.”

Ngədfənə tə Yeesu

(*Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56*)

³⁸ Ma daaba'ə ətsa, kə shi Yusufu əndə vərənə nja Arimatiya, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka nḡiragərə wə nja Yeesu. Wata Pilaatu a vii ka ci rəgwa. Fanaakii ha'ə, wata ca palə ka nḡiragərənə. Ma ca, əndə nə'unə tə Yeesu nə ci, amma əntaa paḡərənə. Nḡwaliikii acii *gayinə nja Yahudiinə. ³⁹ Tə'i əndə'i əndə əsə dīi ləməkii Nikoodaməsə, ətə sha gi aabii Yeesu davədə. Tii gi tii da Yusufu, ca nḡərəənə kuzhikinə nja bəzənə aashi wa, ətə ci ənjə a 'wa 'miira' da 'alulə' magwazəkii. ⁴⁰ Wata ənjitsə bəra'i a nḡərə wə nja Yeesu, təya hafətə də marəma da i kuzəkətə, makə sətə dīi alə'aada nja Yahudiinə nja nḡədfə ənja.

⁴¹ Tə'i əndə'i rə kədəhə da hatə bəli ənji tə Yeesu. Ma davə, tə'i kura gu'u ənda ətə pooshi ənji sha nḡə'i əndə davə. ⁴² Makə dīi ci, ma pukətə hakii *uusəra nja əpisəka, kədəhə nə gu'ukii əsə, təya kagərə wə nja Yeesu aadəvə.

20

Furənjə nə gu'wa, pooshi wə ma'ə asəkəkii

(*Mat. 28.1-8; Mar. 16.1-8; Luka 24.1-12*)

¹ Ma tsəfakə uusəra alatə, ha ma'ə mapukəmə, kə ma'i Mariyaama Magədalina, kya palə aanə gu'u. Ma gi ki, furənjə nə gu'ukii, kə nḡərəgi ənji faaratə nji amakii. ² Wata kya palə də huyinə aabii i Simoonə Piita da əndə'i əndə nə'unə ətə palee Yeesu də uufənə, kya ba ka tii, əḡki ki, “Kə nḡiragi ənji tə Slandanə a gu'u. Amma mashiimiinə hatə kapaa ənji tə ci.” ³ Wata Piita da əndə'i əndə nə'uutə a palə aama gu'ukii. ⁴ Tii patə bəra'i, təya palə də huyinə, amma kə huyipaa əndə nə'uutə agyanə Piita, ci 'watə mbu'unə aama gu'ukii. ⁵ Ca gwanjaanə, ca nee ka marəmə davə, amma paa ci gimə aadəvə. ⁶ Simoonə Piita a shi daba'əkii paraḡə da dəməgərənə aasəkə gu'ukii. Ca lapaa marəmə davə dzəḡgwafə, ⁷ da i dara wa, amma pooshi ka hakii da marəmətə, kə danḡərəḡci ci paḡərənə saakii. ⁸ Wata əndə nə'uutə ətə 'watəgi mbu'unə a dəməgərə aadəvə aa gu'u naakii, ca nee, ca vii goonja. ⁹ Ma təya, dənə ka saa'ikii, paa tii paaratəgi də sətə bii malaaba ləkaləkətə, oo'i tyasə ka madənə nə ci agi maməətə ənja. ¹⁰ Wata ənji nə'uutə a ənə satii aasii.

Jigaginə nja Yeesu ka Mariyaama Magədalina

(*Mat. 28.9-10; Mar. 16.9-11*)

¹¹ Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki davə ama gu'u ka tuunə. Ma kya agi tuunə, kya gwanjaanə, kya tsaamə aadəvə aa gu'u. ¹² Wata kya nee ka malaa'ikanyinə bəra'i da i kəjeerə uudfa ashitii. Dasə dasə

nə tii ka hatə nji Yeesu pərəbə, əndə'i rəjwə ka hatə nji nəkii, əndə'i rəjwə əsə, ka hatə nji sədəkii. ¹³ Təya ləgwa amatə, əjki tii, "Mina, mi sanjə cii kwa təwa?" Əjki ki ka tii, "Kə njərəma ənji tə Slandanəki, pooshi nyi shii hatə kapaa ənji tə ci!"

¹⁴ Wata kya zə'ugi, kya nee ka Yeesu kəjə, amma pooshi ki shii oo'i, Yeesu ətsa. ¹⁵ Əjki ci ka ki, "Mina, mi sanjə cii kwa təwa? Wu sanjə nə əndətə cii kwa ala?" Ma nə ki ka nəhənə, əndə slənə asəkə rə ca wabə da ki, əjki ki ka ci, "Mađuuna, mađa hə njərəgi tə ci, bawə ka nyi hatə kapaa hə tə ci, kaa nya dzə ka njərəginə!" ¹⁶ Əjki Yeesu ka ki, "Mariyaama." Wata kya zə'ugi, kya muu də uura *Ibərəaniya, əjki ki, "Rabbil!" makə banə, Maləma. ¹⁷ Əjki Yeesu ka ki, "Ga ha kəsə tə nyi, acii ma'ə nyi manəmə zəku'i aabii Daadə. Amma duu aabii ndzəkəjushi'inəki, ha ba ka tii oo'i, ka ənənə nə nyi aabii Daadə, waatoo, Dəsənuunə, Əntanjfwaaki, waatoo, Əntanjfə goonə." * ¹⁸ Wata Mariyaama a dzə ka banə ka ənji nə'unə oo'i, kə nee ki ka Slandana, kya batə ka tii sətə bii ci ka ki.

Jigaginə nja Yeesu ka lyawarənaakii

(Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49)

¹⁹ Ma uusəra alatəkii ha'ə əsə kədəwanə, kə dzii *lyawarənə də na, təya pa'əənə makuvə aanətii, njwalii tii acii gayinə nja Yahudiinə. Wata Yeesu a dəməgərə, ca kəjəanə ahadatii, əjki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə." ²⁰ Makə bagi ci ka tii ha'ə, wata ca baarii ka tii səkəciinəkii da tanjalakii. Wata kə dii lyawarənə moodasəkə ka şanjə nja neenə ka Slandana. ²¹ Yeesu a ənə ka banə ka tii, əjki ci, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə. Makə sətə sləkəe Daadə ka nyi, ha'ə cii kya sləkəe koonə əsə." ²² Makə bagi ci ha'ə, wata ca ədəvə ka tii əpinaakii, əjki ci ka tii, "Luumə Malaaba Ma'yanə. ²³ Mađa kə tifyagyuunə ka ənji 'waslyakəənatii, kə tifyagi Əntanjfə ka tii. Mađa pooshi unə tifyagi ka tii, pooshi ənji ka tifyaginə ka tii əsə."

Yeesu tii da Tooma

²⁴ Ma rəjwə aji lyawarənə nja Yeesu pu'u aji bəra'i, waatoo Tooma ətə ci ənjə a 'wa 'Huyirənə,' paa ci davə saa'itə shigərə Yeesu. † ²⁵ Wata hara lyawarənə a ba ka ci, əjki tii, "Kə nee inə ka Slandana." Amma əjki Tooma ka tii, "Mađaamə nyi kə nee ka baavənyinə nja kuusa asəkə ciikii, nya təbətə də ciinəkii patə da i tanjalakii, pooshi nyi ka luuvənə şanjə."

²⁶ Ma daaba'ə luuma rəjwə, kə ənyi lyawarənə nja Yeesu ka dza də na, təya pa'əənə makuvə aanətii. Ma saa'ikii, davə nə Tooma. Mapa'əkii nə makuva, amma wata Yeesu a dzə, ca kəjəanə ahadatii, əjki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə." ²⁷ Əjki ci ka Tooma, "Kavə ciinəku aahanə, ha tsaamətə ciinəki, ha njərə ciinəku, ha kavə aantanjalaki. Bwasee ka ghatə vii goonjaaku ka nyi, ha vii goonja." ²⁸ Tooma a ba ka ci, "Slandanəki da Əntanjfwaakya!" ²⁹ Əjki Yeesu ka

20:13 20.13 20.2. **20:14** 20.14 21.4; Luka 24.16. * **20:17** 20.17 ndzəkəjushi'inəki: Rooma 8.29; Ibər. 2.11-12. **20:19** 20.19 9.22; 14.27; 20.1. **20:20** 20.20 19.34; 20.25,27. **20:21** 20.21 17.18. **20:22** 20.22 14.16. **20:23** 20.23 Mat. 18.18. † **20:24** 20.24 Tooma: 11.16; 14.5; 20.27; 21.2. **20:26** 20.26 20.19.

ci, “Kə vii hə goonŋa ha'ə, makə nee hə ka nyi kwa? Tə'i barəkaanə ashi ənjitə vii goonŋa, tii ma'ə maneemə ka nyi.”

³⁰ Tə'i hara sə ŋga hurəshishinyinə laŋə ətə dʒaadii Yeesu, lyawarənaakii a tsaamə, amma pooshi ənji nyaahə aasəkə ləkələkatəna. ³¹ Amma ma ənə naahəcii ənji, koonə shii vii goonŋa oo'i, Yeesu nə Mataɖəkii, ci nə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə. Dagi gi'inə goonə tə ci nuuna upaa əpinə.

21

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii məɖəfə

¹ Ma daaba'ə ətsa, kə ənyi Yeesu ka jigaginə ka lyawarənaakii. Ma ətsa, ama uunəvə ŋga Tibeeriya.* Wiinə makə sətə slənyi. ² Ma davə, tə'i Simoonə Piita, ba'ə Tooma ətə ci ənjə a wa 'Huyirənə', ba'ə Nataniyalə əndə Kana ŋga hanyinə ŋga Galili, ba'ə manjeevənə ŋga Zabadiya da hara *lyawarənə bəra'i davə nə tii patə. ³ Əŋki Simoonə Piita ka hara ənji, “A palə nyi ka təəmənə.” Əŋki tii ka ci, “Amə patə ca palə.” Wata təya madə, təya palə aasəkə kumbawala. Amma ha'ə ba'agi tii həmə, pooshi tii kəshi hərəfinə.

⁴ Ma ətsə uusəra a lə'ya, wata Yeesu a kəŋaanə anə ndəra, amma pooshi tii shii oo'i Yeesu ətsa. ⁵ Wata əŋki ci ka tii, “Uuji daguyiina, pooshi unə kəshi uushi kwa?” Əŋki tii ka ci, “Pooshi taa mi.” ⁶ Əŋki ci ka tii, “Kagərəmə slaadə goonə aadə ciizəma kumbawala, ka kəsənə nuunə hərəfinə.” Wata təya ka slaadətii. Makə kii tii, kə təkuree tii ka əlyaginə agi ma'inə acii kə kəshi tii hərəfinə laŋə. ⁷ Wata lawarətə palee Yeesu də uudənə a ba ka Piita, əŋki ci, “Slandanə ətsa!” Makə fii Piita oo'i Slandanə ətsa, wata ca əgətə kəjeerənaakii, acii masəɖəkii nji ci, ca ləɖəgərə aagi ma'inə. ⁸ Ma hara lyawarənə, kə shi tii aama ndzaŋa də kumbawala, təya əlya slaadətii pasə da i hərəfinə asəkəkii. Pooshi tii dzadə dzadə da ndəra, wata tədanə gya'ə tanə.

⁹ Makə mbu'i tii aanə ndəra, wata təya nee ka iləgunə da i hərəfinə agikii da i buroodi. ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Kiramə hərəfiitə kəshuunə.” ¹¹ Simoonə Piita a ndərə aasəkə kumbawala, ca kəsətə slaadə pasə da i madiigərə hərəfinə asəkəkii, kaa ca tə'yagi aanə ndəra. Ma asəkəkii, tə'i hərəfinə gya'ə da tufə pu'unə aji makkə. Taa ŋgahi laŋə nə hərəfinə asəkə slaadəkii, amma pooshi tsii. ¹² Əŋki Yeesu ka tii, “Shoomə ka zəmənə.” Pooshi əndə ahada lyawarənə satə uudəfə ka ləgwanə ama Yeesu “Wu nə ha?” acii kə shii tii oo'i, Slandanə ətsa. ¹³ Wata Yeesu a dzə, ca ŋgərə buroodi, ca vii ka tii, ca ŋgərə hərəfinə, ca vii əsə.

¹⁴ Ətsə nə makkənə ŋga jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii daaba'ə madənaakii agi maməətə ənja.

Yeesu tii da Piita

¹⁵ Ma daaba'ə makə zhimə tii, əŋki Yeesu ka Simoonə Piita, “Simoonə uuzənə ŋga Yoojana, kə uu'i hə tə nyi palee ka hara ənjinə kwa?” Əŋki Piita, “Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu

20:29 20.29 1 Piita 1.8. **20:30** 20.30 1.14; 2.11. **20:31** 20.31 3.15; 1 Yoo. 5.13. * **21:1** 21.1 Ma Tibeeriya, əndə'i ləmə ŋga uunəvə ŋga Galili. **21:3** 21.3 Luka 5.5. **21:4** 21.4 20.14; Luka 24.16. **21:6** 21.6 Luka 5.5-7. **21:7** 21.7 13.23; Mat. 14.29. **21:11** 21.11 Luka 5.6. **21:13** 21.13 6.11; Mat. 14.19; 15.36. **21:14** 21.14 20.19,26.

ka ci, “Nøhuu uuji bagiinaaki.” † ¹⁶ Yeesu a ønø ka løgwanø ka ci nga børa'inø, ønki ci, “Simoonø uuzønø nga Yoohana, kø uu'i hæ tø nyi kwa?” Ønki Piita, “Awa Slandana, kø shii hæ, kø uu'i nyi tø hæ.” Ønki Yeesu ka ci, “Gøratø ka nyi bagiinaaki.” ¹⁷ Yeesu a løgwa ka ci nga makkønø, ønki ci, “Simoonø uuzønø nga Yoohana, kø uu'i hæ tø nyi kwa?” Kø bøzhi sækø nga Piita acii kø løguyi Yeesu amakii nga makkønø oo'i, kø uu'i hæ tø nyi kwa? Wata ønki ci ka ci, “Slandana, kø shii hæ uushi patø, kø shii hæ kø uu'i nyi tø hæ.” Ønki Yeesu ka ci “Nøhuu bagiinaaki. ¹⁸ Tantanyinø cii kya ba ka hæ, ma saa'itø hæ ma'ø uundzø dagwa, kø izee hæ ka tasøkanø ka palønø ka hatø cii kwa moo patø. Amma maa kø iirø hæ, ka kapaanø nø hæ ciinøku, øndø'i øndø a tasøka tø hæ, ca kørø tø hæ ka hatø pooshi maku ka moonø.” ¹⁹ Ma øgi wabøøtsa, øgi baariinø nø Yeesu makø sètø nø Piita a øntø ka baarii dø øuunuunø nga Øntanfø. Wata ønki Yeesu ka ci, “Nø'uu tø nyi.”

Yeesu tii da hara lyawarønø

²⁰ Wata Piita zø'ugi, ca nee ka *lawara øtø palee Yeesu dø uufønø, øtø sha løguyi ama Yeesu dø banø, ‘Slandana, wu sanø na vii tø hæ ka ønja?’ Waatoo saa'itø ndzaa ci atanøgalakii, tøya zømø øndzanø nga Slandana. ²¹ Makø nee Piita ka ci, kø løguyi ci ka Yeesu, ønki ci, “Slandana, ya øndønø naakøya?” ²² Ønki Yeesu ka ci, “Ma ca, madø kø mwayi nyi kaa ca ndzaanø da i øpinø amakii ca'ø ka saa'itø nii kya ønya, ka mi cii kwa buura? Ma hæ, nø'uu tø nyi.” ²³ Wata wabønøkii a tøkøgi ahada ønji nø'unø tø Yeesu oo'i, ma lawarøta, paa ci ka øntønø. Amma pooshi Yeesu bii oo'i, paa ci ka øntønø. Ma bii ca, “Madø kø mwayi nyi kaa ca ndzaanø da i øpinø amakii ca'ø ka saa'itø nii kya ønya, ka mi cii kwa buura?” ²⁴ Ci nø lawarøtø wabi agyanø uushi'iina, ci nyaahø øsø. Kø shii inø oo'i, ma sètø bii ci, goonøga.

Uudøpaanø

²⁵ Yoo, tø'i hara uushi'inø lanø øtø dfaadfi Yeesu. Maci kø naahøpaa ønji dø rønøwø rønøwø patø, kø shii nyi, pooshi duuniya ka nøgøretø lanønø nga løkøløkatønyinøkii.

† **21:15** 21.15-17 bagiinaaki: 10.14-16; Slønø 20.28; 1 Piita 5.2. **21:18** 21.18 2 Piita 1.14.
21:19 21.19 13.36. **21:20** 21.20 13.23,25. **21:24** 21.24 15.27; 19.35.

Slønə nga masləkee ənji nga Slandana

¹ 'Ya'ə Tawəfilasə, ma asəkə ləkaləkataaki nga təkəŋwanə, kə nyaahə nyi sətə d'aadii Yeesu patə da sətə jigunyi ci, daga saa'itə 'watəgi ci sləna ² ha'ə mbu'ya ka saa'itə ŋgirə Əntanfə tə ci aadəgyə. Ma taabu'u ŋgirə Əntanfə tə ci aadəgyə, kə d'ii ci wabənə ka ənjitə shi ca ta'i d'agi baawədfa nga Malaaba Ma'yanə, kaa təya ndzaa ka masləkee ənjaakii. ³ Kə baarii ci ka tii naakii nə da i əpinə amakii nga baanə ənfwadə pu'unə. Kə d'aadii ci uushi'inə lanə ətə ca baarii oo'i, da i əpinə nə ci. Ca wabə ka tii agyanə *ŋwanjuunə nga Əntanfə. Ma ətsə patə, kə slənyi daba'ə əntənaakii da madənaakii agi maməətə ənja. ⁴ Ma ka əndə'i uusəra, ci ahadatii, kə bii ci ka tii, "Goonə dzəgi asəkə vəranə nga Urusaliima zəku'i, gəramə sətə bii nyi viinə koonə, waatoo, sətə bii Daadə oo'i, ka viinə nə ci koonə. ⁵ Acii də ma'inə d'ii Yoohana bapətisəma ka ənja. Amma, ma aakəŋwa gi'u, bapətisəma də Malaaba Ma'yanə nuuna upaa."

Ndərənə nga Yeesu aadəgyə

⁶ Makə libə Yeesu da masləkee ənja, kə ləguyi tii ka ci, əŋki tii: "Slandana, əndzə'i nə hə ka ənəpaaginə ka ənji *Isərayiila də ŋwanjuunatii kwa?" ⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Kə kəŋee Daadə ka saa'ikii də zamanakii agi baawədfaakii. Ma una, pooshi unə ka shiinə taa guci d'aad'anə uushi'iitsa. ⁸ Amma shiimə oo'i, ka viinə nə Əntanfə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ci nuuna upaa baawədfa, koonə ndzaanə ka ənji waaza wabənaaki asəkə vəranə nga Urusaliima da i hara hanyinə nga Yahudiya da i *Samariya, dəŋə ka hatə ənyagi hanyinə." *

⁹ Uudəpaanə nga Yeesu tə wabəətsa, təya tsaamə tə ci, Əntanfə a ŋgərətə tə ci aadəgyə, kurabiinə a rarə'igi də ci anə ginətii. ¹⁰ Ma təya tsaamə aadəgyə, ca dzə də ndərənə. Ma nee tii, wata wiitə ənji bəra'i abitii da i mabwad'ada kəjeerənə ashitii. ¹¹ Təya ba ka masləkee ənji, "Unə ənji Galili, mi d'ii unə kəŋə kəŋə ka tsaamənə aadəgyə kwa? Yeesu ətsə ŋgərətə Əntanfə tə ci aadəgyə abii unə, ha'ə nii kəya ənya makə sətə nee unə pyalə ci aadəgyə."

Tad'ə madəbama nga Yahuda

¹² Ma daba'əkii, wata masləkee ənjə a jimagərə anə ginwə nga Zayitunə, təya ənya aa Urusaliima; ka d'anə nə dzadənəkii bahə kiloomēeta rəŋwə. ¹³ Makə mbu'i tii, təya ndərəgi aanə mad'uunə kuvə anə əndə'i ətə izee tii ka ndzaanə davə. Ma ənjitə dzii də nə dava, tii nə i Piita da Yoohana da Yakubu ba'a Andərawəsə, i Filibusə da Tooma, Barətalāmawusə da Mata, əndə'i Yakubu uuzənə nga Haləfa, Simoonə əndə moo dimwaanə nga hanyinaakii, ba'a Yahuda, uuzənə nga Yakubu. ¹⁴ Mariyaama məci Yeesu i ndzəkəŋushi'inə nga

1:1 1.1 Luka 1.1-4. **1:2** 1.2-3 10.41; 13.31; 28.23; Luka 24.36-42,46-51; 1 Tim. 3.16. **1:4** 1.4-5 Luka 3.16; 24.49; Yooh. 14.16. **1:6** 1.6 Luka 24.21. **1:7** 1.7 Mar. 13.32. * **1:8** 1.8 Luka 24.47-48; ənji waaza wabənaaki: 1.21-22; 2.32; 3.15; 5.32; 10.39; Yooh. 15.27. **1:9** 1.9 Luka 24.51; Yooh. 6.62; 1 Piita 3.22. **1:10** 1.10 Luka 24.4. **1:11** 1.11 Luka 21.27; Səniinə 1.7. **1:12** 1.12 Luka 24.52. **1:13** 1.13 Luka 6.14-16.

Yeesu da i hara makinə patə, davə nə tii, təya ləbə də nə də moodəfə rəjwə agi kədiinə acii Əntanjə taa ɲgutə saa'i.

¹⁵ Ma agi saa'ita, kə dzii ənji nə'unə də na, kə mbu'i laɲənatii bahə gya'ə da pupusərə. Piita a maɔətə ahadatii, ca wabə ka tii, əŋki ci: ¹⁶ "Ndzəkəɲushi'inəkya, kə wabi Malaaba Ma'yanə da ma *Dawuda agyanə Yahuda ətə ɓaarii tə Yeesu ka ənja. Ma wabənaakii, kə ndzaa tyasə, see a ɔa ki ka gooɲga, waatoo sətə dīi tə Yahuda. ¹⁷ Acii ma Yahuda, kə ndzaa ci ka əndə gaamə, Yeesu ta'i tə ci kaama slønə ka ha rəjwə ka Əntanjə. ¹⁸ Amma ma ci, kə ɔərəgi ci ra də kwabatə upaa ci agi bwaya slənaakii. Ma daba'əkii, ca kulagi aa pa, səkəkii a tsəərəgi, aginaakii a əjagi patə. ¹⁹ Ənji Urusaliima patə, kə fii tii haalaakii. Ci dīi kavə tii ləmə ka rəkii də uuratii Akalədama, makə bana, 'Rə ɲga idəna'. ²⁰ Tə'i manaahəkii asəkə ləkələkatə ɲga Jabuura:

'Ka ndzaanə nə yaakii uufinə zabə,
ga əndə a ndzaanə davə.'

Kə nyaahə ənji əsə:

²¹ 'See a ɲgərə əndə'i əndə slənaakii.'

Makə ha'ə dīi əna, ma əɲjinə nja dzəədzə deenə oogə da i Yeesu Slandanaamə taa guci patə, ²² 'watəginə ka yibə ɓapətisəma ɲga Yoohana ka Yeesu, ha'ə ka saa'itə ɲgirə Əntanjə tə ci aadəgyə, ma əndə rəjwə agi ənjitsa, tyasə, ka ndzaanə nə ci ləbə deenə, ina baaba maɔənə ɲga Yeesu agi maməətə ənja."

²³ Makə fii ənji ha'ə, təya taɔə ənji bəra'i, waatoo Yusufu ətə ci ənjə a 'wa tə ci Barəsaba taa Yusətusə, tii da Matiyasə. ²⁴ Wata təya kədii, əŋki tii, "Ya'ə Slandana, kə shii hə sətə a ədzəmə ənji patə, ɓaarii keenə ahada əɲjinə bəra'i taa tə wu ta'i hə, ²⁵ kaa ca ɲgərə slønə ɲga əndə sləkeenə ənə kagi Yahuda, makə kə pyalə ci saakii makə sətə dəbēe ka ci." ²⁶ Ma daba'əkii, təya kapaa haalakii akəɲwacii Əntanjə kaa ca ɓaarii ka tii taa tə wu ta'i ci. Wata ca ɓaarii ka tii tə Matiyasə. Kə ndzaa Matiyasə ka pu'u aji bəra'inə ɲga masləkee ənja.

2

Jiganə ɲga Malaaba Ma'yanə

¹ Makə mbu'ya uusərə ɲga kumənə ɲga *Peentakooa, kə dzatə ənji nə'unə də nə patə ka ha rəjwə. ² Pii təya fa lyaamanə ɲga uushi dadagyə makə laamənə ɲga mandalə məɔa. Wata laamənəkii a naɲi kuvətə dzatə tii də nə davə. ³ Wata təya nee ka uushi a jiga makə gana ɲga gunə. Ca taala, ca təkəkəgi agyanə taa wu patə davə. ⁴ Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii patə, təya ndzanə wabənə də uuranyinə kama kama makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka tii waabənə. *

⁵ Ma gatə də Urusaliima, tə'i *Yahudiinə ətə ca ɲgwələ tə Əntanjə shiishi agyanə hanyinə ɲga duuniya patə. ⁶ Makə fii ənji wazənə, kə dzii ənji də nə laɲə. Haɲkalatii a gwazəgi, acii kə fii tii təya wabə də uura ɲga taa ɲgutə əndə ahadatii. ⁷ Kə dīi ka tii ka sə ɲga

1:14 1.14 Luka 23.49. **1:16** 1.16 Jab. 41.10. **1:18** 1.18-19 Mat. 27.3-8. **1:20** 1.20 Jab. 69.26; 109.8. **1:21** 1.21-22 Luka 1.2; 3.21; 24.51. **1:24** 1.24 Yooh. 2.24-25. **1:26** 1.26 Waɓ. 16.33. **2:1** 2.1 Leew. 23.15-21; Dzək. 16.9-11. **2:3** 2.3-4 Luka 3.16. * **2:4** 2.4 Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii: 4.31; 6.3,5; 7.55; 8.17; 10.44; 11.15,24; 13.9; 15.8; 19.2,6; makə sətə vii Ma'yanə ka tii wabənə: 4.31; 10.45-46; 19.6; 1 Koor. 12.10; 14.2-12.

hurəshishinə ka shanə, təya ba, “Əntaa ənji Galili nə ənjitsə ca wabə pata? ⁸ Ya əna, iitə dīi mbee tii ka wabənə də uura nga taa ngutə əndə ahadaama? ⁹ Wiinə kə shaamə agyanə hanyinə nga Parətīya, Madiya, Ilamiya, Misaputamiya, Yahudiya, Kapadasiya, Puntu, Asiya, ¹⁰ Firigiya, Paməfilīya, Misəra, i da purəna Libīya ətə nga Sirina, i Yahudiinə da ənjitə dəməgərə əgi diina nga Yahudiinə, kə shi tii daga də Rooma; ¹¹ wiinə kə shi hara ənji gaamə daga də Karita da Arabīya: wanaamə patə ka fanə təya ba əgi uuranyinə gaamə tə manɣwaarə slənətə slənyi Əntanɣə.” ¹² Makə gwazəgi hanɣkalatīi patə, təya ləgwa ahadatīi tuu'ina, “Mi sanə cii kəya moo baariinə kaama?” ¹³ Amma, ma hara ənja, təya gwanə ka nəsənə, ənki tii, “Kə sii ənjīnə ənvwa.”

Waazanə nga Piita

¹⁴ Wata Piita a madətə da masləkee ənjitə pu'u aməntanə. Ca madəe ka uurakīi, ca wabə ka tii, ənki ci, “Unə ənji Urusaliima da hara Yahudiinə makə nyi, fatəmə nga'ə, kaa nya ba koonə: ¹⁵ ma ənjina, masamə tii ənvwə makə sətə cuuna hiima, acii ma'ə uusəra magiramə zəku'i. ¹⁶ Amma, fatəmə kaa nya ba koonə sətə bii anabi Yawalə:

¹⁷ ‘Ma bii Əntanɣə, ma əgi muudinə nga zamana, ka shinə nə Malaaba Ma'yanə aagyanə ənji patə, manjəevənə goonə nguyirənə da makinə, ka d'anə nə tii anabaak-waanə;

ma daguyinə goonə, ka baariinə nə Əntanɣə ka tii goonɣaanaakīi, masariinə goonə əsə, ka səniinə nə tii.

¹⁸ Goonɣa boo, ma maviinaaki nguyirənə da makinə, ka kyanə nə nyi Malaaba Ma'yanaaki aanətīi ka saa'ikīi, ka ndzaanə nə tii ka anabiinə.

¹⁹ Ka d'anə nə nyi sə nga hurəshishinə daga dagyə da agyanə hanyinə əsə;

ka jigənə nə idənə da gunə da makiirənə mandəkīi.

²⁰ Ka zhi'iginə nə uusəra ka təkunə.

Ka zhi'iginə nə ləgidə dizə makə idəna.

Ma ətsə patə, ka d'anə taabu'u nə maduunə uusərə nga Slandanaamə a mbu'ya.

²¹ Taa wu kədīi luupaanə acii Slandana, ka mbədənə nə ci.’ ”

²² Piita a dzə aakəɣwa də banə, ənki ci, “Unə ənji Isərayiila, fatəmə wabənaaki nga'ə. Ma Yeesu əndə Nazaratu, kə baarii Əntanɣə oo'i, ci sləkee ka ci, ci nee unə slənyi Əntanɣə sə nga hurəshishinə də baawəda lanə daciikīi ahadoonə. ²³ Aacii unə kavə Əntanɣə tə ci makə sətə dīi ci anīya nga d'anə. Kə kavuunə tə ci aacii bwaya ənji, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwə, ca əntəgi. ²⁴ Amma kə ngiragi Əntanɣə tə ci əgi zəmənə nga wa, ca madəe ka ci əgi maməətə ənja, acii pooshi wə da baawəda agyanəkīi bahə ca gigisləpaa tə ci. ²⁵ Aacii kə wabi Dawuda agyanəkīi, oo'i:

‘Wanyinə ka neenə ka Slandanə akəɣwaciiki taa guci patə, əgi tsakənə nə ci tə nyi acii ga nya gugu'i.

2:7 2.7 1.11. **2:12** 2.12 1 Koor. 14.23. **2:17** 2.17-21 Yaw. 3.1-5. **2:21** 2.21 22.16; Rooma 10.13. **2:22** 2.22 Luka 24.19; Yooh. 3.2; Slønø 2.43; 4.30; 5.12-16; 6.8; 14.3; 15.12; 19.11-12; Rooma 15.19; Ibər. 2.4. **2:23** 2.23 3.15; 4.28; 7.52; Luka 23.33; 1 Tees. 2.15. **2:24** 2.24 3.15; Luka 24.5. **2:25** 2.25-28 Jab. 16.8-11.

26 Ci nə ədzəmæki ka dā moodasəka əsə,
agi wabənə nə nyi n̄ga moodasəka.

Taa n̄gahi ka əntənə nə nyi, agi kanə nə nyi na,

27 acii kə shii nyi: 'ya'ə Əntan̄fwaakya, paa hə ka vugədəgi əpinaaki
aagi ənjagu'u,

paa hə ka bwasee ka shishinə n̄ga əndə slənaaku kaa ca bəsləgi.

28 Kə b̄aarii hə ka nyi rəgwanyinə n̄ga upaa də əpinə.

Ka d̄anə nə nyi moodasəkə lan̄ə, acii agi ndzaanə nə hə da nyi.' "

29 Piita a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, "Ya'ə ndzəkəŋushi'inəkyā,
takumə kaa nya bagī koonə furəŋə. Ma dzədzəshi'inaamə Dawuda,
kə əŋki ci, kə n̄gədfəgi əŋji tə ci, kədəhə daamə nə nə n̄ga gu'waakii
ka ha'ə dən̄ə ənshinə. 30 Amma, ma ci ma'ə da i əpinə, anabi n̄ji ci,
kə shii ci kə ji'i Əntan̄fə ka ci oo'i, kadə nə əndə rəŋwə agi jijinaakii
a n̄gərə dəgələ n̄wanuunaakii. 31 Agyanə madənə n̄ga *Aləmasiihu
agi maməətə ənja wabi Dawuda ha'ə. Aciikii bii ci, pooshi Əntan̄fə ka
bwaseenə ka ci a gu'u. Taa shishinəkii əsə, pooshi ka bəslənə. 32 Ma
Yeesutsa, kə madəe Əntan̄fə ka ci agi maməətə ənja. Inə ənə ganə
patə, seedawanyinə niinə. 33 Kə d̄uunətə Əntan̄fə tə ci, ca ndzane
ka ci da ciizəmakii. Əntan̄fə Dii a vii ka ci Malaaba Ma'yanə, makə
sətə shi ca bii daga n̄jukə. Yeesu a pukyağərə keenə əsə, ci ətsə cuuna
nee, una fa əsə. † 34 Acii əntaa Dawuda n̄girə aadəgyə, amma ci maa,
kə bii ci oo'i,

'Əŋki Əntan̄fə Slandanə ka Slandanəki,

ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

35 Ka kavənə nə nyi tə əŋji daawaanaaku aatsaa sədfəku.'

36 Acii ha'ə, wa əŋji Isərayiila patə a shii tantanyinə, ma Yeesu ətə

gwa'avuunə tə ci aashi ənfwa, tə ci kavə Əntan̄fə ka ndzaanə ka

Slandanə da Aləmasiihu."

37 Makə fii əŋji ha'ə, kə tabətə moodəfətii, təya ləgwa a ma Piita da

a ma hara masləkee əŋji, əŋki tii, "Ndzəkəŋushi'ina, iitə d̄aniina?"

38 Əŋki Piita ka tii, "Baamə ka Əntan̄fə, bwaseemə ka 'waslyakəənə

goonə, taa wu ahadoonə, ca luu yibə bapətisəma agi ləmə n̄ga Yeesu

Aləmasiihu, kaa Əntan̄fə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə, ca vii

koonə Malaaba Ma'yanaakii. 39 Acii koonə d̄ii Əntan̄fə aləkawalə n̄ga

vii Malaaba Ma'yanə da ka manjeevənə goonə da patənə n̄ga əŋjitə

dzadə, taa moonə 'wii ci patə aabiikii."

40 Kə wabi Piita ka tii lan̄ə, ca ka ka tii hiima, əŋki ci, "Təkeemə ka

noonə na da bwaya əŋji n̄ga zamanana koonə luupaa də noonə na,

acii bwaya n̄gəra'utə nə təya sa."

41 Lan̄ənətii, kə liwə tii wabənaakii, əŋjə a yibə ka tii bapətisəma.

Kə mbu'i bahə dəbu'u makkə nə əŋjitə vii goon̄ga uusəəkii. 42 Kə

d̄ii tii gazhi'waanə n̄ga fa sətə n̄ji masləkee əŋjə a dzəgunə ka tii,

təya ndzaanə də ədzəmə rəŋwə, təya zəmə ka hakii, təya d̄a də'wa

ka Əntan̄fə əsə.

2:27 2.27 13.35. 2:29 2.29 1 Meem. 2.10; Slənə 13.36. 2:30 2.30 2 Sam. 7.12-13,16.

2:31 2.31 Jab. 16.10. 2:32 2.32 1.8. † 2:33 2.33 ca ndzane ka ci da ciizəmakii: 2.34;

3.13; 5.30-34; 7.55-56; Mar. 16.19; Luka 20.42; 22.69; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1; Ibər.

8.1; 1 Piita 3.22; ca pukyağərə keenə Ma'yanə: 1.4; Yooh. 14.16-17; 15.26. 2:34 2.34-35 Jab.

110.1; Luka 20.42-43; Ibər. 1.13. 2:36 2.36 3.15. 2:37 2.37 16.30; Luka 3.10,12,14. 2:38

2.38 3.19; Luka 3.3. 2:39 2.39 Isaa. 57.18-19; Af. 2.17. 2:41 2.41 2.47; 4.4; 5.14; 6.1,7; 8.4;

11.21,24; 12.24; 13.49; 16.5; 19.20; 21.20; 2 Tees. 3.1.

Ndzaanə nga ənji nə'unə

⁴³ Kə dii Əntaŋfə sə nga hurəshishinə ngaanğa'ə daciai masləkee ənja, ka ha'ə kə əsəgi ngwalənə tə ənji patə. ⁴⁴ Ənji nə'unə patə, kə ndzaa tii rəŋwə, təya viishi patənə nga sətə ətee əndə'i əndə ahadatii, ⁴⁵ təya dərəmagi də uushi'inatii, təya vii kwabakii ka taa wu ətə ətee ahadatii. ⁴⁶ Pukyanə nga ha patə, agi dzatənə nə tii də nə asəkə *yi nga Əntaŋfə də moodəfə rəŋwə, təya zəəməshi asəkə yinyinatii də moodasəkə da mabanee ma'yanə. ⁴⁷ Təya dəla də Əntaŋfə, təya upaa dəlanə əsə acii ənji patə. Ma Slandana, uusərə patə nə ci ka tsakəvənə aashitii tə ənjitə upaa luupaanə.

3*Mbədəpaanə də mahurəməsə ənda*

¹ Ma ka əndə'i uusəra, i Piita da Yoohana a dzə aasəkə yi nga Əntaŋfə ətsə tibisə makkə nga kədəwanə, waatoo saa'i nga da də'wa.

² Tə'i əndə'i əndə gatə a uura mayi nga Əntaŋfə. Ma uura mayitsa, 'Dagwakii' ci ənjə a 'wa. Mahurəməsəkii daga poonə tə ci nə əndəkii. Pukyanə nga uusəra patə nə ənjaakii ka kiranə tə ci aa dəvə, təya kapaa tə ci, kaa ca kədii sataka acii ənji dzənə aasəkə yi nga Əntaŋfə.

³ Makə nee ci ka i Piita da Yoohana təya dəmə aasəkə yi nga Əntaŋfə, ca kədii sataka aciitii. ⁴ Wata i Piita da Yoohana a tsaamə tə ci, əŋki Piita ka ci, "Tsaamuu tiinə." ⁵ Ca tsaamə tə tii də nga'ə. Ma nə ci ka nəhənə, ka upaanə nə ci uushi aciitii. ⁶ Wata Piita a ba ka ci, "Paa nyi da kwaba shaŋə, amma, ma səndə upaa nyi, ka viinə nə nyi ka hə. Də baawəda nga Yeesu *Aləmasiihu, əndə Nazaratu, madətə, wiiwu." ⁷ Wata Piita a kəsətə ciinəkii da ciizəma, ca madəe ka ci. Pii kə upaa sədəkii da idəkii ŋgeerənə. ⁸ Həryatə əndətə a madətə, ca kəŋaanə, ca 'watəgi wiinə. Wata ca dəməgərətsatii. Ca wii, ca dzə də lədfənə, ca dzə də dəlanə də Əntaŋfə.

⁹ Patənə nga ənjitə nji davə, kə nee tii ka ci, ca wii, ca dəla də Əntaŋfə. ¹⁰ Kə shii tii oo'i, mahurəməsə əndətə izəe ka kədii sataka a uura mayi 'Dagwakii'. Acii ha'ə, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə nə sətə dii tə ci.

Waazanə nga Piita atsaə malaba nga Sulayimaanu

¹¹ Makə mabwaseemə əndətə ka i Piita da Yoohana, tii atsaə malabatə ci ənjə a 'wa malaba nga Sulayimaanu, ənji patə a kwasə pii pii aabiitii, acii kə kəŋee ka tii ka shaŋə nə sətə dii.

¹² Makə nee Piita ka tii, ca ba, "Unə ənji Isərayiila, acii mi saŋə nuunə ka neenə ka hurəshishinə nga əndətsa? Acii mi cuuna tsaamə tiina? Ma nuunə ka nəhənə, agi baawəda geenə taa camənə geenə cii kəya wii kwa? ¹³ Əntaa ha'ə. Ma Əntaŋfə nga i İbərāhiima da İsiyaaku da Yakubu da hara dzədzəshi'inaamə patə, ci vii duunuunə ka Yeesu lawaraakii. Ma una, kə vii unə tə ci aacii gayinə. Makə mwayi Pilaatu kapaanə tə ci, kə kaaree unə. ¹⁴ Də ha'ə kaaree unə ka Malaaba Əndətə, əndə goonğa, una kədii ka ənjə a kagi koonə tə mabələ ənja. ¹⁵ Də dəfanə ha'ə kavuunə tə əndə vii əpinə ka bələginə. Amma kə

madæe Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja. Ma inə əsə, seedawanyinə niinə ŋga madənaakii. ¹⁶ Ma əndənə cuuna nee, kə shii unə tə ci. Də baawəda ŋga Yeesu upaa ci ŋgeerənə, acii kə vii inə goonŋa ka ci. Ha'ə nə ci əsə, putə ŋga vii goonŋa geenə ka Yeesu upaa ci jamənə ŋga shishinəkii akəŋwacii unə patə.

¹⁷ “Ma ənə ha'ə dʒii ndzəkəŋushi'ina, kə shii nyi oo'i, ma unə da i gayinə goonə, dagi ghatə shiinə goonə dʒii unə ha'ə də Yeesu. ¹⁸ Amma də ha'ə dʒii ka goonŋa nə sətə bii Əntaŋfə da ma anabiinaakii oo'i, ka cibənə nə Matadəkəyaakii.

¹⁹ “Aci ha'ə baamə ka Əntaŋfə, zhi'wagimə aabiikii, kaa ca tifyagi koonə 'waslyakənə goonə. ²⁰ Madfa kə dʒii unə ha'ə, ka viinə nə Slandanə koonə shiwunə aasəkə moodəfuunə, ka kyanə nə ci koonə də Matadəkəyaakii Yeesu. Ci ta'i koonə tə ci. ²¹ Ma Yeesu, kə dʒii tyasə, see a ndzaa ci dagyə zəku'i, taabu'u nə Əntaŋfə a dfaada uushi'iitə baabii ci da ma malaaba anabiinaakii daga ŋukə. ²² Muusa maa, kə bii ci oo'i, ‘Ka tadənə nə Əntaŋfə koonə *anabi makə naaki agi ndzəkəŋushi'inuunə. See a foonə sətə nii kəya ba koonə patə.

²³ Taa wu patə na kaaree ka fanə tə anabita, paa tii ka ndzaanə agi ənji ŋga Əntaŋfə, ka zamaginə nə ənji də tii.’ ²⁴ Ha'ə əsə wabi hara anabinyinə patə, 'watəginə ka Samuyila da hara anabinyinə ətə shi daba'əkii. Kə wabi tii agyanə uushi'inə ətə ca dfaada əndzə'i.

²⁵ Ndzəkəŋushi'ina, koonə wabi Əntaŋfə da ma anabinyiita. Ha'ə əsə koonə da dzədzəshi'inuunə dʒii ci aləkawala, waatoo ətə bii ci ka Ibərəhiima, ‘Ka daanənə nə nyi barəkaanaaki aagyanə slikerənyinə ŋga duuniya patə, putə ŋga jijiŋyinaaku.’ ²⁶ Ha'ə kə tadəgi Əntaŋfə lawaraakii, ca sləkee ka ci aahadoonə zəku'i konna upaa barəkaanə daciikii, una bwasee ka bwaya bwayaanə goonə.”

4

Kərənə tə i Piita da Yoohana aakəŋwacii gayinə

¹ Ma i Piita da Yoohana a wabə ka ənja, wata limanyinə da ŋwanŋwə ŋga soojiinə ətə ca nəhə yi ŋga Əntaŋfə, da *Sadukiinə a shi aabiitii * ² də mabəzə səka. Ma bəzee ka səkətii, acii kə jigunyi i Piita da Yoohana ka ənja, kə bii tii ka ənji oo'i, kə ma'i Yeesu agi maməətə ənja, aciikii ma maməətə ənji patə, kadə nə təya madətu da i əpinə. † ³ Wata təya kəsə tə i Piita, təya pa'əgi tə tii aasəkə kəwə furəshina see pukənə ŋga ha, acii kə uugi uusərə dzənə ka dfa gəŋwanə. ⁴ Amma, ma agi ənjitə fii wabənə ŋga masləkee ənja, bəzəkii nə ənjitə vii goonŋa. Kə mbu'i laŋənətii bahə dəbu'u tufə.

⁵ Pukənə ŋga ha, wata gayinə da masariinə da maliminə a ləbə də Urusaliima patə. ⁶ Təya dza də nə da gawə ŋga limanyinə ətə dʒii ləməkii *Anasə tii da i Kayafasə i Yoohana i Aləkəsandəra, da i hara slikerənə patə ŋga madfuunə *limanə. ⁷ Təya sləkee ka ənji kaa təya kira tə i Piita da Yoohana, təya kəŋjəe ka tii akəŋwaciitii, təya ləgwa

3:15 3.15 2.23-24; 4.10; 5.30-31; 10.39-40; 13.30; 17.31; Ibər. 2.10. **3:16** 3.16 Mat. 9.22.
3:17 3.17 Luka 23.34; 1 Tim. 1.13. **3:18** 3.18 5.42; Luka 24.27,44-46. **3:19** 3.19 2.38.
3:22 3.22-23 Dzək. 18.15,19; Slønø 7.37. **3:24** 3.24 3.18. **3:25** 3.25 'Wat. 12.3; Gal. 3.8,16.
3:26 3.26 13.46; 18.6; Rooma 1.16. * **4:1** 4.1-2 Sadukiinə: 5.17; 23.8; Luka 20.27. **4:1** 4.1
Luka 22.4,52. † **4:2** 4.2 madənə agi maməətə ənja: 2.24; 4.33; 17.18; 26.23. **4:3** 4.3 5.18.
4:4 4.4 2.41.

ka tii, əŋki tii, “Da saŋə upaa unə baawəɖatsa? Wu vii koonə rəgwa ŋga mbəɖəpaanə də mahurəməsə əndətsa?”

⁸ Wata kə cakə Malaaba Ma'yanə natənə ədzəmə ŋga Piita. Ca ba ka tii, əŋki ci, “Unə gayinə da masariinə, ⁹ maɖa putə ŋga ŋga'aanə dʒii inə ka mahurəməsə əndətsə dʒii inə mawulakii akəŋwacii unə ənshinə, una ləgwa keenə taa iitə mbə'i ci, ¹⁰ yoo, see a shii unə da i əŋji Isərayilla patə oo'i, də ləmə ŋga Yeesu Aləmasiihu əndə Nazaratu nə əndətsə kəŋə akəŋwacii unə ndaŋə ndaŋə. Ma unə, kə gwa'avuunə tə Yeesu aashi ənfwa, amma kə maɖee Əntaŋfə ka ci.

¹¹ Kə wabi malaaba ləkaləkətə agyanəkii oo'i,

‘Ci nə faaratə kaaree unə, əŋji ghənəna,

amma ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.’

¹² Daciikii rəŋwə dyaŋə upaanə əŋji mbəɖənə, acii pooshi əndə'i əndə agi duuniya shaŋə ətə vii Əntaŋfə ka ci baawəɖa bahə kaama upaa mbəɖənə daciikii.”

¹³ Kə nee *mətərəkine ŋga Yahudiinə oo'i, ma i Piita da Yoohana, masooɖəfənyinə nə tii. Ma nee tii əsa, tyalakanyinə nə tii, əntaa majaŋga əŋji əsə, kə dʒii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Wata təya puləgi oo'i, tii da Yeesu nja ndzaanə. ¹⁴ Amma, makə nee tii ka əndətə mbəɖəpaagi i Piita da Yoohana kəŋə abitii ndaŋə ndaŋə, kə ətee tii ka rəgwa ŋga ɖa mabizhinə. ¹⁵ Aciikii təya səbagi tə i Piita da Yoohana agyə, təya ɖa mətərəkine. ¹⁶ Əŋki tii, “Iitə ɖanaamə də əŋjitsa? Aci gooŋga, ma ahada əŋji Urusaliima patə, pooshi əndə mashiimə kə dʒii tii sə ŋga hurəshishiinə ka shaŋə. Pooshi amə ka mbee ka ɖa mabizhinə əsə. ¹⁷ Amma, acii ga wabənəkii a tsakə waazanə ka hara ənja, see a baamə ka tii oo'i, ga təya ənə ka wabənə ka taa wu də ləmə ŋga Yeesu ma'ə.”

¹⁸ Wata təya ənə ka 'watənə tə masləkee ənja. Makə dəməgərə tii, təya ba ka tii, əŋki tii, “Goonə ənə ka wabənə taa dzəgunənə ka əŋji də ləmə ŋga Yeesu ma'ə daga ənshinə!” ¹⁹ Amma əŋki Piita da Yoohana ka tii, “Unə də noonə na, lagimə wabəətsa, maɖa ŋga'ə akəŋwacii Əntaŋfə keena fa noonə, ina bwasee ka fa naakii. ²⁰ Aci ma inə kamə, pooshi inə ka mbee ka ndzaanə zərakə yadə ba ka əŋji sətə nee inə da sətə fii inə.” ²¹ Wata mətərəkine a tsakə ka tii bariya də banə, ga təya ənə ka ɖanə ha'ə ma'ə. Təya kapaa tə tii, pooshi tii upaa rəgwa ŋga cibeənə ka tii, acii talakiinə patə, agi ɖuunətənə nə tii tə Əntaŋfə putə ŋga sətə slənyi tii. ²² Ma əndətə mbəɖəpaagi tii də sə ŋga hurəshishinə, kə palee ci ka fəzə ənfwadə pu'unə.

Da də'wa ŋga əŋji nə'unə kaa təya mbee ka waaza

wabənə ŋga Əntaŋfə yadə ŋgwalənə

²³ Makə kapaa əŋji tə i Piita da Yoohana, təya ənə satii aahada hara əŋji nə'unatii. Təya ba ka tii sətə bii madiigərə limanyinə da masariinə ka tii. ²⁴ Makə fii əŋji nə'unə ha'ə, təya kədii acii Əntaŋfə də ədzəmə rəŋwə, əŋki tii, “Ya'ə Slandana, hə tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəvə da sətə asəkətii patə. ²⁵ Kə wabi hə da ma

4:7 4.7 Luka 20.2. 4:8 4.8 2.4. 4:10 4.10 3.6; 3.15. 4:11 4.11 Jab. 118.22; Luka 20.17; 1 Piita 2.4-7. 4:12 4.12 Mat. 1.21; 1 Koor. 3.11. 4:15 4.15 5.34-35. 4:16 4.16 Yooh. 11.47. 4:17 4.17-19 5.28-29,40. 4:24 4.24 Shig. 20.11; Jab. 146.6.

dəsəniinə Dawuda lawaraaku. Kə wabi ci də baawəda nga Malaaba Ma'yanə, ca ba:

'Aci mi ci hara slikerənə a bəzə səka?

Aci mi sanə ci ənə a hiima uushi'iitə zaba?

²⁶ Kə aanyi meeminə nga *duuniya.

Gayinə əsə, kə gunutə tii də nə kaa təya pa da Əntanəfə Slandanə da Matadəkəyaakii.⁷

²⁷ Ha'ə makə ətsə dīi *Hirudusə da Puntiyu *Pilaatu, kə ləbə tii də nə ka hakii asəkə vəraanə da hara slikerənə da ənə *Isərayiila agyanə malaaba lawaraaku Yeesu matadəkəyaaku. † ²⁸ Ma sətə dīi tii patə, kə dīi tii makə sətə mwayi hə agi baawədaaku daga nükə. ²⁹ Ma əndzə'i, 'ya'ə Slandana, fatə bwaya uushi'iitə ci təya baaba agyaniinə. Vii ka lyawarənaaku ngeerənə nga waaza wabənaaku yadə ngwalənə taa gi'u. ³⁰ Tsakuu tiinə, baarii baawədaaku, ina mbədfəpa də ənə bwanə, ina da uushi'inə nga hurəshishinə agi ləmə nga malaaba lawaraaku Yeesu."

³¹ Makə uudəpa tii da də'wa, hatə dīi tii davə patə, ganəzənə. Wata kə cakə Malaaba Ma'yanə naanatənə tə tii patə. Təya ndzanə waaza wabənə nga Əntanəfə yadə ngwalənə.

Sətə ndzaanə nga əndə nə'unə, nga ənə nə'unə patə

³² Ənjitə vii goonə patə, kə ndzaa tii də moodəfə rənwə, hanəkalatii rənwə əsə. Pooshi əndə banə oo'i, ma sətə dīi ka naakii, kə ndzaa ka naakii daanəkii. Amma, maləbəkii nə tii patə anə uushi'inatii. ³³ Də baawəda lanə baabii masləkee ənə tə madənə nga Yeesu Slandana agi maməətə ənə makə sətə nee tii. Kə dīi Əntanəfə barəkaanə aagyanətii patə ka shanə shanə. ³⁴ Pooshi maagha agitii əsə. Aci patənə nga ənəjitə da ratii taa yatii, kə dərəmagi tii, təya kira kwabakii, ³⁵ təya kapaa akənwacii masləkee ənə, masləkee ənə a təkə ka taa ngutə əndətə ətee ahada ənə nə'unə.

³⁶ Ha'ə tə'i əndə'i əndətə dīi ləməkii Yusufu agi slikerənə nga *Leewi. Masləkee ənə a dəkə ka ci ləmə Barənaba, makə bana, 'Mavii ngeerənə ka ənə'. Poonə tə ci, anə hanyinə nga Kipərusə. ³⁷ Tə'i raakii, ca dərəmagi, ca kira kwabakii, ca kapaa akənwacii masləkee ənə.

5

Ananiya da Safira

¹ Amma tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Ananiya tii da minaakii Safira. Ca dərəmagi də əndə'i ratii. ² Də shiinə nga minaakii ca umbee ka hara kwabakii, ca kərə harakii, ca kapaa akənwacii masləkee ənə, ca dətə makə patə vii ci. ³ Wata ənəki Piita ka ci, "Ya hə Ananiya, mi sanə kapaa hə rəgwa ka *Seetanə a dəməgrə aa moodəfəkwa? Wiinə kə jirakə hə ka Malaaba Ma'yanə, ha umbee ka hara kwaba nga rə goonə. ⁴ Daga hə ma'ə madərəmagimə, naaku nə rəkii. Makə dərəmagi hə əsə, əntaa naaku nə kwabakii kwa? Iitiitə 'watəgi hə kaala hiima nga da bwaya slənətsa? Əntaa ka ənə jirakə hə, amma

4:25 4.25-26 Jab. 2.1-2. † 4:27 4.27 Hirudusə: Luka 23.7-11; Pilaatu: Luka 23.1. 4:28 4.28 2.23. 4:29 4.29 Af. 6.19. 4:30 4.30 2.22. 4:31 4.31 2.4. 4:32 4.32-35 2.44-45; 6.1; Luka 14.33; 18.22. 5:2 5.2 4.35. 5:3 5.3 Yooh. 13.2.

ka Əntanfə.”⁵ Makə fii Ananiya wabəətsa, wata ca kulagi, ca əntəgi. Ədzəmə n̄ga ənji fanə patə, kə lagi.⁶ Wata daguyinə a shi, təya hadətə tə ci, təya n̄giragi tə ci agyə, təya n̄gədəgi.

⁷ Ma daba'ə bahə tibisə makkə, minaakii a shi, ki mashiimə sətə d̄ii tə n̄gurii.⁸ Ənki Piita ka ki, “Bawə ka nyi, ha'ə makə ətsə nə kwaba n̄ga rətə goonə d̄ərəmagyuunə kwa?” Kya ba, “Awa, ha'ə d̄ərəmagiinə.”⁹ Wata ənki Piita ka ki, “Mi sanə gun̄unuunə də ma ka təbə Ma'yanə n̄ga Slandana? Fawə ənyanə n̄ga daguyiitə n̄gə'i tə n̄gurəku. Watiitsə kə mbu'ya a makuvə. Ka n̄gərəginə nə tii tə hə agyə naaku əsə.”¹⁰ Wata kya kulagi atsaə səd'əkii, gudərəslə kya əntəgi. Daguyiitə a gimagərə, təya lapaa tə ki mantəkii. Wata təya n̄gərəgi tə ki agyə, təya dzə ka n̄gədəginə tə ki atanfala n̄gurii.¹¹ Wata ədzəmə n̄ga ənji nə'unə patə a lagi da ənjitə fii sətə d̄aad̄ii patə.

Slənə n̄ga hurəshishiitə d̄ii masləkee ənja

¹² Ma masləkee ənja, kə slənyi tii sə n̄ga hurəshishinə lanə ahada ənja. Patənə n̄ga ənjitə vii goon̄ga əsə, agi dzatənə nə tii də nə də ədzəmə rənwə atsaə malabatə ci ənjə a 'wa Malaba n̄ga Sulayimaanu.

¹³ Ma hara ənjitə pooshi vii goon̄ga, kə n̄gwali tii ka gun̄utə də nə da tii, amma agi dələnə nə tii də tii.¹⁴ Ma ənjitə vii goon̄ga ka Slandana, n̄guyirənə da makinə, tsakənə da tsakənə nə lan̄ənati, təya ləbə də nə da hara ənji nə'unə.¹⁵ Putə n̄ga ətsə ha'ə, kə kyaara ənji ənji bwanea aa rəgwa da i ədərati da ədzati, təya banee ka tii; acii maa kə mbu'ya Piita, taa iitiitə mbu'u ka paləginə nə məndzaan̄gu'inaakii agyanə hara ənji bwaneati.¹⁶ Kə shiishi hara ənji bəzəkii əsə daga ka giwanyiitə gun̄utə də Urusaliima patə, təya kira ənji bwaneati da ənji ginaajinyinə. Patə, kə mbə'i tii əsə.

Cibənə n̄ga masləkee ənja

¹⁷ Ma gawə n̄ga limanyinə da patənə n̄ga ənjitə ci təya ndzaanə, waatoo kurəgə n̄ga *Sadukiinə, kə shirəhə tii ka masləkee ənji ka shanə.¹⁸ Təya kəsə tə tii, təya kərə tə tii aa furəshina, təya pa'əgi tə tii.¹⁹ Amma, ma davədə, wata malaa'ika n̄ga Əntanfə a shi, ca wunəgi makuvənyinə n̄ga furəshina, ca əjagi tə masləkee ənji, ca ba ka tii:²⁰ “Dzəmə aasəkə *yi n̄ga Əntanfə, una wabə ka ənji agyanə kura əpinə.”²¹ Makə fii masləkee ənji ha'ə, təya palə tsəd'akə, təya dəməgərə aasəkə yi n̄ga Əntanfə, təya dzəgunə ka ənja.

Pukənə n̄ga ha, gawə n̄ga limanyinə a shigi da ənjaakii, ca fə'ya mətərəkinaakii da matakənwanyinə n̄ga *Isərayiila patə. Təya sləkee ka soojiinə aa furəshina ka fə'yanə tə masləkee ənja.²² Mbu'unə nə soojiinə aa furəshina, malamə tii tə masləkee ənja. Wata təya ənya ka banə ka mətərəkinaə,²³ ənki tii, “Kə lapaa inə makuvənyinə map'a'əkii dənə dənə, ənji nəhənə əsə, patə nə tii davə. Amma, ma wunəginiinə makuva, pooshi inə lii tə tii davə.”²⁴ Makə fii n̄wanwə n̄ga soojiinə da madūgərə limanyinə, kə dzəgəpaa tə tii ka shanə nə sətə d̄ii tə masləkee ənja. Mashiimə tii taa mi na uudə ba'a.²⁵ Wata əndə'i əndə a shi aabiitii, ca ba ka tii, ənki ci, “Ma ənjitə pa'əgyuunə n̄ga mbədə asəkə furəshina, watiitə asəkə yi n̄ga Əntanfə ka dzəgunənə

ka ənja.” ²⁶ Wata ŋwanwə ŋga soojiinə da ənjaakii a palə ka 'wanə tə tii, amma əntaa də ŋgeerənə, acii kə ŋgwali soojiinə ga ənjə a kaalatə tə tii də faariinə.

²⁷ Makə kira tii tə masləkee ənja, təya kəŋee ka tii akəŋwacii mətərəkinə. Gawə ŋga limanyinə a ba ka tii, ²⁸ “Kə shiina bii koonə də ŋgeerənə, goona dzəgunə də ləmə ŋga əndətsə ma'ə, amma wiinə kə guŋutəgyuunə də Urusaliima də dzəgunəətsə goonə. Ha'ə maa, ŋga'ə koonə nə ləbeenə keenə da idənaakii.” ²⁹ Wata əŋki Piita da hara masləkee ənji ka tii, “Tyasə ka Əntanjə gərə'uniinə palee ka ənda. ³⁰ Ma unə, unə bələgi tə Yeesu də gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. Amma kə madəe Əntanjə ŋga dzədzəshi'inaamə ka ci agi maməətə ənja.

³¹ Ka ci vii Əntanjə məghərəvənə əsə, ca ndzaneə ka ci da ciizəmakii, kaa ca ndzaa ka gawə da maluwa, ca baarii ka ənji Isərayiila rəgwa ŋga baanə ka ci, təya upaa tifyaginə ŋga 'waslyakəənətii. ³² Ma inə, seedawanyinə niinə ŋga uushi'iitsa, ha'ə maa nə Malaaba Ma'yanə ətə vii Əntanjə ka ənjitə ca muu aaya ka ci.”

³³ Makə fii mətərəkinə ha'ə, səkətii a bəzəgi. Ha'ə kə mwayi tii bələnə tə tii. ³⁴ Amma tə'i əndə'i əndə Farisa ahadatii ətə dīi ləməkii Gamaliyalə. Ma ca, mashii *bariya nə ci. Gawə nə ci əsə akəŋwacii ənji patə. Ca madətə, ca ba ka soojiinə wa təya fədəgi tə masləkee ənji agyə zəku'i. * ³⁵ Makə dəməgi tii, ca wabə ka mətərəkinə, əŋki ci, “'Ya'ə ndzəkəŋushi'inə, ənji Isərayiila, hiimatəmə ŋga'ə sətə cuuna moo dānə də ənjitsa. ³⁶ Ma wanyiinə dzəgi aa ba'a, kə shigi Tawəda da ba'akii bahə gya'ə ənfwadə ətə ca nə'u tə ci. Kə zhi'wee ci ka naakii nə ka uushi. Amma kə bələgi ənji tə ci. Ənji nə'unə tə ci patə əsə, kə yigədəgi tii. Sətə mwayi tii dānə patə, kə ndzaanə ka uushi ŋga zabə. ³⁷ Ma daba'əkii, saa'i ŋga baana ənja, kə shigi Yahuda əndə Galili. Kə 'wii ci ənji ka nə'unə tə ci, amma kə bələgi ənji tə ci əsə. Ənjaakii patə əsə, kə yigədəgi tii. ³⁸ Acii ha'ə, shigimə agi wabənə ŋga ənjitə ca nə'u tə Yeesu, una bwasee ka tii. Acii madə əndə ca ba ka tii dā tsarə slənətsa, kadə na dzəgi. ³⁹ Amma, madə Əntanjə ca ba ka tii dā tsarə slənətsa, pooshi unə ka mbee ka uulaginə tə tii. Nəhəmə acii goona dīi panə da Əntanjə.”

Wata mətərəkinə a luu wabənə ŋga Gamaliyalə. ⁴⁰ Təya 'wagərə tə masləkee ənja, təya ba ka soojiinə, wa təya fəslə tə tii, təya ba ka tii, “Goonə ənə ka wabənə ka ənji də ləmə ŋga əndətsə ma'ə!” Ma daba'əkii, wata təya kapaa tə tii.

⁴¹ Masləkee ənjə a gimagi satii ahada mətərəkinə, təya palə də moodfasəkə ka shanjə, acii kə mbu'utə Əntanjə də tii kaa təya sa ŋgərə'wə da ciba ka putə ŋga ləmə ŋga Yeesu. ⁴² Pukyənə ŋga uusərə patə, taa asəkə *yi ŋga Əntanjə, taa asəkə yinyinə, mabwaseemə tii ka dzəgunənə da waazanə ka ənji oo'i, Yeesu nə *Matadəkii ŋga Əntanjə.

†

6

Tadənə tə ənji mədəfə

5:26 5.26 Luka 20.19; 22.2. **5:28** 5.28-29 4.17-19; Mat. 27.25. **5:30** 5.30-31 3.15. **5:32** 5.32 1.8; Yooh. 15.26-27. * **5:34** 5.34 Gamaliyalə: 22.3. **5:36** 5.36 21.38. **5:37** 5.37 Luka 2.2; 13.1-2. **5:40** 5.40 4.18; 5.28. **5:41** 5.41 Luka 6.22-23; 1 Piita 4.13. † **5:42** 5.42 Yeesu nə Matadəkii: 9.22; 17.3; 18.5,28; Luka 24.25-27.

¹ Ma ka saa'ita, makə ci lanənə n̄ga ənji nə'unə tə Yeesu a dzə də tsakənə, kə n̄giirə hara Yahudiinə ənji nə'unə ma, waatoo Yahudiitə ca wabə uura Gərikə, oo'i, kə bwasee Yahudiinə ənji nə'unə ətə ca wabə uura Yahuda ka mooryafinə ətə ca wabə uura Gərikə, pooshi tii agi upaa sətə ci ənjə a təkə taa n̄gutə uusəra. ² Wata masləkee ənji pu'u aji bəra'i a dzatə də ənji nə'unə patə, təya ba ka tii, "Madəbeemə ina bwasee ka waaza wabənə n̄ga Əntanfə, ina dzəgərə aagi təkə zəma. ³ Acii ha'ə, ndzəkənjushi'inə, tagimə ənji mədəfə ahadoonə ətə ci ənjə a dəla də tii, ətə da Malaaba Ma'yanə a moodəfətii da hiima əsə. Tə tii kavənə ənji aanə slənətsa. ⁴ Ma inə neenə, ina d'a gazhi'waanə n̄ga d'a də'wa da waaza wabənə n̄ga Əntanfə."

⁵ Ma sətə bii masləkee ənja, kə kadeesəkə ka ənji nə'unə patə. Wata təya tadə tə Sətəfanu, acii ma ca, əndə vii goon̄ga nə ci ka shan̄ə, manakii də Malaaba Ma'yanə əsə. Təya tadə əsə tə Filibusə da Pərəkwarə da Nikanoorə da Timoonə da Parəmina da Nikoolawusə əndə Antakiya, əndətə shi a dəməgərə aagi diina n̄ga Yahudiinə.

⁶ Təya kira tə tii aakənjwacii masləkee ənji. Masləkee ənjə a dfaanə ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii.

⁷ Yoo, kə gi wabənə n̄ga Əntanfə aakəjwa aakəjwa. Agi tsakənə nə lanənə n̄ga ənji nə'unə də Urusaliima, bəzəkii agi limanyinə əsə vii goon̄ga ka Yeesu.

Kəsənə tə Sətəfanu

⁸ Ma Sətəfanu, kə d̄ii Əntanfə ka ci pwapoonə, ca vii ka ci baawəda lan̄ə, kaa ca d'a sə n̄ga hurəshishinə ka shan̄ə ahada ənja. ⁹ Amma tə'i hara Yahudiinə ətə izee ka dza də nə asəkə kuvə də'wa ətə ci ənjə a 'wa "Kuvə n̄ga Dimwanyinə". Kə shi tii daga də Sirina da i Aləkəsandəriya. Tə'i harii Yahudiinə əsə ətə shi daga də Silikiya da Asiya. Kə d̄ii tii mabizhinə da Sətəfanu. ¹⁰ Amma kə təkuree tii ka uurənə tə ci, acii kə wabi ci də hiimatə vii Malaaba Ma'yanə ka ci.

¹¹ Wata təya n̄gaan̄gagi ənji də kwaba, ənjitə a ba oo'i, "Kə fii inə ca dzaana tə Muusa, ca bərapaa tə Əntanfə əsə." ¹² Də ha'ə madee tii ka ədzəmə n̄ga matakənjwanyinə da maliminə da hara ənji patə. Təya əbuunə aanə Sətəfanu, təya kəsə tə ci, təya kərə aakənjwacii *mətərəkinə. ¹³ Wata təya kira ənji vii seedanə n̄ga jirakənə, ənjitə a ba, "Ma əndətsa, paa ci ka təkənə da wabə bwaya uushi'inə aashi malaaba *yi n̄ga Əntanfə da i bariya n̄ga Muusa. ¹⁴ Acii kə fii inə kə bii ci oo'i, ma Yeesu əndə Nazaratuta, ka uulaginə nə ci maduunə kuvətsə n̄ga Əntanfə. Ca zhi'wee ka alə'aadanyiitə vii Muusa kaamə."

¹⁵ Tsaamənə nə mətərəkinə tə Sətəfanu. Ma təya nee patə, ma kənjwaciinəkii, makə n̄ga malaa'ika.

7

*Wabənə n̄ga Sətəfanu akənjwacii *mətərəkinə*

¹ Gawə n̄ga limanyinə a ləgwa ka Sətəfanu, əŋki ci, "Goon̄ga bii tii nii?" ² Əŋki Sətəfanu, "Ndzəkənjushi'inəki da dəsənəkya, fatəmə kaa nya ba koonə. Ma Əntanfə Əndə məghərəvənə, kə shigi ci ka dzədzəshi'inaamə Ibərahiima daga ci ma'ə anə hanyinə n̄ga

6:1 6.1 2.45; 4.35. **6:3** 6.3 1 Tim. 3.7-13. **6:6** 6.6 13.2-3; 14.23; 1 Tim. 4.14; 2 Tim. 1.6.

6:7 6.7 2.41. **6:8** 6.8 2.22. **6:10** 6.10 6.3; Luka 21.15. **6:11** 6.11 Mat. 26.59-61. **6:13** 6.13 18.13; 21.28; Irim. 26.11.

Misaputamiya, ci ma'ə madzəmə aa Haranə zəku'i. ³ Əntanƒə a ba ka ci: 'Madəgi anə hanyinaaku, ha bwasee ka duuraaku, ha dzə aagyanə hanyiitə nii kya ƒaarii ka hə.' ⁴ Wata ca bwasee ka hanyinə ŋga Kalədiya, ca dzə ka ndzaanə də Haranə. Makə əŋki dii, Əntanƒə a ŋgiratə tə ci, ca kira tə ci aanə hanyiinə dii unə anəkii əndzə'i.

⁵ Ma saa'yakii, pooshi Əntanƒə vii ka Ibərahiima taa ha ŋga kapaa sədəkii anə hanyinəkii kaa ca ndzaa ka naakii. Amma, taa ŋgahi pooshi uuzənə ŋga Ibərahiima saa'ita, patə da ha'ə kə bii Əntanƒə ka ci: ka viinə nə ci ka ci hanyinəkii tii da slikərənaakii ŋga ba'akii.

⁶ Əntanƒə a tsakə banə ka ci: 'Kadə nə manjeevənaaku a ndzaanə anə məshipətə hanyinə, təya ndzaa ka maviinə, ənjə a cibə də tii ŋga fəzə gya'ə ənfwadə.' ⁷ Əŋki ci əsə: 'Kadə nii kya la gəŋwanə agyanə ənjitə nə manjeevənaaku a slənə ka tii. Daba'ə ha'ə, təya ma'yagi anə hanyinəkii, təya shi ka paslənə tə nyi ganə.' ⁸ Wata Əntanƒə a ƒa aləkawalə də *ryaminyanə ahadatii da Ibərahiima. Kə pwayi Ibərahiima tə Isiyaaku. Ca ryaminya tə ci ka tighəsənə ŋga uusəra. Isiyaaku a poo tə Yakubu, ca ryaminya tə ci. Ha'ə dii Yakubu əsə ka dzədzəshi'inaamə pu'u aji bəra'i.

⁹ "Amma, ma dzədzəshi'inaamə, kə shirəhə tii ka əndə'i ndzəkəŋushi'inətii, waatoo Yusufu, təya ƒərəmāgi də ci aanə hanyinə ŋga Misəra. Amma kə ndzaa Əntanƒə kədəhə da ci, ¹⁰ ca ŋgiragi tə ci aji ŋgəra'waakii patə. Kə vii ci ka ci pwapoonə da hiima akəŋwacii *Fəriauna, ŋwanwə ŋga Misəra. Fəriauna a kavə tə ci ka gawə agyanə taa mi patə anə hanyinə ŋga Misəra da asii gakii. ¹¹ Ma saa'ikii, kə dii məza madəfənə anə hanyinə ŋga Misəra da Kana'ana patə. Kə cibəe madəfənəkii ka ənji ka shaŋə. Ha'ə kə təkuree dzədzəshi'inaamə ka sə ŋga adənə. ¹² Amma, makə fii Yakubu tə'i sə ŋga adənə anə hanyinə ŋga Misəra, ca sləkee ka manjeevənaakii aadəvə, dzənə ŋga təkəŋwanə. ¹³ Makə ənyi tii aa Misəra ŋga bəra'inə, ma saa'ikii, kə ƒaarii Yusufu naakii nə ka ndzəkəŋushi'inəkii. Də ha'ə əsə shii Fəriauna tə ndzəkəŋushi'inə ŋga Yusufu. ¹⁴ Wata Yusufu a sləkee ka 'ufənə tə dii, waatoo Yakubu da i yaakii patə, ənji mədəfə pu'unə aji tufə nə tii. ¹⁵ Yakubu a madə, ca palə aa Misəra. Davə əntəgi ci da hara dzədzəshi'inaamə. ¹⁶ Makə məətəgi tii, ənjə a kira tə tii aa Sikamə. Davə ŋgədəgi ənji tə tii a gu'əndə ŋga Ibərahiima ətə shi ca ƒərəgi acii manjeevənə ŋga Hamoorə də Sikamə.

¹⁷ "Makə uugi saa'i ƒanə kədəhə, waatoo saa'itə shi Əntanƒə a bii ka Ibərahiima oo'i, ka ƒanə nə ci ka ci sətə bii ci, kə cakə ənji gaamə ƒanə lanə də Misəra. ¹⁸ Ha'ə kə ŋgirə əndə'i kura ŋwanwə aa dəgəla. Ma kura ŋwanutsa, paa ci sha fii habara ŋga Yusufu. ¹⁹ Kə fyaraanə ci ka dzədzəshi'inaamə, kə cibə ci də tii ka shaŋə. Ha'ə kə bii ci ka tii, tyasə a vugədəgi tii manjeevənətii acii ga təya girə əpinə. ²⁰ Saa'ikii pwayi ənji tə Muusa. Ma Muusa, kə ndzaa ci ka dagwa uuzənə akəŋwacii Əntanƒə. Kə girə ənji tə ci ŋga ləgidə makkə asii ga dii. ²¹ Makə nee

7:2 7.2 22.1. **7:3** 7.3 'Wat. 12.1; Ibər. 11.8-10. **7:4** 7.4 'Wat. 11.31; 12.4. **7:5** 7.5 'Wat. 12.7. **7:6** 7.6-7 'Wat. 15.13-14. **7:8** 7.8 'Wat. 17.9-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-30.24; 35.16-18. **7:9** 7.9 'Wat. 37.11,28; 39.2,21. **7:10** 7.10 'Wat. 41.37-44. **7:11** 7.11-12 'Wat. 41.54; 42.1-2,5. **7:13** 7.13 'Wat. 45.1,3,16. **7:14** 7.14-15 'Wat. 45.9-10,18; 46.6-7,27. **7:16** 7.16 'Wat. 23.3-16; 49.29-30; 50.13; Jasə. 24.32; Ibər. 11.9,13. **7:17** 7.17-18 Shig. 1.7-8. **7:19** 7.19 Shig. 1.10-22. **7:20** 7.20-21 Shig. 2.2-10; Ibər. 11.23.

tii, pooshi bahø kapaanø tø ci asii ma'ø, tøya ngørø tø ci, tøya kapaanø a babara. Wata uuzønø nga Føriauna minækii a ngørø tø ci, kya gørøtø makø uuzønøtø nga sækøtø. ²² Kø dzøgunøtø ønji tø ci dø shiinø nga Misøra patø. Ha'ø kø ndzaa ci ka ngurø wabønø da slønø patø.

²³ "Makø mbu'i Muusa fözø ønfwadø pu'unø, kø shi a ødzømkii nø dzønø ka tsaamøtønø tø ndzøkøñushi'inækii ønji *Isørayiila. ²⁴ Makø gi ci, wata ca lapaa tø øndø'i øndø Misøra ka cibønø dø øndø Isørayiila, wata ca køsøtø tø øndø Misørata, ca døgøgi tø ci rønønø. Dø ha'ø ki'i Muusa ka øndø Isørayiilatø naakii. ²⁵ Kø hiimii Muusa ka shiinø nø ønji Isørayiila oo'i, daciikii nø Øntañfø a luupaa tø tii. Amma, maneemø tii anækii taa gi'u. ²⁶ Pukøtø hakii øsø, ca lapaa tø ønji Isørayiila børa'i ka panø. Ca alø hadatønø dø tii, ca ba ka tii oo'i: 'Ya una, ndzøkøñushi'inø nuunø. Mi sanø cuuna pa?' ²⁷ Ma øndøtø ali haliminø nga ndzøkøñuci, kø dzagi ci tø Muusa atañgala, ca ba: 'Wu sanø kapaa tø hø ka gawø da mala gønwanø ahadeena?' ²⁸ Nga'ø ka hø nø bølø tø nyi makø øtø bøløgi hø tø øndø Misøratø nga mbødø kwa?' ²⁹ Makø fii Muusa ha'ø, ca huyipaa saakii aanø hanyinø nga Madiyanø, ca ndzaa davø. Davø pwayi ci manjeevønø uuji nguyirønø børa'i.

³⁰ "Ma daba'ø fözø ønfwadø pu'unø, kø jigagi malaa'ika ka Muusa agi bilinø, ci atañgala ginwø nga Siina. Kø jigagi ci dø gana nga gunø dagi ba. ³¹ Makø nee Muusa, kø dñi ka ci ka sø nga hurøshishinø, ca øntsahø aabii guutø ca øtsa kaa ca tsaamøtø nga'ø. Wata ma ca fa, uura nga Slandanø a wabø dø ci, ³² uu'i ci: 'Nyi nø Øntañfø øtø ci dzødzøshi'inøku a paslø tø ci, waatoo Øntañfø nga Ibørahiima, da nga Isiyaaku, da nga Yakubu.' Makø fii Muusa ha'ø, wata shishinækii a udzø. Ca ngwaløgi dønwa'ø ka tsaamønø. ³³ Wata Øntañfø a ba ka ci: 'Døødøgi bibinaaku, acii ma hatø kønnaanø hø davø, malaaba ha. ³⁴ Neenø nee nyi ka cibønø nga ønjaaki dø Misøra. Kø fii nyi ngi'inatii, kø jimagørø nyi kaa nya luupaa tø tii. Shiwa kaa nya sløkee ka hø aa Misøra.'

³⁵ "Ma Muusa, kø kaaree ønji Isørayiila ka ci, tøya ba ka ci: 'Wu sanø kavø tø hø ka gawø da mala gønwanø ahadeena?' Amma tø ci sløkee Øntañfø kaa ca ndzaa ka gawø da maluwatii øsø dagi tsakønø nga malaa'ikatø jigagi ka ci dagi ba. ³⁶ Ci øsø fø'yagi tø tii dø Misøra, ca ta ka tii kønwanø, ca dfa uushi'inø nga hurøshishinø dø Misøra, da a gørø øtø dñi lømækii Madizø Gøøra. Kø dñi ci ha'ø agi bilinø nga fözø ønfwadø pu'unø øsø. * ³⁷ Ci nø Muusatø bii ka ønji Isørayiila oo'i: 'Ka taginø nø Øntañfø koonø anabi makø naaki agi ndzøkøñushi'inuunø.' ³⁸ Ci nø øndø agi øñjitø dzatø dø nø agi bilinø, waatoo dzødzøshi'inaamø ønji Isørayiila. Kø ndzaa ci da malaa'ikatø wabi ka ci agyanø ginwø nga Siina. Ci øsø liwa wabønø nga øpinø acii Øntañfø ka kiranø kaamø.

³⁹ "Amma kø naanagi dzødzøshi'inaamø ka fanø tø Muusa. Tøya kaaree ka ci. Moodøføtñi a ønø ka ønønø aa Misøra øsø. ⁴⁰ Øñki tii ka *Haruna: 'Dawø kaamø uulømø kaa ca ta kaamø kønwanø. Acii ma Muusanø ngiragi taamø dø Misøra, mashiimaamø sètø dñi tø ci.'

7:23 7.23-29 Shig. 2.11-15; Ibø: 11.24-27.

7:29 7.29 Shig. 2.15,21-22; 18.3-4.

7:30 7.30-34

Shig. 3.1-10. 7:35 7.35 Shig. 2.14; 3.2.

* 7:36 7.36 Shig. 7.3; 14.21-29; da purønønø 16.1-17;

Baan. 14.33; 20.1-11. 7:37 7.37 3.22-23.

7:38 7.38 Shig. 19.1-20.17; Slønø 7.53; Gal. 3.19.

7:39 7.39 Baan. 14.3.

7:40 7.40-41 Shig. 32.1-8.

41 Tøya dātø uulømø ka saa'ita, øtø ca pusha tø uundzø la. Tøya paslø tø ci dø laala uura nga uushi'inø, tøya dā moodasøkø nga sətø dātø tii dø ciinøtii. 42 Amma kø zhi'igi Øntanfø ka tii dø ba'a, ca bwasee ka tii kaa tøya paslø tikisanyinø. Wiinø sətø naahøtø anabiinø agyanøtii: † 'Unø ønji Isørayiila, ka nyi laalii unø uura nga uushi'inø, una dzakøgi ka nyi sataka agi fözø ønfwadø pu'unø agi bilinø kwa? Poosha.

43 Kø ngiruuunø kuvø slømø goonø *Malookø da uulømø goonø øtø pusha tikisa, waatoo Ramfa. Ma tøya, uulømønyiitø dāadii unø koonø paslø tø tii. Acii ha'ø, ka paløgrøenø nø nyi duunø aa tanøgi Babila.' ”

44 Sətøfanu a tsakø banø, ønki ci, “Ma dzødzøshi'inaamø, kø køsøpaa tii *kuvø kuvø'unø saa'itø tii agi bilinø. Ci ca baarii oo'i, kødøhø nø Øntanfø da tii. Kø dātø tii kuvø kuvø'unøkii øsø makø sətø bii Øntanfø ka Muusa, makø sətø nee ci øsø. ‡ 45 Ha'ø makø liwø dzødzøshi'inaamø kuvøkii, kø ngøøriinø tii ha'ø ka saa'i nga Jasøwa. Makø lakøønø Øntanfø slanjii hanyinø akønwaciitii, hanyinøkii a ndzaa ka natii, kø køsøpaa tii kuvø kuvø'uuta, ha'ø mbu'ya ka zamana nga Dawuda øsø.

46 Ma Dawuda, kø upaa ci pwapoonø nga Øntanfø, ca kødii barøkaanø kaa ca ghønø maduunø kuvø ka Øntanfø øtø pasli Yakubu tø ci.

47 Amma Sulayimaanu ghønyi kuvøkii. 48 Patø da ha'ø, ma maduunø Øntanfø, paa ci ka ndzaanø asøkø kuvønyiitø ghønyi ønji ka ci. Makø sətø bii anabi Isaaya oo'i:

49 'Ma bii Øntanfø,
ma ha dagyø, ci nø døgølø nwanjuunaaki;
ma hanyinø, ci nø ha nga døkø søføkii.
Kuvø mi ghønønuunø ka nya?
Ngutø ha nø ha nga øpisøkaakya?

50 Øntaa dø ciinøkii dāadii nyi uushi'iitø patø kwa? ”

51 Sətøfanu a dzø aakønwa dø banø ka tii, ønki ci, “Ma una, mandaløkii nø moodøfuunø, pooshi unø ka fa wabønø taa gi'u. Kø kaaree unø ka fa tø Malaaba Ma'yanø taa guci patø. Kø ngiruuunø dørøpø nga dzødzøshi'inuunø. § 52 Tø'i taa rønwa agi anabiinø øtø pooshi dzødzøshi'inuunø cibee kwa? Kø bøløgi tii ønjitø sløkee Øntanfø ka tii ka baaba shinø nga Øndø Goonnga. Ma Øndø Goonngatsa, kø kaaree unø ka ci øsø, una bøløgi tø ci. 53 Unø liwø *bariya daci malaa'ika. Amma, manø'utømuunø bariyaakii øsø.”

Kaalnø tø Sətøfanu dø faariinø

54 Makø fii *møtøøkinø nga Yahudiinø tø wabøøtø dāadii Sətøfanu ka tii, kø bözøgi søkøtii ka shanø. Øbwyønø tø tii asøkøtii nø ma bøtø søkøkii. 55 Amma, ma Sətøfanu, manakii nø ci dø Malaaba Ma'yanø. Ca tsaamø aadøgyø. Wata ca nee ka møghøøvønø nga Øntanfø, ca nee ka Yeesu kønø da ciizøma Øntanfø øsø. 56 Ca ba, “Kø nee nyi ka søkøntanfø mawunøkii, nya nee ka Uuzønø nga øndø

† 7:42 7.42-43 Am. 5.25-27; Malookø: Leew. 18.11. ‡ 7:44 7.44 kuvø kuvø'unø: Shig. 25.9,40.

7:45 7.45 Jasø. 3.14-17; 18.1; 2 Sam. 6. 7:46 7.46 Jab. 132.1-5. 7:47 7.47 2 Sam. 7.5-7;

1 Meem. 6.1-38. 7:48 7.48 17.24-25. 7:49 7.49-50 Isaa. 66.1-2. § 7:51 7.51 Shig. 32.9; 33.5; Irim. 4.4; Rooma 2.28-29; kø kaaree unø ka fa: Isaa. 63.10; Øzaki. 2.3-5. 7:52 7.52

Luka 11.47-48. 7:53 7.53 7.38; Ibør. 2.2. 7:54 7.54 Jab. 37.12; 112.10. 7:55 7.55-56 Mat. 26.64; Slønø 2.33.

kəŋə da ciizəma Əntanƣə.” ⁵⁷ Makə uugi mbeenə ka tii nə sə'wa mabətəsəkəkii, wata təya kaala vurənə, təya njiikəgi liminətii, təya dzaanə ka ci də nə patə, ⁵⁸ təya ələgi tə ci aa ba'a vərənə kaa təya kaala tə ci də faariinə. Seedawanyiinə əsə, təya səədfəgi kəjeerənatii, təya pukəpaa abii əndə'i uundzə dagwa ətə dīi ləməkii Sawulə. ⁵⁹ Ma təya kaala tə Sətəfanu də faariinə, ca dzə də də də'wa, “Ya'ə Slandanəki Yeesu, luuwə ma'yanaaki.” ⁶⁰ Wata ca gərə'waanə, ca ŋgəree ka uurakii ka wabənə, əŋki ci: “Ya'ə Slandana, tifyagi ka tii 'waslyakəətsatii.” Makə uugi ci baginə ha'ə, wata ca əntəgi.

8

¹ Ma Sawulə, kə luuvə ci bələnə tə Sətəfanu.

Cibənə ŋga ənji nə'unə acii Sawulə

Ma uusərakii, kə lii ŋgərə'wə tə ənji nə'unə tə Yeesu də Urusaliima ka shaŋə. Təya yiigədfəgi patə aanə hanyinə ŋga Yahudiya i *Samarinya. See masləkee ənji tanə mbədaanə davə. ² Kə ŋgirə hara ənji nə'unə tə wə ŋga Sətəfanu, təya ŋgədfəgi, təya tuu waakii ka shaŋə. ³ Ma Sawulə, kə cibə ci də ənji nə'unə tə Yeesu ka shaŋə. Ha'ə kə giimə ci ka yi ka yi ka kəəsənə tə tii, ŋguyirənə da makinə patə, ca əjigərə tə tii aa furəshina.

*Waazanə də *Samarinya*

⁴ Ma ənji nə'utə yiigədfəgi, kə kirə tii wabənə ŋga Əntanƣə taa aama patə gi tii. ⁵ Filibusə əsə, kə pyalə ci aasəkə maduunə vərənə ŋga Samariya, ca ba ka ənjitə davə wabənə agyanə Yeesu *Matadəkii ŋga Əntanƣə. ⁶ Makə fii dabaala tə sətə ci Filibusə a ba ka tii, təya nee ka sə ŋga hurəshishiitə cii kəya daada əsə, təya kavə hiimatii ga sətə cii kəya ba ka tii patə də ədzəmə rəŋwə. ⁷ Acii kə gimagi ginaajinyinə ashii ənji bəzəkii də kaala vurənə. Kə mbə'i mahurəməsə ənji da mədərənyinə laŋə əsə. ⁸ Kə dīi ənji maŋushinə ka shaŋə də Samariya.

⁹ Ma asəkə vəraatə əsə, tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Simoonə. Kə dīi ci uushi'inə ŋga hiila laŋə. Ha'ə kə dzəgəpaa tə ənji Samariya patə ka shaŋə. Ha'ə kə zhi'wee ci ka naakii nə ka maduunə uushi. ¹⁰ Aciikii patənə ŋga ənja, gayinə da talakiinə, kə luuvə tii sətə daadii ci, təya ba, “Wiitə baawəda ŋga Əntanƣə ka shaŋə ətə ci ənjə a ba.” ¹¹ Təya nə'u tə ci, acii kə ta'avə ci ka də ka tii sə ŋga hiila. ¹² Amma, makə fii tii waazanə ŋga Filibusə agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntanƣə da ŋunyi wabənə ŋga Yeesu, ŋguyirənə da makinə patə, kə luuvə tii, təya luu yibə bapətisəma. ¹³ Ha'ə nə Simoonə əsə, kə luuvə ci, ca luu yibə bapətisəma, ca nə'u tə Filibusə. Makə nee ci ka madiigərə sə ŋga hurəshishiitə ci Filibusə a də, kə dzəgəpaa tə ci ka shaŋə.

¹⁴ Makə fii masləkee ənji də Urusaliima oo'i, kə liwə ənji Samariya wabənə ŋga Əntanƣə, təya sləkee ka i Piita da Yoohana aahadatii. ¹⁵ Makə mbu'i tii aa dəvə, kə dīi tii ka ənji də'wa kaa təya upaa Malaaba Ma'yanə. ¹⁶ Acii kə liwə tii yibə bapətisəma agi ləmə ŋga

7:56 7.56 10.11; Luka 3.21; Yooh. 1.51. **7:58** 7.58 22.20. **7:59** 7.59 Jab. 31.6; Luka 23.46. **7:60** 7.60 Luka 23.34. **8:1** 8.1 8.4; 11.19. **8:3** 8.3 9.1,13,21; 22.4-5; 26.9-11; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13. **8:4** 8.4 2.41. **8:7** 8.7 Mar. 16.17; Luka 9.1. **8:12** 8.12 28.23.

Yeesu Slandana, amma ma'ə tii ma'upaamə Malaaba Ma'yanə. ¹⁷ Ma i Piita da Yoohana a ɗa ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, wata təya upaa Malaaba Ma'yanə.

¹⁸ Makə nee Simoonə kə upaa ənji Malaaba Ma'yanə acii putə nga kavə ciinə nga masləkee ənji aanətii, wata ca ɗa rəgwa nga vii kwaba ka masləkee ənja.

¹⁹ Əŋki ci ka tii, “Ndiimə ka nyi baawəfatsa, kaa nya shii kavə ciinəki aanə ənda, ca upaa Malaaba Ma'yanə əsə.”

²⁰ Amma Piita a ba ka ci, “Wa Əntanfə a zamagi də hə da kwabaaku.

Ma nə hə ka nəhəna, ka upaanə nə hə viinə nga Əntanfə də kwaba

kwa? ²¹ Əntaa slənaaku ətsa, acii pooshi ədzəməku camə akəŋwacii

Əntanfə. ²² Acii ha'ə, baawə ka Əntanfə putə nga bwaya uushi'iitə

hiimii hə, ha kədii aciikii; mbu'u ka tifyaginə nə ci ka hə sətə hiimii

hə asəkə moodəfəku. ²³ Acii kə nee nyi, məŋgərəkikinə nə hə.

Kə ŋgərəma 'waslyakəənə tə hə.” ²⁴ Wata əŋki Simoonə ka i Piita

da Yoohana, “Kədiimə ka nyi acii Slandanə acii ga taa rəŋwə agi

uushi'iitə bii unə a ɗii tə nyi.”

²⁵ Makə uugi i Piita da Yoohana seedanatii da waaza wabənə nga

Slandana, təya ənə aa Urusaliima də waaza ŋunyi habara nga Yeesu

asəkə giwanyinə da vəranyinə nga Samariya lanə.

Filibusə da əndə Iitoopiya

²⁶ Ma daba'əkii, wata mala'aika nga Slandanə a ba ka Filibusə:

“Madətə, duu aadə hwarəma, ka rəgwatə ca ma'ya də Urusaliima ka

dzənə aa Gaza, waatoo rəgwa bilinə.” ²⁷⁻²⁸ Filibusə a madə, ca palə.

Ma ca dzə də dzənə, wata ca guŋəgərə da əndə'i əndə Iitoopiya ca ənə

saakii asəkə moota təhwaakii, ci kə uudəpaa paslənaakii tə Əntanfə də

Urusaliima. Ca dzə də janŋa ləkaləkətə nga anabi Isaaya. Ma əndətsa,

gawə nə ci agi ŋwanjuunə nga Kandaka, waatoo ki nə ŋwanjwə nga

Iitoopiya ka ətə saa'i. Əndətə əsə nə əndə kəsə kwabatə. ²⁹ Wata

Malaaba Ma'yanə a ba ka Filibusə, “Əntsahuu aatsa moota təhutsa.”

³⁰ Wata ca huyipaa aabiikii. Ma ca fa, waanə ka janŋa ləkaləkətə nga

anabi Isaaya. Filibusə a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Agi paaratəginə nə hə də

sətsə cii kwa janŋa nii?” ³¹ Əndətə a ba ka Filibusə, “Iitə mbeenəki ka

paaratəgina? See maa upaa nyi əndə tsakənə tə nyi.” Wata ca 'wa tə

Filibusə kaa ca ndərə aabiikii kaa təya ndzaa ka hakii. ³² Wiinə sətə

ŋji əndə Iitoopiyatə a janŋa asəkə malaaba ləkaləkətəkii:

“Ma ca, taa makii mawunəmə ci.

Kə ndzaa ci makə бага ənjə a kərə ka la uurakii,

makə sətə ci uundzə бага a ndzaa kəɗa'ə

taa ənjə a laala shiŋkinaakii.

³³ Kə ɗavə ənji ka ci ayinə,

ha'ə kə ənslə'watəgi ənji ka ci də goonŋaanaakii.

Pooshi ənji ka mbee ka ba habara nga slikərənaakii,

acii kə lagi ənji əpinaakii daga saa'i nga əntənaakii ma'ə mambu'umə.”

³⁴ Wata əndə Iitoopiyatə a ba ka Filibusə, “Ya əna, agyanə wu sanə

nə *anabi ka wabəna? Agyanəkii saakii nii, anii anə əndə'i ənda?”

³⁵ Wata Filibusə a waaza ka ci ŋunyi Habara nga Yeesu, 'watəginə ka

sətə janŋii əndətə asəkə ləkaləkətə nga anabi Isaaya.

³⁶ Ma təya dzə də dzənə a rəgwa, təya lapaa gəəra. Wata əŋki əndə Iitoopiyatə ka Filibusə, “Wiitə ma'inə. Tə'i uushi ca təjapaa tə nyi ka dā ka nyi bapətisəma nii?” [³⁷ Filibusə a ba ka ci, “Madā kə vii hə goonğa ka Yeesu *Aləmasiihu də ədzəmə rəjwə, ka dānə nə əŋji ka hə.” Əŋki ci, “Kə vii nyi goonğa oo'i, *Uuzənə ŋga Əntəjəfə nə Yeesu Aləmasiihu.”] ³⁸ Wata ca ba ka ənjə a kəŋee ka moota təhwaakii. Təya jiməgərə, təya dzəgərə aagi ma'inə. Filibusə a yibə ka ci bapətisəma. ³⁹ Makə gimagi tii agi ma'inə, wata Ma'yənə ŋga Slandanə a vagi tə Filibusə. Pooshi əndə Iitoopiyatə ənyi ka neenə ka ci ma'ə. Amma ca nə'u rəgwaakii də moodasəkə laŋə. ⁴⁰ Ma Filibusə əsə, də Azata ənyi ənji ka neenə ka ci. Ca dzə aa Kayisariya. Ma a rəgwa, kə gi ci də waaza Njuni Habara ŋga Yeesu ka vərə ka vərə.

9

Vii goonğa ŋga Sawulə ka Yeesu

¹ Ma Sawulə, kə gi ci aakəjwə də cibənə də ənji nə'unə tə Slandana, ha'ə ca ba ka bəələginə nə ci tə tii. Kə ma'i ci, ca palə aa ha gawə ŋga limanyinə, ² ca kədii kaa ca naahətə ka ci ləkələkatə kaa ca kərə ka gayinə ŋga *kuvə də'wanyinə ŋga Damasəkusə, oo'i, madā kə lapaa ci ənji nə'u rəgwa ŋga Slandana, ka kaashatənə nə ci tə tii patə, ŋguyirənə da makinə, ca kira aa Urusaliima ma'aanəkii.

³ Makə upaa ci ləkələkatəkii, ca palə. Ma ci ma'ə a rəgwa, kədəhə kaa ca mbu'u aa Damasəkusə, wata ma nee ci, bərənə makə pyapidənə ŋga vənə a jigagi ka ci dadagyə, ca bərəgi hatə dīi ci davə patə. ⁴ Wata kucafə ca kulagi aa panə. Ma ca fa, uura ŋga əndə a ba ka ci: “Sawulə, Sawulə, mi sanjə cii kwa cibə də nyi ha'a?” ⁵ Ca ləgwa, “Ya'ə Slandana, hə wu sanjə?” Əŋki ci ka ci, “Nyi nə Yeesu ətə cii kwa cibə də ci. ⁶ Amma, ma dānəkwa, madətə, dzəgərə aasəkə vərənə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə nii kwa dā.” ⁷ Ma guvii-wiinyinə ŋga Sawulə, kə kəŋee ka tii, ca pa'əənə ka tii ma əsə, acii kə fii tii uura ŋga ənda, amma maneemə tii ka əndəkii. ⁸ Sawulə a madətə, ca kəŋaanə, ca wunəpaa ginəkii, amma paa ci ka mbee ka nee ka taa mi. Ənjitə a kəsə tə ci ka ciinəkii, təya kərə tə ci aa Damasəkusə. ⁹ Baanə makkə, paa ci ka mbee ka neenə. Pooshi zəmə a makii, masamə ci taa mi əsə.

¹⁰ Tə'i əndə nə'unə də Damasəkusə ətə dīi ləməkii Ananiya. Kə jigagi Slandanə ka ci, əŋki ci, “Ananiya!” Ca muu, “Ya'ə Slandana, wanyina.” ¹¹ Əŋki Slandanə ka ci, “Madətə, duu ka rəgwatə ci ənjə a 'wa 'Makəŋə rəgwa', ha ləgwatə asii ga Yahuda tə əndə vərənə ŋga Tarəsi ətə dīi ləməkii Sawulə. Acii agi dā də'wa nə ci. ¹² Kə baarii nyi ka ci əndə'i əndə dīi ləməkii Ananiya ca dəməgərə aabiikii, ca banee ka ciinəkii aanəkii kaa ca ənə ka nee ka ha makə ŋga ŋukə.” ¹³ Amma Ananiya a ba, “Ya'ə Slandana, kə fii nyi a ma ənji laŋə oo'i, ma əndətsə, kə cibee ci ka ənji nə'unə tə hə ka shanjə də Urusaliima. ¹⁴ Wiinə, ma shi ci aa hanə əsə, də baawəfə ŋga gayinə ŋga limanyinə kaa ca anə taa tə wu patə ca dā də'wa də ləməku ganə.” ¹⁵ Amma əŋki Slandanə ka Ananiya, “Duu, acii matadə əndə slənaaki nə ci kaa ca

baaba ləmæki ka hara slikərənə da meeminə da ənji *Isərayiila patə.

¹⁶ Nyi na baarii ka ci əsə makə sətə nii kəya cibə putə ŋga ləmæki.”

¹⁷ Wata Ananiya a palə, ca dəməgərə aa hatə aasii, ca banee ka ciinəkii aanə Sawulə, ca ba, “Ndzəkəŋjunəki Sawulə, Slandanə sləkee ka nyi, waatoo Yeesu ətə jigagi ka hə a rəgwa ha shi aa hanə. Ma sləkee ci ka nyi, kaa ha mbee ka neenə də ginəku makə ŋga ŋukə, ha upaa natənə ŋga Malaaba Ma'yanə tə hə əsə.” ¹⁸ Wata kurya'ə uushi makə maslyafənə ŋga mbuzə a kulyagərə anə ginəkii, ca ənə ka neenə makə ŋga ŋukə, ca madətə, ca luu yibə bapətisəma. ¹⁹ Ma daba'əkii, ca adə zəma, ca ənə ka upaa ŋgeerənə.

Waazanə ŋga Sawulə də Damasəkusə

Kə ta'avə Sawulə gi'u də Damasəkusə tii da ənji nə'unə. ²⁰ Pii kə pyalə ci aasəkə *kuvə də'wanyinə kama kama, ca waaza ka ənji agyanə Yeesu, ca ba, ma Yeesu, *Uuzənə ŋga Əntarjə nə ci. ²¹ Ma ənjitə nja fa tə ci, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, təya ba, “Əntaa əndətsə cibə də ənji dā də'wa də ləmətsə də Urusaliima? Ma shi ci aa hanə əsə, kaa ca kəəsə tə tii, ca kərə aakəŋwacii gayinə ŋga limanyinə ma'aanəkii.” ²² Amma, ma waazanə ŋga Sawulə, kə cakə dā ŋgeerənə aakəŋwa aakəŋwa, ca baarii ka *Yahudiinə də Damasəkusə oo'i, ma Yeesu, *Matadəkii ŋga Əntarjə nə ci. Makə fii tii ha'ə, wata hiimatii a gwazəgi patə.

²³ Ma daba'ə baanə bəzəkii, kə anyi Yahudiinə uura ka bələginə tə Sawulə. ²⁴ Amma kə fii Sawulə sətə mwayi tii dānə də ci. Vədə da uusərə patə nə tii ka nəhə uura mayi ŋga vəranə kaa təya bələgi tə ci. ²⁵ Asee, ma ka əndə'i vəda, kə ŋgirə *lyawarənə ŋga Sawulə tə ci, təya kavə tə ci aasəkə d'əva, təya kyagərə tə ci da nə mahwala ŋga vəranə.

Ənəgərənə ŋga Sawulə aa Urusaliima

²⁶ Makə ənyi Sawulə aa Urusaliima, kə ali ci ləbənə da ənji nə'unə davə. Amma kə ŋgwaləgi tii patə aciikii, acii maluuvmə tii oo'i, əndə nə'unə nə ci. ²⁷ Amma, wata Barənaba a kəsətə tə ci ka ciinə, ca kərə tə ci aabii masləkee ənji, ca bagi ka tii makə sətə nee Sawulə ka Slandanə a rəgwa ətə wabi ka ci, makə sətə waazii ci də ləmə ŋga Yeesu də Damasəkusə yadə ŋgwalənə əsə. * ²⁸ Wata təya ndzaashi, təya wiigi'i ka hakii da Sawulə də Urusaliima. Ca waaza də ləmə ŋga Slandanə yadə ŋgwalənə. ²⁹ Ca dzə də wabənə də d'aada mabizhinə da Yahudiinə ətə ca wabə uura Gərikə əsə. Amma, ma tii natii, rəgwa ŋga bələginə tə ci nə tii ka alənə. ³⁰ Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kərəgi tə ci aa Kayisariya, əŋki tii ka ci, wa ca ənə saakii aa Tarəsi.

³¹ Ma Ikəliisiyanə anə hanyinə ŋga Yahudiya da Galili i Samariya əsə, kə upaa tii ndzaanə jamə, pooshi ŋgərə'wə ma'ə. Kə cakə tii dā ŋgeerənə aakəŋwə aakəŋwa, təya dzə də ŋgwalənə tə Slandanə əsə agi taa mi ci təya dā patə. Də ha'ə cakə ənji nə'unə dānə lanə dagi tsakənə ŋga Malaaba Ma'yanə tə tii.

9:15 9.15 13.2; 22.21; 23.11; 26.1; 27.24; Rooma 1.5. **9:16** 9.16 20.23; Luka 21.12; 2 Koor. 11.23-28. **9:17** 9.17 19.6. **9:20** 9.20 17.2; Luka 22.70. **9:21** 9.21 8.1; 9.13-14. **9:22** 9.22 5.42. **9:23** 9.23 23.12. **9:23** 9.23-25 2 Koor. 11.32-33. **9:26** 9.26-27 9.3-6,20; Gal. 1.18. * **9:27** 9.27 Barənaba: 4.36-37; 11.22-30; 12.25; 13.1-4,7,43-50; 14.12,20; 15.2-12,22,35-39; 1 Koor. 9.6; Gal. 2.1,9,13. **9:30** 9.30 11.25; Gal. 1.21.

Mbødəpaanə ŋga Piita də Ayiniya

³² Ma Piita, agi wiigi'inə nə ci ahada ənji nə'unə taa dama patə. Kə gi ci ka tsaamətənə tə ənji nə'unə də Lida əsə. ³³ Ma davə, kə lapaa ci əndə'i mahurəməsə əndə ətə dīi ləməkii Ayiniya. Paa ci ka mbee ka madətənə. Fəzə tighəsə nə ci pərəbə asəkə ədzə baanə. ³⁴ Əŋki Piita ka ci, "Ayiniya, kə mbədəpaa Yeesu *Aləmasiihu də hə. Madətə, ha fuudətə ha ŋga baanaaku." Wata həryatə ca madətə. ³⁵ Ənji Lida da ənjitə anə hanyinə ŋga Saroonə patə, kə nee tii ka Ayiniya, ca wii. Wata təya zhi'wagi ka nə'unə tə Slandana.

Madeenə ŋga Piita ka Tabita

³⁶ Tə'i əndə'i vəranə ətə dīi ləməkii Yoopa. Ma dava, tə'i əndə'i minə dīi ləmətə Tabita. Ma də uura Gərikə əsə, Dookasə, makə bana kanyada. Əndə nə'unə nə ki. Pukyanə ŋga ha patə nə ki ka slənə ŋunyi sləna, kya tsakə tə matəgunyinə əsə. ³⁷ Ma saa'ikii, kə gwakə ki ka bwanea, kya əntəgi. Ənjə a yibəgi tə ki, təya banee ka ki asəkə kuvə anə əndə'i. ³⁸ Makə ma Lida, pooshi dzadə da Yoopa, kə fii ənji nə'uutə davə oo'i, də Lida nə Piita. Wata təya sləkee ka ənji bəra'i aabiikii, təya kədii tə ci, əŋki tii, "Tsəgwayi pii pii, shiwə aahadeenə." ³⁹ Makə fii Piita ha'ə, wata ca madə, ca palə da tii. Mbu'unaakii, ənjə a kərə tə ci aasəkə kuvə anə əndə'i. Mooryafinyinə a gunutə də ci patə, təya dzə də tuunə, təya baarii ka ci kəbənə i kəjeeriitə nji Dookasə a təslə, ki ma'ə da i əpinə. ⁴⁰ Wata Piita a ba ka tii, wa təya dəməgi patə agyə. Ca gərə'waanə, ca da də'wa, wata ca zhi'igi aabii wa, ca ba, "Tabita, madətə." Kya wunəpaa ginətə. Makə nee ki ka Piita, kya madətə dasə. ⁴¹ Piita a və ka ki ciinəkii, kya kəsətə, ca madəe ka ki. Ma daba'əkii, ca 'wa tə mooryafinyinə da hara ənji nə'unə, ca baarii tə ki ka tii da i əpinə. ⁴² Kə huwugi habara ŋga sətə dīi Piita asəkə vəranə ŋga Yoopa patə. Ənji lanə vii goonja ka Slandanə əsə. ⁴³ Kə baa Piita də Yoopa lanə asii ga matakəfdə kuvə'unə ətə dīi ləməkii Simoonə.

10

Dzənə ŋga Piita aa ha Koorəniliya

¹ Tə'i əndə'i əndə də Kayisariya ətə dīi ləməkii Koorəniliya. Matakəŋwanə nə ci agi kurəgə ŋga soojiinə ətə ci ənjə a 'wa Italiyaninə. ² Ma ci da yaakii patə, ənji ŋgwalənə tə Əntanfə nə tii. Agi gərə'unə nə tii ka Əntanfə. Ca vii sataka lanə ka ənji əsə, ca da də'wa taa guci patə. ³ Ma ka əndə'i uusəra, ətsə bahə tibisə makkə ŋga kədəwanə, kə shitə malaa'ika ŋga Əntanfə aabiikii makə səniinə, Koorəniliya a nee ka ci ginə da ginə. Ca ba ka ci, "Koorəniliya!" ⁴ Wata Koorəniliya a fə'yagi ginəkii ka tsaamənə tə ci də ŋgwalənə, ca muu, "Ya'ə Slandana, mi kwa?" Əŋki malaa'ika ka ci, "Kə fii Əntanfə kədiinaaku. Kə dīi satakaaku ŋga'ə ka ci əsə, mazaanəmə hə ka ci. ⁵ Ma danəku, sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə əndə'i əndə dīi ləməkii Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tə ci Piita. ⁶ Mu'umə nə ci asii ga matakəfdə kuvə'unə ətə dīi ləməkii Simoonə əsə. Ama uunəvə nə yaakii." ⁷ Makə pyalə malaa'ikatə saakii, wata Koorəniliya a 'watə lyawarənaakii bəra'i da rəŋwə agi soojiinə ŋga səkə ciinəkii ətə ca

gørə'u ka Əntanjə əsə. ⁸ Ca ba ka tii sətə bii malaa'ika ka ci patə. Wata ca sləkee ka tii aa Yoopa.

⁹ Ma ka doorəkii, tii kədəhə ka mbu'unə aa Yoopa, kə ndərəgi Piita aagyanə malərəbə kuvə ka də də'wa ətsə uusərə ahadana. ¹⁰ Ma ka saa'ikii, kə zhimə madəfənə tə ci, kə mwayi ci sə ŋga adənə. Ma ənji ma'ə ka də ka ci zəma, kə baarii Əntanjə ka ci sə ŋga hurəshishinə. ¹¹ Ca nee ka səkəntanjə mawunəkii. Uushi makə maduunə gwada a jima aa panə da tanjalakii ənfwadə masəkii. ¹² Ma asəkəkii, tə'i taa ŋgutə tsarə ŋga daba da sədfə ənfwadə, i ətə ca wii anə mbuuresəkətii da i ətə ca lədfə a səkəntanjə. ¹³ Ma ca fa, uura ŋga əndə a wabə ka ci, əŋki ci, "Piita, madətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəbə." ¹⁴ Əŋki Piita, "Aa'a, 'ya'ə Slandana, mashimə nya agi sətə tənəpaa *bariya ka adənə taa ma'ajjinə uushi." ¹⁵ Wata ma ca fa, əndəkii a ənə ka wabənə ka ci ŋga bəra'inə, əŋki ci, "Ma sətə datəgi Əntanjə camə, ga ha tsaamə tə ci ajjinə." ¹⁶ Makə jikətə ka ci sədfə makkə, ma daba'əkii, pii sətə a ndərəgi aa dəgyə shakətə.

¹⁷ Ma Piita agi hiima sətə mwayi Əntanjə banə ka ci də uushi'iitə nee ci, wata watiiətə ənjitə sləkee Koorəniliya ka tii kəŋə kəŋə a mayi, tii kə uugi ləgwa yi ŋga Simoonə. ¹⁸ Təya 'wa ənji, təya ləgwa mbu'u davə asii nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita. ¹⁹ Ma Piita ma'ə agi hiima sətə mwayi Əntanjə banə ka ci də uushi'iitə bəarii ci ka ci, wata Malaaba Ma'yanə a ba ka ci, "Fatə, wiitə ənji makkə ca alə tə hə. ²⁰ Madətə, jiməgərə, ha dzə da tii. Ga ha buurə taa mi, acii nyi sləkee ka tii." ²¹ Wata Piita a madətə, ca jiməgərə, ca dzə ka wabənə da tii, ca ba, "Nyi nə əndətə cuuna alə. Iitə nə shinə goona?" ²² Təya ba ka ci, "Koorəniliya matakəŋwanə ŋga soojiinə sləkee keenə. Ma ca, əndə goonəga nə ci, agi gərə'unə nə ci ka Əntanjə taa guci patə. Da ayinaakii nə ci əsə anə hanyinə ŋga Yahudiinə patə. Kə bii malaa'ika ŋga Əntanjə ka ci, kaa ca 'wa tə hə aa hakii aasii kaa ca fa sətə cii kwa ba ka ci." ²³ Wata Piita a 'wagərə tə tii, təya baanə davə.

Pukənə ŋga ha ca madə, ca palə da ənjitə makkə. Kə kəree hara ənji nə'unə ŋga Yoopa ka ci əsə. ²⁴ Təya mbu'u aa Kayisariya ka bəra'inə ŋga uusərə. Ma Koorəniliya, a gərə tə tii, kə 'waa'watə ci tə ndzəkəŋushi'inəkii da guviinəkii. ²⁵ Ma ətsə ka Piita a dəməgərə, wata waatə Koorəniliya. Wata ca gərə'waanə atsaə sədfəkii, ca paslə tə ci. ²⁶ Amma Piita a kəsətə ciinəkii, ca madəe ka ci, əŋki ci ka ci, "Madətə kəŋə. Acii nyi maa, əndə nə nyi makə hə." ²⁷ Ma Piita a dzə də wabənə tii da Koorəniliya, ca dəməgərə aa kumu, ca lapaa ənji lanə ətə dzii də nə davə, ²⁸ ca ba ka tii, "Unə də noonə na, kə shii unə oo'i, kə tənəpaa diina ŋga Yahudiinə tə ndzaanə ka hakii taa dzənə aasii aa ha əndə'i slikerənə pamə. Amma, ma nyi, kə baarii Əntanjə ka nyi oo'i, ga ənjə a nee ka ajjinəənə ŋga taa wu patə. ²⁹ Acii ha'ə, makə alya ənji tə nyi, kə shi nyi, madamə nyi mabizhinə əsə. Yoo, ma ənə diya, ŋga'ə ka nyi nə fa sətə 'wii unə tə nyi ka ci."

³⁰ Əŋki Koorəniliya ka ci, "Kə dii baanə ənfwadə əna, kənə ha'ə ətə acii əŋwə, saa'itə nya də də'wa ŋga tibisə makkə ŋga kədəwanə gaki asii, kə shigi əndə ka nyi da kəjeerənə ashikii ətə ca pyapidfə agi ənda.

10:11 10.11 7.56. **10:12** 10.12-14 Leew. 11.1-47; Əzaki. 4.14. **10:15** 10.15 Mar. 7.15,19.
10:19 10.19 11.12; 13.2,4; 15.28; 16.6; 20.22-23; 21.4,11. **10:23** 10.23 10.45; 11.12. **10:25**
 10.25-26 14.13-15; Səniinə 19.10. **10:28** 10.28 10.15; Gal. 2.12.

³¹ Əŋki ci ka nyi: “Ya’ə Koorəniliya, kə fii Əntanfə kədiinaaku, kə dʒi satakaanə ŋga’ə ka ci. Mazaanəmə hə ka ci əsə. ³² Aci ha’ə sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hətə Simoonə ətə ci ənjə a ‘wa tətə ci Piita. Mu’umə nə ci asii ga Simoonə matakədfə kuvə’unə ətə dʒi yaakii ama uunəva.’ ³³ Pii nya sləkee ka ənji ka hətə. Hətə əsə kə dʒi hətə ŋga’əənə makə shi hətə. Yoo, manə dʒiya, waniinə patə akəŋwacii Əntanfə keena fa sətə bii Slandanə ka hətə patə, kaa ha ba keenə.”

Waazanə ŋga Piita asii ga Koorəniliya

³⁴ Wata Piita a jikəvə, əŋki ci, “Tantanyinə ənə ha’ə shii nyi oo’i, uushi rəŋwə nə ənji akəŋwacii Əntanfə. ³⁵ Madə kə slənyi əndə ŋunyi sləna, ca ŋgwələ acii Əntanfə, ka uufənə nə Əntanfə tətə əndəkii, taa ŋgutə slikərənə nə ci patə. ³⁶ Kə shii unə wabəətsə sləkee Əntanfə ka ənji Isərayiila, waatoo waaza Ŋunyi Habara ŋga jamənə dəcii Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Slandanə ŋga taa wu patə. ³⁷ Kə shii unə habara ŋga sətə dʒi anə hanyinə ŋga Yahudiya patə, ‘watəginə daga də Galili daba’a bapətisəma ətə waazii Yoohana. ³⁸ Waatoo, makə sətə vii Əntanfə ka Yeesu əndə Nazratu Malaaba Ma’yanə da baawədfa, makə sətə nji kəya wiigi’i, ca dzə də daada ŋunyi sləna, ca mbədfəpaa də ənjitə cibee *Seetanə ka tii patə, acii kədəhə nə Əntanfə da ci.

³⁹ “Ma inə əsə, seedawanyinə ŋga sətə dʒi ci patə də Urusaliima da anə hara hanyinə ŋga Yahudiya. Tətə ci əsə bələgi ənji də gwa’avənə tətə ci aashi ənfwa. ⁴⁰ Amma Əntanfə a madəe ka ci ka makkənə ŋga uusəra, ca kavə tətə ci ka bəarii naakii nə da i əpinə. ⁴¹ Əntaa ka ənji patə bəarii ci naakii na, amma keənə ətə ta’i Əntanfə keena ndzaa ka seedawanyinaakii, acii kə zhimiinə ka hakii da i ci daba’a madənaakii agi maməətə ənja. ⁴² Kə bii ci keənə, keena waaza ka ənji Ŋunyi Habara, ina vii seeda oo’i, ci nə əndətə kavə Əntanfə tətə ci ka la gəŋwanə anə ənji əpinə da maməətə ənja. ⁴³ Tətə ci seedii patənə ŋga anabiinə oo’i, patənə ŋga ənjitə vii ka ci goŋga, ka upaanə nə tii tifyaginə ŋga ‘waslyakəənətii daga ləməkii.”

Upaa Malaaba Ma’yanə ŋga hara slikərənə

⁴⁴ Ma Piita ma’ə agi wabənə, ənjə a fa, wata Malaaba Ma’yanə a shi aasəkə moodəfətii patə. ⁴⁵ Ma ənji nə’unə ŋga Yahudiinə ətə shi tii da i Piita, kə dʒi ka tii ka sətə ŋga hurəshishinə nə shinə ŋga Malaaba Ma’yanə aasəkə moodəfə ŋga ənjitə əntaa Yahudiinə. ⁴⁶ Aci kə fii tii təya wabə məshipətə uuranyinə, təya dələ də Əntanfə. Wata əŋki Piita, ⁴⁷ “Makə dʒi ci kə upaa ənjitsə Malaaba Ma’yanə makə ətə upaa inə neenə əsə, pooshi əndə ca təŋapaa daga ka tii bapətisəma.” ⁴⁸ Wata ca ba ka ənjə a yibə ka tii bapətisəma də ləmə ŋga Yeesu *Aləmasiihu. Ma daba’əkii, təya kədii tətə ci kaa ca bane gi’u ahadatii.

11

Wabənə ŋga Piita ka Ikəliisiya də Urusaliima

10:30 10.30-33 10.1-8. **10:30** 10.30 1.10; Luka 24.4. **10:32** 10.32 9.43. **10:34** 10.34 Rooma 2.11; Yak. 2.1. **10:35** 10.35 Yooh. 9.31. **10:36** 10.36 Isaa. 52.7; Rooma 3.25-26; 5.1; 2 Koor. 5.18; Kwal. 1.20; Səniinə 19.16. **10:38** 10.38 Luka 4.18; 13.16; Yooh. 3.2. **10:39** 10.39-40 3.15. **10:41** 10.41 1.4; Luka 24.30-31,41-43; Yooh. 21.12-13. **10:42** 10.42 17.31; Rooma 14.9; 2 Tim. 4.1; 1 Piita 4.5. **10:43** 10.43 13.38; Irin. 31.34. **10:44** 10.44-46 2.4. **10:47** 10.47 8.36. **10:48** 10.48 19.5.

¹ Kə fii masləkee ənji da hara ənji nə'unə ətə anə hanyinə nga Yahudiya oo'i, ənjitə əntaa Yahudiinə maa, kə liwə tii wabənə nga Əntanǰə. ² Makə gi Piita aa Urusaliima, kə jalə ənji nə'unə nga Yahudiinə tə ci, ³ təya ba, "Ya makə əndə Yahuda nə ha, mi sanə gi hə ka d'anə aasii aa ha ənjitə *maryaminiyama? Ha'ə maa, kə fii inə, kə agi hə zəmə da təya?"

⁴ Wata Piita a ndzanə ba ka tii sətə dīi də rənjwə rənjwə, əŋki ci, ⁵ "Ma nyi asəkə vəranə nga Yoopa, nya d'a də'wa, kə baarii Əntanǰə ka nyi sə nga hurəshishinə. Uushi makə mad'uunə gwada a jima dadagyə da tanǰalakii ənfwadə masəkii. Ha'ə ca mbu'ya aabiiki. ⁶ Makə tsaamətə nyi nga'ə, kə nee nyi ka dabanyinə ətə ca wii anə sədə ənfwadə, i luu bilinə da i ətə ca wii anə mbuurəsəkətii da i ətə ca lədfə a səkəntanǰə kama kama patə asəkəkii. ⁷ Wata ma nya fa, əndə'i uura nga əndə a wabə da nyi, ca ba: 'Piita, madətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəbə.' ⁸ Amma nya ba: 'Aa'a, 'ya'ə Slandana, acii pooshi ma'ajjinə uushi sha dzəgərə əsəkə maki taa sətə tənəpaə *bariya ka adənə.' ⁹ Ma nya fa, ca ənə ka wabənə ka nyi nga bəra'inə dadagyə, əŋki ci: 'Ma sətə dətəgi Əntanǰə camə, ga ha nəhə tə ci ma'ajjinəkii.' ¹⁰ Ca jikətə ka nyi nga makkənə, wata sətə a ənə ka ndərəginə aa dəgyə şəkətə. ¹¹ Ma'ə nyi mata'avəmə dənwa'ə, wata watitə ənji makkə kənə kənə a mayi ka hatə dīi inə davə. Kə sləkəe ənji ka tii aabiiki daga də Kayisariya. ¹² Wata Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi, wa nya dzə da tii, ga nya buurə taa mi. Inə da ənji nə'uunə kuwa gi əsə. Ha'ə ina dəməgərə aasii aa ha əndəkii. ¹³ Wata ca ba keenə makə sətə nee ci ka malaa'ika kənə asii gəkii, malaa'ika a ba ka ci: 'Sləkəe ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita. ¹⁴ Kadə nii kəya ba ka hə wabətə nii kwa upaa luupaanə da yaaku patə.' ¹⁵ Mbu'unaaki, ma nya 'watəgi də wabənə ha'ə, wata Malaaba Ma'yanə a shi əsəkə moodəfətii makə sətə shi aa moodəfaamə nga təkənjwanə əsə. ¹⁶ Wata nya buurətə wabənə nga Slandanə ətə bii ci: 'Kə yibə Yoohana ka ənji bapətisəma də ma'inə, amma, ma unə, ka upaanə nuunə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə.' ¹⁷ Makə kə vii Əntanǰə ka tii makə sətə vii ci kaamə saa'itə vii amə goonǰa ka Slandanə Yeesu Aləmasiihu, nyi wu sanə tənəpaanəki aniya nga Əntanǰə?" ¹⁸ Makə fii tii ha'ə, kə ətee tii ka sə nga banə, təya dəla də Əntanǰə, təya ba, "Asee, patə da i ka ənjitə əntaa Yahudiinə vii Əntanǰə rəgwa nga baanə ka ci kaa təya upaa əpinə."

Ikəliisiya də Antakiya

¹⁹ Ma ənjitə yigədəgi putə nga cibəətə cibə tii daba'a bələginə tə Sətəfanu, kə pyalə tii kura'ə aanə hanyinə nga Finikiya da i Kipərusə i əsəkə vəranə nga Antakiya. Mawaazamə tii taa ka wu madaamə ka *Yahudiinə. ²⁰ Amma, tə'i hara ənji Kipərusə da nga Sirina, mbu'unatii aa Antakiya, təya wabə ka hara slikerənə əsə, təya waaza Nnyyi Habara nga Slandanə Yeesu. ²¹ Kə ndzaa Slandanə kədəhə da tii. Ha'ə kə vii ənji lanə goonǰa ka ci, təya nə'u tə ci.

11:3 11.3 10.28; Gal. 2.12. **11:5** 11.5-12 10.11-20. **11:14** 11.14 16.31. **11:15** 11.15 2.4.
11:16 11.16 1.5. **11:18** 11.18 13.48; 14.15,27; 15.4,12,22-29; 17.12; 18.5-11; 19.8-10; 20.21.
11:19 11.19 8.1-4. **11:20** 11.20 Yooh. 7.35. **11:21** 11.21 2.41.

²² Makə mbu'i habarakii aa limə ənji nə'unə nga Urusaliima, təya sləkee ka Barənaba aa Antakiya. ²³ Makə mbu'i ci aa dəvə, kə dīi ci maɲushinə acii kə nee ci ka nga'aanə nga Əntaɲfə ətə dīi ci ka tii. Wata əɲki ci ka tii, “See a ndzaa unə ka ənji gooɲga də ədzəmə rəɲwə akəɲwacii Slandana.” ²⁴ Acii ma ca, maɲga'ə əndə nə ci, da Malaaba Ma'yanə da vii gooɲga nə ci əsə. Ənji bəzəkii ka shaɲə vii gooɲga ka Slandana.

²⁵ Wata Barənaba a palə aa Tarəsi ka alyanə tə Sawulə. ²⁶ Makə lapaa ci tə ci, ca kira tə ci aa Antakiya. Təya fəzəgi davə ka dzaadza də nə da ənji nə'unə. Təya dzəgunə ka ənji bəzəkii. Də Antakiya əsə 'watəgi ənji 'wanə tə ənji nə'unə 'Ənji nə'unə tə Aləmasiihu'.*

²⁷ Agi ətə saa'i ma'i hara anabinyinə də Urusaliima ka shine aa Antakiya. ²⁸ Mbu'unatii aadəvə, wata rəɲwə agitii ətə dīi ləməkii Agabusə a maɲfətə, ca ba də baawəda nga Malaaba Ma'yanə, əɲki ci, kadə nə məza maɲfəfənə a kulyaanə ka duuniya patə. Ha'ə makə ətsə əsə kə kullii maɲfəfənəkii agi zamana nga ɲwanjuunə nga Kalawudiyu.

²⁹ Wata ənji nə'unə a anə uura nga vii sətə mbee ɲgeerənə nga taa wu patə, kaa əɲjə a kərə ka ənji nə'uutə də Yahudiya.† ³⁰ Kə ɲatə tii ha'ə əsə, təya sləkee ka kərənə ka gayinə nga Ikəliisiya daci i Barənaba da Sawulə.

12

Bələnə tə Yakubu da pa'ənə tə Piita

¹ Ma ka saa'ita, kə 'watəgi ɲwanwə *Hirudusə cibənə də hara ənji nə'unə. ² Ha'ə kə bii ci ka əɲjə a bələgi tə Yakubu ndzəkəɲuci Yoohana də ɲgila purəjanə. ³ Makə nee ci kə kadeesəkə ka *Yahudiinə nə bələginə tə Yakubu, ca ba, wa əɲjə a kəsətə tə Piita əsə. Ma gi ka ɲanə, agi kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə kəshi ənji tə ci. ⁴ Makə kəshi ənji tə ci, təya kərə tə ci aa furəshina. Hirudusə a kavə tə ci aacii soojiinə əɲfwadə əɲfwadə kurəgə əɲfwadə, kaa təya nəhə tə ci, aadə əɲjə a kərə tə ci aakəɲwacii ɲaɲkana daba'a kumənəkii, waatoo kumənə nga *Pasəka. ⁵ Ma saa'itə Piita a furəshina, ma ənji nə'unə natii, wata ka ɲa də'wa nə tii ka putaakii də gazhi'waanə.

Luupaanə nga malaa'ika tə Piita

⁶ Ma ka vədə nga uusəratə mwayi Hirudusə ɲgiraginə tə Piita ka la ka ci gəɲwanə, Piita a tsəfə ɲunyinə ahada soojiinə bəra'i, ci ma'anəkii də mahyakahyaka'ə bəra'i. Ənji nəhə furəshina əsə, a makuvə nə tii. ⁷ Ma davəɲəkii, kə jigagi malaa'ika nga Slandana. Bərənə a bərəgi kuvəkii patə. Wata ca dəgee ka Piita ka taɲgalakii, ca madae ka ci, əɲki ci, “Maɲfətə pii pii!” Wata mahyakahyaka'ətə a kwalayagərə acii Piita. ⁸ Wata malaa'ikatə a ba ka Piita, “Ngaɲgavə uushi'inaaku, ha ɲgavə ɲibinaaku.” Piita a ɲatə ha'ə. Əɲki malaa'ika ka ci, “Əgətə gwadaaku, ha nyi'wa tə nyi.” ⁹ Piita a nə'u tə ci agyə. Mashiimə ci taa, ma sətə ci malaa'ika a ɲa, tantanyinə. Ma nə ci ka nəhənə, taa səniinə

11:23 11.23 13.43; 14.22; 15.32; 16.40; 18.23; 20.1,28-31. **11:25** 11.25 9.30. * **11:26** 11.26 Ma ənji nə'unə tə Aləmasiihu, makə bana, Kəristənə də uura Gərikə. **11:27** 11.27 13.1; 15.32. **11:28** 11.28 21.10. † **11:29** 11.29 Acii anə hanyinə nga Yahudiya palee maɲfəfənəkii də ɲanə ka saa'ikii. **11:29** 11.29-30 12.12,25; Rooma 15.26; 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.4; 9.2,12; Gal. 2.10. **12:4** 12.4 4.3. **12:5** 12.5 Yak. 5.16. **12:7** 12.7-10 5.19.

səni ci. ¹⁰ Makə paaləgi tii tē ənji nəhə kuvə ŋga təkəŋwanə da ŋga bəra'inə, təya mbu'u aa uura mayi ŋga tibisə ətə ŋga dəməginə aasəkə vəranə. Wata uura mayikii a wunəgi ka tii ci saakii. Təya gimagi, təya nə'u əndə'i rəgwa. Wata pii malaa'ikatə a bwasee ka ci.

¹¹ Makə ənya nə ŋga Piita aashikii, əŋki ci, “Manə fiya, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, kə sləkee Slandanə ka malaa'ikaakii ka luupaanə tē nyi acii Hirudusə da bwaya uushi'iitə ci Yahudiinə a moo danə də nyi.”

¹² Shiinaakii ha'ə, wata ca palə aasii aa ha Mariyaama məci Yoohana ətə dii əndə'i ləməkii Marəkusə. Kə dzii ənji nə'unə də nə laŋə davə, təya da də'wa. ¹³ Mbu'unaakii ca dəgətə uura maya. Tə'i əndə'i kadəmə ətə dii ləmətə Rooda. Makə fii ki, wata kya shi ka faginə taa wu. ¹⁴ Makə paaratəgi ki oo'i, uura ŋga Piita ətsa, mawunəgimə ki uura mayikii acii moodasəka. Wata kya ənəgərə aasii də huyi huyi, kya ba: “Waatsə Piita kəŋə a uura mayi!” ¹⁵ Təya ba ka ki, “Maba nə hə saŋə kwa?” Amma kya tsakə banə oo'i, ci ətsa. Əŋki tii, “Malaa'ikaakii ətsa.” ¹⁶ Amma, mabwaseemə Piita ka dəgə uura mayikii. Wata təya wunəgi, təya nee ka ci. Kə kəŋəe ka tii. ¹⁷ Wata Piita a madēe ka tii ka ciinəkii, kaa təya ndzaa kəda'ə, ca dzəgunətə ka tii makə sətə ŋgiragi Slandanə tē ci asəkə furəshina. Makə uudəpaa ci, əŋki ci ka tii, “A una ba ka Yakubu da hara ənji nə'unə.” Daba'ə ha'ə, ca madə, ca palə ka əndə'i ha.

¹⁸ Pukənə ŋga ha, kə ma'i maduunə mabizhinə ahada soojiinə putə ŋga sətə slənyi tē Piita. ¹⁹ Makə ali ənji tē ci ka Hirudusə, maneemə tii ka ci. Hirudusə a ləgwa a ma soojiinə, pooshi. Wata ca ba ka ənjə a bəələgi tē soojiita. Ma daba'əkii, ca madə anə hanyinə ŋga Yahudiya, ca palə aa Kayisariya, ca ta'avee davə.

Əntənə ŋga Hirudusə

²⁰ Ma ŋwanjwə Hirudusə, ka maβətəsəkə nə ci aashi ənji Tiira da ənji Sidoonə. Acii kii təya jagi də na, təya shi aabiikii ka səda rəŋwə, təya wabə da Balasəta, waatoo gawə ŋga yi ŋga ŋwanjwa. Makə uugi tii anəgi wabənə da ci, təya alə ndzaanə jamə da Hirudusə, acii də zəmə ŋga nə ŋga hanyinaakii nə tii. ²¹ Ma ka uusəratə lii Hirudusə, ca ka kəjeerə ŋwanjuunaakii, ca ndzaanə asəkə dəgələ ŋwanjuunaakii, ca wabə ka tii. ²² Ənjə a wazə, təya ba, “Ma ətsa, wabənə ŋga Əntanfə, əntaa ŋga ənda.” ²³ Pii wata malaa'ika ŋga Slandanə a dəgəgi tē ci, acii kə luuma ci duunuunə ŋga Əntanfə. Zozəniinə a tsəbə tē ci. Ha'ə əntəgi ci.

²⁴ Amma, ma wabənə ŋga Əntanfə, kə gi aakəŋwə aakəŋwa. ²⁵ Makə uudəpaa i Barənaba da Sawulə sləkeetə sləkee ənji ka tii aa Urusaliima, təya palə satii, təya ŋgərəənə tē Yoohana ətə ci ənjə a 'wa Marəkusə.

13

Sləkeenə ŋga Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə

¹ Ma asəkə Ikəliisiya ŋga Antakiya, tə'i hara *anabiinə da ənji dzəgunənə, waatoo i Barənaba da Simiyoonə ətə ci ənjə a 'wa əndə dəŋwa da i Lukiyusə əndə Sirina da Manahina ətə girəshi tii da

ɲwanɲwə *Hirudusə. Ahadatii nə Sawulə əsə. ² Ma ka əndə'i uusəra, təya gərə'u ka Slandanə da da suumaya. Əŋki Malaaba Ma'yanə ka tii, "Fə'yagimə ka nyi tə i Barənaba tii da Sawulə kaa təya slənə slənətə 'wii nyi tə tii." ³ Daba'ə suumaya da da də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, təya kapaa tə tii.

Waazanə ɲga masləkee ənji anə hanyinə ɲga Kipərusə

⁴ Makə sləkee Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə, təya palə aa Səluukiya, təya dzə ka dəmə kumbawalə davə ɲga dzəginə aanə hanyinə ɲga Kipərusə ətə ahada ma'inə. ⁵ Mbu'unatii aanə hanyinəkii aasəkə vəranə ɲga Salamisa, təya ndzanə baaba wabənə ɲga Əntanfə asəkə *kuvə də'wanyinə ɲga Yahudiinə. Kə gi Yoohana ka tsakənə tə tii əsə.

⁶ Makə wiigi'itə tii hanyinə ɲga Kipərusə patə kura'ə aa Pafusa, təya lapaa əndə'i əndə hiila ətə dʒii ləməkii Barə-Yeesu. Majirakə ɲga anabi ɲga Yahudiinə nə ci. ⁷ Guva ɲga ɲgwaməna Sirəgiya Bulusə nə ci əsə. Ma ɲgwaməna, əndə shiinə nə ci. Ca 'wa tə i Barənaba da Sawulə, ca alə fa wabənə ɲga Əntanfə amatii. ⁸ Amma, ma əndə hiilatsa, ətə dʒii ləməkii Ilimasə də uura Gərikə, kə dʒii ci ka tii mabizhinə, ha'ə kə mwayi ci zhi'wee ka ədzəmə ɲga ɲgwaməna acii ga ca nyi'u goonɲa.

⁹ Amma, ma Sawulə, ətə ci ənjə a 'wa tə ci Bulusə əsə, da i Malaaba Ma'yanə nə ci, ca tsaamə tə əndə hiilatsa, ¹⁰ əŋki ci, "Ma hə, əndə ɲga *Seetanə nə hə, səsəɲwə ɲga goonɲa. See sətə dʒii bwayakkii nəndə a ədzəməku. Pukyanə ɲga uusərə patə, ha'ə nə hə ka zhi'wee ka goonɲa ɲga Əntanfə ka jirakənə. ¹¹ Acii ha'ə ka dzalənə nə Slandanə tə hə, ha uurəfəgi, pa ha nee ka uusərə ma'ə kwakwatə." Pii wata təkunə cii kəya nee ma'ə, ca raramə, ənjə a kəsə tə ci ka ciinə, acii paa ci ka nee ka ha ma'ə. ¹² Makə nee ɲgwaməna ka sətə slənyi, kə vii ci goonɲa ka Slandana, acii kə dʒii ka ci ka sə ɲga hurəshishinə nə dzəgunənə agyanəkii.

Bulusə da Barənaba də Antakiya anə hanyinə ɲga Pisidiya

¹³ Ma daba'əkii, wata Bulusə da ənji nə'ushinaakii a dəmə kumbawalə də Pafusa, təya palə aa Pirəga anə hanyinə ɲga Paməfiliya. Ma Yoohana, kə bwasee ci ka tii davə, ca ənə aa Urusaliima. ¹⁴ Amma, ma təya, təya paləgi tə Pirəga, təya palə aa Antakiya ətə anə hanyinə ɲga Pisidiya. Də asavee əsə, təya dəməgərə aasəkə *kuvə də'wa, təya ndzaanə da ənja, ¹⁵ ənjə a janɲa bariya ɲga Muusa da ləkaləkatə ɲga anabiinə. Wata gayinə ɲga kuva a sləkee ka banə ka tii oo'i, "Ndzəkəŋushi'ina, usamə da shinə. Mbu'u tə'i wabənə ətə ca tsakə tə ənji a moonə."

¹⁶ Bulusə a madətə, ca madəe ka ciinəkii ka ənja, ca ba, "Unə ənji *Isərayiila da hara ənji gərə'unə ka Əntanfə, fatəmə! ¹⁷ Ma Əntanfə ənə caama nə'u, amə ənji Isərayiila, ci ta'i tə dzədzəshi'inaamə, ca siitə tə tii saa'i tii anə hanyinə ɲga Misəra. Də maduunə baawəda əsə ɲgiragi ci tə tii də Misəra. ¹⁸ Kə sə'wii ci tə tii ha'ə fəzə ənfwadə pu'unə aɲi bilinə əsə. ¹⁹ Ca zamagi də slikərənə mədəfə anə hanyinə

13:1 13.1 11.27. **13:2** 13.2 9.15; 10.19; 22.19; Gal. 1.15-16. **13:3** 13.3 6.6. **13:4** 13.4 10.19; 15.39. **13:5** 13.5 17.2. **13:8** 13.8 2 Tim. 3.8. **13:11** 13.11 9.8; 22.11. **13:13** 13.13 13.5; 15.38. **13:14** 13.14 17.2. **13:15** 13.15 15.21. **13:17** 13.17 Shig. 1.7; Dzək. 5.15. **13:18** 13.18 Shig. 16.35; Baan. 14.33-34; Dzək. 29.4.

nga Kana'ana, ca vii ka tii hanyinəkii nga zəmə ya. ²⁰ Ma ətsə patə, agi fəzə gya'ə ənfwadə da tufə pu'unə. Daba'a ha'ə ca dəkəvə ka tii gayinə ahadatii ha'ə mbu'ya ka zamana nga anabi Samuyila. ²¹ Agi zamanaakii kədii tii kaa ənjə a dəkə ka tii nwanwa. Wata Əntanfə a dəkəvə ka tii tə Sawulə uuzənə nga Kisə, agi duurə nga Beejaminə. Ca dfa ka tii nwanjuunə nga fəzə ənfwadə pu'unə. ²² Makə ngərəgi Əntanfə tə Sawulə, ca dəkəvə ka tii tə *Dawuda ka nwanjuunə. Wiinə sətə wabi Əntanfə anəkii, əŋki ci:

'Kə upaa nyi tə Dawuda uuzənə nga Jasii,

Ci nə əndətə cii kya uudə,

Ci əsə na slənətə ka nyi sətə cii kya uudə patə.'

²³ "Agi slikerənə nga əndətsə kira Əntanfə ka ənji *Isərayiila Maluwa, waatoo Yeesu makə sətə dīi ci aləkawalə nga dfa.

²⁴ Daga Yeesu ma'ə mashimə, kə waazii Yoohana ka ənji Isərayiila patə kaa təya zhi'wagi, təya bwasee ka 'waslyakənatii, təya luu yibə bapətisəma. ²⁵ Ma Yoohana kədəhə ka uudəpaa slənaakii, kə ləgyui ci ama ənja: 'Makə wu saŋə cuuna nəhə tə nya? Əntaa nyi nə əndətə cuuna gəra. Ma əndətə cuuna gəra, ma'ə ci ka shinə. Mambu'umə nyi bahə nya dədəgi ka ci bibinaakii.'

²⁶ "Ndəkəŋushi'inə, jijinyinə nga Ibərahiima da hara ənji gərə'unə ka Əntanfə ahadoonə, kaamə sləkee Əntanfə Njuni Habara nga luupaanə. ²⁷ Wiinə, ma ənjitə də Urusaliima da gayinatii, pooshi tii kavə nətii ka shiinə tə Yeesu. Ha'ə əsə mafatəmə tii wabənə nga anabinyinə ətə ci ənjə a janğa ka tii taa ngutə uuserə nga əpisəkə patə. Amma, makə lagi tii ka Yeesu gəŋwanə, kə dīi ka goŋga nə wabənə nga anabinyinə. ²⁸ Taa ngahi ma'upaamə tii tə ci da 'waslyakəənə bahə bələnə tə ci, amma kə kədii tii acii *Pilaatu ka bələginə tə ci. ²⁹ Makə uudəpaa tii dfa ka ci makə sətə shi ənjə a nyaahə agyanəkii patə, ənjə a jimagərə də ci ashi ənfwa, təya ngədəgi tə ci. ³⁰ Amma kə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja. ³¹ Kə baa ci bəzəkii ka baarii naakii nə ka ənjitə shi tii da ci daga də Galili aa Urusaliima. Ma əndzə'i, tii nə seedawanyinaakii ka ənji Isərayiila.

³² "Ma inə əsa, kə kireenə koonə njuni wabənə ətə dīi Əntanfə aləkawaləkii ka dədəzəshi'inaamə. ³³ Kə mbu'utə ci kaamə jijinatii də aləkawaləkii əsə. Kə mbu'utəgi ci də madəenə ka Yeesu makə sətə nyaahə ənji asəkə Jabuura nga bəra'inə oo'i,

'Ma hə, uuzənaaki nə hə,
daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.'

³⁴ Kə wabi Əntanfə agyanə madəenə ka ci agi maməətə ənji oo'i, paa ci ka ənənə ka əntənə ma'ə, ca bəslə. Wiinə sətə bii ci:

'Ka viinə nə nyi koonə ndilə ndilə tə malaaba barəkaanə
makə ətə vii nyi ka Dawuda.'

³⁵ Aciikii tə'i manaahəkii əsə asəkə əndə'i Jabuura oo'i,

'Paa hə ka bwasee ka shishinə nga əndə slənaaku kaa ca bəsləgi.' "

13:19 13.19 Dzək. 7.1; Jasə. 14.1. **13:20** 13.20 M.Gəŋw. 2.16; 1 Sam. 3.20. **13:21** 13.21 1 Sam. 8.5,19; 10.21; 11.15. **13:22** 13.22 1 Sam. 16.12; 13.14. **13:23** 13.23 Isaa. 11.1; Rooma 1.3; Səniinə 5.5. **13:24** 13.24 Luka 3.3. **13:25** 13.25 Luka 3.15-16. **13:27** 13.27 3.17. **13:28** 13.28 Luka 23.4,14-15,21-23. **13:29** 13.29 Luka 23.50-56. **13:30** 13.30 3.15. **13:31** 13.31 1.3,8. **13:32** 13.32-33 Jab. 2.7; Rooma 1.3-4. **13:34** 13.34 Isaa. 55.3. **13:35** 13.35 Jab. 16.10.

³⁶ Bulusə a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, “Ma Dawuda, kə slənyi ci agi zamanaakii makə sətə mwayi Əntaŋfə. Ma daba'əkii, ca əntəgi, ənjə a kagərə tə ci agyanə dzədzəshi'inəkii, ca bəsləgi. ³⁷ Amma, ma əndətə madəe Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja, mabəsləmə ci.

³⁸ “Aci ha'ə, ndzəkəŋushi'inə, see a shii unə oo'i, daci Yeesu ciina waaza koonə agyanə tifyaginə ŋga 'waslyakəənə. Aci ma bariya ŋga Muusa, paa ci da ŋgeerənə ŋga luupaanə tuunə acii 'waslyakəənə.

³⁹ Amma taa wu patə vii ka Yeesu goŋga, daciikii upaanəkii luupaanə.

⁴⁰ Ma dīi əna, nəhəmə noonə nə acii ga sətə bii anabinyinə a kulyaanə koonə ətə bii tii:

⁴¹ ‘Tsaaməmə, unənə ca ushapaa sətə bii Əntaŋfə,

haŋkala goonə a gwazəgi, una zagi.

Aci kadə nii kya slənə əndə'i slənə agi zamana goonə

ətə pooshi unə na luuvə taa kə bii ənji koonə.’ ”

⁴² Ma i Bulusə da Barənaba a gimagi asəkə kuvə də'wa, ənjə a kədii tə tii kaa təya ənə ka batə ka tii wabəətsə ka əndə'i uusərə ŋga əpisəkətə ca shi. ⁴³ Makə təkəgi ənji a kuvə də'wa, ənji laŋə nyi'u tə tii, Yahudiinə da ənjitə gimə aagi diinə ŋga Yahudiinə patə. I Bulusə da Barənaba a wabə ka tii kaa təya ndzaa də ŋgeerənə agi ŋga'əətə dīi Əntaŋfə ka tii.

⁴⁴ Zhi'wanə ŋga uusərə ŋga əpisəkə dīi dzawə, wata ənjə a ənslyagi pəbə asəkə vəranə aasəkə kuvə də'wa ka fa wabənə ŋga Əntaŋfə.

⁴⁵ Makə nee hara Yahudiinə kə dzii ənji də nə laŋə, kə shirəhə tii ka i Bulusə, təya dā ka ci mabizhinə, təya dzə da dzaananə tə ci. ⁴⁶ Amma, ma i Bulusə da Barənaba, kə wabi tii ka tii yadə ŋgwalənə, təya ba, “Kə ndzaa tyasə, a takəŋwa ənji ba koonə wabənə ŋga Əntaŋfə taabu'u ka hara slikərənə. Amma, makə kə kaaree unə, una baarii oo'i, madəbeemə koonə nə upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, yoo, a zhi'ugiinə səgeenə aabii hara slikərənə. ⁴⁷ Aci ha'ə bii Slandanə keenə, əŋki ci,

‘Kə kapaa nyi tə hə kaa ha ndzaa

ka bərənə ŋga hara slikərənə,

ha ndzaa ka rəgwa ŋga mbədənə

ha'ə mbu'unəkii ka muudinə ŋga duuniya patə əsə.’ ”

⁴⁸ Makə fii ənjitə əntaa Yahudiinə ha'ə, kə dīi tii moodasəka, təya dūunətə tə Slandanə putə ŋga wabənəkii. Ma ənjitə ta'i Əntaŋfə tə tii ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, kə vii tii goŋga. ⁴⁹ Kə təkəgi wabənə ŋga Slandanə taa dama patə anə hanyinəkii əsə.

⁵⁰ Amma Yahudiinə a tsəvutə tə matakəŋwanyinə ŋga vəranə da hara makinə ətə da məghərəvənə; ma makiita, ənji gərə'unə ka Əntaŋfə nə tii əsə. Təya madəe ka wabənə agyanə i Bulusə da Barənaba. Təya lakəənə tə tii anə hanyinatii. ⁵¹ Ma təya dzə də palənə satii, təya gwa'agi bərəbərə ŋga bībinatii agyanətii ka baariinə ka tii oo'i, pooshi tii agi haalatii ma'ə. Wata təya palə aa Ikuniya. ⁵² Ma ənji nə'unə ŋga Antakiya, kə dīi tii moodasəkə ka shaŋə. Kə ndzaa tii da i Malaaba Ma'yanə asəkə ədzəmətii əsə.

14

I Bulusø da Barønaba dø Ikuniya

¹ Ma dø Ikuniya øsø, kø gimø i Bulusø da Barønaba aasøkø kuvø dø'wa nga Yahudiinø, tøya waaza ka ønji dø gazhi'waanø. Ha'ø bözøkii nø ønjitø vii goongø ka Slandana, Yahudiinø da hara slikørønø patø. ² Amma, ma Yahudiitø kaaree ka vii goongø ka Slandana, kø madøe tii ka ødzømø nga hara slikørønø kaa tøya børapaa tø ønji nø'unø. ³ Kø ta'avø i Bulusø da Barønaba dø Ikuniya ka waazanø ka ønji agyanø Slandanø yadø ngwalønø taa gi'u. Tøya waaza agyanø pwapoonaakii. Slandanø a vii ka tii baawøda nga dā sø nga hurøshishinø kama kama ka ðaariinø oo'i, ma sètø ci tøya ba, goongø. ⁴ Amma kø tøkøgi ønji kurøgø børa'i asøkø vøranø. Hara ønji, a ba'a Yahudiinø nø tii. Hara ønji øsø, a ba'a masløkee ønja. ⁵ Kø mwayi hara slikørønø da Yahudiinø da gayinatii cibeenø ka masløkee ønji dø kaalanø tø tii dø faariinø, ⁶ asee, kø gi aa limøtii nø sètø mwayi ønji dānø dø tii. Wata tøya huyi satii aanø hanyinø nga Likaniya, waatoo aa Lisøtira da Dyarøba da hara vøraatø gunjutø dø hanyinøkii. ⁷ Tøya waaza Njunyi Habara nga Slandanø davø.

Kaalanø tø Bulusø dø Lisøtira

⁸ Tø'i øndø'i øndø dø Lisøtira, pooshi sødføkii ndalø bahø wiigi'inø. Makø pwayi ønji tø ci, hurøndzømø nø ci. Mashimø ca wii shanjø. ⁹ Ma ka øndø'i uusera, ca fa waazanø nga Bulusø. Bulusø a tsaamø tø ci. Ma nee ci, ma øndøtsa, kø vii ci goongø, kø døbee ca upaa mbødøpaanø. ¹⁰ Bulusø a madøe ka uurakii, ønki ci, "Madøtø køjø anø sødøku." Wata hatsø øndøtø a madøtø, ca wii. ¹¹ Makø nee danjkana ka sètø dñi Bulusø, tøya madøe ka uuratii, tøya ba dø uura nga ønji Likaniya, "Kø jimagørø øntanjføyinø aabii amø makø ønja." ¹² Tøya døkø lømø ka Barønaba "*Jawusø". Ma Bulusø øsø, tøya døkø ka ci "*Heerømøse" puta dñi ci ka njwanjwø wabønø. ¹³ Ma dava, tø'i kuvø uuløma øtø ci tøya 'wa Jawusø, a uura mayi nga vøranø. Wata limanø nga uulømekii a njgørø bubunjøyinø, ca zadøtø dø gudøza, ca kira aa uura mayi nga vøranø kaa tøya dā sataka da ønja ka i Barønaba da Bulusø. ¹⁴ Amma, makø fii i Bulusø ha'ø, tøya tsaatsagi køjøerønø ashitii ka ðaariinø oo'i, kø bözhi søkøtii ka shanjø. Tøya huyi aagi ønja, tøya dzø dø madøe ka uuratii, ønki tii, ¹⁵ "Una! ka mi cuuna dā ha'ø kwa? Ma inø kamø, ønji niinø makø noonø. Kø kireenø koonø Njunyi Habara koonø bwasee ka mazabø uushi'iitsa, una nø'u tø øntanjfø øndø vii øpinø. Ci tagii ha dadagyø da ha apanø da uunøva da sètø asøkøtii patø. ¹⁶ Ma nga njukø, kø bwasee ci ka slikørønyinø patø kaa tøya paaslø uushi'inatii. ¹⁷ Patø da ha'ø, mabwaseemø ci ka naakii nø yadø seeda, agi dānø nø ci koonø nga'øenø, ca ndzømø koonø vøna, ca vii koonø njunyi cifanø, ca øburøtø tuunø dø zøma, ca vii koonø moodasøkø øsø." ¹⁸ Taa njgahi kø wabi tii ka tii wabøøtsø patø, njgahø tøjapaa tii tø tii ka dā ka tii sataka.

14:1 14.1 17.2. **14:2** 14.2 13.45. **14:3** 14.3 2.22. **14:5** 14.5 14.19; 2 Tim. 3.11. **14:6** 14.6 Mat. 10.23. **14:8** 14.8 3.2. **14:11** 14.11 28.6. **14:13** 14.13-15 10.25-26; Dan. 2.46. **14:15** 14.15 Shig. 20.11; 1 Koor. 8.4-6. **14:16** 14.16 17.30. **14:17** 14.17 Jab. 147.8; Irin. 5.24.

19 Asee, tə'i hara *Yahudiinə shi aa dəvə daga də Antakiya da Ikuniya. Təya shi ka tsəvutənə tə danjana. Təya kaala tə Bulusə də faariinə, təya ələgi tə ci aa ba'a vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə əntəgi ci. 20 Amma ənji nə'unə a shi, təya dzatə də nə aabiikii, ca madətə, ca ənəgərə aasəkə vəranə. Pukənə nğa ha, təya madə tii da Barənaba, təya palə aa Dyarəba.

21 Makə waazii tii Nnyyi Habara asəkə vəranəkii, kə upaa tii ənji nə'unə lanə. Ma daba'əkii, təya ənə aa Lisətira da Ikuniya da Antakiya ətə anə hanyinə nğa Pisidiya. 22 Ma asəkə vəranəyitsa, kə vii tii ngeerənə ka ənji nə'unə, təya ba ka tii, wa təya kənjə anə vii goonjatii. Təya tsakə banə ka tii oo'i, see dagi cibə lanə upaanaamə dəmənə aagi nwanjuunə nğa Əntanfə. 23 Daba'ə ha'ə, təya taadəcii ka tii matakənwanyinə asəkə taa nğutə Ikəliisiya, təya da də'wa da suumaya, təya kavə tə tii aacii Slandanə ətə vii tii ka ci goonja.

Ənənə nğa i Bulusə da Barənaba aa Antakiya

24 I Barənaba da Bulusə a pitəgi asəkə hanyinə nğa Pisidiya, təya mbu'u aanə hanyinə nğa Paməfliya, 25 təya waaza wabənə nğa Əntanfə ka ənji də Pirəga. Ma daba'əkii, təya madə, təya palə aa Ataaliya. 26 Təya dəmə kumbawalə davə, təya palə aa Antakiya, waatoo vərəatə shi ənjə a kavə tə tii aacii Əntanfə kaa ca da ka tii pwapoonə agi sləna, waatoo ətsə uudəpaa tii.

27 Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzaadzətə də ənji nə'unə, təya ba ka tii habara nğa sətə dñi Əntanfə daciitii da makə sətə wunəgi ci ka hara slikərənə rəgwa nğa vii goonja. 28 Təya ta'avee tii da ənji nə'unə davə.

15

Dza də nə nğa matakənwanyinə də Urusaliima

1 Tə'i hara ənji shi daga də Yahudiya aa Antakiya, təya dzəgunə ka ənji nə'unə, təya ba, "Madə *maryaminyamuunə makə nğa alə'aada nğa Muusa, pooshi unə ka upaa luupaanə." 2 Kə dñi i Bulusə da Barənaba mabizhinə da ənjitsa. Wabənəkii a gwazəgi ka shanə. Makə uurəgi haalakii aanətii, ənjə a sləkee ka i Bulusə da Barənaba da hara ənji nə'unə aa Urusaliima, kaa təya dzə aabii masləkee ənja da matakənwanyinə nğa Ikəliisiya agyanə wabəətsa. 3 Makə sləkee ənji nə'unə ka tii, təya madə, təya paləgi dasəkə hanyinə nğa Finikiya da nğa *Samarिया, təya dzə də baaba habara nğa zhi'inə nğa hara slikərənə ka ənji nə'unə. Fanə nğa ənji nə'unə ha'ə, agi danə nə tii moodasəka. 4 Makə mbu'i tii aa Urusaliima, kə liwə ənji Ikəliisiya da masləkee ənji da matakənwanyinə nğa Ikəliisiya tə tii də moodasəka. I Bulusə a baaba ka tii sətə slənyi Əntanfə daciitii patə. 5 Amma hara ənji nə'unə kurəgə nğa Farisanyinə a madətə, təya ba, "Ma ənjitsa, tyasə, see a ryamina tii, ənjə a ba ka tii təya nə'u bariya nğa Muusa."

6 Wata masləkee ənji da matakənwanyinə nğa Ikəliisiya a dza də nə ka tsaamənə agyanə wabəətsa. 7 Makə ta'avə tii ka daada wabənə ahadatii, Piita a madətə, ənki ci: "Ndzəkənjushi'ina, makə sətə shii unə, daga nğukə ta'i Əntanfə tə nyi ahadoonə kaa hara slikərənə a fa

Njuni Habara da maki, tøya luuvø. ⁸ Kə shii Əntanfə ədzəmø nja taa wu patə, ca seeda tə tii də vii ka tii Malaaba Ma'yanə makə sətə vii ci kaamə əsə. ⁹ Matəkeemə ci ahadaamə da tii. Putə nja vii goonjati kubəgi ci ədzəmətii makə naamə. ¹⁰ Makə ha'ə dīi əna, ka mi sanə cuuna alə haliminə nja Əntanfə də kaanə ka ənji nə'unə tə bariya nja Muusa? Taa amə da dzədzəshi'inaamə maa, kə təkuree amə ka nə'utə bariyaakii. ¹¹ Amma kə vii amə goonja oo'i, putə nja pwapoone nja Slandanə Yeesu upaa amə luupaane makə sətə upaa tii natii əsə."

¹² Dabaala a ndzaa kəfa'ə, tøya ənə ka fanə a ma i Barəna da Bulusə, tøya ba ka tii sə nja hurəshishiitə dīi Əntanfə ka hara slikərənə daciitii. ¹³ Makə uudəpaa tii wabənə, Yakubu a madətə, ca jikəvə, əŋki ci: "Fatəmə, ndzəkəŋushi'inə. ¹⁴ Əndzə'i əna bii Simoonə kaamə makə sətə 'watəgi Əntanfə nəhənə tə hara slikərənə kaa ca tadəgi hara ənji agitii, tøya ndzaa ka ənjaakii. ¹⁵ Kə dīi wabəətsə mbərə mbərə da nja anabiinə makə sətə dīi manaahəkii oo'i,

¹⁶ 'Əŋki Slandana: Ma aakəŋwa, ka shine nə nyi ka hadfatəginə də yi nja *Dawuda ətə saawagi.

Ka ngerənə nə nyi sətə sasaawagi, nya ənə ka hadfatəginə, nya kəŋee,

¹⁷ kaa hara ənjə a alə tə nyi Slandanətii, waatoo patənə nja hara slikərətə 'wii nyi kaa tøya ndzaa ka naaki.

¹⁸ Ha'ə bii Slandanə ətə bagu uushi'iitsə daga njukə.' "

¹⁹ Yakubu a tsakə banə, əŋki ci, "Ma nee nyi naaki, ma hara slikərənə ənə ca zhi'wa aabii Əntanfə, gaama irəla tə tii. ²⁰ Amma, naahaamə ka tii ləkaləkatə də banə, ga tøya adə zəmətə dīi ənji ka uuləminə taa sləmənyinə, acii ma ətsa, ajjijinə. Ga tøya aləhiinə, ga tøya tsəbə luutə malamə ənji uurakii, ga tøya adə idəna. * ²¹ Acii ma bariya nja Muusa, daga njukə, taa ka nğutə vərənə patə, tə'i ənji waaza agyanəkii, ənjə a janja asəkə *kuvə də'wanyinə taa nğutə *uusərə nja əpisəka."

Ləkaləkatə ka hara slikərənə ənji nə'unə

²² Fanə nja masləkee ənji da matakəŋwanyinə nja Ikəliisiya ləbə da ənji Ikəliisiya patə tə wabəətsa, wata tøya anə uura nja tadə ənji ahadatii, kaa tøya sləkee ka tii aa Antakiya, tii da i Bulusə da Barəna. Wata tøya tadə tə Yahuda ətə ci ənjə a 'wa Barəsaba, tii da Silasə. Matakəŋwanyinə nə tii ahada ənji nə'unə əsə. ²³ Wata tøya sləkee ka tii də ləkaləkatəkii. Wiinə sətə nyaahə tii asəkə ləkaləkatəkii:

"Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka hara slikərənə ənji nə'unə də Antakiya da Siriya da Silikiya. Ma ləkaləkatəna, daci inə ndzəkəŋushi'inuunə masləkee ənji da matakəŋwanyinə nja Ikəliisiya də Urusaliima. Kə nəhəpaa inə tuunə patə.

²⁴ "Kə fii inə oo'i, kə gi hara ənji ahadeenə, tøya dzə ka madfee ka hanjala goonə də wabənə, tøya kəfəpaa tuunə. Ma ətsa, əntaa inə bii ka tii cfanə ha'ə. ²⁵ Ma caamiinə, makə kə gi wabənə geenə

15:7 15.7 10.1-43. **15:8** 15.8 2.4; 10.44. **15:9** 15.9 10.35. **15:10** 15.10-11 15.19; Gal. 2.16; 3.10-12; Af. 2.5-8. **15:12** 15.12 2.22. **15:16** 15.16-18 Am. 9.11-12; Isaa. 45.21. **15:19** 15.19 Gal. 5.3. * **15:20** 15.20 15.29; 21.25; ka uuləminə: 1 Koor. 8.1-13; 10.23-33; aləhiinə: Leew. 18.6-18; adə idəna: Leew. 17.10-16. **15:21** 15.21 13.15. **15:22** 15.22-29 11.18; 16.4. **15:24** 15.24 Gal. 1.7; 5.10.

ka rəgwa rəjwə, kə dəbeə ina tadə ənji ahadeenə, ina sləkee ka tii koonə, təya dzə da i moodəkii gaamə Barənaba da Bulusə. ²⁶ Ma təya, kə vigi tii əpinatii ka putə nğa slənə nğa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ²⁷ Ci nee unə ka i Yahuda da Silasə ahadoonə, tii na ba koonə də matii sətə nyaahiinə. ²⁸ Kə kadeesəkə ka Malaaba Ma'yanə da inə patə oo'i, geena tsakəənə koonə kərənə pamə palee ka uushi'iitə ndzaa tyasə, waatoo, ²⁹ goona adə sətə dīi ənji ka uuləminə taa sləmənyinə, goona adə idəna, goona tsəbə luutə malamə ənji uurakii, goona aləhiinə. Madə kə təjapaa unə noonə nə ka dfaada tsarə uushi'iitsa, ka ndzaanə nuunə jamə. Ta'avəmə jamə.”

³⁰ Makə kapaa ənji tə i Bulusə, təya palə aa Antakiya, təya dzatə də ənji nə'unə, təya vii ka tii ləkaləkətətə. ³¹ Makə janğatə tii, kə dīi tii maṇushinə ka shaṇə acii kə vii wabəətsə ka tii ngeerənə. ³² Ma i Yahuda da Silasə, *anabiinə nə tii, kə wabi tii nğaənğa'ə ka ənji nə'unə, təya tsakə ka tii ngeerənə. ³³ Makə banee tii davə gi'u, ənji nə'unə a kərəe ka tii də jamənə. Yahuda da Silasə a ənə aabii ənjitə sləkee ka tii. [³⁴ Amma, ma nee Silasə, kə dəbeə ca ənəgi davə.]

³⁵ Ma i Bulusə da Barənaba, kə ənəgi tii də Antakiya, təya dzəgunə ka ənja, təya dzə də waaza wabənə nğa Slandana, tii da hara ənji nə'unə lanə əsə.

Təkənə nğa Bulusə da Barənaba

³⁶ Makə ta'avə tii davə, Bulusə a ba ka Barənaba, “Ənaanwə ka caamatə ənji nə'uutə shi aṇwa waazii ka tii wabənə nğa Slandanə taa ka nğutə vəranə, kaanwa tsaamətə taa iitə nə tii agi nə'unə.” ³⁷ Ma Barənaba əsə, kə mwayi ci 'waanənə tə Yoohana ətə ci ənə a 'wa Marəkusə. ³⁸ Amma kə caamə Bulusə, madəbeemə Yoohana a dzə da tii, acii kə shi ca bwasee ka tii də Paməfliya, ma'uudəpaamə ci slənəkii da tii. ³⁹ Wata təya dfaanə mabizhinə, təya təkəgi. Barənaba a nğərə tə Marəkusə, təya dəmə kumbawalə, təya palə aanə hanyinə nğa Kipərusə. ⁴⁰ Amma, ma Bulusə, kə nğirə ci tə Silasə. Makə dīi ənji ka tii də'wa, təya kavə tə tii aacii Slandana kaa ca dfa ka tii pwapoonə agi wiigi'inatii, wata təya palə. ⁴¹ Kə wiigi'itə i Bulusə hanyinə nğa Siriya da nğa Silikiya, təya dzə də baabanə ka ənji nə'unə kaa təya tsakə ndzaanə də ngeerənə agi vii goonğatii.

16

Nə'unə nğa Timooti tə i Bulusə da Silasə

¹ I Bulusə a mbu'u aa Dyarəba da Lisətira. Təya lapaa əndə'i əndə nə'unə davə ətə dīi ləməkii Timooti, uuzənə nğa əndə'i mitə Yahuda. Ma miita, əndə nə'unə nə ki əsə. Ma dii, əndə Gərikə nə ci. * ² Ma Timooti, agi dəlaginə nə ənji nə'unə nğa Lisətira da Ikuniya də ci. ³ Kə uu'i Bulusə kaa təya wiigi'i tii da Timooti, wata ca nğərə tə ci, ca *ryaminyagi tə ci, acii kə shii Yahudiitə davə patə oo'i, ma dii, əndə Gərikə nə ci. ⁴ Ma daba'əkii, təya ndzanə wiigi'inə ka vərə ka vərə, təya dzə də baabanə ka ənji nə'unə tə bariyatə kapaa masləkee ənji

15:28 15.28-29 10.19; 15.20; Luka 11.46. **15:32** 15.32 11.23,27. **15:37** 15.37 12.12. **15:38** 15.38 13.13. **15:39** 15.39 13.4. **15:40** 15.40 14.26. * **16:1** 16.1 14.6; Timooti: Rooma 16.21; 1 Koor. 4.17; Fil. 2.19; 2 Tim. 1.5. **16:2** 16.2 6.3; Fil. 2.20,22. **16:3** 16.3 Gal. 2.3-5; 1 Koor. 9.20.

da matakəŋwanyinə nga Ikəliisiya də Urusaliima kaa təya nə'utə.
 5 Də ha'ə kinə ənji nə'unə ndihə ndihə agi vii goonḡatii. Taa nḡutə
 uusərə patə nə lanḡenatii ka tsakənə əsə.

Neenə nga Bulusə ka əndə Makiduuniya dagi səniinə

6 Ma daba'əkii, kə mwayi tii dzənə ka waaza wabənə nga Slandanə
 aanə hanyinə nga Asiya, amma kə tənəpaa Malaaba Ma'yanə tə
 tii. Wata təya paləgi aanə hanyinə nga Firigiya da nga Galatiya.

7 Makə mbu'i tii aagyanə ribinə nga hanyinə nga Misiya, təya alə
 dəməgərənə aanə hanyinə nga Bitiniya. Amma maluuvəmə Ma'yanə
 nga Yeesu ka tii. 8 Wata təya pitəgi tə Misiya, təya jiməgərə aa
 Tərawasə. 9 Ma uusərakii davəfə, kə sənni Bulusə davə oo'i, kə nee
 ci ka əndə Makiduuniya kəŋə, ca kədii tə Bulusə, ca ba, "Tyanḡagi
 aanə hanyinə nga Makiduuniya, kaa ha shi ka tsakənə tiinə." 10 Daba'ə
 səniinaakii, pii ina tasəka dzənə aanə hanyinə nga Makiduuniya. Acii
 kə shii inə oo'i, Əntanḡə 'wii tiinə ka waaza ka tii Njunyi Habara.

Vii goonḡa nga Lidiya

11 Wata ina demə kumbawalə də Tərawasə, ina kənḡee da i aa
 Samutərasə. Pukənə nga ha ina palə aa Niyapuli. 12 Ina madə davə,
 ina palə aa Filipi, vərəatə palee də d'uunuunə agyanə əndə'i purəjanə
 nga hanyinə nga Makiduuniya, vəranə nga ənji Rooma əsə. Ina banee
 gi'u asəkə vərəatsa. 13 Ma *uusərə nga əpisəka, kə dəməgiinə aa
 uura mayi nga vəranə, ina dzə aama gəəra. Mbu'u ka lapaanə niinə
 ha nga dā də'wa nga Yahudiinə davə. Wata ina lapaa. Davə ndzaa
 inə, ina wabə ka makiitə dzii də nə davə. 14 Tə'i əndə'i minə ətə
 d'ii ləmətə Lidiya ca fa tiinə. Ma kya, mitə Tiyatira nə ki. Dərə də
 madizə kəjeerənyinə nga mandalə kwaba nə slənətə. Əndə nḡwalənə
 tə Əntanḡə nə ki əsə. Kə wunəgi Slandanə ədzəmətə. Ha'ə kya kavə
 hanḡkalatə ka sətə ci Bulusə a ba. 15 Kə liwə ki yibə bapətisəma da
 ənji yatə patə, kya kədii tiinə, əŋki ki, "Makə kə shii unə ndilə ndilə
 oo'i, kə vii nyi goonḡa ka Slandana, yoo, see a dzuunə ka nee ka yaaki."
 Kya tsakə kədiinə tiinə, keena palə.

Pa'ənə tə i Bulusə a furəshina də Filipi

16 Ma ka əndə'i uusərə, ina dzə ka ha nga dā də'wa, ina lapaa əndə'i
 uundzə rəmənə, mava. Əndə ginaaji nə ki, agi kuranə nə ki uushi'inə
 kama kama putə nga ginaajiitə ashitə. Agi dzanə nə ki də kwaba lanḡ
 ka slanjiinətə əsə də kwaanənə. 17 Wata nə'unə tiinə da i Bulusə
 nə ki, kya dzə də ka vurənə, kya ba, "Ma ənḡitsa, ənji nga mad'uunə
 Əntanḡə nə tii. Rəgwa nga luupaanə nə tii ka banə koonə." 18 Ha'ə kə
 ta'avə ki baanə lanḡ ka d'anə makə ətsa. Ca zhimagi tə Bulusə asəkəkii
 ka shanḡ. Ca zhi'wagi, ca ba ka ginaajiitə ashitə, "Wanyinə ca ba ka
 hə də ləmə nga Yeesu *Aləmasiihu: bwasee ka ki!" Wata pii ginaajiitə
 a bwasee ka ki ka saa'ita.

19 Makə nee slanjiinətə oo'i, kə njiikəgi rəgwa nga upaanatii, təya
 kəsətə tə i Bulusə da Silasə, təya kərə tə tii aasəkə luuma aakənḡwacii
 ənji la gənwanə. 20 Makə kirə tii tə tii aakənḡwacii, kə bii tii, əŋki
 tii, "Ma ənḡina, agi gwazənə nə tii hanḡkala nga vərəana, wiinə boo,

*Yahudiinə nə tii. ²¹ Agi dzəgunənə nə tii alə'aadatə madəbeemə kaamə, kaama slənəgi, amə ənji Rooma." ²² Danšana a gunuunə ka tii patə, mala gəjwanyinə a sədəgi kəjeerənə ashitii, təya ba ka ənjə a fəslə tə tii də kurəpa. ²³ Makə fəsləgi ənji tə tii purə'i purə'i, təya fədə tə tii, təya əjigərə tə tii aa furəshina, təya ba ka əndə nəhə furəshina kaa ca pa'əgi tə tii ŋga'ə. ²⁴ Fanə ŋga əndə nəhə furəshina naakii, wata ca ŋgərə tə tii, ca əjigərə ancakuvə ŋga furəshina, ca aanəgi sədətii ashi madiigərə rintənyinə.

²⁵ Ma ahada vəda, Bulusə da Silasə a da də'wa, təya ka wanyanə ka əntənfə. Ənji furəshina a dzə də fanə tə tii. ²⁶ Mata'avəmə dəjwa'ə, hanyinə a gəgədzə patə. Ha'ə mwavədə ŋga kuvə furəshina a udzəgi. Pii wata makuvənyinə a wunəgi patə. Mahyakahyaka'ə ŋga taa wu agi ənji furəshina əsə, kə piitəgi. ²⁷ Makə və'ihə əndə nəhə furəshina, ma ca nee, mawuunəkii nə makuvənyinə patə. Wata ca də'yagi ŋgila purəjənaakii kaa ca bələgi naakii na. Ma nə ci ka nəhənə, kə huyipaa ənji furəshina satii. ²⁸ Amma Bulusə a madəe ka uurakii, ca ba ka ci, "Ga ha bələgi naaku na, ganə niinə patə!" ²⁹ Əndətə a ba ka ənjə a kira ka ci gunə, wata ca huyi aabii i Bulusə da Silasə, ca gərə'waanə akəjwacitii. Shishinəkii a dzə də udzənə acii ŋgwalənə. ³⁰ Ca fə'yagi tə tii agyə, ca ba, "Ya əna, iitə dənəki kaa nya upaa luupaana?"

³¹ I Bulusə da Silasə a ba ka ci, "Vii goonja ka Yeesu Slandana: ka upaanə nə hə luupaanə da yaaku patə." ³² Wata təya wabə ka ci da ənji yaakii patə agyanə Slandana. ³³ Pii agi vədəkii ha'ə ca ŋgərə tə tii, ca cakubəgi ka tii uyiginatii. Saa'ikii yibə ənji ka ci bapətisəma da yaakii patə əsə. ³⁴ Ca kərə tə tii aa hakii aasii, ca ŋgiragi ka tii zəma, ca da moodfasəkə da yaakii patə putə ŋga vii goonjatii.

³⁵ Makə puki ha, mala gəjwanyinə a sləkee ka soojiinə ka banə oo'i: "Wa ənjitə a palə satii." ³⁶ Əndə nəhə furəshina a dzə ka banə ka i Bulusə, əjki ci, "Kə sləkee mala gəjwanyinə ka banə koonə, a paluunə səgoonə. Acii ha'ə, gimagimə, una dzə səgoonə agi jamənə." ³⁷ Amma əjki Bulusə, "Akəjwacii ənji fəslə tii tiinə, wiinə malamə ənji keenə gəjwanə, təya əjigərə tiinə aa furəshina. Wiinə əsə uushi rəjwə niinə da ənji Rooma. Yoo, təya kapaa tiinə də ma'umbeekii nii? Pooshi ka dənə! Wa təya shi də natii na, təya shi ka kapaanə tiinə."

³⁸ Soojiinə a ənəpaa də wabənəkii ka mala gəjwanyinə. Makə fii tii oo'i, uushi rəjwə da ənji Rooma nə i Bulusə da Silasə, kə ŋgwaləgi tii. ³⁹ Wata təya shi ka kədii tifyaginə aciitii, təya kapaa tə tii, təya ba ka tii, wa təya bwasee ka vəranəkii. ⁴⁰ I Bulusə da Silasə a gimagi asəkə furəshina, təya palə aasii aa ha Lidiya, təya lapaa ənji nə'unə davə, təya wabə ka tii kaa təya ndzaa ndihə ndihə də ŋgeerənə agi nə'unə tə Slandana. Ma daba'əkii, təya palə satii.

17

Masləkee ənji də Teesaloonika

¹ Kə gi tii dasəkə vəranəyənə ŋga Amfipuli da Apulooniya, təya mbu'u aa Teesaloonika, hatə dīi *kuvə də'wa ŋga Yahudiinə davə. ² Bulusə a dzə aa dəvə aa kumu, makə sətə sənəavə ci ka dənə taa da patə.

16:20 16.20 17.6. **16:22** 16.22-23 2 Koor. 11.25; 1 Tees. 2.2. **16:27** 16.27 12.18-19.
16:30 16.30-31 2.37; 11.14; Yooh. 6.28-29. **16:33** 16.33 16.15. **16:37** 16.37 22.25-29;
 23.27. **16:40** 16.40 11.23. **17:1** 17.1-9 1 Tees. 2.1-2.

Luuma makkə nə ci ka wabənə da ənja, ca dzə də janğanə asəkə malaaba ləkaləkatə. ³ Ca wabə ka tii, ca baarii ka tii tantanyinə nga sətə bii malaaba ləkaləkatə oo'i, ma *Aləmasiihu, see a sa ci ngərə'wa, ca əntə, ca madətə agi maməətə ənja. Ca ba əsə, "Yeesu ənə cii kya ba koonə, ci nə Aləmasiihu." ⁴ Hara ənjə a luuvə, təya nə'ushi da i Bulusə da Silasə. Ha'ə əsə lanə agi ənji Gərikə ətə ca gərə'u ka Əntanfə. Matakənjwanyinə nga makinə lanə ləbətəgi də nə da tii əsə.

⁵ Amma kə shirəhə Yahudiinə ka tii. Təya dzatə də badawiinə nga vəranə, təya jagi də ənji də kaala bwaya vurənə, təya dzə ka əbigi yi nga Yasoonə, təya alə tə i Bulusə da Silasə davə kaa təya ngiragi tə tii ka ənja. * ⁶ Amma paa tii lapaa tə tii. Wata təya kəsəənə tə Yasoonə da hara ənji nə'unə, təya kərə tə tii aakənjwacii gayinə nga vəranə, təya madəe ka uuratii, təya ba, "Ənjitə gwazətə nə nga ənji taa dama patə, watiinə kə shi aa hanə əsə. ⁷ Yasoonə a luu tə tii gakkii asii. Wiinə patənatii kə kaanə tii səfə ka bariya nga maduunə njwanjwə nga ha də Rooma, təya ba: tə'i əndə'i njwanjwə ətə dʒii ləməkii Yeesu." ⁸ Makə fii gayinə da ənji nga vəranə tə wabəətsa, hanjalatii a madəgi patə. ⁹ See də makə ki'i Yasoonə da hara ənji kwaba taabu'u kapaa gayinə tə tii.

Masləkee ənji də Biriya

¹⁰ Pii ndzəkənjushi'inə a kəree ka i Bulusə da Silasə aa Biriya davəfə. Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzə aa *kuvə də'wa nga Yahudiinə. ¹¹ Ma Yahudiitə davə kamə, kə palee tii ka ətə də Teesaloonika də hiima, kə banee tii ka hanjalatii ka fa wabənə nga Slandana. Kə dʒii tii gazhi'waanə nga tsaamətənə asəkə malaaba ləkaləkatə uusərə patə, kaa təya shii taa goonja nə sətə fii tii. ¹² Acii ha'ə lanə agitii vii goonja. Lanə əsə agi matakənjwanyinə nga makinə nga Gərikə da nguyirənə vii goonja. ¹³ Amma, makə fii Yahudiinə nga Teesaloonika oo'i, agi baabanə nə Bulusə wabənə nga Əntanfə də Biriya əsə, təya dzə ka tsəvutənə tə danjana davə. ¹⁴ Pii wata ndzəkənjushi'inə a kəree ka Bulusə aama uunəva. Amma Silasə da Timooti a ənəgi davə. ¹⁵ Ma ənjitə kəree ka Bulusə, kə gi tii da i ci kura'ə aa Ateena. Ma təya ənya satii aasii, Bulusə a sləkee ka tii kaa təya dzə ka banə ka i Silasə da Timooti oo'i, wa təya shi ka lanə tə ci pii pii.

Ndzaanə nga Bulusə də Ateena

¹⁶ Ma Bulusə a gərə tə Silasə da Timooti də Ateena, kə zhima tə ci asəkəkii makə nee ci, taa aa dəma patə tsaaməgi ci, see uuləminə neenəkii asəkə vəranəkii. ¹⁷ Ci dʒii gi ci aakənjwa də wabənə ka ənji uusəra patə. Taa dama gi ci patə asəkə vəranəkii, taa a luuma lii ci ənja ca wabə ka tii, taa asəkə kuvə də'wa ca wabə ka Yahudiinə da ənji gərə'unə ka Əntanfə. ¹⁸ Hara ənji dzəgunənə agi kurəgə nga *Abikuriyanyinə da Sitookanyinə, kə lii tii tə Bulusə. Hara ənji ahadatii a ba, "Mi sanə nə əndə waazaanə ka gəgəmənə ha'a? Mi mwayi ci bana?" Hara ənjə a ba, "Mbu'u ma nə ci ka waazanə, agyanə

17:2 17.2 9.20; 13.5,14,44; 14.1; 16.13; 17.10,17; 18.5,26; 19.8-9; 28.17. 17:3 17.3 3.18. 17:4 17.4 13.50; 16.14; 17.17. * 17:5 17.5 Yasoonə: Rooma 16.21. 17:6 17.6 16.20. 17:7 17.7 Luka 23.2; Yooh. 19.12. 17:10 17.10 17.2. 17:11 17.11 Yooh. 5.39. 17:12 17.12 11.18. 17:13 17.13 14.5,19; 1 Tees. 2.14-16. 17:17 17.17 17.2,4.

sə n̄ga paslənə n̄ga məshipətə ənji pamə.” Ma wabi tii ha'ə, acii ma Bulusə, agyanə Yeesu da agyanə madənə agi maməətə ənji cii kəya wabə. ¹⁹ Wata təya n̄gərə tē ci, təya kərə tē ci aakənjwacii mətərəkīnə aanə d'anjgərə ətə ci ənjə a 'wa Ariyapaga, təya ba, “N̄ga'ə keenə nə fa sətə bii kura waazaatsə d̄ii hə, ²⁰ acii kə kira hə keenə sətə mashimə liminiinə a fii. See a ba hə keenə sətə cii kəya ba.” ²¹ Ma bii tii ha'ə, acii ma ənji Ateena da mu'umiitə davə patə, pooshi əndə'i uushi n̄ji təya d̄a, see baaba kura uushi'inə taa fa kura wabənə.

²² Wata Bulusə a madətə ahada mətərəkīnə n̄ga Ariyapaga, ən̄ki ci, “Unə ənji Ateena, kə nee nyi taa ka n̄gutə rəgwa patə, ənji diina nuunə. ²³ Acii ma nya dzə də wiinə asəkə vərənə goonə, kə lapaa nyi uushi'iitə cuuna paslə ka tii. Ha'ə nya lapaa ha n̄ga d̄a sataka ətə nyaahə ənji ashikii: ka Əntanjfə ətə mashiimə ənji. Yoo, ma ətə cuuna paslə mashiimuunə d̄iya, tē ci cii kya ba koonə. ²⁴ Əntanjfə ətə tagii duuniya patə da uushi'iitə asəkəkii patə, ci nə Slandanə n̄ga ha dadagyə da ha a panə. Paa ci ka ndzaanə asəkə kuvə gərətə ghənyi ənji də ciinə. ²⁵ Ha'ə əsə paa ci ka alə tsakənə tē ci, makə d̄ii ci pooshi uushi cii kəya moo acii ənda, acii ci vii əpinə ka ənji da taa mi patə. ²⁶ Də əndə rəjwə 'watəgi ci taga slikerənyinə n̄ga ənji patə kaa təya ndzaa taa dama patə asəkə duuniya, ca kəjēe ka saa'i da i ribinə n̄ga ndzaanatii əsə. ²⁷ Ma d̄ii ci ha'ə, kaa təya alə tē Əntanjfə, təya d̄a gazhi'waanə n̄ga raramənə, mbu'u ka lapaanə nə tii tē ci, taa n̄gahi paa ci dzadə da taa rəjwə agyaamə. ²⁸ Daciikii caama mbəcfə, ama gugudə, ama ndzaanə. Kə d̄ii makə sətə bii hara ənji kaala wanyanə goonə oo'i: goon̄ga, slikerənaakii naamə. ²⁹ Yoo, makə d̄ii ci, slikerənə n̄ga Əntanjfə naamə, madəbeemə ama hiima oo'i, kə pusha Əntanjfə da matsahu b̄urə tibisa, taa viiza taa faara ətə tsahutə əndə də ciinəkii agi hiimaakii. ³⁰ Ma n̄ga njukə, pooshi Əntanjfə n̄ja ka nə ka ghatə šiinə n̄ga ənda. Amma ma n̄ga əna, agi banə nə ci ka patənə n̄ga ənji taa dama patə, wa təya baanə ka ci. ³¹ Acii kə kəjēe ci ka uuserə n̄ga d̄a gəjwanə ka *duuniya patə. Də goon̄ga nii kəya d̄a d̄acii əndətə ta'i ci. Kə baarii ci tantanyinəkii ka ənji patə də madeenə ka ci agi maməətə ənja.”

³² Makə fii ənji wabənə n̄ga Bulusə agyanə madənə agi maməətə ənja, hara ənjə a n̄sə tē ci, hara ənji əsə a ba, “Ka ənyanə niinə ka fa wabəətsə a maku.” ³³ Wata Bulusə a madəgi saakii ahadatii. ³⁴ Amma hara ənjə a dzə aabiikii, təya vii goon̄ga ka Slandana. Ahadatii nə Diyanisiya, əndə n̄ga Ariyapaga, da i əndə'i minə ətə d̄ii ləmətə Damarisə, da hara ənja.

18

Bulusə də Koorintiya

¹ Daba'ə ha'ə, Bulusə a madə də Ateena, ca palə aa Koorintiya. ² Makə mbu'i ci, kə gujəgərə tii da əndə'i əndə Yahuda ətə d̄ii ləməkii Akila. Əndə Puntu nə ci. Mata'avəmə ci makə shi ci aa dəvə aa vərə tii da minaakii Pərisəkila. Kə ma'ya tii də Rooma anə hanyinə n̄ga

17:18 17.18 4.2; 1 Koor. 1.22. **17:24** 17.24 7.48; Jab. 146.6; 1 Meem. 8.27. **17:25** 17.25 Jab. 50.10-13. **17:26** 17.26 Džək. 32.8; Ayb. 12.23. **17:27** 17.27 Isaa. 55.6. **17:28** 17.28 'Wat. 1.27. **17:29** 17.29 19.26; Isaa. 44.9-20. **17:30** 17.30 14.16; Rooma 2.4. **17:31** 17.31 3.15; 10.42.

Italiya acii kə bii ɲwanjwə Kalawudiyu oo'i, *Yahudiinə patə, wa təya madəgi asəkə vəranəkii. Ci dīi gi tii aa Koorintiya. Bulusə a dzə ka nəhəpaanə tə tii. * ³ Makə lapaa ci oo'i slənətii rəjwə, waatoo, təsle kuvə kuvə'unə, wata ca ənəgi abitii. ⁴ Ca dzə də baaba wabənə ɲga Əntanjəfə asəkə *kuvə də'wa taa ɲgutə uusərə ɲga əpisəkə patə, ca dzə də zhi'wanə də Yahudiinə da Gərikanyinə kaa təya nə'u ɲunyi rəgwa.

⁵ Makə mbu'ya i Silasə da Timooti daga anə hanyinə ɲga Makiduuniya, Bulusə a bwasee ka slənətə ɲjii kəya də, ca dzə aakəjwə də waazanə, ca baarii furəjə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu nə *Matadəkii ɲga Əntanjəfə. ⁶ Makə dīi tii ka ci mabizhinə, təya dzə də dzaananə tə ci, ca gəgərəgi bərəbərə ɲga kəjeerənaakii ka baariinə ka tii oo'i, kə shigi ci agi haalatii; əjki ci, "Ma nyi kamə, pooshi kərənə goonə agyanəki ma'ə. Amma agyanuunə səgoonə. Daga ənshinə aa ha hara slikerənə dzənəki." ⁷ Də ha'ə bwasee ci ka tii, ca palə saakii aasii aa ha əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Titusə Yasətu. Əndə paslənə tə Əntanjəfə nə ci, ətə dīi yaakii atanjala *kuvə də'wa.

⁸ Ma gawə ɲga kuvə də'wa ətə dīi ləməkii Kərisəpusə, kə vii ci goonja da yaakii patə ka Slandana. Ha'ə əsə tə'i hara ənji Koorintiya lanjə, makə fii tii waazanə ɲga Bulusə, kə vii tii goonja. Ha'ə təya luu yibə bapətisəma.

⁹ Ma ka əndə'i vəfa, kə wabi Əntanjəfə ka Bulusə dagi səniinə, əjki ci ka ci, "Ga ha ɲgwələ, waazawə ka ənja, ga ha ndzaa kəfa'ə. ¹⁰ Acii kədəhə da hə nə nyi. Aciikii ha'ə, pooshi əndə ca uree ka hə. Lanjə nə ənjaaki asəkə vəraana." ¹¹ Wata Bulusə a ndzaa davə, ha'ə fəzə rəjwə da ləgidə kuwa. Ca dzə də dzəgunə ka ənji wabənə ɲga Əntanjəfə.

¹² Amma, makə dīi Galiya ɲgwaməna agyanə hanyinə ɲga Akaya, Yahudiinə a ləbə də na, təya kəsətə tə Bulusə, təya kərə tə ci aakəjwacii gəjwanə, ¹³ əjki tii, "Ma əndəna, agi isəkwənə nə ci tə ənji ka paslənə tə Əntanjəfə ka rəgwatə təjapaa bariya." ¹⁴ Ma ətsə kədəhə kaa Bulusə a wunəpaa makii kaa ca wabə, wata Galiya a ləwugi rəgwa, ca ba ka tii, "Unə Yahudiinə, maci əndə'i bwaya uushi pamə dīi ci, kə ɲjii kya fa tuunə. ¹⁵ Amma, makə mabizhinə agyanə wabənə saakii da ləmənyinə da bariya goonə, unə səgoonə nə tsamətənə. Ma nyi kamə, paa nyi ka la gəjwanə ɲga tsarə uushi'iitsa." ¹⁶ Wata ca lyakagi tə tii asəkə kuvə gəjwanə. ¹⁷ Wata tii patə, təya kəsətə tə Sasətinəsə, gawə ɲga kuvə də'wa, təya fəslə tə ci akəjwacii gəjwanə. Amma, taa gi'u, makulamə aasəkə Galiya.

Ənənə ɲga Bulusə aa Antakiya

¹⁸ Makə cakə Bulusə baneenə lanjə da ənji Koorintiya, ca ba ka tii a madə ci ha'ə. Ca dzə, ca isəgi nəkii asəkə vəranə ɲga Kəjkeraya ka baariinə oo'i, kə mbu'utəgi ci də aləkawalətə shi ca dīi. Ma daba'əkii, ca dəmə kumbawalə da i Pərisəkila da Akila, təya palə aagyanə hanyinə ɲga Siriya. ¹⁹ Təya kəjnaanə də Afisa zəku'i. Ca dzə aasəkə kuvə də'wa, ca wabə da Yahudiinə davə, ²⁰ təya kədii tə ci kaa ca tsəkə ta'veeenə da tii. Amma kə naanagi ci. ²¹ Makə bii ci

* **18:2** 18.2 Akila: Rooma 16.3; 1 Koor. 16.19; 2 Tim. 4.19. **18:3** 18.3 20.33-34; 1 Koor. 4.12; 9.12-18; 1 Tees. 2.9; 2 Tees. 3.7-9. **18:5** 18.5-11 11.18. **18:5** 18.5-6 3.26; 5.42. **18:6** 18.6 13.51; 20.26. **18:8** 18.8 8.36. **18:9** 18.9-10 Isaa. 41.10; Irin. 1.8; 1 Koor. 2.3-4. **18:13** 18.13 6.13. **18:14** 18.14-15 23.29; 25.18-20; Yooh. 18.31. **18:19** 18.19-20 17.2.

ka tii maɔfənaakii, ca ba ka tii, “Ka ənyanə nə nyi aabii unə, maa kə luuvə Əntanɔfə.” Wata ca bwasee ka i Pərisəkila da Akila də Afisa, ca dəmə kumbawala, ca palə. ²² Makə mbu'i ci aa Kayisariya, ca dzə aa Urusaliima ka nəhəpaanə tə ənji nə'unə, ca uudəgərə aa Antakiya. ²³ Makə banee ci gi'u davə, wata ca maɔfə, ca wiigi'itə hanyinə nɔa Galatiya da Firigiya, ca dzə də vii ngeerənə ka ənji nə'unə patə.

Waazanə nɔa Apoolasə də Afisa

²⁴ Tə'i əndə'i əndə Yahuda ətə dʒii ləməkii Apoolasə. Kə shi ci aa Afisa. Ma ca, əndə Aləkəsandəriya nə ci. Kə mbee ci ka wabənə. Kə shii ci malaaba ləkaləkətə ka shanə əsə. † ²⁵ Kə dzəgunətə ənji ka ci rəgwa nɔa Slandanə nɔa'ə. Taa nɔahi see yibə bapətisəma nɔa Yoohana shii ci, amma kə dʒii ci gazhi'waanə nɔa dzəgunətənə ka ənji gənə gənə aɔyanə Yeesu. ²⁶ Makə mbu'i ci, ca waaza asəkə kuvə də'wa yadə nɔwalənə. Makə fii i Pərisəkila da Akila tə ci, təya nɔgərə tə ci, təya tsakə dzəgunətə ka ci rəgwa nɔa Slandanə nɔa'ə. ²⁷ Apoolasə əsə, kə mwayi ci dzənə aɔyanə hanyinə nɔa Akaya. Makə mwayi ci danə ha'ə, ənji nə'uutə də Afisa a tsakə tə ci də naahənə ka ənji nə'uutə də Akaya, kaa təya luu tə ci də moodasəka. Makə mbu'i ci aa dəvə, kə cakə ci tə ənjitə dʒii Slandanə ka tii pwapoonə nɔa vii goonɔa, ²⁸ acii kə uuri ci tə Yahudiinə akənɔwacii ənji də wabənə, ca baarii tantanyinəkii dasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, Yeesu nə Matadəkii nɔa Əntanɔfə.

19

Waazanə nɔa Bulusə də Afisa

¹ Ma saa'itə Apoolasə də Koorintiya, kə gi Bulusə aa Afisa da giɔwə. Makə mbu'i ci, ca lapaa hara ənji nə'unə davə. ² Ənki ci ka tii, “Makə vii unə goonɔa, kə upaa unə Malaaba Ma'yanə kwa?” Ənki tii ka ci, “Pooshi. Mashimə ina fii taa tə'i Malaaba Ma'yanə.” ³ Bulusə a ləgwa ka tii, ənki ci, “Aa, tsarə nɔgutə bapətisəma daa yibə ənji koonə?” Ənki tii, “Tsarə ətə nɔa Yoohana.” ⁴ Ca ba ka tii, “Ma yibə bapətisəma nɔa Yoohana, ka ənjitə baanə ka Əntanɔfə putə nɔa 'waslyakəənatii. Amma kə bii Yoohana ka ənji *Isərayiila, see a vii tii goonɔa ka əndətə na uugya ba'ə ka shine, waatoo Yeesu.” ⁵ Makə fii tii ha'ə, təya luu yibə bapətisəma də ləmə nɔa Yeesu Slandana. ⁶ Bulusə a kavə ciinəkii aanətii, Malaaba Ma'yanə a jima aɔyanətii, təya wabə də məshipətə uuraninə, təya baaba sətə bii Əntanɔfə ka tii. ⁷ Kə mbu'i tii bahə pu'u aji bəra'i nə ənjikii.

⁸ Ləgidə makkə dʒii Bulusə ka dzənə aasəkə *kuvə də'wa, ca wabə yadə nɔwalənə ka ənja, ca zhi'wa də hanɔkalatii ka haala nɔa nɔwanuunə nɔa Əntanɔfə. ⁹ Amma kə təkuree hara ənji ka vii goonɔa acii ndalənə nɔa ədzəma, təya wabə bwayakii aashi rəgwa nɔa Slandanə akənɔwacii dabaala. Makə nee ci ha'ə, ca bwasee ka tii, ca fə'yagi tə ənji nə'unə, ca wabə ka tii taa nɔgutə uusəra patə asəkə kuvə janɔanə nɔa əndətə dʒii ləməkii Tirana. ¹⁰ Fəzə bəra'i nə tii ka

18:21 18.21 Yak. 4.15. **18:23** 18.23 11.42. † **18:24** 18.24 19.3-4; Apoolasə: 1 Koor. 1.12; 3.4-6. **18:26** 18.26 17.2. **18:28** 18.28 5.42. **19:2** 19.2 2.38; 8.16. **19:3** 19.3-4 18.25; Luka 3.3-4,16-17. **19:6** 19.6 2.4. **19:8** 19.8 17.2; 28.23. **19:9** 19.9 9.2.

ɔʌnə ha'ə. Ənji hanyinə ŋga Asiya patə, Yahudiinə da hara slikərənə, kə fii tii wabənə ŋga Slandana.

Manjeevənə ŋga Sikəwa

¹¹ Kə slənyi Əntanjə sə ŋga hurəshishinə ka shanjə daciai Bulusə.
¹² Ha'ə ənjə a ŋgərə kəjeerənə da aləbuta ka tabətə də shishinəkii, ənjə a kərə ka ənji bwanea, təya mbəɔɔ. Ginaajiinə əsə, təya shigi ashitii. ¹³ Tə'i hara *Yahudiinə ətə ca wiigi'i ka vərə ka vərə, kə dīi tii gazhi'waanə ŋga əsətə ləmə ŋga Yeesu kaa təya mbəɔɔpaa də ənjitə da i ginaaji ashitii, təya ba ka ginaaji, "Agi banə nə nyi ka hə də ləmə ŋga Yeesu ətə ci Bulusə a waaza, bwasee ka əndətsa!"

¹⁴ Tə'i manjeevənə ŋguyirənəkii məɔɔfə ŋga maɔuunə *limanə ŋga Yahudiinə ətə dīi ləməkii Sikəwa; da i tii ca ɔaɔɔa ha'ə. ¹⁵ Ma ka əndə'i uusəra, ginaaji a ba ka tii, "Kə shii nyi tə Yeesu, kə shii nyi tə Bulusə əsə. I wu sanə nuunə noona?" ¹⁶ Wata əndə ginaajitə a kulaanə ka tii palee ka ŋgeeritii patə, ca ɔaɔɔavə ka tii uyiginə, ca tsaatsagi kəjeerənə ashitii. Təya gimagi asii gakii, təya huyi. ¹⁷ Patənə ŋga ənji də Afisa, kə fii tii sətə slənyi, Yahudiinə da hara slikərənə. Ha'ə kə lagi əɔzəmətii, ənjə a ɔuunətə ləmə ŋga Slandanə Yeesu.

¹⁸ Lanə agi ənjitə vii goonŋa əsə shi ka baanə ka Əntanjə akəŋwacii ənji patə, təya baabagi bwaya uushi'iitə nji təya ɔaɔɔa. ¹⁹ Ənji lanə əsə agi ənji ɔaɔɔa sə ŋga hiila kira ləkələkətənyinatii, təya ətsagi akəŋwacii ənji patə, təya baanatə kwabakii, waatoo, *hwaslə dəbu'u tufə pu'unə. ²⁰ Ha'ə cakə wabənə ŋga Slandanə gərənə aakəŋwə aakəŋwa də ŋgeerənə dagi baawəɔaakii.

Kəɔənə ŋga wabənə də Afisa

²¹ Ma daba'ə ha'ə, wata Bulusə a ɔa aniya ŋga dzənə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya da ŋga Akaya, ca mbu'ugərə aa Urusaliima. Ca ba, "Mada kə mbu'i nyi, tyasə ka dzənə nə nyi aa Rooma." ²² Wata ca sləkee kə ənji tsakənə tə ci bəra'i aa Makiduuniya, waatoo Timooti da Irasəta. Ma ci naakii, kə cakə ci baneenə gi'u davə anə hanyinə ŋga Asiya.

²³ Ma ka saa'ikii, kə ma'i maɔuunə haala də Afisa putə ŋga rəgwa ŋga Slandana. ²⁴ Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Dimitəriya. Ma ca, əndə bələnə nə ci, agi bələnə nə ci pusha tə kuvə uuləmə ətə dīi ləməkii *Arətimi. Ma slənətsa, agi upaanə nə tii kwaba lanə da ənji slənaakii. ²⁵ Ma ka əndə'i uusəra, wata ca dzatə də ənji slənaakii da hara ənjitə ca slənə tsarə slənəkii, əŋki ci ka tii, "Kə shii unə, agi slənənə gaamə caama upaa kwaba lanə. ²⁶ Kə nee unə, una fa də liminuunə əsə oo'i, kə zə'wee Bulusətə ka nə ŋga ənji lanə də banə oo'i: ma əntanjənə ətə ci ənjə a ghənə də ciinə, əntaa sə ŋga paslənə nə ci. Əntaa wata ganə də Afisa tanə əsə, amma agyanə hanyinə ŋga Asiya patə cii kəya wabə ha'ə. ²⁷ Maa kə nyi'u ənji ha'ə makə ətsa, ka saaweenə nə ənji ka slənə gaamə. Əntaa wata ətsə tanə əsə, amma ka ndzaanə nə kuvə ŋga maɔuunə Arətimi ka uushi zafə. Ki ka nətə maa, ka əteenə nə ki ka məghərəvənətə. Taa ŋgahi agi paslənə nə

ənji tē ki anē hanyinē nga Asiya da patənē nga duuniya, patē da ha'ē ka bwaseenē nē ənji ka ki.”

²⁸ Makē fii tii ha'ē, kē zhima tē tii a səkətii ka shanə, tōya ka vurənē, tōya ba, “Ma Arətimi nga ənji Afisa, maduunəkii nē ki ka shanə.”
²⁹ Wata vərənē a gwazəgi, tōya kəsē tē i Gayusē da Arisətarəkusē. Ənji Makiduuniya nē tii, guvii-wiinyinē nga Bulusē nē tii əsē. Tōya kərə tē tii dē kwasənē aasəkē babara nga buurənē. * ³⁰ Ma Bulusē, kē mwayi ci dzənē aakəŋwacii danƙana, amma ənji nē'unē a tənəpaa tē ci.
³¹ Ha'ē əsē, hara madiigərənē nga hanyinē nga Asiya, waatoo guviinē nga Bulusē, a sləkēe ka kədiinē aciikii, ga ca dzē aasəkē babara nga buurənē. ³² Ma saa'ikii, danƙana patē, makədəkii nē tii ka shanə. Taa wu patē, wazəna. Hara ənjē a ba əndə'i uushi pamē, hara ənji əsē, pamē nē natii. Lanənətii, mashiimē tii sətē dzatē tii dē nē ka putakii.
³³ Tə'i əndə'i əndə davē, dīi ləməkii Aləkəsandəra. Hara ənjē a ba ka ci sətē dīi. Wata Yahudiinē a kavē tē ci aakəŋwacii ənja. Ca madēe ka ciinəkii kaa ca ba ka dābaala dalila nga haalatsa. ³⁴ Amma, makē fii tii, əndə Yahuda nē ci, tōya madēe ka uuratii patē, ha'ē nga tibisē bəra'i, tōya ba, “Ma Arətimi nga ənji Afisa, maduunəkii nē ki ka shanə!”

³⁵ Ma ka muudinē, kē dədəkəpaa əndə naahənē nga vərənē tē danƙana, ənji ci, “Unē ənji Afisa, wu sanə nē əndə mashiimē oo'i, vərənē nga Afisa ca hadagi dē kuvē nga Arətimi maduunəkii da malaaba faaratē kulyagərē dadagya? ³⁶ Makē pooshi rəgwa nga ushapaa uushi'iitsa, see a ndzaa unē kəda'ə, goona kwasē. ³⁷ Acii kē kiroonē ənjinē aa hanē. Wiinē mahərəmē tii asəkē malaaba kuvē nga Arətimi, taa wabē bwaya uushi'inē aashitē. ³⁸ Mada ma Dimitəriya da ənji slənəshinaakii, tə'i tii da kərə gəŋwanē nga əndə'i ənda, furənē nē kuvē gəŋwanē, watiitšə ənji la gəŋwanē əsē. Wa tōya kərə gəŋwanətii. ³⁹ Amma, maa əndə'i uushi pamē cuuna alə, ka hadatəginē nē ənji aakəŋwa agi mətərəkine. ⁴⁰ Acii manƣwaləkii niinē ka luu gəŋwanē nga wazənē nga ənshine, makē pooshi amē ka mbeenē ka dzəgunətē dalila nga wazənəkii.” ⁴¹ Makē uugi ci baginē ha'ē, ca ba ka danƙana, wa tōya təkəgi.

20

Ənənē nga Bulusē aanē hanyinē nga Makiduuniya da Akaya

¹ Makē dədikē haalata, wata Bulusē a dzatē dē ənji nē'unē, ca vii ka tii ngeerənē dē wabənē. Daba'ə ha'ə, ca ba ka tii, a madē ci kaa ca dzē aanē hanyinē nga Makiduuniya. ² Makē mbu'i ci aa dəvə, ca wiigi'itē hanyinəkii, ca dzē dē vii ka ənji nē'unē ngeerənē dē wabənē lanə, ca mbu'u aanē hanyinē nga Akaya. ³ Ca ndzaa davē ləgidə makkē. Amma, ma ətsē kaa ca dēmē kumbawalē kaa ca dzē aanē hanyinē nga Siriya, kē fii ci oo'i, kē mwayi *Yahudiinē bələnē tē ci. Wata ca da aniya nga ənəgərənē saakii da Makiduuniya. ⁴ I Soopatira, əndə Biriya, uuzənē nga Pirusa a kərəe ka ci, da Arisətarəkusē da Səkundusa, ənji Teesaloonika, da Gayusē, əndə Dyarəba, da Timooti da ənji Asiya, waatoo Tikikusē da Tərafima. * ⁵ Tii 'watəgi palənē keenē aa Tərawasē, tōya gərəe keenē davē. ⁶ Ma inē neenē, daba'a

* **19:29** 19.29 Arisətarəka: 20.4; 27.2; Kwal. 4.10. **20:1** 20.1 11.23. * **20:4** 20.4 19.29 Timooti: 16.1; Tikikusē: Af. 6.21; Tərafima: 21.29.

*kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə ma'iinə, ina madə də Filipi, ina dzə ka dəmə kumbawala, ina lapaa tə tii də Tərawasə anə baanə tufə, ina dāpaa luuma rəjwə davə.

Tsaamətənə nga Bulusə tə ənji Tərawasə

⁷ Ma uusəra asavee kədəwanə, kə dzatiinə də nə ka zəmə əndzanə nga Slandana, kə wabi Bulusə ka ənji nə'unə kura'ə ahada vəda, acii kə mwayi ci madənə pukyatə hakii. ⁸ Ma kuvətə dzatiinə də nə davə, kuvə anə əndə'i nə ci. Tə'i garəkuwanyinə lanə davə a kumu. ⁹ Tə'i əndə'i uundzə dagwa ka zəkutə. Ma ləməkii, Iwutika. Anə mapacakinə nga banəwa ndzaa ci naakii. Bulusə a dzə aakəjwa də magəerə wabənaakii. Makə mbee nūnyinə ka dagwata, ca kulagərə aa panə daga agyanə makkənə nga kuvətə anə əndə'i. Mantəkii shi ənji ka nğərənə tə ci. ¹⁰ Amma Bulusə a jiməgərə aa panə, ca gwanəganə tupə anəkii, əjki ci, "Goona tuu, da i əpinə nə ci." ¹¹ Makə ənyi Bulusə ka ndərəginə aadəgyə, ca baatsəpaa buroodi, təya adə. Ca ta'avə ka wabənə da tii, ha'ə puki ha. Wata ca madə, ca palə. ¹² Təya dzə satii da uundzə dagwatə vyarəjə. Kə dīi tii moodasəkə ka shanjə.

Dzənə nga Bulusə aa Milita

¹³ Ma inə, kə pyaliinə aasəkə kumbawalə, ina palə aa Asoosə, keena dzə ka nğərəənənə tə Bulusə davə, acii kə bii ci oo'i, də sədfə dzənəkii aa dəvə. ¹⁴ Makə lii ci tiinə də Asoosə, ina nğərə tə ci aasəkə kumbawalə, ina dzə aa Mitilyanə. ¹⁵ Ina madə davə də kumbawalə, ina ələgi pukənə nga ha atanəgala hanyinə nga Kiyooosə ətə ahada ma'inə. Ma ka bəra'inə nga uusərə əsə, ina mbu'u aa Samusa, ina palə uurə, ina mbu'u ka makkənə nga uusərə ha'ə aa Milita. ¹⁶ Gəjə kəjəe Bulusə aa Milita yadə dzənə da Afisa acii ga ca ta'avə anə hanyinə nga Asiya. Ma dīi ci ha'ə, kwasiikii acii nga'ə ka ci nə mbu'unə aa Urusaliima taabu'u mbu'yanə kumənə nga *Peentakoosa, maa jamə.

Waazanə nga Bulusə ka matakəjwanyinə nga Ikəliisiya nga Afisa

¹⁷ Daga də Milita sləkee Bulusə aa Afisa ka ənjə a 'waa'watə ka ci matakəjwanyinə nga Ikəliisiya. ¹⁸ Makə shi tii aabiikii, əjki ci ka tii, "Unə də noonə na, kə shii unə makə sətə ndzaa nyi ahadoonə, 'watəginə ka saa'yatə shi nyi aagyanə hanyinə nga Asiya ha'ə mbu'ya ka ənshinə. ¹⁹ Agi slənənə nə nyi ka Slandana. Paa nyi sha dūunətə naaki na. Kə slənyii ka ci da kiinə agiki da bwaneatə sii nyi kama kama acii Yahudiinə. ²⁰ Kə shii unə, agi waazaaki patə, pooshi nyi umbee koonə ka sətə ca tsakə tuunə taa rəjwə. Amma kə jigunyii koonə akəjwacii ənji i ka yi ka ya. ²¹ Kə bii nyi ka Yahudiinə da hara slikerənə patə kaa təya baa ka Əntarjə, təya vii goonəga ka Slandanə Yeesu.

²² "Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aa Urusaliima. Malaaba Ma'yanə ca ba ka nyi dzənə. Mashiiimə nyi sətə na dā tə nyi davə. † ²³ Uushi rəjwə shii nyi ci Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi taa ka nğutə vəranə gi nyi patə; waatoo agi banə nə ci ka nyi oo'i, agi gəranə nə mahyakahyaka'ə da nğərə'wə tə nyi. ²⁴ Amma, manğərəmə nyi əpinaaki ka uushi. Tada kə əjki nyi, tada mantəmə nyi patə, mbərə

mbərə ka nyi, tə maa kə uudəpaa nyi slənənə liwə nyi acii Slandanə Yeesu, nya baaba Njunyi Habara nga pwapoonə nga Əntanfə.

²⁵ “Wiinə kə shii nyi, ma unə ənə wiigi'i nyi ahadoonə, nya waaza koonə agyanə *nwanjuunə nga Əntanfə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə patənə goonə. ²⁶ Acii ha'ə cii kya ba koonə ənshinə, pooshi kərənə nga patənə goonə agyanəki ma'ə. ²⁷ Maneemə nyi ka ngwa'əngwa'ənə nga ba koonə patənə nga hiima nga Əntanfə. ²⁸ Nəhəmə noonə nə da gwamətə kavə Malaaba Ma'yanə tuunə ka magəriinəkii, una ndzaa ka magəriinə nga Ikəliisiya nga Slandanə ətə upaa ci də idənaakii. ²⁹ Acii kə shii nyi, ma daba'a palənaaki, kadə nə bwaya furətsoofanyinə a dəməgərə aahadoonə, paa tii na bwasee ka gwaməkii. ³⁰ Taa ahadoonə əsa, kadə na shigi ətə na d'a gazhi'waanə nga zə'wee ka hanjala nga ənji nə'unə kaa təya nə'u tə tii. ³¹ Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii, una buurətə oo'i, fəzə makkə dui nyi da kiinə agiki ka wabənə ka taa wu ahadoonə vədə da uusəra.

³² “Ma ənə diya, kə ba'avə nyi tuunə aacii Slandanə da wabənə nga pwapoonaakii, kaa ca ndzaa kədəhə doonə. Wabəətsə nəndə da baawəda nga vii koonə ngeerənə, ca vii koonə barəkaatə nə ənjaakii a upaa patə. ³³⁻³⁴ Unə də noonə nə, kə shii unə oo'i, pooshi nyi mwayi kwaba nga taa wu, taa kəjeerənə nga ənda. Ciinəkinə slənyi ka nyi sətə cii kya ki'i də haajaaki da nga ənjinə ndzaashiinə. ³⁵ Kə baarii nyi koonə taa ka ngutə rəgwa patə oo'i, də tsarə slənətsə ha'ə tsakənuunə tə ənji matə ngeerənə, una dzə də buurətə wabənə nga Slandanə Yeesu ətə bii ci: ‘Gədfə viinə də barəkaanə acii luunə.’ ”

³⁶ Makə uugi Bulusə wabənə ha'ə, ca gərə'waanə, ca d'a də'wa da tii patə. ³⁷ Təya jabətashi, təya ba, “Wa Əntanfə a kərə tə hə jamə.” Tii patə, təya tuu. ³⁸ Ma sətə palee də bəzee ka səkətii, ətə fii tii bii ci, paa tii ka ənənə ka neenə ka ci ma'ə. Wata təya kəree ka ci aasəkə kumbawala.

21

Dzənə nga Bulusə aa Urusaliima

¹ Makə jabətii inə, ina təkəgi, ina dəmə kumbawala, ina kəne gənjə, ina mbu'u aa Koosə. Pukətə hakii, ina madə də Koosə, ina mbu'u aa Roodəsa. Ina madə də Roodəsa əsə, ina mbu'u aa Patara. ² Davə lapaa inə kumbawalə nga dzəginə aanə hanyinə nga Finikiya, ina dəmə, ina palə. ³ Makə mbu'iinə kədəhə da hanyinə nga Kipərusə ətə ahada ma'inə, ina bwasee aa madzəna, ina palə aanə hanyinə nga Siriya, ina jiməgərə də Tiira, acii davə nə kumbawalə ka jimapaa də uushi'inə. ⁴ Ina alətə hatə dui ənji nə'unə davə, ina baanə mədəfə gatii. Təya ba ka Bulusə də baawəda nga Malaaba Ma'yanə, ga ca dzə aa Urusaliima.

⁵ Amma, makə mbu'ya saa'i nga madənə geenə, ina madə, ina palə. Təya kəree keenə tii da makinatii da manjeevənatii patə. Makə mbu'iinə aa ba'a vəranə aama uunəva, ina gərə'waanə anə mandzənə,

20:24 20.24 21.13; 2 Tim. 4.7. **20:25** 20.25 28.23. **20:26** 20.26 18.6. **20:28** 20.28-31 11.23. **20:28** 20.28 1 Piita 5.2. **20:29** 20.29 Mat. 7.15; Yooh. 10.12. **20:30** 20.30 Gal. 4.17; 1 Yooh. 2.19. **20:31** 20.31 19.10; 1 Tees. 2.11-12; 2 Koor. 11.28. **20:32** 20.32 26.18; 1 Tees. 5.23-24; 2 Tees. 1.11-12. **20:33-34** 20.33-34 18.3. **20:35** 20.35 Mat. 10.8. **20:38** 20.38 20.25. **21:4** 21.4 10.19; 21.11.

ina da də'wa, ⁶ ina jabətashi. Wata ina dəmə kumbawala. Tii əsə, təya ənə satii aasii.

⁷ Makə uugiinə wayanə daga də Tiira, ina mbu'u aa Putəlimayisa, ina nəhəpaa ənji nə'unə, ina baa rəŋwə da tii. ⁸ Pukətə hakii, ina maɖə, ina palə aa Kayisariya. Makə mbu'iinə, ina dəməgərə aasii aa ha Filibusə, əndə waazanə. Rəŋwə nə ci agi ənji məɖəfə ətə shi ənjə a ta'i də Urusaliima. Ina jima gakii asii. ⁹ Ma əndətsa, tə'i ci da uuji rəminə ənfwadə, ətə ma'ə manğərəmə ŋguyirənə. Agi ɖanə nə tii anabaakwaanə. ¹⁰ Makə banee inə ɖavə gi'u, əndə'i *anabi ətə ɖii ləməkii Agabusə a shi daga də Yahudiya. ¹¹ Ca shi aabii inə, ca ŋgərətə gyara ŋga ŋwə ŋga Bulusə, ca aanəgi də səɖəkii da ciinəkii saakii də gyarata, ca ba, "Wiinə sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba: 'Ha'ə nə Yahudiinə də Urusaliima a ənə tə slanda gyarana, təya vii tə ci acii ənjitə mashiimə tə Əntanɖə.' "

¹² Makə fii inə ha'ə da ənjitə ɖavə patə, ina kəɖii acii Bulusə, ga ca dzə aa Urusaliima. ¹³ Amma wata Bulusə a jikəvə, əŋki ci, "Mi sanə cuuna ŋgwalee ka nya, una tuwa? Acii ma nya, matasəkakii nə nyi, əntaa wata ka pa'ənə tə nyi tanə, amma ka əntənə də Urusaliima putə ŋga ləmə ŋga Slandanə Yeesu." ¹⁴ Makə təkuree inə ka tənəpaa tə ci, ina ndzaa kəɖa'ə, ina bwasee ka ci, ina ba, "Wa Slandanə a slənə sətə mwayi ci."

¹⁵ Daba'ə baanə gi'u, ina tasəka, ina maɖə, ina palə aa Urusaliima. ¹⁶ Hara ənji nə'unə də Kayisariya a palə deenə, təya kərə tiinə aasii aa ha əndə'i əndə nə'unə ŋga ŋukə, əndə Kipərusə ətə ɖii ləməkii Manasanə. Gakii asii jimeenə.

Dzənə ŋga Bulusə ka caamatənə tə Yakubu

¹⁷ Mbu'unə geenə aa Urusaliima, kə liwə ənji nə'unə tiinə də moofasəka. ¹⁸ Pukətə hakii, kə giinə da i Bulusə aa ha Yakubu. ɖavə nə matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya patə əsə. ¹⁹ Bulusə a nəhəpaa tə tii. Daba'əkii ha'ə, ca 'watəgi banə ka tii də rəŋwə rəŋwə tə sətə ɖii Əntanɖə ahada hara slikerənə putə ŋga slənaakii. ²⁰ Makə fii tii sətə bii Bulusə, təya ɖuunətə tə Əntanɖə, təya ba ka Bulusə, "Kə nee hə ɖii ndzəkəŋunə, ɖəbu'unyinə ŋga ənji agi Yahudiinə vii goonɖa ka Yeesu. Tii patə əsə, ənji nə'utə *bariya nə tii. ²¹ Kə bii ənji ka tii agyanəku oo'i, kə jigunyi hə ka Yahudiitə ahada hara slikerənə, wa təya bwasee ka bariya ŋga Muusa, ga təya *ryaminya manjeevənətii taa nə'u alə'aadanyinatii. * ²² Iitə nə ɖanəna? Acii ndilə ndilə ka shiinə nə tii oo'i, kə shi hə. ²³ Acii ha'ə, ma ɖanəku, ɖawə sətə ciina ba ka hə. Tə'i inə da ənji ənfwadə ətə ɖii aləkawalə akəŋwacii Əntanɖə. ²⁴ Duu da ənjitsa, ha laabagi naaku nə da tii akəŋwacii Əntanɖə, ha ki'i ka tii haajatii. Ma daba'əkii, təya isəgi nətii. Də ha'ə shiinə ənji patə oo'i, taa ŋgutə uushi bii ənji ka tii agyanəku, pooshi goonɖa agikii. Də ha'ə shiinətii agi nə'utə bariya nə hə. ²⁵ Ma hara slikerəətə vii goonɖa kamə, kə nyaahiinə ka tii ləkələkətə oo'i, ga təya adə zəmətə ɖii ənji ka uuləma, ga təya adə idəna, ga təya tsəbə luutə malamə ənji uurakii, ga təya aləhiinə." ²⁶ Wata Bulusə a ŋgərə tə ənjitə ənfwadə.

21:5 21.5 20.36. **21:8** 21.8 6.5; 8.5.40. **21:9** 21.9 2.17. **21:10** 21.10 11.28. **21:11** 21.11 20.23; 21.33; Rooma 15.31. **21:13** 21.13 20.24. **21:14** 21.14 Luka 22.42. **21:18** 21.18 15.13; Gal. 1.19. **21:19** 21.19 11.18. * **21:21** 21.21 ryaminya: 16.3; Gal. 3.25,28; 5.2. **21:23** 21.23-24 Baan. 6.13-21. **21:25** 21.25 15.29.

Pukətə hakii, ca laabagi naakii nə da tii, ca dzə aasəkə yi nga Əntanǝ kaa ca ba ka *limanə uusərə nga uudəpaa laabanatii, waatoo uusərə nga vii satakatii patə.

*Kəsənə tə Bulusə asəkə *yi nga Əntanǝ*

²⁷ Makə uugi uusərakii danə kədəhə, waatoo mədəfənə nga uusəra, Yahudiinə nga hanyinə nga Asiya a nee ka Bulusə asəkə yi nga Əntanǝ. Wata təya tsəvutə tə danǝkana patə, təya kəsətə tə ci. ²⁸ Təya ka vurənə, təya ba, “Ənǝji Isərayiila, shoomə ka tsakənə tiina! Waanə əndənə ca wiigi'i taa dama patə ka dzəgunənə ka ənji kaa təya bərapaa tə ənji gaamə da bariya nga Muusa da yi nga Əntanǝ. Ha'ə maa, waanə kə kira ci hara slikərənə aasəkə yi nga Əntanǝ, ca əjǝinətə malaaba hana.” ²⁹ Ma bii tii ha'ə, acii kə nee tii ka Tərafima, əndə Afisa tii da Bulusə asəkə vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə kirə Bulusə tə ci aasəkə yi nga Əntanǝ. †

³⁰ Wata vəranəkii a gwazəgi patə, ənjə a dzaanə də nə ka Bulusə, təya kəsətə tə ci, təya əlyagi tə ci asəkə yi nga Əntanǝ. Pii ənjə a pa'əgi makuvənyinə. ³¹ Təya moo bələginə tə ci. Asee, kə mbu'i haalakii aa ha matakəjwanə nga soojiinə nga Rooma ətə də Urusaliima oo'i, magwazəkii nə vəranə nga Urusaliima patə. ³² Makə fii ci ha'ə, pii ca fədə soojiinə da gayinatii, təya huyi aabii danǝkana. Makə nee ənji ka matakəjwanə nga soojiinə da soojiinə, təya bwasee ka fəslənə tə Bulusə. ³³ Wata matakəjwanə nga soojiinə a shi, ca kəsə tə Bulusə, ca ba ka soojiinə a anəgi tə ci də mahyakahyaka'ə bəra'i, ca ləgwa ka danǝkana, taa wu nə Bulusə da sətə bəzee ci. ³⁴ Hara ənji əgi danǝkana, təya ba əndə'i uushi pamə. Hara ənji əsə, pamə nə sətə ci təya ba. Makə ma'upaamə matakəjwanə nga soojiinə nunyi dalila acii wazənatii, ca ba ka soojiinə a kərə tə Bulusə aasii aa hatii. ³⁵ Makə mbu'i Bulusə ka məgərəfinə nga ndərəginə aa hatii aasii, see də makə kirə soojiinə tə ci acii nyaadfanə nga danǝkana. ³⁶ Danǝkana patə a dzə də nə'unə tə tii, təya dzə də banə, “Wa ənjə a bələgi tə ci!”

Wabənə nga Bulusə akəjwacii danǝkana

³⁷ Ma kədəhə ka ənjə a dəməgərə də Bulusə aasii aa ha soojiinə, ca ba ka matakəjwanə nga soojiinə, “Ka upaanə nə nyi wabənə da hə gi'u kwa?” Matakəjwanə nga soojiinə a ba ka ci, “Ka mbeenə nə hə ka uura Gərikə kuna? ³⁸ Asee, əntaa hə kunə nə əndə Misəratə jarəlagi kwakwatə kaa ca madəe ka hanǝkala nga ənja? Ha'ə ca kərə mabələ ənji dəbu'u ənfwadə aagi bilina?” ³⁹ Ənǝki Bulusə ka ci, “Əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə nga Silikiya, uuzətə mashii vəraatə nə nyi. Kə kədii nyi aciiku, kapaa ka nyi rəgwa kaa nya wabə ka ənja.” ⁴⁰ Makə kapaa ci ka ci rəgwa, Bulusə a kəjnaanə ka dzakənə, ca madəe ka ciinəkii kaa ənjə a ndzaa kəda'ə. Makə ndzaa tii shikə shikə, ca wabə ka tii də uura *Ibəraaniya, ənǝki ci:

22

¹ “Ndzəkəjushi'inə da dəsənəki, fatəmə kaa nya pərəgi naaki na akəjwacii unə.”

² Makə fii tii wabi ci ka tii də uuratii, waatoo də uura Ibəraaniya, təya tsakə ndzaanə kəfə'a. Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci: ³ “Ma nyi, əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə ŋga Silikiya, amma asəkə vəraanə girə nyi. Gamaliyalə dzəgunətə tə nyi ndilə ndilə makə sətə bii bariya ŋga dzədzəshi'inaamə, nya nə'u tə Əntanfə də ŋgeerənə, makə ənə cuuna nə'u ənshinə. ⁴ Kə cibee nyi ka ənji nə'u rəgwa ŋga Yeesu, nya bəələ tə tii. Nya aanəgi hara ənja, ŋguyirənə da makinə, nya kagərə tə tii aa furəshina. ⁵ Ka mbeenə nə gawə ŋga limanyinə da *mətərəkinə ŋga gayinə ka seedanə, acii kə liwə nyi ləkələkətə aciitii kaa nya kərə ka ndzəkəŋjushi'inaamə Yahudiinə aa Damasəkusə, waatoo ləkələkətə ŋga dzənə ka kaashanə də ənji nə'uutə davə. Nya madə, nya palə ka kaashanə tə tii kaa nya kira aa Urusaliima ma'aanəkii, ənjə a shi ka cibeenə ka tii.”

Banə ŋga Bulusə tə habara ŋga vii goonḡaakii ka Slandana

⁶ “Ma nya dzə də palənə ətsə kədəhə kaa nya mbu'u aa Damasəkusə, uusərə ahadana, wata pii bərənə a papi'ya dadagyə, ca ḡunūtə də nyi dəḡəji'u. ⁷ Wata nya kulagi aa panə, nya fa əndə'i uura, ca ba ka nyi: ‘Sawulə, Sawulə, mi sanə cii kwa cibə də nyi ha'a?’ ⁸ Nyi əsə, nya muu, əŋki nyi ka ci: ‘Ya'ə Slandana, hə wu sanə?’ Əŋki ci ka nyi: ‘Nyi nə Yeesu əndə Nazaratu ətə cii kwa cibə də ci.’ ⁹ Yoo, ma ənjitə abiiki, kə nee tii ka bərənə, amma mafamə tii uura ŋga əndətə wabi da nyi. ¹⁰ Nya ləḡwa: ‘Ya'ə Slandana, mi sanə d'anəkya?’ Slandanə a ba ka nyi: ‘Maduu, dzəḡərə aasəkə vəranə ŋga Damasəkusə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə mwayi Əntanfə kaa ha d'a patə.’ ¹¹ Makə təkuree nyi ka neenə acii bərəətə, ka ciinə kəshi ənjitə ḡiinə da tii tə nyi, dəŋə aa Damasəkusə.

¹² “Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə d'ii ləməkii Ananiya, əndə ḡərə'unə ka Əntanfə makə sətə bii *bariya. Agi dəlanə nə Yahudiinə ŋga vəranəkii patə də ci. ¹³ Kə shi ci, ca kəŋaanə abiiki, əŋki ci: ‘Ndzəkəŋjunə Sawulə, waahanə ka ənənə ka neenə.’ Agi saa'yakii ḡunyi ḡinəki, nya nee ka ci. ¹⁴ Əŋki ci ka nyi: ‘Kə ta'i Əntanfə ŋga dzədzəshi'inaamə tə hə kaa ha shii moonakii, ha nee ka Əndə Goonḡa a rəgwa, ha fa wabənə damakii, ¹⁵ kaa ha ndzaa ka seedawaakii ka ənji patə agyanə sətə nee hə da sətə fii hə.’ ¹⁶ Əŋki ci ka nyi: ‘Ya əna, mi cii kwa ḡəra? Ma d'anəkwa, madətə kaa ənjə a yibə ka hə bapətišəma, ha d'a də'wa ka Slandana kaa ha upaa tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku.’”

'Wanə tə Bulusə kaa ca waaza ka hara slikərənə

¹⁷ “Ma daba'əkii, kə ənyii aa Urusaliima, nya d'a də'wa asəkə *yi ŋga Əntanfə, kə d'ii ka nyi makə səniinə, ¹⁸ nya nee ka Yeesu, ca ba ka nyi: ‘Madətə pii pii, ha shigi asəkə vəranə ŋga Urusaliima. Acii paa tii na luuvə seedanaaku tə nyi ka tii.’ ¹⁹ Əŋki nyi: ‘Slandana, tii də natii nə maa, kə shii tii oo'i, taa ka ḡutə *kuvə də'wa kə kəəshi nyi i fəslənə tə ənjitə vii goonḡa ka hə. ²⁰ Ma saa'yatə bələgi ənji tə seedawaaku Sətəfanu, nyi davə kəŋə əsə. Kə luuvə nyi, nya nəhə kəjeerənyinə ŋga ənjitə bələgi tə ci.’ ²¹ Amma əŋki Slandanə ka nyi: ‘Maduu, duu, kaa nya sləkəe ka hə dzadə aa ha hara slikərənə.’”

22:3 22.3 5.34-39; 9.11. **22:4** 22.4-5 8.3; 26.9-11. **22:4** 22.4 9.2. **22:6** 22.6-16 9.1-22; 26.12-18. **22:6** 22.6-7 9.3. **22:16** 22.16 8.35-36; 9.14. **22:17** 22.17 Gal. 1.18. **22:20** 22.20 7.58; 8.1. **22:21** 22.21 9.15.

Anənə nga matakəŋwanə nga soojiinə tə Bulusə

²² Ma danƙana a fa tə Bulusə, ha'ə mbu'ya ka wabəətsə wabi ci agyanə hara slikərənə, wata təya kaala vurənə, təya ba, “Wa ənjə a bələgi tə ci, wa ənjə a ŋgərəgi tsarə nga əndətsə əsəkə duuniya. Madəbeemə ca ndzaanə da i əpinə!” ²³ Ma təya dzə də ka vurənə, təya dzə də gəgərə kəjeerənətii, təya mbudə bərəbərə aadəgyə. ²⁴ Matakəŋwanə nga soojiinə a ba ka soojiinə a kərə tə Bulusə aasii aa hatii, ca ba, “Wa ənjə a fəslə tə ci”, kaa ənjə a shii taa putə nga mi ci təya kaala vurənə agyanəkii.

²⁵ Makə anəgi ənji tə Bulusə də zə'wa, ca ba ka soojatə kəŋə davə: “Kə dəbee ha fəslə əndətə da dimwaanə nga Rooma ha'ə yadə la gəŋwanə kwa?” ²⁶ Makə fii soojatə ha'ə, ca dzə ka banə ka matakəŋwanətii oo'i, “Mi cii kwa da ha'a? Acii ma əndətsa, əndə Rooma nə ci.” ²⁷ Wata matakəŋwanə nga soojiinə a shi ka ləgwanə ka Bulusə, əŋki ci: “Bawə ka nyi, əndə Rooma nə hə nii?” Əŋki Bulusə, “Awa, əndə Rooma nə nyi.” ²⁸ Matakəŋwanə nga soojiinə a ba ka ci, “Də kwaba laŋə upaa nyi ndzaanə ka əndə Rooma.” Əŋki Bulusə ka ci, “Ma nyi, də poonə tə nyi upaa nyi naaki.” ²⁹ Wata ənjitə kavə ənji ka fəslənə tə Bulusə a bwasee ka ci pii. Matakəŋwanə nga soojiinə a ŋwaləgi əsə makə paaratəgi ci oo'i, ma Bulusə, əndə Rooma nə ci. Waanə kə anəgi ci tə ci boo.

*Wabənə nga Bulusə akəŋwacii *mətərəkina*

³⁰ Pukənə nga ha əsə, makə mwayi matakəŋwanə nga soojiinə shii gooŋga nga sətə wulii Yahudiinə tə Bulusə, wata ca pərəpaa tə ci, ca ba ka ənji a 'wa tə madiigərənə nga limanyinə da patənə nga *mətərəkina nga Yahudiinə, kaa təya dza də na. Ca kira tə Bulusə, ca kəŋee ka ci akəŋwaciitii.

23

¹ Wata Bulusə a madfee ka ginəkii ka tsaamənə tə mətərəkina, əŋki ci: “Ndzəkəŋushi'ina, kə gərə'u nyi ka Əntanƣə də ədzəmə rəŋwə 'watəginə daga ŋukə ha'ə mbu'ya ka ənshinə.” ² Wata gawə nga limanyinə, waatoo Ananiya a ba ka ənjitə kədəhə abii Bulusə kaa təya dəgə tə ci də meeciinə a makii. ³ Əŋki Bulusə ka ci, “Əntanƣə na dəgə tə hə ha'ə naaku əsə, hə bwaya əndəna. Asee, dasə nə hə ka la ka nyi gəŋwanə makə sətə bii *bariya əna, amma wahənə ka tanəgi bariyakii də banə ka ənjə a dəgə tə nyi.” ⁴ Wata ənjitə kədəhə abiikii a ba ka ci, “Gawə *limanə nga Əntanƣə dzaanii hə see?” ⁵ Əŋki Bulusə ka tii, “Mashiimə nyi dīi, ndzəkəŋushi'inə, taa gawə nga limanə nə ci. Acii kə bii wabənə nga Əntanƣə oo'i, ga ha wabə bwaya uushi agyanə gawə goonə.”

⁶ Makə dīi ci kə shii Bulusə oo'i, ma əndə'i kurəga, *Sadukiinə nə tii, əndə'i əsə, *Farisanyinə nə tii, wata ca madfee ka uurakii akəŋwacii mətərəkina, əŋki ci, “Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi, Farisa nə nyi, uuzənə nga əndə Farisa əsə. Acii putə nga kanətə kii nyi də gooŋga oo'i, ka madənə nə maməətə ənji da i əpinə, ci dīi nyi kəŋə akəŋwacii gəŋwanə.”

⁷ Uudø baginaakii ha'ə, wata mabizhinə a madəgi ahada Farisanyinə da Sadukiinə, ha'ə dzadənəkii a təkəgi bəra'i. ⁸ Taa sha dīi, tə'i mabizhinə ahadatii, acii kə bii Sadukiinə, pooshi madənə nga maməətə ənja, pooshi malaa'ika taa ma'yanə. Əŋki Farisanyinə natii, tə'i uushi'iitə patə. ⁹ Wata bwaya mabizhinə a madəgi ahadatii. Hara maliminə nga kuregə nga Farisanyinə a madətə kəŋə, əŋki tii, "Maneemiinə ka bwaya uushi ashi əndətsa. Yaci ma'yanə taa malaa'ika wabi ka ca?"

¹⁰ Makə gwazəgi haalakii, kə ŋgwali matakəŋwanə nga soojiinə naakii acii ga təya pwaatəgi tə Bulusə. Ca ba ka soojiinaakii, wa təya dzə ka ŋgiraginə tə ci də ŋgeerənə ahadatii, təya kərə tə ci aasii aa hatii.

¹¹ Vədəkii, Slandanə a kəŋaanə abii Bulusə, əŋki ci ka ci, "Ga ha ŋgwələ. Makə sətə seedii hə tə nyi ganə də Urusaliima, tyasə ha'ə nii kwa seeda tə nyi də Rooma əsə."

Anə uura nga bələnə tə Bulusə

¹² Pukənə nga ha, *Yahudiinə a anə uura, təya jidə oo'i, paa təya adə zəma, paa təya sa taa mi, see maa kə bələgi tii tə Bulusə. ¹³ Kə pitəgi tii tə ənfwadə pu'unə nə ənjitə anyi uuratsa. ¹⁴ Wata təya dzə aabii madiigərənə nga limanyinə da gayiinə, əŋki tii, "Kə ji'iinə bwaya jidə, ina anətə uureenə oo'i, pa ina adə zəma da sa taa mi, see maa bələgiinə tə Bulusə. ¹⁵ Acii ha'ə, ma unə da mətərəkkinə, sləkeemə ka ənji ka kədiinə acii matakəŋwanə nga soojiinə kaa ənjə a kira tə Bulusə koonə, makə koonə tsakə ləgwanə amakii tə sətə dīi nga'ə. Ma inə əsə, matasəkakii niinə keena bələgi tə ci taabu'u mbu'yanaakii aabii unə."

¹⁶ Asee, kə fii uuzənə nga cikəŋuci Bulusə sətə anyi tii, ca dzə, ca dəməgərə aasii aa ha soojiinə, ca bagi ka Bulusə. ¹⁷ Bulusə a 'wa tə əndə'i sooja, əŋki ci ka ci, "Kəruu tə uundzə dagwatsə aabii matakəŋwanə nga soojiinə. Tə'i uushi cii kəya ba ka ci." ¹⁸ Soojatə a ŋgərə tə ci, ca kərə aabii matakəŋwanatii, əŋki ci: "Bulusə ətə mapa'əkii 'wii tə nyi, ca ba ka nyi, kaa nya kira tə uundzə dagwanə aabiiku. Mbu'u tə'i uushi cii kəya ba ka hə." ¹⁹ Matakəŋwanə nga soojiinə a kəsə tə ci ka ciinə, təya dzəgi aatangala, ca ləgwa ka ci, "Mi dee cii kwa moo banə ka nya?" ²⁰ Əŋki ci ka ci, "Kə anəgi Yahudiinə uura kaa təya sləkee aabiiku kaa ha kərə ka mətərəkkinə tə Bulusə doorə, makə kaa təya tsakə ləgwanə tə sətə dīi nga'ə. ²¹ Amma ga ha luuvə ka tii, acii kə palee tii ka ənfwadə pu'unə ətə anyi uura, təya jidə oo'i, pa təya zəmə, pa təya sa taa mi əsə, see maa bələgi tii tə ci. Matasəkakii nə tii ka gərə kərənaaku tə ci." ²² Wata matakəŋwanə nga soojiinə a ba ka uundzə dagwata, "Ga ha ba taa ka wu oo'i, kə bii hə ka nyi wabəətsa." Ca ba ka ci, wa ca palə saakii.

Kəreginə tə Bulusə ka ŋgwaməna

²³ Wata matakəŋwanə nga soojiinə a 'wa gayi soojiinə bəra'i, əŋki ci ka tii, "Dəmə ka tasəka soojiinə gya'ə bəra'i, da ənji təhinə mədəfə pu'unə da ənji uudəminə gya'ə bəra'i, kaa təya dzə aa Kayisariya də tibisə əliŋə ənshinə davəfə." ²⁴ Ca ba ka tii əsə, wa təya tasəka ka

Bulusə naakii sə nga dzəginə, təya kərəgi tə ci də nga'ə ka Filikusə ngwaməna. ²⁵ Ca naahə ləkaləkətə ka ngwaməna, əŋki ci:

²⁶ “Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka Filikusə gawə ngwaməna, daciiki Kəlawudiyasə Lisiya. Kə nəhəpaa nyi tə hə. ²⁷ Daba'ə nəhəpaanə, ma əndətsə sləkee nyi ka hə, kə kəsətə Yahudiinə tə ci. Gi'u ha'ə mbədaanə kaa təya bələgi tə ci. Makə fii nyi, tə'i dimwaanə nga Rooma ashikii, wata ina dzə da soojiinaaki ka luupaanə tə ci. ²⁸ Makə mwayi nyi fa 'waslyakəətə slənyi ci, nya kərə tə ci aasəkə mətərəkinaatii. ²⁹ Ma lapaa nyi, atsa bariyatii kəshi tii tə ci. Malapaamə nyi taa mi ashikii bahə bələnə tə ci, taa bahə kanə tə ci aa furəshina. ³⁰ Amma makə bagi əŋji ka nyi oo'i, kə anyi Yahudiinə uura nga bələginə tə ci, ci nee hə kərəgi nyi tə ci aabiiku pii pii, nya ba ka əŋjinə wulii tə ci əsə, wa təya dzə ka wulanə tə ci akəŋwaciiku.”

³¹ Wata soojiitə a ngərə tə Bulusə, makə sətə bii əŋji ka tii, təya kərəgi tə ci aa Antipətəra davəfə. ³² Pukətə hakii soojiinə a ənə satii aasii, əŋji təhinə a palə tii da Bulusə. ³³ Makə mbu'i tii aa Kayisariya, təya vii ləkaləkətətə ka ngwaməna, təya vii tə Bulusə ka ci əsə. ³⁴ Makə jəŋgatə ci ləkaləkətətə, ca ləgwa ka Bulusə, taa əndə hanyinə nga mi nə ci. Makə fii ci, əndə Silikiya nə ci, ³⁵ əŋki ci, “Madə kə shi əŋji wulaaku, kadə nii kya fa wabənaaku patə.” Wata ca ba ka əŋjə a pa'əgi tə Bulusə asəkə yi ŋwanjuutə ghənyi *Hirudusə.

24

Wulanə tə Bulusə

¹ Daba'ə baanə tufə, wata gawə nga limanyinə, waatoo Ananiya a madə da hara gayinə da əndə'i əndə ətə dii ləməkii Tarətula. Ma Tarətula, kə shii ci bariya nga əŋji Rooma nga'ə. Təya dzə aa Kayisariya ka wulanə tə Bulusə akəŋwacii ngwaməna.

² Makə 'wagərə əŋji tə Bulusə, Tarətula a 'watəgi wabənə də wulanə tə ci, əŋki ci, “Ya'ə Filikusə gawa, putə nga barəkaanə nga ŋwanjuunaaku ndzaa inə jamə. Kə dii inə ka hə yawa putə nga gazhi'waanə dii hə ka hadətəgi keenə də hanyinə geenə. ³ Ətsə patə, kə liwiinə də kuyiriinə ka shaŋə. ⁴ Amma, acii ga nya siipaa də wabənə akəŋwaciiku, kə kədii inə baawəfəaaku kaa ha fatə magusə haalanə geenə. ⁵ Ma lapaa inə əndəna, bwayakii nə ci ka shaŋə. Agi madəenə nə ci ka panə ahada *Yahudiinə asəkə duuniya patə. Rəŋwə nə ci agi matakəŋwanyinə nga kurəgə nga əŋji Nazaratu əsə. ⁶ Ha'ə kə mwayi ci əjijinətə *yi nga Əntəŋfə. Amma ina kəsətə tə ci. [Ma mwayi inə, keena lagi ka ci gəŋwanə makə sətə bii bariya geenə. ⁷ Amma Lisiya matakəŋwanə nga soojiinə a shi ka gutsəginə tə ci acii inə də ŋgeerənə. ⁸ Ca ba ka əŋji wulaakii, wa təya shi aakəŋwaciiku.] Madə kə ləgwatə hə ka ci, ka shiinə nə hə dalilatə wulii inə tə ci goonja.” ⁹ Makə uugi Tarətula wabənə, wata Yahudiinə patə a jikəvə, əŋki tii, “Ma sətə bii ci, patə ha'ə tanyi.”

Wabənə nga Bulusə akəŋwacii Filikusə

¹⁰ Wata ɲɔwaməna a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca wabə, Bulusə a jikəvə, əŋki ci, “Makə kə shii nyi oo'i, mala gəɲwanə nə hə ɲga hanyiinə fəzənyinə laɲə, də mabanee ma'yanə nə nyi ka pərəgi naaki nə akəɲwaciiku. ¹¹ Madə kə ləgwatə hə ɲga'ə, mapaləmə tə baanə pu'u aji bəra'i, makə gi nyi aa Urusaliima ka paslənə tə Əntaɲfə. ¹² Paa tii sha lapaa tə nyi ka də mabizhinə taa da wu, taa madəe ka haala ɲga dzatə də əɲji asəkə yi ɲga Əntaɲfə, taa asəkə *kuvə də'wanyinə taa asəkə vəranə əsə. ¹³ Pooshi tii ka mbeenə ka baarii ka hə tantanyinəkii də wulaatsə wulii tii tə nyi. ¹⁴ Amma wanyinə ka banə ka hə: makə sətə bii rəgwa ətə ci təya 'wa rəgwa ɲga jirakənə, ha'ə nə nyi agi paslənə tə Əntaɲfə ɲga dzədzəshi'iniinə, nya luuvə sətə bii *bariya da sətə nyaahə anabiinə. ¹⁵ Agi kanə nə nyi nə də gooɲga, makə sətə ci təya ka natii oo'i, ka madəənə nə maməətə əɲji da i əpinə, ɲunyi əɲji da bwaya əɲji patə. ¹⁶ Putakii cii kya cinə ka ndzaanə də malaaba ədzəmə taa guci patə akəɲwacii Əntaɲfə da akəɲwacii əɲja.

¹⁷ “Yoo, daba'a fəzənyinə laɲə, kə gi nyi aa Urusaliima ka kərə ka əɲji hanyinaaki uushi'inə da ka də sataka ka Əntaɲfə. ¹⁸ Ma nyi agi danə ha'ə, wata təya lapaa tə nyi, ci ətsə ha'ə uudəpaa nyi də sataka ɲga laabagi naaki nə asəkə yi ɲga Əntaɲfə. Pooshi əɲji abiiki, pooshi wazənə əsə. Amma tə'i hara Yahudiinə ətə shi daga agyanə hanyinə ɲga Asiya. ¹⁹ Madə tə'i tii da wabənə agyanəki, tii dəbee shinə aakəɲwaciiku ka kira wulaaki. ²⁰ Madə pooshi ha'ə əsə, wa əɲjinə də natii nə a ba 'waslyakəətə lapaa tii ashiki, saa'itə nyi akəɲwacii *mətərəkine, ²¹ madəamə wabəətə rəɲwə ətə ɲgərəe nyi ka uuraki ka banə akəɲwaciitii oo'i, 'putə ɲga madəənə ɲga maməətə əɲji ci əɲjə a la ka nyi gəɲwanə akəɲwacii unə ənshine.' ”

²² Amma, makə kə shii Filikusə haala ɲga rəgwa ɲga Slandanə ɲga'ə, kə bii ci, “Madə kə mbu'ya matakəɲwanə ɲga soojiinə, waatoo Lisiya, ka ləginə nə nyi gəɲwanə goonə.” Ma daba'əkii, ca ba ka tii, wa təya təkəgi, see ka əndə'i uusəra. ²³ Ca ba ka sooja, kaa ca pa'əgi tə Bulusə, amma ga ca irəla tə ci; wa ca bwasee kaa guviinəkii a nəhə tə ci.

Bulusə akəɲwacii Filikusə da Dərusila

²⁴ Daba'ə baanə gi'u, Filikusə a shi tii da minaakii Dərusila. Mitə Yahuda nə ki. Ca sləkəe ka ɲgiranə tə Bulusə kaa ca fa amakii tə wabənə ɲga vii gooɲga ka Yeesu Aləmasiihu. ²⁵ Wata Bulusə a wabə ka tii agyanə ndzaanə ka əndə gooɲga, ca ba ka tii makə sətə ətsətənə əndə naakii na, da makə sətə nə gəɲwanə a də uusəra uudənə ɲga duuniya. Makə fii Filikusə ha'ə, wata ca ɲgwaləgi, əŋki ci, “Ma əndzə'i dīya, ənuu saaku. Madə upaa nyi saa'i, ka ənənə nə nyi ka 'wanə tə hə.” ²⁶ Aci ma nə ci ka nəhənə, ka viinə nə Bulusə ka ci kwaɲa. Ci dīi cii kəya 'waa'wa tə ci atsakii atsakii kaa təya wabə. ²⁷ Amma daba'ə fəzə bəra'i, əndə'i əndə a ɲgərə dəgələ ɲga Filikusə. Ma ləməkii, Purəkiiyusə Fisətusə. Ma saa'itə Filikusə a bwasee ka ɲwanjuunə, makapaamə ci tə Bulusə, acii kə mwayi ci uudagi səkə ɲga Yahudiinə.

24:14 24.14 9.2. **24:15** 24.15 23.6; 26.8; Dan. 12.2; Yooh. 5.28-29. **24:16** 24.16 23.1; 1 Koor. 4.4; 2 Koor. 1.12; 2 Tim. 1.3. **24:17** 24.17-19 11.29-30; 21.17-28. **24:21** 24.21 23.6; 24.15. **24:22** 24.22 9.2. **24:23** 24.23 27.3; 28.16,30. **24:27** 24.27 25.9.

25

Moonə nga Bulusə ka mad'uunə nwanjwə nga ha də Rooma a lagi ka ci gənjwanaakii

¹ Makə mbu'i Fisətusə aagyane hanyinaakii, daba'a baane makkə, ca madə daga də Kayisariya, ca palə aa Urusaliima. ² Wata madiigərə limanyinə da *gayinə nga Yahudiinə a dzə ka wulanə tə Bulusə, təya tsəfə tə Fisətusə ³ kaa ca tsakə tə tii kaa ənjə a ənə də Bulusə aa Urusaliima. Aci kə dīi tii aniya nga bələginə tə ci daga a rəgwa.

⁴ Amma Fisətusə a jikəvə ka tii, əŋki ci, "Mapa'əkii nə Bulusə də Kayisariya. Nyi maa, ka ənənə nə nyi aa dəvə kədəhə. ⁵ Wa ina dzə da gayinə ahadoonə, təya wula tə ci davə, mada tə'i sətə dīi ci."

⁶ Mapaleemə ka baane tighəsə taa baane pu'u dīi Fisətusə də Urusaliima, ca ənə aa Kayisariya. Pukənə nga ha, ca dzə ka ndzaane asəkə dəgələ nga la gənjwanə, ca sləkee ka ənjə a kira tə Bulusə. ⁷ Makə mbu'i Bulusə, Yahudiitə shi daga də Urusaliima a gənjutə də ci. Taa ngahi pooshi tii mbee ka baarii tantanyinəkii, amma kə kira tii mandalə wulanyinatii bəzəkii aagyanəkii. ⁸ Wata Bulusə a wabə kaa ca pərəgi naakii na, əŋki ci, "Makaanəmə nyi sədə ka bariya nga Yahudiinə; ma'ajjinətəmə nyi *yi nga Əntənfə, taa də 'waslyakəənə ka mad'uunə nwanjwə nga ha də Rooma, taa gi'u."

⁹ Makə mwayi Fisətusə pa'ətə ba'a ka Yahudiinə, ca ləgwa ka Bulusə, əŋki ci, "Kə luuvə hə, ənjə a ənə də hə aa Urusaliima, ənjə a dzə ka la ka hə gənjwanə agyanə uushi'iitsə akənjwaciiki davə kwa?" ¹⁰ Amma əŋki Bulusə, "Kəŋə nə nyi asəkə kuvə gənjwanə nga ənji Rooma, hatə dəbee ənjə a la ka nyi gənjwanə. Madamə nyi ka Yahudiinə 'waslyakəənə. Hə də naaku nə maa, kə shii hə ndilə ndilə. ¹¹ Mada ma'waslyakə əndə nə nyi, ha'ə kə slənyii sətə mbu'i bahə bələnə tə nyi, paa nyi ka huyinə acii bələnə tə nyi. Amma, mada pooshi nyi slənyi taa rənjwə agi uushi'iitsə bii tii aashiki, pooshi əndə da baawədə nga viinə tə nyi ka tii. Kə mwayi nyi kaa mad'uunə nwanjwə nga ha də Rooma a dzə ka lagi ka nyi gənjwanə."

¹² Fanə nga Fisətusə ha'ə, wata ca də mətərəkinə da ənji mətərəkinaakii. Makə uugi tii, ca ba ka Bulusə, "Makə kə mwayi hə kaa mad'uunə nwanjwə nga ha də Rooma a dzə ka lagi ka hə gənjwanə, ka ci kərənə ənji tə hə əsə."

Bulusə akənjwacii Agaripa da Barənika

¹³ Makə banee gi'u, wata nwanjwə Agaripa da cikənjuci ətə dīi ləmətə Barənika a shi aa Kayisariya ka ba 'usa da shine' ka Fisətusə. ¹⁴ Kə baa tii lanə davə, wata Fisətusə a 'wapaa wabənə nga Bulusə ka nwanjwə, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə bwasee Filikusə a furəshina. ¹⁵ Ma nyi də Urusaliima, madiigərə limanyinə da gayinə nga Yahudiinə a kira ka nyi wulaakii, təya kədii tə nyi kaa nya lagi ka ci gənjwanə, nya vii ka ci ma'inə. ¹⁶ Amma nya ba ka tii, pooshi agi alə'aada nga ənji Rooma nə lagi ka əndə gənjwanə yadə ndzaane nga ənjitə wulii da əndətə wulii ənji tə ci akənjwacii gənjwanə, kaa əndətə wulii ənjə a mbee ka vii hujaakii. ¹⁷ Aci ha'ə, makə shi tii aa hanə patə, masəkəpaamə nyi na. Pukənə nga ha, nya ndzaane asəkə dəgəlaaki nga la gənjwanə,

nya sløkee ka ənjə a kira ka nyi tə əndəkii. ¹⁸ Makə madətə ənjitə wulii tə ci ka wabənə, makiramə tii bwaya wula aagyanəkii, makə sətə hiimii nyi, ¹⁹ see mabizhinə agyanə diinatii da agyanə əndə'i əndə dīi ləməkii Yeesu ətə əntəgi, amma Bulusə a ba, da i əpinə nə ci. ²⁰ Makə təkuree nyi ka tsaamətə haalakii nga'ə, wata nya ləgwa ka Bulusə, madə kə luuvə ci, ənjə a ənə də ci aa Urusaliima, ənjə a dzə ka lagi ka ci gəjwanə davə. ²¹ Amma kə kədii Bulusə aciiki, kaa maduunə ηwanjwə nga ha də Rooma a dzə ka lagi ka ci gəjwanaakii. Ci dīi kəsəpaa nyi tə ci taabu'u nii kya sløkee ka kərənə tə ci ka maduunə ηwanjwa.”

²² Əjki Agaripa ka Fisətusə, “Nga'ə ka nyi nə fatənə tə əndətsə də liminəki.” Əjki Fisətusə ka ci, “Ka fanə nə hə doorə.”

²³ Pukətə hakii, Agaripa da cikəjuci a shi də mēghərəvənə nga ηwanjuunə, təya dəməgərə aasəkə kuvə gəjwanə da gayinə nga soojiinə da madiigərənə nga vəranə patə əsə. Fisətusə a ba ka ənjə a kira tə Bulusə. ²⁴ Makə kira ənji tə ci, wata Fisətusə a ba, “Nwanjwə Agaripa da ənjinə ganə patə, waanə əndəna. Kə kira Yahudiinə nga Urusaliima da ənə nga vəraanə patə wulaakii, təya ηgərəe ka uuratii ka banə ka nyi, madəbeemə ənjə a bwasee ka ci da i əpinə. ²⁵ Amma, ma'upaamə nyi 'waslyakəənə ashikii bahə bələnə tə ci. Makə ci də naakii nə bii, wa ənjə a kərə tə ci aakəjwacii maduunə ηwanjwə nga ha də Rooma, kə dīi nyi aniya nga sløkeenə ka ənjə a kərə tə ci ka ci. ²⁶ Amma, mashiimə nyi sətə naahənəki ka slandanəki agyanə haalakii. Aciikii kira nyi tə ci aakəjwacii unə patə, ma palee maa, aakəjwaciiku, ηwanjwə Agaripa. Madə kə fataamə wabənəkii, mbu'u ka upaanə nə nyi sə nga naahənə. ²⁷ Acii maluuvmə hanjkalaaiki sløkee ka əndə furəshina ka gəjwanə yadə laabaginə taa aba'a mi wulii ənji tə ci.”

26

Wabənə nga Bulusə akəjwacii Agaripa

¹ Wata Agaripa a ba ka Bulusə, “Kə kapaa ənji ka hə rəgwa nga wabənə.” Bulusə a madəe ka ciinəkii ka ənja, ca 'watəgi pərəgi naakii nə, əjki ci: ² “Ya'ə ηwanjwə Agaripa, kə kadeesəkə ka nyi ka shanjə nə pərəgi naaki nə akəjwaciiku ənshinə agyanə uushi'iinə laalavə *Yahudiinə aashiki. ³ Acii kə shii hə patə tə alə'aada nga Yahudiinə da wabənyinatii. Aciikii kə kədii nyi aciiku kaa ha fatə wabənaaki də sə'watənə.

⁴ “Kə shii Yahudiinə patə tə ndzaanaaki daga nyi ma'ə uuzənə, 'watəginə ahada ənjaaki da də Urusaliima əsə. ⁵ Kə shii tii daga nukə, maa ka luuvənə nə tii, təya seeda oo'i, ndilə ndilə rəjwə nji nyi agi ənji ma'iza'u kurəgə nga diinə gaamə, waatoo Farisa. ⁶ Ma əndzə'i, wanyinə kəjə akəjwacii gəjwanə putə nga gəra aləkawalətə dīi Əntanjfə ka dzədzəshi'inaamə. ⁷ Makuvə gaamə pu'u aji bəra'i patə əsə, kə kii tii nə ka gəra mbu'utənə nga Əntanjfə də aləkawaləta. Aciikii ci təya gərə'u ka Əntanjfə vədə da uuserə patə. 'Ya'ə ηwanjwa, putə nga kanətsə wulii Yahudiinə tə nyi. ⁸ Mi sanjə dīi pooshi unə luuvə oo'i, ka madeenə nə Əntanjfə ka maməətə ənji da i əpina?

⁹ “Nyi ka nəki maa, ma nga njukə, kə nee nyi makə kə ndzaa ka nyi tyasə nə daada uushi'inə lanə ka saawee də ləmə nga Yeesu əndə Nazaratu. ¹⁰ Kə dii nyi ha'ə də Urusaliima. Nya pa'əgi ənji nə'unə lanə a furəshina də baawəfa nga madiigərə limanyinə. Ha'ə saa'itə ci ənjə a bələgi tə tii əsə, kə luuvə nyi. ¹¹ Kə cibee nyi ka tii asəkə kuvə də'wanyinə patə. Kə irelii nyi tə tii ka bwasee ka vii goonjatii. Kə dii nyi mabətəsəkə ka shanjə. Ha'ə kə tanjii nyi ka hara hanyinə, nya dzə ka cibənə də tii.”

Habara nga zhi'wanə nga Bulusə

¹² “Ka putakii ha'ə gi nyi aa Damasəkusə, də baawəfa nga madiigərə limanyinə da i sləkeenatii. ¹³ Ma uusərə ahadanə dii nwanjwa, ina dzə a rəgwa. Wata bərənə a papi'ya dadagyə, ətə palee ka uusəra də bərənə. Ca shi, ca bərəgi hatə dii nyi davə patə da ənjitə ciina dzə a rəgwa. ¹⁴ Ina kwaalagi patə aa panə. Wata, ma nya fa, əndə'i uura a wabə da nyi də uura *Ibəraaniya, əŋki ci: ‘Sawulə, Sawulə, mi sanjə cii kwa cibə də nyi ha'a? Zabə nə ləəfənaaku akənjwaciiki, naaku nə cii kwa cibəgi ha'ə.’ ¹⁵ Əŋki nyi: “Ya'ə Slandana, hə wu sanjə?” Slandanə a ba ka nyi: ‘Nyi nə Yeesu ətə cii kwa cibəgi. ¹⁶ Amma, madətə kənjə. Kə shigi nyi ka hə acii kə ta'i nyi tə hə kaa ha ndzaa ka əndə slənaaki, ha seeda makə sətə nee hə ka nyi ənshinə, da makə sətə nii kya baarii ka hə aakəjwa. ¹⁷ Ka luupaanə nə nyi tə hə acii Yahudiinə da hara slikərənə ətə cii kya sləkee ka hə aabiitii. ¹⁸ Ma cii kya sləkee ka hə aabiitii, kaa ha wunəgi ka tii ginətii, kaa təya shigi agi təkunə, təya shi ka bərənə, təya mbədə acii baawəfa nga *Seetanə, təya shi aagi *nwanjuunə nga Əntanjfə, kaa təya upaa tifyaginə nga 'waslyakəənatii, təya dəməgərə ka ha nga ndzaanatii ahada matadə ənjaaki, acii kə vii tii ka nyi goonja.’

¹⁹ “Ya'ə nwanjwə Agaripa, mabwaseemə nyi ka nə'u sətə baarii Əntanjfə ka nyi dadagyə. ²⁰ Ka ənji Damasəkusə 'watəgi nyi waazanə. Ma daba'əkii, nya da də Urusaliima da patənə nga sətə gunjutə də hanyinə nga Yahudiya da nga hara slikərənə. Nya ba ka tii: wa təya baanə ka Əntanjfə, təya zhi'wagi aabiikii, təya slənə slənətə ca baarii baanatii ka ci. ²¹ Aciikii kəshi Yahudiinə tə nyi asəkə yi nga Əntanjfə, təya moo bələginə tə nyi. ²² Amma dənjə ənshinə agi tsakənə nə Əntanjfə tə nyi. Aciikii wanyinə kənjə ganə ka wabə goonja ka ənji patə, gayinə da talakiinə patə. Pooshi uushi cii kya ba madfaamə sətə bii anabiinə da Muusa na slənə, ²³ waatoo kadə nə *Matadəkii nga Əntanjfə a sa nğəra'wa, ci əsə na 'watəgi madənə agi maməətə ənja. Də ha'ə nii kəya baarii ka Yahudiinə da hara slikərənə tə rəgwa nga bərəətə na luupaa tə tii.”

Banə nga Bulusə ka Agaripa kaa ca vii goonja

²⁴ Ma Bulusə a dzə aakəjwa də pərəgi naakii na makə ətsa, wata Fisətusə a nğəree ka uurakii də nğəerənə, əŋki ci, “Bulusə, maba nə hə! Maduunə shiinaaku ca zə'wee ka hə ka maba!” ²⁵ Amma əŋki Bulusə ka Fisətusə, “Ya'ə slandana, əntaa maba nə nyi, da hanj کالا nə nyi, goonja cii kya wabə. ²⁶ Acii kə shii nwanjwə uushi'iitə patə.”

Ci dīi cii kya wabə yadə ngwalənə akəḡwaciikii. Kə shii nyi, pooshi uushi zaanə ka ci, acii əntaa ka ma'umbu ha dīi uushi'iitsa. ²⁷ 'Ya'ə ḡwanjwə Agaripa, kə luuvə hə sətə bii anabiinə kwa? Kə shii nyi, kə luuvə hə.”

²⁸ Wata əḡki Agaripa ka Bulusə, “Waatoo, ma nə hə ka nəhənə, ka zə'weenə nə hə ka nyi ka əndə nə'unə pii pii ha'ə koo?” ²⁹ Əḡki Bulusə, “Taa pii pii, taa əntaa pii pii, aḡi kədiinə nə nyi acii Əntanjə, əntaa ka hə daanəku əsə, amma ka patənə ḡga əḡjinə ca fa tə nyi ənshinə, kaa təya ndzaa makə naaki, madfaamə mahyakahyaka'ənə nəndə paa nyi ka moonə koonə.”

³⁰ Wata ḡwanjwə a madətə. Ngwaməna əsə da Barənika da əḡjitə nji dasə dasə da tii patə a madətə natii. ³¹ Makə dəməḡi tii, təya ba ahadatii, “Ma əndətsa, paa ci aḡi da uushi'iitə ca mbu'u bahə bələnə tə ci taa pa'əginə tə ci asəkə furəshina əsə.” ³² Wata Agaripa a ba ka Fisətusə, “Maci pooshi əndətsə kədii dzənə kaa maduunə ḡwanjwə ḡga ha də Rooma a dzə ka lagi ka ci ḡḡwanə, kadfa kə njaarjwa kapaa tə ci.”

27

Dəmə kumbawalə ḡga Bulusə aa Rooma

¹ Makə dīi ka tantanyinə oo'i, ka dzənə niinə aanə hanyinə ḡga Italiya, təya ba'acii tə Bulusə da hara əḡji furəshina aacii ḡawə ḡga soojiinə ətə dīi ləməkii Yuliyusə. Ma Yuliyusə, asəkə kurəḡə ḡga ḡwanjwə ḡga ha də Rooma nə ci. ² Wata ina dəmə kumbawalətə shi daga də Adaramitiya, ətə ca dzə ka vəranyinə kama kama ama ndzaja ḡga hanyinə ḡga Asiya. Ina 'watəḡi palənə, inə da i əndə hanyinə ḡga Makiduuniya asəkə vəranə ḡga Teesaloonika. Arisətarəkusə nə ləmə ḡga əndəkii. ³ Pukətə hakii, ina mbu'u aa Sidoonə. Makə ci Yuliyusə a kaka'ə tə Bulusə, kə kapaa ci tə ci kaa ca dzə aa ha guviinəkii, təya vii ka ci sətə cii kəya moo. ⁴ Ma daba'əkii, ina madə davə, ina zaawa daba'a hanyinə ḡga Kipərusə ətə ahada ma'inə, acii ma dadava, pooshi ḡgeerənə ḡga mēda. ⁵ Ina tanḡi uunəvə ətə dīi hanyinə ḡga Silikiya da Paməfiliya amakii, ina mbu'u aa Mira anə hanyinə ḡga Lisiya. ⁶ Davə upaa ḡawə ḡga soojiinə əndə'i kumbawalə ətə shi daga də Aləkəsandəriya, ətə ca dzə aagyanə hanyinə ḡga Italiya. Ina dəmə kumbawaləkii, ⁷ ina palə.

Kə ba'agiinə aarə'u aarə'u ka dzənə samə sama. Ngahə mbu'iinə aa Kinidusə. Makə tənəpaa mēdə tiinə ka dzənə ḡḡḡ aakəḡwa, ina zaawa daba'a hanyinə ḡga Karita, ina ələḡi abii vəranə ḡga Saləmoonə, waatoo gazha-gazhanə ḡga hanyinəkii. ⁸ Ngahə dzəḡiinə atsa ndzaja atsa ndzaja, ha'ə mbu'iinə ka əndə'i ha ətə ci əḡjə a 'wa “ḡnyini ha ḡga jipanə”, kədəhə da vəranə ḡga Lasaya.

⁹ Makə kə səkəpaa inə nə a rəḡwa, kə dzəḡi kumənə ḡga tifyagi ḡga 'waslyakəənə. Waatoo, kə dzəḡi saa'i ḡga wiinə yadə ngwalənə. Acii ha'ə, kə uugi wiinəkii danə dzawə. Makə nee Bulusə ha'ə, ¹⁰ wata əḡki ci, “Nguyirəna, ma dzəənə gaamə oogə, ka danə dzawə. Tə'i asara lanə əsə, əntaa wata ḡga uushi'inə taa kumbawalə tanə, amma da i əpinə gaamə.” ¹¹ Amma ma ḡawə ḡga soojiita, maluuvmə

ci wabənə nga Bulusə, see nga əndə gwazə kumbawalə da nga slandakii. ¹² Makə, ma ha nga jipaata, pooshi tahu tahu bahə kya vyanə nga kumbawalə davə, aciikii lanənə nga ənja, kə mwayi tii palənə kaa təya mbu'u aa Finika, waatə əndə'i ha nga jipanə anə hanyiitə nga Karita. Ma hatsa, ka tsaamənə aadə waka. Madfa kə mbu'i tii aadəvə, ka kyanə nə tii vyanə davə.

Mandalə mədə anə uunəva

¹³ Wata mədə a 'watəgi diganə da hwarəma gi'u gi'u, ma nə tii ka nəhənə, kə upaa tii sətə ci təya moo. Aciikii təya daa'yagi madiigərə tibisə ətə kəneə ka kumbawalə, təya dzə atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa nga hanyinə nga Karita. ¹⁴ Amma, ma ta'avə gi'u, wata mandalə mədə a diga daciizəma tsanwə dagyanə təpurəkii. ¹⁵ Makə digə mədəkii kumbawala, ina təkuree ka kəsəpaanə. Wata ina bwasee ka ci, ca palə deenə asəkəkii. ¹⁶ Ina dzə dashi əndə'i uundzə hanyinə ətə ahada ma'inə ətə dīi ləməkii Kawuda. Tə'i daama nə mədə dadavə. Nğahə kəsəpaa inə uundzə kumbawala, ina əlyatə. ¹⁷ Makə nğirə ənji uundzə kumbawala, ənjə a dzakəvə aasəkə mađuunəkii. Ma daba'əkii, ənjə a dfa dabara nga aanəvə zə'unyinə nga'ə ashi mađuunə kumbawalə kaa ca shii ndzaanə də ngeerənə. Kə nğwaləgi tii acii zavənə nga kumbawalə agi mandzənə atanjala hanyinə nga Libiya. Aciikii təya jimagerə də kəjeerənə ətə ca kərə tə kumbawaləkii, acii ga mbədəkii a dəlīi tə tii də ngeerənə, təya kapaa kumbawaləkii kaa mədə a dala tə ci deenə. ¹⁸ Makə ci mədətə a əgə də ngeerənə, pukətə hakii təya 'watəgi kyaalagerə uushi'iitə nğirə kumbawaləkii aagi ma'inə. ¹⁹ Ka makkənə nga uusəra əsə, təya kyagerə uushi'inə nga kumbawaləkii də ciinətii. ²⁰ Kə ba'agiinə lanə, pooshi inə nee ka uusəra taa tikisa, wata dəgənə tiinə nə mandalə mədə nga mədanƣayata. Makamiinə nə nga mbədənə ma'ə.

²¹ Makə ta'avə tii yadə adə zəma, wata Bulusə a madətə aha-datii, əŋki ci, "Nğuyirənə, maci kə luuvuunə wabənaaki, kadfa mama'yamaamə anə hanyinə nga Karita kaama lə'yagerə aagi asaranə ha'ə. ²² Makə ha'ə dīi əna, wanyinə ka ba koonə: goona buurə uushi'inə. Acii pooshi əndə ca ətee ka əpinaakii taa rəŋwə ahadoonə, see asara nga kumbawala. ²³ Ma Əntanƣə ətə dīi nyi ka naakii, ətə cii kya paslə tə ci əsə, kə sləkee ci ka malaa'ikaakii aabiiki nga mbədə davədə. ²⁴ Əŋki ci ka nyi: 'Bulusə, ga ha nğwalə, tyasə ka kəŋaanə nə hə akəŋwacii mađuunə nğwanwə nga ha də Rooma. Wiitsə kə luuvə Əntanƣə ka hə, ka luupaanə nə ci patənə nga guvii-wiinyinaaku, ka mbədənə nə tii.' ²⁵ Acii ha'ə, nğuyirənə, goona buurə uushi'inə! Acii kə vii nyi goonƣa ka Əntanƣə, ka dfanə nə ci ndilə ndilə makə sətə bii ci ka nyi. ²⁶ Amma ka kərənə nə mədə taamə aagyanə əndə'i hanyinə ətə ahada ma'inə."

²⁷ Ma ka vədə nga pu'u aji ənfwadənə, ina dzə də dzənə agyanə uunəvə nga Madityaraniya,* ətsə ahada vəda. Ma fatə ənji gwazə kumbawalə ashiti, kədəhə nə tii ka mbu'unə aanə əndə'i hanyinə. ²⁸ Wata təya təkətə kurəŋənə nga ma'inə. Ma təya fa, ma'ə miita makkə pu'unə aji mədəfə. Ina dzə aakəŋwa gi'u, təya ənə ka təkənə. Ma təya fa, wata miita pupusərə aji tighəsə mbədaanə. ²⁹ Kə nğwaləgi

27:18 27.18 Yun. 1.5. **27:24** 27.24 9.15. **27:26** 27.26 28.1. * **27:27** 27.27 Ma də uura Gərika, Adəriya.

tii acii geena ndørænen aagyanø faariinø. Wata tøya jimagerø dø tibišenyinø nga tinđerø dø kumbawalø ønfwadø daba'ækii. Tøya ka nø dø ngeerønø oo'i, ka pukønø nø ha. ³⁰ Nga'ø ka ønji gwazø kumbawalø nø jimagerønø satii. Wata tøya ða makø jimagerø dø hara tibišø nga tinđerøginø akøn>wacii kumbawala. Asee, uundzø kumbawalø jimagerøgi tii. ³¹ Makø nee Bulusø ha'ø, ca ba ka gawø nga soojiinø da soojiinø, "Maða mandzaamø ønjitšø asøkø kumbawala, pooshi unø ka mbødønø." ³² Wata soojiinø a lagi zø'u nga uundzø kumbawala, ca palø.

³³ Ma øtsø ha kødøhø ka pukønø, Bulusø a ba ka tii patø kaa tøya zømø. Ønki ci, "Baanø pu'u aji ønfwadø ønshinø cuuna gøra yadø zømønø. ³⁴ Acii ha'ø agi kødiinø nø nyi acii unø koonø zømø ka ndanø ndanønø goonø, makø ðii ci taa mavurahinø, pooshi na upaa tuunø." ³⁵ Makø bagi ci ha'ø, ca nđerø buroodi, ca ða yawa ka øntanfø akøn>wacii patø, ca baatsøpaa, ca nđerø, ca adø. ³⁶ Wata patønati, tøya ønya dø ma'yanø, tii maa, tøya adø zømø. ³⁷ Gya'ø børa'i da mødøfø pu'unø aji kuwa niinø asøkø kumbawaløkii. ³⁸ Makø agi tii, øburø tii, tøya øjigøø aløkamaara aagi ma'inø kaa tøya galee ka zøkøkønø nga kumbawaløkii.

Tšøøøginø nga kumbawala

³⁹ Pukønø nga ha, mashiimø ønji gwazø kumbawalø hatø ðii inø davø, amma tøya nee ka hatø ðii mødø daama davø, da i mandzønø øšø, tøya ða hiima nga mbu'unø aa døvø, maa jamø. ⁴⁰ Wata tøya laalagi zø'u nga tinđerø dø tibišenyinø, tøya kaalagerø tibišøkii aagi uunøva, tøya pøøpaa zø'u nga aanø dø ønfwø nga gwazøginø, tøya madfee ka køjeerønø aadøgyø kumbawalø kaa mødø a kørø tø ci aanø hanyinø. ⁴¹ Amma, makø mbu'iiinø ka hatø ðii møgun>wiinø nga ma'inø, wata køn>waciiinø nga kumbawalø a ikugøø aagi mandzønø, pooshi kumbawalø ønyi ka gugudønø ma'ø. Ba'akii a 'watøgi ðiyinø acii møjuvinø nga ma'inø.

⁴² Kø mwayi soojiinø bøøløginø tø ønji furøshina, acii mbu'u ka døgøginø nø hara ønji lalavwa, tøya huyipaa satii. ⁴³ Amma, makø nga'ø ka gawø nga soojiinø nø luupaanø tø Bulusø, kø tøn>paa ci tø tii ka ða aniyatii. Ca ba: taa wu mbee ka lalavwa, wa ca lalavugi aa tanøgi zøku'i. ⁴⁴ Ma mbøðaanønøkii, dø parølawø tyanø tii. Hara ønji øšø, dø mabii ønfuyiginø nga kumbawalø tyanø tii. Dø ha'ø taanøgiinø patø aa tanøgi jamø.

28

Bulusø anø hanyinø nga Maløta

¹ Daba'ø mbøøðønø geenø nğahø bii ønji keenø oo'i, anø hanyinø nga Maløta niinø øtø ahada ma'inø. ² Kø liwø ønjitø anø hanyinøkii tiinø dø moodasøka, tøya hønøtø keenø gunø, acii agi ndzømønø nø vønø saa'ikii, tø'i øra øšø. ³ Wata Bulusø a kwaasha uushiginø, ca pukøgøø aagi gunø. Iza'unø nga gunøkii a lyakagi røhunø, røhunøkii a iidøgi tø ci, ca ønøgi tøbunø aciikii. ⁴ Makø nee ønji hanyinøkii ma'ø røhuutø tøbunø aciikii, ønki tii ahadatii, "Ma øndøtsa, mabøøløhiinø

nə ci. Taa nḡahi kə mbərə'i ci aḡi uunəva, dənjə əndzə'i ma'ə hakra ka nə'unə tə ci. Ka əntənə nə ci.”⁵ Amma, wata Bulusə a məcigərə rəhuutə aḡi gunə, pooshi dīi tə ci. ⁶ Təya gərə aslənə nḡa hakii, taa ka kulagi aa pa, ca əntəgi. Amma, makə gərii tii, maneemə tii ka sətə dīi tə Bulusə, təya ənə ka zhi'eenə, əḡki tii, “Ma əndətsa, sə nḡa paslənə nə ci.”

⁷ Ma gatə kədəhə, tə'i əndə'i babara ətə dīi ləmə nḡa slandakii Pubəliyusə, waatoo ci nə gawə nḡa hanyiita. Kə liwə ci tiinə də moodasəka. Ha'ə baanə makkə niinə gakii. ⁸ Asee, ma dīi Pubəliyusə, pərəbə nə ci ka bərəhənə. Shishinəkii da tanə ca dā tə ci. Wata Bulusə a dzə aabiikii, ca dā ka ci də'wa, ca banee ka ciinəkii aḡyanəkii, ca mbəfəpaa də ci. ⁹ Makə dīi ha'ə, əḡji bwanea nḡa hanyinəkii patə, təya shiishi aabii Bulusə, ca mbəfəpaa də tii əsə. ¹⁰ Təya vii keenə uushi'inə lanə. Ma ətsə keena madə də kumbawalə əsə, təya dzatəgi keenə də sətə ciina moo patə.

Mbu'unə nḡa Bulusə aa Rooma

¹¹ Kə dīi inə ləgidə makkə davə taabu'u ma'iinə, ina palə də kumbawala. Ma kumbawaləkii, tə'i foota nḡa huyirənə ndzəkəḡushi'inə ashikii. Də Aləkəsandəriya shi kumbawaləkii, anə hanyinə nḡa Maləta əsə kya ci vyanə. ¹² Ina mbu'u aasəkə vərənə nḡa Sirakusə, ina baanə makkə davə. ¹³ Ina madə də kumbawalə davə, ina zə'utə, ina mbu'u aa Rigiya. Pukətə hakii, mədə a diga da hwarəma, ca dala kumbawalə, ina mbu'u aa Putiyali ka bərə'inə nḡa uusəra. ¹⁴ Ma dala, kə lapaa inə əḡji nə'unə, təya kədii tiinə keena banee məfəfə da tii. Də ha'ə makə ətsa mbu'iinə kədəhə da Rooma. ¹⁵ Makə fii əḡji nə'unə davə habara geenə, wata təya shi ka lanə tiinə aa luuma Apiya. Hara əḡji əsə, təya dzə ka hatə ci əḡjə a 'wa “Ha nḡa jipanə nḡa makkə”, kaa təya ḡuḡə deenə. Makə nee Bulusə ka tii, ca kuyirii tə Əntanḡə, ədzəməkii əsə, kə cakə dā nḡeerənə.

¹⁶ Makə mbu'iinə aa Rooma, əḡjə a vii rəḡwa ka Bulusə kaa ca dzə ka ndzaanə saakii da sooja ətə ca nəhə tə ci.

Waazanə nḡa Bulusə də Rooma

¹⁷ Ma daba'ə baanə geenə makkə davə, Bulusə a 'waa'wa tə *ḡayinə nḡa Yahudiinə də Rooma. Makə libə tii, əḡki ci ka tii, “Ndzəkəḡushi'ina, taa nḡahi madamə nyi taa mi ka əḡji ḡaamə, mabwaseemə nyi ka alə'aada nḡa dzədzəshi'inaamə əsə, amma kə kəshi Yahudiinə nḡa Urusaliima tə nyi, təya vii tə nyi aacii əḡji Rooma. ¹⁸ Makə tsaamətə əḡji Rooma wabənaaki, təya moo kapaanə tə nyi, acii madamə nyi 'waslyakəənə bahə bələnə tə nyi. ¹⁹ Amma, makə maluuwəmə Yahudiinə kapaanə tə nyi, ci bii nyi, tyasə see a kira əḡji ḡəḡwanaaki aakəḡwacii maduunə ḡwanḡwə nḡa ha də Rooma, kaa ca lagi ka nyi ḡəḡwanə. Kə dīi nyi ha'ə, taa nḡahi mamoomə nyi wulanə tə əḡjaaki. ²⁰ Aciikii 'wii nyi tuunə kaa nya wabə doonə. Ma dīi nyi ma'anəkii ənshinə də mahyakahyaka'əna, putə nḡa kanətə kii əḡji Isərayiila patə oo'i, ka shinə nə *Matadəkii nḡa Əntanḡə.”

²¹ Wata əḡki tii ka ci, “Ma'upaamiinə ləkələkətə danə hanyinə nḡa Yahudiya aḡyanəku. Pooshi əsə aḡi ndzəkəḡushi'inə sha kira

habaraaku taa ba bwaya wabønø agyanøku. ²² Amma kə mwayi inø ina fa da maku taa mi nø hiimaaku; acii kə shii inø, agi bərapaa nø ənji kurəgətsə dīi hø agikii taa dama patø.”

²³ Wata təya la ka ci uusera kaa ca ənø ka wabønø ka tii. Makə mbu'ya uuserakii, təya ənø ka dzatø dø nø lanø aabiikii əsø. Bulusø a wabø ka tii agyanø nwanjuunø n̄ga Əntanfə, ndzarjənø tsəfakə ha'ə mbu'i kədəwanø. Ca d̄a gazhi'waanø n̄ga zhi'wa dø ədzəmətii dø dzəgunø ka tii habara n̄ga Yeesu, makə sətø dīi manaahəkii asəkə bariya n̄ga Muusa da asəkə ləkaləkatənyinø n̄ga anabiinø. ²⁴ Ma hara ənji ahadatii, kə luuvø tii wabənəkii, hara ənji əsø, maluvvəmø tii. ²⁵ Təya təkəgi dø mabizhinø. Amma daga tii ma'ə matəkəgimø zəku'i, kə pa'apaa Bulusø wabənaakii, əŋki ci, “Asee, goon̄ga wabi Malaaba Ma'yanø ka dzədzəshi'inuunø da ma anabi Isaaya ²⁶ ətø bii ca:

‘Duu aabii ənjitsa, ha ba ka tii:

Ka fanø nuunø anəkii anəkii,
amma pooshi unø ka paaratəginø shanø.

Ka tsaamənø nuunø anəkii anəkii,
amma pooshi unø ka neenø shanø.

²⁷ Acii ma ədzəmø n̄ga ənjitsa, mapa'əkii,
liminətii əsø, manjiikəkii,
təya dzaa'agi ginətii.

Maci madfamø tii ha'ə,
kada kə nee tii dø ginətii,
təya fatø dø liminətii,
təya paaratəgi dø ədzəmətii,
təya zhi'wagi aabiiki əsø,
nya mbədəpaa dø tii.’ ”

²⁸ Bulusø a tsakə banø ka tii, əŋki ci, “Makə ha'ə dīi əna, shiimø oo'i, ma əndzə'i, ka hara slikərənø sləkee Əntanfə ka wabønø n̄ga luupaanaakii. Ma tii, ka fanø nø tii!” [²⁹ Makə uugi ci bagi wabəətsa, Yahudiinø a madə, təya palø, təya dzø dø d̄a mabizhinø ahadatii.]

³⁰ Fəzə bəra'i ndzaa Bulusø davø, ca dzø dø ki'i kwaba n̄ga yitø dīi ci asəkəkii. Kə liwø ci patənø n̄ga ənjitø shi aabiikii. ³¹ Ca dzø dø waazanø agyanø nwanjuunø n̄ga Əntanfə yadø n̄gwələnø da dzəgunənø ka ənji agyanø Slandanø Yeesu Matadəkii n̄ga Əntanfə, matənəpaamø ənji tø ci əsø.

Ləkaləkətə ŋga Bulusə ka ənji Rooma

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə ŋga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, matadə masləkee ənda. Kə 'wii Əntanjə tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habaraakii ka ənja. ² Ma Njunyi Habaratsa, daga ŋukə wabi Əntanjə agyanəkii da ma anabiinaakii, təya naahəgərə aasəkə malaaba ləkaləkətə. ³ Agyanə Uzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu nə Njunyi Habarakii. Ma ka rəgwa ŋga əndə shiŋkinə, aagi slikərənə ŋga *Dawuda pwayi ənji tə ci.

⁴ Amma ma ka ndzaanaakii malaabakii, kə baarii Əntanjə də maduunə baawədəakii oo'i, Uzənaakii nə ci də madeenə ka ci aagi maməətə ənja. ⁵ Daciikii upaa inə pwapoonə ŋga ndzaanə ka masləkee ənji ka putaakii, kaa patənə ŋga ənji shiŋkinə a shii shinə aatsaa sədəkii, təya nə'u sətə cii kəya moo patə. ⁶ Ma ətsa, patə da i unə ənji Rooma agikii, unə ətsə 'wii Əntanjə tuunə koonə ndzaanə ka ənji ŋga Yeesu Aləmasiihu.

⁷ Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə, unə ətsə də Rooma. Ma unə, kə uu'i Əntanjə tuunə, kə 'wii ci tuunə koonə ndzaa ka ənjaakii. *

Wa Əntanjə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə ŋga Bulusə tə Əntanjə

⁸ Takumə kaa nya 'watəgi də kuyiriinə tə Əntanjə zəku'i də ləmə ŋga Yeesu Aləmasiihu ka putə goonə, acii taa dama patə asəkə duuniya, kə fii ənji habara ŋga vii goonə goonə. ⁹ Taa guci patə aagi buurətənə nə nyi tuunə aagi də'waaki. Ma ətsa, Əntanjə nə seedaaki. Acii tə ci cii kya paslə də ədzəmə rəjwə ka rəgwa ŋga waaza Njunyi Habara agyanə Uzənaakii. ¹⁰ Taa guci patə nyi aagi dā də'wa, aagi kədiinə nə nyi acii Əntanjə, madə kə luuvə ci, kaa ca vii ka nyi rəgwa ha'ə ŋga dzənə ka caamatənə tuunə ŋga əna. ¹¹ Acii ŋga'ə ka nyi ka shaŋə nə neenə koonə, koonə shii upaa barəkaanə ŋga Ma'yanə ŋga Əntanjə, koonə shii upaa də ŋgeerənə ŋga moodəfuunə əsə. ¹² Ma cii kya moo banə, waatoo, kaama tsaakəshi aagi vii goonə gaamə, nya tsakə tuunə, una tsakə tə nyi noonə əsə.

¹³ Ndzəkəŋushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi una shii oo'i, ka pu'u ka pu'u nə nyi ka dā aniya ŋga dzənə aahoonə, amma ma'ə nyi ma'upaamə rəgwa ŋga dzənə zəku'i. ŋga'ə ka nyi kaa slənaaki a shii ndzaanə ka magadə uushi ahadoonə, una shii dzənə aakəŋwa, makə sətə slənyii ahada hara slikərənə. ¹⁴ Acii tə'i dəmənə atsaki ŋga waaza Njunyi Habara ka ənji patə. Taa ka ənjitə uunyi nətii, taa ka ənjitə ma'ə nətii ma'uunəmə, taa ka majanə ənja da ənjitə pooshi janɡii patə, tyasə see a waaza nyi ka tii Njunyi Habara. ¹⁵ Acii putakii ha'ə dīi nyi da kudəpəshinə ŋga waaza Njunyi Habara koonə, unə ətsə də Rooma.

1:1 1.1 Slənə 9.3-15; 26.16; Gal. 1.15-16. **1:2** 1.2 3.21; 1 Piita 1.10-12. **1:3** 1.3-4 Mat.

1.1; 20.30-31; Slənə 13.33; 2 Tim. 2.8. **1:5** 1.5 11.13; 15.15-18; Gal. 1.1; 2.7,9. * **1:7** 1.7 ndzaanə jamə: 5.1; 15.33; 16.20; 1 Koor. 7.15. **1:8** 1.8 16.19; 1 Tees. 1.8. **1:9** 1.9-10 15.23; Slənə 19.21; Af. 1.16. **1:13** 1.13 1 Koor. 9.19-22. **1:14** 1.14 Kwal. 3.11.

Ngeerənə nga Njunyi Habara

¹⁶ Pooshi ayinə ka d'anə tə nyi nga waaza Njunyi Habara shaŋə, acii ngeerənə nga Əntanfə nə ci, nga luupaa də ənjitə vii goonğa patə. Ma nga təkərwənə, ka luupaa də *Yahudiinə. Ma daaba'əkii əsə, hara slikerənə. ¹⁷ Acii Njunyi Habara ca baarii makə sətə ci Əntanfə a ngərə ənji ka ənji goonğa. Ma d'ii ci ha'ə, dagi vii goonğatii daga ka 'watəginə, ca'ə ka muudinə. Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ma əndətə ngirə Əntanfə tə ci ka əndə goonğa putə nga vii goonğaakii, ci na ndzaanə da i əpinə ətə pooshi ka uudənə." †

Ma'waslyakəkii nə ənji shiŋkinə patə akəŋwacii Əntanfə

¹⁸ Kə baaryagərə Əntanfə mabətəsəkaakii aagyənə ma'waslyakə ənji da bwaya ənji patə. Ma təya, bwaya ndzaanatii ca tsəŋagi ənji ka shii goonğaənə nga Əntanfə. ¹⁹ Ma mabətəsəkə nga Əntanfə, acii ma sətə ci ənjə a mbee ka neenə ashikii, ci saakii baarəgi ka tii paŋğəraŋə akəŋwaciitii. ²⁰ Taa ngahi pooshi ənji ka neenə ka Əntanfə də ginə, patə da ha'ə, daga saa'itə tagii Əntanfə duuniya, agi baariinə nə ci paŋğəraŋə ka ənji oo'i, pooshi baawədaakii ka uudənə, waatoo Əntanfə nga tantanyinə nə ci. Də neenə ka uushi'iitə tagii ci, ci ənjə a nee ka baawədaakii. Acii ha'ə, pooshi tii da ma nga wabənə akəŋwaciikii. ²¹ Kə shii tii tə Əntanfə, amma pooshi tii agi haŋətənə tə ci makə sətə d'ibə, pooshi tii agi kuyiriinə tə ci əsə. Hiimatii patə, uushi zaḫə. Mapa'əkii nə haŋkalatii əsə. ²² Agi dəlaginə nə tii oo'i, kə shii tii uushi'inə, amma pooshi uushi shii tii, mabiinə nə tii.

²³ Təya bwasee ka paslənə tə Əntanfə ətə pooshi ka əntənə shaŋə, təya dzəgərə ka paslə uushi'inə kama kama. Ma uushi'iitsa, harakii makə əndə shiŋkinə d'atə ənji, harakii makə əgina, taa makə daba, taa makə sətə ca ələ anə səka.

²⁴ Putə nga d'anatii ha'ə kapaa Əntanfə tə tii kaa təya slənə sətə kadeesəkə ka moodəfətii, təya slənə sə nga ayinə ahadatii. ²⁵ Kə ngirə tii jirəkənə, təya bwasee ka goonğa nga Əntanfə, təya dzəgərə ka paslə sətə tagii ci, təya fa tə tii bwəsə ka Əndətə tagii uushi'iitsa. Ma ca, kə dəbee ənjə a d'əla də ci ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

²⁶ Putə nga ətsə ha'ə kapaa Əntanfə tə tii kaa təya dzəgərə ka slənə sə nga ayinə. Makinə a dzəgərə ka baanə də makinə makə tii, bwəsə ka nguyirənə makə sətə dəbee. ²⁷ Ha'ə əsə kə bwasee nguyirənə ka baanə də makinə, təya dzəgərə ka baanə də nguyirənə makə tii. Agi d'anə nə nguyirənə sə nga ayinə ahadatii satii. Də ha'ə nə tii ka təya gəŋwanə nga Əntanfə aanətii mbərə mbərə da slənatii.

²⁸ Pooshi tii nee ka Əntanfə makə uushi. Acii ha'ə kə kapaa ci tə tii kaa təya hiima bwaya uushi'inatii, təya d'a. ²⁹ Taa ngutə tsarə nga bwaya bwayaanə patə, tə'i ashitii. Təya moo uushi nga əndə'i ənda, təya d'a əbwanə ahadatii, təya sərəhəshi, təya bəələhiinə, təya mbəəzə, təya d'a jarəwiinə, təya hiima d'a ngərəkikinə uusərə patə ka ənja, təya jaarakə aashi ənja, ³⁰ təya saawee ka ləmə nga ənja,

1:16 1.16 2.9; Slənə 13.46; 2 Tim. 1.8; 1 Koor. 1.18,24. † **1:17** 1.17 3.21-30; da purəŋanə 4; 10.4-13; Hab. 2.4; Gal. 3.9-12; Fil. 3.9; Ibər. 10.38. **1:18** 1.18 2.5,8; Af. 5.6; 2 Tees. 2.12. **1:19** 1.19-20 Ayb. 12.9; Jab. 19.2-5; Slənə 17.27-28; 1 Koor. 1.21. **1:21** 1.21 Af. 4.17-18. **1:22** 1.22 1 Koor. 1.19-20. **1:23** 1.23 Dzək. 4.16-18; Jab. 106.20. **1:25** 1.25 9.5. **1:26** 1.26-27 1 Koor. 6.9. **1:27** 1.27 Leew. 18.22; 20.13. **1:29** 1.29 Gal. 5.19-21; 2 Tim. 3.2-4.

tøya bərapaa tə Əntanfə, tøya dzaanashi natii na, tøya hanətə natii na, tøya mbudətə natii na. Taa guci patə, agi hiima rəgwa nga slənə kura 'waslyakəənə nə tii. Paa tii ka fanə tə mapoo tə tii. ³¹ Bwayakii nə rəgwatii, paa tii ka mbu'utəgi də aləkawalatii, paa tii ka dfa nga'aanə, paa tii ka nəhə təgunuunə nga ənji əsə. ³² Kə shii tii weewee oo'i, ma bii bariya nga Əntanfə, ma ənjitə ca dfa tsarə nga ndzaatsa, kə dəbee wə ka tii. Patə da ha'ə, agi dzəginə nə tii aakəŋwa. Əntaa wata ətsə ha'ə ci tøya dfa tanə, amma agi dəlanə nə tii də hara ənjitə ca dfa tsarə slənətsa.

2

Gəŋwanə nga Əntanfə

¹ Hə ənda, taa wu nə hə, paa hə da rəgwa nga lagi gəŋwanə oo'i ma'waslyakə əndə nə zana. Acii maa kə dfi hə ha'ə, amma boo, ma hə, agi slənənə nə hə səkii, agyanə naaku nə cii kwa lagi gəŋwanə.

² Kə shii amə, ma la gəŋwanə nga Əntanfə agyanə ənji dfa tsarə slənətsa, də rəgwakii cii kəya la. ³ Ya hə ənda, makə agi slənənə nə hə tsarə uushi'iitsə lagi hə gəŋwanə nga hara ənji anəkəya, ma nə hə ka nəhənə ka mbərədfənə nə hə acii gəŋwanə nga Əntanfə kwa? ⁴ Anii bərapaanə cii kwa bərapaa mađuunə pwapoonə nga Əntanfə da sə'wanaakii da kəsə ədzəmaakəya? Weewee nga'ə nə Əntanfə! Shiiwə oo'i, ma nə ci ka dfa ka hə nga'aanə ha'ə, kaa ha shii baanə ka ci. ⁵ Amma makə kə ndaləgi hə ədzəməku, ha təkuree ka baanə ka ci, agi tsakənə nə hə dza də mabətəsəkə nga Əntanfə aagyanəku uuseratə nii kəya la gəŋwanə ka ənja. Ma gəŋwanəkii, də rəgwakii cii kəya la. * ⁶ Acii ma Əntanfə, ka viinə nə ci shikwa ka taa wu patə mbərə mbərə da slənaakii. ⁷ Ma hara ənji, agi dzənə nə tii aakəŋwa də dfa nga'aanə, kaa tøya shii upaa də dfaunətənə nga Əntanfə tə tii, ca vii ka tii məghərəvənə da əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka tii nə Əntanfə a vii əpinəkii. ⁸ Hara ənji, ka natii nə ci tøya uufə, tøya purakəgi, tøya bwasee ka nə'u goongə, tøya dzəgərə ka nə'u bwaya bwayaanə. Aagyanətii nə Əntanfə a əpi mabətəsəkaakii. ⁹ Nğərə'wə da cibə na kulaanə ka patənə nga ənjitə ca dfa bwaya ndzaanə. Aagyanə *Yahudiinə nii kəya kula nga təkəŋwanə. Ma daaba'əkii, aagyanə hara slikərənə. ¹⁰ Amma dfaunuunə da məghərəvənə da ndzaanə jamə nə Əntanfə a vii ka patənə nga ənjitə ca slənə nga'aanə. Təkəŋwanə ka Yahudiinə. Ma daaba'əkii, ca vii ka hara slikərənə. ¹¹ Acii ma Əntanfə, paa ci ka dfa kama kamaanə ahada ənja.

¹² Ma hara slikərənə, paa tii shii bariya nga Muusa. Acii ha'ə, maa dfi tii 'waslyakəənə, əntaa də bariyaakii nə Əntanfə a la ka tii gəŋwanə, amma 'waslyakəənətii satii na zamagi də tii. Ma Yahudiinə, kə shii tii bariya. Də bariyakii əsə nə Əntanfə a la ka tii gəŋwanə. ¹³ Acii əntaa də fa bariya ci ənjə a ndzaanə də goongaanə akəŋwacii Əntanfə, amma də slənə sətə ci bariya a ba. ¹⁴ Ma hara slikərənə, taa ngahi paa tii shii bariya, amma madfa kə slənyi tii də hiima nga nətii makə sətə bii bariya, kə ndzaa tii makə bariya nga natii na. ¹⁵ Slənətii

2:1 2.1 Jab. 50.16; Mat. 7.2. **2:4** 2.4 Slənə 17.30; 2 Piita 3.9,15. * **2:5** 2.5 uuserə nga la gəŋwanə: Isaa. 2.11-21. **2:6** 2.6 1 Koor. 3.13-15; 2 Koor. 5.10; Af. 6.8; Mat. 16.27. **2:11** 2.11 Slənə 10.34; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17; Yak. 2.1. **2:12** 2.12 Mat. 7.21.

ca baarii oo'i, ma sətə bii bariya ɗanə, tə'i manaahəkii a ədzəmətii. Agi baarənə nə hanƙalatii əsə oo'i, ma ətsa, gooŋga. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii ma ka əndə'i saa'i, maɗa kə ɗii tii məzaanə, ka banə nə ədzəmətii ka tii oo'i, bwayakii ɗii tii. Ka əndə'i saa'i əsə, maɗa kə ɗii tii ŋga'aanə, ca ba ka tii ŋga'ə ɗii tii. ¹⁶ Ha'ə makə ətsə na ɗa uuseratə nə Əntaŋfə a ɗa gəŋwanə ka əŋji daci Yeesu Aləmasiihu, ca dzalə tə tii putə ŋga ma'umbee hiimatii. Ha'ə bii Njunyi Habaranə cii kya waaza ka əŋja.

**Yahudiinə da bariya ŋga Muusa*

¹⁷ Unə noonə Yahudiinə, agi banə nuunə, Yahudiinə nuunə, una kəŋaanə ndihə ndihə agyanə bariya, una ɗəba oo'i, əŋji ŋga Əntaŋfə nuunə. ¹⁸ Kə shii unə sətə ci Əntaŋfə a moo una ɗa, acii kə baarii bariya koonə sətə ɗəbee una slənə. ¹⁹ Agi ŋgərənə nuunə noonə nə oo'i, unə ca baarə rəgwa ka muurəfinə, unə əsə nə bərənə ka əŋjitə agi təkunə. ²⁰ Agi dzalə əŋjitə mashiimə uushi'inə nuunə. Agi dzəgunənə nuunə ka əŋjitə ma'ə mazəŋamə. Agi neenə nuunə ka noonə nə makə kə shii unə gooŋgaanə putə ŋga ətə shii unə *bariya. ²¹ Agi dzəgunənə nuunə ka hara əŋji. Mi saŋə paa unə ka dzəgunənə ka noonə na? Agi banə nuunə, ga əŋjə a hərə, amma wanuunə ka hərənə. ²² Agi banə nuunə, ga əŋjə a aləhiinə, amma wanuunə ka aləhiinə. Agi banə nuunə, ga əŋjə a paslə uuləminə, amma wanuunə ka ŋgərə uushi a kuvə uuləma. ²³ Agi ɗəlaginə nuunə ɗə upaa bariya ŋga Əntaŋfə, amma agi ɗavənə nuunə ayinə ka Əntaŋfə ɗə taŋəgi bariyaakii. ²⁴ Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə ləkələkətə oo'i, "Putə goonə Yahudiinə ci hara slikərənə a wabə bwaya uushi aashi ləmə ŋga Əntaŋfə."

²⁵ Maɗa kə nə'utə hə bariya, ka nafanə nə *ryaminanaaku. Amma maɗa kə taŋəgi hə bariya, mbərə mbərə nuunə ɗa əndətə pooshi ryaminii. ²⁶ Yaci kə nə'utə əndə faara yadə ryaminanə bariya saŋa, pooshi Əntaŋfə ka neenə ka ci makə maryaminakii kwa? ²⁷ Ma əndətə pooshi ryaminii, maɗa kə nə'utə ci bariya, ka ɗavənə nə ci ayinə ka hə maryamina ənda. Acii ma ha, ɗa i manaahə bariya aciiku nə hə, amma ha taŋəgi. ²⁸ Əntaa wata nə'unə a ba ma nə Yahudaanə. Əntaa ryaminanə ɗə ciinə tanə əsə nə ryaminanə ŋga gooŋga. ²⁹ Amma ma tantanyitə Yahuda, əndətə ɗii Yahudaanaakii a ədzəməkii, waatoo a ədzəməkii nə ryaminanaakii. Ma ətsa, ci nə slənə ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə, əntaa ŋga bariya. Ma əndətsa, Əntaŋfə ca ɗəla ɗə ci, əntaa əndə shiŋkinə.

3

¹ Makə ha'ə ɗii əna, pooshi uushi paleegi *Yahudiinə ka hara slikərənə ɗə ci kwa? Anii pooshi uushi ci *ryaminanə a tsakə ka ənda? ² Awa, tə'i laŋə, tə'i uushi cii kəya tsakə ka rəgwa kama kama. Ŋga təkəŋwanə, ka Yahudiinə ba'avə Əntaŋfə wabənaakii.

³ Yaci kə naanagi hara əŋji ahadatii ka luuvə wabənəkəya? Ma nuunə ka nəhənə ka əntəginə nə gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə putakii

kwa? ⁴ Pooshi ka dʻanə shaŋə! Taa ŋgahi majirakə nə ənda, amma əndə gooŋga nə Əntaŋfə, makə sətə dʻii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i,

“Ya'ə Əntaŋfə, ma ha wabə,

ka neenə nə ənji ka gooŋgaanaaku,

ka jaalanə nə hə agyanə ənjitə ca wabə tə hə.”

⁵ Yaci ma 'waslyakəənə gaamə, agi ŋgiraginə nə ci gooŋga ŋga Əntaŋfə saŋa, iitə banaama? Ka banə naamə kə dʻii Əntaŋfə bwaya bwayaanə maɸa dzyalə ci taamə kwa? (Makə sətə ci ənjə a ləgwa ləguyi nyi.)

⁶ Aa'a, pooshi amə ka banə ha'ə! Maci əntaa əndə gooŋga nə Əntaŋfwa, kadfa iitiitə mbeenəkii ka la gəŋwanə ka ənji *duuniya? ⁷ Yaci ma jirakənaaki, agi ŋgiragi gooŋga ŋga Əntaŋfə nə ci da tsakə ka ci məghərvənə saŋa, də iitiitə saŋə gwanə nə ənji ka la ka nyi gəŋwanə oo'i, ma'waslyakə əndə nə nya? ⁸ Maɸa ha'ə dʻii əna, əntaa a dzaamə aakəŋwa də slənə məzaanə kaa gooŋga a shii cakana? Tə'i hara ənji maa ca alə haliminaaki də banə oo'i, kə wabi nyi ha'ə makə ətsa. Ma gəŋwaatə nə ənjə a la ka ənjitsa, mbərə mbərə da 'waslyakəənati.

Pooshi əndə da gooŋgaanə

⁹ Ya saŋə Yahudiina, kə pale amə ka hara slikərənə kwa? Pooshi shaŋə. Kə baŋi nyi kə dzəgi oo'i, ma Yahudiinə da hara slikərənə, 'waslyakəənə ca dʻa ŋwanjuunə agyanətii patə. ¹⁰ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i,

“Pooshi əndə taa rəŋwə ətə da gooŋgaanə.

¹¹ Pooshi əndə paaratəginə, taa alənə tə Əntaŋfə.

¹² Patə kə ŋuusləgi tii agi nə'unə tə Əntaŋfə,

kə saawagi tii patə.

Pooshi əndə slənə gooŋgaanə, pooshi taa rəŋwə.

¹³ Kə dʻagi matii makə mawunə gu'u ənda.

Bwaya jirakənə a dzə də shiginə a matii.

Makə ŋgumətə ama rəhunə nə wabənati.

¹⁴ Dzaana hiinə nəndə amatii.

¹⁵ Pooshi ka ta'avənə aciitii nə bələ ənda.

¹⁶ Taa dama gi tii patə, see zanə da təguunə fanə ənji davə.

¹⁷ Pooshi tii shii rəgwa jamənə.

¹⁸ Pooshi ŋgwalənə tə Əntaŋfə a moodəfətii əsə.”

¹⁹ Yoo, kə shii amə, ma sətə wabi bariya patə, ka ənjitə atsaa sədə bariya wabi ci. Ma ətsə patə, acii ga taa wu a upaa ha ŋga dʻa mabizhinə, kaa patənə ŋga ənji *duuniya a shii oo'i, tə'i gəŋwanə ŋga Əntaŋfə ashitii. ²⁰ Acii pooshi Əntaŋfə ka ŋgərə əndə ka əndə gooŋga putə ŋga nə'u sətə bii *bariya. Ma bariya, baarənə cii kəya baarə tanə ka əndə oo'i, kə dʻii ci 'waslyakəənə.

Rəgwatə ci Əntaŋfə a ŋgərə əndə ka əndə gooŋga

²¹ Ma ŋga ənə ha'ə, kə baarəgi rəgwatə ci Əntaŋfə a ŋgərə ənji ka ənji gooŋga. Ma rəgwatə əsə, kama kama nə tii da bariya. Seedanə ci anabiinə da bariya a seeda tə rəgwatsa. ²² Dagi vii gooŋga ŋga ənji ka

3:3 3.3-4 9.6; 11.29; Baan. 23.19; 2 Tim. 2.13. **3:4** 3.4 Jab. 51.6. **3:5** 3.5 9.14. **3:8** 3.8 6.1. **3:9** 3.9 1.18-2.24; 3.23. **3:10** 3.10-12 Jab. 14.1-3. **3:13** 3.13 Jab. 5.10; 140.4. **3:14** 3.14 Jab. 10.7. **3:15** 3.15-17 Isaa. 59.7-8. **3:18** 3.18 Jab. 36.2. **3:20** 3.20 Ayb. 4.17; Jab. 130.3; 143.2; Rooma 4.15; Gal. 2.16; 3.22. **3:21** 3.21-22 1.2,17.

Yeesu Aləmasiihu ci Əntanfə a ɲgərə tə tii ka ənji gooŋga. Ka patənə ɲga ənjitə ca vii gooŋga ka Aləmasiihu ci Əntanfə a dfa ha'ə, pooshi kama kamaanə ɲga ənja. ²³ Aci ənji patə dfi 'waslyakəənə, dzadə dzadə nə tii da məghərəvənə ɲga Əntanfə. ²⁴ Amma kə dfi Əntanfə pwapoonaakii, ca ɲgərə tə tii ka ənji gooŋga də zafə. Ma ətsa, daci Yeesu Aləmasiihu əndə pərapaanə taamə. ²⁵ Kə vii Əntanfə tə ci ka əntənə kaa ca tifyagi ka ənji 'waslyakəənatii də idənaakii putə ɲga vii gooŋgatii ka ci. Ma dfi Əntanfə ətsa, kaa ca shii baarii gooŋgaanaakii. Ma ɲga ɲukə, kə ɲi Əntanfə a dfa makə paa ci ɲa nee ka 'waslyakətə ɲi ənjə a dfaada. * ²⁶ Amma ma ɲga əna, kə kavə ci hiimaakii ka tsaamə 'waslyakəənə ɲga ənja kaa ca baarii gooŋgaanaakii. Ka rəgwatsə ha'ə baarii ci oo'i, tə'i gooŋgaanə ashikii saakii, ca ɲgərə tə ənjitə vii gooŋga ka Yeesu ka ənji gooŋga əsə.

²⁷ Ya makə dfi ha'ə əna, aa putə ɲga mi dfi haɲətənə əndə naakii na? Pooshi uushi cii kəya haɲətə naakii nə putakii. Aci əntaa putə ɲga slənaakii ɲgirə Əntanfə tə ci ka əndə gooŋga, amma putə ɲga vii gooŋgaakii. ²⁸ Kə shii amə pooshi Əntanfə ka ɲgərə əndə ka əndə gooŋga putə ɲga nəu sətə bii bariya, see də vii gooŋgaanə tanə. ²⁹ Anii ma Əntanfə, ɲga Yahudiinə nə ci tana? Əntaa Əntanfə ɲga hara slikərənə nə ci əsə kwa? Weewee ha'ə makə ətsa, Əntanfə ɲga ənji patə nə ci. ³⁰ Rəɲwə nə Əntanfə. Putə ɲga vii gooŋga ɲga Yahudiinə ɲgərənə Əntanfə tə tii ka ənji gooŋga. Ha'ə nə hara slikərənə əsə. Dagi vii gooŋgatii ɲgərənə Əntanfə tə tii ka ənji gooŋga. ³¹ Kə baarii ətsə oo'i, kə dəkəpaa amə bariya aatəŋgala də vii gooŋga gaamə kwa? Aa'a poosha, də dfanə ha'ə caama baarii oo'i, tə'i nafalə ɲga bariya.

4

Misaali ɲga Ibərahiima

¹ Ya saɲa, ya dzədzəshi'inaamə Ibərahiima, mi nee ca? ² Aci maci kə upaa ci ndzaanə ka əndə gooŋga akəɲwacii Əntanfə putə ɲga slənaakii, kada tə'i ci da sə ɲga dəlaginə. Amma əntaa ha'ə, pooshi ci da sə ɲga dəlaginə akəɲwacii Əntanfə. ³ Tə'i manaahəkii oo'i, "Kə vii Ibərahiima gooŋga ka Əntanfə. Putə ɲga vii gooŋgaakii əsə ɲgirə Əntanfə tə ci ka əndə gooŋga." ⁴ Ma əndə sləna, ka viinə nə ənji ka ci zaarənaakii. Pooshi ənji ka banə, ɲga zafə vii ənji ka ci, amma putə ɲga slənaakii. ⁵ Ma əndətə paa ci ka kavə nekii ka slənaakii, amma tə Əntanfə tanə cii kəya gi'i, tə ci ɲgərənə Əntanfə ka əndə gooŋga. Aci kə shii ci, agi ɲgərənə nə Əntanfə tə ma'waslyakə ənji kaa təya ndzaanə ka ənji gooŋga. ⁶ Ha'ə makə ətsə bii *Dawuda əsə saa'itə wabi ci agyanə moodasəkə ɲga əndətə ɲgirə Əntanfə tə ci ka əndə gooŋga tsəɲə da slənaakii. ⁷ Waatoo kə bii ci, "Əndə barəkaanə nə əndətə tifyagi Əntanfə ka ci məzaanaakii, waatoo, əndətə tifyagi Əntanfə ka ci 'waslyakəənaakii.

3:22 3.22 2.11; 3.9; 10.12; 11.32. **3:23** 3.23 5.2,12; 8.18-20; 'Wat. 3.19. **3:24** 3.24 5.17; Af. 2.8; Tit. 3.7. * **3:25** 3.25 idənaakii: Mat. 26.28; Af. 2.13; Kwal. 1.20; Ibər. 9.12-14; 1 Yooh. 1.7; Səniinə 1.5; 5.9; jamənə: 5.1; 2 Koor. 5.18-21; Af. 2.14-16; Kwal. 1.20; gooŋgaanaakii: 1.17; 3.3-4. **3:27** 3.27 3.1,21,31; 8.2. **3:28** 3.28 Gal. 2.16. **3:29** 3.29-30 3.22; 4.11-12. **3:31** 3.31 6.15; 8.2-4. **4:2** 4.2 Yak. 2.21. **4:3** 4.3 'Wat. 15.6; Gal. 3.6; Yak. 2.23. **4:6** 4.6-8 Jab. 32.1-2.

8 Əndə barəkaanə nə əndətə pooshi Slandanə ka tsəkə 'waslyakəənaakii şanə!"

9 Ya moodasəkətsə wabi Dawuda anəkəya, wata ka ənjitə *ryaminii tanə kwa? Pooshi. Patə da i ka ənjitə pooshi ryaminii nə moodasəkəkii. Acii kə bii inə, tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə vii Ibərahiima goonğa ka Əntanfə. Putə nğa vii goonğaakii əsə nğirə Əntanfə tə ci ka əndə goonğa." 10 Guci sanə slənyi ha'a? Ya sanə taabu'u ryaminii Ibərahiima nii, anii daaba'ə ryaminanaakəya? Ci ma'ə maryaminamə slənyi ha'ə. 11 Ma ryaminaatə upaa ci, sagida nə ci. Ci baarii oo'i, putə nğa vii goonğa nğa Ibərahiima nğirə Əntanfə tə ci ka əndə goonğa. Ma ətsa, daga ci ma'ə maryaminamə. Acii ha'ə, ci nə dii patənə nğa ənji vii goonğa ka Əntanfə, taa nğahi paa tii ryaminii, təya ndzaanə ka ənji goonğa akənjwaciikii. 12 Ci əsə nə dii ənjitə ryaminii. Əntaa wata putə nğa ryaminanatii tanə, amma putə nğa gi'inatii tə Əntanfə makə sətə gi'i dəsənaamə Ibərahiima ci ma'ə maryaminamə.

Upaa sətə dəkəpaa Əntanfə ka ənja

13 Kə dii Əntanfə aləkawalə ka Ibərahiima da jijinyinaakii oo'i, ka ndzaanə nə duuniya patə natii. Ma aləkawalətsa, əntaa putə nğa nə'u *bariya nğa Ibərahiima, amma acii kə vii ci goonğa, Əntanfə a nğərə tə ci ka əndə goonğa. 14 Acii ma sətə dii Əntanfə aləkawaləkii nğa viinə, maci ka viinə nə ci ka ənji nə'u bariya, kə ndzaa ci ətsə pooshi nafa nğa vii goonğa nğa ənda. Ha'ə əsə, uushi zafə nə aləkawalə nğa Əntanfə. 15 Acii ma bariya, mada tanəgi ənji, mabətəsəkə nğa Əntanfə cii kəya kira. Amma ma hatə pooshi bariya, pooshi ənji ağı tanəgi bariya davə.

16 Ma wabəətsə patə, daga vii goonğa ci ənjə a upaa sətə dəkəpaa Əntanfə ka ənja. Makə ha'ə dii əna, putə nğa pwapoonaakii nii kəya vii ka ənji də zafə. Acii ha'ə weewee ka viinə nə ci ka jijinyinə nğa Ibərahiima patə. Əntaa wata ka ənjitə ca nə'u sətə bii bariya tanə, amma patə da ənjitə vii goonğa makə sətə vii Ibərahiima goonğa. Acii Ibərahiima nə dəsənaamə patə. 17 Kə dii makə sətə dii manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə kavə nyi tə hə kaa ha ndzaa ka dii slikerənyinə lanə." Acii ha'ə, kə ndzaa Ibərahiima ka dəsənaamə akənjwacii Əntanfə. Ka ci vii Ibərahiima goonğa, waatoo ka Əntanfə mamadēe ka maməətə ənja kaa təya ndzaanə da i əpinə. Ma ca, ka wabənə nə ci ka sətə pooshi, wata səkii a dā tanyi əsə. 18 Ma Ibərahiima, kə vii ci goonğa, kə kii ci nə nğa upaa sətə nee ənji paa ci ka upaanə. Waatoo, kə kii ci nə nğa ndzaanə ka dii slikerənə lanə, makə sətə bii Əntanfə ka ci oo'i, "Makə ətsə ha'ə nə lanənə nğa slikerənaaku a ndzaanə." 19 Ma saa'ita, ci kə uugi d'anə kədəhə ka fəzə gya'ə, amma pooshi vii goonğaakii ənya aaba'ə. Mada buurətə ci iirənaakii, kə shii ci kə pitəgi saa'yaakii nğa pawə kə uugi. Minaakii Saraatu əsə, kə uugi ənji shiinə əntaa mitə pawə nə ki. 20 Patə da ha'ə, kə shii ci ka upaanə nə ci sətə bii Əntanfə viinə ka ci, paa ci dii mabizhinə, amma kə cakə vii goonğaakii ka ci nğeerənə, ca dəla də

4:11 4.11 'Wat. 17.9-11; Gal. 3.7; Rooma 2.28-29. 4:12 4.12 Mat. 3.9. 4:13 4.13 'Wat. 12.7; 22.17. 4:14 4.14 Gal. 3.18. 4:15 4.15 3.20; 5.13,20; 7.7-13; Gal. 3.19. 4:16 4.16 Gal. 3.7. 4:17 4.17-18 'Wat. 15.5; 17.4-5; 2 Koor. 1.9; Ibər. 11.12,19. 4:19 4.19-20 'Wat. 17.1-6; Ibər. 11.11.

Əntañfə əsə. ²¹ Kə shii ci tantanyinə oo'i, tə'i Əntañfə da baawəda n̄ga mbu'utəgi də patənə n̄ga aləkawalaakii. ²² Də putə n̄ga vii goon̄ga n̄ga Ibərahiima ha'ə “n̄girə Əntañfə tə ci ka əndə goon̄ga.” ²³ Ma wabəətsə “kə n̄girə Əntañfə tə ci ka əndə goon̄ga”, əntaa wata ka putə n̄ga Ibərahiima daanəkii nyaahə ənji. ²⁴ Amma da i ka putə gaamə, acii da i taamə n̄girə ci ka ənji goon̄ga putə n̄ga vii goon̄ga gaamə ka ci, waatoo, ci ətə madēe ka Slandanaamə Yeesu agi maməətə ənja. ²⁵ Kə vii Əntañfə tə ci kaa ca əntə putə n̄ga 'waslyakəənə gaamə. Ca madēe ka ci agi maməətə ənja kaama shii ndzaanə ka ənji goon̄ga akəñwaciikii.

5

Ndzaanə ka ənji goon̄ga akəñwacii Əntañfə

¹ Yoo, makə d̄ii ci kə n̄girə Əntañfə taamə ka ənji goon̄ga putə n̄ga vii goon̄ga gaamə, tə'i jamənə ahadaamə da Əntañfə d̄acii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. * ² Ci kərəgərə taamə ka upaa pwapoonə n̄ga Əntañfə putə n̄ga vii goon̄ga gaamə. Agyanə pwapoonəkii kəñaaamə ndihə əsə. Agi d̄a mañushinə naamə acii kə kii amə naama n̄ga dzənə ka ndzaanə agi n̄wanjuunə n̄ga Əntañfə. † ³ Ha'ə əsə, agi d̄anə naamə mañushinə agi sa cibə gaamə, acii kə shii amə, ma sa ciba, ka kiranə nə ci sə'watənə. ⁴ Mad̄a kə sə'wii ənda, ka kiranə nə ci kəñənə ndihə ndihə. Kəñənə ndihə ndihə əsə, ka kiranə nə ci ka nə n̄ga upaa dagwa uushi. ⁵ Ma ka n̄etsa, pooshi ka ənəvə da ayinə aagyaamə, acii kə nagərə Əntañfə uudənaakii aa ədzəmaamə d̄acii Malaaba Ma'yanə, waatoo, viinə n̄ga Əntañfə kaamə.

⁶ Tanyi ma *Aləmasiihu, ka putə gaamə əñki ci ka saa'itə d̄əkəpaa Əntañfə. Ma'waslyakə ənji n̄jaamə ka saa'ikii. Pooshi n̄geerii amə. ⁷ Dzawə shañə kaa əndə a əntə taa ka putə n̄ga əndə goon̄ga. Mbu'u ka luuvənə nə əndə'i əndə əntənə ka putə n̄ga əndə slənə n̄ga'aanə. ⁸ Amma ma Əntañfə, kə baarii ci kaamə makə sətə uu'i ci taamə: waatoo saa'itə amə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə əñki Aləmasiihu ka putə gaamə. ⁹ Makə d̄ii ci kə n̄girə Əntañfə taamə ka ənji goon̄ga putə n̄ga idənaakii, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə acii maβətəsəkə n̄ga Əntañfə d̄aciikii. ¹⁰ Ma n̄jaamə, ənji daawaanə n̄ga Əntañfə, amma kə zhi'wee ci kaamə ka guviinəkii d̄agi əntənə n̄ga Uuzənaakii. Makə d̄ii ci guviinə n̄ga Əntañfə naamə n̄ga əna, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə də əpinə n̄ga Uuzənaakii. ¹¹ Əntaa wata ətsə ha'ə, amma agi d̄a mañushinə naamə də ləbənə gaamə da Əntañfə d̄acii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaa ka guviinə n̄ga Əntañfə.

*Adamu da *Aləmasiihu*

¹² Ma 'waslyakəənə, dashi əndə rəñwə shi ci aasəkə duuniya. 'Waslyakəənaakii əsə kira wa, ca təkəgi ka patənə n̄ga slikərənyinə,

4:21 4.21 'Wat. 18.14; Luka 1.37. **4:22** 4.22 4.3. **4:23** 4.23-24 10.9; 15.4. **4:25** 4.25 Isaa. 53.4-5,10; Rooma 8.32-34; 1 Koor. 15.17. * **5:1** 5.1 3.21-30; jamənə: 3.25-26. † **5:2** 5.2 pwapoonə n̄ga Əntañfə: 6.14; 2 Koor. 6.1; 12.9; Gal. 1.6; 5.4; Af. 2.5-8; 1 Piita 1.10-11; 4.13-14; 5.10,12; n̄wanjuunə: Rooma 3.23; 5.2; 8.17-18; 8.17-18; 9.23; 1 Koor. 2.7; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.27; 3.4; 1 Tees. 2.12; 2 Tim. 2.10; 1 Piita 5.1. **5:3** 5.3-5 Yak. 1.2-3,12; 1 Piita 1.5-7. **5:5** 5.5 8.39; Jab. 22.6; Ibər. 6.19. **5:6** 5.6-7 1 Piita 3.18. **5:8** 5.8 Yooh. 3.16. **5:9** 5.9 1.18; 1 Tees. 1.10. **5:10** 5.10 2 Koor. 5.18-20; Kwal. 1.20-22. **5:11** 5.11 8.31.

acii patəneŋa ɛnʒi dʒii 'waslyakəənə. ¹³ Ma bii nyi ha'ə, acii ma saa'itə ɛntanʒə ma'ə maviimə bariya, tə'i 'waslyakəənə asəkə duuniya. Ma saa'itə pooshi bariya, paa ci nʒa ka nə ka 'waslyakəənə. ¹⁴ Patə da ha'ə, ma ndzanənə ka saa'i nʒa Adamu ka shinə ka saa'i nʒa Muusa, kə dʒii wə nʒwanjuunə aɟyanə ɛnʒa. Ma wa, kə dʒii ci nʒwanjuunə taa aɟyanə ɛnʒitə pooshi 'waslyakəənətii mbu'i makə nʒa Adamu, waatoo ətə naanagi ci ka nə'u sətə bii ɛntanʒə ka ci.

Ma Adamu, kə ndzaa ci ka misaali nʒa ɛndətə na shi. ¹⁵ Amma ma ɛnʒitə bəra'i, kama kama nə slənətii. Acii ɛnʒi lanʒə məkəi putə nʒa 'waslyakəənə nʒa ɛndə rəŋwə, waatoo Adamu. Amma ma pwapoonə nʒa ɛntanʒə, ɛnʒi lanʒə upaa luupaanə dəcii ɛndə rəŋwə, waatoo Aləmasiihu. ¹⁶ Ma pwapoonə nʒa ɛntanʒə, tsanʒə nə ci da shikwa nʒa 'waslyakəənə nʒa ɛndətə rəŋwə. Acii 'waslyakəətə nʒa ɛndə rəŋwə kira gəŋwanə nʒa zanə ka ɛnʒa. Amma taa nʒahi lanʒə nə 'waslyakəənə nʒa ɛnʒa, pwapoonə nʒa ɛntanʒə kira ndzaanə ka ɛnʒi goonʒa akəŋwaciikii. ¹⁷ Makə kə shii amə, putə nʒa 'waslyakəənə nʒa ɛndə rəŋwə shi wa, ca dʒa nʒwanjuunə asəkə duuniya, shii amə ɛsə oo'i, ka paleenə nə slənə nʒa ɛndə'i ɛnda, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Acii patəneŋa nʒa ɛnʒitə liwə malanʒə pwapoonə nʒa ɛntanʒə, ca vii ka tii rəgwa nʒa ndzaanə ka ɛnʒi goonʒa, ka upaanə nə tii ɛpinə, təya dʒa nʒwanjuunə dəcii Aləmasiihu. †

¹⁸ Acii ha'ə, makə sətə ci 'waslyakəənə nʒa ɛndə rəŋwə a zamagi də ɛnʒi patə, ha'ə ɛsə nə goonʒaanə nʒa ɛndə rəŋwə a kira luupaanə ka ɛnʒi patə, ca vii ka tii ɛpinə. ¹⁹ Makə dʒii ci, ɛnʒi lanʒə dʒii 'waslyakəənə putə nʒa ghatə fanə nʒa ɛndə rəŋwə, ha'ə ɛsə ɛnʒi lanʒə na ndzaanə ka ɛnʒi goonʒa akəŋwacii ɛntanʒə putə nʒa fanə nʒa ɛndə rəŋwə.

²⁰ Ma nʒiragi ɛntanʒə bariya, ka siipaa də dʒa məzaanə. Amma ma 'waslyakəənə a tsakə, ha'ə nə pwapoonə nʒa ɛntanʒə ka tsakənə naakii palee. ²¹ Makə sətə dʒii 'waslyakəənə da nʒgeerənə nʒa kira wə ka ɛnʒa, ha'ə nə pwapoonə nʒa ɛntanʒə ɛsə: tə'i ci da nʒgeerənə nʒa kira goonʒaanə kaamə, ca kərə taamə ka upaa ɛpinə nʒa ca'ə ndəŋwə ndəŋwə dəcii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

6

*Kura ɛpinə putə nʒa *Aləmasiihu*

¹ Ya makə dʒii ha'ə ɛna, iitə banaama? A dzaamə aakəŋwa agi dʒa 'waslyakəənə, kaa pwapoonə nʒa ɛntanʒə a shii cakanə nii? ² Aa'a, poosha! Ma ka rəgwa 'waslyakəənə, maməətəkii naamə patə, iitə dʒii ndzaanaamə agi 'waslyakəənə ɛsa? ³ Kə shii unə tantanyi, kə dʒii ɛnʒi kaamə bapətisəma agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Də ha'ə ləbɟaamə da ci agi ɛntənaakii ɛtsa. ⁴ Də dʒa kaamə bapətisəma məkəyaamə, ɛnʒə a nʒəɔdəgi taamə da ci, ama madə kaama shii ndzaanə da kura ɛpinə amaamə, makə sətə ma'i Aləmasiihu agi maməətə ɛnʒa, də maduunə baawəɔa nʒa Dii.

5:12 5.12 'Wat. 2.17; 3.19; Rooma 6.21,23; 7.9-10. **5:13** 5.13 4.15. **5:14** 5.14 1 Koor. 15.21-22,45-49. † **5:17** 5.17 dʒa nʒwanjuunə: Mat. 19.28; 1 Koor. 6.2-3; 2 Tim. 2.12; Səniinə 20.4,6. **5:20** 5.20 4.15. **5:21** 5.21 6.23. **6:1** 6.1 3.5-8,31; 5.20. **6:2** 6.2 6.6; 7.4. **6:3** 6.3-4 Gal. 3.27; Kwal. 2.12; Tit. 3.5; 1 Piita 3.21; Mat. 28.19. **6:4** 6.4 2 Koor. 5.14-15,17; Gal. 6.15; Kwal. 3.1-5,10.

⁵ Acii makə kə ləbyaamə da ci agi əntənaakii, ha'ə əsə ka ləbənə naamə da ci agi maddeenə kaamə makə sətə madʔee Əntanfə ka ci.

⁶ Kə shii amə oo'i, ma iirə ndzaanə gaamə, kə bələgi ənji tə ci da Aləmasiihu ashi ənfwa, kaa shishitə 'waslyakəənə gaamə a shii rarə'iginə davə, kaama mbəfə acii ndzaanə ka maviinə n̄ga 'waslyakəənə. ⁷ Acii madʔa kə əŋki ənda, kə mbə'i ci acii n̄geerənə n̄ga 'waslyakəənə. ⁸ Madʔa kə əŋkyaamə da Aləmasiihu, kə vii amə goon̄ga oo'i, ka ndzaanə naamə da əpinə amaamə da ci. ⁹ Acii kə shii amə oo'i, ma Aləmasiihu, kə madʔee Əntanfə ka ci agi maməətə ənja, paa ci ma'ə ka əntənə shanjə. Pooshi wə ma'ə da n̄geerənə agyanəkii.

¹⁰ Ma əntəətə əŋki ci, gahu rəŋwə ka ənja, putə n̄ga 'waslyakəənati. Ma ndzaatə cii kəya ndzaanə əsə, ndzaanə da əpinə ka d̄uunətənə də Əntanfə cii kəya ndzaanə. ¹¹ Ha'ə nuunə əsə. N̄gərəmə noonə nə makə kə mək̄kyuunə ka rəgwa 'waslyakəənə goonə. Ma ndzaatə cuuna ndzaanə əsə, ndzaatə ca d̄uunətə tə Əntanfə cuuna ndzaanə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu.

¹² Acii ha'ə, ma shishinuunə ətsə na bələgi, goona kapaa rəgwa kaa 'waslyakəənə a d̄a n̄wanjuunə agyanəkii ma'ə, acii goona fii ka ci sətə cii kəya moo. ¹³ Goona kapaa rəgwa kaa shishinuunə a ndzaa ka ha n̄ga slənə məza uushi. Amma viimə nuunə ka Əntanfə. Makə ənjitə madətə agi maməətə ənja, una vii shishinuunə patə ka ci ka slənəginə də goon̄gaanə. ¹⁴ Acii pooshi 'waslyakəənə na d̄a n̄wanjuunə agyanuunə ma'ə. Pooshi unə asəkə cii *bariya əsə, amma agi pwapoone n̄ga Əntanfə nuunə.

Maviinə n̄ga goon̄gaanə

¹⁵ Ya makə d̄ii agi pwapoone n̄ga Əntanfə naamə əna, pooshi amə asəkə cii bariya əsa, ka slənənə naamə 'waslyakəənə ma'ə kwa? Poosha! ¹⁶ Kə shii unə, ma sətə vii unə ka ci nuunə, una fa tə ca, kə ndzaa unə ka mava n̄ga səkii kwa? Kə ndzaa ci ka slandanuunə. Madʔa ka d̄a 'waslyakəənə vii unə nuunə, əntənə nə muudinəkii. Madʔa ka Əntanfə vii unə nuunə əsə, ndzaanə ka ənji goon̄ga nə muudinəkii.

¹⁷ Ma n̄ga n̄jukə, agi mavaanə n̄ga 'waslyakəənə n̄juunə. Amma kuyirii amə tə Əntanfə, acii kə shigi unə, una dzəgərə aagi goon̄gaanə n̄ga Əntanfə, una nə'utə sətə jigunyi ənji koonə də ədzəmə rəŋwə. ¹⁸ Ma n̄ga əna, kə pərapaa Əntanfə tuunə acii 'waslyakəənə, una ənəpaa ka maviinə agi slənə goon̄ga. ¹⁹ Ma d̄ii nyi misaali də mavaanə, koonə shii paaratəginə pii pii, acii unə maa, ənji shiŋkinə nuunə, pooshi unə ka kəsətə uushi tsakə-tsakə aa nuunə. Ma n̄ji n̄ga n̄jukə, kə kapaa unə nuunə ka d̄a məzaanə da bwaya bwayaanə anəkii anəkii. Ha'ə əsə d̄anuunə n̄ga əna, kapaa nuunə ka slənə goon̄gaanə, ka d̄a sətə malaabakii.

²⁰ Ma saa'itə unə ma'ə maviinə n̄ga 'waslyakəənə, pooshi d̄əmənə n̄ga slənə goon̄gaanə ashuunə. ²¹ Ya əna, mi upaa unə agi uushi'iitə n̄juuna slənə n̄ga n̄juka? Acii ma n̄ga əna, sə n̄ga ayinə nə səkii koonə. Ma muudinə n̄ga uushi'iitsa, əntəna. ²² Amma ma əndzə'i, kə shigi unə agi mavaanə n̄ga 'waslyakəənə. Maviinə n̄ga Əntanfə

6:5 6.5 Fil. 3.10-11. **6:6** 6.6 Gal. 5.24. **6:9** 6.9-10 Slənə 2.27; Ibər. 9.25-28; 1 Piita 3.18.
6:11 6.11 Gal. 2.19; 1 Piita 2.24. **6:12** 6.12 12.1. **6:14** 6.14 5.2; Gal. 5.18; 1 Yooh. 3.6.
6:15 6.15 6.1. **6:16** 6.16 Yooh. 8.34; 2 Piita 2.19. **6:17** 6.17 Yooh. 8.32. **6:18** 6.18 1 Piita 2.24. **6:21** 6.21 7.5; 8.6,13; Yak. 1.14-15.

nuunə ma'ə. Ma səndə upaa unə agikii, ndzaanə malaabakii makə sətə kadeesəkə ka ci. Ma muudinəkii əsə, əpinə n̄ga ha'ə ndəjwə ndəjwə. ²³ Acii ma shikwa n̄ga 'waslyakəənə, əntəna. Amma ma sətə ci Əntan̄fə a vii də zabə, əpinə n̄ga ca'ə ndəjwə ndəjwə dagi ləbənə gaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

7

Misaali də n̄gərəshinə

¹ Ndzəkənjushi'ina, ma sənə cii kya ba, kə shii unə, acii unə patə kə shii unə bariya. Ma bariya, əndə da i əpinə amakii cii kəya də n̄wanjuunə anəkii. ² Ma minə, madə ma'ə n̄gurii ka əpinə, tə'i bariya n̄ga n̄gərəshinə anətə. Amma madə kə ən̄ki n̄gurii, kə ndzaa ci ətsə pooshi ma'ə bariya n̄ga n̄gərəshinə anətə. ³ Acii ha'ə, madə kə n̄gire ki əndə'i n̄gurə, n̄gurii ma'ə ka əpinə, ka 'wanə nə ənji tə ki ma'alə n̄guyirənə. Amma madə kə ən̄ki n̄gurii, pooshi bariya n̄ga n̄gərəshinə ma'ə anətə. Madə n̄gire ki əndə'i n̄gurə əsə, paa ki ali n̄guyirənə.

⁴ Ha'ə nuunə d̄ii ndzəkənjushi'inəki. Makə libuunə da *Aləmasiihu agi əntənaakii, ma ka rəgwa n̄ga bariya, kə ndzaa unə makə maməətəkii. Acii ha'ə, pooshi unə atsaə sədə bariya ma'ə, amma atsaə əndə'i əndə nuunə, waatoo Aləmasiihu. Ma ca, kə madəe Əntan̄fə ka ci agi maməətə ənja. Ətsə patə, kaama shii nafanə agi slənə ka Əntan̄fə. ⁵ Ma saa'itə amə ma'ə ka nə'unə makə sətə kadeesəkə ka shishinaamə, kə n̄gərəma bwaya mwamwa'inə han̄kala gaamə. Ətsə patə, bariya madəe ka mwamwa'inə gaamə, ama dəməgərə ka slənə sətə d̄ii muudinəkii ka wa. ⁶ Ma n̄ga əna, pooshi ma'ə bariya anaamə, kə məətəgyaamə səgaamə acii sətə sha anəgi taamə makə a furəshina. Pooshi amə ka paslənə tə Əntan̄fə ka rəgwatə n̄ga n̄jukə ma'ə, ətə manaahəkii asəkə bariya. Ma n̄ga əna, ka kura rəgwa caama paslə tə ci, waatoo ənə ci Ma'yanaakii a baarə kaamə.

**Bariya da 'waslyakəənə*

⁷ Iitə ba naamə əna? Ya bariya san̄ja, 'waslyakəənə nə ci kwa? Pooshi! Amma bariya sha kavə tə nyi ka shiinə taa mi nə 'waslyakəənə. Maci pooshi bariya bii, "Ga ha moo uushi n̄ga ənda", kadə pooshi nyi shii taa mi nə moo uushi n̄ga ənda. ⁸ Də fa bariya ha'ə upaa 'waslyakəənə rəgwa n̄ga dəmənə aashiki, ca madəe ka moo uushi'inə kama kama ashiki. Maci pooshi bariya, kadə mantəkii nə 'waslyakəənə. ⁹ Nyi ka nəki maa, ma nyi ma'ə mashiimə bariya, da əpinə amaki n̄ji nyi. Amma makə shii nyi bariya, wata 'waslyakəənə a n̄giragi ka nyi nəkii ha'ə, ¹⁰ nya əntəgi. Ma shi bariya, ka baarə rəgwa n̄ga əpinə shi ci. Amma ma ka nyi, wə kira ci ka nyi. ¹¹ Waatoo, makə shii nyi bariya, davə upaa 'waslyakəənə rəgwa, ca tsəku tə nyi, ca bələgi tə nyi. ¹² Makə ha'ə d̄ii əna, ma bariya, kə ndzaa ci malaabakii. Sətə bii ci əsə, malaabakii, n̄ga'ə, dagwakii əsə.

¹³ Madə ha'ə san̄ja, kə zhi'i dagwa uushi ka sə n̄ga bələginə də nyi kwa? Aa'a, pooshi! 'Waslyakəənə d̄ii ha'ə, ca shi dashi dagwa

6:23 6.23 5.21. **7:2** 7.2 1 Koor. 7.39. **7:4** 7.4 6.4; Gal. 2.19. **7:5** 7.5 6.21. **7:6** 7.6 6.7; 8.2-4; 2 Koor. 3.6. **7:7** 7.7-13 4.15. **7:7** 7.7 Dzək. 5.21; 'Wat. 2.16-17; 3.6. **7:8** 7.8 1 Koor. 15.56. **7:9** 7.9 5.13. **7:10** 7.10 Leew. 18.5. **7:11** 7.11 'Wat. 3.13. **7:12** 7.12 1 Tim. 1.8.

uushi, ca shi ka bələginə tə nyi. Də ha'ə shii nyi bwaya bwayaanə nga 'waslyakəənə. Də putə nga bariya shigi 'waslyakəənə paŋgəraŋə aa babara oo'i, bwayakii nə ci shaŋə.

Təəkəshinə ənə ašhaamə

¹⁴ Kə shii amə, ma *bariya, daciai Əntaŋfə shi ci. Amma ma nyi, əndə shiŋkinə tanə nə nyi, mava nga 'waslyakəənə. ¹⁵ Paa nyi ka paaratəgi də sətə cii kya də, acii paa nyi ka də sətə cii kya moo nya də, amma sətə pooshi maki ka moo dənə cii kya də. ¹⁶ Makə dīi ci əntaa də moonaaiki nə məzaanə cii kya də, ci ca baarii oo'i, nga'ə ka nyi nə bariya. ¹⁷ Makə ha'ə dīi ətsa, ma cii kya də məzaanə, əntaa nyi saaki ca slənə, amma 'waslyakəətə ashiki ca də. ¹⁸ Acii kə shii nyi oo'i, pooshi nga'aanə ashiki, waatoo agi ndzaanaaki ka əndə shiŋkinə. Taa nga'ə ka nyi nə slənə sətə dagwakii, amma paa nyi ka mbeənə. ¹⁹ Paa nyi ka slənə nga'əətə cii kya moo nya slənə, amma see slənə sətə pooshi maki ka moonə cii kya slənə. ²⁰ Madə kə slənyii sətə pooshi maki ka moonə, ci ca baarii oo'i, əntaa nyi saaki ca slənə səkii, amma 'waslyakəətə ashiki ca slənə.

²¹ Acii ha'ə, kə nee nyi, ma agi ndzaanaaki, ma nya moo slənə nga'aanə, wata məzaanə ca takəŋwa ka shiginə. ²² Ma asəkə moodəfəki, ka maŋushinə nə nyi putə nga bariya nga Əntaŋfə. ²³ Amma ma nya nee, wiitə əndə'i uushi pamə ashiki. Agi panə nə tii da bariyatə nee nyi ci nə malaabakii akəŋwaciiki. Ma səkii, kə zhi'wee ci ka nyi ka mava nga 'waslyakəətə ashiki. ²⁴ Ma nyi kamə, ka maβətəsəkə nə nyi! Mi saŋə na luupaa tə nyi acii shishiinə ca kərə tə nyi ka əntəna? ²⁵ Yawa nga Əntaŋfə, ci luupaa tə nyi daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Ma nyi da haŋkalaaki, nə'u bariya nga Əntaŋfə cii kya moo. Amma ma shishinəki əna, tə 'waslyakəənə cii kəya moo paslənə naakii.

8

Ndzaanə makə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə

¹ Makə ha'ə dīi əna, ma ənjitə libə da Yeesu Aləmasiihu, pooshi gəŋwanə nga Əntaŋfə ka kəsənə tə tii shaŋə. ² Acii ngeerənə nga Malaaba Ma'yanə, ca kira kaamə əpinə dāgi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci luupaa taamə acii ngeerənə nga 'waslyakəənə da wa. ³ Ma sətə təkuree bariya ka də slənə ašhi əndə shiŋkinə, acii putə nga ghatə ngeerənə nga nə'utə sətə bii ci. Ma Əntaŋfə nə ci, kə slənyi ci. Waatoo kə sləkəe ci ka Uzənaakii aagi duuniya də shishinə makə nga ma'waslyakə ənja, ca əntəgi ka madəba matii. Də ha'ə zamagi ci də 'waslyakəənə ašhi əndə shiŋkinə. ⁴ Ma dīi Əntaŋfə ətsə ha'ə, kaama shii nə'utənə hwatə makə sətə bii bariya, amə ənə ca nə'u makə sətə ci Ma'yanakii a dzəgunə kaamə, əntaa makə sətə ci maamə a moo. ⁵ Kə shii amə, ma ənjitə ca dəadə sətə ci matii a moo, sətə ci matii a moo ca ngeerəgi haŋkalatii. Amma ma ənjitə ca dəadə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə, sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo nə ngeerəgi haŋkalatii əsə. ⁶ Ma əndətə kavə nekii ka nə'u sətə cii kəya moo, wə

7:14 7.14 Jab. 5.17. 7:15 7.15 Gal. 5.17. 7:18 7.18 'Wat. 8.21; Fil. 2.13. 7:23 7.23 Gal. 5.17; Yak. 4.1; 1 Piita 2.11. 7:24 7.24-25 1 Koor. 15.57. 8:1 8.1 1.18; 5.1. 8:2 8.2 3.27; 7.7-11. 8:3 8.3 Gal. 4.4; Fil. 2.7-8; 2 Koor. 5.21. 8:4 8.4 6.22; 7.4; 13.10; Gal. 5.16,25.

nə muudinaakii. Ma əndətə ca nə'u sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo əsə, ndzaanə da əpinə da ndzaanə jamə nə muudinaakii. ⁷ Madə sətə ci ma n̄ga əndə a moo n̄gərəgi haŋkalaakii, əndə daawaanə n̄ga Əntaŋfə nə ci ətsa, acii paa ci agi nə'u bariya n̄ga Əntaŋfə. Weewee pooshi. ⁸ Ma ənjitə ca ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka shishinətii, paa tii ka kadeesəkənə ka Əntaŋfə shaŋə.

⁹ Amma ma unə, pooshi unə agi ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka shishinuunə. Makə dii ci weewee tə'i Ma'yanə n̄ga Əntaŋfə a ədzəmuunə, makə sətə kadeesəkə ka Ma'yanaakii nuunə ka ndzaanə. Taa wu patə nə əndə pooshi Ma'yanə n̄ga Aləmasiihu a ədzəməkii, əntaa n̄ga Aləmasiihu nə ci ətsa. ¹⁰ Amma madə a ədzəmuunə nə Aləmasiihu, taa n̄gahi ka əntənə nuunə putə n̄ga 'waslyakəənə, patə da ha'ə, ka viinə nə Malaaba Ma'yanə koonə əpinə acii kə n̄girə Əntaŋfə tuunə ka ənji goon̄ga. ¹¹ Ma Əntaŋfə, ci madəe ka Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ənja. Madə tə'i Ma'yanaakii a ədzəmuunə, ci weewee na madəe koonə agi maməətə ənji əsə. Dacii Ma'yaatsə a ədzəmuunə nii kəya da ha'ə.

¹² Acii ha'ə ndzəkəŋushi'inə, pooshi ma'ə dəmənə atsa amə n̄ga slənə sətə ci shishinaamə a moo. Amma tə'i dəmənə atsa amə n̄ga slənə sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo. ¹³ Madə kə ndzaa unə makə sətə ci shishinuunə a moo, ka məətənə nuunə. Amma madə ma ndzaanə goonə, də baawəda n̄ga Malaaba Ma'yanə, una n̄gərəgi ciinuunə agi slənə 'waslyakəənə, ka ndzaanə nuunə da i əpinə. ¹⁴ Acii ma ənjitə ci Ma'yanə n̄ga Əntaŋfə a baarə ka tii rəgwa, manjeevənə n̄ga Əntaŋfə nə tii. ¹⁵ Ma Ma'yaatsə vii Əntaŋfə koonə, paa ci kavə tuunə ka ndzaanə ka maviinə bahə kavənə tuunə koonə n̄gwalə. Amma kə geegi Ma'yanəkii koonə ka manjeevənə n̄ga Əntaŋfə. Də baawəda n̄ga Ma'yanəkii əsə caama tuu ka Əntaŋfə, “Daada! Daada!” ¹⁶ Ma'yanə n̄ga Əntaŋfə ca ləbə da naamə ka baarəginə oo'i, manjeevənə n̄ga Əntaŋfə naamə tanyi. ¹⁷ Makə dii ci manjeevənaakii naamə, ka upaanə naamə barəkaatə dəkəpaa ci ka ənjaakii, ka upaanə naamə amə da i Aləmasiihu. Acii madə kə libaamə da i Aləmasiihu agi sa cibaakii, ka ləbənə naamə da i ci agi məghərəvənaakii əsə.

Məghərəvəətə naama upaa

¹⁸ Kə nee nyi, ma cibənə caamə cibə n̄ga əna, pooshi mbu'i bahə kavə naamə davə palee ka məghərəvəətə nə Əntaŋfə a n̄giragi, ca vii kaamə. ¹⁹ Ma bii nyi ha'ə, acii patənə n̄ga uushi'iitə ghənyi Əntaŋfə, agi gəranə nə tii də patənə n̄ga haŋkalatii, kaa Əntaŋfə a baarəgi manjeevənaakii. ²⁰ Acii kə kullii sətə ghənyi ci patə, təya ndzaa ka uushi zabə. Ma dii ha'ə, əntaa də moonatii. Amma ci lagi oo'i, ha'ə dənəkii. Patə da ha'ə, ma'ə tii agi gəranə ²¹ oo'i, uushi'iitə ghənyi Əntaŋfə patə, ka upaanə nə tii dimwaanə, pooshi tii ka bəslənə ma'ə, təya ləbə da manjeevənaakii agi dimwaanə, waatoo agi məghərəvənaakii. ²² Kə shii amə oo'i, ma uushi'iitə ghənyi Əntaŋfə patə, agi n̄gi'inə nə tii dənə əndzə'i, agi zəmənə tə tii makə zəmənə

8:6 8.6 6.21; Gal. 6.8. **8:9** 8.9 1 Koor. 3.16. **8:10** 8.10 Gal. 2.20; 1 Yooh. 3.24. **8:11** 8.11 2 Koor. 4.14. **8:12** 8.12 6.18. **8:13** 8.13 Gal. 6.8; Af. 4.22-24. **8:14** 8.14 1 Yooh. 2.29-3.1. **8:15** 8.15 Mar. 14.36; Gal. 4.5-7. **8:17** 8.17 5.12; Gal. 4.7; Fil. 3.10-11. **8:18** 8.18 2 Koor. 4.17. **8:19** 8.19 Kwal. 3.4; 1 Yooh. 3.2. **8:20** 8.20 'Wat. 3.17-19.

nga b̄arakən̄. ²³ Əntaa wata uushi'iit̄sə tanə ca ŋgi'i, amma patə da i amə agi ŋgi'inə naamə. Aci ma amə, kə upaa amə Ma'yanə ŋga Əntan̄fə makə sə ŋga təbətəginə zəku'i, amə ka gəranə tə Əntan̄fə, kaa ca uudəpaa geeginə kaamə ka manjeevənaakii, ca pərapaa taamə.

²⁴ Aci agi luupaanə taamə 'watəgyaamə ka na. Amma maci kə uugyaamə upaa sətə kii amə nə davə, pooshi amə ka ka nə davə ma'ə. Wu san̄ə ca ka nə ka sətə uugi ci upana? ²⁵ Amma makə kə kii amə naamə ka sətə pooshi amə upaa zəku'i, ka gəranə naamə səkii də sə'wanə.

²⁶ Agi tsakənə nə Malaaba Ma'yanə taamə əsə, acii matəkii nə ŋgeerii amə. Pooshi amə shii kədiinə acii Əntan̄fə makə sətə difə. Ma'yanə ci saakii ca kədii ka madəba maamə də ŋgi'inə etə pooshi əndə mbee ka batənə. ²⁷ Ma Əntan̄fə, agi neenə nə ci ka sətə a ədzəmə ənja, kə shii ci hiima ŋga Ma'yanaakii acii makə sətə kadeesəkə ka ci, ci Ma'yanaakii a kədii aciikii ka madəbama ŋga ənjaakii.

²⁸ Kə shii amə oo'i, ma ənjitə ca uudə tə Əntan̄fə, patənə ŋga sətə ca slənə də tii, ka tsakənə də tii, acii kə shii Əntan̄fə. Kə d̄ii ətsə ha'ə ka ənjitə 'wii ci, kaa ca mbu'utəgi də sətə mwayi ci ka tii. ²⁹ Aci ma ənjitə uugi Əntan̄fə tadənə tə tii, daga ŋukə d̄ii ci aniya ŋga dəkəpaanə tə tii, kaa təya ndzaa makə sətə d̄ii Uzənaakii; kaa Uzənəkii a ndzaanə ka ŋga təkəŋwanə ahada bəzə ndzəkəŋushi'inə əsə. ³⁰ Makə d̄ii ci aniya ha'ə, ca 'wa tə tii kaa təya ndzaanə ka ənjaakii. Ma ənjitə 'wii ci tə tii ha'ə, kə ŋgire ci tə tii ka ənji goŋga, ca vii ka tii məghərəvənə əsə.

Uudənə ŋga Əntan̄fə

³¹ Ya makə d̄ii ha'ə əna, iitə banaama? Ya makə d̄ii ci aba'ə amə nə Əntan̄fə san̄a, wu nə mbee ka panə daama? ³² Paa ci dəkəpaa Uzənaakii abiikii maa, kə vii ci tə ci kaamə patə. Makə kə vii ci kaamə Uzənaakəya, mi nə səkii paa ci ka viinə kaamə d̄ii?

³³ Wu san̄ə mbu'i bahə wula ənji ŋga Əntan̄fwa? Əntan̄fə ci saakii baarəgi oo'i pooshi ma'inə aahatii. ³⁴ Wu san̄ə nə əndə vii ka tii ma'ina? Yeesu Aləmasiihu nə əndətə əŋki, ca madə agi maməətə ənja. Waatə əsə dasə da ciizəma Əntan̄fə. Ci ca kədii kaamə acii Əntan̄fə.

³⁵ Makə d̄ii ha'ə əna, wu nə əndəkii ca təkəe kaamə da uudənə ŋga Aləmasiihu? bwanea kwa, cibə kwa, anii ŋgəra'wa? Madəfənə kwa, ghanə kwa, asara kwa, anii wa? ³⁶ Kə d̄ii makə sətə d̄ii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə, oo'i, "Putaku niinə agi asara ŋga wa uusəra patə. Kə geegi ənji keənə makə bagatə ci ənjə a dzə ka la uurakii."

³⁷ Patə da ha'ə, agi patənə ŋga uushi'iitsa, tə'i amə da jaalanə daciikii etə uu'i taamə! ³⁸ Aci kə shii nyi weewee, pooshi uushi ca təkəe kaamə da uudənaakii, taa əntəna, taa əpina, taa malaa'ika, taa uushi'iitə dadagyə ca da ŋwarjuunə; taa əndzə'i nə səkii, taa aakəŋwa; ³⁹ taa duuniya dadagyə, taa ŋga dadagərə, pooshi

8:23 8.23 2 Koor. 5.2-5. **8:24** 8.24 2 Koor. 5.7; Ibər. 11.1. **8:25** 8.25 2 Koor. 4.18. **8:27** 8.27 Jab. 139.1. **8:28** 8.28 Ayb. 2.10; Af. 1.11. **8:29** 8.29 Kwal. 1.18; Ibər. 1.6. **8:30** 8.30 1.7; 5.2; 2 Tees. 2.13-14. **8:31** 8.31-34 Isaa. 50.8-9. **8:31** 8.31 Jab. 118.6. **8:32** 8.32 5.8; Yooh. 3.16. **8:34** 8.34 4.25; Slənə 2.33; Ibər. 7.25; 1 Yooh. 2.1. **8:35** 8.35 2 Koor. 5.14. **8:36** 8.36 Jab. 44.23; 2 Koor. 4.11. **8:37** 8.37 1 Yooh. 5.4-5. **8:38** 8.38 Af. 1.21; 1 Koor. 3.22; 15.24; 1 Piita 3.22.

uushi agi uushi'iitē ghənyī Əntan̄fə patə ca təkēe kaamə da uudənə
 nga Əntan̄fə daciī Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

9

Əntan̄fə da matadə ənjaakii

¹ Ma wabəənə cii kya moo banə koonə, tantanyinə, acii ma nyi,
 nga Aləmasiihu nə nyi, paa nyi ka jirakənə. Ma ədzəməki ənə ci
 Malaaba Ma'yanə a slənəgi, ci bii ka nyi oo'i, əntaa jirakənə cii kya
 jirakə. ² Lan̄ə ka shan̄ə nə tuunaaki anə ənjaaki. Pooshi zəmənəkii
 ka uudənə a ədzəməki ³ putə nga slikərənaaki. Maci ka tsakənə
 tə ənjaaki, kada ka luuvənə nə nyi naalanə nga Əntan̄fə tə nyi, nya
 təkəgi da Aləmasiihu. ⁴ Tii nə matadə ənji nga Əntan̄fə, ka tii geegi
 ci ka manjeevənaakii, təya ndzaanə agi məghərəvənaakii da i ci. Kə
 dūi ci aləkawalə da tii, ca vii ka tii bariya, ca baarii ka tii rəgwatə
 ci təya paslə tə ci. Ka tii dūi ci aləkawalə nga vii ka tii uushi'inə. *
⁵ Ma dzədzəshi'inətii əsə, madəlakii nə tii. Ma ka rəgwa nga əndə
 shinkinə əsə, agi slikərənatii shigi Aləmasiihu. Wa ənjə a dəla də
 ci, Əntan̄fə Əndə dā nwan̄uunə agyanə taa wu patə ka ca'ə ndəjwə
 ndəjwə. *Aamiina. †

⁶ Ma sətə bii nya, əntaa banə bii nyi oo'i, pooshi Əntan̄fə mbu'utəgi
 də aləkawalaakii. Kə mbu'utəgi ci. Amma əntaa patənə nga ənji
 *Isərayiila nə matadə ənji nga Əntan̄fə. ⁷ Əntaa patənə nga
 jijinyinə nga Ibərahiima əsə nə manjeevənaakii akəjwacii Əntan̄fə.
 Kə bii Əntan̄fə ka Ibərahiima, "Jijinyinə nga Isiyaaku na ndzaanə ka
 naaku." ⁸ Ətsə ca baarii oo'i, tə'i hara manjeeviitə pwayi Ibərahiima.
 Ma təya, əntaa manjeevənaakii nə tii akəjwacii Əntan̄fə. Amma,
 ma manjeeviitə pwayi ənji putə nga aləkawala nga Əntan̄fə, tii nə
 tantanyitə jijinyinə. ⁹ Acii wiinə makə sətə dūi Əntan̄fə aləkawalaakii,
 kə bii ci, "Ka saa'itə dəkəpaa nyi, ka ənyanə nə nyi, ka poonə nə
 Saraatu uundzə n̄gura."

¹⁰ Ha'ə əsə nə manjeevənə nga Rabeeka bəra'i. Ma təya, ka dənə
 rəjwə nə tii, waatoo, dzədzəshi'inaamə Isiyaaku. ¹¹⁻¹² Ma saa'itə
 manjeeviitə ma'ə asəkətə, taa n̄gahi ma'ə ki mapoomə tə tii, ma'ə tii
 madamə uushi bwayakii taa n̄nyiyikii əsə, patə da ha'ə kə bii Əntan̄fə
 ka ki, ən̄ki ci, "Gawə na paslə ka dara." Ma bii Əntan̄fə ka ki ha'ə, kaa
 ca baarii oo'i, ci ca tadə əndə makə sətə kadeesəkə ka ci. Ma cii kəya
 'wa ənda, əntaa putə nga slənə n̄gahi ənda, amma ha'ə kadeesəkə ka
 ci. ¹³ Makə sətə dūi manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə uu'i nyi tə
 Yakubu, nya kaaree ka Isəwa."

¹⁴ Iitə nee amə ətsa? Pooshi goon̄gaanə ashi Əntan̄fə kwa? Tə'i
 goon̄gaanə ashikii. ¹⁵ Acii kə shi ca bii ka Muusa, ən̄ki ci, "Ka nəhənə
 nə nyi təgunuunə nga taa wu patə kadeesəkə ka nyi. Nya tsakə
 taa tə wu patə kadeesəkə ka nyi əsə." ¹⁶ Acii ha'ə, ma tadənə nga

8:39 8.39 5.5; Yooh. 3.16; 2 Koor. 13.13; Af. 1.4; 2.4; 1 Tees. 1.4; 2 Tees. 2.16. **9:2** 9.2-3 Shig.

32.32. * **9:4** 9.4 manjeevənaakii: Shig. 4.22; Hoos. 11.1; məghərəvənaakii: Shig. 16.10;
 24.16-17; 40.34-35; aləkawalə: 'Wat. 17.7; Shig. 24.7-8; bariya: Shig. 20.24; aləkawalə nga
 wiinə: 3.2,4; 4.13,17; Gal. 3.6,14. † **9:5** 9.5 15.8; Shig. 3.6,15; Aləmasiihu: Mat. 1.1; Rooma
 1.3-4. **9:6** 9.6 3.3-4; 2.28-29. **9:7** 9.7 'Wat. 21.12; Mat. 3.9. **9:8** 9.8 Gal. 3.7; 4.23. **9:9**
 9.9 'Wat. 18.10,14. **9:10** 9.10-12 'Wat. 25.21-23; Rooma 11.6. **9:13** 9.13 Mal. 1.2-3. **9:14**
 9.14 3.5; Dzək. 32.4. **9:15** 9.15 Shig. 33.19; Mat. 20.1-15.

Əntanfə tə ənda, əntaa putə nga moonə nga əndəkii, əntaa putə nga slənaakii əsə, amma putə nga nəhə təgunuunə nga Əntanfə. ¹⁷ Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə nə sətə shi Əntanfə a bii ka *Fəriauna, "Ma ta'i nyi tə hə kaa ha ndzaanə ka nwanwa, kaa nya slənə də hə, nya baarii baawədaaki agyanəku, kaa ənjə a dəla də nyi taa dama patə asəkə duuniya."

¹⁸ Acii ha'ə, panğəranə oo'i, agi nəhənə nə Əntanfə təgunuunə nga taa wu patə kadeesəkə ka ci. Madə kadeesəkə ka ci əsə, ca ndaləgi moodəfə nga əndə'i ənda.

Nəhə təgunuunə nga Əntanfə da mabətəsəkaakii

¹⁹ Kə shii nyi ka ləgwanə nə əndə'i əndə ahadoonə oo'i, "Madə Əntanfə ca kavə ənji ka da taa mi pata, ka mi dīi cii kəya ka nə ka 'waslyakəonə nga ənja?" ²⁰ Guvakya! hə wu sanə bahə də mabizhinə ka Əntanfəwa? Ma uuda, paa ci ka ləgwanə ama əndətə ghənyi tə ci oo'i, "Ka mi ghənyi hə tə nyi makə ənə ha'a?" ²¹ Ma əndə ghənə uuda, ci nə əndə da baawəda nga ghənə taa mi patə mwayi ci. Madə mwayi ci, ka ghənətənə nə ci uudiinə bəra'i də manğabə ndzaba rəjwə; əndə'i nga slənəginə taa guci patə, əndə'i əsə, see tə'i saa'ikii slənəginə nə ənja.

²² Ha'ə nə Əntanfə əsə dīi. Kə mwayi ci baarii mabətəsəkaakii, kaa ənjə a shii baawədaakii. Amma patə da ha'ə, agi sə'wanə nə ci tə ənjitə ca bəzee ka səkəkii. Tə tii nii kəya zamagi. ²³ Kə mwayi ci əsə baarəgi tə duunuunaakii ka ənja, waatoo ka ənjitə cii kəya nəhə təgunuunətii, ca dəkəpaa tə tii kaa təya ndzaanə agi duunuunaakii.

²⁴ Amə nə ənjitə ta'i ci taamə. Əntaa agi *Yahudiinə tanə ta'i ci, amma da i agi ənjitə əntaa Yahudiinə əsə. ²⁵ Makə sətə bii ci asəkə ləkaləkətə nga Hoosaya oo'i, "Ma ənjitə pooshi sha ndzaa ka ənjaaki, ka 'wanə nə nyi tə tii ənjaaki. Ma hanyiitə paa nyi nja uudə tə tii əsə, ka 'wanə nə nyi tə tii moodəkəyaaki.

²⁶ Ka hatsə ha'ə əsə, nə hatə shi ca bii ka tii əntaa ənjaaki nuunə, davə əsə nə ənjə a ba ka tii manjeevənə nga Əntanfə Əndə vii əpinə nə tii."

²⁷ Kə wabi Isaaya əsə agyanə ənji Isərayiila, əjki ci, "Taa nğahi makə mandzənə ama gəərə nə lajənə nga ənji Isərayiila, amma gi'u ahadatii nə ənjitə na upaa luupaanə. ²⁸ Pooshi Slandanə na səkəpaa na, pii pii nii kəya lagi gəjwanə ka ənja." ²⁹ Ka danə makə sətə nyaahə Isaaya əsə, əjki ci, "Maci pooshi Slandanə Əndə baawəda bwasee kaamə ka hara slikerənə gaamə, kadə kə zagi amə dza'ə makə nga *Sadooma da *Gwamoora."

Da də'wa kaa Yahudiinə a upaa luupaanə

³⁰ Mi sanə ci ətsə a moo baarəna? Ma cii kəya baarə, ma ənjitə əntaa Yahudiinə, pooshi tii sha ali rəgwa nga ndzaanə ka ənji gojga

9:16 9.16 Af. 2.8. **9:17** 9.17 Shig. 9.16. **9:18** 9.18 Shig. 4.21; 7.3; 9.12; 14.4; 1 Piita 2.8. **9:20** 9.20 Isaa. 29.16; 45.9. **9:21** 9.21 Irim. 18.6; 2 Tim. 2.20. **9:22** 9.22 2.4,8. **9:23** 9.23 5.2. **9:24** 9.24 1.16; 10.12. **9:25** 9.25 Hoos. 2.25; 1 Piita 2.10. **9:26** 9.26 Hoos. 1.10. **9:27** 9.27-28 Isaa. 10.22-23. **9:29** 9.29 Isaa. 1.9.

akəŋwacii Əntaŋfə. Patə da ha'ə, ənji gooŋga nə tii akəŋwacii Əntaŋfə ŋga əna, acii kə vii tii gooŋga ka Yeesu. ³¹ Ma Yahudiinə, agi alə bariyatə ca kavə tə tii ka ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə nə tii, amma paa tii upaa. ³² Mi sanə dīi paa tii upana? Ma dīi ha'ə, acii də slənə ŋga ŋgeeritii dīi tii gazhi'waanə ŋga ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə, əntaa də vii gooŋga ka Yeesu. Agi pu'unə nə tii ashi faara pu'unə, təya kulagi. ³³ Tə'i ha'ə manaahəkii makə ətsə asəkə ləkaləkətə ŋga Əntaŋfə oo'i, "Tsaamuu wanyinə ka kapaa əndə'i faara asəkə *Sihyoona.

Ma faarakii, ka ndzaanə nə ci ka faara pu'unə ŋga ənja, ci na kulapaa də ənja.

Amma ma əndətə vii ka ci gooŋga, paa nyi na d'avə ka ci ayinə shaŋə."

10

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi ka shaŋə kaa ənjaaki *Yahudiinə a upaa luupaanə. Agi d'anə nə nyi də'wa, kaa təya upaa. ² Kə nee nyi, kə kavə tii nə ka nə'unə tə Əntaŋfə ka shaŋə, amma ma'ə tii agi təkunə. ³ Paa tii paaratəgi də rəgwətə ci Əntaŋfə a ŋgərə tə ənji ka ənji gooŋga. Acii ha'ə pooshi tii luuvə kaa təya vii natii nə ka Əntaŋfə, kaa təya ndzaa ka ənji gooŋga akəŋwaciikii. Amma agi alənə nə tii natii rəgwa ŋga ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwaciikii. ⁴ Ma ətsa, pooshi ka d'anə, acii ma sətə ci *bariya a moo banə, Aləmasiihu shi ka mbu'utəginə. Ma shi ci, kaa taa wu patə vii ka ci gooŋga a ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə.

Moonə ŋga Əntaŋfə kaa patənə ŋga ənjə a upaa luupaanə

⁵ Wiinə sətə nyaahə Muusa agyanə ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə də nə'u bariya, kə bii ci, "Ma əndətə ca nə'utə bariya, ci na mbədfə." ⁶ Amma ma agyanə ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə dāgi vii gooŋga, kə nyaahə ənji oo'i, "Ga ha ba ka naaku na, wu sanə nə ndərənə aadəgya?" Waatoo ka kiranə tə Aləmasiihu. ⁷ "Ga ha ba əsə, wu sanə nə jimənə aagi ənjə a gu'a?" Waatoo ka ŋgiranə tə Aləmasiihu. ⁸ Acii kə bii ləkaləkətə, "Kədəhə abii unə nə wabənə ŋga Əntaŋfə. Agi wabənə nuunə agyanəkii, una ŋgərəvə aa moodəfuunə." Ci nə habaranə ciina waaza koonə agyanə vii gooŋgaanə. ⁹ Madə kə bagyuunə putsəkə də moonə oo'i Yeesu nə Slandanaamə, una vii gooŋga də moodəfə rəŋwə oo'i, weewee kə madəe Əntaŋfə ka ci agi mamətə ənja, ka upaanə nuunə luupaanə.

¹⁰ Acii də moodəfə rəŋwə vii amə gooŋga. Də ha'ə ndzaa amə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə. Də maamə bagyaamə putsəkə. Də ha'ə upaa amə luupaanə əsə. ¹¹ Kə bii ləkaləkətə ŋga Əntaŋfə oo'i, "Ma əndətə vii ka ci gooŋga, paa nyi na d'avə ka ci ayinə shaŋə." ¹² Ma wabəətsa, taa ka wu patə. Acii pooshi kama kamaanə ahada Yahudiinə da ənjitə əntaa Yahudiinə. Rəŋwə dyanə nə Slandanə ŋga patənə ŋga ənja. Ci ca d'a barəkaanə ka patənə ŋga ənjitə ca kədii

9:30 9.30 10.20. **9:31** 9.31 10.2-3. **9:32** 9.32 4.4-5. **9:33** 9.33 Isaa. 8.14; 28.16; 1 Piita 2.6-8. **10:1** 10.1 9.1-3. **10:2** 10.2 Slənə 22.3. **10:3** 10.3 1.17. **10:4** 10.4 Gal. 3.24-25. **10:5** 10.5 Leew. 18.5; Gal. 3.12. **10:6** 10.6-8 Dzək. 30.12-14. **10:9** 10.9 1 Koor. 12.3; Fil. 2.11. **10:11** 10.11 9.33.

luupaanə aciikii. ¹³ Kə dīi makə sətə bii ləkaləkətə oo'i, "Taa wu patə kədii luupaanə acii Slandana, ka upaanə nə ci."

¹⁴ Amma, iitə sanə mbeenə tii ka kədii luupaanə aciikii madə pooshi tii vii ka ci goonja? Iitə mbeenə tii ka vii ka ci goonja madə pooshi tii fii habarakəya? Iitə mbeenə tii ka fanə madə pooshi ənji waazii ka tii habarakəya? ¹⁵ Iitə mbu'unə waazəkii ka tii, madə pooshi ənji sləkee ka ənji waazanə ka təya? Kə dīi makə sətə bii ləkaləkətə oo'i, "Dagwakii ka shanə nə shinə n̄ga ənji waaza N̄unyi Habara." ¹⁶ Amma gi'u ahadatii liwə N̄unyi Habara. Isaaya ci saakii, kə bii ci, "Slandana, wu sanə luuvə waazə geena?" ¹⁷ Acii ma vii goonjaanə, dāgi fa N̄unyi Habara ca shigi. Ma fa N̄unyi Habara əsə, dāgi waazanə tə Aləmasiihu ca shigi.

¹⁸ Amma kə ləguyi nyi, əŋki nyi: ya, tantanyinə pooshi tii fii N̄unyi Habara nii? Weewee kə fii tii. Makə sətə bii ləkaləkətə oo'i, "Kə fii ənji uura n̄ga ənji waazanə asəkə duuniya patə. Taa dama patə kə mbu'i waazanatii asəkə duuniya." ¹⁹ Nya ənə ka ləgwanə: pooshi ənji Isərayiila paaratəgi kwa? Weewee kə paaratəgi tii, amma paa tii luuvə. Ma n̄ga təkəŋwanə, kə bii Muusa, əŋki ci, "Ma bii Əntanfə, ka kavənə nə nyi tuunə koonə sərəhə tə ənjitə mambu'umə bahə hanyinə. Nya kavə tuunə ka bəzə səkə aashi ənjitə pooshi shii taa mi."

²⁰ Ma Isaaya nə ci, paŋgəranə bagi ci, kə bii ci, "Ma bii Əntanfə, ma ənjitə pooshi agi alənə tə nyi, tii lapaa tə nyi.

Kə shigi nyi ka ənjitə pooshi agi laagwanə tə nyi."

²¹ Amma ma agyanə ənji Isərayiila, kə bii ci, "Uusəra patə nə nyi agi vii ciinəki ka purətə han̄kaliinə da ənji panə tə nyi."

11

Təgunuunə n̄ga Əntanfə agyanə ənji Isərayiila

¹ Takumə kaa nya ləgwa, ya sanə, kə kaaree Əntanfə ka ənjaakii *Isərayiila kwa? Poosha, nyi ka naaki nə maa, əndə Isərayiila nə nyi, jijinə n̄ga Ibərahiima agi slikerənə n̄ga Beejaminə nə nyi əsə.

² Pooshi Əntanfə kaaree ka ənjaakii taa gi'u, acii ci ta'i tə tii daga n̄kə. Kə shii unə sətə bii ləkaləkətə hatə kirə *Iliya tuunaakii agyanə ənji Isərayiila, ³ ətə bii ci, "Ya'ə Slandana, kə bəələgi tii anabiinaaku, təya waalagi ha n̄ga d̄a ka hə sataka. Nyi rəŋwə dyanə mbədaanə. Watiinə ka aalə rəgwa n̄ga bələginə tə nyi." ⁴ Wiinə sətə jikəvə Əntanfə ka ci, əŋki ci, "Kə dəkəpaa nyi ka naaki nə ənji dəbu'u mədfə pu'unə. Pooshi tii sha pasli tə Ba'ələ." ⁵ Ha'ə əsə dīi ka ənə saa'i, tə'i ənji gi'u ətə ta'i Əntanfə ahada ənji Isərayiila putə n̄ga pwapoonaakii ka tii.

⁶ Ma tadənaakii tə tii, putə n̄ga pwapoonaakii ka tii, əntaa putə n̄ga

10:12 10.12 3.22. **10:13** 10.13 Yaw. 3.5. **10:15** 10.15 Isaa. 52.7. **10:16** 10.16 Isaa. 53.1; Yooh. 12.38. **10:17** 10.17 Yooh. 17.20. **10:18** 10.18 Jab. 19.5. **10:19** 10.19 Dzək. 32.21; Rooma 11.11. **10:20** 10.20 Isaa. 65.1; Rooma 9.30. **10:21** 10.21 Isaa. 65.2. **11:1** 11.1 Slənə 22.30; 2 Koor. 11.22; Gal. 1.13-14; Fil. 3.5. **11:2** 11.2 11.29; Jab. 94.14; Irim. 31.37. **11:3** 11.3-4 1 Meem. 19.10,14,18. **11:5** 11.5 9.27.

slənati. Aci maci putə nga slənətə ci ənjə a dfa ta'i ci tət tii, kə ndzaa ci ətsə əntaa tantanyinə nə pwapoonaakii.

⁷ Ma kamə, ma ənji Isərayiila, paa tii upaa sətə ci təya alə. See matadə ənjitə gi'u tanə upaa səkii. Ma hara ənji, kə kaaree tii ka fa 'wanə nga Əntanfə. ⁸ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, "Kə kavə Əntanfə tət tii kaa təya təkuree ka paaratə də uushi. Ca'ə ənshineə pooshi uushi ci təya nee taa fanə." ⁹ Kə bii Dawuda əsə,

"Wa ca dfa ənjə a kəsə tət tii agi kumənati!

Wa təya kula. Wa ənjə a dzatə tət tii!

¹⁰ Wa ca dfa ənjə a pa'əgi ginətii,

acii ga təya neegi də uushi.

Wa ca dfa təya sa cibə uusəra patə."

¹¹ Ha'ə əsə, wiinə əndə'i uushi cii kya ləgwa: Ya sanə ya ənji Isərayiila, makə pu'i tii, kulii tii, paa tii ka madənə ma'ə kwa? Ka madənə nə tii. Amma putə nga 'waslyakəənati upaa ənjitə əntaa Yahudiinə luupaanə, kaa Yahudiinə a shii sərəhənə ka tii. ¹² Aciikii ha'ə, ma 'waslyakəənə nga Yahudiinə, barəkaanə lanə kira ci aa duuniya. Də ghatə paaratəginati upaa ənjitə əntaa Yahudiinə ka barəkaanə lanə. Makə dīi ci, kə kira 'waslyakəənati barəkaanə lanə ətsa, mada kə ənya tii aakəwacii Əntanfə, ka ndzaanə nə barəkaanəkii lanə dərəva.

Upaa luupaanə nga ənjitə əntaa Yahudiinə

¹³ Takumə kaa nya wabə koonə dīi ənjitə əntaa Yahudiinə. Ma nyi, ma sləkee Əntanfə ka nyi, kaa nya ndzaanə ka masləkee əndə ahada ənjitə əntaa Yahudiinə. Ma slənətsa, ka dəlaginə nə nyi, ¹⁴ kaa ca shii kavənə tət Yahudiinə kaa təya sərəhə tuunə, mbu'u ka upaanə nə hara ənji luupaanə. ¹⁵ Mada ma kaareenə nga Əntanfə ka tii, də ci ndzaa ənji *duuniya patə ka guviinə nga Əntanfə, iitə dfanəkii mada kə luuvə Əntanfə tət təya? Ka ndzaanə nə ci makə ənjitə məkii, təya ənə ka madənə da i əpinə amatii.

¹⁶ Mada kə vii ənji ka Əntanfə təkəwanə nga buroodi gi'u, kə ndzaa ci ətsə, naakii patə nə buroodikii. Mada ma slərəginə nga ənfwa, nga Əntanfə, naakii əsə nə ciinə nga ənfukii. ¹⁷ Tə'i ənfwə zayitunə nga yaa. Kə biiyigi hara ciinəkii, ənjə a ngərə ciinə nga zayitunə nga bilinə, ənjə a gənutəgi da ətə nga yaa. Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, makə zayitunə nga bilinə nuunə. Wanuunə agi upaa ngeerənə nga ndzaanə nga Yahudiinə. ¹⁸ Aci ha'ə, goona bərapaa tət tantanyitə ənfwa. Ma unə, ciinə nga ənfwə nuunə. Əntaa unə kəsəpaa slərəginə, amma slərəginə kəshi tuunə. Aci ha'ə, goona hanətə noonə na.

¹⁹ Mbu'u ka banə nə hə, "Awa, ma pwaatəgi ciinə nga ənfwa, kaa ənjə a shii gənutəginə də nyi." ²⁰ Goonğa, putə nga ghatə vii goonğati ka Yeesu pwaatəgi ənji tət tii. Ma una, putə nga vii goonğa goonə gənutəgi ənji duunə aashi ənfukii. Aci ha'ə, goona hanətə noonə na, amma nğwaləmə. ²¹ Aci ma Əntanfə, paa ci nyihə təgunuunə

11:6 11.6 4.5; Gal. 3.18. **11:8** 11.8 Isaa. 29.10; Dzək. 29.3; Mat. 13.14-15. **11:9** 11.9-10 Jab. 69.23-24; 35.8. **11:11** 11.11 Slənə 13.46; Rooma 10.19. **11:13** 11.13 1.5. **11:16** 11.16 Baan. 15.19-21. **11:17** 11.17 Af. 2.11-13. **11:18** 11.18 Yooh. 4.22. **11:20** 11.20 1 Koor. 10.12.

nga tantanyitə ənfwa, waatoo Yahudiinə, makə kə kaaree tii ka ci. Ha'ə nuunə əsə. Mada kaaree unə ka ci, paa ci ka nəhə təgunuunə goonə. ²² Kə nee amə, ma Əntanfə, nga'ə nə ci, iza'u nə ci əsə. Iza'u nə ci ka ənjitə kulii. Ma koonə, mada kə gi unə aakəŋwa də ndzaanə agi nga'ənaakii, maŋga'a əndə nə ci. Amma mada pooshi, ka pwaatəginə nə ənji tuunə. ²³ Ma Yahudiinə əsə, mada kə bwasee tii ka ghatə vii goonɡatii, ka ənəgərənə nə Əntanfə də tii ka hatii nga ŋukə. Acii ka mbeenə nə ci ka d'anə ha'ə makə ətsa. ²⁴ Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, ənfwə nga bilinə nuunə. Ka mbeenə nə ci ka ŋgərənə tuunə, ca gəŋutəgi da ənfwə nga yaa. Sakwa Yahudiinə dīi? Ka mbeenə nə ci ka ŋgərə tə tii, waatoo tantanyitə ənfwə yaa, ca ənə ka gəŋutəginə.

Pwapoona nga Əntanfə ka ənji patə

²⁵ Ndzəkəŋushi'inəkya, nga'ə ka nyi koonə paaratəgi də uushi rəŋwə, waatoo, sətə nji ma'umbeekii, accii goona səkəpaanə ka banə oo'i, kə shii unə patənə nga uushi'inə. Ma ndalənə nga moodəfə nga ənji Iserayiila, əntaa ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, amma kadə na uudə, waatoo saa'itə nə mambu'u laŋənə nga ənjitə əntaa Yahudiinə a shi patə aatsaa səfə Əntanfə. ²⁶ Makə ətsə ha'ə nə patənə nga ənji Iserayiila a upaa luupaanə, makə sətə bii ləkələkətə oo'i,

“Ka shinə nə Maluu də *Sihiyoonə, ca ŋgərəgi patənə nga ŋgərəkikinə ahada jijinyinə nga Yakubu.

²⁷ Saa'ikii nii kya ŋgərəgi ka tii 'waslyakənatii, ci nə aləkawalətə nii kya dā da tii.”

²⁸ Ma Yahudiinə, ənji daawaanə nga Əntanfə nə tii ka rəgwa nga Ŋunyi Habara, kaa una shii upaa luupaanə. Amma kə ndzaa tii ka moodəkəyaakii putə nga tadənaakii tə tii da dzədzəshinətii. ²⁹ Acii ma Əntanfə, paa ci ka zə'u də hiima agyanə əndətə ta'i ci da əndətə dīi ci ka ci barəkaanə. ³⁰ Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, kə dīi unə purətə haŋkalaanə ka Əntanfə ŋukə. Amma kə nyihə Əntanfə təgunuunə goonə putə nga ghatə fanə tə ci nga Yahudiinə. ³¹ Ha'ə əsə ci Yahudiinə a dā purətə haŋkalaanə ka Əntanfə nga əna. Amma ka nəhənə nə Əntanfə təgunuunatii, putə nga təgunuunaakii ətə cii kəya nəhə agyanuunə. ³² Acii kə pa'əgi Əntanfə tə ənji patə makə ənji furəshina putə nga ghatə fanatii tə ci kaa ca shii nəhə təgunuunatii.

Dəlaamə də Əntanfə

³³ Ma Əntanfə, mawahə nə ci ka shaŋə, kə shii ci uushi'inə patə, pooshi əndə mbee ka bagi hiimaakii. Pooshi əndə paaratəgi də rəgwaakii əsə.

³⁴ “Wu saŋə shii hiima nga Slandana?

Wu saŋə mbu'i bahə ka ka ci hiima?

³⁵ Wu sha vii ka ci dəmənə?”

³⁶ Acii uushi'inə patə ci tagii. Daciikii ndzaa uushi'inə patə, ka ci saakii. Naakii nə duunuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə! *Aamiina.

11:25 11.25 Mat. 24.14; Yooh. 10.16. **11:26** 11.26-27 Isaa. 59.20-21; 27.9; Irim. 31.33-34.
11:29 11.29 3.3-4; 15.8. **11:32** 11.32 3.22; Gal. 3.22. **11:33** 11.33 Ayb. 11.7; Jab. 139.17.
11:34 11.34 Ayb. 15.8; Isaa. 40.13. **11:35** 11.35 Ayb. 41.3. **11:36** 11.36 16.27; 1 Koor. 8.6.

12

Ndzaanə nga əndə slənə ka Əntanjə

¹ Ndžəkəŋuŋuŋi'inəkya, putə nga nəhə təgunuunə gaamə nga Əntanjə cii kya wabə koonə. Ci dīi cii kya kədii tuunə koonə vii noonə nə ka Əntanjə, koonə ndzaanə ka satakətə da i əpinə. Viimə noonə nə patə ka ci, makə sətə kadeesəkə ka ci. Ətsə nə matahu rəgwa nga paslənə ka ci. ² Goona də makə sətə ci ənji *duuniya a də. Amma, wa Əntanjə a zə'wee ka hiima goonə kurakii, koonə shii sətə cii kəya moo. Waatoo, koonə shii ŋunyi uushi, sətə ca kadeesəkə ka ci, da koonə shii gooŋgaanə.

³ Ma cii kya ba əna, putə nga pwapoone nga Əntanjə ka nyi. Agi banə nə nyi ka taa wu ahadoonə, ga ca ŋgərə naakii na palee ka sətə difə. Amma, wa ca hətəpaa naakii nə makə sətə difə. Taa wu patə, wa ca də slənə də vii gooŋgaakii makə sətə vii Əntanjə ka ci kaa ca slənəgi. ⁴ Kə shii amə, rəjwə nə shishinə nga ənda, amma tə'i purəŋanyinə kama kama ətə gəjūtəgi də ci, taa ŋgutə purəjanə patə da slənaakii. ⁵ Ha'ə əsə, taa ŋgahi laŋə naamə, shishinə rəjwə naamə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Magəjukii naamə patə ka ha rəjwə, makə sətə dīi purəŋanyinə kama kama aŋi shishinə rəjwə. ⁶ Kə dīi Əntanjə kaamə pwapoone nga də slənənyinə kama kama. Aci ha'ə, madə waaza ŋunyi Habara nə pwapootə dīi Əntanjə kaamə, tyasə see a waazaamə makə sətə dīi vii gooŋga gaamə. ⁷ Madə pwapoone nga tsakə ənja, tyasə see a tsakaamə tə tii. Madə ka dzəgunənə ka ənji əsə, tyasə see a dzəgunaamə ka ənja. ⁸ Madə ka tsakə ŋgeerənə ka hara ənja, tyasə see a dəamə ha'ə. Madə pwapoone nga ndzaanə nga ciinə fitə əsə, vii amə də ədzəmə rəjwə. Madə pwapoone nga ndzaanə ka matakəŋwanə əsə, slənaamə də gazhi'waanə. Madə pwapoone nga də nga'aanə ka hara ənji əsə, dəamə də moodasəka.

⁹ Wa uufənə goonə a ndzaanə nga tantanyinə. Goona slənə bwaya bwayaanə ŋaŋə. Kəsətəmə gooŋgaanə təŋə təŋə. ¹⁰ Makə dīi ci ndžəkəŋuŋuŋi'inə nuunə putə nga Aləmasiihu, uufəməshinə ahadoonə, dəmə gazhi'waanə nga duunətəshinə ahadoonə. ¹¹ Dəmə slənə də gazhi'waanə, goona ənyadə. Dəmə slənə ka Slandanə də ədzəmə rəjwə. ¹² Ma kanətsə kii unə ka Əntanjə, wa ca kavə tuunə ka ndzaanə də moodasəka. Ndzaamə də səwatənə agi sa cibənyinə goonə, una də də'wa uusəra patə. ¹³ Təkəpaamə uushi'inə da ndžəkəŋuŋuŋi'inə ənji nə'unə ətə pooshi uushi aciitii, una luu mu'uminə aahoonə aasii.

¹⁴ Ma ənjitə ca cibee koonə, kədiimə acii Əntanjə, kaa ca də ka tii barəkaanə; goona kədii ka tii saawanə. ¹⁵ Dəmə moodasəkə da ənjitə ca də moodasəka. Tuumə ka hakii da ənjitə ca tuu əsə.

¹⁶ Ndzaamə ka ma rəjwə. Goona haŋətə noonə na. Amma, ma

12:1 12.1 6.13; 1 Piita 2.5. **12:2** 12.2 Af. 4.22-24; 1 Tees. 5.21. **12:3** 12.3 1.5; Mat. 20.26; 1 Koor. 12.11,28; Af. 4.17. **12:4** 12.4-5 1 Koor. 12.27. **12:6** 12.6-8 1 Koor. 12.4-11; 12.27-14.40; 1 Piita 4.10-11. **12:7** 12.7-8 Slənə 6.1-3; 2 Koor. 9.5,7. **12:9** 12.9 2 Koor. 6.6; 8.24; 1 Tim. 1.5; 1 Piita 1.22; 1 Koor. 13.4-7. **12:10** 12.10 14.15; Yooh. 13.14-15; Gal. 5.13; 6.3,10; Af. 4.2; Fil. 2.2-3. **12:11** 12.11 8.9; Gal. 5.25; Səniinə 3.15. **12:12** 12.12 5.2-3; 8.24-25; Mat. 24.13,22; Luka 18.1; 1 Koor. 10.13; 1 Tees. 2.14. **12:13** 12.13 Gal. 6.10; Ibər. 13.2. **12:14** 12.14 Mat. 5.44. **12:15** 12.15 Ayb. 30.25; 1 Koor. 12.26; 2 Koor. 11.29.

đanuuna, hētēpaamē noonē nē ka đa taa ŋgutē tsarē ŋga slēnē ka ənja. Goona ŋgērē noonē nē makē kē shii unē uushi palee ka tii.

¹⁷ Mada kē đii əndē koonē bwaya bwayaanē, goona ənēpaagi ka ci dē bwayakii. Amma đamē gazhi'waanē ŋga đa sētē ci ənjē a nee oo'i, ŋga'ə đii unē. ¹⁸ Đamē gazhi'waanē ŋga đa ndzaanē agi jamənē da patənē ŋga ənja. ¹⁹ Kadashinyinaakya, mada kē đii ənji koonē bwaya bwayaanē, goona ki'i noonē. Amma, ma đanuuna, bwaseemē ka ci, aadē mabētəsəkē ŋga Əntaŋfē a kula aanē əndəkii. Makē sētē đii manaahəkii asəkē ləkaləkātē oo'i, "Nyi na ki'i, bii Slandana."

²⁰ Tə'i manaahəkii asəkē ləkaləkātē əsə oo'i, "Ndii zəmē ka əndē daawaanaaku. Mada đii meegiirənē tē ci, ndii ka ci ma'inə. Aci dē đanē ha'ə makē ətsē đavənəku ka ci ayinē, ca ətsa tē ci makē gunē."

²¹ Goona kapaa rəgwa kaa bwaya bwayaanē a jaala agyanuunē, amma jaalamē anəkii dē đa ŋga'aanē.

13

Wa əndē nə'unə a nə'u sətē ci gayinə a ba

¹ Taa wu patē, wa ca nə'u, ca fa tē gayinē ŋga hanyinē. Aci pooshi əndē ca đa ŋwanuunē mada pooshi Əntaŋfē vii ka ci. Ma ənjitē ca đa ŋwanuunē, Əntaŋfē ta'i tē tii. ² Aci ha'ə, taa wu patē kaaree ka gayinē, kē kaaree ci ka sētē đii Əntaŋfē ətsa. Ma əndētē ca đa ha'ə, gəŋwanē ŋga Əntaŋfē cii kəya əlya aagyanəkii. ³ Aci ma gayinē, pooshi ənji slēnē ŋga'aanē ka ŋgwalənē aciitii. Ənji đa bwaya bwayaanē nē ŋgwalənē. Mada ŋga'ə koonē koonā ndzaanē yadē ŋgwalənē acii gawa, see a đoonē gooŋgaanē, kaa ca dəlagi duunē. ⁴ Aci ma tsarē ŋga əndətsa, əndē slēnē ka Əntaŋfē nē ci, ka shii tsəkənē duunē. Amma mada kē đii unē bwaya bwayaanē, ka ŋgwalənē nuunē aciikii. Aci ma baawəđatē vii Əntaŋfē ka ci, əntaa ŋga zabē, amma kaa ca slənəgi ka ci ka dzalē ənjitē ca đa bwaya bwayaanē. ⁵ Aci ha'ə, ŋga'ə mada fii ənji gayinē. Əntaa wata acii bəzee ka səkē ŋga Əntaŋfē, amma putē ŋga shiitē shii hē oo'i, dagwa uushi cii kwa đa.

⁶ Ci đii əsə cuuna ki'i tsəka. Aci ma *ənji luu tsəka, mada kē đii tii slənəkii dē rəgwakii, slēnē ŋga Əntaŋfē ci təya đa. ⁷ Aci ha'ə, ki'imē ka tii sētē dəbee una ki'i ka tii. Taa ŋgutē tsarē ŋga tsəkē patē dəbee una ki'i, ki'imē. Ha'ə əsə, famē tē ənjitē dəbee una fa tē tii, haŋətēmē tē ənjitē dəbee una haŋətē tē tii əsə.

Uudəshinə ahada ənji nə'unə

⁸ Goona luuvē kaa dēmənē a ndzaanē ashuunē. Uudəshimē aakəŋwa aakəŋwa, acii ci nē dēmənəətē ashuunē. Taa wu patē uu'i tē ənja, kē nə'utē ci bariya ətsa. ⁹ Ma bariya, kē bii ci kaamē, "Goona aləhiinē, Goona bələhiinē. Goona hərə. Goona sərəhə." Patənē ŋga bariyanyitsa da hara bariyanyinē, wiinē hatē njanē tii, waatoo, "Uuduu tē əndētē abiiku makē sētē cii kwa uudē naaku na." ¹⁰ Ma

12:16 12.16 Waḅ. 3.7; 1 Koor. 1.10-11,19-20,27-28; 8.1. **12:17** 12.17 Waḅ. 20.22; 1 Koor. 6.7; 1 Tees. 5.15; 1 Piita 3.9. **12:19** 12.19 Džək. 32.35; Mat. 5.39. **12:20** 12.20 Waḅ. 25.21-22; Mat. 5.44. **13:1** 13.1-7 Slənē 5.29; Tit. 3.1; 1 Piita 2.13-14; Səniinē 13; 20.4. **13:1** 13.1 Waḅ. 8.15-16. **13:3** 13.3 1 Piita 2.14; 3.13. **13:5** 13.5 2.15. **13:7** 13.7 Mat. 22.21. **13:8** 13.8-10 Yooh. 13.34; 1 Koor. 13; 16.14; Gal. 6.10. **13:9** 13.9 Džək. 5.17-21; Leew. 19.18; Mat. 22.34-40; Gal. 5.14; Yak. 2.8-13.

əndətə da uufənə a ədzəməkii, paa ci ka dā daawaanə ka əndətə abiiikii. Acii ha'ə, ma uufənə, ci mbu'utəgi də bariya patə.

¹¹ Dəmə aakəŋwa də dānə ha'ə, makə kə shii unə, kə uugi saa'i ŋga vədəhənə goonə ka ŋunyinə mbu'yanə, waatoo saa'i ŋga uudəpaa upaa luupaanə gaamə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə, əntaa makə ənə dzəgi aaba'ə saa'itə 'watəgi amə vii goonja. ¹² Kədəhə nə ha ka pukənə, pooshi vədə ma'ə. Bwasee amə ka dā slənə ŋga təkunə. Ŋgəraamə uushi'inə ŋga paginə kaama dā panə agi camənə. ¹³ Makə dūi ci ənji ŋga camənə naamə, wii amə agi camənə, makə sətə dəbee ama wii. Gaama ka naamə ka dā ajjiinənə da saasa ənwa. Bwasee amə ka aləhiinə da badawaanə, ama bwasee ka paapanə da sərəha.

¹⁴ Ŋgərəmə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu kaa ca ndzaanə ashuunə, una bwasee ka dā sətə ca kadeesəkə ka shishinuunə. Goona nə'u hiima ŋga shishinuunə.

14

Goona lagi gəŋwanə agyanə əndə nə'unə makə unə

¹ Ma əndə nə'unə ətə matəkii agi vii goonjaakii, luumə tə ci aahadoonə. Amma goona dā ka ci mabizhinə agyanə hiimaakii. ² Ma vii goonja ŋga əndə'i ənda, kə kapaa ci ka ci rəgwa ŋga zəmə taa mi patə. Amma ma əndətə matəkii agi vii goonja, banyinə tanə cii kəya zəmə. ³ Ma əndətə ca zəmə taa mi patə, ga ca bərapaa tə əndətə pooshi ka zəmənə. Ha'ə əsə, ma əndətə ca zəmə banyinə tanə, ga ca lagi gəŋwanə agyanə əndətə ca zəmə uushi'inə patə. Ma bii nyi ha'ə, acii kə ŋgirə Əntarjə tə ci ka əndə goonja. ⁴ Hə wu sanə bahə lagi gəŋwanə agyanə əndə slənə ŋga əndə'i ənda? Acii see Slandanəkii nə lagi ka ci gəŋwanə, taa tə'i ma'inə aahakii, taa pooshi. Ka ndzaanə nə ci yadə ma'inə boo, acii ka mbeenə nə Slandanə ka kavənə tə ci ka ndzaanə yadə ma'inə.

⁵ Ma əndə'i ənda, ka banə nə ci, ma əndə'i uusəra, kə palee ka harakii. Əndə'i əndə naakii, ka banə nə ci, uusəraninə patə uushi rəŋwə nə tii. Taa wu patə, wa ca shii sətə cii kəya hiima, ca datə ha'ə.

⁶ Taa wu patə ca ŋgərə əndə'i uusəra makə mađuunə uusəra, agi dānə nə ci ha'ə kaa ca shii haŋətənə də Slandana. Taa wu patə ca adə zəmə əsə, ŋga'ə ka ci, kaa ca haŋətə tə Slandana makə dūi ci agi kuyiriinə nə ci tə Əntarjə putə ŋga zəməkii. Taa wu patə ca kaaree ka zəmətə əsə, ŋga'ə ka ci kaa ca haŋətə tə Slandana. Agi kuyiriinə nə ci tə Əntarjə əsə. ⁷ Pooshi əndə ahadaamə ca ndzaanə wata ka naakii nə tanə. Pooshi əndə ca əntə ka naakii nə əsə. ⁸ Madā kə ndzaa amə da i əpinə, ka Slandanə ndzaa amə. Madā kə əŋkyaamə əsə, ka Slandanə əŋkyaamə. Taa da i əpinə naamə, taa kə məkyaamə, patə ŋga Slandanə naamə. ⁹ Acii ma Aləmasiihu, kə əŋki ci, ca madətə agi maməətə ənja, kaa ca shii ndzaanə ka Slandanə ŋga ənjitə da i əpinə da maməətə ənji patə.

13:11 13.11-12 1 Tees. 5.5-8. **13:11** 13.11 Af. 5.14-16; 1 Koor. 7.29-31. **13:12** 13.12 Af. 5.11; 6.11,13; 1 Yooh. 2.8. **13:13** 13.13 Luka 21.34; Af. 5.18. **13:14** 13.14 Fil. 2.5; Kwal. 3.15. **14:1** 14.1-15.6 1 Koor. 8.1-13; 9.22; 10.23-33; Kwal. 2.16,20-22; 1 Tim. 4.4-5; Ibər. 13.9. **14:1** 14.1 15.7. **14:2** 14.2 Dan. 1.8; 1 Koor. 10.25-28. **14:5** 14.5 Gal. 4.10. **14:6** 14.6 1 Tim. 4.3-5. **14:7** 14.7-9 2 Koor. 5.14-15; Gal. 2.19-20.

¹⁰ Ya ha, ka mi cii kwa lagi gəɲwanə agyanə ndzəkəɲwa? Ya ha əsa, ka mi cii kwa bərapaa tə ndzəkəɲwa? Amə patə na kəɲaanə akəɲwacii Əntaɲfə, ca ɗa kaamə gəɲwanə. ¹¹ Aciɪ tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Nyi Əntaɲfə ca ba koonə, patənə ɲga əɲji na gərə'waanə akəɲwaciiki, patənə ɲga əɲji na baɲi paɲgəraɲə oo'i, nyi nə Əntaɲfə." ¹² Aciɪ ha'ə shii amə oo'i, taa wu patə ahadaamə, kadə nii kəya baabagi slənaakii akəɲwacii Əntaɲfə.

Da sətə ca kulapaa də ndzəkəɲushi'inuunə

¹³ Makə ha'ə dɪi əna, gaama laalagishi gəɲwanə ahadaamə ma'ə. Ma ɗanuunə, ɗatəmə hiima acii goona dɪi sətə ca kavə tə ndzəkəɲushi'inuunə kaa ca ɲusləgi a rəgwa Əntaɲfə. ¹⁴ Ma nyi, əndə ɲga Slandanaamə Yeesu nə nyi. Kə shii nyi weewee pooshi tsarə ɲga zəmə ətə ajjiɲə akəɲwacii Əntaɲfə. Amma maɗa kə ɲgiri əndə'i əndə zəmə makə ajjiɲə, yoo, wa ca bwasee ka adə zəməkii. ¹⁵ Aciɪ maɗa kə gwazəgi hiima ɲga ndzəkəɲu acii putə ɲga zəmətə cii kwa zəmə, paa hə aɲi uudənə tə ci ma'ə ətsa. Ga ha luuvə kaa ha adə zəmətə ca kavə tə ndzəkəɲu ka zanə, acii ka putaakii əɲki Aləmasiihu. * ¹⁶ Taa ɲga'ə ka hə nə səkii, ga ha ɗa, acii ga əɲjə a wabi bwaya uushi putə ɲga səkii. ¹⁷ Aciɪ ma *ɲwanuunə ɲga Əntaɲfə, əntaa wabənə ɲga zəma taa saasa uushi'inə. Amma see gooɲgaanə da ndzaanə aɲi jamənə da moodasəka ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka əɲja. ¹⁸ Taa wu patə ca paslə tə Aləmasiihu ha'ə makə ətsa, ka luuvənə nə Əntaɲfə tə ci, əɲji shiɲkinə a dəlāgi də ci əsə.

¹⁹ Aciɪ ha'ə, see a kaamə nə ka ɗa sətə ca kira ndzaanə jamə, ama ɗa sətə ca tsakə ɲgeerənə ka əɲja. ²⁰ Putə ɲga zəmə ga ha saawee ka slənətə dɪi Əntaɲfə. Zəmənyinə patə, ka zəmənə nə əɲja, amma maɗa kə aɲi hə zəmətə ca kavə tə əndə'i əndə ka ɲusləginə a rəgwa Əntaɲfə, bwayakii dɪi hə. ²¹ Aciɪ ha'ə, bwasee ka adə taa ɲgutə tsarə ɲga zəma, taa sa əɲvwa, ha bwasee ka ɗa taa ɲgutə uushi ətə ca kavə tə ndzəkəɲu ka ɲusləginə a rəgwa Əntaɲfə. Maɗa kə dɪi hə ha'ə, ka ɗanə ɲga'ə. ²² Taa mi patə shii hə agyanə adə zəməkii, ahadoonə saaku da Əntaɲfə. Ma əndətə shii oo'i, ma sətə cii kəya ɗa, də rəgwakii cii kəya ɗa, ca ɗa yadə shakanə, əndə moodasəkə nə ci. ²³ Amma maɗa aɲi shakanə nə ci tə sətə cii kəya adə, maɗa kə aɲi ci, ka kəsənə nə gəɲwanə tə ci, acii paa ci kəɲaanə agyanə sətə shii ci. Taa mi patə dɪi ənda, maɗa əntaa agyanə vii gooɲgaakii, 'waslyakəənə ətsa.

15

Danə makə sətə ca kadeesəkə ka hara əɲja

¹ Ma amə ənə uugi zəɲjanə aɲi vii gooɲga gaamə, tsakaamə tə matə ɲgeerənyinə, gaama ɗa wata sətə ca kadeesəkə kaamə. ² Taa wu patə ahadaamə, wa ca tsakə tə əndətə abiikii kaa ca shii gərənə, ca zəɲja aɲi vii gooɲgaakii. ³ Aciɪ Aləmasiihu ka naakii nə maa, paa ci dɪi sətə ca kadeesəkə ka ci. Amma kə dɪi ka ci makə sətə dɪi manaahəkii

14:10 14.10 2.6. **14:11** 14.11 Isaa. 45.23-24. **14:12** 14.12 Gal. 6.5. **14:13** 14.13 1 Koor. 10.32; 1 Yooh. 2.10. **14:14** 14.14 14.23; Mat. 15.11; Slənə 10.15; Tit. 1.15. * **14:15** 14.15 1 Koor. 8.1,11-13; da purəjanə 13; Gal. 6.10. **14:17** 14.17 Mat. 6.31-33; 1 Koor. 8.8; Gal. 5.22-24. **14:21** 14.21 1 Koor. 8.13. **14:23** 14.23 14.14. **15:1** 15.1-2 14.1-2; 1 Koor. 8.1-2; 10.23-24.

asəkə ləkələkatə oo'i, "Kə dīi tii ka hə jarəwiinə, amma aagyanəki kulya jarəwiinəkii." ⁴ Patənə ŋga naahənə asəkə ləkələkatə, kaamə nyaahə ənji ka shii dzəgunənə kaamə, kaama ka nə ka aləkawalətə dīi Əntan̄fə ka ənjaakii. Ma ka nətsa, dagi sə'watənə ca shigi, da dagi kəŋənə ndihə ndihə makə sətə ci ləkələkatə a dzəgunə kaamə.

⁵ Ma Əntan̄fə, Əndə vii ndzaanə də sə'watənə nə ci. Ci ca tsakə kaamə ŋgeerənə a ədzəmaamə. Wa ca vii koonə ndzaashinə jamə ahadoonə dagi nə'u dərəpə ŋga Yeesu Aləmasiihu, ⁶ koona shii dələnə də Əntan̄fə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka ciinə rəŋwə, də ma rəŋwə.

*Dələnə də Əntan̄fə ahada ənjitə əntaa *Yahudiinə*

⁷ Acii ha'ə, kə dəbee una ləwəshinə ahadoonə makə sətə liwə Aləmasiihu tuunə. Madfa kə dīi unə ha'ə, ka dələnə nə ənji də Əntan̄fə. ⁸ Acii kə bii nyi koonə, ma Aləmasiihu, kə ənəpaa ci ka əndə slənə ka putə ŋga ənji *Isərayiila, kaa ca shii baariinə oo'i, əndə goon̄ga nə Əntan̄fə. Ətsə ha'ə mbu'utəgi də aləkawalə ŋga Əntan̄fə ka dzədžəshii'nə. ⁹ Ma dīi ci ha'ə əsə, kaa ənjitə əntaa Yahudiinə a shii dələginə də Əntan̄fə putə ŋga nəhə təgunuunatii. Makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkələkatə oo'i, "Ka dələginə nə nyi də hə ahada ənjitə əntaa Yahudiinə, ka kanə nə nyi wanyanə də ləməku."

¹⁰ Kə bii ci əsə,

"Unə ənjitə əntaa Yahudiina, d'famə moodasəkə da matad'ə ənji ŋga Əntan̄fə."

¹¹ Tə'i əsə ətə bii,

"Ənjitə əntaa Yahudiina pata, dələnə də Slandana.

Ənji pata, dələnə də ci."

¹² Ha'ə əsə kə bii Isaaya, əŋki ci,

"Tə'i slikərənə ŋga Jasii na shi,

ci na dfa ŋwanjuunə agyanə ənjitə əntaa Yahudiinə.

Ka ci nə təya ka nə əsə."

¹³ Ma Əntan̄fə əndə kavənə taamə kaama ka nə ka ci, wa ca natə duunə də moodasəka da ndzaanə jamə dagi vii goon̄ga goonə ka ci, kaa ka nə goonə a tsakə gərənə aakəŋwa də ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə.

Wabənə ŋga Bulusə agyanə slənətə sləkee Əntan̄fə ka ci ka d'anə

¹⁴ Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii nyi saaki oo'i, ŋga'ə nuunə taa ka ŋgutə rəgwa, kə shii unə patənə ŋga uushi'inə, agi mbeenə nuunə ka dzəgunətəshinə ahadoonə. ¹⁵ Amma tə'i hara wabənə ətə nyaahə nyi koonə də ŋgeerənə. Ma dīi nyi ha'ə, accii ga wabətsə a zaanə koonə. Pwapoone ŋga Əntan̄fə kavə tə nyi ka naahənə ha'ə makə ətsa. ¹⁶ Ci ta'i tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habara ŋga Yeesu Aləmasiihu ka ənjitə əntaa Yahudiinə. Nya slənə makə *limanə, nya waaza Njunyi Habara ŋga Əntan̄fə, kaa ənjitə əntaa Yahudiinə a ndzaanə makə satakətə ca kadeesəkə ka Əntan̄fə; accii kə laabagi Malaaba Ma'yanə tə tii. ¹⁷ Acii ha'ə ka han̄ətənə nə nyi slənaaki ka

15:3 15.3 Jab. 69.10. **15:4** 15.4 1 Koor. 10.11; 2 Tim. 3.16. **15:5** 15.5 12.16; Fil. 2.2-5.

15:7 15.7 14.1. **15:8** 15.8 Mat. 15.24; Slənə 3.25-26. **15:9** 15.9 11.30; Jab. 18.50. **15:10**

15.10 Džək. 32.43. **15:11** 15.11 Jab. 117.1. **15:12** 15.12 Isaa. 11.10. **15:13** 15.13 5.1-2;

8.14-16,24-28; 12.12. **15:15** 15.15-16 1.5. **15:16** 15.16 Fil. 2.17.

Əntañfə agi ləbənaaki da Yeesu Aləmasiihu. ¹⁸ Pooshi uushi cii kya hanjətə naaki nə agyanəkii, mad'aamə agyanə sətə slənyi Aləmasiihu daciiki. Waatoo, kə kira ci tē ənjitə əntaa Yahudiinə ka nə'unə tē Əntañfə dagi wabənaaki da slənaaki. ¹⁹ Kə dīi ci ha'ə də sə n̄ga hurəshishinə kama kama da də n̄geerənə n̄ga Malaaba Ma'yanə. Ci dīi wiigi'i nyi daga də Urusaliima kura'ə aa Ilirikumə ka waaza patənə n̄ga N̄nyu Habara agyanə *Aləmasiihu. ²⁰ Kə dīi nyi gazhi'waanə n̄ga waaza N̄nyu Habara ka hatə pooshi ənji sha fii ləməkii, acii ga nya ghənyi kuvə agyanə mbukənə n̄ga əndə'i ənda. ²¹ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i,

“Ma ənjitə pooshi sha fii ləməkii,

ka neenə nə tii ka ci də ginə.

Ma ənjitə pooshi sha fii wabənə agyanəkii əsə,

ka paaratəginə nə tii də ci.”

Da aniya n̄ga Bulusə ka dzənə aa Rooma

²² Ci dīi, taa n̄gahi kə dīi nyi aniya n̄ga dzənə aahoonə bəzəkii, ama pooshi nyi upaa rəgwa n̄ga dzənə zəku'i. ²³ Amma ma n̄ga əna, makə dīi ci kə uugi nyi slənaaki ganə anə hanyiina, makə dīi ci əsə fəzənyinə lanjə nə nyi ka moo dzənə ka neenə koonə, ²⁴ agi aniya nə nyi n̄ga danə ha'ə. Ma nya dzə aanə hanyinə n̄ga Səpeena, n̄ga'ə ka nyi nə n̄sləgərənə dagoonə, nya nee koonə. Mad'a ta'avee nyi doonə, ka danə nə nyi moodasəka, una tsakə tē nyi ka dzənə aakənjwa. ²⁵ Ma əndzə'i dīya, aa Urusaliima nə nyi ka dzənə, ka tsakənə tē ənji n̄ga Əntañfə ətə davə. ²⁶ Acii tē'i kwaba cikə ənji nə'unə n̄ga hanyinə n̄ga Makiduuniya da n̄ga Akaya ka tsakənə də maaghiinə ətə ahada ənji n̄ga Əntañfə də Urusaliima. Kwabakii cii kya kərə ka tii. ²⁷ Ma slənətsa, tii satii dīi aniya n̄ga danə ha'ə. Amma ma tanyi, kə dəbee təya də ha'ə makə ətsa. Acii putə n̄ga Yahudiinə upaa ənjitə əntaa Yahudiinə barəkaanə n̄ga Əntañfə a ədzəmətii. Acii ha'ə, kə dəbee ənjitə əntaa Yahudiinə a tsakə tē Yahudiinə də uushi'iitə upaa tii patə.

²⁸ Mad'a kə mbu'i nyi aa dəvə, nya vii ka tii kwabanə cikə ənji ka tii, ka madənə nə nyi, nya palə aanə hanyinə n̄ga Səpeena dagoonə. ²⁹ Mad'a kə gi nyi aahoonə, kə shii nyi ka mbu'unə nə nyi da barəkaanə n̄ga Aləmasiihu lanjə.

³⁰ Ndzəkənjishi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə n̄ga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da putə n̄ga uudəətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, koonə tsakə tē nyi agi də də'wa də n̄geerənə ka putaaki, ³¹ kaa Əntañfə a kaka'agi tē nyi acii ənjitə pooshi agi nə'unə də Yahudiya. Dəmə də'wa əsə, kaa ənji nə'unə də Urusaliima a luu gazhi'wanaaki ka tii də bəra'itə cii. ³² Mad'a kə dīi ha'ə, mad'a kə luuvə Əntañfə, ka dzənə nə nyi ka əpisəkə aahadoonə də moodasəka.

³³ Wa Əntañfə Əndə vii ndzaanə jamə a ndzaa doonə patə. *Aamiina.

15:18 15.18 2 Koor. 3.5. **15:19** 15.19 Mar. 16.17; 2 Koor. 12.12. **15:20** 15.20 1 Koor. 3.10-12; 2 Koor. 10.15-16. **15:21** 15.21 Isaa. 52.15. **15:22** 15.22-24 1.9-13. **15:25** 15.25 Slənə 19.21; 20.22; 24.17. **15:26** 15.26 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.1-9; Gal. 2.10. **15:27** 15.27 1 Koor. 9.11. **15:30** 15.30 2 Koor. 1.11; Af. 6.18-19; Kwal. 4.3; 2 Tees. 3.1-2. **15:31** 15.31 Slənə 21.10-11; 1 Tees. 2.14-15. **15:32** 15.32 1.7. **15:33** 15.33 1 Tees. 5.23.

16

Nəhəpaanə

¹ Nğa'ə ka nyi una shii tə cikəŋushi'inaamə Fibi. Ma kya, agi tsakənə nə ki tə əŋji nə'unə asəkə Ikəliisiya nğa Kəŋkəraya. ² Mada kə mbu'i ki aa hoonə, luumə tə ki agi ləmə nğa Slandanaamə, makə sətə dəbee əŋji nğa Əntaŋfə a dā. Viimə ka ki sətə dəbee kya upaa acii unə. Acii ma kya, kə cakə ki əŋji laŋə patə da i nyi.

³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Pərisəkila da Akila. Ma təya, guvii-slənaaki agi slənə nğa Yeesu Aləmasiihu nə tii. ⁴ Kə vigi tii əpinatii ka putaaki. Kə kuyirii nyi tə tii ka shaŋə. Əntaa wata nyi daanəki kuyirii tə tii, amma patə da i Ikəliisiyanyinə nğa ənjitə əntaa *Yahudiinə. ⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə əŋji nə'uutə ca dza də nə gatii asii.

Agi nəhəpaanə nə nyi tə kadashinaaki Ipiyaneeta. Ci nə təkəŋwanə nğa əndətə 'watəgi vii goonğa ka Aləmasiihu anə hanyinə nğa Asiya patə. ⁶ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Mariyaama. Ma kya, kə slənyi ki də gazhi'waanə ka putə goonə. ⁷ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə i Andəroonika da Jooniya. Yahudiinə nə tii makə naaki, asəkə furəshina rəŋwə njiinə da tii. Kə shii masləkee əŋji tə tii patə. Tii əsə 'watəgi ka nyi ndzaanə ka əŋji nə'unə.

⁸ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Ampiliyaatu kadashinaaki agi gəshinə da Slandana. ⁹ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Urəbaanəsə guvaslənə gaamə agi slənə ka Aləmasiihu da tə guvaki Sətakayasə. ¹⁰ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Apeeləsə, waatoo əndətə ndzaa goonğaanaakii ka tanyi. Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə əŋji yi nğa Arisətoobuləsə. ¹¹ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Heeroodiyənə; Yahuda nə ci makə naaki. Agi nəhəpaanə nə nyi tə əŋji nə'unə agi əŋji yi nğa Narəsiisa. ¹² Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Tərifəena da Tərifoosa. Agi slənə nə tii ka Slandana. Agi nəhəpaanə nə nyi tə guvaki Peerəsisə. Ma kya, kə slənyi ki ka Slandanə ka shaŋə. ¹³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Rufusə matadə əndə slənə ka Slandana da tə məci. Ma kya, kə hadii ki də nyi makə uuzənatə nğa səkətə. ¹⁴ Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Asayinəkərita da Fəleegənə da Heerəməsə da Patərooba da Heerəma da patənə nğa hara əŋji nə'unə ətə dīi tii ka hakii. ¹⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Filəloogusə da Juliya da tə i Neeriya da cikəŋuci da tə Oolimpa da patənə nğa əŋji nğa Əntaŋfə ətə dīi tii ka hakii. ¹⁶ Nəhəpaaməshinə də uudəna. Agi nəhəpaanə nə patənə nğa Ikəliisiyanyinə nğa Aləmasiihu tuunə.

Muudinə nğa wabənə

¹⁷ Ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə, koona kavə ginə ka ənjitə ca kira təkəshinə aahada ənja, təya gwazee ka vii goonğa nğa ənja. Ma təya, agi dənə nə tii daawaanə da dzəgunəətə shuuna liwə. Ma dānuunə, ndzaamə səgoonə tsəŋə ahadatii. ¹⁸ Ma tsarə nğa ənjitsə ca dā ha'ə, əntaa tə Aləmasiihu Slandanaamə ci təya paslə, amma tə shishinətii satii. Agi dənə nə tii dagwa wabənə kaa təya shii gəpənə də ənjitə pooshi paaratəgi də wabənə nğa Əntaŋfə. ¹⁹ Ma unə, pooshi əndətə pooshi fii makə sətə cuuna nə'utə Njunyi Habara.

16:1 16.1 Slənə 18.18. **16:3** 16.3 Slənə 18.2,18-19,26. **16:5** 16.5 1 Koor. 16.15,19; Kwal. 4.15; Filim. 2. **16:13** 16.13 Mar. 15.21. **16:16** 16.16 1 Koor. 16.20; 2 Koor. 13.12; 1 Tees. 5.26; 1 Piita 5.14. **16:17** 16.17 Mat. 7.15; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.9-10; 2 Yooh. 10. **16:18** 16.18 Fil. 3.19; Kwal. 2.4.

Aciikii cii kya dā maṅushinē duunē. Nḡa'ə ka nyi koonā ndzaanē macicirəkii agyanē dagwa uushi. Ma agi bwaya uushi əsə, goona ka wabənə aagikii. ²⁰ Ma Əntaṅfə Əndə vii ndzaanə jamə, kədəhə nə ci ka ləgədəginə tə *Seetanə atsaə sədʉunə. Wa Slandanaamə Yeesu a dā koonə pwapoonə.

²¹ Agi nəhəpaanə nə Timooti guva-slənaaki tuunə. Ha'ə nə Loosiya da Jasoone da Soosipata əsə. Ma təya, Yahudiinə nə tii makə naaki. *

²² Nyi Təəsiya nyaahə ləkələkatəna. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə naaki agi ləmə ḡga Slandana.

²³ Ma əndənə dīi nyi gakii asii, waatoo Gayusə, agi nəhəpaanə nə ci tuunə. Gakii asii əsə nə Ikəliisiya ka dza də na. Agi nəhəpaanə nə i Irasəta, əndə kəsə pəriyta ḡga vəranə, da ndzəkəṅushi'inaamə Kwəratuse tuunə əsə. †

[²⁴ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə patə. *Aamiina.]

Də'wa

²⁵ Duunətaamə tə Əntaṅfə! Ci nə əndə da baawəda ḡga kavənə tuunə ka kəṅənə ndihə ndihə agi vii goonḡa goonə, makə sətə bii Njunyi Habaranə cii kya waaza agyanə Yeesu Aləmasiihu; waatoo, makə sətə bii wabəətə sha nji ma'umbeekii fəzənyinə aarə'u aarə'u.

²⁶ Yoo, kə shigi wabənəkii paṅḡəraṅə aa babara əndzə'i dāgi naahənə ḡga anabiinə makə sətə mwayi Əntaṅfə Əndə ḡga ca'ə ndəṅwə ndəṅwə; kaa patənə ḡga *duuniya a nee, təya vii goonḡa ka ci, təya nə'utə tə ci. ²⁷ Ma Əntaṅfə, ci rəṅwə dyaṅə, ci daanəkii nə mashii uushi'inə patə. Naakii nə dʉunuunə dācii Yeesu Aləmasiihu ka ca'ə ndəṅwə ndəṅwə! *Aamiina.

Tækəŋwanə nga ləkələkətə nga Bulusə ka ənji Koorintiya

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki Bulusə. Kə 'wii Əntəŋfə tə nyi, makə sətə mwayi ci, kaa nya ndzaanə ka masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Sasətinəsə * ² ca nəhəpaa tuunə Ikəliisiya nga Əntəŋfə də Koorintiya. Ma unə, malaaba ənji akəŋwacii Əntəŋfə nuunə, ləbə da Yeesu Aləmasiihu nuunə. Kə ta'i Əntəŋfə tuunə, koonə ndzaanə ka ənjaakii, makə sətə ta'i ci tə patənə nga ənjitə ca da də'wa də ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa dama patə. Ma təya, nga Slandanə rəŋwə naamə da tii. ³ Wa Əntəŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntəŋfə

⁴ Taa guci patə agi kuyiriinə nə nyi tə Əntəŋfəwaaki ka puta goonə, putə nga da pwapoonaakii koonə dashi Yeesu Aləmasiihu. ⁵ Acii dāgi ləbənə goonə da Aləmasiihu ndzaa unə mawahənyinə agi wabənə goonə da agi shiinə goonə. ⁶ Ma wabəətə shuuna fii agyanə Aləmasiihu, kə əji wabənəkii slərginə a ədzəmuunə. ⁷ Acii ha'ə, ma agi uushi'iitə ci Əntəŋfə a vii ka ənja, pooshi ətə ətee unə taa rəŋwə, makə dii ci agi gəranə nuunə ənyanə nga Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Ci kavə tuunə ka kəŋaanənə ndihə ndihə ca'ə ka muudinə, koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ⁹ Ma Əntəŋfə, əndə goonəga nə ci, ci 'wii tuunə koonə ləbə da Uuzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Wabənə agyanə təkəshinə ahada ənji nə'unə

¹⁰ Yoo, ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu koonə ndzaanə ka ma rəŋwə, acii ga təkəshinə a shigərə aahadoonə; wa sətə a ədzəmuunə a ndzaanə uushi rəŋwə, unə wabə ka ma rəŋwə. ¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə shi hara ənji yi nga Kaləwi ka baginə ka nyi paŋgəranə oo'i, tə'i mabizhinə ahadoonə. ¹² Waatoo, taa wu ahadoonə, agi banə nə ci, tə Bulusə cii kəya nə'u, əndə'i əndə əŋki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'u. Əŋki əndə'i əndə, tə Keefasə cii kəya nə'u. Ma əndə'i əndə əsə, əŋki ci, tə Aləmasiihu cii kəya nə'u. † ¹³ Ya sanə matəkəkii nə Aləmasiihu kwa? anii tə Bulusə sanə gwa'avə ənji ka putə goona? Ya saa'itə dii ənji koonə bapətisəma sanə, agi ləmə nga Bulusə kwa? ¹⁴ Kə kuyirii nyi tə Əntəŋfə, makə pooshi nyi dii koonə bapətisəma, madaamə ka i Kərisəpusə tii da Gayusə. ‡ ¹⁵ Acii ha'ə, pooshi əndə banə ahadoonə oo'i, də ləməki dii ənji koonə bapətisəma. ¹⁶ Awa, kə buurətə nyi hara ənji. Kə dii nyi bapətisəma ka ənji yi nga

* **1:1** 1.1 Gal. 1.1; Sasətinəsə: Slənə 18.17. **1:2** 1.2 Slənə 18.1; 2 Koor. 1.1. **1:5** 1.5 2 Koor. 8.7. **1:7** 1.7 2 Tees. 1.7; Tit. 2.13. **1:8** 1.8 Fil. 1.6; 1 Tees. 3.13; 5.23. **1:9** 1.9 10.13; 1 Tees. 5.24; 2 Tees. 3.3. **1:10** 1.10-11 3.3; 11.18; 2 Koor. 12.20; Af. 4.2-6; Fil. 2.2; Yooh. 17.21-23. † **1:12** 1.12 3.4; Apoolasə: 3.5-6,22; 4.6; 16.12; Slənə 18.24; 19.1; Piita: 1 Koor. 3.22; 9.5; 15.5; Gal. 2.9,11-14; 2 Koor. 10.7. ‡ **1:14** 1.14 Kərisəpusə: Slənə 18.8; Gayusə: Rooma 16.23-24.

Sətəfanu əsə. Ma daaba'ə ənjitsa, shoonə madfa kə dīi nyi bapətisəma ka əndə'i əndə ahadoonə ma'ə. § ¹⁷ Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii əntaa ka d'aadfa bapətisəma sləkee Aləmasiihu ka nyi. Ma sləkee ci ka nyi, ka waaza Njuni Habara. Pooshi nyi dīi koonə dagwa ma, taa baarii koonə shiinə nga əndə shiŋkinə. Maci ha'ə dīi nyi, ma wabənaaki agyanə əntənə nga Aləmasiihu ashi ənfwa, kada pooshi ngeerənə davə.

*Baawəda nga Əntanƒə da hiimaakii ashi *Aləmasiihu*

¹⁸ Ma habara agyanə əntənə nga Aləmasiihu ashi ənfwa, ma ka ənjitə zii, madiikə uushi nə habarakii ka tii. Amma ma amə ənə upaa luupaanə, ngeerənə nga Əntanƒə nə habarakii kaamə. ¹⁹ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ka saaweenə nə nyi ka hiima nga əndə hiima. Ka əndzəginə nə nyi shiinə nga ənjitə mbee ka uushi'inə." ²⁰ Makə ha'ə dīi əna, iitə d'anə ənji hiima? iitə d'anə malimina? iitə d'anə ənji d'aadfa mabizhinə nga zamanana? Kə baarii Əntanƒə pəŋgəranə oo'i, madiikə uushi nə shiinə nga əndə shiŋkinə akəŋwaciikii. ²¹ Acii ma Əntanƒə, əndə hiima nə ci. Paa ci bwasee ka ənji shiŋkinə a shii tə ci dāgi shiinatii satii. Amma ma habaranə ciina waaza, ətə cii təya ba madiikə uushi, dadavə kadfeesəkə ka ci luupaanəkii tə ənjitə vii ka ci goonƒa. ²² Ma Yahudiinə, kə mwayi tii neenə ka sə nga hurəshishinə zəku'i taabu'u viinə tii goonƒa. Ma hara slikerənə əsə, kə mwayi tii upaa shiinə zəku'i. ²³ Amma ma inə, ma habaranə ciina baaba, agyanə Aləmasiihu ətə shi təya gwa'avə aashi ənfwə ciina wabə. Kə biipaa səkə ka Yahudiinə nə habarakii. Ma hara slikerənə əsə, madiikə uushi ci təya nee ka habarakii. ²⁴ Amma ma ənjitə 'wii Əntanƒə tə tii, Yahudiinə da hara slikerənə patə, Aləmasiihu nə habarakii. Ci baarii baawəda nga Əntanƒə da shiinə nga Əntanƒə. ²⁵ Acii ma slənə nga Əntanƒə ənə ci ənjə a nee makə madiikə uushi, kə palee ka hiima nga əndə shiŋkinə. Ma raara'anə nga Əntanƒə əsə, tə'i ci da ngeerənə palee ka ngeerənə nga əndə shiŋkinə.

²⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, buurətəmə makə sətə njuunə saa'itə 'wii Əntanƒə tuunə. Ma ənjitə ci ənji shiŋkinə a nee ka tii mafyarakii, pooshi tii laŋə ahadoonə. Ha'ə nə madiigərə ənji, ənji məghərəvənə əsə, pooshi tii laŋə ahadoonə. ²⁷ Amma tə uushi'iitə ci ənji *duuniya a nee madiikəkii ta'i Əntanƒə. Ma dīi ci ha'ə, kaa ca d'avə də ayinə ka mafyara ənja. Kə ta'i ci sətə maraara'əkii əsə, kaa ca d'avə də ayinə ka ənji ngeerənə. ²⁸ Ha'ə əsə kə ta'i ci tə sətə geegi ənji *duuniya mbəfə, təya bərapaa, ca ndzaanə mazabə uushi akəŋwaciitii, kaa ca shii zamagi də sətə ci təya nee makə matahu uushi. ²⁹ Acii ha'ə, pooshi əndə da rəgwa nga d'uunətə naakii nə akəŋwacii Əntanƒə. ³⁰ Əntanƒə kavə tuunə koonə ndzaanə ləbə da Yeesu Aləmasiihu. Ci kavə tə Aləmasiihu əsə, kaa ca dzəgunətə kaamə shiinə. Yeesu Aləmasiihu d'eeği kaamə ka ənji goonƒa akəŋwacii Əntanƒə. Daciikii ndzaa amə ka ənji nga Əntanƒə, ci pərapaa taamə əsə. ³¹ Makə sətə

§ **1:16** 1.16 Sətəfanu: 16.15. **1:18** 1.18 Rooma 1.16; 2 Koor. 4.3. **1:19** 1.19-20 3.18-20; Mat. 11.25; Rooma 1.22. **1:19** 1.19 Isaa. 29.14; Ayb. 12.13,17; Isaa. 19.12-14; 44.25. **1:21** 1.21 Rooma 1.19-20. **1:22** 1.22 Mat. 12.38; Yooh. 4.48; Slənə 17.18,32. **1:23** 1.23 2.14; Gal. 3.1; 5.11. **1:24** 1.24 1.18; 2.5; Kwal. 2.3. **1:25** 1.25 2 Koor. 13.4. **1:26** 1.26 Yooh. 7.48. **1:27** 1.27-28 Rooma 12.16; Yak. 2.5; Luka 1.51-53; 6.20. **1:30** 1.30 2 Koor. 5.21.

dii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ma əndətə ca moo dəlaginə, wa ca dəlagi də Slandana tanə."

2

*Habara agyanə əntənə nga *Aləmasiihu ashi ənfwa*

¹ Ndzəkəŋuushi'inəkya, ma saa'itə shi nya gi ka wabənə koonə agyanə ma'umbee uushi nga Əntanƒə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə, pooshi nyi baarii oo'i, kə shii nyi uushi'inə əsə. ² Acii ma saa'itə nyi ahadoonə, pooshi uushi kavə nyi aakəŋwaciiki mad'aamə Yeesu Aləmasiihu. Ma palee maa, əntənaakii ashi ənfwa. ³ Ma saa'itə nyi ahadoonə, raara'ə nji nyi. Kə digə ədzəməki acii ŋgwələnə. ⁴ Ma agi dzəgunənaaki da wabənaaki koonə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə taa baarə koonə shiinə nga əndə shiŋkinə. Amma Ma'yanə nga Əntanƒə da ŋgeerənaakii baarəgi koonə oo'i, goonƒa tanyi nə uushi'iitə fii unə amaki. ⁵ Acii ha'ə, əntaa shiinə nga əndə shiŋkinə kavə tuunə ka vii goonƒa, amma ŋgeerənə nga Əntanƒə kavə tuunə.

Wabənə agyanə shiinə nga Əntanƒə

⁶ Yoo, patə da ha'ə, shiinə ciina baaba ka ənjitə hadatəgi Ma'yanə nga Əntanƒə də moodəfətii. Amma ma shiinəkii, əntaa nga duuniyana, əntaa nga meeminə nga duuniyana əsə. Acii ma təya, ka uudəginə nə ŋgeerənətii pii pii. ⁷ Ma shiinə ənə ciina wabə agyanəkii, ma'umbee shiinə nga Əntanƒə nə ci. Kə shi ca umbee acii əndə shiŋkinə. Daga ci ma'ə matagamə duuniya, kə dii ci aniya nga baarii kaamə shiitsa, kaama shii mbee ka ndzaanə agi duunuunaakii. ⁸ Ma shiitsa, pooshi meeminə nga duuniyanə paaratəgi. Maci kə paaratəgi tii, kad'a pooshi tii gwa'avə tə Slandana aashi ənfwa. Ma ca, əndə məghərvənə nə ci. ⁹ Ma ətsa, kə dii ha'ə makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Uushi'iitə ma'ə əndə shiŋkinə maneemə, taa fanə, da sətə pooshi əndə sha kii hiima agyanəkii, ci nə tantanyitə sətə dəkəpaa Əntanƒə ka ənjitə uu'i tə ci."

¹⁰ Kaamə baarəgi Əntanƒə ma'umbee səkii daci Ma'yanaakii. Acii ma Ma'yanə nga Əntanƒə, agi neenə nə ci ka patənə nga uushi'iinə furəŋə. Hiima nga Əntanƒə maa, agi neenə nə ci. ¹¹ Pooshi əndə ca shii hiima nga əndə, mad'aamə ma'yanə nga əndəkii ci daanəkii. Ha'ə əsə dii nə Əntanƒə, pooshi əndə ca shii hiimaakii, mad'aamə Ma'yanaakii saakii. ¹² Ma Ma'yaanə a ədzəmaamə, əntaa nga *duuniya, amma Əntanƒə sləkee kaamə ka Ma'yanəkii, kaama shii paaratəgi də patənə nga uushi'iitə vii ci kaamə.

¹³ Ma uushi'iitə ciina baaba ka ənja, əntaa shiinə nga ənji shiŋkinə, amma Malaaba Ma'yanə vii keenə shiinəkii, ina baaba ka ənja, waatoo, ka ənjitə da Ma'yanə nga Əntanƒə a ədzəmətii. ¹⁴ Ma əndətə yadə Ma'yanəkii a ədzəməkii, pooshi ci ka upaa uushi'iitə ci Ma'yanə nga Əntanƒə a vii. Paa ci ka paaratəgi də uushi'iitə, madiikə uushi

1:31 1.31 1.29; 2.2; 4.7; Irim. 9.22-23; 2 Koor. 10.17; 11.30; 12.5; Af. 2.9. **2:1** 2.1 1.17. **2:2** 2.2 1.23; Gal. 6.14. **2:3** 2.3 Slənə 18.9; 2 Koor. 10.1,10. **2:4** 2.4 4.20; 1 Tees. 1.5. **2:5** 2.5 1.18,24. **2:7** 2.7 Rooma 5.2; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.26. **2:8** 2.8 Luka 23.34. **2:9** 2.9 Isaa. 52.15. **2:12** 2.12 Rooma 8.15. **2:13** 2.13 2.4; 12.10.

nə ci akəŋwaciikii, acii see Ma'yanə ŋga Əntaŋfə tanə nə kavə əndə ka paaratəgi də uushi'iitsa. ¹⁵ Ma əndətə da Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəmətii, ci nəndə paaratəginə də uushi'iitsə patə. Amma pooshi ənji duuniya ka paaratəgi də sətə cii kəya də. ¹⁶ Makə sətə bii malaaba ləkaləkətə, oo'i, "Wu saŋə shii hiima ŋga Slandanə bahə ka ka ci hiima?" Amma ma amə, tə'i amə da Ma'yanə ŋga Aləmasiihu.

3

Ənji slənə ŋga Əntaŋfə

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi ka naaki na, paa nyi wabi koonə makə sətə ci ənjə a wabə ka ənjitə da Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəmətii. Amma kə wabi nyi koonə makə sətə ci ənjə a wabə ka ənji ŋga duuniya. Acii ma'ə unə makə mbərezhinyinə agi nə'unə tə *Aləmasiihu. ² Wanə vii nyi koonə, əntaa dəfəna, acii ma'ə unə mambu'umə bahə adə dəfəna. Taa ŋga ənə maa, ma'ə unə mambu'umə bahə adənə. ³ Acii ca'ə əndzə'i pooshi kama kamaanə ŋga ndzaanə goonə da ŋga ənji *duuniya. Ma unə, ma'ə sərəha ahadoonə, ma'ə mbəezənə ahadoonə əsə. Ətsə baarii paŋgəraŋə oo'i, ənji ŋga duuniyanə nuunə, pooshi kama kamaanə ŋga ndzaanə goonə da hara ənji saakii. ⁴ Ya saŋə madə bii əndə oo'i, tə Bulusə cii kəya nə'wa, əndə'i əndə əsə əŋki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'wa, əntaa mbərə mbərə nə ndzaanə goonə da ənji duuniya ətsə kwa?

⁵ Wu saŋə nə Apoolasə? Wu saŋə nə Bulusa? Ma inə, ənji slənə ŋga Əntaŋfə niinə tanə. Dagi slənəkii vii unə gooŋga. Inə patə agi slənə niinə ahadoonə makə sətə bii Əntaŋfə keenə dənə. ⁶ Ma nyi, slikerənə ləgii nyi. Apoolasə əgi ma'inə aatsakii. Amma Əntaŋfə gərətə. ⁷ Ma əndə ləganə da əndə əgə ma'inə aatsakii, əntaa magadə uushi nə tii. Əntaŋfə nə magadə uushi, acii ci dəvətə, ci gərətə əsə. ⁸ Pooshi kama kamaanə ahada əndətə ləgii da əndətə əgi ma'inə. Taa wu patə, ka luunə nə ci shikwakii. ⁹ Acii ma inə, guvii-slənənyinə ŋga Əntaŋfə niinə. Ma unə əsə, rə ŋga Əntaŋfə nuunə.

Makə maghənə ha ŋga Əntaŋfə nuunə əsə. ¹⁰ Ma Əntaŋfə, də pwapoonaakii vii ci ka nyi baawəda ŋga də slənə. Kə ndzaa nyi makə ŋga əndətə mbee ka ghənə kuva. Kə mbukəpaa nyi kuvə ŋga'ə. Əndə'i əndə a shi ka kanə aagyanəkii. Taa wu patə, wa ca ŋgərətə haŋkalaakii ŋga'ə, kaa ca ka aagyanə kuvətsa. ¹¹ Kə uugi mbukə kuvə ndzaanə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu. Pooshi mbukə əndə'i ma'ə.

¹² See kanə aanəkii. Ma hara ənja, ka kanə nə tii də əndzənə, taa də hara tibisa, taa də faariinə ətə da məghərəvənə. Hara ənji əsə, ka kanə nə tii də ənfuginə, taa də ndzadə, taa də uunjinə. ¹³ Kadə nə slənə ŋga taa wu a baarəgi naakii na, uuserətə nə Əntaŋfə a də gəŋwanə. Uuserakii nə gunə a təbətə slənəkii, ca baarəgi paŋgəraŋə tə slənə ŋga taa wu patə. ¹⁴ Madə ma kaatə kii əndə aagyanə mambukya kuva, tə'i ŋgeerənə davə, ka upaanə nə əndəkii shikwa. ¹⁵ Amma madə kə ətsagi slənə ŋga əndə agi gunə, ka əteenə nə ci

2:14 2.14 1.18,23; Yooh. 3.5-12; 2 Koor. 3.14-18. **2:16** 2.16 Isaa. 40.13; Rooma 11.34. **3:1** 3.1 Yooh. 16.12. **3:2** 3.2 Ibər. 5.12-13; 1 Piita 2.2. **3:3** 3.3 1.10-11; Gal. 5.19-20. **3:4** 3.4-5 1.12. **3:6** 3.6 Slənə 18.4,11,24-28. **3:8** 3.8 4.5. **3:9** 3.9 Mat. 13.3-9; Af. 2.20-21; 1 Piita 2.4-6. **3:10** 3.10 1 Koor. 15.10. **3:11** 3.11 Isaa. 28.16; Slənə 4.11-12. **3:13** 3.13-15 Rooma 2.6; 2 Koor. 5.10.

ka shikwakii. Ma ci dē naakii na, ka mbērēdōnē nē ci makē ɛndētē mbērē'ya ngāhā agi gunē.

¹⁶ Ya sanjē kē shii unē oo'i *yi ngā ɛntanjfē nuunē nii? Ya sanjē kē shii unē oo'i, dē naakii nē Ma'yanē ngā ɛntanjfē a ɛdzēmuunē nii?

¹⁷ Taa wu patē saawee ka yi ngā ɛntanjfē, ka saaweenē nē ɛntanjfē ka ci naakii ɛsē. Acii ma yi ngā ɛntanjfē, malaabakii. Unē dē noonē nē boo, nē yaakii.

¹⁸ Ga taa wu agyuunē a ha'u dē naakii na. Mada tē'i ɛndē ahadoonē ca hiima oo'i, tē'i ci da shiinē agi duuniyana, wa ca bwasee ka hiimatsa, ca hētēpaa naakii na, ca ndzaa ka ɛndētē pooshi shii taa mi, kaa ca shii ndzaanē ka ɛndētē shii uushi tanyi. ¹⁹ Acii ma sētē ci ɛnji duuniyanē a nee makē shiinē, dīikōnē nē ci akēɲwacii ɛntanjfē. Makē sētē dīi manaahēkii asēkē malaaba lēkalēkatē oo'i, “Dē fyaranē ngā mafyara ɛnji kēsēnē ɛntanjfē tē tii.”

²⁰ Tē'i manaahēkii ɛsē ɛtē bii, “Kē shii Slandanē oo'i, ma hiima ngā mafyara ɛnja, uushi zabē.”

²¹ Ci dīi cii kya ba koonē, ga taa wu a haɲētē naakii nē putē ngā slōnē ngā ɛndē shiŋkinē. Acii noonē nē uushi'inē patē. ²² Taa Bulusē, taa Apoolasē, taa Keefasē, taa *duuniya, taa ɛpinē, taa ɛntōnē, taa ɛndzē'ya, taa aakēɲwa, patē noonē. ²³ Ma unē ɛsa, ngā Alēmasiihu nuunē. Alēmasiihu naakii ɛsē, ngā ɛntanjfē nē ci.

4

*Maslēkee ɛnji ngā *Alēmasiihu*

¹ Ngā'ə ka nyi ka ɛnjē a shii oo'i, ma inē, ɛnji slōnē ka Alēmasiihu niinē. Aacii inē ba'avē ɛntanjfē ma'umbee uushi'iinaakii, keena baaba ka ɛnja. ² Ma tsarē ngā ɛndē slōnētsa, kē dēbee ca slōnē slōnaakii dē goonŋaanē. ³ Taa mi patē hiimii unē agyanēki, hara ɛnji ka bēzōnē nē tii sēkē dē nyi, hara ɛnji ɛsē ka dēlanē nē tii dē nyi, amma ma nyi, paa nyi ka neenē makē uushi. Nyi ka naaki nē maa, paa nyi ka lagi gēɲwanē ngā naaki nē taa kē slōnyi nyi ngā'ə taa pooshi.

⁴ Taa ngāhi paa nyi shii hatē kullii nyi davē, patē da ha'ə ɛntaa nyi nē lagi gēɲwanē ngā naaki nē oo'i, pooshi uushi ashiki. ɛntanjfē na lagi ka nyi gēɲwanē. ⁵ Acii ha'ə, pooshi dībē una lagi gēɲwanē agyanē ɛnji daga saa'ikii ma'ə mambu'yamē, waatoo daga Slandanē ma'ə mashimē. Ma ca, ci na ngiragi tē uushi'iitē ma'umbeekii agi tēkunē ka bērōnē. Ca baarēgi paɲgōranjē tē hiimatē a ɛdzēmē ɛnda. Ma uusarakii, ka dēlanē nē ɛntanjfē dē taa wu patē makē sētē dēbee ka ci.

⁶ Ndzəkēɲushi'inēkya, ma wabi nyi uushi'iitē patē agyaniinē da Apoolasē, kaa ca shii tsakōnē tuunē, una nē'u dērēpē geenē, accii goona piitēgi sētē nyaahē ɛnji asēkē malaaba lēkalēkatē, goona haɲētē noonē na putē ngā ɛndē rēɲwē, una bērapaa ɛndē'i ɛnda. ⁷ Ya ha, wu sanjē dūunētē tē ha? Ya sanjē ɛntaa ɛntanjfē vii ka hē patōnē ngā uushi'inē acciiku kwa? Mada viina, ka mi dīi cii kwa haɲētē naaku nē, ha datē makē dē ngēeriiku upaa ha?

3:15 3.15 Yahu. 23. **3:16** 3.16 6.19; Rooma 8.9,11,15; 2 Koor. 6.16; Gal. 5.25; 1 Piita 2.5. **3:18** 3.18 4.10. **3:19** 3.19 Ayb. 5.12-13; 1 Koor. 1.20. **3:20** 3.20 Jab. 94.11. **3:22** 3.22 Rooma 8.38. **3:23** 3.23 15.28; Rooma 14.7-9. **4:2** 4.2 Luka 12.42. **4:4** 4.4 Jab. 143.2. **4:5** 4.5 3.8; Jab. 139.1-12; Rooma 2.16. **4:7** 4.7 Gal. 6.3.

⁸ Ya sanjə kə uugi unə upaa patənə n̄ga sətə dəbee una upaa kwa? Kə uugi unə dāginə ka mawahənyinə kwa? Taa n̄gahi əntaa meeminə nuunə sanjə, kə d̄ii unə n̄wanjuunə kwa? Kə mwayi nyi una dā n̄wanjuunə, kaama shi zəmə n̄wanjuunə patə. ⁹ Ma cii kya nee naaki, kə geegi Əntanjfə keenə mbəfə, inə masləkəe ənja. Ma inə, makə n̄ga ənjitə lagi ənji ka tii gənjwanə n̄ga bələnə tə tii niinə, inə kənjaanə akənjwacii patənə n̄ga *duuniya. Malaa'ikanyinə da patənə n̄ga ənji shiŋkinə a tsaamə tiinə, ina əntə. ¹⁰ Ma inə, makə mad̄iikə ənji niinə putə n̄ga Aləmasiihu. Ya sanjə mafyarakii nuunə agi ləbənə goonə da Aləmasiihu kwa? Pooshi n̄geerənə aashiinə. Ya unə noonə, tə'i n̄geerənə ashuunə kwa? Kə bərapaa ənji tiinə. Ya unə noonə, kə duunətə ənji tuunə kwa? ¹¹ Dənjə ənshinə agi mad̄əfənə da meegiirənə niinə, dəgəjinə patə nə kəjeerənə geenə, agi fəəslənə nə ənji tiinə, pooshi yi geenə əsə. ¹² Də ciiniinə ciina slənə makə a əntəgiinə. Mad̄a kə dzaanii ənji tiinə, agi dānə niinə ka tii barəkaanə. Mad̄a cibee ənji keenə, agi sə'watənə niinə. * ¹³ Mad̄a wabi əndə bwaya uushi aashiinə, də n̄unyi wabənə jikə niinə ka ci. Kə ənəpaa inə ka gərədzəkə n̄ga duuniya. Ca'ə əndzə'i ma'ajjinəkii niinə akənjwacii duuniya.

¹⁴ Ma nyaahə nyi koonə ətsa, əntaa ka dāvə də ayinə koonə, amma kaa nya shii paaratəginə koonə, makə moodə manjeevənaaki. ¹⁵ Taa kə upaa unə ənji dzəgunətə koonə wabənə n̄ga Aləmasiihu sabakə, rənjwə nə dəsənuunə. Nyi ndzaanə ka dəsənuunə agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu saa'itə kirə nyi koonə N̄unyi Habara. ¹⁶ Acii kii wanyinə ka kədiinə acii unə koonə nə'u dərəpaaki. ¹⁷ Putakii ha'ə, wanyinə ka sləkeenə koonə ka Timooti. Ma ca, kadashinaaki nə ci, uuzənaaki əndə goonjga putə n̄ga Slandana. Ci na dzə ka buurətə koonə ndzaanaaki agi ləbəənə ləbiinə da Aləmasiihu. Ca baarii koonə sənə cii kya dzəgunə ka ənji taa asəkə n̄gutə Ikəliisiya taa da patə. †

¹⁸ Ma hara ənji ahadoonə, kə hanjətə tii natii na. Ma nə tii ka nəhənə, paa nyi ka ənənə ka tsaamətənə tuunə ma'ə. ¹⁹ Amma mad̄a kə luuvə Slandana, ka dzənə nə nyi aahoonə kədəhə. Mad̄a kə gi nyi, ka neenə nə nyi ka baawədətə marii ənjitsə ca hanjətə natii na, əntaa wata wabənətii. ‡ ²⁰ Acii ma n̄wanjuunə n̄ga Əntanjfə, paa ci ka baarə naakii nə də wabənə, amma də baawəda baarənəkii naakii na. ²¹ Gəfə n̄gutə sanjə koonə? A dzə nyi da i uu'yanə nii, anii a banee nyi ka ədzəməki, nya dzə ka baariinə koonə makə sətə uu'i nyi tuuna?

5

Aləhiinə ahada ənji nə'unə

¹ Kə fii nyi, tə'i hara ənji ca alə hiinə ahadoonə. Ma tsarə n̄ga aləhiitə maa, taa ahada ənji faara, pooshi tsarəkii ka dānə. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə fii nyi, tə'i əndə ca baa də minə n̄ga d̄ii. ² Makə ha'ə ətsa, ka mi cuuna hanjətə noonə nə d̄ii? Ma dəbee, maḃətəsəkə

4:9 4.9 Rooma 8.36; Ibər. 10.33. **4:10** 4.10-13 2 Koor. 11.23-29. **4:10** 4.10 3.18. * **4:12** 4.12 Luka 6.28; Slənə 7.60; Rooma 12.14; də ciiniinə ciina slənə: Slənə 18.3. **4:13** 4.13 N̄gəər. 3.45. **4:15** 4.15 Gal. 4.19. **4:16** 4.16 11.1; Fil. 3.17; 1 Tees. 1.6. † **4:17** 4.17 Timooti: 16.10; Slənə 16.1; 2 Koor. 1.1. ‡ **4:19** 4.19 mad̄a kə luuvə Slandana: Slənə 18.21; Yak. 4.15. **4:20** 4.20 2.4; 15.24. **4:21** 4.21 2 Koor. 1.23; 13.10. **5:1** 5.1 Leew. 18.8.

da nuunə. Ma əndətsə slənyi sətə ahadoonə, kə dəbee ənjə a laakəgi tə ci ahadoonə.

³⁻⁴ Taa ŋgahi pooshi nyi gatə ahadoonə, patə da ha'ə, davə ahadoonə nə moodəfəki. Aci ha'ə, agi ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu kə lagi nyi gəŋwanə agyanə əndətsə dīi tsarə slənətsa. Ma dānuunə, dzatəmə də nə. Ma'yanaaki maa, ka ndzaanə nə ci ahadoonə. Ŋgərəmə əndətsə də baawəda ŋga Slandanaamə Yeesu, ⁵ una kavə tə ci aacii *Seetanə kaa shishinəkii a zagi dza'ə. Ma əpinaakii əsə, ca shii upaa luupaanə uusera ŋga ənyanə ŋga Slandanaamə Yeesu.

⁶ Pooshi dəbee una hanjətə noonə nə makə sətə cuuna da. Kə shii unə wabənə ətə ci ənjə a ba, “Burəjanə gi'u ca aslətə mahwadə əmpunə.” ⁷ Fədəgimə lee tə iirə burəjaatsa ahadoona, waatoo 'waslyakəənə goonə, koonə shii ndzaanə makə mahwadə əmpunə yadə burəjanə agikəya. Weewee ma unə, malaabakii nuunə, acii kə əŋki Aləmasiihu ka puta gaamə. Ma ca, makə bagatə ŋgirə ənji ka da də sataka ka Əntanjə agi kumənə ŋga *Pasəka nə ci. ⁸ Aci ha'ə, gaama da kumənə gaamə də burooditə dīi ənji də iirə burəjanə ŋga 'waslyakəənə da bwaya bwayaanə. Amma daamə kumənə gaamə agi laabanə da goonəganə, makə sətə dīi buroodi ətə yadə burəjanə agikii malaabakii.

⁹ Ma asəkə ləkaləkataaki ŋga təkəŋwanə, kə nyaahə nyi koonə oo'i, goona ndzaanə da ənjitə ca aləhiinə. ¹⁰ Ma wabi nyi koonə ha'ə, əntaa agyanə ənjitə mashiimə tə Əntanjə wabi nyi, acii ma təya, tə'i ənji aləhiinə ahadatii, tə'i ənji moo uushi ŋga hara ənji, tə'i mahiirənə, tə'i ənji paslə uuləminə əsə. Makə dīi ci ganə asəkə duuniya nə tii, pooshi rəgwa ŋga təkəe ka noonə nə da tii. ¹¹ Amma ma wabi nyi koonə ha'ə, agyanə əndətə ca ba oo'i, əndə nə'unə nə ci, asee agi aləhiinə nə ci, taa moo uushi ŋga əndə'i ənda, taa paslə uuləminə, taa jaarakənə aashi əndə'i ənda, taa əndətə ŋgirə sa ənvwə tə ci, taa hərənə. Ma tsarə ŋga əndə nə'uutsa, goona adə asəkə kəŋwə rəŋwə da ci shanjə.

¹² Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, pooshi nyi da baawəda ŋga lagi gəŋwanə agyanətii. Agyanə ənji nə'unə makə noonə lagi nuunə gəŋwanə. ¹³ Makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, “Ləkəgimə məzə ənda ahadoonə.” Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, Əntanjə ci saakii na la ka tii gəŋwanə.

6

Daada gəŋwanə ahada ənji nə'unə

¹ Madə tə'i əndə nə'unə da wula ŋga əndə'i əndə nə'unə makə ci, iitə sanə bwaseenəkii ka ənji ŋga Əntanjə, ca kərə wulakii aakəŋwacii ənjitə pooshi shii tə Əntanjəwə? ² Ya sanə pooshi unə shii oo'i, ənji ŋga Əntanjə na la gəŋwanə ka ənji *duuniya kwa? Madə unə na la gəŋwanə ka ənji duuniya, aa pooshi unə mbu'i bahə lagi gəŋwanə ŋga uuji uushi'iinə kwa? ³ Mashiimuunə sanə oo'i, amə na la gəŋwanə ka malaa'ikanyinə kwa? Sakwa uushi'inə ŋga duuniya dīi? ⁴ Makə ha'ə na da sanə, madə shigi mabizhinə ahadoonə, ka mi cuuna dzə

5:2 5.2 6.12; 10.23. **5:3-4** 5.3-4 Kwal. 2.5. **5:5** 5.5 1 Tim. 1.20. **5:6** 5.6 Gal. 5.9. **5:7** 5.7 Shig. 12.1-15; 13.7; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19. **5:9** 5.9 Mat. 18.17; 2 Tees. 3.14. **5:11** 5.11 6.9-10; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.10; 2 Yooh. 10. **5:12** 5.12-13 Dzək. 13.6. **6:2** 6.2-3 Rooma 5.17; 2 Piita 2.4; Yahu. 6; Seniinə 1.6.

ka kərə wulakii aakəŋwacii ənjitə pooshi agi nə'una? ⁵ Agi d'anə nuunə ayinə ka noonə na. Iitiitə daa pooshi mashii əndə taa rəŋwə ahadoonə bahə hadatəgi də mabizhinə ahadoonə ənji nə'una? ⁶ Wata mad'anə nə əndə nə'unə, ca dzə ka kərə wula ŋga əndə nə'unə makə ci aakəŋwacii gəŋwanə, ənjitə mashiimə tə Əntanfə ca dzə ka la ka ci gəŋwanəkii.

⁷ Makə kə kiiruunəshinə aakəŋwacii gəŋwanə, kə kullii unə ətsa. Ma dəbee, mad'a kə bəzee əndə ka səkuunə, sə'watəmə. Mad'a kə ali əndə rəgwa ŋga əgənə tuunə, bwaseemə ka ci. Gədə ci acii kərə əndə aakəŋwacii gəŋwanə. ⁸ Amma ma unə, pooshi unə agi d'anə ha'ə. Acii unə də noonə nə maa, agi baazee nuunə ka səkuunə ahadoonə səgoonə, una həərəshi əsə. Ahadoonə ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə maa, agi d'anə nə tsarə ŋga ətsa! ⁹ Ya sanə pooshi unə shii oo'i, pooshi bwaya ənji ka upaa dəmənə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə kwa? Goona ha'u də noonə nə zabə. Ma ənji d'a bwaya ndzaanə, taa ənji paslə uuləminə, taa ma'aləhiinyinə, taa ənjitə ca baa da ŋguyirənə makə tii, ¹⁰ taa mahiirənə, taa ənji moo uushi ŋga əndə'i ənda, taa ənjitə ci ənvwə a d'a tə tii anətii, taa ənji dzaana hara ənji, taa ənji luutə uushi ŋga hara ənji, patənə ŋga ənjitə ca d'a tsarə ŋga slənətsa, pooshi tii ka upaa rəgwa ŋga dəmənə aagi ŋwanjuunə ŋga Əntanfə shaŋə. ¹¹ Ma ŋga ŋukə, ha'ə makə ətsə nji hara ənji goonə. Amma kə tifyagi Əntanfə koonə 'waslyakəənə goonə, ca laabagi tuunə dagi ləbənə goonə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu, dagi baawəda ŋga Ma'yanə ŋga Əntanfə gaamə əsə.

Duunətənə tə Əntanfə də shishinə

¹² Ka banə nə hara ənji ahadoonə oo'i, tə'i tii da rəgwa ŋga d'a taa ŋgutə uushi. Ha'ə makə ətsa, amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda. Ma nyi, ka banə nə nyi, tə'i nyi da rəgwa ŋga slənə taa mi patə. Amma paa nyi ka bwaseenə kaa taa mi a kavə tə nyi aakəŋwa. ¹³ Hara ənji, ka banə nə tii, ma kapaa Əntanfə zəma, ka səka. Ka zəmə d'ii Əntanfə səkə əsə. Ha'ə makə ətsa. Amma ka zamaginə nə Əntanfə də səkə tii da zəmə patə. Ma shishinə, pooshi Əntanfə d'ii kaamə tə ci ka aləhiinə. Amma, ma d'ii ci kaamə shishinə, kaama slənə ka Slandanə də ci, Slandanə a tsakə tə shishinaamə əsə. ¹⁴ Makə sətə mad'ee Əntanfə ka Slandana agi maməətə ənja, ha'ə nii kəya mad'ee kaamə də baawədaakii əsə.

¹⁵ Kə shii unə, ma shishinuunə, purəŋanə ŋga shishinə ŋga *Aləmasiihu nə ci. Ya əna, kə dəbee əndə a ŋgərə purəŋanə ŋga shishinə ŋga Aləmasiihu, ca gəŋutəgi da ŋga badawa ŋga minə nii? Pooshi ka d'anə shaŋə! ¹⁶ Ya sanə pooshi unə shii oo'i, ma əndətə ŋgirə shishinəkii, ca gəŋutəgi da ŋga badawa ŋga mina, kə ndzaa tii shishinə rəŋwə kwa? Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Tii bəra'i, ka ndzaanə nə tii shishinə rəŋwə." ¹⁷ Amma ma əndətə gəŋutə də naakii nə da Slandana, kə ndzaa ci malaabakii də Ma'yanəakii.

6:7 6.7 Mat. 5.39-40; Rooma 12.17. **6:9** 6.9-10 15.50; Gal. 5.19-21. **6:11** 6.11 Tit. 3.3-7; Ibər. 9.14; 1 Yooh. 1.7. **6:12** 6.12 8.9; 10.23; Gal. 5.13; 1 Piita 2.16. **6:13** 6.13 Mat. 15.17-19; 1 Tees. 4.3. **6:14** 6.14 15.15,20; Rooma 6.4; 8.11; 2 Koor. 4.14. **6:15** 6.15 12.27. **6:16** 6.16 'Wat. 2.24; Mat. 19.5; Af. 5.31. **6:17** 6.17 Yooh. 17.21-23; Rooma 8.9-11; 2 Koor. 3.17-18; Gal. 2.20.

18 Makə dīi ha'ə, bwaseemə ka aləhiinə. Patənə nga hara 'waslyakəənə, pooshi ka uree ka shishinə nga ənda. Amma ma aləhiinə, ka patənə nga shishinə cii kəya də 'waslyakəənə. ¹⁹ Ya sanjə pooshi unə shii oo'i, yi nga Malaaba Ma'yanə nə shishinuunə kwa? Ma Malaaba Ma'yaatə ashuunə, Əntanjə vii koonə. Əntaa noonə səgoonə nə shishinuunə, amma nga Əntanjə. ²⁰ Də uushi dzabanjə pərii ci tuunə. Acii ha'ə, wa shishinuunə a ndzaanə malaabakii, koonə shii vii də duunuunə ka Əntanjə.

7

Wabənə agyanə ngərəshinə

¹ Yoo, wiinə jikəvənaaki agyanə wabəənə nyaahoonə. Madə kə bii əndə, paa ci ka ngərə minə shanjə, ci palee də nga'əənə. ² Amma acii goona dzəgərə aagi aləhiinə, wa ngurə a ngərə minə. Minə əsa, wa kya ngərə ngura. ³ Ga ngurə a ənslə'wa də shishinəkii ka minaakii. Ha'ə nə minə əsə, ga kya ənslə'wa də shishinətə ka ngurii. ⁴ Acii ngurə nə slanda shishinə nga minə. Ha'ə nə shishinə nga ngurə əsə, minə nə slandakii. ⁵ Goona taanashi də shishinuunə, madəamə unə kə luuvə ahadoonə nga saa'i gi'u agyanəkii, koonə shii kavə nuunə ka də də'wa. Ma daaba'əkii, una ənə ka gujunə goonə makə nga njukə əsə koonə mbee ka kaka'atə noonə na. Də ha'ə gatsəgi nuunə tə təbənə nga *Seetanə tuunə.

⁶ Ma aghi wabəətə bii nyi koonə, pooshi nyi bii tyasə see a doonə ha'ə, amma banə tanə cii kya ba koonə. ⁷ Ma mwayi nya, a ndzaa unə patə makə naaki. Amma taa wu patə tə'i ci da naakii viinə ətə vii Əntanjə ka ci pamə. Acii əndə'i ənda, ka mbeenə nə ci ka ndzaanə daanəkii, amma ma əndə'i əndə, paa ci ka mbeenə.

⁸ Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə pooshi ngirə minə taa ngərə ngura, da ka mooryafinə. Madə kə ndzaa tii yadə ngərəshinə makə naaki, ci palee. ⁹ Amma madə pooshi tii ka mbee ka kaka'agi natii na, wa təya ngərəshi. Gədə ci acii hənənə nga suuna nga shishinə a ədzəmətii.

¹⁰ Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə ngirəshi. Əntaa banaaki, amma bariya nga Slandana. Ma minə, ga kya təkə da ngurii. ¹¹ Amma madə kə tikə tii, ga kya ngərə əndə'i ngura. Mbu'u ka ənənə nə tii ka naranə da ngurii. Ha'ə əsə, ga ngura a lakəgi minaakii.

¹² Wiinə sənə cii kya ba ka hara ənji nyi saaki də maki, əntaa Slandana. Madə ma minə nga əndə nə'unə, madə əntaa əndə nə'unə nə ki, amma kə luuvə ki ndzaanə gakii, ga ca lakəgi tə ki. ¹³ Ha'ə nə minə əsə, madə ma ngurii, əntaa əndə nə'unə nə ci, amma kə luuvə ci ndzaanə da ki, ga kya alə rəgwa nga təkənətii. ¹⁴ Ma bii nyi ha'ə, acii taa ngahi pooshi ngurii aghi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə Əntanjə tə ci putə nga minaakii. Ha'ə nə minə əsə. Taa ngahi paa ki aghi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə Əntanjə tə ki putə nga ngurii. Maci pooshi ha'ə, kada pooshi manjeevənətii ka ndzaanə ka ənji nga Əntanjə. Amma putə nga ətsə ha'ə, kə ngirə Əntanjə tə tii ka manjeevənaakii.

¹⁵ Amma madə kə mwayi minə taa ngura ətə pooshi aghi nə'unə təkənə da əndə nə'unə, wa təya təkə. Madə kə dīi ha'ə, pooshi əndə

nə'uutsə taŋəgi bariya. Amma ka ndzaanə jamə 'wii Əntaŋfə taamə.
 * ¹⁶ Unə makinə ənji nə'unə, buurətəmə ŋga'a. Mbu'u taa daciai unə
 nə ŋguyirənə goonə a upaa luupaanə. Unə ŋguyirənə ənji nə'unə
 əsə, buurətəmə ŋga'a. Mbu'u taa daciai unə nə makinə goonə a upaa
 luupaanə.

Ndzaanə ŋga əndə makə sətə 'wii Əntaŋfə tə ci

¹⁷ Ma sətə palee, wa əndə a slənə makə sətə vii Əntaŋfə ka ci
 baawəda ŋga slənənə. Wa ca ndzaanə saakii makə sətə nji ci
 saa'itə 'wii Əntaŋfə tə ci. Ha'ə cii kya dzəgunə ka ənji taa asəkə
 ŋgutə Ikəliisiya. ¹⁸ Madfa tə'i əndə *ryaminii daga Əntaŋfə ma'a
 ma'wamə tə ci, madfa kə 'wii Əntaŋfə tə ci, ga ca alə əndzəgi baavə
 ŋga ryaminanə ashikii. Madfa tə'i əndə əsə ətə 'wii Əntaŋfə paa ci
 ryaminii, wa ca ndzaanə saakii ha'ə, ga ca ryamina. ¹⁹ Acii pooshi
 kama kamaanə ahada maryamina ənda da əndətə pooshi ryaminii
 akəŋwacii Əntaŋfə. Amma nə'u bariya ŋga Əntaŋfə nə uushi. ²⁰ Taa
 wu patə, wa ca ndzaanə makə sətə nji ci saa'itə 'wii Əntaŋfə tə ci.
²¹ Madfa mava nə əndə saa'itə 'wii Əntaŋfə tə ci, ga ca buurə agyanəkii.
 Amma madfa kə upaa ci rəgwa ŋga ndzaanə ka dimwa, wa ca da
 ha'ə. ²² Ma bii nyi ətsa, acii ma mavatə 'wii Əntaŋfə tə ci, kə ndzaa
 ci ka dimwa putə ŋga ləbənaakii da Slandana. Ha'ə nə dimwatə
 'wii Əntaŋfə tə ci əsə, kə ndzaa ci ka mava ŋga Slandana. ²³ Də
 uushi dzabanə pərii Əntaŋfə tuunə. Goona ənyagərə də noonə nə ka
 maviinə ŋga ənja. ²⁴ Acii ha'ə, ndzəkəŋuushi'inəkya, taa wu patə, wa
 ca ndzaanə akəŋwacii Əntaŋfə makə sətə 'wii Əntaŋfə tə ci.

Wabənə agyanə ənjitə pooshi sha ŋgirəshə da mooryafinə

²⁵ Ma agyanə ənjitə ma'a matəkətəmə ŋgərəshinə əsə, wiinə sənə
 cii kya ba. Pooshi uushi bii Slandanə ka nyi agyanəkii, amma ka banə
 nə nyi koonə naaki hiima, makə dīi ci, pwapoonə ŋga Slandanə kavə
 tə nyi ka ndzaanə ka əndə goonğa. ²⁶ Ma hiimaaki, madfa ndzaa
 əndə daanəkii yadə ŋgərəshinə, ci palee. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii
 tə'i cibənyinə laŋə ci ənjə a sa ŋga əna. ²⁷ Ma əndətə ŋgirə minə,
 ga ca kaaree ka miita. Ma əndətə pooshi sha təbətə ŋgərə minə, ga
 ca ŋgərə. ²⁸ Amma taa ŋgahi kə bii nyi ha'ə, madfa kə ŋgirə əndə
 minə, paa ci dīi 'waslyakəənə. Madfa ŋgirə kadəmə ŋgura əsə, paa ki
 dīi 'waslyakəənə. Amma shiimə oo'i, tə'i uushi'inə laŋə ca la tə ənjitə
 ŋgirəshi. Ci bii nyi naaki gəfə ndzaanə yadə ŋgərəshinə, acii ga tsarə
 ŋga uushi'iitə a lii tə ənda.

²⁹ Ndzəkəŋuushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma
 saa'itsa, kə uugi mbəshanə kədəhə. Acii ha'ə, ma ənjitə da makinə,
 wa təya ndzaanə makə pooshi makinə atsatii. ³⁰ Ma ənji tuunə, wa
 təya da makə əntaa ka mabətə səkə nə tii. Ma ənji ŋusənə, wa təya
 da makə əntaa ka maŋushinə nə tii. Ma ənji d'ərgə də uushi'inə əsə,
 wa təya ndzaanə makə pooshi sətə irə tii shi aaciitii. ³¹ Ma ənji da

* **7:15** 7.15 ka ndzaanə jamə: 14.33; Rooma 12.18; 14.19; 2 Koor. 13.11; Kwal. 3.15; Ibər. 12.14. **7:16** 7.16 1 Piita 3.1. **7:18** 7.18 Gal. 5.1. **7:19** 7.19 Rooma 2.25-29; Gal. 5.6. **7:22** 7.22 Af. 6.6; Filim. 16; 1 Piita 2.16. **7:23** 7.23 6.20. **7:25** 7.25 1 Tim. 1.12-14. **7:26** 7.26 Irim. 16.1-4; Slənə 14.22; 1 Tees. 1.6; 3.3-4. **7:28** 7.28 Luka 21.23. **7:29** 7.29-31 Rooma 13.11-13; 1 Piita 4.7; Fil. 4.5.

slənə ganə a duuniya, wa təya ndzaanə makə pooshi sə ŋga danatii ganə a duuniya. Acii ma duuniyana, pooshi ma'ə laŋə kaa ca uudə.

³² Ŋga'ə ka nyi koonə ndzaanə yadə buurə uushi'inə. Ma əndətə pooshi sha ŋgirə minə, aagi slənə ka Slandanə kavə ci naakii na. Gazhi'waanaakii patə kaa ca uudəgi səkə ŋga Slandana. ³³ Amma ma əndətə ŋgirə minə, aagi slənənə ka *duuniya kavə ci naakii na, kaa ca shii uudəgi səkə ŋga minaakii. ³⁴ Acii ha'ə kə tikə hiimaakii bəra'i. Ma miitə pooshi ŋgirə ŋgura taa kadəma, kə kavə ki natə nə aagi slənə ka Slandana, kaa kya shii ndzaanə malaabakii camə akəŋwacii Slandana. Amma ma miitə ŋgirə ŋgura, kə kavə ki natə nə aagi slənənə ka duuniya, kaa kya shii uudəgi də səkə ŋga ŋgurii.

³⁵ Ma bii nyi koonə ətsa, ŋga'ə ka nyi nə tsakənə tuunə, əntaa təjanə cii kya təja tuunə. Acii ŋga'ə ka nyi koonə slənə sətə dibə ka rəgwakii, una vəgi noonə nə ka slənənə ka Slandanə də ədzəmə rəŋwə.

³⁶ Madə tə'i əndə ghə'i madanə, amma təya nara da madanaakii oo'i, paa tii ka ŋgərəshinə ma'ə, ka danə ŋga'ə. Amma madə kə tsaamətə ŋgurii oo'i, paa ci na kaka'atə naakii na, wa ca ŋgərə tə ki makə sətə mwayi ci, paa ci dīi 'waslyakəənə. ³⁷ Amma maa əndə ci saakii dīi aniyaakii ŋga banə oo'i, paa ci ka ŋgərənə tə ki ma'ə, madə kə kaka'atə ci shishinəkii əsə, ŋga'ə nə sətə dīi ci, wa təya ndzaanə daanətii yadə ŋgərəshinə. ³⁸ Makə ha'ə əna, ma əndətə ŋgirə minə, kə dīi ci ŋga'ə. Amma əndətə pooshi ŋgirə minə shaŋə palee.

³⁹ Ma miitə ma'ə ŋgurii ka əpinə, pooshi ki da rəgwa ŋga ŋgərə əndə'i. Amma madə kə əntəgi ŋgurii, tə'i ki da rəgwa ŋga ŋgərə ŋgurətə kadeesəkə ka ki, madə əndə nə'unə nə ci. ⁴⁰ Ma aagi hiimaaki naaki, madə kə ndzaa ki satə yadə ŋgərə ŋgurə ma'ə, gəđə ci na palee ka ki də ŋga'əənə. Ma nəhənəki, ma hiimatə dīi nyi, dagi Ma'yanə ŋga Əntaŋfə shigi.

8

Wabənə agyanə zəmətə dīi ənji ka uuləminə

¹ Ma agyanə luutə ci ənjə a la uuraakii ka uuləminə, wiinə sənə cii kya jikəvə koonə. Kə shii amə, ma patənə gaamə, tə'i amə da shiinə. Amma ma shiitsa, ci ca kavə əndə ka haŋətə naakii na. Amma ma sətə ca tsakə ənja, uudəna. * ² Taa wu patə ŋgirə naakii nə makə kə shii ci uushi'inə, ca'ə əndzə'i ma'ə ci mashiimə sətə dəbēe ca shii. ³ Amma ma əndətə uu'i tə Əntaŋfə, kə ndzaa ci ka uuzənə ŋga Əntaŋfə ətsa.

⁴ Ma agyanə luutə lii ənji uuraakii ka uuləminə, kə shii amə, ma uuləminə, pooshi əpinə amatii. Kə shii amə əsə, rəŋwə dyaŋə nə Əntaŋfə. ⁵ Tə'i uushi'inə laŋə agintaŋfə taa anə hanyinə ətə ci ənjə a paslə tə tii. Taa ŋgahi tə'i tii laŋə, ⁶ patə da ha'ə, ma kaamə, rəŋwə dyaŋə nə Əntaŋfə. Dəsənaamə nə ci. Ci tagii patənə ŋga uushi'inə, naakii naamə. Rəŋwə dyaŋə nə Slandanə əsə, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Daciikii tagii patənə ŋga uushi'inə. Daciikii əsə ndzaa amə da əpinə amaamə.

7:31 7.31 1 Yooh. 2.17. **7:33** 7.33 Luka 14.20. **7:39** 7.39 Rooma 7.2-3. **8:1** 8.1-13

Rooma 14.1-15.6. * **8:1** 8.1 Slənə 15.29; Rooma 12.16; uudəna ca tsakə ənja: 13.1-7; 14.1; 16.14; Yooh. 13.34; Rooma 15.1-2; 2 Koor. 8.7-8,24; Gal. 6.10; Af. 5.2. **8:3** 8.3 13.12; Gal. 4.9.

8:4 8.4 10.19-20; Dzək. 4.35,39; 6.4-5; Gal. 4.8-9. **8:6** 8.6 12.5-6; Yooh. 1.3-4; Af. 4.5-6; Kwal. 1.16.

⁷ Amma əntaa patənə nga ənji shii ha'ə. Ca'ə əndzə'i tə'i hara ənji sənaavə ka tii nə haala nga uuləminə. Agi adənə nə tii luutə ci təya nee ka uuləminə lii ənji. Ma təya, ma'ə vii goonḡatii maɗamə nḡeerənə. Ma ci təya nee, makə kə əjjiinətə zəməkii tə tii. ⁸ Ma amə, kə shii amə oo'i, pooshi uushi ci zəmə a tsakə kaamə akəḡwacii Əntaḡfə shaḡə. Taɗa kə zhimaamə, pooshi uushi cii kəya tsakə kaamə. Ha'ə əsə, taɗa kə bwasee amə ka adə zəməkii, pooshi uushi cii kəya galee ashaamə.

⁹ Ma unə ətsə shii oo'i, kə vii Əntaḡfə kaamə rəḡwa nga adə taa nḡutə zəma, see a ɗoonə haḡkala, acii goona ndzaa ka faara pu'unə nga ənjitə ma'ə vii goonḡatii maɗamə nḡeerənə. ¹⁰ Acii ma tsarə nga əndətsa, maɗa kə nee ci ka hə əndətə shii uushi'inə dasə asəkə kuvə uuləma, ha adə luu nga uuləma, ka kavənə nə hə tə ci ka adə tsarə luukii əsə. ¹¹ Ma tsarə nga əndətə ma'ə vii goonḡakii maɗamə nḡeerənə, ka zanə nə ci putə nga shiinaaku. Ma əndətsa, ndzəkəḡu nə ci, da i ka putaakii əḡki Aləmasiihu, amma wahətsə kə kavə tə ci ka kulanə. ¹² Də maɗee ka ma'yanə nga ndzəkəḡushi'inə ətə ma'ə maɗamə nḡeerənə agi vii goonḡatii, cuuna ɗa 'waslyakəənə. Ma ətsa, ka Aləmasiihu cuuna ɗa. ¹³ Acii ha'ə, maɗa luu ca kavə tə ndzəkəḡunəki kaa ca kula, paa nyi ka adə luukii ma'ə shaḡə, acii ga nya kavə tə ci ka kulanə.

9

*Sətə ɗəbɛe ka masləkee ənji nga Yeesu *Aləmasiihu*

¹ Ma nyi, dimwa nə nyi, masləkee əndə nga Aləmasiihu nə nyi. Kə nee nyi ka Yeesu Slandanaamə ɗə ḡinəki. Unə əsə nə bwatyatə upaa nyi agi slənaaki ka Slandana. Anii əntaa ha'ə? ² Taa pooshi hara ənji luuvə oo'i, masləkee əndə nə nyi, amma ma unə, kə shii unə oo'i, masləkee əndə nə nyi. Acii unə nə sətə baarii oo'i, masləkee əndə nə nyi tanyi putə nga ləbənə goonə ɗa Slandanaamə.

³ Wiinə sənə jikəvənəki ka ənji wabə tə nyi. ⁴ Ya sanḡə pooshi ɗəbə ənjə a vii keenə zəmə ɗa sə nga sanə sanə putə nga slənə geenə kwa? ⁵ Ya sanḡə pooshi nyi ɗa rəḡwa nga nḡərə minə, nya palə ka wiigi'inə ɗa i ki kwa? ina ɗa makə sətə ci i Piita* ɗa hara masləkee ənji ɗa ndzəkəḡushi'inə nga Slandanaamə a ɗa kwa? ⁶ Anii see inə ɗa Barənaba sanḡə nə slənənə ɗə ciiniinə, keena shii upaa ɗə zəmə aameena? † ⁷ Wu sanḡə nə soojatə pooshi ənji agi vii ka ci shikwaakəya? Wu sanḡə nə moozatə pooshi ka adə poo nga əḡfwə gakkii asəkə ra? Wu əsə nə magəratə pooshi ka sa 'wanə nga ɗabiinaakəya?

⁸ Ma uushi'iitə cii kya ba, əntaa ɗə hiima nga əndə shiḡkinə cii kya ba. Tə'i manaahəkkii maa, asəkə ləkələkətə nga Muusa, ⁹ ətə bii ca, "Goonə anəḡi ma nga la ca slənə koonə asəkə rə." Ya əna, agyanə liinə nə Əntaḡfə ka wabənə kwa? ¹⁰ Ma ətsə patə, agyaniinə cii kəya wabə. Puta geenə nyaahə ci ətsə ha'ə. Acii ma əndə buɗənə

8:7 8.7-12 10.23-33. **8:8** 8.8-9 Rooma 14.13,15,17,21; Gal. 5.13. **9:1** 9.1-2 4.9,15; 15.8-10; 2 Koor. 2.14-17; 3.1-3; 5.18-20; 10.7-8,13; 11.5,13; 12.11-13; Gal. 1.1. **9:4** 9.4 Luka 10.7-8; Mat. 10.10. * **9:5** 9.5 Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə ci ənjə a 'wa ɗə Piita. † **9:6** 9.6 Barənaba: Slənə 4.36; 11.22-26; slənənə ɗə ciinə ka upaa ɗə zəma: Slənə 18.3. **9:9** 9.9 Dzək. 25.4; 1 Koor. 10.11; 1 Tim. 5.18.

da əndə slənə cifanə, kə difə təya ka nə nga upaa uushi davə asəkə rə. ¹¹ Makə kə ləgaviinə koonə slikərənə nga Malaaba Ma'yanə aa ədzəmuunə, əntaa madəbəkii unə kə ki'i keenə də vii keenə sətə ciina kavə aameenə kwa? ¹² Makə dīi ci kə luuvuunə vii ka hara ənji sətə dəbeə, weewee keenə dəbeə una 'watəgi vii uushi'iitsa.

Taa ngahi ha'ə makə ətsə dəbeə una də keenə, amma pooshi inə kədii koonə tsakə tiinə ha'ə. Kə sə'watiinə patənə nga mabuurəna kaa Njuni Habara agyanə Aləmasiihu a shii dzənə aakəŋwa aakəŋwa. ¹³ Amma ga ca zaanə koonə oo'i, ma ənjitə ca slənə asəkə yi nga Əntanƣə, aɡi sətə ci ənjə a kərə aadəvə aasii ci təya upaa zəmatii. Ha'ə əsə nə ənjitə ca slənə agyanə ha nga də sataka. Aɡi sətə dīi ənji də sataka ci təya ngərəgi natii zəma. ¹⁴ Ha'ə əsə dīi bii Slandanaamə, əŋki ci, ma əndətə ca də slənə nga Njuni Habara, dagikii upaanəkii zəmaakii.

¹⁵ Taa ngahi ha'ə makə ətsa, pooshi nyi kədii acii taa wu. Ma cii kya naahə koonə ha'ə, əntaa koonə vii ka nyi sətə difə. Gədə əntənə əŋki nyi acii dəfanə ha'ə makə ətsa, acii paa nyi ka uudənə kaa sətə cii kya dəlagi a ndzaanə ka uushi zabə. ¹⁶ Pooshi waaza Njuni Habara ka kavənə tə nyi kaa nya dəlagi, acii ma ətsa, kə ndzaa ka nyi tyasə see maa waazii nyi. Kə kullii agyanəki madə paa nyi waazii Njuni Habara!

¹⁷ Maci ma cii kya də slənətsə də moonə nga moodəfəki saakii, kadə ka upaanə nə nyi ki'ikii. Amma slənə nga tyasə cii kya də, acii Əntanƣə ba'avə slənəkii aaciiki. ¹⁸ Ngutə shikwa cii kya upana? Ma shikwaaki, waaza Njuni Habara ka ənji nga zabə yadə ki'ikii. Pooshi nyi aɡi ləgwa sətə difə ənjə a vii ka nyi acii ənja.

¹⁹ Ma nyi, dimwa nə nyi, əntaa mava. Patə da ha'ə, kə kavə nyi naaki nə kaa nya ndzaa ka mava, kaa nya shii upaa də ənji lanə.

²⁰ Ma nyi ahada *Yahudiinə, kə dīi nyi makə sətə ci təya də, kaa nya shii əlyatənə də tii. Ma nyi ahada ənjitə dīi *bariya anətii əsə, kə ndzaa nyi ahadatii makə da i bariya anəki nə nyi makə natii, taa ngahi pooshi. Amma ma ndzaa nyi ha'ə ahadatii, kaa nya shii əlyaginə də tii. ²¹ Ha'ə əsə, nyi ahada ənjitə pooshi shii bariya, kə ndzaa nyi ahadatii makə pooshi nyi shii bariya, kaa nya shii əlyaginə də tii. Pooshi ətsə baarii makə pooshi nyi aɡi nə'u bariya nga Əntanƣə. Aci aɡi nə'u bariya nga Aləmasiihu nə nyi. ²² Weewee geegi nyi ka vii goongaa ki makə ma'ə madəmə ngeerənə ahada ənjitə ma'ə vii goongatii madəmə ngeerənə, kaa nya shii əlyaginə də tii. Taa ngutə tsarə nga ndzaanə patə gi nyi ka la ənja, kə ndzaa nyi makə natii, kaa nya shii luupaa də hara ənji aɡitii taa də iitə patə. ²³ Uushi'iitsə cii kya də patə, putə nga Njuni Habara cii kya də ha'ə, kaa nya shii upaa də shikwatə nə ənjə a upaa aɡikii da i nyi.

²⁴ Kə shii unə, ma aɡi laamə nga huyinə, ənji lanə ca laamə, amma əndə rəŋwə tanə nə upaa shikwa. Aci ha'ə dəmə gazhi'waanə nga huyinə, koonə shii upaa də shikwa. ²⁵ Taa wu patə bii ka dəfanə nə ci laamə nga huyinə, ka hadəginə nə ci də shishinəkii nga'ə, kaa

9:11 9.11 9.4; Rooma 15.27; Gal. 6.6. **9:12** 9.12 Slənə 20.34-35; 2 Koor. 11.9. **9:13** 9.13 Baan. 18.8-19. **9:14** 9.14 9.4. **9:15** 9.15 Slənə 18.3. **9:16** 9.16 Irim. 20.9. **9:17** 9.17 4.1. **9:19** 9.19-22 10.23-24,32-33; Rooma 15.1. **9:19** 9.19 Mat. 20.26-27. **9:20** 9.20 Slənə 16.3; 21.20-26. **9:21** 9.21 Gal. 2.3-4. **9:22** 9.22 Rooma 1.13; 2 Koor. 5.11; 11.29. **9:24** 9.24-25 Fil. 3.12-14; 2 Tim. 2.4-6; 4.7-8; Yak. 1.12; 1 Piita 5.4; Səniinə 2.10.

shishinækii a ndzaanə ndalə. Ma cii kəya da ha'ə, kaa ca shii upaa də shikwa. Ma tsarə nga shikwatsə cii kəya alə, ka saawaginə. Amma ma ənə caama alə, pooshi ka saawanə shanə ca'ə ndəjwə ndəjwə. ²⁶ Ma nyi, gəjə cii kya huyi ca'ə ka muudinə. Ha'ə əsə ma nyi, əntaa əndətə ca da mavutə zabə agi mədə nə nyi. ²⁷ Kə luuvə nyi sa taa ngutə tsarə nga cifa, kaa shishinəki a ndzaanə matasəkakii taa ka ngutə rəgwa. Ma nyi ənə ca waaza Njunyi Habara ka hara ənja, ma cii kya da ha'ə, acii ga nya kulii a rəgwa.

10

Wabənə agyanə uuləminə

¹ Ndzəkəjushi'inəkya, nga'ə ka nyi una shii sətə slənyi də dzədzəshi'inaamə saa'itə təya palə agi bilinə. Kurabiinə nja kaka'ə tə tii patə. Patənətii tanjəgi maduunə gəəra, pooshi taa mi uree ka tii.

² Patənətii upaa bapətisəma nga kurabiinə da nga uunəva kaa təya ndzaa ka ənji nə'unə tə Muusa. ³ Patənətii əsə, kə agi tii zəmətə shi dadagyə. ⁴ Patənətii əsə, kə sii tii ma'iitə shi dadagyə. Acii kə sii tii ma'iitə əja ashi faaratə vii əntanjə ka tii. Ma faaratə nja dzə atsatii, ci nə Aləmasiihu. ⁵ Patə da ha'ə lanjənətii pooshi slənətii kadeesəkə ka əntanjə. Putakii ha'ə lanjənətii, kə mətətəgi tii agi bilinə.

⁶ Ma ətsə patə, wabənə cii kəya wabə kaamə, acii ga bwaya uushi'inə a kadeesəkə kaamə makə natii. ⁷ Goona ndzaa ka ənji paslə uuləminə makə nga hara ənjatii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Kə ndzaa ənji ka zəma, təya saasa ənvwa, təya madə ka uudzənə ka uuləminə." ⁸ Goona aləhiinə makə nga hara ənjatii. Agi uusəra rəjwə ənji dəbu'u pupusərə aji makkə zamagi əntanjə də tii. ⁹ Gaama təbə tə Slandanaamə makə sətə dīi hara ənjatii. Wata rəhunə a zamagi də tii dza'ə. ¹⁰ Gaama ngəərə ma makə sətə dīi hara ənjatii. Wata malaa'ikatə ca bəələ ənji a zamagi də tii.

¹¹ Ma uushi'iitə slənyi də tii patə, wabənə cii kəya wabə ka ənja. Ma naahəpaa ənji əsə, ka wabəginə kaamə, acii amə nə ənji nga muudinə nga saa'i. ¹² Acii ha'ə, taa wu patə nyihə makə ndihə nə ci, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulii. ¹³ Patənə nga təbəətə ca la tuunə, mbərə mbərə nə ci da ətə ca la taa tə ngutə ənda. Amma ma əntanjə, əndə goonja nə ci, paa ci ka luuvənə kaa təbənə ətə palee ka ngeerii unə a la tuunə. Mada kə lii təbənə tuunə, ka viinə nə ci koonə ngeerənə koonə kəjaanə ndihə, koonə shii upaa rəgwa nga sə'watənə.

¹⁴ Acii ha'ə kadashinyinaakya, bwaseemə ka paaslə uuləminə. ¹⁵ Ma unə, ənji paaratə də uushi'inə nuunə, ka mbeenə nuunə ka ləginə unə də noonə nə oo'i, ma sənə cii kya ba, goonja tanyi. ¹⁶ Ma kwaləkətə caama slənəgi saa'itə ama zəmə əndzanə nga Slandana, agi kuyiriinə naamə tə əntanjə putakii. Ma amə sagi də kwaləkəkii əsə, ləbənə caama ləbə agi idənə nga Aləmasiihu. Ha'ə əsə nə burooditə caama baatsə, ama adə. Ləbənə caama ləbə agi shishinə

9:27 9.27 Rooma 8.13; 13.14. **10:1** 10.1 Shig. 13.21; 14.21-29. **10:3** 10.3 Shig. 16.13-35; Dzək. 8.3; Jab. 78.24-25. **10:4** 10.4 Shig. 17.6; Jab. 78.15. **10:5** 10.5 Baan. 14.29-30; Jab. 78.31; Ibər. 3.17; Yahu. 5. **10:6** 10.6 Baan. 11.4,34; Jab. 106.14. **10:7** 10.7 Shig. 32.6. **10:8** 10.8 Baan. 25.1-9. **10:9** 10.9 Baan. 21.5-6. **10:10** 10.10 Baan. 14.2,36; 17.6-15; Jab. 106.25-27; Ibər. 3.17-18. **10:11** 10.11 7.29-31; Rooma 15.4. **10:12** 10.12 Gal. 6.1. **10:13** 10.13 1.9; Yak. 1.13-14. **10:14** 10.14 1 Yooħ. 5.21.

nga Aləmasiihu. ¹⁷ Makə dīi ci masləhə rəjwə nə buroodi, taa ngahi lanə naamə, amma rəjwə naamə, acii masləhətə rəjwə ha'ə caama adə əsə.

¹⁸ Buurətəm ələ'aada nga *Yahudiinə əsə. Ma ənjitə ca adə luutə ci ənjə a dā də satakətə ka Əntarjə, agi ndzaanə nə tii ləbə da Əntarjə.

¹⁹ Mi cii kya moo banə əna? Uuləmə nə əndə'i uushi nii, anii zəmətə ci ənjə a vii ka ca? Pooshi. ²⁰ Ma sətə cii kya moo banə, ma sətə ci ənji faara a dā satakakii, ka ginaajinyinə ci təya dā, əntaa ka Əntarjə. Ma nyi, paa nyi ka moonə una ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə. ²¹ Ya sanjə iitə mbee nuunə ka zəmə əndzanə nga Slandana, una ənəgərə ka zəmə nga ginaajinyinə əsa? Pooshi unə ka ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə əsə. ²² Ya sanjə nga'ə koonə nə kavənə tə Slandanə kaa ca sərəhə kwa? Anii ma naamə ka nəhənə, kə palee amə ka ci də ngeerəna?

²³ Ka banə nə hara ənji ahadoonə oo'i, tə'i amə da rəgwa nga dā taa ngutə uushi. Ha'ə makə ətsa. Amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda. Tə'i amə da rəgwa nga slənə patənə nga uushi, amma əntaa patənə nga uushi ca kərə ənji aakəjwa. ²⁴ Ga taa wu a slənə wata sətə ca tsakə tə ci, ci daanəkii, amma, wa ca slənə sətə ca tsakə tə hara ənja.

²⁵ Tə'i unə da rəgwa nga dərə taa ngutə tsarə nga ləwə a luuma, una tsəbə. Goona kavə ma'yanə goonə ka buurənə taa dama shi ləwəkii.

²⁶ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaabə ləkaləkətə, ətə bii ci, "Hanyinə da patənə nga sətə asəkətə, nga Slandanə patə." ²⁷ Madə kə 'wii əndətə əntaa əndə nə'unə nə ci tə hə ka zəma, madə kə kadfeesəkə ka hə nə dzənə, duu, zəmuu patənə nga sətə vii ci ka hə. Ga ha kavə ma'yanəku ka buurənə taa dama shi zəməkii. ²⁸ Amma madə kə bii əndə'i əndə ka hə oo'i, ma ləwətsa, ka uuləmə lii ənji, ga ha adə ma'ə. Ma bii nyi ətsa, putaakii kaa ma'yanaakii a baanə. ²⁹ Kaa ma'yanə nga əndətsə a baanə bwasee hə ka zəmətə, əntaa putə nga naaku.

Ka ləgwanə nə hə, "Ka mi sanjə bwaseənəki ka adə uushi putə nga əndətə ca hiima oo'i, bwaya uushi cii kya dā? ³⁰ Madə kə kuyirii nyi tə Əntarjə putə nga zəmətə, ka mi sanjə banə əndə ka nyi oo'i, bwayakii dīi nyi putə nga adə zəməkəya?"

³¹ Yoo, taa mi patə dīi unə, taa zəma, taa sa uushi, dāmə patə ka dūunətənə də Slandana. ³² Hakilamə acii goona bəzee ka səkə nga Yahudiinə, taa nga hara slikərənə, taa nga ənji nga Əntarjə. ³³ Ma səndə dānuunə tanə, dāmə makə sətə cii kya dā. Acii ma nyi, kə dīi nyi gazhi'waanə nga uudagi səkə nga patənə nga ənji agi taa mi cii kya dā patə. Sətə ca tsakə tə ənji patə cii kya dā kaa təya shii upaa luupaanə, əntaa ka putaaki cii kya dā.

11

¹ Nə'umə dərəpaaki makə ənə cii kya nə'u nga *Aləmasiihu.

10:16 10.16 11.24-25; Luka 22.17-20. **10:17** 10.17 12.27. **10:18** 10.18 Leew. 7.11-21. **10:19** 10.19 8.4. **10:20** 10.20 Džək. 32.17; Jab. 106.37; Səniinə 9.20. **10:21** 10.21 2 Koor. 6.15-16. **10:22** 10.22 Džək. 32.21. **10:23** 10.23-33 Rooma 14.1-15.6. **10:23** 10.23 6.12; 8.7-12. **10:24** 10.24 10.32; 13.5; Rooma 15.1-2; Fil. 2.4. **10:25** 10.25 Rooma 14.2. **10:26** 10.26 Jab. 24.1; 89.12. **10:28** 10.28 8.7. **10:30** 10.30 Rooma 14.6; 1 Tim. 4.4. **10:31** 10.31 Kwal. 3.17. **10:32** 10.32 Rooma 14.13. **10:33** 10.33 9.19-22. **11:1** 11.1 4.16.

Wabənə agyanə ləkutə nə ŋga minə

² Agi dəlaginə nə nyi duunə ka shaŋə, acii agi buurətənə nuunə wabənaaki koonə, una nə'utə alə'aada ŋga ənji nə'unə ətə dzəgunyii koonə. ³ Amma ŋga'ə ka nyi una paaratəgi oo'i, taa ŋgutə ŋgurə patə, Aləmasiihu nəndə agyanəkii. Taa ŋgutə minə patə əsə, ŋgurə nəndə agyanətə. Ha'ə nə Aləmasiihu əsə, Əntan̄fə nəndə agyanəkii.

⁴ Acii ha'ə, taa ŋgurə ca d̄a də'wa taa d̄a anabaakwaanə da i dara anəkii, kə bərapaa ci tə Aləmasiihu ətsa. ⁵ Amma ma minə, wa kya ləkutəgi nətə saa'itə kya d̄a də'wa taa d̄a anabaakwaanə. Mad̄a paa ki d̄ii ha'ə, ci nə kə bərapaa ki tə ŋgurii ətsa. Mbərə mbərə nə ki da miitə isəgi nətə. ⁶ Mad̄a pooshi minə ka ləkutəgi nətə, wa kya isəgi nətə. Amma makə d̄ii ci ayi ayi ka minə nə isəgi nətə, wa kya ləkutəgi nətə.

⁷ Ma ŋgura, pooshi difə ca d̄avə uushi aanəkii ca d̄a də'wa, makə d̄ii ci, məndzaan̄gu'inə ŋga d̄uunuunə ŋga Əntan̄fə nə ci. Amma ma minə, məndzaan̄gu'inə ŋga d̄uunuunə ŋga ŋgurə nə ki. ⁸ Acii ma ŋgura, əntaa dashi minə tagii Əntan̄fə tə ci, amma tə minə tagii Əntan̄fə dashi ŋgura. ⁹ Ka putə ŋga ŋgurə əsə tagii ci tə ki, əntaa ka putatə tagii ci ŋgura. ¹⁰ Makə ha'ə d̄ii ətsa, kə dəbee minə a ləkutəgi nətə, ka baariinə oo'i, atsa sədə ŋgurə nə ki, acii ga kya bəzəe ka səkə ŋga malaa'ikanyinə. ¹¹ Taa ŋgahi bii nyi koonə ətsa, patə da ha'ə, ma amə ənə ləbə da Slandana, mad̄a pooshi ŋgura, pooshi minə. Mad̄a pooshi minə əsə, pooshi ŋgura. ¹² Kə shii amə, dashi ŋgurə tagii Əntan̄fə minə. Ki ca poo ŋguyirənə əsə. Amma slənə ŋga Əntan̄fə nə patənə ŋga uushi'inə.

¹³ Unə də noonə nə nə banə, kə dəbee minə a d̄a də'wa ka Əntan̄fə yadə ləkutə nətə kwa? ¹⁴ Patənə ŋga ənji taa da patə, kə shii tii oo'i, mad̄a kə kapaa ŋgurə shiŋkinaakii magərəkii, sə ŋga ayinə ka ci. ¹⁵ Amma ma ka minə, sə ŋga rəmaaginatə nə magərə shiŋkinə. Ma vii Əntan̄fə ka ki shiŋkinə, kaa ca ndzaanə ka sə ŋga ləkutəgi də nətə. ¹⁶ Taa wu patə d̄ii mabizhinə agyanə sət̄sa, wa ca shii oo'i, patənə geenə da Ikəliisiyanyinə ŋga Əntan̄fə patə, ha'ə makə ətsə ciina nə'u.

Wabənə agyanə əndzanə ŋga Slandana

¹⁷ Yoo, wiinə wabənə agyanə zəmə əndzanə ŋga Slandana. Ma agi wabənə cii kya ba koonə, pooshi nyi ka dələnə duunə. Acii ma dza də nə goonə ka d̄a də'wa ka Əntan̄fə, pooshi agi kira dzənə aakəŋwa, amma ənyanə aa ba'ə cii kəya kira. ¹⁸ Ma ŋga təkəŋwanə, kə fii nyi oo'i, mad̄a dzii unə də nə ka d̄a də'wa, tə'i təkəshinə ahadoonə. Kə shii nyi weewee ma ətsa, tə'i goon̄ga gi'u agikii. ¹⁹ Ka ndzaanə nə təkəshinə ahadoonə, kaa əŋjə a shii nee ka əŋjitə ca nə'u ŋunyi rəgwa paŋgəraŋə. ²⁰ Mad̄a dzii unə də nə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, əntaa əndzanə ŋga Slandanə cuuna zəmə. ²¹ Ma bii nyi ətsa ha'ə, acii ma saa'itə una zəmə, taa ŋgutə əndə agi dzənə nə ci aakəŋwa agi adə zəmaakii. Ma hara ənji, ka madəfənə nə tii. Hara ənji əsə, mawiikakii nə tii. ²² Una! ka mi də d̄anə ha'ə kwa? Pooshi yinyinə goonə bahə zəmənə, una saasa d̄avə kwa? Anii gəfə bərapaa Ikəliisiya ŋga Əntan̄fə da tə əŋjitə pooshi uushatəya? Mi mbeenəki

ka banə koonə agyanə ətsa? Dəlanə dəlanəki duunə kwa? Paa nyi ka dəlanə duunə.

²³ Acii ma dzəgunəənə cii kya dzəgunə koonə, Slandanə Yeesu kavə aaciiki. Waatoo, ka vədətə vii ənji tə ci ka bələginə, ca ngərə burooda, ²⁴ ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatsəpaa, əŋki ci, “Shishinəki cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də d'anə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi.” ²⁵ Makə uugi tii zəma, ca ngərə ma'i inabi əsə, əŋki ci, “Ma ma'i inabina, ci nə kura aləkawalətə ci Əntanfə a d'a də idənaaki. Taa guci cuuna sa patə, samə ha'ə ka buurətəginə də nyi.” * ²⁶ Ma bii Slandanə ha'ə, accii taa guci patə agyuunə tsarə burooditsa, una sa tsarə ma'i inabatsa ha'ə makə ətsa, agi baariinə nuunə paŋgəraŋə oo'i, kə əŋki Slandanaamə ka putə gaamə, ca'ə ka saa'itə nii kəya ənya.

²⁷ Acii ha'ə taa wu patə zhimə əndzanə ŋga Slandanə də məzaanə, agi bərapaanə nə ci shishinəkii da idənaakii ətsa. ²⁸ Taa wu patə d'ii aniya ŋga zəmə əndzanə ŋga Slandana, wa ca tsaamətə ndzaanaakii ŋga'ə zəku'i taabu'u zəmənəkii. ²⁹ Ma əndətə pooshi buurətə shishinə ŋga Slandana, mad'a zhimə ci əndzaatsa, mabətəsəkə ŋga Əntanfə cii kəya əlya aagyanəkii. ³⁰ Ci d'ii ənji laŋə ahadoonə pooshi tii ndaŋə ndaŋə, mazaarəkii əsə. Harakii, kə mətətəgi tii. ³¹ Mad'a kə tsaamətaamə naamə nə ŋga'ə zəku'i taabu'u zəmənəamə, pooshi amə ka əlya mabətəsəkə ŋga Əntanfə aagyanəamə. ³² Amma ma Slandana, agi dzalənə nə ci taamə accii ga gəŋwanə a kəshi taamə makə ŋga ənji duuniya.

³³ Acii ha'ə ndzəkəŋushi'inəkya, mad'a kə gyuunə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, gaaratəməshinə. ³⁴ Mad'a tə'i mad'əfanə atsa ənda, wa ca zəmə asii zəku'i, accii goona kulagərə aagi gəŋwanə ŋga Əntanfə, una zəmə əndzanə ŋga Slandana.

Ma hara wabənyinə, mad'a kə shi nyi, kadə nii kya hadatəgi koonə.

12

Sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə baawəd'a ŋga slənətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, ŋga'ə ka nyi una shii goonəganəkii. ² Kə shii unə, ma saa'itə unə ma'ə maviimə goonəga ka Slandana, kə nji ənjə a ŋusləgi duunə ka rəgwanyinə kama kama, koonə paslə uuləminə. Ma təya, uushi zabə nə tii. ³ Acii ha'ə, ŋga'ə ka nyi una shii oo'i, pooshi əndə ətə da Ma'yanə ŋga Əntanfə a ədzəməkii sha bii “Manaalakii nə Yeesu.” See Malaaba Ma'yanə əsə nə kavənə tə əndə ka banə oo'i, “Slandanə nə Yeesu.”

⁴ Ma sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, tə'i kama kama, amma Ma'yanə rəŋwa ca vii ka tii. ⁵ Tə'i slənənyinə kama kama əsə, amma ka Slandanətə rəŋwə ha'ə ci ənjə a slənə. ⁶ Tə'i rəgwanyinə ŋga slənə kama kama, amma Əntanfə rəŋwə ca vii ka əndə baawəd'a ŋga d'a taa ŋgutə tsarə ŋga slənə. ⁷ Taa wu patə agi baariinə nə ci naakii viitə vii Malaaba Ma'yanə ka ci, ka shii tsakənə də taa wu. ⁸ Ma

11:22 11.22 Yak. 2.5-6. **11:23** 11.23-25 10.16; Mat. 26.26-28. * **11:25** 11.25 kura aləkawalə: Irim. 31.31-34; Luka 22.20; 2 Koor. 3.6; Ibər. 8.6; idəna: Shig. 24.6-8; Ibər. 9.12. **11:26** 11.26 Mat. 26.29. **11:27** 11.27 11.20-22; Ibər. 10.29. **11:28** 11.28 2 Koor. 13.5. **11:32** 11.32 Ibər. 12.5-6; Səniinə 3.19. **12:2** 12.2 8.4-6; Isaa. 44.9-20; Gal. 4.8. **12:3** 12.3 1 Yooh. 4.2-3; Rooma 10.9. **12:4** 12.4-11 12.27-14.40; Rooma 12.6-8; Af. 4.4. **12:5** 12.5 12.28-30. **12:7** 12.7 14.26.

hara ənji, kə vii ci ka tii hiima n̄ga wabə sətə dəbēe ka ənja. Ca vii ka hara ənji baawəda n̄ga shii uushi'inə, təya ba ka ənja. Ma ətsa, dāgi baawəda n̄ga Malaaba Ma'yanə rəjwə ha'ə. ⁹ Ca vii ka əndə'i əndə əsə, baawəda n̄ga gi'inə tē Əntənfə də n̄geerənə. Ma ka əndə'i əndə əsə, ca vii baawəda n̄ga mbədfəpaa də ənda. Ma ətsə patə, dāgi baawəda n̄ga Ma'yaatə rəjwə ha'ə. ¹⁰ Ca vii ka hara ənji baawəda n̄ga slənə sə n̄ga hurəshishinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəda n̄ga dā anabaakwaanə. Ca vii ka hara ənji baawəda n̄ga taarapaaginə ahada uura n̄ga Ma'yanə n̄ga Əntənfə da n̄ga ginaajinyinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəda n̄ga wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama. Hara ənji əsə, ca vii ka tii baawəda n̄ga baabagi wabənəkii aagi uuratə ci ənjə a fa. ¹¹ Amma ətsə patə, Ma'yanə rəjwə ha'ə ca vii baawəda n̄ga dāada uushi'iitə makə sətə kadeesəkə ka ci. Taa wu patə da naakii viinə pamə.

Purəjanyinə lanə amma shishinə rəjwə

¹² Ma shishinə n̄ga ənda, tē'i purəjanyinə lanə ashikii. Əndə rəjwə da purəjanyinə kama kama ca slənə, amma ka shishiitə rəjwə ha'ə. Ha'ə nə *Aləmasiihu naakii əsə. ¹³ Unə maa, ha'ə nuunə patə makə ətsa. Taa *Yahudiinə taa hara slikərənə, taa maviinə, taa dimuyinə, amə patə, kə upaa amə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə rəjwə, kaama ndzaanə shishinə rəjwə. Ma'yanə rəjwə sii amə patə.

¹⁴ Aci ma shishinə, əntaa wata purəjanə rəjwə ghənyi, amma purəjanyinə lanə. ¹⁵ Mbu'u ka banə nə sədfə, “Makə d̄ii ci əntaa ciinə nə nyi, acii ha'ə əntaa agi purəjanyinə n̄ga shishinə nə nyi.” Taa n̄gahi kə bii ci ha'ə, amma pooshi banaakii ha'ə ka n̄gərəginə tē ci ka ndzaanə ashi shishinə. ¹⁶ Mbu'u ka banə nə liminə naakii əsə, “Makə d̄ii ci əntaa ginə nə nyi, acii ha'ə əntaa agi purəjanyinə n̄ga shishinə nə nyi.” Taa n̄gahi kə bii ci ha'ə, pooshi banaakii ha'ə ka n̄gərəginə tē ci ka ndzaanə ashi shishinə. ¹⁷ Maci ginə nə shishinə patə, kadā də iitə caama fa? Maci liminə nə shishinə patə, kadā də iitə caama zənətə? ¹⁸ Makə sətə d̄ii shishinə, kə dāadavə Əntənfə patənə n̄ga purəjanyinə makə sətə kadeesəkə ka ci. ¹⁹ Maci purəjanə rəjwə tanə, kadā pooshi shishinə. ²⁰ Makə sətə d̄ii ci, tē'i purəjanə kama kama, amma shishinə rəjwə.

²¹ Aci ha'ə, pooshi ginə ka banə ka ciinə, “Pooshi nafaaku ka nyi.” Ha'ə nə nə əsə, paa ci ka banə ka sədfə, “Pooshi nafaaku ka nyi.” ²² Ma purəjaatə caama nee yadə n̄geerənə ashaamə, pooshi uushi caama mbee ka dātənə yadə ci. ²³ Ha'ə nə hatə caamə nee makə pooshi bwatyakii əsə, ci nə ətə caama hadagi n̄ga'ə. Ha'ə əsə nə purəjanyitə caama nee makə pooshi daguyinəkii. Ka tii caama kavə naamə. ²⁴ Ma purəjanyitə daguyinəkii ka ginə, kə bwasee amə ka tii makə sətə d̄ii tii. Ma nyibuvə Əntənfə purəjanyitə patə ka shishinə, kaama shii nee ka bwatya n̄ga purəjanyitə caama nee makə pooshi bwatyatii. ²⁵ Makə ha'ə d̄ii əna, pooshi kama kamaanə agi shishinə. Taa n̄gutə purəjanə patə, wa ca upaa hadaginə mbərə mbərə da harakii. ²⁶ Madā agi sa cibə nə əndə'i purəjanə n̄ga shishinə, patə da

harakii ca sa cibəkii da i tii. Mada kə upaa əndə'i purəjanə dəlanə, patə da harakii ca da maŋushinə.

²⁷ Unə patə, shishinə ŋga Aləmasiihu nuunə. Taa wu patə ahadoonə, purəjanə ŋga Aləmasiihu nə ci. ²⁸ Ma ahada ənji nə'unə, ma ŋga təkəŋwanə, kə dəkəpaa Əntaŋfə masləkee ənja. Ŋga bəra'inə ca dəkə anabiinə; ŋga makkənə ca dəkə maliminə. Ma daba'ə, ca dəkə ənji slənə sə ŋga hurəshishinə, ca dəkə ənji mbəfəpaa də ənja, ca dəkə ənji tsakə ənja, ca dəkə matakəŋwanyinə, ca dəkə ənji wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama. ²⁹ Ma ənjitsa, əntaa masləkee ənji nə tii patə, əntaa anabiinə nə tii patə, taa maliminə. Əntaa taa wu nə əndə da baawəfa ŋga də sə ŋga hurəshishinə. ³⁰ Əntaa taa wu nə əndə da baawəfa ŋga mbəfəpaa də bwaneanyinə, taa da baawəfa ŋga wabənə da məshipətə uuranyinə kama kama, taa baabagi sətə ci təya ba. ³¹ Ma unə, kavəmə moodəfuunə ka upaa viinyiitə palee də məghərəvənə.

Ma palee patə, dətəmə makə sənə nii kya baarii koonə.

13

Wabənə agyanə uudənə

¹ Taa tə'i nyi da baawəfa ŋga wabənə taa də ŋgutə uura ŋga ənji patə da ŋga malaa'ikanyinə, mada pooshi nyi da uudə ənja, wazənə zabə nə wabənaaki makə tibisətə ca wazə 'yarəlanə. ² Taa tə'i nyi da baawəfa ŋga də anabaakwaanə da ŋga paaratəgi də ma'umbee uushi'inə, taa tə'i nyi da baawəfa ŋga shii uushi'inə patə, taa tə'i nyi da vii goonŋa ətə ŋga kavənə tə giŋunyinə ka mbudənə, təya palə ka əndə'i ha, mada pooshi nyi da uudə ənja, uushi zabə nə nyi. ³ Taa kə təkəgi nyi uushi'inaaki patə ka ənja, nya vii shishinəki, ənjə a ətsagi, amma mada pooshi nyi da uudə ənja, pooshi nyi ka ŋgərə bwatyakii.

⁴ Ma uudənə, ci ca kavə əndə ka sə'watə uushi, ci ca kavə əndə ka də ŋga'əənə ka ənja, ca kavə əndə ka ndzaanə yadə sərəha, paa ci ka dūunətə naakii na. ⁵ Ma əndətə da uudə ənja, paa ci ka də sə ŋga ayinə. Paa ci ka uudə naakii na. Pooshi səkəkii ka bəzənə pii pii. Paa ci ka kəsəpaa bwaya bwayaanə a ədzəməkii. ⁶ Ma əndətə da uudə ənja, paa ci ka də moodəsəkə agyanə bwaya uushi. See dagwa uushi danəkii maŋushinə. ⁷ Ma əndətə da uudə ənja, pooshi 'waslyakəənə ŋga ənji ka shiginə a makii pii pii. Taa guci patə tə Əntaŋfə cii kəya gi'i. Taa guci patə əsə agi kanə nə ci nə ŋga dagwa uushi. Taa mi patə, agi sə'watənə nə ci.

⁸ Ma uudənə, pooshi ka uudənə. Amma ma anabaakwaanə, ka uudəginə. Ka ləginə nə wabənə də məshipətə uuranyinə. Ha'ə nə shiinə əsə, ka uudəginə. ⁹ Ma shiinə gaamə da anabaakwaanə gaamə, ma'ə ci mambu'umə bahə uushi. ¹⁰ Amma ma saa'itə nə Əntaŋfə a mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'inə, saa'ikii nə uushi'iitə ma'ə mambu'umə bahə uushi a uudəgi.

12:26 12.26 Rooma 12.15; 2 Koor. 11.29. **12:27** 12.27 6.15; 10.17; 12.12; Rooma 12.4-5; Af. 4.4,16; 5.30. **12:28** 12.28 12.8-10; 14.1-4; Slənə 13.1; 15.32; Af. 4.11-12. **12:31** 12.31 14.1. **13:1** 13.1-7 8.1; Rooma 13.8-10. **13:1** 13.1 2 Koor. 12.3-4. **13:2** 13.2 12.8; Mat. 7.22; 17.20. **13:3** 13.3 Dan. 3.19-20; Mat. 19.21. **13:5** 13.5 10.33; Waḫ. 10.12; Fil. 2.4. **13:8** 13.8 12.10; 14.1-5.

¹¹ Ma saa'itə nyi ma'ə uuzənə, uura manjeevənə njii kya wabə, n̄ga uura manjeevənə n̄ji hiimaaki, uura manjeevənə n̄ji slənaaki əsə. Amma makə uugi nyi d'anə ka ənda, kə bwasee nyi ka uura manjeevənə patə. ¹² Ma n̄ga əna, ma uushi'inə caama tsaamə, aɡi tsaamənə naamə makə sətə ci əndə a tsaamə ma'yanə n̄ga uushi aɡi ma'inə,* paa ci ka neenə bəraŋə n̄ga'ə. Amma ma aakəŋwa, kadə naama nee ginə da ginə. Ma n̄ga əna, tə'i uushi'inə ma'ə nyi mashiimə. Amma ma aakəŋwa, kadə nii kya shii patə, makə sətə shii Əntaŋfə tə nyi furəŋə. †

¹³ Ma vii goonɡaanə, da ka na, da uudənə, tə'i tii makkə. Amma ma palee patə, uudəna.

14

Tsakə wabənə aɡyanə sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

¹ Ma danuuna, d'amə gazhi'waanə n̄ga uudə ənja. Kamə nuunə əsə ka upaa sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja. Ma palee maa, una upaa baawəda n̄ga d'a anabaakwaanə. ² Aci ma əndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, əntaa ka ənji shiŋkinə cii kəya wabə, amma ka Əntaŋfə. Aci pooshi əndə ca paaratəgi də sətə cii kəya ba. Ma'umbee uushi'inə cii kəya wabə də baawəda n̄ga Malaaba Ma'yanə. ³ Amma ma əndə d'a anabaakwaanə, ka ənji shiŋkinə cii kəya wabə. Wabənəkii a tsakə tə tii, ca vii ka tii kwatsə kwatsənə n̄ga moodəfa, ca banee ka ma'yanətii. ⁴ Ma əndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, tə naakii nə cii kəya tsakə tanə. Amma ma əndə d'a anabaakwaanə, tə patənə n̄ga ənji nə'unə cii kəya tsakə.

⁵ N̄ga'ə ka nyi unə patə, una wabə də məshipətə uuranyinə kama kama. Amma ma palee nyi də uudənə koonə, a d'oonə anabaakwaanə. Ma əndətə ca d'a anabaakwaanə, kə palee ci ka əndətə ca wabə də məshipətə uuranyinə kama kama, acii ma wabəətə cii kəya ba də məshipətə uura, see mada ənyapaagi ənji aagi uuratə cii ənja Ikəlliisiya a fa, taabu'u tsakənə wabənəkii tə tii.

⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, mada maa gi nyi aahoonə, nya wabə koonə də məshipətə uura, tə'i nafaaki koonə kwa? Taa gi'u pooshi nafaaki koonə. See mada baarii nyi koonə kura uushi ətə baarii Əntaŋfə ka nyi, nya kavə tuunə ka shii uushi'inə n̄ga Əntaŋfə, nya d'a koonə anabaakwaanə, nya dzəgunə koonə wabənə n̄ga Əntaŋfə. ⁷ Kataamə hiima ka lyambyada taa kəzhimbəra. Ma təya, uushi'inə n̄ga wanyanə, pooshi əpinə amatii. Mada pooshi wanyanatii shigi n̄ga'ə, ka fanə nə ənji sətə ci təya ba kwa? ⁸ Yaci ma əndə ədə uutəma, mada paa ci ədətə n̄ga'ə, dama fanə ənji bahə iinənə ka pana? ⁹ Ha'ə nuunə əsə d̄ii. Mada ma wabənə goonə də məshipətə uura, pooshi əndə paaratəginə də sətə cuuna ba, ka ndzaanə nə wabənə goonə zabə aagi mada. ¹⁰ Tə'i uuranyinə kama kama laŋə asəkə duuniya, patənətii tə'i nafatii. ¹¹ Amma mada paa nyi shii uuratə wabəgi ənji, ma əndətə wabəgi də uurata, mu'umə nə ci akəŋwaciiki. Ha'ə nə nyi

* **13:12** 13.12 Ma Bulusə, kə d̄ii ci misaali də dyarugala, acii ma dyarugalə aɡi zamana n̄ga Bulusə, pooshi bəraŋə makə n̄ga əndzə'i. Aciikii d̄ii Gude misaali də ma'inə. † **13:12** 13.12 Rooma 8.24; 2 Koor. 5.7; kə shii Əntaŋfə taame: 8.3; Gal. 4.9. **13:13** 13.13 Kwal. 1.4-5; 1 Tees. 1.2-3; Tit. 2.2; 1bər. 10.22-24; 1 Yooh. 4.16. **14:1** 14.1 13.8. **14:2** 14.2 12.10. **14:4** 14.4 14.26. **14:5** 14.5 Baan. 11.29.

əsə, mu'umə nə nyi akəŋwaciikii. ¹² Makə dīi ci ŋga'ə koonə nə upaa viinə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii, see a doonə gazhi'waanə ŋga alə viitə ca tsakə dzənə ŋga Ikəliisiya aakəŋwa.

¹³ Acii ha'ə, ma ɛndətə upaa viinə ŋga wabənə də məshipətə uura, wa ca ɔa də'wa, kaa ca upaa baawɔda ŋga ɛnəpaaginə ka ɛnji aagi uuratə cii tɔya fa. ¹⁴ Acii ma nya ɔa də'wa də məshipətə uura, aagi paaratəginə nə ɛdzəməki. Amma ma nyi ka nəki, paa nyi ka paaratəginə də sətə cii kya ba. ¹⁵ Iitə ɔanəki dīi? Ka ɔanə nə nyi də'wa də məshipətə uura, nya ɔa də'wa ɛsə də uuratə cii kya paaratəgi. Ka kanə nə nyi wanyanə də məshipətə uura, nya ka də uuratə cii kya paaratəgi ɛsə. ¹⁶ Maɔa ma cii kwa kuyirii tə ɛntanɔfə də məshipətə uura tanə, də iitə mbeenə ɛndə saakii ka luunə 'Aamiina' putə ŋga kuyiriinaaku tə ɛntanɔfwa? Wiinə paa ci fii sətə cii kwa ba! * ¹⁷ Taa dagwakii ŋga'ə nə də'waaku, ma ɛndətə pooshi ka paaratəginə, pooshi ka tsakənə tə ci.

¹⁸ Kə kuyirii nyi tə ɛntanɔfə, acii aagi wabənə nə nyi də məshipətə uura, palee ka taa wu ahadoonə. ¹⁹ Amma ma aagi dza də nə ŋga Ikəliisiya, gɔɔfə kə wabi nyi də maki tufə tanə, ka dzəgunənə ka ɛnji də uuratə ci ɛnjə a fa, acii wabəpaanə sabakə də məshipətə uura.

²⁰ Ndzəkəŋushi'inəkya, goona ndzaanə makə manjeevənə aagi hiima goonə. Ma aagi ɔa bwaya bwayaanə, ndzaamə makə mbərəzhinyinə. Amma ma aagi hiima, ndzaamə ka matanənyinə. ²¹ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə ətə bii ci,

“Əŋki Slandana,

ka wabənə nə nyi ka ɛnjaaki da ma məshipətə ɛnja.

Də məshipətə uura wabənəki ka tii.

Patə da ha'ə pooshi ɛnjaaki ka fanə tə nyi.”

²² Acii ha'ə, ma wabənə də məshipətə uura, ka baarəginə də slənə ŋga ɛntanɔfə ka ɛnjitə pooshi da vii goonɔa, ɛntaa ka ɛnjitə da vii goonɔa. Ma anabaakwaanə, ka ɛnjitə da vii goonɔa ci ɛnjə a ɔa, ɛntaa ka ɛnjitə yadə vii goonɔa.

²³ Yaci sanɔ kə dzii patənə ŋga ɛnji nə'unə ka hakii, wata taa wu patə ca wabə də məshipətə uuranyina, maɔa kə dzəgərə ɛndətə yadə vii goonɔa taa ɛndə saakii ha'ə aahadoona, paa ci ka banə mabiinə nuunə kwa? ²⁴ Amma maɔa anabaakwaanə cuuna ɔa, maɔa dzəgərə ɛndətə da ghatə vii goonɔa, taa ɛndə saakii ha'ə, maɔa kə fii ci, ka shiinə nə ci oo'i, tə'i 'waslyakəənə ashikii. ²⁵ Ma ma'umbee uushi'iitə njii kəya hiima a ɛdzəməkii, ka shiginə aa babara, ka gərə'waanənə nə ci, ca paslə tə ɛntanɔfə, ca bagi paŋgəranɔ oo'i, “Weewee ganə nə ɛntanɔfə ahadoonə!”

Ndzaanə ahada ɛnji nə'unə də rəgwakii

²⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Maɔa kə dzii unə də nə ka ɔa də'wa, ɛndə'i ɛndə tə'i ci da wanyanə, ɛndə'i ɛndə tə'i ci da dzəgunənə ɛsə, ɛndə'i ɛndə tə'i ci da ma'umbee wabənə ŋga ɛntanɔfə, ɛndə'i ɛndə tə'i ci da wabənə də məshipətə uura, ha'ə ɛsə, tə'i ɛndə'i ɛndə ca bagi sətə cii kəya wabə. Taa mi patə cuuna ɔa, wa ca tsakə tə ɛnja. ²⁷ Maɔa tə'i hara ɛnji ca moo wabənə də

* **14:16** 14.16 Aamiina: 2 Koor. 1.20. **14:20** 14.20 Af. 4.14. **14:21** 14.21 Isaa. 28.11-12; Dzək. 28.49. **14:23** 14.23 Slənə 2.13. **14:25** 14.25 Isaa. 45.14; Yooh. 4.17-19. **14:26** 14.26 8.1; 12.7-10; 14.4; Af. 4.11-13.

məshipətə uura, ga təya pitəgi agyanə ənji bəra'i taa makkə. Wa təya wabə də rəjwə rəjwə əsə, əndə rəjwə a ənəpaagi aagi uuratə ci ənjə a fa patə əsə. ²⁸ Amma maɗa pooshi əndə ənəpaaginə aagi uuratə ci ənjə a fa, wa təya ndzaanə kəɗa'ə ahada ənja, təya wabə ka natii nə da ka Əntanfə.

²⁹ Ma agyanə anabaakwaanə, wa anabinyinə bəra'i taa makkə a ɗa. Hara ənji əsə, wa təya tsaamə agyanə sətə ci təya ba. ³⁰ Amma maɗa kə vii Əntanfə ka əndə'i əndə wabənə kaa ca ba ka ənja, ma əndətə 'watəgi wabənə, wa ca ndzaanə kəɗa'ə. ³¹ Aci patənə goonə ka ɗanə nuunə anabaakwaanə də rəjwə rəjwə, kaa patənə goonə a shii upaa dzəgunənə, una shii upaa kwatsə kwatsənə nga moodəfa. ³² Ma ənjitə da baawəɗa nga ɗa anabaakwaanə, ka mbeenə nə tii ka kəjeə ka anabaakwaanati. ³³ Aci ma Əntanfə, paa ci ka moonə ama gwazee ka uushi. Amma kə mwayi ci ama ɗa uushi də rəgwakii, makə sətə ɗii taa da patə ahada ənji nə'unə.

³⁴ Ma makinə, wa təya ndzaanə kəɗa'ə. Aci pooshi tii da rəgwa nga wabənə. Wa təya həətəpaa nətii makə sətə bii *bariya. ³⁵ Maɗa tə'i uushi ci təya moo shiinə, wa təya ləgwatə ama nguyirənati asii gatii. Aci ayi ayi ka minə nə wabənə ahada ənji nga Əntanfə.

³⁶ Ma nuunə ka nəhənə sarjə, daci unə shigi wabənə nga Əntanfə kwa? anii koonə tanə sarjə sha? ³⁷ Maɗa tə'i əndə ahadoonə ca hiima oo'i *anabi nə ci, taa tə'i ci da viinə nga Malaaba Ma'yanə, wa ca paaratəgi oo'i, ma sənə cii kya naahə koonə, wabənə nga Slandana. ³⁸ Taa wu ɗii mabizhinə oo'i əntaa ha'ə, ga ənjə a luuvə ka ci. ³⁹ Aci ha'ə ndzəkəjushi'inəkya, kavəmə nuunə aagi ɗa anabaakwaanə. Goona dzavə wabənə aama əndətə ca moo wabənə də məshipətə uura əsə. ⁴⁰ Taa mi patə ɗamə də rəgwakii makə sətə ɗəbee.

15

Wabənə agyanə maɗənə nga Yeesu agi maməətə ənja

¹ Ndzəkəjushi'inəkya, takumə kaa nya ənə ka batənə koonə agyanə Njuni Habaratə shi nya waazii koonə. Habarakii shi una vii goonja anəkii, ci əsə kəjaanuunə ndihə ndihə agikii. ² Dagi Njuni Habarakii əsə luupaa Əntanfə tuunə, waatoo Njuni Habaratə waazii nyi koonə. Maɗa kə kəsətuunə Njuni Habarakii tənə tənə, ka upaa nuunə luupaanə. Amma maɗa pooshi unə kəsətə də goonja, kə ndzaa vii goonja goonə zabə.

³ Ma nyi, kə waazii nyi koonə Njuni Habaratsə ba'avə Slandana aaciiki. Tə'i ci da məghərəvənə ka shanjə, palee ka taa ngutə uushi. Ma Njuni Habaratsa, ci nə: kə əŋki Aləmasiihu putə nga 'waslyakəənə gaamə makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ha'ə na ɗa. ⁴ Ənjə a ngəɗəgi tə ci, Əntanfə a maɗee ka ci agi maməətə ənja, makə sətə shi ənjə a nyaahə asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ha'ə na ɗa. ⁵ Ma daaba'əkii, kə jigagi ci də naakii nə ka Piita, ca jigagi ka masləkəe ənji pu'u aji bəra'i əsə. ⁶ Ca jigagi ka

14:29 14.29 Slənə 17.11; 1 Tees. 5.21. **14:33** 14.33 7.15. **14:34** 14.34-35 11.3; Af. 5.22; 1 Tim. 2.12. **14:37** 14.37 1 Yooh. 4.6. **14:39** 14.39 14.1,5. **14:40** 14.40 14.33. **15:1** 15.1 Gal. 1.11. **15:2** 15.2 Gal. 2.1-2. **15:3** 15.3 11.23; Isaa. 53.5-12. **15:4** 15.4 Yun. 1.17; Mat. 12.40; Yooh. 20.9; Slənə 2.24-31. **15:5** 15.5 Mat. 28.16-17; Luka 24.34,36; Yooh. 20.19.

saa'i rəŋwə əsə ka ənji nə'unə tə ci, palee ka gya'ə tufə nə laŋənatii. Taa ŋgahi kə məəki hara ənji ahadatii, amma dəŋə əndzə'i bəzəkii nə ənjitə ma'ə da əpinə. ⁷ Ca jigagi də naakii nə əsə ka Yakubu. Ma daaba'əkii, ca jigagi ka masləkee ənji patə.

⁸ Ma ŋga muudinə kə jigagi ci ka nyi. Taa ŋgahi ma naakya, paa nyi mbu'i bahə ca jigagi ka nyi, acii kə əki nyi ka shaŋə, ⁹ nyi nə moodəba'ə ŋga masləkee ənji patə. Pooshi dəbēe maa ənjə a 'wa tə nyi masləkee ənda, acii kə cibee nyi ka Ikəliisiya ŋga Əntaŋfə. ¹⁰ Amma dagi pwapoonə ŋga Əntaŋfə ka nyi kavə ci tə nyi ka ndzaanə makə sənə dīi nyi əndzə'i. Pooshi pwapoonaakii ka nyi ndzaanə ka uushi zabə. Kə dīi nyi slənə də patənə ŋga ŋgeeriiki palee ka tii patə. Ma ətsə patə, əntaa nyi saaki dīi slənətsa, amma putə ŋga pwapoonə ŋga Əntaŋfə ka nyi dīi slənətsə ha'ə. ¹¹ Makə dīi ci ha'ə dīi əna, taa nyi waazii Njuni Habaratsa, taa hara masləkee ənji waazii, ha'ə makə ətsa waazii inə patə, ha'ə makə ətsə əsə vii unə goonŋa.

Wabənə agyanə madənə gaamə agi maməətə ənja

¹² Ya əna, makə ma waazanə geenə koonə, kə madēe Əntaŋfə ka *Aləmasiihu agi maməətə ənja, iitiitə saŋə banə hara ənji goonə oo'i, pooshi mantə əndə ka madənə da i əpinə shaŋa? ¹³ Maci tantanyinə ha'ə, kada kə ndzaa ci ətsə pooshi Əntaŋfə madēe ka Aləmasiihu. ¹⁴ Maci pooshi Əntaŋfə madēe ka Aləmasiihu, kada kə ndzaa ci ətsə, uushi zabə nə waazanə geenə, kada kə ndzaa vii goonŋa goonə ka uushi zabə əsə. ¹⁵ Maci pooshi Əntaŋfə madēe ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, kada kə ndzaa ci ətsə jirakənə ciina jirakə aashi Əntaŋfə. Acii kə bii inə ka ənji oo'i, kə madēe Əntaŋfə ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. Maci tantanyinə oo'i, pooshi maməətə ənji ka madənə shaŋə, əntaa kada paa ci madēe ka ci ətsə kwa? ¹⁶ Acii maci pooshi Əntaŋfə madēe ka mantə ənda, Aləmasiihu maa, kada pooshi Əntaŋfə madēe ka ci ətsa. ¹⁷ Maci pooshi Əntaŋfə madēe ka Aləmasiihu, kada kə ndzaa ci ətsə uushi zabə nə vii goonŋa goonə, kada ca'ə əndzə'i ma'ə unə ma'upaamə luupaanə ŋga 'waslyakəənə goonə əsə. ¹⁸ Kə ndzaa ci ətsə əsə, ma ənjitə vii goonŋa ka Aləmasiihu məəki, kada pooshi tii ka upaa luupaanə. ¹⁹ Maci ma nənə caama ka aashi Aləmasiihu, wata ka putə ŋga əpiinə amaamə tanə, kada tēgunuunə gaamə palee ka ŋga patənə ŋga ənji duuniya.

²⁰ Amma tantanyinə weewee kə madēe Əntaŋfə ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. Ci nə təkəŋwanə ŋga əndətə madēe Əntaŋfə ka ci agi ənjitə məəki patə. Madēenə ka ci baarii oo'i, weewee ka madēenə nə ci ka ənjitə məəki əsə. ²¹ Dacii əndə rəŋwə shi wə aahanə aa duuniya. Ha'ə əsə dacii əndə rəŋwə shi madənə agi maməətə ənja. ²² Putə ŋga shiginə ŋga ənji dashi Adamu ci patənə ŋga ənjə a məətə. Ha'ə əsə, putə ŋga ləbənə ŋga ənji da Aləmasiihu, ka madənə nə tii agi maməətə ənja. ²³ Amma ka gərashi ka gərashi. Aləmasiihu nə ŋga təkəŋwanə. Ma uusəra ŋga ənyanaakii əsə, ənjitə vii ka ci goonŋa a madə ha'ə. ²⁴ Uusəra ŋga muudinə a mbu'ya ha'ə. Ma uusəratsa, ci

15:7 15.7 Luka 24.50. **15:8** 15.8 9.1; Gal. 1.15-16; Slənə 9.3-6. **15:9** 15.9-10 1 Tim. 1.12-16. **15:9** 15.9 Af. 3.8; Gal. 1.13-14. **15:10** 15.10 2 Koor. 11.23. **15:11** 15.11 1.12; Gal. 1.17-18; 2.6-9. **15:15** 15.15 Slənə 1.22; 4.33; 5.30-32. **15:17** 15.17 15.3; Rooma 4.25. **15:18** 15.18 1 Tees. 4.13. **15:20** 15.20 6.14; Kwal. 1.18. **15:21** 15.21-22 15.45-49; 'Wat. 3.17-19; Rooma 5.12,14,18. **15:22** 15.22 2 Koor. 5.17. **15:23** 15.23 15.51-52; 1 Tees. 4.16.

nə saa'itə nə Aləmasiihu a jaala agyanə patənə nga uushi'iitə ca da nwanjuunə taa dama patə, taa iitə nə baawəfatii patə. Ma daaba'əkii, ca ngərə nwanjuunə, ca vii ka Əntanfə Dii. ²⁵ Aci ma Aləmasiihu, ci ca da nwanjuunə nga əna, see maa mbu'ya saa'itə nii kəya jaala agyanə patənə nga ənji daawaanaakii, ca kavə tə tii aatsaa sədəkii. ²⁶ Ma əndə daawaanə nga muudinə, ci nə wa. Tə ci nii kəya uudə ba'ə ka zamaginə. ²⁷ Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Kə kavə ci patənə nga uushi'inə aatsaa sədəkii." Makə nyaahə ənji oo'i, patənə nga uushi'inə ka ndzaanə nə tii atsaa sədəkii, ma ətsa, paŋgəraŋə pooshi Əntanfə kavə naakii nə aatsaa sədə Aləmasiihu. Ci kavə tə patənə nga uushi'inə ka ndzaanə atsaa sədəkii. ²⁸ Ma kavə Əntanfə patənə nga uushi'inə aatsaa sədə Aləmasiihu, kaa ca da nwanjuunə anətii. Ma Aləmasiihu naakii əsə, ka kavənə nə ci naakii nə aatsaa sədə Əntanfə. Aci Əntanfə kavə taa mi patə ka ndzaanə aatsaa sədəkii. Ma ətsə patə, kaa ca da nwanjuunə patə agyanə taa wu patə.

²⁹ Ya saŋa, ya ənjitə ci ənjə a da ka tii bapətişəma ka putə nga maməətə ənjatii, mada pooshi madənə nga maməətə ənji shaŋa, ka mi ci ənjə a da ka tii bapətişəma? ³⁰ Ya inə əsa, ka mi dīi inə kədəhə da wə taa guci pata? ³¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi, ama wə nə nyi uusəra patə. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii agi da maŋushinə nə nyi oo'i, asəkə cii Yeesu Aləmasiihu naamə, ci nə Slandanaamə. Ma ətsə patə, tantanyinə. ³² Mada banə nga əndə shiŋkinə, kə pii nyi da dabanyinə nga bilinə ganə də Afisa. Mada pooshi Əntanfə madae ka maməətə ənja, mi dīi nə bwatyatə nii kya upaa dava? Əntaa gədə a zəmiinə, ina sa, makə dīi ci doorə ciina əntə kwa?

³³ Goona luuvə ka ənjə a nşləgi duunə asəkə nşnyi rəgwa. Ma ndzaanə da bwaya ənja, ka nə'unə nuunə dərəpatii. ³⁴ Ənyavəmə aagi haŋkala goonə! Goona da 'waslyakəənə ma'ə shaŋə! Pooshi hara ənji ahadoonə shii tə Əntanfə. Ma bii nyi ətsa, ka shii dəvə koonə ayinə.

Kura shishinə daaba'ə wa

³⁵ Tə'i hara ənji na ləgwa, "Də iitə saŋə nə maməətə ənjə a mada da i əpina? Tsarə nga ngutə shishinə saŋə nə təya ndzaanə da ca?" ³⁶ Ya hə əndə ghatə hiima! Ma slikəriitə cii kwa ləga, see maa bəsləgi zəku'i taabu'u givanəkii. ³⁷ Ma slikəriitə cii kwa ləga, hi'u saakii, əntaa ənfwa ghəmə cii kwa nşufə, ka ndzaanə taa səkəŋwa taa tsarə nga ngutə slikərənə patə. ³⁸ Əntanfə kavə tə slikəriitə ka dəvənə makə sətə kadeesəkə ka ci, ca ənəgi ka əndə'i uushi pamə, əntaa slikərənə ma'ə. Taa ngutə tsarə nga slikərənə patə ka ndzaanə ka ənfwaakii. ³⁹ Patənə nga uushi'iitə da əpinə amatii, kama kama nə ləwə nga shishinətii. Tsanə nə nga əndə shiŋkinə, tsanə nə nga daba, tsanə nə nga əginyinə, tsanə nə nga hərəfinə əsə. ⁴⁰ Ma uushi'iitə asəkəntanfə, tə'i shishinətii. Uushi'iitə ganə anə hanyinə əsə, tə'i shishinətii. Ma shishinə nga uushi'iitə asəkəntanfə da ənə ganə anə hanyinə əsə, kama kama nə məghərəvənətii. ⁴¹ Tsanə

15:24 15.24 Dan. 2.44. **15:25** 15.25 Jab. 110.1; Mat. 22.44. **15:26** 15.26 Səniinə 1.18; 20.14; 21.4. **15:27** 15.27 Jab. 8.6. **15:28** 15.28 Rooma 11.36. **15:30** 15.30 Rooma 8.36. **15:31** 15.31 2 Koor. 4.10-11. **15:32** 15.32 Isaa. 22.13; Luka 12.19-20; 2 Koor. 1.8. **15:34** 15.34 Mat. 22.29; Rooma 13.11-14; Af. 5.6-17. **15:36** 15.36-37 Yooh. 12.24. **15:38** 15.38 'Wat. 1.11.

nə məghərəvənə nga uusəra, tsənə nə nga ləgida, tsənə nə nga tikisanyinə. Taa ahada tikisanyinə maa, tə'i məghərəvənə kama kama.

⁴² Ha'ə dii na dfa də maməətə ənja saa'i nga madənatii. Ma shishiitə ngədəgi ənji, ka bəslənə. Ma shishiitə ma'i əsə, pooshi ka bəslənə ma'ə. ⁴³ Madfa kə ngədəgi ənji wa, bwaya dagwakii, ndzaanəkii yadə ngeerənə davə. Madfa kə mādēe ənji əsə, dagwakii ndzaanəkii, da ngeerənə əsə. ⁴⁴ Madfa kə ngədəgi ənji wa, shishinə saakii ha'ə ci ənjə a ngədəgi. Madfa kə ma'i ci əsə, ka ndzaanə nə ci ka malaaba shishinə. Weewee tə'i shishinə saakii ha'ə. Shiimə oo'i, tə'i malaaba shishinə əsə. ⁴⁵ Acii tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkətə ətə bii ci, "Ma əndə nga təkəŋwanə, waatoo Adamu, əndə da əpinə amakii nji ci." Amma ma Adamu nga muudinə, Ma'yanə nə ci, Əndə vii əpinə. ⁴⁶ Ma shishinə saakii, ci ca 'watəgi shiginə. Ma daba'əkii, malaaba shishinə a shigi. ⁴⁷ Ma Adamu nga təkəŋwanə, də hanyinə ghənyi Əntənəfə tə ci, hanyinə nə ci. Amma ma Adamu nga bəra'inə, dadagyə shi ci. ⁴⁸ Ma ənji nga *duuniyana, makə nga əndətə ghənyi Əntənəfə tə ci də hanyinə nə tii. Ha'ə nə ənji nga dadagyə əsə, makə nga əndətə shi dadagyə nə tii. ⁴⁹ Makə sənə pushamə tə əndətə ghənyi Əntənəfə tə ci də hanyinə, ha'ə naama ngərə pushashinə nga əndətə shi dadagyə.

⁵⁰ Ndzəkəŋushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma shishinə saakii, pooshi ci ka ndzaanə agi *ŋwanuunə nga Əntənəfə. Ma sətə ca bəslə, pooshi ci ka ngərə shishinə nga sətə pooshi ka bəslənə.

⁵¹ Fatəmə kaa nya ba koonə ma'umbəe wabənə. Ma amə, əntaa patənə gaamə na məətə. Amma patənə gaamə na zə'ugi. ⁵² Darə rəŋwə, makə mərəkənə nga ginə naama zə'ugi. Waatoo saa'i nga muudinə, saa'itə nə ənjə a fa uura nga uutəma. Maa kə əgi ənji uutəmakii, ka madənə nə maməətə ənja. Pooshi əntənə ma'ə. Ma amə əsə, ama zə'ugi darə patə. * ⁵³ Acii ma shishinaamə ənə ca bəsləgi, ka zə'uginə ka ətə pooshi ka əntənə, pooshi ka bəslənə əsə.

⁵⁴ Maa kə slənyi ətsə ha'ə, waatoo kə zə'ugi sətə ca əntə, ca bəsləgi, ka sətə pooshi ka əntənə ma'ə. Də ha'ə danə sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə ka tantanyinə ətə bii ci, "Kə zamagi Əntənəfə də wa, kə dii jaalanə."

⁵⁵ "Ya'ə wa, miinə jaalanaaku kwa?

'Ya'ə wa, miinə ngeerənaaku kwa?"

⁵⁶ Putə nga 'waslyakəənə upaa wə rəgwa nga bələginə taamə. Putə nga *bariya əsə upaa 'waslyakəənə ngeerənə agyanaamə. ⁵⁷ Amma kuyirii amə tə Əntənəfə! Ci ca vii kaamə jaalanə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

⁵⁸ Acii ha'ə kafashinyinaaki ndzəkəŋushi'inəkya, kəŋəmə ndihə ndihə, goona gugudə, ndzaamə taa guci patə agi slənə goonə ka Slandana, makə kə shii unə pooshi slənə goonə ka putə nga Slandanə ka ndzaanə ka uushi zabə.

15:43 15.43 Fil. 3.20-21. **15:45** 15.45-49 15.21-22. **15:45** 15.45 'Wat. 2.7; Yooh. 6.63; 2 Koor. 3.6,17. **15:49** 15.49 'Wat. 5.3. **15:51** 15.51 1 Tees. 4.15-17. * **15:52** 15.52 uutəma: Mat. 24.31; 1 Tees. 4.16. **15:53** 15.53 2 Koor. 5.4. **15:54** 15.54 Isaa. 25.8. **15:55** 15.55 Hoos. 13.14. **15:56** 15.56 Rooma 4.15; 6.14. **15:57** 15.57 Rooma 7.24-25. **15:58** 15.58 16.13.

16

Tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji nga Əntanǝ

¹ Yoo, ma agyanə tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji nga Əntanǝ, makə sətə bii nyi ka Ikəliisiyanyinə anə hanyinə nga Galatiya, damə ha'ə makə ətsa. ² Taa ɲgutə təkəɲwanə nga uusəra agi luuma patə, taa wu ahadoonə, wa ca dəkəpaa kwaba makə sətə dəbee ca vii. Mada kə dīi unə ha'ə, maa kə shi nyi, pooshi uushi nuuna tsəkə ma'ə. ³ Maa kə shi nyi, ka naahənə nə nyi ləkələkətə, nya vii ka ənjitə ta'i unə, nya sləkəe ka tii də kwabatə tsəkətuunə, təya kərə aa Urusaliima. ⁴ Mada kə nee nyi, kə dəbee nya dzə əsə, ka dzənə niinə da tii.

Sətə nə Bulusə a da aakəɲwa

⁵ Ka dzənə nə nyi aahoonə da Makiduuniya. Acii aadəvə dīi nyi aniya nga dzənə zəku'i. ⁶ Maa kə mbu'i nyi aahoonə, ka ta'avənə nə nyi doonə gi'u. Mbu'u nya kyagi vyanə goonə maa, taabu'u nii kya madə ka dzənə ka hatə nii kya dzə, una tsəkə tə nyi ka dzənə a rəgwa.

⁷ Ma cii kya moo, əntaa wata dzənə, nya nəhəpaa tuunə, nya pitəgi tanə. Amma agi kanə nə nyi nə nga dzənə ka ta'avənə doonə, mada kə luuvə Slandana. ⁸ Amma ka ənəginə nə nyi ganə də Afisa zəku'i ca'ə ka saa'i nga kumənə nga *Peentakoosa. ⁹ Acii kə wunəgi Əntanǝ ka nyi rəgwa nga da slənə ganə, da bwatyakii əsə nə slənəkii. Tə'i ənji daawaanə laɲə əsə.

¹⁰ Mada kə mbu'i Timooti, damə gazhi'waanə nga luunə tə ci də bəra'itə cii ka banee də ma'yanəkii. Acii ma ca, slənə nga Slandana cii kəya da makə naaki. * ¹¹ Ga taa wu ahadoonə a bərapaa tə ci. Tsakəmə tə ci, kaa ca dzə aakəɲwa agi wiinaakii agi jamənə, ca ənya aabiiki. Acii agi gəranə nə nyi tə tii da hara ndzəkəɲushi'inə.

¹² Ma ndzəkəɲushi'inaamə Apoolasə, kə kədii nyi tə ci kaa ca dzə ka tsaamətənə tuunə, tii da hara ndzəkəɲushi'inə. Amma ma'ə Əntanǝ maviimə ka ci rəgwa. Ma uusəratə nii kəya upaa rəgwa, kadə nii kəya dzə. †

Muudinə nga wabənə

¹³ Nəhəmə noonə na, kəɲəmə ndihə ndihə agi nə'unə, damə gazhi'waanə, ndzaamə də ɲgeerənə. ¹⁴ Wa patənə nga slənə goonə a ndzaanə agi uufəshinə.

¹⁵ Ndzəkəɲushi'inəkya, kə shii unə, ma Sətəfanu da yaakii patə, tii nə təkəɲwanə nga ənjitə 'watəgi vii goonə ka Aləmasiihu agyanə hanyinə nga Akaya patə. Kə vii tii natii nə əsə ka da slənə ka tsakənə də ənji nga Əntanǝ. ‡ ¹⁶ Agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə fa tə tsarə nga ənjitsa. Famə tə patənə nga ənjitə ca slənə da tii ka ciinə rəɲwə əsə. ¹⁷ Agi moodasəkə nga i Sətəfanu da Footənatusə da Akayikəsə nə nyi, acii kə mbu'ya tii aahanə ka madəbama goonə. ¹⁸ Kə shi tii ka uufagi səkəki makə sətə uufagi tii noonə. Ma tsarə nga ənjitsa, sə nga dəlaginə nə tii.

16:1 16.1 Slənə 11.29-30; 2 Koor. 8.1-9. **16:5** 16.5 Slənə 15.21; 2 Koor. 1.15-16. **16:6** 16.6 Rooma 15.24. **16:7** 16.7 4.19. **16:8** 16.8-9 Slənə 19.8-10. * **16:10** 16.10 Timooti: 4.17. † **16:12** 16.12 Apoolasə: 1.12. **16:13** 16.13 15.38; Jab. 31.25; Af. 6.10. **16:14** 16.14 8.1; Yooh. 13.34; Rooma 13.8-10; 2 Koor. 6.6; Gal. 6.10; Af. 5.2. ‡ **16:15** 16.15 Rooma 16.5; Sətəfanu: 1.16. **16:18** 16.18 Fil. 2.29; 1 Tees. 5.12.

¹⁹ Kə nəhəpaa Ikəliisiyanyinə nga hanyinə nga Asiya tuunə patə. Ha'ə nə i Akila da Pərisəkila da patənə nga ənji nə'unə ətə ca dza də nə gatii asii əsə. Agi nəhəpaanə nə tii tuunə patə agi ləmə nga Slandana. § ²⁰ Kə nəhəpaa patənə nga ənji nga Əntənfə ənə ganə tuunə patə. Nəhəpaaməşinə də ədzəmə rəjwə agi ləmə nga Əntənfə.

²¹ Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə koonə nəhəpaana, kə nəhəpaa nyi tuunə patə.

²² Taa wu nə əndə pooshi ka uufənə tə Slandana, tə'i naalanə ashikii.

Wa Slandanaamə a shi.*

²³ Wa Slandanaamə Yeesu a da koonə pwapoona. ²⁴ Agi uufənə nə nyi tuunə patə putə nga ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu.

§ **16:19** 16.19 Rooma 16.5; Asiya: Səniinə 1.4,11; Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2. **16:20** 16.20 Rooma 16.16. **16:21** 16.21 Gal. 6.11; Kwal. 4.18; 2 Tees. 3.17; Filim. 19. **16:22** 16.22 Gal. 1.8-9; Səniinə 22.20. * **16:22** 16.22 Ma də uura Gərıka, 'Marana tha.'

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Koorintiya

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə koonə daciiki Bulusə, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntanjə. Inə da ndzəkənjushi'inaamə Timooti ca nəhəpaa tuunə Ikəliisiya nga Əntanjə də Koorintiya da patənə nga ənji nga Əntanjə anə hanyinə nga Akaya. * ² Wa Əntanjə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntanjə

³ Dəlaamə də Əntanjə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Dənə ətə ca nəhə təgunuunə gaamə nə ci, daciikii ci patənə nga tsakənə a shi.

⁴ Agi tsakənə nə ci taamə agi patənə nga mabuurənə gaamə, kaama shii mbee ka tsakənə tə hara ənji gaamə, ama banee ka ma'yanətii də tsarə nga tsakəətə cakə Əntanjə taamə. ⁵ Makə sətə dii amə ləbə da Aləmasiihu agi saasa cibənyinaakii, ha'ə əsə naamə ləbə da ci dərəva agi tsakənə nga Əntanjə taamə daciikii. ⁶ Madə kə cibiinə, keena shii tsakənə tuunə da luupaanə tuunə. Madə kə upaa inə tsakənə tiinə əsə, keena shii tsakənə tuunə, una upaa ngeerənə nga kənjənə ndihə ndihə, una sə'watə tsarə nga cibənə ciina sə'wa. ⁷ Kə shii inə pooshi uushi ca gugudee koonə. Aci kə shii inə, makə sətə dii amə ləbə agi sa cibənyinə geenə, ha'ə əsə ləbə naamə agi tsakəənə ciina upaa.

⁸ Ndzəkənjushi'ina, nga'ə keenə una shii tsarə nga cibətə sii inə anə hanyinə nga Asiya. Ma cibəkii, kə palee ka ngeerii inə. Ha'ə maa, kə ngeerəgiinə hiima nga ndzaanə da əpinə ameenə. ⁹ Ma fatiinə ashiiinə, makə kə lagi ənji gənjwanə nga bəələnə tiinə. Amma ma slənyi ətsə patə, acii geena gi'i neenə na, amma keena shii gi'inə tə Əntanjə tanə, Əndə madəe ka maməətə ənja. ¹⁰ Kə luupaa ci tiinə acii bwaya tsarə nga əntəətsa, ka tsakənə nə ci tiinə əsə. Tə ci gi'iinə, kaa ca ənə ka luupaanə tiinə. ¹¹ Ma unə əsə, tsakəmə tiinə də də'wa. Madə ənji lanə dii də'wa ka putə geenə, maa dii Əntanjə keenə barəkaanə, ənji lanə na kuyirii tə ci putə nga barəkaanəkii.

Zə'unə nga aniya nga Bulusə

¹² Cakərə'inə geenə patə, ma ndzaanə geenə ganə a duuniya, ma palee maa, ndzaanə geenə ahadoonə, ndzaanə geenə də malaaba moodəfa da goonəgaanə əsə. Ma ndzaa inə ha'ə, əntaa də shiinə tsarə ətə nga əndə shinjkinə, amma dagi pwapoonə nga Əntanjə. ¹³⁻¹⁴ Ma sənə ciina naahə koonə, sətə cuuna mbee ka janəgatənə, una paaratəgi. Kə paaratəgi unə gi'u, amma, ma nəhənəkya, ma aakənjwa gi'u, ka paaratəginə nuunə nga'ə, koonə shii oo'i, ka dənə nuunə manjushinə putə geenə uusəra nga shinə nga Yeesu Slandana. Ha'ə niinə əsə, ka dənə niinə manjushinə putə goonə.

* **1:1** 1.1 Gal. 1.1; Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Af. 1.3; 1 Piita 1.3. **1:5** 1.5 4.10; Jab. 34.20; 94.19; Kwal. 1.24. **1:6** 1.6-7 4.15,17. **1:8** 1.8 4.8; Slənə 19.23; 1 Koor. 15.32. **1:9** 1.9 Rooma 4.17. **1:10** 1.10 2 Tim. 4.18. **1:11** 1.11 4.15; Rooma 15.30. **1:12** 1.12 2.17; 1 Koor. 1.17,19,31; 2.13; Ibər. 13.18.

15 Ma ətsa, kə dīi nyi aniya ŋga dzənə dagoonə, kaa nya jikətə koonə da maŋushinə geenə. 16 Waatoo, kə mwayi nyi ŋusləgərənə dagoonə, nya dzə aa Makiduuniya, nya ənya dagoonə əsə, koonə shii tsakənə tə nyi ka dzəginə aa Yahudiya. 17 Ya agi zə'unə ŋga aniyaakya, kə təkuree nyi ka kəŋee ka naaki nə ka dfa uushi rəŋwə kwa? anii dfa uushi'inə makə ənji *duuniya saŋə cii kya dfa? Ka banə nə nyi "Awa" a ba ma kwa? Pooshi. 18 Makə sətə weewee əndə gooŋga nə Əntaŋfə, ma wabənə geenə koonə, əntaa a ba ma. 19 Acii ma Yeesu Aləmasiihu *Uuzənə ŋga Əntaŋfə ətsə waazii inə da Silasə da Timooti koonə agyanəkii, əntaa a ba ma nə awaakii, amma taa guci patə tantanyinə ca shiigi amakii. 20 Acii ci nə "Awa" ŋga patənə ŋga aləkawalənyinə ŋga Əntaŋfə. Ci dīi caama luu "Aamiina" daciai Yeesu Aləmasiihu ka dfaunətənə də Əntaŋfə. 21 Əntaŋfə kabətə taamə ka hakii dashi Aləmasiihu, ca tadə taamə, 22 ca dfaanə sagidaakii aagyanaamə, ca vii kaamə Ma'yanaakii a ədzəmaamə ka baarəginə oo'i, tə'i hara uushi'inə dəkəpaa ci kaamə.

23 Ma bwasee nyi ka dzənə aa Koorintiya, acii ga nya dzə ka tsakəwə koonə buurə uushi'inə. Əntaŋfə nə seedawaaki, ci shii sətə a ədzəməki. 24 Əntaa baawəda geenə ciina moo baarənə koonə agyanə vii gooŋga goonə. Pooshi. Kə shii inə, ndihə ndihə nuunə agi vii gooŋga goonə. Ma caama slənə doonə, koonə uudə də səka.

2

1 Ma bwasee nyi ka aniya ŋga dzənə aahoonə, acii ga nya ənyi ka dzənə ka bəzee ka səkuunə. 2 Madə kə bəzee nyi ka səkuunə, pooshi əndə uudəgi səkəki madfaamə unə. 3 Ənjitə dəbee uudəgi səkəki nuunə. Ma nyaahə nyi koonə ləkələkətəta, acii goona bəzee ka səkəki, maa kə gi nyi aahoonə. Kə shii nyi weewee, madə ka moodfasəkə nə nyi, ka moodfasəkə nuunə noonə əsə. 4 Ma nyaahə nyi koonə ləkələkətəta, də mabətəsəka, kə ma'i haŋkalaaki. Ha'ə maa, da kiinə agiki. Ma mwayi nyi, əntaa ka bəzee ka səkuunə, amma ma dīi nyi ha'ə, kaa nya baarii koonə makə sətə uu'i nyi tuunə ŋgaanŋa'ə.

Tifyaginə tə ma'waslyakə ənda

5 Taa wu patə bəzee ka səkə ŋga əndə'i ənda, əntaa wata naaki daanəki bəzee ci, amma da i noonə patə bəzee ci. Əntaa mbudfeenə cii kya mbudfee, amma tə'i hara ənji ahadoonə bəzee ci ka səkətii. 6 Ma əndətsa, ma dzaləətə jalə ənji tə ci, kə mbu'i ha'ə. 7 Acii ha'ə, ənəmə ka tifyaginə tə ci, una banee ka ma'yanəkii, acii ga mabətəsəkə a gadəgi tə ci. 8 Agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə baarii ka ci oo'i, kə uu'yuunə tə ci tanyi.

9 Ma nyaahə nyi koonə ləkələkətəta, kaa nya shii təbətənə tuunə, kaa nya paaratəgi madə agi fanə nuunə wabənaaki ŋga dzalənə tə ci. 10 Ma əndzə'i, madə kə tifyagyuunə əndəkii putə ŋga sətə dīi ci koonə, nyi maa, ka tifyaginə nə nyi tə ci. Taa mi patə dəbee nya tifyagi, ka putə goonə tifyagi nyi akəŋwacii Aləmasiihu. 11 Ma dīi cii

1:15 1.15-16 1 Koor. 16.5-6. **1:17** 1.17 1 Koor. 4.18-19. **1:18** 1.18 1.23. **1:19** 1.19 Slənə 18.5. **1:22** 1.22 5.5; Rooma 8.15-16,23; Af. 1.13-14. **1:23** 1.23 11.31; 13.2; Rooma 1.9; Fil. 1.8; 1 Tees. 2.5; 2 Tees. 2.10. **1:24** 1.24 1 Piita 5.3. **2:1** 2.1 12.21; 1 Koor. 4.21. **2:3** 2.3 13.10. **2:4** 2.4 7.8; Slənə 20.31; 1 Koor. 16.24. **2:6** 2.6 7.11. **2:7** 2.7 Kwal. 3.13. **2:9** 2.9 7.15; 10.6.

kya dā ha'ə, acii ga *Seetanə a upaa rəgwa ŋga saaweenə kaamə. Kə shii amə sətə cii kəya moo dānə.

Ghatə baanə ŋga ma'yanə ŋga Bulusə də Tərawasə

¹² Yoo, ma saa'itə mbu'i nyi aa Tərawasə ka waaza Njunyi Habara ŋga Aləmasiihu, kə nee nyi kə wunəgi Slandanə rəgwa ŋga dā slənə lanə davə. ¹³ Amma pooshi ma'yanəki baanə, acii paa nyi lii tə ndzəkəŋunəki Titusə davə. Wata nya ba ka ənji davə 'Ta'avəmə', nya mačə, nya palə aa Makiduuniya. *

*Jaalanə daciai *Aləmasiihu*

¹⁴ Amma wa ənjə a kuyirii tə Əntanɸə! Ci ca kərə tiinə ka jaalanə taa guci patə putə ŋga ləbənə geenə da Aləmasiihu. Daciai inə əsə cii kəya kukutə dagwa mədədəranə, waatoo waaza Njunyi Habara ŋga shiinə tə Aləmasiihu taa dama patə. ¹⁵ Weewee ma inə, makə urədyə niinə ətə ci Aləmasiihu a dəzə ka Əntanɸə. Mədədəranəkii a təkəgi ahada ənjitə ca upaa əpinə da ənjitə ka rəgwa ŋga zanə patə. ¹⁶ Ma urədyatsa, ma ka ənjitə zii, mačə zhinyi ka tii, əntənə əntənətii. Ma ka ənjitə upaa luupaanə əsə, ci nə urədyatə ca vii əpinə. Ya əna, wu dīi nə əndə mbu'i bahə dā mađuunə slənətsa? † ¹⁷ Amma ma inə, əntaa makə ŋga hara ənji niinə. Acii ma təya, agi gwazeenə nə tii ka wabənə ŋga Əntanɸə də jirakənə. Də goonɣaanə ciina wabə akəŋwacii Əntanɸə. Ci ta'i tiinə, keena ndzaanə ka ənji slənənə ka Aləmasiihu.

3

Ənji slənə ŋga kura aləkawala

¹ Ma dəya, goona nyihə makə mbudənə ciina mbudə neenə na. Pooshi. Ma inə, pooshi nafa ŋga baarii koonə ləkələkətə ŋga slənə geenə koonə shii tiinə. Pooshi nafa ŋga naahənə goonə tə habara ŋga slənə geenə ka hara ənji, makə sətə ci ənjə a dā ka hara ənji əsə. ² Unə də noonə nə nə ləkələkətə ŋga slənə geenə, manaahəkii a ədzəmuunə kaa ənji patə a shii, təya janɣatə. ³ Panɣəranə oo'i, Aləmasiihu ci saakii nyaahə ləkələkətəkii, ca sləkəe daciai inə. Əntaa naahənə ŋga ciinə ŋga ənda, amma də Ma'yanə ŋga Əntanɸə Əndə vii əpinə. Əntaa ashii matsahə faara əsə, amma asəkə moodəfa ŋga əndə shiŋkinə nə ci manaahəkii.

⁴ Ma ciina wabə uushi'iitsə ha'ə, acii mashiikii niinə akəŋwacii Əntanɸə daciai Aləmasiihu. ⁵ Əntaa mbu'unə mbu'iinə ka neenə na bahə banə oo'i, inə ca dāada uushi'inə, pooshi. Daciai Əntanɸə nə mbeenə geenə. ⁶ Ci kavə tiinə keena ndzaanə mambu'ukii bahə dā slənə ŋga kura aləkawala. Ma kura aləkawalətsa, əntaa də manaahə *bariya dīi ənji, amma də Ma'yanə ŋga Əntanɸə. Acii ma bariya, wə cii kəya kira ka ənja. Amma, ma Ma'yanə ŋga Əntanɸə, əpinə cii kəya vii ka ənja.

2:11 2.11 1 Piita 5.8. **2:12** 2.12 1 Koor. 16.9. * **2:13** 2.13 1 Tees. 3.1; Titusə: 2 Koor. 7.6,13-14; 8.6,16,23; 12.18; Gal. 2.1,3; 2 Tim. 4.10; Tit. 1.4; Makiduuniya: 7.5; Slənə 20.1. **2:15** 2.15 1 Koor. 1.18. † **2:16** 2.16 wu dīi ...mbu'i bahə ka dā... 3.5-6. **2:17** 2.17 4.2; Fil. 1.15-17; 1 Tees. 2.3,5,10; 1 Piita 4.11. **3:1** 3.1 5.12; 10.12; Slənə 18.27. **3:2** 3.2 1 Koor. 9.1-2. **3:3** 3.3 Shig. 24.12; Irin. 31.33; Əzak. 36.26. **3:5** 3.5 2.16; Rooma 15.18. **3:6** 3.6 Yooh. 6.36; Rooma 7.5-6; 8.2,6,10; 1 Koor. 11.25.

⁷ Yoo, ma bariya nga njukə, manaahəkii ashi matsahu faariinə shi, kə baarii Əntanfə məghərəvənaakii də bariyatsa, lanə dərəva hanjətə ənji *Isərayiila tə bariyatsa. Ha'ə maa, kə təkuree tii ka tsaamənə tə Muusa acii bərənə nga kənjwaciinəkii, wiitsə boo, sətə ca uudəgi nə bərənəkii. Kə shii amə, ma bariyatsa, əntənə nə muudinəkii. Patə da ha'ə, tə'i məghərəvənə davə. ⁸ Makə kə shii amə ha'ə, sakwa slənə nga Ma'yanə nga Əntanfə dīi, pooshi palee də məghərəvənə kwa? ⁹ Acii madfa ka kira məghərəvənə nə slənə sətə ca kira əntənə ka ənja, slənə sətə ca kira luupaanə palee də məghərəvənə. ¹⁰ Weewee ma ətsə ha'ə, kə sha nji da i məghərəvənə. Amma ma nga əna, pooshi ma'ə shanjə, acii kə shi məghərəvənə nga əndə'i ka paleenə ka ci. ¹¹ Acii madfa ma sətə ca uudəgi, tə'i ci da məghərəvənə, sətə pooshi ka uudənə palee də məghərəvənə ka shanjə.

¹² Makə kə shii inə tə'i ha'ə makə ətsa, ka wabənə niinə yadə ngwalənə. ¹³ Əntaa makə nga Muusa niinə. Acii ma ca, kə kavə ci gwada aakənjwaciikii, acii ga ənji Isərayiila a nee ka muudinə nga məghərəvətə ca uudəgi. ¹⁴ Amma kə təkuree tii ka paaratəginə. Ca'ə ənshinə, madfa kə janjii tii iirə aləkawaləta, kə ndzaa ci makə gwada akənjwaciitii. See madfa ndzaa əndə ləbə da Aləmasiihu dzəginə gwadakii, əndə a paaratəgi ha'ə. ¹⁵ Taa ənshinə, madfa janjii tii bariya nga Muusa, wata gwadakii a pa'agi hiimatii. ¹⁶ Amma madfa kə zə'ugi əndə aabii Slandana, kə dzəgi gwadakii ətsa. ¹⁷ Ma Slandana, Ma'yanə nə ci. Ma hatə dīi Ma'yanə nga Slandana, tə'i dimwaanə davə. ¹⁸ Ma amə patə, pooshi gwada akənjwacii amə, agi baarə dūunuunə nga Slandanə naamə. Ci ca zə'wee kaamə, kaama pusha tə ci, ama tsakə dzənə aakənjwa də upaa dūunuunə. Ma ətsə patə, slənə nga Ma'yanə nga Slandana.

4

Waahə gaamə

¹ Acii ha'ə, makə kə shii inə putə nga nga'aanə nga Əntanfə keenə ba'avə ci slənətsə aacii inə keena slənə, pooshi shishiniinə ka əntənə.

² Ma inə, kə naanagiinə ka slənə sə nga ayinə. Pooshi inə ka dfa jarəwiinə, pooshi inə ka gwazee ka wabənə nga Əntanfə əsə. Amma paŋgəraŋə ciina wabə gooŋgaanə akənjwacii Əntanfə. Nga'ə keenə kaa taa wu a shii oo'i, ənji gooŋga niinə. ³ Ma Njunyi Habaranə ciina waaza, madfa ma'umbee uushi nə ci, ka ənjitə uugi zanə nə ci ma'umbeekii tanə. ⁴ Ma təya, kə təkuree tii ka vii gooŋga, acii kə əndəgi *Seetanə hiimanyinatii. Ci dīi təkuree tii ka nee ka bərənə nga Njunyi Habara. Ma habarakii, agyanə dūunuunə nga Aləmasiihu. Ci nə pushashinə nga Əntanfə. ⁵ Acii ma inə, əntaa neenə nə ciina waaza, amma tə Yeesu Aləmasiihu ciina waaza, oo'i ci nə Slandana; inə neenə əsə, ənji slənə goonə niinə putə nga Yeesu. ⁶ Əntanfə bii, “Wa bərənə a bərəgi agi təkunə.” Ci əsə kavə bərənəakii kaa ca bərə

3:7 3.7 Shig. 34.29-30. **3:9** 3.9 Rooma 8.2,33; Gal. 3.10. **3:13** 3.13 Shig. 34.33-35. **3:14** 3.14 Isaa. 6.10. **3:16** 3.16 Shig. 34.34. **3:17** 3.17 Yooh. 8.32,36; Rooma 8.2; Gal. 5.1,13. **3:18** 3.18 4.6; 1 Koor. 2.7. **4:1** 4.1 3.4,6. **4:2** 4.2 2.17; 6.4. **4:3** 4.3 1 Koor. 1.18. * **4:4** 4.4 Seetanə: Yooh. 12.31; Af. 2.2; pushashinə nga Əntanfə: Kwal. 1.15; Ibər. 1.3. **4:5** 4.5 1.24.

a moodəfaamə, ca bərə aagi ənji, ama shii neenə ka dūunuunə ɲga Əntaɲfə ca bərə akəɲwacii Aləmasiihu.

⁷ Ma inə, taa ɲgahi makə uuda niinə pooshi ka ta'avənə ka ənsləginə, patə da ha'ə tə'i inə da wahətsə ashiiinə. Ma ətsə patə, ka baariinə oo'i, ma maduunə ɲgeerənə ashiiinə, ɲga Əntaɲfə, əntaa neenə. ⁸ Kə cibee ənji keenə taa ka ɲgutə rəgwa. Patə da ha'ə, paa tii təɲapaa tiinə. Kə ha'utə ənji diinə. Patə da ha'ə, pooshi inə bwasee ka kanə geenə ɲga upaa luupaanə. ⁹ Kə iikə ənji keenə daawaanə laɲə. Patə da ha'ə, pooshi Əntaɲfə kagi tiinə. Kə laadapaa ənji tiinə aa panə, amma patə da ha'ə, pooshi əpinə dzəgi ameenə. ¹⁰ Taa guci patə, ha'ə nə ənji ka dā gazhi'waanə ɲga bələnə tiinə makə sətə bəli tii tə Yeesu. Ma dīi inə ma'ə da i əpinə a meenə, kaa əɲjə a shii oo'i, tə'i əpinə ɲga Yeesu ashiiinə. ¹¹ Agi ndzaanə geenə patə, taa guci ha'ə niinə ka nee ka wə aagiinə ka putə ɲga Yeesu. Ma dīi ha'ə, kaa əɲjə a shii neenə oo'i, ma shishinə geenə ənə na bəsləgi, tə'i əpinə ɲga Yeesu davə. ¹² Ci ca baarii oo'i, ma wa, ashiiinə cii kəya slənə, amma ma əpinə əsə, ashuunə cii kəya dā slənə.

¹³ Tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, “Ma wabi nyi, acii kə vii nyi gooɲga ka Əntaɲfə.” Ha'ə niinə əsə, kə vii inə gooɲga ka ci, ci dīi wabiinə. ¹⁴ Kə shii inə, ma Əntaɲfə, kə madfee ci ka Yeesu Slandanə agi maməətə əɲja. Ha'ə əsə nii kəya madfee keenə, ca fədə taamə doonə, ca kərə aakəɲwacii Yeesu. ¹⁵ Patənə ɲga ətsa, ka putə goonə. Ma Əntaɲfə, agi dzənə nə ci aakəɲwa də dāadā pwapoonaakii ka əɲja. Də ha'ə əsə dzənə ənji aakəɲwa də kuyiriinə tə ci ka dūunətənə də ci.

Ndzaanə agi vii gooɲga

¹⁶ Acii ha'ə, ma inə, pooshi inə ɲgərəgi hiima. Taa ɲgahi ma shishiniinə, agi dzənə də saawanə, patə da ha'ə, ma ma'yaniiinə, agi tsakə dā ɲgeerənə uusəra patə. ¹⁷ Ma cibəənə ciina cibə, pooshi laɲə, pooshi ka ta'avənə əsə. Cibəkii na kavə tiinə ka upaa dagwa uushi ətə na ndzaanə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə, waatoo, ndzaanə ka hakii da Əntaɲfə agi dūunuunaakii. Ma ətsa, ci palee patə. ¹⁸ Acii ma ina, pooshi inə ka kavə hiima geenə ka uushi'iitə ci əɲjə a nee də ginə. Amma ka uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə kii inə hiima geenə. Ma uushi'iitə ci əɲjə a nee də ginə, pooshi ka ta'avənə. Amma ma uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə, tii ca ta'avə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə.

5

¹ Kə shii amə, mada kə uulagi shishiinə gaamə ganə a duuniya, kə dəkəpaa Əntaɲfə kaamə əndə'i gatə dagya, waatoo ətə dātə ci cisaakii, ci na ndzaanə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. ² Ma amə da i shishiinə gaamə, agi dānə nə kudəpəshinə taamə ɲga upaa əndə'i shishinə, waatoo ətə ca shi dadagyə, kaama ɲgavə. ³ Acii mada kə ɲgii amə, pooshi amə ka ndzaanə yadə shishinə ma'ə. ⁴ Ma amə ma'ə

4:6 4.6 'Wat. 1.3; Isaa. 9.1; 2 Koor. 3.18; 1 Piita 2.9. **4:8** 4.8 1.8; 7.5; 11.23-29. **4:10** 4.10 1.5; Rooma 6.8; Gal. 6.17; Fil. 3.10-11. **4:11** 4.11 Rooma 8.35-36; 1 Koor. 15.31. **4:12** 4.12 Kwal. 1.24. **4:13** 4.13 Jab. 116.10. **4:14** 4.14 1 Koor. 6.14; Rooma 8.11. **4:15** 4.15 1.5-6,11; 9.11,15. **4:16** 4.16 Af. 3.16. **4:17** 4.17 3.18; Rooma 5.2; 1 Piita 1.6-7. **4:18** 4.18 Rooma 8.25; Ibər. 11.1. **5:1** 5.1 Ayb. 4.21; 2 Piita 1.14. **5:2** 5.2 Rooma 8.23-24.

da i shishiinē gaamē, agi dānē nē kudəpəshinē taamē. Əntaa uudənē nē əndə pooshi amē ka uudə shishiinē gaamē n̄ga duuniya, amma uudənē caama uudə tē ətə n̄ga dadagyə, kaama upaa, ama n̄gavə, sətə da i əpinə da jaala agyanə sətə ca bəsləgi. ⁵ Əntanfə ci saakii hadatəgi daamē kaama zə'u ha'ə makə ətsa. Ci vii kaamə Ma'yanakii əsə, kaama shii paŋgəraŋə oo'i, tə'i hara uushi'inə dəkəpaa ci kaamə kidə.

⁶ Acii ha'ə, taa guci patə naamə ka mabanee ma'yanə. Kə shii amə, ma amə ma'ə da i shishiinē gaamə, matəkəkii naamə da Slandana. ⁷ Acii ma ndzaanə caama ndzaanə, əntaa n̄ga neenə ka ci də ginə, amma n̄ga vii goon̄ga ka ci. ⁸ Ka mabanee ma'yanə naamə. Gədə bwasee ka shishiinē gaamə kaama dzə ka ndzaanə da Slandana. ⁹ Acii ha'ə, taa agi ndzaanə gaamə ganə, taa agi ətə na shi aakəŋwa, ma sətə kavaamə aakəŋwa, uudagi səkəkii. ¹⁰ Acii tyasə see a kəŋaamə patə akəŋwacii Aləmasiihu, kaa ca d̄a kaamə gəŋwanə, kaa taa wu a shii upaa sətə dəbēe ka ci mbərə mbərə da sətə cii kəya slənə, taa bwayakii, taa n̄yunykii saa'itə ci a duuniya.

Wabənə agyanə ndzaanə ka guviinə n̄ga Əntanfə

¹¹ Makə d̄ii ci agi n̄gwalənə niinə acii Slandana, putakii ha'ə ciina d̄a gazhi'waanə n̄ga baariinə ka ənja agyanəkii. Kə shii Əntanfə tiinə paŋgəraŋə. Ma nē nyi ka nəhənə əsə, kə shii unə tē nyi asəkə moodəfuunə. ¹² Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa hanjətənə ciina hanjətə niinə, amma rəgwa ciina baarii koonə, koonə cakərə'i akəŋwacii ənjitə ca dzaana tiinə, koonə shii mbee ka ənəpaaginə ka tii. Acii ma təya, agi cakərə'inə nē tii putə n̄ga dagwaanə n̄ga shiginə n̄ga ənda, təya bwasee ka tsaamə sətə a ədzəməkii. ¹³ Mad̄a d̄iikənə ciina d̄iikə, ka Əntanfə ciina d̄iikə. Mad̄a ka rəgwakii ciina d̄a ha'ə əsə, yoo, ka putə goonə ciina d̄a ha'ə. ¹⁴ Uudənə n̄ga Aləmasiihu ca d̄a n̄wanjuunə agyaniinə, acii kə paaratəgiinə oo'i, ci əŋki ka putə n̄ga ənji patə. Acii ha'ə, ləbə nē ənji patə agi əntənaakii. ¹⁵ Ma əŋki Aləmasiihu ka putə n̄ga patənə n̄ga ənja, acii ga ənjə a ndzaanə shitə ha'ə makə sətə kadeesəkə ka tii. Amma kaa təya ndzaanə ka n̄ga Aləmasiihu, acii ka putatii əŋki ci, Əntanfə a mad̄ee ka ci agi maməətə ənja.

¹⁶ Ndzaŋənə ka saa'ina, pooshi inə ka tsaamənə taa tē wu putə n̄ga shiginaakii. Taa n̄gahi kə shi nya caamə tə Aləmasiihu ha'ə, amma pooshi nyi agi tsaamənə tē ci ha'ə ma'ə. ¹⁷ Taa wu patə libə da Aləmasiihu, kura taganə nē ci ətsa. Kə dzəgi iirəkii, kurakii nē ci ətsa.

¹⁸ Ətsə patə, dānə n̄ga Əntanfə. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaanə ka guviinəkii d̄acii Aləmasiihu, ca vii kaamə slənə n̄ga baabanə ka hara ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii əsə. ¹⁹ Ma wabənə geenə, ci nē: agi zhi'weenə nē Əntanfə ka patənə n̄ga ənji shiŋkinə ka guviinəkii d̄acii Aləmasiihu. Paa ci ka kəsəpaa 'waslyakəənati a ədzəməkii. Ca ba'avə wabənaakii acii inə, keena waaza ka ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii. ²⁰ Acii ha'ə, madəbama n̄ga Aləmasiihu niinə. Əntanfə

5:4 5.4 1 Koor. 15.53-54. 5:5 5.5 1.22. 5:7 5.7 1 Koor. 13.12; 1 Piita 1.8-9. 5:8 5.8 Fil. 1.23. 5:9 5.9 Kwal. 1.10; 1 Tees. 4.1. 5:10 5.10 11.15; Isaa. 2.12; Dan. 7.9-10; 12.2; Slənə 17.31; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 4.5; Fil. 3.19; 2 Tees. 1.7-10. 5:11 5.11 4.2; 6.4; 1 Koor. 9.22. 5:12 5.12 1.14; 3.1. 5:14 5.14 Yooh. 17.23; Rooma 8.35; Gal. 2.20; Af. 3.19; 5.2,25; 1 Yooh. 3.16. 5:15 5.15 Rooma 6.3-4; 7.4; 14.7-9. 5:17 5.17 Isaa. 43.19; Rooma 6.4; Gal. 6.15; Af. 4.24; Səniinə 21.5. 5:18 5.18 Rooma 5.10. 5:19 5.19 Rooma 3.24-26; Kwal. 1.20.

ca da wabənaakii daciai inə. Agi kədiinə niinə acii unə ka madəbama nga Aləmasiihu, zə'umə, koonə ndzaanə ka guviinə nga Əntanƣə.
²¹ Ma Aləmasiihu, paa ci shii 'waslyakəənə, amma kə kavə Əntanƣə tə ci kaa ca ləbə daamə agi 'waslyakəənə gaamə. Ma dīi ci ha'ə, kaama shii ndzaanə agi goonƣaanə nga Əntanƣə dāgi ləbənə gaamə da Aləmasiihu.

6

¹ Ma agi slənə geenə ka hakii da Əntanƣə, agi kədiinə niinə acii unə ənə dīi Əntanƣə koonə pwapoonə, goona saawee ka pwapoonəkii.

² Wiinə sətə bii Əntanƣə:

“Maɗa kə mbu'ya saa'yaaki nga fanə tuunə,
 agi fanə nə nyi tuunə.

Maɗa kə mbu'ya uusəra nga luupaanə tuunə,
 agi tsakənə nə nyi tuunə.”

Fatəmə! Ənə nə saa'i nga luu viinə nga Əntanƣə; ənshinə nə uusəra nga luupaanə!

³ Pooshi inə ka uufənə kaa taa wu a idəpaa uushi agi slənə geenə. Acii ha'ə, pooshi inə ka ɗavə sətə ca kavə əndə ka pu'unə agi ndzaanaakii akəŋwacii Əntanƣə. ⁴ Amma taa mi patə ciina ɗa, agi baarii niinə oo'i, ənji slənə nga Əntanƣə niinə, də sə'watə cibənyinə, da də sə'watə madzawə uushi'inə kama kama. ⁵ Kə fəsli ənji tiinə, ənjə a pa'əgi tiinə, ənjə a ɗaada keenə mabizhinə, kə slənyiinə palee ka ngeerii inə, ina baanə yadə nynyinə agiinə, yadə zəmə ameenə əsə. ⁶ Dāgi laabanə nga moodəfiinə, da shiinə geenə, da sə'watənə geenə, da nga'əənə geenə baarii inə neenə nə oo'i, ənji slənə nga Əntanƣə niinə. Ma ətsə patə, dāgi Malaaba Ma'yanə da uufənə geenə nga goonƣa. ⁷ Kə baarii inə ha'ə dāgi wabənə geenə agyanə goonƣaanə da dāgi ngeerənə nga Əntanƣə. Ndzaanə geenə ka ənji goonƣa nə sə nga pāginə geenə. Də ci luupaa niinə neenə nə əsə.

⁸ Kə ɗuunətə ənji tiinə, ənjə a bərapaa tiinə əsə. Kə dzaanii ənji tiinə, ənjə a ɗəla diinə əsə. Kə nƣirə ənji tiinə ka majirakinə, patə da ha'ə ənji goonƣa niinə. ⁹ Kə dīi ənji makə pooshi tii shii tiinə, patə da ha'ə kə shii ənji tiinə də nga'ə. Kə dīi makə maməətəkii niinə, amma waniinə ma'ə da i əpinə ameenə. Kə jalə ənji tiinə, amma pooshi ənji bəələgi tiinə. ¹⁰ Kə dibə səkiinə a bəzə, amma taa guci patə agi moodasəkə niinə. Maaghiinə niinə, amma agi ɗatənə niinə tə ənji lanə ka ənji waha. Pooshi uushi acii inə, amma neenə nə patənə nga uushi'inə.*

¹¹ Ənji Koorintiya, paŋƣəraŋə wabiinə koonə, pooshi inə umbee koonə ka taa mi a moodəfiinə. ¹² Də ədzəmə rəŋwə nƣiriinə tuunə. Amma ma unə, kə umbee unə keenə ka sətə a moodəfuunə. ¹³ Wanyinə ka kədiinə acii unə makə manjeevənaaki. Tuutəta'ə, baariimə keenə uufənə goonə noonə əsə.

**Yi nga Əntanƣə nuunə*

5:20 5.20 Mat. 10.40; Isaa. 52.7. **5:21** 5.21 Yooh. 8.46; Rooma 8.3; 1 Koor. 1.30; Gal. 3.13; Ibə. 4.15. **6:1** 6.1 Rooma 5.2; 1 Koor. 15.10. **6:2** 6.2 Isaa. 49.8; Luka 4.19-21. **6:4** 6.4 4.2. **6:5** 6.5-10 11.23-29. **6:6** 6.6 8.24; Rooma 12.9; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; 1 Tim. 4.12. **6:7** 6.7 10.4-5; Rooma 13.12; 1 Koor. 2.4. **6:9** 6.9 4.10. * **6:10** 6.10 moodasəka: 7.4; Rooma 5.3; 12.12; maaghiinə da ənji waha: 8.9; Fil. 2.17; 4.12-13; 1 Tees. 1.6. **6:13** 6.13 1 Koor. 4.14.

¹⁴ Goona ndzaashi da ənji ghatə vii goonğa ka Yeesu. Ma ətsa, pooshi ka d'anə. Iitiitə sanə ndzaashinə goonğaənə da məzaana? Iitiitə əsə ndzaashinə bəronə da təkuna? ¹⁵ Mi sanə nə haala nğa Aləmasiihu da Seetana? Mi sanə nə sətə libə də əndə nə'unə da əndə ghatə vii goonğa? ¹⁶ Nğutə nğa'əənə sanə nəndə ahada yi nğa Əntanfə da kuvə uuləma? Aci ma amə, yi nğa Əntanfə Əndə vii əpinə naamə! Makə sətə bii Əntanfə ci saakii,

“Ka ndzaanə nə nyi ka yi rənwə da ənjaaki, ka ndzaanə nə nyi ahadatii əsə, nyi nə Əntanfəwatii. Tii əsə, ka ndzaanə nə tii ka ənjaaki.”

¹⁷ Aci ha'ə kə bii Slandanə ka tii, “Shigimə ahadatii, goona ndzaanə ka hakii, goona təbətə sətə əntaa malaabakii kaa nya luu tuunə.

¹⁸ Ma nya, ka ndzaanə nə nyi ka Dəsənuunə, una ndzaanə ka manjeevənaaki.

Nyi Slandanə Əndə baawəda wabi ha'ə.”

7

¹ Kadashinyinaaki, makə dii ci kə dii Əntanfə kaamə aləkawalənyitə ha'ə, bwasee amə ka slənə uushi'iitə ca geegi ka shishinaamə da əpinə gaamə ma'ajjinəkii, ama ndzaanə malaabakii. Vignyamə naamə nə ka Əntanfə patə, ama nğwalə tə ci.

Moodasəka nğa Bulusə

² Baariimə keenə uudənə goonə. Pooshi inə dii bwaya uushi ka taa wu, pooshi inə saawee ka vii goonğa nğa taa wu, pooshi inə gəpətə də uushi nğa taa wu əsə. ³ Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa wazənə cii kya wazə koonə. Aci kə shi nya bii oo'i, asəkə moodəfiinə nuunə. Ka hakii naamə taa agi əntənə taa agi ndzaanə da əpinə amaamə. ⁴ Kə shii nyi tuunə furənjə. Sə nğa dəlaginaaki nuunə. Agi sa cibənə caama sa patə, mabaneekii nə ma'yanəki. Ka manjushinə nə nyi uusəra patə.

⁵ Taa saa'itə mbu'iinə aa Makiduuniya maa, pooshi inə upaa əpisəka. Taa dama zə'ugiiinə patə, ha'ə nə ənji agi cibeənə keenə, taa daama patə mabizhinə. Ma asəkə ədzəmiinə əsə, nğwalənə. ⁶ Amma ma Əntanfə Əndə banee ka ma'yanə nğa əndətə lədfəgi ma'yanəkii, kə banee ci ka ma'yaniinə də shinə nğa Titusə. * ⁷ Əntaa wata shinaakii tanə banee ka ma'yaniinə, amma da i wabəənə shi amakii keenə, waatoo makə sətə cakuunə vii ka ci nğeerənə aa moodəfəkii. Kə bii ci keenə makə sətə dii kudəpəshinə tuunə nğa neenə ka nyi, da makə sətə kiwuunə anəki, da makə sətə dii unə aniya nğa luunə də nyi əsə. Ma əndzə'i kamə, agi tsakə də manjushinə nə nyi.

⁸ Ma ləkələkatətə nyaahə nyi koonə, kə bəzəe nyi ka səkuunə də ci. Amma ma nyi, pooshi nyi dii wakadakinə nğa naahənə koonə ha'ə. Makə fii nyi, kə bəzhi səkuunə, kə mwayi nyi da wakadakinə. Amma ma bəzəsəkə goonə, nğa uundzə saa'i. ⁹ Ma əndzə'i, paa nyi ma'ə ka də wakadakinə nğa naahə ləkələkatətə, ka moodasəkə

6:14 6.14-16 1 Koor. 6.9-13; 10.21; Af. 5.5-11. **6:16** 6.16 Leew. 26.12; Irim. 32.38; Əzaki. 37.27; 1 Koor. 3.16. **6:17** 6.17 Isaa. 52.11; Səniinə 18.4. **6:18** 6.18 2 Sam. 7.14; Isaa. 43.6; Am. 4.13; Səniinə 11.17. **7:1** 7.1 1 Yooh. 3.3. **7:2** 7.2 6.13; 12.17. **7:3** 7.3 6.11; Fil. 1.7.

7:4 7.4 6.10. **7:5** 7.5 2.13; 4.8. * **7:6** 7.6 1.3-4; Titusə: 2.13. **7:8** 7.8 2.4.

nə nyi. Əntaa moodasəkə nga bəzee ka səkuunə cii kya də, amma putə nga baanə goonə ka Əntanfə, acii kə kavə bəzənə nga səkuunə tuunə koonə baanə ka ci. Ma bəzənə nga səkuunə, də shiinə nga Əntanfə. Acii ha'ə, pooshi inə dəvə koonə ana. ¹⁰ Acii ma mabətəsəkə də shiinə nga Əntanfə, ci ca kavə əndə kaa ca hadatəgi də naakii na, ca kira luupaanə. Pooshi əndə əsə ca də wakadakinə nga tsarə mabətəsəkətsa. Amma ma mabətəsəkə nga əndə shin'kinə saakii, ci ca kira əntənə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. ¹¹ Neemə ka sətə dīi Əntanfə də mabətəsəkətsə goonə! Kə kavə ci tuunə ka də kudəpəshinə nga baginə; kə bəzhi səkuunə putə nga sətə slənyi; una ηgwələgi acii sətə na slənə aakəjwa; kə dəvə mabətəsəkəkii koonə kudəpəshinə nga neenə ka nyi; kə dəvə ci koonə kudəpəshinə nga luunə də nyi əsə, una dzalə əndətə dīi bwaya bwayaanə. Agi ətsə patə, kə baarii unə oo'i, pooshi moonə agi sətə slənyi.

¹² Ma saa'itə nyaahə nyi koonə ləkələkatətə, əntaa agyanə əndətə dīi bwaya bwayaanə taa əndətə dīi ənji ka ci bwaya bwayaanə nyaahə nyi. Amma kaa nya shii baariinə koonə akəjwacii Əntanfə oo'i, agi nəhənə nuunə tiinə. ¹³ Acii ha'ə kə baa ma'yaniiinə.

Tsanə da baanə nga ma'yaniiinə əsə, ca'ə əndzə'i kə cakiinə də manjushinə putə nga moodasəkə nga Titusə, acii kə banee unə ka ma'yanəkii, unə patə. ¹⁴ Kə dəliigi nyi duunə ka ci. Ma unə əsə, pooshi unə dəvə ka nyi ayinə. Uusəra patə goon'ga njiina wabə koonə. Ha'ə əsə, ma dəlaatə njiina dəlagi duunə ka Titusə, goon'ga. ¹⁵ Acii ha'ə, ma uufənaakii tuunə, kə cakə də ηgeerənə. Acii agi buurətənə nə ci makə sətə dīi unə aniya nga luunə tə ci aahoonə, una banee ka han'kala goonə ka fa sətə cii kəya ba koonə. ¹⁶ Ka manjushinə nə nyi ka shanjə acii agyuunə nə hiimaaki patə.

8

Viinə nga ənji nə'unə də patənə nga ηgeerənə

¹ Ndzəkəjushin'əkya, nga'ə ka nyi una shii makə sətə dīi Əntanfə pwapoonaakii asəkə İkəliisiyanyinə nga Makiduuniya. ² Taa ηgahi kə lii cibənyinə tə tii kama kama, maaghiinə nə tii əsə, patə da ha'ə, ka moodasəkə nə tii uusəra patə. Ci kavə tə tii ka ndzaanə nga ciinətii fitə ka viinə. ³ Ma ətsa, ka seedanə nə nyi oo'i, kə vii tii də patənə nga ηgeeriitii. Ha'ə maa, kə palee ka sətə dəbēe təya vii. Də moonatii satii vii tii makə sətə kadeesəkə ka tii. ⁴ Tii satii kədii acii inə kaa təya upaa rəgwa nga tsakənə tə ənji nga Əntanfə də Yahudiya. ⁵ Ma ətsa, kə palee ka sətə shiina kii niinə dəvə! Nga təkəjwanə, kə vii tii natii nə ka Slandana, təya vii keenə nətii əsə də moonə nga Əntanfə. ⁶ Ci dīi kədii inə tə Titusə, kaa ca dzə aakəjwa də slənətsə njanə ci ahadoonə, ca tsakə tuunə koonə mbu'utəgi də mad'fuunə slənətsə akəjwacii unə noonə əsə. * ⁷ Agi patənə nga slənə ka Əntanfə aakəjwa nuunə ka hara ənji nə'unə. Agi vii goon'ga goonə, agi wabənə goonə, agi shii goon'gaanə goonə, agi də kudəpəshinə goonə nga tsakə ənja, da agi uufənə goonə tiinə, ətsə patə aakəjwa nuunə. Acii ha'ə, nga'ə

keenə madfa gyuunə aakəŋwa ha'ə makə ətsa agi madfuunə slənətsə akəŋwacii unə əsə.

⁸ Əntaa banə cii kya ba koonə makə bariya. Amma baariinə cii kya moo baariinə koonə makə sətə ci kudəpəshinə a dfa tə hara ənji kaa təya tsakə ənja. Nğa'ə ka nyi nya shii taa tantanyinə nə uudənə goonə. ⁹ Kə shii unə pwapoonə nğa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Taa nğahi əndə wahə nə ci, patə da ha'ə kə geegi ci ka nəkii ka maagha. Ma dīi ci ha'ə, ka putə goonə, koonə shii ndzaanə ka ənji waha dāgi geegi ka nəkii ka maagha.

¹⁰ Ma agi wabəətsa, wiinə wabənaaki: ka danə nğa'ə madfa kə uudəpaa unə əndzə'i tə sətə njanjuunə dənku. Acii unə nə təkəŋwanə nğa ənjitə dīi aniya, una dātə slənəkii əsə. ¹¹ Acii ha'ə, uudəpaamə slənəkii də tsarə nğa aniyatsə njanjuunə də patənə nğa ngeerii unə, viimə də sətə upaa unə. ¹² Acii madfa tə'i əndə da aniya nğa viinə, ca vii sətə upaa ci də patənə nğa ngeeriikii, ka kafeesəkənə ka Əntanfə nə viinaakii. Pooshi Əntanfə mwayi əndə a vii sətə paa ci da ci. ¹³⁻¹⁴ Əntaa banə cii kya ba oo'i, wa viinə a galee anə hara ənji, unə əsə, ənjə a kaanə koonə 'yapə unə daanuunə. Pooshi. Amma ma nğa əna, makə dīi ci tə'i lanə acii unə, nğa'ə madfa kə cakuunə tə ənjitə pooshi uushi aciitii. Madfa zhi'wa saa'itə pooshi uushi acii unə, una moo tsakənə tuunə, madfa tə'i lanə aciitii, ka tsakənə nə tii tuunə natii. Də ha'ə tsakəshinuunə mbərə mbərə. ¹⁵ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Ma əndətə dzatəgi lanə, pooshi gadəgi ka shanə. Ma əndətə dzatəgi gi'u əsə, pooshi əki ka shanə."

Titusə da guvii-slənaakii

¹⁶ Kuyirii amə tə Əntanfə, acii ci kavə tə Titusə kaa ca tsakə tuunə də ədzəmə rəŋwə makə sətə kavə ci tiinə əsə. ¹⁷ Acii əntaa wata də ətə bii inə ka ci cii kəya slənəgi, amma agi danə nə kudəpəshinə tə ci nğa tsakənə tuunə. Agi moonakii cii kəya dzə aahoonə. ¹⁸ Waniitə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəŋushi'inaamə atsakii. Ma ca, agi dəlaginə nə ənji də ci asəkə Ikəliisiyanyinə patə putə nğa mbee ka waaza Nynyi Habara ka ənja. ¹⁹ Tsanə da ətsa, kə ta'i Ikəliisiyanyinə tə ci kaa ca dzəədzə deenə agi madfuunə slənənə akəŋwacii inə. Ma slənəna, kaa ənji dfuunətə də Slandanə ciina dfa, ina baarii oo'i, kə mwayi inə tsakənə tə ənjitə pooshi uushi aciitii.

²⁰ Ma viinə ənə vii ənji aacii inə də patənə nğa ngeerənə, pooshi inə ka uudənə ənjə a idəpaa uushi aashiinə agikii. ²¹ Ma nə hiima geenə, kə mwayi inə dfa uushi də rəgwakii akəŋwacii ənja, əntaa wata akəŋwacii Slandana. ²² Acii ha'ə, waniitə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəŋushi'inaamə atsatii. Ma ca, kə təbiinə tə ci lanə, ina paaratəgi oo'i, tə'i kudəpəshinə nğa tsakə ənji a moodəfəkii taa guci patə. Ma ci əsə, mashiikii nuunə aciikii. Acii ha'ə, kə cakə kudəpəshinə danə tə ci nğa tsakənə tuunə. ²³ Ma Titusə, rəŋwə niinə da ci, guva-slənaaki əsə agi slənənə koonə. Ma hara ndzəkəŋushi'inaamə ətsə gi tii da ci, ka madəbama nğa Ikəliisiyanyinə gi tii, agi kira dfuunuunə ka Aləmasiihu nə tii. † ²⁴ Baariimə ka tii uudənə goonə kaa Ikəliisiyanyinə a fa

8:7 8.7 1 Koor. 1.5; 16.1-3,24; Gal. 6.10. **8:9** 8.9 Mat. 8.20; Fil. 2.6-7. **8:10** 8.10 1 Koor.

7.25. **8:12** 8.12 Mar. 12.43. **8:15** 8.15 Shig. 16.18. † **8:23** 8.23 Titusə: 2.13.

habara goonə, təya shii oo'i, ma dəlaanə ciina dəla duunə, ha'ə tanyi.

9

Viinə ka tsakənə də ənji n̄ga Əntanjfə

¹ Ma agyanə viinə ka tsakənə də ənji n̄ga Əntanjfə də Yahudiya, pooshi nafa n̄ga tsakə naahənə koonə agyanəkii ma'ə. ² Acii kə shii nyi tə'i kudəpəshinə n̄ga tsakənə tə ənji a moodəfuunə. Putakii dəlii nyi duunə əsə ka ənji Makiduuniya. Əŋki nyi ka tii, "Ma ənji nə'unə anə hanyinə n̄ga Akaya, matasəkakii nə tii daga dənku kaa təya tsakə tə ənja." Kə madee kudəpəshinə goonə ka natii, acii lan̄ə nə tii ka moo viinə. ³ Acii ha'ə, wanyinə ka sləkeenə ka ndzəkəŋushi'inaamə aahoonə, acii ga dəlaginə geenə duunə agi haalatsə a ndzaanə ka uushi zabə; amma koonə ndzaanə matasəkakii makə sətə bii nyi ka tii. ⁴ Madə kə mbu'iinə da hara ənji nə'unə də Makiduuniya aahoonə, təya dzə ka lapaanə pooshi viinə goonə matasəkakii, ka dānə nə ayinə tə nyi, acii kə bii nyi ka tii, kə shii nyi tuunə furəŋə! Unə maa, ka dānə nə ayinə tuunə ka shaŋə. ⁵ Ci d̄ii nyi hiima n̄ga banə ka ndzəkəŋushi'iitsa, kaa təya takəŋwa ka nyi zəku'i, taabu'u nii kya dzə, una tasəka aakəŋwa makə sətə bii unə, ca ndzaanə matsəkəkii saa'itə nii kya mbu'u. Ci əsə na baarii oo'i, də moonə goonə cuuna vii, əntaa tyasə.

⁶ Buurətəmə oo'i, ma əndətə ləgii slikərənə lan̄ə, ka upaanə nə ci cifanə lan̄ə. Ma əndətə ləgii gi'u əsə, gi'u upaanəkii cifanə. ⁷ Taa wu patə, kə dəbee ca vii makə sətə kadeesəkə ka ci, əntaa də məbətəsəka taa kavənə tə ci tyasə ka viinə. Acii əndətə ca vii də moodasəkə ca kadeesəkə ka Əntanjfə. ⁸ Tə'i Əntanjfə da baawəda n̄ga viinə koonə palee ka ətə cuuna moo, kaa sətə dəbee una upaa a ndzaanə acii unə taa guci patə. Ka upaanə nuunə lan̄ə koonə da də taa ŋgutə tsarə n̄ga ŋunyi sləna. ⁹ Ma ŋunyi ənda, kə ndzaa ci makə sətə d̄ii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə ətə bii ci, "Kə vii ci də moodəfə rəŋwə ka maaghiinə. N̄ga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə nə n̄ga'ənaakii."

¹⁰ Ma Əntanjfə, ci ca vii slikərənə ka əndə ka ləganə, ca vii ka ci zəmə ka adənə. Acii ha'ə, ka viinə nə ci koonə uushi'inə, ca siitəgi koonə. Ma viinə goonə də patənə n̄ga ŋgeerənə, tə'i bwatyakii. ¹¹ Taa guci patə, ka datənə nə ci tuunə ka ənji waha, koonə shii viinə də moodəfə rəŋwə usəra patə, kaa ənji lan̄ə a kuyirii tə Əntanjfə putə n̄ga viinə goonə ənə ci təya upaa acii inə. ¹² Acii ma viitsə vii unə, əntaa wata ka ki'i haaja n̄ga ənji nə'unə tanə, amma agi kavənə nə ci tə ənji lan̄ə ka kuyiriinə tə Əntanjfə. ¹³ Acii ma slənətsə goonə, ci ca baarii vii goon̄ga goonə. Ka dələnə nə ənji də Əntanjfə əsə, acii kə baarii unə oo'i, kə luuvuunə N̄unyi Habara agyanə Aləmasiihu. Ka dələnə nə tii də ci əsə putə n̄ga viitə vii unə də moodəfə rəŋwə ka tii da ka hara ənja. ¹⁴ Ka dānə nə tii kudəpəshinə n̄ga neenə koonə, təya da də'wa ka putə goonə, putə n̄ga malan̄ə pwapoonə ətə ci Əntanjfə a da koonə. ¹⁵ Kuyirii amə tə Əntanjfə putə n̄ga viinaakii kaamə, waatoo viitə pooshi ənji ka mbee ka wabənə putsəkə də ma.

8:24 8.24 7.14; 8.7-8. **9:1** 9.1 8.1-4. **9:3** 9.3 8.22,24. **9:6** 9.6 Wab. 11.24; 19.17; 28.27. **9:9** 9.9 Jab. 112.9. **9:10** 9.10 Isaa. 55.10; Hoos. 10.12. **9:11** 9.11 1.11; 4.15. **9:15** 9.15 9.11.

10

Wabənə nga Bulusə agyanə baawədatə vii Əntanfə ka ci

¹ Nyi Bulusə nyi saaki ca kədii acii unə. Agi banə nə ənji, madfa nyi ahadoonə nya banee ka nəki, ma nyi pooshi ahadoonə əsə, iza'u nə nyi anuunə. Putə nga banee ka nə nga *Aləmasiihu da nga'əənaakii, ² agi kədiinə nə nyi acii unə, goona kavə tə nyi kaa nya ndzaanə iza'u, nyi kə gi aahadoonə. Acii kə shii nyi weewee, ma ənjitə ca hiima oo'i, slənə nga *duuniya ciina dfa, ka lanə nə nyi ka tii nguruunə. ³ Goonğa a duuniya niinə. Amma, ma paatə ciina pa, əntaa makə nga duuniya ciina pa. ⁴ Ma uushi'inə nga paginə geenə əsə, əntaa makə nga duuniya. Ma neenə, ətə ci Əntanfə a vii. Də ci ciina jaala agyanə ənji daawaanə, ama jaala agyanə ənji dfaada mabizhinə ⁵ da agyanə ənjitə ca zhi'wee ka hanƙala nga ənja acii ga təya shii tə Əntanfə; ama zhi'wee ka hiima nga ənji kaa təya fa tə Aləmasiihu. ⁶ Madfa kə mbu'utəgyuunə də fanə goonə tə Əntanfə, ma əndətə pooshi ka fanə, maƣasəkakii niinə ka dzalənə tə ci.

⁷ Tsaamətəmə nga'ə agyanə sətə ca dfa ahadoonə. Tə'i hara ənji ca ba oo'i, nga Aləmasiihu nə tii. Wa təya tsakə buurətənə nga'ə. Makə sətə ngirə tii natii nə oo'i, nga Aləmasiihu nə tii, inə maa, ha'ə niinə.

⁸ Taa kə dəliigi nyi də baawədanə vii Slandanə keenə, pooshi ayinə ka dfanə tə nyi shaŋə. Ma baawədfatsa, baawədfa nga ghənənə duunə aakəŋwa, əntaa nga ənyanə duunə aaba'ə. ⁹ Ga ənjə a nee ka ətsə makə ngwaleenə cii kya ngwalee koonə də ləkaləkətənyinaaki. ¹⁰ Ka banə nə hara ənji oo'i, 'Ma ləkaləkətə nga Bulusə, iza'u. Amma ma shi ci də naaki na, mantəkii nə shishinəkii, paa ci mbee ka wabənə əsə.' ¹¹ Ma tsarə nga ənjitsa, wa təya paaratəgi oo'i, ma sətə ciina wabə asəkə ləkaləkətə, ka dfanə niinə inə gatə ahadoonə.

¹² Ma təya, agi hanətənə nə tii natii na. Kə dəbee ina mbərə mbərətə də neenə nə da tii kwa? Agi ngərənə nə tii dūunuunatii, təya nee makə tii palee patə. Ma ətsa, mabaanə. Pooshi tii shii taa mi.

¹³ Ma ina, pooshi dəla də neenə na ka pitəginə aa bilə. Amma ka dfanə niinə ca'ə ka hatə dəkəpaa Əntanfə keenə, ca mbu'u ca'ə ka slənətsə ciina dfa ahadoonə. ¹⁴ Makə dīi ci asəkə hatə dəkəpaa Əntanfə keenə nuuna, makə giinə aahoonə ka kira koonə Nūnyi Habara agyanə Aləmasiihu, pooshi inə pitəgi hatə dəkəpaa Əntanfə keenə. ¹⁵ Pooshi inə ka dəlagi də neenə nə putə nga slənətə ci hara ənjə a dfa, pooshi inə ka pitəgi hatə dəkəpaa Əntanfə keenə. Amma ma sətə ciina moo, wa vii goonğa goonə a gərə aakəŋwa aakəŋwa, kaa hatə dəkəpaa Əntanfə keenə a tsakə bwanjənə, ¹⁶ ina mbee ka dzənə ka hara hanyinə aakəŋwa ka waaza Nūnyi Habara, acii geena dəliigi də neenə nə putə nga slənə nga hara ənji ka hatə dəkəpaa Əntanfə ka tii. ¹⁷ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ma əndətə ca moo dəlaginə, wa ca dəlagi də Slandana tanə." ¹⁸ Ma əndətə ca dəlagi də naakii na, pooshi Əntanfə ka luuvənə tə ci, see tə əndətə ci Slandanə a dəlagi də ci.

10:1 10.1-18 1 Koor. 9.3. **10:1** 10.1 10.10; 1 Koor. 2.3. **10:2** 10.2 13.10; 1 Koor. 13.2. **10:4** 10.4 6.7; Rooma 13.12; Af. 6.13-17. **10:5** 10.5 Isaa. 2.12-17. **10:6** 10.6 2.9. **10:7** 10.7 1 Koor. 1.12. **10:8** 10.8 13.10. **10:11** 10.11 13.1-2. **10:12** 10.12 3.1. **10:13** 10.13 Rooma 12.3. **10:15** 10.15-16 Slənə 19.21; Rooma 15.20. **10:17** 10.17 Irin. 9.22-23; 1 Koor. 1.31. **10:18** 10.18 1 Koor. 4.4-5.

11

Bulusə da majirakinə nga masləkee ənja

¹ Ma nə nyi ka nəhənə, ka sə'wanə nuunə tə nyi, nya dfiikə gi'u. Tuutəta'a, sə'wamə tə nyi ha'a. ² Agi sərəhənə nə nyi agyanuunə putə nga Əntənfə, acii kə vii nyi tuunə ka *Aləmasiihu makə sətə ci ənjə a vii malaaba madanə ka ngurii rəjwə dyanə. ³ Ngwaliiki acii ga sətə slənyi də Hawa a slənyi duunə noonə. Ma Hawa, kə gəpətə rəhunə də ki də cikirənaakii. Ha'a nuunə əsə. Ngwaliiki acii ga hiima goonə a nɟsləgi asəkə matahu rəgwa, una təkuree ka vii goonja ka Aləmasiihu. ⁴ Acii kə fii nyi kə kapaa unə rəgwa ka əndə'i əndə ca waaza koonə əndə'i uushi agyanə Yeesu bwəsə ka ətə waazii inə koonə, kə liwuunə əndə'i Ma'yanə tsənə bwəsə ka ətə shuunə liwu, kə liwuunə əndə'i habara tsənə bwəsə ka Nɟnyi Habaratə liwuunə.

⁵ Ma cii kya nəhə kamə, pooshi nyi əki ka ənjitsə cuuna nəhə makə matahu masləkee ənji nə tii. ⁶ Taa paa nyi mbee ka wabənə, amma tə'i shiinə anəki makə sətə sənəavə nyi ka bəariinə koonə taa ngutə saa'i patə, taa agi ngutə uushi patə əsə.

⁷ Ya saɟa, kə dii nyi 'waslyakəənə makə hətəpaa nyi naaki nə kaa nya shii duunətə duunə kwa? Acii kə waazii nyi koonə Nɟnyi Habara nga Əntənfə nga zabə yadə luu taa mi acii unə. ⁸ Kə liwə nyi kwaba acii hara Ikəliisiyaninə, nya slənə ahadoonə. Ma ətsə kamə, ka banə nə nyi makə kə gəpətə nyi də uushi aciitii kaa nya shii tsakənə duunə. ⁹ Ma saa'itə nyi ahadoonə, kə mwayi nyi tsakənə tə nyi də kwaba, amma paa nyi fitinii tuunə koonə vii ka nyi. Kə shi hara ndzəkəɟushi'inə gaamə də Makiduuniya, kə vii tii ka nyi patənə nga sətə cii kya moo. Paa nyi fitinii tuunə shənə. Paa nyi ka danə ha'a boo nga əna taa aakəɟwa, koonə shii tsakənə tə nyi. ¹⁰ Wiitə sətə cii kya dəla də naaki na. Də goonjaanə nga Aləmasiihu nə nyi ka banə koonə, ma nyi, pooshi əndə tənəpəanə tə nyi ka dəla də naaki nə ha'a anə hanyinə nga Akaya patə. ¹¹ Aa acii mi dii? Acii paa nyi agi uufənə tuunə kwa? Kə shii Əntənfə, kə uu'i nyi tuunə.

¹² Makə sətə paa nyi fitinii tuunə, ka dzənə nə nyi aakəɟwa də danə ha'a, kaa nya shii tənəgi rəgwa ka majirakinə nga masləkee ənji nga dələginə, təya ba oo'i, mbərə mbərə nə slənətii da neenə. ¹³ Ma tsarə nga masləkee ənjitsa, əntaa masləkee ənji nga tantanyinə nə tii. Agi jirakənə nə tii də slənətii, təya geegi ka natii nə makə masləkee ənji nga Aləmasiihu nga tanyi. ¹⁴ Əntaa sə nga hurəshishinə ətsa, acii *Seetanə maa, kə geegi ci ka naakii nə makə malaa'ikatə ca bərə. ¹⁵ Acii ha'a, mada geegi ənji slənəakii ka natii nə makə ənji slənə goonjaanə, əntaa mu'umə uushi. Ma ka muudinə, kadə nə təya upaa dzalənə ətə dəbee təya upaa.

Sa cibənyinə nga Bulusə putə nga waazanə

¹⁶ Kaa nya ənə ka banə, ga taa wu a nəhə makə dfiikənə cii kya dfiikə. Amma makə kə nyihuunə ha'a, luumə tə nyi makə sətə cuuna luu hara madfiikə ənja. Nyi maa, kaa nya shii dələginə gi'u naaki.

11:2 11.2 Af. 5.25-27. **11:3** 11.3 'Wat. 3.1-5,13. **11:4** 11.4 Gal. 1.8-9. **11:5** 11.5 12.11; 1 Koor. 15.10; Gal. 2.6,9. **11:6** 11.6 1 Koor. 2.6-16; Af. 3.4. **11:7** 11.7 12.13; 1 Koor. 9.12,18. **11:8** 11.8-9 Fil. 4.15-18. **11:10** 11.10 1 Koor. 9.15-18. **11:11** 11.11 1 Koor. 16.24. **11:12** 11.12 11.5; 12.11. **11:13** 11.13 Fil. 3.2; Səniinə 2.2. **11:15** 11.15 4.10; Rooma 2.6. **11:16** 11.16 12.6.

17 Weewee ma sənə cii kya ba əndzə'i, əntaa hiima nğa Slandana. Ma agi dəlaanə cii kya dəla də naaki na, makə nğa madfiikə əndə cii kya wabə. 18 Makə dīi ci ənji lajə ca dəlagi də uushi'inə nğa *duuniya, nyi maa, ka d'anə nə nyi ha'ə. 19 Kə bii unə, kə shii unə uushi'inə. Amma iitə sanjə mbee unə ka sə'watə tə madfiikə ənja? 20 Waatoo, madfa kə geegi tii koonə makə maviinə, taa gəpətənə duunə, taa bərapaanə tuunə, taa tsagi koonə meeciinə, agi sə'watənə nuunə tə tii. 21 Ma nyi, əntaa təkureenə təkuree nyi ka d'anə koonə ha'ə.

Amma taa mi patə dəliigi taa wu, nyi maa, ka dəlaginə nə nyi də səkii. Makə nğa madfiikə əndə cii kya wabə. 22 Taa ma bii tii ənji *İbəraaniya nə tii, nyi maa, ci nə nyi. Ənji Isərayiila kwa? Nyi maa, ci nə nyi. Slikərənə nğa İbərəhiima kwa? Nyi maa, ci nə nyi. 23 Taa ma bii tii ənji slənə ka Aləmasiihu nə tii əsə, amma nyi nə matahu əndə slənə palee ka tii. Makə nğa madfiikə əndə cii kya wabə. Kə slənyii də gazhi'waanə palee ka tii; bəzəkii pya'ə ənji tə nyi a furəshina palee ka tii; bəzəkii fəslə ənji tə nyi əsə palee ka tii; ama wə nə nyi uusəra patə. * 24 Tufə jikə *Yahudiinə ka fəslənə tə nyi də uu'yanə makkə pu'unə aji əlinjə. 25 Makkə jikə gayinə nğa ha də Rooma ka fəslənə tə nyi. Kə kaalii ənji tə nyi də faariinə rənjwə sədə. Makkə jikə kumbawalə ka cipəgərənə da nyi aagi ma'inə. Kə shi nya kii uusəra, nya ba'anətsaa agi ma'inə. 26 Agi wiigi'inə nə nyi lajə. Pooshi bwaya uushi ətə paa nyi nee. Tə'i tanjə gəəra, tə'i mahiirənə a rəgwa, tə'i nğwalənə acii ənjaaki Yahudiinə, tə'i nğwalənə əsə acii hara slikərənə, tə'i nğwalənə asəkə vəranyinə, tə'i nğwalənə agi bilinə, tə'i agi uunəva, tə'i əsə acii majirakinə nğa ənji nə'unə. 27 Kə slənyii də gazhi'waanə ka shanjə. Bəzəkii nə nyi ka ba'aginə njihərəmə yadə njunyinə agiki. Kə dīi madəfənə da meegiirənə tə nyi. Lajə nə nyi ka ndzaanə yadə zəma, taa kuvə nğa baanə davə, taa kəjeerənə. 28 Bwasə ka harakii maa, uusəra patə nə nyi ka buurə patənə nğa İkəliisiyanyinə. 29 Madfa kə əpigi vii goonja nğa ənda, agi zhimanə tə nyi asəkəki. Maa kə kavə ənji tə əndə'i əndə ka d'a 'waslyakəənə, ka bəzənə nə səkəki.

30 Madfa ka dələnə nə nyi də naaki na, see də sətə ca baarə makə sətə əntəgi shishinəki dəlaginəki. 31 Ma Əntanjə Dii Yeesu Slandanaamə, wa ənjə a dəla də ləməkii ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. Kə shii ci oo'i, əntaa jirəkənə cii kya jirəkə. 32 Ma saa'itə nyi də Damasəkusə, tə'i əndə'i nğwaməna atsaa sədə nwanjwa Arətəsə, kə kavə ci kaa ənjə a nəhə uura mayi nğa vəranə, kaa ənjə a shii kəsənə tə nyi. 33 Amma kə kagərə ənji tə nyi aasəkə dəvə, ənjə a kyagərə tə nyi da mapacakinə nğa mahwala nğa vəranə, nya mbərədə aciikii.

12

Uushi'iitə baarii Slandanə ka Bulusə

1 Tyasə ka dəlaginə nə nyi də naaki na. Taa nğahi pooshi uushi ci dəlaginəkii a tsakəvə, patə da ha'ə, ka wabənə nə nyi agyanə uushi'iitə baarii Slandanə ka nyi. 2 Kə shii nyi, tə'i əndə'i əndə nə'unə shi

11:22 11.22 Fil. 3.5; Rooma 11.1. **11:23** 11.23-29 4.8-12; 1 Koor. 4.11-13; 12.26. * **11:23** 11.23 kə slənyii də gazhi'waanə: 1 Koor. 15.10; furəshina: Slənə 16.23. **11:24** 11.24 Dzək. 25.3. **11:25** 11.25 Slənə 14.19; 16.22. **11:26** 11.26 Slənə 9.23; 14.5. **11:27** 11.27 6.5. **11:29** 11.29 1 Koor. 9.22; Gal. 6.2. **11:30** 11.30 12.5; 1 Koor. 1.31. **11:31** 11.31 1.23. **11:32** 11.32-33 Slənə 9.23-25.

Slandanə a ɲgərətə tə ci aadəgyə aabiikii. Kə uugi dʌnə fəzə pu'u aji ənfwadə əna. Ma əndətsa, nyi ka nəki. Taa tantanyinə kə slənyi ha'ə, taa səniinə, ma ətsa, paa nyi shii. Əntaɲfə shii ci daanəkii. ³ Ma nyi, kə shii nyi, kə ɲgirə ənji tə nyi aagi Aləjana. Taa tantanyinə, taa səniinə, Əntaɲfə shii ci daanəkii. ⁴ Ma davə, kə fii nyi uushi'inə əsə ətə pooshi ənji ka mbee ka batənə, pooshi əndə shiɲkinə mbu'i bahə batənə. ⁵ Aci ha'ə, ma ka rəgwatsa, ka dəlaginə nə nyi də naaki na. Amma ma ka rəgwa ɲga əndə shiɲkinə, pooshi uushi cii kya dəlagi maɟaamə də uushi'iitə ca baarii ətənaaki dadavə. ⁶ Maɟa kə mwayi nyi dəlagi də naaki na, paa nyi ka ndzaanə ka maɟiikə ənda, acii gooɲga nii kya waβə. Amma kə bwasee nyi ka haalakii ha'ə, acii ga əndə'i əndə a ɲgirə tə nyi palee ka makə sətə cii kəya tsaamə tə nyi taa fa waβənaaki.

⁷ Ha'ə əsə, kə davə ənji ka nyi əndə'i bwaya uushi ətə ndzaanə makə dəhə ashiki, acii ga nya haɲətə naaki nə putə ɲga uushi'iitə ci Əntaɲfə a baarii ka nyi. Ma ətsa, masləkee əndə ɲga Seetanə, kaa ca cibee ka nyi. Ma dʌi ətsə patə, acii ga nya haɲətə naaki na. ⁸ Makkə jikə nyi ka kədiinə tə Slandanə kaa ca ɲgərəgi ka nyi. ⁹ Amma ma jikənaakii ka nyi, uu'i ci, "Pwəpoonaaki nə sətə dəbee ha upaa, acii maɟa matəkii nə ənda, parəkə ndzaanə ɲgeerənaaki ashikii." Ci nee unə, ma ɲga əna, də moodasəkə nə nyi ka dəlaginə də naaki nə putə ɲga ətənaaki, kaa ɲgeerənə ɲga Aləmasiihu a shii ndzaanə ashiki. ¹⁰ Ka moodasəkə nə nyi də ətənaaki. Maɟa dzaanii ənji tə nyi əsə, ka moodasəkə nə nyi. Ha'ə əsə, nyi agi sa ɲgəra'wa da ciba, da agi asaranyinə, ətsə patə ka putə ɲga Aləmasiihu cii kya dʌ ha'ə. Makə dʌi ci matəkii nə nyi, da ɲgeerənə nə nyi.

Buurə uushi'inə ɲga Bulusə agyanə ənji Koorintiya

¹¹ Ma nyi, kə iikə nyi putə ɲga dəlaanaaki də nəki. Amma unə kavə tə nyi ka dʌnə ha'ə. Ma dəbee, unə nə dələnə də nyi, acii pooshi hatə palee matahu masləkee əɲjtsə goonə ka nyi makə sətə cuuna hiima. ¹² Kə ndzaa nyi ahadoonə də sə'watənə ka shaɲə, kə dʌi nyi madiigərə slənənyinə da sə ɲga hurəshishinə laɲə əsə. Ci ca baarə oo'i, masləkee əndə ɲga tantanyinə nə nyi. ¹³ Ma nya, paa nyi dʌi kama kamaanə ahadoonə da hara Ikəliisiiyanyinə, amma see uushi rəɲwə; waatoo, paa nyi ali tsakənə goonə tə nyi. Aci ha'ə, maɟa bwayakii dʌi nyi koonə, tuutəta'ə tifyagimə tə nyi!

¹⁴ Wanyinə ka tasəkanə ka dzənə aahoone ɲga makkənə. Pooshi nyi na alə tsakənə goonə tə nyi əsə. Aci moodəfuunə cii kya moo, əntaa uushi goonə. Aci dənə nə dəkəpaa uushi'inə ka manjeevənaakii, əntaa manjeevənə dəbee dəkəpaanə ka dəsənətii. ¹⁵ Ka dʌnə nə nyi moodasəkə ɲga βələgi sətə aciiki patə, nya vigi patə da naaki na, ka putə ɲga tsakənə duunə. Ya əna, ka galeenə nuunə ka uufənə tə nyi acii uu'i nyi tuunə laɲə kwa?

¹⁶ Mbu'u ka luuvənə nuunə oo'i, paa nyi ndzaanə ka tərənə anuunə. Amma ka banə nə əndə'i ənda, kə dʌi nyi koonə jarəwiinə, nya jirakə koonə ka shii satə də nuunə. ¹⁷ Ya saɲə kə gəpi nyi duunə ka rəgwa

12:5 12.5-6 11.16,30; 12.1; 1 Koor. 3.31. **12:7** 12.7 Gal. 3.13-14; Ayb. 2.6. **12:9** 12.9 Isaa. 40.29-31; Rooma 5.2; Fil. 4.13. **12:12** 12.12 Slənə 13.6-12; 14.8-10; 16.16-18; 19.11-16; Rooma 15.19. **12:13** 12.13 11.7-9. **12:14** 12.14 13.1. **12:15** 12.15 1 Koor. 16.24.

nga rəjwə agi ənjitə sləkee nyi koonə kwa? ¹⁸ Kə kədii nyi tə Titusə kaa ca dzə aahoonə; nya sləkee ka əndə'i ndzəkəjwə əndə nə'unə atsakii. Kə gəpi Titusə duunə kwa? Anii pooshi slənə geenə gi mbərə mbərə? Kə shii nyi mbərə mbərə nə hiima geenə.

¹⁹ Goona nyihə makə baarəgi goonja geenə ciina baarə aakəjwəcii unə. Pooshi. Akəjwəcii Əntanjə ciina wabə; ənji slənə ka Aləmasiihu niinə. Kadashinyinə geenə, ma ətsə ciina dā patə, ka tsakənə duunə koonə dzə aakəjwə. ²⁰ Ngwaliiki acii ga nya gi ka lanə tuunə əntaa makə sətə dəbee nya la tuunə. Madā kə lii nyi tuunə əntaa makə sətə dəbee, ka dānə nə nyi koonə sətə pooshi dəbee nya dā koonə. Ngwaliiki acii ga nya lapaa mabizhinə ahadoonə da sərəha, da bəəzənə nga səka, da uudənə ka na, da tsəbəhiinə, da dyaarə'unə, da hanjətə na, da mamaadənə nga hanjaka. ²¹ Ngwaliiki əsə, madā kə gi nyi aahoonə, acii goona dāvə ka nyi ayinə akəjwəcii Əntanjə, nya ngəərə ma putə nga ənjitə sha dīi 'waslyakəənə. Acii ma təya, kə təkuree tii ka bwaseenə ka ajjiniinatii da aləhiinatii kaa təya baanə ka Əntanjə.

13

Muudinə nga wabənə

¹ Madā kə gi nyi aahoonə, ətsə nə makkənə nga sədfəki. Madā kə gi nyi, taa ngutə wabənə patə ma'i ahadoonə, nga 'ə ka nyi kaa ənji bəra'i taa palee ka bəra'i a baarii tantanyinə nga wabənəkii. ² Wanyitə ka wabənə ka ənjitə sha dīi 'waslyakəənə da patənə nga hara ənja, wanyitə ka wabənə koonə nyi pooshi ahadoonə, makə sətə shi nya wabi koonə saa'itə gi nyi aahoonə nga bəra'inə. Ma wabənaaki, acii ga taa wu a kiwə də nyi, maa kə ənyii aahoonə. ³ Makə dīi ci kə mwayi unə shiinə oo'i, agi wabənə nə *Aləmasiihu da maki, shiimə oo'i, ma ca, əntaa matəkii nə ci ka dzalənə tuunə, amma tə'i ci da ngeerənə ahadoonə. ⁴ Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Aləmasiihu aashi ənfwa, matəkii nji ci. Amma ma əndzə'i, tə'i ci da əpinə amakii də baawəda nga Əntanjə. Ma inə əsə, matəkii niinə agi ləbənə geenə da ci. Amma ma agi ndzaanə gaamə doonə, də baawəda nga Əntanjə ciina slənə putə nga ləbənə geenə da Aləmasiihu.

⁵ Tsaamətəmə noonə na, koonə nee madā ma'ə unə da i əpinə agi vii goonja goonə. Təbətəmə noonə na. Pooshi unə shii oo'i, ləbə nə Yeesu Aləmasiihu doonə kwa? Ma ətsə kamə, ha'ə, madā pooshi unə ka mbu'utəgi də təbətətsə shanjə. ⁶ Kə shii inə, ka paaratəginə nuunə oo'i, ma inə, kə mbu'utəgiinə. ⁷ Agi kədiinə niinə acii Əntanjə, acii goona dīi bwaya uushi. Ma ciina dā ha'ə, əntaa kaa ənjə a shii dəla də slənə geenə ahadoonə, amma koonə dā sətə ndzaanə də rəgwakii, taa ngahi ka neenə nuunə makə matəkii niinə. ⁸ Paa inə ka dā sətə ca bərapaa goonjaanə, amma sətə ca kira goonjaanə dāniinə. ⁹ Ma ina, taa matəkii niinə, madā da ngeerənə nuunə, ka moodasəkə niinə. Ma sətə ciina kədii koonə, a dzuunə aakəjwə agi nə'unə. ¹⁰ Ma cii kya naahə koonə wabəna saa'inə nyi pooshi ahadoonə, koonə shii baanə ka Əntanjə, acii ga nya gi ka ndzaanə iza'u anuunə də baarə

12:17 12.17 7.2. **12:18** 12.18 2.13; 8.6,16-17. **12:20** 12.20 1.23; 1 Koor. 1.10-11. **12:21** 12.21 13.2. **13:1** 13.1 12.14; Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 1 Tim. 5.19. **13:2** 13.2 1.23; 10.11; 12.20; 13.10. **13:4** 13.4 12.9-10; 1 Koor. 1.25; Fil. 2.7-8.

koonə baawəɗatə vii Slandanə ka nyi. Ma ətsa, baawəɗa ŋga ghənənə duunə aakəŋwa, əntaa baawəɗa ŋga ənyanə duunə aaba'ə.

¹¹ Ma əndzə'i d̄ii kaɗashinyinaakya, a ta'avuunə jamə. Damə gazhi'waanə ŋga ndzaanə mayarəɗakii, nə'utəmə wabənaaki, luuvəməshinə, una ndzaa agi jamənə. Ma Əntan̄fə Əndə uudənə taamə, ca vii kaamə ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə.

¹² Nəəhəpaaməshinə də ədzəmə rəŋwə agi ləmə ŋga Əntan̄fə. ¹³ Agi nəhəpaanə nə ənji ŋga Əntan̄fə tuunə patə.

¹⁴ Ma pwapoonə ŋga Slandanə Yeesu Aləmasiihu, da uudənə ŋga Əntan̄fə, da gəshinə ŋga Malaaba Ma'yanə, wa təya ndzaanə doonə patə.

Ləkaləkətə ŋga Bulusə ka ənji Galatiya

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee ənda. Əntaa ənji shiŋkinə ta'i tə nyi ka ndzaanə ka masləkee ənda, əntaa də ŋgeerənə ŋga əndə əsə, amma də ŋgeerənə ŋga Yeesu *Aləmasiihu da ŋga Əntaŋfə Dəsənaamə ətə madəe ka ci agi maməətə ənji nə nyi ka masləkee ənda. ² Ma inə da patənə ŋga ənji nə'unə ganə, agi nəhəpaanə niinə tuunə, unə ənji nə'unə anə hanyinə ŋga Galatiya patə. ³ Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə. ⁴ Ma Yeesu Aləmasiihu, kə vigi ci naakii nə putə ŋga 'waslyakəənə gaamə, kaa ca shii luupaanə taamə agi məza zamanana. Kə slənyi ci ha'ə makə sətə mwayi Əntaŋfə Dəsənaamə. ⁵ Wa ənjə a dʉunətə tə Əntaŋfə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Rəŋwə dyaŋə nə Njunyi Habara

⁶ Kə dii ka nyi ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə, makə nee nyi pii ha'ə wanuutsə kə kaaree ka Əntaŋfə Əndətə 'wii tuunə dagi pwapoonə ŋga Aləmasiihu, una gwanə ka nə'u əndə'i njunyi habara. ⁷ Amma, ma gooŋgakii, pooshi əndə'i njunyi habara. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii tə'i hara ənji ca gwazə tuunə, kə mwayi tii saawee ka Njunyi Habara ŋga Aləmasiihu. ⁸ Amma, ma əndətə waazii koonə əndə'i njunyi habara pamə, bwəsə ka ətə waazii inə koonə, wa Əntaŋfə a naalagi tə ci, taa inə, taa malaa'ika ətə jima dadagyə, wa Əntaŋfə a naalagi tə ci.

⁹ Makə sətə shiina bii koonə daga ŋukə, wanyinə ca ənə ka batənə koonə əsə: ma əndətə waazii koonə njunyi habara pamə, bwəsə ka ətə shiina waazii koonə, wa Əntaŋfə a naalagi tə əndəkii.

¹⁰ Ma bii unə noonə, ma cii kya wabə ha'ə, kaa ca kadəesəkə ka ənji kwa? Aa'a, pooshi. Kaa ca kadəesəkə ka Əntaŋfə cii kya wabə. Anii ma bii unə, ma cii kya wabə ha'ə, kaa ənji shiŋkinə a shii dəlanə də nya? Aa'a, acii maci kaa ca kadəesəkə ka ənji cii kya wabə ha'ə, kadə mandzaamə nyi ka əndə slənə ŋga Aləmasiihu.

Zhi'inə ŋga Bulusə ka masləkee ənda

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, fatəmə kaa nya ba koonə: ma Njunyi Habaratə waazii nyi koonə, əntaa da ma əndə shiŋkinə shigi.

¹² Ma'upaamə nyi daci əndə shiŋkinə, pooshi əndə jigunyi ka nyi əsə. Amma Yeesu Aləmasiihu də naakii nə ŋgiragi ka nyi.

¹³ Kə fii unə habara ŋga ndzaanaaki ŋukə, saa'yatə nyi ma'ə ka nə'u diina ŋga *Yahudiinə. Kə shii unə makə sətə njii kya cibee ka Ikəliisiya ŋga Əntaŋfə də məza ciba. Kə ciŋə nyi ka shaŋə kaa nya saawee. ¹⁴ Kə shii unə makə sətə kavə nyi nəki ka nə'u diina ŋga Yahudiinə ka shaŋə, palee ka bəzə baniinəki. Kə ciŋə nyi də patənə ŋga ŋgeeriiki agi nə'u alə'aada ŋga dzədzəshi'inaamə.

1:1 1.1 1.11-12; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1-2. **1:2** 1.2 1 Koor. 16.1. **1:4** 1.4 2.20; Mat. 20.28; Yooh. 1.29; 2 Koor. 5.21; Af. 5.2; 1 Tim. 2.6; Tit. 2.14; Ibər. 9.12-14,26; 1 Yooh. 5.19. **1:6** 1.6 Ibər. 12.15. **1:7** 1.7 5.8,10; 2.4; Slənə 15.1,24. **1:8** 1.8-9 1 Koor. 16.22. **1:10** 1.10 1 Tees. 2.4-6. **1:11** 1.11-12 1.1. **1:13** 1.13-14 Slənə 8.3; 9.1; Fil. 3.5-6; 1 Koor. 15.9.

¹⁵ Amma, ma Əntañfə da pwapooonaakii, kə tagi ci tə nyi daga ənji ma'ə mapoomə tə nyi. Kə 'wii ci tə nyi kaa nya slənə ka ci. ¹⁶ Makə mwayi ci baarii ka nyi Uuzənaakii, kaa nya shii waaza Njunyi Habara agyanəkii ka hara slikərənə, paa nyi gi ka ləgwanə ama ənda, ¹⁷ paa nyi gi aa Urusaliima ka caama hara masləkee ənji ətə takənjuyi ka nyi agi slənəkii əsə. Amma see nya madə pii pii, nya paləgərə aənə hanyinə ŋga Arabiya. Ma daba'əkii, nya madə, nya ənəgərə aasəkə vərənə ŋga Damasəkusə.

¹⁸ See daba'ə fəzə makkə gi nyi aa Urusaliima. Ma gi nyi aadəvə əsə, kaa nya nee ka Piita.* Ina dā baanə pu'u aji tufə da ci. ¹⁹ Agi baatsaaki ha'ə boo, maneemə nyi ka hara masləkee ənji, madaamə ka Yakubu ndzəkənjuci Slandana. ²⁰ Ma wabəətə nyaahə nyi koonə, goonja tsəkə tsəkə, pooshi jirakənə agikii taa fidyasə. Akənjwacii Əntañfə cii kya ba koonə. ²¹ Makə ma'i nyi də Urusaliima, kə pyalə nyi aənə hanyinə ŋga Siriya da ŋga Silikiya. ²² Ma ka saa'ita, patənə ŋga Ikəliisiiyaninə aənə hanyinə ŋga Yahudiya, mashimə təya nee ka nyi ginə da ginə. ²³ Amma, wata fanə njii təya dzə də fa habaraaki tuu'ina, "Ma əndətə nja cibee kaamə njukə, kə zhi'i ci əndzə'i, agi waazanə nə ci ka ənji, kaa təya vii goonja ka Aləmasiihu ətə njii kəya moo saaweenə." ²⁴ Makə fii tii habaraaki ha'ə, wata təya dəla də Əntañfə putə ŋga zhi'unaaki.

2

Luunə ŋga hara masləkee ənji tə Bulusə

¹ Ma daba'ə fəzə pu'u aji ənfwadə, kə ənyii aa Urusaliima, inə da Barənaba. Nya 'waanə tə Titusə. * ² Ma gi nyi aa Urusaliima, acii Əntañfə də naakii nə baarii ka nyi, kaa nya dzə aadəvə, keena dzə ka dā mətərəkine, wata inə da gayinə tanə. Nya dzəgunətə ka tii makə sətə cii kya waaza Njunyi Habara ka hara slikərənə. Ma dīi nyi ha'ə, keena shii ləbənə ka ma rənjwə agi waazanə geenə, acii ga slənaaki patə a ndzaa ka uushi zabə. ³ Ma Titusə ətə giinə da i ci, əntaa slikərənə ŋga *Yahudiinə nə ci. Amma, patə da ha'ə, pooshi ənji bii ka ci tyasə see a *ryamina ci. ⁴ Taa ŋgahi kə mwayi hara ənji kaa ca ryamina, amma pooshi dīi ha'ə. Ma ənjitsa, kə dātə tii makə ənji nə'unə nə tii makə naamə, təya 'yaakyagərə aahadeenə ka dəkənə tiinə, kaa təya shii tsaamə dimwaatə upaa amə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma təya, kə mwayi tii ənəgərənə daamə aagi mavaanə, kaama nə'u bariya ŋga Yahudiinə makə ŋga njukə. ⁵ Amma, maluuvmə inə wabənətii taa gi'u, acii ga goonjaanə ŋga wabənə ŋga Əntañfə a zagi a nuunə.

⁶ Ma ənjitə ndzaanə ka gayinə, maneemə nyi ka gawuunatii makə maduunə uushi dərəvaava. Acii mbərə mbərə nə ənji patə akənjwacii Əntañfə. Ma gayiitə əsə, makə jigunyii ka tii wabənə ŋga Əntañfə ətə cii kya waaza ka ənja, pooshi əndə'i kura uushi tsəkəvə tii.

⁷ Kə paaratəgi tii oo'i, kə vii Əntañfə ka nyi slənə ŋga waaza Njunyi

1:15 1.15-16 Irim. 1.5; Slənə 9.3-5; 22.21; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1; 15.10. * **1:18** 1.18 Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə nyaahə ənji. **1:18** 1.18 Slənə 9.26-28. **1:19** 1.19 Mat. 13.55. **1:21** 1.21 Slənə 9.30. **2:1** 2.1-10 Slənə 15.1-19. * **2:1** 2.1-2 1 Koor. 15.2; Fil. 2.16; Barənaba: Slənə 4.36; Titusə: 2 Koor. 2.13. **2:2** 2.2 2.6,9. **2:4** 2.4 1.7; 5.1,13; Slənə 15.1,24; 1 Koor. 9.21. **2:6** 2.6 Rooma 2.11.

Habara ka hara slikørənə, makə sətə vii ci ka Piita slənə nga waaza Njuni Habara ka Yahudiinə. ⁸ Acii Əntanfə 'wii tə Piita kaa ca ndzaa ka masləkee əndə ka Yahudiinə, Əntanfəkii rəjwə ha'ə 'wii tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee əndə ka hara slikørənə əsə. ⁹ I Yakubu da Piita da Yoohana nə ənjitə kəjəe İkkəliisiya kaa təya ndzaanə ka gayinə. Ma təya, kə shii tii oo'i, Əntanfə tagi tə nyi kaa nya slənə ka ci. Makə wabəgəriinə ka ma rəjwə ha'ə, wata təya kəəsəshi ciiniinə deenə da Barənaba, ina wabəgərə ka ma rəjwə tuu'ina: ma inə da Barənaba, ahada hara slikørənə dzəniinə ka waazanə. Ma tii natii, ahada Yahudiinə dzənətii ka waazanə. ¹⁰ See ma nə uushi rəjwə bii tii keenə, waatoo, weena dzə də buurətə maaghiiətə ahadatii. Ma ətsa, tə'i hiimaaki davə daga njukə əsə.

Dzalənə nga Bulusə tə Piita də Antakiya

¹¹ Ma daba'əkii, makə shi Piita aa Antakiya, wata nya madə, nya wabə ka ci akəjwacii patənə nga ənja acii kə dīi ci məzaanə. ¹² Waatoo ma nga njukə, kə njii kəya zəmə ka kəjwə rəjwə da hara slikørənə ənji nə'unə. Amma, makə mbu'ya ənjitə sləkee Yakubu, waatoo ənjitə ca hanətə ryaminanə, wata ca ngwaləgi, paa ci ənyi ka zəmənə ka kəjwə rəjwə da tii ma'ə. ¹³ Ka ha'ə, kə dəməgərə hara ənji nə'unə nga Yahudiinə ka dfa ghatə goonjaanə makə naakii. Patə da Barənaba, kə dəməgərə ci aagi jarəwiinəkii da i ci əsə. ¹⁴ Makə nee nyi, manə'umə tii rəgwa goonja makə sətə bii Njuni Habara, wata əjki nyi ka Piita akəjwaciitii patə, "Əndə Yahuda nə hə, amma, makə mbu'ya hə aa hanə, maslənəmə hə makə nga Yahudiinə. Amma makə nga hara slikørənə ndzaa hə. Ya makə dīi ha'ə əna, də iitiitə banəku ka hara slikørənə, see a dfa tii sətə ci Yahudiinə a dfa tyasa?"

*Upaa luupaanə nga *Yahudiinə da hara slikørənə*

putə nga vii goonja

¹⁵ Ma inə, Yahudiinə niinə. Əntaa ma'waslyakə ənji niinə makə sətə ci ənjə a 'wa tə hara slikørənə. ¹⁶ Amma kə shii inə pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə goonja akəjwacii Əntanfə də slənətə sətə bii *bariya, amma see də vii goonja ka Yeesu Aləmasiihu. Taa inə maa, ka Yeesu Aləmasiihu vii inə goonja, keena shii ndzaanə ka ənji goonja akəjwacii Əntanfə. Dagi vii goonja geenə ka Aləmasiihu ndzaa inə ka ənji goonja akəjwaciikii, əntaa də slənətə sətə bii bariya. Acii pooshi əndə ca ndzaanə ka əndə goonja akəjwacii Əntanfə də slənətə sətə bii bariya. ¹⁷ Taa inə Yahudiinə, də vii goonja ka Aləmasiihu ciina upaa ndzaanə ka ənji goonja akəjwacii Əntanfə. Də ci baarii inə neenə nə tuu'ina: uushi rəjwə niinə da hara slikørətə ci ənjə a 'wa tə tii ma'waslyakə ənja. Mada ha'ə əna, Aləmasiihu ca kərə tiinə ka dfa 'waslyakəənə nii? Aa'a, pooshi. ¹⁸ Mada kə ənəgərə nyi ka slənə ndilə ndilə tə sətə bii bariya nga Yahudiinə, ci nə kə tanəgi nyi sətə bii Əntanfə ətsa. ¹⁹ Acii ma nya, mantəkii nə nyi akəjwacii bariyatsa, ci bələgi tə nyi. Ma dīi ha'ə patə, kaa nya ndzaanə da əpinə akəjwacii Əntanfə. Kə bələgi ənji tiinə da Aləmasiihu ashī ənfwa. ²⁰ Taa ngahi wanyinə da əpinə amaki, patə

da ha'ə ɛntaa nyi ca əpi, amma Aləmasiihu. Ma əpiinə amaki ɛndzə'i, də vii goonɣa ka *Uuzənə nɣa ɛntanɣə ətə uudəgi tə nyi, ca vəgi əpinaakii ka putaaki. ²¹ Pa nya kagi pwapoonə nɣa ɛntanɣə shaŋə. Acii maci də nə'u bariya ci ɛndə ndzaanə ka ɛndə goonɣa akəŋwacii ɛntanɣə, kadfa uushi zabə nə ɛntənə nɣa Aləmasiihu.

3

**Bariya taa vii goonɣa ka ɛntanɣə*

¹ Unə ənji Galatiya, pooshi ma'ə hanɣala goonə ka hakii. Ya ɛndə kə dzəgunətə ənji koonə nɣa'ə makə sətə əŋki Yeesu ashi ənfwa, wu saŋə zagi də hanɣala goona ha'ə kwa? ² Amma tə'i uushi rəŋwə mwayi nyi nya fa amoonə. Acii kə upaa unə Ma'yanə nɣa ɛntanɣə. Ya upaa unə saŋa, də slənətə sətə bii bariya saanii? Anii də fa Nɣuni Habara, una luuva? ³ Mi d̄iikətə tuunə ha'ə kwa? Kə 'watəgyuunə də baawəda nɣa Ma'yanə nɣa ɛntanɣə; amma koonə uudəpaa də nɣeerii unə nii? ⁴ A zagi bəzə cibəətə cibuuənə kama kama zabə nii? Ma hiimaaki naaki, pooshi ka zanə zabə. ⁵ Agi viinə nə ɛntanɣə koonə Ma'yanəaki, agi slənənə nə ci uushi'iitə ca da hurəshishinə ka ənji ahadoonə əsə. Ya cii kəya dfa ha'ə saŋa, accii putə nɣa slənə sətə bii bariya saanii? Anii accii putə nɣa vii goonɣa goonə ka ca?

⁶ Datəmə hanɣala goonə aanə sətə bii malaaba ləkaləkətə agyanə Ibərahiima tuu'ina, "Kə vii ci goonɣa ka ɛntanɣə. Putə nɣa vii goonɣaakii əsə nɣirə ɛntanɣə tə ci ka ɛndə goonɣa." ⁷ Makə ha'ə d̄ii əna, a shii unə tuu'inə, ma ənjitə vii goonɣa, tii nə tantanyiitə slikərənə nɣa Ibərahiima. ⁸ Kə bagi malaaba ləkaləkətə daga nɣukə oo'i, daga vii goonɣatii nə hara slikərənə a ndzaanə ka ənji goonɣa akəŋwacii ɛntanɣə. Kə bagi malaaba ləkaləkətə Nɣuni Habaratsə ka Ibərahiima daga nɣukə oo'i, "Kadə nə ɛntanɣə a dfa barəkaanə ka patənə nɣa slikərənə asəkə duuniya daciiku." ⁹ Makə vii Ibərahiima goonɣa, kə dfaanə ɛntanɣə ka ci barəkaanə. Ha'ə nə patənə nɣa ənji əsə: madfa kə vii tii goonɣa ka ɛntanɣə, ka tii dfaanənəkii barəkaanə makə sətə d̄ii ci ka Ibərahiima.

¹⁰ Amma, ma patənə nɣa ənjitə ca dfa hiima tuu'inə, də nə'utə sətə bii bariya mbeənə nə tii ka ndzaanə ka ənji goonɣa akəŋwacii ɛntanɣə, kəsənə kəshi ɣəŋwanə nɣa ɛntanɣə tə tii. Acii kə bagi malaaba ləkaləkətə tuu'ina, "Taa wu nə ɛndəkii patə, madfa manə'utəmə ci sətə bii bariya patə, kə kəshi ɣəŋwanə nɣa ɛntanɣə tə ci ətsa." ¹¹ Ma ənə d̄əya, shii amə paŋɣəraŋə oo'i, pooshi ɛndə ca mbee ka ndzaanə ka ɛndə goonɣa akəŋwacii ɛntanɣə də nə'utə sətə bii bariya. Acii kə bagi malaaba ləkaləkətə tuu'ina, "Ma ɛndətə nɣirə ɛntanɣə tə ci ka ɛndə goonɣa putə nɣa vii goonɣaakii, ci na ndzaanə da i əpinə ətə pooshi ka uudənə." ¹² Ma bariya, paa ci kəŋaanə agyanə banə, wa ɛndə a vii goonɣa ka ɛntanɣə. Amma kə bii ci makə sətə d̄ii manaahəkii asəkə ləkaləkətə tuu'ina, "Ma ɛndətə nə'utə patənə nɣa sətə manaahəkii asəkə bariya, ci na ndzaanə da i əpinə də putakii."

2:20 2.20 1.4; Yooh. 17.23; Rooma 8.10-11; 2 Koor. 5.14. **3:1** 3.1 5.7. **3:2** 3.2-5 4.6; Rooma 8.9-16; 2 Koor. 3.6,17. **3:4** 3.4 4.11. **3:6** 3.6 'Wat. 15.6; Rooma 4.3. **3:7** 3.7 Rooma 4.11-12. **3:8** 3.8 'Wat. 12.3. **3:9** 3.9 Rooma 4.16. **3:10** 3.10 Dzək. 27.26; Yak. 2.10. **3:11** 3.11 Hab. 2.4; Rooma 1.17; 3.20. **3:12** 3.12 Leew. 18.5; Rooma 10.5.

¹³ Acii ha'ə, ma amə, kə kəshi bariya taamə. Amma kə pərapaa Yeesu Aləmasiihu taamə. Waatoo, ca ɲgərəvə aanəkii tə naalatə ɲjaama upaa. Makə sətə dʒii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə tuu'ina, “Taa wu tsa'agi ənji aashi ənfwə, tə'i naalanə anəkii.” ¹⁴ Ma dʒii Yeesu Aləmasiihu ha'ə patə, kaa barəkaatə bii Əntaɲfə viinə ka Ibərahiima a mbu'ya ka hara slikərənə əsə dəcii Yeesu Aləmasiihu, waatoo kaama upaa Ma'yaatə bii Əntaɲfə viinə kaamə, dagi vii gooɲga gaamə ka ci.

**Bariya da sətə bii Əntaɲfə viinə*

¹⁵ Ndžəkəɲushi'inəkya, takumə kaa nya baarə koonə əndə'i wabənə. Mada kə anyi ənji bəra'i wabənətii, kə kəɲaanə tii anəkii də gooɲga, pooshi əndə'i əndə ka mbee ka pəraginə, pooshi əndə'i əndə ka mbee ka tsakəvə uushi aagikii əsə. ¹⁶ Ha'ə nə aləkawalə ɲga Əntaɲfə əsə. Ma aləkawalə ɲga Əntaɲfə, ka Ibərahiima da slikərənəkii dʒii ci. Əntaa ka slikərənə bəzəkii dʒii ci, amma ka slikərənə rəɲwə. Yeesu Aləmasiihu nə slikərənəkii. ¹⁷ Wiinə sətə mwayi nyi banə: kə dʒii Əntaɲfə ka Ibərahiima aləkawala. Daba'ə fəzə gya'ə ənfwafə da makkə pu'unə vii Əntaɲfə bariya ka Yahudiinə. Acii ha'ə, pooshi bariyaakii shi ka pəreği aləkawalə ɲga Əntaɲfə ka Ibərahiima, paa ci shi ka waalagi uushi'iitə bii Əntaɲfə daadanə əsə.

¹⁸ Acii maci ma barəkaanə ɲga Əntaɲfə, putə ɲga nə'utə sətə bii bariya, kə ndzaa ci ətsə əntaa putə ɲga aləkawalətə dʒii ci. Amma, ma dʒii Əntaɲfə ka Ibərahiima barəkaanə, putə ɲga aləkawalətə dʒii ci ka ci.

¹⁹ Ya makə ha'ə saɲa, ka mi saɲə vii Əntaɲfə bariya ka əɲja? Ma vii Əntaɲfə kaamə bariya, ka shii ɲgiragi də 'waslyakəənə paɲgəraɲə aa babara. Kə ndzaa ci da ɲgeerənə dəɲə ka saa'itə shi slikərənə ɲga Ibərahiima ətə dʒii Əntaɲfə aləkawaləkii ka ci. Makə mbu'ya ci, pooshi bariya da ɲgeerənə ma'ə. Kə vii Əntaɲfə bariya ka əndə rəɲwə dəcii malaa'ikanyinə, kaa ca ba ka əɲja. Əndə rəgwa nə əndəkii. * ²⁰ Mada kə fii unə tə'i əndə rəgwa, kə shii unə ətsa, ahada ənji bəra'i nə ci. Amma, ma saa'itə dʒii Əntaɲfə aləkawalə ka Ibərahiima, pooshi əndə rəgwa ahadatii, ci rəɲwə dyaɲə wabi ka ci.

*Slənə ɲga *bariya*

²¹ Ma bii unə noonə, pooshi bariya gəɲu da sətə bii Əntaɲfə danə kwa? Aa'a, əntaa ha'ə. Acii maci tə'i bariyatə ca vii əpinə, kada ka ndzaanə nə ənji ka ənji gooɲga akəɲwəcii Əntaɲfə də nə'utə bariyaakii. ²² Amma, ma bii malaaba ləkələkətə, aɡi da ɲwanjuunaakii nə 'waslyakəənə aɡyanə patənə ɲga *duuniya. Makə ha'ə dʒii ətsa, ma sətə bii Əntaɲfə viinə ka əɲjitə vii gooɲga ka Yeesu Aləmasiihu, ka tii nii kəya vii.

²³ Ma saa'yatə rəgwa ma'ə mawunəmə kaa əɲjə a vii gooɲga ka Yeesu Aləmasiihu, magwaləkii ɲjiinə acii bariya makə ənji furəshina. Amma makə shi Yeesu, kə wunəği Əntaɲfə keənə rəgwa ɲga vii gooɲga ka ci. ²⁴ Ma ka saa'yakii, kə ndzaa bariya makə əndə dzalənə tiinə taabu'u mbu'ya Aləmasiihu. Ma dʒii ha'ə, keena shii ndzaanə ka

3:13 3.13 Dzək. 21.23; Rooma 8.3; 2 Koor. 5.21. **3:14** 3.14 3.2-5; Yaw. 3.1-2. **3:16** 3.16

'Wat. 12.7; 17.7-8. **3:17** 3.17 Shig. 12.40. **3:18** 3.18 Rooma 4.14; 11.6. * **3:19** 3.19 Rooma 4.15; malaa'ikanyinə: Slənə 7.38,53; Ibər. 2.2. **3:20** 3.20 Dzək. 6.4. **3:21** 3.21 Rooma 7.13; 8.2. **3:22** 3.22 Rooma 3.9-30; 11.32. **3:23** 3.23 4.3.

ənji goonğa akəŋwacii Əntaŋfə də vii goonğa. ²⁵ Makə wunyi rəgwa nğa vii goonğa ka ci, pooshi bariya da ngeerənə agyaniinə ma'ə.

²⁶ Unə patə, manjeevənə nğa Əntaŋfə nuunə dagi vii goonğa goonə. Ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. ²⁷ Acii patənə goonə ətsə dīi ənji koonə bapətisəma nğa nə'unə tə Yeesu Aləmasiihu, kə nğiruuənə haŋkalaakii. ²⁸ Ma akəŋwacii Əntaŋfə, pooshi kama kamaanə ahada Yahudiinə da hara slikərənə, pooshi kama kamaanə ahada maviinə da dimuyinə, pooshi kama kamaanə ahada nğuyirənə da makinə. Patənə goonə, uushi rəŋwə nuunə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. ²⁹ Makə dīi ci nğa Aləmasiihu nuunə, kə ndzaa unə ka slikərənə nğa Ibərahiima ətsa. Kadə upaanuunə sətə bii Əntaŋfə viinə ka ci da slikərənaakii əsə.

4

¹ Takumə kaa nya tsakə banə koonə: maɗa ma uuzənə ga dīi asii, taa nğahi naakii nə uushi'inə nğa dīi patə, amma paa ci ka slənə sətə mwayi ci, makə mava ndzaanəkii. ² Ənji nə nəhənə tə ci, təya dəkəpaa ka ci uushi'inə kama kama, ka ha'ə mbu'yanə uusəratə kapaa dīi ka ci rəgwa nğa ɗa naakii ya. ³ Amə əsə, ha'ə naamə. Ma saa'yatə amə ma'ə makə uuji manjeevənə, kə ndzaa amə ka maviinə nğa patənə nğa sətə ci əndə shiŋkinə a paslə ganə agi duuniya. ⁴ Amma, makə mbu'ya uusəratə kəŋee Əntaŋfə, kə sləkee ci ka Uuzənaakii aagi duuniya. Minə əndə shiŋkinə pwayi tə ci. Ca nə'utə bariya nğa Yahudiinə. ⁵ Ma dīi ci ha'ə patə, kaa ca shii pərapaa ənjitə gwaləgi bariya tə tii, kaama ndzaanə ka manjeevənə nğa Əntaŋfə. ⁶ Kə sləkee Əntaŋfə ka Ma'yanə nğa Uuzənaakii aasəkə moodəfaamə ka baariinə oo'i, unə maa, manjeevənaakii nuunə. Ma'yanəkii kavə taamə ka 'waa'wanə tə Əntaŋfə, ama ba 'Daadə, Daadaakya'. ⁷ Acii ha'ə, pooshi əndə ma'ə mava ahadoonə. Amma manjeevənə nğa Əntaŋfə nuunə. Makə dīi unə ka manjeevənaakii, kadə upaanə nuunə patənə nğa sətə bii ci viinə ka manjeevənaakii əsə.

Sətə mwayi Bulusə kaa Ikəliisiya a shii

⁸ Ma saa'yatə unə ma'ə mashiimə tə Əntaŋfə, kə ndzaa unə makə maviinə nğa əntaŋfənyinə kama kama. ⁹ Amma, ma əndzə'i, kə shii unə tə Əntaŋfə. Ma nee nyi, gəɗə banə, Əntaŋfə shii tuunə. Də iitiitə saŋə cuuna moo ənəgərənə ka nə'u mazaɓə uushi ətə pooshi ngeeriikəya? Ka mi saŋə cuuna moo ənəgərənə ka ndzaanə ka maviinatəya? ¹⁰ Iitiitə saŋə kavuunə nuunə ka ɗa kumənyinə nğa Yahudiina? Taa kumənə nğa zhi'wanə nğa əndə'i uusəra, taa nğa ləgiɗa, taa nğa fəza, agi ɗanə nuunə. ¹¹ Una! Agi buurənə nə nyi tuunə. Ya saŋə, kaa slənəaaki aahadoonə a ndzaanə ka uushi zaɓə nii?

¹² Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii unə ndzaanaaki ahadoonə. Taa nğahi əndə Yahuda nə nyi, amma pooshi nyi nğirə naaki nə makə əndə Yahuda. Acii ha'ə tuutəta'ə, ɗamə ha'ə makə naaki. Pooshi unə sha ɓəzee ka səkəki taa ɗidyasə. ¹³ Kə shii unə, ma saa'itə

3:24 3.24-25 Rooma 10.4. **3:26** 3.26 4.5,7; Yooh. 1.12; Rooma 8.14-17. **3:27** 3.27-28 Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Kwal. 3.9-11. **3:27** 3.27 Rooma 6.3; Af. 4.24. **3:29** 3.29 3.7,14,18; 4.7. **4:3** 4.3 4.9-10. **4:4** 4.4-5 3.13; Yooh. 1.14. **4:6** 4.6 Rooma 8.15-16. **4:7** 4.7 Rooma 4.13; 8.17. **4:8** 4.8 1 Koor. 8.4-6. **4:9** 4.9-10 Af. 1.21; Kwal. 2.8-23. **4:9** 4.9 1 Koor. 8.3; Kwal. 2.15. **4:10** 4.10 Dzək. 4.19; Slənə 7.42; Rooma 14.5. **4:12** 4.12 1 Koor. 9.19-21.

'watēgi nyi waaza koonē Njunyi Habara, dē gwakēnaaki ka bwanea ahadoonē upaa nyi rēgwa n̄ga waazanē. ¹⁴ Kē cibūunē ka putaaki saa'yakii. Maci kaareenē taa kaginē, kadā ka saa'yakii njuuna dzē ka kaginē tē nyi. Amma kē liwuunē tē nyi dē moodfasəkē makē malaa'ika n̄ga ̄ntan̄fē nē nyi, makē Yeosu Alēmasiihu dē naakii na. ¹⁵ Aadēma palēgērē moodfasəkētē goonē kwa? Aciī kē shii nyi weewee, ma saa'yakii, maci kē mbee unē ka n̄gyaaragi hi'u ginuunē ka viinē ka nyi, kadā kē vii unē. ¹⁶ Dama san̄jē d̄ii nyi ka ̄ndē daawaanē goonē makē cii kya ba koonē goon̄ga?

¹⁷ Ma ̄njitē n̄gērēgi han̄kala goonē aashitii, ̄ntaa n̄unyi uushi mwayi tii koonē. Amma, ma mwayi tii, tēkeenē kaamē, koonā nē'u tē tii. ¹⁸ Madā ka n̄unyi rēgwa, n̄ga'ē nē n̄gērēgi han̄kala n̄ga ̄ndē ha'ē makē ̄tsa. Ma nyi, ka dānē nē nyi koonē ha'ē taa guci patē, ̄ntaa wata nyi ahadoonē. ¹⁹ Uji ̄njaakya! Agi sa bwanea nē nyi asəkē moodfēki ka puta goonē, makē mitē dāsēka ki agi b̄rakēnē. Agi sanē nē nyi bwaneakii asəkē moodfēki ka ha'ē ka saa'yatē nuuna n̄gērē han̄kala n̄ga Yeosu Alēmasiihu. ²⁰ Amma, ma mwayi nyi, kadā ahadoonē nē nyi ̄ndzē'i, aciī maci ahadoonē nē nyi, kadā kē njii nya wabē koonē furēnē furēnē. Aciī agi buurēnē nē nyi tuunē ka shan̄jē.

Makē ndzaanē n̄ga Hajara da Saraatu

²¹ Ya unē ̄tē ca moō kaa *bariya a dā n̄wanjuunaakii agyanuunē san̄ja, pooshi unē fii sētē bii bariya kwa? ²² Ma bii ca, ma Ib̄rahiima, tē'i manjeevēnaakii b̄ra'i. ̄ndē'ya, mava pwayi ka ci. ̄ndē'i ̄sē, dimwa pwayi ka ci. ²³ Ma uuz̄ētē pwayi mava ka ci, makē ̄nē caama poo manjeevēnē saakii pwayi ki ka ci. Amma, ma uuz̄ētē pwayi dimwa ka ci, dē putē n̄ga alēkawalētē d̄ii ̄ntan̄fē pwayi ki ka ci. ²⁴ Ma ̄tsē patē, kē ndzaa ci makē misaali kaamē. Waatoo, ma makiit̄sē b̄ra'i, kē ndzaa tii makē alēkawalētē b̄ra'i ̄tē d̄ii ̄ntan̄fē daga n̄ukē. Ma ̄ndē'i r̄njwē agi makiit̄sē b̄ra'i, waatoo Hajara, kē ndzaa ki makē alēkawalētē d̄ii ̄ntan̄fē anē gin̄utē d̄ii lēmēkii Siina. Maviinē nē manjeeviitē pwayi ki patē. * ²⁵ Kē ndzaa ki makē gin̄wē Siina ̄tē anē hanyinē n̄ga Arabiya. Kē ndzaa ki makē Urusaliima n̄ga zamanānē ̄sē. Aciī ma patēnē n̄ga ̄njitē dē Urusaliima, maviinē n̄ga bariya nē tii. ²⁶ Amma, ma Urusaliima ̄tē dagyē, kē ndzaa ki makē mitē dimwa, ki nē mēsēnaamē. ²⁷ Aciī tē'i manaahēkii asəkē malaaba lēkalēkatē tuu'ina:

“Ma hē, miit̄sē ma'upaamē pawa, d̄awē moodfasēka.

Ma'ē hē mafamē zēmōnē n̄ga pawa,

amma d̄awē kyalaliinē n̄ga moodfasēka,

aciī kadē nē manjeevēnaaku a palee ka n̄ga n̄zhiwē.”

²⁸ Ndzəkēn̄ushi'inēki, ma unē, manjeevēnē n̄ga ̄ntan̄fē nuunē tanyi. Aciī daga n̄ukē d̄ii ̄ntan̄fē alēkawalaakii ha'ē makē ̄tsa, makē sētē shi ca d̄ii agyanē poonē tē Isiyaaku. ²⁹ Ma ka saa'ita, ma uuz̄ētē pwayi ̄nji makē manjeevēnē saakii, kē cibēe ci ka uuz̄ētē pwayi ̄nji dē n̄geerēnē n̄ga Ma'yanē n̄ga ̄ntan̄fē. Ci nē tsarēkii ̄nē ca slōnē ahadaamē ̄ndzē'i ̄sē. ³⁰ Amma iitē bii lēkalēkatē n̄ga ̄ntan̄fwa?

4:13 4.13 Slēnē 16.6; 2 Koor. 12.7. **4:17** 4.17 1.7. **4:19** 4.19 1 Koor. 4.15. **4:22** 4.22

'Wat. 16.15; 21.3. **4:23** 4.23 'Wat. 17.18-19; Rooma 4.17-20; 9.7-9. * **4:24** 4.24 Shig. 19.20; Gal. 3.23; 4.1; 5.1; Hajara: 'Wat. 16.1. **4:26** 4.26 Ib̄r. 12.22; Sēniinē 21.2. **4:27** 4.27 Isaa. 54.1. **4:29** 4.29 'Wat. 21.9.

Ma bii ca, “Lakəgi mitə mava da uuzənatə kyakya'ə. Acii pooshi uuzənə n̄ga mava na zəmə yi n̄ga dii, see uuzənə n̄ga dimwa daanəkii na zəmə.” ³¹ Ndzəkəŋushi'ina, makə ha'ə dii əna, manjeevənə n̄ga mitə dimwa naamə, əntaa manjeevənə n̄ga mava.

5

Goona kagi dimwaanə goonə

¹ Kə pərapaa Yeesu *Aləmasiihu taamə acii *bariya, kaama ndzaa ka dimuyinə san̄ə san̄a. Aciikii ma d̄anuunə, kəŋaanəmə ndihə, goona kapaa noonə nə ka d̄a mavaanə ma'ə.

² Fatəmə n̄ga'ə. Nyi Bulusə ca ba koonə: mada kə kapaa unə noonə nə ka dzənə aa babara ka ryaminanə, kə ndzaa ci ətsə pooshi sətə ci Yeesu Aləmasiihu a nafa koonə taa gi'u. ³ Takumə kaa nya ənə ka banə koonə əsə: ma əndətə ca kapaa naakii nə ka dzənə aa babara, wa ca nə'utə patənə n̄ga bariya dəŋwa'ə. ⁴ Ma unə əŋjinə ca ba, də nə'utə bariya ndzaanə əndə malaabakii akəŋwacii əntan̄fə, kə lagyuunə noonə nə ashii Yeesu Aləmasiihu. Dzađə dzađə nuunə da pwapoonə n̄ga əntan̄fə əsə. ⁵ Amma, ma ina, kə kapaa inə hiima geenə tuu'ina: də vii goon̄ga ka Yeesu Aləmasiihu ndzaanə əndə malaabakii akəŋwacii əntan̄fə. Tə ci niinə ka gəranə də n̄geeriitə vii Malaaba Ma'yanə keenə. ⁶ Mada ləbə nə əndə da Yeesu Aləmasiihu, taa maryaminakii nə ci, taa paa ci ryaminii patə, pooshi kama kamaanə akəŋwacii əntan̄fə. Vii ka ci goon̄ga nə magadə uushi, kaama mbee ka uudə tə hara əŋji.

⁷ Ma n̄ga n̄ka, n̄ga'ə n̄juuna slənə. Wu san̄ə ənyi ka tən̄jaginə tuunə agi nə'u rəgwa goon̄ga? ⁸ Ma hiimatsa, əntaa əntan̄fə ətə 'wii tuunə dii koonə. ⁹ Kə shii unə, agi banə nə əŋji, də suundzə burəjanə fidyasə əbunə ma'usə ənvwə pasə a gəra. ¹⁰ Makə dii ci ləbə naamə da Slandanaamə, kə shii nyi, ka dzəgəgənə nə hiima gaamə ka rəgwa rəŋwə. Amma, ma əndətə ca gwazə tuunə, kadə kəsənə nə gəŋwanə n̄ga əntan̄fə tə ci, taa ci nə wu patə.

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, maci haala n̄ga dzənə aa babara nə nyi ka waazanə, kadfa pooshi əŋji ka cibeənə ka nyi. Maci ha'ə nə nyi ka dzənə də waazanə, ma waazanaaki agyanə əntənə n̄ga Yeesu Aləmasiihu ashii ənfwa, kadfa pooshi ka bəzee ka səkə n̄ga əŋja. ¹² Ma əŋjitə ca gwazə tuunə ha'ə, ma moonaki, wa təya dzə aakəŋwa də tasə natii nə dəŋwa'ə.

¹³ Ma unə ndzəkəŋushi'inəkya, ma 'wii əntan̄fə tuunə, koona ndzaa ka dimuyinə. Amma uushi rəŋwə cii kya ba koonə: goona ba noonə, makə dii unə ka dimuyinə, a slənuunə taa mi patə mwayi shishinuunə. Pooshi. Ma d̄anuuna, uudəshimə, una tsakəshi ahadoonə. ¹⁴ Acii anə wabənə rəŋwə libə patənə n̄ga bariya n̄ga əntan̄fə, waatoo, “Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na.” ¹⁵ Amma, mada agi iidəshinə nuunə makə uushi'inə n̄ga bilinə, nəhəmə noonə na acii goona zama də noonə na.

4:30 4.30 'Wat. 21.10. 5:1 5.1 2.4; 4.5,9; 5.3. 5:3 5.3 3.10,12; Rooma 2.25. 5:5 5.5 2.16; Rooma 8.23-25. 5:6 5.6 3.28; 5.22; 6.15; Rooma 4.11; 1 Koor. 7.19; Af. 6.23. 5:8 5.8 1.6-7. 5:9 5.9 1 Koor. 5.6. 5:10 5.10 1.7. 5:11 5.11 6.12,14; 1 Koor. 1.23. 5:13 5.13 1 Koor. 6.12; 10.23-24; 1 Piita 2.16. 5:14 5.14 Leew. 19.18; Rooma 13.9. 5:15 5.15 Yak. 4.1-2.

Slənə n̄ga shishinə da p̄oo n̄ga Ma'yanə n̄ga Əntan̄fə

¹⁶ Ma sənə banəki koonə, kapaamə rəgwa kaa Malaaba Ma'yanə a ta koonə kəŋwanə, acii goona slənyi sətə mwayi shishinuunə. ¹⁷ Acii kə shii unə, pooshi Malaaba Ma'yanə ka luuvə sətə mwayi shishinə n̄ga əndə slənənə. Shishinə n̄ga əndə əsə, paa ci ka luuvə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə slənənə. Ma tii ətsə kyakya'ə, agi mabizhinə nə tii. Ci d̄ii pooshi unə ka mbee ka slənə sətə mwayi unə. ¹⁸ Amma, mad̄a Malaaba Ma'yanə ca ta koonə kəŋwanə, pooshi *bariya da n̄geerənə anuunə ma'ə.

¹⁹ Ma shishinə n̄ga ənda, paŋgəraŋə a babara nə sətə cii kəya slənə. Waatoo, aləhiinə, ajjinənə, badawaanə, ²⁰ paaslə uuləminə, mətəooyaanə, dəkə daawaanə ka ənda, təya d̄aada mabizhinə, sərəha, bəzə səka, uufənə ka na, təkəshinə da mad̄ee ka mbəzə ahada ənja, ²¹ ətsə hara ənja, kavə nə ka saasa ənvwa, da bwan̄karaanə. Agi d̄aad̄anə nə ənji hara bwaya uushi'inə makə ətsə əsə. Kə shi nya bii koonə n̄jukə, amma takumə kaa nya ənə ka batənə koonə əsə: waatoo, ma ənjitə ca slənə tsarə uushi'iitsa, paa tii na dzə aagi *ŋwan̄juunə n̄ga Əntan̄fə shaŋə.

²² Amma, ma slənə n̄ga Malaaba Ma'yanə naakii, wiinə pawaakii: uudəshinə, da moodasəka, ndzaashinə agi jamənə, kəsə ədzəma, nəhə təgunuunə n̄ga ənda, da n̄ga'əənə ka ənja, slənə uushi də rəgwakii, ²³ banee ka na, ətsətə na. Ma tii ətsa, tii nə uushi'iitə vii bariya rəgwa n̄ga d̄anə. ²⁴ Ma ənjitə ləbə da Yeesu Aləmasiihu, kə wa'agi tii suunanyinə n̄ga shishinətii. ²⁵ Makə d̄ii ci Malaaba Ma'yanə ca vii kaamə əpinə, wa ca ta kaamə kəŋwanə. ²⁶ Gaama d̄uunətə naamə na, gadaama alə haliminə n̄ga ənja, gadaama d̄aada sərəhə ahadaamə əsə.

6

Tsakəshinə ahada ənja

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, mad̄a kə lii unə əndə agi d̄a 'waslyakəənə, ma unə ənə ci Ma'yanə n̄ga Əntan̄fə a ta koonə kəŋwanə, ənyagərəmə d̄ə ci kaa ca nə'u rəgwa goon̄ga. Amma wabəmə da ci də mooda ədzəma. Ma əndətə ca ənyagərə də ci əsə, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulagərə aagi ndilə ndilə tə 'waslyakəənəkii da i ci.

² N̄gəərəshimə tərənə goonə, acii mad̄a agi n̄gəərəshi tərənə goonə nuunə, ci nə kə slənyuunə makə sətə wabi Yeesu Aləmasiihu. ³ Ma əndətə mambu'umə bahə baananə tə ci agi ənja, mad̄a kə bii ci, "Pooshi mad̄uunə əndə makə nya", kə ha'u ci də naakii na. ⁴ Ma sətə dəbee, taa wu patə, wa ca tsaamə ndzaanaakii saakii. Mad̄a kə nee ci ka slənaakii n̄ga'ə, wa ca d̄a moodasəkə ka putakii. Amma ga ca d̄a moodasəkə acii palee naakii slənə ka n̄ga hara ənji də n̄ga'əənə. ⁵ Acii kadə nə taa wu patə a ba slənaakii.

5:16 5.16 5.25; Rooma 8.2-13. **5:17** 5.17 Rooma 7.13-23. **5:18** 5.18 Rooma 6.14; 7.4. **5:19** 5.19-21 Rooma 1.28-32; 1 Koor. 6.9-10; Af. 5.3-5; Kwal. 3.5-8; 1 Tim. 1.9-10; 2 Tim. 3.2-5; 1 Piita 4.3; Səniinə 22.15. **5:22** 5.22 Af. 5.9. **5:23** 5.23 1 Tim. 1.9; 2 Piita 1.6. **5:24** 5.24 2.19; 6.14; Rooma 6.6; Kwal. 3.5; 1 Yooh. 3.6. **5:25** 5.25 5.16; 1 Koor. 6.19; Af. 4.30. **5:26** 5.26 Rooma 12.10; Fil. 2.3. **6:1** 6.1 Mat. 18.15; Yak. 5.19; 1 Koor. 10.12. **6:2** 6.2 1 Koor. 9.21; 2 Koor. 11.29. **6:3** 6.3 1 Koor. 4.7. **6:5** 6.5 Rooma 2.6; 14.12.

⁶ Ma ändötə ci ənjä a dzəgunə ka ci wabənə nja Əntanjə, wa ca təkəe ka nnyini sətə aciikii patə da ändötə ca dzəgunə ka ci.

⁷ Goona ha'u də noonə na: kə shii unə weewee, pooshi ənji ka ha'unə də Əntanjə. Acii ma sətə ləgii ənda, ci upaanəkii. ⁸ Waatoo, ma ändötə slənyi sətə kadeesəkə ka shishinə, wu nə shikwaakii. Amma, ma ändötə slənyi sətə kadeesəkə ka Ma'yanə nja Əntanjə, əpinə ətə pooshi ka uudənə nə shikwaakii. ⁹ Acii ha'ə, gaama zaarə agi də nja'əənə ka ənja, acii kə shii amə, madə kə mbu'ya uuserakii, madə mazaarəmə amə, kadə naama upaa shikwa. ¹⁰ Makə ha'ə dīi əna, taa guci patə upaa amə rəgwa nja də nja'əənə, daamə nja'əənə ka patənə nja ənja. Ma palee maa, ka ənjitə ca nə'u tə Yeesu Aləmasiihu makə amə. *

Muudinə nja wabənə

¹¹ Ma ändzə'i, tsaamətəmə madiigərə naahəənə cii kya naahə koonə də ciinəki. ¹² Ma ənjitə ca ba koonə, see a dzuunə aa babara, kə mwayi tii kaa ənji patə a də manjushinə da tii. Acii kə shii tii, maci əntənə nja Yeesu Aləmasiihu ashi ənfwa tanə nə tii ka waazanə, kadə kə cibee ənji ka tii. ¹³ Ma bii nyi ha'ə, acii taa tii ətsə gi aa babara maa, paa tii nə'utə sətə bii bariya nja Yahudiinə patə. Ma ci təya ba koonə tyasə see a dzuunə aa babara, kaa təya shii upaa hanjətənə putə nja luuvuunə goonə tə sətə bii tii koonə. ¹⁴ Amma, ma nya, see uushi rənjwə ca kavə tə nyi, kaa nya upaa hanjətənə, waatoo ənfutə ənki Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə ashikii. Acii də əntənaakii ashi ənfwə dīi uushi'inə nja *duuniya akənjwaciiki makə maməətə uushi'inə. Nyi əsə, kə ndzaa nyi makə yadə əpinə amaki akənjwacii uushi'inə nja duuniya. ¹⁵ Taa kə gi əndə aa babara da madzəmə ci maa, pooshi uushi danəkii. Amma, ma səndə ca tsakə ənda, see ndzaanə ka kura taganə, ci nə magadə uushi. ¹⁶ Ma ənjitə kavə wabəətsə aagi hiimatii, ənji nja Əntanjə nə tii tanyi. Wa Əntanjə a vii ka tii ndzaanə jamə, ca də ka tii nja'əənə.

¹⁷ Daga ənshinə ka dənjə aakənjwa, ga əndə a ənə ka fa maki ma'ə shanjə. Acii tə'i baavənyinə ashiki ca baarii oo'i, mava nja Yeesu nə nyi.

¹⁸ Ndzəkənjushi'inəkya, wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a də koonə pwapoone patə. *Aamiina.

6:6 6.6 1 Koor. 9.11,14. **6:8** 6.8 Yooh. 3.6; 6.63; Rooma 8.6,13. **6:9** 6.9 2 Tees. 3.13.
* **6:10** 6.10 Yooh. 13.34; Rooma 12.10; 13.8; 14.15; 1 Koor. 8.1; da purəjanə 13; 2 Koor. 8.7-8; Gal. 5.6,13-14; Af. 5.2; Fil. 2.2; 1 Tees. 3.12; 4.9; 1 Tim. 1.5; Ibər. 13.1; 2 Piita 1.7. **6:11** 6.11 1 Koor. 16.21. **6:12** 6.12 5.2,11. **6:14** 6.14 1 Koor. 1.23,29,31; 2.2; Gal. 2.19. **6:15** 6.15 5.6; Rooma 6.3-4; 2 Koor. 5.17; Af. 4.24. **6:16** 6.16 Jab. 125.4-5. **6:17** 6.17 2 Koor. 4.10.

Ləkaləkətə ŋga Bulusə ka ənji Afisa

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi makə sətə mwayi Əntanƒə. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə ənji ŋga Əntanƒə də Afisa, ənji goonƒa putə ŋga ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. * ² Wa Əntanƒə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ƒa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Barəkaanə ŋga Əntanƒə ka ənjaakii

³ Dəlaamə də Əntanƒə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Aci kə pukyagərə ci kaamə barəkaanə ka shanə aasəkə moodəfaamə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. ⁴ Daga Əntanƒə ma'ə matagamə duuniya maa, ta'i ci taamə kaama ndzaanə ka naakii daga ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ta'i ci taamə, kaama shii ndzaanə malaabakii akəŋwaciikii yadə idəpaa uushi ashaamə. ⁵ Putə ŋga uudənaakii taamə, kə kavə ci taamə kaama ndzaanə ka manjeevənaakii daci Yeesu Aləmasiihu, makə sətə dīi ci aniya ŋga ƒanə. ⁶ Dəlaamə də ci putə ŋga maɖuunə pwapootsaakii, waatoo putə ŋga viitə vii ci kaamə ŋga zabə daci moodə Uuzənaakii! ⁷ Də idənə ŋga Uuzənaakii upaa amə pərapaanə. Waatoo, kə upaa amə tifyaginə ŋga 'waslyakəənə gaamə. Maɖuunəkii ka shanə nə pwapoonə ŋga Əntanƒə! † ⁸ Lanə dīi ci kaamə də patənə ŋga shiinaakii da mbeenaakii. ⁹ Də shiinaakii dīi Əntanƒə sətə dīi ci aniya ŋga ƒanə, kə baarii ci kaamə ma'umbee aniyaakii, waatoo ətə dīi ci aniya ŋga mbu'utəginə daci Aləmasiihu. ¹⁰ Ka mbu'utəginə nə ci də aniyaakii maɖa mbu'ya saa'ikii, kaa ca shii dzatəgi də patənə ŋga uushi'inə ka hakii patə, uushi'iitə dadagyə da ənə ganə a duuniya patə, Aləmasiihu a ndzaanə ka gawa.

¹¹ Agi slənənə nə patənə ŋga uushi'inə makə sətə mwayi Əntanƒə. Ci ta'i taamə, kaama ndzaanə ka ənjaakii agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ətsə patə, putə ŋga moonaakii, makə sətə dīi ci aniya daga ka 'watəginə. ¹² Ma inə ənə ndzaanə ka təkəŋwanə ŋga ka nə ka Aləmasiihu ƒiya, a dəleenə də ɖuunuunə ŋga Əntanƒə. ¹³ Ma unə əsə, makə fii unə tə tantanyitə habara, waatoo, Nnyii Habara ənə kira koonə luupaanə, kə vii unə goonƒa ka Aləmasiihu. Wata Əntanƒə a ƒavə sagidaakii aashuunə də vii koonə Malaaba Ma'yanə ətə dīi ci aləkawalə ŋga viinə. ¹⁴ Putə ŋga upaanə gaamə tə Ma'yanə ŋga Əntanƒə, ci ca baarii kaamə paŋgəranə oo'i, ka upaanə naamə sətə dīi ci aləkawalə ŋga viinə ka ənjaakii. Ətsə baarii kaamə əsə oo'i, ka viinə nə Əntanƒə dimwaanə ka ənjaakii. Dəlaamə də ɖuunuunaakii!

Də'wa ŋga Bulusə kaa ənjə a shii ŋgeerənə ŋga Əntanƒə

¹⁵ Putə ŋga ətsə ha'ə ƒiya, agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanƒə, acii kə fii nyi habara ŋga vii goonƒa goonə ka Slandanə Yeesu, da makə sətə

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: Gal. 1.1; Afisa: Slənə 18.19-21; 19.1. **1:3** 1.3 2.6; 2 Koor. 1.3. **1:4** 1.4 5.27; Yooh. 15.16; 17.24; 2 Tees. 2.13. **1:5** 1.5 Yooh. 1.12. **1:6** 1.6 Mat. 3.17; Rooma 5.2; Kwal. 1.13. † **1:7** 1.7 pərapaanə: Kwal. 1.13-14; idəna: Rooma 3.25-26; 1 Koor. 10.16; Af. 2.13; Kwal. 1.20; 1 Yooh. 5.7; Ibər. 8.6; pwapoonə: Af. 2.7. **1:9** 1.9-10 1.22; Kwal. 1.16,20. **1:11** 1.11 1.4; Rooma 8.28-29. **1:13** 1.13 4.30; 2 Koor. 1.22; Kwal. 1.5. **1:14** 1.14 2 Koor. 1.22.

cuuna uufə tē patənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə. ¹⁶ Paa nyi bədii agi kuyiriinē tē Əntaŋfə putə goonə, nya buurətē tuunə agi də'waaki, ¹⁷ nya kədii acii Əntaŋfə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, waatoo, mađuunə Dəsənaamə dagyə, kaa ca vii koonə Ma'yanaakii ətə ca kavə tuunə ka ndzaanə macicirəkii, ca baarəgi koonə gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə, koonə shii tē ci. ¹⁸ Agi kədiinə nə nyi kaa nuunə a shii ŋunənə, una nee ka bərənaakii, koonə shii taa mi nə kanətə 'wii ci tuunə ka ci. Ŋga'ə ka nyi əsə koonə shii taa mi nə mađuunə barəkaanaakii ətə dīi ci aləkawalə ŋga viinə ka ənjaakii; ¹⁹ una shii taa iitə nə laŋənə ŋga ŋgeerənaakii ashaamə ənə vii gooŋga. Ma ŋgeerənaakii ənə ca slənə ashaamə, mbərə mbərə nə ci da ŋgeeriitə ²⁰ slənyigi ci saa'itə madfee ci ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, ca ndzaneə ka ci dagyə da ciizəmakii. ²¹ Ma dagyə, Aləmasiihu ca də ŋwanjuunə agyanə patənə ŋga uushi'iitə agintaŋfə da i əpinə amatii, taa iitə nə baawəfatii patə. Kə palee məghərəvənə ŋga ləməkii ka taa ŋgutə ləmə ganə a duuniya, da duuniyatə na shi aakəŋwa patə. ²² Patənə ŋga uushi'inə, kə kavə Əntaŋfə kaa təya ndzaanə atsaə sədə Aləmasiihu, ca ndzaanə ka Slandanə ŋga patənə ŋga uushi'inə. Tə ci kavə Əntaŋfə ka ndzaanə ka nə ŋga Ikəliisiya. ²³ Ma Ikəliisiya, shishinə ŋga Aləmasiihu nə ci. Kə ndzaa ci manakii pasə də ndilə ndilətə ndzaanaakii. Ma Aləmasiihu, ci ca mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'inə. †

2

Ənənə ka upaa kura əpinə

¹ Ma ŋga ŋukə, maməətəkii njuunə asəkə ədzəmuunə putə ŋga ghatə fanə goonə tē Əntaŋfə da 'waslyakəənə goonə. ² Ma ka saa'ikii, kə nyi'uunə bwaya rəgwa ŋga *duuniya, una nə'u ŋwanjwə ŋga ginaajinyinə asəkəntaŋfə, ci ca tsəku ənjitə pooshi ka fanə tē Əntaŋfə. ³ Patənə gaamə, ha'ə makə ətsə njaamə ahadatii, ama ndzaanə makə sətə kadeesəkə kaamə, ama slənə sətə kadeesəkə ka shishinaamə, makə sətə mwayi amə. Amə maa, ka gəgərənə naamə maḃətəsəkə ŋga Əntaŋfə makə ŋga hara ənji duuniya.

⁴ Amma laŋə nə Əntaŋfə agi nəhə təgunuunə ŋga ənja. Laŋə ka dərəva əsə uu'i ci taamə. ⁵ Ma saa'itə njaamə maməətəkii asəkə ədzəmaamə putə ŋga ghatə fanə gaamə, kə vii ci kaamə kura əpinə ləḃə da Aləmasiihu. Shiimə oo'i, də pwapoonə ŋga Əntaŋfə upaa unə luupaanə. ⁶ Dagi ləḃənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu madfee ci kaamə da i ci, ca dzaneə kaama da i ci dagyə. ⁷ Ma dīi ci ha'ə, kaa ca baarii dūunuunə ŋga pwapooanaakii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ma ətsa, dagi uufəənə uu'i ci taamə dacii Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Acii də pwapoonə ŋga Əntaŋfə upaa unə luupaanə dagi vii gooŋga goonə. Ma ətsa, viinə ŋga Əntaŋfə, ⁹ əntaa putə ŋga gazhi'waanə goonə shaŋə. Ma dīi ci

1:16 1.16 Kwal. 1.3. **1:17** 1.17 5.17; Waḃ. 2.6; Kwal. 1.9-10. **1:18** 1.18 4.4; Kwal. 1.12. **1:19** 1.19-20 2 Koor. 13.4; Kwal. 2.12. **1:20** 1.20 Slənə 2.33; Kwal. 3.1. **1:21** 1.21 6.12; Rooma 8.38; Gal. 4.8-9; Kwal. 1.13,16,20; 2.9-10,15,20. **1:22** 1.22 1.10; 4.15; 5.23; Jab. 8.7; Kwal. 1.18; 2.19. † **1:23** 1.23 2.14,16,18; 4.1-16,25; 5.30; 1 Koor. 12.4-11,27; Kwal. 2.19; 3.15; manakii pasə: 3.19; 4.10. **2:1** 2.1 2.5. **2:2** 2.2 6.12; Yooh. 12.31; 14.30; Slənə 26.18; 1 Yooh. 2.16. **2:3** 2.3 5.6,8; Rooma 1.28; Kwal. 3.6. **2:4** 2.4 Rooma 8.39; 9.16; Yak. 5.11. **2:5** 2.5 2.8; Rooma 3.24; 6.13; Kwal. 2.13. **2:6** 2.6 1.3; Kwal. 2.12; 3.1. **2:7** 2.7 1.7; Rooma 5.20. **2:8** 2.8 Mat. 20.15; Yooh. 4.10; Slənə 15.11; Gal. 2.16.

ha'e, acii ga taa wu a lyaamēgi. ¹⁰ Əntaŋfə tagii taamə makə sənə dīi amə, ama upaa kura taganə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu, kaama da dagwa sləna. Ma dagwa slənəkii, kə uugi ci tasəkapaanə kaamə, kaama slənə.

*Ləbənə gaamə rəjwə agi nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹¹ Buurətəmə oo'i, ma unə, əntaa *Yahudiinə nuunə, ənjitə yadə *ryaminyanə nuunə. Maryamina ənji nə Yahudiinə. Ci dīi ŋgirə tii tuunə ka uushi zabə. Wiitə boo, ma ryaminyaatsa, ŋga shishinə tanə, də ciinə ci ənjə a dā. * ¹² Ma ŋga ŋukə, pooshi unə shii tə Aləmasiihu. Pooshi unə nji ahada matacə ənji ŋga Əntaŋfə. Pooshi unə ahada ənjitə dīi Əntaŋfə ka tii aləkawala. Kə ndzaa unə ganə a duuniya, pooshi sətə kii unə nuunə davə, pooshi unə shii tə Əntaŋfə əsə. † ¹³ Amma ma ŋga əna, ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. Dzacə da Əntaŋfə njuunə, amma kə əncəhatəgi ci duunə kədəhə putə ŋga idənə ŋga Aləmasiihu. ‡ ¹⁴ Acii Aləmasiihu ci saakii kira kaamə ndzaanə jamə də kavənə tə Yahudiinə da hara slikərənə kaa təya ndzaanə uushi rəjwə. Də shishinəkii uulagi ci dzəga ŋga daawaatə nji ahadatii. § ¹⁵ Kə uulagi ci bariya da alə'aadanyinə ŋga Yahudiinə kaa ca shii kabətə kura ənja ahada Yahudiinə da hara slikərənyinə, təya ndzaa uushi rəjwə agi ləbənətii da ci. Də ha'e kira ci ka tii ndzaanə jamə. ¹⁶ Də əntənaakii ashī ənfwa ŋgərəgi ci daawaanə ahadatii. Də əntənaakii ha'e əsə gənjutəgi ci də slikərənyinə patə, təya ndzaanə shishinə rəjwə, ca ənyatəgi də tii aabii Əntaŋfə.

¹⁷ Ma shi ci, ka waaza Nūnyi Habara ŋga ndzaanə jamə ahada ənji da Əntaŋfə. Waatoo kə shi ci ka putə goonə, unə hara slikərənə ətsə nji dzacə dzacə da Əntaŋfə. Kə shi ci əsə ka Yahudiinə ətə dīi kədəhə kədəhə da ci. ¹⁸ Amə patə, Yahudiinə da hara slikərənə, daci Aləmasiihu upaa amə Malaaba Ma'yanə. Də ci upaa amə mbu'unə aabii Dəsənaamə.

¹⁹ Acii ha'e, ma unə hara slikərənə, əntaa məshipətə ənji taa mu'uminə nuunə ma'ə. Ma ŋga əna, slanjii hanyinə nuunə da ənji ŋga Əntaŋfə. Toonə nuunə agi ənji yaakii. ²⁰ Kə ndzaa unə makə baŋgwatə kii ənji aanə faara. Ma faarakii, tii nə masləkee ənji da anabiinə. Aləmasiihu nə maduunə faaratə ca vii ŋgeerənə ka baŋgwakii. ²¹ Ci kəsətə baŋgwa patə ka hakii, baŋgwakii a gərə, ca ndzaanə ka malaaba ya ətə dīi ənji ka Slandana. ²² Agi ləbənə goonə da ci ghənyi Əntaŋfə tuunə ka hakii patə da hara ənji ka ha rəjwə. Ma hatsa, asəkəkii nə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə.

3

Slənə ŋga Bulusə ka putə ŋga hara slikərənə

2:9 2.9 Rooma 3.28; 1 Koor. 1.31; 2 Tim. 1.9; Tit. 3.5. **2:10** 2.10 Tit. 2.14. **2:11** 2.11-13 Rooma 11.17. * **2:11** 2.11 5.8; ryaminyanə: Gal. 5.6; Fil. 3.3. † **2:12** 2.12 Rooma 9.4; 1 Koor. 15.19; Kwal. 1.21-22; 1 Tees. 4.13; pooshi ahada ənjitə dīi Əntaŋfə ka tii aləkawalə:2.19. ‡ **2:13** 2.13 2.17; 3.6; idəna: 1.7; Gal. 1.4. § **2:14** 2.14 ndzaanə jamə: 2.16; 4.3; Kwal. 1.20; uushi rəjwə 1.23; Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Gal. 3.28. **2:15** 2.15 2 Koor. 5.17; Kwal. 2.14. **2:16** 2.16 1.23; Rooma 5.10; Kwal. 1.20-22. **2:17** 2.17 Isaa. 57.18-19; Slənə 2.39. **2:18** 2.18 3.12; Rooma 5.2. **2:19** 2.19 2.12; 3.6; Ibər. 12.22-23. **2:20** 2.20 Mat. 16.18; 1 Koor. 3.10-11; Səniinə 21.14. **2:21** 2.21 1 Koor. 3.16. **2:22** 2.22 1 Piita 2.5.

1 Putə ɲga ətsə ha'ə, aɡi ɖanə nə nyi də'wa ka Əntaɲfə. Ma nyi Bulusə, əndə furəshina ɲga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi ka puta goonə hara slikerənə. * 2 Weewee kə fii unə oo'i, kə dɪi Əntaɲfə pwapoonaakii ɲga vii ka nyi slənəna, kaa nya slənə ka putə goonə. 3 Kə ɲɡiragi Əntaɲfə ma'umbee aniyaakii, ca baarəgi ka nyi. Kə naahəcii nyi gi'u aɡyanə ətsa. 4 Mada ka janɡatənə nuunə sətə nyaahə nyi, ka shiinə nuunə oo'i kə paaratəgi nyi də ma'umbee uushi aɡyanə Aləmasiihu. 5 Ma ɲga ɲukə, pooshi əɲji sha bii ka əndə shiɲkinə ma'umbee sətə. Amma ma ɲga əna, kə ɲɡiragi Əntaɲfə ka malaaba masləkee əɲjaakii da anabiinə də Ma'yanaakii. 6 Ma ma'umbee səkii, ci nə: kə upaa hara slikerənə da *Yahudiinə patə tə barəkaatə ɖəkəpaa Əntaɲfə ka əɲjaakii. Kə ndzaa tii rəɲwə. Patə da i tii, aɡi upaanə nə tii sətə dɪi Əntaɲfə aləkawalə ɲga viinə dacia Yeesu Aləmasiihu dagi fa ɲnyɪ Habara. †

7 Ma ɲnyɪ Habara, kə kavə Əntaɲfə tə nyi ka ndzaanə ka əndə slənəkii. Ətsə patə, pwapoonaakii dɪi ci ka nyi dagi slənə ɲga ɲgeerənaakii. 8 Taa ɲɡahi nyi palee də ətənə ahada əɲji ɲga Əntaɲfə, patə da ha'ə ka nyi dɪi Əntaɲfə pwapoonə ɲga kərə ɲnyɪ Habara aɡyanə lanənə ɲga məghərəvənə ɲga Aləmasiihu ka hara slikerənə. ‡ 9 Də pwapoonaakii əsə sləkee ci ka nyi, kaa nya kavə patənə ɲga əɲji kaa təya nee makə sətə cii kəya mbu'utəgi də aniyaakii. Ma Əntaɲfə əndə taga patənə ɲga uushi'inə, kə ɖəkəpaa ci ma'umbee aniyaakii fəzənyinə aarə'u aarə'u. 10 Ma dɪi ətsə patə, kaa madiɡərə malaa'ikanyinə da uushi'iitə dadagyə a shii dacia Ikəliisiya oo'i, lanə ka dərəva nə hiima ɲga Əntaɲfə. 11 Də ha'ə mbu'utəgi Əntaɲfə də aniyaakii dacia Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, makə sətə shi ca dɪi aniya ɲga ɖanə. 12 Dagi vii goonɡa gaamə ka Aləmasiihu da ləbənə gaamə da ci dɪi amə da baawəɖa ɲga dzənə aabii Əntaɲfə yadə ɲɡwalənə. 13 Aci ha'ə, aɡi kədiinə nə nyi tuunə, tuutətə'a, ga ma'yanuunə a ɲɡwalə acii nee unə nya sa cibə ha'ə makə ənə ka putə goonə. Ma cibəətsə patə, ka shii kərə duunə aakəɲwa.

*Shii uudənə ɲga *Aləmasiihu*

14 Putə ɲga ətsə ha'ə cii kya ɡərə'waanə akəɲwacii Daadə. 15 Ci ca ɖəkə ləmə ka taa ɲgutə slikerənə dadagyə da a duuniya. 16 Aɡi kədiinə nə nyi aciikii kaa ca ɖa slənə də maduunə baawəɖaakii, ca vii koonə ɲgeerənə a ədzəmuunə ka shanə dacia Ma'yanaakii. 17 Aɡi kədiinə nə nyi əsə, kaa Aləmasiihu a upaa ha ɲga ndzaanə a ədzəmuunə dagi vii goonɡa goonə. Ha'ə əsə, aɡi kədiinə nə nyi aciikii kaa taa mi patə cuuna ɖa, ca ndzaanə aɡi uudənə. 18 Mada kə dɪi ha'ə, ma unə da patənə ɲga əɲji ɲga Əntaɲfə, ka upaanə nuunə ɲgeerənə ɲga paaratəɡinə oo'i, ma uudənə ɲga Aləmasiihu, bwanə dərəva, magərəkii dərəva, kurəɲə dərəva əsə. 19 Ma uudənə ci Aləmasiihu a uudə taamə, pooshi əɲji ka uudəgi shiinə patə aɡyanəkii.

3:1 3.1-3 Kwal. 1.25. * **3:1** 3.1 əndə furəshina: 4.1; Fil. 1.7; Kwal. 4.18; Filim. 1.9. **3:3** 3.3 3.6. **3:4** 3.4 Rooma 16.24; 2 Koor. 11.6. **3:5** 3.5 Kwal. 1.26. † **3:6** 3.6 ma'umbee səkii: 1.9-10; 2.13-14,18-19; 3.9-11; Rooma 16.25; Kwal. 1.26-27. ‡ **3:8** 3.8 palee də ətənə: 1 Koor. 15.8-10; Gal. 1.13-16; Fil. 3.6-8; 1 Tim. 1.12-16. **3:9** 3.9 1.4. **3:10** 3.10 1.21,23. **3:12** 3.12 Rooma 5.2; Ibər. 4.16; 10.19. **3:13** 3.13 Kwal. 1.24. **3:14** 3.14 6.18-19. **3:16** 3.16 Kwal. 1.11. **3:17** 3.17 Yooh. 14.23; Af. 5.2; Kwal. 1.23; 2.7. **3:18** 3.18 Kwal. 2.2.

Amma nga'ə ka nyi koonā shii, una shii ndzaanə manakii pasə də ndilə-ndilətə ndzaanə nga Əntanfə.

²⁰ Ma Əndənə ca slənə ashaamə də ngeerənaakii, tə'i ci da baawəda nga da kaamə uushi palee ka sətə caama kədii taa sətə caama hiima. Duunətaamə tə ci. ²¹ Wa Ikəliisiya a d'uunətə tə ci agi ləbənətii da Yeesu Aləmasiihu taa guci patə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

4

*Uushi rəŋwə nə ənji nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹ Acii ha'ə dīi əna, nyi əndə furəshina putə nga slənaaki ka Slandana, agi kədiinə nə nyi tuunə koonā dzə aakəŋwə də ndzaanə makə sətə 'wii Əntanfə tuunə koonā ndzaanə.

² Taa guci patə, hətəpaamə nuunə, goona dā purətə hanjakaanə, ndzaamə də sə'watənə, baarəmə uufənə goonə də tsaakəshinə ahadoonə.

³ Damə gazhi'waanə nga kəsəpaa gəshinə goonə makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka ənjaakii, una ndzaanə agi jamənə.

⁴ Tə'i shishinə rəŋwə da Malaaba Ma'yanə rəŋwə, makə sətə dīi tə'i uushi rəŋwə caama ka nə nga upaanə, waatoo, ətə 'wii Əntanfə taamə kaama upaa.

⁵ Rəŋwə nə Slandana, rəŋwə nə vii goonja gaamə da bapətisəma əsə. *

⁶ Rəŋwə nə Əntanfə, ci nə Dənə nga patənə nga ənji shiŋkinə, ci əsə nə Slandanə nga uushi'inə patə, ci ca slənə ashi patənə nga ənja, tə'i ci ashitii əsə.

⁷ Amma taa wu ahadaamə, kə upaa ci viinə hədə hədə makə sətə vii Aləmasiihu ka ci, kaa ca slənəgi.

⁸ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i,

“Makə jaalii ci agyanə ənji daawaanaakii,

kə ŋgirə ci aadəgyə da tii,

ca dā viinə ka ənji shiŋkinə.”

⁹ Ya əna, ya “kə ŋgirə ci aadəgya,” mi sanə cii kəya baara? Ci ca baarə, kə jimagerə ci aahanə aa panə zəku'i.

¹⁰ Ma əndətə jima aa panə, ci nə əndətə ŋgirə aadəgyə, ca pitəgi səkəntanfə kaa ca mbu'u taa dama patə.

¹¹ Ci nə əndətə dīi viinə nga slənə kama kama ka ənji shiŋkinə. Ca vii ka hara ənji slənə nga ndzaanə ka masləkee ənja. Hara ənji, ca vii ka tii slənə nga ndzaanə ka anabiinə, hara ənji təya ndzaanə ka ənji waaza Njuni Habara, hara ənji pastiinə da maliminə.

¹² Ma dīi ci ətsə patə, kaa ca shii tasəkapaa ənji nga Əntanfə, kaa təya slənə ka ci, ka shii ghənənə də shishinə nga Aləmasiihu, waatoo Ikəliisiya.

¹³ Ətsə patə, kaama shii ndzaanə rəŋwə agi vii goonja gaamə da shiinə gaamə tə *Uuzənə nga Əntanfə, ama ndzaanə ka mazəŋa ənja, ama ndzaanə ghəratə makə nga Aləmasiihu.

¹⁴ Ma dīi ətsə patə, acii gaama dīi uura manjeevənə, ama dzəgərə ka fa wabənə nga bwaya ənja, təya gəpətə taamə də jarəwiitə ci təya latə, təya kavə taamə ka əgənə makə məda taa dama patə.

¹⁵ Ma dəbee, uufəshaamə, amə wabə goonjaanə, kaama shii gərənə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu taa ka ŋgutə rəgwa patə, makə dīi ci, ma Aləmasiihu, nə nga Ikəliisiya

3:19 3.19 1.23; 5.2,25; 2 Koor. 5.14; Kwal. 2.9-10. **3:20** 3.20 Kwal. 1.29. **4:1** 4.1 3.1.

4:2 4.2 5.2; Kwal. 3.12-13. **4:2** 4.2 Rooma 8.13; Gal. 6.8; Kwal. 3.9. **4:3** 4.3 2.14-16;

Kwal. 3.14-15. **4:4** 4.4 1.23; 2.18. * **4:5** 4.5 Yooh. 10.16; 1 Koor. 8.6; bapətisəma: Mat.

28.19; Rooma 6.3-4. **4:6** 4.6 1 Koor. 12.6. **4:7** 4.7 Rooma 12.3,6; 1 Koor. 12.11. **4:8** 4.8

Jab. 68.19. **4:9** 4.9 Yooh. 3.13. **4:10** 4.10 1.23. **4:11** 4.11 1 Koor. 12.28. **4:12** 4.12 1

Koor. 14.26. **4:13** 4.13 Kwal. 1.28. **4:14** 4.14 1 Koor. 14.20; Ibər. 5.13-14; Yak. 1.6.

nə ci. ¹⁶ Daciikii dīi shishinə patə magunukii ka hakii də tsakənə ŋga taa ŋgutə məgununə. Acii mada kə slənyi taa ŋgutə baladzanə ŋga shishinə makə sətə dəbee ca slənə, ka gərənə nə shishinə ŋga'ə, ca dzə də ghənə naakii nə dāgi uufənə.

*Upaa kura əpinə agi ləbənə da *Aləmasiihu*

¹⁷ Wanyinə ka banə koonə agi ləmə ŋga Slandana, goona dzə aakəŋwa də ndzaanə makə ŋga hara ənja. Acii tə'i hara ənji ətə pooshi ndzaanatii kadeesəkə ka Əntaŋfə, hiimatii patə, pooshi ka nafanə. ¹⁸ Agi təkunə nə haŋkalatii patə. Ma əpiitə ci Əntaŋfə a vii, paa tii ka upaanə, acii kə ndaləgi tii də moodəfətii, purətə-haŋkaliinə nə tii əsə. ¹⁹ Pooshi ayinə ma'ə agitii. Kə dzəgərə tii aagi bwaya ndzaanə də daada taa ŋgutə tsarə ŋga ajjijənənə yadə əpi səka. ²⁰ Ma ətsa, pooshi gi mbərə mbərə da sətə jigunyuunə ashī Aləmasiihu. ²¹ Kə shii nyi kə jigunyi ənji koonə agyanəkii. Makə dīi ci ənji nə'unə tə ci nuunə, kə jigunyi ənji koonə goonḡaatə ashī Yeesu. ²² Kə bii ənji koonə, bwaseemə ka iirə ndzaanə goonə. Goona slənə makə ŋga ŋukə. Acii ma iirə ndzaanə goonə, ci ca kavə tuunə ka suuna uushi'inə ŋga jirakənə, ca saawee koonə. ²³ Ma ədzəmuunə da haŋkala goonə, tyasə see a ndzaa ci kurakii. ²⁴ Ngərəmə kura ndzaanə, koonə ndzaa ka ənji goonḡa, malaabakii, waatoo kura taganə ŋga Əntaŋfə, koonə pusha tə ci.

²⁵ Acii ha'ə, pooshi ma'ə jaarakənə. Taa wu patə, wa ca wabə goonḡaanə. Acii amə patə, ənji rəŋwə naamə ka hakii agi shishinə ŋga Aləmasiihu. ²⁶ Mada kə bəzhi səkuunə, goona luuvə kaa ma bəbətəsəkə goonə a kavə tuunə ka da 'waslyakəənə. Ga uusəra a kula agyanə ma bəbətəsəkə goonə. ²⁷ Goona kapaa rəgwa ka *Seetanə. ²⁸ Ma mahəra, wa ca bwasee ka hərənə, ca slənə naakii saakii də rəgwakii kaa ca shii upaa də naakii saakii, ca mbee ka tsakənə də maaghiinə. ²⁹ Goona da məza wabənə. Amma ma danuuna, damə wabətə ca tsakə ənja, ca ghənə tə tii makə sətə dibə, kaa sətə cuuna ba a ndzaanə dagwakii ka ənjitə ca fa tuunə. ³⁰ Goona bəzee ka səkə ŋga Malaaba Ma'yanə; acii ci nə sagida ŋga Əntaŋfə ashuunə, ci na baarii oo'i ŋga Əntaŋfə nuunə ka uusəra ŋga muudinə. ³¹ Bwaseemə ka patənə ŋga bwaya bwayaanə, da əndənə ŋga moodəfa, da bəzə səka. Goona waazə taa dzaanashinə ahadoonə taa sərəha. ³² Amma ma danuuna, damə ŋga'əənə ahadoonə, una ndzaanə də nəhə təgunuunə, una tyaafyagishi makə sətə tifyagi Əntaŋfə tuunə noonə daci Aləmasiihu.

5

Ndzaanə agi camənə

¹ Makə dīi ci moodə manjeevənə ŋga Əntaŋfə nuunə, tyasə see a ndzaa unə makə naakii. ² Ndzaamə agi uufənə makə sətə uu'i Aləmasiihu taamə, vigi ci nəkii ka Əntaŋfə ka putə gaamə. Kə ndzaa

4:15 4.15-16 5.2. 4:15 4.15 1.22. 4:16 4.16 1.23; 2.21-22; 4.13,25; Kwal. 2.19. 4:17 4.17-18 5.8; Rooma 1.21; 1 Piita 1.14. 4:19 4.19 Kwal. 3.5. 4:23 4.23 Rooma 12.2. 4:24 4.24 Wat. 1.26-27; 2 Koor. 5.17; Kwal. 3.10. 4:25 4.25 4.16; Zak. 8.16-17; Kwal. 3.8-9. 4:26 4.26 Yak. 1.19-20. 4:28 4.28 1 Tees. 4.11. 4:29 4.29 5.4; Kwal. 3.8; 4.6; Yak. 3.10. 4:30 4.30 1.13-14; Isaa. 63.10; Gal. 5.25. 4:32 4.32 Mat. 6.14; 18.22-35; Kwal. 3.12-13. 5:1 5.1 Mat. 5.48; 1 Yooh. 3.1.

ci makə sataka da nɔnyi mədədərənə. Satakakii əsə uudagi səkə nɔa Əntanfə. *

³ Makə dii ci ənji nɔa Əntanfə nuunə, pooshi dibə aaləhiinə taa nɔutə tsarə nɔa ajijinəənə taa sərəhə uushi nɔa əndə a shigi ahadoonə. ⁴ Goona wabə sə nɔa ayinə. Pooshi dibə məza wabənə taa da buurənə də aləhiinə a shigi da moonə. Ma dəbēe, kuyiriimə tə Əntanfə. ⁵ Shiimə oo'i, ma ma'aləhiinə, taa ənji da ajijinəənə, taa ənji sərəhə uushi nɔa ənja, pooshi tii ka upaa ha nɔa ndzaanə agi nwanjuunə nɔa Aləmasiihu da nɔa Əntanfə. Acii ma sətə ci əndə a sərəhə agyanəkii, kə ndzaa səkii ka uuləmaakii ətsa.

⁶ Ga taa wu a kavə tuunə ka luuvə jirakənə. Putə nɔa uushi'iitsə ha'ə nə mabətəsəkə nɔa Əntanfwa a kulya aagyanə ənjitə pooshi ka fanə tə ci. ⁷ Acii ha'ə, ga taa mi a ləbə duunə da tsarə nɔa ənjitsa. ⁸ Ma nɔa nɔkə, agi təkunə shuuna nji. Amma ma nɔa əna, makə kə ndzaa unə ka ənji nɔa Slandana, agi camənə nuunə. Acii ha'ə, tyasə see a ndzaa unə ka ənji nɔa camənə. † ⁹ Acii camənə ca poo taa nɔutə tsarə nɔa dagwa uushi. Ci ca poo da uushi də rəgwakii, da goonɔaanə əsə. ¹⁰ Dəmə gazhi'waanə nɔa shii sətə ca uudagi səkə nɔa Əntanfə. ¹¹ Ga taa mi a kavə tuunə ka da sətə pooshi ka tsakənə tə ənja, waatoo, uushi'inə nɔa təkunə. Amma ma dānuuna, nɔgiragimə səkii panɔəranə ka camənə. ¹² Ayi-ayi maa ka shanə nə dazə uushi'iitsə ci təya dāadfa ma'umbeekii. ¹³ Madfa kə nɔgiragi ənji patənə nɔa uushi'iitsə ka camənə, ka neenə nə ənji ka uushi'inəkii panɔəranə. ¹⁴ Acii bərənə ca bəarəgi taa mi patə panɔəranə. Ci dii bii ənji oo'i,

“Matsəfə nɔnyinə, vədəhu,

madətə ka ha nɔa wa,

kaa Aləmasiihu a bərə aashiku.”

¹⁵ Acii ha'ə, nɔgərətəmə hanɔkala. Goona ndzaanə makə madiiikə ənja, amma ndzaamə ka mafyarə ənja. ¹⁶ Taa nɔutə saa'i patə, slənəgimə ka nɔnyi rəgwa, acii ma zamanana, bwayakii. ¹⁷ Goona ndzaanə makə nɔa ənjitə yadə faryanə, amma dāmə gazhi'waanə nɔa paaratəgi də sətə ci Slandanə a moo una da.

¹⁸ Goona kagi nuunə ka sa ənvwə. Ma ətsa, ka bərəpaanə nə ci tuunə. Amma ma dānuuna, wa Malaaba Ma'yanə a ndzaanə pasə a ədzəmuunə. ¹⁹ Wabəshimə ahadoonə də kaala wanyanə kama kama ka dələnə də Slandana. Kamə wanyanə ka Slandana də dələnə də ci a ədzəmuunə. ²⁰ Kuyiriimə tə Əntanfə Dəsənaamə putə nɔa patənə nɔa uushi'inə. Kuyiriimə tə ci taa guci patə agi ləmə nɔa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Wabənə ka makinə da nɔguyirənə

²¹ Fəməshimə ahadoonə putə nɔa dūunətənə goonə tə Slandana.

* **5:2** 5.2 3.17-18; 4.2,15-16; 1 Koor. 8.1; 2 Koor. 5.14; Gal. 6.10; Fil. 2.2; Kwal. 2.2; 3.14-15; sataka: Gal. 1.4; Ibər. 10.5-10. **5:3** 5.3-5 Gal. 5.19-21. **5:3** 5.3 Kwal. 3.5. **5:4** 5.4 4.29; Kwal. 3.8. **5:5** 5.5 Rooma 5.17. **5:6** 5.6 Rooma 1.18; Af. 2.3; Kwal. 2.4,8; 3.6. † **5:8** 5.8 nɔa nɔkə: 2.3,11-12; 4.17-18,22; Kwal. 3.7; Tit. 3.3; agi camənə: Yooh. 8.12; Kwal. 1.13; 1 Piita 2.9. **5:9** 5.9 Gal. 5.22-23. **5:10** 5.10 Rooma 12.2; 1 Tees. 5.22. **5:13** 5.13 Yooh. 3.20-21. **5:14** 5.14 Isaa. 26.19; 60.1; Rooma 13.11; Yak. 5.8. **5:16** 5.16 Kwal. 4.5. **5:17** 5.17 1.17; Rooma 12.2. **5:18** 5.18 Wab. 23.31-35; Rooma 13.13. **5:19** 5.19-20 Jab. 33.2-3; Kwal. 3.16-17; Ibər. 13.15. **5:21** 5.21-6.9 Kwal. 3.18-4.1; 1 Piita 2.18-3.7; 1 Tim. 2.1-13; Tit. 2.1-10; 1 Yooh. 2.12-17. **5:21** 5.21 1 Piita 5.5.

²² Ma unə makina, baneemə ka nuunə akəŋwacii ŋguyirənə goonə makə sətə cuuna bane ka nuunə akəŋwacii Slandana. ²³ Acii ma ŋgura, ci nə ɛndə da baawəda agyanə minaaakii, makə sətə ndzaa Aləmasiihu da baawəda agyanə Ikəliisiya. Aləmasiihu ci saakii nə Maluu ŋga Ikəliisiya, waatoo shishinəkii. ²⁴ Acii ha'ə, tyasə see a fa makinə tə ŋguyirənətii makə sətə ci Ikəliisiya a fa tə Aləmasiihu.

²⁵ Unə ŋguyirənə əsa, uudəmə tə makinə goonə makə sətə uu'i Aləmasiihu tə Ikəliisiya, vigi ci əpinaakii ka putakii, ²⁶ ca kubəgi də ma'inə da də wabənaakii, ca laabagi ka ɛntarŋfə. † ²⁷ Ma dii ci ha'ə, kaa ca ŋgərə Ikəliisiya da məghərəvənətə patə makə madanə camə yadə sə ŋga idəpaanə ashitə, yadə baavə ashitə, pooshi bwaya uushi ashitə əsə. ²⁸ Ha'ə nə ŋguyirənə əsə. Wa təya uudə makinətii makə sətə ci təya uudə shishinətii. Ma ŋgurətə ca uudə minaaakii, naakii nə uu'i ci ətsa. ²⁹ Pooshi ɛndə sha kaaree ka shishinəkii, amma ka viinə nə ci ka shishinəkii zəma, ca hadagi, makə sətə ci Aləmasiihu a da ka Ikəliisiya. ³⁰ Acii ma amə, toonə naamə ahada ɛnji ŋga shishinəkii.

³¹ Tə'i manaahekii asəkə ləkələkatə oo'i, "Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minaaakii, təya ndzaa shishinə rəŋwə."

³² Ma paaratəgi nyi, agi wabəətsa tə'i wabənə asəkə wabənə davə. Waatoo, ma paaratəgi nyi, agyanə Aləmasiihu da Ikəliisiya cii kəya wabə. ³³ Amma unə maa, da i koonə də wabəətsa! Taa ŋgutə ŋgurə patə, tyasə see a uudə ci tə minaaakii makə naakii na. Taa ŋgutə minə patə əsə, tyasə see a fa ki tə ŋgurii.

6

Manjeevənə da mapoo tə tii

¹ Unə manjeevənə, makə dii ci ɛnji nə'unə tə Slandanə nuunə, famə tə mapoo tuunə. Ci nə matahu uushi ŋga d'anə. ² Wiinə *bariya ŋga təkəŋwanə ətə da i aləkawalə agyanəkii, waatoo "Fawə tə duu da muu. ³ Madə kə fii hətə tii, ka d'anə nə ndzaanaaku ŋga'ə, ha gərə ɛpinə asəkə duuniya." ⁴ Unə dəsənətii əsə, goona baazee ka səkə ŋga manjeevənə goonə ŋga zabə. Amma ma d'anuuna, gərətəmə tə tii agi nə'unə, una dzalətə tə tii də dzəgunənə.

Wabənə ka maviinə da slanji na

⁵ Unə maviina, hətəpaamə nuunə ka slanji nuunə, una fa tə tii ka shanə. Damə ha'ə də rəŋwə a moodəfuunə. Ma ətsa, ka *Aləmasiihu cuuna d'a. ⁶ Goona d'a ha'ə wata ka rəgwa ginətii, kaa təya shii dəlaginə duunə. Amma ma d'anuunə, damə tə sətə ci ɛntarŋfə a moo də rəŋwə a moodəfuunə, makə dii ci maviinə ŋga Aləmasiihu nuunə. ⁷ Damə slənə goonə də moodasəka makə dii ci ka Slandanə cuuna slənə. ɛntaa wata ka ɛndə shiŋkinə. ⁸ Buurətəmə oo'i, ka viinə

5:22 5.22-24 Kwal. 3.18; Tit. 2.5; 1 Piita 3.1. 5:22 5.22 1 Koor. 14.34-35. 5:23 5.23 1.22; 1 Koor. 11.3. 5:25 5.25-28 1.23; Kwal. 3.19; 1 Piita 3.7. 5:25 5.25 3.19. † 5:26 5.26 barətisəma: Rooma 6.3-4; Tit. 3.5; Ibər. 10.22. 5:27 5.27 1.4; 2 Koor. 11.2; Fil. 1.10; Kwal. 1.22. 5:30 5.30 1.23; 1 Koor. 12.27. 5:31 5.31 'Wat. 2.24. 5:32 5.32 Səniinə 19.7. 6:1 6.1 Kwal. 3.20. 6:2 6.2-3 Dzək. 5.16. 6:4 6.4 Kwal. 3.21. 6:5 6.5-8 Kwal. 3.22-25; 1 Tim. 6.1-2; Tit. 2.9-10; 1 Piita 2.18-21. 6:6 6.6 1 Koor. 7.22.

nə Slandanə shikwa taa ka wu, maviinə da dimuyinə patə putə n̄ga dagwa slənati.

⁹ Unə slanjiinə n̄ga maviina, kərəmə tə maviinə də rəgwakii. Goona dza ka tii n̄gwalənə shaŋə. Buurətəmə oo'i, unə da maviinə goonə patə, n̄ga Slandanə rəŋwə nuunə. Dəgyə nə ci. Ci na d̄a gəŋwanə taa ka wu patə yadə d̄a kama kamaanə.

Sə n̄ga paginə n̄ga Əntan̄fə

¹⁰ Yoo, wiinə səndə cii kya uudəpaagi koonə: wanyinə ka banə koonə, kəŋəmə ndihə ndihə agi ləbənə goonə da Slandana, una kəŋə d̄agi maduunə n̄geerənaakii. ¹¹ Tasəkamə də sə n̄ga paginə n̄ga Əntan̄fə patə, koonə shii mbee ka kəŋənə ndihə, una d̄zagi jarəwiinə n̄ga *Seetanə. ¹² Acii ma panə gaamə, əntaa da ənji shiŋkinə caama pa, amma da bwaya uushi'iitə agintan̄fə da i əpinə amatii da ginaajinyinə da əntan̄fənyinə caama pa agi mandə zamanana. ¹³ Acii ha'ə, n̄gərəmə sə n̄ga pagiiisə vii Əntan̄fə koonə patə, koonə n̄gavə, koonə shii mbee ka sə'watə panə n̄ga ənji daawaanə uusera n̄ga panə. Ma ətsa, ka uudənə nə panə, unə ma'ə kəŋə ndihə ndihə yadə n̄gwalənə. ¹⁴ Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii agi goon̄gaanə goonə makə sətə cuuna əgəgi n̄juunə. Ndzaamə ka ənji goon̄ga əsə, makə sətə cuuna n̄gərəvə kəjeerə tibisa a ədzəmuunə; ¹⁵ una ndzaanə matasəkakii makə sətə cuuna n̄gavə bibinə aasəduunə ka kərə N̄nyu Habara n̄ga ndzaanə jamə. ¹⁶ Taa guci patə, n̄gərəmə vii goon̄ga goonə makə sətə cuuna n̄gərə kərəma aacii unə. Acii də ci mbee nuunə ka kəlagi patənə n̄ga avənyinə n̄ga Seetanə. ¹⁷ Luumə luupaanə, una n̄gavə, makə sətə cuuna n̄gavə dara kəŋu ila aa nuunə. N̄gərəmə wabənə n̄ga Əntan̄fə, una slənəgi. Acii ci nə n̄gila purəjanə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii koonə. ¹⁸ Damə ətsə patə agi də'wa, una kədii tsakənə tuunə acii Əntan̄fə. Damə də'wa taa guci patə, makə sətə vii Malaaba Ma'yanə koonə baawəda n̄ga d̄anə. Ndzaamə də məgigi ndihə, goona gugudə, d̄amə də'wa taa guci patə putə n̄ga patənə n̄ga ənji n̄ga Əntan̄fə. ¹⁹ Damə də'wa ka putaaki əsə, kaa Əntan̄fə a shii vii ka nyi wabənə n̄ga banə ka ənja, kaa nya shii wabənə yadə n̄gwalənə, nya bagi ka ənji sətə ma'ə tii mashiimə agi N̄nyu Habara. ²⁰ Ma nyi, taa n̄gahi a furəshina nə nyi, madəbama n̄ga Yeesu nə nyi putə n̄ga N̄nyu Habaraakii. Damə də'wa ka putaaki, kaa nya shii mbee ka wabənə yadə n̄gwalənə agyanəkii makə sətə dəbēe nya d̄a.

Muudinə n̄ga wabənə

²¹ Ma Tikikusə, moodə ndzəkəŋunə nə ci, əndə slənə də goon̄ga ka Slandana əsə, ka banə nə ci koonə habaraaki, una shii makə sətə ci slənəaki a dzə aakəŋwa. * ²² Ci d̄ii cii kya sləkēe koonə ka ci, kaa ca dzə ka banə koonə habara geenə patə, ca shii tsakə koonə n̄geerənə. ²³ Wa Əntan̄fə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a vii

6:8 6.8 2 Koor. 5.10; Kwal. 3.24-25. **6:9** 6.9 Kwal. 3.25; 4.1; Yak. 2.1. **6:10** 6.10 Yooh. 15.5; 1 Koor. 16.13. **6:11** 6.11-17 2 Koor. 10.4; 1 Tees. 5.8; Isaa. 59.17. **6:11** 6.11 Yak. 4.7. **6:12** 6.12 1.21; 2.2; 1 Piita 5.8-9. **6:13** 6.13 Rooma 13.12. **6:14** 6.14 Isaa. 11.5. **6:15** 6.15 Isaa. 52.7; Rooma 10.15. **6:17** 6.17 Isaa. 40.2; Ibər. 4.12. **6:18** 6.18-19 3.14; Luka 18.1; Slənə 4.29; Rooma 15.30; Kwal. 4.2-4. **6:20** 6.20 3.2; 2 Koor. 5.20; Kwal. 4.4. * **6:21** 6.21 Tikikusə: Slənə 20.4; Kwal. 4.7-8; 2 Tim. 4.12; Tit. 3.12.

ndzaanə jamə ka patənə nga ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, təya kavə
tuunə ka uudəshinə, təya tsakə koonə vii goŋgaanə. †

²⁴ Wa Əntanfə a da pwapoonə ka patənə nga ənjitə ca uudə tə
Slandanaamə Yeesu Aləmasihu də uudəətə pooshi ka əntənə.

Ləkaləkətə ŋga Bulusə ka ənji Filipi

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciai inə Bulusə da Timooti ənji slənə ŋga Yeesu *Aləmasiihu. Agi nəhəpaanə niinə tuunə ənji ŋga Əntanƣə asəkə vəranə ŋga Filipi, patə da matakəŋwanyinə goonə, da ənji tsakənə tuunə asəkə Ikəliisiya. Ma una, ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. * ² Wa Əntanƣə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Də'wa ŋga Bulusə ka ənji Filipi

³ Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanƣəwaaki taa guci patə cii kya buurətə tuunə. ⁴ Taa guci patə cii kya ɗa də'wa ka putə goonə patə əsə, agi ɗanə nə nyi də moodasəka, ⁵ acii daga ka 'watəginə ka ca'ə ka əndzə'i nuunə agi tsakənə tə nyi, nya waaza Njunyi Habara. ⁶ Əntanƣə 'watəgi də njunyi slənətsə a ədzəmuunə. Kə shii nyi ndilə ndilə, ka dzənə nə ci aakəŋwa də ɗa slənəkii see maɗa uugi, waatoo, saa'itə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya.

⁷ Ŋga'ə nya buurətə tuunə patə makə ətsa, acii mazaanəmuunə ka nyi. Amə patə, kə nee amə ka ŋga'aanə ŋga Əntanƣə, nyi a furəshina, da saa'itə wabi nyi aɣyanə Njunyi Habara akəŋwacii gəŋwanə, nya baarii goonƣaanəkii. ⁸ Kə shii Əntanƣə oo'i, tantanyinə kə uu'i nyi tuunə patə dərəva, makə sətə uu'i Yeesu Aləmasiihu taamə.

⁹ Ma kədiinaaki acii Əntanƣə, wa uudənə goonə a gərə aakəŋwə aakəŋwa, una shii goonƣaanə, una taarapaagi də sətə dibə agi taa mi patə. ¹⁰ Maɗa kə dii ha'ə, ka mbeənə nuunə ka tagi sətə palee də ŋga'əənə, koonə mbee ka ndzaanə makətsəkii, yadə idəpaa uushi ashuunə uusəratə nə Aləmasiihu a ənya, † ¹¹ una slənə də rəɣwakii agi patənə ŋga ndzaanə goonə. Yeesu Aləmasiihu ca vii baawəɗa ŋga ɗa tsarə slənətsa kaa ənjə a haŋətə da ɗuunətənə də Əntanƣə.

**Aləmasiihu nə əpinaaki*

¹² Ndzəkəŋjushi'ina, ŋga'ə ka nyi una shii oo'i, ma sənə kulii anəki, kə cakə tə dzənə ŋga waaza Njunyi Habara aakəŋwa. ¹³ Acii ha'ə, ma soojiinə ətə ca nəhə yi ŋwanjuunə da patənə ŋga hara ənji ganə, kə shii tii oo'i, ma dii nyi magwaləkii a furəshina, putə ŋga nə'unə tə Aləmasiihu. ¹⁴ Ha'ə maa, ma ndzaanaaki a furəshina, kə cakə ɗa ŋgeerənə ka laŋənə ŋga ənji nə'unə agi vii goonƣatii, təya tsakə dzənə aakəŋwa də waaza Njunyi Habara yadə ŋgwalənə.

¹⁵ Tantanyinə, tə'i hara ənji agitii ca waaza də sərəhənə ka nyi da ka maɗee də mabizhinə. Amma tə'i hara ənji ca waaza də ədzəmə rəŋwə, kaa təya mbu'utəgi də Njunyi Habara ŋga Aləmasiihu taa ka wu patə. ¹⁶ Ma ci təya ɗa ha'ə, agi uudənə. Acii kə shii tii oo'i, kə kavə Əntanƣə aaciiki tə slənə ŋga baarii goonƣaanə ŋga Njunyi

* **1:1** 1.1 Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Rooma 1.8-10; 1 Koor. 1.4; 1 Tees. 1.2-3. **1:6** 1.6 1.10; 2.13. **1:7** 1.7 2 Koor. 7.3; Af. 3.1. **1:8** 1.8 1 Koor. 16.24; 2 Koor. 5.14. **1:9** 1.9 Kwal. 1.9-10. † **1:10** 1.10 Rooma 12.2; Af. 5.27; Ibər. 5.14; uusəratə nə Aləmasiihu a ənya: 1 Koor. 1.8; 2 Koor. 5.10; Fil. 1.6; 2.16. **1:11** 1.11 Yooh. 15.8; Yak. 3.17. **1:12** 1.12 Af. 3.1; 2 Tim. 2.9. **1:15** 1.15-17 2 Koor. 2.17.

Habara. ¹⁷ Ma ənjitse ca waaza də sərəhənə ka nyi əsə, əntaa də ədzəmə rəjwə ci təya waaza Njunyi Habara nga Aləmasiihu, amma putə nga uudə natii na. Ma nə tii ka hiimanə, ka tsakəvənə nə tii ka nyi cibəənə cii kya cibə a furəshina.

¹⁸ Pooshi haala! Acii taa də bwaya hiima, taa də njunyi hiima ci ənje a waaza patə, agi fanə nə ənji wabənə agyanə Aləmasiihu. Acii ha'ə, ka moodasəkə nə nyi, ka tsakənə nə nyi də moodasəkə əsə, ¹⁹ acii kə shii nyi, ma muudinəkii patə, ka kapaanə nə ənji tə nyi putə nga də'wa goonə da putə nga tsakənə nga Ma'yanə nga Yeesu Aləmasiihu.

²⁰ Agi kanə nə nyi nəki də patənə nga ədzəməki, paa nyi ka də sətə ca dəvə ka nyi ayinə. Amma taa guci patə, ma palee maa, agi saa'ina, ka waazanə nə nyi yadə ngwalənə, ənje a shii dūunuunə nga Aləmasiihu. Ma shiinə ənji dūunuunə nga Aləmasiihu, dagi ndzaanaaki patə, taa nyi ma'ə da i əpinə, taa dagi əntənaaki. ²¹ Ma nya, Aləmasiihu nə əpinaaki. Sakwa nyi kə ənki dīi, kə ndzaa ci ka nyi ka riiba. ²² Amma, maa kə ndzaa nyi da i əpinə a maki, ka dənə nə nyi slənə ətə palee də nafanə. Acii ha'ə, mashiimə nyi tadfa ngutə taginəki ahada əntənə da ndzaanə da i əpinə a maki. ²³ Kə təkəgi hiimaaki bəra'i: nga'ə ka nyi nə dzənə ka ndzaanə da Aləmasiihu ka hakii. Acii dzənə ka ndzaanə da ci palee də kədəesəkənə ka nyi ka shanjə. ²⁴ Amma gədfə ndzaanaaki da i əpinə a maki ka putə goonə. ²⁵ Kə shii nyi ha'ə makə ətsa. Ha'ə əsə, kə shii nyi, ka ndzaanə nə nyi da i əpinə a maki, nya ndzaanə ahadoonə patə, kaa nya tsakə koonə ngeerənə nga dzənə aakəjwa, una ndzaa da moodasəkə agi vii goonəga goonə. ²⁶ Madfa kə dīi ha'ə, ka upaanə nuunə rəgwa nga hanjətənə tə Aləmasiihu putaaki ka shanjə saa'itə nii kya ənə aahadoonə.

²⁷ Ma madfuunə uushi palee, nə'utəmə makə sətə bii Njunyi Habara nga Aləmasiihu. Maa dīi unə ha'ə, madfa kə shi nyi aahadoonə, taa mashimə nyi əsə, ka fanə nə nyi makə sətə kəjnaanunə ndihə ndihə də ədzəmə rəjwə da hiima rəjwə, una də gazhi'waanə agi Njunyi Habara kaa ənje a vii goonəga. ²⁸ Goona ngwalə acii ənji daawaanə goonə taa gi'u. Ci na baarii ka tii oo'i, ka zamaginə nə Əntanjə də tii, amma ca luupaa tuunə. Ma ətsə patə, daci Əntanjə ca shigi. ²⁹ Acii ma una, əntaa wata vii goonəga ka Aləmasiihu tanə vii Əntanjə koonə rəgwakii, amma koonə sa cibə ka putaakii. ³⁰ Yoo, wanaamə kə ləbəgərə agi sa ciba, ama cinə agikii. Ma cibəətsa, mbərə mbərə da ətə shuuna nee ka nyi agikii. Ndilə ndilə əsə ci nə ənə dīi nyi agikii əndzə'i, makə sətə fii unə.

2

*Nə'u dərəpə nga Yeesu *Aləmasiihu*

¹ Kə shii unə, ləbə nuunə da Aləmasiihu; weewee tə'i unə da ngeerənə a ədzəmuunə putakii. Weewee agi baneenə nə uudənaakii ka ədzəmuunə. Ləbə nuunə da Malaaba Ma'yanə əsə, agi dənə nuunə nga'aanə, una nəhəshi təgunuunə. ² Acii ha'ə, agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə ndzaanə ka ma rəjwə, una uudəshi, hiima goonə da aniya goonə a ndzaanə rəjwə əsə. Maa kə dīi unə ha'ə, ka tsakənə nuunə

uudagi səkəki ka shaŋə. ³ Taa mi cuuna slənə patə, goona dā putə
 ŋga uudə noonə nə taa haŋətə noonə na. Amma baneemə ka noonə
 na, una ŋgərə ənji patə makə kə palee tii koonə. ⁴ Taa wu patə, wa
 ca dā sətə ca nafa taa tə wu patə. Ga ca ndzaa ka dā see sətə ca nafa
 tə naakii na. ⁵ Nə'umə dərəpə ŋga Yeesu Aləmasiihu agi ndzaashinə
 goonə.

⁶ Ma ca, taa ŋgahi uushi rəŋwə nə tii da Əntaŋfə,
 patə da ha'ə maŋgərəmə ci baawədaakii
 kaa təya ndzaa mbərə mbərə da ci.

⁷ Amma kə bwasee ci ka ətsə ha'ə,
 ca ndzaa mbərə mbərə da mava,
 əndə shiŋkinə shigi ci,
 ndilə ndilə əndə shiŋkinə ŋji ci ahada ənja.

⁸ Kə fii ci tə Əntaŋfə, ca banee ka nəkii. Ha'ə kə əŋki ci.
 Əntənəkii maa, gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

⁹ Putakii ha'ə, kə kapaa Əntaŋfə tə ci dzakə agyanə uushi'inə patə,
 ca vii ka ci məghərəvənə palee ka
 taa ŋgutə tsarə ŋga məghərəvənə.

¹⁰ Də ha'ə, taa mi patə dadagyə,

da anə hanyinə,
 da ka hatə dīi maməətə ənja,
 ka gərə'waanə nə tii,
 təya dūunətə tə ci,

¹¹ təya ba furəŋə əsə oo'i,
 Slandanə nə Yeesu Aləmasiihu,
 ka dūunətənə də Əntaŋfə Dəsənaamə.

Ndzaanə ŋga ənji nə'unə makə bərənə ka duuniya

¹² Kadashiniyaakya, ma saa'itə nyi ahadoonə, kə njuunə a fa
 wabənaaki. Ma əndzə'i, pooshi nyi ahadoonə. Amma dəmə aakəŋwa
 də tsakə fanə. Dəmə aakəŋwa də sləna, una ŋgwələ acii Əntaŋfə də
 ədzəmə rəŋwə, koonə upaa taa mi patə agi luupaanə goonə. ¹³ Dəmə
 aakəŋwa də dānə ha'ə, makə dīi ci, Əntaŋfə ci saakii ca slənə a
 ədzəmuunə, kaa ca kavə tuunə ka moo slənə uushi'inə ətə kadeesəkə
 ka ci, ca vii koonə ŋgeerənə ŋga slənəginə də uushi'inəkii əsə.

¹⁴ Taa mi patə cuuna dā, goona dā də ŋgunəŋunənə taa də
 mabizhinə, ¹⁵ koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə, una
 ndzaa makətsəkii, una ndzaa ka ŋunyi manjeevənə ŋga Əntaŋfə
 yadə 'waslyakəənə ashitii. Ahada ənji *duuniya nuunə; bwaya ənja,
 maŋgərəkiki ənji nə tii. Ahadatii nuunə ka bərənə makə tikisanyinə
 agintaŋfə, ¹⁶ una kəsəpaa təŋə təŋə tə wabəətə ca vii əpinə. Madā
 kə dīi unə ha'ə, ka upaanə nə nyi rəgwa ŋga dā moofasəkə ka shaŋə
 uuseratə nə Aləmasiihu a ənya, acii mandzaamə gazhi'waanaaki da
 slənaaki ka uushi zabə ahadoonə.

2:2 2.2 Yooh. 13.34; 1 Koor. 1.10-11; Gal. 6.10; Af. 5.2; 1 Yooh. 4.12. **2:3** 2.3 Rooma 12.10; Gal. 5.26. **2:4** 2.4 1 Koor. 10.24. **2:5** 2.5 Yooh. 13.15; Rooma 13.14; 15.5. **2:6** 2.6 Yooh. 1.1-2; 17.5; Ibər. 1.3. **2:7** 2.7 Yooh. 1.14; Rooma 8.3; 2 Koor. 8.9; Ibər. 2.14,17. **2:8** 2.8 Yooh. 10.17; Ibər. 5.8; 12.2. **2:9** 2.9 Slənə 2.33; Af. 1.21; Ibər. 1.4. **2:10** 2.10-11 Isaa. 45.23; Yooh. 5.23; Rooma 10.9; Səniinə 5.13. **2:13** 2.13 1.6; Yooh. 15.5; Rooma 7.18; 15.18; 1 Koor. 12.6; 15.10; 2 Koor. 3.5. **2:15** 2.15-16 1.10; Dzək. 32.5; Dan. 12.3; Mat. 5.14; 10.16; 1 Koor. 1.31; 2 Koor. 1.14; Gal. 2.1-2; Af. 5.8; 1 Tees. 2.19.

¹⁷ Ma vii goonja goonə, ka ndzaanə nə ci makə sataka ətə cuuna ɗa ka ɗntanjfə. Mbu'u idənaaki nə ɗnjə a njgərə, ɗnjə a tsakəvə aagi satakakii. Mada kə ɗii ha'ə, ka tsakənə nə nyi tuunə patə aɡi ɗa moodfasəka. ¹⁸ Ha'ə nuunə əsə, kə dəbee una tsakə tə nyi aɡi ɗa moodfasəka.

Wabənə agyanə i Timooti da Apafəroodita

¹⁹ Yoo, mada kə luuvə Slandanə Yeesu, aɡi kanə nə nyi nəki nja sləkeenə koonə ka Timooti kədəhə, kaa ca kira ka nyi habara goonə, nya ndzaa ka mabanee ma'yanə. ²⁰ Pooshi ɗndə ganə makə ci, acii see ci daanəkii aashiki ca buurə tuunə ka shaŋə. ²¹ Hara ɗnji patə, see slənə uushi'iitə ca kadeesəkə ka tii kavə tii nətii aagikii, makavəmə tii nətii ka slənənə ka Yeesu Aləmasiihu. ²² Ma Timooti, kə shii unə də noonə nə tə njunyi ndzaanaakii, kə waazii inə Njunyi Habara da ci, kə slənyi ci da nyi aɡi slənəkii makə sətə ci uuzənə a slənə tii da ɗii. ²³ Acii ha'ə, mada kə fii nyi sətə na uudəpaa anəki, tə ci cii kya ka nə nja sləkeenə ka ci aahoonə pii. ²⁴ Amma kə gi'i nyi tə Slandana, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, nyi ka nəki maa, ka ɗnənə nə nyi aa hoonə kədəhə.

²⁵ Ma ndzəkənjushi'inaamə Apafəroodita, kə slənyi ci da nyi, ina ciŋə də gazhi'waanə ka putə nja Njunyi Habara. Kə ndzaa ci ka ɗndə sləkeenə goonə aɡi tsakənə tə nyi ka saa'itə mwayi nyi tsakənə tə nyi. Kə nee nyi kə dəbee nya sləkee ka ci aahoonə. ²⁶ Acii nja'ə ka ci ka shaŋə kaa ca nee koonə patə. Makə fii ci, kə mbu'i gwakənaakii aa limuunə, kə ma'i hanjalaakii ka shaŋə. ²⁷ Weewee kə gwaki ci tanyi, fidyasə mbəɗaanə kaa ca ɗntə. Amma kə nyihə ɗntanjfə təgunuunaakii. ɗntaa wata naakii, amma da i naaki nyihə ɗntanjfə təgunuunə, acii gadə mabətəsəkə a gadəgi tə nyi. ²⁸ Acii putakii, kə mwayi nyi ka shaŋə tə sləkeenə ka ci, koonə ɗnə ka neenə ka ci, una ɗa moodfasəka, mabətəsəkaaki əsə a galee. ²⁹ Acii ha'ə, luumə tə ci də moodfasəkə ka shaŋə putə nja Slandana, una gadee ka tsarə nja ɗnjitsa. ³⁰ Acii fidyasə mbəɗaanə kaa ca ɗntə putə nja slənənə ka Aləmasiihu. Maneemə ci ka ɗpinaakii makə uushi. Ma ɗii ci ha'ə, kaa ca shii uudəpaa də tsakənə goonə tə nyi ka madəbamoonə.

3

Ndzaanə ka ɗndə goonja akənjwacii ɗntanjfə

¹ Ndzəkənjushi'inəkya, wiinə sɗndə ciina uudəpaagi koonə: ma ɗanuuna, ɗamə moodfasəkə aɡi ləbənə goonə da Slandana. Pooshi dzawə ka nyi nə ɗnənə ka dzəkWatə naahə koonə uushi'iitsa. Maa kə ɗii nyi ha'ə, ka ndzaanə nə hanjala goonə ka hakii. ² Nəhəmə noonə nə acii mənjgərəkikinyinə, ədiitsa, ɗnjitsə kəŋaanə wata agyanə dzəgunənə nja *ryaminyanə, waatoo, laala kuv'unə nja shishinə. ³ Amə nɗndə da tantanyiitə ryaminyanə. Acii makavəmaamə naamə ka tsarə nja ryaminaatsatii. Amma paslənə gaamə tə ɗntanjfə dagi tsakənə nja Malaaba Ma'yanə, da ɗa moodfasəkə aɡi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci nə ryaminyanə nja goonja. ⁴ Maci ma slənətənə tə sətə ci ginə a nee, ka luupaanə nə ci ɗnda, ma nyi, tə'i

2:17 2.17 Rooma 15.16; 2 Tim. 4.6; 1 Yooh. 3.16. **2:18** 2.18 3.1; 4.4. **2:19** 2.19 1.1. **2:20** 2.20 Slənə 16.2. **2:21** 2.21 2 Tim. 4.10. **2:25** 2.25 4.18. **2:29** 2.29 1 Koor. 16.16,18. **3:1** 3.1 2.18. **3:2** 3.2 2 Koor. 11.13. **3:3** 3.3 Rooma 2.28-29.

nyi da uushi'iitse kəŋaanə tii agyanəkii, palee ka taa wu patə. ⁵ Kə ryaminii ənji tə nyi ka tighəsənə ŋga uusəra ŋga poonə tə nyi. Əndə *Iserayiila nə nyi, agi slikerənə ŋga Beejaminə, hurənə ŋga əndə Ibəraaniya. Madfa nə'utə bariya ŋga *Yahudiinə əsə, əndə Farisa nji nyi. ⁶ Ma ŋga ŋukə, kə dīi nyi gazhi'waanə ŋga nə'utə bariyatii, ha'ə kə dzəgərə nyi ka cibeenə ka Ikəliisiyanyinə. Ma ka saa'ikii, kə nə'utə nyi bariya ŋga'ə, ma'idəpaamə ənji uushi ashiki.

⁷ Amma patənə ŋga uushi'iitse nji kya nee makə ka upaanə nə nyi bwatyakii, ma əndzə'i, mazabə uushi nə tii akəŋwaciiki putə ŋga Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Əntaa wata uushi'iitse ndzaanə ka uushi zabə akəŋwaciiki, amma patənə ŋga uushi'inə, putə ŋga shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanəki. Ma shiinə tə ci, ci palee ka patənə ŋga uushi'inə. Ka putaakii bwasee nyi ka patənə ŋga uushi'inə, makə giwuuginə nə nyi ka neenə patə kaa nya shii upaa də Aləmasiihu a ədzəməki, ⁹ nya ndzaa maləbəkii da ci. Kə ŋgirə Əntanfə tə nyi ka əndə goonja, acii kə vii nyi goonja ka Aləmasiihu. Ma ŋgirə ci tə nyi ka əndə goonja, əntaa putə ŋga slənaaki makə sətə bii bariya. Ma goonjaanaaki, dacii Əntanfə shigi putə ŋga vii goonjaaki ka ci.

¹⁰ Pooshi sətə mwayi nyi, madaamə shiinə tə Aləmasiihu, nya shii baawədaakii ətə ma'igi ci agi maməətə ənja. Kə mwayi nyi nya ləbə da ci, nya sa cibə makə sətə sii ci naakii, nya luuvə əntənə makə sətə luuvə ci əntənə, * ¹¹ kaa nya shii madfənə agi maməətə ənja, taa də iitə patə.

Da gazhi'waanə ŋga mbu'unə ka sətə aakəŋwa

¹² Paa nyi bii kə uugi nyi upaa shikwa taa pooshi sə ŋga idəpaanə ashiki ma'ə. Amma, agi dənə nə nyi gazhi'waanə ŋga upaa shikwa, makə ka ci 'wii Yeesu Aləmasiihu tə nyi kaa nya ndzaanə ka naakii.

¹³ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nya, paa nyi kii nəki oo'i, kə uugi nyi upaa shikwakii. Amma uushi rəŋwə cii kya dfa: agi bwaseenə nə nyi ka sətə nja dfa a ba'a patə, nya dfa gazhi'waanə ŋga mbu'unə ka sətə aakəŋwa. ¹⁴ Agi cinənə nə nyi əntsahənə aakəŋwa kaa nya mbu'u ka muudinə ka upaa də shikwa, waatoo, əpinə ŋga ha dagyə. Acii ka upaa də əpinəkii 'wii Əntanfə tə nyi dacii Yeesu Aləmasiihu.

¹⁵ Ma amə ənə uugi vii goonja gaamə zəŋanə, kə dəbee ama ndzaanə də tsarə ŋga hiimatsa. Madfa tə'i hara ənji agyuunə dīi hiimatii pamə, ka baariinə nə Əntanfə ka tii, təya shii. ¹⁶ Ma dfaanaamə tanə, dzaamə aakəŋwa də nə'u rəgwanə mbu'yaamə ka ənshinə agikii.

¹⁷ Ndzəkəŋushi'ina, unə patə, nə'umə dərəpaaki. Dzəgunəmə tə ənjitə ca slənə makə sətə cuuna nee ina slənə əsə. ¹⁸ Acii tə'i hara ənji lanə ndzaa ka ənji daawaanə ŋga sətə ci əntənə ŋga Aləmasiihu ashi ənfwə a moo baariinə. Kə wabi nyi koonə agyanə ətsə bəzəkii, amma wanyinə ka ənənə ka dzəkwatənə koonə, ha'ə maa, da kiinə agiki. ¹⁹ Ma ənjitsa, zamaginə nə ənjə a zamagi də tii. Acii uushi'iitə kadeesəkə ka shishinətii nə əntanfənyinatii. Ma sətə ca kira ka tii

3:4 3.4 2 Koor. 11.18,21. **3:5** 3.5 Luka 1.59; Rooma 11.1. **3:6** 3.6 Slənə 8.3; 22.4; 26.9-11.

3:7 3.7 Mat. 13.44,46. **3:9** 3.9 Rooma 1.17. * **3:10** 3.10-11 Rooma 6.8-11; 2 Koor. 4.10-11; madfənə agi maməətə ənja: Slənə 4.2; Rooma 5.17. **3:12** 3.12 1 Tim. 6.12; 2 Tim. 4.7; Ibər. 12.1. **3:14** 3.14 1 Koor. 9.24-25. **3:16** 3.16 Gal. 6.15-16. **3:17** 3.17 1 Koor. 4.16; 1 Piita 5.3. **3:18** 3.18 1 Koor. 1.23; Gal. 6.12.

ayinē, tē ci neenē tii da mēghērēvənē. See buurē uushi'inē n̄ga duuniya tanē nēndē a ədzəmətii. ²⁰ Ma amē, ənji n̄ga dagyē naamē, waatoo ənji n̄ga n̄wan̄juunē n̄ga Əntanfē. Jigaginē n̄ga Maluu gaamē dadagyē ciina gēra, waatoo, Slandanē Yeesu Aləmasiihu. ²¹ Ma ca, ka zhi'weenē nē ci ka matəgugunē shishiinē gaamē, ca ndzaa da mēghērēvənē makē naakii. Ka đanē nē ci ha'ē dē mađuunē baawəđaakii. Dē baawəđakii cii kəya đa n̄wan̄juunē taa agyanē mi patē.

4

Damē moodasəkē n̄ga ləbənē da Slandana

¹ Ndzəkənjushi'inəkya, kē uu'i nyi tuunē, n̄ga'ə ka nyi nē ənənē ka neenē koonē ka shanjē. Sē n̄ga moodasəkaaki nuunē, sē n̄ga dəlaginaaki nuunē əsē. Yoo, kadfashinyinaaki, makē kē shii unē oo'i, ka ənyanē nē Aləmasiihu, kənjaanēmē ndihē ndihē agi ləbənē goonē da Slandana.

² Agi kədiinē nē nyi acii Afoodya da Sintiki, tuutəta'ə, ga mabizhinē a ndzaanē ahadatii ma'ə, wa təya ndzaanē ka ma rəjwə, makē đii ci ləbē nē tii da Slandana. ³ Ma hē əsē đii, n̄nyuni guva-slənaakya, agi kədiinē nē nyi aciiku kaa ha tsakē tē makiitsa, acii kē đii inē gazhi'waanē da tii agi waaza N̄nyuni Habara. Kē slənyi tii da Kalimasē da patənē n̄ga hara guvii-slənaaki. Manaahəkii nē ləmē n̄ga ənjitsē asəkē ləkaləkātē n̄ga Əntanfē, waatoo, ləkaləkātətē na baarii tē ənjitē upaa əpinē n̄ga ca'ə ndəjwə ndəjwə.

⁴ Yoo, taa guci patē, damē moodasəkē agi ləbənē goonē da Slandana. A dzəkwatē nyi banē koonē əsē: damē moodasəka. ⁵ Wa haala goonē a ndzaanē n̄nyunikii akəjwacii taa wu patē. Kədəhē nē Slandanē ka shinē. ⁶ Goona buurē taa mi. Amma, taa agi mi patē, baariimē ka Əntanfē sətē cuuna moo agi də'wa, una kəđii aciikii dē kuyiriinē tē ci. ⁷ Mađa kē đii unē ha'ə, ka viinē nē Əntanfē koonē ndzaanē jamē ətə palee ka shiinē n̄ga əndē shinjkinē patē. Jamənəkii na nəhē ədzəmuunē da hiima goonē, una ndzaa ka mabanee ma'yanē agi ləbənē goonē da Yeesu Aləmasiihu.

⁸ Ndzəkənjushi'ina, wiinē səndē ciina uudəpaagi koonē: ma đanuuna, kavəmē n̄nyuni uushi'inē n̄ga goon̄ga aagi hiima goonē, ətə bahē đuunətənē, uushi'iitē ndzaa dē rəgwakii, ətə malaabakii. Kavəmē əsē aagi hiima goonē tē sətē ca kadeesəkē ka ənja, ətə n̄ga dəlaginē. Taa n̄gutē uushi, mađa kē nee unē n̄nyunikii, bahē dəlaginē, kavəmē aagi hiima goonē. ⁹ Slənətēmē sətē jigunyii koonē, una slənətē sətē luuvuunē da sətē fii unē a maki da sətē nee unē agi ndzaanaaki. Mađa kē đii unē ha'ə, ma Əntanfē Əndē vii ndzaanē jamē, ka ndzaanē nē ci doonē.

Kuyiriinē n̄ga Bulusē tē ənji Filipi

¹⁰ Ma agi ndzaanaaki ləbē da Slandana, kē đii nyi moodasəkē ka shanjē. Acii agi magərə saa'i, kē ənyuunē ka buurətənē tē nyi. Paa

3:19 3.19 Rooma 16.18. **3:20** 3.20 Af. 2.6; Ibər. 13.14. **3:21** 3.21 Rooma 8.29; 1 Koor. 15.25,28,43-53; Kwal. 3.4. **4:1** 4.1 1 Tees. 2.19-20. **4:3** 4.3 Slənē 3.5. **4:4** 4.4 2.18. **4:5** 4.5 1.10; Rooma 13.11-12; 1 Koor. 16.22; Ibər. 10.25; Yak. 5.8; 1 Tees. 5.1-2. **4:6** 4.6 Jab. 37.5; Mat. 6.25; 1 Piita 5.7. **4:7** 4.7 Yooh. 14.27; Kwal. 3.15. **4:8** 4.8 Rooma 12.17-18. **4:9** 4.9 3.17; 1 Koor. 13.11.

nyi bii oo'i, kə bwasee unə ka buurətənə tə nyi, amma rəgwa nəndə ma'upaamuunə nga ɗanə ha'ə. ¹¹ Əntaa putə nga əteenaaki ka uushi bii nyi ha'ə, makə kə jigunyii ndzaanə də mabanee ma'yanə də sətə upaa nyi. ¹² Kə shii nyi makə sətə ndzaanəki agi ghanə, kə shii nyi əsə makə sətə ndzaanəki maɗa tə'i uushi'inə aciiki laŋə. Madzəgunəkii nə nyi anəkii taa da patə, taa ka ŋgutə saa'i əsə. Ka mabanee ma'yanə nə nyi, taa nyi maburəkii, taa nyi də maɗəfənə, taa tə'i uushi'inə laŋə aciiki, taa nyi agi ghanə. ¹³ Tə'i nyi da ŋgeerənə nga sə'watə taa mi patə putə nga Aləmasiihu. Ci ca vii ka nyi ŋgeerənəkii.

¹⁴ Patə da ha'ə, makə cakuunə tə nyi agi cibaaki, kə ɗii unə ŋga'ə. ¹⁵ Unə ənji Filipi, unə də noonə nə, kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi ənji waaza Njuni Habara, saa'itə maɗəgi nyi anə hanyinə nga Makiduuniya, taa rəŋwə, pooshi əndə'i Ikəliisiya ləbə ciinə da nyi agi viishinə maɗaamə unə. ¹⁶ Taa saa'itə nyi də Teesaloonika maa, əntaa wata rəŋwə sləkee unə ka nyi ka sə ŋga tsakənə də nyi. ¹⁷ Amma əntaa viinə goonə cii kya moo. Aa'a, bwatya cii kya alə koonə ka tsakəvənə aagyanə ŋunyi slənə goonə. ¹⁸ Kə liwə nyi patənə nga sətə dəbɛe; ha'ə maa, kə paləgi. Makə kə kira Apafəroodita ka nyi patənə nga uushi'iinə sləkee unə ka nyi, pooshi uushi cii kya moo ma'ə. Ma uushi'iinə sləkee unə ka nyi, ŋunyi uushi akəŋwacii Əntaŋfə, makə sataka ətə cii kəya luu, ca kaɗeesəkə ka ci. ¹⁹ Ma Əntaŋfwaaki, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi ɗuunuunaakii, ka viinə nə ci koonə patənə nga sətə dəbɛe una upaa daci Yeesu Aləmasiihu. ²⁰ Wa ənjə a ɗuunətə tə Əntaŋfə Dəsənaamə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

²¹ Yoo, nəhəpaamə tə ənji nga Əntaŋfə patə də rəŋwə rəŋwə agi ləmə nga Yeesu Aləmasiihu. Ma ənji nə'unə ənə ɗii inə ganə ka hakii, kə nəhəpaa tii tuunə patə. ²² Kə nəhəpaa patənə nga ənji nga Əntaŋfə tuunə, ma palee maa, ənjinə ca slənə asəkə yi ŋwanjuunə.

²³ Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə a əɗzəmuunə. [*Aamiina].

Lokalokatə nga Bulusə ka ənji Kwalasiya

¹ Wiinə lokalokatə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntanjə. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti * ² ca nəhəpaa tuunə patə ənji nga Əntanjə də Kwalasiya. Ma una, ndzəkəŋushi'iniinə nuunə ənji goonğa. Ləbə da Aləmasiihu nuunə. Wa Əntanjə Dəsənaamə a da koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntanjə putə nga ənji Kwalasiya

³ Ma inə agi da də'wa ka putə goonə, agi kuyiriinə niinə tə Əntanjə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa guci patə. ⁴ Agi kuyiriinə niinə tə ci, acii kə fii inə makə sətə vii unə goonğa ka Yeesu Aləmasiihu. Kə fii inə əsə makə sətə cuuna uudə ənji nga Əntanjə patə. ⁵ Ma cuuna da ha'ə, acii agi kanə nuunə nə ka sətə dəkəpaa Əntanjə koonə gatə dagyə. Dagi fa Njunyi Habara, waatoo, wabənə nga tantanyinə, paariigyuunə də sətə dəkəpaa Əntanjə koonə. ⁶ Agi siyinə nə wabənə nga Njunyi Habara asəkə duuniya patə. Agi kiranə nə ci njunyi ndzaanə a ədzəmə ənji patə, makə sətə cii kəya kira njunyi ndzaanə aahadoonə noonə əsə, ndzanənə ka saa'itə 'watəgyuunə luu wabənəkii. Davə paaratəgyuunə paŋgəraŋə makə sətə dii Əntanjə koonə barəkaanə. ⁷ Kə jigunyuunə pwapoonə nga Əntanjə acii kadashinə geenə əpafərasə. Ma ca, əndətə ciina slənə ka hakii nə ci; də ədzəmə rəŋwə cii kəya slənə ka Aləmasiihu ahadoonə ka madəbama geenə. † ⁸ Ci bii keenə makə sətə kavə Ma'yanə nga Əntanjə uudənə a ədzəmuunə.

⁹ Ci dii daga ka saa'itə fii inə habara goonə ha'ə, mazaarəmiinə ka da də'wa ka Əntanjə ka putə goonə, ina da də'wa kaa ca shiitə koonə patənə nga sətə mwayi ci, waatoo, wa ca tsakə koonə Ma'yanaakii koonə upaa hankala da shii uushi'inə nga'ə. ¹⁰ Madə kə dii ha'ə, ka mbeenə nuunə ka ndzaanə makə sətə mwayi Slandanaamə, una da sətə kadeesəkə ka ci taa guci patə. Ka danə nə ndzaanə goonə nga'ə də dagwa slənə kama kama, ka tsakənə nuunə dzənə aakəŋwa əsə agi shiinə tə Əntanjə. ¹¹ Ma ca, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi məghərəvənaakii. Aciikii agi kədiinə niinə aciikii əsə, kaa ca vii koonə ngeerənaakii ka shanə, una shii ndzaanə ndihə ndihə, una mbee ka sə'watə taa mi patə. ¹² Kuyiriimə tə Dəsənaamə də moodasəka, acii kə mbu'utəgi ci duunə bahə upaa njunyi uushi'iitə dəkəpaa ci ka ənjaakii agi camənə. ¹³ Ci luupaa taamə acii baawəda nga təkunə, ca əjipaa taamə jamə agi njwanjuunə nga Uzənaakii kadashinaakii. ¹⁴ Uzənaakii tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə, daciikii ndzaa amə ka dimuyinə.

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: Gal. 1.1. **1:3** 1.3 Af. 1.16; 1 Tees. 1.2-3. **1:4** 1.4 Af. 1.15. **1:5** 1.5 1 Piita 1.3-4; Af. 1.13. **1:6** 1.6 Slənə 2.41; Rooma 1.13; 1 Tim. 3.16. † **1:7** 1.7 Əpafərasə: 4.12; Filim. 23. **1:8** 1.8 1 Koor. 8.1. **1:9** 1.9-10 Af. 1.17; Fil. 1.9. **1:10** 1.10 Af. 4.1; 2.10; Fil. 1.27. **1:11** 1.11-12 Rooma 5.2; Af. 1.18. **1:13** 1.13-14 Yooh. 5.18; Luka 22.53; Slənə 26.18; Af. 1.6,7,21; 2.2; 6.12.

*Wabənə aḡyanə Yeesu *Aləmasiihu da slənaakii*

15 Ma Əntanfə, pooshi əndə sha nee ka ci.
 Amma ma Aləmasiihu ənə nee ənji də ginə,
 ndilə ndilə makə sətə dīi Əntanfə nə ci.

Ci nə nga təkəɲwanə
 palee ka patənə nga sətə ghənyi Əntanfə.
 16 Taa mi patə, daciikii ghənyi Əntanfə,
 sətə aḡintanfə da sətə anə hanyinə,
 uushi'iitə ci ginə a nee
 da ətə pooshi ginə ka neenə patə,
 da uushi'iitə gatə dagyə da i əpinə a matii patə,
 taa iitə nə baawədatii patə.
 Daciikii ghənyi Əntanfə uushi'inə patə,
 ka ci ghənyi ci əsə.

17 Aləmasiihu nə təkəɲwanə nga taa mi patə,
 ci nə kilatii əsə.

18 Ci nə nə nga shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya. †
 Ci 'watəgi də Ikəliisiya,
 tə ci 'watəgi Əntanfə maḡeenə aḡi maməətə ənji
 kaa ca ndzaanə ka gawə nga uushi'inə patə.

19 Acii kə kəḡeesəkə ka Əntanfə
 kaa Uuzənaakii a ḡḡərə
 tə patənə nga ndilə ndilə tə ndzaanaakii.

20 Kə kəḡeesəkə ka Əntanfə əsə
 kaa təya nara daciikii taa tii da mi patə.
 Kə kira ci jamənə
 dāgi əjigi idənə nga Uuzənaakii ashi ənfwa.
 Də ḡanə ha'ə ḡeegi ci taa ka mi patə
 a duuniya da dadāgyə,
 təya ndzaanə da ci ka ma rəɲwə yadə mabizhinə.

21 Ma ḡga ḡukə, ma una, ənji daawaanə ḡga Əntanfə njuunə. Dzaḡə
 dzaḡə njuunə da ci acii 'waslyakəətə njuuna ḡaadḡa da ətə njuuna
 hiima. 22 Amma, ma ḡga ənəna, kə haḡatə Əntanfə duunə dāgi
 əntənə ḡga Uuzənaakii, koonə ndzaa ka ma rəɲwə ləbə da ci, una
 shii ndzaanə ka ənjaakii, una ndzaanə malaafakii, yadə idəpaa uushi
 ashuunə, saa'itə nuunə a dzə aakəɲwaciikii. 23 Maḡa kaa ca ḡa ha'ə,
 see a dzuunə aakəɲwa də vii ədzəmə ka Yeesu, una kəɲaanə ndihə
 ndihə, goonə gugudə. Gaḡə taa mi a ḡḡərəgi haɲkala goonə shaɲə,
 ga hiima goonə a dzəgi anə sətə fii unə asəkə Njuni Habara. Ma nyi
 Bulusə, slənaaki nə waaza Njuni Habaratsa. Waatoo Njuni Habarakii
 waazii ənji ka taa wu patə asəkə duuniya.

Slənə ḡga Bulusə ka ənji nə'unə tə Yeesu

24 Yoo, ma ḡga ənəna, ka moodasəkə nə nyi putə ḡga cibəənə cii
 kya cibə ka putə goonə. Acii dāgi cibəənə cii kya cibə cii kya uudəpaa
 cibətə ḡəkəpaa Aləmasiihu ka putə ḡga shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya.

1:15 1.15 Yooh. 1.18; 2 Koor. 4.4; 1 Tim. 6.16; Ibər. 1.3. **1:16** 1.16 1.13; Yooh. 1.3,19; 1
 Koor. 8.6; Ibər. 1.2. **1:17** 1.17 Yooh. 1.1; 8.58. † **1:18** 1.18 nə ḡga shishinə: 2.19; 3.15; Af.
 1.22-23; ci 'watəgi: Slənə 4.2; 26.23; 1 Koor. 15.20; Səniinə 1.5. **1:19** 1.19 2.9-10; Yooh. 1.16;
 Af. 1.23. **1:20** 1.20 Rooma 3.25-26; Af. 1.9-10,21; 2.13-16. **1:21** 1.21-22 Rooma 5.10; Af.
 2.12-13; 5.27. **1:23** 1.23 2.7; Af. 3.17; 1 Tim. 3.16; Ibər. 3.6.

²⁵ Əntañfə ta'i tə nyi kaa nya ndzaa ka əndə slənənə ka İkəliisiya. Ci kavə tə nyi ka da slənətsə ka putə goonə, waatoo, slənə n̄ga waazagi wabənəakii patə. ²⁶ Ma n̄ga n̄kə, ma'umbeekii n̄ji wabənə n̄ga Əntañfə ka ənja. Amma, ma n̄ga ənəna, kə n̄giragi ci paŋgəraŋə ka ənjaakii. ²⁷ Ma təya, kə d̄ii Əntañfə aniya n̄ga n̄giragi ka tii d̄uunuunə da məghərəvənə n̄ga sətə n̄ji ma'umbeekii. Ma ətsa, ci n̄: unə ətsə əntaa Yahudiinə maa, a ədzəmuunə n̄ Aləmasiihu. Waatoo, weewee ka ndzaanə nuunə ka hakii da Əntañfə agi d̄uunuunaakii. § ²⁸ Aciikii tə Aləmasiihu ciina waaza ka ənji patə, ina dzalə tə tii, ina dzəgunə ka tii də han̄kala, keena kərə tə taa wu patə aakəŋwacii Əntañfə, taa wu ahadatii, təya ndzaanə mazəŋakii agi ləbənətii da Aləmasiihu. ²⁹ Ka putakii cii kya cin̄ə agi slənəkii də mad̄uunə n̄geeriitə vii Aləmasiihu ka nyi. Ci ca slənə ashiki kaa nya uudəpaa slənəkii.

2

¹ Kə mwayi nyi una shii makə sətə cii kya cin̄ə ka putə goonə da ənji Lawədikiya da hara ənjitə pooshi sha nee ka nyi də ginətii. ² Ma cii kya da ha'ə, koonə kəŋaanə ndihə ndihə də n̄geerənə asəkə ədzəmuunə, una uud̄əshi, una shii ndzaanə ləbə ka hakii, una shii n̄ga'ə tə wabəətə n̄ji ma'umbeekii, koonə paaratəgi n̄ga'ə tə sətə baarii Əntañfə kaamə, waatoo, Aləmasiihu. ³ Daciikii tanə upaa n̄ ənji shii uushi da n̄unyi hiima patə.

⁴ Ma bii nyi ətsa, acii gadə taa wu a ha'utə duunə də makudə kudə wabənə n̄ga jarəwiinə. ⁵ Taa n̄gahi d̄ii amə dzadə dzadə, amma ləbə ka hakii n̄ ma'yanə gaamə. Makə fii nyi vii unə ədzəmə ka Aləmasiihu, kəŋaanuunə ndihə ndihə, kə d̄ii ka nyi moofasəka.

*Kura əpinə agi ləbənə da *Aləmasiihu*

⁶ Makə kə liwuunə tə Yeesu Aləmasiihu, ndzaa ci ka Slandanuunə, dəmə aakəŋwa də ndzaanə ləbə da ci ha'ə. ⁷ Ndzaamə asəkə ciikii makə sətə ci ənfwə a əji slərəginə aagi hanyi. Tsakəmə gərənə aakəŋwə aakəŋwa, dəmə aakəŋwa də vii goŋga ka ci makə sətə jigunyuunə, kuyiriimə tə Əntañfə taa guci patə.

⁸ Nəhəmə noonə na acii ga taa wu a ha'utə duunə də makurəŋə shiinaakii n̄ga zabə. Ma tsarə n̄ga shiitsa, dagi alə'aada n̄ga ənji shiŋkinə shigi da n̄ga bariyatii, əntaa dagi dzəgunənə n̄ga Aləmasiihu.

⁹ Ma bii nyi ətsa, acii ma Aləmasiihu, ashikii caama nee ka patənə n̄ga ndilə ndilə tə ndzaanə n̄ga Əntañfə. ¹⁰ Ma una, kə upaa unə tə patənə n̄ga tantanyitə əpinə n̄ga Əntañfə dagi ləbənə goonə da Aləmasiihu. Ci ca da n̄wanuunə agyanə patənə n̄ga uushi'itə da i əpinə a matii, taa iitə n̄ baawədatii patə.

¹¹ Dagi ləbənə goonə da ci əsə upaa unə tantanyitə *ryaminanə. Waatoo, əntaa tsarə n̄ga ryaminaatə ci ənji shiŋkinə a da, amma, ma tsarə n̄ga ryaminaatsa, n̄gərəgi han̄kala n̄ga da 'waslyakəənə. Ci n̄ ryaminanə n̄ga Aləmasiihu. ¹² Ma saa'itə d̄ii ənji koonə bapətisəma,

1:24 1.24 2 Koor. 1.5; 11.23-29; Af. 3.13. **1:25** 1.25 Af. 3.1-3. **1:26** 1.26-27 2.2; 4.4; Af. 3.6. § **1:27** 1.27 məghərəvənə: 3.4; Rooma 5.2; Af. 1.18. **1:28** 1.28 Af. 4.13. **1:29** 1.29 Af. 3.20; Fil. 4.13. **2:2** 2.2 1.26-27; Af. 5.2. **2:3** 2.3 Waḅ. 2.4-5; 1 Koor. 1.24,30; Af. 3.19. **2:4** 2.4 2.8; Rooma 16.18. **2:5** 2.5 1 Koor. 5.3. **2:7** 2.7 1.23. **2:8** 2.8 1 Tim. 6.20. **2:9** 2.9-10 1.19; 2.15,20; Af. 1.21. **2:11** 2.11 Af. 2.11.

kə ndzaa ci makə kə ɲgəɗɗəgi ənji tuunə ləbə da Aləmasiihu, ənjə a madee koonə ləbə da ci əsə, acii kə gi'yuunə ɲgeerənə ɲga Əntanɗə ətə madee ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. ¹³ Ma ɲga ɲukə, makə maməətə ənji ɲji Əntanɗə a nee koonə putə ɲga slənə 'waslyakəənə goonə da putə ɲga ghatə shiinə goonə tə ci. Amma, ma ɲga ənəna, kə madee ci koonə ləbə da Aləmasiihu, ca tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə patə, ¹⁴ ca tsəərəgi ləkələkətə ɲga bəzə dəməətə ɲja nə'u taamə putə ɲga ghatə nə'u *bariya, ca tsəərəgi də gwa'avənə aashi ənfwa. ¹⁵ Də əntənə ɲga Aləmasiihu ashii ənfwa kanəvə ci ka ɲgeerənə ɲga patənə ɲga uushi'iitə da baawəɗa. Ca kwaasləgi mapa agyanətii patə, ca ɗavə ka tii ayinə akəɲwacii patənə ɲga ənja.

¹⁶ Acii ha'ə, ga taa wu a yaaree ka ɗəəkə koonə bariya agyanə zəma taa sə ɲga sanə, taa ɗaada kumənə, taa kumənə ɲga kəɲənə ɲga kura ləgida taa agyanə ifə uusərə ɲga əpisəka. ¹⁷ Ma uushi'iitə patə, ma ɲga ɲukə, kə ndzaa tii ka məndzaanɲu'inə ɲga sətə na ɗa. Amma, ma tantanyinəkii, Aləmasiihu. ¹⁸ Goona kapaa rəgwa kaa taa wu a saawee koonə də banə oo'i, əndə'i uushi nə ci, acii puta cii kəya siini, ca həətəpaa naakii nə ɲga da'wa, ca paslə tə malaa'ikanyinə əsə. Ma tsarə ɲga əndətsa, aslətə naakii nə cii kəya aslətə zabə. Hiima ɲga əndə shiɲkinə nə hiimaakii. ¹⁹ Kə kagi tii tə Aləmasiihu ətə dīi ka nə ɲga shishinə, waatoo, Ikəliisiya. Makə sətə dīi shishinə ɲga ənda magəɲukii də bərəda ka gwadə ka gwadə, ha'ə ndzaa Ikəliisiya patə magəɲukii ka hakii də baawəɗa ɲga Aləmasiihu, təya upaa zəma, təya gərə makə sətə mwayi Əntanɗə.

*Məətənə da madətənə ləbə da *Aləmasiihu*

²⁰ Yoo, kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə məətəgyuunə. Makə dīi ha'ə, kə ndzaa ci, pooshi bariya ɲga ənji *duuniya da ɲgeerənə anuunə ma'ə. Ya makə dīi ha'ə əna, ka mi sanə cuuna ənə ka ɗanə makə ɲga ənji duuniya? Ka mi sanə cuuna nə'u wabəətsə ci ənjə a waaba? Agi banə nə ənji: ²¹ “Ga ha kəsə sətə aaciiku, ga ha təbətə sətə, ga ha uree ka ətsə əsə”. ²² Ma tsarə ɲga bariyaniitə patə, agyanə uushi'iitə ca saawagi pii pii ci təya wabə. Pooshi bwatyatii ma'ə. Əndə shiɲkinə ci saakii laalatə bariyaninəkii da dzəgunənəkii. ²³ Ma tsaratii, ma neenə ənda, makə dagi shiinə ca shigi, acii agi kavənə nə tii əndə ka paslənə, ca banee ka naakii na, ca cibə də shishinəkii. Amma, ma tantanyinəkii, ma bariyaniitə patə, pooshi bwatyakii, acii pooshi tii da baawəɗa ɲga təɲapaa sətə mwayi shishinə ɗanə shaɲə.

3

¹ Kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə madee Əntanɗə koonə agi maməətə ənja. Makə kə shii unə ha'ə, kavəmə hiima goonə agyanə sətə dagyə ka hatə dīi Aləmasiihu dasə asəkə dəgələ ɲwanjuunaakii, da ciizəma Əntanɗə. ² Davəmə hiima goonə agyanə sətə davə. Goona ka hiima ka sənə agi duuniya. ³ Acii kə məətəgyuunə, ma'umbeekii nə əpinə goonə asəkə cii Aləmasiihu ga Əntanɗə. ⁴ Aləmasiihu nə

2:12 2.12 3.1; Rooma 6.3-4; Af. 1.19-20; 2.6. **2:13** 2.13 Af. 2.1,5. **2:14** 2.14 Af. 2.15-16; 1 Piita 2.24. **2:15** 2.15 2.9-10. **2:16** 2.16 Rooma 14.1-6. **2:17** 2.17 Ibər. 8.5. **2:18** 2.18 Af. 1.21. **2:19** 2.19 1.18; Af. 4.16. **2:20** 2.20 2.9-10; Gal. 4.3-5,9. **2:21** 2.21-22 Isaa. 29.13; Mat. 15.9; 1 Tim. 4.3; Ibər. 13.9. **3:1** 3.1 2.12; Af. 1.20. **3:2** 3.2 Mat. 6.33. **3:3** 3.3 Rooma 6.4; 2 Koor. 5.14.

tantanyinè nga əpinè goonə. Ka jiganə nuunə da ci, una ndzaanə agi duunuunaakii saa'itə nii kəya jiga. *

Iirə əpinə da kura əpinə

⁵ Makə ha'ə ənə dīya, see a bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə agi *duuniya. Waatoo, goona aləhiinə, goona dā ajjijnəənə, goona dā badawaanə, goona ndzaa ka moo slənə bwaya uushi'inə, goona nee ka uushi'inə mətə mətə, acii ka ndzaanə nə səkii makə uuləminə goonə.

⁶ Putə nga tsarə nga slənətsə ha'ə nə mabətəsəkə nga Əntanfə a shi aanə ənjitə naanagi ka fanə tə ci. ⁷ Unə də noonə nə maa, ma saa'itə unə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə, kə njuuna dā tsarə uushi'iitsa.

⁸ Amma, ma nga ənəna, bwaseemə ka patənə nga uushi'iina. Waatoo, goona madfee ka mabizhinə, goona bəzə səka, goona dā ngərəkikinə, goona dzaanahiinə, goona wabə sə nga ayinə. Ma ətsa, ga ca shigi da moonə shaṅə. ⁹ Goona jaarəkəshi ma'ə əsə. Acii kə bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə nga nəkə da bwaya slənə goonə, ¹⁰ una upaa kura haṅkala. Ma ətsa, Əntanfə vii koonə. Agi dzənə nə ci də hadəginə taa guci patə kaa ca pusha da naakii haṅkala, koonə tsakə shiinə tə ci də nga'ə. ¹¹ Ci dīi, pooshi kama kamaanə nga *maryamina ənja da ənjitə pooshi ryaminii. Pooshi banə, waanə məshipətə ənda. Pooshi banə waanə əndətə pooshi shii uushi'inə. Pooshi banə waanə mava taa dimwa. Tii patə, uushi rəṅwə nə tii akəṅwacii Əntanfə. Amma Aləmasiihu nə magadə uushi. Ci nəndə a ədzəmə ənjitə ləbə da ci patə.

¹² Ma unə, ənji nga Əntanfə nuunə. Kə uu'i ci tuunə, kə ta'i ci tuunə. Makə ha'ə, nəhəmə təgunuunə nga ənja, una dā nga'əənə, una hətəpaa noonə na akəṅwacii ənja, una kəsə ənji də moodasəka, una səwatə taa mi patə, ¹³ una ndzaa də səkə pu'u. Madə kə ma'i mabizhinə ahada hara ənji agyuunə, wa təya tyaafyagishi. Tyaafyagishimə makə sətə tyaafyagi Slandanaamə tuunə. ¹⁴ Ma palee pata, uufəshimə, acii uufənə nə anətənə tuunə ka ma rəṅwə. ¹⁵ Ma jamətə ci Aləmasiihu a vii, wa ca nəhə patənə nga uushi'iitə cuuna moo slənənə. Acii ka ndzaanə agi jamənə ha'ə 'wii Əntanfə tuunə, una ndzaanə makə əndə rəṅwə. Ndzaamə ka ənji kuyiriinə tə ci əsə.

¹⁶ Kəsətəmə wabənə nga Aləmasiihu a ədzəmuunə təṅə təṅə. Dzəgunəshimə, una dzaləshi ahadoonə də haṅkala. Duunətəmə tə Əntanfə də ka wanyanə kama kama, una dūunətə tə ci də wanyaatə ci Ma'yanaakii a vii koonə. Dəlāmə də ci də moodəfuunə patə, una kuyirii tə ci. ¹⁷ Ma slənə goonə da wabənə goonə patə, dāmə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu, una kuyirii tə Əntanfə Dəsənaamə də ləməkii əsə.

Ndzaanə nga ənji nə'unə tə Yeesu agi kura əpinə

* **3:4** 3.4 Gal. 2.20; Fil. 1.21; duunuunaakii: 1.27; Fil. 3.21; 1 Koor. 15.43; 1 Yooh. 3.2. **3:5** 3.5-8 Gal. 5.19-21. **3:5** 3.5 Rooma 6.6,11; Gal. 5.24; Af. 4.19; 5.3. **3:6** 3.6 Af. 5.6. **3:7** 3.7 Rooma 1.18; Af. 5.8. **3:8** 3.8 Af. 4.29; 5.4. **3:9** 3.9 Af. 4.22,25. **3:10** 3.10 'Wat. 1.26-27; Af. 4.24. **3:11** 3.11 2.11; Gal. 3.28; 1 Koor. 12.13. **3:12** 3.12-15 Af. 4.2-4. **3:13** 3.13 Af. 4.32. **3:14** 3.14 Af. 5.2. **3:15** 3.15 1.18,20; 2 Koor. 13.11; Af. 1.23; 4.4. **3:16** 3.16-17 Af. 5.19-20; Ibər. 13.15.

18 Ma unə makinə, baneemə ka nuunə akəɲwacii ɲguyirənə goonə, makə sətə dəbee una da agi ləbənə goonə da Slandanaamə.

19 Unə ɲguyirənə əsə, uudəmə makinə goonə, goona kəsə tə tii də bwaya aginə.

20 Unə manjeevənə, fatəmə sətə ci ənjitə pwayi tuunə a ba koonə patə, una datə, acii ci kadeesəkə ka Slandanaamə.

21 Unə dii manjeevənə əsə, goona dzalə manjeevənə goonə də bəzee ka səkətii zabə zabə, acii gadə ədzəmətii a lagi.

22 Unə maviinə, fatəmə sətə ci slanjii nuunə ənji shiɲkinə a ba koonə patə, una datə. Goona slənətə ɲga'ə wata ka rəgwa ginətii koonə shii kadeesəkənə ka tii. Amma slənəmə ka tii də ədzəmə rəɲwə, makə dii unə ka ənji gər'unə ka Slandanaamə. 23 Taa ɲgutə slənə cuuna slənə patə, slənəmə də ədzəmə rəɲwə, makə ka Slandanaamə cuuna slənə, əntaa wata ka putə ɲga ənja. 24 Kə shii unə, Slandanaamə na vii koonə shikwa goonə, waatoo, sətə dəkəpaa ci ka ənjaakii. Acii Aləmasiihu nə tantanyitə Slandanuunə cuuna slənə ka ci. 25 Patənə ɲga ma'waslyakə ənja, ka ki'itənə nə Əntanɲə ka tii 'waslyakəənatii. Acii ma ca, ka lanə nə ci gəɲwanə də rəgwakii, paa ci ka tsaamənə ka məghərəvənə ɲga ənda.

4

1 Unə slanjii maviinə, kəsəmə maviinə goonə də ɲunyi aginə, una hada də tii makə sətə dəbee. Kə shii unə, tə'i Slandanuunə noonə əsə dagyə.

Wabəɲyinə kama kama

2 Dəmə aakəɲwa də kədiinə acii Əntanɲə. Ciɲəmə, goona zaarə. Kuyiriimə tə ci əsə. 3 Ma una da də'wa, kədiimə ka putə geenə əsə, ka Əntanɲə a wunəgi keenə rəgwa, keena waaza wabənaakii ka ənja, ina dzəgunə ka tii wabənə ətə ɲji ma'umbeekii, waatoo, wabənə agyanə Aləmasiihu. Acii ka putakii nə nyi a furəshinə əndzə'i. 4 Dəmə də'wa, kaa nya shii wabənə furəɲə furəɲə agyanəkii ka ənji makə sətə dəbee.

5 Hakilamə ndzaanə goonə ahada ənjitə ma'ə maluumə tə Yeesu. Taa ɲgutə saa'i patə, d'amə ha'ə. 6 Wa wabənə goonə a ndzaanə ɲga'ə, wa ca ndzaanə ghəghə'i, ca tsakə ənja. Shiimə sə ɲga jikənə taa ka wu patə də rəgwakii.

Muudinə ɲga wabənə

7 Ma agyanə habaraaki, kadə nə Tikikusə a ba koonə patə. Ma ca, ndzəkəɲushi'inaamə nə ci, moodəkii. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rəɲwə. Ənji slənə ka Slandanə niinə da ci. * 8 Ci dii cii kya sləkee ka ci aabii unə, koonə shii makə sətə dii inə ganə, ca tsakə koonə ɲgeerənə a ədzəmuunə. 9 Tii da Unisimasə na dzə. Ma ca, kadəshinə geenə, ndzəkəɲushi'inaamə nə ci, mahoola ənda, əndə vərənə goonə. Ka banə nə tii koonə sətə ca d'aad'a ganə patə. †

10 Ma Arisətarəkusə ənə dii inə ganə a furəshina da ci, kə nəhəpaa ci tuunə. Kə nəhəpaa Marəkusə tuunə əsə, ətə dii tii ka dzədzənə

3:18 3.18–4.1 Af. 5.21–6.9. **3:24** 3.24 Af. 6.8. **3:25** 3.25 Yak. 2.1. **4:1** 4.1 Leew. 25.43.

4:2 4.2–4 Rooma 15.30; Af. 6.18–19. **4:2** 4.2 Fil. 4.6; 1 Tees. 5.17. **4:3** 4.3 Rooma 15.30.

4:4 4.4 1.26. **4:5** 4.5 Af. 5.16. **4:6** 4.6 Af. 4.29; 1 Piita 3.15. * **4:7** 4.7 Tikikusə: Af.

6.21–22. † **4:9** 4.9 Unisimasə: Filim. 10–12.

rəjwə da Barənaba. Madfa kə mbu'i Marəkusə aa hoonə, luumə mu'umuunaakii makə sətə shi nya bii koonə. †¹¹ Kə nəhəpaa Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Yusətusə tuunə əsə. Ma ahada ənji slənənə ciina slənə da tii putə nga *ŋwanjuunə nga Əntanjə, wata tii makkə tanə nə Yahudiinə. Kə cakə tii tə nyi ŋgaanğa'ə.

¹² Kə nəhəpaa Əpafərasə, əndə vəranə goonə, tuunə əsə. Ci maa, əndə slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu nə ci, mabədamə ci ka dfa də'wa ka putə goonə də ədzəmə rəjwə. Agi ciŋənə nə ci də dfa də'wa taa guci patə koonə kəŋaanə ndihə ndihə, una shii slənə sətə mwayi Əntanjə patə, una slənətəgi əsə. §¹³ Kə nee nyi də ginəki makə sətə cii kəya zaarə ka slənənə koonə da ka ənji Lawədikiya, da ənji Yarapwalisə əsə. ¹⁴ Kə nəhəpaa kəfashinə gaamə əndə kuzəka Luka tii da Dimasə tuunə.*

¹⁵ Nəhəpaamə keenə tə ndzəkəŋushi'inə də Lawədikiya. Nəhəpaamə keenə tə Niməfa da ənji Ikəliisiya ətə ca dza də nə gatə asii. †¹⁶ Madfa kə uudəpaa unə janğatə ləkaləkatənə ahadoonə, viimə ka Ikəliisiya ŋga Lawədikiya, təya janğatə ahadatii əsə. Tə'i ləkaləkatətə nyaahə nyi ka tii əsə, kadə nə təya sləkee koonə. Madfa kə liwuunə, janğatəmə ahadoonə. ¹⁷ Ma banuunə ka Arəkipusə, wa ca ciŋə a ma slənətə vii Slandanaamə ka ci, kaa ca uudəpanə. †

¹⁸ Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə muudinə ŋga wabəəna. Kə nəhəpaa nyi tuunə. Ga ca zaanə koonə tuu'ina, a furəshina nə nyi. Wa Əntanjə a dfa koonə pwaroonə.

† **4:10** 4.10 Arisətarəkusə: Slənə 19.29; 27.2; Filim. 24; Marəkusə: Slənə 12.12. § **4:12** 4.12 Əpafərasə: 1.7; Filim. 23. * **4:14** 4.14 Luka: 2 Tim. 4.11; Filim. 24; Dimasə: 2 Tim. 4.10.

† **4:15** 4.15 Lawədikiya: Səniinə 3.14. † **4:17** 4.17 Arəkipusə: Filim. 2.

Täkəŋwanə nga ləkələkətə nga Bulusə ka ənji Teesaloonika

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə koonə, Ikəliisiya nga Teesaloonika, dacia inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji nga Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. Wa Əntaŋfə a da koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə. *

Vii gooŋga nga ənji Teesaloonika da ndzaanatii

² Taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntaŋfə ka putə goonə patə, ina buurətə tuunə agi də'wa taa guci patə əsə. ³ Agi buurətənə niinə tuunə makə sətə cuuna dzə aakəŋwa də slənə putə nga vii gooŋga goonə ka Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə, da makə sətə cuuna ciŋə putə nga uufənə tə ci. Agi buurətənə niinə əsə makə sətə kəŋaanuunə ka gəranə tə ci, ina kavə tuunə aakəŋwacii Əntaŋfə Dəsənaamə. ⁴ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii inə, kə uu'i Əntaŋfə tuunə, kə ta'i ci tuunə koonə ndzaa ka ənjaakii əsə. ⁵ Acii, ma saa'itə jigunyiinə koonə Njunyi Habara, mandzaamə ci wata də ba ma tanə, amma də ŋgeerənə da tsakənə nga Malaaba Ma'yanə. Də ci kəŋaanə inə ka wabənə də gooŋgaanə. Kə shii unə ndzaanə geenə saa'itə inə ahadoonə. Ma ndzaa inə ha'ə, ka puta goonə. ⁶ Unə əsa, kə nyi'u unə dərəpə geenə da nga Slandana. Taa ŋgahi kə upaa cibə tuunə ka shaŋə, kə liwuunə wabənəkii də moodasəka nga Malaaba Ma'yanə. ⁷ Ha'ə ndzaa unə ka sə nga dzəgunənə ka ənji nə'unə patə anə hanyinə nga Makiduuniya da Akaya. ⁸ Dagoonə ma'ya wabənə agyanə Slandana. Əntaa wata agyanə hanyinə nga Makiduuniya da Akaya tanə, amma kə shii ənji vii gooŋga goonə ka Əntaŋfə taa dama patə. Acii ha'ə, pooshi nafa nga da wabənə ka ənji agyanəkii ma'ə. ⁹ Acii agi dazənə nə tii də matii makə sətə liwuunə mu'umuunə geenə saa'itə giinə aa hoonə. Təya dazə də matii əsə makə sətə bwasee unə ka uuləminə, una zhi'wagi aabii Əntaŋfə Əndə vii əpinə, Əndə gooŋga, una gərə'u ka ci. ¹⁰ Agi dazənə nə tii makə sətə cuuna gəra ənyanə nga Uuzənaakii dadagyə, waatoo, Yeesu. Ma ca, kə madəe Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja, ca luupaa taamə acii mabətəsəkə nga Əntaŋfə ətə na shi aakəŋwa.

2

Slənə nga Bulusə də Teesaloonika

¹ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii unə də noonə nə oo'i, ma dzənə geenə aa hoonə, mandzaamə ka zaarənə zabə. ² Kə shii unə, kə cibəe ənji keənə də Filipi, təya dzaanapaa tiinə taabu'u mbu'iinə aa hoonə. Amma, taa ŋgahi kə mwayi ənji təŋapaanə tiinə ka shaŋə, patə da ha'ə dagi tsakənə nga Əntaŋfə gaamə kə waazii inə koonə Njunyi Habaraakii yadə ŋgwalənə. ³ Ma waazanə geenə, əntaa jirakənə

* **1:1** 1.1 Silasə: 2 Koor. 1.19; 2 Tees. 1.1; 1 Piita 5.12; Timooti: 1 Koor. 4.17; Teesaloonika: Slənə 17.1. **1:2** 1.2-3 2.13; Fil. 1.3; Kwal. 1.3; 2 Tees. 1.3; 2.13. **1:3** 1.3 5.1-2. **1:4** 1.4 2 Tees. 2.13,16. **1:5** 1.5 1 Koor. 4.20. **1:6** 1.6 Slənə 17.5-9; 2 Koor. 6.10; 2 Tees. 3.7,9. **1:8** 1.8 Rooma 1.8. **1:9** 1.9 Yooh. 17.3; Slənə 14.15. **1:10** 1.10 5.1-2,9; Rooma 5.9. **2:1** 2.1 1.5,9. **2:2** 2.2 Slənə 16.19-24; 17.1-9.

taa bwaya hiima. Maɗamiinē jarēwiinē agyanē ɛnji ɛsē. ⁴ Amma kē yarədii ɔntanɗfē tiinē, ca ba'avē waaza Njunyi Habara aacii inē; ha'ē wabiinē makē sētē ba'avē ci aacii inē ɛsē. Ma'aləmiinē kaɗeesəkənē geenē ka ɛnja, amma kaɗeesəkənē geenē ka ɔntanɗfē. Acii ci shii ɛdzəmiinē. ⁵ Kē shii unē, mawabəmiinē koonē mandikē ndikē wabənē, mawaazamiinē koonē Njunyi Habara ɛsē keena shii upaa dē uushi acii unē. ɔntanɗfē nē seedanē tiinē. ⁶ Ma'aləmiinē dələnē n̄ga ɛnji diinē, taa acii unē, taa acii hara ɛnji pamē. ⁷ Makē d̄ii ci masləkee ɛnji n̄ga Aləmasiihu niinē, kaɗa kē ɓaarii inē koonē gawuunē geenē. Amma maɗamiinē ha'ē. Kē ndzaa inē da han̄kala ahadoonē, makē sētē ci mənē a ndzaanē ahada manjeevənətē. ⁸ Kē uu'iinē tuunē lan̄jē. Matasəkakii niinē, ɛntaa wata ka waaza koonē Njunyi Habara n̄ga ɔntanɗfē tanē, amma ka wēgi ɛpinē geenē ka putē goonē. Lan̄jē uu'iinē tuunē dərəva.

⁹ Ndzəkəŋushi'ina, agi buurətənē nuunē cibə geenē agi mandalē slənə. Ma saa'itē waazii inē koonē Njunyi Habara, kē slənyiinē vədē da uusəra keena upaa dē zəma aa meenē, acii geena ndzaa ka tərənē agyanē taa wu ahadoonē. ¹⁰ Kē nee unē dē ginuunē. ɔntanɗfē nē seedanē tiinē ɛsē oo'i, ha'ē n̄jiinē ahadoonē, unē ɛnji nē'unē: makətsē ɛnji n̄jiinē, ɛnji slənē uushi dē rəgwakii n̄jiinē. Mashimē ɛnjə a idəpaa bwaya uushi ashiinē. ¹¹ Acii kē shii unē, kē slənyiinē koonē dē rəŋwə rəŋwə patē, makē sētē ci dənē a slənē ka manjeevənaakii. ¹² Waatoo, kē ndzaa inē ka vii koonē n̄geerənē, ina banee ka ɛdzəmuunē, ina dzəkəwatē koonē ɛsē koonə slənē sētē kaɗeesəkē ka ɔntanɗfē. Ci 'wii tuunē koonə ndzaanē agi n̄wan̄juunaakii, una shii d̄uunuunaakii.

¹³ Agi kuyiriinē niinē tē ɔntanɗfē aanəkii aanəkii. Acii, ma saa'itē waazii inē koonē wabənaakii, maluumuunē makē wabənē n̄ga ɛndē saakii, amma, makē sētē ci ɛnjə a luu wabənē n̄ga ɔntanɗfē liwuunē; ndilē ndilē wabənaakii liwuunē. Wabənəkii ca slənē asəkē ɛdzəmuunē ɛsē, unē ɛnji nē'unē. ¹⁴ Ndzəkəŋushi'ina, ma sētē kulii agyanē Ikəliisiyan̄yinē n̄ga ɔntanɗfē anē hanyinē n̄ga Yahudiya, waatoo agyanē ɛnji nē'unē tē Yeesu Aləmasiihu, tsarəkii kulii agyanuunē ɛsē. Acii kē sii unē n̄gəra'wə acii ɛnji goonē makē sētē sii tii n̄gəra'wə acii slikerənətii Yahudiinē ɛsē. ¹⁵ Tii ɓələgi tē Yeesu Slandana da anabiinē, təya lyakagi tiinē, təya ɓiipaa səkē ka ɔntanɗfē, kē ndzaa tii ka ɛnji mbəzə n̄ga ɛnji patē. ¹⁶ Agi ciŋənē nē tii ka tən̄aginē tiinē acii geena waazii wabənē n̄ga ɔntanɗfē ka hara slikerənē kaa təya upaa luupaanē. Dē ha'ē uudəgi tii ashi slənē 'waslyakəənətii. Amma tē'i mandalē gəŋwanē n̄ga ɔntanɗfē anətii.

Moonē n̄ga Bulusē tē dzənē ka tsaamətənē tē ɛnji Teesaloonika

¹⁷ Ndzəkəŋushi'ina, kē təkəgyaamē n̄ga magusē saa'i. Ma-neemaamē ka naamē na. Amma ka hakii naamē asəkē ɛdzəmaamē. Kē kəshi maɗəfənē tiinē lan̄jē n̄ga neenē koonē. Aciikii ndzaa inē ka alē rəgwa n̄ga ɛnənē ka caamatənē tuunē. ¹⁸ Kē mwayi inē ɛnənē aa hoonē. Nyi Bulusē, kē ali nyi rəgwakii ka pu'u ka pu'u, amma kē

2:3 2.3 2 Koor. 4.2. **2:4** 2.4 Irim. 11.20; 1 Tim. 1.11; Gal. 1.10; Af. 3.2. **2:5** 2.5 2.10; Slənē 20.33; 2 Koor. 1.23. **2:6** 2.6 Yooh. 5.41,44. **2:9** 2.9 2 Tees. 3.7-9; Slənē 18.3. **2:10** 2.10 2.5. **2:11** 2.11 Slənē 20.31. **2:12** 2.12 4.1; Rooma 5.2; Fil. 1.27. **2:13** 2.13 1.2-3; Gal. 1.11-12. **2:14** 2.14 Slənē 17.5. **2:15** 2.15 Slənē 2.23; 9.23,29; 13.45,50; 14.2,5,19; 17.5,13; Rooma 11.28; 2 Koor. 11.23-29. **2:16** 2.16 Mat. 23.31-33. **2:17** 2.17 3.10.

təŋagi *Seetanə tiinə. ¹⁹ Ma tanya, unə ndzaa ka sə ŋga vii keenə ŋgeerənə da moodasəka, unə ndzaa ka sə ŋga yidə geenə saa'itə nə Yeesu Slandanə a ənya. ²⁰ Ha'ə tanyi, unə nə məghərəvənə geenə, unə nə moodasəkə geenə əsə.

3

¹ Acii ha'ə, makə mambeemiinə ka sə'watənə ma'ə, wata ina anətə wabənə geenə ka ma rəŋwə, ina ndzaa inə daaniinə də Ateena. ² Ina sləkee koonə ka ndzəkəŋushi'inaamə Timooti. Ma ca, əndə slənə ŋga Əntaŋfə nə ci, agi slənənə nə ci deenə agi waaza Njunyi Habara ŋga Aləmasiihu. Ma sləkee inə ka ci, kaa ca dzə ka tsakə koonə ŋgeerənə, ca tsakə kəŋee koonə ka rəgwa agi vii gooŋga goonə, * ³ acii ga taa rəŋwə agyuunə a ənyi aa ba'a putə ŋga ŋgəra'utsə cuuna sa. Kə shii unə də noonə nə oo'i, taa wu patə ca slənə ka Əntaŋfə, ka sanə nə ci ŋgəra'wa. ⁴ Ndilə ndilə ma amə ma'ə ka hakii, kə njiinə a ba koonə oo'i, kadə naama sa ŋgəra'wa. Kə nee unə, kə dīi ha'ə weewee tanyi.

⁵ Yoo, makə mambeemə nyi ka sə'watənə, ci nee unə sləkee nyi ka Timooti aabii unə, kaa ca caamatə taa iitə cuuna dzə aakəŋwa də vii gooŋga goonə. Mabaamə ma'yanəki. Ma nə nyi ka nəhənə, mbu'u kə upaa Seetanə kulapaanə duunə; slənə geenə əsə, ca ndzaa ka uushi zabə ahadoonə.

⁶ Amma kə ənya Timooti əndzə'i, kə kira ci keenə ŋunyi habara agyanə vii gooŋga goonə da uufəshinə goonə. Kə bii ci keenə makə sətə cuuna buurətə tiinə taa guci patə, kə kəshi madəfənə ŋga nee ka giniinə tuunə makə sətə kəshi tiinə əsə. ⁷ Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'ina, taa dagi cibə da ŋgəra'ukii ha'ə, kə upaa inə ŋgeerənə putə ŋga vii gooŋga goonə. ⁸ Manə ha'ə diya, makə kə shii inə kə kəŋaanuunə ndihə ndihə ləbə da Slandana, kə baa ma'yaniiinə ha'ə. ⁹ Yoo, ka mbeənə niinə ka kuyiriinə tə Əntaŋfə gaamə koonə ka shanə. Agi kuyiriinə niinə tə ci ŋga moodasəkənə dīi inə puta goonə. ¹⁰ Vədə da uusəra niinə ka dā də'wa, pooshi əpisəka, kaa Əntaŋfə a ənə ka wunəgi keenə rəgwa ŋga neenə koonə ginə da ginə, keena dzəgunə koonə sətə mbədaanə agi vii gooŋga goonə, una shii ŋga'ə.

¹¹ Wa Əntaŋfə Dəsənaamə də naakii nə da Slandanaamə Yeesu a wunəgi keenə rəgwa, keena dzə aabii unə. ¹² Wa Slandanə a tsakə koonə uufəshinə da uufə hara əŋji aakəŋwə aakəŋwa. Wa uufənəkii a ndzaanə makə tsarə uufəətə uu'iinə tuunə. ¹³ Də ha'ə nə uufənəkii a tsakə vii koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə, acii goona ndzaa ka sə ŋga idəpaanə, amma koonə ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə Dəsənaamə saa'itə nə Yeesu Slandanə a shi da malaaba əŋjaakii patə.

4

Ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka Əntaŋfə

¹ Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə dīi, ndzəkəŋushi'inə: kə jigunyiinə koonə makə sətə ci əŋji nə'unə a ndzaanə, təya kadeesəkə

2:19 2.19-20 1 Koor. 9.24-25; Fil. 4.1; 2 Tees. 1.4. **3:1** 3.1 Slənə 17.15. * **3:2** 3.2 Timooti: 1.1. **3:3** 3.3 Af. 3.13; 2 Tees. 1.4; 2 Tim. 3.12. **3:4** 3.4 Slənə 14.22. **3:5** 3.5 Fil. 2.16. **3:6** 3.6 Slənə 18.5; 2 Tees. 1.3; 1 Tim. 1.5; Filim. 5-7; Gal. 5.6. **3:7** 3.7 2 Tees. 1.4. **3:10** 3.10 2.17. **3:12** 3.12 Gal. 6.10. **3:13** 3.13 5.1-2; Fil. 1.10.

ka Əntanfə. Agi nə'utənə nuunə ha'ə əsə. Yoo, agi kədiinə niinə acii unə də dza ciinə də ləmə nga Yeesu Slandana, koonə tsakə dzəginə aakəŋwa aakəŋwa. ² Ma sətə jigunyiinə koonə də baawəda nga Yeesu Slandanə, kə shii unə patə. ³ Ma mwayi Əntanfə, a ndzaa unə malaabakii, goona aləhiinə. ⁴ Taa wu patə agyuunə, wa ca gwaləgi shishinəkii, ca ndzaa malaabakii, da ayinaakii əsə, ⁵ ga ca kəsə minaakii də gi suuna makə nga ənjitə mashiimə tə Əntanfə. ⁶ Ga əndə a bəzee ka səkə nga ndzəkəŋuci agi haalatə bii inə koonə patə. Kə dzəkəwatiinə koonə banə oo'i, kadə nə gəŋwanə nga Əntanfə a kula aanə ənji slənə tsarə uushi'iitsa. ⁷ Acii ma'wamə Əntanfə taamə kaama ndzaanə ma'ajjinəkii, amma kaama ndzaanə malaabakii akəŋwaciikii. ⁸ Taa wu kaaree ka dzəgunətsa, əntaa wabənə nga əndə kaaree ci, amma nga Əntanfə. Ci ca vii koonə Malaaba Ma'yanaakii.

⁹ Ma agyanə uufə ndzəkəŋushi'inə, pooshi difə ina ənə ka naahənə koonə agyanəkii, acii unə də noonə na, kə dzəgunəgi Əntanfə koonə makə sətə cuuna uufəshi. ¹⁰ Tanyi, agi uufənə nuunə ndzəkəŋushi'inə anə hanyinə nga Makiduuniya patə. Dəŋə əndzə'i waniinə agi banə koonə, tsakəmə dzəginə aakəŋwə aakəŋwa də uufənəkii. ¹¹ Damə gazhi'waanə nga ndzaanə nga'ə ahadoonə, goona səkəpaanə ka kaala moonə aagi uushi'inə nga ənja, amma slənəmə noonə sləna koonə upaa zəma aa moonə, makə sətə bii inə koonə. ¹² Madə kə nə'utuunə ha'ə, ka danə nə ndzaanə goonə nga'ə ka ənjitə ca tsaamə tuunə, pooshi una ka ndzaanə ka tərənə anə taa wu patə əsə.

Shinə nga Slandana

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, kə mwayi inə una shii sətə slənyi tə ənjitə mətəgi, acii goona ndzaa ka mabətəsəka, makə nga ənjitə makamə nə ka upaa əpinə daba'a əntənə. ¹⁴ Kə vii amə goonğa oo'i, kə əŋki Yeesu, kə ma'i ci agi maməətə ənji əsə. Aciikii kə shii amə weewee, ma ənji vii goonğa ka Yeesu ətə mətəgi, ka madeenə nə Əntanfə ka tii, ca fədfə tə tii, təya ndzaa ka hakii da Yeesu.

¹⁵ Ma ka wabənə nga Slandana, waniinə ca ba koonə: ma saa'itə ənyanəkii, maa amə ma'ə ka əpinə, paa amə na takəŋwa ka madənə ka maməətə ənja. ¹⁶ Ma uuserakii, kadə kapaanə nə Əntanfə rəgwa, wata gawə nga malaa'ikanyinə a wazə, ənjə a fa muunə nga uutəma nga Əntanfə. Wata Slandanə ci saakii a jiga dadagyə. Ma ənjitə vii ka ci goonğa ətə mətəgi, tii na takəŋwa ka madənə. ¹⁷ Ma daba'əkii, ma amə ənə ca əpi ma'ə, Əntanfə a fədfətə taamə da tii dagi kurabiinə, ama gūŋə da Slandanə asəkəntanfə. Ha'ə ndzaanaamə da Slandanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁸ Makə dii ha'ə, ŋgərəmə wabətsa, wabəgimə ahadoonə kaa ca vii koonə ŋgeerənə, una ndzaa də mabanee ma'yanə.

4:1 4.1 2.13; Kwal. 1.10; 2 Tees. 3.6. **4:3** 4.3 5.23; 1 Koor. 6.13; Ibər. 10.10. **4:7** 4.7 4.3; 1 Piita 1.15-16. **4:8** 4.8 1 Koor. 6.19-20. **4:9** 4.9 Irim. 31.33-34; Gal. 6.10; Af. 5.2. **4:10** 4.10 2 Tees. 3.4. **4:11** 4.11 2.9; Af. 4.28; 2 Tees. 3.10,12. **4:12** 4.12 1 Koor. 5.12-13; Kwal. 4.5. **4:13** 4.13-17 5.1-2; 1 Koor. 15.51-52. **4:13** 4.13 1 Koor. 15.18-19; Af. 2.12. **4:14** 4.14 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,12,20. **4:15** 4.15 1 Koor. 7.10,25. **4:16** 4.16 1 Koor. 15.23. **4:17** 4.17 Yooh. 12.26; Rooma 5.17; Fil. 3.20.

5

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə saa'i da uusəra ŋga mbu'yanə ŋga uushi'iitsa, pooshi nafa ŋga ənənə ka naahənə koonə agyanəkii ma'ə. ² Acii unə də noonə nə, kə shii unə, habəsə nə uusəra ŋga Slandanə a shi, makə sətə ci mahərə a shi davədfə. * ³ Ma saa'ita, ənjə a ba, "Jamə nə vəranə taa dama patə, pooshi uushi ca uree kaamə". Saa'ikii nə zanə a kulyaanə ka tii həma'ə makə sətə ci bərakənə a shi ka mite dəsaaka. Pooshi ha ŋga huyinə.

⁴ Ma unə, ndzəkəŋushi'inə, əntaa təku təkunə nuunə agi haalakii, kaa uusərakii a shi ka lapaanə tuunə habəsə makə mahəra. ⁵ Unə patə, ənji ŋga bərənə da uusəra nuunə. Əntaa ənji ŋga vədfə da təkunə naamə. ⁶ Acii ha'ə, gaama tsəfə ŋunyinə makə ŋga hara ənja. Amma ndzaamə ryahu ryahu də mægigi, ama ndzaa ka matsə ənja. ⁷ Acii, ma ənjitə ca tsəfə ŋunyinə, davədfə ci təya tsəfə. Ma ənjitə ci ənvwə a ka tə tii anətii əsə, davədfə ca ka tə tii. ⁸ Amma, makə ənji ŋga bərənə naamə, ndzaa amə matsəkii. A dzaamə aakəŋwa də vii gooŋga da uufəshinə. Maa kə dii amə ha'ə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci əndə a ŋgavə kəjeerə tibisa ka dzəginə ka panə, acii ga ava a upaa tə ci. Kaamə nə ka luupaanə ŋga Əntarŋfə taamə. Maa kə dii amə ha'ə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci əndə a ŋgavə dara ila.

⁹ Ma'wamə Əntarŋfə taamə ka bəzə kaamə səka, ca zamagi daamə, amma kə 'wii ci taamə kaama upaa luupaanə dacia Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Ma ca, kə əŋki ci ka putə gaamə, kaama shii ndzaanə da ci. Taa amə ma'ə da i əpinə, taa amə kə mətətəgi, maa kə shi ci, ka ndzaanə naamə da ci. ¹¹ Acii ha'ə, dzəmə də viishi ŋgeerənə ahadoonə də wabəətsa, una dzə də tsakəshinə makə sətə cuuna slənə əndzə'i.

Muudinə ŋga wabənə

¹² Ndzəkəŋushi'ina, agi kədiinə niinə acii unə koonə vii dūunuunə ka ənjitə ca slənə ahadoonə, waatoo matakəŋwanyinə goonə, acii kə kapaa Slandanə tə tii ka takəŋwanə koonə da dzəgunə koonə wabənaakii. ¹³ Gadeemə ka tii, una uudə tə tii lanə putə ŋga slənətii ahadoonə. Ndzaamə ŋga'ə ahadoonə əsə.

¹⁴ Ndzəkəŋushi'ina, agi banə niinə koonə əsə: wabəmə ka manya'inə, wa təya slənə. Baneemə ka ma'yanə ŋga ənji mabuurə na, una tsakə tə matə ŋgeerənə, una sə'watə ndzaanə da ənji patə.

¹⁵ Damə hanŋkala acii madfa dii əndə ka əndə bwaya bwayaanə, ga ca ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Amma, wa ca ndzaa ka slənə goonə taa guci patə nə da ŋga'aanə ahadoonə da ka ənji patə.

¹⁶ Ndzaamə ka moodasəkə taa guci patə. ¹⁷ Dzəmə aakəŋwa də da də'wa ka Əntarŋfə yadə əpisəka. ¹⁸ Taa agi mi patə, kuyiriimə tə ci. Acii tsarəkii nə ci ka moonə acii unə, unə ənə libə da Yeesu Aləmasiihu. ¹⁹ Goona tənagi slənə ŋga Malaaba Ma'yanə. ²⁰ Goona bərapaa wabənə ŋga ənjitə ci Əntarŋfə a wabə da matii. ²¹ Təkətəmə

* **5:2** 5.2 1.2-3,10; 2.19; 3.13; 5.23; Mat. 24.36; Fil. 4.5; 2 Tees. 1.7,10; 2.1-2; habəsə makə mahərə: Mat. 24.43; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3; 16.15. **5:3** 5.3 Irim. 6.14-15; Mat. 24.39. **5:5** 5.5-8 Rooma 13.11-12; Af. 5.8-9. **5:8** 5.8 Af. 6.11-17. **5:9** 5.9 1.10; 2 Tees. 2.14. **5:10** 5.10 4.14; Rooma 14.8-9. **5:12** 5.12 1 Koor. 16.15-18; 1 Tim. 5.17. **5:14** 5.14 2 Tees. 3.6,11,15. **5:15** 5.15 Rooma 12.17; Fil. 1.10. **5:16** 5.16 Fil. 4.4. **5:17** 5.17 5.25; Luka 18.1; Rooma 12.12; Af. 6.18; Kwal. 4.2. **5:18** 5.18 Af. 5.19-20. **5:19** 5.19 Af. 4.30.

taa ngutə uushi patə, una kəsətə nyunyikii tənə tənə. ²² Taa tsarə nga ngutə bwaya bwayaanə patə, una bwasee əsə.

²³ Ma Əntanƒə Əndə vii ndzaanə jamə, wa ca laabagi tuunə camə, ci saakii. Wa ca kapaa əpinə goonə da shishinuunə jamə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə ca'ə uusəratə nə Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ²⁴ Ma Əntanƒə ətə 'wii tuunə, ka slənənə nə ci ha'ə makə ətsa, acii əndə nə'utə aləkawalə nə ci.

²⁵ Kədiimə acii Əntanƒə ka putə geenə ƒii ndzəkənyushi'inə. ²⁶ Nəhəpaamə pu'u pu'u tə patənə nga ənji nə'unə. ²⁷ Kə ləbətə nyi duunə da Slandana koonə janƒatə ləkələkətənə ka patənə nga ənji nə'unə.

²⁸ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ƒa koonə pwapoonaakii, ca ndzaanə doonə.

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Teesaloonika

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə koonə, Ikəliisiya nga Teesaloonika, dacia inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji nga Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. ² Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Shinə nga Aləmasiihu ka dfa gəjwanə

³ Ndzəkəjushi'ina, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntanfə ka putə goonə. Ma dəbeekii ina dfa ha'ə, acii agi gərənə nə vii goonğa goonə aakəjwə aakəjwa. Agi tsakə gərənə nə uufəshinə ahadoonə patə əsə. ⁴ Aciikii, inə də neenə na, agi dəlanə niinə duunə ahada Ikəliisiyanyinə nga Əntanfə. Agi banə niinə ka tii makə sətə kəjnaanunə agi vii goonğa goonə daga ciba da jgəra'wə patə ətə dii unə agikii.

⁵ Ci nə səndə ca baarii tuu'ina, də rəgwa nə Əntanfə a dfa gəjwanə ka ənja. Ka mbu'utəginə nə ci duunə koona ndzaanə agi jwanjuunaakii, acii ka putakii cuuna sa ciba. ⁶ Ka slənənə nə Əntanfə sətə dəbee, waatoo ka cibeənə nə ci ka ənjitə ca cifee koonə.

⁷ Ma unə ənə ca cibə, ka viinə nə ci koonə əpisəka deenə əsə. Ha'ə na dfa saa'itə nə Slandanə Yeesu a jiga dadagyə tii da madiigərə malaa'ikanyinaakii ahada gana nga gunə. ⁸ Ma cii kəya sha, ka cifee ka ənjitə kaaree ka Əntanfə da ənjitə naanagi ka luu Njunyi Habara nga Slandanaamə Yeesu. ⁹ Kadə nə təya sa ciba, Əntanfə a zamagi də tii ka ca'ə ndəjwə ndəjwə; Slandanə a lakəgi tə tii dzadə, paa tii na nee ka məghərəvənaakii da baawəfaakii. ¹⁰ Ma ətsə patə, ka slənənə saa'itə nii kəya ənya. Maa kə mbu'ya maduunə uusəraakii, ka dūunətənə nə ənjaakii tə ci. Patənə nga ənjitə vii ka ci goonğa əsə, təya dəla də ci. Da i unə na dfa ha'ə saa'ikii, acii kə liwuunə wabəətə bii inə koonə.

¹¹ Aciikii ciina dfa də'wa ka putə goonə taa guci patə. Ina kədii acii Əntanfə kaa ca mbu'utəgi duunə, una ndzaa bahə makə sətə 'wii ci tuunə koona ndzaanə. Agi kədiinə niinə əsə kaa ca tsakə tuunə agi slənə nga'əətə cuuna moo dfanə patə, ca tsakə tuunə əsə koona dzə aakəjwa də slənətə cuuna dfa acii kə vii unə goonğa ka ci. Wa ca tsakə tuunə ha'ə də baawəfaakii. ¹² Də ha'ə viinə ənji məghərəvənə ka ləmə nga Slandanaamə Yeesu putə goonə. Ma unə əsə, ka viinə nə ci koonə məghərəvənə. Ma ətsə patə ka dfanə ha'ə, də pwapoonə nga Əntanfə gaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

2

Sətə na takəjwa dfanə taabu'u shinə nga Yeesu

1:1 1.1 1 Tees. 1.1. **1:3** 1.3 2.13; 1 Tees. 1.2-3. **1:4** 1.4 1 Tees. 2.19-20; 3.3,7. **1:5** 1.5
Fil. 1.28. **1:6** 1.6 Rooma 12.19; Səniinə 18.6. **1:7** 1.7 Mat. 25.31; 1 Tees. 5.1-2. **1:8** 1.8
Isaa. 66.15; Rooma 2.8; 1 Piita 4.17. **1:11** 1.11 1 Tees. 1.2-3; 5.24.

¹ Ndzəkəjushi'ina, agi gəranə nuunə shinə n̄ga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da dzatə də nə gaamə akəjwaciikii. Amma agi kədiinə niinə acii unə, ² maa kə fii unə kə bii ənji oo'i, kə mbu'ya uusera n̄ga ənyanə n̄ga Slandana, ga han̄kala goonə a gwazəgi pii pii. Goona n̄gwələ, goona luuvə əsə, taa kə fii unə, kə d̄ii ənji anabaakwaanə, taa waazanə, taa kə nyaahə ənji asəkə ləkələkatə də banə oo'i, da meenə shigi, goona luuvə shaŋə. ³ Taa də iitiitə patə, goona kapaa rəgwa kə ənjə a isəkwa tuunə. Acii ma taabu'u mbu'yanə uuserakii, kə bwaseenə nə ənji lan̄ə ka nə'unə tə Əntan̄fə, n̄wan̄wə 'waslyakəənə a shigi. Ma ca, əndə n̄ga gunə nə ci. ⁴ Ka bərapaanə nə ci sə n̄ga paslənə patə, ca d̄uunətə naakii nə pələe ka uushi'inə patə. Ha'ə ca dzə aasəkə *yi n̄ga Əntan̄fə, ca ndzaa davə, ca ba oo'i, ci nə Əntan̄fə ndilə ndilə. ⁵ Uushi'iitə patə, kə bii nyi koonə saa'itə nyi ma'ə ahadoonə. Anii kə zaanə koonə san̄a?

⁶ Ma əndzə'i, tə'i uushi pa'əgi ka uushi'iitə rəgwa. Kə shii unə səkii əsə. Amma, maa kə mbu'i saa'ikii, ka shiginə nə n̄wan̄wə 'waslyakəənə pan̄gəran̄ə. ⁷ Taa əndzə'i, lan̄ə ci ənjə a slənə bwaya bwayaanə ka Əntan̄fə. Ma amə, kə shii amə makə sətə ci ənjə a slənə bwaya bwayaatsa, acii kə baarii Əntan̄fə kaamə. Amma, ma sətə na slənə, ma'ə zəku'i. See mada n̄giragi Əntan̄fə sətə pa'əgi ka tii rəgwa. ⁸ Maa kə n̄gərəgi ci, wata n̄wan̄wə 'waslyakəətə a shigi pan̄gəran̄ə. Amma, maa kə ənya Slandanə Yeesu, ka bələginə nə ci tə ci də mədə n̄ga bamakii, ca həhədəgi tə ci də baawəda n̄ga məghərvənaakii. ⁹ Taabu'u bələginə Yeesu tə ci, kadə nə n̄wan̄wə 'waslyakəənə a shi də baawəda n̄ga *Seetanə. Ca slənə sə n̄ga hurəshishinə n̄ga jirakənə kama kama. ¹⁰ Ma ənjitə uugi n̄gərə rəgwa n̄ga zanə, ka isəkwanə nə ci tə tii də taa n̄gutə tsarə n̄ga məza jarəwiinaakii. Ma ənjitsa, ka zanə nə tii, acii kə kaaree tii ka uufə goon̄ga kaa təya upaa luupaanə. ¹¹ Acii ha'ə, kadə nə Əntan̄fə a kavə tə tii, kaa han̄kalatii a zə'ugi, təya nə'u jirakənə. ¹² Ma nii kəya də ha'ə, kaa gəjwanaakii a kula aanə patənə n̄ga ənjitə kaaree ka nə'u goon̄ga, təya də moodasəka də slənə 'waslyakəənati.

Ndzaamə ndihə ndihə agi goon̄ga

¹³ Ndzəkəjushi'ina, kadashinyinə n̄ga Slandana, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntan̄fə putə goonə. Ma dəbeekii ina də ha'ə, acii kə ta'i Əntan̄fə tuunə daga ci ma'ə matagamə duuniya. Ma ta'i ci tuunə, kaa ca luupaa tuunə. Ci laabagi tuunə də baawəda n̄ga Malaaba Ma'yanə koonə nə'utə goon̄gaanə. ¹⁴ Ka ətsə ha'ə 'wii Əntan̄fə tuunə daga waaza N̄unyi Habara geenə koonə. Ma 'wii ci tuunə, koonə shii upaa ndzaanə agi məghərvənə n̄ga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁵ Acii ha'ə, ndzəkəjushi'inə, kəjanəmə ndihə ndihə, una kəsətə təjə təjə tə goon̄gatə jigunyiinə koonə də bameenə da də ləkələkatə geenə, una kəsətə təjə təjə.

¹⁶ Ma Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də naakii nə da Əntan̄fə Dəsənaamə, kə uu'i ci taamə, agi tsakənə nə ci taamə də pwapoon-aakii taa guci patə, ca kavə taamə ka gəra n̄unyi sətə na shi. ¹⁷ Wa

2:1 2.1-2 1 Tees. 4.15-17; 5.1-2. **2:2** 2.2 2.15. **2:3** 2.3 1 Tim. 4.1; 1 Yooh. 2.18. **2:4** 2.4 Əzaki. 28.2; Dan. 11.36; Səniinə 13.5-6. **2:8** 2.8 Isaa. 11.4; Səniinə 19.15. **2:9** 2.9 Mat. 24.24; Səniinə 13.11-13. **2:11** 2.11 2 Tim. 4.4. **2:12** 2.12 1.6-8. **2:13** 2.13 1.3. **2:14** 2.14 1 Tees. 5.9. **2:15** 2.15 3.6; 1 Koor. 11.2. **2:16** 2.16 1 Tees. 1.4.

ca banee ka ədzəmuunə, ca vii koonə ngeerənə n̄ga slənə n̄ga'əənə da ba n̄nyɪ wabənə taa guci patə.

3

Də'wa ka putə geenə

¹ Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə d̄ii, ndzəkəŋushi'ina: ma d̄anuuna, d̄amə də'wa ka putə geenə kaa wabənə n̄ga Slandanə a shii dzənə aakəŋwa pii pii, kaa ənjə a d̄uunətə wabənəkii, makə sətə cuuna d̄uunətə əsə. ² D̄amə keenə də'wa əsə kaa əntan̄fə a luupaa tiinə acii bwaya ən̄ja. D̄amə ha'ə, acii əntaa patənə n̄ga ənji n̄əndə da vii goon̄ga. ³ Amma, ma Slandana, əndə n̄ə'utə aləkawalə n̄ə ci. Ka tsakənə n̄ə ci koonə ngeerənə a ədzəmuunə, ca n̄əhə tuunə acii *Seetanə. ⁴ Kə yarədii inə tuunə putə n̄ga Slandana. Waatoo, agi n̄ə'utənə nuunə makə sətə bii inə koonə. Dəŋə aakəŋwa əsə, ka n̄ə'utənə nuunə ha'ə. ⁵ Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a baarii koonə rəgwa, una shii makə sətə uu'ɪ əntan̄fə tuunə, una sə'watə makə sətə sə'watə Aləmasiihu.

N̄ga'ə n̄ə sləna

⁶ Ndzəkəŋushi'ina, waniinə ka banə koonə də ləmə n̄ga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: ma d̄fa t̄ə'ɪ manya'inə n̄ga ndzəkəŋushi'inə ahadoonə, goona ndzaa da tii. Ma t̄əya, paa tii ka n̄ə'utə səndə j̄igunyiinə koonə. ⁷ Unə də noonə na, kə shii unə taa iitə n̄ə'utənuunə d̄ərəpə geenə. Acii ma saa'itə n̄jiinə ahadoonə, əntaa manya'inə n̄jiinə. ⁸ Makapaamiinə neenə n̄ə ka əndə a adəvə keenə yadə ki'inə ka ci saakii. Amma kə slənyiinə iza iza'u vədə da uusəra, acii geena ndzaa ka t̄ərənə agyanə taa wu ahadoonə. ⁹ Ma d̄ii inə ha'ə, əntaa mbu'unə n̄əndə mambu'umiinə bahə ləgwa zəmə acii unə, amma ma d̄ii inə ha'ə, keena ndzaa koonə ka sə n̄ga dzəgunənə, una n̄ə'u d̄ərəpə geenə. * ¹⁰ Ma saa'itə inə ahadoonə, kə n̄jiinə a ba koonə oo'ɪ, ma əndətə kaaree ka sləna, ga ənjə a vii ka ci zəma.

¹¹ Ma bii inə koonə ha'ə, acii kə fii inə oo'ɪ, t̄ə'ɪ hara ənji ahadoonə, manya'inə n̄ə tii. Pooshi uushi ci t̄əya slənə, ma d̄aamə ndzaanə z̄ərakə da kaala matii aagi slənə n̄ga hara ənji. ¹² Yoo, ma tsarə n̄ga ənjitsa, waniinə ka banə ka tii də ngeerənə, də ləmə n̄ga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: wa t̄əya slənə də rəgwa, t̄əya zəməvə ka natii na.

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, ma una, ga ca wunəənə koonə n̄ə d̄a n̄nyɪ sləna. ¹⁴ Ma d̄fa kə naanagi əndə ka n̄ə'utə wabənənə nyaahiinə koonə asəkə ləkələkətəna, kantsaamə ka ci ginə, goona ndzaa da ci, kaa ayinə a shii kəsənə t̄ə ci. ¹⁵ Amma goona nee ka ci makə əndə daawaanə goonə. Ma d̄anuuna, wabəmə ka ci makə sətə cuuna wabə ka ndzəkəŋushi'inuunə.

Muudinə n̄ga wabənə

3:1 3.1 Slənə 2.4; Rooma 15.30; 1 Tees. 5.25. **3:3** 3.3 1 Koor. 10.13; 1 Yooh. 5.18. **3:4** 3.4 1 Koor. 4.16; Gal. 5.10. **3:6** 3.6 3.12; 1 Tees. 5.14. **3:8** 3.8 1 Tees. 2.9. * **3:9** 3.9 Slənə 18.3; 1 Tees. 1.6; bahə ləgwa zəma: 1 Koor. 9.4. **3:10** 3.10 1 Tees. 4.11. **3:11** 3.11 1 Tim. 5.13. **3:12** 3.12 Af. 4.28. **3:13** 3.13 Gal. 6.9. **3:14** 3.14 1 Koor. 5.9,11. **3:15** 3.15 Mat. 18.15-17; 1 Tees. 5.14.

¹⁶ Ma Slandana, ci ca vii ndzaanə jamə. Wa ca vii koonə ndzaanə jamə ci saakii taa guci patə, taa ka ŋgutə rəgwa patə. Wa ca ndzaa doonə patə.

¹⁷ Nyi Bulusə də ciinəki ca uudəpaa naahə ləkaləkātənə də nəhəpaanə tuunə. Ha'ə asəkə taa ŋgutə ləkaləkātāki əsə. Naahənə ŋga ciinəki ətsa. ¹⁸ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a də koonə patə pwapoonaakii.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Bulusə ka Timooti

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə bii Əntaŋfə Maluu gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Ma ca, ka ci caama ka na. * ² Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Kə ndzaa hə ka ŋunyi uuzənaaki ka rəgwa ŋga vii gooŋga gaamə. †

Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə a dfa ka hə pwapoonə, təya dfa ka hə ŋga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Da bariya ka ənjitə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə

³ Timooti, ŋga'ə ka nyi ha ndzaanə də Afisa makə sətə shi nya bii ka hə saa'itə nya dzə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya. Ma mwayi nyi kaa ha dfa ha'ə, acii tə'i hara ənji də Afisa ətə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə. Bawə ka tii kaa təya bwasee ka dfanə ha'ə. ‡ ⁴ Ga təya ndzaa ka buurə wabənə ŋga ŋukə ətə pooshi gooŋga agikii, ga təya ndzaa ka ŋgaasha uushi'inə ŋga ŋukə. Ma ətsa, pooshi ka uudənə. Acii tsarəkii ca kira mabizhinə. Pooshi haala ŋga sətə ci Əntaŋfə a moo dfanə kaamə da uushi'iitsa. Dagi vii gooŋga gaamə shiinaamə sətə ci Əntaŋfə a moo dfanə kaamə. ⁵ Ma caaŋwa ba ha'ə, kaa ənjə a uufəshi. Ma uufəshina, asəkə malaaba ədzəmə ca shigi, ətə yadə 'waslyakəənə davə, da agi ŋunyi ndzaanə ca shigi da agi vii gooŋga ŋga tantanyinə. ⁶ Amma, ma hara ənji, kə bwasee tii ka uushi'iitsa, təya dzəgərə ka waabə mazaabə uushi'inə ətə pooshi ka tsakənə tə tii.

⁷ Ŋga'ə ka tii nə ndzaanə ka ənji dzəgunə bariya ŋga Əntaŋfə ka ənja. Amma pooshi tii shii ŋga'ə sətə ci təya ba. Saŋə maa, pooshi tii shii sətə ci təya wabə agyanəkii.

⁸ Kə shii amə, ŋga'ə nə bariya ŋga Əntaŋfə, madfa kə shii ənji rəgwatə ci ənjə a slənəgi. ⁹ Ŋga'ə maa kə buurətə ənji oo'i, ma bariya, əntaa ka ŋunyi ənji dīi Əntaŋfə, amma ka ənjitə ca taŋəgi da ənjitə pooshi ka fa ənda da ka ənjitə pooshi ka fa tə Əntaŋfə da ka ma'waslyakə ənja. Kə dīi Əntaŋfə bariya əsə ka ənjitə pooshi ka gafeenə ka ci da ka ənjitə bəələgi dəsənətii taa məsənətii da ka hara mabələ ənja. ¹⁰ Kə dīi ci bariya əsə ka ma'aləhiinyinə da ŋguyirənə ətə ca baa da ŋguyirənə makə tii da ka ənjitə ca kəəsə ənji ka dərəginə da ka majirakinə da ka ənjitə ca dzə ka dfa seeda ŋga jirakənə, taa ənjitə ca dfa taa ŋgutə uushi ətə madzəmə mbərə mbərə da ŋunyi dzəgunənə. ¹¹ Ma ŋunyi dzəgunənə, agi Ŋunyi Habara ci ənjə a upaa. Aaciiki ba'avə Əntaŋfə Ŋunyi Habarakii kaa nya baaba ka ənja. Ma Ŋunyi Habarakii, agyanə Əntaŋfə Əndə məghərəvənə. Naakii nə barəkaanə.

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: 2.7; Maluu: Tit. 3.4; ka na: Kwal. 1.26-27. † **1:2** 1.2 Timooti:

1 Koor. 4.17; uuzənaaki: 1 Koor. 4.15; 1 Tees. 2.11; Tit. 1.4. ‡ **1:3** 1.3 Afisa: Slənə 20.1; dzəgunə sətə madzəmə: 4.1-10; 6.3-5,20-21; 2 Tim. 2.16-18,23-26; Tit. 1.10-16; 3.9-11. **1:3** 1.3 Slənə 20.1. **1:4** 1.4 4.7; 6.20; 2 Tim. 2.16,23; 4.4; Tit. 1.14. **1:5** 1.5 1.14,19; 2.15; 4.12; Rooma 12.9; 13.10; 1 Koor. 8.1; Gal. 6.10; 2 Tim. 1.3,13; 3.10; Tit. 1.15. **1:6** 1.6 1.4; 6.4,20; Tit. 1.10. **1:8** 1.8 Rooma 7.12,16. **1:9** 1.9-10 Gal. 5.19-21. **1:10** 1.10 4.6; 6.3; 2 Tim. 1.13; 2.2,15; 3.14; 4.2-3; Tit. 1.9; 2.1,7-8. **1:11** 1.11 1 Tees. 2.4.

Kuyiriinē tē Ǫntanfē putē n̄ga luupaanaakii tē Ǫnja

¹² Agi kuyiriinē nē nyi tē Yeesu Alēmasiihu Slandanaamē. Ci vii ka nyi n̄geerōnē n̄ga slēnāna. Agi kuyiriinē nē nyi tē ci n̄ga neenaakii ka nyi mahoolakii, ka kavē tē nyi kaa n̄ya slēnē ka ci. ¹³ Taa n̄gahi ma n̄ga n̄jukē, kē cibē nyi dē ci, n̄ya wabē bwaya uushi'inē aashikii, n̄ya dzaana tē ci Ǫsē; amma kē nyihē ci tēgunuunaaki, acii paa nyi shii sētē n̄jii kya slēnē, paa nyi da vii goon̄ga saa'ikii Ǫsē. ¹⁴ Wata Slandanē a Ǫjiinē ka nyi pwapoonaakii lan̄ē, ca baarii ka nyi rēgwa n̄ga vii goon̄ga ka ci da uudōnē tē Ǫnja. Makē d̄ii ci, lēbē naamē da Yeesu Alēmasiihu n̄ga Ǫna, naamē patē nē vii goon̄gakii da uudōnēkii.

¹⁵ Ma sēnē cii kya moo banē, tantanyinē. Kē dēbēe Ǫnjē a luuvē dē Ǫdzēmē rēn̄wē oo'i, ma shi Yeesu Alēmasiihu aasēkē duuniya, kaa ca luupaa ma'waslyakē Ǫnja, nyi palee ka tii patē dē slēnē 'waslyakēōnē maa. ¹⁶ Amma kē nyihē Ǫntanfē tēgunuunaaki makē n̄ji nyi ka ma'waslyakē Ǫndē ka shaṅē. Dē d̄anē ha'ē mbee Yeesu Alēmasiihu ka baarii ka Ǫnji patōnē n̄ga sē'watōnaakii tē nyi dē luupaanē tē nyi. Ha'ē kē ndzaa nyi ka sē n̄ga dzēgunōnē ka taa wu patē na vii goon̄ga ka Alēmasiihu, ca upaa Ǫpinē n̄ga ca'ē ndēn̄wē ndēn̄wē. ¹⁷ Wa Ǫnjē a d̄uunētē tē Ǫntanfē, Ǫnjē a dēla dē ci. Ci nē n̄wan̄wē n̄ga ca'ē ndēn̄wē ndēn̄wē. Paa ci ka Ǫntōnē, pooshi Ǫnji agi neenē ka ci Ǫsē. Ci daanēkii nē Ǫntanfē. *Aamiina.

¹⁸ Uuzōnaaki Timooti, wanyinē ka kavē wabēōtsē aaciiku, makē sētē wabi anabiinē agyanēku n̄jukē. Kēsōpaa wabēōtsē asēkē Ǫdzēmēku kaa ha mbee ka slēnē n̄unyi slēna, ¹⁹ ha dzē aakēn̄wē agi nē'unē tē Ǫntanfē da n̄unyi ndzaanē. Ma hara Ǫnji, kē kaaree tii ka n̄unyi ndzaanē, ha'ē saawee tii ka vii goon̄gatii. ²⁰ Ma Himiniya da Alēkēsandōra, agikii nē tii. Kē vii nyi tē tii ka *Seetanē kaa tōya shii dzalōnē, tōya bwasee ka dzaananē tē Ǫntanfē. §

2

Wabōnē agyanē dē'wa

¹ Ma n̄ga tēkēn̄wanē, agi banē nē nyi kaa Ǫnjē a d̄a dē'wa, Ǫnjē a kēd̄ii acii Ǫntanfē, Ǫnjē a kuyirii tē Ǫntanfē putē n̄ga patōnē n̄ga Ǫnja.

² Wa Ǫnjē a d̄a dē'wa putē n̄ga meeminē da madiigōrē Ǫnji patē, kaama ndzaanē jamē dē mabanee ma'yanē, ama mbee ka gadēe ka Ǫntanfē, ama ndzaa makētēkii Ǫsē. ³ Ma Ǫtsē patē, n̄ga'ē, ka uudagi sēkē n̄ga Ǫntanfē Maluu gaamē Ǫsē. ⁴ Kē mwayi ci taa wu patē, ca upaa luupaanē, ca shii goon̄ga. ⁵ Acii rēn̄wē nē Ǫntanfē, rēn̄wē Ǫsē nē Ǫndē rēgwa ahada Ǫntanfē da Ǫnja, waatoo Yeesu Alēmasiihu. Ǫndē shin̄kinē nē ci Ǫsē. ⁶ Kē vigi ci naakii nē ka luupaanē dē Ǫnji shin̄kinē patē. Ci baarii ka saa'ikii oo'i, n̄ga'ē ka Ǫntanfē kaa taa wu patē a upaa luupaanē. * ⁷ Ka Ǫtsē ha'ē kavē Ǫntanfē tē nyi ka ndzaanē

1:12 1.12-17 2.7. **1:12** 1.12 Gal. 1.15-16. **1:13** 1.13 Slēnē 8.3; 9.1-5; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13. **1:14** 1.14 1.5; 1 Koor. 15.10. **1:15** 1.15 Luka 15.2; 19.10; Rooma 5.8. **1:16** 1.16 Af. 3.7-9; Kwal. 1.25. **1:17** 1.17 Rooma 16.27. **1:18** 1.18 4.14; 6.12; 1 Koor. 9.24-25; 2 Tim. 4.7-8; Yahu. 3. **1:19** 1.19 1.5. § **1:20** 1.20 Himiniya: 2 Tim. 2.17; Alēkēsandōra: 2 Tim. 4.14; Seetanē: 1 Koor. 5.5. **2:1** 2.1 Af. 6.18-19; Fil. 4.6. **2:2** 2.2 Ees. 6.10. **2:3** 2.3 Tit. 3.4. **2:4** 2.4 Ǫzaki. 18.23; 2 Tim. 2.25-26; 2 Piita 3.9. **2:5** 2.5 Dzēk. 6.4-5; 1 Koor. 8.6; Rooma 3.29-30; 10.12-13. * **2:6** 2.6 Mar. 10.45; 2 Koor. 5.15; Gal. 1.4; Tit. 2.14; 1 Yooh. 3.16; ka saa'ikii: Gal. 4.4; Tit. 1.3.

ka  nd  waazan  ka  nji da ndzaan  ka masl kee  nda. K  kav  ci t  nyi ka dz gun  goonja ka hara slik r n  kaa t ya luuv . Tantanyin  cii kya wab ,  ntaa jirak n . †

⁸ Acii ha' , nja'  ka nyi kaa nguyir n  taa da pat  a  fa d 'wa. Wa t ya  fa d 'wa d  malaaba  dz ma. Ga t ya  fa d 'wa d  mab z  s ka, ga t ya  fa d  mabizhin   s . ⁹ Ma makin   s , wa t ya ndzaa da ayin  da hiima nja ka k jeer n   t  dib . Ga t ya  faada hara uushi'in  agi shinjinatii  t  ca nger gi hiima nja  nda, ga t ya nja pookalima taa s  nja uura taa s  nja ciin   t  da m gh r v n  dav , ga t ya nja mandal  k jeer n   s . ¹⁰ Amma, wa t ya  fa nnyini sl na. Ci n  nnyini uushi. Ci d bee ka makiit  ca ba agi n 'un  n  tii t   ntanfa. ¹¹ Wa min  a ndzaa k fa'  saa'it   nj  a dz gun , kya banee ka hanjalat . ¹² Maluuv m  nyi min  a dz gun  ka nguyir n , taa kya ndzaa da baaw fa agyan tii. Amma, wa kya ndzaa k fa' . ¹³ Acii t  Adamu 'wat gi  ntanfa tagan , taabu'u Hawa. ¹⁴  ntaa t  Adamu  s  g p t  *Seetan , amma t  min  g p t  ci, kya tan gi bariya. ¹⁵ Pat  da ha' , wa kya poo manjeev n , ka upaan  n  ki luupaan , maa k  gi ki aak nwa agi n 'un  da uuf   nja, kya ndzaa malaabakii ak nwcii  ntanfa, kya ndzaa da ayin .

3

Matak nwanyn  as k  Ik liisiya

¹ Ma s n  cii kya moo ban , tantanyin : mada nja'  ka  nd  n  ndzaan  ka matak nwan  as k  Ik liisiya, nnyini sl n  cii k ya uuf . ² Ma matak nwan , wa ca ndzaa ka  nd t  pooshi  nji ka id paa uushi ashikii. Da min  r nwa dyan  ndzaan kii  s . Wa ca ndzaa ka  nd  hiima, ca  s t  naakii na, ca ndzaa d  hanjala, ca ndzaa ka  nd  luu mu'umin  gakii asii. Wa ca ndzaa ka  nd  mbee ka dz gun t n  ka  nji nja' . ³ Ga matak nwan  a kagi naakii n  ka sa  nwa, ga ca ndzaa ka  nd t  ci  dz m kii a  bu pii pii  s . Amma, wa ca ndzaa ka mak fa'   nda,  nd t  ca moo ndzaan  jam . Ga ca ndzaa ka  nd  suuna kwaba. ⁴ Wa ca ndzaa ka  nd t  ca mbee ka k r t  yaakii nja' , manjeev naakii a dawuta ka ci, t ya fa t  ci ka shan . ⁵ Ma bii nyi  ts  ha' , mada pooshi  nd  mbee ka k r t  yaakii nja' , iitiit  san  mbeen kii ka k r t  Ik liisiya nja  ntanfwa?

⁶ Ha'   s , ma  nd t  mata'av m  agi vii goonjaakii, ga ca ndzaan  ka matak nwan , accii ga ca duun t  naakii na,  ntanfa a lagi ka ci g nwan , ca vii ka ci ma'in  mak  s t  vii ci ka *Seetan . ⁷ Ha'   s , wa ca ndzaan  ka  nd t  ci duuniya pat  a gad e ka ci, accii ga  nj  a dav  ka ci ayin , ca dz g r  aas k  zaanwan  nja Seetan .

 nji tsak n  t   nji nja Ik liisiya

⁸ Ma  nji tsak n  t   nji nja Ik liisiya  sa, wa t ya ndzaa mats kii, ga wab natii a ndzaa b ra'i, ga t ya kapaa natii n  ka sa  nwa, ga t ya kapaa natii n  ka suuna g na  s . ⁹ Ma wab n   t  baariigi  ntanfa kaam , wa t ya k s paa d  malaaba  dz ma. ¹⁰ Tii maa, see

† **2:7** 2.7 masl kee  nda: 1.11-17; Gal. 1.1; 2.7-8; Af. 3.7; 2 Tim. 1.11. **2:8** 2.8 1 Piita 3.7. **2:9** 2.9 1 Piita 3.3-5. **2:10** 2.10 5.10. **2:11** 2.11-12 1 Koor. 14.34. **2:13** 2.13 'Wat. 2.7,21-22; 1 Koor. 11.8-9. **2:14** 2.14 'Wat. 3.1-6,13; 2 Koor. 11.3. **3:2** 3.2-7 Tit. 1.6-9; 1 Piita 5.1-4. **3:3** 3.3 2 Tim. 2.24. **3:7** 3.7 2 Koor. 8.21; Sl n  6.3.

maa kə təkətə ənji tə tii zəkū'i. Madə pooshi ənji idəpaa uushi ashitii, wa təya ndzanə sləna. ¹¹ Ma makinatii* əsə, wa təya ndzaa matsəkii, ga təya pədfəhiinə, wa təya ndzaanə ka ənji hiima, təya ndzaanə ka ənji goonğa taa agi mi patə. ¹² Ma əndə tsakənə tə ənji nğa Ikəliisiya, da minə rəjwə dyanə ndzaanəkii, ca mbee ka kərətə manjeevənaakii da hara ənji yaakii nğa'ə. ¹³ Ma ənji tsakənə tə ənji nğa Ikəliisiya, madə njunyikii ci təya slənə, ka upaanə nə tii gadəenə nğa ənji ka tii. Ka mbeənə nə tii ka wabənə yadə nğwalənə agyanə vii goonğatii ka Yeesu Aləmasiihu.

Maduunə uushi ətə baarii Əntanfə kaamə

¹⁴ Yoo, kə dīi nyi aniya nğa dzənə aabiiku kədəhə. Amma, wanyinə ka naahə ka hə ləkələkətəna. ¹⁵ Mbu'u tə'i uushi na səkəpaa tə nyi. Ma ləkələkətəna, ci na baarii ka hə makə sətə ci ənji nğa Əntanfə a ndzaanə. Ma ənjikii, tii nə Ikəliisiya nğa Əntanfə Əndə vii əpinə. Ikəliisiyakii əsə ca kihə goonğaənə. ¹⁶ Ma sətə vii amə goonğa anəkii, waatoo sətə nji ma'umbeekii, maduunəkii dərəva. Pooshi əndə da mabizhinə agyanəkii, waatoo, Əndə shiŋkinə pwayi ənji tə ci, Kə baariigi Malaaba Ma'yanə tə ci oo'i, əndə goonğa nə ci. Kə nee malaa'ikanyinə ka ci; Kə waazii ənji agyanəkii ka hara slikərənə; Kə vii ənji ka ci goonğa asəkə duuniya patə; Kə nğərətə Əntanfə tə ci aadəgyə, ca dūunətə tə ci.

4

Ənji dzəgunə jirakənə

¹ Yoo, kə bii Malaaba Ma'yanə furənə oo'i, ma ka əndə'i saa'i, kadə nə hara ənjə a bwasee ka nə'u goonğaənə, təya dzəgərə ka nə'u jirakənə nğa ginaajinyinə, təya nə'u dzəgunənə nğa *Seetanə. ² Ma dzəgunəətsa, kə təkəpaa majirakinə, ənjitə pooshi ka taarapaanə ahada goonğaənə da jirakənə acii mantəkii nə ədzəmətii. ³ Ma tsarə nğa ənjitsa, agi dzəgunənə nə tii oo'i, ma nğərəshinə da aadə hara zəmənyinə, bwayakii. Amma Əntanfə tagapaa zəmənyiiətsa kaa ənjə a adə. Ma ənji nə'unə, waatoo ənjitə shii goonğa, wa təya adə zəməkii də kuyiriinə. * ⁴ Patənə nğa uushi'inə ətə tagii Əntanfə, nğa'ə. Pooshi uushi nğa kaareenə. Amma, wa ənjə a luu patənə nğa uushi'inəkii də kuyiriinə tə ci. ⁵ Ma uushi'iitsa, nğa'ə, acii ha'ə bii Əntanfə, agi kuyiriinə nə ənji tə ci putakii əsə.

Nunyi əndə slənə nğa Yeesu Aləmasiihu

⁶ Madə agi dzəgunətənə nə hə ka ənji nə'unə tə uushi'iitsa, ka ndzaanə nə hə ka nunyi əndə slənə nğa Yeesu Aləmasiihu, ha dzə aakəjwa də fa wabənə nğa Əntanfə da nə'utə nunyi dzəgunənə, kaa ha upaa də nğeerənə. ⁷ Ma wabətə nğa nğəkə ətə madzəmə da

* **3:11** 3.11 Makinə, ənji tsakənə tə ənji nğa Ikəliisiya, taa makinə nğa ənji tsakənə tə ənji nğa Ikəliisiya. **3:11** 3.11 Tit. 2.3. **3:15** 3.15 Af. 1.23; 2.19-22. **3:16** 3.16 Mat. 28.18-19; Mar. 16.19; Yooh. 1.14; Slənə 2.33; Af. 1.20-21; Fil. 2.6-11; Kwal. 1.6,23; 2 Tim. 4.17. **4:1** 4.1-11 1.10. **4:1** 4.1 2 Tim. 3.1. * **4:3** 4.3 nğərəshinə: 1 Koor. 7.1; zəmənyinə: 'Wat. 9.3; Rooma 14.2; Kwal. 2.21; Ibər. 13.9; kuyiriinə: Rooma 14.6; 1 Koor. 10.30. **4:4** 4.4 'Wat. 1.31; Slənə 10.15. **4:6** 4.6 1.10.

wabønə nga Əntanfə, ga ha ndzaa ka buurənə, acii uura manjeevənə nə ətsə patə. Duu aakəŋwa də dzəgunə ndzaanə ka əndə nga Əntanfə.

⁸ Ma taadatə shishinə, tə'i ci da bwatya. Amma, ma dzəgunə ndzaanə ka əndə nga Əntanfə, ci palee də bwatya taa ka ŋgutə rəgwa patə, acii ka tsakənə nə ci tə əpinə gaamə ka saa'ina da aakəŋwa patə. ⁹ Ma sətə bii nyi, tantanyinə. Kə dəbee ənjə a luuvə də ədzəmə rəŋwə. ¹⁰ Ka ətsə ha'ə caama slənə də gazhi'waanə, acii agi kanə naamə nə ka Əntanfə Əndə vii əpinə. Ci nə Maluu nga ənji patə; ma palee maa, nga ənji nə'unə.

¹¹ Bawə ka ənji nə'unə tə wabəətsa, ha dzəgunətə ka tii. ¹² Ga ha luuvə kaa ənjə a ushapaa tə hə, makə dīi hə uundzə dagwa. Amma ndzaanə ka sə nga dzəgunənə ka ənji nə'unə ka rəgwa nga wabənaaku, da ndzaanaaku, da uufənaaku tə ənja, da vii goonŋaaku, da ndzaanaaku yadə idəpaa uushi ashiku. ¹³ Ma taabu'u nii kya sha, duu aakəŋwa də janŋa malaaba ləkaləkətə ka ənja, ha waaza ka tii, ha dzəgunə ka tii. ¹⁴ Ma baawəda ətə vii Əntanfə ka hə saa'itə wabi anabiinə agyanəku, saa'itə kavə matakəŋwanyinə nga Ikəliisiya ciinə aanəku, slənəgiwə də ci. ¹⁵ Duu aakəŋwa də d'anə ha'ə makə ətsa, ga ha zaarə, kaa ənji patə a nee ka dzənəaku aakəŋwa. ¹⁶ Hadatə də naaku na da dzəgunənaaku. Duu aakəŋwa də d'a uushi'iitsa. Acii maa kə dīi hə ha'ə, ka luupaənə nə hə naaku nə da ənjitə ca fa tə hə.

5

Ndzaanə nga'ə agi ənji nə'unə

¹ Ga ha wazə ka masara, amma wabuu ka ci makə ka duu. Ma uuji daguyinə əsa, wa təya ndzaa makə ndzəkəŋushi'inəku. ² Ma masara minə, wa kya ndzaanə makə mapoo tə hə. Ma makinə ətə ma'ə ma'irəmə əsə, wa təya ndzaa makə cikəŋushi'inəku; ədzəməku a ndzaa malaabakii akəŋwaciitii, acii ga təya ŋgərəgi hanŋkalaaku.

³ Ma mooryafinyinə ətə pooshi əndə tsakənə tə tii, gadəe ka tii. ⁴ Amma, mad'a tə'i manjeevənə taa jijinyinə nga mooryafinə, wa təya dzəgunə makə sətə ci təya d'a diinatii zəku'i, waatoo, təya d'a ka mapoo tə tii taa dzədzəshi'inətii nga'əənə, makə sətə shi təya dīi ka tii, acii tsarəkii ca uufagi səkə nga Əntanfə. ⁵ Ma mooryafinə ətə ki daanətə pooshi əndə tsakənə tə ki, tə Əntanfə gi'i ki, kya dzə aakəŋwa də d'a də'wa, kya kədii aciikii vədə da uusəra. ⁶ Amma, ma mooryafinə ətə kagi nətə ka uufə uushi'inə nga *duuniya, taa ŋgahi ma'ə ki da i əpinə, patə da ha'ə mantəkii nə ki. ⁷ Ma d'anəkwa, bawə ka tii wabəətsə bii nyi ka hə, acii ga ənjə a idəpaa uushi ashitii. ⁸ Ma əndətə pooshi ka had'a də duuraakii, ma palee maa, ənji yaakii, kə kaaree ci ka nə'u tə Əntanfə, bwayakii nə ci, palee ka əndətə yadə vii goonŋa.

⁹ Ga ha naahə ləmə nga mooryafinə aagi harakii pii pii. Ma taabu'u naahənəku, see maa nee hə kə mbu'i fəzatə kuwa pu'unə, mashimə ki a ŋgirə ŋgurə palee ka rəŋwə əsə, ¹⁰ ənjə a kuyirii tə ki putə nga d'a ŋunyi slənətə, waatoo, kə gərətə ki manjeevənətə nga'ə, kya luu mu'uminə aa hatə aasii, kya yibəgi sədə nga ənji nə'unə makə sətə ci

4:7 4.7 1.4. **4:8** 4.8 6.6. **4:10** 4.10 Tit. 3.4. **4:12** 4.12 1.5; Tit. 2.7. **4:13** 4.13 2 Tim. 3.15-16. **4:14** 4.14 1.18; 5.22; Slənə 6.6; 2 Tim. 1.6; 2.2. **4:16** 4.16 1.10; 4.12; 2 Tim. 2.22; 3.10. **5:1** 5.1 Leew. 19.32. **5:5** 5.5 Luka 2.37; 18.7.

maviinē a dā, kya tsakē ənji aɡi bwanea, kya kavē nētē ka dā ɲunyi slēna. Madā ha'ə makē ətsə nə slēnata, naahuu ləmētē.

¹¹ Amma ma mooryafinyinē ətē ma'ə ma'iirēmē, ga ha naahē ləmētii, acii madā kē təkuree tii ka sə'watē ndzaanē yadē ɲura, ka ɲgərənē nə tii. Dē ha'ə bwaseenē tii ka nə'unē tē Aləmasiihu. ¹² Dē ha'ə əsē laginē Əntanƒə ɡəɲwanē anətii, ca vii ka tii ma'inē, acii kē tanjəgi tii aləkawalətē dʒii tii ka ci. ¹³ Ma təya, ka dzəgərənē nə tii aagi ndzaanē zərakē, wata wiigi'inē ka yi ka yi. Əntaa wata ndzaanē zərakē tanē, amma təya kaala wabənē aagi ɲga hara ənji, təya luugi wabənē ətē əntaa natii, təya ba sətē madəbəmē. ¹⁴ Acii ha'ə, ma moonəkya, ma mooryafinē ətē ma'ə ma'iirēmē, wa təya ɲgərē ɲguyirənē, təya poo manjeevənē, təya hadā dē yatii. Madā dʒii tii ha'ə, pooshi ənji daawaanē gaamē ka upaa rəɡwa ɲga wabē bwaya uushi'inē aashaamē. ¹⁵ Ma bii nyi ha'ə, acii hara mooryafinē maa, kē uugi tii zə'uginē ka nə'unē tē Seetanē. ¹⁶ Ma minē əndē nə'unē ətē da mooryafinyinē aɡi duurənyinatē, wa kya tsakē tē tii ka galee ka slənē aɡyanē Ikəliisiya, kaa Ikəliisiya a mbee ka tsakənē tē hara mooryafinyinē ətē pooshi ənji tsakənē tē tii.

¹⁷ Ma matakəɲwanyinē ɲga Ikəliisiya ətē ca slənē ɲga'ə, gadfeemē ka tii ka shaɲə, una ki'itē ka tii ɲga'ə. Ma palee maa, ənjitē ca waaza da dzəgunē ka ənji dē gazhi'waanē. ¹⁸ Acii kē bii malaaba ləkələkātē oo'i, "Goona tənəpaə la ka zəmənē saa'itē ci aɡi slənənē koonē." Kē bii ci əsē, "Ma əndē slēna, kē dəbee ənjə a vii ka ci shikwaakii."

¹⁹ Madā kē wulii ənji matakəɲwanē ɲga Ikəliisiya, ga ha luuvē, madfaamē tii kē kira seedawanyinē bəra'i taa makkē. ²⁰ Taa wu patē gi ma'inē aa hakii, dzaluu tē ci akəɲwacii ənji patē, kaa hara ənjə a shii ɲgwaleenē.

²¹ Aɡi banē nə nyi ka hē akəɲwacii Əntanƒə, da Yeesu Aləmasiihu, da matadē malaa'ikanyinē, kaa ha nə'utē uushi'iitē bii nyi ka hē patē. Ga ha baarii kama kamaanē ka ənji shaɲə taa aɡi mi patē. ²² Ga ha kwasē ka kavē ciinē aɡyanē əndē'i əndē kaa ca ndzaa ka əndē slənē asəkē Ikəliisiya. Ga ha dzəgərē aagi 'waslyakəənē ətē ci hara ənjə a dā. Ga ənjə a idəpaə uushi ashiku.

²³ Makē dʒii ci, pooshi jamənē ɲga səkəku taa guci patē, ga ha sa wata ma'inē, amma duu dē sacii ma'i inaba gi'u ka kuzəka.

²⁴ Ma 'waslyakəənē ɲga hara ənji, paɲgəraɲə a babara taabu'u mbu'unəkii aakəɲwacii ɡəɲwanē. Ma ɲga hara ənji əsē, daba'a na shigi. ²⁵ Ha'ə əsē, paɲgəraɲə a babara nə dā ɲunyi slənē ɲga hara ənji; taa pooshi paɲgəraɲə a babara əsē, pooshi na za.

6

¹ Ma maviinē patē, wa təya gadfeē ka slanjiinətii, təya fa tē tii, acii ga ənjə a wabē bwaya uushi aashi Əntanƒə da dzəgunənē gaamē.

² Madā ənji nə'unē nə slanjiinē ɲga maviinē, ga təya bərapaa tē slanjiinətii, acii makē dʒii tii ndzəkəɲushi'inē putē ɲga Aləmasiihu.

5:10 5.10 2.10; Ibər. 13.2; Yooh. 13.14. 5:13 5.13 2 Tees. 3.11. 5:14 5.14 1 Koor. 7.9.
5:17 5.17 1 Tees. 5.12. 5:18 5.18 Dzək. 25.4; Luka 10.7; 1 Koor. 9.9,12-14. 5:19 5.19
Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 2 Koor. 13.1. 5:20 5.20 Gal. 2.14; Af. 5.11. 5:22 5.22 4.14. 6:1
6.1-2 Af. 6.5; Tit. 2.9-10; Filim. 8-20; 1 Piita 2.18.

Amma, wa tɔya tsakɛ paslɛnɛ ka tii, makɛ dɛii ci, ma ɛnjitɛ ci tɔya slɛnɛ ka tii, ɛnji vii goonɔga nɛ tii, moodɛkii nɔga ɛntanɔfɛ ɛsɛ.

Dzɛgunɛtɛ uushi'iitɛ ka ɛnja, ha ba ka tii kaa tɔya nɛ'utɛ.

Dzɛgunɛ jirakɛnɛ

³ Tɛ'i hara ɛnji ca dzɛgunɛ ka ɛnji hara uushi'inɛ pamɛ, maluuwɛmɛ tii tɛ tantanyiɛtɛ wabɛnɛ nɔga Slandanaamɛ Yeesu Alɛmasiihu, maluuwɛmɛ tii ɛsɛ tɛ dzɛgunɛnɛ agyanɛ makɛ sɛtɛ caama ndzaa malaabakii akɛɔwacii ɛntanɔfɛ. ⁴ Ma ɛnjitsa, kɛ dɛuunɛtɛ tii natii na, mashiimɛ tii taa mi ɛsɛ, macɛamɛ suuna nɔga dɛ mabizhinɛ da mbɛzɛnɛ agyanɛ mazabɛ wabɛnɛ. Ci ca kira sɛrɛha, da mbɛzɛnɛ, da dzaanashinɛ, da hiima bwaya uushi aagyanɛ ɛnda, ⁵ da dɛaɛda mabizhinɛ. Ma ɛnjitsa, pooshi hanɔkalatii ka hakii, pooshi ma'ɛ goonɔga ashitii ɛsɛ. Ma nɛ tii ka nɛhɛna, gɛna ci ɛnjɛ a upaa ka rɛgwa nɔga diina. ⁶ Yoo, ma nɛ'unɛ tɛ ɛntanɔfɛ, tɛ'i bwatya agikii palee ka gɛna, maa ka mabanee ma'yanɛ nɛ ɛndɛ dɛ sɛtɛ cii kɛya upaa. ⁷ Acii pooshi uushi shi acii amɛ aa hanɛ aa duuniya. Pooshi uushi na dzɛ acii amɛ maa kɛ mɛakyaamɛ. ⁸ Maa tɛ'i amɛ da zɛma, tɛ'i amɛ da kɛjeerɛnɛ ɛsɛ, kɛ mbu'i kaamɛ. ⁹ Amma, ma ɛnjitɛ ca moo dɛ gɛna, kɛ luuvɛ tii isɛkwanɛ nɔga *Seetanɛ tɛ tii, tɔya kulagɛrɛ aasɛkɛ zaanwanɛ nɔga mabaanɛ da bwaya suunanyinɛ. Ci ca kavɛ tɛ tii ka zaginɛ dza'ɛ. ¹⁰ Acii ma suuna kwaɛba, ci ca kira bwaya uushi'inɛ kama kama. Puta nɔga suuna kwaɛba bwasee hara ɛnji ka vii goonɔgatii, tɔya ɔlya ka natii nɛ mabɛtɛsɛkɛnyinɛ kama kama.

Wabɛnɛ nɔga Bulusɛ ka Timooti

¹¹ Ma hɛ dɛii ɛndɛ nɔga ɛntanɔfɛ, bwasee ka patɛnɛ nɔga uushi'iitsa, ha dɛ gazhi'waanɛ nɔga slɛnɛ goonɔgaanɛ, ha dɛ gazhi'waanɛ nɔga ndzaanɛ ka ɛndɛ nɔga ɛntanɔfɛ, ha vii ka ci goonɔga, ha uudɛ ɛnja, ha sɛ'watɛ taa mi patɛ, ha ndzaa ka ɛndɛ hanɔkala ɛsɛ. ¹² Dawɛ gazhi'waanɛ nɔga slɛnɛ nɔnyinɛ uushi'inɛ, acii kɛ vii hɛ goonɔga. Ma ɛpiitɛ nɔga ca'ɛ ndɛɔwɛ ndɛɔwɛ upaa hɛ, kɛsɛpaa tɛɔ tɛɔ. Ka ɛtɛ ha'ɛ 'wii ɛntanɔfɛ tɛ hɛ saa'itɛ vii hɛ seeda agyanɛ vii goonɔgaaku akɛɔwacii seedayanyinɛ lanɔ. ¹³ Wanyinɛ ka wabɛnɛ ka hɛ akɛɔwacii ɛntanɔfɛ ɛtɛ ca vii ɛpinɛ ka taa mi patɛ, da akɛɔwacii Yeesu Alɛmasiihu. Ma Yeesu, kɛ vii ci nɔnyinɛ seeda agyanɛ goonɔgaanɛ akɛɔwacii Puntiyu *Pilaatu. ¹⁴ Wanyinɛ ka banɛ ka hɛ ha'ɛ, kaa ha nɛ'utɛ sɛtɛ bii wabɛnɛ nɔga ɛntanɔfɛ; ga ha tapaa taa rɛɔwɛ, nɛ'utɛ patɛ ka rɛgwatɛ pooshi ɛnji ka upaa sɛ nɔga idɛpaanɛ ashiku, ca'ɛ ka saa'itɛ nɛ Slandanaamɛ Yeesu Alɛmasiihu a ɛnya. ¹⁵ Ma jiganaakii, ɛntanɔfɛ na jigagi dɛ ci ka saa'itɛ kapaa ci. Acii ma ɛntanɔfɛ, ci daanɛkii ca dɛ nɔwanɔunɛ, ɛndɛ moodɛfasɛkɛ nɛ ci. Nɔwanɔwɛ agyanɛ meeminɛ, Slandanɛ agyanɛ slanɔjiinɛ nɛ ci ɛsɛ. ¹⁶ Ci daanɛkii nɛ ɛndɛ pooshi ka ɛntɛnɛ. Ma ha nɔga ndzaanaakii, agi bɛrɛnɛ ɛtɛ pooshi ɛndɛ ka mbu'unɛ aabiikii. Pooshi ɛndɛ sha nee ka ci, pooshi ɛndɛ ka neenɛ

6:3 6.3-10 1.3-7. **6:3** 6.3 1.10; Gal. 1.6-9. **6:4** 6.4 1.4; 6.20; 2 Tim. 2.14. **6:5** 6.5 Yooh. 10.12; Slɛnɛ 20.33-34; 1 Tees. 2.5; Tit. 1.11; 1 Piita 2.14; 5.2. **6:6** 6.6 4.8; Fil. 4.11; Ibɛr. 13.5. **6:7** 6.7 Ayb. 1.21; ɔ. Waaz. 5.14. **6:8** 6.8 Waɛb. 30.8-9. **6:12** 6.12 1.18; 4.14. **6:13** 6.13 Mat. 27.11-26; Yooh. 18.28-19.16. **6:14** 6.14 1.3,18; Fil. 1.10; 1 Tees. 5.1-2. **6:15** 6.15 Slɛnɛ 1.7; 2 Piita 3.3-9; Sɛniinɛ 17.14.

ka ci əsə. Wa ənjə a dʒuunətə tə ci, ca dʒa ŋwanjuunə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Wa ca dʒa ha'ə.

¹⁷ Yoo, ma ənji gəna ŋga zamanana, bawə ka tii ga təya hwafə də gəna, ga təya ka nətii ka gəna əsə, acii makə mədfə nə gəna. Amma, wa təya ka nətii ka Əntanʒə. Ci ca vii kaamə taa mi patə, kaama fatə mayamayaanəkii, acii fitə nə ciinəkii kaamə. ¹⁸ Bawə ka tii, wa təya dʒa ŋga'əənə, təya dʒa ŋunyi slənə laŋə. Wa ciinətii a ndzaa fitə, təya vii ka hara ənji. ¹⁹ Də ha'ə tsəkənə tii ka natii na ŋunyi ndzaanə ka sətə na shi aakəŋwa, kaa təya shii upaa də tantanyitə əpinə.

²⁰ 'Ya'ə Timooti, kəsəpaa Ŋunyi Habaratsə tənə tənə ətsə ba'avə Əntanʒə aaciiku. Ga ha ndzaa da ənjitə ca dʒaadʒa mazabə wabənə da dʒa mabizhinə ŋga diina. Tsarə ŋga wabəətə ci ənjə a ba: shiinə. Amma, jirakənə. ²¹ Hara ənji əsə, ətə ca ba tə'i tii da shiinə, kə bwasee tii ka vii goonʒa. *

Wa Əntanʒə a dʒa koonə pwapoonə.

6:16 6.16 Shig. 33.20; Jab. 104.2; Yooh. 1.18; Kwal. 1.15; 1 Yooh. 4.12. **6:17** 6.17 Jab. 62.11; Luka 12.15,20; Yak. 5.1. **6:19** 6.19 Mat. 6.20. **6:20** 6.20 1.4; 6.4; 2 Tim. 1.14. * **6:21** 6.21 pwapoonə: Gal. 6.18.

Bəra'inə nga ləkaləkatə nga Bulusə ka Timooti

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə mwayi Əntanfə. Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waaza ka ənji agyanə əpinə ətə bii Əntanfə, ka viinə nə ci daci Yeesu Aləmasiihu. ² Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Ma ha, moodə uuzənaaki nə hə. *

Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa ka hə pwapoonə, təya dfa ka hə nga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntanfə putə nga vii goonğa nga Timooti

³ Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanfə taa guci patə cii kya buurətə tə hə agi dfa də'wa; vədə da uusəra cii kya dfa ha'ə, pooshi bədanə. Tə ci cii kya paslə də nnyuni ndzaanə, makə sətə nji dzədzəshi'inəki a paslə tə ci. ⁴ Ma nya buurətə tuunaaku putə nga təkənə gaanwə, nga'ə ka nyi nya ənə ka neenə ka hə ka shəjə, kaa nya shii dfa moodfasəka. ⁵ Agi buurətənə nə nyi vii goonğaaku nga tantanyinə, tsarə ətə nga kuku Looyisə da nga muu Afiniki. Kə shii nyi əsə, ma'ə hə da vii goongakii.

⁶ Acii ha'ə, wanyinə ka buurətənə ka hə oo'i, tsakuu dzənə aakəjwa də dfa slənə də baawədətə kavə Əntanfə aaciiku, waatoo, baawədə ətə vii ci ka hə saa'itə kavə nyi ciinə aanəku kaa ha dfa slənə nga Yeesu Aləmasiihu. ⁷ Ma Əntanfə, maviimə ci kaamə ədzəmə nga ngwalənə. Amma kə vii ci kaamə ədzəmə nga ndzaanə da ngeerənə da nga uudəshinə da nga ətsətə na.

⁸ Acii ha'ə, maa ha wabə agyanə Slandanaamə, ga ayinə a dfa tə hə. Əndə furəshina nə nyi ka putaakii, amma ga ha ayi acii shiinə nga ənji oo'i, guva-slənaaku nə nyi. Amma sə'watə sa ciba makə naaki putə nga Nnyuni Habara, makə sətə vii Əntanfə ka hə ngeerənə nga sə'watənə. ⁹ Ci luupaa taamə, ca 'watə taamə kaama ndzaanə ka ənjaakii. Ma dfi ci ha'ə, əntaa putə nga nnyuni slənə gaamə, amma ha'ə mwayi ci dfa nga'əənaakii. Waatoo, daga njuke dfi ci aniya nga danə ha'ə, kaa ca luupaa taamə daci Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Ma əndzə'i, makə shi Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu, kə baarii Əntanfə furəjə oo'i, kə dfi ci kaamə nga'əənaakii. Kə əbipaa Yeesu ngeerənə nga wa, ca baarii oo'i, maa kə liwaamə Nnyuni Habara, ka upaanə naamə əpinə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. †

¹¹ Nyi ka nəki maa, kə ta'i Əntanfə tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee ənda da əndə waaza ka ənji Nnyuni Habarakii, nya dzəgunətə ka tii.

¹² Putakii əsə cii kya sa cibəna. Amma pooshi ayiiki, acii kə shii nyi Əndətə vii nyi ka ci goonğa. Kə shii nyi ndilə ndilə əsə oo'i, ma Nnyuni Habaratə ba'avə ci aaciiki, ka hadatəginə nə ci dəjə ka uusəratə nii kəya ənya. ¹³ Kəsətə təjə təjə tə nnyuni wabəətsə jigunyii ka hə, ha dzəgunətə ka hara ənji, ha ndzaa da vii goonğa, ha uudə tə Əntanfə

1:1 1.1 1 Tim. 2.7. * **1:2** 1.2 Timooti: 1 Tim. 1.2; 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Fil. 3.5; 1 Tim. 1.5. **1:5** 1.5 Slənə 16.1. **1:6** 1.6 1 Tim. 4.14. **1:7** 1.7 Rooma 8.15. **1:8** 1.8 2.9; Rooma 1.16.

1:9 1.9 Af. 2.8-9; Tit. 3.5. † **1:10** 1.10 Yooh. 1.14; Tit. 3.6; əpinə da wa: 1 Koor. 15.20,55,57; Ibər. 2.14-15. **1:11** 1.11 1 Tim. 2.7.

da ənja makə sətə bii Yeesu Aləmasiihu. ¹⁴ Ga ha kapaa taa tə wu kaa ca zə'wee ka Njunyi Habaratsə ba'avə Əntanjə aaciiku. Amma kəsətə tənə tənə də baawəda nja Malaaba Ma'yanə ənə asəkə ədzəmaamə.

¹⁵ Kə shii hə oo'i, patənə nja ənji nə'unə anə hanyinə nja Asiya, kə bwasee tii ka nyi, nyi daanəki. Ahadatii nə i Figilusə da Harəmagana əsə. ¹⁶ Amma, wa Slandanə a dfa ka ənji yi nja Wanasifara barəkaanə, acii ma ca, lanə nə ci agi əgə ka nyi ma'i rara'ə aasəkə ədzəməki. Paa ci ayi əsə nja anəənə anyi ənji tə nyi. † ¹⁷ Makə shi Wanasifara aa hanə aa Rooma, kə ali ci tə nyi ka shanə, kə nee ci ka nyi. ¹⁸ Wa Slandanə a dfa ka ci barəkaanə uuseratə nii kəya ənya ka dfa gəjwanə ka ənja. Kə shii hə furənə makə sətə njii kəya dfa ka nyi nja'aanə də Afisa.

2

*Shikwa nja əndətə ca slənə ka Yeesu *Aləmasiihu*

¹ 'Ya'ə uuzənaaki, ma hə, ndzaa da njeerənə agi pwapoonə nja Yeesu Aləmasiihu. ² Ma sətə fii hə amaki akəjwacii seedawanyinə lanə, bawə ka ənjitə da goonja ashitii, waatoo, ka ənjitə na mbee ka dzəgunətənə ka hara ənji əsə.

³ Sə'watə sa ciba putə nja Yeesu Aləmasiihu, makə sətə ci njunyi sooja a sə'watə ciba. ⁴ Ndzaanə makə sooja: ma əndətə ngirə ənji tə ci ka soojaanə, ka dfanə nə ci gazhi'waanə nja uudagi səkə nja gawa ka ha nja panə. Acii ha'ə, paa ci ka ka nəkii ka slənə uushi'inə ətə əntaa nja soojiinə. ⁵ Buurətə əsə agyanə əndə buurə huyihuyinə taa ləədə uushi'inə. Acii ma əndə dfa tsarə buurətsa, paa ci ka upaa shikwa, ma'faamə ci kə nə'utə rəgwanyinə nja buurənəkii. ⁶ Ndzaanə əsə makə mooza ətə ca dfa gazhi'waanə nja uuzanə, acii ci nə 'watə upaa zəmə nja ra. ⁷ Kavə nəku ka sətə cii kya ba ka hə. Acii maa dīi hə ha'ə, ka kavənə nə Əntanjə tə hə ka shii patənə nja uushi'iitə dəbee ha shii.

⁸ Buurətə tə Yeesu Aləmasiihu agi slikərənə nja Dawuda. Kə ma'fee Əntanjə ka ci agi mamətə ənja. Ha'ə cii kya ba, nya waaza Njunyi Habara. ⁹ Putə nja waaza Njunyi Habarakii cii kya sa cibə ha'ə, wanyinə ma'anəkii a furəshina makə ma'waslyakə ənda. Amma pooshi wabənə nja Əntanjə ma'anəkii, agi dzənə nə ənji aakəjwa də waazanə. ¹⁰ Ka ətsə ha'ə cii kya sə'watə taa mi patə putə nja matadə ənji nja Əntanjə, kaa təya upaa luupaanə daciai Yeesu Aləmasiihu, tii maa, təya ndzaanə agi duunuunə nja Əntanjə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. ¹¹ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə, waatoo, "Maa kə əjkyamə da i ca, ka upaanə naamə əpinə da i ci əsə.

¹² Maa kə gyaamə aakəjwa də sə'watə ciba, ka dfanə naamə njwanuunə da i ci əsə.

Maa kə bii amə mashiimaamə tə ci, ci maa, ka banə nə ci mashiimə ci taamə.

¹³ Maa pooshi amə da goonja,

1:13 1.13 1.5; 1 Tim. 1.10. **1:14** 1.14 1 Tim. 6.20. **1:15** 1.15 4.16. † **1:16** 1.16 Wanasifara: 4.19. **2:2** 2.2 1 Tim. 1.10; 4.14. **2:5** 2.5 4.7-8. **2:8** 2.8 Rooma 1.3-4; 1 Koor 15.4. **2:9** 2.9 1.8; Af. 3.1; Fil. 1.12-14. **2:10** 2.10 Rooma 5.2; Kwal. 1.24. **2:11** 2.11 Rooma 6.8. **2:12** 2.12 Mat. 10.32-33; Rooma 5.17. **2:13** 2.13 Rooma 3.3-4.

ma ci kamə, ka mbu'utəginə nə ci də goonğaanaakii, acii paa ci ka bwasee ka wabənaakii gərəfə a rəgwa yadə mbu'utəginə.”

Əndə slənə nğa goonğa

¹⁴ Ma uushi'iitsə baabii nyi ka hə, duu də buuretənə ka ənja. Bawə ka tii akənwacii Əntanfə, ga təya ndzaa ka dfaadfa mabizhinə agyanə wabənyinə, acii ma tsarətsa, pooshi bwatyakii, madaamə lədfəgi də nə nğa ənji ətə ca fa. ¹⁵ Ma ha, dfawə gazhi'waanə kaa ha ndzaa ka əndətə ca kadeesəkə ka Əntanfə, ha ndzaa makə nğa əndə slənətə pooshi ka ayinə agi slənəakii, ha ndzaa ka əndətə ca bagi wabənə nğa goonğa nğa'ə. ¹⁶ Ma ənjitə ca dfaadfa məza wabənə ətə ca saawee ka ləmə nğa Əntanfə, ga ha ndzaa da tii. Acii ma təya, anəkii anəkii nə tii ka nysləginə agi nə'unə tə Əntanfə. ¹⁷ Ma wabənətii, agi tsakə aslənə makə ma'aslə'asla. Ahadatii nə i Himiniya da Filita əsə. * ¹⁸ Tii ca dzəgunə ka ənji sətə mandzaamə ka goonğa, waatoo, təya ba, kə uugi Əntanfə madəe ka maməətə ənja. Də ha'ə ci vii goonğa nğa hara ənji a əntəgi. ¹⁹ Patə da ha'ə, ma goonğaənə ətə shi dəcii Əntanfə, kə kənjə də ngeerənə, makə faaratə mbuki ənji kuvə anəkii. Tə'i manaahəkii ashikii oo'i, “Kə shii Slandanə tə ənjaakii.” Tə'i əsə manaahəkii oo'i: “Patənə nğa ənjitə ca 'wa tə Yeesu də Slandana, wa təya bwasee ka slənə bwaya uushi'inə.”

²⁰ Ma asəkə maduunə ya, tə'i kuyimiinə kama kama. Tə'i harakii nğa əndzənə, tə'i nğa tibisa əsə. Harakii əsə, nğa ənfwə taa ndzaba ghənətə ənji. Ma hara kuyimiitsa, agi əndzanə slənəginə ənji. Ma harakii əsə, ka slənəginə ha'ə asii saakii. ²¹ Ha'ə əsə, taa wu patə bwasee ka slənə bwaya uushi'iitsa, ka ndzaanə nə ci makə nğunyi kənjwa ətə da məghərəvənə davə. Slandanə a kavə tə ci ka dfa nğunyi slənə, acii tə'i nafalaakii ka ci. Matasəkakii ndzaanəkii taa guci patə ka dfa nğunyi slənə əsə.

²² Acii ha'ə, ga ha dfa bwaya uushi'iitə ci hara daguyinə a dfa. Amma ndzaa yadə idəpaa uushi ashiku, ha ndzaa da vii goonğa, ha uudə ənja, ha ndzaa agi jamənə. Dawə ha'ə makə nğa hara ənjitə ca kədii acii Slandana də malaaba moodəfa. ²³ Ma ənjitə ca ndzaa ka wabə mazabə uushi'inə pooshi bwatyakii, ga ha jikə aagi wabənətii. Acii kə shii hə, ma tsarə nğa wabəətsa, ci ca kira mabizhinə. ²⁴ Ma əndə slənə nğa Slandana, ga ca ndzaa ka dfaadfa mabizhinə da ənja. Amma, wa ca dfa nğa'aanə taa ka wu patə, ca mbee ka dzəgunətənə ka ənji nğa'ə, ca sə'watə ndzaanə da ənja. ²⁵ Ma ənjitə ca dfaadfa ka ci mabizhinə, wa ca banee ka hankalaakii akənwacii, ca dzəgunə ka tii. Mbu'u ka dfanə təya baanə ka Əntanfə kaa təya shii goonğa. ²⁶ Maa dīi ha'ə, ka mbərədənə nə tii asəkə zaanwanə nğa *Seetənə ətə kəshi tə tii, təya nə'u sətə bii Əntanfə.

3

Muudinə nğa duuniya

2:14 2.14 1 Tim. 1.3-7; 6.4; Tit. 3.9. **2:15** 2.15 1 Tim. 1.10. **2:16** 2.16 1 Tim. 1.4. * **2:17** 2.17 Himiniya: 1 Tim. 1.20. **2:19** 2.19 Baan. 16.5; Yooh. 10.14. **2:20** 2.20 Rooma 9.21. **2:21** 2.21 3.17. **2:22** 2.22 1 Tim. 6.11. **2:23** 2.23 2.16. **2:24** 2.24 1 Tim. 3.3; Tit. 2.7-8. **2:25** 2.25-26 1 Tim. 2.4.

¹ Yoo, see a shii hæ oo'i, ma muudinø nga duuniya, kadø nø bwaya ønjø a kavø ønji ka sa cibø ka shañø. ² Acii ma saa'ikii, ka uudønø nø ønji natii na, kadø nø ønjø a uudø gøna, tøya dũunøtø natii na, tøya dzaana tø øntañfø, pa tøya fa tø møsønøtii da døsønøtii, pa tøya kuyirii tø øntañfø taa tø ønji tsakønø tø tii, tøya børapaa taa ñgutø uushi, ³ pa tøya uudø taa tø ønji yatii, pa tøya uudø tø hara ønji øsø, tøya laala jirakønø aashi hara ønji, tøya tøkuree ka sø'watø taa ñgutø uushi, makø nga daba ndzaanø hanñkalatii, pa tøya uudø taa ñgutø ñunyi uushi, ⁴ tøya tañøgi magunũura, purøtø hanñkaliinø nø tii, tøya zhi'wee ka nøtii makø uushi, tøya ða sètø kadøesøkø ka tii, tøya bwasee ka nga øntañfø, ⁵ tøya ða makø agi paslønø nø tii tø ci, amma tøya kaaree ka tantanyinø nga baawøðaakii. Ma tsarø nga ønjitsa, ga ha ndzaa da tii. ⁶ Tø'i hara ønji ahadatii ca itø aa ha hara ønji aasii, tøya dzø ka zhi'wee ka nø nga makinø øtø pooshi nøtii ka hakii. Ma makiitsø zhi'wee ønji ka nøtii, kø ñgørøma 'waslyakøønø ødzømetii, tøya moo uushi'inø nga *duuniya kama kama. ⁷ Taa guci patø nø tii ka ða gazhi'waanø nga dzøgunø uushi'inø, amma kø tøkuree tii ka shii goonja. ⁸ Makø sètø shi i Yanasø da Yambøra a kaaree ka Muusa, kø kaaree ønjitsø ka goonjaanø. See hiima bwaya uushi'inø, uushi zabø nø vii goonjatii øsø. ⁹ Amma pooshi møzøaanatii ka ta'avønø, accii kadø nø taa wu a nee ka purøtø hanñkalaanatii, makø sètø shi ønjø a nee ka nga i Yanasø da Yambøra.

Muudinø nga wabønø

¹⁰ Ma hæ kamø, kø shii hæ dzøgunønaaki nga'ø, kø shii hæ ndzaanaaki øsø, da sètø cii kya moo ðanø, da vii goonjaaki, da makø sètø cii kya sø'watø ndzaanø da ønja, da makø sètø cii kya uudø ønja, da makø sètø cii kya sø'watø taa ñgutø ciba. ¹¹ Kø shii hæ makø sètø sii nyi ñgøra'wø da ciba, waatoo tø sètø slønyi tø nyi dø Antakiya da Ikuniya da Lisøtira. Kø sii nyi cibø ka shañø, amma patø da ha'ø, taa guci mwayi ønji ðanø ka nyi, agi luupaanø nø Slandanaamø tø nyi. * ¹² Patønø nga ønjitø ca moo ndzaanø læbø da Yeesu Alømasiihu makø sètø mwayi øntañfø, ka sanø nø tii ciba accii ønja. ¹³ Ma bwaya ønji da majirakinø, ka tsakønø nø tii dzønø aakøñwø aakøñwa dø ndzaanatii ha'ø. Dø ðanø ha'ø ci tøya ha'u dø natii na, tøya ha'u dø hara ønji øsø. ¹⁴ Amma, ma hæ, duu aakøñwa dø ndzaanø agi goonjaanaaku makø sètø jigunyi ønji ka hæ, ha luuvø dø ødzømə røñwø, accii kø shii hæ ønjitø jigunyi ka hæ, ¹⁵ ha buurøtø oo'i, daga hæ ma'ø uundzø uuzønø, kø shii hæ malaaba løkæløkatø. Ci ca cicirøtø tø hæ kaa ha shii upaa luupaanø putø nga vii goonja ka Yeesu Alømasiihu. ¹⁶ Patønø nga wabønø asøkø malaaba løkæløkatø, da ma øntañfø shigi. Tø'i bwatyakii øsø ka røgwa nga dzøgunø wabønø nga goonja ka ønja, da dzalønø dø ønja, da hadfatøgi dø ønji maa kø ðii tii 'waslyakøønø, da kaa ca baarii kaamø makø sètø caama ndzaanø nga'ø. ¹⁷ Ma øtsø

3:1 3.1 1 Tim. 4.1; 2 Piita 3.3; 1 Yooh. 2.18; Yahu. 18. **3:2** 3.2-4 Gal. 5.19-21. **3:5** 3.5 Mat. 7.15,21; Rooma 2.19-20; Tit. 1.16. **3:6** 3.6 Tit. 1.11. **3:8** 3.8 Shig. 7.11,22; 8.3,14; 1 Tim. 6.4-5. **3:10** 3.10 Rooma 16.24; 1 Tim. 1.5. * **3:11** 3.11 Slønø 13.50; 14.5; 14.19; ciba: Jab. 34.20; 2 Koor. 11.23-29. **3:12** 3.12 Mat. 16.24; Yooh. 15.20; Slønø 14.22; 1 Tees. 3.3. **3:14** 3.14 2.2; 1 Tim. 1.10. **3:15** 3.15-16 Yooh. 5.39; Rooma 15.4; 1 Tim. 4.13; 2 Piita 1.21.

ha'e, kaa endə ɲga Əntaɲfə a ndzaa matasəkakii ka shaɲə, ca ndzaa mambu'ukii bahə ɔa ɲunyi sləna.

4

¹ Ma Yeesu, ka ənyanə nə ci, ca shi ka ɔa ɲwanjuunə, ci na ɔa gəɲwanə ka əɲjitə da i əpinə da əɲjitə məəki. Acii ha'e, wanyinə ka banə ka hə akəɲwacii Əntaɲfə da Yeesu Aləmasiihu, ² waazawə wabənə ɲga Əntaɲfə, ha ɔa gazhi'waanə ɲga zhi'wa də nə ɲga əɲja, taa kə mwayi tii fa wabənəkii, taa pooshi. Maa kə ɔii əɲji bwaya bwayaanə, dzaluu tə tii, ha hada də tii, ha vii ka tii ɲgeerənə kaa təya ɔa ɲunyi sləna, ha ɔa gazhi'waanə ɲga sə'watə taa mi patə saa'itə ha dzəgunə ka əɲja. ³ Dawə ha'e, acii tə'i saa'i na shi ətə pooshi əɲji na moo fa ɲunyi dzəgunənə. Amma, makə see sətə kadeesəkə ka tii nə təya moo fanə, ka jaajatənə nə tii də əɲji dzəgunənə laɲə, kaa təya dzəgunə ka tii makə sətə mwayi tii. ⁴ Ka ɲjiikəginə nə tii liminətii ka fa gooɲgaanə, təya dzəgərə ka fa jirakənə. ⁵ Amma, ma ha, duu aakəɲwa də ətsətə naaku nə taa agi mi patə, ha sə'watə taa ɲgutə sa ciba, ha waaza ɲunyi Habara ka əɲja, ha mbu'utəgi də slənətə vii Əntaɲfə ka hə.

⁶ Ma nyi kamə, ka ndzaanə nə nyi makə sataka ətə ci əɲjə a vii ka Əntaɲfə, waatoo kə mbu'ya saa'i ɲga əntənaaki. ⁷ Kə ɔii nyi gazhi'waanə ɲga slənə gooɲgaanə, kə uudəpaa nyi slənaaki əsə, masaaweemə nyi ka vii gooɲgaaki əsə. ⁸ Kə shii nyi oo'i, ma uusəratə nə Slandanə a ənya, tə'i shikwa ca gərə tə nyi aciikii putə ɲga ndzaanaaki matsəkii akəɲwaciikii. Ma ca, endə la gəɲwanə də rəgwakii nə ci. Əntaa ka nyi nyi daanəki nii kəya vii shikwakii əsə, amma da i ka patənə ɲga əɲjitə ca moo ənyanaakii ka shaɲə.

Hara wabəɲyinə

⁹ Ma ɔanəkwa, dawə gazhi'waanə ɲga shine aa hanə aabiiki pii pii, ¹⁰ acii ma Dimasə, kə bwasee ci ka nyi putə ɲga uudə uushi'inə ɲga duuniyana, ca palə saakii aa Teesaloonika. Kə pyalə Karasəka aanə hanyinə ɲga Galatiya. Titusə əsə, kə pyalə ci aanə hanyinə ɲga Daləmatiya. * ¹¹ See Luka mbəɔaanə abiiki. Ma ha sha, 'waanə tə Marəkusə, una pyalya, kaa ca shi ka tsakənə tə nyi agi sləna. † ¹² Acii Tikikusə maa, kə sləkee nyi ka ci aa Afisa. ‡ ¹³ Ma ha sha, ɲgiraanə ka nyi kəjeerənaaki ɲga kəla də əra ətə bwasee nyi ga Karəpusə də Tərawasə. Ha ɲgiraanə əsə ləkələkətənyinə, ma palee maa, ətə ɲga kuvə'unə.

¹⁴ Ma Aləkəsandərə ənhya, kə ɔii ci ka nyi bwaya bwayaanə ka shaɲə. Slandanə na ki'itə ka ci bwaya bwayaanaakii. § ¹⁵ Aa ha nəhə naaku nə aciikii əsə, acii kə ɔii ci gazhi'waanə ɲga dzavə waaza ɲunyi Habara aa meenə ka shaɲə.

¹⁶ Ma saa'itə nyi akəɲwacii gəɲwanə ɲga təkəɲwanə, pooshi endə gi ka pərapaanə tə nyi taa rəɲwə. Əɲji patə, kə bwasee tii ka nyi.

3:17 3.17 2.21. **4:1** 4.1 Slənə 10.42; 2 Koor. 5.10; 1 Piita 4.5. **4:2** 4.2 Slənə 20.20,31; Tit. 1.13. **4:3** 4.3 1 Tim. 1.10; 4.1. **4:4** 4.4 1 Tim. 1.4. **4:6** 4.6 Fil. 2.17; 2 Piita 1.14. **4:7** 4.7-8 1 Koor. 9.24-25; Fil. 3.12-14; 1 Tim. 1.18. * **4:10** 4.10 Fil. 2.21; Dimasə: Kwal. 4.14; Filim. 24; 1 Yooh. 2.15; Titusə: 2 Koor. 2.13. † **4:11** 4.11 Luka: Kwal. 4.14; Marəkusə: Kwal. 4.10. ‡ **4:12** 4.12 Tikikusə: Kwal. 4.7-8. **4:13** 4.13 Slənə 20.6. § **4:14** 4.14 Mat. 16.27; Aləkəsandərə: 1 Tim. 1.20.

Wa Əntanƒə a tifyagi ka tii 'waslyakəətsatii! ¹⁷ Amma kə kəŋaane Slandanə kədəhə da nyi, ca tsakə ka nyi ngeerənə ŋga waaza Nnyuni Habara furəŋə, hara slikərənə patə asəkə kuvə gəŋwanə a fa; kə luupaa Slandanə tə nyi ama wə əsə. ¹⁸ Acii ha'ə, kə shii nyi, ka luupaanə nə Slandanə tə nyi acii taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya uushi, ca kərə tə nyi jamə aadəgyə, hatə cii kəya ɗa ŋwanjuunə. Naakii nə ɗuunuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

¹⁹ Nəhəpaa ka nyi tə Pərisəkila da Akila da ənji yi ŋga Wanasifara.

* ²⁰ Kə ənəgi Irasəta də Koorintiya, nya bwasee ka Tərafima də Milita acii paa ci fatə ndanə ndanənə ŋga shishinəkii. † ²¹ Dawə gazhi'waanə ŋga shinə taabu'u ɗanə vyanə. Ma i Abuluse da Pudise da Linasə da Kəlawudiya da patənə ŋga ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, kə nəhəpaa tii tə hə.

²² Wa Slandanə a ndzaanə a ədzəməku, ca ɗa koonə pwapoonə.

4:16 4.16 1.15. **4:17** 4.17 Dan. 6.21; Jab. 22.22; Slənə 1.8; 23.11. **4:18** 4.18 2 Koor. 1.10; Fil. 1.19-20. * **4:19** 4.19 Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2; Wanasifara: 2 Tim. 1.16-17. † **4:20** 4.20 Irasəta: Slənə 19.22; Rooma 16.23; Tərafima: Slənə 21.29.

Ləkaləkətə ŋga Bulusə ka Titusə

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka hə Titusə, daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə ŋga Əntanǰə nə nyi, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu əsə. Ci sləkee ka nyi kaa nya dzəgunətə ka matadə ənji ŋga Əntanǰə. Ma dzəgunənəkəya, kaa təya vii goonǰa ka ci, təya shii goonǰaanə makə sətə ca dzə da ndzaanə camə. * ² Ətsə patə əsa, kaa təya ka nə ŋga upaanə də əpinə ətə pooshi ka uudənə. Ma əpiitsa, daga ŋukə ŋukə dīi Əntanǰə aləkawaləkii ka ənja. Ma ca, paa ci ka jirakənə. ³ Makə mbu'i uusəratə lagi ci, kə ŋgiragi ci wabənə ŋga əpinəkii daci ənji waazanə. Ma nyi əsə, kə ba'acii Əntanǰə Maluu gaamə ka nyi, kaa nya waaza ka ənja. †

⁴ Aǰi nəhəpaanə nə nyi tə hə Titusə. Ma ha, kə ndzaa hə makə tantanyitə uuzənaaki ka rəgwa ŋga vii goonǰa gaamə, amə patə. Wa Əntanǰə Dəsənaamə da i Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə a dā ka hə pwapoonə, təya vii ka hə ndzaanə jamə. ‡

Slənə ŋga Titusə aǰyanə hanyinə ŋga Karita

⁵ Ma unee nyi ka hə aǰyanə hanyinə ŋga Karita, kaa ha hadatəǰi də sətə mbədaanə; kaa ha taadəcii matakəŋwanyinə asəkə taa ŋgutə vərənə, makə sətə bii nyi ka hə. ⁶ Ma matakəŋwanə, kə dəbee ca ndzaanə ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rəŋwə dyanə ndzaanəkii. Manjeevənaakii əsa, wa təya ndzaanə ka ənji nə'unə tə Yeesu; ga ənjə a idəpaa tə tii ka rəgwa ŋga 'waslyakəənə, taa ka rəgwa ŋga purətə haŋkalaanə. ⁷ Makə dīi matakəŋwanə ka kadala ŋga Əntanǰə, kə dəbee ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii. Ga ca dūunətə naakii na; ga ca ndzaa ka rəŋutəsəka; ga ca kapaa nəkii ka sa ənvwa; ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii; ga ca ndzaa ka əndə suuna gəna. ⁸ Amma, ma dəbee ndzaanəkəya, əndə luu mu'uminə gakii asii, manǰa'ə ənda, əndə ətsətə naakii na, əndə goonǰa, malaaba ənda, madzalə ənda. ⁹ Kə dəbee ca kəsəpaa mahoola wabənə də bəra'itə cii, makə sətə dzəgunətə ənji ka ci. Də ha'ə mbeenəkii ka dzəgunətə goonǰaanə ka ənji ŋga'ə, ca vii ka tii ŋgeerənə kaa təya nə'utə. Də ha'ə əsə mbeenəkii ka dzalə tə ənji daada mabizhinə.

¹⁰ Acii tə'i purətə haŋkaliinə bəzəkii aǰi ənji nə'unə. Ma palee, aǰi *Yahudiinə. Ma təya, aǰi gəgətənə nə tii wabənə zabə haha'ə ka gəəpənə də hara ənja. ¹¹ Ma dəbee, wa ənjə a pa'ətə ka tii ma, kaa təya ndzaa kəda'ə. Acii, ma təya, aǰi dzəgunənə nə tii sətə madəbəmə. Ma nə tii ka dfanə ha'ə, kaa təya upaa rəgwa ŋga gəəpə də uushi'inə ŋga ənja. Də ha'ə nə tii ka ŋsuləginə də patənə ŋga ənji nə'unə ka hara yinyinə. ¹² Tə'i əndə'i əndə də Karita maa, kə nyihə ənji Karita tə ci makə *anabi. Kə bii ci də naakii nə oo'i, "Ma ənji Karita, majirakənə

* **1:1** 1.1 masləkee ənda: 1 Tim. 2.7. **1:2** 1.2 1 Piita 1.3-5; Gal. 3.6,17-18. † **1:3** 1.3 3.4; uusəratə lagi ci: 1 Tim. 2.6. ‡ **1:4** 1.4 Titusə: 2 Koor. 2.13; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2. **1:5** 1.5 Slənə 14.23. **1:6** 1.6-9 1 Tim. 3.2-7; 1 Piita 5.1-4. **1:9** 1.9 2.1; 1 Tim. 1.10. **1:10** 1.10-16 3.9-11; 1 Tim. 1.3-7. **1:10** 1.10 1 Tim. 1.6. **1:11** 1.11 1 Tim. 6.5; 2 Tim. 3.6.

nə tii ka shaŋə. Bwayakii nə tii makə sə ŋga bilinə. Manya'inə nə tii, bwanƙariinə əsə.” ¹³ Ma ətsə kamə, gooŋga wabi əndəta. Aciiƙii, ma ɗanəkwa, ndzaawu iza'u anə ənjitsə də dzalənə, kaa təya ndzaanə də rəgwakii agi nə'unə tə Yeesu. ¹⁴ Waatoo, ga təya ka nətii ka wabənə ətə ci Yahudiinə a gəəgətə. Ga təya nə'u bariyanyinə ŋga ənjitə ca kaaree ka gooŋgaanə.

¹⁵ Taa ŋgutə uushi patə, camə ka macamə ənja. Amma, ma ka ma'ajjiinə ənja, kə kaaree tii ka nə'u gooŋgaanə, pooshi macamə uushi ka tii shaŋə. Kə ɗagi haŋƙalatii da moodəfətii ajjiinə. ¹⁶ Ma təya, agi banə nə tii oo'i, kə shii tii tə Əntanƙfə. Amma agi baariinə nə slənatii oo'i, mashiimə tii tə ci. Ma'ajjiinəkii nə tii, purətə haŋƙaliinə nə tii, paa tii ka mbeenə ka slənətə taa ŋgutə ŋunyi slənənyinə.

2

Ŋunyi dzəgunənə

¹ Amma, ma ha, dzəgunətə ka ənji tə gooŋgaanə makə sətə difə.

² Ma ɗanəkwa, bawə ka masariinə, ga təya kapaa natii nə ka taa ŋgutə suuna, wa təya ndzaanə da ayinatii, təya ətsətə natii na, təya ndzaanə də rəgwakii agi nə'unə tə Yeesu, təya uufə tə hara ənja, təya ndzaanə ka ənji ədzəmə əsə. ³ Ma iirə makinə əsa, wa təya ndzaanə malaabakii ka rəgwa ŋga slənatii. Ga təya pədfəhiinə. Ga təya kapaa natii nə ka sa ənwwa. Wa təya dzəgunə ŋunyi uushi ka harii makinə ətə ma'ə ma'iirəmə. ⁴ Waatoo, təya baarii ka tii makə sətə uufənətii ŋguyirənatii da manjeevənatii. ⁵ Təya ətsətə natii na, təya ndzaanə tsəslə ashii ŋguyirənatii, təya ɗaada slənə ŋga makinə ŋga'ə, təya ɗa ŋga'aanə, təya muu aaya ka ŋguyirənatii. Ma ətsə patə, acii ga ənjə a ushapaa wabənə ŋga Əntanƙfə.

⁶ Ma daguyinə əsa, bawə ka tii, a ətsətə tii natii na. ⁷ Ma hə də naaku na, ndzaawu ka sə ŋga dzəgunənə ka tii, taa agi ŋgutə uushi patə, ha ɗa ŋunyi slənə. Wa dzəgunənaaku a ndzaanə də gooŋga, də haŋƙala əsə. ⁸ Ma sətə cii kwa ba agi dzəgunənəkəya, wa ca ndzaanə də rəgwakii yadə idəpaa uushi agikii. Ma ətsə ha'ə, ka ɗavə ayinə ka ənji daawaanə gaamə, pa təya mbee ka wabənə bwayakii aashaamə taa ka ŋgutə rəgwa patə.

⁹ Ka maviinə əsa, bawə ka tii, a banee tii ka nətii akəŋwacii slanjiinətii. Təya ɗaada sətə ca kaɗeesəkə ka tii taa agi ŋgutə uushi patə. Ga təya ɗaada mabizhinə, ¹⁰ ga təya hərə taa mi ŋga slanjiinətii. Amma, ma dəbee, wa təya ndzaanə mahoolakii agi sətə ci təya ɗa taa guci patə. Ma ətsə patə, kaa dzəgunənə aɗyanə Əntanƙfə Maluu gaamə a ndzaanə da məghərəvənə taa agi mi patə.

Da pwapoonə ŋga Əntanƙfə ka ənja

¹¹ Ma ŋgiragi Əntanƙfə pwapoonakii, ka luupaanə də patənə ŋga ənja. ¹² Agi dzalənə nə pwapoonəkii taamə, kaama kagi bwaya bwayaanə da suuna ŋga ginə ŋga duuniya, ama ətsətə naamə nə agi zamanana, ama ndzaanə də rəgwakii, ama ŋgwalə tə Əntanƙfə. ¹³ Ka

1:13 1.13 2 Tim. 4.2. **1:14** 1.14 3.9; 1 Tim. 1.14. **1:15** 1.15 1 Tim. 1.5; Mat. 15.11; Rooma 14.14.20. **1:16** 1.16 2 Tim. 3.5; 1 Yooh. 2.4. **2:1** 2.1-9 Af. 5.21-6.9. **2:1** 2.1 1 Tim. 1.10. **2:2** 2.2 1 Koor. 13.13. **2:3** 2.3 1 Tim. 3.11; 1 Piita 3.1-5. **2:5** 2.5 Af. 5.22-24. **2:6** 2.6 1 Yooh. 2.14. **2:7** 2.7 1 Tim. 4.12; Fil. 3.17. **2:8** 2.8 1 Piita 2.15. **2:9** 2.9-10 1 Tim. 6.1-2. **2:10** 2.10 3.4. **2:12** 2.12 Af. 1.4; 1 Yooh. 2.16.

d'anə naamə ha'ə, kaama gəra də uusərə nga upaa barəkaanə ətə caama ka də na. Ma uusərakəya, ka jigaginə nə Əntanjə gaamə, Əndə məghərəvənə, waatoo Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. ¹⁴ Ma ca, kə vigi ci naakii nə ka putə gaamə kaa ca pərapaa taamə acii patənə nga 'waslyakəənə, ca laabagi taamə ka ci saakii, kaama ndzaanə ka ənjaakii, ama kavə naamə nə ka d'a n'unyi sləna.

¹⁵ Ha'ə dzəgunənəku ka ənja, ha wabə ka tii, ha dzalə tə tii əsə. Waazawə ka tii də baawədaaku. Ga ha kapaa rəgwa ka taa wu a bərapaa tə hə shanjə.

3

Ndzaanə nga ənji nə'unə agi duuniya

¹ Ma d'anəkwa, buurətə ka ənji nə'unə oo'i, a banee tii ka nətii akənjwacii meeminə da gayinə, təya gadəe ka tii. Wa təya əgəgi n'utii ka d'a taa ngutə n'unyi sləna. ² Ga təya wabə bwayakii taa ashi wu. Ga təya mbəəzə da ənji əsə. Wa təya ndzaanə ka ənji han'kala, təya d'a waawa'anə ka patənə nga ənji taa guci patə. ³ Aci aməkii maa, ma nga nuka, agi ghatə shiinə njaamə, purətə han'kaliinə njaamə, mazakii əsə. Kə shi suuna da moo uushi'inə kama kama a zhi'wee kaamə ka maviinə. Kə njaamə a d'a bwaya bwayaanə da sərəha. Sə nga bərapaanə njaamə. Kə njaamə a bərashii ahadaamə əsə.

⁴ Amma patə da ha'ə, kə baarii Əntanjə Maluu gaamə nga'ənaakii da uudənaakii. ⁵ Kə luupaa ci taamə. Ma d'ii ci ha'ə, əntaa slənənə slənyaamə də rəgwakii; aa'a, amma təgunuunə gaamə nee ci. Də iitə luupaa ci taamə san'a? Də yibəginaakii taamə upaa amə kura poonə taamə, waatoo, kə ənətəgi Malaaba Ma'yanə daamə ka kura kuraanə.

⁶ Ma Ma'yanəkəya, kə vii Əntanjə kaamə bahə uushi d'acii Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. * ⁷ Ma d'ii ci ha'ə, kaa ca shii d'əeginə kaamə ka ənji goon'ga də pwapoonaakii, kaama ka də nə ka upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə. ⁸ Ma wabəətsa, tantanyinə.

Ma uushi'iitsa, kə mwayi nyi ha dzəgunətə ka ənji iza iza'u, kaa ənji nə'unə tə Əntanjə a cinə agi d'a n'unyi sləna. Ma uushi'iitsa, nga'ə, ka tsakənə tə ənja. ⁹ Amma, ma wabə uura mabiinə, da haala nga ləmə nga dzədzəshi'inə, da mbəza, da d'afada mabizhinə agyanə bariya nga Yahudiinə, ga ha luuvə. Ma ətsə patə, zabə, pooshi bwatyakii. ¹⁰ Ma ənjitə ca kira təkəshinə patə, dzaluu tə tii. Mad'a kə jalə hə tə tii ha'ə kə d'ii bəra'i, pooshi tii fii, ngərəgi naaku nə tsanjə ahadatii. ¹¹ Kə shii hə, ma tsarə nga ənjitsa, kə saawii, agi d'a 'waslyakəənə nə tii. Ətsə ha'ə ca baarii oo'i, tii satii ca anə natii na.

Muudinə nga wabənə

¹² Yoo, maa kə sləkəe nyi ka Arətima taa ka Tikikusə aabiiku, d'awə gazhi'waanə nga shinə pii aabiiki aa Nikapulise, makə d'ii ci davə d'ii nyi aniya nga kya vyanə. † ¹³ Ma Zinasə, waatoo maləmə nga bariya,

2:13 2.13 1 Koor. 1.7; 1 Tees. 1.10. **2:14** 2.14 3.14; Shig. 19.5; Əzaki. 11.20; Gal. 1.4; Af. 2.10; 1 Tim. 2.6; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.9; 1 Yooh. 3.16. **3:1** 3.1 Rooma 13.1-7; 1 Piita 1.13-17.

3:3 3.3 1 Koor. 6.11; Af. 5.8. **3:4** 3.4 1.3; 2.10-11; 1 Tim. 1.1; 2.3; 4.10; Tit. 3.6. **3:5** 3.5 Yooh. 3.5; Rooma 6.4; Af. 2.8-9; 5.26; 2 Tim. 1.9; 1 Piita 1.3. * **3:6** 3.6 Rooma 8.9-16; 1 Koor. 6.11; Gal. 5.25; Maluu: 2.13; Fil. 3.20; 2 Tim. 1.10; Tit. 3.4; 2 Piita 1.11; 1 Yooh. 4.14. **3:7**

3.7 Rooma 3.24. **3:9** 3.9-11 1.10-16. **3:9** 3.9 1.14; 1 Tim. 1.4. **3:10** 3.10 Mat. 18.15-17.

† **3:12** 3.12 Tikikusə: Kwal. 4.7-8.

da Apoolasə, d'awə hiima nga tsakənə tə tii ka dzəginatii oogə, acii ga təya ətee taa ka mi. † ¹⁴ Ma ənji gaamə natii, wa təya kavə nətii ka d'a n'unyi sləna də gazhi'waanə, təya tsakə tə maaghiinə. Mad'a kə d'ii tii ha'ə, paa tii ka ndzaanə ka mazaɓə ənja.

¹⁵ Patənə nga ənjinə d'ii inə ganə, kə nəhəpaa tii tə hə. Nəhəpaa tə kafashinyinə geenə, ənji nə'unə. Wa əntan'fə a d'a koonə pwapoona, unə patə.

† **3:13** 3.13 Apoolasə: 1 Koor. 1.12. **3:14** 3.14 2.14; 2 Koor. 8.8-9; Gal. 5.22; Af. 4.28; Kwal. 1.10.

Ləkaləkətə ŋga Bulusə ka Filimanə

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka hə, moodə guva-slənə geenə Filimanə. Nyi Bulusə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti ca naahə ka hə. Ma nya, kə kəshi ənji tə nyi aa furəshina putə ŋga Yeesu *Aləmasiihu. * ² Agi naahənə nə nyi əsə ka ndzəkəŋushi'inaamə i Afiya da Arəkipusə. Ma Arəkipusə, kə kəŋaanə ci də ŋgeerənə agi madzawə slənənə gaamə. Agi naahənə nə nyi əsə ka Ikəliisiya ətə ca gərə'wə ka Əntaŋfə gaku asii. † ³ Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Uudənə ŋga Filimanə da vii gooŋgaakii

⁴ Ndzəkəŋunə Filimanə, taa guci cii kya dā də'wa, agi 'wapaanə nə nyi tə hə, nya kuyirii tə Əntaŋfə, ⁵ acii agi fanə nə nyi uudənaaku tə ənji ŋga Əntaŋfə patə da gooŋgatə vii hə ka Slandanə Yeesu. ⁶ Agi dānə nə nyi də'wa kaa ləbənə gaamə agi nə'unə tə Yeesu a tsakə dā ka hə ŋgeerənə, ha shii patənə ŋga barəkaatə dīi Əntaŋfə kaamə dācii Yeesu Aləmasiihu. ⁷ Ndzəkəŋunə, kə dīi nyi maduunə moodasəkə putə ŋga uudənaaku tə ənji ŋga Əntaŋfə. Kə baa ma'yanəki əsə, acii kə əgəvə hə ma'i rara'ə aa ədzəmə ənji ŋga Əntaŋfə.

Kədiinə putə ŋga Unisimasə

⁸ Acii ha'ə, makə dīi ci, masləkee əndə ŋga Aləmasiihu nə nyi, ka mbeenə nə nyi ka banə ka hə yadə ŋgwalənə tə sətə dəbee ha dā. ⁹ Amma, putə ŋga uudəənə ahadaamə, taku kaa nya kədii tə hə də kədii kədii. Nyi Bulusə, masara, ca naahə. Wiinə əsə, əndə furəshina nə nyi putə ŋga Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Wanyinə ka kədiinə aciiku ka madəbama ŋga uuzənaaki Unisimasə. Kə ndzaa nyi makə dīi a furəshina, acii kə baarii nyi ka ci rəgwa ŋga vii gooŋga ka Aləmasiihu. † ¹¹ Ma ŋga ŋukə, pooshi nafalaakii ka hə, amma, ma əndzə'i, tə'i nafalaakii kaanwə, əntaa wata ka nyi.

¹² Wanyitsə kə ənyi ka sləkeenə ka ci aabiiku əndzə'i; moodəkəyaaki nə ci. ¹³ Kə mwayi nyi kapaanə tə ci ganə abiiku kaa ca tsakə tə nyi ka madəba maku, waatoo agi ndzaanaaki ganə a furəshina putə ŋga Njunyi Habara. ¹⁴ Amma paa nyi ka moonə nya kapaa tə ci yadə luuvənaaku, acii paa nyi ka moonə nya kavə tə hə tyasə kaa ha dā ka nyi ŋga'aanə. Amma, wa ca ndzaanə ŋga luuvənə ŋga ədzəməku.

¹⁵ Mbu'u ci dīi, ma dzəginə ŋga Unisimasə abiiku ŋga uundzə saa'i, kaa ca kavə tə ci ka vii gooŋga ka Yeesu, ca ənə ka ndzaanə abiiku ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁶ Ma əndzə'i, əntaa wata mava nə ci; kə palee ci ka mava, acii ndzəkəŋunə nə ci putə ŋga Aləmasiihu. Sə ŋga uudənə nə ci ka nyi ka shanə. Sakwa ka ha, ətsə ndzaa ci ka mavaaku da ndzəkəŋunə putə ŋga Slandana.

* **1:1** 1 Timooti: 1 Koor. 4.17. † **1:2** 2 Rooma 16.5; Arəkipusə: Kwal. 4.17. **1:4** 4 Rooma 1.8. **1:5** 5 1 Tees. 3.6. **1:6** 6 Fil. 1.9; Kwal. 1.9-10. **1:7** 7 Rooma 12.10; 2 Koor. 7.4; Ibər. 13.1. **1:8** 8-20 1 Tim. 6.1-2. **1:9** 9 Filim. 1; Af. 3.1. † **1:10** 10 Unisimasə: Kwal. 4.9; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2. **1:13** 13 Fil. 2.30. **1:14** 14 2 Koor. 9.7; 1 Piita 5.2. **1:16** 16 1 Koor. 7.22; 1 Tim. 6.2.

¹⁷ Acii ha'ə, maa kə ɲgirə hə tə nyi ka kadashinaaku, luuwə tə ci makə sətə cii kwa luu tə nyi. ¹⁸ Maa kə shi ca bəzee ka səkəku taa ka ɲgutə rəgwa patə, taa dəmənaaku nəndə aciikii, tə nyi cii kwa nə'u. ¹⁹ Nyi Bulusə ca naahə ənə də ciinəki oo'i, nyi Bulusə, ka ənəpaaginə nə nyi ka hə saaku. Amma buurətə oo'i, daciiki upaa hə luupaanə. Patə da ha'ə paa nyi ka wafənə agyanəkii. ²⁰ Tuutəta'ə ndzəkəɲunə, uufagi səkəki putə ɲga Slandana. Əgəvə ma'i rara'ə aa ədzəməki putə ɲga Aləmasiihu.

²¹ Kə shii nyi, ka dətənə nə hə makə sənə cii kya naahə ka hə. Kə shii nyi maa, ka dətənə nə hə palee ka ətsa. ²² Agi kədiinə nə nyi aciiku əsə, kaa ha kapaa ka nyi kuva, acii agi kanə nə nyi na oo'i, ka luunə nə əntaɲfə də'wa goonə, ca ənəpaagi də nyi aabii unə.

Tsakə nəhəpaanə

²³ Yoo, ma Əpafərasə, guva-furəshinaaki putə ɲga Yeesu Aləmasiihu, kə nəhəpaa ci tə hə. § ²⁴ Ha'ə əsə nə guvii-slənaaki, waatoo Marəkusə da Arisətarəkusə da Dimasə da Luka, agi nəhəpaanə nə tii tə hə. *

²⁵ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a də koonə pwapoonə.

Ləkaləkatətə nyaahə ənji ka ənji Ibëraaniya

Wabənə nga Əntanƒə ka ənji shiŋkinə da ma Uzənaakii

¹ Ma nga ɲukə ɲukə, kə waabi Əntanƒə ka dzədzəshi'inaamə ka rəgwanyinə kama kama da ma anabinyinə. ² Amma ma agi zamananə nga muudina, kə wabi ci kaamə da ma uuzənaakii. Tə ci ta'i ci kaa patənə nga uushi'inə a ndzaanə aciikii. Daciikii əsə tagii Əntanƒə duuniya. * ³ Dashikii neenə ənji ka ɲgeerənə nga dūunuunə nga Əntanƒə. Ma ca, ndilə ndilə nə ci makə sətə dīi Əntanƒə. Tə'i ɲgeerənə ka wabənaakii, ci kavə tə patənə nga duuniya ka dzənə aakəɲwa də wabənəkii. Makə uugi ci wunəgi rəgwa nga tifyagi 'waslyakəənə nga patənə nga ənji shiŋkinə, kə ɲgirə ci aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə daciizəma Əntanƒə ɲwanɲwa agyanə meeminə patə. †

*Duunuunə nga *Uzənə nga Əntanƒə*

⁴ Ma Uzənə nga Əntanƒə, kə kavə Dii tə ci kaa ca palee ka malaa'ikanyinə, makə sətə palee ləmətə ikə ci ka ci ka natii də məghərəvənə. ⁵ Aci əntaa ka malaa'ika shi Əntanƒə a bii oo'i, "Uzənaaki nə hə, daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu."

Ha'ə əsə, paa ci sha bii ka malaa'ika, "Duu nə nyi, uuzənaaki nə hə."

⁶ Amma ma ka saa'itə Əntanƒə kədəhə ka sləkeenə ka mukajaakii aasəkə duuniya, kə bii ci, əɲki ci, "Wa patənə nga malaa'ikanyinə nga Əntanƒə a paslə tə ci."

⁷ Ma malaa'ikanyinə əsə, kə wabi Əntanƒə agyanətii oo'i, ka kavənə nə ci tə malaa'ikanyinaakii kaa təya slənə ka ci, təya ndzaanə makə məfa. Ca kavə tə tii əsə təya ndzaanə makə gana nga gunə. ⁸ Amma ma uuzənaakii, kə bii ci ka ci, əɲki ci, "Ya'ə Əntanƒə, ma ɲwanɲuunaaku, nga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə nə ci. Də goɲgaanə cii kwa da ɲwanɲuunaaku.

⁹ Kə kadəesəkə ka hə nə sətə da goɲga agikii. Ma sətə pooshi goɲga agikii əsə, kə biipaa ka hə səka. Ci dīi ta'i Əntanƒəwaaku tə hə, waatoo Əntanƒə rəɲwə dyanə, kaa ha ndzaa da dūunuunə da moodasəka palee ka patənə nga guvii-slənaaku."

¹⁰ Kə wabi Əntanƒə ka ci əsə, əɲki ci, "Slandana, hə tagii duuniya daga ka 'watəginə, də ciinəku saaku dīi hə səkəntanƒə.

¹¹ Patənə nga uushi'iitsa, ka uudəginə, amma ma hə, ma'ə hə.

* **1:2** 1.2 Uzənaakii: 5.8; daciikii tagii ci: Yooh. 1.2; Kwal. 1.16; Ibər. 11.3. † **1:3** 1.3 2 Koor. 4.4; Kwal. 1.15; da ciizəma Əntanƒə: 8.1. **1:4** 1.4 Af. 1.21; Fil. 2.9. **1:5** 1.5 Jab. 2.7; 2 Sam. 7.14; Mat. 3.17; Slənə 13.33; Ibər. 5.5. **1:6** 1.6 Jab. 89.28; 97.7. **1:7** 1.7 Jab. 104.4. **1:8** 1.8-9 Jab. 45.7-8. **1:10** 1.10-12 Jab. 102.26-28.

Ka iirëginë nê tii makê sêtê ci kôjeerënë a iirëgi.

¹² Ka fuudëginë nê hê tê tii,
makê sêtê ci ênjê a fuudê balêwa.

Ka zê'uginë nê tii makê sêtê ci kôjeerënë a zê'ugi.

Amma ma hê, ca'ê ndêjwê ndêjwê nê hê.

Pooshi muudinê nga êpinaaku êsê.”

¹³ Êntaa ka malaa'ika shi Êntanfê a bii, “Ndzaanê gadêvê da ciizëmaki, see mada kavê nyi tê hê kaa ha jaala agyanê ênji daawaanaaku.” ¹⁴I wu sanjê nê malaa'ikanyina? Ma tÿya, ma'yanyinë nê tii êtê ca slênê ka Êntanfê. Tê tii cii kÿya slêkee ka tsakênê tê ênjitê ca upaa luupaanê.

2

Habara nga maduunê luupaanê

¹ Acii ha'ê dîi êna, ngêrêtaamê hanj kala gaamê nga'ê agyanê habaratê fii amê. Acii mada pooshi amê kavê hanj kala gaamê agyanêkii, ka nju slëginê naamê agyanê nunyi rëgwa. ² Ma

habaratê fii dzêdzêshi'inaamê da ma malaa'ikanyinë, goonnga. Ma êndêtê tanjêgi habarakii êsê, kê upaa ci dzalênê êtê dêfêe ka ci.

³ Mada ha'ê, ya amê ênê fii habara agyanê maduunê luupaanê nga Êntanfwa, mada kê bwasee amê ka luupaatsa, iitê dîi mbee naamê ka mbêrêdênê acii gëjwana? Acii Slandanê ci saakii 'watêgi wabênê ka ênji agyanê habaratsa. Ma ênjitê fii tê ci êsê, tii baarêgi kaamê panjêranjê tê goongaanêkii. ⁴ Saa'ikii rëjwê ha'ê tsakêvê Êntanfê naakii seedawanyinë a agyanê natii dê d'ada sê nga hurêshishinyinë lanjê ka baariinë oo'i, ha'ê tanyi. Ca vii ka ênji baawêda nga d'ada uushi'inê kama kama dacia Malaaba Ma'yanaakii, makê sêtê kadêesêkê ka ci.

Êndêtê ca kêrê taamê ka upaa luupaanê

⁵ Êntaa tê malaa'ikanyinë kavê Êntanfê kaa tÿya ndzaanê ka meeminê agyanê duuniyatê na shi, waatoo duuniyatê caama wabê agyanêkii. ⁶ Amma tê'i êndê'i ha asêkê malaaba lëkalëkatê êtê wabi agyanê êndê shinjkinê, êjki ci,

“Mi sanjê nê êndê shinjkinê bahê ha buurêtê tê ca?

Wu sanjê nê ci bahê shinaaku ka tsakênê tê ca?

⁷ Kê kavê hê tê ci kaa malaa'ikanyinë a palee ka ci
ngga uundzê saa'i,

ha vii ka ci duunuunê da ngeerênê.

⁸ Ha kavê tê ci kaa ca d'ê nwanjuunê
agyanê patênê nga uushi'inê.”

Ma nyaahê ênji oo'i, “Kê kavê Êntanfê tê êndê kaa ca d'ê nwanjuunê agyanê patênê nga uushi'inê,” êtsê ca baarii oo'i, pooshi sêkii paa ci ka d'ê nwanjuunê agyanêkii. Amma ma agi saa'ina, kê shii amê pooshi êndê shinjkinê agi d'ê nwanjuunê agyanê patênê nga uushi'inê zëku'i.

⁹ Amma neemê ka Yeesu êndzê'i. Ci ca d'ê nwanjuunê agyanê patênê nga uushi'inê. Kê shi Êntanfê a hêêtêpaa tê ci, malaa'ikanyinë a palee

ka ci ka uundzə saa'i. Ma ðii ha'ə, kaa ca shii əntənə ka putə ŋga ənji shiŋkinə dagi pwapoonə ŋga Əntaŋfə ka tii. Acii ha'ə, putə ŋga ci bənaakii da əntənaakii vii Əntaŋfə ka ci ŋwanjuunə da ðuunuunə.

¹⁰ Əntaŋfə tagii patənə ŋga uushi'inə ka ci saakii. Ŋga'ə makə kavə ci tə Yeesu kaa ca ndzaanə ka mambu'ukii dagi sa cibaakii, kaa manjeevənaakii a ndzaanə laŋə, təya ndzaanə agi ðuunuunaakii əsə. Acii Yeesu kirə tə tii kaa təya shii upaa luupaanə. ¹¹ Ma Yeesu tii da ənjitə laabagi ci tə tii, ka ndzaanə nə tii ka dənə rəŋwə. Ci ðii, pooshi Yeesu ayii ka 'wanə tə tii ndzəkəŋushi'inəkii. ¹² Kə bii ci ka Əntaŋfə, əŋki ci,

“Ka wabənə nə nyi ka ndzəkəŋushi'inəki agyanə ləməku. Ka dəlanə nə nyi də hə ahadatii.”

¹³ Kə bii ci əsə, “Ma nya, ka gi'inə nə nyi tə Əntaŋfə.” Ca ba əsə, “Wanyinə da manjeeviitə ba'avə Əntaŋfə aaciiki.”

¹⁴ Makə ðii ci, ma manjeeviita, ənji shiŋkinə nə tii patə, acii ha'ə, ma Yeesu, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə ci makə natii kaa ca shii əntənə. Dagi əntənaakii zamagi ci də ŋgeerənə ŋga *Seetanə, makə ðii ci ma Seetanə, tə'i ci da ŋgeerənə agyanə wa. * ¹⁵ Də ha'ə mbee ci ka luupaanə tə patənə ŋga ənjitə ndzaanə ka maviinə ŋga Seetanə daga ka poonə tə tii, magwaləkii acii wa. ¹⁶ Acii ha'ə, paŋgəraŋə nə ətsə oo'i, əntaa tə malaa'ikanyinə shi ci ka tsakənə, amma tə jijinyinə ŋga Ibərahiima shi ci ka tsakənə.

¹⁷ Acii ha'ə, tyasə see makə ndzaa ci makə ŋga ndzəkəŋushi'inəkii taa ka ŋgutə rəgwa patə, kaa ca shii ndzaanə ka maðuunə *limanə, əndə nəhə təgunuunatii, əndə slənə də ədzəmə rəŋwə ka Əntaŋfə. Ma ndzaa ci ka maðuunə limanə, kaa ca əntə ka putə ŋga ənja, Əntaŋfə a tifyagi 'waslyakəənatii dagi əntənaakii. ¹⁸ Makə ðii ci kə cibə ci, kə upaa təbənə tə ci əsə, asee ma ənjitə ca ənjə a təbə tə tii, kə mbee ci ka tsakənə tə tii.

3

Kə palee Yeesu ka Muusa

¹ Ndzəkəŋushi'inəki ətsə 'wii Əntaŋfə tuunə noonə koona ndzaanə ka ənjaakii, buurətəmə tə Yeesu. Ma ca, masləkee əndə nə ci, kə shi ci ka ndzaanə ka maðuunə *limanə ŋga goŋgaanə caama baaba. ² Ma ca, kə ta'i Əntaŋfə tə ci kaa ca ða slənaakii. Kə luuvə ci əsə tə patənə ŋga sətə bii Əntaŋfə ka ci, makə sətə shi Muusa a luuvə patənə ŋga sətə bii Əntaŋfə ka ci, ca slənə ahada ənji *yi ŋga Əntaŋfə. ³ Amma kə dəbee ənjə a vii ðuunuunə ka Yeesu palee ka Muusa, makə sətə ci ənjə a vii ðuunuunə ka əndətə ghənyi ya palee ka yikii. ⁴ Taa ŋgutə yi patə, tə'i əndətə ghənyi. Amma Əntaŋfə ghənyi patənə ŋga uushi'inə.

⁵ Ma Muusa, əndətə slənyi də goŋga asəkə yi ŋga Əntaŋfə nə ci. Slənaakii baarii ka ənji tə sətə ci Əntaŋfə a ba aakəŋwa. ⁶ Amma ma Aləmasiihu, uuzətə yi ŋga Əntaŋfə nə ci, əndə luu aya əsə. Ci

2:9 2.9 Fil. 2.8-9. **2:10** 2.10 1 Koor. 8.6; 12.2; Slənə 3.15. **2:11** 2.11 Mat. 25.40; 12.50; Yooh. 20.17. **2:12** 2.12 Jab. 22.23. **2:13** 2.13 Isaa. 8.17-18. * **2:14** 2.14 2.17; Yooh. 1.14; Seetanə: Yooh. 8.44; 12.31; 1 Yooh. 3.8; Səniinə 12.10. **2:15** 2.15 Rooma 8.21. **2:16** 2.16 Isaa. 41.8-9. **2:17** 2.17 4.14; 5.2; Fil. 2.7; 1 Yooh. 2.2. **2:18** 2.18 4.15; Mat. 4.1-11. **3:1** 3.1 4.14. **3:2** 3.2 Baan. 12.7.

ca dā ḡwanjuunə asəkə yi ḡga Əntanfə. Amə nə yaakii, amma see a kəḡaamə ndihə ndihə, ama ka naamə dəḡə ka muudinə. *

Əpisəkətə nə Əntanfə a vii ka ənjaakii

⁷ Acii ha'ə, makə sətə bii Malaaba Ma'yanə,
 “Ma ənshinə, madfa kə fii unə uurakii,
⁸ fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə,
 makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi
 saa'itə tii agi bilinə,
 waatoo, saa'itə kaaree tii ka *ḡwanjuunə ḡga Əntanfə,
 təya təbə tə ci əsə.
⁹ Əḡki Əntanfə, ‘Ma agi bilinə,
 kə tibə dzədzəshi'inuunə tə nyi,
 dāgyanə tii kə nee ka slənaaki agi fəzə ənfwadə pu'unə.
¹⁰ Acii ha'ə, kə bəzhi səkəki aashi əḡjita,
 əḡki nyi, kə zii tii, kə təkuree tii ka shii rəḡwaaki.
¹¹ Də ha'ə, bəzhi səkəki aashitii, nya jidə, əḡki nyi,
 paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii
 kaa təya əpisəkə davə!’ ”

¹² Ndzəkəḡushi'inəkya, nəhəmə noonə nə accii ga əndə'i əndə a shigi ahadoonə ətə dīi rəḡwaakii bwayakii, waatoo, paa ci gi'i tə Əntanfə, wata ca ḡsuləgi a rəḡwa Əntanfə Əndə vii əpinə. ¹³ Amma ma səndə dānuunə, tsakəməshinə uusəra patə, accii ga taa mi a kavə tuunə ka slənə 'waslyakəənə, ədzəmuunə a huurəgi. Dəmə aakəḡwa də tsakəshinə ha'ə, madfa ma'ə saa'itə ci əḡjə a 'wa 'Ənshinə'! ¹⁴ Acii ma amə, madfa kə ndzaa amə ndihə ndihə agi uushi'iitə 'watəḡyaamə vii gooḡga agyanəkii daga ka 'watəḡinə ca'ə ka muudinə, kə ndzaa ci ətsa, uushi rəḡwə naamə da i Aləmasiihu. ¹⁵ Kə ndzaa ci makə sətə bii malaaba ləkəlakətə oo'i,
 “Ma ənshinə, madfa kə fii unə uura ḡga Əntanfə,
 fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə
 makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi,
 saa'itə kaaree tii ka ḡwanjuunə ḡga Əntanfə.”

¹⁶ I wu saḡə sha fii uura ḡga Əntanfə, təya kaaree ka ḡwanjuunaakəya? Əntaa patəḡə ḡga əḡjitə ḡgiragi Muusa tə tii anə hanyinə ḡga Misəra kwa? ¹⁷ Aashi i wu saḡə bəzhi səkə ḡga Əntanfə fəzə ənfwadə pu'una? Əntaa aashi əḡjitə dīi 'waslyakəənə, təya kwaalagi, təya məətəgi agi bilinə kwa? ¹⁸ Ya saa'itə ji'i Əntanfə oo'i, paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii ci ka tii, paa tii ka əpi səkə davə əsə, agyanə i wu saḡə wabi ci ha'a? Tii nə əḡjitə pooshi tii fii wabənaakii. ¹⁹ Yoo, kə nee amə dīi kə təkuree tii ka mbu'unə aanə hanyinəkii accii paa tii vii gooḡga ka Əntanfə.

4

¹ Ma aləkawalətə dīi Əntanfə ka əḡji kaa təya upaa əpisəka, ma'ə ca'ə əndzə'i. Acii ha'ə, nəhaamə naamə na, accii ga əndə'i əndə ahadoonə a təkuree ka mbu'unə aadəvə putə ḡga 'waslyakəənaakii. ² Kə fii amə ḡnyyi habara ḡga Əntanfə makə sətə

* **3:6** 3.6 uuzətə yi: 5.8. **3:7** 3.7-11 Jab. 95.7-11. **3:8** 3.8 Shig. 17.7; Baan. 20.2-5. **3:11** 3.11 Baan. 14.21-23. **3:14** 3.14 3.6. **3:16** 3.16-18 Baan. 14.1-35. **3:17** 3.17 Baan. 14.29; 1 Koor. 10.5,10. **3:18** 3.18 Baan. 14.1-4.

shi dzədzəshi'inaamə a fii agi bilinə. Ma təya, kə fii tii, amma pooshi nafii tə tii, acii, ma saa'itə fii tii, pooshi tii liwə də vii goonğa. ³ Ma amə ənə vii goonğa, kə mbu'yaamə ka ha nğa əpisəkəkii. Amma ma təya, pooshi tii mbu'i, makə sətə bii ci, “Kə bəzhi səkəki, nya jidə, əŋki nyi, ma təya, paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii kaa təya əpisəkə davə.”

Taa nğahi wabi ci ha'ə, patə da ha'ə tə'i əpisəka, acii ndzanənə ka saa'itə tagii ci duuniya uugi ci slənaakii patə. ⁴ Tə'i əndə'i ha asəkə malaba ləkaləkətə wabi ci agyanə mədəfənə nğa uusəra, əŋki ci, “Kə əpi Əntanğə səkə ka mədəfənə nğa uusəra makə uugi slənaakii.”

⁵ Asəkə hatsə ha'ə əsə, kə nyaahə ənji oo'i, “Paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii kaa təya əpisəkə davə.”

⁶ Ma ənjitə 'watəgi fa nğuni habara, paa tii vii goonğa. Acii ha'ə, paa tii mbu'i aadəvə. Amma ca'ə əndzə'i, ma'ə rəgwa mawunəkii kaa hara ənjə a mbu'u aadəvə. ⁷ Putə nğa ətsə ha'ə, fəzənyinə lanə daba'a ətsa, Əntanğə a la əndə'i uusəra ətə ci ənjə a 'wa, 'Ənshinə.' Kə wabi Əntanğə da ma *Dawuda, kə bii ci wabəətsə uugiinə naahətənə koonə, ətə bii ci, “Ma ənshinə, mada kə fii unə uura nğa Əntanğə, fatəmə tə ci, goona huuregi ədzəmuunə.”

⁸ Maci daga nəkə nəkə kirə Jasəwa tə dzədzəshi'inaamə, təya mbu'u ka hatə dii Əntanğə davə, təya əpisəkə da ci, kadə pooshi Əntanğə gi aakəŋwa də la əndə'i uusəra. ⁹ Də ha'ə shii amə oo'i, ma uusəratə dəkəpaa Əntanğə ka ənjaakii nğa əpisəka, ma'ə ca'ə əndzə'i, makə sətə əpi ci səkə naakii ka mədəfənə nğa uusəra. ¹⁰ Acii taa wu patə liwə əpisəkətsə dii Əntanğə aləkawaləkii nğa viinə, kə uugi slənaakii, kə əpi ci səkə əsə, makə sətə əpi Əntanğə naakii. ¹¹ Acii ha'ə, ma amə, dfaamə gazhi'waanə nğa dəmənə ka ha nğa əpisəkətsa, acii ga taa wu ahadaamə a təkuree ka dəmənə, makə sətə təkuree dzədzəshi'inaamə, acii tsarə nğa ghatə vii goonğatsa.

¹² Acii, ma wabənə nğa Əntanğə, da i əpinə nə ci, kwatsə kwatsə nə ci əsə. Hidamə hidamə nə makii palee ka nğila purəŋanə ətə ca idə kyakya'ə rəgwa. Agi dəməgərənə nə ci vədfikə aasəkə ədzəmə əndə ca'ə ka hatə dii məgurunə ca mbu'u aagi mbwasama. Agi baarəginə nə ci paŋgəranə tə sətə ci əndə a hiima a ədzəməkii da sətə cii kəya dfa aniya nğa dfanə. ¹³ Ma Əntanğə, pooshi uushi ətə tagii ci bahə umbəgi agyanə ginəkii. Paŋgəranə paŋgəranə nə patənə nğa uushi'inə akəŋwaciikii. Ka ci naama baaba patənə nğa slənə gaamə.

Maduunə limanə nə Yeesu

¹⁴ Makə dii ci tə'i amə da maduunə limanə ətə ndərəgi dzakə daga səkəntanğə aadəgyə, waatoo, Yeesu *Uuzənə nğa Əntanğə, acii ha'ə, kəsətaamə tənə tənə tə vii goonğaane caama baaba. * ¹⁵ Acii ma maduunə limanə gaamə, əntaa ətə pooshi ka nəhə təgunuunə gaamə. Mada kə palee uushi ka ngeerii amə, agi nəhənə nə ci təgunuunə gaamə. Ma ca, kə upaa təbənyinə kama kama tə ci weewee

4:4 4.4 'Wat. 2.2. **4:5** 4.5 3.11. **4:7** 4.7 3.7-8. **4:8** 4.8 Dzək. 31.7; Jasə. 22.4. **4:10** 4.10 4.4. **4:12** 4.12 Isaa. 49.2; 55.11; Irim. 17.10; Yooh. 12.48; Af. 6.17; 1 Piitta 1.23; Səniinə 1.16. * **4:14** 4.14 5.8; 8.1; maduunə limanə: 2.17-18; 3.1; 5.1,4-6; 7.24-28; 8.3; 9.7,11.

makə ətə upaa taamə, amma pooshi ci dii 'waslyakəənə. ¹⁶ Acii ha'ə, ɲɔrəgyaamə ɲɔwalənə, ama əntsahə aabii ɲwanɲwa əndə də pwapoonə, kaa ca nəhə təgunuunə gaamə, ama upaa pwapoonə ka tsakənə daamə ka saa'itə caama moo.

5

¹ Taa ɲgutə maduunə *limanə patə, agi ənjaakii ci ənjə a dəkə tə ci, ca slənə ka Əntaɲfə ka madəba matii, kaa ca də sataka ka Əntaɲfə ka tifyagi də 'waslyakəənə. ² Makə dii ci tə'i uushi'inə laɲə ətə ca palee ka ɲgeeriikii, taa ənjitə pooshi ka slənətə uushi də rəgwakii, da ənji ghatə shiinə, ka mbeenə nə ci ka kərətənə tə tii. ³ Putə ɲga uushi'iitə laɲə ca palee ka ɲgeeriikii, tyasə see a də ci sataka ka putə ɲga 'waslyakəənaakii makə sətə cii kəya də ka putə ɲga 'waslyakəənə ɲga ənja. ⁴ Pooshi əndə ca dʉunətə naakii nə kaa ca ndzaanə ka maduunə limanə, madaamə Əntaɲfə 'wii tə ci, makə sətə shi Əntaɲfə a 'wii tə *Haruna kaa ca ndzaanə ka maduunə limanə. *

⁵ Ha'ə nə Aləmasiihu əsə. Əntaa ci saakii dʉunətə naakii nə kaa ca ndzaanə ka maduunə limanə. Amma ma Əndətə ta'i tə ci, ci nə Əndətə bii ka ci,

“Uuzənaaki nə hə, daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.”

⁶ Makə sətə bii ci ka əndə'i ha asəkə ləkaləkətə əsə,

“Limanə nə hə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə.

Dərəpə ɲga Maləkisadakə nə'unəku.”

⁷ Ma saa'itə Yeesu asəkə duuniya, kə dii ci də'wanyinə, ca kədii də ɲgeerənə, ca madəe ka uurakii da kiinə agikii ka Əntaɲfə ətə da baawəda ɲga luupaanə tə ci acii əntənə. Kə fii Əntaɲfə də'waakii acii kə ɲgwali ci tə Əntaɲfə. ⁸ Taa ɲgahi *Uuzənə ɲga Əntaɲfə

nə ci, amma dagi cibətə sii ci jigunyi ci fanə tə Əntaɲfə. † ⁹ Makə uudəpaa Əntaɲfə slənaakii ashikii, kə ndzaa ci ka rəgwa ɲga luupaanə tə patənə ɲga ənji ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə, waatoo, ənjitə fii tə ci.

¹⁰ Acii kə kavə Əntaɲfə tə ci ka maduunə limanə, ca nə'u dərəpə ɲga Maləkisadakə.

Wabənə agyanə bwaseenə ka rəgwa ɲga Əntaɲfə

¹¹ Ma agyanə Maləkisadakə, tə'i uushi'inə ɲga baabanə koonə laɲə, amma ka dənə keenə dzawə nə batənə koonə, acii pooshi unə ma'ə agi paaratəgi də wabənə pii pii. ¹² Acii taa ɲgahi maliminə dəbee una ndzaanə ɲga əna, amma patə da ha'ə see a ənə ənji ka dzəgunətə koonə tə təkəɲwatə wabənə ɲga rəgwa ɲga Əntaɲfə. Ca'ə əndzə'i 'wanə sanuunə ka madəbama ɲga dəfəna. ¹³ Taa wu patə ətə ma'ə ka sa 'wanə, ma'ə ci uuzənə a ba'ə. Ma tsarə ɲga əndətsa, ma'ə ci mashiimə taarapaanə ahada bwayakii da ɲunyikii. ¹⁴ Amma ma əndətə pooshi ma'ə ka sa 'wanə, see dəfəna cii kəya adə, mata nə ətsa. Ci nə əndətə uugi dzəgunə taarapaanə ahada bwayakii da ɲunyikii.

4:15 4.15 2.18; 5.2; 7.26; 9.12; 1 Yoo. 3.5. 4:16 4.16 10.19. 5:1 5.1 4.14. 5:2 5.2 2.17-18; 4.15; 7.28. 5:3 5.3 7.27; 9.7; Leew. 9.7; 16.6,15. * 5:4 5.4 Haruna: Shig. 28.1.

5:5 5.5 1.5. 5:6 5.6 Jab. 110.4; Ibər. 6.20. 5:7 5.7 Mat. 26.36-46. † 5:8 5.8 1.2; 4.14; 6.4-6; 7.3,28; 10.29; Yoo. 1.34; fanə tə Əntaɲfə: 4.15; Fil. 2.8. 5:9 5.9 7.27. 5:10 5.10 5.6; 6.20. 5:12 5.12-13 1 Koor. 3.2. 5:14 5.14 13.9; Rooma 16.19; 1 Koor. 14.20; Af. 4.14.

6

¹ Acii ha'ë, dzaamë aakəŋwa dë slənë uushi'inë nga matanənyinë, gaama ndzəhənəənë ka təkəŋwatë dzəgunənë agyanë rəgwa nga Aləmasiihu. Waatoo, gaama ndzəhənəənë ka dzəgunənë ka əŋji, wa təya bwasee ka slənë uushi'itë ca kərə tē tii ka əntənë, da wa təya vii gooŋga ka Əntaŋfə. ² Ha'ë əsə, gaama ndzəhənəənë ka dzəgunənë ka əŋji agyanë yiiḃə* bapətisəma, da agyanë kavə ciinë agyanë ənda, da agyanë madənë nga maməətə əŋja, da agyanë gəŋwanə uusera nga muudinə. ³ Amma, ma d'anaamə, dzaamə aakəŋwa dë dzəgunə uushi'inə nga matanənyinə, mada kə luuvə Əntaŋfə. ⁴ Acii ma əŋjitə nee ka gooŋgaanə nga Əntaŋfə, təya upaa barəkaanaakii, təya upaa Malaaba Ma'yanə, ⁵ waatoo, əŋjitə təbətə ndikə ndikənə nga wabənə nga Əntaŋfə da baawəda nga ŋwarjuunaakii ətə na shi, ⁶ ma tsarə nga əŋjitə, mada kə ŋusləgi tii, təya vii ba'ə ka Əntaŋfə, pooshi səkii ca ənyatə dë tii aaba'ə bahə təya baanə ka ci. Acii kə ənyi tii ka gwa'avənə tə Uzənə nga Əntaŋfə aashi ənfwa. Də ha'ə kavə tii əŋji ka bərapaanə tə ci.

⁷ Buurətaamə agyanə hanyinə ənə ci patənə nga vənə ca ndzəmə anəkii anəkii, ca ifəgərə patə aagikii, sə nga zəma a gyaavagi ŋgaanŋa'ə agikii kaa əŋjitə ca uuzə zəməkii a nafagi. Ma hanyiitsa, ka ci d'avə Əntaŋfə barəkaanə. ⁸ Amma mada wata kuzhinyinə da dəhənyinə gyaavagi parəkə davə agi hanyinəkii, pooshi nafakii. Ka gərə naalanə nga Əntaŋfə nə hanyinəkii, gunə a ətsagi tə ci həhədə.

⁹ Kadashinyinə geena, taa ŋgahi kə wabiinə koonə ha'ə, kə shii inə weewee, ma unə, agi nə'utənə nuunə makə sətə diḃə, koonə shii upaa luupaanə. ¹⁰ Ma Əntaŋfə, əndə gooŋga nə ci, pooshi slənə goonə ka zaanənə ka ci. Ha'ə əsə nə uudəətsə cuuna uudə tə hara əŋji nə'unə, kə cakuunə tə tii agi ləməkii. Kə shii ci agi dzənə nuunə aakəŋwa də tsakənə tə tii. Pooshi ka zaanənə ka ci. ¹¹ Ma sətə ciina moo, wa patənə goonə a d'a gazhi'waanə ha'ə ca'ə ka muudinə, koonə shii upaa patənə nga uushi'itə kii unə nuunə davə. ¹² Pooshi inə ka uudənə una ndzaanə ka manya'inə, amma, ma mooniinə, a nə'uunə dərəpə nga əŋjitə vii gooŋga, təya sə'watə, acii tii na upaa sətə d'ii Əntaŋfə aləkawalə nga viinə.

Tantanyinə nə aləkawalə nga Əntaŋfə

¹³ Ma saa'itə d'ii Əntaŋfə aləkawalə ka Ibərahiima, makə d'ii ci pooshi əndə palee ka ci bahə jidənə də ləməkii, kə ji'i ci də ləməkii saakii. ¹⁴ Əŋki ci ka ci, "Tantanyinə ka d'anə nə nyi ka hə barəkaanə, ha ta makə ciŋgərə." ¹⁵ Ma Ibərahiima, kə kəŋaanə ci ndihə ndihə, wata kə upaa ci sətə d'ii Əntaŋfə ka ci aləkawaləkii. ¹⁶ Ma əŋjə a jidə, agi ŋgərənə nə tii ləmə nga əndətə palee ka tii, təya jidəgi. Jidənə ca lagi gəŋwanə nga taa mi patə agi mabizhinəkii. ¹⁷ Acii ha'ə, ma əŋjitə na upaa sətə d'ii Əntaŋfə aləkawalə nga viinə ka tii, makə mwayi ci baariinə ka tii paŋgəraŋə oo'i, paa ci na zə'u də wabənə, see ca tsakətəgi də jidə.

6:1 6.1 9.14. * **6:2** 6.2 Yiiḃə bapətisəma taa alə'aada nga laabagi shishinə ka baarə caməənə nga ənda akəŋwacii Əntaŋfə. **6:2** 6.2 Yooh. 3.25-26; Slənə 19.1-6. **6:4** 6.4-6 2.1-3; 5.8; 10.26-29; 12.25; Mat. 12.31; 1 Yooh. 5.16. **6:8** 6.8 Mat. 13.7,22. **6:10** 6.10 10.32-34; 13.1; 1 Yooh. 4.7-12,19-21. **6:12** 6.12 11.1-12; Luka 21.19. **6:13** 6.13-14 'Wat. 22.16-17; Ibər. 11.12. **6:16** 6.16 Shig. 22.10; Mat. 5.34; 23.16-22.

¹⁸ Ma alækawalaakii da jidaakii, pooshi ka zə'unə, pooshi Əntanfə ka jirakənə də tii əsə. Ma amə ənə huyi ka ndzənwə ndzənwə aabiikii, ma uushi'iitsə bəra'i, agi viinə nə tii kaamə ngeerənə ka shənjə a ədzəmaamə, ama kənjaanə ndihə ndihə agi kanətə kii amə nja upaa uushi acii Əntanfə. ¹⁹ Uushi'iitsə kii amə naamə dave kavə taamə ka dzənə gənjə agi ndzaanə gaamə, ama kənjaanə ndihə. Putə nja kanəkii mbu'u naamə kura'ə aasəkə hatə malakii də gwada, waatoo, malaaba ha nja Əntanfə. ²⁰ Ma hatsa, ci nə hatə 'watəgi Yeesu dəmənə kaamə aadəvə ka madəbama gaamə. Acii ma ca, kə ndzaa ci ka maduunə limanə ka ca'ə ndənwə ndənwə. Dərəpə nja Maləkisadakə cii kəya nə'u. †

7

Maləkisadakə limanə nja Əntanfə

¹ Ma əndətə dīi ləməkii Maləkisadakə, nwanwə nja vəranə nja Saliimə nji ci, limanə nja Əntanfə maduunəkii nə ci əsə. Ma agi saa'ikii, Ibərahiima a ənya ka ha nja panə, hatə zamagi ci də meeminə ənfwadə, kə gi Maləkisadakə ka gənjəwanə da ci a rəgwa, ca dā ka ci barəkaanə. * ² Wata Ibərahiima a ngerə uushi'iitə fə'ya ci ka ha nja panə, ca təkəpaa kurəgə pu'u pu'u, ca ngerə kurəgə rənwə rənwə, ca vii ka ci. Ma ləmə Maləkisadakə, makə bana, nwanwa əndə goonja. Makə dīi ci nwanwə nja Saliimə† nə ci, ci ca baarii oo'i nwanjutə ca kira ndzaanə agi jamənə nə ci. ³ Ma ca, pooshi ənji shii tə dīi taa məci taa dzədzəshi'inəkii, pooshi ənji shii saa'itə pwayi ənji tə ci taa saa'i nja əntənaakii əsə. Amma ma ci, makə nja *Uuzənə nja Əntanfə nə ci, waatoo limanə nja ha'ə ndənwə ndənwə.

⁴ Buurətəmə nja'ə tə duunuunə nja Maləkisadakə. Kə ngirə dzədzəshi'inaamə Ibərahiima uushi'itə fi'ya ci agi panə patə, ca təkəpaa kurəgə pu'u pu'u, ca ngerə kurəgə rənwə rənwə, ca vii ka Maləkisadakə. ⁵ Wiitsə boo, ma limanyiitə agi slikərənə nja *Leewi, ka tii bii *bariya luu kurəgə rənwə agi pu'u acii ənji *Isərayiila, taa ngahi tii maa, jijinyinə nja Ibərahiima nə tii. ⁶ Amma ma Maləkisadakə, əntaa ahada slikərənə nja Leewi nə ci, amma patə da ha'ə ka ci vii Ibərahiima kurəgə rənwə agi pu'u, ca dā barəkaanə ka Ibərahiima, waatoo, ka əndətə dīi Əntanfə ka ci aləkawala.

⁷ Kə shii amə panjəranə oo'i, ma əndətə ca dā barəkaanə, kə palee ci ka əndətə ca luu barəkaanəkii də duunuunə. ⁸ Ma ənjitə ca luu kurəgə rənwə agi pu'u, waatoo, jijinyinə nja Leewi, ənjitə məəki nə tii. Ma Maləkisadakə, makə sətə bii malaaba ləkəkatə, pooshi ənji nee ka waakii. Ka ci vii Ibərahiima kurəgə rənwə agi pu'u. ⁹ Ma saa'itə vii Ibərahiima ka Maləkisadakə kurəgə rənwə agi pu'u, ka banə naamə, Leewi də naakii nə maa, kə vii ci ka ci, taa ngahi ma nja əna, jijinyinaakii ca luu kurəgə rənwə agi pu'u acii ənja. ¹⁰ Ma bii amə oo'i, kə vii Leewi ka ci kurəgə rənwə agi pu'u, acii ma Leewi, rənwə nə ci agi jijinyinə nja Ibərahiima.

6:18 6.18 Baan. 23.19. **6:19** 6.19 3.6; Rooma 5.5; Ibər. 9.3. † **6:20** 6.20 4.14; Maləkisadakə: Jab. 110.4; Ibər. 5.6,10; 7.1-4. * **7:1** 7.1 Maləkisadakə: 'Wat. 14.17-20; Ibər. 5.6. † **7:2** 7.2 Ma Saliimə, əndə'i ləmə nja Urusaliima nja njukə, makə bana, 'Ndzaanə agi jamənə' də uura Ibæraaniya. **7:5** 7.5 Baan. 18.21.

¹¹ Ma saa'itë vii ðntañfë bariya ka ənji Isërayiila, waatoo saa'itë slikerënë nga Leewi a ða limaanë, pooshi mbu'i ka sëtë mwayi ðntañfë. Maci ma fii unë kë mbu'i, kada pooshi nafa nga kira ëndë'i limanë ëtë nyi'u dërëpë nga Malëkisadakë, ca bwasee ka nga *Haruna uuzënë nga Leewi. ¹² Madfa kë zhi'i ða limaanë aagyanë ëndë'i slikerënë, tyasë ka zhi'unë në bariya ësë. ¹³ Acii ma Slandanaamë ënë ciina wabë uushi'iitë agyanëkii, agi ëndë'i slikerënë pamë shigi ci. Ma agi slikerëëtta, pooshi agitii sha ðii limanë taa ða slënë anë ha nga ða sataka. ¹⁴ Ma Slandanaamë, paŋgëranë a babara oo'i, agi slikerënë nga Yahuda shigi ci. Amma ma saa'itë wabi Muusa agyanë limanyinë, paa ci 'wapaa slikerënë nga Yahuda.

*Ëndë'i *limanë makë Malëkisadakë*

¹⁵ Ma sëtta, kë cakë shiginë paŋgëranë aa babara oo'i, kë shigi ëndë'i limanë makë Malëkisadakë. ¹⁶ Ma ndzaanaakii ka limanë, ëntaa dagi bariya nga ëndë shiŋkinë, amma dagi ngeerënë nga ëpinë ëtë nga ca'ë ndëjwë ndëjwë ndzaa ci ka limanë. ¹⁷ Makë sëtë nyaahë ənji asëkë malaaba lëkalëkatë oo'i, "Limanë në hë ka ca'ë ndëjwë ndëjwë. Dërëpë nga Malëkisadakë në'unëku." ¹⁸ Ma iirë bariyatë vii ðntañfë ka ənja, kë ngirë ci, ca uulagi, accii pooshi ngeerënë davë, pooshi ka luupaa ənja. ¹⁹ Ma iirë bariyata, pooshi ngeerënë davë bahë kavë ənji shiŋkinë ka ndzaanë mambu'ukii agi slënatii. Kë kira ðntañfë matahu uushi ëtë caama ka në davë, kaama shii ëntsahënë këdëhë aabiikii.

²⁰ Dagi jidënë ðii ðntañfë ha'ë. Ma saa'itë kii ənji të slikerënë nga Leewi ka limanyinë, ëntaa dë jida. ²¹ Amma ma Yeesu, ma saa'itë kii ðntañfë të ci ka limanë, kë bii ci ka ci, ənki ci,

"Ma nyi Slandana, kë ji'i nyi,
paa nyi ka ënë dë ma ësë.

Limanë në hë ka ca'ë ndëjwë ndëjwë."

²² ðtsë ha'ë baarii kaamë oo'i, ma Yeesu, nga matahu alëkawala ndzaa ci ka ëndë rëgwa.

²³ Ma limanyiitë nga njukë, lanë nji tii, accii kë nji wa ngëërëgi të tii anë limaanë. ²⁴ Amma ma Yeesu, ma limaanakii, pooshi ka dzëginë anëkii, accii kë ndzaa ci da i ëpinë ka ca'ë ndëjwë ndëjwë. ²⁵ Acii ha'ë, të'i ci da ngeerënë taa guci patë nga luupaa të patënë nga ənjitë ca shi aabii ðntañfë daciikii, accii të'i ci da ëpinë nga ha'ë ndëjwë ndëjwë, ca ða dë'wa ka putatii.

²⁶ Ma Yeesu, ci në maduunë limaatë caama moo. Malaabakii në ci, pooshi së nga idëpaanë ashikii, tsanë në ci agi ma'waslyakë ənja, ca ndërövë dzakë dagyanë sëkëntañfë. ²⁷ Ma ca, rëjwë dyanë ðii ci sataka, waatoo, ëtë vigi ci naakii në, ca ðagi dë sataka ka putë nga 'waslyakëënë nga ənja, paa ci ðii makë nga hara limanyiitë ca ða sataka uusëra patë. Ma tëya, agi ðanë në tii sataka ka natii 'waslyakëënë zëku'i taabu'u ðanë tii ka 'waslyakëënë nga hara ənja.

²⁸ Ma bariya nga Muusa, kë kii ci madiigërë limanyinë taa ngahi të'i uushi'inë lanë ëtë ca palee ka ngeëriitii. Amma, ma ða alëkawalë nga

7:14 7.14 'Wat. 49.10; Mat. 2.6; Slënë 13.23; Sëniinë 5.5. **7:17** 7.17 5.6. **7:19** 7.19 9.9; Rooma 3.20. **7:21** 7.21 7.17. **7:22** 7.22 8.6. **7:24** 7.24-25 6.20. **7:25** 7.25 2.11; 10.14; Rooma 8.34; 1 Yooh. 2.1. **7:26** 7.26 4.15. **7:27** 7.27 5.3,9; 7.25; 9.12,26,28; 10.10,12; Rooma 6.10; 1 Piita 3.18.

Əntañfə də jidə, daaba'ə bariya dīi ci. Ci kavə tə Uuzənaakii. Ma ca, mambu'ukii nə ci ka ca'ə ndəñwə ndəñwə.

8

*Maduunə *limanə gaamə*

¹ Ma sətə cii kya moo banə koonə, takumə kaa nya bagi koonə pañğərañə: Tə'i amə da tsarə nga maduunə limaatsa. Ma ca, dasə nə ci da ciizəma Əntañfə maduunəkii dagyə. * ² Asəkə hatə palee də laabanə cii kəya slənə, waatoo, asəkə tantanyitə kuvə ətə kapaa Slandanə ci saakii, əntaa əndə shiñkinə.

³ Taa ngutə maduunə limanə patə, agi kanə nə əñji tə ci ka də sataka də uushi'inə kama kama ka Əntañfə. Ha'ə dīi nə maduunə limanə gaamə əsə, kə ndzaa tyasə kə ngirə ci uushi, kaa ca də sataka naakii əsə. ⁴ Maci a duuniya nə Yeesu nga əna, kadə paa ci ka ndzaanə ka limanə shañə, makə dīi ci, ma ganə a duuniya, tə'i limanyinə ətə ca də sataka makə sətə bii bariya nga Muusa. ⁵ Ma slənə nga limaatsə ci təya də, agi baarənə nə ci tə məndzaanğ'u'inə nga sətə dadagyə tanə, makə ətə nji Muusa a də. Acii ma saa'itə Muusa kədəhə kaa ca də *kuvə kuvə'unə, kə wabi Əntañfə ka ci, əñki ci, "Kapaa hanjkalaaaku, kaa ha datə makə sətə baarii nyi ka hə anə giñwa." † ⁶ Amma ma Yeesu, kə vii Əntañfə ka ci slənə nga limaane ətə palee ka nga hara limanyinə də məghərvənə. Ha'ə əsə nə ndzaanaakii ka əndə rəgwa nga aləkawalətə ndzaanə ahada Əntañfə da əndə shiñkinə. Kə palee aləkawaləkii ka aləkawalətə nga njukə də məghərvənə, acii matahu uushi'inə dīi ci aləkawalə nga viinə kaamə.

⁷ Maci ma aləkawalətə nga təkəñwanə, pooshi sə nga idəpaanə agikii, kadə pooshi nafa nga də əndə'i aləkawalə ma'ə. ⁸ Amma tə'i uushi idəpaa Əntañfə ashī əñjaakii. Ci dīi bii ci, "Ma bii nyi Slandana, tə'i saa'i na shi ətə nii kya ənə ka də kura aləkawalə ka əñji Isərayiila da ka əñji Yahudiya.

⁹ Pooshi ka ndzaanə makə ətə shi nya dīi ka dzədzəshi'inətii, waatoo, saa'itə baarii nyi ka tii rəgwa də naaki na kaa təya shigi anə hanyinə nga Misəra. Taa ngahi kə dīi nyi ka tii ha'ə, patə da ha'ə, pooshi tii nə'utə aləkawalətə dīi nyi ka tii. Wata nya bwasee ka tii, təya palə.

¹⁰ Ma kura aləkawalətsə cii kya də ka əñji Isərayiila, madə kə mbu'ya saa'ikii, ka kavənə nə nyi tə tii ka təya paaratəgi də bariyaaki, nya naahəvə aa ədzəmətii əsə. Ka ndzaanə nə nyi ka Əntañfwatii, təya ndzaanə ka əñjaaki əsə.

¹¹ Pooshi əndə na dzəgunə ka əndə hanyinaakii ahadatii,

7:28 7.28 5.1-2,8; 7.19; Jab. 2.7. * **8:1** 8.1 4.14; da ciizəma Əntañfə: 1.3,13; 7.25; 10.12; 12.2,25; Jab. 110.1; Mat. 22.44; Slənə 2.33; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1. **8:2** 8.2 8.5.

† **8:5** 8.5 9.9; 10.1; Kwal. 2.17; kuvə kuvə'unə: 9.2; Shig. 25.9,40. **8:6** 8.6 7.22; 8.2,6,13; 9.11,15; 12.24; Isaa. 55.3; Irım. 31.31-33; Əzaki. 37.26; 1 Koor. 11.25. **8:8** 8.8-12 Irım. 31.31-34; Ibər. 10.16-17.

taa banə ka ci, shii tə Slandana.

Acii patənati na shii tə nyi,

manjeevənə da matanənyinə patə.

¹² Ka tifyaginə nə nyi ka tii 'waslyakəənati patə.

Pa nya buurə bwaya uushi'iitə nji təya daada ma'ə."

¹³ Ma wabi Əntanfə agyanə kura aləkawala, kaa ca baarii oo'i, kə geegi ci ka aləkawalətə nga təkəŋwanə ka iirəkii. Ma sətə uugi iirənə, pooshi ka ta'avənə ka uudənə.

9

Malaaba ha ganə a duuniya da ətə dadagyə

¹ Ma agi aləkawalətə nga təkəŋwanə, kə vii Əntanfə bariya makə sətə ci ənjə a paslə tə ci. Tə'i əsə ha ətə ghənətə ənji shiŋkinə kaa təya paslə tə ci davə. ² Waatoo, kə dapaa ənji *kuvə kuvə'unə. Ma səkəkii nga təkəŋwanə, tə'i ha nga dzakə garəkuwanyinə, tə'i teeburə da i buroodi anəkii ətə dii ənji də sataka ka Əntanfə. Ma hatsa, Malaaba ha nga Əntanfə ci ənjə a 'wa. * ³ Ma asəkə hatsə ha'ə əsə, tə'i gəra kumuwa ətə lagi ənji də gwada. Hatə palee də Laabanə patə nə ləmə nga hatsa.

⁴ Ma asəkə gəra kumuutsa, tə'i teeburə, anəkii ci ənjə a ətsa urədyə davə ka Əntanfə. Ma teeburətsa, də əndzənə lərəbəgi ənji. Davə akumu əsə nə *mbyaka nga aləkawalə nga Əntanfə. Ənjə a lərəbəgi mbyakakii də əndzənə. Ma asəkə mbyakakii, tə'i jaala nga əndzənə asəkəkii, da i zəmətə ci ənjə a 'wa *mana asəkə jaalakii. Tə'i əsə shakwata nga *Haruna. Ashi shakwatakii shi ba a givə. Tə'i əsə matsahu faariinə bəra'i ətə shi Əntanfə nyaahə bariya ashikii davə patə asəkə mbyakata. † ⁵ Ma dagyanə mbyakakii, tə'i uushi'inə bəra'i‡ datə ənji, pusha tə malaa'ikanyinə, ətə ca baarə məghərəvənə nga Əntanfə. Təya pəərəpaa bəbu'watii agyanə mbyakakii, waatoo, agyanə hatə ci Əntanfə a nəhə təgunuunə nga ənja. Amma ma uushi'iitsa, əntaa saa'i nga wabənə furəŋə furəŋə agyanətii əna.

⁶ Wiitə makə səndə datə ənji hatsa. Ma kuvətə nga təkəŋwanə, uusəra patə nə limanyinə ka dəmənə aadəvə ka dfa slənati. ⁷ Amma ma gəra kumu, see gawə nga limanyinə nə dəmənə aadəvə, rəŋwə agi fəza. Ma ca dəmə, ca ŋgərəənə aciikii idənə nga dabanyitə cii kəya laala uurakii, ka dfa də sataka putə nga 'waslyakəənaakii da nga ənja. ⁸ Ma uushi'iitsa, agi ŋgərənə nə Malaaba Ma'yanə ca baarii kaamə paŋgəraŋə oo'i, mada ma'ə kuvə kuvə'uutsa, ma'ə rəgwa nga dəməgərənə aasəkə Hatə palee də Laabanə mawunəmə əsə.

⁹ Ci ca baarii tə zamananə gaamə əndzə'i. Ci ca baarii kaamə oo'i, ma laala uura nga dabiinə da hara satakanyinə ka Əntanfə, pooshi ka mbeenə ka kavənə tə əndə paslənə tə Əntanfə kaa ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii shaŋə. ¹⁰ Ma uushi'iitsa, zəmənə da saasa uushi'inə kama kama, da alə'aada nga kuubəgi uushi'inə tanə cii kəya

8:13 8.13 8.6. * **9:2** 9.2 kuvə kuvə'unə: 8.5; 9.11-12; Shig. 26.1-30; garəkuwanyinə: Shig. 25.31-39; teeburə: xt Shig. 25.23-30. **9:3** 9.3 Shig. 26.31-33; Leew. 16.2; Ibər. 6.19; 9.7,12; 10.20. † **9:4** 9.4 Shig. 30.1-6; mbyaka: Shig. 25.10-16; mana: Shig. 16.32-35; shakwata: Baan. 17.21-25; matsahu faariinə: Shig. 25.16. ‡ **9:5** 9.5 Agi 'wanə nə ənji də "Cooribimə." **9:5** 9.5 Shig. 25.18-22. **9:6** 9.6 10.11; Baan. 18.2-6. **9:7** 9.7 5.3; 9.25; 13.11; Leew. 16.2-16. **9:9** 9.9 7.19; 9.2.

baarə. Uushi'inə nga duuniya nə tii patə nga uundzə saa'i, see madə mbu'ya saa'itə nə Əntanfə zhi'wee ka patənə nga uushi'inə kaa ca ndzaanə kurakii.

¹¹ Amma kə shi Aləmasiihu. Ci nə maduunə limanə nga dagwa uushi'iitə shi daciikii. Asəkə hatə palee ka kuvə kuvə'unə cii kəya də slənaakii. Matahukii nə hakii əsə. Əntaa əndə shiŋkinə ghənyi hakii. Əntaa ganə a duuniya əsə. ¹² Rəŋwə dyanə tanə gimə ci aadəvə aasəkə Hatə palee də Laabənə. Paa ci ŋgərənə taa idənə nga əhwa, taa nga la aadəvə, amma idənaakii saakii ŋgirə ci. Ca pərapaa daamə acii 'waslyakəənə gaamə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. § ¹³ Ma nga ŋukə, ma əŋjitə pooshi malaabakii akəŋwacii Əntanfə, idənə nga uuhinə da nga liinə da əntəfakə nga uuji liinə ŋji əŋjə a miicə ka tii kaa təya ndzaanə malaabakii. ¹⁴ Madə ma idənə nga dabanyinə, tə'i ci da ŋgeerənə nga laabagi əŋja, idənə nga Aləmasiihu palee patə. Ma Aləmasiihu, yadə 'waslyakəənə ashikii nə ci. Kə ŋgirə ci shishinəkii, ca dʒagi də sataka ka Əntanfə dagi ŋgeerənə nga Malaaba Ma'yanə ətə ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Də idənaakii dʒatəgi ci də moodəfaamə malaabakii acii gaama slənyi uushi'iitə ca kərə taamə ka əntənə, amma kaama nə'u tə Əntanfə əndə vii əpinə. ¹⁵ Acii ha'ə əndə rəgwa nga kura aləkawalə nə ci. Ma ndzaanaakii ka əndə rəgwa, kaa əŋjitə 'wii Əntanfə aabiikii a ŋgərə uushi'iitə dʒii Əntanfə aləkawalə nga viinə ka tii, ca ndzaanə ka natii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka slənənə nə ətsə ha'ə, acii kə əŋki ci. Əntənaakii ca pərapaa tə əŋji acii bwaya uushi'iitə ŋjii təya dʒaada saa'itə tii agi aləkawalə nga təkəŋwanə.

¹⁶ Madə kə ŋgiirə əndə ma, see madə əŋki ci zəku'i, taabu'u slənəginə mazəmə yi də sətə bii ci patə. ¹⁷ Madə ma'ə əndətə da i əpinə, patənə nga sətə bii ci pooshi ŋgeerənə davə. Amma maa kə mbu'ya saa'i nga əntənaakii, saa'ikii ndzaanə wabənaakii da ŋgeerənə davə. ¹⁸ Ci dʒii, aləkawalətə nga təkəŋwanə maa, see də makə əji idənə zəku'i, taabu'u ndzaa ci da ŋgeerənə davə. ¹⁹ Ma saa'itə bii Muusa bariya nga Əntanfə ka əŋja, makə uugi ci baginə, kə ŋgirə ci idənə nga liinə da nga uuhiinə, ca gwazətəgi da ma'inə, ca ŋgərə ba nga ənfwa ci əŋjə a 'wa "izubə" da madizə shiŋkinə nga bəga, ca miicigi ka ləkələkətə nga bariya da ka əŋji patə. * ²⁰ Ca ba, əŋki ci, "Wiitə idənə nga aləkawalə nga Əntanfə koonə, koonə nə'utə." ²¹ Ha'ə əsə ca miicivə idənəkii aagyanə kuvə kuvə'unə da aagyanə patənə nga uushi'iitə ci təya də də sləna, təya paslə tə Əntanfə. ²² Weewee madə makə sətə bii *bariya, də idənə ndzaanə patənə nga uushi'inə malaabakii. Madə pooshi əŋji əji idəna, pooshi tifyaginə nga 'waslyakəənə əsə.

Daginə nga Yeesu də sataka də naakii na

ka tifyagi də 'waslyakəənə gaamə

²³ Ma uushi'iitsa, məndzaaŋgu'inə nga sətə dagyə, tyasə see a laabagi əŋji ha'ə. Amma ma uushi'inə nga dagyə natii, ka paleenə

9:10 9.10 Leew. 11 da 15; Baan. 19. 9:11 9.11 4.14. § 9:12 9.12 7.27; 10.4; Leew. 16.14-16; idənaakii saakii: 9.25; 12.24; 13.12,20; Mat. 26.28; Rooma 3.25-26; 1 Piita 1.2,18-19; 1 Yooh. 1.7. 9:13 9.13 Baan. 19.1-10,17. 9:14 9.14 Rooma 6.20-23; 8.2. 9:15 9.15 8.6.

* 9:19 9.19-20 Shig. 24.6-8; Ibær. 9.12-13; izubə: Leew. 14.4,6; Baan. 19.6. 9:22 9.22 Leew. 17.11.

nə satakatii ka ətse də dagwaanə. ²⁴ Acii ma Aləmasiihu, paa ci gimə aasəkə malaaba hatə dīi əndə shiŋkinə, waatoo, məndzaanġu'inə ŋga tantanyinəkii. Amma aadəgyə ŋgirə ci, davə nə ci abii Əntanfə ka wabənə ka madəbama gaamə. ²⁵ Ma gawə ŋga limanyinə ŋga Yahudiina, agi dəmənə nə ci aasəkə Hatə palee də Laabanə rəjwə agi fəza, ca ŋgərənə idənə ŋga daba bwase ka naakii saakii. Amma ma Aləmasiihu, rəjwə gahu gimə ci aadəvə, ca dāgi sataka də naakii nə ka Əntanfə gahu rəjwə əsə. ²⁶ Maci pooshi ha'ə, kadā kə sii ci cibənyinə laŋə, ndzaŋənə ka saa'i ŋga taganə ŋga duuniya. Amma ca gəlatə duuniya kədəhə ka uudənə, ca shi rəjwə gahu, ca dāgi sataka də naakii nə ka Əntanfə, ka shii ŋgərəgi də 'waslyakəənə gaamə. ²⁷ Taa wu patə, see madā əŋki ci rəjwə. Ma daaba'əkii, Əntanfə a dā ka ci gəjwanə. ²⁸ Ha'ə əsə rəjwə əŋki Aləmasiihu. Də əntənaakii dāgi ci sataka də naakii nə rəjwə gahu, ka shii ŋgərəgi də 'waslyakəənə ŋga əŋji laŋə. Ka ənyanə nə ci ŋga bəra'inə, ka luupaa tə əŋjitə ca gərə tə ci, əntaa ka ŋgərəgi 'waslyakəənə ma'ə.

10

¹ Ma bariya ŋga *Yahudiinə, kə ndzaa ci ka məndzaanġu'inə ŋga dagwa uushi'iitə na shi aakəŋwa tanə, pooshi bariyaakii ka baarəginə paŋgəraŋə tə makə sətə nə tantanyitə uushi'iitsə a ndzaanə. Ma agi nə'utə bariya, satakanyitə rəjwə ha'ə ci əŋjə a dā ka fəzə ka fəzə. Ma tsarə ŋga satakatsa, pooshi ŋgeerənə davə bahə ca kavə tə əŋjitə ca əntsahə aabii Əntanfə kaa təya ndzaanə yadə idəpaa uushi ashitii. ² Maci ma əŋjitə ca paslə tə Əntanfə, kə laabagi əŋji tə tii agi 'waslyakəənətii tanyi, kadā pooshi 'waslyakəənə ashitii ma'ə; kadā pooshi tii agi dā sataka ma'ə əsə. ³ Amma ma satakətə ci təya dā ka fəzə ka fəza, ci ca buurətə ka tii oo'i, agi dānə nə tii 'waslyakəənə. ⁴ Acii ma idənə ŋga liinə da ŋga uuhinə, pooshi ci da ŋgeerənə ŋga ŋgərəgi 'waslyakəənə.

⁵ Ci dīi, ma saa'itə Aləmasiihu kədəhə ka shinə aasəkə duuniya, kə bii ci ka Əntanfə, əŋki ci,
 “Pooshi kadeesəkə ka hə nə dā ka hə sataka də dabanyinə taa vii ka
 hə uushi'inə,

amma kə dīi hə ka nyi shishinə
 kaa nya dā də sataka ka hə.

⁶ Pooshi kadeesəkə ka hə nə ətsagi ka hə daba
 agyanə ha ŋga dā sataka,
 taa dā ka hə hara satakanyinə
 ka shii ŋgərəgi də 'waslyakəənə.

⁷ Wata əŋki nyi, Əntanfwa, wanyina,
 kə shi nyi, kaa nya slənə sətə cii kwa moo nya slənə,
 makə sətə nyaahə əŋji agyanəki
 asəkə malaaba ləkaləkətə.”

⁸ Ma agi wabəətsə wabi ca, təkəŋwanə ŋga sətə bii ci, əŋki ci, pooshi kadeesəkə ka Əntanfə nə dā ka ci sataka, pooshi kadeesəkə ka ci əsə nə ətsagi ka ci daba agyanə ha ŋga dā sataka, taa dā ka ci hara satakanyinə ka shii ŋgərəgi də 'waslyakəənə. Kə bii ci ətsə ha'ə taa

ngahi patɔnɛ nɔa satakatsɛ ci ɛnjɛ a dɛ, ka nɛ'u sɛtɛ bii bariya ci tɔya dɛ. ⁹ Ca wabɛ nɔa bɛra'inɛ, ɛŋki ci, “ɛntanɔfwa, wanyinɛ kɛ shi nyi, kaa nya slɛnɛ sɛtɛ cii kwa moo nya slɛnɛ.” Ma wabɛɛtsa, ci baarii kaamɛ oo'i kɛ ngɛrɛgi ɛntanɔfɛ iirɛ rɛgwa nɔa dɛ sataka, ca ɛnɔvɛgi dɛ dɛ sataka nɔa Yeesu. ¹⁰ Dɛ ɛtsɛkii ha'ɛ ndzaa amɛ malaabakii, waatoo, dɛ dɛgi sataka nɔa Yeesu Alɛmasiihu dɛ naakii nɛ gahu rɛjwɛ dyanɛ.

¹¹ Ma hara limanyinɛ patɛ, uusɛra patɛ nɛ tii agi slɛnatii, tɔya dzɛ dɛ daada satakanyiiɛ rɛjwɛ ha'ɛ anɛkii anɛkii ɛtɛ pooshi da nɔgɛerɛnɛ nɔa ngɛrɛgi 'waslyakɛnɛ. ¹² Amma ma Alɛmasiihu, rɛjwɛ gahu dɛ ci naakii sataka, ca ngɛrɛgi 'waslyakɛnɛ ka ca'ɛ ndɛjwɛ ndɛjwɛ. Aciikii ha'ɛ, waatɛ dasɛ da ciizɛma ɛntanɔfɛ. ¹³ Davɛ nɛ ci dasɛ, ka gɛra saa'itɛ nɛ ɛntanɔfɛ a kavɛ tɛ ɛnji daawaanaakii aatsaa sɛdɛkii. ¹⁴ Acii dɛ sataka rɛjwɛ tanɛ laabagi ci ɛnjaakii agi 'waslyakɛnɛ ka ca'ɛ ndɛjwɛ ndɛjwɛ, tɔya ndzaanɛ yadɛ sɛ nɔa idɛpaanɛ ashitii.

¹⁵ Malaaba Ma'yanɛ maa, kɛ baarɛgi ci kaamɛ oo'i, ma uushi'iitsa, tantanyinɛ. Ma nɔa tɛkɛjwanɛ, kɛ bii ci, ɛŋki ci,

¹⁶ “ɛŋki Slandana, mada kɛ mbu'ya saa'ikii, wiinɛ alɛkawalɛtɛ nii kya dɛ ka tii:

Waatoo, ka kavɛnɛ nɛ nyi tɛ tii
ka paaratɛginɛ dɛ bariyaaki,
nya naahɔvɛ aa ɛdzɛmɛtɛ ɛsɛ.”

¹⁷ Ca tsakɛ banɛ, ɛŋki ci,

“Pa nya buurɛ bwaya uushi'iitɛ nɔi tɔya daada ma'ɛ.”

¹⁸ Acii ha'ɛ, makɛ kɛ tifyagi ɛntanɔfɛ ka tii 'waslyakɛnatii, pooshi nafa nɔa dɛ sataka ma'ɛ.

ɛntsahaamɛ aabii ɛntanɔfɛ

¹⁹ Ndzɛkɛjushi'inɛkya, kɛ upaa amɛ rɛgwa ka shanɛ nɔa dɛmɛnɛ aasɛkɛ Hatɛ paleɛ dɛ Laabanɛ. Ma rɛgwatsa, dɛgi idɛnɛ nɔa Yeesu upaa amɛ. ²⁰ Ci wunɛgi kaamɛ rɛgwa nɔa upaa ɛpinɛ. Ma rɛgwatsa, dɛgi gwada ca dzɛ, ca mbu'u kura'ɛ aasɛkɛ hatɛ paleɛ dɛ laabanɛ.

Waatoo, ma gwadatsa, ci nɛ shishinɛ nɔa Yeesu. * ²¹ Tɛ'i amɛ da maduunɛ limanɛ ɛtɛ ca nɛhɛ *yi nɔa ɛntanɔfɛ. ²² Acii ha'ɛ, ɛntsahaamɛ aabii ɛntanɔfɛ dɛ ɛdzɛmɛ rɛjwɛ, dɛ vii goonɔa nɔa tantanyinɛ ɛsɛ. Acii kɛ laabagi ci kaamɛ ɛdzɛmaamɛ; mayibɛkii naamɛ dɛ nɔnyɛ ma'inɛ. ²³ Kɛjaanaamɛ ndihɛ ndihɛ, gaama nɔgwalɛ ka baaba ka ɛnji tɛ sɛtɛ kii amɛ naamɛ nɛ davɛ. Acii ma ɛntanɔfɛ ɛnɛ dɛ kaamɛ alɛkawala, ɛndɛ goonɔa nɛ ci. ²⁴ Daamɛ hiima nɔa tsaakɛshinɛ ahadaamɛ, kaama uufɛshi, kaama slɛnɛ nɔa'ɛnɛ.

²⁵ Gaama bwaseɛ ka dza dɛ nɛ gaamɛ, makɛ sɛtɛ bwaseɛ hara ɛnja. Tsaakɛshaamɛ dɛ nɔnyɛ wabɛnɛ, makɛ kɛ nee amɛ kɛ uugi uusɛra nɔa Slandanɛ mbɛshanɛ.

²⁶ Mada kɛ gyaamɛ aakɛjwa dɛ slɛnɛ 'waslyakɛnɛ nɔa dɛ ɛmbanɛ, daganɛ wanaamɛ kɛ shii goonɔaanɛ, yoo, kɛ shii amɛ, pooshi ɛndɛ'i dɛ sataka nɔa ngɛrɛgi dɛ 'waslyakɛnɛ ma'ɛ. ²⁷ Ma ɛndɛtɛ

10:10 10.10 7.27. **10:11** 10.11 9.6; Shig. 29.38. **10:12** 10.12 8.1. **10:13** 10.13 Jab. 110.1; 1 Koor. 15.25. **10:16** 10.16-17 Irim. 31.33-34; Ibɛr. 8.10,12. **10:19** 10.19 4.16; 9.8.

* **10:20** 10.20 gwada: 9.3; Mat. 27.51; rɛgwa nɔa upaa ɛpinɛ: 2.14-15; 9.14-15; Yooh. 14.6.

10:21 10.21 3.6; 4.14. **10:22** 10.22 ɛzaki. 36.25; Af. 5.26. **10:23** 10.23 3.6. **10:24** 10.24 13.1. **10:26** 10.26 6.4-6.

gi aakəŋwa də slənə 'waslyakəənə ŋga də əmbanə, see ŋgwalənə ŋgwalənəkii tanə, ca gəra gəŋwanə ŋga Əntanfə da bwaya guutə na zamagi də ənji daawaanə ŋga Əntanfə. ²⁸ Ma əndətə tanəgi bariya ŋga Muusa, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Madə kə shigi seedawiinə bəra'i taa makkə oo'i, kə tanəgi ci bariya tanyi, ka bələginə nə ənji tə ci, pooshi nəhə təgunuunaakii. ²⁹ Madə ha'ə makə ətsa, asee ma əndətə pooshi nee ka shiŋkinə anə *Uuzənə ŋga Əntanfə, ca cibee ka idənətə ŋgirə Əntanfə kaa aləkawalə a ndzaanə da ŋgeerənə davə, waatoo, idənətə laabagi ənji də ci, ca bərapaa tə Ma'yanə ŋga Əntanfə əsə ətə ca kira pwapoonə, ma əndətsa, ka paleenə nə cibaakii ka ŋga əndətə tanəgi bariya. ³⁰ Acii kə shii amə tə Əndətə bii, "Nyi na ki'itə cibə də ciba. Ka ənənə nə nyi ka ki'itə taa mi patə." Kə bii ci əsə, "Əntanfə Slandanə na la gəŋwanə ka ənjaakii." ³¹ Ma əndətə nə Əntanfə Əndə vii əpinə a lagi ka ci gəŋwanə, kə kulii agyanəkii.

³² Yoo, buurətəmə sətə slənyi duunə fəzənyiinə dzəgi aaba'ə, waatoo, saa'itə 'watəgi ənji baarə koonə bərənə ŋga Əntanfə. Ma saa'ita, kə cibunə ka shaŋə, amma patə da ha'ə, kə kəŋaanunə ndihə ndihə, una sə'watə patənə ŋga uushi'inə. ³³ Ka əndə'i saa'i maa, ənjə a dzaana tuunə aamoonə, təya cibee koonə. Ka əndə'i saa'i una ləbəshi da ənjitə ca sa cibə ha'ə makə noonə. ³⁴ Ma saa'ita, kə nyihuunə təgunuunə ŋga ənji furəshina. Madə kə luuwətə ənji uushi'inə goonə, agi sə'watənə nuunə də moodasəka. Acii kə shii unə oo'i, tə'i unə da matahu uushi'inə ətə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ³⁵ Makə kə shii unə ha'ə, kəŋəmə ndihə. Acii ma ənjitə kəŋaanə ndihə ndihə, ka upaanə nə tii maduunə shikwa. ³⁶ Kə dəbee una dzə aakəŋwa də kəŋaanə ndihə ndihə, koonə mbee ka da sətə kadeesəkə ka Əntanfə, una shii upaa də sətə dīi ci aləkawalə ŋga viinə koonə.

³⁷ Acii kə bii Əntanfə oo'i,
 "Ma agi uundzə saa'i gi'u, ma əndətə na shi,
 ka shinə nə ci, paa ci ka səkəpaa na.

³⁸ Ma ənjaaki ənji goonğa,
 dagi vii goonğatii ka nyi upaanə nə tii əpinə.
 Amma taa wu ənyi aa ba'ə,
 paa ci ka kadeesəkənə ka nyi."

³⁹ Ma amə, əntaa tsarə ŋga ənjitə ca ənə aaba'ə kaa təya za naamə;
 amma ma amə, ənjitə gi'i tə Əntanfə naamə, kaama shii upaa
 luupaanə ŋga əpinə gaamə.

11

Tantanyinə ŋga vii goonğa

¹ Wiinə sətə ci vii goonğa a moo banə: Waatoo, madə kə vii amə goonğa agyanə uushi, ci ca moo banə, kə shii amə weewee oo'i, ma sətə kii amə naamə davə, ka upaanə naamə səkii. Kə shii amə əsə, ma sətə pooshi amə nee də ginaamə, tantanyinə. ² Ma ənji ŋga

10:27 10.27 Isaa. 26.11. **10:28** 10.28 Dzək. 19.15; 2 Koor. 13.1. **10:29** 10.29 2.3; 5.8; 9.12; Mat. 12.31. **10:30** 10.30 Dzək. 32.35,36. **10:32** 10.32-34 6.10. **10:33** 10.33 1 Koor. 4.9. **10:34** 10.34 11.26; 13.14. **10:35** 10.35-36 3.6; 6.11-12. **10:37** 10.37-38 Hab. 2.3-4. **10:38** 10.38 Rooma 1.17; Gal. 3.11. **11:1** 11.1 Rooma 8.24; 2 Koor. 4.18.

ņukə, putə ęga vii gooęgatii ęgirə Əntaņfə tə tii kaa təya ndzaanə ka əņaakii.

³ Dagi vii gooęga gaamə shii amə oo'i, də wabənə ęga Əntaņfə tagii duuniya. Waatoo, dagi sətə pooshi əņji nee də ginə shigi sətə ci əņjə a nee.

⁴ Putə ęga vii gooęga ęga Habiila đii ci dagwa sataka ka Əntaņfə palee ka ęga Kaa'inu. Kə liwə Əntaņfə satakaakii. Də ha'ə ɓaarii ci oo'i, kə ęgirə ci tə ci ka ęnyu'i ənda acii kə vii ci ka ci gooęga. Ma Habiila, kə əņki ci, amma ca'ə əndzə'i, ma'ə ləməkii ađi dzənə aakəņwa putə ęga vii gooęgaakii.

⁵ Putə ęga vii gooęga ęga Anuuhu, kə ęgirə Əntaņfə tə ci aadəgyə yadə əntənə. Pooshi əndə ənyi ka neenə ka ci ma'ə, acii kə ęgərəgi Əntaņfə tə ci. Kə nyaahə əņji agyanəkii oo'i, daga Əntaņfə ma'ə maņęərəmə tə ci, kə kadeesəkə slənaakii ka Əntaņfə. ⁶ Pooshi əndə ca kadeesəkə ka Əntaņfə mađa paa ci vii ka ci gooęga. Mađa ęga'ə ka əndə nə əntsahənə aabii Əntaņfə, tyasə see a vii ci gooęga oo'i, davə nə Əntaņfə; ca vii gooęga oo'i, ma əņjitə ca alə tə ci, ka viinə nə ci ka tii shikwa.

⁷ Putə ęga vii gooęga ęga Nuuhu kapaa ci liminəkii ka saa'itə wabi Əntaņfə ka ci agyanə uushi'iitə na slənə. Taa ęgahi paa ci nee ka uushi'iitə də ginəkii, amma kə fii ci tə Əntaņfə, ca đa kumbawala. Kumbawaləkii luupaa tə ci da əņji yaakii acii ma'inə. Də ha'ə ɓaarii ci oo'i, ma əņji *duuniya, bwayakii nə slənati. Də ha'ə əsə ndzaa ci ka əndə gooęga akəņwacii Əntaņfə putə ęga vii gooęgaakii.

⁸ Putə ęga vii gooęga ęga Ibərahiima fii ci tə Əntaņfə, waatoo saa'itə 'wii Əntaņfə tə ci kaa ca mađə, ca bwasee ka hanyinaakii, ca palə aanə hanyiitə nə Əntaņfə a vii ka ci kaa ca ndzaa ka naakii. Taa ęgahi paa ci shii hatə cii kəya dzə aadəvə, patə da ha'ə kə ma'i ci, ca bwasee ka hanyinatii, ca palə. ⁹ Putə ęga vii gooęgaakii ndzaa ci anə hanyiitə đii Əntaņfə aləkawalə ęga viinə ka ci. Makə məshipətə əndə ndzaa ci asəkə kuvə kuvə'unə tii da i Isiyaaku da Yakubu, waatoo, slikərənaakii ətə đii Əntaņfə ka tii aləkawalətsa. ¹⁰ Ma ndzaanə ęga Ibərahiima ka məshipətə ənda, ka gəra maghənə vərəatə ghənyi Əntaņfə, waatoo, vərəatə mbukya əņji ęga'ə a gu'u, pooshi ka uulanə.

¹¹ Putə ęga vii gooęga ęga Ibərahiima upaa ci pawa, dagyanə ci kə uugi iirənə. Ma Saraatu minaakii boo, masaawa nə ki. Patə da ha'ə, kə vii ci gooęga tantanyi oo'i, ka mbu'utəginə nə Əntaņfə də aləkawalaakii. ¹² Ma Ibərahiima, uushi rəņwə da mantəkii nə ci ka ətə saa'i acii iirənə. Amma dashikii rəņwə dyaņə kə ndzaa jijinyinaakii makə tikisa agintaņfə də laņənə, makə mandzənə a gəərə də laņənə əsə.

¹³ Ma əņjitsə patə, ađi vii gooęgatii məəki tii. Ma tii ka nətii, pooshi tii upaa uushi'iitə đii Əntaņfə aləkawalə ęga viinə ka əņja. Amma makə caamə tii dzadə, təya nee ka uushi'inəkii, kə đii tii maņushinə. Kə luuvə tii paņęərəņə oo'i, mu'uminə nə tii ganə asəkə duuniyana.

¹⁴ Ma əņji đa tsarə wabəətsa, kə ɓaarii tii paņęərəņə oo'i, hanyinə

11:3 11.3 'Wat. 1.1; Jab. 33.6,9; Rooma 4.17; 2 Koor. 4.18. **11:4** 11.4 'Wat. 4.3-10. **11:5** 11.5 'Wat. 5.21-24. **11:7** 11.7 'Wat. 6.13-22; Rooma 4.3; 1 Piita 3.20. **11:8** 11.8 'Wat. 12.1-2. **11:9** 11.9 'Wat. 35.12,27. **11:10** 11.10 13.14. **11:11** 11.11 'Wat. 17.19; 18.11-14; 21.2; Rooma 4.19-20. **11:12** 11.12 'Wat. 15.5. **11:13** 11.13 11.9; 13.14; 'Wat. 23.4; 47.9; Jab. 39.13.

nga natii në ci tÿya alë. ¹⁵ Paa tii agi buurë hanyiitë shi tii anëkii ma'ë. Maci ma'ë tii agi buurënë anëkii, kada kë nee tii ka rëgwa, tÿya ënë aadëvë. ¹⁶ Amma agi kanë në tii në ka hatë palee, waatoo, hatë nga ðntanfë dagyë. Ci dii pooshi ðntanfë ka ayinë putë nga ndzaanaakii ka ðntanfwatii, acii kë hadapaa ci ka tii dë ha.

¹⁷ Putë nga vii goongga nga Ibërahiima luuvë ci dfa sataka ka ðntanfë dë uuzënaakii rënjwë dyanjë Isiyaaku saa'itë tîbë ðntanfë të ci. Kë luuvë ci dfanë ha'ë taa ngahi agyanë uuzëtsë rënjwë dyanjë shi ðntanfë a dii alëkawalë ka ci ¹⁸ oo'i, "Dashii Isiyaaku në jijinyinaaku a shigi." ¹⁹ Ma Ibërahiima, kë vii ci goongga oo'i, t'ë'i ðntanfë da baawëdä nga madëenë ka ëndë agi mamëëtë ënja. Acii ha'ë, ma Isiyaaku, kë ënyi Ibërahiima ka ngërënë të ci makë ëndëtë ma'i agi mamëëtë ënja.

²⁰ Vii goonggaanë nga Isiyaaku kavë të ci ka dfa barëkaanë ka manjeevënaakii Yakubu tii da Isëwa.

²¹ Vii goonggaanë ësë kavë të Yakubu ka dfa barëkaanë ka manjeevënë nga Yusufu bërä'i ëtsë ci kädëhë ka ëntënë. Ma saa'ita, agyanë shakwataakii gwanjaanë ci ka paslënë të ðntanfë.

²² Putë nga vii goonggaanë nga Yusufu ësë, ëtsë ci kädëhë ka ëntënë, wabi ci agyanë ma'yanë nga ënji *Isërayiila satii anë hanyinë nga Misëra. Kë wabi ci ësë makë sëtë në tÿya dfa dë waakii.

²³ Putë nga vii goongga nga i dii tii da mëci Muusa, makë pwayi tii të ci, kë umbee tii ka ci nga lëgidë makkë. Acii kë nee tii, ma uuzënëkii, dagwa ka shanjë, wata paa tii ngwali acii tanjëgi bariya nga njwanjwë *Fëriauna.

²⁴ Putë nga vii goongga nga Muusa ësë, makë girë ci, kë naanagi ci ka luuvënë ënjë a 'wa të ci uuzënë nga kwatama uuzënë nga njwanjwa.

²⁵ Kë ta'i ci sa cibë tii da ënji nga ðntanfë palee ka ndzaanë nga uundzë saa'i ka maka ma'yanë agi slënë bwaya uushi'inë. ²⁶ Kë luuvë ci dzaananë të ci putë nga Alëmasiihu. Gëdë sa cibëkii ka ci acii fëdë patënë nga gëna nga hanyinë nga Misëra. Acii kë kii ci nëkii agyanë shikwatë nii këya upaa aakëjwa.

²⁷ Putë nga vii goonggaakii ma'i ci, ca bwasee ka hanyinë nga Misëra. Ma palënaakii, ëntaa ngwalënë ngwali ci acii bëzënë nga sëkë nga njwanjwë nga Misëra. Kë kënë ci ndihë ndihë, ca palë, makë agi neenë në ci ka ëndëtë pooshi ënji ka neenë ka ci dë ginë. ²⁸ Putë nga vii goonggaakii ësë kii ci kumënë ëtë ci ënjë a 'wa *Pasëka, ca ba ka ënji Isërayiila kaa tÿya miicivë idënë aashi mayinyinatii, acii ga malaa'ikatë ca bëelë təkëjwatë manjeevënë a bëelëgi da i natii.

²⁹ Putë nga vii goongga nga ënji Isërayiila tanjëgi tii gëërëtë ci ënjë a 'wa "Madizë Gëërë", tÿya wii anë mahuurë hanyinë makë pooshi ma'inë sha nji davë a gëërë. Amma makë dii ënji Misëra gazhi'waanë nga tanënë të gëërëkii, wata ma'inë a ndagi të tii patë.

³⁰ Putë nga vii goongga nga ënji Isërayiila ësë uulii mahwalë nga vëranë nga Yarikoo, saa'itë dii tii baanë mëdëfë ka zaawanë dë mahwalakii, see dë makë uulii.

11:16 11.16 13.14; Shig. 3.6; Mat. 22.32. **11:17** 11.17-18 'Wat. 21.12; 22.1-14; Yak. 2.21. **11:19** 11.19 Rooma 4.17. **11:20** 11.20 'Wat. 27.27-29,39-40. **11:21** 11.21 'Wat. 47.31-48.20. **11:22** 11.22 'Wat. 50.24-25; Shig. 13.19. **11:23** 11.23 Shig. 1.22; 2.2. **11:24** 11.24 Shig. 2.10-12. **11:26** 11.26 12.2; 13.13. **11:27** 11.27 Shig. 2.15; 12.41. **11:28** 11.28 Shig. 12.1-14. **11:29** 11.29 Shig. 14.21-29. **11:30** 11.30 Jase. 6.12-21.

³¹ Putê nga vii goonnga nga badawa nga miitê dîi lêmêtê Rahabê mbêrê'i ki acii êntênê; waatoo ka saa'itê mæêki ênjitê pooshi ka fanê tê Æntanfê. Acii ma kya, kê shi kya liwê mu'uminê ênji *Isêrayiila êtê sha gi ka tœrêtê hanyinêkii, kya kapaa tê tii gatê asii.

³² Yoo, iitê daa, a dzê nyi aakêŋwa dê baabanê tê tii kwa? Pooshi saa'i ma'ê nga wabênê agyanê i Gidiyanê da Barakê da Samêsênê da Jafêtê da Dawuda da Samuyila da patênê nga anabiitê nja baaba wabênê nga Æntanfê. * ³³ Putê nga vii goonngatii paapii tii da hara hanyinê, tœya jaala agyanêtii patê êsê. Dê goonngaane slœnyi tii. Ma uushi'iitê dîi Æntanfê alêkawalê nga viinê ka tii êsê, kê upaa tii. Kê paa'êgi tii ma nga livarœnyinê putê nga vii goonngatii. ³⁴ Kê bœlêgi tii gunê ca hênê gœrê gœra, kê mbêrê'i tii agi panê, pooshi uushi uree ka tii. Taa ngahi mamêêtêkii nji shishinêtii, amma ma ka muudinê, kê œnyi shishinêtii ka upaa ngeerênê, tœya ênêgi ka nguyirê panê ka shanê, tœya laakêênê ênji daawaanatii. ³⁵ Putê nga vii goonnga nga ênji êsê œnyi duurœnyinê nga hara makinê ka madênê dagi wa.

Ma hara ênja, kê cibê tii ka shanê, ha'ê maa, kê mæêki tii. Kê naanagi tii ka luuvê kaareenê ka Æntanfê kaa ênjê a bwasee ka tii. Ma dîi tii ha'ê, acii kê kii tii nê nga ênênê ka madênê da i êpinê êtê matahukii. ³⁶ Kê sii hara ênji cibê ka shanê; ênjê a ŋusê tê tii, ênjê a fêslê tê tii, ênjê a aanêgi tê tii, ênjê a paa'êgi tê tii a furêshina.

³⁷ Ma hara ênja, kê kaalii ênji tê tii dê faariinê ka wa. Hara ênji êsê, kê taakee ênji ka shishinêtii gêdzalê bœra'i. Hara ênji, kê bœeli ênji tê tii dê ngila purêŋanê. Hara ênji êsê, maaghiinê nê tii, kuvê'unê nga bagiinê da uuhinê nê sê nga umbee dê purêkinatii. Kê cibêe ênji ka tii ka shanê. ³⁸ Ma ênjitsê kamê, agi bilinê nji tœya wiigi'i i agi giŋunyninê. Asêkê burêhœnyinê da gu'unyninê nji tœya babaanê. Mambu'umê duuniya bahê ndzaanatii davê.

³⁹ Ma ênjitsê patê, kê vii tii ka Æntanfê goonnga, kê kadeesêkê tii ka ci, amma patê da ha'ê pooshi tii upaa uushi'iitê dîi Æntanfê alêkawalê nga viinê ka ênja. ⁴⁰ Acii ma Æntanfê, kaamê da tii d'êkêpaa ci matahu uushi. Ma agi hiimaakii, ka fêdênê nê ci taamê da tii, paa ci ka geeginê ka tii mambu'ukii bahê ndzaanê abiikii yadê amê.

12

Æntanfê Dêsœnaamê

¹ Ma amê, makê dîi ci tœ'i seedawanyinê ha'ê lanê ca tsaamê taamê, bwasee amê ka patênê nga uushi'iitê ca sêkêpaa taamê da 'waslyakêênê ênê pooshi ka moonê ca kapaa taamê. Kêŋaanaamê ndihê ndihê, ama dzê aakêŋwa dê taabidêwa ênê akêŋwacii amê.

² Kaama ginaamê ka tsaamênê tœ Yeesu tanê. Ma ca, ci nê slœrêginê nga vii goonnga gaamê, 'watêginê ka têkêŋwanê ca'ê ka muudinê. Kê luuvê ci kaa ca êntê ashî ênfwa, paa ci nêe ka êntênêkii makê sê nga ayinê. Ma dîi ci ha'ê, kaa ca shii upaa moodfasêkê êtê

11:31 11.31 Jasê. 2.11-12; 6.21-25; Mat. 1.5; Yak. 2.25. * **11:32** 11.32 M.Gœŋw. 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sam. 16.1ca'ê ka 1 Meem. 2.11; 1 Sam. 1.1-25.1. **11:33** 11.33 M.Gœŋw. 14.6-7; 1 Sam. 17.34-36; Dan. 6.1-27. **11:34** 11.34 Dan. 3.23-25. **11:35** 11.35 1 Meem. 17.17-24; 2 Meem. 4.18-37. **11:36** 11.36 Irim. 20.2; 37.15. **11:37** 11.37 2 Haba. 24.21. **11:38** 11.38 1 Sam. 13.6. **12:1** 12.1 1 Koor. 9.24.

dëkëpaa ðntañfë ka ci. Acii ha'ë, dasë në ci ëndzë'i da ciizëma dëgëlë *ñwanjuunë nga ðntañfë.

³ Buurëtëmë nga'ë të Yeesu: kë luuvë ci kaa ca sa cibë accii ma'waslyakë ënja. Buurëtëmë agyanëkii, accii ga shishinuunë a ëntëgi, una bwasee dëñwa'ë. ⁴ Ma agi paatsë cuuna pa da 'waslyakëonë, weewee agi panë nuunë, amma ma'ë panëkii mambu'umë bahë bëelënë tuunë. ⁵ Accii ha'ë, ma wabëëtë shi ðntañfë bii koonë ka tsakë koonë dë ngeerënë, oo'i manjeevënaakii nuunë, ga ca zaanë koonë. Kë bii ci,

“Uuzënaakya, madä kë dzyalë Slandanë të hë, kapaa liminëku, ha fatë, ga dzalënëkii a bëlëgi shishinëku ësë.

⁶ Të ëndëtë ci ðntañfë a uudë cii këya dzalë.

Të ënjitë ngeerënë ci ka manjeevënaakii, të tii cii këya fëslë ësë.”

⁷ Accii ha'ë, së'watëmë patënë nga dzalëëtë ca la tuunë. Dë dzalënëkii ci ðntañfë a baarii koonë oo'i, manjeevënaakii nuunë. Ya sanë të'i uuzënë pooshi dii ka dzalënë të ci madä dëii ci 'waslyakëonë kwa?

⁸ Madä pooshi unë agi luu dzalënë makë sëtë ci hara ënjë a luu, ci ca baarii ëtsë mazaguyinë nuunë, ëntaa manjeevënaakii. ⁹ Ma ënjitë pwayi taamë, agi dzalënë në tii taamë, agi fanë naamë të tii ësë. Accii ha'ë, ka d'anë nga'ë madä fii amë ha'ë të Dësënaamë ëtë dagyë, kaama shii upaa ëpinë. ¹⁰ Ma ënjitë pwayi taamë, kë dzyalë tii taamë nga uundzë saa'i tanë, makë sëtë kadëesëkë ka tii. Amma ma ðntañfë, ma dzalënaakii taamë, ka shii tsakënë taamë, kaama ndzaanë malaabakii makë naakii. ¹¹ Ma saa'itë ci dzalënë a la taamë, agi ngeerënë naamë të ci ka uushi nga mabëtë sëka, ëntaa së nga moodasëka. Amma ma na uudëpaa ba'ë, ka ndzaanë në dzalënëkii ka së nga moodasëka. Ma ënjitë luuvë kapaa liminë ka fanë, ka kavënë në ci të tii ka slënë dagwa uushi, tëya ndzaanë agi jamënë.

Wazënë agyanë kaaree ka pwapoonë nga ðntañfë

¹² Yoo, wa ciinuunë a ënë ka ndzaanë da ngeerënë. Ha'ë në iduunë ësë, wa ca ënë ka ndzaanë ndalë. ¹³ Dëmë aakëñwa dë wiinë asëkë nunyi rëgwa, accii ga ënjitë ca ëdërë a tsakë 'urëngaslënë, tëya tükuree ka mbëdënë dëñwa'ë.

¹⁴ Dëmë gazhi'waanë koonë shii ndzaanë agi jamënë da patënë nga ënja. Daamë gazhi'waanë nga ndzaanë malaabakii ësë, accii pooshi ëndë ca nee ka ðntañfë shanë madäamë ci kë ndzaanë ha'ë. ¹⁵ Dëmë hanëkala accii ga ëndë a nyslëgi agyanë pwapoonë nga ðntañfë. Ha'ë ësë, d'amë hanëkala accii goonë ndzaanë makë manjërëkiki uushi ëtë ca zhi'wee ka hara uushi'inë ngeerëkiki. Tsarë nga ënjitë ca kavë hara ënji aagi bwaya ndzaanë, ca saawee ka ndzaanë nga ënji lanë.

¹⁶ Dëmë hanëkala accii ga ëndë a slënyi ajjinënë, taa bërapaanë të ðntañfë, makë sëtë shi Isëwa dii. Ma ca, putë nga zëmë rëñwë tanë bwasee ci ka gawuunaakii ka madzëgaakii. ¹⁷ Kë shii unë, ma daaba'ëkii, makë mwayi ci kaa dii d'ä ka ci barëkaanë, kë kaaree dii ka

12:2 12.2 2.10; 8.1. **12:5** 12.5-6 Waß. 3.11-12; Sëniinë 3.19. **12:7** 12.7 Dzëk. 8.5. **12:10** 12.10 Mat. 5.48; Rooma 5.2; Yak. 3.17. **12:11** 12.11 12.14; Yak. 3.17-18. **12:12** 12.12 Isaa. 35.3. **12:13** 12.13 Waß. 4.26. **12:14** 12.14 12.11; Jab. 34.15; 1 Koor. 7.15. **12:15** 12.15 Dzëk. 29.17; Gal. 1.6. **12:16** 12.16 'Wat. 25.29-34.

ci, acii paa ci upaa rægwa nga baanə ka Əntanfə. Taa ngahi da kiinə agikii ali ci dā ka ci barəkaanəkii, patə da ha'ə paa ci upanə.

¹⁸ Ma una, əntaa makə nga ənji Iserayiila nuunə. Ma təya, kə əncəhə tii aabii sətə ci ənjə a təbətə də ciinə, waatoo aatsa giŋwə nga Siina. Ma davə, kə hənyi gunə gərə gərə, kə dii mandə vədə dəgwamə, kə dii mēdanəkaya əsə. ¹⁹ Təya fa ədə uutəma, təya fa wabənə nga ənda. Makə fii tii wabənəkii, kə ngwali tii, təya kədii, əŋki tii, ga əndəkii a ənə ka wabənə ka tii ma'ə. ²⁰ Ma wabənəkii, kə palee ka ngeeriitii, acii kə bii ci, “Taa mi patə təbətə giŋuna, taa daba maa, wa ənjə a kaalatə tə ci də faariinə ka wa.” ²¹ Ma uushi'iitə nee tii gatə, kə ngwalee ka tii ka shaŋə. Muusa də naakii nə maa, kə bii ci, “Agi udzənə nə shishinəki, kə ngwali nyi.”

²² Amma ma unə, kə uugi unə mbu'yanə aabii giŋwə nga *Sihyoona. Asəkə vəranə nga Əntanfə Əndə vii əpinə nuunə, waatoo Urusaliima nga dagyə. Ma dava, tə'i malaa'ikanyinə, pooshi baanatənə acii laŋənə. ²³ Kə mbu'yuunə aagi dza də nə də maŋushinə nga təkəŋwatə manjeevənə, waatoo, ənjitə dii ləmətii manaahəkii dagyə. Kə mbu'yuunə aakəŋwacii Əntanfə mala gəŋwanə nga patənə nga ənja. Kə mbu'yuunə aagi ma'yanyinə nga ənjitə nja slənə gooŋgaanə, waatoo, ənjitə geegi Əntanfə ka tii mambu'ukii. ²⁴ Kə mbu'yuunə aabii Yeesu, əndə rægwa nga kura aləkawalətə ahada Əntanfə da ənja. Kə mbu'yuunə əsə aabii idənətə miicivə ənja. Ma idənətsa, matahu uushi wabi ci, əntaa makə sətə wabi idənə nga Habiila. *

²⁵ Daamə haŋkala dii, gaama naanagi ka fa sətə ci Əntanfə a ba kaamə. Ma ənjitə naanagi ka fa wabənə nga əndətə nja baaba wabənə asəkə duuniya, paa tii mbərə'ya. Makə dii ci ha'ə, iitiitə dii upaa naamə rægwa nga mbərəfənə, mada təkuree amə ka fa wabənə nga əndətə ca wabya kaamə dadagya? ²⁶ Ma nga ŋukə, kə shi uurakii a udzətə duuniya. Amma ma nga əna, kə dii ci aləkawalə oo'i, “Ma'ə nyi ka ənənə ka gəŋgəzətə duuniya patə da dadagyə.” ²⁷ Ma wabəətse bii ci, “Ma'ə nyi ka ənənə”, ci ca baarii oo'i, ma uushi'iitə tagii ci, ka gəŋgəzətənə nə ci, ca fədfəgi, kaa uushi'iitə pooshi ka gəŋgəzənə a ənəgi tii daanətii.

²⁸ Acii ha'ə, see a kuyirii amə, acii kə upaa amə ŋwanjuunə, waatoo, ŋwanjuutə pooshi ka gəŋgəzənə. Də ha'ə əsə, paslaamə tə Əntanfə ka rəgwatə kədəesəkə ka ci, ama ngwalə tə ci, ama gərə'u ka ci. ²⁹ Acii ma Əntanfə gaamə, makə gunə nə ci ətə ca zamagi də uushi'inə dza'ə.

13

Ndzaatə ca kədəesəkə ka Əntanfə

¹ Dəmə aakəŋwa də uudəshinə ahadoonə makə dii ci ndzəkəŋushi'inə nuunə agi nə'unə tə Aləmasiihu. ² Ga luu mu'uminə a zaanə koonə. Acii tə'i hara ənji liwə mu'uminə ha'ə, asee paa tii shii oo'i, ma mu'uminəkii, malaa'ikanyinə nə tii. ³ Buurətəmə tə ənjitə a

12:17 12.17 'Wat. 27.30-40. **12:18** 12.18-19 Shig. 19.16-22; 20.18-21. **12:20** 12.20 Shig. 19.12-13. **12:22** 12.22 13.14; Gal. 4.26; Səniinə 5.11; 21.2. **12:23** 12.23 Luka 10.20.

* **12:24** 12.24 8.6; 9.12; Habiila: 'Wat. 4.10. **12:25** 12.25 6.4-6; 8.1; Shig. 20.22. **12:26** 12.26 Shig. 19.18; Hag. 2.6,21. **12:28** 12.28 13.14. **12:29** 12.29 Dzək. 4.24. **13:1** 13.1 6.10; 10.24; 13.16; 1 Piita 1.22. **13:2** 13.2 'Wat. 18.1-8; 19.1-3; Ayb. 31.32; Rooma 12.13; 1 Tim. 3.2; 5.10; 1 Piita 4.9; 3 Yooh. 8.

furæshina, una ngøræ makæ ka hakii nuunæ. Buurætæmæ tæ ænjitæ ca sa cibæ æsæ, acii ænji shiŋkinæ næ tii makæ noonæ. Tsakæmæ tæ tii.

⁴ Taa wu patæ, wa ca nee ka mæghærævænæ nga ngøræshinæ. Wa goonŋaanæ a ndzaanæ ahada nguræ tii da minaakii. Kadæ næ Æntanfæ a lagi gønwanæ ka ænjitæ ca dfa bwaya ndzaanæ agi ngøræshinæ da ka ma'alæhiinyinæ.

⁵ Goona ka hiima goonæ ka uufæ gæna, amma damæ moodfasækæ nga sètæ upaa unæ tanæ. Acii Æntanfæ dæ nækii bii, "Paa nyi ka bwaseenæ ka hæ shaŋæ. Ka tsakænæ næ nyi tæ hæ taa guci patæ." ⁶ Acii ha'æ, wa taa wu ahadoonæ a bagi furæŋæ oo'i,

"Æntanfæ næ ændæ tsakænæ tæ nyi,
paa nyi ka ngwalænæ shaŋæ.

Mi sanæ datæ næ ændæ shiŋkinæ dæ nya?"

⁷ Buurætæmæ tæ matakønŋwanyinæ goonæ nga njukæ ætæ nja baaba koonæ wabænæ nga Æntanfæ. Buurætæmæ nga'æ tæ ndzaanatii, makæ sètæ dïi tii gazhi'waanæ ca'æ ka saa'itæ mææki tii agi vii goonŋatii. Næ'utæmæ dæræpatii. ⁸ Makæ sètæ nji Yeesu nga mbædæ, ha'æ næ ci ænshinæ, ha'æ næ ci ka ca'æ ndæŋwæ ndæŋwæ æsæ. ⁹ Goona luuvæ kaa hara ænjæ a nŋslægi duunæ dæ kura dzægünænyinæ kama kama.

Waatoo, madæ kæ kii ænji koonæ bariya agyanæ zæma, goona luuvæ, acii pooshi bwatyakii. Shiimæ oo'i, pwapoonæ nga Æntanfæ ca kavæ tuunæ ka ndzaanæ ndihæ ndihæ, æntaa bariyanyinæ nga zæma.

¹⁰ Ma nga æna, tæ'i kura ha nga dfa sataka ætæ caama upaa bwatya davæ. Ma limanyinæ nga Yahudiinæ, pooshi tii ka upaa bwatya davæ shaŋæ. ¹¹ Ma dabiitæ ci gawæ nga limanyinæ a kæla idænatii, ca kæræ aasækæ Hatæ palee dæ Laabænæ ka dfa dæ sataka putæ nga 'waslyakænæ, hænægînæ hænægînæ ænji dabanyinækii aba'æ vëranæ. ¹² Ha'æ dïi næ Yeesu æsæ, aba'æ vëranæ æŋki ci. Ma dïi ci ha'æ, kaa ca shii laabagi ænji dæ idænaakii saakii. ¹³ Acii ha'æ, dzaamæ da i amæ atsakii aaba'æ vëranæ, kaama dzæ ka sæ'wagi dzaananæ putaakii. ¹⁴ Acii, ma ganæ a duuniya, pooshi vëranæ gaamæ nga ca'æ ndæŋwæ ndæŋwæ. Ka alæ vëraatæ na shi naamæ.

¹⁵ Dælaamæ dæ Æntanfæ taa guci patæ dæcii Yeesu. Ci næ satakatæ caama vii ka ci naamæ. Waatoo, dælanæ dæ ci, ama dŋunætæ læmækii taa da patæ. ¹⁶ Ga ca zaanæ koonæ næ dfa nga'æænæ ka hara ænji, una slænæshi dæ uushi'inæ goonæ. Acii tsaræ nga satakatsæ kadæesækæ ka Æntanfæ.

¹⁷ Famæ tæ matakønŋwanyinæ goonæ, hæætæpaamæ noonæ næ akønŋwaciitii, acii taa guci patæ ha'æ næ tii ka dfa gazhi'waanæ nga næhæ æpinæ goonæ, tii na dzæ ka ba slænatii ka Æntanfæ æsæ. Famæ tæ tii kaa tæya shii dfa slænatii dæ moodfasæka, æntaa dæ mabætæsæka, acii pooshi uushi nuuna upaa agi bæzee ka sækæti.

¹⁸ Dæmæ aakønŋwa dæ dfa dæ'wa ka putæ geenæ. Acii kæ shii inæ, kæ dïi inæ patænæ nga sètæ difæ ina dfa. Nga'æ keenæ næ slænætæ patænæ

13:3 13.3 10.34; Mat. 25.36. **13:4** 13.4 1 Koor. 7.2-4; 1 Tees. 4.3-8. **13:5** 13.5 Dzæk. 31.6,8; Fil. 4.11-12; 1 Tim. 6.7-10. **13:6** 13.6 Jab. 118.6. **13:7** 13.7 6.12; 1 Koor. 4.16. **13:9** 13.9 Rooma 14.2; Kwal. 2.20-22; 1 Tim. 4.3. **13:11** 13.11 9.7; Leew. 16.27. **13:12** 13.12-13 11.26; Mat. 27.31-33. **13:14** 13.14 11.9-10,13,16; 12.22,28; Fil. 3.20; 2 Koor. 5.6; 1 Piita 2.11; Sæniinæ 21.2. **13:15** 13.15 Af. 5.19-20; Jab. 50.14,23. **13:16** 13.16 Gal. 6.10; Fil. 4.18. **13:17** 13.17 Æzaki. 3.17; Slænæ 20.28-31; 1 Koor. 16.16.

ɲga sɛtɛ ndzaanɛ dagwakii. ¹⁹ Agi kɛdiinɛ nɛ nyi acii unɛ ɛsɛ koonɛ dɛ dɛ'wa ka putaaki, kaa ɛntanɲɛ a dɛ ka nyi rɛgwa ɲga ɛnɛnɛ aabii unɛ.

Dɛ'wa ɲga pa'apaaginɛ

²⁰ Ma ɛntanɲɛ, ɛndɛ kira ndzaanɛ jamɛ nɛ ci. Ci madɛɛ ka Yeesu Slandanaamɛ agi mamɛɛtɛ ɛnja, ca kavɛ tɛ ci ka maduunɛ magɛra ɲga bagiinɛ, waatoo amɛ, putɛ ɲga idɛnaakii ɛtɛ ɛjigi ci ka puta gaamɛ. Idɛnɛkii geegi ka alɛkawalɛtɛ dɛii ci kaamɛ, kaa ca ndzaanɛ da ɲgeerɛnɛ ka ca'ɛ ndɛɲwɛ ndɛɲwɛ. * ²¹ Wa ca dzatɛgi koonɛ dɛ patɛnɛ ɲga dagwa uushi'iitɛ dɛbɛɛ una upaa, koonɛ shii dɛ sɛtɛ cii kɛya uudɛ. Wa ca dɛ sɛtɛ kadɛɛsɛkɛ ka ci ashaamɛ ɛsɛ, daci Yeesu Alɛmasiihu. Naakii nɛ ɲwanɲuunɛ ka ca'ɛ ndɛɲwɛ ndɛɲwɛ. *Aamiina.

Muudinɛ ɲga wabɛnɛ

²² Ndzɛkɛɲushi'inɛkya, ma lɛkalɛkatɛnɛ nyaahɛ nyi koonɛ, ka shii tsakɛnɛ duunɛ. Agi kɛdiinɛ nɛ nyi acii unɛ, kapaamɛ liminuunɛ ɲga'ɛ ka fa wabɛɛtsa. Acii ma lɛkalɛkatɛna, gusɛ. ²³ Ma ndzɛkɛɲushi'inaamɛ Timooti, ɲga'ɛ ka nyi una shii oo'i, kɛ kyapaa ɛnji tɛ ci a furɛshina. Mada kɛ shi ci aabiiki kwakwatɛ, ina da ci na dzɛ aahoonɛ. †

²⁴ Nɛɛhɛpaamɛ ka nyi tɛ patɛnɛ ɲga matakɛɲwanyinɛ goonɛ da patɛnɛ ɲga ɛnji ɲga ɛntanɲɛ. Ma ndzɛkɛɲushi'inaamɛ ɛnji nɛ'unɛ ɛnɛ shi daga dɛ Italiya, agi nɛɛhɛpaanɛ nɛ tii tuunɛ.

²⁵ Wa ɛntanɲɛ a dɛ koonɛ pwapoone patɛ. *Aamiina.

13:18 13.18 10.22; Rooma 15.30; 2 Koor. 1.12; Slɛnɛ 24.16. * **13:20** 13.20 ndzaanɛ jamɛ: 12.14; Rooma 5.1; 2 Koor. 13.11; alɛkawalɛ: 8.6; idɛnaakii: 9.12. **13:21** 13.21 Af. 2.10; Fil. 2.12-13. † **13:23** 13.23 Timooti: 1 Koor. 4.17.

Ləkaləkatə nga Yakubu

Nəhəpaanə

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka ənji nga Əntanjə patə ənə yiidəgi taa dama patə aasəkə duuniya. Daciiki Yakubu shigi ləkaləkatəna. Ma nya, əndə slənə nga Əntanjə da nga Slandanə Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə. *

Vii goonğa da shii rəgwa nga dā tə uushi

² Ndzəkəŋushi'inəkya, taa guci patə lii cibənyinə kama kama tuunə, zhi'weemə ka ci ka sə nga moodasəka. ³ Aci kə shii unə, madə kə təbətə cibəkii tə vii goonğa goonə, ma sətə na uudə ba'akii, kəŋaanənə ndihə ndihə də ŋgeerənə. ⁴ Dzəmə aakəŋwa də kəŋaanənə ndihə ndihə də ŋgeerənə, koona shii ndzaanə ka ənji goonğa, yadə idəpaa uushi ashuunə, waatoo taa ŋgutə ŋunyi uushi patə, tə'i ashuunə.

⁵ Madə kə ətee əndə'i əndə goonə ka shii rəgwa nga dātə uushi, wa ca kədii acii Əntanjə, ka upaanə nə ci əsə. Aci ma Əntanjə, fitə nə ciinəkii taa ka wu patə, ca vii ka taa wu tə sətə kədii ci yadə dāvə uushi a ədzəməkii. ⁶ Amma, ma əndə a kədii uushi acii Əntanjə, wa ca shii oo'i, ka viinə nə ci ka ci tantanyinə. Ga ca hiima oo'i, mbu'u pooshi Əntanjə ka viinə ka ci. Aci ma əndətə ca hiima ha'ə, makə ma'inə nə ci ətə ci mədə a gwazee, taa aa dama patə ca palə. ⁷⁻⁸ Ma tsarə ŋga əndətə ca dzətə aakəŋwa, ca ənyatə aa ba'a, matagimə ci hatə kəŋaanə ci, ga ca ka nə ŋga upaa uushi acii Slandana.

Maagha da əndə gəna

⁹ Madə tə'i maagha əndə nə'unə, wa ca dā moodasəkə də pwapootə dīi Əntanjə ka ci. ¹⁰ Ma əndə gəna əndə nə'unə əsə, madə kə galee Əntanjə ka məghərəvənaakii taa gənaakii, wa ca dā moodasəkə, acii kadə nii kəya kulagi makə gudəzə ŋga kuzəna. ¹¹ Makə sətə ci gudəzə a naa'ugi, ca yiidəgi maa kə birə uusəra iza'u, pooshi ma'ə dagwa dagwaanaakii, ha'ə nə əndə gəna a əntəgi əsə saa'itə ci agi alə gəna.

Uushi'itə ca təbətə ənda da ətə ca isəkwa ənda

¹² Əndə barəkaanə nə əndətə kəŋaanə ndihə ndihə saa'itə lii ŋgəra'wə tə ci. Aci madə kə kəŋaanə ci də ŋgeerənə agi təbətəsa, ka viinə nə Əntanjə ka ci shikwa, waatoo əpinə ətə dīi ci aləkawaləkii ŋga viinə ka ənjitə ca uudə tə ci.

¹³ Taa wu patə ca moo dā bwaya uushi, ga ca ba oo'i, Əntanjə ca isəkwa tə ci ka dānə ha'ə. Aci pooshi uushi ca tsəku tə Əntanjə, paa ci ka tsəkunə taa tə wu ka dā bwaya uushi əsə. ¹⁴ Amma, taa wu patə isəkuyi uushi tə ci, bwaya hiimaakii isəkuyi tə ci kaa ca dā bwaya

* **1:1** 1.1 Yakubu: Mat. 13.55; Slənə 12.17; 15.13; 21.18; 1 Koor. 15.7; Gal. 1.19; 2.9; 1 Piita 1.1. **1:2** 1.2-3 Rooma 5.3-5; 1 Piita 1.6-7. **1:5** 1.5 Waḅ. 2.6. **1:6** 1.6 5.13; Mat. 7.7; 21.21-22; Af. 4.14. **1:9** 1.9 2.5. **1:10** 1.10-11 Ayb. 14.2; Jab. 90.5-6; Isaa. 40.6-8. **1:10** 1.10 5.1. **1:12** 1.12 5.11; 1 Koor. 9.24-25. **1:13** 1.13 Waḅ. 19.3; 1 Koor. 10.13.

uushi, ca kulapaa dɛ ci. ¹⁵ Maɗa kɛ girɛ bwaya hiima, ka kiranɛ nɛ ci 'waslyakɛnɛ. 'Waslyakɛnɛ ɛsɛ, maa kɛ girɛ ci, ci ca kira wa.

¹⁶ Kadashinyinaakya, goona ha'u dɛ noonɛ na! ¹⁷ Acii ma nɔnyi uushi da nɔnyi viinɛ, dadagyɛ daciai ɔntanɓɓɛ da shi. Ci dɔii uusɛra da lɛgida da tikisanyinɛ. Ma ɔntanɓɓɛ, paa ci ka zhi'inɛ makɛ uushi'iitsa, ka ɛndɛ'i saa'i tɛkunɛ, ka ɛndɛ'i saa'i mabɛrɛha. ¹⁸ Kɛ vii ci kaamɛ ɛpinɛ daga Habara nɔga goonɔga, makɛ sɛtɛ kadɛesɛkɛ ka ci, kaama shii ndzaanɛ da mɛghɛrɛvɛnɛ palee ka hara uushi'iitɛ tagii ci.

Fa wabɛnɛ nɔga ɔntanɓɓɛ da slɛnɛginɛ

¹⁹ Kadashinyinaakya, fatɛmɛ ka nya ba koonɛ. Taa wu patɛ, wa ca kapaa liminɛkii ka fatɛ uushi, ga ca kwasɛ ka wabɛnɛ, ga ca bɛzɛ sɛkɛ pii pii ɛsɛ. ²⁰ Acii, ma ɛndɛtɛ bɛzhi sɛkɛkii, paa ci ka mbee ka slɛnɛtɛ sɛtɛ kadɛesɛkɛ ka ɔntanɓɓɛ. ²¹ Acii ha'ɛ, nɔgɛrɛginɛ patɛnɛ nɔga 'waslyakɛnɛ goonɛ, una kagi, una bwasee ka dɛ bwaya uushi'inɛ ma'ɛ. Una banee ka noonɛ nɛ akɛɔwacii ɔntanɓɓɛ, una luu wabɛtɛtɛ kavɛ ci aasɛkɛ ɛdzɛmuunɛ. Wabɛnɛkii ɛsɛ ca mbee ka luupaanɛ tuunɛ.

²² Goona ndzaa ka ha'u dɛ noonɛ nɛ ka fa wabɛnaakii tanɛ, amma, ma dɛanuuna, slɛnɛtɛginɛ! ²³ Acii, ma ɛndɛtɛ ca fa wabɛnɛkii, amma paa ci agi slɛnɛtɛginɛ, pooshi uushi tɛkee ka ci da ɛndɛtɛ ca tsaamɛ naakii nɛ asɛkɛ dyarugala. ²⁴ Maa kɛ tsaamɛtɛ ci naakii na, ca palɛ, shiku ha'ɛ kɛ ɛnyi ka zaanɛnɛ ka ci taa iitɛ nɛ ci. ²⁵ Amma, ma ɛndɛtɛ ca kavɛ nɛkii ka fa malaaba wabɛtɛtɛ ca vii dimwaanɛ ka ɛnja, ca kavɛ nɛkii ka fatɛnɛ yadɛ zaanɛnɛ ka ci, ca slɛnɛtɛgi nɔga'ɛ ɛsɛ, ma ɛndɛtsa, ka ci dɛanɛ ɔntanɓɓɛ barɛkaanɛ agi slɛnaakii.

²⁶ Maa kɛ nɔgɛrɛ ɛndɛ naakii nɛ makɛ agi nɛ'utɛnɛ nɛ ci tɛ ɔntanɓɓɛ nɔga'ɛ, amma paa ci agi kɛsɛpaa ganakii, naakii nɛ cii kɛya ha'ugi, uushi zabɛ nɛ diinaakii ɛsɛ. ²⁷ Ma nɛ'u diina ɛtɛ kadɛesɛkɛ ka ɔntanɓɓɛ Dɛsɛnaamɛ, hakila nɔzhikinɛ da hakila mooryafinɛ agi nɔgɛra'watii da ɛtsɛtɛ na acii ga mɛza uushi'inɛ nɔga duuniya a kagɛrɛ ɛndɛ aagi 'waslyakɛnɛ.

2

Mbɛrɛ mbɛrɛ nɛ patɛnɛ nɔga ɛnji akɛɔwacii ɔntanɓɓɛ

¹ Ndzɛkɛnɔushi'inɛkya, makɛ kɛ vii unɛ goonɔga ka Slandanaamɛ Yeesu Alɛmasiihu ɛndɛ mɛghɛrɛvɛnɛ, goona baarii kama kamaanɛ ahada ɛnja. ² Baamɛ tɛ'i ɛndɛ gɛna dzɛgɛrɛ ka hatɛ dzatuunɛ dɛ na. Kɛ kyaala ci kɛjeerɛnɛ dagwakii, ca nɔgavɛ tuutɔya nɔga mandalɛ kwaba aaciikii. Maagha a dzɛgɛrɛ naakii ɛsɛ; iirɛ kɛjeerɛnɛ nɛndɛ ashikii tanɛ. ³ Wata una dɛuunɛtɛ tɛ ɛndɛtɛ kyaala nɔnyi kɛjeerɛnɛ, una ba ka ci, "Pyalyagi aa hanɛ, wiinɛ nɔnyi ha nɔga ndzaanɛ." Ma maaghatɛ ɛsɛ, una ba ka ci, "Kɛnɔaanɛ gadɛvɛl!" taa "Shiwa, nda ndzaanɛ ganɛ atsaanɛ sɛdɛki!" ⁴ Maɗa kɛ dɔii unɛ ha'ɛ, kɛ baarii unɛ kama kamaanɛ ahadoonɛ, pooshi unɛ slɛnyi dɛ nɔnyi hiima.

1:14 1.14-15 Rooma 6.19-21; 7.7-10; 1 Yooh. 2.16-17. **1:17** 1.17 'Wat. 1.14-18; Mat. 7.11.
1:18 1.18 Yooh. 1.13; Rooma 8.19-23; 1 Piita 1.23. **1:19** 1.19 3.2; Waɓ. 15.1; ɔ.Waaz. 7.8-9.
1:21 1.21 Kwal. 3.8; 1 Piita 2.1. **1:22** 1.22 2.17; Mat. 7.24,26; Rooma 2.13. **1:25** 1.25 2.12,24; Jab. 19.8; Yooh. 13.17; Rooma 8.2; Gal. 6.2. **1:26** 1.26 3.2,10; Jab. 34.14; 141.3.
1:27 1.27 Jab. 10.14,18; Isaa. 1.17; Mat. 25.35-36. **2:1** 2.1 2.1-9; Dzɛk. 1.17; 10.17; 16.19; 2 Meem. 19.7; Ayb. 34.19; Jab. 82.2; Waɓ. 24.23; Mat. 5.45; Slɛnɛ 10.34; Rooma 2.11; 10.12; Gal. 2.6; Af. 6.9; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17.

⁵ Kadashinyinaakya, fatəmə kaa nya ba koonə: kə ta'i Əntanƒə maaghiinə n̄ga duuniyanə kaa t̄ya ndzaa ka ənji gəna dagi vii goonƒatii, t̄ya ndzaanə agi n̄wan̄uunə ətə d̄ii ci aləkawaləkii ka ənjitə ca uudə tə ci. ⁶ Amma una n̄gərə, una bərapaa maaghiinə. Mashiiuunə oo'i, ənji gəna ca cibee koonə, t̄ya kərə tuunə aakənwacii gənwənə kwa? ⁷ Tii nə ənjitə ca wabə bwaya uushi'inə agyanə n̄unyi ləmə n̄ga Yeesu, waatoo, ləmətə ikə Əntanƒə koonə.

⁸ Kə shii unə maduunə wabənə n̄ga Əntanƒə ətə palee, makə sətə d̄ii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə, waatoo, "Uuduu tə əndətə abiiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na". Madə kə nə'utuunə ha'ə, n̄ga'ə d̄ii unə. ⁹ Amma, madə kə baarii unə kama kamaanə ahada ənja, kə d̄ii unə 'waslyakəənə, kə kəshi gənwənə n̄ga *bariya tuunə, acii kə tan̄əgyuunə bariya. ¹⁰ Acii taa wu nə'utə bariyaninə patə, amma kə tan̄əgi ci rənwə agikii, kə tan̄əgi ci patə ətsa. ¹¹ Əntanƒə bii, "Ga ha aləhiinə." Ci bii əsə, "Ga ha bələ ənda." Acii ha'ə, madə kə bəli hə ənda, kə tan̄əgi hə bariya n̄ga Əntanƒə, taa n̄gahi ma'aləmə hə hiinə. ¹² Wa wabənə goonə da slənə goonə a ndzaanə makə n̄ga ənjitə nə Əntanƒə a la ka tii gənwənə də bariya, waatoo də wabəətə ca vii kaamə dimwaanə. ¹³ Acii ma ənjitə pooshi ka nee ka təgunuunə n̄ga hara ənji, pooshi Əntanƒə na nee ka təgunuunatii. Amma, ma əndətə nee ka təgunuunə n̄ga ənda, kadə nii kəya jaala saa'i n̄ga la gənwənə.

Vii goonƒa ka Yeesu da slənətənə

¹⁴ Ndzəkənjushi'ina, yaci kə bii əndə oo'i, "Tə'i nyi da vii goonƒa", amma pooshi slənəkii baarii oo'i, t̄ə'i ci da vii goonƒa, mi san̄ə nə bwatyakəya? Ka luupaanə nə tsarə n̄ga vii goonƒatə tə ci nii?

¹⁵ Baamə t̄ə'i hara ənji nə'unə, taa n̄guyirənə taa makinə, kə ətee tii ka sə n̄ga umbee də purəkinə, pooshi sə n̄ga kavənə aa matii əsə. ¹⁶ Wata əndə'i əndə agyuunə a ba ka tii, "Wa Əntanƒə a kərə tuunə jamə, ca vii koonə sə n̄ga umbee də purəkinə da sə n̄ga kavənə aa moonə." Madə maviimə ci ka tii uushi'iitsa, mi nə bwatya n̄ga banaakii ka tii ha'a? ¹⁷ Ha'ə nə vii goonƒa əsə. Maa kə bii əndə'i əndə də bamakii tanə oo'i, "Tə'i nyi da vii goonƒa", madə paa ci slənətə sətə bii Əntanƒə, uushi zabə nə vii goonƒaakii.

¹⁸ Mbu'u ka banə nə əndə'i əndə oo'i, "Tə'i əndə'i əndə da vii goonƒa. Əndə'i əndə əsə, slənənə nə naakii." Yoo, ka banə nə nyi ka ci, "Baarii ka nyi taa iitə ndzaanə əndə da vii goonƒa yadə slənətəginə. Ma nyi əsə, ka baariinə nə nyi ka hə vii goonƒaaki dagi slənəkii."

¹⁹ Kə luuvə hə oo'i, rənwə nə Əntanƒə kwa? Maa kə luuvə hə, kə d̄ii hə n̄ga'ə. Ginaajinyinə maa, kə luuvə tii, shishinətii a udzə acii n̄gwələnə əsə. *

²⁰ Ya hə maba, paa hə ka moonə ha shii oo'i, ma vii goonƒa yadə slənətəginə, kə ndzaa ci ka uushi zabə kwa? ²¹ Də mi san̄ə ndzaa dzədzəshi'inaamə Ibərahiima ka əndə goonƒa akənwacii Əntanƒəwa? Ma ndzaa ci ka əndə goonƒa, dagi slənəkii saa'itə kirə ci tə

2:5 2.5 1.9; Luka 6.20-21; 1 Koor. 1.26-28; Səniinə 2.9. **2:8** 2.8 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Rooma 13.9. **2:9** 2.9 2.1. **2:10** 2.10 Mat. 5.19; Gal. 3.10; 5.3. **2:11** 2.11 Shig. 20.13-14. **2:12** 2.12 1.25. **2:13** 2.13 Mat. 5.7; 7.1; 18.32-35. **2:14** 2.14 Mat. 7.21; 1 Yooh. 3.17. **2:15** 2.15 Mat. 25.35-36. **2:17** 2.17 Gal. 5.6,16,22-24; 1 Yooh. 3.18. * **2:19** 2.19 Dzək. 6.4; ginaajinyinə: Mat. 8.29; Mar. 1.24.

uuzənaakii Isiyaaku ka ɗa dɛ sataka ka Əntanɗɗe. ²² Paa ha nee kwa? Ka ha rəŋwə slənyi vii goonɗaakii da slənaakii. Dagi slənaakii ndzaa vii goonɗaakii ka tantanyinə. ²³ Kə dɗii makə sətə dɗii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i, "Kə vii Ibərahiima goonɗa ka Əntanɗɗe. Putə ŋga vii goonɗaakii əsə ŋgərə Əntanɗɗe tɛ ci ka əndə goonɗa", ca 'wa tɛ ci guvakii. ²⁴ Kə nee unə dɗii, ma slənə ŋga ənda, ci ca kavə əndə ka ndzaanə ka əndə goonɗa akəŋwacii Əntanɗɗe, əntaa wata vii goonɗaakii tanə.

²⁵ Ha'ə nə Rahabə əsə, badawa ŋga minə. Putə ŋga slənətə ndzaa ki ka əndə goonɗa akəŋwacii Əntanɗɗe. Waatoo, kə liwə ki tɛ ənjitə sləkəe ənji Isərayiila, kya baarii ka tii əndə'i rəgwa ŋga palənə satii acii ga ənjə a puli dɛ tii.

²⁶ Makə sətə dɗii shishinə ŋga ənda, əpinə kə dzəgi a makii, ha'ə nə vii goonɗa yadə sləna: pooshi nafakii.

3

Slənə ŋga gana

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ga ənji lanɗə ahadoonə a moo ndzaanə ka ənji dzəgunənə ka ənja, makə kə shii unə, ma inə ənji dzəgunənə ka ənja, kadə nə gəŋwanə geenə a palee ka ŋga hara ənji dɛ iza'unə.

² Acii amə patə, agi puu'unə naamə lanɗə. Ma əndətə pooshi ka pu'unə agi wabənaakii, ci nə matakəɗəkəɗə ənda, ka mbeənə nə ci ka ətsətə naakii nə əsə taa ka ŋgutə rəgwa patə. ³ Kə shii amə, agi ŋgaanɗavənə naamə riidzama aa ma təhinə kaa tɔya fa taamə. Də ha'ə caama mbee ka kərənə tɛ tii ka rəgwatə mwayi amə patə.

⁴ Buurətəmə agyanə madiigərə kumbawalənyinə əsə. Taa ŋgahi madiigərəkii nə tii ka shaŋə, mandalə məɗə ca dza tɛ tii əsə, amma patə da ha'ə dɛ uundzə kada ci əndə gwazənə a kərə tɛ kumbawaləkii ka hatə mwayi ci ca dzə. ⁵ Ha'ə nə gana ŋga əndə shiŋkinə əsə. Taa ŋgahi dɗii fidyasə, amma tə'i ci da baawəɗa lanɗə.

Buurətəmə agyanə bwanənə ŋga bilinə. Amma ndzanənə ka uundzə gana ŋga gunə cii kəya ətsagi kwarəma'ə! ⁶ Acii ha'ə, ma gana, makə gunə nə ci ashaamə. Ci ca kavə əndə ka ɗa taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə. Ci ca saawee ka patənə ŋga shishinə, ca saawee ka patənə ŋga ndzaanə ŋga əndə əsə ganə asəkə duuniya. Dacii *Seetanə ci baawəɗa ŋga gana a shigi. ⁷ Ka mbeənə nə əndə shiŋkinə ka dzalə taa ŋgutə tsarə ŋga dabanyinə, waatoo, daba ŋga bilinə, da əginyinə, da ətə ca ələ anə mbuurə səkətii da hərəfinə. Kə dzalətə ci əsə. ⁸ Amma, ma gana, pooshi əndə shiŋkinə ca mbee ka dzalətənə tɛ ci! Ma ca, bwaya uushi nə ci, paa ci ka luuvə ndzaanə kəɗa'ə. Makə ŋguma nə ci ətə ca bələgi ənda. ⁹ Dɛ ci caama dɛla dɛ Slandanaamə Dəsənaamə. Dɛ ci əsə caama dzaana ənja, taa ŋgahi kə ghənyi Əntanɗɗe tɛ tii kaa tɔya pusha tɛ ci. ¹⁰ Dɛ matə rəŋwə ha'ə ci ənjə a dɛlagi dɛ Əntanɗɗe, dɛ ci ci ənjə a dzaanagi dɛ ənji əsə. Ndzəkəŋushi'ina, ma ətsa, madzəmə! ¹¹ Pooshi ŋunyi ma'inə

2:21 2.21 'Wat. 22.9,12; Rooma 4.1-5,13-16,19-22; Ibər. 11.17. **2:23** 2.23 'Wat. 15.6; 2 Haba. 20.7; Rooma 4.3. **2:25** 2.25 Jasə. 6.17; Mat. 1.5; Ibər. 11.31. **2:26** 2.26 2.17,20. **3:2** 3.2-10 Jab. 141.3; Waɓ. 10.19. **3:2** 3.2 1.26. **3:3** 3.3 Jab. 32.9. **3:6** 3.6 Waɓ. 10.19; Mat. 15.11,18-19. **3:7** 3.7 'Wat. 9.2. **3:8** 3.8 Jab. 140.4; Rooma 3.13; Af. 4.29. **3:9** 3.9 'Wat. 1.26-27.

da mazənə ma'inə ka kiwanə ka gu'u rəŋwə. ¹² Pooshi ənfwə uudəvə ka poo jaŋwa, pooshi ənfwə dədəmə ka poo uudəvə əsə. Ha'ə nə gu'u ətə ci mazənə ma'inə a kiwa davə əsə, pooshi ənji ka upaa ŋunyi ma'inə davə.

Shiinə ətə ca shi daciai Əntanfə

¹³ Tə'i əndə hiima da shiinə ahadoonə kwa? Madə tə'i, wa ndzaanaakii a ɓaarii shiinaakii, waatoo, wa ca ɗa ŋunyi sləna, ca hətəpaa naakii nə akəŋwacii ənja, makə ɗii ci tə'i ci da shiinə.

¹⁴ Amma, madə tə'i unə da məza sərəha, una uudə noonə na, madəbəmə una ɗuunətə noonə na, una ŋgədəgi goonja də jirakənə.

¹⁵ Ma tsarə ŋga shiitsa, əntaa tsarə ətə ca jima dadagyə, amma ŋga *duuniya, ŋga uudənə ŋga ədzəma, da ŋga Seetanə əsə. ¹⁶ Ma hatə ndzaa sərəha da ghatə uudənə ka ɛndə'i ɛnda, davə nə mabizhinə da taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə.

¹⁷ Amma, ma ɛndətə da shiinə ətə jima dadagyə, macaməkii nə ci, ka kiranə nə ci jamənə ka ənja, ca ndzaa da haŋkala da waawa'anə, ka nəhənə nə ci təgunuunə ŋga hara ənja, ca ɗa ŋunyi slənə taa guci patə, paa ci ka ɓaarii kama kamaanə ahada ənja, paa ci ka isəkwa ənji əsə. ¹⁸ Ma ənjitə da mabanee ma'yanə, ətə ca kira jamənə aahada ənji əsə, ka upaanə nə tii ndzaanə də rəgwakii. Ma ndzaanə də rəgwakii, kə ndzaa ci makə cifanə ətə ci ɛndə a upaa agi sətə ləgii ci.

4

*Goonə ɗa guvaanə da *duuniya*

¹ Mi saŋə ca kyaara mbəəzənə da mabizhinə aahadoona? Ətsə patə, moo uushi'inə kama kama a ədzəmuunə ca kyaara ətsa. ² Kə mwayi unə upaa uushi'inə, amma pooshi unə ka upaa sətə mwayi unə. Acii ha'ə, una ɓələ ənja. Kə mwayi unə uushi'inə ka shaŋə, amma pooshi unə ka upaanə. Acii ha'ə, una ɗa mabizhinə, una pa. Maguŋweemə unə ka sətə mwayi unə, acii pooshi unə kədii acii Əntanfə kaa ca vii koonə. ³ Taa kə kədii unə, pooshi unə ka guŋweenə, acii də məza ədzəmə cuuna kədii. Waatoo, ma cuuna kədii uushi'ina, koonə zamagi ka rəgwatə kadeesəkə koonə. ⁴ Unə ənji ghatə goonja! Mashiimuunə oo'i, ma ɗa guvaanə da duuniya, ɗa mbiinə ka Əntanfə kwa? Taa wu patə ca moo ɗa guvaanə da duuniya, kə kavə ci naakii nə ka ɗa mbiinə da Əntanfə. ⁵ Shiimə oo'i, tə'i goonja agi sətə bii malaaba ləkələkətə; kə bii ci, “Ma Malaaba Ma'yanə ɛnə kavə Əntanfə aasəkə ədzəmaamə, agi ətsənə nə ci taamə ka shaŋə.” ⁶ Amma kə ɗii Əntanfə kaamə pwapoonə laŋə kaamə shii ndzaanə malaabakii. Aciikii bii malaaba ləkələkətə oo'i,

“Agi ɗanə nə Əntanfə mbiinə

da ənjitə ca ɗuunətə natii na.

Ma ənjitə ca banee ka nətii akəŋwaciikii əsə,

agi ɗanə nə ci ka tii pwapoonə.”

⁷ Acii ha'ə, viimə noonə nə ka Əntanfə, una kəŋaanə ndihə ndihə agi kaareenə ka *Seetanə. Madə kə ɗii unə ha'ə, ka huyinə nə ci acii

da ənjitə ca ɗuunətə natii na.

Ma ənjitə ca banee ka nətii akəŋwaciikii əsə,

agi ɗanə nə ci ka tii pwapoonə.”

⁷ Acii ha'ə, viimə noonə nə ka Əntanfə, una kəŋaanə ndihə ndihə agi kaareenə ka *Seetanə. Madə kə ɗii unə ha'ə, ka huyinə nə ci acii

3:12 3.12 Mat. 7.16. **3:13** 3.13 Rooma 12.16. **3:14** 3.14 1 Koor. 3.1-3; Gal. 5.20-6.4. **3:15** 3.15 1.5,17. **3:17** 3.17 Mat. 5.48; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; Fil. 1.9-11. **3:18** 3.18 Mat. 5.9. **4:1** 4.1 Rooma 7.5; 1 Piita 2.11. **4:2** 4.2 1 Yooh. 3.16. **4:4** 4.4 Mat. 6.24; Yooh. 15.18-19; 1 Yooh. 2.15. **4:6** 4.6 4.10; Waɓ. 3.34; Mat. 23.12; 1 Piita 5.5.

unə. ⁸ Əncəhamə aabii Əntənfə, ci maa, ka əncəhanə nə ci aabii unə. Unə ma'waslyakə ənja, fə'yagimə ciinuunə agi 'waslyakəənə! Unə ənjitşə pooshi kənjə ka ədzəmuunə ka ha rəjwə əsə, laabagimə ədzəmuunə! ⁹ Dəmə məbəzəsəkə putə nğa 'waslyakəənə goonə, una tuu, una nğəərə ma əsə. Goona nğusə ma'ə, amma, tuumə. Wa moodfasəkə goonə a ndzaa ka məbətəsəka. ¹⁰ Həətəpaamə noonə nə akəjwacii Slandana. Ma ci boo, ka dūunətənə nə ci tuunə.

Wabənə məzakii agyanə ənda

¹¹ Ndzəkəjushi'inəkya, goona wabə məzakii agyanə taa wu ahadoonə. Madə kə wabi əndə bwaya uushi'inə agyanə ndzəkəjuci, taa ka lagi gəjwanə aanəkii, ci bəarii oo'i, kə wabi ci bwayakii agyanə *bariya, ca ushapaə bariya əsə. Madə kə ushapaə hə bariya, kə ndzaa ci ətsa əntaa əndə nə'u bariya nə hə ma'ə, amma kə ndzaa hə ka əndə ushapaənə. ¹² Əntənfə daanəkii nə əndə vii bariya. Ci daanəkii nə əndə la gəjwanə əsə. Ci daanəkii nə əndə da baawəda nğa luupaənə da zamagi də ənja. Ya ha, wu nə hə sanə bahə la gəjwanə agyanə əndə makə ha?

Ənji də firiiən, goona takəjwa ka Əntənfə!

¹³ Unə ənə ca ba oo'i, "Taa ənshinə, taa doorə, ka madənə niinə, ina dzə aa hatə aa vərə ha'ə. Davə niina fəzha ka də firiiənə, ina upaa kwafa lajə", wunəpaamə limuunə kaa nya ba koonə!

¹⁴ Mashiimuunə pukyanə nğa ha doorə. Waatoo, ma əpinə goonə, rakə da makiirənə ətə ca shigi, əndzə'i ca ənə ka rarə'iginə. ¹⁵ Amma, ma dəbee una ba, "Maa kə uu'i Əntənfə, kə kirə ci əpinə gaamə əsə, ka dənə naamə ha'ə ha'ə." ¹⁶ Amma, makə madəmuunə ha'ə, ma tsarə nğa ətsə patə, pooshi nğa'ə, acii kə hañətuunə noonə nə da wabənə goonə.

¹⁷ Madə kə shii əndə sətə dəbee ca slənə, amma paa ci ka slənətənə ha'ə, 'waslyakəənə dīi ci.

5

Wabənə ka ənji gəna

¹ Yoo, maatiinə ənji gəna? Fatəmə kaa nya ba koonə! Tuumə, una kaala vurənə putə nğa məbəzəsəkə ətə na kulyaanə koonə.

² Uushi'iitə upaa unə patə, kə bəsləgi, kə adəgi məbərə kəjeerənə goonə əsə. ³ Kə adəgi məgənazə kwafa goonə. Məgənazəkii ca bəarii oo'i, makə sətə adəgi ci kwafa goonə, ha'ə nə gəjwanə a adəgi shishinuunə makə gunə. Taa nğahi kə dzatəgyuunə də gəna, amma agi muudinə nğa saa'i dzatəgyuunə. ⁴ Wiitşə ma ənjitə ca slənə koonə cifənə asəkə rə, pooshi unə ki'i ka tii shikwatii. Fəmə nğəərə matii. Kə mbu'i tuunə nğa ənjitşə aa limə Slandana, Nwanjwə agyanə patənə nğa uushi'inə. ⁵ Kə agyuunə nwanjuunə goonə agi duuniya, una də sətə kadəesəkə koonə. Kə səbərətuunə noonə nə ka

4:7 4.7 Af. 6.12; 1 Piita 5.8-9. **4:8** 4.8 Jab. 18.21,25; Isaa. 1.16; Zak. 1.2-3; Mal. 3.6-7. **4:9** 4.9 Luka 6.25. **4:10** 4.10 4.6; 1 Piita 5.6. **4:11** 4.11 Jab. 101.5; 1 Piita 2.1. **4:12** 4.12 Rooma 14.4; 1 Koor. 4.5. **4:13** 4.13-14 Waḫ. 27.1; Luka 12.18-20. **4:14** 4.14 Ayb. 7.9-10; Jab. 39.6. **4:15** 4.15 Slənə 18.21; Rooma 1.10; 1 Koor. 4.19; 16.7. **4:16** 4.16 1 Tim. 6.17; 1 Yooh. 2.16. **4:17** 4.17 Luka 12.47. **5:1** 5.1-6 Waḫ. 15.6; Isaa. 5.8-10; Am. 6.3-7. **5:1** 5.1 1.10; Luka 6.24. **5:2** 5.2-3 Mat. 6.19. **5:4** 5.4 Shig. 3.7; Leew. 19.13; Irim. 22.13; Mal. 3.5.

saa'itè nè Òntañfè a ða koonè gəŋwanè, makè sètè ci ənjə a səbərətè la ka la uurakii. ⁶ Kə lagyuunè gəŋwanè agyanè əndətè madamə 'waslyakəənè, kə kapaa ci koonè naakii na, una bəlègi tɛ ci.

Goona zaarə agi gəranə tɛ Slandana

⁷ Ndzəkəŋushi'inəkya, goona zaarə agi gəranə tɛ Slandanə ca'ə ka saa'itè nii kəya ənya. Buurətəmə agyanə mooza: makè sètè cii kəya gəra ŋunyi cifanə ŋga raakii, pa ca zaarə ka gəranə vənə-ləganə, ca'ə ka vənə ŋga magyaha. ⁸ Ha'ə nuunə əsə, goona zaarə agi gəranə tɛ Slandana. Hadatəgimə də ədzəmuunə, una kəŋaanə ndihə ndihə, acii kə uugi saa'i ŋga ənyanaakii mbəshanə.

⁹ Ndzəkəŋushi'inəkya, goona ŋguŋgunə tɛ hara ənji, acii gadə gəŋwanə ŋga Òntañfè a kəshi tuunə. Wiinə kə uugi əndə gəŋwanə mbu'yanə kədəhə. ¹⁰ Katəmə nuunə agyanə anabiinə. Kə sə'watə tii cifə da ŋgəra'wə saa'itə ŋji təya baaba wabənə ŋga Slandana. Nə'umə dərəpatii makè sətə sə'watə tii. ¹¹ Ma ənjitə sə'watə cifa, təya kəŋə ca'ə ka muudinə, agi banə naamə, ənji barəkaanə nə tii. Kə shii unə makè sətə kəŋaanə Ayuba ndihə ndihə saa'itə lii ŋgəra'wə tɛ ci. Kə fii unə əsə makè sətə fii Slandanə ka ci ka muudinə. Acii, ma Slandana, əndə nəhə təgunuunə da ða ŋga'aanə nə ci.

¹² Ndzəkəŋushi'inəkya, ma palee patə, goona jidə shaŋə. Goona jidə də ləmə ŋga Òntañfè, taa də hanyinə, taa də tsarə ŋga taa mi patə. Madə "Awa" cuuna moo banə, bamə "Awa" tanə. Madə "Aa'a" cuuna moo banə əsa, bamə "Aa'a" tanə. Madə dɪi unə ha'ə, pooshi gəŋwanə ŋga Òntañfè ka upaanə tuunə.

¹³ Madə tə'i əndə'i əndə ahadoonə lii ŋgəra'wə tɛ ci, wa ca ða də'wa. Madə tə'i əndə'i əndə lii moodasəkə tɛ ci əsə, wa ca ka wanyanə ŋga dɛla də Òntañfè. ¹⁴ Madə tə'i əndə'i əndə gwakə ahadoonə, wa ca sləkee ka 'waa'watə ka ci matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya kaa təya ða ka ci də'wa, təya naahəvə ka ci maara agi ləmə ŋga Slandana.

¹⁵ Madə dɪi tii də'wa də gi'inə tɛ Slandana, ka mbəðənə nə əndə bwanea, ca vii ka ci jamənə. Madə kə dɪi ci 'waslyakəənə əsə, ka tifyaginə nə ci ka ci. ¹⁶ Acii ha'ə, baabashimə 'waslyakəənə ahadoonə, una ðaadashi də'wa ahadoonə koona mbəðə. Ma slənə ŋga də'wa ŋga əndə goonja, tə'i ŋgeerənə davə ka shaŋə. ¹⁷ Katəmə nuunə ka *Iliya. Əndə shiŋkinə makə amə ŋji ci. Kə shi ca dɪi də'wa də ədzəmə rəŋwə ga vənə a ndzəmə. Kə dɪi fəzə makkə da ləgidə kuwa əsə pooshi vənə njimə anə hanyinəkii. ¹⁸ Ca ənə, ca ða də'wa əsə, vənə a ənə ka njimanə dadagyə, uushi'inə a ənə ka dəvənə əsə.

¹⁹ Ndzəkəŋushi'inəkya, maa kə ŋusləgi əndə'i əndə ahadoonə, ca bwasee ka goonja, əndə'i əndə a ənyapaagi də ci, ²⁰ shiimə oo'i: ma əndətə ənyapaa də ma'waslyakə əndə aa rəgwa, kə luupaa ci əpinə ŋga əndətə acii əntənə, ca kira tifyaginə ŋga 'waslyakəənə lanjə əsə.

5:5 5.5 Irim. 12.3; 25.34. **5:7** 5.7 Yaw. 2.23; 2 Piita 3.3. **5:8** 5.8 Rooma 13.11-12; 1 Tees. 5.5-8; Ibər. 10.25,37. **5:9** 5.9 Mat. 7.1-2. **5:10** 5.10 Mat. 5.12; Ibər. 11.32-38. **5:11** 5.11 1.12; Shig. 34.6; Ayb. 1.21-22; 2.10; 42.10-17. **5:12** 5.12 Mat. 5.34-37. **5:13** 5.13 1.5-6; Slənə 16.25. **5:14** 5.14 Mar. 6.13. **5:15** 5.15 Mat. 9.2; Mar. 16.18. **5:16** 5.16 Jab. 32.3-5; 38.4-6; Waḃ. 28.13; 1 Yooh. 1.8-9. **5:17** 5.17 1 Meem. 17.1. **5:18** 5.18 1 Meem. 18.42-45. **5:19** 5.19 Gal. 6.1.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Piita

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə koonə matadə əŋji ŋga Əntanƒə. Nyi Piita, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu, ca naahə koonə ləkələkətəna, waatoo, unə ənə yiifəgi, una ndzaanə sə goonə anə hanyinə ŋga Puntu, da Galatiya, da Kapadasiya, da Asiya, da i Bitiniya. Ma una, məshipətə əŋji nuunə davə. ² Daga ŋukə bii Əntanƒə Dəsənaamə oo'i, ka ndzaanə nuunə ka ənjaakii. Kə vii ci koonə Ma'yanaakii koona ndzaanə ka naakii. Ma d̄ii ci ha'ə, koona fa sətə ci Yeesu Aləmasiihu a ba koonə, ca kubəgi tuunə də idənaakii. Wa Əntanƒə a tsakə koonə pwapoona, ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwa aakəŋwa. *

Əpiitə nə Əntanƒə a vii

³ Dəlaamə də Əntanƒə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Acii kə nee ci ka təgunuunə gaamə, ca vii kaamə kura əpinə də mādēenə ka Yeesu Aləmasiihu aɡi mamətə ənja. Də ha'ə caama ka nə ŋga upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə. ⁴ Də ha'ə caama gəra patənə ŋga ŋunyi uushi'iitə nə Əntanƒə a vii ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, pooshi dagwaanəkii ka zhi'inə, pooshi ka ajiinəginə, pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. Kə kapaa ci koonə kidə dagyə abiikii. ⁵ Ma una, də ŋgeerənaakii cii kəya nəhə tuunə putə ŋga vii goonƒa goonə. Ma ətsə patə, koona shii upaa də luupaanaakii. Ginə ŋga əŋji patə na nee ka luupaanəkii uusərə ŋga uudənə ŋga duuniya.

⁶ Taa ŋgahi tyasə see a sa unə bwanea kama kama ŋga uundzə saa'i, patə da ha'ə dāmə moodasəkə putə ŋga sətə d̄ii Əntanƒə ka putə goonə. ⁷ Ma bwaneatsə cuuna sa ha'ə patə, kaa ca təbə də və goonƒa goonə. Kə shii unə tə'i məghərəvənə ka tibišetə ci ənjə a 'wa kanyeera ka shaŋə, amma paa ci ka ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patə da ha'ə, aɡi təbənə nə əŋji ŋgeerənaakii də gunə. Ha'ə nə və goonƒa goonə əsə, kə palee ka kanyeera də məghərəvənə, see mada təbətə əŋji tuunə kaa ənjə a shii ŋgeerənə ŋga vii goonƒa goonə. Ma uusəratə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya, ka upaanə nuunə məghərəvənə, ka upaanə nuunə dələnə da d̄uunətənə əsə akəŋwacii Əntanƒə. ⁸ Ma ca, taa ŋgahi pooshi unə sha nee ka ci, patə da ha'ə kə uu'yuunə tə ci. Taa ŋgahi pooshi unə aɡi neenə ka ci əndzə'i, patə da ha'ə kə liwə unə tə ci də goonƒa. Aciikii cuuna da mad̄uunə moodasəkə ka shaŋə, pooshi əndə ka mbee ka wabənə putsəkə də ma agyanəkii, ⁹ acii aɡi dzənə nuunə aakəŋwa də upaa luupaanə. Luupaanəkii nə bwatya ŋga vii goonƒa goonə.

¹⁰ Ma rəgwa ŋga luupaanə ŋga Əntanƒə tə ənja, kə shi anabiinə a aali rəgwakii ka shaŋə kaa təya shii. Kə wabi tii agyanə pwapoona ŋga Əntanƒə ətə dəkəpaa ci kidə ka viinə koonə. ¹¹ Ma'yanə ŋga Aləmasiihu a ədzəmətii nja ba ka tii makə sətə nə Aləmasiihu a sa

1:1 1.1 2.11; Yak. 1.1. * **1:2** 1.2 2.9; Rooma 8.29; Af. 1.4; 2 Tees. 2.13; 2 Piita 1.10; idənaakii: 1.19. **1:3** 1.3 1.23; 2 Koor. 1.3; Tit. 3.5. **1:6** 1.6-7 2 Koor. 4.17; Yak. 1.2-3. **1:7** 1.7 Ayb. 23.10; Jab. 66.10; Isaa. 48.10; 1 Koor. 3.13. **1:8** 1.8 Yooh. 20.29; 2 Koor. 5.7. **1:9** 1.9 Rooma 5.2; 6.22; Af. 1.14. **1:10** 1.10-11 Luka 24.46; 1 Koor. 15.3-4; 2 Piita 1.19-21.

ciba; ma daaba'ekii ca upaa d'uunuunə. Ma anabiinə, kə ali tii kaa təya shii taa guci nə uushi'iitsə a daada, taa iitə nə uushi'inəkii a daada əsə. ¹² Kə baarii Əntanfə ka anabiitsə oo'i, əntaa ka tii satii də sləntii, amma ka putə nğa ənjitə na shi aakəŋwa, waatoo ka putə goonə. Wiitsə kə fii unə wabənəkii da ma masləkee ənji nğa Əntanfə. Tii ca waaza koonə Njuni Habara də ngeerənə nğa Malaaba Ma'yanə ətə ca shi dadagyə. Taa malaa'ikanyinə maa, kə mwayi tii uushi'iitsa.

¹³ Aciikii ma danuuna, hadamə də na. Goona tsəfə njunyinə agi hankala goonə taa gi'u. Amma kəŋeemə ka hiima goonə agyanə barəkaanə nğa Əntanfə ətə nii kəya vii koonə uusəratə nə Yeesu Aləmasiihu a jiga. ¹⁴ Famə tə Əntanfə, goona kapaa moodəfuunə ka da sətə njuuna slənə nğa nəkə saa'itə unə ma'ə mashiimə goonğaamə.

¹⁵ Ma Əntanfə ətə 'wii tuunə koonə ndzaanə ka ənjaakii, camə nə ci yadə 'waslyakəənə ashikii taa fidyasə. Acii ha'ə ndzaamə camə makə naakii yadə 'waslyakəənə ashuunə agi sətə cuuna slənə patə. ¹⁶ Acii kə bii Əntanfə asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Ndzaamə camə yadə 'waslyakəənə ashuunə, acii ma nya, camə nə nyi yadə 'waslyakəənə ashiki taa fidyasə."

¹⁷ Ma una da də'wa akəŋwacii Əntanfə, də Dəsənuunə cuuna 'wa tə ci. Acii ha'ə famə tə ci agi patənə nğa ndzaanə goonə agi duuniya. Acii ma ca, paa ci ka da kama kamaanə agi da gəŋwanaakii ka ənja. Mbərə mbərə da sətə slənyi əndə danəkii ka ci gəŋwanə. ¹⁸ Kə shii unə taa də mi pərii Əntanfə tuunə acii mazabə alə'aadanyitə jigunyi dzədzəshi'inuunə koonə. Əntaa də gəna pərii ci tuunə, acii ma gəna, ka saawaginə. ¹⁹ Amma də uushi dzabanə pərii ci tuunə, waatoo də idənə nğa *Aləmasiihu. Acii ma Aləmasiihu, makə uundzə бага nə ci yadə sə nğa idəpaanə ashikii taa fidyasə. ²⁰ Daga Əntanfə ma'ə matagamə duuniya, kə ta'i ci tə ci, kaa ca da ha'ə. Ma nğa ənəna ka muudinə nğa duuniya, kə nğiragi ci tə ci, ca baarəgi paŋgəranə a babara ka putə goonə. ²¹ Daciikii vii unə goonğa ka Əntanfə ətə mafee ka ci agi maməətə ənja, ca vii ka ci d'uunuunə. Ci d'ii vii unə nuunə da hiima goonə ka Əntanfə. †

²² Makə kə kubəgyuunə ədzəmuunə də nə'u goonğaamə nğa Əntanfə, una uudə tə ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, ma danuuna, dəmə aakəŋwa də uudəshinə də ədzəmə rəŋwə. ²³ Acii kə upaa unə kura əpinə dagi wabənə nğa Əntanfə. Ma wabəətsa, ci ca vii əpinə ka ənja, pooshi wabənəkii ka uudənə əsə. Ci kavə tuunə ka ndzaanə ka slikerənə nğa Əndətə pooshi ka əntənə shanə. ²⁴ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i:

"Patənə nğa ənji shiŋkinə, makə kuzəna nə tii, kadə na huurəginə.

Duunuunə nğa əndə shiŋkinə əsə,

makə gudəzə nğa kuzənə nə ci.

Kadə na kudəfəgi makə gudəza.

1:12 1.12 Af. 3.9-10. **1:14** 1.14 Rooma 12.2; Af. 2.3; 4.17-18. **1:15** 1.15-16 Leew. 19.2. **1:17** 1.17 Isaa. 63.16; Irim. 3.19; Mat. 6.9; 16.27; Rooma 2.6; Yak. 2.1; 1 Piita 4.5. **1:18** 1.18 Mat. 20.28; 1 Koor. 7.23; 6.20. **1:19** 1.19 1.1-2; Yooh. 1.29; Slənə 20.28; 1 Koor. 5.7; Af. 1.7; Ibər. 9.12. **1:20** 1.20 Af. 1.4. † **1:21** 1.21 d'uunuunə: 5.1; Rooma 5.2. **1:22** 1.22 2.17; 3.8; 4.8; Rooma 12.9; Gal. 6.10; 2 Piita 1.7; 1 Yooh. 4.11. **1:23** 1.23 Yooh. 1.13; Ibər. 4.12; Yak. 1.18. **1:24** 1.24-25 Isaa. 40.6-8; Yak. 1.10-11.

25 Amma, ma wabənə ŋga Slandana,
pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”
Ma wabəətsa, ci nə Njuni Habaratə waazii ənji koonə.

2

Ənji ŋga Əntaŋfə

¹ Makə kə vii Əntaŋfə koonə kura əpinə, kagimə ŋgərekikinə dzadə doonə. Goona wabə jirakənə ma'ə, goona ndzaa ka ənji jarəwiinə, goona da sərəhə taa aɣyanə ŋgutə uushi patə, goona tsəbə əndə əsə.

² Amma, ma dānuuna, ndzaamə aɣi wabənə ŋga Əntaŋfə taa guci patə makə sətə ci mbərəzhinyinə a sa 'wanə taa guci patə. Də wabənəkii gərənuunə, una upaa luupaanə. ³ Aci tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, “Kə nee unə də noonə nə ka ŋga'əənə ŋga Slandana.”

⁴ Makə ha'ə dīi əna, əncəhamə aabii Slandana. Ma ca, ci nə mambədə faaratə kaaree ənji makə pooshi nafaakii. Amma kə ta'i Əntaŋfə tə ci, ca palee də məghərəvənə patə. ⁵ Ma unə əsə, ndzaamə makə faariinə ətə da əpinə amatii, kaa Əntaŋfə a fədə tuunə ka ghənə də kuvə ŋga ndzaanə ŋga Ma'yanaakii asəkəkii. Una ndzaanə ka malaaba limanyinaakii davə akumu əsə, koonə da ka ci sləna də ədzəmə rəŋwə, waatoo, slənətə ca kadeesəkə ka ci putə ŋga Yeosu Aləmasiihu. ⁶ Ma bii nyi ha'ə, acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

“Kə ŋgərənə nə nyi faaratə da məghərəvənə,
nya mbukə də baŋgwaaki asəkə vəranə ŋga *Sihyoona.
Taa wu vii ka ci goŋga,
paa nyi na davə ka ci ayinə shaŋə.”

⁷ Ma unə ənə vigi nuunə ka faaratsa, kə ndzaa ci ka maɣuunə uushi ətə palee də məghərəvənə koonə. Amma, ma ənjitə pooshi vigi natii nə ka ci, pooshi ci da məghərəvənə ka tii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

“Ma faaratsə kaaree ənji ghənə kuva
makə pooshi nafaakii,
ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.”

⁸ Tə'i manaahəkii əsə oo'i:

“Kə ndzaanə nə faaratsə ka faara pu'unə ŋga ənja,
ci na kulapaa də ənja.”

Ma ci təya pu'u davə, acii kə kaaree tii ka wabənə ŋga Əntaŋfə. Ha'ə nə hiima ŋga Əntaŋfə.

⁹ Amma, ma una, slikerəətə ta'i Əntaŋfə nuunə, unə nə limanyinə ŋga Nwanwa, malaaba ənja. Unə nə ənji ŋga Əntaŋfə. Kə 'wagi ci tuunə aɣi təkunə, ca əjipaa tuunə aagi mabərə haakii ka shaŋə. Ma 'wagi ci tuunə ha'ə, koonə waaza ka ənji madiigərə uushi'iitə slənyi ci ka putə ŋga ənja. ¹⁰ Ma ŋga ŋukə, əntaa ənji ŋga Əntaŋfə njuunə. Amma, ma ŋga əna, ənjaakii nuunə. Ma ŋga ŋukə, mashimuunə a shii

2:1 2.1 Af. 4.25; Yak. 1.21; 4.11. **2:2** 2.2 1 Koor. 3.2. **2:3** 2.3 Jab. 34.9. **2:4** 2.4 Jab. 118.22; Isaa. 28.16. **2:5** 2.5 2.9; Rooma 12.1; Af. 2.21-22. **2:6** 2.6 Isaa. 28.16; Rooma 9.33. **2:7** 2.7 Jab. 118.22; Mat. 21.42; Slənə 4.11. **2:8** 2.8 Isaa. 8.14; Rooma 9.33. **2:9** 2.9 1.2; Shig. 19.5-6; Leew. 19.2; Dzək. 4.20; 7.6; 14.2; Isaa. 9.1; 43.21; 61.6; Slənə 26.18; Rooma 5.17; 2 Koor. 4.6; Af. 5.8; Tit. 2.14; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.5; Səniinə 1.6; 20.4.

luupaane nga ðntanfə. Amma, ma nga əna, kə liwə unə luupaanaakii.

Maviinə nga ðntanfə

¹¹ Kadashinyinaakya, ma ama, məshipətə ənji naamə ganə agi duuniyana; əntaa ganə nə ha nga ndzaanə gaamə. Aciiiki nə nyi ka kədiinə tuunə, goona slənə uushi'iitə ci shishinuunə a moo slənənə, acii ma uushi'iitsa, ka zanə nə tii duunə. ¹² Wa slənə goonə a ndzaa nga'ə ahada ənjitə pooshi agi nə'unə tə ðntanfə. Damə makə ətsa. Taa ngahi agi tsəbənə nə tii tuunə, amma ka neenə nə tii ka goongaanə goonə, təya dəla də ðntanfə saa'itə nii kəya shi.

¹³ Baneemə ka nuunə akəɲwacii gayinə putə nga Slandana, taa ka maɲuunə nwanjwə ətə ca da nwanjuunə agyanə ənji patə, ¹⁴ taa ka nwanjwəniinə, acii nwanjwə ca sləkəe ka tii ka kəəsə ənjitə ca slənə məzaanə, təya dəla də ənjitə ca da nga'əənə. ¹⁵ Kə mwayi ðntanfə koonə slənə nga'ə, koonə shii pa'ətə də ma nga ənjitə mashiimə goongaanə. ¹⁶ Dimuyinə nuunə. Ndzaamə ha'ə. Goona nyihə noonə, makə dīi unə ka dimuyinə, tə'i unə da rəgwa nga slənə bwaya bwayaanə makə sətə mwayi unə. Pooshi. Ma dānuuna, ndzaamə ka maviinə nga ðntanfə.

¹⁷ Duunətəmə ənji patə, uudəmə hara ənji nə'unə tə Yeesu, ngwaləmə acii ðntanfə, una dūunətə maɲuunə nwanjwə əsə.

*Sə'watə cibənə makə nga *Aləmasiihu*

¹⁸ Unə maviinə, baneemə ka nuunə akəɲwacii slanjiinuunə ka shaɲə. Duunətəmə tə tii. Əntaa wata ka slanjiinətə ca da koonə nga'əənə banee nuunə ka nuunə, amma, taa ka i ətə ca cibee koonə, baneemə ka nuunə akəɲwaciitii. ¹⁹ Ma əndətə ci ənjə a cibee ka ci daganə slənə nga'əənaakii, maɲa kə sə'wii ci cibəkii putə nga ðntanfə, ka dānə nə ðntanfə ka ci barəkaanə. ²⁰ Amma, maɲa ma nuunə ka sə'wa ciba daganə unə kə slənyi məzaanə, pooshi əndə ca nee koonə makə ənja. Amma, maɲa daganə da nga'əənə goonə ci ənjə a cibee koonə, una sə'wa, ka dānə nə ðntanfə koonə barəkaanə.

²¹ Acii ka putakii ha'ə 'wii ci tuunə, acii Yeesu Aləmasiihu maa, kə cibi ci ka putə goonə. Kə baarii ci koonə rəgwa koonə nə'u dərəpaakii.

²² Ma ca, paa ci dīi 'waslyakəənə, pooshi ənji sha fii jirakənə amakii shaɲə. ²³ Kə dzaanii ənji tə ci, amma paa ci dzaanii naakii. Kə cibee ənji ka ci, maɲəkəmə ci daawaanə. Amma kə kii ci nəkii ka ðntanfə əndə da gəɲwanə də rəgwakii. ²⁴ Kə ngərəvə ci 'waslyakəənə gaamə aanəkii saa'itə bələgi ənji tə ci ashi ənfwa. Ma dīi ci ha'ə, kaama ndzaa makə maməətə ənji ka rəgwa slənə 'waslyakəənə, ama ndzaa ka ənji da əpinə amatii ka slənə goongaanə. Putə nga uyiginə nga Yeesu Aləmasiihu upaa unə mbədənə. ²⁵ Ma nga nəkə, makə maza bagiinə

2:10 2.10 Hoos. 2.25; Rooma 9.25. **2:11** 2.11 1.1,17; Jab. 39.13; Rooma 7.15,17-23; Gal. 5.17; Ibər. 13.14. **2:12** 2.12 Isaa. 10.3; Mat. 5.16; 2 Koor. 5.10. **2:13** 2.13-14 Rooma 13.1-7; Tit. 3.1. **2:15** 2.15 3.16. **2:16** 2.16 1 Koor. 6.11,19-20; Gal. 5.13. **2:17** 2.17 1.22; 3.16; Wab. 24.21; Mat. 22.21; Gal. 6.10; Fil. 2.12. **2:18** 2.18-3.7 Af. 5.21-6.9. **2:18** 2.18 Af. 6.5-8. **2:19** 2.19-20 5.12. **2:20** 2.20 4.14. **2:21** 2.21 Mat. 16.24; 20.26-28; Yooh. 13.15; Rooma 15.5. **2:22** 2.22 Isaa. 53.9; Yooh. 8.46; Ibər. 4.15. **2:23** 2.23 3.9; Isaa. 53.7; Mat. 26.55-56,67; 27.14,27-31. **2:24** 2.24 Isaa. 53.4,5; Rooma 6.2,11; Kwal. 2.14; Ibər. 9.28.

njuunə. Amma, ma n̄ga əna, kə ənyatə unə aabii Magəra ətə ca nəhə tuunə.

3

Ndzaanə n̄ga makinə da n̄guyirənatii

¹ Unə makinə əsə, baneemə ka nuunə akəŋwacii n̄guyirənə goonə. Acii mada kə banee unə ka nuunə akəŋwacii, ma n̄guyiriitə ma'ə maluuwəmə wabənə n̄ga Əntaŋfə, mada nee tii ka slənə goonə, ka zhi'yanə nə haŋkalatii. Taa mabamuunə ka tii də ma, ² ka luuwənə nə tii putə n̄ga n̄ga'əənə n̄ga slənə goonə da n̄gwalənə goonə tə Əntaŋfə. ³ Goona səkəpaanə ka daadfa dagwaanə n̄ga shishinə. Waatoo goona səkəpaanə ka baaslə shiŋkinə, taa n̄gaan̄ga halagaarə n̄ga bəzə kwaba, taa aanə dagwa gudyala. ⁴ Amma damə rəmarəmaanə goonə dasəkə ədzəma. Ndzaamə da n̄nyii haŋkala, ndzaamə da n̄nyii hiima, ci nə rəmarəmaanə ətə pooshi ka saawanə shaŋə, ci kadʼeesəkə ka Əntaŋfə palee əsə. ⁵ Acii də ha'ə d̄ii makinə n̄ga n̄jukə rəmaanatii. Ma təya, kə nyi'u tii tə Əntaŋfə, təya gəra taa mi patə daciikii. Də banee ka nətii akəŋwacii n̄guyirənatii d̄ii tii rəmarəmaanə. ⁶ Ha'ə slənyi Saraatu minə n̄ga Ibərahiima. Kə banee ki ka nətə akəŋwacii n̄gurii, ka ha'ə kə 'wii ki tə ci də slandanətə. Mada agi slənə n̄ga'əənə nuunə yadə n̄gwalənə, kə ndzaa unə ka manjeevənə n̄ga Saraatu.

⁷ Unə n̄guyirənə əsə, ndzaamə da makinə goonə n̄ga'ə. Kə shii unə, kə əki n̄geeriitii. Kəsəm tə tii n̄ga'ə, una vii ka tii məghərəvənə, acii kə vii Əntaŋfə koonə əpinə da tii mbərə mbərə. Ndzaamə n̄ga'ə, acii ga taa mi a bədapaa də'wa goonə.

Cibənə putə n̄ga da n̄ga'əənə

⁸ Ma səndə cii kya uudəpaagi koonə, unə patə, wa hiima goonə a ndzaanə ka ha rəŋwə. Tsaaməshimə təgunuunə ahadoonə, uufəshimə makə sətə ci ndzəkəŋushi'inə a uufəshi, daadashimə n̄ga'əənə, goona d̄uunətə noonə na. ⁹ Mada kə d̄ii əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Taa kə dzaanii ənji tuunə əsə, goona dzaana noonə. Amma ma danuuna, jikəvəmə ka əndəkii 'Wa Əntaŋfə a d̄a ka hə barəkaanə', acii barəkaanə nə sətə d̄ii Əntaŋfə aləkawalə n̄ga viinə koonə saa'itə 'wii ci tuunə. ¹⁰ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Ma əndətə mwayi ndzaanə agi jamənə da d̄a moodasəkə pukyanə n̄ga ha patə, wa ca bwasee ka wabənə bwayakii, ga ca jirakə ma'ə əsə.

¹¹ Wa ca bwasee ka slənə bwaya uushi'inə, ca da n̄ga'əənə, wa ca aalə rəgwa n̄ga ndzaanə jamə də patənə n̄ga ədzəməkii.

¹² Acii agi neenə nə Əntaŋfə ka ənji goon̄ga, mawunəkii ndzaanə liminəkii kaa ca fa də'watii. Amma, ma ənjitə ca daadfa 'waslyakəənə, ka ndzaanə nə tii ka ənji daawaanaakii."

2:25 2.25 Isaa. 53.6; Əzaki. 34.5-6; Mat. 9.36; Yooh. 10.16; Ibər. 13.20. **3:1** 3.1 1 Koor. 7.16; Af. 5.22-24. **3:3** 3.3 1 Tim. 2.9. **3:7** 3.7 Af. 5.25-28; 1 Tim. 2.8. **3:8** 3.8 1.22; Af. 4.2-3; Fil. 2.2-3. **3:9** 3.9 2.23; Ayb. 31.30; Mat. 5.44; Rooma 12.17. **3:10** 3.10-12 Jab. 34.13-17; Yak. 1.26.

13 Yaci kə kavuunə noonə nə agi dā n̄ga'əənə pukyanə n̄ga ha patə san̄a, wu nə əndəkii ca bərapaa tuuna? 14 Taa kə cibə ənji koonə dagyanə n̄ga'əənə goonə, maɲushinə koonə. Goona n̄gwələ aciitii taa fidyasə, gadə ədzəmuunə a la əsə. 15 Amma n̄gwələmə tə Aləmasiihu asəkə ədzəmuunə, una d̄uunətə tə Slandanə ci daanəkii. Hadfamə də nə taa guci patə, koonə mbee ka jikəvənə ka ənjitə ca laagwa koonə agyanə sətə cuuna ka nə ka ci. 16 Amma, d̄amə ha'ə də mabanee moodəfa da d̄uunətənə tə tii; d̄amə n̄ga'əətə shii unə taa guci patə. Maa kə d̄ii unə ha'ə, ma ənjitə ca wabə bwayakii agyanuunə, waatoo, ətə ca d̄zaana n̄ga'əənə goonə ətə cuuna d̄aada agi nə'unə tə Aləmasiihu, ka ənəgərənə nə ayinə aagittii. 17 Gədə cibənə putə n̄ga slənə n̄ga'əənə, mada Əntanfə mwayi ha'ə, acii slənə bwaya bwayaanə.

18 Ma Yeesu Aləmasiihu, putə n̄ga 'waslyakəənə gaamə əŋki ci. Də əntətə rəɲwə dyanə uudəpaa ci slənaakii. Əndə gooŋga əŋki ka putə n̄ga ma'waslyakə ənja, kaa ca shii kəgəgərənə taamə aabii Əntanfə. Kə bələgi ənji tə ci, amma kə madəe Ma'yanə n̄ga Əntanfə ka ci.

19 Də Ma'yanəkii ma'i ci, jiməgərə ci ka baɲi wabənə n̄ga Əntanfə ka ma'yanyinə n̄ga ənjitə mətəgi agi zamana n̄ga Nuuhu. 20 Ma təya, kə naanagi tii ka nə'u wabənə n̄ga Əntanfə. Ma saa'ikii, waatoo saa'itə Nuuhu a dā kumbawala, kə sə'wii Əntanfə tə tii n̄gaan̄ga'ə. Patə da ha'ə, wata ənji tighəsə luuvə dəməgərənə aasəkə kumbawaləkii. Wata tii tanə mbə'i agi ma'inə. 21 Ma ma'iitsa, kə ndzaa ci makə bapətisəma ənə ca luupaa tuunə əndzə'i. Ma ma'iitə ci ənjə a dā də bapətisəma ka ənda, əntaa ka yibəgi də d̄iinə n̄ga shishinə, amma ka dā aləkawalə ka Əntanfə də n̄unyi hiima asəkə ədzəma. Dagi madənə n̄ga Yeesu Aləmasiihu agi mamətə ənji luupaa bapətisəmakii tuunə.

22 Ma ca, kə ənəgərə ci aadəgyə, kə ndzaa ci da rəgwa ciizəma Əntanfə. Agi dā n̄wanjuunə nə ci agyanə malaa'ikanyinə patə da gayinə da uushi'iitə da baawəfa dadagyə patə. *

4

Ndzaanə n̄ga n̄jukə da ndzaanə n̄ga əna

1 Makə kə shii amə oo'i, kə cibə Yeesu Aləmasiihu ganə a duuniya, acii ha'ə, ma d̄anuuna, hadfamə də na, koonə shii luuvə sa cibə makə naakii. Acii, ma əndətə cibə shishinəkii, kə kagi ci dā 'waslyakəənə.

2 Daga əndzə'i ka dən̄ə ka muudinə n̄ga ndzaanə goonə agi duuniya, goona dā sətə mwayi shishinuunə slənənə, amma d̄amə sətə ca kadeesəkə ka Əntanfə. 3 Ma n̄ga n̄jukə, kə slənyuunə məza uushi'inə makə sətə kadeesəkə ka ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntanfə. Kə d̄aad̄ii unə badawaanə, da dā ajjijnəənə; kə saasii unə ənvwa palee ka nuunə, kə ndzaa unə wata ka adənə da saasanə, kə bwasee unə ka bariya n̄ga Əntanfə, una dzəgərə ka paaslə uuləminə. Amma, ma n̄ga əna, tanə koonə nə ətə slənyuunə n̄ga n̄jukə. 4 Makə nee ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntanfə oo'i, pooshi unə agi dā məzaanə ma'ə,

3:13 3.13 Rooma 13.3. **3:14** 3.14 4.14; Mat. 5.10. **3:15** 3.15 1.3-5; Kwal. 4.6. **3:16** 3.16 2.15. **3:18** 3.18 2.21; Rooma 5.6-8; 6.10; Ibər. 4.15; 7.27. **3:19** 3.19-20 'Wat. 6.2; 2 Piita 2.4; Yahu. 6. **3:20** 3.20 'Wat. 6.14-22. **3:21** 3.21 Rooma 6.3-4; Ibər. 10.22. * **3:22** 3.22 da rəgwa ciizəma Əntanfə: Mat. 22.44; Rooma 8.34; Slənə 2.33. **3:22** 3.22 Slənə 1.9; Af. 1.21. **4:1** 4.1 2.24; 2 Koor. 4.10; Gal. 5.24. **4:2** 4.2 2.21. **4:3** 4.3 Gal. 5.19-21; Af. 2.3; Tit. 3.3.

kə dʒii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Aciikii nə tii ka dzaananə tuunə.
⁵ Amma kadə nə tɔya dzə ka ba slənati patə akəŋwacii Əntanfə. Kə uugi ci hada də na kaa ca la gəŋwanə ŋga ənjitə da əpinə amatii da ənjitə məəki. ⁶ Ci dʒii waazii Aləmasiihu Ŋunyi Habara ka maməətə ənjə əsə. Ma saa'itə tii ma'ə maməətəmə, kə lagi Əntanfə ka tii gəŋwanə ŋga wa, makə sətə cii kəya lagi ka hara ənji patə. Amma ma waazanaakii ka tii, ma'yanatii a ndzaa makə ətə ŋga Əntanfə.

Ənji slənə də sətə vii Əntanfə ka tii də rəgwakii

⁷ Kədəhə nə uusəra ŋga uudənə ŋga duuniya. Makə dʒii ha'ə, ŋgərətəmə hanj kala goonə, hadamə də nuunə, koona shii mbee ka da də'wa. ⁸ Amma, ma palee patə, uufəshimə tantanyi tə uufəshinə. Acii ma uufəshinə, ci ca kira tifyaginə ŋga 'waslyakəənə lanə. ⁹ Luushimə mu'umuunə ahadoonə də moodasəka, yadə ŋgunḡunənə. ¹⁰ Kə shii unə kama kama vii Əntanfə koonə barəkaanə ŋga da slənə. Aciikii, taa wu patə, wa ca slənə də ŋunyi barəkaatə vii Əntanfə ka ci də rəgwakii, ca tsakə də hara ənji. ¹¹ Taa wu patə ca waaza, wa ca waaza wabənə ŋga Əntanfə makə sətə bii Əntanfə ka ci. Taa wu patə ca tsakə tə hara ənji, wa ca tsakə tə tii makə sətə vii Əntanfə ka ci ŋgeerənə. Damə ha'ə kaa ənjə a dʒuunətə tə Əntanfə agi sətə cuuna slənə patə də putə ŋga Yeesu Aləmasiihu. Acii naakii nə dʒuunuunə da ŋgeerənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

*Cibənə acii nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹² Kadashinyinaakya, ma cibətə nii dizə agyanuunə kaa ca təbə tuuna, ga ca da koonə ka sə ŋga hurəshishinə, ga ca ndzaa koonə makə kura uushi. ¹³ Amma, damə maŋushinə, acii kə libuunə agyanə cibə da Aləmasiihu, koona shii da madʒuunə moodasəkə uusəratə nii kəya jiga da dʒuunuunaakii. ¹⁴ Madfa kə dzaanii ənji tuunə acii dʒii unə ka ənji nə'unə tə Aləmasiihu, maŋushinə koonə, acii tə'i Ma'yanə ŋga Əntanfə da məghərəvənaakii agyuunə. ¹⁵ Taa wu patə, ga ca da bwaya bwayaanə acii ga ca upaa cibə agikii, taa ka rəgwa ŋga bələ ənda, taa ka rəgwa ŋga hərənə, taa ka rəgwa ŋga kaala makii aagi slənə ŋga hara ənji. ¹⁶ Amma, madfa ma cii kwa cibə acii puta dʒii hə ka əndə nə'unə tə Aləmasiihu, ga ayinə a kəsə tə hə, kuyirii tə Əntanfə putə ŋga 'wanə tə hə də əndə nə'unə tə Aləmasiihu.

¹⁷ Ma ənə dʒii ca, kə mbu'ya saa'i ŋga la gəŋwanə ŋga Əntanfə. Agyanə ənjaakii 'watəginəkii lanə zəku'i. Ya maa agyanaamə ənjaakii nii kəya 'watəgi la gəŋwanə saŋa, iitə nii kəya da də ənjitə naanagi ka luuvə wabənə ŋga Ŋunyi Habaraakəya? ¹⁸ Ka danə makə sətə dʒii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Ka danə dzawə kaa ŋunyi ənjə a upaa luupaənə. Madfa kə dʒii ha'ə saŋa, iitə na da tə ma'waslyakə ənja, ənjitə mashiimə tə Əntanfwa?"

¹⁹ Aciikii, ma ənjitə ca sa cibə də moonə ŋga Əntanfə, wa tɔya banee ka nətii pərəbə ka shaŋə ka Əntanfə də dagwa slənati. Ci ghənyi taa mi patə, ci ca mbu'utəgi də aləkawalaakii pukyanə ŋga ha patə əsə.

4:5 4.5 1.17; 2 Tim. 4.1. **4:7** 4.7 1 Koor. 10.11; 1 Tees. 5.5-8; 1 Yooh. 2.18. **4:8** 4.8 1.22; Yak. 5.20. **4:9** 4.9 Ibər. 13.2. **4:10** 4.10 Rooma 12.6-8. **4:11** 4.11 Rooma 12.7; 1 Koor. 10.31; 12.8; Yak. 3.1. **4:12** 4.12 1.7. **4:13** 4.13 5.1; 2 Koor. 4.10; Rooma 5.2. **4:14** 4.14 2.20; 3.14; Mat. 5.10-12; Mar. 13.11; Slənə 7.55. **4:16** 4.16 2 Tim. 1.8. **4:17** 4.17 Irin. 25.29; Əzaki. 9.6; 2 Tees. 1.8. **4:18** 4.18 Waḑ. 11.31. **4:19** 4.19 Jab. 31.6.

5

Nəhəmə ənjitə bii Əntanƣə koonə nəhəne

¹ Yoo, unə matakəŋwanyinə ahada ənji nə'unə, koonə cii kya wabə əna, nyi matakəŋwanə makə unə, əndə seeda cibə ŋga Aləmasiihu. Kadə naamə ndzaanə agi d'uunuunaakii saa'itə nii kəya jiga.

² Wanyinə ka banə koonə: gəramə ənjitə ba'avə Əntanƣə aacii unə. Gəramə tə tii, makə sətə ci magəra a gəra bagiinə. Goona gəra tə tii makə əndə təməsəvə tuunə ka ƣa slənəkii. Amma gəramə tə tii də moofasəkə makə sətə kadeesəkə ka Əntanƣə. Goona ƣa slənəkii ka putə ŋga dzatə də gəna, amma kapaamə nuunə ka slənəkii də moonə ŋga ma goonə. ³ Goona aalə rəgwa ŋga ƣa ŋwanjuunə agyanə ənjitə kavə Əntanƣə aacii unə, amma ndzaamə ka sə ŋga dzəgunənə ka tii.

⁴ Madə kə slənyuunə ha'ə, kadə upaanə nuunə mafuudəna, waatoo, d'uunuunə ətə pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə uusəratə nə mafuunə Magəra a jiga.

⁵ Unə daguyinə əsə, baneemə ka nuunə akəŋwacii masariinə. Taa wu patə ahadoonə, ga ca haŋətə nəkii. Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i,

“Ma əndətə ca haŋətə nəkii,
pooshi Əntanƣə ka luunə tə ci.

Amma ma əndətə hətəpaa nəkii,
agi ƣanə nə Əntanƣə ka ci pwapoonə.”

⁶ Aciikii nə nyi ka banə koonə, hətəpaamə noonə nə akəŋwacii Əntanƣə. Ma ca, tə'i ci da ŋgeerənə. Maa kə mbu'ya uusəratə ƣəkəpaa ci, kadə nii kəya vii koonə d'uunuunə. ⁷ Patənə ŋga sətə palee ka ŋgeerənə goona, kapaamə akəŋwaciikii. Acii, ma ca, agi hadanə nə ci duunə.

⁸ Ŋgərətəmə hanƣala goonə, hadamə də nuunə, acii ma əndə daawaanə goonə, waatoo *Seetanə, agi zhiizhi'inə nə ci ahadoonə, ka aalənə taa tə wu kəsənəkii. Ma ca, makə livarətə kəshi madəfənə tə ci, ca bəəyi vurənə, ca aalə sə ŋga kəsənə. ⁹ Ma ƣanuuna, kəŋaanəmə də ŋgeerənə agi nə'unə tə Əntanƣə, goona ŋgwələ acii Seetanə shaŋə. Kə shii unə, tə'i hara ənji nə'unə lanə makə noonə

ətə ca cibə ha'ə agi duuniya makə ətsə əsə. ¹⁰ Ma daba'ə cibənə goonə agi baanə gi'u, ka hadatənə nə Əntanƣə ci saakii duunə, ca vii koonə ŋgeerənə koonə shii kəŋaanənə ndihə ndihə yadə shakanə. Ma ca, əndə ƣa pwapoonə nə ci, ci 'wii tuunə dagi ləbənə goonə da Aləmasiihu, koonə shii dəmənə aagi d'uunuunaakii ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹¹ Naakii nə ŋwanjuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

¹² Silasə cakə tə nyi ka naahə koonə magusə ləkaləkatəna. Ma ca, ndzəkəŋunəki nə ci agi nə'unə tə Slandana. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rəŋwə. Ma ləkaləkatənə cii kya naahə koonə, kaa nya shii vii koonə də ŋgeerənə, nya baarii koonə makə sətə ƣii ndilə

5:1 5.1 1.21. 5:2 5.2 Yooh. 21.15-17; Slənə 20.28; 1 Tim. 6.5. 5:3 5.3 2 Koor. 1.24; Fil. 3.17; Tit. 2.7. 5:4 5.4 1 Koor. 9.24-25; 1 Piita 1.4. 5:5 5.5 Wab. 3.34; 29.23; Af. 5.21; Yak. 4.6. 5:6 5.6 Yak. 4.10. 5:7 5.7 Jab. 55.23; Mat. 6.25-30; Fil. 4.6. 5:8 5.8 Jab. 22.14; 1 Tees. 5.5-8. 5:9 5.9 Af. 6.11-12; Yak. 4.7. 5:10 5.10 1 Tees. 2.12.

ndilə tə pwapooneŋa ʔntaŋfə. Ma ʔanuunə, kəŋaanəmə agyanə pwapoonekii. *

¹³ Kə nəhəpaa cikəŋunəku Ikəliisiya ŋa Babila tuunə. Mataʔəkii ŋa ʔntaŋfə nə ki makə unə. Kə nəhəpaa uuzənaaki Marəkusə tuunə əsə. † ¹⁴ Nəhəshimə ŋa'ə də ədzəmə rəŋwə. Wa ʔntaŋfə a vii ndzaanə jamə ka patənə goonə, unə əŋji nə'unə tə Aləmasiihu.

* 5:12 5.12 Silasə: 1 Tees. 1.1. † 5:13 5.13 Marəkusə: Filim. 24.

Bəra'inə nga ləkələkətə nga Piita

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki Simoonə Piita, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu, masləkee əndaakii əsə. Agi naahənə nə nyi koonə ənjitə kavə Əntanjə ka tii vii goonğa ətə da məghərəvənə mbərə mbərə da neenə. Ma vii goonğatsa, dagi goonğaənə nga Əntanjə gaamə, waatoo Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu shigi.

² Wa Əntanjə a tsakə koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwə aakəŋwa dagi shiinə tə ci da shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə.

'Wanə nga Əntanjə da tadənaakii taamə

³ Ma Əntanjə da baawədaakii, kə vii ci kaamə patənə nga sətə dəbee, kaama ndzaanə da kura əpinə, ama slənə sətə kadeesəkə ka ci. Ma ətsə patə, dagi shiinə gaamə tə ci, Əndətə 'wii taamə kaama ndzaanə agi dūunuunaakii da nga'əənaakii. ⁴ Də ha'ə upaa amə madiigərə uushi'iitə dīi ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, tə'i ci da məghərəvənə ngaanğa'ə. Ma vii Əntanjə koonə uushi'inəkii, kaa ca shii gatsəgi koonə də bwaya uushi'iitə ci ginə nga ənjə a moo ganə a duuniya, ətə ca kərə tə tii ka ha nga zanə. Ma dīi ci ha'ə, koonə ndzaanə makə naakii. ⁵ Aciikii nə nyi ka banə koonə, ciŋəmə, una tsakə nga'əənə aagi vii goonğa goonə. Tsakəvəmə shii goonğaənə aagi nga'əənə goonə. ⁶ Nğərəmə ətsətə na, una tsakəvə aagi shii goonğaənə; una nğərə sə'watənə, una tsakəvə aagi ətsətə na, una tsakəvə nə'unə tə Əntanjə aagi sə'watənə. ⁷ Tsakəvəmə uufəshinə ahadoonə aagi nə'unə tə Əntanjə, una tsakəvə uufənə tə ənji patə aagi uufəshinə ahadoonə. ⁸ Madə agi d'anə nuunə ha'ə makə ətsə taa guci patə, paa unə ka ndzaanə zərəkə, paa unə ka ndzaanə ka ənjitə yadə nafalati agi shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ⁹ Ma əndətə paa ci ka d'anə ha'ə, kə ndzaa ci makə muurəfa, kə zaanə ka ci oo'i kə tifyagi Əntanjə ka ci 'waslyakəənaakii ətə daadīi ci nga nuka.

¹⁰ Aciikii ndzəkəŋushi'inəkya, wanyinə ka banə koonə, Əntanjə ta'i tuunə, ci 'wii tuunə əsə. Makə ha'ə dīi əna, ciŋəmə koonə kəŋə ndihə ndihə agi 'waatsə da tadəətsə ta'i ci tuunə. Aci madə kə dīi unə ha'ə, pooshi unə ka kulanə agi vii goonğa goonə shaŋə. ¹¹ Də ha'ə d'anə Əntanjə koonə rəgwa nga dəmənə aagi nwanjuunə ətə pooshi ka uudənə, waatoo, nwanjuunə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. *

¹² Aciikii, taa nğahi kə shii unə uushi'iitə wabi nyi koonə agyanəkii daga nuka, kə kəŋaanuunə agyanə goonğaətə fi unə əsə, patə da ha'ə pa nya bwasee ka buurətənə koonə agyanəkii taa guci patə. ¹³ Kə daadatə nyi hiimaaki, kə nee nyi ka d'anə nga'ə, nyi kə buurətə koonə agyanəkii, nyi ma'ə da i əpinə amaki, koonə shii ndzaanə də məgigi. ¹⁴ Aci kə shii nyi, ma aakəŋwa gi'u, kadə nğərəginə nə Əntanjə

1:2 1.2 Yahu. 2. **1:3** 1.3 1.16-17; Af. 1.3. **1:4** 1.4 Rooma 5.2; Yak. 1.14-15. **1:5** 1.5-6

Tit. 2.11-12. **1:6** 1.6 Gal. 5.22-23. **1:7** 1.7 Gal. 6.10. * **1:11** 1.11 2 Tim. 4.18; Maluu: 2.20; 3.18; Tit. 3.6. **1:12** 1.12 Yahu. 5.

əpinə amaki, makə sətə bagi Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka nyi.
 15 Acii ha'ə, gazhi'waanaaki patə, koonə shii buurətə uushi'iitsə daba'ə
 əntənaaki taa guci patə.

*Duunuunə nga Yeesu *Aləmasiihu*

16 Yoo, ma saa'itə jigunyiinə koonə agyanə shinə nga Slandanaamə
 Yeesu Aləmasiihu da dūunuunaakii, əntaa ma shi uusha dīi etə laalatə
 ənji bii inə koonə. Aa'a, pooshi; neenə nee inə ka dūunuunaakii də
 giniinə. 17 Ma saa'itə vii Əntanfə Dəsənaamə ka ci məghərvənə da
 dūunuunə, inə davə kənjə kənjə. Kə fii inə uura nga Əntanfə etə palee
 də dūunuunə patə, ca wabya tuu'ina, "Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi
 tə ci. Ci ca uufagi səkəki." 18 Inə də neenə na, kə fii inə uurakii də
 liminiinə, ca wabya dadagyə. Acii ma saa'itə wabi ci ha'ə, anə malaaba
 giŋwə niinə da i ci.

19 Aciikii shii inə weewee, ma sətə wabi anabinyinə, pooshi jirakənə
 davə taa fidyasə. Unə əsa, ngərətəmə han̄kala goonə agyanə sətə
 wabi tii, acii kə ndzaa wabənati makə gunə etə ca bərə ka matəku
 təku ha, ka ha'ə kyanə nga ha atsaanjwə, vooda a lə'ya, ca bərə a
 ədzəmuunə. 20 Ma sətə danuunə, shiimə oo'i, ma anabaakwaatə
 nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkatə, pooshi ənji ka mbeenə ka
 batənə də shiinatii satii. 21 Acii pooshi əndə'i anabaakwaanə etə shi
 əndə a dīi agi hiimaakii saakii. Amma Malaaba Ma'yanə vii ka ənji
 ngeerənəkii, Əntanfə a wabə da matii.

2

Majirakinə nga ənji dzəgunənə

1 Yoo, kə shi majirakinə nga anabinyinə a shigi ahada ənji nga
 Əntanfə nga njukə. Ha'ə makə ətsə əsə kadə nə majirakinə nga ənji
 dzəgunənə a shigi ahadoonə. Kadə nə təya dzəgunə koonə jarəwiinə
 kama kama, təya kərə tuunə ka ha nga zanə. Slandanaamə etə
 pərapaa tə tii agi 'waslyakənatii maa, kadə nə təya kaaree ka ci.
 Də fanatii ha'ə nə tii ka əlyaanə zanə agyanətii etə na shi kədəhə.

2 Ha'ə maa, tə'i hara ənji lan̄ə na nə'u bwaya slənati. Kadə nə hara
 ənjə a dzaana rəgwa nga goon̄gaanə əsə putə nga slənati. 3 Ma tii,
 kadə nə təya da riiba duunə də waabə koonə jirakənə ka puutəma
 də gəna goonə. Daga njukə nə Mala gənjwanatii matasəkakii. Pooshi
 əndə zamaginə də tii ka tsəfə njunyinə shanjə.

4 Acii, ma Əntanfə, paa ci caamə aagi malaa'ikanyiitə dfaadīi
 'waslyakəənə. Amma aagi gunə 'wa'agərə ci tə tii, ənjə a gwaaləgi
 tə tii davə agi matəku təku ha ruku ruku, ka gəra uusəra nga la
 gənjwanə. 5 Ha'ə nə ənjitə sha dfaadīi 'waslyakəənə nga njukə əsə,
 paa ci caamə aagitii. Ci dīi wunəgi ci rəgwa ka ma'inə, ca bulya aasəkə
 duuniya aagyanə ənjitə mashiimə tə ci, zagi uushi'inə patə, see ənji
 mədfəfə mbə'i, tighəsə də Nuuhu etə nja waaza rəgwa nga goon̄gaanə
 ka ənja. 6 Ha'ə nə vəranyiitə dīi ləmətii *Sadooma da *Gwamoorə
 əsə, kə zamagi Əntanfə də gunə. Də ha'ə baarii ci oo'i, ha'ə fanəkii
 də ənjitə paa tii ka fa wabənaakii. 7 Amma, ma *Luudu, əndə goon̄ga

1:14 1.14 2 Koor. 5.1; 2 Tim. 4.6; Yooh. 21.18-19. **1:16** 1.16-18 Mat. 17.1-8. **1:19** 1.19
 Jab. 119.105; Rooma 1.2; 13.12; 1 Piita 1.10-11. **1:21** 1.21 2 Tim. 3.15-16. **2:1** 2.1-22 Yahu.
 4-13. **2:1** 2.1 Mat. 7.15. **2:3** 2.3 1 Tim. 6.5. **2:4** 2.4 1 Piita 3.19-20; Yahu. 6. **2:5** 2.5
 3.6; 1 Piita 3.20. **2:6** 2.6 'Wat. 19.24-25; Luka 17.29; Yahu. 7.

nji ci akəŋwacii Əntaŋfə, kə zhimagi səkii tə ci putə ŋga əjjiŋəne ŋga ənja. Ma ca, kə luupaa Əntaŋfə tə ci ka saa'ikii, ⁸ acii əntaa maŋgərəkiki əndə nji ci. Makə ndzaa ci ahada ənja, pukyanə ŋga ha patə, agi neenə nə ci ka slənatii, agi fanə nə ci uushi'itə nji təya waabə. Amma, makə dīi ci ka əndə gooŋga, kə biipaa ka ci səkə ka shaŋə nə sətə njii təya daada.

⁹ Ma uushi'itə daadīi Slandanaamə ha'ə patə, ka baarəginə oo'i, kə shii ci rəgwatə luupaanəkii ənjitə ca ŋgwalə aciikii agi cibatii. Ma bwaya ənji əsə, kə shii ci hatə kapaanəkii tə tii, təya cibə, ka gəra uusəra ŋga la gəŋwanə. ¹⁰ Ma ənjitə ca nə'u sətə mwayi ginə, təya bərapaa dūunuunə ŋga Əntaŋfə, tə tii cibeənəkii palee.

Ma majirakinə ŋga ənjitsə cii kya ba koonə, paa tii ka ŋgwalənə taa acii ŋgutə uushi shaŋə, paa tii ka luuvə wabənə ŋga ənda. Taa tə uushi'itə da məghərəvənə dagyə maa, paa tii ka dūunətənə, see dzaananə tə tii. ¹¹ Amma, ma malaa'ikanyinə, tə'i tii da baawəda da ŋgeerənə ka shaŋə, palee ka ənjitsa. Patə da ha'ə, paa tii ka dzaananə tə tii, paa tii ka kərə wulatīi aakəŋwacii Əntaŋfə əsə. ¹² Amma, ma majirakinə ŋga ənjitsa, agi daadanə nə tii uushi'inə yadə hiima. Kə ndzaa tii makə uushi'inə ŋga bilinə ətə ca poo wata ka kəəsənə, ənjə a bəələ tə tii. Agi dzaananə nə tii sətə mashiimə tii ginəkii. Makə sətə ci sə ŋga bilinə a za, ha'ə zanətīi əsə. ¹³ Kadə ki'inə nə Əntaŋfə ka tii shikwatīi də ciba, makə sətə ci təya cibəe ka hara ənji. Acii ma təya, agi moonə nə tii da ŋgərəkikinə taa ka rəgwa ginə ŋga ənja. Ma ndzaanə goonə da tii agi gəshinə, sə ŋga ayinə koonə. Agi kadəesəkənə ka tii nə jarəwiitə ci təya kyaara koonə. ¹⁴ Kə ŋgərəgi aalə makinə haŋkalatīi patə, pooshi daada 'waslyakəənə ka mbu'unə ka tii shaŋə. Taa da nee tii ka ənjitə ma'ə madamə ŋgeerənə agi nə'unə tə Əntaŋfə, təya kyaara ka tii jarəwiinə kama kama ka dəməgərəginə də tii aagi daada 'waslyakəənə. Kə daŋi tii ka maviinə ŋga aalə uushi'inə ŋga *duuniya. Kə naalagi Əntaŋfə tə tii. ¹⁵ Kə kagi tii rəgwa gooŋga, təya nə'u rəgwa ŋga Balaamə uuzənə ŋga Bi'oorə. Ma ca, kə ŋgərəgi suuna ŋga kwaba haŋkalaakii ka ha'ə kə aali ci rəgwa ŋga da ŋgərəkikinə kaa ca upaagi. ¹⁶ Amma kə wazhi Əntaŋfə ka ci putə ŋga 'waslyakəənaakii, ka ha'ə kə wabi vaməndaakii da ci makə əndə shiŋkinə ka saa'ikii. Makə mwayi ci slənə 'waslyakəənə agi mabaanaakii, vaməndakii a tsəŋagi ka ci rəgwa.

¹⁷ Ma majirakinə ŋga ənjitsa, kə ndzaa tii makə gəərə ətə ifəgi ma'inə davə, makə kurabiinə ətə ci mədə a ŋgərəgi. Kə tasəkapaa Əntaŋfə ka tii ha agi mandə təkunə ruku ruku. ¹⁸ Acii ma təya, agi daada məza wabənə nə tii ka dūunətə də nətīi. Agi aalə jarəwiinə ŋga tsəku də ənjitə ca bwasee ka nə'u rəgwa ŋga ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə. Kə mwayi tii təya ləbə da tii, kaa təya slənə makə sətə mwayi shishinətīi. ¹⁹ Agi banə nə tii ka ənja, “Ka upaanə nuunə dimwaanə.” Amma, ma tii boo, maviinə ŋga ŋgərəkikinə nə tii. Acii patənə ŋga sətə ŋgərəgi haŋkala ŋga ənda, kə daŋi əndəkii ka mava ŋga səkii. ²⁰ Ma ənjitə bwasee ka da ŋgərəkikinə putə ŋga

2:7 2.7 'Wat. 19.1-16. **2:9** 2.9 Ayb. 4.7; 1 Koor. 10.13; Səniinə 3.10. **2:10** 2.10 Yahu. 7-8. **2:11** 2.11 Yahu. 9. **2:12** 2.12 Yahu. 10. **2:13** 2.13 Yahu. 12. **2:14** 2.14 Mat. 5.28; 2 Tim. 3.6. **2:15** 2.15 Baan. 22.7,17; Yahu. 11. **2:16** 2.16 Baan. 22.28-31. **2:17** 2.17 Yahu. 13. **2:19** 2.19 Yooh. 8.34; Rooma 6.16.

shiinē tē Slandanaamē Yeesu Alēmasiihu Maluu gaamē, madfa kē ʔnyī tii ka kapaa nētii, ŋgərəkikiinēkii a ʔnē ka ŋgərēgi hanjalatii, ma ndzaanatii, ka ʔanē bwayakii ka shanē, palee ka ʔtē shi tēya nji agikii, tii ma'ē mashiimē tē Yeesu. ²¹ Ma tii, guja mashiimē tii rēgwa ŋga goonḡaanē dēnwa'ē, acii kē ʔnyī tii ka kagi goonḡaanē, tēya naanagi ka fa sētē bii ʔntanḡfē ka tii. ²² Weewee kē dīi agyanētii makē sētē bii ʔndē'i wabənē tuu'ina: “Kē ʔnyī ʔda ka na'agi vaananaakii, kē ʔnēgərē mayibē dagēla ka gwadalēna agi ndzaba.”

3

*ʔnyanē ŋga Yeesu *Alēmasiihu aagi duuniya*

¹ Kadashinyinaakya, bēra'inē ŋga lēkalēkataaki ʔnē cii kya naahē koonē. Ma lēkalēkatēnyiitē kyakya'ē, ka buurētənē koonē agyanē sētē uugi unē shiinē, koonā ʔa ŋunyi hiima agyanēkii ŋga'ē. ² Patənē ŋga sētē wabi anabinyinē ŋga ʔntanḡfē ŋukē, ʔa sētē bii Maluu gaamē Slandana, waatoo ʔtē waazii maslōkee ʔnji koonē, ga ca zaanē koonē shanē.

³ Ma sētē ʔanuunē, shiimē oo'i, ma ʔtsē duuniya kēdēhē ka uudənē, kadē shiginē nē ʔnjitē na slēnē patənē ŋga sētē mwayi moodēfētii. Kadē nē tēya tasēkē duunē, ⁴ tēya ba, “ʔntaa ma bii ci ka ʔnyanē nē ca? Mabamē ci ha'ē kwa? Aa maanē dīi? Kē mēētēgi dēsēnaamē patē. Njananē ka saa'itē tagii ʔntanḡfē uushi'inē ka dēnē ʔndzē'i ʔsē, pooshi sētē zhi'i taa gi'u.” ⁵ Ma wabi tii ha'ē, kē mwayi tii ʔanē makē kē zaanē ka tii oo'i, daga ŋukē dē batē wabənē ḡhēnyi ʔntanḡfē sēkēntanḡfē da hanyinē. Dagi ma'inē ḡhēnyi ci hanyinē. Ma'inēkii ca ḡrē tē hanyinē ʔsē. ⁶ Ma'inēkii ʔsē zamagi dē duuniyatē ŋga ŋukē. ⁷ Ha'ē ʔsē nē sēkēntanḡfē da hanyiinē caama nee ʔndzē'i. Dē wabēētē shigi da ma ʔntanḡfē kapaa ci duuniya ka ḡrē dē ḡunē. ḡunēkii na zamagi dē duuniya, uusēratē nii kēya la ḡēnwanē da zama dē bwaya ʔnja.

⁸ Kadashinyinaakya, ga ca zaanē koonē nē uushi rēnḡwē: ma uusēra rēnḡwē da fēzē dēbu'u, kē ndzaa tii mbērē mbērē akēnḡwacii Slandanaamē. ⁹ Ma Slandana, paa ci raara'ē agi ʔa sētē bii ci ʔanē, makē sētē ci hara ʔnjē a hiima oo'i, raara'ē nē ci. Amma sē'wanē cii kēya sē'wa tuunē, acii paa ci ka moonē ca zamagi dē taa wu. Kē mwayi ci taa wu patē ca bwasee ka slēnē 'waslyakēnē.

¹⁰ Amma shiimē oo'i ka shinē nē uusēra ŋga Slandanaamē. Habēsē makē mahērē nē uusērakii a shi. Uusērakii nē sēkēntanḡfē a dzagi dēralyalē makē dzanē ŋga vēna. Patənē ŋga sētē agintanḡfē, kadē hēnēginē nē ḡunē. Kadē zaginē nē hanyinē da patənē ŋga sētē asēkēkii dza'ē rarē'i.

¹¹ Makē kē shii unē oo'i, kadē zaginē nē uushi'iitē ha'ē patē, kē dēbēe una ndzaanē malaabakii ŋga'ē, una kapaa patənē ŋga nuunē ka ʔntanḡfē. ¹² ḡeramē uusēratē nii kēya mbu'ya, ciḡēmē dē ŋgeerēnē kaa uusērakii a mbēsha pii pii. Ma uusērakii, kadē hēnēginē nē sēkēntanḡfē mēdēkē, kadē slēwaginē nē sētē davē patē acii iza'unē

2:20 2.20 1.11; Mat. 12.45. **2:21** 2.21 Luka 12.47-48. **2:22** 2.22 Waḡ. 26.11. **3:1** 3.1 1 Piita 1.1. **3:2** 3.2 Yahu. 17. **3:3** 3.3 Yahu. 18; 2 Tim. 3.1. **3:4** 3.4 Irim. 17.15; ʔzaki. 12.22; Mat. 24.27,48-51. **3:5** 3.5 'Wat. 1.6-9; Ibēr. 11.3. **3:6** 3.6 2.5; 'Wat. 7.11-21; Mat. 24.37-39. **3:8** 3.8 Jab. 90.4. **3:9** 3.9 3.15; 1 Tim. 2.4. **3:10** 3.10 1 Tees. 5.1-2; 1 Piita 4.7.

nga gunə. ¹³ Amma, ma amə naamə, kura ha dadagyə da kura hanyinə caama gəra, makə sətə dii Əntanfə aləkawalə nga viinə kaamə. Ma dava, goongaanə na ndzaanə davə.

¹⁴ Kadashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i kura uushi'inə nuuna upaa ha'ə, ciŋəmə də ŋgeerənə, kəneemə ka ndzaanə goonə də ŋga'ə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə akəŋwacii Əntanfə, una ndzaanə aŋi jamənə. ¹⁵ Wunəpaamə liminuunə ŋga'ə, koonə fa. Ma nə Slandanaamə ka sə'wanə zəku'i taabu'u shinəkii, kaa ənjə a shii upaa luupaanə. Ma wabəətsa, kə nyaahə kadashinə gaamə ndzəkəŋushi'inaamə Bulusə koonə ha'ə də shiitə vii Əntanfə ka ci.

¹⁶ Ma ləkələkətənyinaakii patə, kala hatə wabi ci agyanə uushi'iitsa, kə wabi ci makə sənə cii kya ba koonə əndzə'i əsə. Tə'i hara uushi'inə asəkə ləkələkətətə nyaahə ci, dzawə ka liminə nə paaratəginə. Ma ənjitə mashiimə goongaanə, waatoo ənjitə pooshi kəŋaanə ka hakii, paa tii ka batənə də rəgwakii. Aŋi d'anə nə tii ha'ə də hara wabənə asəkə ləkələkətə ŋga Əntanfə əsə. Mashiimə tii natii gəŋwanə ci təya alya agyanətii də ciinətii.

¹⁷ Kadashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i ənji na da ha'ə, ŋgərətəmə nuunə acii ga təya kyaara koonə jarəwiinə kama kama ŋga ŋusləginə duunə a rəgwa Əntanfə. ¹⁸ Ma d'anuunə, dəmə aakəŋwə aakəŋwa də shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə, una dzə aakəŋwə aakəŋwa də shii pwapoonaakii əsə. Ŋga Aləmasiihu nə duunuunə daga ənshinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Yoohana

Wabənə aɣyanə Əndətə ca vii əpinə

¹ Waniinə ca naahə koonə aɣyanə Əndətə ca vii əpinə ka əŋja. Ma ca, wabənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Daga Əntaŋfə ma'ə matagamə duuniya nə ci. Kə fii inə wabənəkii, kə nee inə ka ci də giniinə, kə caamiinə tə ci də giniinə, ina tabətə tə ci də ciiniinə əsə. ² Ma əpiitə ci wabənəkii a vii, kə baarəgi Əntaŋfə keenə. Kə nee inə ka əpinəkii əsə, kə seedii inə, ina waaza koonə aɣyanəkii, waatoo, əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Daga ka 'watəginə nə tii ka ha rəŋwə da Dii, Əntaŋfə Dii a baarəgi keenə tə ci. * ³ Ma sətə nee inə, fii inə də limiinə əsə, ci ciina waaza koonə noonə əsə, koonə ləbə deenə, ədzəmaamə a ndzaanə ka hakii aɣi ləbəənə ləbiinə da Dəsənaamə da Uuzənaakii Yeesu *Aləmasiihu. ⁴ Ma ciina naahə koonə wabəətsa, kaama də moodasəkə ka shaŋə.

Ndzaanə aɣi macamə ha

⁵ Wiinə wabənə fii inə da ma *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ənə ciina ba koonə oo'i, camə saakii nə Əntaŋfə, pooshi uushi təkunə təkunə ashikii taa gi'u.

⁶ Madə kə bii amə oo'i, maləbəkii naamə da Əntaŋfə, amma ama dzə aakəŋwa də də slənə ŋga təkunə, ci nə kə dii amə ka majirakinə ətsə aɣi wabənə gaamə da slənə gaamə. ⁷ Amma, madə aɣi də slənə ŋga camənə naamə, makə sətə dii Əntaŋfə aɣi camənə, də ha'ə ndzaanaamə maləbəkii, amə patə. Idənə ŋga Yeesu Uuzənaakii əsə a laabagi taamə aɣi patənə ŋga 'waslyakəənə gaamə.

⁸ Madə kə bii amə, pooshi 'waslyakəənə ashaamə, kə ha'waamə də naamə na. Pooshi gooŋga ashaamə shaŋə əsə. ⁹ Madə kə baabagyaamə 'waslyakəənə gaamə ka Əntaŋfə, ka tifyaginə nə ci kaamə, ca laabagi taamə aɣi ghatə gooŋgaanə gaamə patə. Aci, ma ca, sətə bii ci patə, ka mbu'utəginə nə ci, əndə gooŋga nə ci əsə.

¹⁰ Madə kə bii amə, madamaamə 'waslyakəənə, ci nə kə zhi'wee amə ka Əntaŋfə ka majiraka. Pooshi wabənaakii a ədzəmaamə əsə.

2

*Yeesu *Aləmasiihu nə Matsakə taamə*

¹ 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya naahə koonə wabəətsə ha'ə, aaci goona dii 'waslyakəənə. Amma, maa kə dii əndə 'waslyakəənə, tə'i əndə ka kədii ka madəbama gaamə abii Dəsənaamə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu əndə gooŋga. ² Ci əŋki ka putə gaamə, kaa Əntaŋfə a tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə. Əntaa wata 'waslyakəənə gaamə, amə daanaamə, amma da i ŋga patənə ŋga əŋji a duuniya.

1:1 1.1 2.13-14; Yooh. 1.1-2,14; 4.14; 6.35; 8.12; 11.25. * **1:2** 1.2 seedanə: Yooh. 15.27. **1:4** 1.4 Yooh. 15.11. **1:5** 1.5-7 Yooh. 8.12. **1:5** 1.5 1 Tim. 6.16. **1:6** 1.6 2.4. **1:7** 1.7 3.5; Isaa. 2.5; Ibə. 9.12; Səniinə 1.5. **1:9** 1.9 Jab. 32.3-5. **2:1** 2.1 Rooma 8.34; Ibə. 7.25. **2:2** 2.2 4.10; Yooh. 1.29.

³ Maa kə slənətaamə sətə bii Əntanǝfə kaamə, ci ca baarii oo'i, kə shii amə tə ci. ⁴ Taa wu patə ca ba oo'i, kə shii ci tə ci, amma maslənətəmə ci də sətə bii ci, majirakə nə tsarə nga əndətsa, pooshi goonǝa ashikii.

⁵ Amma, ma əndətə ca slənətə sətə bii Əntanǝfə, ci ca uudə tə Əntanǝfə tantanyinə. Də ha'ə caama shii oo'i, ləbə naamə da i ci. ⁶ Taa wu patə ca ba ləbə ka hakii da Əntanǝfə nə ci, see a ndzaa ci makə sətə nji Yeesu Aləmasiihu.

Kura wabəənə agyanə uudəshinə

⁷ Kadashinyinaakya, əntaa kura wabəətə pooshi unə sha fii cii kya naahə koonə, amma iirə wabəənə, waatoo, ətə shi una fii daga ka saa'itə 'watəgyuunə fa wabəənə nga Əntanǝfə. Ma iirə wabəətsa, kə fagyuunə. ⁸ Patə da ha'ə, ma wabəəənə cii kya naahə koonə agyanəkii, tə'i kura uushi agikii. Acii ma wabəətsa, kə nee ənji ka kura kuraanəkii agi ndzaanə nga Yeesu Aləmasiihu da agi ndzaanə goonə, makə wiinə təkunə ka dzəginə, wiinə bərənə nga tantanyinə əsə agi bərənə.

⁹ Taa wu patə ca ba oo'i, agi d'a slənə nga camənə nə ci, amma ca kaaree ka ndzəkəŋuci, ma əndətsa, ma'ə ci agi təkunə ca'ə əndzə'i.

¹⁰ Taa wu patə ca uudə tə ndzəkəŋuci, agi camənə nə ci. Ma ci əsa, pooshi uushi ətə ca kavə əndə ka pu'unə ashikii. ¹¹ Amma, taa wu patə kaaree ka ndzəkəŋuci, agi təkunə nə ci, agikii cii kəya wii, mashiimə ci hatə cii kəya dzə aa dəvə, acii moorəfəkii nə ci acii təkunə.

¹² Manjeevənaaki, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə tifyagi Əntanǝfə koonə 'waslyakəənə goonə putə nga ləmə nga Aləmasiihu.

¹³ Unə masariina, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə shii unə tə Əndətə ndzaanə daga Əntanǝfə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyiinə əsa, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə jaalii unə agyanə *Seetanə.

¹⁴ 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya buurətə koonə wabəətsa, acii kə shii unə tə Əntanǝfə Dəsənaamə. Unə masariina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə shii unə tə Əndətə ndzaanə daga Əntanǝfə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyiina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə kəŋaanuunə ndihə ndihə agi nə'unə tə Aləmasiihu, tə'i wabəənə nga Əntanǝfə a ədzəmuunə, kə jaalii unə agyanə Seetanə əsə.

¹⁵ Goona uudə *duuniya, goona ka nuunə ka uushi'inə nga duuniya əsə. Taa wu ca uudə duuniya, paa ci agi uudənə tə Dəsənaamə ətsa.

¹⁶ Ma sətə ci ənjə a d'a agi duuniya, waatoo, ka d'anə nə tii sətə ca kadeesəkə ka shishinətii, təya moo uushi'inə nga duuniya, təya duunətə natii nə putə nga uushi'inə nga duuniya ətə aciitii. Ma ətsə patə, əntaa daga Əntanǝfə Dəsənaamə shigi, amma asəkə duuniya.

¹⁷ Duuniyakii əsa, agi uudəginə, da patənə nga uushi'inə ətə ci əndə a moo asəkətə ca uudəgi. Amma, ma əndətə ca slənə sətə mwayi Əntanǝfə, tə'i ci da i əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

2:4 2.4 1.6; 4.6; Yooh. 3.21; 8.44; 16.13. **2:5** 2.5 2.17; 5.3; Yooh. 14.15; 2 Yooh. 6. **2:6** 2.6 Yooh. 13.15; 15.5. **2:7** 2.7-8 4.11; Yooh. 13.34. **2:7** 2.7 2.24; 3.11. **2:8** 2.8 Yooh. 1.9-10; 8.12; Rooma 13.12. **2:9** 2.9 3.10,15; 4.20. **2:10** 2.10 Jab. 119.165; Rooma 14.13. **2:11** 2.11 Yooh. 12.35-36. **2:12** 2.12 Slənə 4.12. **2:13** 2.13-14 1.1-2. **2:15** 2.15 Yak. 4.4. **2:16** 2.16 Wab. 27.20; Rooma 13.14; Af. 2.3; Yak. 4.16. **2:17** 2.17 Mat. 7.21; 1 Koor. 7.31.

*Əndə daawaanə nga *Aləmasiihu*

¹⁸ Manjeevənaakya, kədəhə nə duuniya ka uudənə. Kə shi ənjə a bii koonə oo'i, kadə nə Əndə Daawaanə nga Aləmasiihu a shigi. Taa əndzə'i maa, kə shigi ənji daawaanə nga Aləmasiihu laŋə. Də ha'ə shii amə oo'i, kədəhə nə duuniya ka uudənə. ¹⁹ Ma ənji daawaatse nga Aləmasiihu, agyaamə nji tii. Amma əntaa ənji gaamə nga gooŋga nji tii. Acii kii dzəgi tii satii. Acii maci ənji gaamə nji tii nga gooŋga, kadə pooshi tii dzəgi agyaamə. Amma dzəginatii agyaamə baarii oo'i, tantanyinə, əntaa ənji gaamə nə tii. ²⁰ Ma unə, kə vii Malaaba Əndə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ha'ə əsə shii unə wabənə nga gooŋga, unə patə. ²¹ Ma cii kya naahə koonə, əntaa acii mashiimuunə gooŋgaanəki, amma kə shii unə. Kə shii unə əsə, pooshi jirakənə ka shiginə agi gooŋgaanə.

²² Makə ha'ə diya, wu dii nə majiraka? Əndətə bii oo'i, əntaa Aləmasiihu nə Yeesu, ci nə majiraka. Əndə daawaanə nga Aləmasiihu nə ci. Kə kaaree ci ka Dəsənaamə tii da Uzənaakii. ²³ Acii taa wu patə kaaree ka Uzənə nga Əntanfə, paa ci ləbə da Dii əsə. Amma, taa wu patə luuvə oo'i, Uzənə nga Əntanfə nə Yeesu, ləbə nə ci da Dii.

²⁴ Ma wabənə nga Əntanfə ətə cuuna fa 'watəginə ka saa'itə waazii ənji koonə nga təkəŋwanə, kəsəpaamə asəkə ədzəmuunə. Madə kə kəsəpaa unə uushi'iitə fii unə daga ka 'watəginə, ka ndzaanə nuunə ləbə ka hakii da Dəsənaamə da Uzənaakii taa guci patə. ²⁵ Tə'i sətə bii Yeesu Aləmasiihu ka viinə nə ci kaamə, waatoo, əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

²⁶ Ma wabəətə nyaahə nyi koonə patə, agyanə ənjitə ca da gazhi'waanə nga nısləginə duunə. ²⁷ Amma, ma una, kə vii Aləmasiihu koonə Malaaba Ma'yanə. Makə a ədzəmuunə nə Malaaba Ma'yaatsa, pooshi bahə alə əndə dzəgunənə koonə ma'ə. Acii Malaaba Ma'yanəki ca dzəgunə koonə patənə nga uushi'inə. Ma sətə cii kəya dzəgunə koonə əsa, gooŋga, pooshi jirakənə agikii. Acii kii, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu makə sətə jigunyi Malaaba Ma'yanə koonə.

²⁸ Ma ənə dii manjeevənaakya, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu Aləmasiihu. Maa kə dii unə ha'ə, pooshi ədzəmaamə ka udzənə, pooshi amə ka umbənə acii kii acii ayinə saa'itə nii kəya ənya. ²⁹ Kə shii unə, ma Yeesu Aləmasiihu, əndə gooŋga nə ci. Acii ha'ə, shiimə oo'i, taa wu patə ca slənə də gooŋgaanə, uuzənə nga Əntanfə nə ci.

3

Manjeevənə nga Əntanfə naamə

¹ Una, tsaməmə makə sətə uu'i Əntanfə Dəsənaamə taamə! Ha'ə kə 'wii ci taamə manjeevənaakii. Weewee manjeevənaakii naamə əsə. Ma səndə dii mashiimə ənji *duuniya taamə oo'i, manjeevənə nga Əntanfə naamə, acii pooshi tii shii tə Dəsənaamə.

² Kadashinyinaakya, kə uugi amə ndzaanə ka manjeevənaakii, iitə sanjə naama ndzaanə aakəŋwa? Amma, ma sətə shii amə, ma saa'itə

2:18 2.18 4.3; Mat. 7.15; 2 Yooh. 7. **2:19** 2.19 Slənə 20.30. **2:20** 2.20 2.27. **2:22** 2.22 4.3; 2 Yooh. 7. **2:23** 2.23 4.15; 5.1; Yooh. 5.23; 15.23; 2 Yooh. 9. **2:24** 2.24 2.7. **2:25** 2.25 Yooh. 5.24. **2:27** 2.27 Irım. 31.34; Yooh. 14.16; 16.13. **2:28** 2.28 3.21; 4.17; Yooh. 5.22; 15.5. **2:29** 2.29 3.10. **3:1** 3.1 3.10; 4.6; Yooh. 1.12; 3.16.

nə Aləmasiihu a ənya, ka ndzaanə naamə makə naakii, acii ka neenə naamə ka ci paŋgəraŋə a babara. ³ Taa wu patə ca ka nəkii oo'i, ka danə ha'ə makə ətsa, wa ca ndzaa yadə 'waslyakəənə makə sətə ndzaa Aləmasiihu yadə 'waslyakəənə.

⁴ Taa wu patə ca dfa 'waslyakəənə, agi taŋəginə nə ci bariya ŋga Əntaŋfə. Acii taŋəgi bariya ŋga Əntaŋfə nə da 'waslyakəənə. ⁵ Kə shii unə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu, kaa ca ŋgərəgi 'waslyakəənə gaamə. Ma ca, pooshi 'waslyakəənə ashikii. ⁶ Acii ha'ə, ma əndətə ndzaa ləbə ka hakii da ci, paa ci ka dfaada 'waslyakəənə. Amma, taa wu patə ca dfaada 'waslyakəənə, mashimə ca nee ka ci, mashiimə ci tə ci əsə.

⁷ Manjeevənaakya, goona kapaa rəgwa ka ənjə a ha'utə duunə. Acii see əndətə ca dfa slənə ŋga goonŋaanə nə əndə goonŋa, makə sətə dīi Aləmasiihu əndə goonŋa. ⁸ Ma əndətə ca ndzaa ka dfaada 'waslyakəənə, əndə ŋga Seetanə nə ci. Acii ma Seetanə, kə ndzaa ci ka dfaada 'waslyakəənə daga 'watəginə ŋga duuniya. Ma shigi *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, kaa ca shi ka uulagi slənə ŋga Seetanə.

⁹ Ma əndətə ndzaa ka uuzənə ŋga Əntaŋfə, paa ci ka ndzaanə ka dfaada 'waslyakəənə, acii tə'i wabənə ŋga əpinə asəkə ədzəməkii. Makə dīi ci Əntaŋfə nə Dii, paa ci da rəgwa ŋga dfaada 'waslyakəənə. ¹⁰ Wiinə səndə təkēe ka manjeevənə ŋga Əntaŋfə da ŋga Seetanə: ma əndətə pooshi ka slənə uushi ŋga goonŋa, əntaa uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Ha'ə əsə nə əndətə pooshi ka uufənə tə ndzəkəŋuci.

Uufəshinə

¹¹ Ma bii nyi ha'ə, acii wiinə sətə fii unə daga ka 'watəginə saa'itə fii unə wabənə ŋga Əntaŋfə, waatoo tyasə see a uufəshaamə. ¹² Gaama ndzaa makə ŋga Kaa'inu. Ma ca, əndə ŋga *Seetanə nə ci. Kə bələgi ci tə ndzəkəŋuci. Acii mi saŋə bələgi ci tə ca? Acii ma slənə ŋga ndzəkəŋuci, ŋunyikii. Ma naakii slənə əsa, bwayakii.

¹³ Ndzəkəŋushi'inəkya, mada bərapaa ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə tuunə, ga ca dfa koonə ka sə ŋga hurəshishinə. ¹⁴ Ma amə kamə, kə shii amə, ma ŋga ŋukə, makə maməətə ənji njaamə. Amma, ma əndzə'i, ənjitə da i kura əpinə naamə. Kə shii amə ha'ə, acii agi uufənə naamə tə ndzəkəŋushi'inaamə. Ma əndətə pooshi ka uufəshinə, makə mantə əndə nə ci. ¹⁵ Ma əndətə bərapaa tə ndzəkəŋuci, mbərə mbərə nə ci da mabələ ənda. Kə shii unə, ma mabələ ənda, paa ci da i əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁶ Vəgi əpinə ŋga Yeesu Aləmasiihu ka putə gaamə baarii kaamə makə sətə dəbēe ama uufəshi. Ha'ə naamə əsə, see a vəgyaamə əpinə gaamə ka putə ŋga ndzəkəŋushi'inaamə. ¹⁷ Ma əndətə pooshi ka ətee ka sə ŋga ki'i də haaja, ca təkuree ka nəhə təgunuunə ŋga əndətə ətee, iitə saŋə banəkii oo'i, tə'i uufənə ŋga Əntaŋfə asəkə ədzəməkəya?

¹⁸ Manjeevənaakya, makə ha'ə dīi əna, gaama baŋi wata də ba maamə tanə oo'i, agi uufəshinə naamə. Amma, ma dfaanaama, baarii amə uufəshinəkii də slənə gaamə ka ənja kaa uufəshinəkii

3:2 3.2 2 Koor. 3.18; Fil. 3.21. **3:5** 3.5 1.7; 2.2; 4.10; Isaa. 53.9; Yooh. 1.29; 8.46; 2 Koor. 5.21; Ibər. 4.15; 9.14; 1 Piita 1.19; 2.22,24; 3.18. **3:6** 3.6 3.9; 5.18; Yooh. 15.5; Rooma 6.2,14. **3:8** 3.8 Mat. 12.26-29; Yooh. 8.44. **3:10** 3.10 2.9,29. **3:11** 3.11 2.7-8; 4.11; Yooh. 13.34. **3:12** 3.12 'Wat. 4.8. **3:13** 3.13 Yooh. 15.18. **3:14** 3.14 2.11; Yooh. 5.24; 13.35. **3:15** 3.15 Mat. 5.21-22; Səniinə 21.8. **3:16** 3.16 Yooh. 15.13; Gal. 1.4; Fil. 2.17; 1 Tees. 2.8. **3:17** 3.17 Dzək. 15.7.

a ndzaane nga goonja. ¹⁹ Mad'a kə d'ii amə ha'ə, davə shiinaamə oo'i, ənji nga Əntanjə naamə. Ma ca, da goonja nə ci. Də ha'ə ndzaanaamə də mabaneə ma'yanə akəɲwaciikii, ²⁰ taa ɲgahi kə ɓaarii shishinaamə kaamə oo'i, tə'i ma'inə aa haamə. Aci kə palee Əntanjə ka ədzəmaamə, kə shii ci sətə caama slənə patə əsə. ²¹ Kadashinyinaakya, mad'a pooshi shishinaamə vii kaamə ma'inə, ka kəɲaanənə naamə akəɲwacii Əntanjə yadə ɲgwalənə. ²² Ma patənə nga sətə caama kədii aciikii, ka viinə nə ci kaamə, makə d'ii ci agi nə'utənə naamə wabənaakii, ama slənə sətə kadeesəkə ka ci. ²³ Wiinə səndə bii Əntanjə kaamə danə: see a vii amə goonja ka Uuzənaakii Yeesu Aləmasiihu, ama uudəshi. Ha'ə bii ci kaamə. ²⁴ Ma əndətə ca nə'utə sətə bii Əntanjə, ləbə nə ci ka hakii da Əntanjə. Ha'ə nə Əntanjə əsə, ləbə nə ci ka hakii da ci. Kə vii ci kaamə Malaaba Ma'yanakii. Ci ca ɓaarii kaamə furəɲə oo'i, ləbə ka hakii daamə nə Əntanjə.

4

Rəgwatə ci ənjə a təkəe ka Ma'yanə nga Əntanjə da nga əndə daawaanə

¹ Kadashinyinaakya, mad'a kə fii unə kə bii əndə koonə oo'i, də baawəda nga Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə, goona luuvə ka ci pii pii. Amma paaratəgimə ɲga'ə zəku'i, koonə shii mad'a goonja cii kəya wabə. Aci tə'i majirakinə ɲga anabiinə lanə taa dama patə asəkə duuniya. ² Wiinə makə sətə nuuna mbee ka shiinə oo'i, də baawəda nga Malaaba Ma'yanə ci əndə a wabə: mad'a kə fii unə bii əndə oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu, ma əndətsa, də baawəda nga Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə. ³ Amma, mad'a kə kaareə əndə ka luuvənə oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə Yeesu, ma əndətsa, paa ci da Malaaba Ma'yanə, amma ma'yanə ɲga əndə daawaanə ɲga Aləmasiihu nəndə a ədzəməkii. Ma əndə daawaata, kə fii unə oo'i, kadə nii kəya shi. Kə uugi ci mbu'yanə əsə. Waatə asəkə duuniya əndzə'i.

⁴ Manjeevənaakya, ma unə, manjeevənə ɲga Əntanjə nuunə. Kə mbee ɲgeerənə goonə ka ɲga majirakiitsa, acii ma Ma'yaatsə a ədzəmuunə, kə palee ka ɲga ənjitsə ca nə'u sətə ca kadeesəkə ka *duuniya. ⁵ Ma majirakinə ɲga anabiitsa, pooshi uushi ci təya wabə anəkii, madaamə anə uushi'inə ɲga duuniya. Ənji duuniya a luuvə wabənətii, acii ɲga duuniya nə tii. ⁶ Ma amə, manjeevənə ɲga Əntanjə naamə. Aci ha'ə, taa wu patə shii tə Əntanjə, agi fanə nə əndəkii taamə. Ma əndətə əntaa ɲga Əntanjə nə ci əsə, paa ci agi fanə taamə. Də ha'ə mbeenaamə ka shii kama kamaanə ɲga Ma'yanə ɲga goonja da ma'yanə ɲga jirakənə.

Agyanə uudəshinə

⁷ Kadashinyinaakya, uudəshaamə, acii daga Əntanjə nə uudənə ka shinə. Ma əndətə ca uudə ənja, uuzənə ɲga Əntanjə nə ci. Kə shii ci tə Əntanjə əsə. ⁸ Taa wu nə əndə pooshi ka uudəshinə, mashiimə ci tə

3:18 3.18 Yak. 2.15-17. **3:21** 3.21 2.28. **3:22** 3.22 Yooh. 15.16. **3:23** 3.23 Yooh. 2.23; 13.34. **3:24** 3.24 4.13; Yooh. 14.16; 15.5; Rooma 8.5,9,14. **4:1** 4.1 2.18; Mat. 7.15; 1 Tees. 5.21. **4:2** 4.2 Yooh. 1.14; Rooma 10.9; 1 Koor. 12.3. **4:3** 4.3 2.18,22. **4:4** 4.4 5.5. **4:5** 4.5 Yooh. 3.31. **4:6** 4.6 2.4; 3.1; Yooh. 8.47; 18.37.

Əntañfə. Acii taa mi patə ci Əntañfə a da, putə nga uudəne. ⁹ Wiinə makə səndə baarii Əntañfə uudənaakii taamə furənjə: kə sləkee ci ka Uuzənaakii rənjwə dyanə aasəkə duuniya, kaama shii upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə daciikii. ¹⁰ Wiinə uudəne nga tantanyinə: ma uudəne nga tantanyinə, əntaa tsarə ətə caama uudə tə Əntañfə, amma tsarə ətə uu'i ci taamə, ca sləkee ka Uuzənaakii, Uuzənaakii a əntəgi kaa Əntañfə a tifyagi 'waslyakəənə gaamə daciikii.

¹¹ Kadashinyinaakya, makə kə uu'i Əntañfə taamə lanə, amə maa, uudəshaamə ha'ə. ¹² Pooshi əndə sha nee ka Əntañfə. Amma, maa kə uudəshaamə, ləbə ka hakii daamə nə ci. Patəne nga uudənaakii əsə, tə'i asəkə ədzəmaamə.

¹³ Kə vii Əntañfə kaamə Ma'yanaakii. Də ci shii amə ndilə ndilə oo'i, ləbə ka hakii naamə da Əntañfə. Ci boo, ləbə nə ci daamə. ¹⁴ Ma ina, kə nee inə də giniinə, ci ciina waaza ka hara ənji oo'i, kə sləkee Əntañfə ka Uuzənaakii kaa ca ndzaa ka Maluu nga duuniya. ¹⁵ Taa wu patə bagi paŋgəranə oo'i, Yeesu nə *Uuzəne nga Əntañfə, ləbə ka hakii nə Əntañfə da əndətsa. Ci boo, ləbə nə ci da Əntañfə. ¹⁶ Kə shii amə, kə luuvaamə əsə oo'i, kə uu'i Əntañfə taamə ka shaŋə.

Taa mi patə ci Əntañfə a da, putə nga uudəne. Ma əndətə ca ndzaanə də uudəshinə, ləbə ka hakii nə ci da Əntañfə. Əntañfə boo, ləbə ka hakii nə ci da ci. ¹⁷ Ci baarii oo'i, tə'i patəne nga uudənaakii a ədzəmaamə; də ha'ə naama ndzaanə də mabanee ma'yanə saa'itə nə Əntañfə a da gəjwanə ka ənja, acii makə sətə dii Yeesu, ha'ə naamə asəkə duuniyana. ¹⁸ Pooshi i ŋgwaləne da uudəne ka ləbənə ka ha rənjwə. Madə tə'i patəne nga uudəne a ədzəmə ənda, ka lakəginə nə ci ŋgwaləne. See əndətə ca gəra gəjwanə nə ndzaanə maŋgwaləkii. Acii ha'ə, ma maŋgwala, pooshi patəne nga uudəne a ədzəməkii.

¹⁹ Ma caama uudəshi, acii Əntañfə 'watəgi uudəne taamə. ²⁰ Madə kə bii əndə'i əndə oo'i, "Kə uu'i nyi tə Əntañfə", amma kə kaaree ci ka ndzəkəŋuci, ma əndətsa, majirəkə nə ci. Acii ma əndətə pooshi ka uudəne tə ndzəkəŋuci ətə nee ci də ginəkii, paa ci da rəgwa nga uudəne tə Əntañfə ətə paa ci nee də ginəkii. ²¹ Wiinə səndə bii ci kaamə danə: ma əndətə ca uudə tə Əntañfə, wa ca uudə tə ndzəkəŋuci.

5

*Jaalanə gaamə agyanə *duuniya*

¹ Ma əndətə luuvə oo'i, Yeesu nə Aləmasiihu, uuzəne nga Əntañfə nə əndəkii. Madə kə uu'i əndə tə dii ənda, agi uudəne nə ci tə uuzənaakii əsə. ² Madə agi uudəne naamə tə Əntañfə, ama nə'utə sətə cii kəya ba kaamə, də ha'ə caama shii oo'i, agi uudəne naamə tə manjeevənə nga Əntañfə. ³ Ma uudəne tə Əntañfə, ci nə nə'utənə tə sətə bii ci. Mapaleemə sətə bii ci ka ŋgeerənə gaamə də zəzəkəənə, ⁴ acii taa wu nə uuzəne nga Əntañfə, ka jaalanə nə ci agyanə duuniya. Ma səndə ca kavə taamə ka jaalanə, ci nə vii gooŋga gaamə ka Yeesu.

4:8 4.8 4.16. **4:9** 4.9-10 Yooh. 3.16. **4:10** 4.10 2.2; 3.5; Rooma 5.8,10. **4:11** 4.11 3.11; 4.21; Mat. 5.44-45; 18.33; Yooh. 13.34; 2 Yooh. 5. **4:12** 4.12 2.5; 4.17; Yooh. 1.18. **4:13** 4.13 3.24. **4:14** 4.14 Yooh. 15.27. **4:15** 4.15 2.23. **4:16** 4.16 4.8-10; Yooh. 15.5. **4:17** 4.17 2.28; 4.12. **4:20** 4.20 2.9. **4:21** 4.21 4.11; Mat. 22.34-40. **5:1** 5.1 1 Piita 1.22-23. **5:3** 5.3 2.5; Dzək. 30.11; Mat. 11.30.

⁵ Ma ɛndɛ jaalanɛ agyanɛ duuniya, see ɛndɛtɛ vii goonɔa oo'i, Yeesu nɛ *Uuzɛnɛ nɔa ɛntanɔfɛ.

*Seedanɛ agyanɛ Yeesu *Alɛmasiihu*

⁶ Ma Yeesu Alɛmasiihu, kɛ shi ci aasɛkɛ duuniya, ɛnjɛ a ɔa ka ci bapɛtisɛma dɛ ma'inɛ, ɛnjɛ a bɛlɛgi tɛ ci, idɛnaakii a ɛjigi. ɛntaa wata ɔa ka ci bapɛtisɛma dɛ ma'inɛ, amma kɛ bɛlɛgi ɛnji tɛ ci, idɛnaakii a ɛjigi. Malaaba Ma'yanɛ baarii kaamɛ ɛtsɛ oo'i, ma uushi'iitsa, goonɔa. ɛndɛ goonɔa nɛ Malaaba Ma'yanɛ ɛsɛ. ⁷ Makkɛ nɛ seedawiinɛ.

⁸ Waatoo, Malaaba Ma'yanɛ da ma'inɛ nɔa bapɛtisɛma da idɛnaakii ɛtɛ ɛjigi ci ka putɛ gaamɛ. Ma uushi'iitsɛ makkɛ, ka ma rɛnjwɛ nɛ tii patɛ. ⁹ Mada bii hara ɛnji sɛtɛ nee tii, agi luuvɛnɛ naamɛ. Sakwa nɔa ɛntanɔfɛ dɛi ɛtɛ palee wabɛnaakii ka nɔa ɛnji shinɔinɛ dɛ nɔgeerɛna? Ma ca, kɛ wabi ci agyanɛ Uuzɛnaakii ɛsɛ. ¹⁰ Ma ɛndɛtɛ vii goonɔa ka Uuzɛnɛ nɔa ɛntanɔfɛ, tɛ'i ci da wabɛtsɛ a ɛdzɛmɛkii. Amma, ma ɛndɛtɛ maluuvmɛ wabɛnɛ nɔa ɛntanɔfɛ, kɛ zhi'wee ci ka ɛntanɔfɛ ka majiraka, acii maluuvmɛ ci sɛtɛ bii ci agyanɛ Uuzɛnaakii. ¹¹ Wiinɛ wabɛnɛ nɔa ɛntanɔfɛ kaamɛ: kɛ vii ci kaamɛ ɛpinɛ nɔa ha'ɛ ndɛnjwɛ ndɛnjwɛ. Ma ɛpinɛkii, daciai Uuzɛnaakii shi kaamɛ. ¹² Ma ɛndɛtɛ lɛbɛ da Uuzɛnɛ nɔa ɛntanɔfɛ, tɛ'i ci da ɛpiitsa. Amma, ma ɛndɛtɛ paa ci lɛbɛ da ci, pooshi ci da ɛpinɛkii.

Muudinɛ nɔa wabɛnɛ

¹³ Ma unɛ ɛnɛ vii goonɔa ka Uuzɛnɛ nɔa ɛntanɔfɛ, ma cii kya naahɛ koonɛ uushi'iitsa, koonɛ shii oo'i, tɛ'i unɛ da ɛpinɛ nɔa ca'ɛ ndɛnjwɛ ndɛnjwɛ. ¹⁴ Wiinɛ sɛtɛ ca vii kaamɛ mabanee ma'yanɛ akɛnjwacii ɛntanɔfɛ: taa mi kɛdii amɛ acii, mada ma sɛtɛ kɛdii amɛ acii, kɛ kadeesɛkɛ ka ci, ka luuvɛnɛ nɛ ci kaamɛ. ¹⁵ Makɛ kɛ shii amɛ oo'i, taa mi patɛ kɛdii amɛ acii, agi luuvɛnɛ nɛ ci kaamɛ, kɛ shii amɛ ɛsɛ, agi viinɛ nɛ ci kaamɛ sɛtɛ kɛdii amɛ acii.

¹⁶ Mada kɛ nee ɛndɛ'i ɛndɛ ka ndzɛkɛnjuci ca ɔa 'waslyakɛɛnɛ, wa ca kɛdii acii ɛntanɔfɛ ka putɛ nɔa ɛndɛtsa, mada pooshi 'waslyakɛɛnɛkii mbu'i bahɛ tɛkuree ka upaa ɛpinɛ nɔa ca'ɛ ndɛnjwɛ ndɛnjwɛ. Ka viinɛ nɛ ɛntanɔfɛ ka ci ɛpinɛkii. Waatoo, ka ɛndɛtɛ dɛi 'waslyakɛɛnɛ ɛtɛ pooshi mbu'i bahɛ tɛkuree ka upaa ɛpinɛ nɔa ca'ɛ ndɛnjwɛ ndɛnjwɛ. Amma, tɛ'i 'waslyakɛɛnɛ ɛtɛ ca kavɛ ɛndɛ ka tɛkuree ka upaa ɛpinɛkii. Mabamɛ nyi koonɛ: damɛ dɛ'wa agyanɛ tsarɛkii. ¹⁷ Kala mɛza slɛnɛ patɛ, 'waslyakɛɛnɛ. Amma, tɛ'i harii tsarɛ nɔa 'waslyakɛɛnɛ ɛtɛ pooshi mbu'i bahɛ tɛkuree ka upaa ɛpinɛ nɔa ca'ɛ ndɛnjwɛ ndɛnjwɛ.

¹⁸ Kɛ shii amɛ oo'i, ma ɛndɛtɛ ndzaa ka uuzɛnɛ nɔa ɛntanɔfɛ, paa ci ka ndzaanɛ ka ɔaada 'waslyakɛɛnɛ, acii agi nɛhɛnɛ nɛ Uuzɛnɛ nɔa ɛntanɔfɛ tɛ ci. Acii ha'ɛ pooshi *Seetanɛ ka ureenɛ ka ci. *

¹⁹ Kɛ shii amɛ oo'i, manjeevɛnɛ nɔa ɛntanɔfɛ naamɛ. Patɛnɛ nɔa ɛnjitɛ mashiimɛ tɛ ɛntanɔfɛ, acii Seetanɛ nɛ tii.

²⁰ Kɛ shii amɛ oo'i, kɛ shi Uuzɛnɛ nɔa ɛntanɔfɛ, ca vii kaamɛ hanɔkala nɔa shiinɛ tɛ ɛntanɔfɛ ɛndɛ goonɔa. Ma amɛ, lɛbɛ naamɛ da ci daciai

5:4 5.4 Yooh. 16.33. **5:5** 5.5 4.4; Rooma 8.37. **5:6** 5.6 Yooh. 16.13; 19.34. **5:7** 5.7-9 Yooh. 5.36-37. **5:10** 5.10 Rooma 8.16; Gal. 4.6. **5:11** 5.11 Yooh. 3.16-18. **5:12** 5.12 Yooh. 3.36; 5.24. **5:13** 5.13 Yooh. 20.31. **5:14** 5.14 Yooh. 15.16. **5:16** 5.16 Mat. 12.31; Ibɛr. 6.4-6. * **5:18** 5.18 3.6,9-10; Seetanɛ: Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3. **5:19** 5.19 Yooh. 12.31; Gal. 1.4.

Uuzənaakii Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Əntanfə Əndə gooŋga. Daciikii shi əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

²¹ 'Ya'ə manjeevənaakya, goona paslə tə uushi'iitə əntaa Əntanfə ŋga gooŋga.

Bəra'inə nga ləkaləkatə nga Yoohana

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki masara nga Ikəliisiya. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə da manjeevənaaku, matadə minə daga Əntanƒə. Kə uu'i nyi tuunə dərəva. Əntaa wata nyi daanəki uu'i tuunə, amma da i patənə nga ənjitə shii goonƒaanə nga Əntanƒə. ² Ma uudənaaki tuunə, acii tə'i goonƒaanəkii a ədzəmaamə. Ka ndzaanə nə goonƒaanəkii a ədzəmaamə əsə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə.

³ Ma Əntanƒə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Uuzənaakii, ka viinə nə tii kaamə pwapoonə, təya dfa kaamə nga'aanə, təya vii kaamə ndzaanə jamə. Ma uushi'iitsə patə, ka ndzaanə nə tii a ədzəmaamə, amə ənə ca nə'u goonƒaanə nga Əntanƒə, ama uudəshi.

Wabənə agyanə uudəshinə

⁴ Yoo, kə ddi nyi moodasəkə ka shaɲə makə lapaa nyi hara manjeevənaaku, agi nə'utə goonƒa nga Əntanƒə nə tii, makə sətə bii Dəsənaamə kaamə. ⁵ Mina, ma səndə banəki ka hə, uudəshaamə. Ma wabənə cii kya naahə ka hə, əntaa kurakii; amma kə fii amə wabənəkii daga ka saa'itə 'watəgyaamə fa wabənə nga Əntanƒə.

⁶ Ma uudənə makə sətə bii Əntanƒə, ci nə nə'utənə wabənaakii. Ma wabənə nga Əntanƒə ətə fii amə daga ka 'watəginə, ci ca ba kaamə kaama ndzaanə agi uudəshinə.

⁷ Ma cii kya ba ha'ə, acii tə'i majirakinə lanə taa dama patə asəkə duuniya. Ma təya, maluuvmə tii oo'i, əndə shiɲkinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Tsarə nga ənjitsə nə majirakinəkii. Tii nə ənji daawaanə nga Aləmasiihu. ⁸ Acii ha'ə, nəhəmə noonə na, koonə shii upaa patənə nga shikwa nga slənə goonə. Mada pooshi ha'ə, ka əteenə nuunə ka shikwakii.

⁹ Ma əndətə pooshi kəɲaanə agyanə dzəgunənə nga Aləmasiihu tanə, amma ka tsəkəvə naakii, paa ci ləbə da Əntanƒə. Ma əndətə kəɲaanə agyanə dzəgunənəkii, ci nəndə ləbə da Əntanƒə Dəsənaamə da Uuzənaakii. ¹⁰ Acii ha'ə, mada kə gi əndə aa hoonə, ca dzəgunə əndə'i uushi pamə ətə madzəmə mbərə mbərə da dzəgunətsə, goona luu tə ci aa hoonə aasii. Taa "Usa da shinə", goona ba ka ci. ¹¹ Acii taa wu bii ka ci "Usa da shinə", kə libə ci da ci agi məza slənaakii.

Muudinə nga wabənə

¹² Tə'i hara uushi'inə bəzəkii cii kya moo banə koonə, amma paa nyi ka naahənə koonə də naahə naahə. Acii agi dfa aniya nə nyi nga dzənə aa hoonə, nya wabə doonə ma da ma, kaama shii ndzaanə ka moodasəkə ka shaɲə.

¹³ Kə nəhəpaa manjeevənə nga cikəɲu tə hə. Ki maa, matadəkii nga Əntanƒə nə ki.

Makkənə ɲga ləkələkətə ɲga Yoohana

1-2 Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki masara ɲga Ikəliisiya ka hə guvaki Gayusə. Kadashinaaki nə hə dərəva. Agi danə nə nyi də'wa kaa ha ndzaanə agi jamənə, shishinəku a ndzaanə jamə əsə makə sətə dīi ədzəməku jamə akəɲwacii Əntanɲfə. ³ Kə shi hara əɲji nə'unə aa hanə, təya ba ka nyi makə sətə cii kwa nə'u goonɲaanə də patənə ɲga ədzəməku. Makə fii nyi ha'ə, kə dīi nyi moodasəkə ka shanə də ndzaanaaku agi goonɲaanə ɲga Əntanɲfə taa guci patə. ⁴ Pooshi uushi palee də da ka nyi moodasəkə makə fanə oo'i, agi nə'u goonɲaanə ɲga Əntanɲfə nə manjeevənaaki.

Kuyiriinə ɲga Yoohana tə Gayusə

⁵ Kadashinaakya, kə nee nyi, əndə goonɲa nə hə agi patənə ɲga slənaaku ka əɲji nə'unə, taa ɲgahi mu'uminə nə hara əɲji agitii.

⁶ Ma əɲjitə cakə hə tə tii, makə shi tii aa hanə, kə wabi tii akəɲwacii Ikəliisiya agyanə uudənaaku. Tuutətə'a, tsakuu tə tii makə sətə kadeesəkə ka Əntanɲfə, kaa təya dzə aakəɲwə agi wiigi'inatii. ⁷ Acii, ma ma'i əɲjitsə ka wiigi'inə, kaa təya slənə ka Yeesu Aləmasiihu. Maluuvəmə tii luu uushi acii əɲjitə əntaa əɲji nə'unə. ⁸ Acii ha'ə, ma amə əɲji nə'unə, ɲga'a maa cakaamə tə tsarə ɲga əɲjitsə də uushi'inə, kaama ndzaa ka guvii-slənətii agi waaza goonɲaanə ɲga Əntanɲfə.

Diyatərifisə da Dimitəriya

⁹ Kə nyaahə nyi magusə ləkələkətə ka Ikəliisiya. Amma, ma Diyatərifisə, maluuvəmə ci kaa ca fa wabənaaki, acii kə mwayi ci gawuunə. ¹⁰ Acii ha'ə, madfa kə gi nyi aa hoonə, ka pukəginə nə nyi ba'akii, nya baabagi bwaya uushi'iitə cii kəya jaarakə aashiinə. Əntaa wata ətsə cii kəya dfaada. Ha'ə maa, agi kaareenə nə ci ka luu mu'umuunə ɲga mu'uminə əɲji nə'unə, ca təɲagi tə əɲjitə ca moo luu mu'umuunatii, ca lakəgi tə tii asəkə Ikəliisiya əsə.

¹¹ Kadashinaakya, ga ha nə'u rəgwa ɲga slənə bwaya bwayaanə, amma nə'u rəgwa ɲga slənə ɲga'aanə. Ma əndətə ca slənə ɲga'aanə, uuzənə ɲga Əntanɲfə nə ci. Amma, ma əndətə ca slənə bwaya bwayaanə, mashiimə ci tə Əntanɲfə. ¹² Ma Dimitəriya, əɲji patə ca dəla də ci oo'i, agi slənətənə nə ci ɲga'ə. ɲga'aanə ɲga slənaakii ca baarii oo'i, agi nə'utənə nə ci goonɲaanə ɲga Əntanɲfə agi taa mi patə cii kəya dfa. Inə maa, kə bii inə koonə oo'i, ɲga'ə nə slənaakii. Kə shii unə boo, goonɲa nə wabənə geenə.

Muudinə ɲga wabənə

¹³ Tə'i uushi'inə lanə cii kya moo banə ka hə, amma paa nyi ka moonə nya naahə ka hə də naahə naahə. ¹⁴ Acii kə kii nyi nə ɲga dzənə aabiiku kədəhə, aɲwa wabə ma da ma.

¹⁵ Wa Əntanɲfə a vii ka hə ndzaanə jamə. Kə nəhəpaa guviinaaɲwə tə hə. Nəhəpaa tə guviinaaɲwə patə ka ləmə ka ləmə.

Ləkaləkətə ŋga Yahuda

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Yahuda, ndzəkəŋuci Yakubu. Ma nya, əndə slənə ŋga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi naahənə nə nyi koonə, ənjitə 'wii Əntaŋfə tuunə, una ndzaanə agi uudənə ŋga Əntaŋfə Dəsənaamə, Yeesu Aləmasiihu a dzə də nəhənə tuunə. ² Wa Əntaŋfə a dfa koonə ŋga'əənə, ca vii koonə ndzaanə jamə da uudənə a ədzəmuunə aakəŋwa aakəŋwa.

Maliminə ŋga jirakənə

³ Kadashinyinaakya, kə dīi nyi aniya ka shaŋə kaa nya naahə koonə agyanə luupaanə ənə upaa amə patə. Amma ma nee nyi, gədfə wa nya naahə koonə kaa nya kədii tuunə koonə dfa gazhi'waanə agi wabənə ŋga Əntaŋfə, əŋjə a vii goŋga. Acii gahu rəŋwə baarii Əntaŋfə goŋgaanaakii ka əŋjaakii. ⁴ Ma bii nyi ha'ə, tə'i hara əŋji ətə pooshi shii tə Əntaŋfə iitəgərə aahadoonə, təya dfa gazhi'waanə ŋga gwazee ka habara ŋga pwapoonə ŋga Əntaŋfə, kaa təya shii upaa rəgwa ŋga dfa tsarə ŋga bwaya uushi ətə kadeesəkə ka tii. Də dfa'nə ha'ə makə ətsə ci təya kaaree ka Yeesu Aləmasiihu Gawə gaamə, Slandanaamə əsə. Daga ŋukə tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə makə sətə nə Əntaŋfə a zamagi də tii.

⁵ Taa ŋgahi kə shii unə sənə cii kya moo banə, amma ŋga'ə ka nyi kaa nya ənə ka buurətənə koonə oo'i, ma ŋga ŋukə, kə luupaa Əntaŋfə tə əŋjaakii kaa təya bwasee ka hanyinə ŋga Misəra. Patə da ha'ə, ma daaba'əkii, kə zamagi ci də hara əŋji ahadatii ətə pooshi vii ka ci goŋga. ⁶ Ha'ə əsə, buurətəmə habara ŋga malaa'ikanyitə pooshi luuvə kaa təya ndzaanə ka hatə dəkəpaa Əntaŋfə tə tii. Ma təya, kə bwasee tii ka hatə dəkəpaa Əntaŋfə tə tii. Wata ca kaalagərə tə tii aagi təkunə ruku ruku. Ma'aanəkii asəkə mahyakahyaka'ə nə tii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. See mada mbu'ya uusəratə nə Əntaŋfə a dfa gəŋwanə ka *duuniya. ⁷ Buurətəmə agyanə vərənyinə ŋga *Sadooma da *Gwamoora da hara vərənyitə kədə kədəhə da tii əsə. Ma əŋji ŋga vərənyitə, kə dzəgərə tii aagi dfa ajijinəənə kama kama, təya bwasee ka rəgwa goŋga. Kə upaa tii shikwatii ŋga ndzaanə agi gunə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ətsə boo, kə ndzaa ka dzalənə paŋgəraŋə ka patənə ŋga əŋja.

⁸ Ha'ə əsə nə ənjitə iitəgərə aahadoonə. Kə sənii tii sənii'nə ətə kavə tə tii ka ajijinətə shishinətii, təya bərəpaa baawəda ŋga Əntaŋfə, təya dzaana tə uushi'iitə dadagyə da məghərəvənə. ⁹ Mikayilu maa, ətə dīi ka gawə ŋga malaa'ikanyinə pata, paa ci dzaanii tə *Seetanə də makii. Saa'itə pii tii da Seetanə agyanə wə ŋga Muusa, paa ci haŋətə naakii nə bahə wabə bwaya uushi aashi Seetanə. Amma wata ma bii ci ka ci, "Wa Əntaŋfə a dzalə tə hə." *¹⁰ Amma ma ənjitə əhadoonə, agi dzaananə nə tii uushi'iitə pooshi tii paaratəgi. Ma təya, makə dabiinə

1:1 1 Mat. 13.55; Mar. 6.3. **1:2** 2 2 Piita 1.2. **1:3** 3 1 Tim. 1.18. **1:4** 4-13 2 Piita 2.1-22. **1:4** 4 Gal. 5.13; 2 Piita 2.1. **1:5** 5 Shig. 12.51; Baan. 14.29-30; 1 Koor. 10.5; 2 Piita 1.12-13. **1:6** 6 1 Piita 3.19-20; 2 Piita 2.4. **1:7** 7 'Wat. 19.1-24; 2 Piita 2.6. **1:8** 8 2 Piita 2.10. * **1:9** 9 Dzək. 34.6; Zak. 3.2; 2 Piita 2.11; Mikayilu: Səniinə 12.7.

nə tii yadə hiima. Acii agi dʻanə nə tii see sətə shigi a moodəfətii. Ma təya dzə də dʻanə ha'ə makə ətsa, gəɲwanə nə tii ka əlyanə aagyanətii.

¹¹ Kə lii ɲgəra'wə tə tii, acii kə ɲgirə tii tsaasədə ɲga Kaa'inu, kə vigi tii natii nə ka dʻa 'waslyakəənə, kaa təya shii upaa də kwaβa, makə sətə shi Balaamə a dʻii. Agi dʻanə nə tii panə da Əntaɲfə makə sətə shi Koorə a dʻii. Acii ha'ə ka zaamaginə nə Əntaɲfə də tii, makə sətə shi ca zaamagi də Koorə. † ¹² Ma agi gəshinə goonə, kə ndzaa tii makə dʻiinə ahadoonə. Pooshi uushi shii tii, madaamə natii nə tanə. Pooshi ayinə agitii əsə. Makə kurabiinə ətə ci mədə a pyawərigi yadə ndzəmənə ɲga vənə nə tii. Makə ənfugiitə pooshi ka poonə taa ka saa'yatii nə tii. Makə ənfugiitə ci əɲjə a mbuudəgi nə tii, təya huurəgi hwa'ə. ¹³ Ma tii, makə ma'iitə ca ɲgərəmə əndə nə tii. Təya dʻavə ka natii nə ayinə. Makə tikisanyiitə pooshi ka kəɲaanənə ka hakii nə tii. Ma təya, kə dəkəpaa Əntaɲfə ka tii ha agi matəku təku ha ruku ruku. Davə nii təya ndzaanə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə.

¹⁴ Agyanə tsarə ɲga əɲjitsa shi Anuuu a wabi. Ma ca, ci nə mədəfənə ɲga slikərənə ndzaɲənə ka Adamu. Kə bii ci, "Kadə nə Slandanə a shi da mala'ikanyinaakii gya'ə pu'unyinə da gya'ə pu'unyinə, yadə baanatənə. ‡ ¹⁵ Ka la gəɲwanə ka patənə ɲga əɲji cii kəya shi. Bwayakii ka shaɲə nə gəɲwanaakii a ndzaanə ka ɲga əɲjitə pooshi nyi'u tə Əntaɲfə, acii bwayakii nə slənətə dʻaadii tii da uushi'iitə baabii tii aashikii." ¹⁶ Ma əɲjitsa, uusəra patə nə tii ka ɲgəərə ma, taa guci patə nə tii ka ɲgəərə ma də hara əɲja, təya dʻa sətə kadəesəkə ka shishinətii, təya hanətə natii na, təya dʻa mandikəndikə wabənə ka gəpətə də əɲja, kaa təya shii nə'u rəgwatii.

Wabənə ka əɲji nə'unə

¹⁷ Kadashinyinaakya, ma wabəətə shi masləkee əɲji ɲga Slan-danaamə Yeesu Aləmasiihu a bii koonə oo'i kadə na dʻa, ga ca zaanə koonə. ¹⁸ Kə ɲjii təya baaba koonə, "Ma ka muudinə ɲga duuniya, kadə nə əɲjə a shigi ətə na ɲusə tuunə. Ma əɲjitsa, paa tii shii tə Əntaɲfə. Agi dʻanə nə tii sətə kadəesəkə ka tii tanə." ¹⁹ Tii nə əɲjitə ca kira təkəshinə aahada əɲja, əɲji ɲga duuniyanə nə tii, pooshi tii shii Ma'yanə ɲga Əntaɲfə.

²⁰ Kadashinyinaakya, ma unə, dʻamə gazhi'waanə ɲga tsakəshinə ahadoonə, koonə shii dzənə aakəɲwa də zəɲanə agi vii gooɲgaanə goonə ətsə shi dʻacii Əntaɲfə ci saakii. Dəmə aakəɲwa də dʻa də'wa də ɲgeerənə ɲga Malaaba Ma'yanə. ²¹ Kavəmə noonə na aagi uudənə ɲga Əntaɲfə, una gərə saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a nəhə təgunuunə gaamə, ca vii kaamə əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə.

²² Tə'i hara əɲji pooshi tii ba'avə. Ma tsarə ɲga əɲjitsa, nəhəmə təgunuunatii. ²³ Luupaamə hara əɲji acii gunə. Ma hara əɲji əsə, nəhəmə təgunuunatii. Amma una dzə də kavə na acii ga təya ɲsləgi duunə. Taa kəjeerənatii maa, mandəkii putə ɲga ajiinənə ɲga ndzaanatii. Acii ha'ə, goona təbətə shaɲə.

Dəlaamə də Əntaɲfə

1:10 10 2 Piita 2.12. † **1:11** 11 Kaa'inu: 'Wat. 4.3-8; 1 Yooh. 3.12; Balaamə: Baan. 22.7,17; 1 Piita 2.15; Koorə: Baan. 16.1-34. **1:12** 12 2 Piita 2.13,17. **1:13** 13 Isaa. 57.20; 2 Piita 2.17. ‡ **1:14** 14 Mat. 25.31; Anuuu: 'Wat. 5.18,21-24; Ibər. 11.5. **1:17** 17 2 Piita 3.2. **1:18** 18-19 2 Piita 3.3; 2 Tim. 3.1; 3.2-6. **1:20** 20 Kwal. 2.7. **1:22** 22 1 Tees. 5.11. **1:23** 23 Zak. 3.2.

²⁴ Dəlaamə də Əntaŋfə. Ci nə əndə da baawəfa ŋga nəhənə tuunə acii goona ŋusləgi gakii a rəgwa. Ka mbeenə nə ci ka ŋgərəgi koonə patənə ŋga 'waslyakəənə goonə, ca kira tuunə ka ndzaanə agi ŋwanjuunaakii, una ndzaanə də moodfasəkə ka shaŋə. ²⁵ Dəlaamə də Əntaŋfə, acii ci daanəkii nə Slandanə agyanə taa mi patə. Ci luupaa taamə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Wa ənjə a dʒuunətə tə ci, ənjə a dəla də ci. Ci ca dfa ŋwanjuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ndzaŋənə ka 'watəginə, ka mbu'yanə ka ənshinə ka dəŋə ka muudinə.
*Aamiina.

Səniinə nga Yoohana

¹ Ma ləkaləkətəna, asəkəkii nə uushi'iitə bəarii* Yeesu *Aləmasiihu. Əntənəfə ba'acii ka ci uushi'iitə, kaa ca bəarii ka ənji nə'unə tə ci tə sətə na slənə tyasə kədəhə. Ci dīi sləkee Aləmasiihu ka malaa'ikaakii, kaa ca bəarii uushi'iitə ka nyi, Yoohana, əndə slənaakii. ² Kə bagi nyi patənə nga uushi'iitə nee nyi, nya bagi makə sətə wəfi əntənəfə, nya bagi goonəganə ənə bəarii Yeesu Aləmasiihu ka nyi. ³ Əndə barəkaanə nə əndətə ca janəga wəbənə nga anabaakwaanə ənə nyaahə nyi aasəkə ləkaləkətəna. Patənə nga ənjitə ca fa wəbənəkii, təya nə'utə, ənji barəka nə tii əsə. Acii kə uugi saa'i nga slənənə nga uushi'iitə mbəshanə.

Nəhəpaanə ka Ikəliisiyaninə mədəfə anə hanyinə nga Asiya

⁴ Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka Ikəliisiyaninə mədəfə anə hanyinə nga Asiya. Ma ləkaləkətəna, daciiki Yoohana shigi. Wa əntənəfə a dā koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə nəkə, ci əsə na shi. Ma pwapoonəkii, daci nūnyi ma'yanə mədəfə ca shigi əsə. Tii nəndə akənjwacii dəgələ nga nwanjuunaakii.

⁵ Wa Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nə əndətə ca bəarii goonəga. Tə ci 'watəgi əntənəfə madeenə agi maməətə ənja. Ci əsə nə Nwanjwə agyanə meeminə nga duuniya pətə.

Kə uu'i ci taamə, ca əntəgi də əjigi idənaakii ka putə gaamə kaama shii mbərəfənə acii slənə 'waslyakəənə. ⁶ Ca kavə taamə kaama ndzaanə ka limanyinə agi nwanjuunaakii, ama paslə tə əntənəfə Dii. Wa ənjə a duunətə tə ci, ca dā nwanjuunə nga ha'ə ndənjwə ndənjwə. *Aamiina.

⁷ Tsaaməmə! Kədəhə nə ci ka shinə dāgi kurabiinə. Taa wu patə, ka neenə nə ci ka ci də ginəkii. Ənjitə bələgi tə ci maa, ka neenə nə tii ka ci. Patənə nga slikərənyinə nga duuniya, ka tuunə nə tii acii shinaakii. Ha'ə na dā. Aamiina. ⁸ Ma bii Slandanə, əntənəfə əndə baawəfə, ci saakii nə nga təkənjwanə, ci əsə nə nga muudinə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə nəkə, ci əsə na shi.

*Jigaginə nga *Aləmasiihu ka Yoohana*

⁹ Ma nyi Yoohana, ndzəkənjushi'inuunə nə nyi. Ləbə naamə da Yeesu. Də ha'ə dīi amə ləbə agi cibənə ca dā taamə, ama sə'watə, waatoo, amə patə ənə kavə ci ka ndzaanə agi nwanjuunaakii. Ma nya, kə wazii nyi wəbənə nga əntənəfə da goonəganə ətə bəarii Yeesu. Putakii kəshi ənji tə nyi, ənjə a kərəgi tə nyi aanə hanyinə nga Patamasə ətə ahada ma'inə. ¹⁰ Ma ka əndə'i uusəra alatə, kə njərəgi Ma'yanə nga əntənəfə tə hiimaaki, kə fii nyi wəbənə makə wazənə

* **1:1** 1.1 Əntaa səniinə əndə a tsəfə nūnyinə amma uushi makə səniinə. Ma də uura Gərikə, uushi'iitə bəarii Yeesu Aləmasiihu ka Yoohana. **1:1** 1.1 4.1; 22.6. **1:2** 1.2 6.9. **1:3** 1.3 14.13. **1:4** 1.4 4.5. **1:5** 1.5 2.26; 7.14; 19.15; Kwal. 1.18; Ibər. 9.14; 1 Yooh. 1.7. **1:6** 1.6 5.10; 20.4,6; 22.5; Shig. 19.6; 1 Piita 2.9. **1:7** 1.7 1.13; Dan. 7.13; Mat. 24.30; Yooh. 19.34,37; 1 Tees. 4.17. **1:8** 1.8 1.4,8; 2.8; 4.8; 11.17; 16.5; 21.6; 22.13; Shig. 3.14; Isaa. 44.6. **1:9** 1.9 22.8.

nga uutəma daba'aki. ¹¹ Ca ba, “Naahətə sətə nee hə, ha sləkee ka ləkaləkatəkii ka Ikəliisiyaninə nga vəranə mədfəfə, waatoo, Ikəliisiya nga Afisa da nga Səmiirəna da nga Parəgama da nga Tiyatira da nga Sarədisə da nga Filadaləfiya da nga Lawədikiya.”

¹² Nya zə'wugi kaa nya tsaaməgi taa wu ca wabə da nyi. Wata nya nee ka uushi'inə mədfəfə nga əndzənə ətə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə. ¹³ Ma ahada uushi'iitə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə, kə nee nyi ka uushi pushashi da əndə shiŋkinə da i magərə kəjeerənə ashikii kura'ə aa ba'ə sədfəkii. Ca anəpaa ədzəməkii də gyara nga əndzənə. ¹⁴ Talə talə makə əmputə kəbənə nə shiŋkinaakii. Makə gana nga gunə nə ginəkii ka bərənə. ¹⁵ Ma sədfəkii əsə, makə sətə ci mana tibisa a bərə agi gunə nə ci ka bərənə. Makə wazənə nga ŋgyaarənə nga ma'inə a gəərə daba'ə vəna nə uurakii əsə. ¹⁶ Ca kəsəpaa tikisanyinə mədfəfə da ciizəməkii. Ŋgila purəjanə a shigi da makii. Kyakya'ə rəgwa nə ŋgila purəjanəkii ka idənə. Pyapidənə makə nga uusəra nə kəŋwaciinəkii. † ¹⁷ Ma kə nee nyi ka ci, wata nya kulagi atsaa sədfəkii makə mantə ənda. Ca kəsətə tə nyi də ciizəmanəkii, əŋki ci ka nyi, “Ga ha ŋgwalə: nyi nə nga təkəwanə da nga muudinə. ¹⁸ Da i əpinə nə nyi. Kə shi nya əŋki. Amma, ma əndzə'i, tə'i nyi da əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Tə'i nyi da baawəda agyanə wa da agyanə ha nga ndzaanə nga maməətə ənja. ¹⁹ Aci ha'ə, naahətə patənə nga uushi'iitə cii kwa nee, waatoo, uushi'iitə ca slənə əndzə'i da uushi'iitə na slənə aakəŋwa. ²⁰ Wiinə sətə ci uushi'iitə nee hə a moo banə: ma tikisanyitə mədfəfə ətə nee hə da ciizəmaki, tii nə malaa'ikanyinə mədfəfə ətə ca nəhə Ikəliisiyaninə mədfəfə. Ma uushi'iitə nga əndzənə mədfəfə nga dzakə garəkuwanyinə əsə, tii nə Ikəliisiyaninə mədfəfə.”

2

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Afisa.

¹ Əndətə nee nyi a ba ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Afisa oo'i:

Wiinə wabənə da ma əndətə kəsəpaa tikisanyinə mədfəfə da ciizəməkii, ca wiigi'i ahada uushi'inə mədfəfə nga əndzənə ətə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə. ² Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi patənə nga ndzaanə goonə. Kə shii nyi makə sətə ndzaa unə də gazhi'waanə agi slənə goonə da sə'watənə goonə. Kə shii nyi əsə, paa unə ka vii rəgwa ka bwaya ənja, təya ndzaanə ahadoonə. Kə gəlatuunə ənjitə ca jirakə oo'i, masləkee ənjaaki nə tii, una shi ka pukəgi ba'atii oo'i, majirakinə nə tii. ³ Agi sə'watənə nuunə cibənyinə ka putaaki, pooshi unə zhaarə əsə.

⁴ Amma, tə'i uushi cuuna dfa pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo pooshi unə agi uudənə tə nyi ma'ə makə nga ŋukə. ⁵ Aci ha'ə, buurətəmə oo'i, ka ŋgutə ha sanə ŋusləgyuuna? Baamə ka əntarəfə, una slənə sətə ŋjuuna slənə nga ŋukə. Macfa pooshi unə baanə, ka dzənə nə nyi aabii unə, nya dzə ka ŋgərəgi ha nga dzakə də garəkuwanyinə

1:10 1.10 17.3. **1:11** 1.11 4.5. **1:12** 1.12 Zak. 4.2. **1:13** 1.13 Dan. 7.13; 10.5. **1:14** 1.14 Dan. 7.9; 10.6. **1:15** 1.15 14.2. † **1:16** 1.16 mədfəfə 4.5; ŋgila purəjanə: 2.12; 19.15; lbər. 4.12. **1:17** 1.17 1.8; Dan. 8.17-18. **1:18** 1.18 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,25-26. **2:1** 2.1 1.16,20; Af. 1.1. **2:2** 2.2 2 Koor. 11.13; 1 Yooh. 4.1.

goonə ka hatə dīi ci davə. ⁶ Amma wiinə sənə cii kya dəla duunə agikii: kə bərapaa unə slənə ŋga Nikoolanyinə* makə sətə bərapaa nyi slənətii əsə.

⁷ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa ŋga adə pawə ŋga ənfutə ca vii əpinə agi Aləjana† ŋga Əntanƒə.”

Ləkələkətə ka Ikəliisiya ŋga Səmiirəna

⁸ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya ŋga Səmiirəna oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə ŋga təkəŋwanə da ŋga muudinə ətə shi a əntəgi, amma kə ma'i ci da i əpinə agi maməətə ənja.

⁹ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi cibə goonə, kə shii nyi ghanə goonə əsə. Amma, ma ka nyi, ənji wahə nuunə. Kə shii nyi, ma ənjitə ca jirəkə oo'i, *Yahudiinə nə tii, agi wabənə nə tii bwaya uushi'inə aashuunə.

Amma, ma tii, əntaa Yahudiinə nə tii. Ənji ŋga *Seetanə nə tii. ‡

¹⁰ Goona ŋgwalə acii taa mi patə ətə na cibee koonə. Shiimə oo'i, kadə nə Seetanə a gəlatə tuunə, ənjə a əjigərə hara ənji goonə aa fureşhina, təya cibə ŋga baanə pu'u. Ndzaamə da vii goonğa, taa əntənə cuuna əntə putə ŋga vii goonğa goonə. Madə kə dīi unə ha'ə, ka viinə nə nyi koonə əpinə ətə pooshi ka uudənə putə ŋga jaalanə goonə.

¹¹ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka mbədənə nə tii acii kanə tə tii aagi gunə, waatoo, əntənə ŋga bəra'inə. Paa ci ka əntənə ma'ə.”

Ləkələkətə ka Ikəliisiya ŋga Parəgama

¹² Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya ŋga Parəgama oo'i:

Wiinə wabənə da ma Slanda ŋgila purəjanə ətə ca idə kyakya'ə rəgwa. ¹³ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi hatə rii unə davə. Ma gyuunə ka ranə, asəkə giwa ŋga Seetanə da ŋwanuunaakii. Amma patə da ha'ə pooshi unə bwasee ka vii ka nyi goonğa. Taa ka saa'itə bələgi ənji tə Antipa, əndə seedaaki ŋga goonğa, pooshi unə kaaree ka nyi. Ma ca, kə bələgi ənji tə ci ahadoonə, asəkə giwa ŋga Seetanə.

¹⁴ Amma, tə'i uushi'inə cuuna dā pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo tə'i hara ənji ahadoonə ca nə'u dzəgunənə ŋga Balaamə. Ma ca, kə dzəgunətə ci ka Balaka makə sətə kagərə ci tə ənji *Isərayiila ka slənə 'waslyakəənə, ca kagərə tə tii ka adə zəmətə dīi ənji ka uuləminə, təya aləhiinə əsə. ¹⁵ Ha'ə, tə'i ahadoonə ca nə'u dzəgunənə ŋga Nikoolanyinə.

¹⁶ Acii ha'ə, baamə ka Əntanƒə. Madə pooshi, ka dzənə nə nyi aabii unə pii, nya dzə ka panə da tii də ŋgila purəjanə shigi da maki.

¹⁷ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii

2:5 2.5 2.16,22; 3.3,19. * 2:6 2.6 Ma Nikoolanyinə, mbərə mbərə nə dzəgunənətii da ŋga Balaamə. Tsaamuu 2.14. † 2:7 2.7 Əndə'i ləmə ŋga ha dagyə. 2:7 2.7 22.2,14,19; 'Wat. 2.8-9; 3.22; Əzaki. 28.13; 31.8; Mat. 13.9,43. 2:8 2.8 1.8,18. ‡ 2:9 2.9 2 Koor. 6.10; Yak. 2.5; Seetanə: 3.9; 2 Koor. 11.14-15. 2:10 2.10 Mat. 10.28; 1 Koor. 9.24-25. 2:11 2.11 20.6,14; 21.8. 2:12 2.12 1.16. 2:14 2.14 2.20; Baan. 24.25; 25.1-3; 31.16; 2 Piita 2.15.

zəmətə dəkəpaa Əntanfə dagyə, nya vii ka tii mambwafada faara da i manaahə kura ləmə anəkii. Ma ləmətsa, pooshi əndə na shii, madaamə əndətə nii kya vii ka ci.” §

Ləkaləkatə ka İkəliisiya ɳga Tiyatira

¹⁸ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkəliisiya ɳga Tiyatira oo'i:

Wiinə wabənə da ma *Uuzənə ɳga Əntanfə. Makə gana ɳga gunə nə ginəkii ka bərənə. Ma sədəkii əsə, makə mana tibisa nə ci ka bərənə. ¹⁹ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə, kə shii nyi uudənə goonə da vii goonɳa goonə əsə. Kə shii nyi tsakəshinə goonə da sə'watənə goonə. Weewee, ma slənə goonə ɳga əna, kə palee ka ɳga ɳukə.

²⁰ Amma, tə'i uushi cuuna da pooshi dzəgərə ka nyi. Kə vii unə rəgwa ka miitə ci ənjə a 'wa İzabyalə, kaa kya ndzaanə ahadoonə. Ma kya, aɳi jirakənə nə ki oo'i, ma sətə cii ta ba, da ma Əntanfə shigi. Amma saaweenə cii ta saawee ka ənjaaki də dzəgunə ka tii aləhiinə i adə zəmətə dʒii ənji ka uuləminə. ²¹ Kə kapaa nyi ka ki saa'ya kaa kya baanə ka nyi. Amma paa ki ka moo bwasee ka aləhiinə. ²² Acii ha'ə, ka gwakəpaanə nə nyi tə ki ka bwanea. Ma ənjitə ca da aləhiinə da ki əsə, ka kyanə nə nyi ka tii bwaya cıba, see maa baa tii ka Əntanfə, təya bwasee ka nə'u sətə jıgunyi ki ka tii. ²³ Ka bələginə nə nyi tə ənji nə'unə tə ki. Də ha'ə shiinə patənə ɳga İkəliisiya oo'i, nyi nəndə shii sətə a ədzəmə ənda da sətə cii kəya moo. Ka ki'itənə nə nyi taa ka wu aɳyuuənə mbərə mbərə da slənaakii.

²⁴ Ma unə ətsə asəkə vərənə ɳga Tiyatira, ətə pooshi nyi'u bwaya dzəgunətsa, madzəgunəmə unə sətə ci hara ənjə a 'wa 'ma'umbee haala ɳga Seetanə' əsə, a ba nyi koonə: paa nyi ka kaanə koonə əndə'i slənə ma'ə. ²⁵ Ma nə uushi cuuna dfa: kəsətəmə tənə tənə tə sətə jıgunyuunə da sətə cuuna slənə dənjə ka saa'yatə nii kya dzə.

²⁶⁻²⁸ Ma ənjitə jaalii, təya kəsəpaa slənaaki dənjə ka muudinə, ka viinə nə nyi ka tii baawəda makə sətə upaa nyi acii Daadə, təya ndzaanə ka gayinə aɳyanə patənə ɳga slikerənyinə, təya da ɳwanjuunə aɳyanətii də zala tibisa, təya fəəsləgi tə tii makə sətə ci ənjə a fəəsləgi uuda, nya vii ka tii vooda ɳga pukə də ha.

²⁹ Ma əndətə da liminə ɳga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka İkəliisiyanyinə.”

3

Ləkaləkatə ka İkəliisiya ɳga Sarədisə

¹ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkəliisiya ɳga Sarədisə oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə da ɳnyı ma'yanə ɳga Əntanfə mədəfə da i tikisanyinə mədəfə. Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Ma nə ənji ka nəhənə, da i əpinə nuunə, amma maməətəkii nuunə. ² Ma caamə nyi, gədamə nə slənə goonə

§ 2:17 2.17 Jab. 78.23-25; Yooh. 6.48-51; faara: Zak. 3.9; kura ləmə: 3.12; İsaa. 62.2; 65.15.
2:18 2.18 1.14-15. 2:20 2.20 Baan. 25.1-8; 1 Meem. 16.31; 2 Meem. 9.22,30; Slənə 15.20.
2:23 2.23 22.12; İrim. 11.20. 2:25 2.25 3.11. 2:26-28 2.26-27 12.5; 19.15; Jab. 2.8-9.
3:1 3.1 1.4,16.

akəŋwacii Əntaŋfwaaki. Acii ha'ə, vədəhəmə ka ŋunyinə, una ənə ka hadfatəgi də slənə goonə acii ga ca uudəpaa na. ³ Buurətəmə sətə jigunyuunə da sətə fii unə. Dəmə də nə'utənə, una baanə ka Əntaŋfə. Madə pooshi unə vəihə, ka dzənə nə nyi aabii unə makə sətə ci mahərə a dzə ka hərənə, pooshi unə na shii saa'i ŋga dzənaaki. ⁴ Tə'i hara ənji ahadoonə gi'u ətə makapaamə nətii nə ka slənə 'waslyakəənə. Kadə niinə a wii ka hakii da tii da i mabwadafə kəjeerənyinə aashiinə, acii kə mbu'i tii bahə danə ha'ə.

⁵ Ma ənjitə jaalii, ka ŋganə nə tii mabwadafə kəjeerənə ha'ə makə ətsa. Paa nyi na əndzəgi ləmətii shanə asəkə ləkaləkatətə dīi ləmə ŋga ənjitə ca upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii. Kadə nii kya ba akəŋwacii Daadə da malaa'ikanyinaakii oo'i, naaki nə tii. *

⁶ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyaninə.”

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ŋga Filadaləfiya

⁷ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya ŋga Filadaləfiya oo'i:

Wiinə wabənə da ma Malaaba ənda, Əndə goonə əsə. Aciikii nə lakila ŋga makuvə ŋga ŋwanəwə *Dawuda. Madə kə wunəgi ci, pooshi əndə mbee ka pa'əginə. Madə kə pa'əgi ci əsə, pooshi əndə mbee ka wunəginə ma'ə. ⁸ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Kə shii nyi, gi'u nə baawəda goonə əsə, amma kə nə'utuunə tə dzəgunənaaki, makaareemuunə ka nyi. Wiitə kə kapaa nyi makuvə furəŋə akəŋwaciiku, pooshi əndə pa'əginə. ⁹ Fatəmə! Ma ənji ŋga Seetanə, waatoo majirakiitə ca jirakə oo'i, Yahudiinə nə tii, ka kavənə nə nyi tə tii, kaa təya gərə'wə akəŋwacii unə. Davə shiinə tii oo'i, kə uu'i nyi tuunə. ¹⁰ Kə nə'utuunə wabənaaki, una kəŋaanə ndihə ndihə də sə'watənə. Acii ha'ə, ka nəhənə nə nyi tuunə acii təbətə nə ənjə a təbə tə duuniya patə ka gəlatənə də patənə ŋga ənja. ¹¹ Wanyitə ka dzənə kədəhə. Kəsətəmə tənə tənə tə sətə jigunyii koonə, acii ga ənjə a ləwuma shikwa goonə.

¹² Ma ənjitə jaalii, paa tii ka dzəginə shanə asəkə maduunə kuvə ŋga Əntaŋfwaaki. Ka kavənə nə nyi tə tii ka ndzaanə ka kila asəkəkii. Ka naahəvənə nə nyi ləmə ŋga Əntaŋfwaaki da ləmə ŋga vəranaakii aashitii. Ma vərənəkii, ci nə kura Urusaliima ətə na jima dadagyə daci Əntaŋfwaaki. Ka naahəvənə nə nyi kura ləməki aashitii əsə.

¹³ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyaninə.”

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ŋga Lawədikiya

¹⁴ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya ŋga Lawədikiya oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə ci ənjə a 'wa *Aamiina', Əndə seeda ŋga goonə, pooshi jirakənə ashikii. Ci nə kilə ŋga patənə ŋga sətə

3:3 3.3 16.15; Mat. 24.43; 1 Tees. 5.1-2. **3:4** 3.4 6.11. * **3:5** 3.5 Mat. 10.32; ləkaləkatə: 13.8; 17.8; 20.15; 21.27; Shig. 32.32; Jab. 69.29; Isaa. 4.3; Luka 10.20. **3:7** 3.7 Isaa. 22.22; Mat. 16.19. **3:9** 3.9 2.9; Isaa. 49.23; 60.14. **3:10** 3.10 1.9; Luka 21.19; 1 Koor. 10.13; 2 Piita 2.9. **3:11** 3.11 2.10,25; 22.7,12,20; Zak. 2.14. **3:12** 3.12 2.17; 14.1; 21.2; 22.4; Əzaki. 48.35. **3:14** 3.14 1.5; 19.11; Yooh. 1.3; 2 Koor. 1.20.

ghənyı Əntanfə. ¹⁵ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə: pooshi unə watsə watsə, pooshi unə bwasee dəŋwa'ə ka nə'unə tə nyi əsə. Maci taa watsə watsə nuunə taa bwaseenə dəŋwa'ə ka nə'unə tə nyi, kafa ka shiinə nə nyi sə ŋga d'anə duunə. ¹⁶ Yoo, makə d̄ii ci, gədamə nuunə, ka tifyaginə nə nyi tuunə asəkə maki. ¹⁷ Wanuunə ka banə oo'i, ənji gəna nuunə, pooshi uushi ghii unə, pooshi uushi cuuna moo əsə. Asee, mashiimuunə oo'i, unə nə matəgugunəkii ka shaŋə, maaghiinə nuunə, moorəfəkii, dimə də purəkii. ¹⁸ Wanyinə ka banə koonə, koonə d'ərə əndzənə aciiki ətə sləwatə ənji ŋga'ə də gunə, koonə ndzaanə ka ənji gəna; una d'ərə mabwadafə kəjeerənə aciiki ka umbəe də purəkinə goonə acii ga ayinə a kəshi tuunə; una d'ərə kuzəka, koonə bəzəvə aa gyuunə koonə mbee ka nee ka uushi'inə. ¹⁹ Ma nya, ka ənjitə cii kya uudə cii kya wazə, nya dzalə tə tii əsə. Acii ha'ə, baamə ka Əntanfə, una nə'u tə nyi də ədzəmə rəŋwə. ²⁰ Wanyinə kəŋə ka dza makuva. Ma əndətə fii uuraki, ca wunəgi makuva, ka dzəgərənə nə nyi aa hakii aasii, ina adə zəmə ka hakii da i ci.

²¹ Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa ŋga ndzaanə atanjalaki asəkə dəgələ ŋwanjuunaaki makə sətə jaalii nyi, wanyinə dasə atanjala Daadə asəkə dəgələ ŋwanjuunaakii.

²² Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisianyınə.”

4

Duunətənə tə Əntanfə gatə dadagyə

¹ Ma daba'əkii, nya tsaamə, wata nya nee ka makuvə ŋga dagyə mawunəkii. Wata nya fa uura ŋga əndə ətə ca muu makə uutəma, waatoo ətə 'watəgi wabənə ka nyi. Əŋki ci ka nyi, “Ŋgirawə aa hanə kaa nya baarii ka hə sətə na slənə tyasə daba'ə ətsa.” ² Pii, wata Malaaba Ma'yanə a ŋgərəgi hiimaaki. Wata nya nee ka dəgələ ŋga ŋwanjuunə dadagyə da Əndə dasə anəkii. ³ Makə ŋunyi faariinə ətə ci ənjə a 'wa yasəpa da sarədisə nə kəŋwaciinəkii ka bərənə. Məŋganə a guŋutə də dəgələ ŋga ŋwanjuunəkii, ca dzə də bərənə makə faara ətə ci ənjə a 'wa iməradə. ⁴ Tə'i hara dəgələnyinə ŋga ŋwanjuunə pupusərə aji ənfwadə ətə guŋutəgi də dəgələ ŋga ŋwanjuunəkii. Ma asəkə dəgələnyinəkii, gayinə pupusərə aji ənfwadə ndzaanə asəkəkii. Kə ŋgii tii mambwadafə kəjeerənyinə da i dara ŋwanjuunə ŋga əndzənə anətii əsə. * ⁵ Wata see pyapidənə ca dzə də shiginə anə dəgələ ŋga ŋwanjuunəkii makə pyapidənə ŋga vənə, da wazənə laŋə makə dzanə ŋga vənə. Ma akəŋwaciikii, tə'i garəkuwanyinə mədfəfə ca hənə; waatoo tii nə ma'yanə mədfəfə ŋga Əntanfə. ⁶ Ma akəŋwacii dəgələ ŋga ŋwanjuutsa, tə'i uushi makə uunəva ətə ca bərə makə dyarugala. †

3:17 3.17 Hoos. 12.9; 1 Koor. 4.8. **3:18** 3.18 6.11; 16.15. **3:19** 3.19 Waḅ. 3.11-12; Ibər. 12.5-6. **3:20** 3.20 Mat. 8.11; Yooh. 14.23. **3:21** 3.21 1.6; Mat. 22.44; Ibər. 8.1. **4:2** 4.2-3 5.7; Jab. 11.4; 103.19. **4:3** 4.3 Əzaki. 1.26-28. * **4:4** 4.4 gayinə: 5.5,8,10; 7.11,13; 11.16; 14.3; 19.4; Isaa. 24.23; mambwadafə kəjeerənyinə: 6.11. **4:5** 4.5 8.5; 11.19; 16.18; 17.9; Shig. 9.24; 19.16; Əzaki. 1.13-14. † **4:6** 4.6 15.2; Əzaki. 1.22; uushi'inə ənfwadə: 5.6,8,11; 6.1; 7.11; 14.3; 15.7; 19.4; Əzaki. 1.5-12; 10.14.

Tə'i uushi'inə ənfwadə da i əpinə a matii ətə gıñutə də dəgələ nga nwanjuutsa. Tə'i ginə nga uushi'iitə taa dama patə ashitii, daba'atii da akəñwacii. ⁷ Ma uushi nga təkəñwanə, makə livarə nə ci. Ma nga bəra'inə əsə, makə la nə ci. Ma kəñwaciinə nga makkənə nga uushi'iitsa, makə nga əndə shiñkinə. Ma nga ənfwadənə, makə nga zhira ca ləfə nə ci. ⁸ Taa nğutə rəñwə agi uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, tə'i ci da bəbu'wə kuwa. Taa dama patə, tə'i ginə ashitii. Vəfə da uusəra nə tii ka ka wanyanə, yadə əpisəka, təya ba, "Malaabakəya, malaabakəya, malaabakii nə Slandana, Əntañfə, Əndə baawəfa. Ci nəndə nğukə, ci nəndə əndzə'i, ci əsə na shi!"

⁹ Agi kanə nə uushi'iitə wanyanə nga dūunətənə da kuyiriinə tə Əndətə dasə asəkə dəgələ nga nwanjuunə, ətə da i əpinə nga ca'ə ndəñwə ndəñwə. ¹⁰ Taa guci patə kii tii wanyanə, ma gayiitə pupusərə aji ənfwadə natii, wata təya gərə'waanə akəñwacii Əndətə dasə asəkə dəgələ nga nwanjuuta, waatoo akəñwacii Əndətə da i əpinə nga ca'ə ndəñwə ndəñwə, təya vii dūunuunə ka ci, təya dəədəgi dara nwanjuunatii akəñwacii dəgələ nga nwanjuuta, təya ba,

¹¹ "Ya'ə Əntañfə, Slandaniinə, kə mbu'i hə bahə dūunətənə tə hə, da dələnə də hə, ha da nwanjuunə, acii hə dīi taa mi patə, də moonaku għənyi hə tə tii, ndzaa tii."

5

Mafuudə ləkaləkətə acii Əntañfə

¹ Wata nya nee ka mafuudə ləkaləkətə da ciizəma Əndətə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə. Manaahəkii nə ba'a da səkə nga ləkaləkətəkii. Manyi'əkii hakii mədfəfə nə ma nga ləkaləkətəkii də buka. ² Wata nya nee ka maduunə malaa'ika, ca nğərəe ka uurakii, əñki ci, "Wu mbu'i bahə əndzəgi buka a ma mafuudə ləkaləkətə, ca wunəpana?" ³ Ma nee nyi, pooshi əndə dagyə taa a duuniya taa agi ənjə agu'u ətə mbu'i bahə wunəpaa mafuudə ləkaləkətəkii bahə ca tsaamətə aasəkəkii. ⁴ Ma nyi, kə kiwə nyi ka shanə acii pooshi ənji upaa əndətə mbu'i bahə wunəpaa mafuudə ləkaləkətəkii, bahə ca tsaamətə aasəkəkii. ⁵ Wata rəñwə agi gayiitə a ba ka nyi, "Ga ha tuu, tsaamuu, wiitə Əndətə ci ənjə a 'wa 'Livarə nga slikerənə nga Yahuda', waatoo maduunə jijinə nga *Dawuda. Ma ca, kə jaalii ci. Jaalanaakii vii ka ci baawəfa nga əndzəgi də bukatsə hakii mədfəfə, ca wunəpaa mafuudə ləkaləkətətsa."

⁶ Ma ahadahada dəgələ nwanjuunə da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da ahada gayiita, kə nee nyi ka *Uundzə Baga kəñə. Makə kə lagi ənji uurakii nə ci. Tə'i ci da mapa mədfəfə anəkii da i ginəkii mədfəfə əsə. Ma giitə mədfəfə, nınyı ma'yanə nga Əntañfə mədfəfə nə tii. Əntañfə sləkee ka tii aasəkə duuniya patə. * ⁷ Wata Uundzə

4:8 4.8 1.17; 11.17; Isaa. 6.2-3; Əzaki. 1.18; 10.12. **4:11** 4.11 'Wat. 1.1,31; Səniinə 5.9,12; 11.15,17; 12.10; 15.3-4; 19.6. **5:1** 5.1 10.2; Isaa. 29.11; Əzaki. 2.9-10; Dan. 12.4,9. **5:5** 5.5 4.4; 'Wat. 49.9; Mat. 1.1; Rooma 1.3-4; İbər. 7.14. * **5:6** 5.6 4.6-7; Uundzə Baga: 5.9,12; 6; 7.17; 12.11; 13.8; Isaa. 53.7; İrim. 11.19; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19; ma'yanə mədfəfə: 4.5; Zak. 3.9.

Bagatə a dzə ka luu mafuudə ləkaləkatətə da ciizəma Əndətə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə. ⁸ Ma kə liwə ci, wata uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiitə pupusərə aji ənfwadə a gərə'waanə akənwacii Uundzə Bagata. Taa wu agitii, da i kəzhimbərə aciikii, da i kwalakə nğa əndzənə aciikii əsə, pasə da i urədyə asəkəkii. Ma urədikii, ci ndzaanə ka də'wa nğa ənji nğa Əntanfə. † ⁹ Təya ka kura wanyanə, təya ba,

“Kə mbu'i hə bahə nğərə mafuudə ləkaləkatə, ha əndzəgi bukətə a makii, acii kə bələgi ənji tə hə.

Də əjigi idənaaku dərəgi hə ənji ka Əntanfə taa agi nğutə slikərənə, taa nğutə uura əsə da hanyinə nğa duuniya patə,

¹⁰ ha kavə tə tii

kaa təya ndzaanə ka limanyinə agi nwanjuunaaku,

kaa təya paslə tə Əntanfə,

təya də nwanjuunə agyanə duuniya.”

¹¹ Yoo, nya ənə ka tsaamənə, nya nee ka malaa'ikanyinə lanjə, pooshi əndə baanatənə, təya gujutə də dəgələ nwanjuunə da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiita. ‡ ¹² Ma nya fa, təya nğərəe ka uuratii ka ka wanyanə, təya ba,

“Ma ha, Bagatə bələgi ənji,

tə'i hə da baawəfa, da waha, da shiinə, da nğeerənə.

Kə mbu'i hə bahə dəlanə də hə,

ənjə a dʊunətə tə hə, ənjə a kuyirii tə hə.”

¹³ Ma nya fa əsə, taa nğutə uushi da i əpinə a makii dadagyə da a duuniya da agi ənjagu'u da agi uunəvənyinə, tii patə, təya ka wanyanə, təya ba,

“Dəlaamə də Əndətə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə tii da Uundzə Baga.

Dəlaamə də tii putə nğa dʊunuunatii da baawəfatii

ka ca'ə ndəjwə ndəjwə.

Kuyirii amə tə tii.”

¹⁴ Wata əŋki uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, “Wa ca də ha'ə.” Gayiitə natii əsə, təya gərə'waanə, təya paslə tə Əntanfə da tə Uundzə Bagata.

6

Əndzəginə nğa Uundzə Baga tə bukanyinə a ma ləkaləkatə

¹ Ma daba'əkii, nya nee ka Uundzə Bagata, ca əndzəgi rəjwə agi bukanyitə mədəfə a ma ləkaləkatətə. Wata, ma nya fa, rəjwə agi uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a nğərəe ka uurakii makə dzanə nğa vəna, əŋki ci, “Shiwa!” ² Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mabwadəfa təhwa da əndə a ba'əkii. Ma əndətə, da i kwadza aciikii nə ci. Ənjə a vii ka ci dara nğa jaalanə, ca palə də jaalanə, ca dzə ka tsakə jaalanə.

5:7 5.7 4.2,9; 5.1,13; 6.16; 7.10,15; 19.4; 20.11; 21.5; 1 Meem. 22.19; Isaa. 6.1; Əzaki. 1.26-28; 10.1. † 5:8 5.8 8.3-4; Jab. 141.2; kəzhimbərə: 15.2. 5:9 5.9 4.11; 5.6; 7.9; 14.3; Jab. 96.1.

5:10 5.10 1.6. ‡ 5:11 5.11 malaa'ikanyinə: Ayb. 1.6; Dan. 7.10; Ibər. 12.22. 5:12 5.12 4.11. 5:13 5.13 Jab. 150.6; Fil. 2.10. 6:2 6.2-8 19.11,14; Zak. 1.8; 6.1-7.

³ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi bəra'inə nğa bukanyitə a ma ləkaləkətəta. Wata, ma nya fa əsə, bəra'inə nğa uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, "Shiwa!" ⁴ Wata əndə'i madizə təhwə a shigi. Ma əndətə a ba'akii, kə vii ənji ka ci magərə nğila purəjanə, ənjə a vii ka ci baawəda nğa gunutə də panə asəkə duuniya, ənji shiŋkinə a bəələshinə.

⁵ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi makkənə nğa bukanyitə a ma ləkaləkətəta. Wata, ma nya fa əsə, makkənə nğa uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, "Shiwa!" Ma nya tsaamə, wata nya nee ka madədənəwə təhwa. Ma əndətə a ba'akii, da i sə nğa gəla də uushi'inə aciikii nə ci. ⁶ Wata nya fa wabənə əsə makə uura nğa əndə ahada uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, ca ba, "Reeta nğa taasawa nğa səkənjwə tanə taa taasawa da reeta nğa jika tanə dərəginə ənji də kwaba nğa ka uusəra rənjwə! Amma ga ənjə a saawee ka maara da ma'i inaba."

⁷ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi ənfwadənə nğa bukatə a ma ləkaləkətəta. Wata, ma nya fa, ənfwadənə nğa uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, "Shiwa!" ⁸ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka dəfwa'a nğa təhwa. Ma əndətə a ba'akii, 'Wa' nə ləməkii. Ha nğa ndzaanə nğa maməətə ənjə a dzə də nə'unə tə ci ba'ə ba'a. Kə vii ənji ka tii baawəda agyanə əndə'i purəjanə rənjwə agi ənfwadə nğa duuniya ka bəələ ənji də nğila purəjanə, i də madəfənə, i də bwaneanyinə, i də dabanyinə nğa bilinə.

⁹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi tufənə nğa bukatə a ma ləkaləkətəta. Nya tsaamə aatsa ha nğa da sataka ka Əntanfə, wata nya nee ka ma'yanyinə nğa ənjitə bəələgi ənji putə nğa waaza wabənə nğa Əntanfə, acii kə ndzaa tii ka ənji goonğa agi waazanatii.

¹⁰ Təya ka vurənə də ngeerənə, əŋki tii, "Ya'ə Slandana, Maduunəkii, Malaabakii, Əndə goonğa. Ca'ə guci gəraniinə la gəŋwanaaku agyanə ənji *duuniya putə nğa bələnə tiinə, ha da ka tii cibə kwa?" ¹¹ Wata ənjə a vii ka taa wu agitii marəma, əŋki ənji ka tii, "Gərəemə gi'u zəku'i, kaa laŋənə nğa ndzəkənjushi'inuunə a mbu'u, waatoo guvii-slənənyinə goonə ətə ci ənjə a bəələgi makə sətə bəələgi ənji tuunə noonə." *

¹² Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi kuwanə nğa bukatə a ma ləkaləkətəta. Ma nya nee, wata gəgədzənə nə hanyinə də ngeerənə, uusəra a dāgi jakə jakə makə mandə kəbənə, ləgidə əsə, ca dāgi dizə yarə yarə makə idəna. ¹³ Kwaalyanə nə tikisanyinə aa duuniya makə poo nğa mana ənfutə gəŋgəzətə məda. ¹⁴ Səkəntanfə a fuudəgi makə ədza, ca rarə'igi. Giŋunyinə da təpurə ətə ahada uunəvə patə, pooshi tii ma'ə ka hatii nğa nükə. ¹⁵ Ma meeminə nğa duuniya da gayinə, da gayinə nğa soojiinə, da ənji gəna, da madiigərə ənji, da patənə nğa hara ənji, maviinə da dimwanyinə patə, kə huyi tii ka umbənə aagi giŋunyinə da burəhənyinə. ¹⁶ Təya ba ka giŋunyinə da faariinə, "Uulyaanəmə keenə, una umbee keenə acii ga Əndətə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə a nee keenə, una umbee keenə acii cibətə nə

6:8 6.8 Irim. 14.12; Əzaki. 14.21; Hoos. 13.14. **6:9** 6.9 1.2,9; 12.11,17; 19.10; 20.4; 1 Yooh. 1.1-2. **6:10** 6.10 18.24; Jab. 13.2-3; Dzək. 32.43; Luka 18.7. * **6:11** 6.11 marəma: 3.5,18; 4.4; 7.9,13; 19.8,14; Isaa. 61.10. **6:12** 6.12-13 8.5,12; 11.13,19; 16.18; Yaw. 2.10; Mat. 24.29. **6:14** 6.14 16.20; 20.11; Isaa. 34.4; İbər. 1.11-12. **6:15** 6.15 Isaa. 2.10,19,21; 24.21.

*Uundzø Baga a ða keenø putø nŕga maðøtøðakaakii. ¹⁷ Acii kø mbu'ya bwaya uusøra nŕga maðøtøðakatii. Wu sanŕø na mbee ka sø'watøna?"

7

*Ənji *Isərayiila dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə*

¹ Ma daba'əkii, kø nee nyi ka malaa'ikanyinø ənfwadə kəŕø kəŕø, rəŕwø taa ka nŕgutø purəŕanø nŕga duuniya. Makəøðəkii aciitii nø mæðənyinø ənfwadə nŕga duuniya, acii ga mæðə a əgya taa aanø hanyinø taa aanø uunəvə taa ka ənfwa. ² Wata, ma nya nee, əndə'i malaa'ika a jiga da tsaanwø da i sə nŕga ða də sagida nŕga Əntanŕfə mambəðəkii aciikii. Ca nŕgøree ka uurakii, ca ba ka malaa'ikanyitø ənfwadə ətø vii Əntanŕfə ka tii baawøða nŕga ciðeenø ka duuniya da uunəva, ³ əŕki ci ka tii, "Goona ciðee ka duuniya i uunəva taa ənfuginø zəku'i, see maa ðaafaviinø sagida aakəŕwacii ənji nə'unø tə Əntanŕfə gaamə." ⁴ Wata əŕŕø a ba ka nyi oo'i, ma lanŕønø nŕga əŕjitø ðii ənji sagida aakəŕwacii, dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Agi slikəronyinø pu'u aji bəra'i nŕga ənji Isərayiila shigi tii. ⁵ Waatoo, kø ðii ənji sagida ka ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikəronø nŕga Yahuda; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikəronø nŕga Ruubinø; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikəronø nŕga Gada; ⁶ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikəronø nŕga Asarə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikəronø nŕga Nafətalima; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikəronø nŕga Manasa; ⁷ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikəronø nŕga Simiyoonø; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikəronø nŕga *Leewi; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikəronø nŕga Isakara; ⁸ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikəronø nŕga Zabuloonø; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikəronø nŕga Yusufu; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikəronø nŕga Beejaminø əsə.

⁹ Ma daba'əkii, ma nya tsaamə, wata nya nee ka dabaala, pooshi baanatønø acii lanŕənatii. Taa nŕgutø slikəronø patø, davə nø tii, uuranyinø da hanyinø nŕga duuniya patø, davə nø tii. Kəŕø kəŕø nø tii patø akəŕwacii dəgələ nŕwanjuunø da akəŕwacii Uundzø Bagata. Taa wu agi əŕjita, da i marəma ashikii nø ci, taa wu da i ba nŕga slifa aciikii əsə, ka dəlaginø də Əntanŕfə. ¹⁰ Təya nŕgøree ka uratii, təya ba, "Kø kuyirii inə tə Əntanŕfə.

Dasə nø ci asəkə dəgələ nŕwanjuunø.

Kø kuyirii inə tə *Uundzø Baga əsə, acii daciitii shi luupaanə."

¹¹ Patønø nŕga malaa'ikanyitø gunjutø də dəgələ nŕwanjuunø kəŕø kəŕø, da gayiita da i uushi'itø ənfwadə da i əpinatii, təya gərə'waanø akəŕwacii dəgələ nŕwanjuunø, təya paslə tə Əntanŕfə, ¹² təya ba, "*Aamiina. Nŕga Əntanŕfə gaamə nø shiinø, da gawuunø, da baawøða. Kuyirii amə tə ci, ama dəla də ci, ama ðuunətø tə ci nŕga ha'ə ndəŕwə ndəŕwə. Aamiina."

¹³ Wata rəŕwø agi gayitø a ləgwa ka nyi, əŕki ci, "I wu sanŕø nø əŕjitsə da i marəma ashitəya? Dama shi təya?" ¹⁴ Nya ba ka ci, "Mashiimø nyi ðii gawaaki, see hə shii." Əŕki ci ka nyi, "Ma əŕjitsa, tii

6:16 6.16 5.7; Hoos. 10.8; Luka 23.30. **6:17** 6.17 Yaw. 2.11; Nahu. 1.6; Zeef. 1.14-18; Mal. 3.2. **7:1** 7.1 9.14-15; Irim. 49.36; Dan. 7.2. **7:3** 7.3 9.4; 14.1,3; 22.4; Əzakii. 9.4,6. **7:4** 7.4-8 14.1,3; 21.12-13. **7:9** 7.9 5.9; 6.11; Leew. 23.40. **7:10** 7.10 5.7. **7:11** 7.11 4.4,6. **7:12** 7.12 4.11. **7:13** 7.13 6.11; 7.9.

sə'watə bwaya ηgəra'wa, təya kubəgi marəmənyinatii də idənə ηga *Uundzə Baga, ca ənəgi tyaslyaslyə. ¹⁵ Ci dīi tii kənjə kənjə akənjwacii dəgələ *ηwanjuunə ηga Əntanfə, təya paslə tə ci vədə da uusəra asəkə kuvaakii. Ma Əndətsə dasə asəkə dəgələ ηwanjuunə, ka nəhənə nə ci tə tii. ¹⁶ Pooshi mədəfənə taa ma'igiirənə na də tə tii ma'ə, pooshi uusəra na ətsa tə tii ma'ə, pooshi matsəfəha əsə. ¹⁷ Acii ma Uundzə Bagatə akənjwacii dəgələ ηwanjuunə, ci na ndzaa ka magəratii, ca kərə tə tii ka gəərə ηga ma'iitə ca vii əpinə, təya sa davə. Kadə nə Əntanfə a taadəgi ka tii kiinə agitii." *

8

*Əndzəginə ηga *Uundzə Baga mədəfənə ηga buka a ma ləkaləkətə*

¹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi mədəfənə ηga bukatə a ma ləkaləkətə. Wata dza'ə shikə shikə ənjə a zavə dadagyə ηga reeta ηga tibisa. ² Wata nya nee ka malaa'ikanyinə mədəfə. Tii nəndə kənjə kənjə akənjwacii Əntanfə. Ənjə a vii ka tii uutəmanyinə mədəfə. * ³ Əndə'i malaa'ika a shi da i kwalakə ηga əndzənə aciikii ηga dəzə də urədyə. Ca shi, ca kənjaanə əbii ha ηga də sataka ətə ghənyi ənji də əndzənə. Ənjə a vii ka ci urədyə lanə kaa ca tsakəvə aagi də'wa ηga ənji ηga Əntanfə patə, ca dəzə agyanə ha ηga də sataka ηga əndzənə akənjwacii dəgələ ηwanjuunə. ⁴ Wata makiirənə ηga urədita da də'wa ηga ənji ηga Əntanfə a dəzə aadəgyə acii malaa'ikata, ca mbu'u aakənjwacii Əntanfə. ⁵ Ma daba'əkii, malaa'ikatə a ηgərə kwalakə ηga urədita, ca fədəvə ila ηga guutə anə ha ηga də sataka aasəkəkii, ca kyagərə kwalakəkii aasəkə duuniya. Wata wazənə makə dzanə ηga vənə da i pyapidənə makə pyapidənə ηga vənə da i gəgədzənə ηga hanyinə.

Uutəmanyinə

⁶ Wata malaa'ikanyii tə mədəfə da i uutəmanyinatii a tasəka kaa təya ədə uutəmatii.

⁷ Malaa'ika ηga təkənjwanə a ədə uutəmaakii: pii wata laarənyinə da gunə gwazə da idənə ca əja aanə duuniya. Wata purəjanə rənjwə agi makkə ηga duuniya, kə ətsagi; purəjanə rənjwə agi makkə ηga ənfuginə əsə, kə ətsagi; patənə ηga katə'wə kuzənə, kə ətsagi.

⁸ Bəra'inə ηga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata ənjə a ηgərə uushi makə maduunə giñwə ətə ca ətsa, ənjə a kagərə aagi uunəva. Wata purəjanə rənjwə agi makkə ηga uunəvə a zhi'igi ka idənə. ⁹ Patənə ηga uushi'iitə da i əpinə amatii agi uunəvəta, kə məətəgi tii. Patənə ηga kumbawalənyii tə davə əsə, kə biiyigi.

¹⁰ Makkənə ηga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata maduunə tikisa a kulyagərə dadagyə, ca dzə də hənənə makə garəkuwa. Agyanə purəjanə rənjwə agi makkə ηga gəərənyinə da gu'u ma'inə kulyagərə tikisakii. ¹¹ Ma ləmə ηga tikisakii, 'Nğərəkikinə'. Wata

7:14 7.14 1.5; 22.14; Jab. 51.9; Dan. 12.1; Mat. 24.21. 7:15 7.15 21.3. 7:16 7.16 Isaa. 49.10. * 7:17 7.17 5.6; 21.6; Yooh. 10.10,11; Əzaki. 34.11-16,23-24; kiinə: 21.4; Jab. 126.5-6; Isaa. 25.8. 8:1 8.1 Zak. 2.17; Hab. 2.20. * 8:2 8.2 uutəmanyinə: Jasə. 6.4,6; Mat. 24.31. 8:3 8.3 5.8; Shig. 30.1,3. 8:5 8.5 4.5; 6.12-13; Leew. 16.12; Əzaki. 10.2. 8:7 8.7-12 9.15,18; Əzaki. 5.2,12. 8:7 8.7 Shig. 9.23-25. 8:8 8.8 16.3-4; Shig. 7.20,21.

purəjanə rəjwə agi makkə nja ma'inə a dāgi nğərəkiki. Ənji lanə məəki acii nğərəkikinə nja ma'inəkii.

¹² Ənfwadənə nja malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata kə gali purəjanə rəjwə agi makkə nja bərenə nja uuserə da ləgidə da nja tikisanyinə. Pooshi bərenə ka purəjanə rəjwə agi makkə nja kanə nja uuserə, ha'ə nə vədə əsə.

¹³ Ma daba'əkii, nya tsaamə, nya nee ka zhira ca ləfdə agintanfə. Ca tuu də ngeerənə, "Kawa'ə! Kawa'ə! Kawa'amə ənji duuniya! Madə kə əgi malaa'ikanyitə mbədaanə makkə tə uutəmanyinatii, ka kulyaanənə nə cibə koonə lanə."

9

¹ Wata malaa'ika nja tufənə a ədə uutəmaakii. Ma nya tsaamə, wata nya nee ka tikisa ətə kulyagərə əa duuniya. Ənjə a vii ka ci uuzənə nja makuvə nja makurəjə gu'u nja zanə. * ² Tikisakii a wunəgi ma nja gu'ukii. Wata makiirənə a pukyagi asəkə gu'ukii makə ətsanə nja maduunə kuva, ca əndəgi uuserə da səkəntanfə. ³ Ayiwanyinə a shigi agi makiirənəkii aasəkə duuniya. Ənjə a vii ka tii tsarə nja baawəda nja həəhənə makə nja arədədənə. ⁴ Ənjə a ba ka tii, ga təya cibee ka kuzəna taa ka nğutə tsarə nja ba da ənfuginə. Amma, wa təya cibee ka ənjitə pooshi sagida nja Əntanfə akəjwaciitii tanə. ⁵ Ənjə a vii ka tii rəgwa nja cibeenə ka tii nja ləgidə tufə, amma ga təya bəələgi tə tii. Ma zəmənə nja cibəkii əsə, makə ətə ci əhənə nja arədədənə a zəmə ənda. ⁶ Ma agi ləgidətə tufə, ka alənə nə ənji shiŋkinə wa, amma paa tii ka upaanə shəjə. Ka uufənə nə tii məətəginə, amma ka huyinə nə wa aciitii.

⁷ Ma ayiwanyinəkii, makə təhinə nja paginə nə tii, da i uushi makə dara əndzənə agyanətii. Makə nja ənji shiŋkinə nə kəjwaciinətii əsə.

⁸ Makə shiŋkinə nja makinə nə shiŋkinatii də gərənə. Linyinətii əsə, makə ətə a ma livara. ⁹ Ma a ədzəmətii, tə'i uushi makə kərəmə nja tibisa. Makə wazənə nja mootə-təhinə lanə, təya dzə ka panə, nə bəbu'watii ka wazənə. ¹⁰ Ma gazhatii da zəmənə nja əhənətii, mbərə mbərə da nja arədədənə. Da gazhatii nə tii da baawəda nja cibeenə ka ənji nja ləgidə tufə. ¹¹ Tə'i njanwatii, malaa'ika nə ci. Aaciikii ba'avə ənji makurəjə gu'u nja zanə. Ma ləməkii də uura *Ibəraaniya, Abadanə. Də uura Gərikə əsə, Apooliyənə, makə banə, əndə zaginə.

¹² Ma kawa'amə nja təkəjwanə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, tə'i kawa'anyinə bəra'i na shi.

¹³ Wata malaa'ika nja kuwanə a ədə uutəmaakii. Ma nya fa, wata əndə'i uura a shigi danə tanğalanyinə ənfwadə nja ha nja dā sataka, ətə ghənyi ənji də əndzənə akəjwacii Əntanfə. ¹⁴ Uurakii a ba ka kuwanə nja malaa'ikata, əŋki ci, "Kapaa tə malaa'ikanyitə ənfwadə ətə shi ənjə a anəgi tə tii a gərə Ufəratisa." ¹⁵ Wata kuwanə nja malaa'ikatə a kapaa tə tii. Ma təya, kə tasəkəpaa ənji tə tii ka slənənə agi saa'ita, waatoo, agi tibisəta nja uuserata nja ləgidətə da nja

8:11 8.11 Irim. 8.14. **8:12** 8.12 6.12-13; Isaa. 13.10; Əzaki. 32.7-8. * **9:1** 9.1 makurəjə gu'u: 11.7; 20.1; Ayb. 26.6; 28.2; Luka 8.31; 2 Piita 2.4. **9:2** 9.2 'Wat. 19.28; Shig. 19.18. **9:3** 9.3-11 Shig. 10.12-20. **9:4** 9.4 7.2-3. **9:6** 9.6 Ayb. 3.21; Irim. 8.3. **9:7** 9.7 Ayb. 39.19-20; Yaw. 2.4. **9:8** 9.8 Yaw. 1.6. **9:9** 9.9 Yaw. 2.5. **9:13** 9.13 8.3; Shig. 30.1-3. **9:14** 9.14 7.1; Dzək. 1.7.

fəzətə. Ma slənətii, bəələginə tə patənə nga purəjanə rənwə ağı makkə nga ənja. ¹⁶ Wata soojiinə a shi a ba'a təhinə. Kə bii ənji ka nyi lañənatii: miliyoonə gya'ə bəra'i.

¹⁷ Wiinə makə sətə nee nyi ka təhinə da ənjitə a ba'atii ağı uushi'iitə baarii ənji ka nyi: ma ənjitə a ba'a təhinəkii, tə'i kərəmə nga tibisa a ədzəmətii dizə makə gunə da shigəna da shishima shishima. Ma nə nga təhinəkii, makə nga livarənyinə. Gunə da makiirənə da baruuda ətə ca tsakə iza'unə ca bujika da matii. ¹⁸ Də ha'ə bəələgi ənji tə purəjanə rənwə ağı makkə nga ənja, waatoo, də guuta da makiiriita da baruudətə ca bujika a ma təhiita. ¹⁹ Aci da matii da da gazhatii nə baawəda nga təhinəkii. Ma gazhatii, makə nga rəhunə da nəkii nə tii. Də ci ci təya iidə ənja.

²⁰ Ma ənjitə mbədaanə ətə mabəələgimə uushi'iitsə tə tii, pooshi tii baanə ka Əntarḥə. Paa tii bwasee ka bwaya slənətii. Mabwaseemə tii ka paslə ginaajinyinə da uuləminə nga əndzənə taa nga ngutə tsarə nga tibisa taa nga faara taa nga ənfwa. Ma uushi'iitsə cii təya paslə, paa tii ka nee ka uushi'inə, paa tii ka fa uushi'inə, paa tii ka mbee ka wiinə əsə. ²¹ Ma ənjitsa, pooshi tii baanə ka Əntarḥə, paa tii bwasee ka bəələhiinə da daada sə nga hiila, paa tii bwasee ka aləhiinə da hərənə əsə.

10

Malaa'ika da uundzə ləkaləkatə aciikii

¹ Ma daba'əkii, nya nee ka əndə'i maduunə malaa'ika ca jima dagintarḥə da i kurabiinə ashikii da i mənganə anəkii. Makə uusəra nə kəñwaciinəkii ka bərənə. Makə ənfwə nga gunə nə shiranəkii əsə.

² Tə'i uundzə ləkaləkatə mawunəkii aciikii. Ca ka sədə ciizəmanəkii anə uunəva. Ma sədə madzənəkii əsə, anə hanyinə. ³ Ca ngəree ka uurakii, ca 'wa makə tuunə nga livara. Wata dzanə nga vənə mədəfə a muu. ⁴ Makə muyi tii, ma ətsə kaa nya naahə, wata ma nya fa, əndə a wabya da nyi dadagyə. Əñki ci ka nyi, "Ga ha naahə sətə bii dzanə nga vənə mədəfə, wa ca ndzaa ma'umbeekii." ⁵ Wata malaa'ikatə kəñaanə anə uunəva da anə hanyinə a madəe ka ciinəkii nga ciizəmanə aadəgyə, ⁶ ca jidəgi də ləmə nga Əntarḥə ətə da i əpinə nga ca'ə ndəñwə ndəñwə. Ci tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəva da i uushi'iitə asəkətii patə. Malaa'ikakii a ba, "Pooshi səkəpaanə ma'ə! ⁷ Ma saa'itə nə mədəfənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii, saa'ikii nə Əntarḥə a uudəpaa aniya nga ma'umbee uushaakii makə sətə bii ci ka lyawarənaakii, waatoo anabiinaakii."

⁸ Wata uuratə fii nyi ca wabə da nyi dadagyə a ənə ka banə ka nyi, "Duu, luuwu mawunə ləkaləkatətə aci malaa'ikatsə kəñə anə uunəva da anə hanyinə." ⁹ Nya dzə aabii malaa'ikata, nya ba ka ci, "Vii ka nyi uundzə ləkaləkatətsa." Əñki ci ka nyi, "Ngəruu, ha tsəbəgi. Ma a maku, ka fanə nə hə ndikə ndikə makə moozəña. Amma ka hwarəkəginə a səkəku." ¹⁰ Nya luu uundzə ləkaləkatətə aciikii, nya tsəbəgi. Ma nya fa, ndikə ndikə makə moozəña. Amma,

9:15 9.15 8.7-12. **9:17** 9.17 Ayb. 41.10-12. **9:20** 9.20-21 16.9; Shig. 20.13-15. **9:20** 9.20 Dan. 5.4,23; Jab. 135.15-17; Isaa. 44.9-20. **10:1** 10.1 4.3. **10:2** 10.2 5.1; 10.8. **10:3** 10.3 Irim. 25.30-31; Hoos. 11.10. **10:6** 10.6 Jab. 146.6; Dan. 12.7; Slənə 4.24. **10:7** 10.7 22.6; Irim. 25.4; Am. 3.7-8. **10:8** 10.8-10 Əzaki. 2.8-3.3.

makə ndagərə nyi, ma nya fa, kə hwarakəgi a səkəki. ¹¹ Əŋki ənji ka nyi əsə, “Tyasə, ka ənənə nə hə ka də anabaakwaənə agyanə hanyinə da slikerənyinə da uuranyinə laŋə da agyanə meeminə laŋə.”

11

Seedawanyinə ŋga Əntanfø bəra'i

¹ Wata ənjə a vii ka nyi uushi makə zala ŋga gəla də uushi'inə. Əŋki ənji ka nyi, “Madətə, duu, ha gəlatə maduunə kuvə ŋga Əntanfø da ha ŋga də sataka, ha baanatə tə ənjitə ca paslə tə Əntanfø asəkəki.

² Amma ga ha gəla da i babara ŋga ba'a ŋga kuvəkii, acii kə vii ənji babarakii ka ənjitə mashiimə tə Əntanfø. Kadə nə təya wiigi'itə vəranə ŋga Əntanfø ŋga ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i. * ³ Kadə nii kya sləkee ka seedawanyinaaki bəra'i da i kəjeerənə təguunə ashitii, təya də anabaakwaənə aji baanə dəbu'u rəŋwə da gya'ə bəra'i da kuwa pu'unə.”

⁴ Ma seedawanyiiitsa, kəŋə kəŋə nə tii akəŋwacii Slandanə ŋga duuniya. Tii nə ənfwə zayitunə bəra'i da garəkuwanyinə bəra'i.

⁵ Patənə ŋga ənjitə mwayi cibeənə ka tii, ka shiginə nə gunə a ma seedawanyiiitsa, təya zamagi də ənji daawaanatii. Də ha'ə bəələginə tii tə ənjitə ca moo cibeənə ka tii. ⁶ Tə'i tii da baawəda ŋga tənagi vənə ka ndzəmənə aji saa'yatə ci təya də anabaakwaanatii. Tə'i tii da baawəda əsə ŋga zə'wee ka ma'inə ka idəna. Tə'i tii əsə da baawəda ŋga kyaanə ka duuniya taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya uushi patə ka saa'yatə ci təya moo.

⁷ Mada kə uudəpa a tii slənatii, ka shiginə nə daba asəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə, ca pa da tii, ca mbee ka tii, ca bəələgi tə tii.

⁸ Kadə nə ənjə a bwasee ka wunyinatii anə rəgwa asəkə maduunə vəranə. Də wabənə asəkə wabənə ikə ənji ləmə ŋga vəranəkii, waatoo *Sadooma taa Misəra. Davə gwa'avə ənji tə Slandanətii. †

⁹ Ənji ŋga hanyinə da uuranyinə kama kama da slikerənyinə kama kama na tsaamə watii ŋga baanə makkə da reeta. Pooshi ənji na kapaa rəgwa, ənjə a ŋgədəgi tə tii. ¹⁰ Kadə nə ənji *duuniya a də moodasəkə putə ŋga məətənə ŋga anabiitsə bəra'i, acii ma təya, kə kira tii ka tii ciba. Putə ŋga məətənatii nə təya də kumənə, təya viishi uushi'inə ahadatii. ¹¹ Ma daba'a baanə makkə da reeta, əpinə a shi da ma Əntanfø, ca dzəgərə aa matii, təya madətə. Patənə ŋga ənjitə nee ka tii, ka ŋgwələginə nə tii ka shaŋə. ¹² Wata anabiitsə bəra'i a fa wabənə dadagyə. Ca ba ka tii də ŋgeerənə, “Ŋgiramə aa hanə!” Ənji daawaanatii a tsaamə tə tii, təya ndərə aadəgyə aji məzhidəkwatyaminə. ¹³ Ma ka saa'ita, kadə nə bwaya gəgədzənə ŋga duuniya a də. Purəŋanə rəŋwə aji pu'u ŋga vəranəkii na waaləgi, ənji dəbu'u mədfə na məətə aji gəgədzənə ŋga hanyinəkii. Mbədaanə ŋga ənjə a ŋgwələgi ka shaŋə, təya dəla də Əntanfø ŋga dadagyə.

11:1 11.1 21.15. * **11:2** 11.2 Jab. 79.1; Luka 21.24; ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i: 12.6,14; 13.5; Dan. 7.25; 12.7. **11:4** 11.4 Zak. 4.1-3,11-14; Yooh. 8.17. **11:5** 11.5 2 Meem. 1.10; Jab. 97.3; Irim. 5.14. **11:6** 11.6 Shig. 7.17-19; 1 Meem. 17.1; Yak. 5.17. **11:7** 11.7 13.1-2; 17.8. † **11:8** 11.8 Luka 13.33-34; Sadooma: 'Wat. 18.20; Isaa. 1.10; Əzaki. 16.46; Misəra: Shig. 3.16-19; 7.3-5. **11:10** 11.10 Yooh. 16.20. **11:11** 11.11 Əzaki. 37.9-10. **11:12** 11.12 2 Meem. 2.11; Slənə 1.9. **11:13** 11.13 6.12-13; Əzaki. 38.19-20.

14 Ma kawa'amə nga bəra'inə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, ka shinə nə kawa'amə nga makkənə pii.

Mədfənə nga uutəma

15 Mədfənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii. Wata nya fa uuranyinə dadagyə, təya ba də ngeerənə, əŋki tii, "Ma baawəda nga da nwanjuunə agyanə duuniya, acii Slandanaamə da Matadəkəyaakii. Ka danə nə ci nwanjuunə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə." 16 Wata gayiitə pupusərə aji ənfwadə ətə dasə dasə asəkə dəgələ nwanjuunatii akəjwacii Əntanjə, təya gərə'waanə akəjwacii Əntanjə ka paslənə tə ci, 17 təya ba,

"Slandaniinə Əntanjə, Maduunəkii,
hə nəndə əndzə'i, hə nəndə njukə əsə.
Kə kuyirii inə tə hə
nga slənənə də maduunə baawədaaku,
ha da nwanjuunə.

18 Ma ənjitə pooshi agi nə'unə tə hə, kə bəzəgi səkətii.

Mabətəsəkaaku boo, kə uugi mbu'yanə,
waatoo, saa'i nga da gəjwanə ka maməətə ənja.

Kə mbu'ya saa'i nga vii shikwa
ka ənji paslənə tə hə əsə, waatoo, anabiinə
da patənə nga ənjaaku, uuji ənji
da madiigərə ənji patə ətə ca njwalə tə hə.
Kə mbu'ya saa'i nga zamagi də ənjitə
ca zagi də duuniya."

19 Ma daba'əkii, ənjə a wunəgi maduunə kuvə nga Əntanjə dadagyə, ənjə a nee ka *mbyaka da i aləkawalə nga Əntanjə asəkəkii asəkə maduunə kuvəkii. Wata pyapidənə makə nga vəna da i gəgədzənə nga hanyinə da i madiigərə laara ci ənjə a nee, ənjə a fa wazənə makə dzanə nga vəna. †

12

Əndə'i minə da rəhunə

1 Wata əndə'i sə nga hurəshishinə ka shanjə a jigagi agintanjə, waatoo, tə'i minə. Uusərə nə kəjeerənətə. Anə ləgidə kii ki sədətə, da i madijənə nga tikisanyinə pu'u aji bəra'i anətə əsə. 2 Ma minəkii, də dasəka nə ki. Agi bərakənə nə ki, kya dzə də tuunə acii zəmənə nga pawə. 3 Əndə'i sə nga hurəshishinə a jigagi əsə agintanjə, waatoo, tə'i əndə'i uushi makə madizə maduunə rəhunə da i nəkii mədfə, da i mapanyinə pu'u anəkii əsə. Taa njgutə rəjwə agi nəkii ətsə mədfə, da i dara nwanjuunə. * 4 Kə slyaabagərə gazhakii purəjanə rəjwə agi makkə nga tikisanyinə agintanjə, təya kwaalyagərə aa duuniya. Rəhunəkii a kəjnaanə akəjwacii miitə ca bərakə, kaa ca tsəbəgi pii tə uuzətə cii ta poo. 5 Wata kya poo uundzə njura. Ma ca, ci na da nwanjuunə agyanə patənə nga slikərənyinə də zala tibisa. Makə pwayi ki uuzənəkii, wata ənjə a vagi, ənjə a kərəgi ka Əntanjə aanə

11:15 11.15 4.11; Shig. 15.18; Jab. 22.29-30; Dan. 2.44; 1 Koor. 15.24-28. 11:16 11.16 4.4.

11:17 11.17 1.8; 4.8; 15.3; 16.7; 19.6,15; 21.22; Am. 4.13; 2 Koor. 6.18. 11:18 11.18 19.5; Jab.

2.1-5; 110.5-6. † 11:19 11.19 4.5; 6.12-13; 8.7; 15.5; Ayb. 38.22-23; mbyaka: 1 Meem. 8.1.6.

12:1 12.1 Isaa. 7.14; 26.17. * 12:3 12.3 rəhunə: 12.7,9,13; 13.2; 16.13; 20.2; Dan. 7.7,24.

12:4 12.4 Dan. 8.10.

dəgələ nwanuunaakii. ⁶ Minəkii natə əsə, kə huyipaa ki satə aa bilə, ka hatə hadatəgi Əntanfə ka ki. Davə kaka'ə ənji tə ki n̄ga baanə dəbu'u rənjwə da gya'ə bəra'i da kuwa pu'unə. †

⁷ Wata panə a hwadəgi dagyə. I Mikayilu da malaa'ikanyinaakii ca pa tə rəhuutə tii da malaa'ikanyinaakii. ⁸ Amma, wata ənjə a mbee ka rəhuutə da malaa'ikanyinaakii. Mabwaseemə ənji ka tii dadagyə ma'ə. ⁹ Wata ənjə a kyagərə maduunə rəhuutə aa duuniya. Ci nə rəhuutə n̄ga n̄kə n̄kə, ətə dəkəvə ənji ka ci ləma, "Ibəlisa" taa "Seetanə". Ci ca gəpə də ənji *duuniya patə. Kə kyagərə ənji tə tii da malaa'ikanyinaakii patə aa duuniya.

¹⁰ Wata nya fa əndə'i uura ca wabə də n̄geerənə dagyə, ən̄ki ci, †
"Kə luupaa Əntanfə taamə,
kə baarii ci n̄geerənaakii da nwanuunaakii.
Kə baarii Matadəkəyaakii baawədaakii əsə,
acii ma əndənə ca wula tə ndzəkənjushi'inaamə
akənjwacii Əntanfə vədə da uusəra,
kə kəshi ənji tə ci, ənjə a kagərə aa panə.

¹¹ Kə jaalii ndzəkənjushi'inaamə agyanəkii §
də baawəda n̄ga idənə n̄ga Uundzə Baga
da putə n̄ga seedanatii agyanə goon̄gaanə,
təya vigi əpinatii, pooshi tii ubi wa.

¹² Acii ha'ə, wa ha dadagyə a də manushinə,
wa ənji davə patə a də manushinə əsə!
Amma, ma duuniya da uunəva, kə kulii anətii,
acii kə jiməgərə Seetanə aagitii.
Ka mabətəsəkə nə ci ka shanjə, acii kə shii ci,
gusə mbədaanə saa'yaakii."

¹³ Makə nee rəhuutə oo'i, kə kyagərə ənji tə ci aa duuniya, ca 'watəgi laakəənə tə miitə pwayi uundzə n̄gurəta. ¹⁴ Amma ənjə a vii ka miitə bəbu'wə n̄ga maduunə zhira, kaa kya lədəgi satə aa bilə ka hatə d̄ii ki davə. Davə kaka'ə ənji tə ki n̄ga fəzə makkə da reeta. Jamə satə acii rəhuuta. * ¹⁵ Wata rəhuutə a vushi ma'inə da makii atsa miitə makə huyinə n̄ga gəəra, kaa ma'iitə a shii vaanənə tə ki. ¹⁶ Amma kə cakə hanyinə tə ki. Waatoo, kə tsagerə hanyinə kurənjə, ca ndagi ma'iitə vushi rəhuuta. ¹⁷ Wata səkə n̄ga rəhuutə a bəzəgi aashi miita. Ca dzə ka panə da harii mavudfatə patə. Tii ca nə'u bariya n̄ga Əntanfə, təya kəsətə tən̄jə tən̄jə tə wabəətə baarii Yeesu ka ənja. ¹⁸ Wata rəhuutə a dzə, ca kənjəanə anə ndəra.

13

Dabanyinə bəra'i

¹ Ma daba'əkii, wata nya nee ka əndə'i daba ca shigi dagi uunəva. Pu'u nə mapanyinə anəkii, mədəfə nə nəkii əsə. Taa n̄gutə rənjwə agi mapanyinəkii, tə'i dara nwanuunə anəkii. Taa n̄gutə rənjwə agi

12:5 12.5 19.15; Jab. 2.9. † **12:6** 12.6 1 Meem. 17.1-7; 19.5-7; Mat. 2.13; baanə 1260: 11.2.
12:7 12.7 Dan. 10.13; Yahu. 9. **12:9** 12.9 20.2; 'Wat. 3.1; Isaa. 14.12; 27.1; Luka 10.18; Yooh. 12.31. † **12:10** 12.10 4.11; 11.15; əndənə ca wula tə ənja: Ayb. 1.9-11; Zak. 3.1. § **12:11** 12.11 6.9; Mat. 16.25; Uundzə Baga: 5.6; 1 Yooh. 2.14; 5.4. **12:12** 12.12 18.20. * **12:14** 12.14 fəzə makkə da reeta: 11.2. **12:17** 12.17 6.9; 11.7; 13.7; Dan. 7.21.

nənyitə mədəfə əsə, tə'i ləmə ətə ca bərapaa tə Əntanfə ashikii.

* ² Ma dabatsə nee nyi, kə pusha ci tə bwaya. Ma sədəkii əsə, kə pushashi tə sədə nga uushi makə shiməderənə. Makə nga livarə nə makii. Kə vii rəhuutə ka dabakii ngeerənaakii da nwanjuunaakii da maduunə baawədaakii. ³ Ma rəjwə aji nənyinə nga dabatsa, tə'i maduunə baavə davə. *Duuniya patə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii pooshi dabakii əjki acii uyikii, amma kə əmbəgi. Wata təya nə'u tə ci. ⁴ Təya paslə tə rəhuuta, acii kə vii ci ka dabatə baawədaakii. Təya paslə tə dabatə naakii əsə, təya dzə də banə, "Wu sanjə nəndə makə dabatsa? Wu nəndə panə da ca?"

⁵ Ənjə a vii ka dabatsə rəgwa kaa ca mbudə naakii na, ca wabə bwaya uushi'inə aashi Əntanfə, ənjə a kapaa tə ci da baawəda nga dənə ha'ə nga ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i. † ⁶ Ca 'watəgi dzaananə tə Əntanfə da tə ləməkii, da ha nga ndzaanaakii, da patənə nga ənjitə dadagyə. ⁷ Ənjə a vii ka ci rəgwa kaa ca pa da ənjaakii, ca mbee ka tii. Ənjə a vii ka ci baawəda agyanə taa nğutə slikərənə, da uura da taa nğutə hanyinə əsə. ⁸ Patənə nga ənjinə a duuniya, ka paslənə nə tii tə ci. See ənjitə nyaahə ənji ləmətii aasəkə ləkaləkətətə dīi ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə asəkəkii, tii nəndə pooshi na paslə tə ci. Ma ləkaləkətətsa, nga Uundzə Baga ətə shi ənjə a bələgi. Daga ənji ma'ə matagamə duuniya nyaahə ənji. ‡ ⁹ Maa tə'i əndə da liminə nga fanə, wa ca fa. ¹⁰ Ma əndətə kavə ənji ka kəsənə tə ci, ka kəsənə nə ənji tə ci. Ma əndətə kavə ənji ka bələnə tə ci də nğila purəjanə əsə, də nğila purəjanə nə ənjə a bələ tə ci. Acii ha'ə, wa ənji nga Əntanfə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, təya dzə aakəjwa də vii goonjatii.

¹¹ Ma daba'əkii, nya ənə ka nee ka əndə'i daba ətə shigi aji hanyinə. Bəra'i nə mapa anəkii makə nga бага. Makə nga rəhunə nə ci ka wabənə əsə. ¹² Də baawəda nga dabatə nga təkəjwanə nə ci ka slənənə akəjwaciikii əsə. Ca tsəkuvə ənji *duuniya patə ka paslənə tə dabatə nga təkəjwanə, waatoo ətə əmbəgi bwaya uyaakii. ¹³ Ma bəra'inə nga dabatsa, kə dīi ci sə nga hurəshishinə lanjə. Ha'ə maa, kə kavə ci kaa gunə a jigagi dadagyə, ca kulya aa duuniya. Ginə nga taa wu a nee. ¹⁴ Ca gəpə də ənji asəkə duuniya də sə nga hurəshishinyinaakii ətə vii ənji ka ci rəgwa nga dənə akəjwacii dabatə nga təkəjwanə. Ca ba ka tii, wa təya ghənətə uushi pusha tə dabatə d'əvə ənji ka ci uyi də nğila purəjanə, amma ma'ə ci da i əpinə, kaa təya d'uunətə də ci. ¹⁵ Ənjə a vii rəgwa ka bəra'inə nga dabatsa, kaa ca ədəgərə əpinə aasəkə maghənə sətə pusha tə dabatə nga təkəjwanə, kaa maghənə sətə a wabə, ca bələgi patənə nga ənjitə pooshi ka paslənə tə ci. ¹⁶ Bəra'inə nga dabatsə a ənə ka kavə ənji patə, kaa təya d'əvə sagida nga dabakii aa ciizəmatii taa aa kəjwaciitii. Manjeevənə da masariinə, ənji gəna da maaghiinə, dimuyinə da maviinə patə, kə kavə ci tə tii tyasə, see maa d'əvə tii sagida ha'ə. ¹⁷ Mad'a pooshi əndə da sagidatsə ashikii, waatoo, ləmə

* **13:1** 13.1 uunəva: Dan. 7.3; daba: 11.7; 13.11-17; 16.10; 17.3,7-13; 19.20; Dan. 7.3-8,21,25.

13:2 13.2 2 Tees. 2.9. **13:3** 13.3 17.8. **13:4** 13.4 Jab. 89.7. † **13:5** 13.5 Dan. 7.25; ləgidə 42: 11.2. **13:6** 13.6 Dan. 11.36. **13:7** 13.7 12.17. ‡ **13:8** 13.8 3.5; Uundzə Baga: 5.6. **13:10** 13.10 14.12; Irim. 15.2; 43.11; Luka 8.15. **13:11** 13.11 Mat. 7.15. **13:13** 13.13 16.14; 20.8. **13:15** 13.15-16 14.9,11; 15.2; 16.2; 19.20; 20.4; Isaa. 44.5; Dan. 3.5.

nga dabatsə taa lamba nga ləməkii, pa ca dərə taa dərəmagi də uuşaakii.

¹⁸ Aci ha'ə, wa ənjə a ndzaa ndihə ndihə, mashiikii. Ma əndətə da han̄kala, wa ca paaratəgi sətə ci lamba nga dabatsə a moo banə. Aci lamba nga əndə shiŋkinə nə lambaakii. Ma lambakii, gya'ə kuwa da kuwa pu'unə aji kuwa.

14

**Uundzə Baga da ənjaakii*

¹ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka Uundzə Baga kənjə anə giŋwə ətə ci ənjə a 'wa *Sihiyoonə. Tə'i ənji dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə abiikii. Tii patə da i ləməkii da nga Dii manaahəkii akəŋwaciitii. * ² Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, makə ŋgyaaranə nga ma'inə a gəərə daba'a vənə, ca wazə makə dzanə nga vənə. Ma uurakii əsə, kə fii nyi makə dza kəzhimbəra. ³ Ma ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə, kənjə kənjə nə tii akəŋwacii dəgələ nga ŋwanuunə nga Əntaŋfə da akəŋwacii uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiitə. Təya ka kura wanyanə, ətə pooshi əndə ca mbec ka katənə, mad'aamə tii satii, waatoo ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Tii nə ənjitə dərəgi Əntaŋfə agi ənji shiŋkinə patə. † ⁴ Tii nə ŋguyiriitə mashimətii a baa də makinə, malaabakii nə tii. Tii ca nə'u tə Uundzə Baga taa aama gi ci patə. Tə tii pərapaa Əntaŋfə a duuniya agi hara ənji. Tii nə nga təkəŋwanə ətə pərapaa Əntaŋfə a duuniya kaa təya ndzaanə ka naakii da ka Uundzə Baga. ⁵ Pooshi ənji sha fii təya jirakə. Pooshi ənji sha idəpaa uushi ashitii əsə.

Habara nga malaa'ikanyinə makkə

⁶ Wata nya nee ka əndə'i malaa'ika ca ləfdə agintaŋfə. Da i Ŋunyi Habara shi ci ətə pooshi ka uudənə, kaa ca baaba ka ənji duuniya, waatoo taa ka ŋgutə slikerənə, da uurance da hanyinyinə patə. ⁷ Ca ŋgəree ka uurakii, ca ba, “Ŋgwaləmə tə Əntaŋfə, una duunətə tə ci, acii kə mbu'ya saa'i nga la gəŋwanaakii. Pəsləmə tə ci. Ci tagii ha dadagyə da duuniya da uunəva da gəərənyinə patə.”

⁸ Wata əndə'i malaa'ika a nə'u tə nga təkəŋwanə, ca dzə də banə, əŋki ci, “Kə kulii kya, kə kulii Babila, mad'uunə vəranə. Ki tsəkuvə slikerənyinə patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Ma ətsa, ci kira mabətəsəkə nga Əntaŋfə.” ⁹ Wata əndə'i malaa'ika a nə'u əsə tə harakiitə bəra'i, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Taa wu patə ca pəslə tə dabatsə da pushashinaakii, ca luuvə ənjə a naahə ka ci sagida aakəŋwaciikii taa aaciikii, ¹⁰ ka guŋunə nə ci da mabətəsəkə nga Əntaŋfə, ca sa cibə laŋə. Iza'u ka shaŋə nə cibəkii a ndzaanə anəkii. Də guŋə nə ənjə a cibə də ci akəŋwacii malaaba malaa'ikanyinə da Uundzə Baga. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə nga guŋəkii. ¹¹ Ma makiirənə nga guutə ci təya sa cibə agikii, ka ndərənə nə ci aadəgyə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patənə nga ənjitə ca pəslə tə dabatsə

13:17 13.17 13.18; 15.2. * **14:1** 14.1 22.4; giŋwə nga Sihiyoonə: Isaa. 4.5; Yaw. 3.5; ənji 144,000: 3.12; 7.3-4; **14:2** 14.2 1.15; 15.2; 19.6; Əzaki. 1.24-25. † **14:3** 14.3 4.4,6; kura wanyanə: 5.9. **14:4** 14.4 Yooh. 10.4-5. **14:5** 14.5 Isaa. 53.9; Zeef. 3.12-13. **14:6** 14.6 Mat. 24.14. **14:7** 14.7 Jab. 146.6. **14:8** 14.8 17.2; 18.2. **14:9** 14.9 13.15. **14:10** 14.10 15.7; 16.1,19; 19.20; 'Wat. 19.24; Jab. 11.6; Irim. 25.15; Əzaki. 38.22; Mat. 25.41.

da pushashinaakii, təya luu sagida nğa ləməkii, pooshi tii ka upaa əpisəkə shanə. Vədə da uusəra cibənətii.”

¹² Acii ha'ə, wa ənji nğa Əntanfə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, waatoo ənjitə ca nə'utə bariya nğa Əntanfə, təya dzə aakənjwa də vii goonğa ka Yeesu.

¹³ Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, əjki ci ka nyi, “Naahətə wabəəna: ma ənjitə məəki agi paslənə tə Slandana, maɲushinə ka tii daga əndzə'i, ca'ə aakənjwa.” Wata Malaaba Ma'yanə a jikəvə, əjki ci, “Ha'ə ndilə ndilə, kə uudəpaa tii slənətii, ka əpinə nə tii səka, acii kə nee tii ka bwatya nğa slənətii.”

*La gəjwanə agyanə ənji *duuniya*

¹⁴ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mambwadafa kurabiinə da i uushi makə əndə dasə anəkii. Tə'i dara nğanjuunə nğa əndzənə anəkii, da mahidahidamə rəgənjwə aciikii. ¹⁵ Wata malaa'ika a shigi asəkə maduunə kuvə nğa Əntanfə dadagyə, ca nğəree ka uurakii, ca ba ka əndətə dasə anə kurabiinə, “Kə uugi saa'i mbu'yanə. Dawə slənə də rəgənjwaaku, kaa ha magi də cifanə nğa duuniya, acii kə uugi zəjanə bahə manə.” ¹⁶ Wata əndətə dasə anə kurabiinə a nğərə rəgənjwaakii, ca kyatə aagyanə duuniya, ca magi cifanə. ¹⁷ Nya nee ka əndə'i malaa'ika əsə, ca shigi asəkə maduunə kuvə nğa Əntanfə dadagyə, da i mahidahidamə rəgənjwə aciikii naakii əsə. ¹⁸ Wata əndə'i malaa'ika a shigi anə ha nğa dā sataka, waatoo malaa'ikakii ca nəhə gunə. Ca nğəree ka uurakii də banə ka malaa'ikatə da i mahidahidamə rəgənjutə aciikii, əjki ci, “Dawə slənə də mahidahidamə rəgənjwaaku, ha slibagərəgi də poo nğa inaba, acii kə uugi cifanəkii danə a duuniya.” ¹⁹ Wata malaa'ikatə a kyatə rəgənjwaakii aagyanə duuniya, ca slibagərə mana poo nğa inaba patə, ca fədəvə aasəkə ha nğa mya'ə poo nğa ənfwa. Waatoo, kə ndzaa hakii makə maduunə mabətəsəkə nğa Əntanfə. ²⁰ Ma hatsa, a ba'a vərənə nə ci. Ənjə a mya'ə inabitə asəkəkii. Wata idənə a huyi makə huyinə nğa gəərə kiloomeeta gya'ə makkə. Ma kurəjənəkii əsə, ka danə meeta da reeta.

15

Malaa'ikanyinə ətə kira cibənyinə mədəfə

¹ Wata nya nee ka əndə'i maduunə sə nğa hurəshishinə ka shanə agintanfə, waatoo, tə'i malaa'ikanyinə mədəfə. Tii na kira muudinə nğa cibənyinə mədəfə ətə na la tə ənja. Də cibənyinəkii nə mabətəsəkə nğa Əntanfə a uudə əsə. ² Nya nee ka uushi makə uunəvə ətə ca bərə makə dyarugala, gwazə da gunə. Kə nee nyi ka ənjitə pooshi pyaslə tə dabatə da i pushashinaakii, təya kaaree ka luu sagida nğa lamba nğa ləməkii. Kənjə kənjə nə tii atanjala sətə makə uunəva, da i kəzhimbərənyinə aciitii ətə vii Əntanfə ka tii. ³ Təya ka wanyanə nğa Muusa, əndə paslənə tə Əntanfə. Təya ka wanyanə nğa Uundzə Baga əsə. Əjki tii,*

14:11 14.11 19.3; Isaa. 34.10. **14:12** 14.12 13.10. **14:13** 14.13 1.3; 16.15; 19.9; 20.6; 22.7,14; Ibər. 4.9-10. **14:14** 14.14-20 Yaw. 4.13; Mat. 13.39-40. **14:14** 14.14 1.7,13. **14:19** 14.19 19.15; Isaa. 63.1-6. **15:1** 15.1 4.5; 15.7; 16.1; 17.1; 21.9. **15:2** 15.2 4.6; 5.8; 13.15,18; 14.2.

15:3 15.3-4 4.11. * **15:3** 15.3 16.5-6; 19.2; 22.12; Dzək. 32.4; Jab. 145.17; wanyanə: Shig. 15.1; Jab. 111.2; 139.14.

“Slandanə Əntanƒə, Maɗuunəkəya,
sə nga hurəshishinə,
maɗuunəkii dərəva nə slənaaku.
Ŋwanƒwə nga slikərənyinə patə nə hə,
goonƒa nə rəƒwaaku.

⁴ ‘Ya’ə Slandana, taa wu patə, ka ŋwalənə nə ci tə hə,
ca ɗuunətə tə hə.
Aci hə rəŋwə dyanə nəndə malaabakii.
Patənə nga slikərənyinə nga duuniya na shi
ka paslənə tə hə,
acii kə nee ənji patə ka goonƒaanaaku.”

⁵ Ma daba’ə ətsa, kə nee nyi ka maɗuunə kuvə nga Əntanƒə dadagyə
mawunəkii. Nya nee ka *kuvə kuvə’unə asəkə kuvəkii, ətə ca ɓarii
oo’i, kədəhə nə Slandana. ⁶ Wata malaa’ikanyiitə məɗfə a shigi
asəkə maɗuunə kuvəkii, da i mambwacɗa kəjeerənə ətə ca bərə
ashitii. Təya aanəpaə ədzəmətii də gyara nga əndzənə. Da i cibənyiiitə
məɗfə aciitii. ⁷ Wata rəŋwə agi uushi’iitə ənfwadə da i əpinatii a
vii ka malaa’ikanyiitə məɗfə kwalakə nga əndzənə məɗfə pasə
pasə da i maɓətəsəkə nga Əntanƒə Əndə vii əpinə nga ca’ə ndəŋwə
ndəŋwə. ⁸ Kə nagi maɗuunə kuvə nga Əntanƒə də makiirənə ətə
ca ɓarii ɗuunuunə da baawəɗa nga Əntanƒə. Pooshi əndə mbee
ka dəməgərənə aasəkə maɗuunə kuvətsa, maɗaamə cibənyiiitə nga
malaa’ikanyiitə məɗfə kə uugi.

16

Kwalakənyinə nga maɓətəsəkə nga Əntanƒə

¹ Wata nya fa əndə’i uura ca wabə də ŋgeerənə asəkə maɗuunə
kuvə nga Əntanƒə. Ca ba ka malaa’ikanyiitə məɗfə, əŋki ci,
“Ŋgərəmə kwalakənyinə nga cibənyiiitə məɗfə nga maɓətəsəkə
nga Əntanƒə acii unə, una dzə ka əjigərənə aanə duuniya.”

² Wata malaa’ika nga təkəŋwanə a shi ka əjagərə sətə asəkə
kwalakaakii aanə duuniya. Makə əjagərə ci, pii wata uyiginə
a kyaalagi ashii ənjitə da i sagida nga dabata, təya paslə tə
pushashinaakii. Uyiginəkii a zəmə tə tii ka shanə.

³ Wata malaa’ika nga bəra’inə a shi ka əjagərə naakii aagi uunəva.
Ma kə əjagərə ci, pii wata ma’inə a zə’ugi makə idənə nga mantə ənda.
Patənə nga uushi’inə da əpinatii agi uunəva, kə məətəgi.

⁴ Wata malaa’ika nga makkənə a shi ka əjagərə naakii aagi ma’inə
nga gəərənyinə da aa gu’u ma’inə. Makə əjagərə ci, pii wata ma’inə
a zə’ugi ka idənə əsə. ⁵ Wata nya fa malaa’ikatə ba’avə ənji ma’inə
aaciikii, ca ba,

“Ya’ə Malaabakii, hə nəndə əndzə’i, hə nəndə ŋukə əsə.
Də goonƒaanə lagi hə gəŋwanə.

⁶ Aci ma ənjitsa, kə ɓələgi tii anabiinə da harii ənjaaku.
Watiitə kə upaa tii sətə ali tii,
wahətsə kə vii ka tii idənə kaa təya sa.”

15:4 15.4 14.7; Jab. 86.9; 98.2-3; Isaa. 2.2-3; Irim. 10.6-7. 15:5 15.5 11.19; Shig. 40.34; Slənə
7.44. 15:6 15.6 1.13; Dan. 10.5. 15:7 15.7 4.6; 14.10; 16.1. 15:8 15.8 Shig. 40.34-35;
Isaa. 6.4; Əzaki. 44.4. 16:1 16.1 15.1; Jab. 69.25; Isaa. 66.6; Irim. 10.25. 16:2 16.2 13.15;
Shig. 9.10. 16:3 16.3-4 8.8; Shig. 7.17-21; Jab. 78.44. 16:6 16.6 17.6; 18.24; 19.2; Dzək.
32.43; Jab. 79.3,10; Mat. 23.35,37.

7 Wata nya fa əndə'i uura danə ha nga dā sataka, əŋki ci, “Awa, 'ya'ə Slandanə Əntanfə, Maduunəkəya, də goonqaanə nə hə ka la gəŋwanaaku.”

8 Ma daba'əkii, wata malaa'ika nga ənfwadənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii əsə aagi uusəra. Makə əjagərə ci, wata uusəra a upaa rəgwa nga tsakə dā iza'unə, ca ətsa əŋji makə gunə. 9 Kə səədfəgi shishinətii ka shanə, acii iza'unə nga uusəra. Wata təya baaba məza uushi'inə aashi Əntanfə. Ci boo nəndə da baawəda agyanə cibənyiiṣa, amma mabwaseemə tii ka dā 'waslyakəənati, kaa təya duunətə tə ci.

10 Wata malaa'ika nga tufənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aagyanə dəgələ ŋwanuunə nga dabata. Makə əjagərə ci, pii wata ŋwanuunaakii a dāgi dəgwamə acii mandə vəda. Ənjə a ŋgi'i ka shanə acii zəmənə nga cibənyiiṣa. * 11 Təya baaba bwaya uushi'inə aashi Əntanfə nga dadagyə putə nga cibənyiiṣə ci təya sa da putə nga uyigiitə ashitii. Mabwaseemə tii ka bwaya ndzaanati.

12 Wata malaa'ika nga kuwanə a dzə ka əjigərə sətə asəkə kwalakaakii aagi maduunə gərə ŋga İfəratisa. Makə əjigərə ci, pii wata gərəkii a ifəgi, kaa meeminə da tsaanwə a shii upaa rəgwa nga dzənə. 13 Wata nya nee ka ginaajinyinə makkə makə gwandiinə. Rəŋwə ca shigi da ma rəhuuta, əndə'i a shigi da ma dabata, əndə'i a shigi da ma majirakənə nga anabitə əsə. 14 Ma ginaajinyiiṣa, ŋga Seetanə nə tii. Ma təya, aghi d'anə nə tii sə ŋga hurəshishinə, təya dzə aabii meeminə ŋga duuniya patə, təya dzatə də tii ka ha rəŋwə kaa təya tasəka panə aghi maduunə uusəra ŋga Əntanfə Əndə baawəda. † 15-16 Wata ginaajinyiiṣə a dzatə də meemiitə ka ha rəŋwə, waatoo ka hatə ci ənjə a 'wa Arəmagidoonə də uura *İbəraaniya.

Ma bii Yeesu, “Fatəmə kaa nya ba koonə: makə mahərə nii kya shi. Tə'i barəkaanə aashi əndətə nii kya la tə ci dəməgigi, nya la tə ci da i kəjeerənaakii matasəkakii atanjalakii ka ŋganə, acii ga ayinə a kəshi tə ci, ca wii ahada əŋji də purəki.”

17 Wata malaa'ika nga mədfənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aagi məda. Makə əjagərə ci, pii wata nya fa əndə'i uura danə dəgələ ŋga ŋwanuunə asəkə maduunə kuvə ŋga Əntanfə, ca ŋgərəe ka uurakii, əŋki ci, “Kə uugi ha'ə!” 18 Wata pyapidənə cii kya nee, i wazənə makə dzanə ŋga vəna cii kya fa, i gəgədzənə ŋga hanyinə. Makə ghənyi əŋji əndə shiŋkinə, pooshi tsarə gəgədzənə ŋga hanyiiṣə sha dīi. Acii tsarə gəgədzəətsə palee patə. 19 Ma vəranə ŋga Babila, kə 'waarakəgi ginəkii makkə. Vəranə ŋga taa ŋgutə hanyinə əsə, kə waalagi. Də ha'ə buurətə Əntanfə tə maduunə vərəatsa, ca kavə tə ki kaa kya sa ma'iza'u cibə ŋga bwaya mabətəsəkaakii. 20 Patənə ŋga təpurətə ahada uunəva, kə zagi dza'ə. Ha'ə nə giŋunyinə əsə. 21 Wata kwaalyanə nə madiigərə laarənyinə dadagyə aagyanə ənja. Taa ŋgutə rəŋwə aghi laarənyiiṣa, kə mbu'i zəzəkəənaakii kiloo tufə pu'unə. Kə wafi əŋji bwaya uushi'inə aashi

16:7 16.7 15.3. 16:9 16.9 9.20-21; 16.11,21. * 16:10 16.10 13.1-2; dəgwamə: Shig. 10.21-22; İsa. 8.22. 16:12 16.12 İsa. 11.15; 44.27; 46.11. 16:13 16.13-14 12.3; 13.1-2; Shig. 8.2; Jab. 78.45. † 16:14 16.14 11.17; 13.13-14; 19.20; Mat. 24.24; 2 Tees. 2.9; panə: 19.11-21. 16:15-16 16.15 3.3,18. 16:17 16.17-21 16.1; İsa. 66.6. 16:18 16.18 4.5; 6.12-13. 16:19 16.19 14.10; 18.2.

Əntanfə putə ɲga cibəətsə ci təya cibə. Acii ma cibəətsa, bwayakii ka shaɲə.

17

Dzalənə tə maɖuunə kaarəwa

¹ Wata rəɲwə agi malaa'ikanyiitə məɖəfə da i kwalakənyiiitə məɖəfə aciitii a shi aabiiki, ɲki ci ka nyi, “Shiwa, kaa nya baarii ka hə makə sətə nə ɲjə a dzalə tə maɖuunə kaarəwatsa, waatoo maɖuunə vəraatə ghənyi ɲji abii gəərənyinə laɲə. ² Ma kya, kə baa meeminə ɲga duuniya də ki. ɲji duuniya əsə, maɖa kə baa tii də ki, təya da makə ɲnvwə ca ka tə tii anətii.”

³ Pii wata Malaaba Ma'yanə a ɲgərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a kərəgi tə nyi aa bilə. Ma dava, kə nee nyi ka minə, ki dasə a ba'a madizə daba ətə da ləmənyinə taa dama patə ashikii, waatoo ləmənyiiitə ca bərapaa tə Əntanfə. Məɖəfə nə nəkii, pu'u nə mapanyinə anəkii əsə. * ⁴ Ma miitsa, kə kii ki ɲunyi kəjeerənyinə ɲga əndədəza, da i uushi'inə ɲga əndzənə ashitə, da i faaranyinə ətə da məghərəvənə kama kama. Ma aciitə, tə'i kwalakə əndzənə ətə pasə accii bwaya uushi'inə ka shaɲə, waatoo slənə ɲga aləhiinatə. ⁵ Ma a kəɲwaciitə, tə'i manaahə ləma, amma, ma'umbeekii nə sətə ci ləməkii a moo banə, oo'i, “Nyi nə maɖuunə Babila, məci kaarəwiinə patə, məci ma'ajjiinə uushi'inə ɲga duuniya.” ⁶ Nya tsaamə tə miitsa. Ma nya nee, agi kanə tə ki a nətə nə idənə ɲga ɲji ɲga Əntanfə, ma palee maa, ɲga ɲjitə bələgi ɲji putə ɲga vii seedanə agyanə Yeesu.

Makə nee nyi ka ki, kə dɪi ka nyi ka sə ɲga hurəshishinə ka shaɲə. ⁷ Wata ɲki malaa'ikatə ka nyi, “Mi cii kwa ɖa hurəshishinə kwa? Ka banə nə nyi ka hə sətə ci ɲjə a moo banə də miitsə da i dabatsə ətsə da i nəkii məɖəfə da i mapanyinaakii pu'u əsə ətsə dɪi miitsə a ba'akii. ⁸ Ma dabatsa, da i əpinə shi ca ɲji, amma paa ci ma'ə da i əpinə. Kadə nii kəya ɲnə ka shiginə asəkə makurəɲə gu'u ɲga zanə əsə, ɲjə a bələgi tə ci. Tə'i hara ɲji asəkə duuniya ətə pooshi ɲji nyaahə ləmətii aasəkə ləkaləkətə taabu'u taganə ɲga duuniya, waatoo ləkaləkətətə dɪi ləmə ɲga ɲjitə ca upaa əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə asəkəkii. Ma təya, maa nee tii ka dabatsa, ka ɖanə ka tii ka sə ɲga hurəshishinə, accii da i əpinə shi ca ɲji, asee paa ci ma'ə da i əpinə, amma kadə nii kəya ɲnə ka shiginə əsə. †

⁹ “Acii ha'ə, wa ɲjə a ndzaa mashiikii agyanə uushi'iitsa. Ma nənyiiitə məɖəfə, tii ndzaa ka giɲunyinə məɖəfə ətsə dɪi miitsə dasə anəkii, təya ndzaa ka meeminə məɖəfə əsə. ¹⁰ Ma tufə agi meemiitsa, paa tii ma'ə. Ma rəɲwə əsə, ma'ə ci agi ɲwanjuunə. Əndə'i rəɲwə, ma'ə ci mashimə zəku'i. Maɖa kə shi ci, ɲga uundzə saa'i nii kəya ɖa ɲwanjuunə. ¹¹ Ma dabatsə əsə, ətsə sha ɲji da i əpinə, amma paa ci ma'ə, ci saakii nə tighəsənə ɲga ɲwanja. Rəɲwə nə ci əsə agi meemiitə məɖəfə. Maɖa kə shigi ci, kadə nə ɲjə a bələgi tə ci.

¹² “Ma mapanyiiitə pu'u nee hə anəkii əsə, tii ndzaa ka meeminə pu'u, ətə ma'ə ma'watəginə ɖa ɲwanjuunə. Amma ka viinə nə ɲji ka

16:21 16.21 11.19; 16.9. **17:1** 17.1 Irim. 51.13. **17:2** 17.2 14.8; 17.18; 18.3; Irim. 51.7; Nahu. 3.4. * **17:3** 17.3 Malaaba Ma'yanə: 1.10; 21.10; Əzaki. 8.3; 40.2; daba: 13.1-2. **17:4** 17.4 18.3,16; Irim. 51.7; Əzaki. 28.13. **17:5** 17.5 Irim. 2.20; Hoos. 1.2. **17:6** 17.6 16.6. **17:7** 17.7-8 13.1-2. † **17:8** 17.8 13.3; ləkaləkətə: 3.5. **17:9** 17.9 13.18.

tii baawəda nga da nwanjuunə da dabatsə nga tibisa rənjwə dyanə. ¹³Tii pu'u patə, rənjwə nə hiimatii. Təya vii ngeerənati tii da baawəfatii ka dabatsa. ¹⁴Kadə nə təya pa da *Uundzə Baga. Amma Uundzə Baga na jaala ənətii, acii ma ca, ci nə Slandanə agyanə slandanənyinə, Nwanjwə agyanə meeminə. Ma ənjitə 'wii ci, waatoo matacfə ənjaakii, ənjitə nyi'u tə ci də ədzəmə rənjwə, kadə nə təya jaala da ci agyanə meemiitsa.”

¹⁵Malaa'ikatsə a ənə ka banə ka nyi, ənki ci, “Ma gəərənyiiitsə nee hə, ətsə dii kaarəwatsə dasə abitii, tii ndzaa ka ənji nga slikərənyinə da uuranyinə nga duuniya patə. ¹⁶Ma mapanyiiitsə pu'u nee hə, tii patə da dabatsa, kadə nə təya kaaree ka kaarəwatsa, təya fədfəma uushi'inatə patə, təya bwasee ka ki də purəki, təya tsəbəgi ləwatə. Ma sətə mbədaanə, təya ətsagi də gunə. ¹⁷Acii Əntanjə kavə aa ədzəmətii kaa təya slənə ka ciinə rənjwə, təya slənə aniyaakii, təya vii ka dabatsə ngeerənati tii nga da nwanjuunə, ha'ə mbu'yanə saa'yatə nə Əntanjə a mbu'utəgi də wabənaakii. ¹⁸Ma miitsə nee hə, ki ndzaa ka mafuunə vəranə ətə dii nwanjuunə agyanə meeminə nga duuniya.”

18

Kulanə nga Babila

¹Ma daba'ə ha'ə, kə nee nyi ka əndə'i malaa'ika ca jima dadagyə. Da i baawəda lanə nə ci. Tə'i bərənə gunutə də ci əsə, bərənəkii bəragi patənə nga duuniya. ²Ca ngəree ka uurakii, ənki ci, “Kə kullii ki, kə kullii mafuunə Babila. Kə zə'ugi ki ka ha nga ndzaanə nga taa ngutə tsarə nga ginaajinyinə kama kama, da nga taa ngutə tsarə nga ma'ajjine shaara ətə ci ənjə a kaaree. ³Acii kə tsəkuvə ki slikərənyinə nga duuniya patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Də ha'ə kavə ki ənji ka upaa mabətəsəkə nga Əntanjə putə nga aləhiinatii. Kə baa meeminə nga duuniya də ki. Ənji da fiiriinə əsə, kə d'agi tii gəna putə nga moo uushi'inatə.”

⁴Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, ca ba, “Ya'ə ənjaaki, shigimə sə goonə asəkə vərəatsa, goona jigunyi slənə 'waslyakəənatə, acii goona upaa cibəətə nii ta cibə. ⁵Shigimə, acii ma 'waslyakəənatə, kə dzii də nə lanə, ha'ə kə mbu'ya aadəgyə aabii Əntanjə. Kə buurətə Əntanjə bwaya haalatə əsə. ⁶Wa bwaya bwayaanətə a ənə aanətə. Wa cibəətə njii ta cibə də ənjə a ənə aanətə satə, wa ənjə a ənə ka jikətənə ka ki. Wa ənjə a ki'itə ka ki, ənjə a natə ka ki kwalakətə də ma'iza'u sə nga sanə, palee ka ətə njii ta da ka ənja. ⁷Wa ənjə a cibə də ki makə sətə njii ta d'funətə natə na, əndə wahə nji ki, kya dzə də banə oo'i, 'Wanyinə dasə, kwatamə nə nyi, əntaa mooryafinə nə nyi, pooshi uushi ca bəzee ka səkəki shanjə!' ⁸Acii ha'ə, agi uusəra rənjwə nə asara a kulyaanə ka ki həma'ə, waatoo, mətənə da mabətəsəkə da madəfənə, ənjə a ətsagi tə ki də gunə, acii ma Əntanjə Slandana, mafuunəkii nə ci. Ci ca lagi ka ki gənjwanə.”

17:12 17.12 Dan. 7.7,24. **17:14** 17.14 19.16,19; Dzək. 10.17; Jab. 136.3; Dan. 2.47; 1 Tim. 6.15. **17:15** 17.15 17.1. **17:16** 17.16 17.2; 18.8; Leew. 21.9; Əzaki. 23.29; Hoos. 2.5. **17:17** 17.17 17.13. **18:1** 18.1-24 Isaa. 13; 47; Əzaki. 27. **18:2** 18.2 14.8; 16.19; Isaa. 13.20-22; 21.9; 34.11,14; Irım. 50.39-40; 51.8. **18:3** 18.3 17.2; 18.11-19; Isaa. 23.8; Əzaki. 27.22-23,33. **18:4** 18.4 Isaa. 48.20; Irım. 51.45; 2 Koor. 6.17. **18:5** 18.5 'Wat. 18.20. **18:6** 18.6 Jab. 137.8; Irım. 50.29. **18:7** 18.7-8 Isaa. 47.8-9. **18:8** 18.8 17.16.

⁹ Ma meeminə nga duuniya ətə baa də ki, maa nee tii ka makiirənə nga ətsanə nga vərəatsa, ka tuunə nə tii acii agi wahə nji tii davə.

¹⁰ Təya kənjaanə dzadə ka tsaamənə, ngwalii tii acii ga təya saanə cibə da i tii patə, təya ba, “Kayitu! Kayitu! Maduunə vəranə nga Babila! Da i ngeerənə nji hə. Amma, ndza'ə gi'u kə lagi gənwanaaku!”

¹¹ Ənji da fiiriinə asəkə duuniya əsə, təya tuu agyanətə, təya bəzəgi səka, acii pooshi əndə dərə uushi'inatii ma'ə. ¹² Waatoo, əndzənə da hara tibisənyinə nga bəzə gəna, i matsahu faariitə da məghərəvənə davə, i nunyi kəjeerənyinə nga bəzə gəna kama kama makə marəmənyinə i garədoomanyinə, i nunyi ənfuginə kama kama, i dagwa uushi'iitə ci ənjə a da də linyinə nga coona i də ənfuginə, i dagwa uushi'inə ətə ci ənjə a da də tibisənyinə taa faariinə.

¹³ Ma ənjitsa, kə irəgi tii ka ki də harii uushi'inə kama kama əsə, shaashimənyinə kama kama da hara banyinə kama kama ətə ca zənə nga'ə, da inaba, da i maara da i nunyi əmputə aləkamaara da i səkəjwa, i liinə da baginə, təhinə da i moota təhinə, da i maviinə, waatoo, ənji shiŋkinə. Ma uushi'iitsə patə, pooshi əndə dərənə aciiitii ma'ə.

¹⁴ Wata təya tuu agyanə vəranəkii, təya ba, “Patənə nga uushi'iitə kavə hə nəku aanəkii, kə ətee hə. Patənə nga gənaaku əsə, pooshi ma'ə, paa hə ka ənənə ka upaanə ma'ə boo.”

¹⁵ Ma ənji da fiiriinə ətə upaa gəna dagi dərəginə də uushi'inə asəkə vəranəkii, kə kənjaanə tii dzadə, ngwalii tii acii ga təya saanə cibə da i tii, təya tuu, təya ngəərə ma, ¹⁶ təya ba, “Kayitu! Kayitu! Maduunə vəranə! Ma nga nükə, kə njii kwa ngaanğa nunyi kəjeerənyinə nga əndədəzə kama kama, i nga ənduuda, ha ngaanğa uushi'inə nga əndzənə i nga nunyi faariinə ka geeginə ka hə ka rəmənə. ¹⁷ Ndza'ə gi'u ətee hə ka gənaaku patə.”

Patənə nga slanjii kumbawalənyinə, da ənji gwazə kumbawalənyinəkii, da ənjitə asəkətii, da ənjitə ca wii də kumbawalə ka da fiiriinə, tii maa, kə kənjaanə tii dzadə. ¹⁸ Makə nee tii ka makiirənə nga guutə ca ətsa tə vərəatsa, təya ka vurənə, təya ba, “Pooshi vəranə ətə gi aashi vəraatə də duunuunə.” ¹⁹ Təya fədə hanyinə agyanətii, təya tuu, təya ngəərə ma, təya ba, “Kayitu! Kayitu! Maduunə vəranə! Patənə nga ənjitə da i kumbawalatii, də gənaaku dīi tii gəna, wata kaa ha ətee ka uushi'inaaku patə ndza'ə gi'u!” Də ha'ə uudəpaa tii tuunatii agyanə vərəatsa.

²⁰ Acii ha'ə, wa patənə nga ənji dadagyə a da moodasəka putə nga zamaginə də ki. Damə moodasəka, ənji nga əntarŋfə da masləkee ənja da anabiinə, acii kə ki' i əntarŋfə koonə noonə ashitə.

²¹ Ma daba'əkii, wata əndə'i maduunə malaa'ika a ngərətə faara. Mbərə mbərə nə zəkəkənə nga faarakii da nga maduunə təjwa. Wata ka kagərə aagi uunəva, əjki ci, “Ha'ə nə ənjə a zamagi də maduunə vəranə nga Babila də ngeerənə, pooshi ənjə na nee ka ki ma'ə şaŋə! ²² Pooshi ənji na fa wanyanə da kəzhimbərə asəkə vəranəkii ma'ə, da ənji ədə lyambyada taa uutəma şaŋə. Pooshi ənji na nee ka ənji slənə nga ciinə kama kama ma'ə əsə. Pooshi ənji na

fa ədəne də tən̄wə şan̄ə ma'ə, shikə shikə nə vəranəkii a ndzaanə.
²³ Pooshi ən̄jə na nee ka bəranə nga garəkuwa asəkə vəranəkii ma'ə şan̄ə. Moodasəkə nga kərə madanə əsə, pooshi ən̄jə na fa ma'ə şan̄ə. Ma nga nukə, ən̄ji d̄a fiiriinə nga vəranəkii palee də n̄geerənə asəkə duuniya patə. Kə gəpətəgi ki də ən̄ji nga slikəren̄yinə patə də uushi'inatə nga jirakənə.”

²⁴ Də ha'ə upaa ki ciba, acii asəkə vəranəkii lapaa ən̄ji idənə nga anabiinə da nga hara ən̄ji nga Əntan̄fə. Awa, davə lapaa ən̄ji idənə nga ən̄ji patə ətə bəələgi ən̄ji asəkə duuniya.

19

¹ Ma daba'ə ətsa, kə fii nyi wazənə nga uushi dadagyə makə wazənə nga maduunə dzadənə nga ən̄ja, təya ba, “Haleeluya!”* Ci nə Maluu gaamə, Əndə məghərəvənə nə ci, Əndə baawəda əsə. ² Acii də goon̄gaanə lii ci gən̄wanə. Kə lagi ci gən̄wanə nga maduunə kaarəwata. Ki saawee ka *duuniya patə də d̄a aləhiinatə. Kə jalə Əntan̄fə tə ki, acii kə bəələgi ki ən̄ji nə'unə tə ci.” ³ Təya ənə ka banə, ən̄ki tii, “Haleeluya! Ma makiirənə nga guutə ətsagi tə maduunə vərəata, ka ndərənə aadəgyə ca'ə ndən̄jwə ndən̄jwə.” †
⁴ Wata gayiitə pupusərə aji ənfwadə, da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, təya gərə'waanə ka paslənə tə Əntan̄fə, ci dasə anə dəgələ nga n̄wan̄juunə, təya ba, “Aamiina. Haleeluya!” ⁵ Wata əndə'i uura a wabə gatə ka hatə d̄ii dəgələ nga n̄wan̄juunə, ən̄ki ci, “Duunətəmə tə Əntan̄fə, unə, patənə nga ən̄jitə ca nə'u tə ci, da patənə nga ən̄ji ətə ca n̄gwələ tə ci, uuji ən̄ji da madiigərə ən̄ji patə.”

*Zəmə əndzanə nga rəyə nga *Uundzə Baga*

⁶ Wata nya ənə ka fa wazənə nga uushi makə wazənə nga maduunə dzadənə nga ən̄ja, makə n̄gyaarənə nga ma'inə a gərə dəba'a vənə, makə dzanə nga vənə əsə. Nya fa təya ba, “Haleeluya! Əntan̄fə Slandanə gaamə ca d̄a n̄wan̄juunə. Aciikii nə baawəda patə.

⁷ Daamə moodasəka, ama d̄a man̄ushinə, dəlaamə də duunuunaakii, acii kə mbu'i saa'i nga rəyə nga Uundzə Baga. Madanaakii boo, kə tasəkii ki.

⁸ Kə vii ən̄ji ka ki n̄nyu malaaba kəjeerənə ətə ca bərə, kaa kya n̄gavə aashitə.”

Ma n̄nyu kəjeeriitsa, ci ndzaa ka n̄nyu sləna nga ən̄ji nga Əntan̄fə.

⁹ Wata ən̄ki malaa'ikatə ka nyi, “Naahətə wabəəna. Ən̄ji moodasəkə nə ən̄jitə bii ən̄ji ka tii zəmə əndzanə nga rəyə nga Uundzə Baga.” Malaa'ikatə a ənə ka banə ka nyi, ən̄ki ci, “Ma wabəətsa, tantanyinə,

18:22 18.22 Isaa. 16.10; 24.8; Əzaki. 26.13. **18:23** 18.23 Isaa. 23.8; 47.12; Irım. 7.34. **18:24** 18.24 16.6; Isaa. 26.21; Irım. 51.49; Əzaki. 24.7-8. * **19:1** 19.1 Ma Haleeluya, kyalaliinə ka duunətənə də Əntan̄fə. **19:1** 19.1 4.11. **19:2** 19.2 15.3; 16.6; 22.12; Džək. 32.43; Jab. 79.10. † **19:3** 19.3 makiirənə: 14.11; Isaa. 34.10. **19:4** 19.4 4.4,6; 5.7; Jab. 106.48. **19:5** 19.5 11.18; Jab. 22.25; 115.13; 134.1; 135.1. **19:6** 19.6 11.17; 14.2; Jab. 47.6-10; 96.7-10; Zak. 14.9. **19:7** 19.7 21.2. **19:8** 19.8 6.11.

da ma Əntanfə shigi.” † 10 Makə fii nyi ha'ə, wata nya gərə'waanə atsaə sədəkii ka paslənə tə ci. Amma əŋki ci ka nyi, “Ga ha da ha'ə! Aci nyi maa, əndə slənə ŋga Əntanfə nə nyi makə noonə da ndzəkəŋushi'inəku, waatoo əŋjitə kəsətə tənə tənə tə wabəətə baarii Yeesu. Tə Əntanfə paslənəku.”

Ma wabəətə baarii Yeesu, ci nə tantanyinə ŋga sətə wabi anabinyinə anəkii.

Əndə ndərə mabwadəfa təhwa

11 Ma nya tsaamə, wata nya nee ka ha dagyə mawunəkii, nya nee ka mabwadəfa təhwa asəkəkii da i əndə a ba'akii. Ma ləmə ŋga əndətə a ba'a təhukii, “Əndə Goonğa, Mayarəda Ənda”. Də goonğaənə nə ci ka la gəŋwanə, ca dzə də panə də goonğaənə əsə.

12 Makə gana ŋga gunə nə ginəkii ka bərənə. Da i daranyinə ŋga ŋwanjuunə lanə anəkii nə əndəkii. Tə'i ləməkii manaahəkii ashikii, amma pooshi əndə paaratəginə də ləmətsa, madaamə ci saakii. 13 Ma kəjeeriitə ŋgii ci, tə'i idəna taa dama patə. Tə'i əndə'i ləmə ci ənjə a 'wa də ci əsə, waatoo, “Wabənə ŋga Əntanfə”. 14 Wata soojiinə ŋga dadagyə a nə'u tə ci a ba'a mabwadəfa təhinə, da i malaaba mabwadəfa kəjeerənyinə ashitii. 15 Da makii shigi mahidəhidəfəmə ŋgila purəjanə, də ci nii kəya jaala agyanə slikerənyinə patə, ca da ŋwanjuunə agyanətii də zala tibisa, makə sətə ci ənjə a mya'ə inaba. Də ha'ə nii kəya baarii bwaya mabətəsəkə ŋga Əntanfə Əndə baawəda. 16 Ma ashi kəjeerənaakii, mbərə mbərə da gədhəciinəkii, tə'i manaahə ləma, waatoo, “Ŋwanwə agyanə meeminə, Slandanə agyanə Slandanənyinə”.

17 Ma daba'əkii, wata nya nee ka malaa'ika kənə agi uusəra, ca ŋgəree ka uurakii ka banə ka patənə ŋga shaarənyinə ətə ca lədfə agintanfə, əŋki ci, “Shooma, dzatəmə də nə ka ha rəŋwə, acii kə mbu'ya saa'i ŋga maduunə kumənə ŋga Əntanfə! 18 Shoomə ka ciku ləwunyinə ŋga meeminə da ŋga soojiinə da gayinatii, da luu ŋga təhinə da ŋga ənjitə ca ndərə tə tii, da ŋga patənə ŋga ənja, maviinə da dimuyinə, madiigərə ənji da uuji ənji patə.”

19 Wata nya nee ka dabata da meeminə ŋga duuniya da soojiinatii, kə dzatə tii də nə ka hakii, kaa təya pa da Əndətə ca ndərə mabwadəfa təhutə da soojiinaakii. 20 Ənjə a kəsə tə dabatə tii da majirakə ŋga anabitə dīi sə ŋga hurəshishinə akəŋwaciikii. Də sə ŋga hurəshishinəkii gəpətə ci də ənjitə luuvə kaa ənjə a da ka tii sagida ŋga dabata, təya paslə tə mapusha tə dabata. Wata ənjə a əjigərə tə tii bəra'i da i əpinə aagi gunə ətə dīi kurəŋənəkii makə uunəva. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə ka gunəkii. § 21 Kə bəələgi ənji soojiinatii də ŋgila purəjaatə shigi da ma Əndətə a ba'a təhuta. Wata shaarənyinə patə a ciku ləwatii, təya əbuurəgi gyadfə.

† **19:9** 19.9 14.12; Isaa. 25.6; Mat. 22.2; Luka 14.15-16; tantanyinə: 21.5; 22.6. **19:10** 19.10 6.9; 22.8-9. **19:11** 19.11 4.1; 19.2; Jab. 72.1-14; 98.9; Isaa. 11.4; Əzaki. 1.1-3; Slənə 7.56. **19:12** 19.12 1.14-15; 2.17. **19:13** 19.13-15 Isaa. 63.1-6. **19:13** 19.13 Yooh. 1.1. **19:14** 19.14 6.2-8,11. **19:15** 19.15 1.16; 2.26-27; 11.17; 14.14-20; Irim. 25.30-31. **19:16** 19.16 17.14. **19:17** 19.17-18 Əzaki. 39.4-5,17-19. **19:18** 19.18 13.16. **19:19** 19.19 17.12-14; Jab. 2.2; Əzaki. 38.2-9,14-16; Zak. 14.2. § **19:20** 19.20 13.1-2,13,15; baruuda: 14.10; 20.10,14; 21.8; Isaa. 30.33.

20

*Anənə tə *Seetanə nga fəzə dəbu'u*

¹ Wata nya nee ka malaa'ika ca jima dadagyə ndzanə da i uuzənə nga makuvə nga gu'u nga zanə da i mandalə mahyakahyaka'ə aciikii.

* ² Ca kəsətə rəhuuta, waatoo, rəhuutə nga nukə nukə, ətə dəkəvə ənji ka ci ləmə "İbəlisa" da "Seetanə", ca anəgi tə ci kaa ca ndzaa ma'anəkii nga fəzə dəbu'u. ³ Wata ca kagərə tə ci aasəkə makurənjə gu'u nga zanə, ca pa'əgi, ca nyii'igi ma nga gu'ukii, acii ga Seetanə a gəpətə də slikerənyinə ma'ə. Ma daba'ə fəzə dəbu'utsa, tyasə ka kapaanə nə ənji tə ci nga uundzə saa'ya.

⁴ Ma daba'əkii, wata nya nee ka dəgələnyinə nga nwanjuunə da i slanjii dəgələkii dasə dasə anəkii. Kə vii ənji ka tii baawəda nga la gəjwanə. Kə nee nyi ka ma'yanyinə əsə nga ənjitə laalagi ənji nətii putə nga waaza goonjaatə baarii Yeesu, da putə nga waaza wabənə nga Əntanjə. Ma təya, kə ənyi tii ka upaa əpinə, təya da nwanjuunə da *Aləmasiihu nga fəzə dəbu'u. Acii mapasləmə tii ka dabatə da pushashinaakii, paa tii liwə sagidaakii aa kəjwaciitii taa aaciitii əsə.

⁵ Tii nə təkəjwanə nga madənə agi maməətə ənja. Ma mbədaanənə nga maməətə ənja, paa tii ma'i da i tii, see daba'ə fəzətsə dəbu'u.

⁶ Patənə nga ənjitə upaa madənə nga təkəjwanə, ənji moodasəkə nə tii, malaabakii. Pooshi əntənə nga bəra'inə da baawəda anə tsarə nga ənjitsa. Ka ndzaanə nə tii ka limanyinə nga Əntanjə da nga Aləmasiihu, təya da nwanjuunə da ci nga fəzə dəbu'u.

Muudinə nga panə

⁷ Ma daba'ə kə uugi fəzətsə dəbu'u, ka pəryapaanə nə ənji tə Seetanə asəkə furəshinaakii. ⁸ Ka gimaginə nə ci, ca dzə ka gəpə də slikerənyinə nga duuniya patə. Ma slikerənyiiitsa, tə tii ci ənjə a 'wa Gwagə da Magwagə. Ka dzatəginə nə Seetanə də tii patə ka ha rəjwə, kaa təya pa da Əntanjə. Makə mandzənə a gəərə nə lanjənatii. ⁹ Wata nya nee, təya təkəgi taa dama patə anə hanyinə nga duuniya, təya gənətəgi də hatə dīi ənji nga Əntanjə davə, da vəraatə uu'i ci. Amma, wata ma nya nee, gənə a jima dadagyə, ca ətsagi tə tii. ¹⁰ Ma Seetanə, əndə gəpənə də tii, kə kagərə ənji tə ci aagi guutə dīi kurəjənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsakə iza'unəkii, waatoo hatə shi ənjə a kagərə tə dabatə da majirakə nga anabita. Ka sanə nə tii nğəra'wə vədə da uusəra nga ca'ə ndəjwə ndəjwə.

Maduunə uusəra nga da gəjwanə

¹¹ Wata nya nee ka maduunə mambwadada dəgələ nwanjuunə da i Əndə dasə asəkəkii. Ma nya tsaamə, wata kə zagi hanyinə da səkəntanjə akəjwaciikii. Pooshi ənji ənyi ka neenə ka tii ma'ə.

¹² Wata nya nee ka maməətə ənji da i əpinatii, uuji ənji da madiigərə ənji patə, kəjə kəjə akəjwacii dəgələ nga nwanjuunə. Ənjə a wunəpaa ləkələkatənyinə, ənjə a wunəpaa əndə'i ləkələkatə əsə, waatoo ləkələkatətə ca baarii tə ənjitə ca upaa əpinə. Ənjə a la gəjwanə ka maməətə ənji mbərə mbərə da slənənyinatii, makə sətə

* **20:1** 20.1 10.1; 18.1; gu'u nga zanə: 9.1. **20:2** 20.2 12.3,9. **20:4** 20.4 6.9; 13.15; Dan. 7.9,22; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2. **20:6** 20.6 1.6; 2.11. **20:8** 20.8 13.14; Jasə. 11.4; Əzaki. 38.2,10-12. **20:9** 20.9 Baan. 2; 2 Meem. 1.10,12; Jab. 78.68; Əzaki. 38.22; 39.6. **20:10** 20.10 19.20. **20:11** 20.11 5.7; 6.14; 21.1; Jab. 114.3,7; Mat. 24.35; 2 Piita 3.10.

nyaahə ənji asəkə ləkələkatənyiiita. ¹³ Ma maməətə ənjitə agi uunəva, kə ma'i tii. Ma wa, da ha nga ndzaanə nga maməətə ənja, kə kapaa tii natii maməətə ənji əsə, ənjə a la gəŋwanə ka taa wu patə agitii, makə sətə njii təya slənə. ¹⁴ Ma daba'əkii, ənjə a kagərə tə i ha nga ndzaanə nga maməətə ənji da wə aagi guutə makə uunəva. Waatoo əntənə nga bəra'inə nə gunəkii. † ¹⁵ Patənə nga ənjitə malapaamə ənji ləmətii manaahəkii asəkə ləkələkatətə dīi ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii, wata ənjə a kagərə tə tii aagi guutə makə uunəva.

21

Kura ha dadagyə da kura ha a panə

¹ Ma daba'əkii, kə nee nyi ka kura ha dadagyə da kura ha a panə. Ma təkəŋwatə ha dadagyə da ha a panə, kə dzəgi. Kə ifəgi uunəvənyinə əsə. ² Wata nya nee ka malaaba vəranə, waatoo kura Urusaliima, ca jima dadagyə daciai Əntaŋfə. Matasəkakii nə ki makə sətə ci maɖanə a tasəka, kaa kya guŋu da ŋgurii. ³ Nya fa əndə'i uura dasəkə dəgələ nga ŋwanuunə, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Ma nə dīya, kə uugi ha nga ndzaanə nga Əntaŋfə ndzaanə ahada ənja. Ka ndzaanə nə ci agitii, təya ndzaa ka ənjaakii. Ci saakii ca ndzaa da tii, ca ndzaa ka Əntaŋfwatii. ⁴ Ka taadəginə nə ci ka tii kiinə agitii. Pooshi ma'ə mətənə, pooshi ma'ə tuutunə əsə taa maβətəsəka, pooshi ma'ə zəmənə nga uushi. Acii ma iirə uushi'inə, kə dzəgi.”

⁵ Wata Əndətə dasə anə dəgələ nga ŋwanuunə a ba ka nyi, əŋki ci, “Ma əndzə'i, agi deeginə nə nyi taa ka mi patə, kaa ca ndzaa kurakii.” Ca ba ka nyi əsə, “Naahuu ətsa, acii ma wabəətsa, mayarədakii, gooŋga boo.” * ⁶ Ca ənə ka banə ka nyi, əŋki ci, “Kə uugi slənə ɖanə. Nyi nə nga təkəŋwanə da nga muudinə, nyi 'watəgi, nyi na uudəpaa əsə. Taa wu patə ci ma'igiirənə a ɖa tə ci, ka viinə nə nyi ka ci rəgwa nga sa ma'inə nga zabə yadə ki'inə asəkə gəərə ətə ca vii əpinə. ⁷ Taa wu patə jaalii, ka upaanə nə ci uushi'iitsa, ka ndzaanə nə nyi ka Əntaŋfwaakii, ca ndzaa ka uuzənaaki əsə.

⁸ Amma, ma maŋgwalinə, da ənjitə yadə vii gooŋga, da ma'ajijinə ənja, da maβəələ ənja, da ma'aləhiinyinə, da mwabiinə, da ənji paslə uuləminə, da patənə nga majirakinə, agi gunə nə ha nga ndzaanatii, waatoo, guutə dīi kurəŋənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsakə iza'unəkii. Ci nə əntənə nga bəra'inə.”

Kura Urusaliima

⁹ Ma daba'əkii, kə shi malaa'ika aabiiki. Ma ca, rəŋwə nə ci agi malaa'ikanyiitə məɖəfə nji da i kwaləkənyinə məɖəfə nga muudinə nga cibənyinə aciitii. Əŋki ci ka nyi, “Shiwa, kaa nya baarii ka hə tə Maɖanə ətə na ndzaa ka minə nga Uundzə Baga.” ¹⁰ Wata Malaaba Ma'yanə a ŋgərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a ŋgərə tə nyi,

20:12 20.12-13 3.5; 22.12; Dan. 7.9-10. **20:12** 20.12 Shig. 32.32. † **20:14** 20.14 20.10; 1 Koor. 15.26; əntənə nga bəra'inə: 2.11. **20:15** 20.15 3.5. **21:1** 21.1 21.5; Isaa. 65.17; 2 Piita 3.13. **21:2** 21.2 3.12; 19.7; 21.9-22.5; 22.17; Isaa. 52.1; Mat. 22.2; Gal. 4.26; Ibər. 11.16; 12.22. **21:3** 21.3 7.15; Leew. 26.12; Əzaki. 37.26-28; Zak. 2.9; 2 Koor. 6.16. **21:4** 21.4 7.17; Isaa. 26.19; 35.10. * **21:5** 21.5 5.7; 21.1; Isaa. 43.19; 2 Koor. 5.17; mayarədakii: 19.9. **21:6** 21.6 1.8; 7.17; 22.1; Isaa. 55.1; Zak. 14.8; Yooh. 7.37. **21:7** 21.7 2 Sam. 7.14; Əzaki. 11.20. **21:8** 21.8 2.11; 19.20; 21.27. **21:9** 21.9-22.5 Isaa. 54.1-17. **21:9** 21.9 15.1.

ca kərə tə nyi aanə magərə ginwə ka şanə, ca baarii ka nyi tə vəranə nga Əntanfə, waatoo, Urusaliima. Vəranəkii a dzə də bəranə makə faara ətə da məghərəvənə dāvə. ¹¹ Vəranəkii a dzə də bəranə makə faara ətə da məghərəvənə dāvə. Camə saakii makə faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Duunuunə nga Əntanfə ca bərə ha'ə dāvə. ¹² Tə'i magərə mahwala nga vəranəkii da i uura mayinyinəkii pu'u aji bəra'i, da malaa'ikanyinə pu'u aji bəra'i ətə ba'avə ənji nəhə uura mayinyinəkii aaciitii. Ma ashi uura mayinyinəkəya, kə naahəvə ənji ləmənyinə nga slikərənyinə pu'u aji bəra'i nga ənji Isərayiila. ¹³ Taa ka ngutə purəjanə ənfwadə patə, tə'i uura mayinyiitə makkə, waatoo, makkə da tsaanwa, makkə da hwarəma, makkə da waka, makkə da banğawə əsə. ¹⁴ Ma mahwala nga vəranəkii, agyanə faaranyinə pu'u aji bəra'i mbuki ənji. Aagyanətii naahətə ənji ləmənyinə pu'u aji bəra'i nga masləkee ənji nga *Uundzə Baga.

¹⁵ Ma aaci malaa'ikatə ca wabə da nya, tə'i zala nga əndzənə ka gəlatəginə də vəranəkii da uura mayinyinəkii da mahwalakii. ¹⁶ Ma bwanənə da gərənə nga vəranəkii, mbərə mbərə taa dama patə. Wata malaa'ikatə a gəlatə vəranəkii də zalatə nga gəlaginə. Ma gəlatə ca, kiloomeeta† dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i nə gərənəkii a panə da gərənəkii aadəgyə. Ha'ə nə bwanənəkii əsə. ¹⁷ Ca gəlatə gərənə nga mahwalakii aadəgyə, meeta‡ mədəfə pu'unə aji bəra'i, makə sətə dīi zala nga gəla də uushi'inə. ¹⁸ Də faara ətə ci ənjə a 'wa yasəpa ghənyi ənji mahwala nga vəranəkii. Ma vəranəkii əsə, də əndzənə ghənyi ənji, nyunyikii, wata yanə makə dyarugala. ¹⁹ Anə faariinə ətə da məghərəvənə dāvə mbuki ənji mahwala nga vəranəkii. Ma faara nga təkəwanə, faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Ma faara nga bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa safira. Ma faara nga makkənə, faaratə ci ənjə a 'wa agata. Ma faara nga ənfwadənə, faaratə ci ənjə a 'wa iməradə. ²⁰ Ma faara nga tufənə, faaratə ci ənjə a 'wa wanikisa. Ma faara nga kuwanə, faaratə ci ənjə a 'wa sarədisa. Ma faara nga mədəfənə, faaratə ci ənjə a 'wa kirisoolita. Ma faara nga tighəsənə, faaratə ci ənjə a 'wa beerila. Ma faara nga əlinənə, faaratə ci ənjə a 'wa toopaza. Ma faara nga pu'unə, faaratə ci ənjə a 'wa kərisooparasə. Ma faara nga pu'u aməntənənə, faaratə ci ənjə a 'wa yiyakinta. Ma faara nga pu'u aji bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa amatisəta əsə. ²¹ Ma uura mayinyinəkii pu'u aji bəra'i əsə, də faara ətə da məghərəvənə dāvə ətə ci ənjə a 'wa lu'ulu'u dīi ənji. Taa ngutə rənwə agi uura mayinyiitə pu'u aji bəra'i, də lu'ulu'ukii rənwə dīi ənji. Ma rəgwa asəkə vəranəkii əsə, də əndzənə dīi ənji, nyunyikii, wata yanə makə dyarugala.

²² Maneemə nyi ka *yi nga Əntanfə asəkə vəranəkii. Acii i Əntanfə Slandanə Əndə baawəfa da Uundzə Baga, tii də natii nə nə ha nga

21:10 21.10 17.3; Əzaki. 40.2; Mat. 4.8. **21:11** 21.11 21.18,23; Isaa. 60.1-3,19; Əzaki. 43.2. **21:12** 21.12-13 7.5-8; 'Wat. 35.22-26; Shig. 28.21; Əzaki. 48.30-35. **21:14** 21.14 Ibər.

11.10; Af. 2.20. **21:15** 21.15 11.1; Əzaki. 40.3. † **21:16** 21.16 Ma agi uura Gərikə, pooshi kiloomeeta. Amma tə'i uushi nga gəla də babara ci ənjə a 'wa 'stadia'. Ma kiloomeeta dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i, mbərə mbərə da stadia dəbu'u pu'u aji bəra'i. **21:16** 21.16 Əzaki.

48.16-17. ‡ **21:17** 21.17 Ma agi uura Gərikə, pooshi meeta. Də hwaslə ciinə ci təya gəla. Ma meeta mədəfə pu'unə aji bəra'i, mbərə mbərə da hwaslə ciinə gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. **21:18** 21.18-21 21.11; Isaa. 54.11-12; Əzaki. 28.13.

paslënë davë. ²³ Pooshi nafalë nga bërënë nga uusëra taa nga lëgidë asëkë vëranëkii. Acii mëghërvënë nga Æntanfë da nga Uundzë Baga ca bërë asëkëkii. ²⁴ Ka wiinë në slikerënyinë nga duuniya patë agi bërënëkii. Ma meeminë nga duuniya ësë, ka kërënë në tii gënatii aasëkë vëranëkii ka dëunëtënë dë Æntanfë. ²⁵ Ma uura mayinyinë nga vëranëkii ësë, mawunëkii ndzaanëtii taa guci patë, accii pooshi vëdë davë. ²⁶ Ka kërënë në ënji nyunyi uushi'inë da gëna nga slikerënyinë patë aasëkë vëranëkii. ²⁷ Amma pooshi ma'ajjijinë uushi'inë ka dëmënë aasëkë vëranëkii. Taa ëndëtë ca dëada bwaya uushi'inë taa jirakënë, paa ci ka dëmënë aadëvë aasëkë vëranëkii. See ëndëtë nyaahë ënji lëmëkii aasëkë lëkalëkatëtë nga Uundzë Baga, waatoo lëkalëkatëtë dëi lëmë nga ënjitë ca upaa ëpinë nga ca'ë ndëjwë ndëjwë asëkëkii. §

22

¹ Ma daba'ëkii, malaa'ikatë a baarii ka nyi gëerë nga ma'inë ëtë ca vii ëpinë. Dawë dëwë saakii në ma'inëkii. Ca hwaya ka hatë dëi dëgëlë nga nywanuunë nga Æntanfë tii da nga *Uundzë Baga. ² Ma ma'iitsa, agi huyinë ahadahada rëgwa nga vëranëkii. Ma anë ndëra nga gëerëkii ësë, të'i ënfuginë daga daga. Agi poonë në ënfuginëkii pu'u aji bërë'i agi fëza. Taa ngutë lëgidë, ha'ë në tii ka poonë. Ha'ë në manakii ësë. Ka mbëdëpaanë në ba nga ënfuginëkii dë slikerënyinë nga ënji duuniya patë. Ænfuginëkii ca vii ëpinë ësë. * ³ Ma asëkë vëranëkii ësë, pooshi ënji ka lapaa sëtë tifyagi Æntanfë ka giirënë. Dëgëlë nywanuunë nga Æntanfë da nga Uundzë Baga na ndzaanë asëkë vëranëkii. Ænji në'unë të ci ësë, kadë në tëya paslë të ci, ⁴ tëya nëe ka kënjwaciinëkii, ënjë a naahëvë lëmëkii aa kënjwaciitii. ⁵ Pooshi vëdë na da ma'ë. Pooshi ënji na moo garëkuwa taa uusëra, accii Æntanfë Slandanë ci saakii na ndzaa ka bërënatii. Ka dëanë në tii nywanuunë ka ca'ë ndëjwë ndëjwë.

⁶ Wata ënki malaa'ikatë ka nyi, “Ma wabëätsa, goonja, mayarëdakii ësë. Æntanfë Slandanë vii Ma'yanaakii ka anabiinë, ci slëkee ka malaa'ikaakii aabii ënji paslënë të ci ka baarii ka tii sëtë na slënë tyasë kädëhë.”

Shinë nga Yeesu

⁷ Ænki Yeesu, “Wanyiitsë ka dzënë kädëhë. Ænji barëkaanë në ënjitë ca në'utë wabënë nga anabaakwaanë ënë asëkë lëkalëkatëna.”

⁸ Ma nyi, Yoohana, kë fii nyi uushi'iitsa, kë nëe nyi dë ginëki ësë. Makë fii nyi, nya tsaamë, wata nya gërë'waanë atsa sëdë malaa'ikatë baarii ka nyi uushi'iitsë, kaa nya paslë të ci. ⁹ Amma ënki ci ka nyi, “Ga ha da ha'ë! Accii nyi maa, ëndë slënë nga Æntanfë në nyi makë noonë da ndzëkënyushi'inëku anabiinë da patënë nga ënjitë ca në'utë wabëënë asëkë lëkalëkatëna. Të Æntanfë paslënëku.”

21:22 21.22 11.17. **21:23** 21.23 22.5; Isaa. 60.1-2,19-20; 24.23. **21:24** 21.24 Jab. 68.30; Isaa. 60.3. **21:25** 21.25-26 Isaa. 60.11. § **21:27** 21.27 21.8; 22.15; Isaa. 35.8; 52.1; Æzaki. 44.9; 1 Koor. 6.9-10; 2 Piita 3.13; lëkalëkatë: 3.5. **22:1** 22.1-2 21.6; Æzaki. 47.1-12. * **22:2** 22.2 21.21; ënfuginë: 2.7. **22:3** 22.3 7.15; Irim. 3.17. **22:4** 22.4 14.1; Jab. 17.15; Mat. 5.8. **22:5** 22.5 1.6; 21.23; Dan. 7.18,27. **22:6** 22.6 1.1; 10.7; 19.9; Slënë 11.27-28; 13.1. **22:7** 22.7 3.11; 22.12,20. **22:8** 22.8 1.9; 19.10.

10 Ca tsakə banə ka nyi, əŋki ci, “Ga ha kapaa wabənə ŋga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkətəna kaa ca ndzaa ka ma'umbəe uushi. Aci kədəhə nə uushi'iitsə patə ka slənənə. ¹¹ Taa wu ca slənə bwaya uushi'inə, bwaya uushi'inə dzənəkii də slənənə. Taa wu nə əndə dīi ajjinə əsə, ma'ajjinəkii ndzaanəkii ətsa. Ma əndətə ca slənə tantanyinə, tantanyinə ndzaanə slənaakii. Ma əndətə malaabakii, malaabakii ndzaanəkii.”

¹² Əŋki Yeesu, “Wanyitsə ka dzənə kədəhə. Ka ŋgərənənə nə nyi shikwaaki, kaa nya vii ka taa wu mbərə mbərə da sətə slənyi ci. ¹³ Nyi nə ŋga təkəŋwanə da ŋga muudinə, nyi 'watəgi, nyi na uudəpaa əsə.”

¹⁴ Ənji barəkaanə nə ənjitə ca kubəgi kəjeerənyinatii dəwə dəwə, kaa təya upaa rəgwa ŋga dəməgərənə da uura mayi aasəkə vərəata, təya adə mana poo ŋga ənfwə ətə ca vii əpinə. † ¹⁵ Ma ənjitə pooshi na upaa rəgwa ŋga dəməgərənə aasəkə vəranəkii, tii nə ənjitə bwasee ka tantanyinə, waatoo ənji slənə bwaya uushi'inə, da mwabiinə, da ma'aləhiinyinə da ənji bəələ ənja, da ənji paslə uuləminə, da ənjitə kədəesəkə ka tii nə jirəkənə, təya jirəkə.

¹⁶ “Nyi Yeesu sləkee ka malaa'ikaaki, kaa ca ba koonə ənji ŋga İkəliisyanəyənə tə uushi'iitsa. Nyi nə mađuunə jijinə ŋga *Dawuda, nyi nə vooda ŋga pukə də ha əsə.” ‡

¹⁷ İ Malaaba Ma'yanə da Madanə ca ba, “Shiwa!” Taa wu patə fii ətsa, wa ca ba naakii əsə, “Shiwa!” Ma əndətə kəshi ma'igiirənə tə ci, ca moo sa ma'inə ətə ca vii əpinə, wa ca shi ka sanə ŋga zabə yadə ki'inə.

Muudinə ŋga wabənə

¹⁸ Ma dīya, nyi Yoohana ca dzalə tə taa wu patə. Taa wu patə ca fa wabənə ŋga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkətəna, ga ca tsakəvə əndə'i uushi aanəkii. Madə kə tsakəvə ci, ka tsakəvənə nə Əntanfə ka ci asaranyitə nyaahə ənji asəkə ləkaləkətəna. ¹⁹ Taa wu patə ŋgərəgi agi wabənə ŋga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkətənə əsə, pooshi Əntanfə na vii ka ci rəgwa ŋga adə mana ənfwə ənə nyaahə ənji ayanəkii asəkə ləkaləkətəna, waatoo ənfutə ca vii əpinə. Pooshi Əntanfə na vii ka ci rəgwa ŋga ndzaanə asəkə vəranaakii əsə, ənə nyaahə ənji ayanəkii asəkə ləkaləkətəna. §

²⁰ Yeesu baarii oo'i, ma uushi'iitsa, tantanyinə. Ci bii oo'i, “Ndilə ndilə, ka dzənə nə nyi kədəhə.” “*Aamiina. 'Ya'ə Slandanə Yeesu, shiwa.”

²¹ Wa pwapoonə ŋga Slandanə Yeesu a ndzaa da patənə ŋga ənji ŋga Əntanfə.

22:10 22.10 Dan. 12.4. **22:11** 22.11 İsa. 56.1; Əzakı. 3.27; Dan. 12.10. **22:12** 22.12 2.23; 6.10; 15.3; 16.5-6; 19.2,11; 20.12-13; 22.7; Jab. 28.4; Waḅ. 24.12; İrim. 17.10; Mat. 16.27.

22:13 22.13 1.8. † **22:14** 22.14 7.14; Jab. 118.19-20; ənfwə: 22.2. **22:15** 22.15 21.27; Af. 5.5. ‡ **22:16** 22.16 1.1; 5.5; vooda: 2.28; Baan. 24.17. **22:17** 22.17 21.2,6. **22:18** 22.18-19 Dzək. 4.2; 13.1. **22:18** 22.18 Dzək. 29.19. § **22:19** 22.19 ənfwə: 2.7; ləkaləkətə: Shig. 32.32. **22:20** 22.20 3.11; 22.6; 1 Koor. 16.22.